

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSİKLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
**“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında”** 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq-Qərb”
Bakı – 2010

Guy de
MAUPASSANT

Gi de
MOPASSAN

1850–1893

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“Şərq-Qərb”

Bakı – 2010

ISBN 978-9952-34-273-4

Tərcümə edənlər:

fransız dilindən: Hamlet Qoca

rus dilindən: Azad Yaşar
İsmayıl Şıxlı

Ön sözün müəllifi: Azad Yaşar

Redaktor: Aqşin Dadaşov

Korrektorlar: Aqşin Məsimov
Pərinaz Səmədova
İbrahim Hübətov

Bədii tərtibat və
dizaynın müəllifi: Tərlan Qorçu

Kompüter düzümü: Hikmət Aydınova

Gi de Mopassan. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2010, 800 səh.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, “Kitab aləmi” NPM, 2010

Bədii tərtibat, səhifələnmə: “Tutu” nəşriyyatı, 2010

© “Şərq-Qərb” ASC, 2010

MOPASSAN – MAHİR NOVELLA USTASI

Gi de Mopassan 1850-ci il avqustun 5-də Normandiyada zadəgan ailəsində dünyaya göz açıb. Müflisləşmiş ailəsi XVIII əsrdə Lotaringiya əyalətindən Normandiyaya köçübmiş. Yazarın atası Qustav de Mopassan (1821–1899) Paris birjasında dəljal olub və 1846-cı ildə öz uşaqlıq dostu Lora le Puatvenlə (1821–1903) ailə qurub. Sənətə son dərəcə vurğun olan və xeyli rəssamla dostluq edən Qustav özü də ara-sıra sulu boya ilə rəsmlər çəkirmiş. Xanımı, yazarın anası ilə müqayisədə atası yeyib-içməyi, əylənməyi, sağa-sola pul xərcləməyi sevən birisi imiş. Elə buna görə də son dərəcə həssas və məntiqli düşüncə tərəfdarı olan xanımıyla onlar 1856-cı ildə, ikinci oğulları Erve dünyaya gələndən sonra ayrılırlar. Qadın dəniz kənarındakı Etret şəhərində yerləşən villasında övladlarını təkbaşına böyütməyə başlayır.

Uşaqlıq illəri Normandiyada keçən Mopassan oradakı meşələri, dağları, düzləri yaxşı tanıyırmış, balıq tutmağı, yelkənli qayıq sürməyi, yerli şivədə danışmağı bacarırmış, o yerlərə məxsus bütün adət-ənənələrə bələd imiş. Ona görə də uşaqlıq illərində hafizəsinə köçürdüyü bu mənzərələr, olaylar, insan xarakterləri sonradan onun çoxsaylı əsərləri üçün qaynaq rolunu oynayıb.

On üç yaşa dolanda anası Gini İveto şəhərindəki ruhani seminariyasına verir. Məktəbdəki ciddi nizam-intizam gələcək yazarın azad ruhuna yad olduğundan, o, vaxtaşırı məktəbdən qaçır, etirazını dilə gətirir və şuluqluq salırmış. Bunun qaçılmaz nəticəsi kimi günlərin bir günü onu seminariyadan qovurlar.

1866-cı ildə Lora xanım oğlunu Ruan liseyinə verir. Bu təhsil ocağı da qapalı tipli imiş, amma burada Gi özünü daha sərbəst hiss edirmiş. Şeir yazmağa olan həvəsini isə buradakı müəllimlərindən biri olan şair Lui Buyle yetərinə dəstəkləməklə ədəbi aləmdə onun ilk himayədarına çevrilir.

1869-cu ildə liseyi bakalavr kimi bitirən Mopassan Kann şəhərindəki universitetin hüquq fakültəsinə daxil olur. 1870-ci ilin yayında Fransa–Prussiya savaşının başlanmasıyla əlaqədar o, ordu sıralarına çağırılır. Hərbi yürüslərə qatılan Mopassan Parisin müdafiəsində iştirak edir.

Müharibədən sonra ölkədə yaşanan iqtisadi böhranla bağlı Mopassanın valideynlərinin durumu bir az da ağırlaşır və o, ali təhsilini davam etdirməkdən imtina edərək, dövlət qulluğunda işə düzəlir. 1872–1878-ci illərdə Dəniz Nazirliyində məmur kimi çalışan Gi son dərəcə yoxsul həyat sürür. Maaşı gündəlik tələbatlarını ödəməyə güclə yetdiyindən o, atasından ara-sıra aldığı xırda xərcliklərlə birtəhər başını girləməyə məcbur olur.

Dəniz Nazirliyində xidmətə nifrət bəsləyən Gi bu iş yerini əsl «həbsxana» adlandırılmış. İş yoldaşları və müdirləri də onun içində ədəbiyyata güclü bir ehtiras alovlandığından xəbərdar idilər. Bu ehtiras işə olan marağı üstələdiyindən attestasiyalarda onun aldığı qiymətlər getdikcə aşağı düşməyə başlayır.

Tanınmış yazar Qustav Floberin də dəstəyi sayəsində 1878-ci ilin dekabr ayında Mopassan Təhsil Nazirliyində məmur vəzifəsinə keçirilir və burada 1880-ci ilin sonlarına qədər çalışır. Yetmişinci illərdə gənc yazarın iki başlıca məşğuliyyəti var idi: avarçəkmə idmanı və ədəbiyyat. Yay mövsümünü Paris kənarında keçirən Mopassan dan yeri sökülən kimi Sena sularında avar çəkməkdən sonsuz həzz almış. On üç saat iş başında olan bu məmur axşamlar yenidən çayın sahilinə yollanmış. Poetik yaşantılar, gecələr Sena üzərinə çökən duman qatı, yaşıl ağacların sərinliyində sevgi macərələri, avarçəkənlərin avara həyatı öz əksini yazarın yetmişinci illərdə qələmə aldığı «Qayıqçı hekayətləri»ndə hərtərəfli tapıb və onun çox sonralar yaratdığı daha yetkin əsərlərdə dönə-dönə bu yaşantılara müraciət olunub. Səyahətlərə də böyük maraq göstərən yazar 1877-ci ilin avqustunda İsveçrəyə səfər edib, 1879-cu ildə isə pay-piyada Bretan əyalətini gəzib-dolaşmış.

Yaradıcılığa başladığı ilk dövəndə Mopassan tanınmış qələm ustası Q.Floberin dəstəyini daim öz üzərində hiss eləyib. Öz yetirməsindən hər gün yaradıcılıqla məşğul olmağı, qalan hər şeyi buna qurban verməyi tələb edən Floberin deyincə Mopassan barədə «Vay səni, öküz! Elə qadınlarla girindir ha!» – dediyini müasirləri yaxşı xatırlayırlar. Flober deyirdi: «Axşam saat beşdən

ta səhər saat ona qədər biz bütün ixtiyarımızı ilham pərisinə verməliyik... Sənət adamının yeganə prinsipi bu olmalıdır: «Hər şeyi sənət yolunda qurban verməli!»

Görünür, Floberin tələbkarlığı və dəyərli məsləhətləri hədəf getməyib: Mopassanın yetmişinci illərdəki ədəbi məhsuldarlığı bunu aşkar şəkildə sübuta yetirir, yazar bir çox şeir, povest və novellalara imza atır, dram yaradıcılığında özünü sınayır. O da bəllidir ki, Flober uzun müddət Mopassanın çap olunmasına qarşı çıxıb, bunun gənc yazara özündənrazılıq hissləri aşılamaqla, onu sonrakı uğursuzluqlara sürükləyəcəyindən ehtiyatlanıb. Hətta onun jurnalistika ilə məşğul olmasına da Flober qısqançlıqla yanaşmış. Mopassanın maddi sıxıntılar girdabında çapladığını gördüncə isə 1876-cı ilin sonunda onun «Nasyon» qəzetiylə əməkdaşlıq etməsinə yardımçı olur.

İlk hekayəsini Gi 1875-ci ildə Floberdən gizlin çap etdirib: «Cəsəd qolu» adlanan bu əsər Jozef Prünye imzasıyla işıq üzü görüb. 1876-cı ilin martında Gi de Valmon təxəllüsüylə nəşr olunan «Sahildə» adlı poemasını isə o, öz ustadının xeyir-duasını alaraq, «Ədəbi respublika» dərgisinin səhifələrində çap etdirir. Eyniadlı poema 1879-cu ilin noyabrında «Çağdaş və naturalist xülasə» jurnalında «Mopassan» imzasıyla dərc olunandan sonra əsərdəki intim məqamların təsvirinə görə müəllif barəsində məhkəmə işi açılır və o, 1880-ci il fevralın 14-də Etamp şəhərinin prokurorluğuna çağırılır. Bu məsələ böyüyəcəyi təqdirdə Mopassan yeganə qazanc yeri olan dövlət məmurluğundan da ola bilərdi. Bundan bir həftə sonra Q.Flober «Qolua» qəzetində dərc etdirdiyi açıq məktubda bir yazıçı kimi Mopassanın müdafiəsinə qalxır və təhqiqat işinə son verilir. «Ədəbi respublika» dərgisində o, bir qrup gənc yazarla tanış olur. Əsasən Emil Zolyanın davamçısı sayılan bu qələm sahibləri arasında Leon Enik, Pol Aleksis, Oktav Mirbo, Anri Sear, Joris Karl Güismans vardı. Məhz elə bu mühitdə və yetmişinci illərin sonlarına doğru Mopassan öz yaradıcılığında poeziyadan nəsərə keçid eləyir.

«Gonbul» adlı iri hekayəsinin misilsiz uğurundan sonra «Qolua» qəzeti Mopassanı daimi əməkdaşlığa dəvət eləyir və az sonra o, qəzetin səhifələrində «Paris burjualarının həftəsonu gəzintiləri» başlığı altında silsilə novellalarının çapını gerçəkləşdirir. 1880-ci ilin sentyabr-oktyabr aylarında yazar Korsika adasına səyahət eləyir

və bu səfərdən aldığı dərin təəssüratlar onun bir sıra novellalarında və «Həyat» romanında öz əksini tapır. 1881-ci ildə o, Əlcəzairə səfəri zamanı yerli əhalinin işğalçı fransız ordusuna qarşı üsyanlarının şahidi olur. 1882-ci ilin yayında isə yazar Bretan əyalətinə özünün ikinci səyahətinə çıxır.

1881–1883-cü illərdə Mopassan görkəmli rus yazarı İ.S.Turgenevlə sıx dostluq əlaqələri qurur, öz əlyazmalarını ona göstərməklə faydalı məsləhətlər alır, özünün son günlərini Parisdə keçirən bu mühacir rus yazarının yaxın sirdaşına çevrilir.

Mopassan öz həyatında ədəbi yaradıcılıq qədər sevdiyi qadınlara da böyük diqqət göstərirdi. Öz qısa ömrünə xeyli məşuqəni və eşq macərəsini sığdıran bu istedadlı yazar ömrü boyu subay qalıb. 1883-cü ildə ciddi şəkildə nikaha girmək arzusunda olsa da, sonradan bu planı puça çıxır.

Həyatı boyu Mopassan heç bir siyasi partiyanın, dini sektanın, ictimai təşkilatın üzvü olmayıb. Hətta 1876-cı ildə o, frank-mason lojasına girmə təklifini də rədd eləyib.

1880-ci illərdə Mopassan ədəbi ustadı olan Q.Floberin nizamlı yaradıcılıq həyatı sürmək haqda vəsiyyətinə əməl edir. Hər səhər saat yeddidən on ikiyə qədər çalışmaqda orta hesabla, ən azı, altı səhifə yazmağa nail olur. Axşamlar isə gün ərzində yaşadıklarını qələmə alır. Belə gərgin yazı rejimi onda xroniki yorğunluq halı yaradır. İldə cəmi bir kərə, o da sentyabr ayında, yəni ov mövsümü başlananda Mopassan özünə dincəlməyi rəva görür, böyüyüb boya-başa çatdığı doğma Normandiya torpağına üz tutur, çoxsaylı qohumları və dostları ilə görüşmək imkanı qazanırdı.

Bioqraflarının hesablamalarına inansaq, təkcə 1885-ci ildə yazar 1500 çap vərəqi həcmində bədii mətn yaradıb. Belə məhsuldarlığa yazarlardan nə Balzak, nə Dikkins, nə də ata Düma nail olub. Onu da ayrıca vurğulamaq lazımdır ki, bu 1500 çap vərəqinə, sadəcə, bədii nəsr daxildir, yazarın hər həftə qəzetlərin səhifələrində işıq üzü görən günün xronikası xarakterli yazıları, oçerk və felyetonları bu hesablamadan kənar qalıb.

Buna paralel olaraq, Mopassanın ədəbi uğurları da durmadan artırdı. Bir-birinin ardınca o, «Madmazel Fifi» (1882), «Valdşnep hekayələri» (1883) novella toplularını çap etdirir. 1883-cü ildə nəşr olunan «Həyat» romanı məşhur rus yazarlarından İ.S.Turgenev və L.N.Tolstoy tərəfindən yüksək qiymətləndirilir, onun aparıcı

fransız yazarlarından birinə çevrilməsinə səbəb olur. Təkcə 1884-cü ildə Mopassan dörd hekayə toplusu çap etdirir: «Ay işığı», «Rondoli bacıları», «Miss Harriyet» və «Günəş altında». 1885-ci ildə işıq üzü görün üç hekayə kitabının («İvetta», «Gecə və gündüz nağılları», «Tuan») ardınca, elə həmin il dərc olunan «Əziz dost» romanı isə onu dünyanın seçilmişləri sırasına çıxarır.

Öz novellalarını ayrıca kitabda toplamazdan öncə Mopassan onları «Jil Blas» və «Qolua» qəzetlərində çap etdirirdi. Bunlardan birincisi siyasi xətti olmayan, yüngül bulvar nəşri olsa da, müəlliflərə gen-bol qonorar ödəyirdi və elə buna görə də o vaxtkı ədəbi simaların çoxusu bu qəzetin səhifələrində çap olunurdu. Mopassan burada «Monfrinyoz» təxəllüsü ilə çıxış edirdi ki, bu soyad da Balzakın təsvir etdiyi yelbeyin hersoginyaya məxsus olub.

«Qolua» qəzeti isə mütləqiyyətçi xətt yeridirdi, onun oxucularının əksəriyyətini kübarlar təşkil edirdi. Bu mətbu orqanda Mopassan öz soyadı ilə çap olunur, buraya özünün nisbətən irihəcmli və ciddi üslublu əsərlərini verirdi. Eyni vaxtda bu cür iki ayrı qütbə aid qəzetdə çap olunması yazarın hər hansı ədəbi-siyasi cənaha meyil göstərməsini qabaqlayırdı. Əsərlərini ara-sıra «Fiqaro» və «Eko de Pari»də də çap etdirib, amma bütün hallarda Mopassan ilk nəşrlərini qəzet səhifələrində gerçəkləşdirməyi üstün bilib.

Özünə ustad bildiyi Floberin və Turgenevin vəfatından sonra Mopassanın o dövrün aparıcı ədəbi simalarından olan Emil Zolya ilə yaxın dostluq quracağını umanlar yanılmışdılar, çünki «Ruqon-Makkarlar» epopeyasının müəllifinə dərin rəğbət bəsləsə də, Mopassan onun naturalist dünyagörüşünə tənqidi yanaşırdı. Yazarın öz çağdaşı olan Alfons Dode və Edmon Qonkur ilə münasibətləri də son dərəcə soyuq idi: o, bu tanınmış qələm sahiblərindən özünə qarşı bədxah yanaşmanın dəfələrlə şahidi olmuşdu. Bütün bunlara rəğmən, son dərəcə istiqanlı və səmimi bir insan olan Mopassanın xeyli dostu, tərəfdaşı vardı. Onların sırasına Pol Burje, Oktav Mirbo, Leon Ennik, Pol Aleksis, Anri Sear, Joris Karl Güismans, Leon Dyerks, Xose Maria Eredia, Katyül Mendes, oğul Düma, Eduard Rod, Jorj de Porto-Rişyu, Pol Jinisti, Qustav Tuduz, Pol Arno, Jorj Puşe və başqaları vardı. Lui Le Puatven, Kamill Udino, Moris Leluar və Giyöme kimi rəssam dostlarından başqa, yazar ilk gənclik illərinin dostları sayılan Rober Penşon, Leon Fonten, A. de Juanvil ilə sıx dostluq əlaqələri saxlayırdı.

Səksəninci illərin birinci yarısında gərgin yaradıcılıq atmosferində yaşaması yazarın səhhətini xeyli dərəcədə sarsıtmışdı. Hələ yetmişinci illərdə o, səhhətindəki nasazlıqlardan, xüsusilə də göz ağrılarından şikayət edirmiş. Bioqrafları bunun irsi xarakter daşdığına sübuta yetiriblər. Səksəninci illərin ikinci yarısında isə o, dözülməz başağrılarına düçar olur, gözlərindəki xəstəlik getdikcə ağırlaşır. Həm də həmin dövrdə vaxtının çox hissəsini səfərlərdə keçirir. 1885-ci ilin yanvar–mart aylarını İtaliyada, yay mövsümünü isə Overnidə keçirir və müalicə kursu keçir. Sonrakı ilin yayında İngiltərəyə qısamüddətli səfər edir, 1887-ci ilin oktyabr–dekabr aylarında Əlcəzairdə səyahətdə ikən oranın mineral suları ilə müalicə alır. 1888-ci ilin iyulunda Savoydakı Eks–le–Ben kurortunda şəfalı sularla səhhətinə qovuşmağa can atır. 1889-cu ilin payızında İtaliyanın cənub sahillərinə səyahətə çıxır. Sonrakı ilin iyulunda Savoy kurortunda yeni müalicə kursu keçir. 1891-ci ildə Fransanın cənubuna səfər edir.

Paris həyatının hay–küyündən qurtulmağa çalışan yazar 1885-ci ilin qışında kiçik bir yaxta alır və ona öz şedevrinin adını verir – «Əziz dost». Bu yaxtada Aralıq dənizinin Fransa sahillərində o, xeyli gəzintiyə çıxır. Daha sonra, 1888-ci ilin yanvarında aldığı ikinci, həm də daha iri yaxtaya da eyni adı verir.

1886-cı il Mopassanın həyatında xeyli məhsuldar il olur: iki hekayə toplusu («Balaca Rok», «Cənab Paran») ilə yanaşı, onun «Mont–Oriol» romanı işıq üzü görür. Sonrakı illərdə yazarın ədəbi məhsuldarlığı qismən aşağı düşür və o, hər il yalnız bir kitab nəşr etdirməyə imkan tapır: «Orlya» (1887), «Xanım Hüsسونun adaxlısı» (1888), «Sol əllə» (1889), «Gərəksiz gözəllik» (1890).

1891-ci il üçün Mopassan artıq bütün dünyada tanınan qələm ustasıydı. Təkcə Fransada çap olunan kitablarının tirajı 400 minə çatırdı və bu, həmin dövr üçün son dərəcə yüksək göstəriciydi. Kitablarının böyük uğurla satıldığı bu dövərdə onun qardaşı Erve psixi xəstəlikdən vəfat edir. Mopassana bu itki son dərəcə ağır təsir göstərir və həmin vaxt öz sonunun da məhz bu cür olacağını göz altına aldığından o, müalicə prosedurlarına mənasız bir iş kimi baxır. Ömrünün son iki ilində onun coşqun yaradıcılıq potensialı get-gedə öləməyə, sönməyə üz qoyur. Çox böyük çətinliklər bahasına o, «Ölümdən güclü» və «Qəlblərimiz» romanlarını tamamlaya bilir.

1891-ci ilin avqustunda şair Ogüst Dorşen ilə söhbət zamanı «Anjelyus» adlı romanının ilk əlli səhifəsini qələm yoldaşına göstərərək, son bir il ərzində bircə sətir də yaza bilmədiyindən acı-acı şikayətlənən Mopassan sonrakı üç ayda bu kitabı bitirə bilməsə, özünə qəsd edəcəyini tam qətiyyətlə dilə gətirir.

Az sonra onun intuitiv olaraq düşündükləri, ağına gətirdikləri bir-bir başına gəlir. Romanı tamamlaya bilməyən Mopassan bədbinliyə qapılır. Digər tərəfdən isə haqqında qəzetlərin yaydıqları şayiələr xəstə yazarı bir az da ruhdan salır, onu daha artıq dərəcədə içinə qapılmağa məcbur eləyir. «Əziz dost» romanında burjuaların əliylə yönləndirilən, onların buyruq quluna çevrilən «sarı mətbuat» barədə açıqlamalarını düşmənləri Mopassana heç cür bağışlaya bilmirdilər. Nüfuzlu qəzetlərin birinci səhifələrində onun havalanması, ağılını itirməsi barədə vaxtaşırı xəbərlər dərc olunurdu. Onu bir az da cıratmaqdan, dalamaqdan ötrü bu qəzetləri, guya, yanlışlıqla onun evinə də yollayırdılar.

1892-ci il yanvarın 1-də Kann yaxınlığındakı villada yaşayan anasını ziyarət edən Mopassanın ruhi durumu qəflətən pisləşir və o, gecənin bir aləmi oranı tərk edib, öz evinə üz tutur. Səbəbi bəlli olmayan ruhi sarsıntı səbəbindən yazar bıçaqla boğazını kəsməyə təşəbbüs göstərməklə özünü ağır yaralayır.

Yanvarın 7-də Parisə gətirilən Mopassan psixiatriya xəstəxanasına yerləşdirilir. Doğmaları və çoxsaylı pərəstişkarları tərəfindən xəstənin tezliklə sağalacağına bəslənən dərin ümidlər doğrulmur və o, 1893-cü il iyulun 6-da gözlərini əbədilik qapayır.

Azad Yaşar

Gi de Mopassan

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

ƏZİZ DOST

Gi de Mopassan

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

Əziz dost

(roman)

BİRİNCİ HİSSƏ

I

Restoranın kassirindən beş frankın qalığını alan Jorj Dürua çıxışa sarı yönəldi.

Onsuz da boy-buxunlu olan və üstəlik, zabitlikdən qalma adəti üzrə qəddini şax tutan bu yaraşığı kişi cavanlara məxsus bir əda ilə bığlarını burdu, bu məkana hələ indi-indi baş çəkən müştəriləri şahinin, adətən, öz şikarına yönəltdiyi iti baxışlarla süzdü.

Bu ucuz yeməxananın daimi müştəriləri sayılan qadınlar baxışlarını qaldırıb ona baxdılar: onların arasında üç gənc işçi qadından başqa, bir ortayaşlı, saçları pırtlaşmış, pinti geyimli, şlyapasını toz basmış musiqi müəlliməsi və ərləriylə bərabər oturan şəhərli əsnaf təbəqəsindən iki xanım vardı.

Səkidə bir dəqiqəliyinə ayaq saxlayıb, hara gedəcəyini götür-qoy elədi. Bu gün iyunun iyirmi səkkizi idi. Aynın birinə qədər cibində vur-tut üç frank qırx santimi qalırdı. Bu isə qəlyanaltısız iki nahar və ya naharsız iki qəlyanaltı demək idi, – buyur, indi özün seç. Qəlyanatlı bir frank on santimə, nahar isə yarım frankadır. Əgər naharlardan imtina eləsə, onda bir frank iyirmi santim qabağa düşəcək. Fikirləşdi ki, bu hesabla iki kərə kolbasa-çörəklə şam edib, bulvarda iki parç pivə içə bilər. Axı o, onunçün ən böyük və gerçək həzz olan axşam pivəsindən heç cür vaz keçə bilməzdi. Notr-Dam-de-Loret küçəsinə üz tutdu.

Bir vaxtlar süvari mundiri geyərkən yerşi necə idisə, indi də elə idi: sinəsini qabartmışdı, ayaqlarını bir az aralı atırdı, sanki, indicə yəhərdən enmişdi. Küçədə qaynaşan camaatın arasına kobud şəkildə özünü dürtdü: kimisini çiyniylə itələdi, kimləsə toqquşdu, amma heç kəsə yol vermədi. Nimdaş silindrini xəfifcə yana əyib, dabanlarını yerə vurur, mülki əhali arasına düşən, çevrəsindəki hər şeyə – insanlara və binalara – nifrət edən yekəxana və cəsur əsgər kimi irəliləyirdi.

Əynindəki ucuzyana, cəmi altmış franka aldığı kostyuma rəğmə, o, zəhlətökən və gözəbatan eleqantlığını, həm də özünəməxsus şıqlığını qoruyub saxlaya bilirdi. Uca boyu, yaxşı bədən quruluşu, bəzən kürənə çalan və dübbədüz ayrıclı sarışın saçları, ağzının üstündə köpük kimi duran və ucları burulmuş bıığı, dəlicə baxışlara malik açıq-mavi gözləri, bir sözlə, bütün görkəmi onu bulvar romanlarındakı* qadın tovlayıcılarına bənzədirdi.

Parisdə havanın çatmadığı yay gecələrindən biri idi. Buxar və bürküdən şəhər, sanki, tənənfəs olmuşdu, sel kimi tər axırdı. Çirkli su borularının yandan qranitlə üzlənən çıxışlarından ətrafa üfunət yayılırdı. Zirzəmilərdən, zirzəmidəki mətbəxlərin pəncərələrindən çölə yemək qalıqlarının və turşumuş sousların iyrenc qoxusu vururdu.

Pencəklərini çıxarıb həsir stullarda tərsinə oturan qapıçılar girişlərdə tütün çəkirdilər; şlyapalarını əllərinə alan yoldan keçənlər isə candər di yeriyirdilər.

Bulvara çatan Jorj Dürua qərarı halda təkrar ayaq saxladı. Ağaclar arasında tərtemiz hava udmaq üçün Bulon meşəsinə, Yelisey çölünə getmək keçirdi könlündən. Eyni vaxtda da o, bir qadınla buluşmaq ehtirasına qapılmışdı.

Amma bundan ötrü neyləsin? Nə edəcəyini bilmirdi, son üç ayda hər gün, hər axşam bu barədə düşünsə də, bir çarə tapmaqda aciz idi. Bəxtəvər görkəmi və nəvazişli davranışlarına görə ara-sıra, həm də ötəri sevgi macəraları yaşasa da, o daha gen-bol və daha şirin sevda arzusundaydı.

Cibində pulu-parası olmasa da, qanı qaynayırdı, coşurdu, tinbaşı ona «Gözəl oğlan, mənə həmdəm ol!» sözlərini pıçıldayan küçə qadınlara qoşulub gedə bilmirdi, çünki ödəyəcək pulu yoxdu. Buna rəğmə, o, fərqli bir şey umurdu, daha fərqli və əlçatan öpüşlər sorayırdı.

* Bu və bundan sonra mətnə ulduz işarəsi (*) ilə seçdirilmiş sözlərin izahı kitabın sonunda verilmişdir.

Hər necə olsa, Jorj gözəyən qızların qaynaşdığı ballara, restoranlara, küçələrə baş çəkməkdən xoşlanırdı. Onlar arasında itələnməkdən, bu qızlarla «sən» deyərək söhbət qurmaqdan, başgicəlləndirən ətirilərini qoxulamaqdan, yaxınlıqlarını duymaqdan həzz alırdı. Elə və ya belə, axı bunlar da qadın idilər, həm də sevmək-sevilmək üçün yaradılmışdılar. Ailəli kişilərdən fərqli olaraq, o, belə qadınlardan iyrenməzdi.

Madlen kilsəsinə sarı yönəldi və orada bürküdən bihəl olan insan kütləsinə qarışdı. Masalarını səkilərə çıxaran, müştərilərlə dolu iri kafelərin alveri gur gedirdi və vitrinlərindəki gözqamaşdırıcı işıqlar hər kəsə «gəl-gəl» deyirdi. Dördkünc və dəyirmi masalar arxasında əyləşən müştərilərin önlərindəki qədəhlərdə qırmızı, sarı, yaşıl, qəhvəyi və daha neçə-neçə rəngdə içkilər gözə dəyirdi, sürəhildəki tərtəmiz su isə silindr biçimli iri, şəffaf buz parçaları hesabına soyuyurdu.

Boğazı qurduğu üçün Dürua addımlarını yavaşıtıdı. Yalnız bürkülü yay axşamlarında duyulan dözülməz yanğı hissi ona güc gəlirdi və o, damağından içəri axan sərin pivənin izaholunmaz həzzini xəyalında canlandırdı. Amma bu gün iki parçə pivə içsəydi, onda sabahkı şam yeməyinə əlvida deməliydi, halbuki o, ayın sonunda qaçılmaz olan aclıq hissinə çox yaxşı bələd idi.

«Saat onacan dözüüm, sonra Amerikan kafesində* bir parçə pivə içərəm, – deyərək qət elədi. – Lənət şeytana, amma susuzluqdan da yaman yanırım!» Masalar arxasında oturub, yanğılarını yatıran və ürəkləri istədiyi qədər içərək ağalara göz gəzdirdi. Kafenin yanından ötdüyü müddətdə o, iti və kinayəli baxışlarla süzdüyü bu adamların üzündəki ifadəyə, geyimlərinə görə ciblərində nə qədər pul ola biləcəyini gözəyərək təxmin etməyə çalışdı. Bunu düşündükcə içində həyatda öz yerini tutmuş bu adamlara qarşı nifrət hissi körükləndi. İndi bunların cibini eşələsən, orada qızıl, gümüş və mis sikkələrə rast gələrsən. Orta hesabla hər birisinin cibində, ən azı, iki luidor var. Hər kafədə, ən azı, yüz adam oturub: iki luidoru yüzə vursan, bu eləyər dörd yüz min frank! Qaməti həmişəki kimi yırğalanan Jorj «əclaflar» deyərək donqulandı. Bu hənrlərdən hər hansı birisi gecə qaranlıq tində ehtiyatda olan bu kiçik zabitin önünə çıxsaydı, o heç bir vicdan əzabı çəkmədən onun boynunu qırardı: bu sahədə hələ kənddə ikən toyuqların başını üzə-üzə təcrübə qazanmışdı.

İstər-istəməz, bu ara o, Afrikada, Əlcəzairin əldən-ayaqdan iraq qalalarında ərəbləri vaxtaşırı və hansı amansızlıqla soyduğu* iki ili xatırladı. Bir olayla bağlı xatirə isə onun dodaqlarında şux və amansız bir təbəssüm yaratdı: uled-alan qəbiləsindən olan üç ərəbin ölümü nəticəsində Jorj və onun yoldaşları iyirmi toyuq, iki qoyun və qızıl əşyalar ələ keçirmiş, sonrakı il yarım ərzində bunu dönə-dönə yada salıb gülmüşdülər. Qətlin müqəssirləri tapılmamışdı, çünki onları həm sən deyən axtarmırdılar, həm də ki o zaman hər hansı ərəb, işğalçı əsgər üçün, onsuz da, halal qənimət sayılırdı.

Parisdə isə durum fərqliydi. Burada kefin istədiyi kimi soyğunçuluq edə bilməzsən: nə böyründə qılıncın var, nə əlində tapançan, mülki qanunvericilik də qüvvədədir, yəni sərbəst sayılmırsan.

Dürüa işğal olunmuş ölkədə bir kiçik zabitə aşılana bütün özbaşınalıq duyğularının içində necə tüğyana gəldiyini hiss edirdi. Bəli, o illər bəxtəvərliklə doluydu. O, səhrada qalmadığına indi acı-acı təəssüflənirdi. Zənn eləmişdi ki, burada günü daha xoş keçəcək. Amma ki... ümidləri daşa dəymişdi!

Tam qurduğuna əmin olmaq üçün dilini üst damağında gəzdirməklə ağzını nırçıldıtdı.

Həndəvərində qaynaşan camaat da tabsız, taqətsiz idi. Qarşısına çıxanlara çiyin vuraraq və fitlə şən melodiyalar çala-çala yenə eyni məsələ barədə düşünürdü: «Yaramazlar! Həm də bu əclafların hər birinin gen-bol pulu var!» Onun yana itələdiyi kişilər dişlərini qıcaıyır, qadınlar isə ardınca «Köntöy!» deyə bağırırdılar.

Vodevil teatrının* yanından ötüb Amerikan kafesinin önündə ayaq saxladı, suya təşnə olduğundan pivə içib-içməmək barədə düşündü. Amma qəti qərar verməzdən öncə siferblatı işıqlanan küçə saatına göz yetirdi. Ona on beş dəqiqə işləmişdi. Özünə bələd idi: qarşısında bir parçə pivə zühur eləyən kimi bir göz qırpımında onu başına çəkəcəkdi. Bəs onda saat on birə qədər neyləyəcəkdi?

Öz-özünə: «Madlen kilsəsinə qədər gedib geri dönərim» dedi.

Opera meydanında o, şişman bir cavanla toqquşdu: sanki, onu haradasa görmüşdü.

Onun ardınca düşdüyü müddətdə yaddaşını ələk-vələk elədi və pəsdən təkrarladı:

– Lənət şeytana, axı bu hərifi haradan tanıyıram mən?

Qəflətən yaddaşı bir möcüzə göstərdi və bəlli oldu ki, bayaqkı cəhdləri boşa getməyib: bu adam onun xəyalında nisbətən arıq və daha cavan olmaqla, həm də sıravı mundirində peyda oldu.

– Bu ki Forestyedir! – deyə çıxıran Dürua qabaqda gedən adama yetişib, onun çiyinə vurdu.

Geriyə qanrılan adam onu süzüb soruşdu:

– Sizə nə lazımdır, cənab?

Dürua qəh-qəhə çəkdi:

– Tanımadınmı?

– Yox.

– Altıncı süvari alayından Düruayam.

Forestye hər iki əlini yana açdı:

– Ah, dostum! Necəsən?

– Əla. Bəs sən?

– Qardaş, mən isə belə də. Təsəvvürünə gətir ki, bu köksüm əsl papye-maşeyə¹ dönüb, ilin altı ayını sərəsər öskürürəm və bu, dörd il əvvəl Fransaya dönəndən sonra Bujivalda ürcah olduğum bronxitin fəsadıdır.

– Belə de! Amma görkəmindən heç bəlli olmur.

Köhnə yoldaşının qoluna girən Forestye öz xəstəliyi, diaqnozları və həkimlərdən aldığı məsləhətlər barədə söz saldı, çox işgüzar birisi üçün bütün bunlara riayət etməyin çətinliyini dilə gətirdi. Ona qışı cənubda keçirməyi tövsiyə edirlər, amma necə getsin axı? Evlidir, jurnalistdir, yaxşı vəzifə sahibidir.

– «Fransız həyatı»nda siyasət şöbəsinin müdiriyəm, «Qurtuluş» üçün senatın iclasları barədə xülasələr hazırlayır, «Planet»ə isə düşəndən-düşənə ədəbi salnamə yazıları təqdim edirəm. Gör-düyün kimi, özümü tutmuşam.

Dürua heyretlə onu süzməyində idi. Son dərəcə dəyişən Forestye yetkin bir adama çevrilmişdi. Yerişi, duruşu, kostyumu, gödəni – bir sözlə, hər şeyi onun özünə arxayın, işləri yolunda gedən və yaxşı yeyib-içən birisi olduğuna dəlalət edirdi. Əvvəllər isə o, arıq, çəlimsiz və hündür bir oğlan idi. Ora-bura vurnuxan, yelbeyin, dalaşqan və çıxırğan birisiydi. Bu üç ildə Paris onu tamamilə fərqli

¹ Papye-maşə – kağızdan, gipsdən, yapışqandan, nişastadan yararlanmaqla hazırlanan və presləmə sonucu gərəklı formanı asanlıqla alan material

adama çevirmişdi: gicgahlarına dən düşən, şişman və ağır-səngin görünən bu adamın olsa-olsa iyirmi yeddi yaşı vardı.

Forestye xəbər aldı:

– Hara gedirsən belə?

Dürua cavab verdi:

– Heç hara. Yuxudan öncə gəzişirəm.

– Elə isə bəlkə, «Fransız həyatı»na qədər yolda mənə yoldaşlıq eləyəsən, hə? Orada korrekturaya göz gəzdirim, sonra çıxıb, bir yerdə adama bir parç pivə içərik, yaxşı?

– Yaxşı.

Beləcə, onlar sinif yoldaşlarına və əsgərlik yoldaşlarına məxsus mehribanlıqla əl-ələ tutub, yola düzəldilər.

Forestye soruşdu:

– Nə ilə məşğulsan?

Dürua çiyinlərini çəkdi:

– Düzünü desəm, aclıqdan yaxa qurtarmaqla. Xidmət müddətim bitər-bitməz buraya gəldim ki, bəlkə... özümə bir iş-güc tapım, daha doğrusu, sadəcə, Parisdə məskunlaşmaq istədim. Son altı ayı Şimal Dəmir Yolları İdarəsində çalışıram. İllik maaşım isə vurtut min beş yüz frankdır.

Forestye mızıldadı:

– Lənət şeytana, bu çox azdır.

– Əlbəttə ki! Amma özün de, bu durumdan necə çıxım? Yalqızam, üz tutacaq bir kimsəm, tanışım yoxdur. Ora-bura vurnuxuram, amma heç bir imkan yaranmır.

Yoldaşı təcrübəli bir adam kimi onu başdan-ayağa süzüb, nəsihət edirmiş kimi dedi:

– Bilirsən, qadası, burada hər şey iddiadan asılıdır. Azca başı işləyən birisi üçün nazir olmaq idarə rəisi olmaqdan daha asandır. Bundan ötrü yalvarıb-yaxarmağı yox, güclü təəssürat yaratmağı bacarmalısan. Lənət şeytana, yəni doğrudanmı sənin qarşına daha uyğun bir variant çıxmayıb?

Dürua şikayətləndi:

– Bütün qapıları döydüm. Amma nə faydası?! İndi sonuncu ümid yerim qalır: Pelerin manejində mənə bereytor¹ yeri vəd ediblər. Orada ildə, ən azı, üç min frank qazanaram.

¹ Bereytor – at təlimçisi

Forestye onun sözünü kəsdi:

– Hətta sənə on min frank vəd etsələr belə, bu cür axmaq yolu seçmə. Əks halda, bütün qapıları öz üzünə bağlayarsan. Çalışdığın o dəftərxanada isə sən, ən azından, gözdən-qulaqdan uzaqdasan, kimsə səni tanımır. Əgər yetərinəcə ısrarlı davransan, vaxtında oradan qurtula və bir karyera sahibi ola bilərsən. Bəreytorluq isə hər şeyə son qoyacaq. Bütün Paris əhlinin nahar elədiyi restoranda metr-dotel¹ işləməklə bunun arasında heç bir fərq yoxdur. Əgər sən kübar adamlara və ya onların övladlarına at minmə dərsləri vermişənsə, onda səni özlərinə bərabər birisi sayacaqlarından da əlini üzməlisən.

Susub, bir neçə saniyə düşünəndən sonra Forestye xəbər aldı:

– Sənin bakalavr diplomun varmı?

– Yox. İki kərə imtahandan kəsilmişəm.

– Bu, çox da böyük nöqsan sayılmır, yetər ki, babat orta təhsilin olsun. Məsələn, Siseronun və ya Tiberinin adı çəkilsə, sən söhbətin nədən getdiyini təxmin edirsənmi?

– Hə, təxmin edirəm.

– Onda bu da yetərlidir. Çünki onlar barədə beş-on nəfər əlləmə nə isə bilir, halbuki bu, onların başqalarından daha ağıllı olmasına dəlalət eləmir. Yerdə qalanlar isə elə sənin qədər bilirlər. İnan mənə, özünü hər şeydən xəbərdar birisi kimi tanımaq heç də çətin məsələ deyil. Amma cahilliyin üzə çıxarsa, bunu sənə heç vaxt bağışlamazlar. Ona görə də çətin durumlardan yayınmalı, maneələrdən yan keçməli və ensiklopediya sözlükləri sayəsində başqalarını axmaq yerinə qoymalısan. Bütün insanlar son dərəcə cahil və odun qədər kütdürlər.

Həyatı bilən birisi kimi kinayədən uzaq fikir yürüdən Forestye bu ara yoldan keçənləri süzür və gülümsünürdü. Öskürək tutduğu üçün o, qəflətən ayaq saxladı, narahatlığı keçdikdən sonra nisbətən boğuş səslə dedi:

– Bu lənətəgəlmiş bronxit yaxamı buraxmır! Halbuki yayın ortasıdır indi. Yox, bu qış mütləq Mentona müalicəyə gedəcəyəm. Hər şey cəhənnəm olsun, axı cansağlığı hər şeydən daha vacibdir!

Onlar Puasonyer bulvarında, iri şüşəli qapı önündə ayaq saxladılar. İç tərəfdən şüşəyə qəzetin qoşa vərəqi yapışdırılmışdı. Üç nəfər ayaq üstə durub, onu oxuyurdu.

¹ *Metrdotel* – restoranda baş ofisiant

Qapının üstündə vurulan «Fransız həyatı» sözü iri hərflərlə, həm də qırmızı qaz lampalarıyla yazılmışdı: gözqamaşdıran bu yazı bir şüar kimi adamın diqqətini özünə məngirləyirdi. Yazıdan düşən parlaq işıq zolağına giren yolçular, ötəri də olsa, gündüz işığındakı kimi aşkar seçilir, bir an sonra isə çevrədəki zülmətdə əriyib yox olurdular.

Forestye qapını itələyib:

– Keç, – dedi.

İçəri keçən Dürua bərbəzəkli, amma baxımsız pilləkənlə yuxarı qalxdı. Bayırdan da bu pilləkən yaxşı görünürdü. Giriş otağına girəndə oradakı iki kuryer Forestyeyə təzim elədi. Sonra onlar tozlu və səliqə-sahmansız qəbul otağına keçdilər. Divarların üzləndiyi sarı-yaşılı rəngli və ləkələrlə örtülü tripin¹ rəngi bozarmışdı, bəzi yerlərini isə siçanlar gəmirmişdi.

Forestye dedi:

– Əyləş, mən beş dəqiqəyə gəlirəm.

Sonra o, qəbul otağına açılan qapıların birindən dışarı çıxdı.

Sözlə ifadə edilməyəcək qədər qəribə və özəl bir qoxu, redaksiya qoxusu hakim idi buraya. Ürküdən çox heyrətin hakim olduğu Dürua lal-mat oturmuşdu. Arabir qapıdan çıxan adamlar yanından ötüb, digər qapıdan içəri girirdilər və bunu elə çevik edirdilər ki, onlara heç göz qoymağa da imkan tapmırdı.

Sürətlə ora-bura şütüyən və özlərini işgüzar göstərən sütül cavanlar öz qaç-qovları ilə necə rüzgar yaradırdılarsa, əllərində tutduqları vərəq bunun təsirindən küləyə düşən xəzəl kimi titrəyirdi. Yiğicilərin mətbəə boyasına bulaşmış xalatlınının altından eynilə kübarların geyindiyinə bənzər mahud şalvarlar və dümağ yaxalıqlar gözə dəyirdi. Onlar yenicə basılan və boyası qurumayan səhifələr yığınının xüsusi ehtiyatla daşıyırdılar. Hərdən bir çox şıq geyinən birisi gözə dəyirdi: son dərəcə incəbelli sürtük, sivriburunlu çəkmələr və ayaqlarına tarım oturan dar şalvar geyinən bu şəxs, yəqin ki, kübarların gecə həyatı barədə yazılar hazırlayan reportyor idi.

Başqaları da gəlib-gedirdi; bu özündənrazi və zağar adamların hamısının başında günlükləri, yastı silindrlər vardı: görünür, bu papaq sayəsində onlar özlərinin adi insanlardan seçildiklərini zənn edirdilər.

¹ Trip – yun məxmər parça

Axır ki, Forestye peyda oldu. O, qara fraklı, ağ qalstuklu, xeyli əsmər, ucaboylu, arıq və bıçlarının ucunu yuxarıya doğru şeşələmiş, xeyli özündənrazi və sərbəst görünən ortayaşlı bir adamın qoluna girmişdi.

Forestye dedi:

– Hörmətli ustad, ən xoş arzularla.

Cənab ona əl uzatdı:

– Görüşənədək, əzizim.

Əlağacını qoltuğuna vuran kişi fit çala-çala pilləkənlə enməyə başladı.

Dürua soruşdu:

– Bu kimdir belə?

– Jak Rivaldır. Öz felyetonları və duelləri ilə ad çıxaran bu adamı tanımırısan? İndicə korrekturalara baxırdı. Qaren, Montel və o, Parisin ən yaxşı jurnalistləri sayılırlar. Gündəlik mövzularda ən kəskin felyetonlar bunların qələmindən çıxır. Qəzetimizə həftədə iki felyeton verən Rival ildə otuz min frank qazanır.

Yuxarı qalxdılar. Pilləkəndə onların qarşısına çıxan qısa boylu, şişman, pırtlaşıqsacaqlı və pinti görünüşlü adamın nəfəsi daralmaqdaydı.

Forestye ona dərin təzim etdikdən sonra açıqlama verdi:

– Bu, «Sönmüş qəndillər» kitabının müəllifi, şair Norber de Varendir. Ən uzununu iki yüz sətiri aşmayan hər hekayəsinə görə o, üç yüz frank alır. Bura bax, susuzluqdan yanırım, gəl Neapolitan kafesinə gedək.

Masa arxasında yerlərini rahatlayan kimi Forestye səsləndi: «Bizə iki parç pivə!» Öz parçını o, birnəfəsə boşaltdığı halda, Dürua, sanki, çox nadir, qiymətli bir içkiymiş kimi pivəsini qurtum-qurtum içir, hər damladan həzz almağa çalışırdı.

Forestye susurdu, nə barədəsə düşünürdü. Qəflətən xəbər aldı:

– Bəlkə, elə sən də jurnalistika ilə məşğul olasan?

Dürua çaşqın nəzərlərini ona dikdi:

– Amma... məsələ burasındadır ki... mən heç vaxt və heç nə yazmamışam axı.

– Onda özünü sına və başla! Mənim də işimə yarayarsan: mənim üçün bilgi toplayar, tədbirlərə qatılar, vəzifəli şəxslərdən müsahibələr alarsan. İlk dövəndə, yol xərclərin xaric, iki yüz əlli frank alacaqsan. İstəyirsən, nəşirimizlə bu barədə danışıq?

– Əlbəttə ki istəyirəm.

– Onda belə edək: sabah nahar vaxtı bizə gəl. Uzaqbaşı beş-altı qonağım olacaq: müdirimiz Valter və xanımı, Jak Rival, bayaq rastlaşdığımız Norber de Varen, bir də xanımımın bir rəfiqəsi. Gələrsən?

Dürua pörtmüş və utancaq halda tərəddüd keçirdi. Dili topuq vura-vura dilləndi:

– Amma məsələ burasındadır ki... mənim uyğun bir kostyumum da yoxdur.

Forestye perikdi:

– Sənin frakın yoxdur? Buna bax ha! Qardaşım, fraksız buralarda heç cür keçinmək olmaz. Bunu qulağında sırğa elə: Parisdə çarpayın olmaya bilər, fraksız isə heç cür keçinə bilməzsən.

Jiletinin ciblərini eşələyib, oradan çıxardığı bir ovuc qızıl puldan iki luidor ayıraraq, onları köhnə yoldaşının ovcuna basdı. Səmimi və dostyana tərzdə dedi:

– İmkanın olanda qaytararsan. Bir kostyum kirayə götür, ya da beh qoyub, kreditə satın al – bu artıq sənin işindir. Amma sabahkı nahara mütləq qatıl: saat səkkizin yarısında, Fonten küçəsi on yeddi ünvanına gəl.

Dürua doluxsunmuşdu. Pulları cibinə qoyaraq, o:

– Çox qayğıkeşsən, vallah! – deyə mızıldandı. – Çox sağ ol! Ümidvar ol ki, sabahkı dəvəti unutmaram...

Forestye ona təpindi:

– Yaxşı görək, yaxşı! Bəlkə, adama bir parç da gilləmək, hə? Qarson, bizə iki parç da gətir! – deyə sifariş verdi.

Pivələr içiləndən sonra qəzetçidən təklif gəldi:

– Nə deyirsən, bir saat da gəzib-dolaşaqmı?

– Əlbəttə, dolaşaq.

Onlar Madlen kilsəsi tərəfə yollandılar.

Forestye dilləndi:

– İndi nə ilə baş qataq, görəsən? Hamı deyir ki, Parisdə əyləncə sevdasına düşən kəs mütləq bir şey tapır. Amma bu heç də belə deyil. Bəzən axşamlar hara isə getmək istəsən də, uyğun heç nə gəlmir ağına. Bulon meşəsində qadınla gəzinti xoş bir şeydir, amma qadın həmişə tapılmaz. Kafəşantanlar məndən daha çox, əzcaçımın və onun xanımının zövqünü oxşaya bilər. Başqa nə qalır ki? Heç nə. Parisdə Monso parkına bənzər, həm də gecə sübhəcən açıq

bir yay bağı salmaq mümkündür. Orada ağacların altında sərın içkilər içib, həzin musiqilər dinləmək olardı. Bu yer bir əyləncə yeri kimi yox, sırf gəzinti üçün nəzərdə tutula bilər. Gözəl qadınları oraya cəlb etmək üçün mən giriş haqqını baha qoyardım. Meylin çəkirsə, elektrik fənərləriylə işıqlanan qum cığırqlarla dolaş, bunu istəmirsənsə, bir yerdə oturub, musiqi dinlə. Vaxtilə Müzar* buna bənzər, amma daha çox meyxana ruhunda bir yer açmışdı: orada rəqs musiqisindən qulaq tutulurdu, açıq yerlər, kölgəli yerlər və ağac kölgəliyi çox az idi. Bundan ötrü gözəl və iri bir bağ lazımdır. Onda hər şey misilsiz olardı. Hə, bəs sən hara getmək istədin?

Dürua nə cavab verəcəyini bilmirdi. Ən sonda bir şey uydurmalı oldu:

– İndiyədək Foli-Berjerdə bir kərə də olmamışam. Bax ora həvəslə gedərdim.

Yoldaşı səsini qaldırdı:

– Nə var axı Foli-Berjerdə? Ora girsək, tavadakı cızbız kimi bişərik. Amma sən bilən məsləhətdir, bəlkə, bunun özü də bir əyləncə sayılar.

Fobur-Monmartr küçəsinə çıxmaqdan ötrü onlar geri dönməli oldular.

Əyləncə məkanı kimi tanınan binanın fasadından ona bitişik dörd küçəyə işıq zolaqları yönəldilmişdi. Fiakrlar¹ girişin önündə sıralanmışdı.

Forestye birbaşa giriş qapısına yönələndə Dürua onu saxladı:

– Biz bilet almağı unutduq.

Forestye ağayana tərzdə dedi:

– Bizlər üçün giriş pulsuzdur.

Girişdəki hər üç nəzarətçi ona təzim elədi. Onlardan ortada duranla jurnalist görüşüb soruşdu:

– Fərli lojan var?

– Əlbəttə ki var, cənab Forestye.

Üzadılan bileti alan Forestye dəri ilə üzlənən qapını itələdi və onlar zala daxil oldular.

Tütün tütüsü səhnə ilə tamaşa zalının qalan qismi arasında incə pərdə yaratmışdı. Kəzərən saysız-hesabsız papiros və siqar-lardan yüksələn bu zərif duman qatı güclə sezilən, ağımtıl ziqzaqlar

¹ *Fiakr* – yüngül fayton

şəklində yüksələrək, yavaş-yavaş yuxarılarda, günbəzin altında, çil-çırağın hündəvərində və tamaşaçılarla dolu ikinci yarus səviyyəsində sıxlaşır, buludlarla dolu səmanı xatırladırdı.

Parterdəki lojalardan və sıraların ətrafındakı yarıyuvarlaq keçidə bitişik geniş dəhlizdə, kişilərin basırıq yaratdığı yerdə bərbəzəkli yüngül qadınlar vurnuxurdular. Oradakı üç piştaxtanın hər birinin arxasında bayram yumurtası kimi boyanmış sirtılmış qadın satıcılar gözə dəyirdi. Bunlardan birinin önündə isə satıcının rəfiqələri pusquda durub şıkar gözləyirdilər. Üç iri güzgüdə satıcıların kürəkləri və zala girən tamaşaçıların üzləri əks olunurdu.

Forestye imtiyazlı birisi kimi qələbəliyi itələyərək sürətlə irəliləyirdi.

Zalda nəzarətçi qadına yanaşdı soruşdu:

– On yeddinci loja haradadır?

– Buradadır, cənab.

Bunun ardınca onlar üstədən açıq və divarları qırmızı qumaşla üzlənən köşkün içinə girdilər və qadın qapını qapadı. İçəridəki dörd stul bir-birinə elə yaxın qoyulmuşdu ki, aralarından keçmək imkansız idi. Dostlar yerlərini tutdular. Onların sağında-solunda yerləşən və formaca nalı xatırladan bu cür taxta qəfəslər yığını təsəhnəyə qədər uzanırdı və onlarda oturan adamlar yalnız qurşağa qədər görünürdülər.

Səhnədə triko geyinmiş, uzun, bəstə və qısa boylu, üç cavan adam trapesiya elementində akrobatik nömrələr ifa edirdi.

Əvvəlcə xırda, amma çevik addımlarla önə çıxan, gülümsəyərək tamaşaçılara hava öpüşü göndərən ucaboylu cavan öz çıxışına başladı.

Trikonun altından onun qollarının və ayaqlarının əzələləri görünürdü. Şişman qarnı çox da nəzərə çarpmasın deyə, o, sinəsini qabartmağa məcbur idi. Saçlarını tən ortadan ayırdığı üçün bir az dəlləyə bənzəyirdi. Heyrətəməz bir sıçrayışla trapesiyadan yapışan bu cavan əlləriylə ondan sallanmaqla təkər kimi fırlanmağında idi. Hər dənbir vücudunu düz tutub qollarını açır, üfuci vəziyyət alırdı, barmaqlarıyla atma tirdən yapışdı, havada bir neçə saniyəliyinə donduğu vaxt gücünü barmaqlarında cəmləşdirirdi.

Sonra döşəməyə hoppanan bu adam təkrar gülümsədi, parterdən onu alqışlayanlara baş əydi və baldırlarının əsnəkliyini sərgiləməklə pərdənin arxasında gözdən itdi.

Onun ardınca ikinci, nisbətən alçaq boylu, amma iri şaqqallı cavan eyni hərəkətləri təkrarladı. Sonra növbə üçüncü cavana gəldi və çıxışlar zamanı tamaşaçıların alqışları get-gedə gücləndi.

Amma Düruanın fikri-zikri tamaşada deyildi: başını yana əyməklə o, kişilərin və əxlaqsız qadınların topladığı geniş keçiddən gözlərini çəkmirdi.

Forestye dedi:

– Parterin ön sıralarına diqqət yetir. Səmimi və küt sifətlə orada oturan şəhərililər belə tamaşalara xanımları və uşaqlarıyla gəlirlər. Lojalarda oturanlar əyyaşlar, bəzi rəssamlar və ikincidərəcəli əxlaqsız qadınlardır. Bizdən arxadakılar isə Parisdə rast gələ biləcəyin ən qəribə adamlar yığnağıdır. Kimdir axı bu kişilər? Onlara diqqət yetir. Burada kimləri tapmazsan: hər cür rütbə və vəzifə sahibi olan bu adamlar arasında ortabablar böyük əksəriyyət təşkil edirlər. Bu bankda, nazirlikdə, ticarət sahəsində çalışan məmurlar, qəzetçilər, qadın dəllalları, mülki geyimli zabıtlar, əyləncə axtaran fraklı cavanlar az öncə nahar edib, Opera binasına baş çəkiblər. Buradan isə birbaşa İtalyan Operasına yollanacaqlar. Bunlardan başqa bir xeyli şübhəli şəxs də var orada. Qadınların isə hamısı bir bezin qırağıdır: Amerikan kafesində şam yeməyini bitirib, sərbəst olunca bunlar daimi müştərilərinə bu barədə xəbər yollayırlar. Son qiymətləri iki luidor olsa da, onlar özlərini əcnəbilərə sırımağa çalışırlar ki, onlardan beş luidor qopartsınlar. Düz altı ildir ki, onlar buraya ayaq açıblar, ilboyu, həm də hər axşam onları burada, həm də eyni yerlərdə görə bilərsən. Əlbəttə, müalicə üçün Sen-Lazara* və ya Lursinə* getdikləri vaxt xaricində.

Dürua onu dinləmirdi, çünki oturduqları lojaya söykənən əxlaqsız qadınlardan birisi ondan gözünü heç çəkmirdi. Qarasaçlı bu şişman qadın üzünü gen-bol kirşanlamışdı, sürməli, qapqara gözləri qalın və qələmlə çəkilmiş incə qaşlarının altından işıldaırdı. İri sinəsi isə qara ipək paltarının mənğənəsinə güclə sığırdı. Boyalı dodaqları qanayan yaranı xatırladırdı, adama nə isə yırtıcı, süni və cazibədar gələn bu dodaqlar kimlərdəsə ehtiras oyatmağa da qadirdi.

Bu qadın başını tərpətməklə yanından keçən kürən və özü kimi bol pudralanmış rəfiqəsini səslədi, lojadakılar da onu eşitsinlər deyərək bilərəkdən səsinə qaldırdı:

– Buna bax, doğrudan da, yaraşıqlıdır, eləmi? Əgər o, mənə on luidor təklif eləsə, imtina etməm.

Forestye Dürüaya sarı dönüb gülümsədi və onun dizinə vuraraq dedi:

– O, səni nəzərdə tutur. Dostum, sən gözəgəlimlisən. Təbriklər. Keçmiş kiçik zabit qızardı. Özündən də xəbərsiz onun barmaqları bir cüt qızıl sikkənin olduğu jilet cibinə sarı yönəldi.

Pərdə endi. Orkestr vals çaldı.

Dürüa:

– Bəlkə, bir az gəzişək? – deyə təklif elədi.

– Necə istəyirsən.

Bayıra çıxan kimi onlar əylənənlərin axınına düşdülər. Onları sıxır, itələyir, əzir, ora-bura atırdılar, gözlərinin qabağında şlyapalar qaynaşırdı. Qadınlar qoşa-qoşa gəzişirdilər. Həm də bunca kişi xeylağının, bunca dirşəyin, kürəyin, sinənin arasından sivişməklə onlar çox rahat irəliləyirdilər. Belə bəlli olurdu ki, burada onlar öz axarlarındadırlar, sərbəstdirlər, bu qədər erkəyin içərisində olsalar da, özlərini suda balıq kimi hiss edirdilər. Özünü könülxoşluğuyla bu axara buraxan Dürüa nikotinin zəhərini, insan bədənlərinin və vücudunu pula satan qadınların vurduqları ətirlərin qoxusunu acgözlüklə ciyərlərinə çəkirdi. Forestye isə tərləmişdi. Havası çatmadığından öskürdüüyü üçün:

– Gəl bağa çıxaq, – dedi.

Sola dönərək, onlar bir cüt iri və əcaib fəvvarənin ətrafı sərinxlik yaydığı qış bağına bənzər bir yerə çıxdılar. Çəlləkdə əkilmiş qaraçöhrə və mazılı¹ ağacların altında qoyulmuş sink masalar arasında oturan qadınlar və kişilər sərinxləşdirici içkilər içirdilər.

Forestye təklif elədi:

– Bir parç da içəkmi?

– Məmnuniyyətlə içərəm.

Oturub camaata göz qoymağa başladılar. Ara-sıra onlara hər hansı bir qız yanaşdı, sırtıq təbəssümlə xəbər alırdı: «Məni nəyə qonaq edərsiniz, cənab?» Forestye: «O fəvvarədə çağlayan bir stəkan suya» deyincə, qız «Donuz!» deyə donquqlanıb, oradan uzaqlaşdı.

¹ *Mazı* – bəzi ağacların üzərində həşərat yumurtacıqlarından əmələ gələn yumru fir

Budur, bayaq onların lojasına söykənən qarasaçlı şişman qadın zühur elədi. Şişman və sarışın rəfiqəsinin qoluna girən bu qadın meydan oxuyurmuş kimi sağına-soluna göz qoyurdu. Hər ikisi, heç şübhəsiz, yaraşığı qadın idi və sanki, onlar bir-birinə yaraşdıqları üçün qoşa gəzirdilər.

Düruanı görəndə o, elə gülümsədi ki, sanki, bayaq baxışdıqları zaman onlar yalnız özlərinin anladıqları dilin köməyi ilə məhrəm olmuşdular. Bir stul çəkən qadın arxayınılıqla Düruanın önündə oturdu, sarışın rəfiqəsinə də oturdandan sonra cingiltili səslə çığırdı:

– Qarson, bizə iki qrenadin!

Forestye təəccüblə dedi:

– Amma yaman ciyərlə birisən, ha!

Qadın dilləndi:

– Sənin bu yoldaşın ağılımı başımdan alıb. Gerçək sözümdür: canlara dəyənlər oğlandır. Qorxuram ki, ona görə əlimdən bir xatabala çıxal!

Ütəndiyindən Dürua deməyə söz tapmırdı. Özünün koppuş bığını sıgallayaraq, küt-küt irişirdi. Qarson meyvə şirəsi qatılmış su gətirdi. Şərbəti birnəfəsə içən qadınlar ayağa qalxdılar. Qarasaçlı qadın başıyla Düruaya işarət edib, yelpiyini xəfifcə onun çiyinə vuraraq:

– Salamət qal, qoçum, – dedi. – Əfsuslar olsun ki, hələlik dilin-ağzın söz tutmur.

Yanbızlarını oynadan qadınlar çıxışa sarı üz tutdular.

Forestyeni gülmək tutdu:

– Dostum, heç bilirsən sənə nə demək istəyirəm? Sən, həqiqətən də, qadın qəlblərini fəth edə bilirsən. Əgər bundan faydalansan, xeyli uzaqlara gedəcəksən.

Bir qədər sükuta dalandan sonra o, düşünürmüş kimi, fikirli halda sözünü tamamladı:

– Çox vaxt məhz elə qadınlar bizi vəzir edirlər.

Dürua səssizcə gülümsədi.

Forestye xəbər aldı:

– Sən qalırısan burada? Mən cana yığıldım, getməliyəm.

– Hə, mən bir az burada qalacağam. Hələ tezdir, – deyə Dürua mızıldandı.

Forestye ayağa durdu.

– Elə isə xudahafiz. Sabaha qədər. Unutmamısan ki? Fonten küçəsi on yeddidə, səkkizin yarısında.

– Oldu. Sabaha qədər. Təşəkkürlər.

Onlar bir-birinin əlini sıxdılar və jurnalist dostunu tərک etdi. Yoldaşı gözdən itdikdən sonra Dürua özünü daha sərbəst hiss elədi. Bir kərə də cibindəki qızıl sikkələri məmnunluqla oxşayandan sonra yerindən qalxıb, özünü qələbəliyə vurdu. Baxışları orada-burada dolaşırdı.

Az sonra o, sarışın və qarasaç qadına rast gəldi: həmin an onlar saxta təkəbbürlə kişilərin arasında var-gəldə idilər.

Onlara sarı yönəldi. Amma düz yanlarına çatanda qəflətən ürkdü.

Qarasaçlı qadın soruşdu:

– Hə, necədir, dilin açıldı sənin?

Burnunun altında: «Əcəb sürtükmüş!» deyən Dürua heyrətini açıqlayacaq başqa söz tapmadı.

Onlar üçlükdə insan axınının içində durduqlarından çevrələrində bir burulğan yaranmışdı.

Qəflətən qarasaçlı qadın:

– Evimə gedəkmi? – deyə soruşdu.

Şəhvətdən içi titrəyən Dürua qaba tərzdə:

– Hə, amma cibimdə bircə luidorum var, – dedi.

Qadının üzündə laqeydliklə dolu bir təbəssüm doğdu:

– Eyib etməz, – dedi və halal malıymış kimi, bu yeni müştərisinin qoluna girdi.

Qadınla yanaşı addımlayan Dürua isə düşünürdü ki, hər halda, qalan iyirmi frank onun sabahkı nahar yeməyi və frak kirayələməsi üçün çatar.

II

– Cənab Forestyenin mənzili haradadır?

– Dördüncü mərtəbədə, solda.

Qapıçının səmimi cavabından onun adıçəkilən adama hörməti oxunurdu. Jorj Dürua pilləkənlə qalxmığa başladı.

Nədənsə, xəfif çəkingənlik, həyəcan və narahatlıq duyurdu. Həyatında ilk dəfə əyninə frak geyinmişdi və bütün bu əyin-başı ona nə isə

bir rahatsızlıq aşılıyrdı. Hər şeydə – laksız, amma çox zərif çəkmələrindən tutmuş (Dürua yaxşı ayaqqabılar üçün əldən gedirdi) ta bu səhər taxma önlüyü ilə birlikdə dörd frank yarım Luvrda satın aldığı köynəyə qədər hər şeydə bir nöqsan tapırdı. Köynək o dərəcədə incə idi ki, artıq qırışmışdı. Olan-qalan köynəkləri isə xeyli köhnəliyindən onların nisbətən davamlısını da geyinməyə qiyməmşdi.

Hədsiz enli olan şalvarı həm ayaqlarının biçimini ört-basdır etdiyindən, həm də baldırlarında qırış-qırış durduğundan köhnəhal görünürdü: adətən, təsadüfi seçilən və ya bədən fiquruna görə tikilməyən geyimlər az vaxtda belə görkəm alır. Təkcə frakı yaxşı dururdu – sanki, əyninə tikilmişdi.

Ürəyi ağzında, duyğuları pərişan halda, həm də kimə isə gülünc görünməmək təlaşıyla ağır-ağır pillələri qalxırdı. Qəflətən qarşısında peyda olan və zövqlə geyinmiş bir cənabın baxışlarının özünə dikildiyini sezdi. Aralarında elə az məsafə qalmışdı ki, Dürua geriye sıçramalı oldu və sonra yerindəcə dondu: bu adam – onun özü idi, onun güzgüdəki əksi idi. İkinci mərtəbədəki meydançada qoyulan trümo¹ burada uzun bir koridor olması effektini yaradırdı. Heyrətdən əli-ayağı titrədi, çünki gözlənilmədən özünü tamamilə fərqli biçimdə görmüşdü.

Adətən, evdə o, tərəş olarkən xırda güzgüdən yararlanırdı, onda bütün vücudunu görməsi imkan xaricindəydi, uzaqbaşı öz geyim-kecimindəki ayrı-ayrı detalları süzə bilirdi. Bu isə öz növbəsində, ayrı-ayrı eyibləri bir az da artırdığından o, özünün gülünc görüldüyünə inanıb, qüssələnmişdi.

Amma indi, təsadüfən qarşısına çıxan bu trümoda o, özünü tanımamışdı – aynadakının özündən fərqli birisi, həm də ilk baxışdan çox zövqlü və nöqsansız geyimə malik kübar bir kişi olduğuna inanmışdı.

Özünə bir daha hərtərəfli göz gəzdirəndən sonra görkəminin göz oxşamasından tam əmin oldu. Bunun ardınca o, güzgünün önündə rolunu təkrarlayan bir aktyor kimi davranmağa başladı. Gülümsündü, əlini yana uzatdı, əl-qol hərəkətləri elədi, sir-sifətinə gah heyrət, gah həzz, gah razılıq ifadəsi verdi, xanımların könlünü çalmaq üçün fərqli gülüş və baxış biçimləri axtardı, bütün bunlar həm onun incə ruhunu, həm də həmin xanımlara düşkünlüyünü ifadə etməliydi.

¹ *Trümo* – bütün bədəni görmə imkanı yaradan ayaqlı güzgü

Aşağıdakı qapı çırpıldı. Belə bir məşğuliyyət başında yaxalanmaqdan və ya dostunun qonaqlarından hər hansı birisinin onun güzgü önündəki hoqqalarını görməsindən ehtiyatlanaraq, Dürua cəld pilləkənlə yuxarı qalxdı. Üçüncü qatdakı meydançada da güzgü qoyulmuşdu və özünü hərəkət əsnasında süzə bilmək üçün Dürua addımlarını yavaşıtıdı. Əslinə qalsa, onun bədənini yaxşı biçimə malik idi. Yerişini isə bir az abıra salmaq lazım gələcəkdi. Ona görə də özünə artan inam hissi bütün qəlbini bürüdü.

Bu cür görkəmlə, seçdiyi hədəfə çatmaqda özünəməxsus israrla, cəsarətlə və orijinal ağılla o, istədiyinə, əlbəttə ki, nail olacaqdı. Elə buna görə də qaçmaq, pillələri sürətlə çıxarmaqla pilləkənin ən üst meydançasına qalxmaq istəyirdi.

Üçüncü güzgünün önündə dayanıb, adəti üzrə, bıçqlarını burdu, şlyapasını çıxarıb saçlarını tumarladı və belə hallarda tez-tez işlətdiyi «Əcəb fikirdir!» ifadəsini mızıldayandan sonra qapının zəngini basdı.

Qapı elə həmin an açıldı. Qarşısındakı qulluqçunun qara frakına, laklı çəkmələrinə, tərəşli sifətinə, son dərəcə ciddi görkəminə nəzər salanda Dürua təkrar o anlaşılmaz təlaşa qapıldı: bəlkə də, heç istəmədən öz kostyumu ilə qulluqçunun geyimini müqayisə eləmişdi. Ləkələrini gizlətmək üçün qolunun üstünə atdığı paltosunu Düruadan alan qulluqçu ondan soruşdu:

– Sizi necə təqdim edim, cənab?

Sonra o, qonaq otağı ilə giriş məkanı arasındakı pərdəni qaldırmaqla, qonağın ismini ucadan səsləndirdi.

Bir anda Dürua bütün cürətini itirdi, hətta çaşqınlıqdan güclə nəfəs almağa başladı, çünki indi o özü üçün yeni bir dünyanın kənarında idi: bu dünya çoxdan onu özünə cəlb edirdi, o isə buraya can atırdı. Axır ki, içəri keçdi. Eynilə oranjerəyə kimi hər cür bitkilərlə dolu olan və gen-bol işıqlanan iri otağın tən ortasında cavan və saman saçlı bir qadın dayanmışdı.

Dürua lal-mat qaldı: ona gülümsəyən bu xanım kim idi, görəsən? Bu ara Forestyenin evli olduğunu xatırladı. Bu zərif və yaraşılı sarışının məhz dostunun xanımı ola biləcəyi təxmini onu lap çaşdırdı.

– Xanım, mən... – deyə mızıldandı.

Qadın ona əlini uzatdı:

– Xəbərım var, cənab. Dünənki görüşünüz haqqında Şarl mənə danışıb və mən çox şadam ki, bugünkü nahar yeməyinə sizi dəvət etmək uğurlu bir fikir kimi ərimin ağına gəlib.

Bunun qarşılığında nə deyəcəyini kəsdirə bilmədiyindən qulaqlarının dibinəcən qızaran Dürua onu təpədən-dırnağa süzən, öyrənən, dəyərləndirən, onunla təmas edən baxışları öz üzərində duydu.

Hətta əyin-başına görə üzr istəmək, öz nöqsanlarını nəyə isə yozmaq da keçdi fikrindən. Amma ağına bir şey gəlmədiyi üçün bu incə məsələyə toxunmamağı uyğun bildi.

Ev sahibəsinin göstərdiyi kreslodə oturdu. Yerini rahatlayıb, başını geri əyincə o, altındakı yumşaq, əsnək məxmərlə üzlənmiş oturacağıın könül oxşayan təmasını nəinki kürəyi və əllərlə, hətta bütün varlığıyla hiss elədi. Bu kreslonun ağışında o, özünün yeni və əsrarəngiz yaşama qədəm qoyduğunu, nə isə qeyri-adi dərəcədə xoş bir şeyə, nemətə nail olduğunu, bir sözlə, sıxıntılardan qurtulduğunu zənn elədi. Yalnız bundan sonra gözlərini ondan çəkməyən xanım Forestyeyə nəzər yetirdi.

Qadının əyninə geyindiği açıq-mavi kəşmiri parçadan tikilən paltar onun dik sinəsini və incə belini detallarına qədər nəzərə çarpdırırdı. Qolları və boynu isə su köpüyünü xatırladan krujevalarla əhatələnmişdi. Paltarının sinəsi və qısa qolçaqları da krujevayla işlənmişdi. Saçları yüksək biçimdə yığılsa da, boynunun ardından sallanan qismi yüngül, şəffaf və toppuş bir dumanı xatırladırdı.

Dünən Foli-Berjerdə tanış olduğu o qadınını xatırladan baxışları Düruaya nədənsə ürək-dirək verirdi. Qadının boz və ya maviyə çalan bozuntul gözləri vardı və bu mavi çalar onlara xüsusi ifadə bəxş edirdi. İncə buruna, ətli dodaqlara və bir qədər koppuş çənəyə malik bu sifət bir az uyumsuz olsa da, eyni zamanda, çox cazibədar, sirlı və gözoxşayan idi. Onun üzündə hər bir cizgi özünə görə adamı valeh edir və eyni zamanda ifadəli görünürdü: ondakı ən xırda dəyişiklik ya nəyi isə gizlədir, ya da nədənsə xəbər verirdi.

Qısa pauzadan sonra qadın soruşdu:

– Çoxdan Parisdəsiniz?

Özünü tədricən ələ alan Dürua dilləndi:

– Bir neçə ay olar, xanım. Dəmir Yolu İdarəsində çalışıram. Amma Forestye məni ümidləndirib, deyir ki, onun köməyi ilə jurnalist ola biləcəyəm.

Qadın gülümsədi. Budəfəki təbəssümü daha səmimi, daha təbii alındı. Sonra o, alçaq səslə dedi:

– Bilirəm.

Təkrar zəng çalındı. Qulluqçu elan elədi:

– Xanım de Marel.

İçəri girən qarayanız qadın, adətən, haqqında «canalıcı əsmər» deyimi işlənən xanımlardan idi.

Yüngül bir yerisi vardı. Tündrəngli və sadə biçimli paltarı onun bədən fiquruna tam uyğun idi.

Şəvə kimi saçlarına taxdığı al-qırmızı qızılgül istər-istəməz adamın diqqətini özünə çəkirdi. Təkcə elə bu gül onun sifətinin qarabuşğayılığını, bənzərsizliyini daha da artırır, ona şuxluq və parlaqlıq bəxş edirdi.

Qadının ardınca gələn qızcığazın əynində qısa paltar vardı. Xanım Forestye onların pişvazına durdu:

– Salam, Klotilda.

– Salam, Madlena.

Qadınlar öpüşdülər. Özünü yaşından böyük aparan qızcığaz isə öpüş üçün alnını önə verdi.

– Salam, bacıqızı, – ev sahibəsi dedi.

Uşağı da öpəndən sonra xanım Forestye qonaqları bir-biriylə tanış elədi:

– Cənab Jorj Dürua – Şarlin köhnə dostu. Xanım de Marel – mənim rəfiqəm və uzaq qohumum.

Düruaya tərəf dönərək əlavə elədi:

– Bilirsinizmi, bizim evdə hər şey sadədir, dəbdəbələrdən uzağıq. Yəqin, bu, sizin də ürəyinizcədir?

Cavan kişi başını tərpətdi.

Qapı təkrar açıldı, içəriyə başdan-ayağa yupyumru, şişman, potaboy bir kişi girdi. O, yaraşığı, ucaboylu və özündən xeyli cavan bir xanımın qoluna girmişdi. İncə davranışları və vüqarlı qaməti ilə bu xanım hamının diqqət mərkəzindəydi. Gələnlər deputat, maliyyə mütəxəssisi, zəngin və işgüzar bir adam, eyni zamanda, «Fransız həyatı»nın naşiri, cənublu yəhudi cənab Valter və vaxtilə bir bankir qızı, indi isə bu adamın xanımı olan Bazil Ravalı idi.

Bunların ardınca son dərəcə incə zövqlə geyinmiş Jak Rival, daha sonra isə çiyinə düşən kəpəkli saçları üzündən frakının

yaxalığı işıldayan, səliqəsiz bağlanmış qalstuku da nimdaş görünən Norber de Varen gəldi. Xanım Forestyeyə yanaşan de Varen bir cavan şuxluğuyla onun əlindən öpdü. Kişi başını əyəndə onun uzun saçları dalğalar halında qadının çılpaq qoluna töküldü.

Ən nəhayət, Forestye özünü yetirdi və gecikdiyi üçün üzr istədi. Morelin çıxışı ilə bağlı redaksiyada ləngiyibmiş. Radikal yönlü deputat olan Morel Əlcəzairin müstəmləkəyə çevrilməsi üçün ayrılan kreditlər barədə nazirliyə sorğu göndəribmiş.

Qulluqçu elan elədi:

– Süfrə hazırdır.

Hamılıqla yemək otağına keçdilər.

Düruanı xanım Marellə onun qızının arasında oturdular. Yənə də özünü narahat hiss etməyə başladı: çəngəl-bıçaqla, qədəhlərlə davranmağı bacarmadığından etiket qaydalarını pozmaqdan qorxurdu. Onun qarşısına, birisi mavi rəngdə olmaqla, dörd qədəh düzdülər: görəsən, bunların hansı nə üçün nəzərdə tutulmuşdu?

Şorba içərkən hamı susurdu. Norber de Varen söhbətə başladı:

– Qotye prosesi barədə oxumusunuz da? Maraqlı işdir!

Həmin andan hamı ər-arvad xəyanətinə şantajın qarışdığı bu əhvalatdan danışmağa başladı. Səslənən fikirlər qəzetlərdən öyrənilən hadisələr barədə ailə daxilində danışılanlardan fərqlənirdi: buradakıların olayla bağlı rəyləri həkimin xəstəlik, baqqalın isə tərəvəzlər haqqında rəyini xatırladırdı. Olayı hamı adi bir şey kimi qarşıladığından üzlərdən heyrət-filan oxunmurdu. Hər kəs sırf peşəkar marağıyla və tam laqeydliklə bu cinayətin dərinə yatan gizli səbəbini araşdırmaqda idi. Hərəkət motivlərinin bu faciəli olaya yol açan düşüncə tərzinin və xüsusi ruhi durumun elmi baxımdan izahı üzərində baş sındırırdılar. Hətta xanımlar da bu araşdırmalara, axtarışlara qoşulmuşdular. İnsanlıq komediyasını sətirələrə köçürən xəbər yazarları kimi, bu adamlar da ayrı-ayrı məqamları öyrənib araşdırmış, olaya ekspert kimi fərqli bucaqlardan baxmaqda həm bu olaya, həm də digərlərinə əvvəlcədən gerçək dəyər vermişdilər: dükən sahibləri də mallarını müştərilərə təklif etməzdən öncə onları o üz-bu üzünə çevirir, gözdən keçirir, sayır və tərəzidə çəkirlər.

Sonra bir duel söhbətə mövzu seçildikdə bütün diqqətlər Jak Rivalın üzərində cəmləşdi: bu, sırf onun yemi olduğundan başqa birisi bu məsələ ilə bağlı fikir bildirməzdi.

Dürua ağızına su alıb oturmuşdu. Qonşuluğundakı xanımın yuvarlaq əndamı könlünə yatdığından vaxtaşırı onu altdan-altdan süzürdü. Qadının hər açıqlamasını süfrədəkilər təbəssümlə qarşılayırdılar, çünki bu məzəli və şux atmacalar hər dəfə dilli-dilçəkli bir qızın gözlənilməz zarafatını, şiltaqlığını xatırladırdı və heç kəs bunlardan incimirdi. Bunların arxasında yatan şuxluq isə söz sahibinin nikbinliyi və ya olaylara səthi yanaşması ilə yozulurdu.

Hər nə qədər əlləşsə də, Dürua ona ünvanlanacaq bir kompliment tapa bilmədiyindən qızıcığaza qulluq etməyə başladı: onun qədəhinə şərab süzdü, boşqabına yemək qoydu, bir sözlə, onun üçün əldən-ayaqdan getdi. Anasına nisbətən daha ciddi görünən qızıcığaz onun hər xidmətinə qarşılıq olaraq başını tərpedib, qaşqabaqla «Çox lütfkarsınız, cənab» deməyi özünə borc bilirdi. Sonra təkrar bu məzəli görünən ciddi tövrüylə böyüklərin söhbətinə qulaq kəsilirdi.

Yüksək səviyyədə keçən bu nahar barədə hər kəs öz heyrətini dilə gətirdi. Valter on adamın payını yediyi üçün ağızını açmağa heç macal tapmadı. Hər səfər süfrəyə yeni yemək gələndə ona gözlüyünün altından, nişançı hədəfi süzürmüş kimi, gözlərini qıyaraq baxırdı. Heç Norber de Varen də cənab Valterdən geri qalmırdı – aradır o, önlüyünə sous damcılıtdığına heç məhəl də qoymurdu.

Gülümsünərək və qayğılı tərzdə hamıya göz qoyan Forestye çoxmənalı şəkildə xanımıyla baxışdı, sanki, bu qadın ona yön verən bir yardımçısıydı, sanki, indi onlar birgə səylər sayəsində çətin bir işin öhdəsindən hələlik uğurla gəlməyə çalışırdılar.

Getdikcə çöhrələr qızardı, səslərin tonu yüksəldi. Süfrə arxasındakılara yanaşan qulluqçu elə hey nə isə təklif edirdi:

– Bəlkə, «Korton»? Yoxsa «Şato-laroz»?

Dürua «Korton»u bəyəndiyi üçün hər dəfə bu şərab süzüləndə qədəhini irəli uzadırdı. Mədəsində yaranıb, əvvəlcə başına vuran, sonra isə sıcaq dalğalar şəklində damarlarıyla axan şuxluq və qəribə xumarlıq duyğusu yavaş-yavaş bütün bədəninə bürüməkdəydi. Varlığına hakim kəsilən bu həzz onun olan-qalan dərini, qayğısını apardığından həm könül, həm də bədən həzzi sayılmalıydı.

Danışmaq, diqqətləri öz üzərinə çəkmək, başqaları tərəfindən dinlənmək ehtiyacı duyurdu. İstəyirdi ki, buradakılar ona da içlə-rindən birisi kimi yanaşsınlar, deyəcəyi hər sözə qulaq kəsilənlər.

Bütün bu müddətdə bir an da kəsilməyən söhbət bu ara ardıcıl mükəlləmlər şəklində davam edirdi, ən adi səbəblər üzündən bir mövzudan digərinə keçilirdi. Bu günün olayları fonunda minlərlə başqa mövzuya da toxunulandan sonra ən axırda söhbət Əlcəzairin müstəmləkəyə çevrilməsiylə bağlı Morelin geniş müzakirə mövzuna çevrilən nitqinə gəlib çıxdı.

Çevik düşüncə tərzinə və həyata bədbin baxışlara malik Valter iki xörək arasındakı fasilə əsnasında bu mövzu ilə bağlı bir-iki atmaca işlətməmişdi. Sabahkı sayda çıxacaq məqaləsinin məzmununu Forestye qısaca qonaqlara anlatdı. Jak Rival dedi ki, müstəmləkə ölkələrində hərbi hakimiyyət qurmaq vacibdir və müstəmləkə qoşunlarında otuz il xidmət edən hər zabıtə mütləq Əlcəzairdə torpaq sahəsi verilməlidir. O deyirdi:

– Bu yolla biz cəmiyyətin işlək bir modelini qura bilərik. Zaman keçdikcə insanlar bu ölkəni tanıyıb-sevər, onun dilinə yiyələnər, oraya yenicə düşən insanların qarşılaşdıqları cəncəl məsələlərin hamısını çözmə qovuşdururlar.

Norber de Varen onun sözünü kəsdi:

– Hə-ə... əkinçilikdən savayı hər şeyi öyrənə bilirlər. Ərəbcə danısacaq, taxıl və çuğundur əkməyin sirlərinə yiyələnəcəklər. Qılınc oynatmada yüksək məharət qazansalar da, tarlalara gübrə verməyi bacarmayacaqlar. Ona görə də bu ölkənin qapılarını bütün arzu edənlərin üzünə laybalay açmalıyıq. Başu işləyən hər kəsə orada iş-güc tapılar, yerdə qalanlar isə məhv olacaqlar. Yaşadığımız toplumun qanunları belədir.

Araya sükut çökdü. Hamı gülümsəyirdi.

Öz səsindən, sanki, zövq alan və onu ilk dəfə eşidirmiş kimi heyratlənən Dürua sözə başladı:

– Orada qıt olan yeganə şey – məhsuldar torpaqdır. Münbit sahələr Əlcəzairdə də elə Fransadakı kimi bahalıdır və onları əsasən parisli varlılar satın alırlar. Gerçək müstəmləkəçilərimiz, yəni kasıb fransızları isə oralara, yəni susuz və bitki örtüyündən məhrum səhralara ancaq və ancaq maddi ehtiyac apara bilər.

Artıq bütün baxışlar ona yönəlmişdi. Özü də fərqləndəydi ki, pörtür.

Valter xəbər aldı:

– Siz Əlcəzairə bələdsiniz ki?

Dürua:

– Hə, – dedi, – orada mən iki il yarım, həm də ölkənin hər üç əyalətində olmuşam, – dedi.

Morel barədə unudan Norber de Varen sözügedən ölkənin adət-ənənələri barədə vaxtilə bir zabitdən eşitdikləriylə bağlı bəzi şeyləri dəqiqləşdirdi. Onu Mzab maraqlandırırdı*: bu, Saharanın düz göbəyində, o bürkülü diyarın ən susuz ərazisində qurulan kiçik və özünəməxsus bir ərəb respublikası idi.

Dürua iki kərə Mzabda olmuşdu, ona görə də o qəribə yerin adətlərini yerli-yataqlı təsvir eləməyə başladı: orada bir damla su qızıl qiymətinədir, heç bir yerli sakin ictimai işlərdən uzaq dura bilməz, orada mövcud olan ticarət qaydaları ən inkişaf etmiş ölkələrdəkindən daha insaflıdır.

Xoşagəlmə istəyi və şərab ona cürət bəxş etmişdi, indi o, bildiklərini həm də özünü öyürmüş kimi nağıl edirdi: hərbi alaylarıyla bağlı lətifələri, savaşa aid olayları, ərəb məişətinin ayrı-ayrı özəlliklərini anladır. Günəş şüalarının hər şeyə meydan oxuduğu o yalın, sapsarı və son dərəcə bərəkətsiz torpaqları dinləyiciləri daha canlı təsəvvür etsinlər deyə, o hətta bir neçə gözəl bənzətmədən də yararlandı.

Qadınlar gözlərini ondan çəkmirdilər. Xanım Valter həmişəki kimi, yəni sözləri uzada-uzada dedi:

– Bütün bu xatirələriniz gözəl bir oçerk silsiləsinin mövzusu ola bilərdi.

Bunu eşidən ahıl Valter gözlüyünün üstündən bu cavan oğlana baxdı: adətən, üzünü dəqiq görmək istədiyi birisini o, məhz belə süzərdi. Yeməkləri yaxşı görmək üçün isə gözlüyü də yetərliyi.

Forestye fürsəti əldən vermədi:

– Hörmətli şef, bu gün mən sizə cənab Dürua haqqında söz açmış və siyasi məlumatlar toplamaqda mənə yardımçı vəzifəsinə onun təyin olunmasını xahiş eləmişdim. Marambo qəzetdən ayrılandan bəri təcili və gizli məlumat toplayacaq bir işçim yoxdur, həm də qəzetimizdə bu boşluq hiss olunur.

Valter üzünə ciddi ifadə verdi, gözlüyünü qaldırıb, Düruanın düz gözlərinin içinə baxaraq dedi:

– Cənab Düruanın orijinal zəka sahibi olması şübhəsizdir. Əgər o, sabah saat üçdə mənimlə söhbətə vaxt tapsa, biz bu işləri yoluna qoyarıq.

Bir qədər susandan sonra o, birbaşa Düruaya müraciət elədi:

– Hələlik siz Əlcəzair barədə bizə iki-üç dənə maraqlı oçerk təqdim edin. Xatirələrinizi və oradakı müstəmləkə siyasəti barədə fikirlərinizi bir arada, bax bu gün etdiyiniz kimi ortaya qoyun. İndi onların zamanıdır, həm də tam zamanıdır. İnanıram ki, oxucular da bunları gözlərinə təpəcəklər. Amma tələsin! İlk yazınız günü sabah əlimdə olmalıdır, uzaqbaşı biri gün. Palatada müzakirələr bitmədən biz geniş ictimaiyyətin diqqətini bu məsələyə yönəltməliyik.

Xanım Valter onun bütün dediklərinə təkəbbür çalanı qatan valehedici əda ilə əlavə elədi:

– Bu da sizin üçün uğurlu başlıq: «Afrika atıcısının xatirələri». Fəna deyil, eləmi, cənab Norber?

Çox gec şöhrət qazanmış ahıl şair qələmə yenicə sarılanları sevməz, onlardan qorxardı. Oudur ki quru-quru cavab verdi:

– Hə, hə, başlığa söz ola bilməz, amma bu başlığı daşıyan yazının da eyni səviyyədə olması gərəkdir. Bu isə çox çətin şərtidir. Yazıda üslub – musiqidə düzgün səs tonu seçməyə bərabərdir.

Xanım Forestye Düruanı mehriban, himayədar və anlayışlı baxışlarla süzür, sanki, bununla ona: «Sənin kimilər istədiklərinə çatırlar» deyirdi.

Xanım de Marel bir neçə kərə Düruaya sarı döndü: bu ara qulaqlarına taxdığı brilyant sırğa aramsız titrədiyindən indicə üzülüb yerə düşəcək şəffaf su damlasını xatırlatdı.

Onun qızı sakit və təkəbbürlü oturub, başını boşqabına sarı əymişdi.

O ara qulluqçu bir kərə də masanın başına dolanmaqla mavi qədəhləri Yohannesburq şərəbiylə doldurdu. Bunun ardınca ayağa qalxan Forestye Valterə baş əyməklə sağlıq söylədi:

– «Fransız həyatı»nın çiçəklənməsi şərəfinə!

Hamının ona baş əydiyini görəndə şef gülümsədi. Öz ilk uğurundan məmnun qalan Dürua isə qədəhini birməfəsə başına çəkdi. İndi ona elə gəlirdi ki, bir çəllək çaxır içər, bir cəmdəyi tək yeyər, hətta bir aslanı parçalaya bilər. Canında fövqəladə bir güc, görünməmiş qərarlılıq duyurdu, varlığı ən xoş arzularla dolub-daşırdı. O, bu cəmiyyətin doğma üzvünə çevrilmiş, artıq burada özünə yer, bəlli bir mövqe qazanmışdı.

İnam dolu baxışları qonaqların üzündə dolaşandan sonra o, ən nəhayət, öz qonşusuyla danışmağa cürət tapdı:

– Xanım, necə də gözəl sırğalarınız var – belələrini ömrümdə görməmişdim!

Qadın gülümsəyən üzünü ona tutdu:

– Brilyantları bax, belə, sadəcə, qızıl ipdən asdırmaq – mənim öz ideyamdır. Belə olanda adam elə sanır ki, bunlar şəh damlalarıdır, deyilmi?

Öz cəsarətindən xəcalətə qapılan Dürua yersiz sözlər atmamaq üçün mızıldadı:

– Cazibədar sırğalardır və əslində, onları gözəlləşdirən sizin qulaqlarınızdır.

Qadın təşəkkürünü baxışlarıyla ifadə elədi – adətən, qadınların bu cür nüfuzedicilərə nəzərləri adamın qəlbini dəlib keçir.

Başını bu tərəfə döndərinə Düruanın gözləri xanım Forestyeyə sataşdı: bu qadın da onu eyni səmimiyyətlə süzürdü, amma onun baxışlarında hiyləgər şuxluq və dəstəkləmə çalarları daha aşkar şəkildə sezilirdi.

Artıq məclisdəki kişilər əllərini ölçərək bir ağızdan danışır, getdikcə səslərini ucaldırdılar: mövzu isə yeraltı dəmiryol xətti ilə bağlı nəhəng layihə idi. Bu söhbət ta süfrəyə desert gələnə qədər uzandı: Parisdə nəqliyyatın ləngliyi, konkaların narahatlığı, omnibusların baxımsızlığı, sürücülərin qabalığı barədə fikrini hər kəs burada açıqlamaq imkanı qazandı.

Sonra dəvətlilər qəhvə içmək üçün qonaq otağına üz tutdular. Dürua müşayiət məqsədilə əlini məzəylə qızıcığa uzatdı. Ona şəstlə təşəkkür edən qız, barmaqlarının ucuna qalxmaqla, qolunu öz kavalərinin biləyinin üstünə qoydu.

Qonaq otağı bu dəfə də ona oranjereyanı xatırlatdı. Otağın hər küncündə yarpaqlı yarpaqları ora-bura uzanan palmalar gözə dəyirdi, tavana doğru can atan bu bitkilərin geniş tac hissəsi pilləvari biçimdəydi.

Buxarının hər iki yanında kauçuk ağaclarının sütunu xatırladan yuvarlaq gövdələrində tünd-yaşıl rəngdə, uzunsov və bir-birinin üstünə qalaqlanan yarpaqlar görünürdü. Fortepianonun üstündə isə biri ağ, digəri çəhrayı olmaqla bir cüt naməlum xırda kol bitkisi var idi. Yuvarlaq biçimli və başdan-ayağa çiçəklərlə örtülü bu bitkilər canlı çiçəklərlə müqayisədə xeyli gözəl olduqlarından adama haradasa süni və fantastik təsir bağışlayırdı.

Qonaq otağının təmiz havasında zərif və yüngül, heç nəyə bənzəməyən və tərifolunmaz bir şey duyulurdu.

Dürua artıq utancaqlıqdan yerli-dibli qurtulmuşdu. Və indi otağı diqqətlə süzməkdə idi: bitkilərdən savayı buradakı heç nə onun gözünü oxşamırdı, hədsiz cazibədar bir şey yox idi bu məkanda. Amma burada olan adam özünü evində zənn edirdi, otaqdakı hər şey insana rahatlıq, hüzur hissi aşılıyordu. Bu dinclik havası insanı çulğalayır, onun canına yağ kimi yayılırdı, məhrəm bir təmas qədər vücudu oxşayırdı.

Divarlar solğun bənövşəyi rəngli və üzəri milçək boyda sarı ipək çiçəklərlə dolu olan köhnə dəbli materialla üzlənmişdi. Qapıların önündəki və boz-mavi çalarlarıyla əsgər şinelini xatırladan pərdələrin üzərində qırmızı ipəklə qərənfillər toxunmuşdu. Çeşidli ölçülərə və biçimlərə malik mebellərin – şezlonqların, çox iri və xırdaca kresloların, kətillərin və pufların¹ düzülüşündə təsadüflik sezilirdi, bunların bəziləri XVI Lüdovik üslubunda ipək parça ilə, qalan qismi isə sarı fona və nar qırmızısı rəngdə ləkələrə malik Utrent məxməri ilə üzlənmişdi.

– Cənab Dürua, qəhvə istəyirsiniz? – deyə dodaqlarında həmin o dostyana təbəssümlə xanım Forestye ona bir fincan uzatdı.

– Hə, xanım, təşəkkürlər.

Dürua fincanı aldı, qızıcığazın ona uzatdığı qəndqabıya sarı ehtiyatla əyilib, əlindəki gümüş maqqaşla oradan bir qənd parçası götürdü. Bu vaxt ev sahibəsi onun qulağına pıçıldadı:

– Xanım Valterdən iltifatınızı əsirgəməyin.

Dürua bir şey deməyə macal tapmamış qadın ondan aralandı.

Əlüstü qəhvəsini içməyə çalışdı, çünki onu xalçaya dağıdacağından qorxurdu. Dərindən köks ötürərək, o, özünün yeni müdirinin xanımına yanaşmaq və onunla kəlmə kəsmək üçün uyğun bir fürsət axtardı.

Qəfildən hiss elədi ki, masadan aralıda oturan xanım Valter əlində boş fincanını tutub və görünür, onu haraya qoyacağını bilir. Dürua tez özünü irəli verdi:

– İzninizlə, xanım.

– Təşəkkür edirəm.

Fincanı masaya qoyub, tez də geri döndü.

¹ *Puf* – yumşaq kətil; yumru mütəkkə

– Xanım, orada, səhrada olarkən «Fransız həyatı»nın mənə necə xoş anlar yaşatdığını kaş biləydiniz! Həqiqətən də, bu, Fransanın hüduqlarından kənarında oxunan yeganə qəzetdir. Elə buna görə də onu ən rəngarəng, ən məlumatlı və əyləncəli qəzet saymaq olar, çünki bu qəzətdə hər şeydən yazırlar.

Anlayış göstərmək üçün xanım Valter çöhrəsinə soyuqqanlı bir təbəssüm qonduraraq ləyaqətlə dedi:

– Çağdaş tələblərə cavab verən belə bir qəzet yaratmaq üçün ərim çox əziyyətlərə qatlaşıb.

Beləcə söhbətə başladılar. Dürua bayağı mövzularda sərbəst söhbət qurmağı bacarırdı, səsi xoş idi, baxışlarından böyük heyranlıq yağdırdı, bıçları isə müsahibinin fikrini haralarasa çəkib aparırdı. Üst dodağının üzərindəki bu qalın, yaraşığı, burma, qızılı-kürən bıçığının rəngi uclara doğru qismən açıqlaşdı.

Onlar Parisdən, onun ətraflarından, Sena sahillərindən, yay əyləncələrindən, kurortlardan söz saldılar. Bütün bunlar elə mövzular idi ki, onlar barədə heç bir gərginlik duymadan, həm də usanmadan danışmaq mümkün idi.

Əlindəki likör qədəhiylə Norber de Varen onlara yanaşanda Dürua oradan aralanmağı münasib bildi.

Xanım Forestye ilə söhbətini yekunlaşdıran madam de Marel onu səsləyərək, qəflətən soruşdu:

– Belə çıxır ki, siz özünüzü jurnalistikada sınamaq fikrindəsiniz?

Dürua öz niyyətiylə bağlı qarmaqarışq nələrsə mızıldadı və bunun ardınca bayaq xanım Valterlə elədiyi söhbəti bu qadınla təzədən başladı. Amma indi o, mövzuya daha uğurlu giriş etdi, özünə o qədər inamlydı ki, bu yaxınlarda başqalarından eşitdiklərini də öz fikirləri kimi qələmə verirdi. Söhbət boyu dilə gətirdiyi sözlərə dərin mənə qazandırmaq üçün baxışlarını həmsöhbətinin gözlərindən ayırmırdı.

Xanım de Marel də ona tam səmimiyyətlə bir neçə duzlu lətifə danışdı: adətən, hazır cavab olduğuna inanan və özünü şən birisi kimi göstərməyə çalışan xanımlar belə edirlər. Səmimiyyətləri o dərəcədə artdı ki, qadın onun frakının qoluna toxunmaqla qalmadı, əhəmiyyətsiz şeylərdən söz etsə də, səsinə qəflətən məhrəm söhbət edirmiş kimi pıçıltı səviyyəsinə qədər endirdi. Qadının özünə qarşı laqeyd olmadığını açıq-aşkar duyan Düruanı həyəcan

bürümüşdü. Bu xanıma elə bu dəqiqə öz sədaqətini sübut etmək, onu kimdənsə qorumaq, özünün ən yaxşı keyfiyyətlərini ortaya qoymaqdan ötrü o, hər dəfə cavab verərkən ləngiyirdi, bu isə onu göstərirdi ki, fikri-zikri başqa yerdədir.

Qəflətən xanım de Marel heç dəxli olmadan «Lorina!» deyər qızını səslədi. Qızıcığaz yaxınlaşınca, ona təpindi:

– Yanımda otur, qızım, yoxsa pəncərənin qabağında soyuqlayarsan.

Dürua bu qızı öpmək üçün əldən gedirdi, sanki, uşağa qismət olacaq bu busədən anasının da payına nə isə düşəcəkdə. O, səsin-dəki lütfkarlıq və ata nəvazişi ilə xəbər aldı:

– Sizi öpə bilərəmmi, madmazel?

Qızıcığaz kişini heyrətlə süzdü. Gülümsəyən xanım de Marel dedi:

– Cavab ver ki, cənab, bugünlük buna izin verirəm, amma bir daha üz vurmayın.

Dürua çömbələrək, qızı əllərinin arasına aldı, dodaqlarıyla onun dalğalı və yumşaq saçlarına toxundu.

Anası heyrətini gizlətmədi:

– Bax ha, o, sizdən çəkinmədi! Qəribə şeydir! Adətən, qadınların onu öpməsinə izin verir. Cənab Dürua, siz misilsizsiniz, vallah.

Dürua pörtdü və bir dizinin üstündə oturan qızı yelləməyə başladı. Onlara yanaşan xanım Forestye təəccübünü gizlətmədi:

– Bu nədir belə? Lorina da yumşalmış?! Əcəb işdir!

Ağzında siqaret olan Jak Rival onlara tərəf gəldi. Dürua yersiz hər hansı sözüylə duruma xələl gətirəcəyindən və nail olduğu hər şeyi bir anda itirəcəyindən ehtiyatlanaraq ayağa qalxdı və oradakılarla xudahafizləşməyə başladı.

O, baş əyir, xanımların əllərini ehmalca sıxır, kişilərininki isə o ki var yelləyirdi. Bu ara ona da diqqət yetirdi ki, Jak Rivalın quruhal, sıcaq əli onun əliylə təmasdan bir azca da yumşaldı, Norber de Varenin nəmli və soyuq əli onun barmaqlarının arasından şütüyüb çıxdı, Valterin əli ona soyuq, taqətsiz, hər hansı həyat nişanəsindən uzaq, təsir-siz gəldi, Forestyenin əli isə koppuş və isti idi. Dostu ona pıçıldadı:

– Ünütma: sabah saat üçdə.

– Yox, yox, mütləq gələcəyəm.

Dürua içini bürüyən sevincdən az qalırdı qanad açsın: pilləkəni indi o, qaça-qaça düşməyə hazır idi. Amma elə ki pillələri iki-iki

enməklə, ikinci mərtəbənin meydançasındakı iri güzgünün önünə yanaşdı, qarşısında hoppana-hoppana ora yaxınlaşan cənabı görüb qəfil ayaq saxladı: sanki, onu cinayət başında yaxalamışdılar. Aynadakı əksini uzun-uzadı süzəndən sonra o, özünün yetərincə yaraşlıq olmasından heyrətə gəldi, əksinə, nəvazişlə gülümsündü, çox dəyərlı birisindən ayrılmış kimi ən sonda ona dərin təzimdə bulundu.

III

Küçəyə çıxan Jorj Dürua dərin fikirlərə daldı, çünki nəyə və necə qərar verəcəyini bilmirdi. Bir istədi ki, şəhəri boş-boşuna dolaşıb, gələcəklə bağlı arzular, planlar qursun, gecənin xəfif havasını ciyərlərinə çəksin, amma Valter üçün məqaləni necə yazacağını düşündüyü üçün ən sonda evə dönməyi və vaxt itirmədən işə girişməyi daha uyğun bildi.

Bulvarların ətrafındakı çevrə yoluyla yeyin addımlarla irəliləyib, yaşadığı Burso küçəsinə buruldu. Bir otağını kirayələdiyi yeddi-mərtəbəli binada iyirmiyə qədər fəhlə və şəhərli əsnaf ailəsi məskunlaşmışdı. Əlindəki mum kibritlə işıq saldığı qaranlıq pilləkənlər sakinlərin atdığı zirzibillə, siqaret kötökləriylə, kağız-kuğuzla doluydu. O, indi buranı iyirənirmiş kimi süzür, bir an öncə buranı tərək edib, zənginlərin yaşadığı o tərtemiz, xalçalarla döşənmış otaqlara köçməyi arzulayırdı. Yemək artıqlarının, tualetlərin, mənzillərin üfünəti, toz və kif qoxusu illər uzununu buradakı hər şeyə çökmüşdü və heç bir havalandırma buna çarə ola bilməzdi.

Altıncı qatdakı otağının pəncərəsindən Batinyol vağzalının yaxınlığındakı tunelin ucunda Qərb dəmiryollarına məxsus nəhəng bir çuxur, dərin bir boşluq gözə dəyirdi. Pəncərəsini açan Dürua dirsəklərini paslanmış pəncərəaltı lövhəyə söykədi.

Naməlum bir yırtıcının geniş açılmış gözlərini xatırladan və hərəkətsiz duran üç siqnal işığı həmin o qaranlıq çuxurun dibində közərirədi. Onların ardınca başqaları, bir başqaları sıralanırdı. Anyer tərəflərdən, gah uzaqdan, gah yaxından duyulan, gah da güclə sezilən uzun və qısa siqnallar hər dəqiqə gecənin zülmətini yarırdı. Onların fərqli çalarlarında həm də canlı səslərin növbələşməsinə bənzər nə isə vardı. Onlardan anbaan yaxınlaşan birisinin şikayət

dolu səsi getdikcə güclənir, az sonra isə qulaqbatırıcı gurultuyla zülmətdən sıyrılan iri, sarı işıqlı fənər görünürdü. Bunun ardınca vaqonlar sırası tunelin dəliyində qeyb olurdu. Öz-özünə:

– Haydı, iş başına! – deyə o, lampanı masanın üstünə qoyub oturmaq istəyəndə fərqi nə vardı ki, əlinin altında ancaq məktubluq kağızlar var.

Bunlarda nə isə yaza bilmək üçün o, kağızları eninə qoymalıydı. Qələmi mürəkkəbə batırıb, diqqətlə və gözəl bir xətlə başlığı yazdı:

AFRIKA ATICISININ XATİRƏLƏRİ

Sonra ilk ifadəni düşünməyə başladı.

Yanaqlarını ovuclarına söykəməklə, baxışlarını qarşısındakı dümağ kağıza zilləmişdi.

Nədən yazsın? Bugünkü nahar süfrəsində danışıqlarının indi o heç birisini, hər hansı faktı və ya detallı xatırlamırdı. Qəflətən ağına bir fikir gəldi: «Yola çıxmağımdan başlamalıyam». Yazmağa başladı: «Bu olay 1874-cü ildə, mayın ortalarında, zəifləmiş Fransanın sarsıntılarla dolu o bəlalı ildən sonra güclə özünə gəlmiş dönmədə baş vermişdi...»

Bu yerdə Dürua əl saxladı: bu cümləni sonrakı məqamlarla – gəminin yola düşməsi, yol və ilk təəssüratlar ilə necə calayacağını kəsdirə bilmirdi.

Aradan on dəqiqə keçdi, o, hələlik, Əlcəzairin təsvirinə başlamaq, giriş hissəsini isə sabaha saxlamaq qərarına gəldi.

«Əlcəzair – başdan-ayağa ağappaq şəhərdir» cümləsini yazsa da, ondan o yana iş getmədi. Yaddaşında dağın ətəyindən dəniz sahilinə doğru sıralanan yastı damlı evlərdən ibarət gözoşxayan, tərtemiz bir şəhər canlandırırsa da, orada gördüklərini və yaşadıklarını təsvir edəcək sözlər tapmadı.

Uzun gərginlikdən sonra «Əhalinin bir hissəsini ərəblər təşkil edir...» cümləsini əlavə elədi. Sonra qələmi masaya tullayıb, yerindən qalxdı.

Vücudunun ağırlığı altında qarın verən ensiz, dəmir çarpayısının üzərində onun gündəlik geyindiği, əzik-üzük, qırıxmış nimdaş paltarları gözə dəyirdi: bütün görkəmiylə bu əlbisə meyitxanadan çıxan əsgin-üşgünü xatırladırdı. Həsir kreslo üzərinə ağız yuxarı qoyulan yeganə və ipək silindri isə sanki, içinə atılacaq sədəqənin intizarında idi.

Bozumtul fonda mavi gül dəstələrinin təsviri olan divar kağızlarındakı ləkələr sayca güllərdən heç də az olmazdı. Çoxdan var olan bu şübhəli ləkələrin nəyin izi olduğunu heç kəs söyləyə bilməzdi: bilinmirdi ki, bu, əzilən birənin, yağ damlasının, dodaq boyasına bulaşan barmağın izidir, yoxsa əl-üz yuyulan ləyəndən kənara sıçrayan sabun köpüyünün izi. Buradakı hər şey Parisdə kirayə verilən mebelli otaqların səviyyəsizliyini, dilənçi görkəmini özündə əks etdirirdi. Bunca yoxsul olması Düruanın qəlbində nifrət hissini körüklədi. İçində buradan bir an öncə uzaqlaşmaq, lap günü sabah bu dilənçi yaşayışın çəngindən qurtulma ehtiyacı duydu.

Qəflətən çalışma həvəsi könlündə baş qaldırdı və o, masa arxasına keçib, Afrika qitəsinin qapısı sayılan Əlcəzairin adamı valeh edən özünəməxsusluğunu, sirli cəngəlliklərini, burada məskunlaşan bədəvilərin və adı bilinməyən zənci qəbilələrinin, hələlik tədqiq olunmadığından adamı özünə çəkən «qara qitənin» təsvirini verməyə cəhd göstərdi. Arabir bizim şəhərlərdə bu qitədən gətirilən və nağıllar aləmindən gəlmiş sanılan bənzərsiz heyvanlar peyda olurdu; məsələn, «dəvəquşu» adlandırılan əcaib toyuqlar, «ceyran» kimi təqdim olunan, ilahi gözəlliyə malik keçilər, eybəcərliyi ilə heyrət doğuran zürafələr, əcaib dəvələr, qorxunc hippopotamlar¹, eybəcər kərgədanlar və ən nəhayət, insana hədsiz bənzəyən qorxunc qorillalar.

Düruanın beynində doğan fikirlər qarmaqarışmış idi – ona bütün bunları, bəlkə də, dillə söyləmək kağızda ifadə etməkdən daha asan gəlirdi. Gicgahlarının necə atıldığını, ovuclarının artıq nəmləndiyini, çarəsizlik girdabında çapaladığını duyunca o, təkrar masanın arxasından qalxdı.

O ara baxışları bu axsam camaşırxanadan aldığı ödəmə qəbzinə sataşdı və içini bürüyən sıxıntı bir az da artdı. Bütün sevinci, özünə və parlaq gələcəyinə bəslədiyi ümidlər hamısı qeybə çəkildi. Bitdi, hər şey bitdi, onun əlindən heç nə gəlmir, ondan heç nə çıxan deyil. İndi o, öz nəzərlərində ən vecsiz, ən bacarıqsız, ən gərəksiz və çarəsiz adam idi.

Təkrar pəncərəyə yanaşdı, elə bu an tunelin içindən böyük gurultuyla qatar keçdi. Çöllərdən və düzənliklərdən keçəndən sonra

¹ *Hippopotam* – begemot

bu qatar dənizə sarı yönələcəkdi. Gözlərini qatardan çəkməyən Dürua ata-anasını yada saldı.

Bəli, bu qatar onların yaşadığı yerin yaxınlığından, evlərindən vur-tut bir neçə mil aralı keçəcəkdə. Senanın axdığı geniş vadinin və Ruanın üzərində yüksələn dağın zirvəsindəki o kiçik evi, Kantle kəndinin girişindəki doğma evlərini Dürua xəyalında canlandırırdı.

Valideynlərinin işlətdiyi kiçik yeməxana «Gözəl görüntü» adlanırdı və Ruan bölgəsinin yerli əhalisi bazar günləri oraya qəlyanaltı etməyə gəlirdi. Oğulları oxuyub, imkanlı bir adam olsun deyər, ata-anası onu kollecə qoymuşdu. Kursu başa vursa da, bakalavr imtahanlarını verməyən Jorj Dürua hərbi xidmətə yollanmışdı. Elə uşaqlıqdan o, zabit, polkovnik, general olmaq istəyində idi. Amma beşillik xidmət dövrü bitməzdən xeyli qabaq hərbi xidmət onu bezdirdiyindən Parisə dönüb, özünə bir karyera qurmaq xəyalına düşdü. Müəyyən olunmuş müddət bitincə, arzuları gözlərində qalan valideynləri onu təkrar öz qanadları altına almaq üçün nə qədər dilə tutsalar da, Dürua onları dinləməmişdi, çünki öz bəxt ulduzunun parlayacağına dərin ümidlər bəsləyirdi. İndi o, dumanlı şəkildə də olsa, öz işıqlı gələcəyini qururdu: hadisələri müəyyən axara salmaqla yanaşı, o, ilk imkanda bundan necə faydalanacağını planlaşdırırdı.

Qarnizonda xidmət dövrü onun aşıqlıq istedadının üzə çıxması üçün düşərli olmuşdu. Ötəri uğurlarla yanaşı, o, yüksək təbəqədən olan qadınlarla da əlaqələr qurmuşdu: vergi müfəttişinin qızını necə başdan çıxartmışdısa, qız ona qovuşmaq üçün hər şeydən vaz keçməyə hazır idi, işlər vəkilinin xanımı isə onun tərəfindən atıldığını öyrəncə özünü çayda boğmağa cəhd göstərmişdi.

Yoldaşları onun barəsində: «Bu hiyləgər, fırıldaqçı və hoqqabaz həmişə sudan quru çıxmağa nail olur» deyirdilər. Buna görə də Dürua özlüyündə qət eləmişdi ki, həmişə beləcə, yəni hiyləgər, fırıldaqçı və hoqqabaz olaraq qalmalıdır.

Afrikada olan bir qarnizonun həyatında adi şeylər sayılan ölü soyğunçuluğu, hiyləgərlik və haram qazanclar, orduda aşılana ləyaqət anlayışlarıyla vətənpərvərlik duyğuları, xırda nəşəbazlıq və dəliqanlılıq anlayışları, kiçik zabitlərin göstərdikləri rəşadətlər barədə eşidib-öyrəndiyi hekayətlər onun normandiyalı vicdanını bir neçə dibi olan mücrüyə çevirmişdi və axtaran burada hər hərəkətə haqq qazandıracaq bir məntiq tapardı.

Amma öz hədəfinə çatmaq istəyi onda bütün bunların hamısından daha güclüydü.

Hər gün axşam saatlarında xəyallar aləminə qapılmaq Dürua üçün bir adətə çevrilmişdi. İndi o, elə uğurlu bir eşq macərası sorayındaydı ki, onun sayəsində özünün bütün ümidlərinə çarə qılsın. Küçədə rastlaşacağı hər hansı bankir və ya əyan qızını ilk baxışdan özünə aşıq edəndən sonra onunla evlənməyi planlaşdırırdı. Yuvasından bayıra sıçrayan tombul dovşan kimi tuneldən çıxan və var gücüylə dincəlmək üçün depoya üz tutan parovozun qulaqbatırıcı fit səsi onu gerçək aləmə qayıtardı.

İçində daim diri tutduğu, bir az dumanlı olsa da, əslində, nikbin ümid ona qol-qanad verdi və o, arzuladığı naməlum qadına ünvanladığı sıcaq öpüşü bu qaranlıq gecənin qoynuna, həm də qarasına göndərdi. Sonra pəncərəni örtüb, paltarını soyundu. Öz-özünə: «Eyib etməz, səhər tezdən durub, ayıq başla yazıya girişərəm. İndi baş-beynim başqa şeylərə köklənib. Həm də axı, deyəsən, çox içmişəm. Belə durumda işləmək olmaz».

Uzanıb lampanı söndürdü və o dəqiqə yuxuya daldı. Bir şeyin dərini çəkən və ya bir şeyə ümidli olan adamlara xas təlaşla ta obaşdan oyanıb, çarpayısından sıçradı, pəncərəni açdı ki, öz deymiylə: «bir fincan təmiz havanı ciyərlərinə çəksin».

Dəmiryol xəttinin keçdiyi geniş dərinin o biri üzündə, Roma küçəsində sıralanan evlərin pəncərələri doğan günəşin şəfəqlərində parıldasa da, binalar özləri ölgün şəkildə işıqlanırdılar. Sağ tərəfdə qismən görünən Arjantey təpələri, Savua zirvələri və Orjemon dəyirmanları, sanki, xəfif mavi sisə bürünmüşdülər: elə bil, onlar üfük boyu asılmış titrək və şəffaf bir tülün arxasındaydılar.

Dürua önündə açılan geniş üfüqlərin seyrinə dalmışdı. «Belə bir gündə oralar, yəqin, son dərəcə gözəl olar» deyər pıçıldadı. Sonra isə yazıya başlamaq lazım gəldiyini, həm də bunu ləngimədən etməli olduğunu xatırladı, qapıçını səsləyib, on su verməklə dəftərxanaya xəbər yolladı ki, guya, xəstələnib.

Masa arxasında oturub qələmi mürəkkəbə batırdı, dirsəyini masaya söykəyib fikrə getdisə də, bütün səyləri boşa çıxdı. Ağılına heç nə gəlmirdi onun.

Amma ruhdan da düşmürdü. «Heç nə olmaz, sadəcə, bu işdə mənim, hələlik, təcrübəm yoxdur. Hər bir sənətdə olduğu kimi,

buna da alışmaq lazımdır. İlk addımlarımı atarkən kimsə mənə yol göstərməlidir. Durub gedim Forestyenin yanına – o, onca dəqiqəyə hər şeyi mənə anladır» deyə qət elədi.

Əyin-başını geyinməyə başladı.

Küçəyə çıxanda ağına gəldi ki, belə erkən dostugilə getməsi yaxşı düşməz – yəqin, Forestyelər yataqdan gec qalxırlar. Vaxt öldürmək üçün bulvarlarda ağır-ağır dolaşmağa başladı.

Səhər-səhər sulandığı üçün tərəvət saçan Monso parkına girdiyi zaman saat hələ doqquz olmamışdı.

Bir skamyaya oturub, təkrar öz xəyal aləminə qapıldı. Azca aralıda son dərəcə şıq geyim-kecimli cavan bir oğlan var-gəl edirdi: yəqin ki, bir qadının yolunu gözləməkdəydi.

Axır ki, qadın gəlib çıxdı. Şlyapasının tülünü üzünə salan qadın yeyin addımlarla cavana yanaşdı, onlar cəld görüşdülər, sonra oğlan onun qoluna girdi və bu cütlük oradan uzaqlaşdı.

Düruanın da canını dözülməz bir sevgi yanğısı bürüdü, çünki incə, ətirli və həzz dolu eşq həyəcanlarına təşnə idi könlü. Ayağa qalxıb yola düzələrkən artıq Forestye barədə düşünürdü. Dostunun bəxti əcəb gətirmişdi!

Girişə yan aldığı an dostu binadan bayıra çıxırdı.

– Hə, bu sənsən? Belə erkənmi? Nə işə olub ki?

Onunla küçədə rastlaşdığı üçün çaşan Düruanın dili topuq vurdu:

– Bilirsən... bilirsən... O məqaləni, o Əlcəzairlə bağlı məqaləni heç cür yaza bilmədim. Xatirindədirsə, cənab Valterin mənə sifariş elədiyi məqaləni deyirəm. İndiyədək heç nə yazmadığım üçün, bəlkə, bunda təəccüblü heç nə olmamalıdır. Hər şeydə olduğu kimi, yəqin, bunda da bir bişkinlik tələb olunur. Ən qısa vaxtda mən gərəkli vərdişlər qazanaçağıma zərrəcə şübhə eləmirəm, amma indiki durumda nədən başlayacağımı, mövzuya necə girəcəyimi bilmirəm. Açıqlanacaq fikirlərimin sayı-hesabı olmasa da, onları ifadə etməkdə çətinlik çəkirəm.

Dürua gülümsünərək susdu. Forestye çoxbilmişçəsinə gülərək dostunu süzürdü:

– Bu hiss mənə tanışdır.

Dürua sözünün ardını gətirdi:

– Mən biləni, bu sınaqdan hər kəs keçməlidir. Ona görə də səndən bir xahişim olacaq... bu dar macalda sənin köməyinə möhtacam...

Sən bunu mənə onca dəqiqənin içində başa salar və anladarsan ki, əsas mövzuya necə keçim. Təkbaşına bu işlə bacarmayacağım üçün düşündüm ki, öz öyüdlərinlə mənə misilsiz stilistika dərsləri verə bilərsən.

Forestye əvvəlki şuxluqla gülümsəyirdi. O, köhnə dostunun çiyinə vuraraq dedi:

– Elə isə mənim xanımına baş çək, o da bu işi elə mənim qədər bacarır. Mən hər şeyi ona da öyrətmişəm. Əgər bu səhər məşğul olmasaydım, sənə özüm həvəslə yardım edərdim.

Dürua qəflətən karıxdı, nə edəcəyini bilmədiyindən bir ara tutulub durdu.

– Amma belə erkən saatda ona necə baş çəkə bilərəm axı?

– Çox asan. O artıq oyanıb və mənim kabinetimdə oturub, əlyazmalarımı səliqə-sahmana salır.

Amma Dürua yenə də binaya girməyə cürət eləməirdi. Çiyindən yapışan Forestye onun üzünü binaya sarı döndərəndən sonra giriş qapısını itələdi.

– Get də, ay adam, sənə deyirlərsə «get», get də! İndi mənim durub səni dördüncü qata ötürməyə, xahişini xanımına çatdırmağa zərrəcə həvəsim yoxdur!

Axır ki, Dürua cürətə gəldi:

– Yaxşı, sağ ol, özüm gedərəm. Amma ona deyəcəyəm ki, məni yanına sən zorla göndərmisən.

– Yaxşı, yaxşı. Arxayın ol, – o, səni yeyən deyil. Sən əsas məsələni unutma: düz saat üç tamamda.

– Yox, canım, unutmaram.

Forestye işgüzar görkəmlə yola düzəldi. Dürua isə necə qarşılanacağından təlaş duyduğu üçün dördüncü mərtəbəyə qədərki pillələri bir-bir, ağır-ağır qalxdı, yolda söhbətə nədən başlayacağını götür-qoy elədi.

Qapını qulluqçu açdı. Əynində göy önlük, əlində isə döşəməsilən vardı. Hər hansı sual gözləmədən o:

– Cənab Forestye evdə yoxdur, – dedi.

Dürua israr elədi:

– Xanım Forestyedən öyrənin görün, məni qəbul edə bilərmidi? Onu da deyin ki, əriylə indicə küçədə rastlaşdıq və o, məni bura yolladı.

Dayanıb cavab gözlədi. Geri döənən qulluqçu sağdakı qapını açıb dedi:

– Xanım Forestye sizi gözləyir.

Ev sahibəsi iri olmayan otaqdakı masanın arxasında oturmuşdu. Bütün divarlar boyu qaraağacdan hazırlanmış rəflərdə səliqə ilə düzülmüş kitablar gözə dəyirdi. Onların cildlərinin qırmızı olması ümumi görüntünü yeknəsəqlikdən xilas edir, ona rəng qatırdı.

Həmişəki kimi gülümsəyən xanım Forestye qonağa sarı dönüb, əlini ona uzatdı. Krujevalarla bəzənmiş bəyaz penüarının¹ qolu o dərəcədə geniş idi ki, qadının qolu, az qala, çiyinlərinə qədər açıqda qalırdı.

Qadın soruşdu:

– Nə əcəb belə erkən?

Sonra əlavə elədi:

– Bu, heç də irad deyil, sadəcə, sualdır.

Dürua mızıldandı:

– Xanım, mən bura gəlmək istəməzdim, aşağıda ərinizlə rastlaşdım və o, məni buna məcbur elədi. Özümü o dərəcədə çıxılmaz durumda hiss edirəm ki, buraya niyə gəldiyimi deməyə də çətinlik çəkirəm.

Xanım Forestye əliylə stul göstərdi:

– Oturun və danışın görək.

Qadın iki barmağıyla tutduğu qaz lələyini məhəretlə oynadırdı. Qarşısındakı iri vərəqin yarıya qədər yazılmış olması sübut edirdi ki, Dürua öz gəlişiyə onu işindən ayırıb.

Belə bəlli olurdu ki, bu yazı masası arxasında o, özünü eynilə qonaq otağındakı qədər çox rahat, sərbəst hiss edir və indicə məşğul olduğu işə çoxdan alışıb.

Penüarından vuran xəfif və təravətli qoxu onun təzəcə özünə əl gəzdirdiyindən xəbər verirdi. Bu xanımın cavan, ləkəsiz, dolğun və sıcaq vücudunun incə qumaşlara necə büründüyünü gözləri önündə canlandırmağa çalışan Dürua buna asanlıqla nail oldu.

Düruanın sözə başlamağa cürət tapmadığını gören qadın soruşdu:

– Hə, deyin görək, o nə məsələdir elə?

O, tutula-tutula sözə başladı:

– Bilirsinizmi... Düzü, xəcalət çəkirəm ki... Dünənki gün gecə-yarıya qədər otursam da... və bu gün... səhər tezdən... cənab

¹ Penüar – yüngül qadın xalası

Valterin Əlcəzair haqda məndən istədiyi o məqaləni yazmağa cəhd elədim... Amma heç nə alınmadı ki, alınmadı... Bütün qaralamaları da cırıb atdım... Bu işlə heç vaxt məşğul olmadığımıdan Forestyeyə dedim ki... bari bu dəfə mənə yardım eləsin...

Özündənrazı halda, şən və səmimi şəkildə gülümsəyən qadın onun sözünü ağızında qoydu:

– O da səni mənim yanına göndərdi, eləmi?.. Əcəb iltifat sahibiymiş, vallah...

– Elədir, xanım. O dedi ki, siz dərdimə daha asan çarə taparsınız... Mən isə buna heç razı deyildim, sizə qıymırdım. Məni anlayırsınız da?

Qadın ayağa qalxdı:

– Sizinlə bu cür əməkdaşlıq mənimçün xoş olacaq. Həm də ki, ideyanız könlümcədir. Belə edək: siz indi keçib mənim yerimdə əyləşin, çünki redaksiyada hamı mənim xəttimi tanıyır. İndicə biz sizinlə kefiniz istəyən bir məqalə hazırlayırıq! Uğurunuzla isə heç şübhəniz olmasın.

Dürüa oturub qələmi əlinə aldı, önünə bir kağız qoyub yazmağa hazırlaşdı.

Onun bütün hərəkətlərinə ayaq üstə dayanmaqla göz qoyan xanım Forestye buxarının üstündən papiros götürüb yandırdı və dedi:

– Papirossuz işləyə bilmirəm. Hə, siz nə barədə söz açmaq istəyirdiniz?

Dürüa heyrət dolu gözlərini ona zillədi:

– Elə onu bilmirəm də, yoxsa buraya gəlməzdim ki?!

– Yaxşı, mən yardımçı olaram. Amma burada yeməyi siz təmin etməlisiniz, ona qatılacaq sous isə mənlkdir.

Dürüa çaşqınlıq keçirdi və ürkək-ürkək dedi:

– Öz səyahətimi mən lap əvvəldən təsvir etmək istərdim...

Onun qarşısında, iri masanın o biri üzündə oturan qadın Dürüanın gözlərinin içinə baxaraq dedi:

– Elə isə siz onu əvvəlcə mənə, tək-cə mənə danışmalısınız, bildiniz? Həm də bunu tələsmədən, yerli-yataqlı etməlisiniz ki, mən bunların içindən gərəkli məqamları seçə bilim.

Dürüa nədən başlayacağını bilmədiyindən qadın onu eynilə tövbə ayınındəki keşş kimi sorğu-suala çəkməli oldu. Onun dəqiq ifadə

olunmuş sualları sayəsində Düruanın hafizəsində tamamilə unudulmuş əhvalatlar, görüşlər, öteri gördüyü üzler təkrar zühur elədilər.

Beləcə o, on beş dəqiqə nağıl eləyəndən sonra qadın qəflətən onun sözünü kəsdi:

– İndi isə gəlin başlayaq. Təsəvvür edək ki, siz təəssüratlarınızı bir dostunuzla paylaşırınsız: o halda siz yaddaşıңызdakı ən əhəmiyyətli şeylərdən də söz açar, bu sırada cürbəcür açıqlamalara ehtiyac duyar, bacardığınız qədər təbii və məzəli olmağa çalışdınız. Yazın: «Əzizim Anri! Sən Əlcəzairin necə bir yer olduğunu soruşsan? Onda qulaq as. Bikar olduğum üçün mən məskunlaşdığım yoxsul hücrədə keçən hər günüm, hər saatım barədə tutduğum gündəliyi sənə göndərmək qərarına gəlmişəm. Hər-dən-bir o, sənə kobud da görünə bilər, amma sənin onu tanış xanımlara göstərmək kimi bir məcburiyyətin yoxdur...»

Papirosunu söndürmək üçün qadın sözünə ara verən kimi qaz lələyinin xəfif cırıltısı da kəsildi. Sonra qadın:

– Davam eləyək, – dedi.

«Əlcəzair – Sahara səhrası, Mərkəzi Afrika və bu kimi indiyədək araşdırılmamış nəhəng ölkələrin sərhədində yerləşən, Fransanın iri müstəmləkəsidir.

Əlcəzair – bu, qeyri-adi materikə açılan gözəl və bəyaz bir qapıdır.

Hər şeydən öncə bu qapıya yaxınlaşmaq lazımdır, bu isə hər kəsə həzz vermir. Sənə də bəlli olduğu kimi, mən əla at minicisiyəm. Hətta bizim polkovnik də atlarını əhliləşdirməyi mənə həvalə edir. Amma yaxşı süvari olan birisinin vecsiz dənizçi olması da mümkündür. Buna şəxsi təcrübəmdən bələdəm.

«Doktor Qusman» ayamalı o alay həkimimiz Sembret xatirindədir? Bu əlçatmaz torpaqda tam əldən düşəndə, azı, bir gün dincəlmək istəyəndə biz hospitala gedər, onun qəbuluna yazılırdıq.

Doktorun qırmızı şalvarı, tombul baldırları indi də gözümün önündədir: dizlərini aralayıb oturub, yumruqlarını da dizlərinə dirəyib, qolları gərilən kamanı xatırladır, dirsəkləri dışarı yönəlib, xərcənginkinə bənzəyən gözləri ora-bura döndükcə durmadan bıqlarını gəmirir.

Onun diaqnozlarını, yəqin, hələ də unutmamısan:

«Bu əsgərin mədəsi pozulub. Mənim reseptim üzrə ona üç nömrəli qusma dərmanı verin, on iki saat dincələndən sonra sağlam olacaq».

O qusma dərmanı çox güclü təsirə malik, sehrli bir dərman idi. Başqa çıxış yolumuz olmadığından onu içməyə məcbur idik. Doktor Qusmanın dərmanlarını içəndən sonra biz, ən azından, on iki saatlıq istirahət haqqı qazanırdıq. Amma əzizim, unutma ki, Afrika qitəsinə çatana qədər insan düz qırx saat sərəsər təsir gücünə görə bundan heç də geri qalmayan və Transatlantik gəmiçilik şirkətinin resepti üzrə hazırlanan digər qusma dərmanını öz üzərində sınımalı olurdu».

Xanım Forestye həzz duyğusuyla ovuclarını bir-birinə sürtdü. Yerindən qalxıb ikinci papirosunu yandırdı, otaqda var-gəl edə-edə, təkrar diktəyə başladı. Bu ara o, sıxılmış dodaqlarının arasında yaranan dar və yuvarlaq dəlikdən havaya tüstü zolağı püskürürdü. Əvvəlcə sütun biçimində yüksələn bu tüstü burumları yavaş-yavaş sürünüb bir-birinə qarışır, bəzən şəffaf bulud topasını, bəzən isə hörümçək torundakı bozumlu ipləri xatırladırdı. Hərdənbir qadın ovcuyla bu xəfif, amma inadkar tüstü xətlərini silir, onları şəhadət barmağıyla yarıp, ya da havada ikiye bölündüyü üçün getdikcə buğ kimi yoxa çıxan tüstü liflərini maraqla süzürdü.

Qadının bütün jestləri, aldığı pozaları Dürua diqqətlə izləyirdi, gözünü onun boşluqla oyuna köklənən üzündən və bədənindən çəkməsə də, fikirlərinin axarını heç cür yaxalaya bilmirdi.

İndi qadın yol sərgüzəştləri uydurur, hekayətinin uydurma yol yoldaşlarının portretlərini cızır və piyada kapitanı olan ərinin yanına gedən bir xanımla onun eşq macərasının təsvirinə hazırlaşır. Sonra o oturdu və heç bir anlayışı olmadığı üçün Əlcəzairin topoqrafiyası barədə Düruaya bəzi suallar yağdırdı. Aradan heç on dəqiqə keçməmiş qadın bu məsələlərdən elə Dürua qədər hali oldu və Əlcəzairin iqtisadi-siyasi durumu haqqında ona ayrıca bir bölümü diktə elədi. Bu sayədə oxucular qəzetin yeni sayında toxunulacaq mürəkkəb məsələlər barədə faydalı bilgilər əldə edəcəkdilər.

Sonra yazıda Oran əyalətinə yürüşün, əlbəttə ki, uydurulmuş bir yürüşün təsvirinə keçdilər: bu hissədə əsasən mavritaniyalı, yəhudi və ispan qadınlardan bəhs edilirdi.

Xanım Forestye bunu:

– Oxucuları ancaq bu maraqlandırır, – deyə izah elədi.

Hekayət Səiddə, yüksək dağ silsiləsinin ətəklərində dayanmaq bitdi: burada oxuculara kiçik zabit Jorj Düruanın Vinəlhəcar-

dakı alfa¹ emalı fabrikində çalışan ispan qadınla qısa, lakin şairənə bir eşq macərəsi təqdim olundu. Aşıqlərin gecəyarı, yalçın qayalıqlarda, həm də itlərin hürüşü, goreşənlərin nırlıtısı və çaqqalların ulaşması fonunda görüşləri təsvir olunurdu.

Yerindən qalxan xanım Forestye ruh yüksəkliyi ilə dedi:

– Ardı sabaha qalsın! Hə, dəyərlı sultanım, mətnlər bax belə yaranır. İndi isə altına öz imzanızı qoyun.

Dürua karıxdı.

– Haydı, imzalayın getsin!

Gülümsəyən Dürua səhifənin ətəyinə yazdı: «Jorj Dürua».

Qadın damağındakı papirosla təkrar otaqda var-gələ başladı, kişi isə bu ara onu dərin minnətdarlıq duyğusu ilə süzməyində idi. Yanındakı bu xilaskar qadına necə təşəkkür edəcəyini, hələlik, bilməsə də, duyduğı hissi-həzzin onlar arasında məhrəm bir körpü saldığından artıq əmin idi. İndi ona elə gəlirdi ki, çevrədəki hər şey, hətta kitablar sayəsində görünməz olan divarlar da bu qadının bir parçasıdır. Otağın səliqə-sahmanında, havanı bürüyən tütün qoxusunda bu xanıma məxsus nə isə bir xoş, bənzərsiz, valehedici, şux bir şey dolaşırdı.

Qəflətən qadın soruşdu:

– Mənim rəfiqəm, xanım de Marel bərədə hansı fikirdəsiniz?

Bu sual Düruanı çətin vəziyyətdə qoydu:

– Heç bilmirəm necə deyim... mənçə, o... füsunkardır.

– Eləmi?

– Əlbəttə.

Bunun ardınca o: «Siz isə ondan da füsunkarsınız» demək istəsə də, bu fikrindən daşındı.

Xanım Forestye sözünə davam elədi:

– Onun necə məzəli, bənzərsiz və zəkalı olduğunu kaş biləy-diniz! Bohema adamıdır, hə, hə, əsl bohema adamı. Buna görə əri onu sevmir, belə üstünlüyü varkən, bu xanımda ancaq nöqsanlar görməyə can atır.

Xanım de Marelin ərlı qadın olması Düruaya, nədənsə, qəribə gəl-di. Halbuki bunda heyrətlənəcək heç nə yox idi. O soruşdu:

– Belə çıxır ki... o ərdədir? Bəs onun əri necə adamdır?

¹ *Alfa* – Afrikanın şimalında yetişən dənli bitki növüdür, gövdəsinin at tük-lərini xatırladan liflərindən kağız emalında və toxuculuqda istifadə edilir. Ərəbcə «alfa», ispanca «esparto», latınca «stipa tenacissima» adlanır.

Çiyinlərini və qaşlarını yüngülcə dartan xanım Forestye bu ikili və ifadəli jestiylə, sanki, gizli bir şeyə işarət elədi:

– O, Şimal Dəmiryolu İdarəsində müfəttiş işləyir. Ayda bir kərə, birhəftəlik Parisə gəlir. Arvadı həmin o bir həftəni özü üçün «öhdəlik dövrü», «ehtiras həftəsi» və «biyar işi» sayır. Əgər bu qadınla yaxından tanış olsanız, onun necə hazırcavab və xoşxasiyyət birisi olduğunu özünüzdə görə bilərsiniz. Bu günlərdə vaxt tapıb ona baş çəkin.

Dürua getmək vaxtının gəldiyini tamam unutmuşdu, sanki, artıq həmişəlik burada qalasıydı, özünü evindəki kimi hiss eləyirdi.

Qəfildən qapı səssizcə açıldı və heç bir təqdimatsız ucaboylu bir cənab otağa girdi.

Buradakı yad kişini gördükdə, o ayaq saxladı. Xanım Forestye də bir anlıq çaşqınlıq keçirdi, sonra boynunu bürüyən xəfif qızartı yanaqlarına doğru yayılanda o, səsinə adi ton verərək dedi:

– Gəlin, əziz dost, keçin içəri! İzninizlə cənab Düruanı sizə təqdim edirəm: o, Şarlin keçmiş dostu və gələcək jurnalistdir.

Səs tonunu dəyişən qadın əlavə elədi:

– Bizim ən sınıanmış və yaxın dostumuz qraf de Vodrek.

Kişilər təzim edib göz-gözə baxışdılar və Dürua həmin an xudahafizləşmə imkanı qazandı.

Onu yolundan saxlayan tapılmadı: minnətdarlıq sözləri mızıldanmaqla o, xanım Forestyenin əlini sıxdı, laqeyd və təkəbbürlü kübar adam kimi davranan cənaba bir daha baş əyməklə, yanlış bir şey edibmiş kimi tez-tələsik otağı tərək elədi.

Küçəyə çıxandan sonra içinə kədər çökdü, qəmləndi, əhvalı pozuldu. Bu qəfil və anlaşılmaz kədərin nədən qaynaqlandığını anlamaq üçün hara gəldi gedirdi. Bu hissi heç cür izah edə bilmirdi. Bunu hər hansı şəkildə yoza bilməsə də, artıq yaşlanan, çalçaqlı, xeyli zəngin olduğu üçün ətrafındakılara yuxarıdan və soyuq baxan, özünü yetərincə tox tutan qraf de Vodrekin ciddi üzü gözləri önündən çəkilmirdi.

Ən nəhayət, o anladı ki, özünü son dərəcə məhrəm hiss etdiyi xanım Forestye ilə söhbətə bu naməlum adamın müdaxiləsi onun varlığına buz soyuğu və ümitsizlik havası qatmışdı: çox vaxt bənzər duyğunu biz başqasının başına gələn bəla, hər hansı yersiz söz və ya boş şeyə görə də yaşayırıq.

Həm də ona elə gəldi ki, xanım Forestye ilə onu ikilikdə görəndə bu cənab nədənsə dərin heyrətə qapılmışdı.

Saat üç qədər görəcək bir işi yox idi, indi isə saat hələ on iki olmamışdı. Cibində altı frank yarım pulu olduğundan qəlyanaltı etmək üçün Düvalın* yanına yollandı. Sonra bulvarda veyilləndi və düz saat üçdə «Fransız həyatı» redaksiyasının əsas pilləkəni ilə yuxarı qalxdı.

Qasidlər əllərini çataqlayaraq, skamyada oturub növbəti buyruğu gözləyirdilər. Tribunalı xatırladan yazı masasının arxasında oturan qapıçı isə yenicə alınmış məktubları yerbəyer edirdi. Bu cür işgüzar ab-hava buraya gələndə kənar şəxslərə, hər halda, yaxşı təsir bağışlamalıydı. Əməkdaşlar özlərini xeyli tox tuturdular, onların qüsursuz görkəmləri nüfuzlu bir qəzetin simasına tam uyğun idi və hər birisi öz boy-buxunu və duruşuyla qapıdan girən hər kəsin diqqətini özünə çəkirdi.

Dürua xəbər aldı:

– Cənab Valterlə görüşə bilərəmmi?

Qapıçı dedi:

– Cənab naşir indi toplantıdadır. Zəhmət olmasa, gözləyin.

Bunu deyərək o, adamla dolu qəbul otağını göstərdi. Burada təkəbbürlü, sinəsi ordenlərlə dolu, rütbəli cənablar və coğrafiya xəritələrindəki materikləri və dənizləri xatırladan ləkələrlə dolu köynəklərini gizlətmək üçün sürtüklerini ta xirtdəyə qədər düymələyən, kasıb geyimli adamlar gözə dəyirdilər. Gözləyənlər arasında cəmi üç qadın vardı. Onlardan suyuşirin olan birisi elə hey gülümsəyirdi, geyim-kecimindən də gəzəyəyə oxşayırdı. Nisbətən ciddi geyimli, sifəti qırıqlarla dolu olan, üzündə faciəli ifadə donan digər qadının bəzək-düzəyi onu keçmiş aktrisaya bənzədirdi: ondan nə isə bir sünilik, köhnəlik, qalib qaxsımış bir sevgi havası, zorla cavan görünməklə istəyi vururdu adama.

Yaşlı görünən üçüncü qadın təsəlli axtaran dul arvad kimi bir küncə qısılmışdı. Dürua onun buraya müavinət almağa gəldiyini təxmin elədi.

İyirmi dəqiqə keçsə də, qəbul hələ də başlamamışdı. Birdən Dürua nə isə xatırladı və təkrar qapıçıya yanaşdı:

– Cənab Valter mənə saat üçdə görüş təyin etmişdi, – dedi. – Hər ehtimala qarşı baxın, bəlkə, dostum Forestyeni tapa bilərsiniz.

Həmin dəqiqə onu uzun koridorla aparmaqla, iri bir zala çıxardılar: buradakı enli, yaşıl örtüklü masa arxasında oturan dörd cənabın başı yazı-pozuya qarışmışdı.

Buxarının böyründə dayanan Forestye papiros tüstülədir və bilboke¹ oynadırdı. Məharətinə söz yox idi: hər dəfə o, sarı şümşad ağacından hazırlanmış iri kürəni xırda ölçülü taxta mismara taxmağa nail olduqca sayırdı:

– İyirmi iki, iyirmi üç, iyirmi dörd, iyirmi beş.

Dürua:

– İyirmi altı, – dedi.

Əllərinin ritmik hərəkətlərinə ara verməyən Forestye ona nəzər saldı:

– Hə, bu sənsən? Dünən mən əlli yeddi kərə ard-arda buna nail oldum. Sen-Potendən sonra mən burada ən güclü oyunçuyam. Şefi görə bildinmi? Sən bu köhnə siçovul Norberi bilboke oynadanda görsən, uğunub gedərsən, yəqin. Ağzını elə açır ki, elə bil, kürəni ağızıyla tutacaq.

Həmkarlarından biri ona üz tutaraq:

– Bura bax, Forestye, mən burada qaraağacdən hazırlanmış, əla bilboke satılan bir yer tanıyıram. Deyirlər ki, o dükan İspaniya kraliçasına məxsusdur. Altmış franka satırlar. Çox da baha deyil.

Forestye maraqlandı:

– Haradadır o elə?

Otuz yeddinci cəhdi boşa çıxdıqda o, şkaflını açdı və Dürua həmin şkafta iyirmiyə qədər nömrələnmiş, xüsusi səliqə-sahmanla düzülmüş, heyrətamiz bilbokelər gördü. Bütün bu oyuncaqlar yığını qəribə bir kolleksiyanı xatırladırdı. Forestye əlindəki bilbokeni öz yerinə qoyub, bir daha soruşdu:

– O nadir əşyanı harada satırlar?

Jurnalist cavab verdi:

– «Vodevil»də biletlə dəlləli satır. İstəyirsənsə, sabah sənin üçün alım gətirim.

– Gətir də. Yaxşı olsa alaram, çünki bilboke heç vaxt artıqlıq eləməz.

Sonra o, Düruaya üz tutdu:

– Gəl gedək, mən səni şefin yanına ötürürəm, yoxsa axşam yeddiyəcən burada sallanıb duracaqsan.

¹ Bilboke – ucu kasacıq şəkilli taxta və buna iplə bağlı şardan ibarət oyuncaq

Qəbul otağında hamı əvvəlki yerində oturmuşdu. Forestyeni görəndən cavan qadın və yaşlı aktrisa tələsik ayağa qalxıb, ona yaxınlaşdılar.

Forestye onları bərbəbir pəncərənin yanına aparıb dinlədi, hər üçü pəsdən danışsa da, Dürua öz dostunun hər iki qadına «sən» deyərək müraciət etdiyinin fərqi vardı.

Axır ki, Forestye və Dürua hər ikisi üzənmiş qoşa qapıdan keçib, naşirin kabinetinə daxil oldular.

Əslində, Valter və yastı günlüklü silindr qoymuş cənablardan bir neçəsi bir saat idi ki, burada toplantı adı altında ekarte¹ oynayırdılar.

Öz kartlarını gərgin nəzərlərlə süzən naşir qorxacaq hərəkətlər etdiyi halda, oyundaşı onun tam əksinə, bu yüngül kartondan hazırlanan vərəqlərlə usta bir oyunçu məharətiylə davranırdı, önündəki kartı vurarkən, kart paylayanda və ya götürəndə onun əllərini görmək olmurdu. Naşirin kreslosunda oturan Norber de Varen məqalə yazırdı. Divanda tir kimi uzanan Jak Rival isə gözlərini qıyıb, sıqarını üstüldəirdi. Otağın ağırlaşan havasında dəri kresloların qoxusu, tütünün gözləri acıladan iyi və mətbəə boyalarının qoxusu hiss olunurdu. Redaksiyalar üçün xarakterik olan bu qoxu hər bir jurnalistə yaxşı tanışdır.

Qaraağacdan hazırlanan və mis inkrustasiyalarla² işlənən masanın üzərində məktub yığınları, vizit kartları, ödəniş sənədləri, jurnallar, qəzetlər və növbənöv mətbu nəşrlər dağ kimi qalaqlanmışdı.

Partnyorların stulları arxasında dayanıb, oyunun gedişini izləyən və öz aralarında mərc gələn iş yoldaşlarıyla səssizcə əl görüşəndən sonra Forestye də tamaşaçılardan birinə çevrildi. Partiyada Valterin əli gətirən anda o, naşirə müraciət elədi:

– Bu da dostum Dürua.

Gözlüyünün üstündən cavan oğlanı əlüstü süzən naşir soruşdu:

– Yazını gətirdiniz? Morelin sorğusu, hələlik, müzakirə mövzusu olduğu üçün bu, son dərəcə yerinə düşərdi.

Dörd qatladığı kağızları Dürua cibindən çıxardı:

– Budur, buyurun.

¹ *Ekarte* – qədim kart oyunu

² *Inkrustasiya* – bir materialın üzərində digərləri ilə işlənən və dilimizdə «qaxma» adlanan dekorativ bəzək növüdür.

Şefin üzündən məmnunluq ifadəsi oxundu. Gülümsəyərək:
– Əladır, əla, – dedi. – Sözlünüz sözmüş. Forestye, sənəcə, buna baxmağıma ehtiyac var?

Forestye qısaca:

– Dəyməz, cənab Valter. Biz onu birlikdə yazmışıq, çünki bu işin necə görüldüyünü anlatmağım lazım gəldi. Çox dolğun bir məqalə alınıb.

Mərkəzçi sol fraksiyanın deputatı olan ucaboylu, arıq cənabın payladığı kartlarına göz qoyan naşir laqeydliklə dedi:

– Bu çox yerinə düşdü.

Amma Forestye Valterə yeni partiyaya başlama imkanı vermədi. Onun qulağına tam yaxınlaşaraq pıçıldadı:

– Düruanı Marambonun yerinə işə götürməyi mənə vəd eləmişdiniz. Onun eyni şərtlərlə işə alınmasına razısınız mı?

– Əlbəttə ki hə.

Oyun başlandı və dostunun əlindən yapışan jurnalist onunla birlikdə bayıra çıxdı.

Norber de Varen heç başını da qaldırmadı: görünür, Düruanı ya sezmədi, ya da tanımadı. Jak Rival isə həyatın hər məqamında bir-birinə həyan olacaq yaxın bir dost ədası ilə Forestyenin əlini möhkəm-möhkəm sıxmağı lazım bildi.

Forestye ilə Dürua təkrar qəbul otağına dönəndə orada gözləyənlərin nəzərləri onlara dikildi və jurnalist, hamı eşitsin deyə, uca səslə qadınların ən cavanına üz tutub dedi:

– Naşir ən qısa vaxtda sizi qəbul edəcək. İndi o, büdcə komissiyasının iki üzvü ilə toplantıdadır.

Sonra o, ciddi dövlət məsələləri ilə məşğul olacaqmış kimi işgüzar və sərbəst bir tərzdə oradan uzaqlaşdı.

Redaksiyaya aid zala qayıdan Forestye həmin dəqiqə bilboke-sini götürdü və ürəyində saymağa davam edərək sözə başladı:

– Deməli, belə. Hər gün saat üçdə bura baş çəkəcəksən. Sənə tapşıracağım bilgiləri toplayacaqsan, bu işdə gecə-gündüz nə olduğunu bilməyəcəksən. Bu, bir! Bundan ötrü polis idarəsinin birinci şöbəsinin rəisinə çatdırmaq üçün sənə bir təqdimat məktubu verəcəyəm – bu da iki! O rəis səni öz tabeliyindəkilərdən birinin yanına göndərəcək. Bütün vacib – həm rəsmi, həm də aydın məsələdir ki, qeyri-rəsmi – bilgiləri toplamaq şərtlərini o, sənə

baş salacaq: bu, üç! Daha dəqiq detalları Sen-Potendən öyrənə bilərsən, o, bu işlərə bələddir: ya bu gün qalib onu gözlə, ya da ki, sabah taparsan – bu, dörd! Yanına göndərəcəyim adamlardan sənənin mümkün olan hər şeyi öyrənməyin ən vacib şərtidir – bu, beş! Bundan ötrü hər yola baş vur, bağlı qapıları aç – bu da altı! Bu iş müqabilində sən ayda iki yüz frank və ortaya qoyacağın maraqlı xronikanın hər sətri üçün iki su alacaqsan – bu, yeddi! Bundan əlavə, redaksiyanın sifarişini ilə yazacağın yazıların hər sətri üçün də sənə iki su ödənəcək – bu da səkkiz!

Sonra o, tamamilə öz oyununa kökləndi və ağır-ağır saymağa başladı:

– Doqquz, on, on bir, on iki, on üç...

On dördüncü cəhdi boşa çıxdığı üçün deyindi:

– Lənətə gələsən, yenə də on üçdə ilişdim! Nəhs rəqəmdir də! Həmişə ona çatanda bir uğursuzluğa ürcah oluram. Yəqin, elə ölüm günüm də ayın on üçünə düşəcək.

Əməkdaşlardan biri işini tamamlayıb, öz şkafindan bilbokesini çıxartdı. Otuz beş yaş olsada, qısa boyu onu lap uşağa oxşadırdı. Sonra bir neçə jurnalist otağa daxil oldu və onların da hamısı oyuncaqlarıyla oynamağa girişdi. Az sonra altı nəfər bu oyunla baş qatırdı: bəziləri yan-yanaşı, digərləri arxası divara dursa da, hamısı eyni ritmlə qırmızı, sarı və qara rəngli kürələri havaya atırdı. Kürələrin rəngləri hazırlanmışları taxta növünə görə fərqlənirdi. Elə ki bu oyun bir yarışma xarakteri qazandı, daha iki jurnalist işi bir yana buraxıb, yarışa hakimlik etməyə hazır olduqlarını bildirdi.

Forestyə ən yaxın rəqibini on bir xal geridə qoydu. O, uşağa bənzəyən şəxs uduzduğu üçün kuryerə zəng elədi və özünü yetirən bu adama:

– Doqquz parç pivə, – deyə sifariş elədi.

Sərin içkini intizarla gözləyənlər təkrar oyuna girişdilər.

Öz yeni əməkdaşlarıyla pivə içəndə Dürua Forestyedən soruşdu:

– İndi mən neyləməliyəm?

Dostu:

– Bu günlük sərbəstsən, – dedi. – İstəyirsənsə, gedə bilərsən.

– Bəs bizim... bizim o yazı necə... bu axşam çapa gedəcək?

– Hə, düzəlişləri mən özüm edərəm, sən narahat olma. Sabahkı nömrə üçün bu yazının ardını yaz və bugünkü kimi saat üçdə işə çıx.

Otaqdakıların adlarını bilməsə də, onlarla əl görüşən Dürua özün-dənrazi və bəxtəvər bir görkəmlə bərbəzəkli pilləkənlə aşağı endi.

IV

Jorj Dürua gecəni narahat yatdı: öz yazısını çap olunmuş halda görmək eşqiylə yaşayırdı. Sübh tezdən yatağından qalxdı və hələ qəzetçilər o köşkdən-bu köşkə qaçmağa macal tapmamış evdən çıxdı.

Sen-Lazar vağzalına tərəf üz tutdu, çünki yaşadığı məhəllə ilə müqayisədə orada «Fransız həyatı»nın daha erkən satışa çıxarıldığından xəbərdar idi. Amma hələ çox tez olduğundan vağzala yetişəndən sonra səkilərdə bir qədər dolaşmalı oldu.

Əvvəlcə satıcı qadın gəldi, şüşəli köşkünü açdı, sonra isə ikiye qatlanmış qəzetlərdən ibarət bağlamanı təpəsində daşıyan kişi peyda oldu. Dürua ona sarı cumdu, amma satışda qəzetlərdən «Fiqaro», «Jil Blas», «Qolua», «Günün yenilikləri» və daha iki-üç dənə başqası vardı. «Fransız həyatı» isə gözə dəymirdi.

Dürua təlaşlandı. Bəlkə, «Afrika atıcısının xatirələri»ni sabahki nömrəyə saxlayıblar? Ya da ki son anda qoca Valter məqalənin çapını təxirə salıb?

Geri dönəndə Dürua qəzetin satışda olduğunu və özünün bundan heç xəbər də tutmadığını gördü. Tez köşkə yanaşdı, üç su atmaqla aldığı qəzeti açıb birinci səhifədəki başlıqlara göz yetirdi və umduğu şeyi görmədi! Ürəyi sürətlə çırpınırdı. Səhifəni çevirdikdə, sütunlardan birinin ətəyində qalın hərflərlə çap olunmuş «Jorj Dürua» imzasını dərin həyəcan içində sezdi. Çap etmişdilər! Necə də xoşbəxt idi o!

İndi heç nə barədə düşünmədən, şlyapasını yan qoyub, qəzeti əlində tutaraq yeriyirdi və qarşısına çıxan ilk adamı yolundan saxlayıb demək istəyirdi ki: «Alın bu qəzeti, alın bu qəzeti! Burada mənim yazım çap olunub». Hətta indi o, axşamlar bulvarda var gücüylə «Fransız həyatı»nı oxuyun, Jorj Düruanın «Afrika atıcısının xatirələri»ni oxuyun!» bağırmağa da hazır idi. Az keçməmiş o, öz yazısını şəxsən oxumaq, həm də bunu camaat arasında, hamının gözü önündə, kafedə oxumaq fikrinə düşdü. Odur ki bu saatda müştəriləri olan bir restoran axtarmağa başladı. Bu məqsədlə

şəhərdə xeyli dolaşmalı oldu. Axırda bir xeyli adamın yığışdığı şərabxana tapdı, bir masa arxasına keçib, rom sifariş elədi – əslində, şəhərçağı absent içmək daha uyğun olardı, amma o artıq zaman hissini itirmişdi. Yerindən səsləndi:

– Qarson! Mənə «Fransız həyatı» qəzetini gətirin!

Ağ önlüklü qarson qaçaraq yaxınlaşdı:

– Cənab, bizdə o adda qəzet olmur, biz «Çağırış»ı, «Yüz il»i, «Şam»ı və «Paris vərəqi»ni alırıq.

Dürua özündən çıxıb hiddətlə dedi:

– Əcəb də meyxana imiş bura! O halda gedin mənim üçün «Fransız həyatı» qəzetini alıb gətirin.

Qarson qəzet dalınca qaçdı. Qəzetdə öz yazısını oxuduqca ona həndəvərindəki müştərilərdə də maraq oyatmaqdan ötrü Dürua ara-sıra uca səslə deyirdi:

– Əladır! Əla!

Gedəndə qəzeti masada qoydu. Bunu sezən şərabxana sahibi arxadan onu səslədi:

– Cənab, cənab, qəzetinizi unutdunuz!

Dürua dedi:

– Qoy sizə peşkəşim olsun, mən onu oxumuşam. Həm də ki orada çox maraqlı bir yazı var.

Yazının adını çəkməsə də, oranı tərək edəndə bir müştərinin «Fransız həyatı»nı masadan götürməsi gözündən yayınmadı.

Dürua «Yaxşı, bəs indi nəylə baş qatım?» deyər düşündü və indiyədək çalışdığı dəftərxanaya gedib maaşını almaq və işdən çıxdığını bildirmək qərarına gəldi. Bunu dilinə gətirərkən müdirinin və iş yoldaşlarının üzlərində yaranacaq heyrəti gözləri önünə gətirib, vəcdə gəldi. Müdirini çaşqın vəziyyətə salsın, bundan xüsusi həzz alacaqdı.

Ağır-ağır irəliləyirdi. Kassa saat onda açılacaqdı, ona görə də onun yarısından erkən ora baş çəkməyin mənası yox idi.

Dəftərxana iri və qaranlıq bir otaqda yerləşirdi – qışda bütün günü qazla isidilirdi. Digər dəftərxanalarla yanaşı yerləşən bu otağın pəncərələri dar bir həyətə açılırdı. Səkkiz məmur bu otağa tıxlanmışdı, küncdəki şirmanın arxasında isə müdir köməkçisi otururdu.

Əvvəlcə kassirin siyirməsindəki sarı zərfdə saxlanan özünün halal haqqı kimi yüz səksən frank iyirmi beş santimi alandan sonra

Dürua günlər uzununu çalışdığı geniş dəftərxanaya əsl qalib görkəmiylə qədəm qoydu.

Müdir köməkçisi cənab Potel şirmanın arxasından ona çımxırdı:

– Hə-ə, bu sizsiniz, cənab Dürua? Sabahdan bəri müdir bir neçə kərə sizi xəbər alıb. Yəqin ki, onun iki gündən artıq xəstə yatanlardan həkimin imzasıyla sənəd tələb etdiyindən xəbərdarsınız da?

Dürua ona sırf sataşmaq üçün otağın ortasında durub hamıya eşitdirərək:

– Şəxsən mən bu tələbə heç tüpürmək də istəmirəm! – dedi.

Məmurular donub-qaldılar. Şirmanın arxasından cənab Potelin ürkək sifəti göründü. Adətən, o, bu şirma sayəsində yelçəkərdən qorunurdu, çünki yel xəstəliyi vardı. Tabeliyindəkiləri güdməkdən ötrü işə şirmanın kağızında bir cüt dəlik açmışdı.

Uçan milçəyin səsi duyulurdu otaqda.

Axır ki, müdir köməkçisi çaşqın halda:

– Siz nə dediniz elə? – deyə soruşdu.

– Dedim ki, bu tələbə tüpürmək də istəmirəm. Buraya da işdən ayrıldığımı demək üçün gəlmişəm. Bundan sonra «Fransız həyatı» redaksiyasının əməkdaşı kimi, sətirbaşına qonorar xaric, ayda beş yüz frank maaşa çalışacağam. Qəzetin bugünkü sayında ilk yazım çıxıb.

Əvvəlcə bu həzzi uzatmağa niyyətli olsa da, özünü saxlamayıb, hər şeyi açıb tökmüşdü.

Amma istədiyinə də nail olmuşdu – hər kəs çaşqın idi.

Sözünə davam elədi:

– İndi bunu cənab Pertyüiyə də deyəcəyəm, sonra gəlib sizinlə vidalaşaram.

Müdirin otağına girməyi ilə onun səsini qaldırıb Düruaya çımxırmağı üst-üstə düşdü:

– Aha, zəhmət çəkib işə gəlmisiniz? Bilin: mən heç vaxt yol vermərəm ki...

Amma işçisi onun sözünü ağızında qoydu:

– Boğazınızı boşuna yırtmayın.

Üzü xoruz pipiyi kimi qızaran və şişman adam olan cənab Pertyüi heyrətdən udqundu.

Dürua sözünü tamamladı:

– Bu dükanınızdan bezmişəm artıq. Bu gün ilk dəfə özümü jurnalistikada sınaqla, yaxşı bir işə düzəlmişəm. Gəldim sizə saygılarımı çatdırım.

Bunu deyib dışarı çıxdı. Qisasını almışdı.

Vəd etdiyi üçün dəftərxanaya dönüb, bütün keçmiş həmkarlarının əllərini sıxdı, amma onlar özlərini sonradan qınaq hədəfi etməkdən qorxub, onunla ikicə kəlmə də kəsmədilər, çünki söhbətləri müdirin aralı qalan qarısından eşidilə bilirdi.

Maaşı cibində küçəyə çıxdı. Yaxşı bələd olduğu, ucuzvari restoranda doyunca və ağız dadıyla yemək yeyib «Fransız həyatı»nın daha bir nüsxəsini aldı və onu da yemək masasında buraxdı.

Bir neçə dükana baş çəkib lazımsız, xırda-para şeylər aldı. Bütün bunlar onun gərəyi deyildi, sadəcə, hər səfər bu əşyaların mənzilinə çatdırılmasını sifariş edəndə «Jorj Dürua» deyə özünü təqdim etməkdən, buna «Fransız həyatı»nın əməkdaşı» sözlərini əlavə eləməkdən görünməmiş həzz alırdı.

Amma küçəni və binanın nömrəsini deyəndən sonra bir məqamı da vurğulamağı unutmurdu:

– Əşyaları qarışıya təhvil verin.

Hələlik vaxtı var idi. Rastına çıxan litoqrafiya emalatxanasına girdi: burada təcili, yəni müştərinin gözləri qarşısında vizit kartları hazırlayırdılar. Yüz ədəd kart sifariş etdi, orada soyadının altında yeni vəzifəsinin göstərilməsini buyurdu.

Sonra redaksiyaya üz tutdu.

Forestye onu tabeliyindəki birisi kimi, yekəxana tərzdə qarşıladı:

– Aha, sən artıq gəlmisən? Çox yaxşı. Sənin üçün bir neçə buyruğum var idi. Bir on dəqiqə gözlə. Əlimdəki bu işi qurtarmalıyam.

Və o, əlinin altındakı məktubu yazmağa girişdi. İri masanın o biri başında oturan ağbənizli, qısa boylu, şişman və əzəv adamın ağappaq, tamam daz və yağlandığı üçün bərq vuran qafası diqqətini çəkdi. Gözü yaxşı seçmədiyi üçün burnu kağıza dirənən bu adam da nə işə yazırdı.

Forestye ondan xəbər aldı:

– Bura bax, Sen-Poten, sən saat neçədə müsahibə almağa gedəcəksən?

– Dörrdə.

– Onda Düruanı, qarşında dayanan bu cavan oğlanı da özünlə götür və sənətin sirlərini ona da öyrət.

– Baş üstə.

Forestye bu dəfə dostuna üz tutdu:

– Əlcəzair haqda yazının ardını gətirdin? Əvvəli böyük səs-küy yaratmışdı.

Çıxılmaz halda Dürua mızıldandı:

– Yox, qəyanaltıdan sonra onu yazmağı düşünürdüm... amma işim başımdan aşdığı üçün heç cür macal tapmadım...

Forestye narazılıqla çiyinlərini çəkdi:

– Belə səliqəsiz olsan, karyeranı korlaya bilərsən. Qoca Valter sənə yazına bel bağlayır. Mən ona deyərəm ki, yazı sabah hazır olacaq. Əgər sən əlini ağdan qaraya vurmadan pul qazanacağını sanırsansa, bil ki, yanılırsan.

Bir an susub, əlavə elədi:

– Lənət şeytana, axı dəmiri də isti-isti döymək lazımdır!

Sen-Poten yerindən durub:

– Mən hazırım, – dedi.

Növbəti buyruğunu verməzdən öncə Forestye kürəyini kreslosuna söykəməklə, təntənəli bir görkəm aldı.

Baxışını Düruaya dikib, sözə başladı:

– Deməli, belə. İki gün öncə Parisə Çin generalı Li Çen-fu və hindli raca Taposahib Ramaderao Pali təşrif buyurublar. General «Kontinental», raca isə «Bristol» hotelində məskunlaşıb. Siz onlardan müsahibə almalısınız.

Bu yerdə o, üzünü Sen-Potenə tutdu:

– Sənə söylədiyim o başlıca məqamları unutmursan. Generaldan və racadan öyrən görək, onlar İngiltərənin Uzaq Şərqdəki niyyətləri, müstəmləkə metodları, orada qurulmuş idarəetmə sistemi barədə nələr düşünürlər. Bu xüsusda Avropanın, özəlliklə də Fransanın məsələyə müdaxiləsinə heç ümid bəsləyirlərmi?

Bir az susandan sonra o, aşağıdakı sözləri qarşısındakıların heç birinə ünvanlamadan dilə gətirdi:

– Hazırda geniş ictimaiyyəti narahat edən məsələlərə Hindistanın və Çinin münasibətini öyrənmək bizim oxucularçün daha böyük maraq kəsb edir.

Təkrar gözlərini Düruaya dikib, əlavə elədi:

– Sen-Potenin necə işlədiyinə diqqət yetir: bu adam – misilsiz reportyordur və beşcə dəqiqədə istənilən adamın içalatını ortaya qoyar.

Sonra təkrar işgüzar tövrlə qələmi əlinə aldı: bu yolla o, keçmiş alay yoldaşına, indi isə əməkdaşına onun yerini anlatmaq, onu bəlli bir çərçivəyə salmaq istəyirdi.

Eşiyə çıxan kimi Sen-Poten gülərək Düruaya dedi:

– Nə özünü boğur! Hətta bizi görəndə özünü dartır. Kənardan baxan da bizi bunun oxucuları-filan sanar.

Bulvara çıxdılar. Reportyordan təklif gəldi:

– Bir şey içirsən?

– Böyük həvəslə. Elə bürküdür ki!

Bir kafeyə girib sərinləşdirici içki sifariş elədilər. Sen-Potenin dili-ağzı açıldı. Redaksiyada və dünyada baş verənlərlə bağlı fikir yürüdərkən o, yüksək bilgi səviyyəsi sərgiləməkdəydi:

– Müdirimiz? Tipik yəhudidir! Yəhudini də ki, nə illah elə, düzəlməz. Onlar belə camaatdır!

Sen-Poten İsrail xalqı üçün xarakterik olan xəsisliyin, xırdaçılığın, qəpik-quruş düşkünlüyünün, endirimlərə nail olmaqçün hər yola başvurmağın, sələmçilərə məxsus vərdişlərin Valterin davranışlarında özünü necə büruzə verdiyinə dair bir neçə bariz misal gətirdi.

– Ən vacibi də odur ki, bu məzəkəş heç nəyə inanmır və hamını barmağına dolaya bilər. Özünün rəsmi, katolik ruhlu, liberal və respublikaçı görüşlü, orleançı* qəzetinə, bu çoxqatlı tortu xatırladan qəzetə o, bir baqqal dükanı kimi baxır. Əslində, ondan ötrü qəzet – birjadakı işlərini və digər əməliyyatları həyata keçirmək yolunda yardımçı vasitədir. Bu barədə onunla kimsə yarışa bilməz: qara qəpiyə möhtac aksioner¹ cəmiyyətlər sayəsində o, milyonlarla pul qazanır.

Sen-Poten durmadan üyüdüb-tökür, Düruaya «əziz dost» deyə müraciət edirdi:

– Həm də ki bu simicin danışığında ara-sıra sırf Balzaka layiq deyimlərə təsadüf olunur. Bu günlərdə mən, qoca tör-töküntü Norber və zəmanəmizin Don Kixotu saydığımız Rival onun otağında oturmuşduq. Qəflətən oraya bizim işlər müdiri Montlen daxil oldu, qoltuğunda da bütün Parisdə məşhur olan tumac portfeli. Onu süzən

¹ *Aksioner* – səhmdar

Valter soruşdu: «Təzə nə xəbər var?» Montlen sadədilcəsinə dedi: «Kağız üçün borcu, yeni on altı min frankı indicə ödədim». Dəhşətə gələn Valter yerindən dik atıldı: «Siz nə dediniz?» – «Bu məbləği cənab Privaya ödədim». – «Lap aqlınızı itirmisiniz!». – «O niyə elə?», «O niyə... niyə... niyə elə...» Valter gözlüyünü çıxarıb şüşələrini sildi, hiyləgər təbəssümündən ətli yanaqları dartıldı: adətən, zəhərli və ya kəskin bir şey deməzdən öncə o, belə edir. Sonra isə kinayəli və hər hansı etiraz dinləməyən ifadə ilə belə dedi: «Niyə? Çünki o işdə biz, azı, dörd, bəlkə də, beş min frank endirimə nail ola bilədik». Montlen heyrətləndi: «Amma cənab Valter, bizim haqq-hesab sənədlərimiz qaydasında idi, mən onları yoxlamışdım, siz də qəbul etmişdiniz...» Bu yerdə şef tam ciddi şəkildə dedi: «Bu qədər də saf, avam olmayın, cənab Montlen. Unutmayın: əvvəlcə borclar üst-üstə yığılmalıdır ki, sonra onlarla bağlı hansısa razılışma əldə olunsun».

Başını geri əyən Sen-Poten insan sərrafı kimi soruşdu:

– Hə, nə deyirdim? Yoxsa, sənəcə, bu, Balzakın qəhrəmanı deyil?

Balzakin əsərlərini oxumasa da, Dürua tam qətiyyətlə təsdiqlədi:

– Haqlısan, vallah!

Xanım Valteri «yağlı hindtoyuğu», Norber de Vareni «oxu daşa dəyən ahıl», Rivalı isə «Fervakin* zəif surəti» adlandıran reportyor sonra söhbəti Forestyenin üstünə gətirdi:

– Onun isə tək xoşbəxtliyi – uğurlu evliliyidir.

– Onun arvadı, əslində, kimdir, nəçidir?

– O-o, o qadın – incə ruhlu şeytandır! – deyə əlini-əlinə sürtən Sen-Poten cavab verdi. – O, siçana bənzəyən Vodrekin, qraf de Vodrekin məşuqəsidir və həmin kaftarın verdiyi cehizlə də ərə gedib.

Düruanın canından soyuq bir gizilti keçdi, istədi ki, bu çərənçiyə ağzına gələni desin, ona bir şapalaq çəksin. Amma verdiyi sualla müsahibini dayandırdı:

– Sen-Poten sizin gerçək soyadınızdır?

Həmsöhbəti avam bir görkəmlə dedi:

– Yox, mənim soyadım Tomadır. Redaksiyada məni «Sen-Poten»¹ çağırırlar.

İçkinin pulunu ödəyən Dürua dilləndi:

– Yəqin, burada çox vaxt itirdik. Halbuki biz iki önəmli cənaba baş çəkməliydik.

¹ «Sen-Poten» söz birləşməsinin fransızca hərfi mənası «mübarək böhtançı»dır.

Sen-Poten uğunub getdi:

– O dəqiqə bilinir ki, bu işlərdə təcrübəsizsiniz! Yoxsa elə zənn edirsiniz ki, mən, həqiqətən, indi gedib o hindli ilə çinlidən Avropa barədə nə düşündüklərini xəbər alacağam? «Fransız həyatı» oxucularının gözünü-könlünü oxşamaqdan ötrü onların düşüncələrini hansı axara salacağımı mən çox yaxşı bilirəm. Həyatım boyu beş yüzə qədər belə çinlini, hindlini, farsı, yaponu, Çili vətəndaşını sorğu-suala çəkmişəm. Məncə, onların hamısı eyni cür düşünür və danışırlar. Ona görə də mənim ən son qonaqdan aldığım müsahibəni götürüb, nöqtə-vergülünə qədər köçürməyim yetəlidir. Orada bircə başlığı, qonağın adını, tituluunu, yaşını, onu müşayiət edənləri dəyişmək lazım gələcək. Amma burada da ehtiyatı əldən vermək olmaz, yoxsa «Fiqaro» və «Qoluz» qəzetləri əlüstü bizi gopçuluqda ifşa edərlər. «Bristol» və «Kontinental» hotellərinin qapıçılarından dəqiq bilgiləri mən beşcə dəqiqənin içində alacağam. Biz oraya piyada getməklə, yolda adama bir siqar çəkmək imkanı da qazanacağıq. Redaksiyadan isə yol xərci kimi beş frank tələb edəcəyik. İşbilən adamlar, mənim əzizim, məhz belə davranırlar.

Dürua soruşdu:

– Onda belə çıxır ki, bu şərtlərdə reportyor olmaq daha karlıdır?

– Elədir, amma ən karlısı – xronika yazmaqdır və bu, bir növ, üstüörtülü reklamdır, – deyə Sen-Poten çoxbilmiş bir görkəmlə cavab verdi.

Onlar qalxıb bulvarla Maqdalina kilsəsinə sarı yönəldilər.

Qəfildən Sen-Poten dedi:

– Bilirsiniz nə var, əgər hər hansı özəl işiniz varsa, məndən ayrılı da bilərsiniz.

Yoldaşının əlini sıxan Dürua ondan uzaqlaşdı.

Bu axşam yazmalı olduğu mətn onun gözüne durmuşdu və elə buna görə də indi, yolboyu onun götür-qoyuna başladı. Bildiyi bir neçə lətifəni xatırlamağa, müşahidələrini, fikirlərini sıralamağa, müəyyən nəticələrə gəlməyə çalışdı – beləcə, özü də hiss eləmədən gəlib Yelisey çölünə çatdı. Bürkülü günlərdə Parisdən əl-ayaq çəkildiyi üçün buralarda o, çox nadir hallarda gəzişən adamlara rast gələrdi.

Zəfər tağının yaxınlığındakı Etual meydanında bir şərəbxanada nahar edəndən sonra ağır addımlarla bulvarlardan keçib evə döən Jorj öz masasının arxasında oturdu.

Qarşısındakı iri ağ vərəqi görəndə onun düşünüb tapdığı hər şey buxarlandı, sanki, beyni də harayasa qeyb oldu. Ayrı-ayrı xatirələrin detallarını xəyalında zorla canlandırmağa çalışsa da, hər səfər cəhdləri boşa çıxdı və bu məqamlar onun ətrafında elə başgicəlləndirici sürətlə halay vurmağa başladı ki, Dürua onları necə təsvir edəcəyini, nədən başlayacağını və nə edəcəyini kəsdirə bilmədi.

Yalnız ilk ifadənin variantlarıyla beş səhifəni, həm də düz bir saat ərzində yazıb doldurandan sonra etiraf elədi ki, hələlik əlim bişməyib. Daha bir dərs almalıyam.

Xanım Forestye ilə orta q iş, onunla təkbətək, səmimi, uzun-uzadı, məhrəm və xoş bir söhbət fikri ağına gələn kimi bütün varlığı səbirsizlikdən titrəməyə düşdü. Hətta yazını növbəti cəhdində gözlənilmədən bitirə biləcəyindən ehtiyatlandığı üçün Dürua yatmağa tələsdi.

Səhər oyanarkən bir xeyli yataqda qaldı, xanım Forestye ilə gözlənilən görüşünün gen-bol həzzinə daldı və bu görüşü bilərəkdən ləngitməyə çalışdı.

Taniş qapıya yanaşib zəngi basanda saat artıq on birə işləmişdi.

Qulluqçu ona: «Cənab Forestye məşğuldur», – dedi.

Dürua ev yiyəsinin evdə olacağını ağına da gətirməmişdi. Buna rəğmən, o, israr eləməyə başladı:

– Ona deyin ki, çox vacib işim var.

Beş dəqiqə sonra o, öncəki gün unudulmaz bir səhər yaşadığı həmin o iş otağında idi.

Əynində xalat, ayağında şap-şap, başında xırda ingilissayağı papaq olan jurnalist dünən Düruanın oturduğu kreslodə əyləşməklə nə işə yazırdı. Ağ penüarda olan xanım Forestye isə damağında papirosu buxarıya dirsəklənərək ona diktə edirdi.

Dürua kandarda ayaq saxladı:

– Üzr istəyirəm, sizə mane olmadım ki?

Forestye acıqla onu süzüb soruşdu:

– Nə var yenə? Həydi, dərdini de, vaxtımız yoxdur.

Düruanı tamam əl-ayaq basdı:

– Elə bir şey deyil, bağışla.

Forestye lap qızışdı:

– İşimizə bax da, sən Allah! Nə uzadırsan axı? Yoxsa sən sübh tezdən evimə ona görə təşrif buyurmusan ki, mənə, sadəcə, «Sabahın xeyir!» deyəsən?

Pörtlikdən qurtulmağa çalışan Dürua dedi:

– Yox, canım... Bilirsən, məsələ burasındadır ki, o yazıyla bağlı yenə bir şey edə bilmədim... sən isə... siz ikiniz də ötən səfər mənə qarşı çox lütfkardınız... ona görə də ümidləndim və... buraya gəlməyə cəsarət elədim...

Forestye onun sözünü kəsdi:

– Deyəsən, sən bizi ələ salmısan! Yəqin, zənn edirsən ki, mən sənin yerinə tər tökəcəyəm, sən isə hər ay maaş alacaqsan?! Nə deyim vallah, yaxşı fikirdir!

Lal-dinməz papirosunu tüstülədən xanım Forestyenin üzündəki sirli təbəssüm maskanı xatırladırdı. Adətən, belə lütfkarlıqların arxasında kinayə gizlənilir.

Pörtən Dürua:

– Bağışlayın... amma düşünmüşdüm ki... zənn edirdim... – dedi.
– Xanım, sizdən min kərə üzr istəyirəm və ötən gün mənim üçün yazdığınız əla felyeton üçün sizə səmimi təşəkkürümü bildirirəm.

O, Şarla da baş əydi:

– Saat üç üçün redaksiyada olacağam.

Sonra çıxdı.

Yeyin addımlarla evinə doğru gedərkən burnunun altında donquldanırdı: «Yaxşı, indi mən özüm yazım, siz də görün ki...»

Hikkəsindən güc alan Dürua otağına girən kimi işə başladı.

Xanım Forestyenin nəzərdə tutduğu süjet xəttini bulvar romanlarından mənimsədiyi detallarla, əcaib hadisələrlə, ağılasığmaz təsvirlərlə yüklədi, bu ara məktəbliyə xas yavan bir dildən və öz kiçik zabıt jarqonundan da yararlandı. Bir saatın içində bu əcaib yazını bitirib, özündənrazi halda redaksiyaya apardı.

Orada ilk qarşısına çıxan Sen-Poten oldu. Kələk ortağı kimi yoldaşının əlini sıxan jurnalist Düruadan soruşdu:

– Hindli və çinli ilə müsahibəmi oxudunuz da? Məzəlidir, deyilmə? Bütün Paris o yazını bəyənib. Halbuki mən onların heç üzünü də görməmişəm.

Dürua, hələlik, heç nə oxumamışdı. Odur ki tez qəzeti əlinə aldı, «Hindistan və Çin» adlı uzun yazıya göz gəzdirməyə başladı. Sen-Poten isə yazıdakı ən maraqlı yerləri ona göstərməyində idi.

İşgüzar və qayğıkeş görkəmlə içəri girən Forestye tövşüyürdü:

– Artıq buradasınız? Çox yaxşı. İkiniz də mənə lazımsınız.

Bu axşam üçün onların əldə etməli olduqları siyasi məzmunlu bilgiler barədə o, öz əməkdaşlarına göstərişlər verdi.

Dürua ona öz əlyazmasını uzatdı:

– Bu da Əlcəzair haqqında yazımın davamı.

– Çox yaxşı, ver bəri onu, aparıb şefə göstərim.

Bununla da söhbət bitdi.

Dəhlizə çıxanda Sen-Poten yeni məsləkdaşının qoluna girib soruşdu:

– Kassaya baş çəkmədin?

– Yox. Niyə ki?

– Niyə ki? Pul almaq üçün. Unutma ki, əməkhaqqını bir ay qabaqdan almısan. Nə bilmək olar bu dünyanın işini?!

– Elə isə... Bundan imtina etməzdim.

– Gəl səni kassirle tanış eləyim, qoy aranız açıq olsun. Burada yaxşı maaş ödəyirlər.

Dürua iki yüz frank maaş və dünənki yazı üçün əlavə iyirmi səkkiz frank aldı. Bu gün dəftərxanadan aldığı maaş qalığıyla birlikdə üstündəki pul üç yüz qırx frank elədi.

İndiyədək o, əlində belə bir məbləğ tutmamışdı, ona elə gəlirdi ki, bu sərvətlə xeyli müddət dolana bilər.

Özünə lazım olan mövzularla bağlı rəqib qəzetlərdə çalışan həmkarlarının gərəkli bilgileri artıq topladıqlarından arxayın olan Sen-Poten bütün bunları xahiş-minnətlə, üz vurmaqla almaqdan ötrü digər redaksiyalara birlikdə baş çəkməyi Düruaya təklif elədi.

Axşam Dürua işdən sonra yolunu Foli-Berjerdən saldı. Ödənişsiz girmək üçün o, nəzarətçiyə yaxınlaşdı:

– Mən «Fransız həyatı» qəzetinin əməkdaşı Jorj Düruayam. Bu günlərdə cənab Forestye ilə bura baş çəkmişdik və o, mənim üçün vəsiqə alacağını vəd eləyib. Amma qorxuram ki, bunu unudub.

Siyahiya göz yetirdilər. Onun soyadı orada yox idi. Bununla belə, lütfkar davranan nəzarətçi onu içəri buraxdı:

– Eybi yox, cənab. Siz şəxsən direktora da müraciət edə bilərsiniz: yəqin ki, o, sizə anlayış göstərər.

İçəri keçən Jorj Dürua bir baxmaqla ötən həftə buradan birgə çıxdığı qadını, Raşeli gördü.

Qadın ona yaxınlaşdı:

– Salam, qoçum. Nə var, nə yox?

– Hər şey əladır. Sən necəsən?

– Pis deyiləm. Ötən müddətdə sən iki dəfə yuxuma giribsən.

Dürua bundan qürrələndi. Gülərək:

– Ah, ah! Görəsən, bunu necə yozmaq? – deyə soruşdu.

– Onunla yoz ki, ay sarsaq, könlümə yatmısan və meylin çəkən kimi həmin görüşü təkrarlaya bilərik.

– İstəyirsənsə, lap günü bu gün.

– Çox istəyirəm.

– Danışdıq. Amma o da var ki, mən...

Dilinə gətirəcəyi bəhanədən utandığı üçün Dürua bir az duruxdu:

– O da var ki, indi üstümdə pul yoxdur: klubda hamısını uduzmuşam.

Kişilərin bu cür bazarlıq oyunlarına yaxşı bələd olan əxlaqsız qadın təcrübəyə əsaslanan instinktlə yalanı sezdi və onun gözlərinin içinə baxıb dedi:

– Goplayırsan sən! Mənimlə belə davranmamalıydın.

Çaşqınlıq keçirən Dürua gülümsədi:

– Düzü, cəmi-cümlətani on frankım qalib, istəyirsənsə, onu verim.

Öz sonsuz ehtirasının qulu olan qadın pıçıldadı:

– Əzizim, nə olur-olsun, mən ancaq səni istəyirəm.

Aşıqanə baxışlarını onun bığlarından ayırmayan Raşel bir sevgili məhrəmliyi ilə onun qoluna söykəndi və təklif elədi:

– Əvvəlcə qrenadin içək. Sonra bir az gəzək. Əslində, səninlə teatra getmək istərdim ki, qoy hamı mənim təzə kavalerimi görsün. Bir azdan isə mənim evimə gedərik, oldu?

O, qadının evindən gec çıxdı. Artıq hava işıqlandığından yadına düşdü ki, «Fransız həyatı» almalıdır. Titrək əllərlə qəzeti açdı – öz məqaləsini görmədi. Uzun-uzadı səkidə dikilib qaldı, hələ də yazısını tapmağa ümid etdiyi üçün bütün sütunları gözdən keçirirdi.

Qəribə bir ağırlıq hissi çökmüşdü qəlbinə. Yuxusuz gecə onu yorğun salmışdı, yazıyla bağlı xoşagəlməz hal həmin yorğunluğa qarışaraq, eynilə bir faciə kimi onu əzirdi.

Evvə çatıb əyin-başını soyunmadan yatağına yıxılıb yuxuladı.

Bir neçə saat sonra o, redaksiyaya gəlib, naşirin kabinetinə baş çəkdi.

– Cənab Valter, qəzetin bugünkü sayında yazımın getməməsi mənə xeyli təəccübləndirdi.

Başını qaldıran naşir quru-quru dilləndi:

– Dostunuz Forestyeyə həmin yazıya göz gəzdirməyi tapşırıdım və o, yazını çapa layiq bilmədi. Onu düzəltməyiniz lazım gələcək.

Dürua özündən çıxmışdı. Kabinetdən çıxan kimi Forestyenin yanına cumdu:

– Axı niyə bugünkü qəzetə yazımı qoymamısan?

Kürəyini kreslosuna söykəyən jurnalist ayaqlarını qaldırıb masadakı əlyazmanın üstünə qoyaraq papiros tüstülədi. Üzünü turşudaraq, tövrünü pozmadan, yerin altından gəlirmiş kimi boğuş bir səslə, hər sözü ayrıca tələffüz edərək dedi:

– Şef yazını uğursuz saydığı üçün mənə verdi ki, düzəlişlərdən ötrü onu sənə qaytarım. Budur, götürə bilərsən.

O, barmağıyla press-papyenin¹ altındakı kağızları göstərdi.

Düruanın qanı elə qaralmışdı ki, nə deyəcəyini bilmədi. Kağızları alıb cibinə dürtdü. Forestye bu ara sözünə davam elədi:

– Buradan çıxıb, birbaşa prefekturaya² gedirsən...

Bunun ardınca o, bir neçə ictimai yerin adını sadaladı. Gediləcək bu yerlərdən hansı bilgiləri istədiyini açıqladı. Forestyeni acılamaq üçün uyğun bir səbəb tapmayan Dürua oradan uzaqlaşmalı oldu.

Sabahısı gün o təkrar öz yazısını təqdim elədi. Amma yenə onu geri qaytardılar. Üçüncü kərə də yazını verdiyi kimi geri alanda o, anladı ki, tələskənlik edib və bu yolda yalnız Forestyeni bələdçi seçməklə irəliləyə bilər.

Artıq o, «Afrika atıcısının xatirələri» barədə heç kəlmə kəsmirdi, özünə söz vermişdi ki, ondan tələb olunduğu qədər üzüyola və təmkinli olacaq, karyerasının xətrinə reportyor vəzifəsinin tələblərini vicdanla yerinə yetirəcək.

O, teatrın və siyasətin qara pərdələri arxasına, deputatlar palatasının kulanına dalmağa, dövlət xadimlərindən sirr qoparmağa başladı, xüsusi tapşırıqlar üzrə məmurların təkəbbürlü, qapıçıların isə yatmaqdan şişən sir-sifətlərini əzbərlədi. Nazirlərlə, pirkeşiklərlə, generallarla, casuslarla, knyazlarla, qadın dəllallarıyla, əxlaqsız qadınlarla, səfirlərlə, yepiskoplarla, araçılarla, yüksək təbəqəyə aid fırılacaq-

¹ *Press-papye* – yazını qurulamaq üçün alət, basma

² *Prefektura* – polis idarəsi

çılarla, kübar cəmiyyət təmsilçiləriylə, faytonçularla, xörəkpaylayanlarla, qumarbazlarla münasibətlər qurdu, üzde özünü məhrəm birisi kimi göstərsə də, qəlbinin dərinliyində laqeyd bir dost oldu onlara, həm də durmadan, hər gün, hər saat gah onunla, gah bununla rastlaşaraq, onlardan sırf özü üçün, bir reportyor üçün maraqlı olan məqamları öyrəndi, onların hamısını eyni arşınla ölçdü, ucdantutma hamısına eyni münasibət bəslədi. İndi o, özünü şərabları ard-arda daddığı üçün artıq şatomaqonu arjanteydən ayıra bilməyən bir ekspertin yerində hiss edirdi.

Çox qısa bir müddət ərzində istedadlı reportyor kimi tanındı, verdiyi məlumatın dəqiqliyi üçün tam cavabdehlik daşımağı öyrəndi. Əməkdaşlarını layiqincə dəyərləndirməyi bacaran qoca Valter diribaş, ayıq və çevik olduğu üçün Jorju əbəs yerə «qəzet üçün əsl tapıntı» adlandırmamışdı.

Buna rəğmən, o, yenə də iki yüz frank maaşa çalışır, hər sətri üçün cəmi on santim qonorar alırdı. Kafe və restoranlarda qiymətlər çox baha olduğundan, adətən, o, parasız-pulsuz oturur və öz kasıbçılığından çarəsizlik hissinə qapılırdı.

Həmkarlarından bəzilərinin ciblərini qızılla, pulla dolu görəndə «Bunun sirri nədədir?» deyər fikrə gedir, onların gen-bol yaşamaq üçün, hələlik, özünə bəlli olmayan hansı üsullardan yararlandıklarını anlamaq üçün baş sındırırdı. Həsəd içini gəmirirdi, hər şeyin arxasında şübhəli dərəcədə qeyri-adi üsulların, yarınmaların, hamının normal saydığı xüsusi qaçaqmalçılığın dayandığını zənn edirdi. Yox, o, nəyin bahasına olursa olsun, bu sirrin üzərindəki örtüyü qaldırmalıydı.

Qazanc bölüşdürərkən ona yer qoymayan həmkarlarını dirsəkləriylə aralayaraq, özünü bu örtülü bazara şərik etməliyd.

Axşamlar pəncərəsinin önündən keçən qatarlara göz qoya-qoya o, tez-tez öz hərəkət planını götür-qoy edirdi.

V

Aradan iki ay ötdü. Sentyabr yaxınlaşsa da, özünün başgicəlləndirən karyerasının reallaşması barədə arzuları hələ də Düruaya əlçatmaz görünürdü. Hələ də o, tanınmırdı və bundan qüruru zədələndirdi. Üstəlik, özünü maddi rifahın zirvəsinə aparacaq yolu

da, hələlik, görmürdü. Zavallı reportyorluğu da o, özünü sağır bir hücrədə əsir edən iş sanırdı. İşini dəyərləndirsələr də, hələ ki ona yuxarıdan baxırdılar. Hətta daim qulluğunda durduğu Forestye də daha onu naharlara dəvət etmir, ona «sən» deyə müraciət etməsinə rəğmən, Dürua ilə sırf tabeliyindəki birisi kimi davranırdı.

Dürua da ilk imkan yaranan kimi məqaləsini qəzet səhifələrinə dürtməyə çalışırdı. Əlcəzair barədə yazının ikinci bölümünü yazanda ona yetərsiz görünən mövzuya yanaşma təcrübəsinə və qələminin püxtələşməsinə xronikalar yazmaqla artıq nail olmuşdu, buna görə də gündəlik qeydlərinin kəsərindən daha tam əmin idi. Amma bütün bunlarla xəyal gücü əsasında yazılan oçerklər və ekspert səviyyəsindəki siyasi yazılar arasında böyük məsafə var idi: Bulon meşəsində istənilən faytonçu atları yönləndirə bilər, amma onların sahibi kimi bunu etmək xeyli fərqli bir şeydir. Onu ən çox aşağılayan işə yüksək cəmiyyətin qapılarının üzünə hələ də bağlı olması, heç kəsin onu özünə bab bilməməsiydi.

Bəzi tanınmış aktrisalar arabir mənfəət güdərək onu dilxošluğuna qəbul eləsələr də, qadınlar arasında dostu, aşnası da yox idi. Kübar aləminin diş aslanları və üçüncü səviyyədəki aktrisaların hamısının ona özəl maraq duyduqlarına, özünün bir anda onların simpatiyasını qazanma bacarığına tam güvəndiyindən Dürua bütün gələcəyini həll edəcək qadına doğru köhlən bir at kimi, həm də səbirsizliklə çapırdı.

Xanım Forestyeyə baş çəkmək fikri ara-sıra ağına gəlsə də, sonuncu dəfə özünün hörmətsiz qarşılınmasını xatırlayıb, bu niyyətdən vaz keçirdi. Həm də umurdu ki, bu xanımın əri onu qonaq çağıracaq. Ən nəhayət, o, xanım de Mareli, bu qadının onu qonaq çağıracağını xatırladı. İş-gücünün olmadığı bir gün onun evinə üz tutdu.

O vaxt qadın ona: «Saat üçə kimi həmişə evdə oluram» demişdi.

Dürua saat üçün yarısında onun qapısının zəngini çaldı. Qadın Verney küçəsindəki bir binanın beşinci qatında yaşayırdı. Qapını əyin-başı pərişan və ləçəyini səliqəyə salan gənc bir qulluqçu açılıb dedi:

– Xanım de Marel evdədir. Sadəcə, yataqdan qalxıb-qalxmadığını deyə bilmərəm.

Bu sözlərin ardınca qulluqçu qonaq otağının aralı qalan qapısını laybalay açdı. Dürua içəri keçdi. Çox iri olan otaq kasıbyana döşənmişdi və səliqəsiz təsir bağışlayırdı. Divarlar boyu rəngi solmuş, köhnə kreslolar düzülmüşdü və bunda bir qulluqçu zövqü oxunurdu. Otağın ab-havasında səliqə-sahmanlı və qayğıkeş, evinin rahatlığına düşkün bir qadın əli hiss olunmurdu. Fərqli uzunluğa malik iplərdən asılan zövqsüz rəsmlərdə çayda üzən qayıq, dənizdə gəmi, zəmi ortasındakı dəyirman və meşədə bir odunçu təsvir olunmuşdu. Onların bu biçimdə çoxdan asıldığı və ev sahibinin bu rəsmlərə tam laqeyd olduğu hər şeydən hiss olunurdu.

Dürua oturub gözlədi. Həm də xeyli gözlədi. Axır ki, qapı açıldı, üzərində qızılı saplarla mənzərə, mavi çiçəklər və bəyaz quşlar təsvir olunan pənbə rəngli ipək kimono geyinmiş xanım de Marel qaçaraq otağa girdi. Qadın:

– Ağılıza da gətirməzsiz ki, hələ də yataqda idim, – dedi.
– Mənə baş çəkməyiniz sizin tərəfinizdən böyük lütfkarlıqdır! Onsuz da inanırdım ki, xatirinizdən çıxmamışam.

Çöhrəsi işıq saçan qadın hər iki əlini ona uzadarkən bircə anın içində Dürua bu hər baxımdan kasıbyana otaqda özünü xeyli rahat hiss elədi, ona uzanan əlləri ovuclarına almaqla, onlardan ancaq birisini öpdü: bununla o, Norber de Varenin bir kərə onun yanında etdiyi jesti yamsıladı.

Xanım de Marel ona yer göstərdi, qonağı başdan-ayağa süzərək heyrlətlə dedi:

– Necə də dəyişmişiniz! Xeyli yaxşılaşmışınız. Parisin havası sizə düşüb. Hə, olub-keçəndən danışın.

Sonra onlar köhnə tanışlar kimi söhbətə başladılar: bu vaxt qəflətən aralarında yaranan təmasdakı təbiiliyi, məhrəmliyi, səmimiliyi doya-doya dadırdılar. Ruhən və yaranış etibarıyla bir-birinə hədsiz yaxın varlıqlar beləcə, beşcə dəqiqənin içində doğma dostlara çevrilirlər.

Qəfildən xanım de Marel söhbətə ara verdi və heyrlətlə etiraf etdi:

– Sizinlə özümü belə sərbəst hiss etməyim necə də qəribədir. Mənə elə gəlir ki, sizinlə on ildir tanışam və dostlaşacağımıza inanıram. Siz də bunu istərdiniz?

Dürua:

– Əlbəttə, – dedi.

Amma onun təbəssümünün arxasında daha fərqli məqsədlər gizlənidir. Dürüa bu xəlif penüardakı qadınla bəyaz paltarlı xanım Forestyeni xəyalən müqayisə edirdi: Forestyedən hər hansı nəvaziş, incəlik, qadınlıq yağmırdı, qarşısında oturan xanım isə adamı başdan çıxarırdı, canalıcıydı, ehtiraslıydı.

Xanım Forestyenin üzündə donan lütfkar təbəssüm, sanki, ona həm «Xoşuma gəlırsiniz» deyir, həm də «Özünüzü qoruyun!» xəbərdarlığı edirdi, adama «gəl-gəl» dediyi halda, digər tərəfdən aralarına bəlli bir məsafə qoyurdu. Ona görə də təbəssümünün gerçək mənası anlaşılmırdı. Adam bu qadının ayaqlarına qapanmaq, onun korsajının¹ incə krujevalarını busələrə qərq etmək, qadının sinəsindən vuran xoş hərərətə gömülmək istəyirdi. Xanım de Marelin vücut cizgiləri incə ipəyin altından zühur eləyəndə əlləri titrəyən Dürüanı daha qaba və daha bəlli ehtiras çulğayırdı.

Qadın durmadan üyüdüb-tökür, vaxtaşırı danışığını şux zarafatlarla rövneqləndirirdi: eynilə beləcə hər hansı usta şagirdi də çevrəsindəkilərə fərəsətini göstərmək məqsədilə özünəməxsus bir fənddən yararlanır. Qadını dinlədikcə düşünürdü: «Bütün bunları yaddaşımda saxlamalıyam. Günün olayları barədə onun üyüdüb-töküklərindən sonradan çox gözəl bir Paris xronikası yazmaq olar».

Kimşə yavaş səslə, güclə eşidiləcək tərzdə qapını döydü. Xanım de Marel səsləndi:

– Gəl, mənim balam!

İçəri girən qızcığaz birbaş Dürüaya sarı yönəlib, əlini ona uzatdı. Bundan heyrətlənən anası dilləndi:

– Bu, misilsiz qələbədir! Mən Lorinanı tanımaqda çətinlik çəkirəm.

Qızı öpən Dürüa onu böyründə oturdub şux şəkildə və eyni zamanda ciddiyyətlə ondan ötən müddətdə nələrlə məşğul olduğunu xəbər aldı. Qız suallarını yaşlılara məxsus əda ilə, fleytanına bənzər incə səslə cavablandırır.

Saat üçü vurdu. Dürüa ayağa qalxdı.

Xanım de Marel:

– Tez-tez gəlin, – dedi. – Bugünkü kimi çənə döyərək. Sizi görməkdən həmişə məmnunluq duyaram. Bəs axır vaxtlar Forestyegildə niyə görünmürsünüz?

¹ Korsaj – qadın paltarının sinə hissəsi

Dürua dedi:

– Sadəcə, çox məşğulam. Yəqin ki, yaxın gələcəkdə orada sizinlə görüşəcəyik.

Qapıdan çıxanda içi dumanlı ümidlərlə doluydu onun.

Bu ziyarəti ilə bağlı Forestyeyə bircə kəlmə də demədi.

Amma könlündə bu qadınla bağlı bir təəssürat, bəlkə də, daha dərin bir yaşantı çöküb qaldı: bu xanım real biçimdə olmasa da, daim onun qəlbindəydi. Elə bil, bu ilk ziyarət zamanı qadının varlığından nəyi isə o, özüylə aparmışdı: qadının xarici görkəmi gözünün önündə peyda olanda insanı ovsunlayan daxili aləmi də Düruanın könlündə zühur edirdi. O, bu surətin cazibəsi altında yaşayırdı: bəzən sevimli bir insanla cəmi bir neçə işıqlı an yaşayanda da bənzər hisslər keçirirsən. Bu, qəribə bir mübtəlalıqdır – qarmaqarışq, dərin, həyəcanverici və sirli olduğu qədər də heyrətamiz.

Az sonra o, ikinci ziyarətini elədi.

Qulluqçu onu qonaq otağına ötürən kimi Lorina ora gəldi. Bu dəfə qızcıqaz ona əlini yox, öpüş üçün alını uzatdı. Sonra isə:

– Anam gözləməyinizi rica elədi, – dedi. – Əynini geyinmədiyini üçün on beş dəqiqəyə ancaq çıxar. Mən sizinlə oturacağam.

Lorinanın belə amiranə davranışı Düruaya həzz bəxş edirdi. Ona görə də dedi:

– Çox yaxşı, madmazel, qarşdakı on beş dəqiqəni sizinlə başbaşa qalmaqdan xeyli məmnunluq duyacağam. Amma zəhmət olmasa, siz heç də elə düşünməyin ki, mən – ciddi birisiyəm. Xeyr, xeyr, mən bütün günümü oyunlarda keçirirəm. Odur ki sizə siçan-pişik oynamağı təklif eləyirəm.

Qız çaşıb-qalmışdı: onun təbəssümü nədənsə heyrətlənən və şok keçirən yaşlı qadınlarınkini xatırladırdı indi. O, pəsdən dedi:

– Otaqlarda oyun oynamazlar.

Dürua etiraz elədi:

– Bu şərtin mənə dəxli yoxdur. Mən hər yerdə oyun oynayırım. Haydı, məni tut görüm!

O, Lorinanı gah cırnadıb, gah da həvəsləndirməklə masanın ətrafında qaçıb dövrə vurmağa başladı. Bu vaxt üzündən anlayış dolu təbəssümünü əskik etməyən qızcıqaz ara-sıra əlini uzadıb, Düruaya toxunsa da, hələlik onun ardınca düşüb qaçmağa ürək eləməirdi.

Sonra o, ayaq saxlayıb çömbəldi, qız üsulluca ona yaxınlaşmaq istəyəndə Dürua qutudan qəfil çıxan şeytan kimi* otağın o biri başına hoppandı. Bundan xeyli əylənən Lorina uğunub getdi və xırda addımlarla kişinin ardınca düşüb onu yaxalamaq ərfəsində şən və ürkək çıxırtilar qoparmağa başladı. Qızın yolunda manee yaratmaq üçün o, stullardan yararlandı, bir neçə kərə bir stulun başına dövrə vurandan sonra başqa stula keçdi. Yanaqları allanan Lorina yeni oyuna aludə olduğundan usanmaq bilmədən otaqda qaçırdı, Dürua isə onun dəcəlliyinə, sərgilədiyi hiylələrə öz heyrətini əsl uşaqsayağı və aşkar şəkildə ifadə edirdi. Qız öz hədəfini artıq yaxaladığından tam əmin olduğu bir məqamda Dürua qəflətən onu əlləriylə qamarlayıb, başı üstünə qaldıraraq çıxırdı:

– Yaxaladım səni!

Onun əllərindən qurtulmağa çalışan qızcığaz qaqqanaq çəkir, ayaqlarını havada oynadırdı.

İçəri girən xanım de Marel heyrətdən yerində quruyub qaldı:

– İlahi pərvərdigara, Lorina! Lorina da oynayırmış... Cənab, siz əsl sehrbazsınız, vallah...

O, qızı yerə qoyub qadının əlini öpdü, sonra onlar, Lorina aralarında olmaqla, yanaşı oturdular. Söhbətə başlamaq istəsələr də, adətən, səssiz duran Lorina indi hədsiz şən olduğundan və durmadan nələrsə danışdığından heç nə alınmırdı. Odur ki rahat söhbətləşməkdən ötrü qızı uşaq otağına göndərməli oldular.

Uşaq buna sözsüz razı olsa da, gözləri yaşardı.

Baş-başa qalınca, xanım de Marel səsini qısaraq dedi:

– Bilirsiniz, mənim maraqlı bir ideyam var və buna siz də qatılmalısınız. Məsələ nədən ibarətdir: hər həftə mən Forestyegildə nahar edirəm və düşəndən-düşənə, öz növbəmdə, onları restorana dəvət edirəm. Ev şəraitində qonaq qəbul etməyi xoşlamıram, bişir-düşür işlərindən və evdarlıqdan da heç nə anlamıram, çünki bundan ötrü yaranmamışam. Deməli belə, ara-sıra mən onları restoranda yeməyə dəvət edirəm, amma üçlükdə vaxtımız çox da şən keçmir, mənim digər tanışlarımla isə onlarınki tutmur. Bütün bunları ona görə deyirəm ki, sizə qeyri-adi bir təklifdə bulunmaq istəyirəm. Yəqin ki, sizi bizimlə nahara dəvət edəcəyimi artıq anladınız. Biz, adətən, şənbə günləri saat səkkizin yarısında «Riş» kafesində yığışırıq. Onun yerini bilirsiniz də?

Dürua sevincək buna «hə» dedikdə, qadın sözüne davam elədi:

– Dörd nəfər olacağın, yeni iki cütlük. Belə qonaqlıqlar biz qadınlardan ötrü əsl əyləncə sayılır: axı bizlər hələ də buna tam alışmamışıq.

Qadının əynində tünd-qəhvəyi rəngli don vardı: belinə, sinəsinə, budlarına, çiyinlərinə tarım şəkildə oturmaqla onun cazibədarlığını artıran bu geyimdəki yüksək zövq və qadının incə davranışları ilə onun indi oturduğu qonaq otağının görünüşü arasında kəskin fərq vardı. Bu fərq Düruanı səbəbi anlaşılmayan və o dərəcədə güclü heyretə gətirdi ki, kişi özünü tam çıxılmaz bir durumda hiss elədi.

Görünür, bu xanım əyninə geydiyi, vücudunu tarım şəkildə bürümək üçün seçdiyi və bədəninə taxdığı əşyaların incə zövqlə seçilməsinə, cazibədarlıq mücəssəməsi olmasına çalışırdı, yerdə qalan bütün şeylər isə onu zərrə qədər də narahat etmirdi.

Qadınla xudahafizləşsə də, yenə də – ötən dəfəki kimi – onun gözəgörünməz şəkildə yanında var olduğunu, hətta bəzən bu hissini hallüsinasiya həddinə qədər olduğunu sezirdi. Getdikcə artan səbirsizliklə o, təyin olunan günü gözləməyə başladı.

Yenə də fraq kirayələdi, çünki maddi imkanları ziyafət paltarı almasına əl vermirdi. Təyin olunmuş saata bir neçə dəqiqə qalmış və hamıdan əvvəl restorana gəldi. Onu üçüncü mərtəbədəki xır-daca, yeganə pəncərəsi bulvara baxan və divarları qırmızı parça ilə üzlənmiş kabinetə ötürdülər. Kvadrat biçimli masadakı süfrəyə dördnəfərlik yemək dəstləri düzülmüşdü. Ağappaq süfrə lak çəkilmiş kimi parıldayırdı. Bir cüt hündür şamdanda yanan on iki şamın işığında qədəhlər də, gümüş çəngəl-bıçaq da, təam isidiciləri də bərq vurur, göz oxşayırdı.

Pəncərənin önündə bitən ağacın yarpaqları ayrı-ayrı kabinetlərin pəncərələrindən süzülən parlaq işıq zolağında bütöv və açıq-yaşıl bir ləkəyə oxşayırdı.

Dürua divarlar kimi qırmızı parça ilə üzlənən alçaq divanda oturdu: boşalmış yaylar bir anda yığıldığından o, özünün bir çuxura düşdüyünü zənn elədi.

Qarışıq bir uğultu bu iri binanı başına götürmüşdü: iri restoranlara xas olan bu uğultu özündə koridor boyu ora-bura vurnuxan xidmətçilərin xalılar sayəsində hənirtisi udulan iti addımlarını, çəngəl-bıçaq cingiltisini, bir anlığına cırlıdayaraq açılan qapıların

ardından özünü bu dar və ayrıca kabinetlərdə əsir edən müştərilərin sifarişlərini birləşdirirdi.

Forestye otağa girib dostyana əda ilə onun əlini sıxdı: heç «Fransız həyatı» redaksiyasında görüşdükləri vaxt o, belə səmimi davranmazdı. Sonra əlavə elədi:

– Qadınlar birgə gələcəklər. Restoranlarda belə nahar eləməyə bayılıram da!

Masaya göz gəzdirdi, ölüvay yanan qaz lampasını söndürdü, külək tutmasını deyər pəncərənin bir layını qapadı və yel çəkməyən bir yer tapandan sonra dedi:

– Gərək özümü qoruyum. Bütün ayı birtəhər yola vermişdim, indi təkrar halım fənallaşıb. Yəqin ki, çərşənbə axşamı teatrda çıxanda özümü soyuğa vermişəm.

Qapı açıldı və metrdotelin müşayiəti ilə başlarındakı şlyapalarının tülünü endirmiş bir cüt cavan xanım sakit və ciddi bir şəkildə içəri girdi: belə yerlərdə hər hansı qonşuluq və ya rastlaşma təhlükə saçıdığından qadınların öz görkəmlərini tanınmaz hala salmaları, adətən, onların cazibədarlığını daha da artırır.

Dürua xanım Forestyeyə yanaşınca, qadın onlara gəlmədiyi üçün onu məzəmmət elədi. Sonra gülümsəyərək rəfiqəsini süzüb dedi:

– Bilirəm, bilirəm, siz xanım de Mareli bəyəndiyiniz üçün onun ziyarətinə həmişə vaxt tapırsınız.

Həmı yerbəyer olandan sonra metrdotel şərab siyahısını Forestyeyə uzatdı. Xanım de Marel çılgıncasına dilləndi:

– Kişilər istədiklərini seçsintlər, bizə isə ən yaxşı və şirin şampan şərabının donmuşunu gətirin, eşidirsiniz? Biz başqa heç nə istəmirik.

Metrdotel gedəndən sonra o, əsəbi bir təbəssümlə dedi:

– Bu gün o ki var içəcəyəm. Əsl şərab kefi quraq burada, əsl şərab kefi.

Hər halda, Forestye onun nə dediyini eşitməmişdi:

– Pəncərəni bağlamağıma etiraz edən yoxdur ki? Son günlər sinəm ağrıyır.

– Necə istəyirsinizsə.

O, pəncərəyə yanaşıb ikinci layı da qapayandan sonra qaş-qabağı açıldı və gülərləzlə masa arxasına keçdi.

Xanımı hələlik susurdu, sanki, o, öz fikir aləmində idi. Baxışlarını qədəhlərə dikmişdi, üzündə sirli və cırnadıcı bir təbəssüm dolaşır.

Süfrəyə ostend üsuluyla hazırlanan dəniz ilbizləri gətirildi, kiçik qulağa bənzəyən bu yağlı və xırda ilbizlər eynilə turş noğullar kimi adamın ağızında əriyirdi. Sonra şorba, ardınca gənc qız vücudu kimi pənbə rəngli forel balığı gəldi süfrəyə və söhbət qızışdı.

Çox böyük qalmaqal doğuran bir hadisədən, xarici bir şahzadə ilə ayrıca kabinetdə şam yeməyi yeyən kübar bir xanımın öz ərinin dostu tərəfindən iş başında yaxalanmasından söz düşmüşdü.

Bu sərgüzəşti eşidən Forestye ürəkdən qəhqəhə çəksə də, xanımlar o dilini dinc saxlamayan kişinin hərəkətini iyrenc və alçaq bir şey kimi dəyərləndirirdilər. Dürüa da onların tərəfini tutdu və bildirdi ki, bu cür hadisə ilə rastlaşan hər hansı kişi kimliyindən – olayın səbəbkarı, araçısı və ya təsadüfi şahidi olmasından – asılı olmayaraq, daş kimi lal olmalıydı.

Sonra Jorj səsini ucaltdı:

– Əgər biz bir-birimizə tam güvənərək bu dünyada ömür sürsəydik, necə də gözəl olardı! Hansısa sirin aşkaraçıxma qorxusu vaxtaşırı, çox vaxt, hətta həmişə qadının önünü kəsir. Bəyəm əslində, bu, belə deyilmi? – deyə gülümsünərək sözüünə davam elədi: – Əgər hər hansı qadın qısa və ötəri bir səadət anının ona necə acı göz yaşları və ağır biabırçılıq bahasına başa gələcəyindən qorxmasaydı, bəyəm o, keçici həvəslərindən, qəflətən ona hakim olan ehtirasdan, öz eşq əfsanəsindən imtina edərdi heç?!

Onun alovlu sözləri son dərəcə inandırıcı təsir bağışlıyırdı. Sanki, bununla o, bir başqasının və ya özünün müdafiəsinə qalxmışdı və əslində, demək istəyirdi ki, mənimlə bunu sınamaq qorxulu deyil. Sınasanız, bundan əmin olacaqsınız.

Onun fikirləriylə razı olan qadınlar bunu baxışlarıyla bəyan edir, onu dəstəklədiklərini susmaqla bildirirdilər, əslində isə bu yolla özlərinin parisli qadınlara məxsus ciddi ədəb-ərkanlarının – əlbəttə, sirlərinin qorunması şərtiylə – hissi fırtınalar qarşısında davam gətirməyəcəyini təsdiqləməkdə idilər.

Bir ayağını altına yığaraq divanda yarızanmış vəziyyət alan Forestye, frakını ləkələməmək üçün salfeti jiletinin yaxasına taxmışdı.

Öz sözlərinə kinayəli gülüşlə ara verəndən sonra o, qəflətən dedi:

– Oho! Əgər onlara bir az üz versən, kim bilir hansı hoqqalardan çıxarlar! Vallah, bu kişiler zavallıdırlar!

Sevgidən söz düşəndə Dürua əbədi məhəbbətə inanmadığını bildirsə də, dedi ki, qarşılıqlı güvənə əsaslanan sevgi zamanla möhkəm dostluğa keçə bilər. Fikri təmaslar ürəklər arasındakı bağları ancaq möhkəmlədir. Ayrılmanı qaçılmaz edən qısqanclıq səhnələrini, üzücü dramları, yalvarışları və qınaqları isə onun görəndə gözü yox idi.

O, sözünü bitirəndə xanım de Marel köks ötürərək dedi:

– Bəli, sevgi – həyatdakı yeganə sevinc olsa da, çox vaxt biz bitməz-tükənməz tələblərimizlə onun zayını çıxarıyıq.

Əlindəki bıçağı oynadan xanım Forestye də onu dəstəklədi:

– Hə... elədir... sevlənmək – gözəl duyğudur.

Amma bu qadına baxan kəsə elə gələrdi ki, onun arzuları bundan da irəliyə gedir və o, nə vaxtsa dilinə gətirə bilməyəcəyi şeylər barədə düşünür.

Növbəti yeməyi intizarla gözləyən məclis əhli arabir şampanını qurtumlayır, xırda və yuvarlaq kökələrin üst qabığını qoparıb yeyirdi.

Boğazlarından içəri axan açıq rəngli şərab qurtumları qanlarını qızıdırır, ağıllarını dumanlandırır, beləcə bu sərxoş və xumarlı beyinlərə eşq duyğuları yavaş-yavaş hakim kəsilirdi.

Axır ki, qoyun ətindən hazırlanan və incə quşqonmaz başlarından ibarət qalın qat üzərinə düzülən, zərif və ağızsulandıran kotletlər süfrəyə verildi.

Forestye sevincək:

– Lənət şeytana, bu çox ləziz yeməkdir! – dedi.

Hamı ağır-ağır yeyir, zərif ətdən və tərəvəzlərdən genbol ləzzət almağa çalışırdı.

Dürua yenidən dilə gəldi:

– Aşiq olduğum zaman bütün bu dünya-ələm mənim gözümdə sıfırlanır.

O, bu fikri tam inamla söyləmişdi: eşqin verdiyi həzz ilə ləzzətli yeməkdən alınan zövq birləşincə onu vəcdə gətirirdi.

Üzündən laqeyd ifadə əskik olmayan xanım Forestye pəsdən dedi:

– İlk dəfə bir-birini sıxan əllərdən birinin «Məni sevirənməmi?» sualına digərinin «Hə, səni sevirəm» deməsindən daha xoş nə ola bilər axı?

Şampan şərabyıla dolu qədəhi başına çəkən xanım de Marel onu masaya qoyub şən halda dedi:

– Şəxsən mən platonik eşqə o qədər də meyil eləmirəm.

Bunu təqdir edən gülüşmədən sonra məclisdəkilərin gözündəki işartı bir az da artdı.

Divana yayılan Forestye dirsəyini yastıqlara söykədi və ciddi tərzdə sözə başladı:

– Sizin səmimiliyiniz dərin sayğıya layıqdır. O dəqiqə anlaşılır ki, praktik bir qadınsınız. Amma bu barədə cənab de Marelın nələr düşündüyünü öyrənmək də maraqlı olardı.

Dərin və sonsuz nifrət əlaməti olaraq çiyinlərini ağır temple çəkən qadın qətiyyətlə dedi:

– Cənab de Marelın bu barədə heç bir şəxsi rəyi yoxdur. O... tərəddüd içindədir.

Sevginin əlçatmaz nəzəriyyələri barədə söhbət, axır ki, hədsizliyin rəngarəng aləminə qədər gəlib çıxdı.

Söhbətdə incə eyhamların məqamı gəlib yetişmişdi: donunun ətəyini qaldıran qadın kişi ilə necə məhrəm olursa, belə söhbətlər də məclisdəki pərdəni eləcə aradan qaldırır. Ustalıqla şifrlənmiş fikirlər, yarımçıq atmacalar, sırtıq davranışlar, abırlı sözlərlə ifadə olunan ədəbsiz niyyətlər, birbaşa deyilməsi mümkün olmayan bütün bu sözlərin üstüörtülü şəkildə çatdırılması, adətən, kübar adamların sirli, incə və şux oyuna köklənməsinə imkan yaradır. Bu sayədə onların fikri-xəyalı ciddiyyətdən uzaqlaşır, ehtiras və həyəcan dolu yataq səhnələrində yaşanan, amma məhrəm olduğu üçün dilə gətirilməyən, həzz dolu yaşantıları xatirlərində canlandırır.

Sonra noxud qarnirli qızardılmış kəklik və bildirçin, xırda sınırlərdə paştet və yaşıl mamırı xatırladan qırçınlı yarpaqlarla bəzədilən və ləyən kimi geniş qabda verilən salat süfrəyə gəldi. Başları söhbətə qarışan məclis əhli sevgi dalğalarına qapıldığından artıq əvvəlki kimi ağız dadıyla yox, elə-belə yeməyə girişmişdi.

Arabir qadınlar riskli açıqlamalar səsləndirirdilər: əgər xanım de Marelın fikirləri ona məxsus cəsarətdən dolayı cırnadıcı xarakterliydisə, xanım Forestyenin açıqlamalarında cazibədar təmkinlilik, səsində, səs tonunda, təbəssümündə və davranışında ismət çalarları duyulurdu, həm də bu çalarlar onun dodağından qoparılan ifadələrdəki cürəti yumşaltmır, əksinə, sərtləşdirirdi.

Yastıqların üstünə sərələnərək deyib-gülən, ovurdlarını dolduraraq yeyib-içən Forestye və ara-sıra ortaya elə şux və ya tərs bir atmaca atırdı ki, onun belə kobudluğundan şoka düşən xanımlar sırf nəzakət xatirinə bir neçə saniyəliyinə karıxıb qalmalı olurdular.

Növbəti ədəbsiz sözü işlədəndən sonra o:

– Baxın, uşaqlar. Əgər belə davam etsəniz, söhbətinizin haraya gedib çıxacağını özünüz düşünün, – deyər əlavə edirdi.

Əwəlcə desert, sonra qəhvə verildi. Onsuz da cılığına dönən məclis əhlinin başı likörlərdən sonra bir az da qızıxdı və dumanlandı.

Xanım de Marel öz istəyinə nail olmuşdu: həqiqətən də, sərxoş idi. Özünü gerçəkdə olduğundan daha da sərməst göstərən və bununla yanındakıları məzələndirən bir qadın ədasiyla o, durmadan deyib-gülürdü.

Xanım Forestye susurdu: bəlkə də, ondan ötrü bu, bir ehtiyat tədbiriydi. Hər hansı düşüklüyə yol verəcəyindən çəkinən Dürua isə içini bürüyən həyəcanı ustalıqla ört-basdır edirdi.

Papiroslar tüstülənəndə qəfildən Forestyeni öskürək tutdu. Üzücü öskürəkdən, az qala, sinəsi yırtılacaqdı. Alnında tər damcılarını peyda oldu, o, salfeti dodaqlarına apardı və gərildiyi üçün çuğundur kimi pörtüdü, öskürəkdən bihal oldu.

Nəfəsini dərib, əsəbi halda donquldandı:

– Yox, belə ziyafətlər mənlilik deyil. Əcəb axmaqlıq elədim!

Məclisin başından bəri onun yaşadığı xoş əhvali-ruhiyyəni xəstəliyi ilə bağlı fikirlər bircə anda yerlə yeksan eləmişdi. Odur ki dedi:

– Durun gedək evə.

Qarsonu çağırın xanım de Marel ondan hesab istədi. Bu tələb ləngimədən icra olundu. Hesaba göz yetirsə də, gözləri qarşısındakı rəqəmləri bir-birinə qarışdırdığından o, kağızı Düruaya ötürdü:

– Bura baxın, hesabı əvəzimə ödəyin, tam sərxoş olduğum üçün gözlərim indi heç nəyi seçmir.

Sonra o, pulqabısını Jorja verdi.

Ümumi məbləğ yüz otuz frank idi. Hesaba göz gəzdirən Dürua bir cüt kağız pul verib, pulun qalığını alanda qadından soruşdu:

– Nə qədər çaypulu verim?

– Nə bilim, özünüz baxın da.

Boşqaba beş frank qoyan Dürua pulqabını xanım de Marelə qaytarıb soruşdu:

– Sizi evə ötürməyimə izin verərsinizmi?

– Əlbəttə. Yoxsa mən təkbaşına evə gedib çıxıb bilmərəm.

Foreystelərlə vidalaşandan sonra Dürua xanım de Marellə tək bətək qalası oldu.

Qadının burada, tam yaxınında, bu yırgalanan qapalı, qaranlıq və küçə fənərlərinin ani işıqlandırdığı qutuda olduğunu özünə aşıladi. Paltar vasitəsilə qadının çiyinin sığaqlığını duyduğundan dili-ağızı söz tutmurdu onun, çünki bu xanımı ağışına basmaq fikri bütün varlığına şəksiz hakim kəsilmişdi.

Düşünürdü: «Buna cürət etsəm, nə olar, görün?» Yemək süfrəsi arxasında səslənən fikirlər ona qol-qanad versə də, qalma qal qorxusu önünü kəsirdi.

Bir küncdə büzüşən qadın hərəkətsizdi və susurdu. Ekipajın içinə süzülən işıqda gözünün işıltısını sezməyədi, hətta qadının yuxuladığını sanardı. «O nə barədə düşünür, görün?» Yaxşı bilirdi ki, belə durumlarda susmaq lazımdır, çünki bir söz, tək bircə söz hər şeyi korlamağa qadirdir. Qəfil və inamlı hücum üçünsə cürətə ehtiyacı vardı.

Qadının ayağını dəbərtməsi qəflətən kişinin diqqətini çəkdi. Bu güclə sezilən əsəbilik, sərtlik, səbirsizlik və dilxorluq, bəlkə də, qismən dəvət ifadə edən hərəkət onun silkinməsi üçün yetərli oldu və Dürua cəld yana qanırılmaqla qadına sarı uzandı, əlləriylə onun tənini, dodaqlarıyla isə dodaqlarını aradı.

Qadın xəfifcə ciyildədi, qəddini düzəltməyə, kişidən qurtulmağa, onu itələməyə çalışdısa da, ən sonda bu həmləyə tab gətirə bilməyəcəyini anlayıb təslim oldu.

Az sonra kəret qadının evində dayandı və bu gözlənilməz durumda bütün nəvaziş dolu sözlər kişinin hafizəsindən buxarlandı, halbuki bu ara o, qadına təşəkkür etməyə, ona minnətdarlığını, onu sevdiyini, ilahiləşdirdiyini dilə gətirməyi umurdu. Qadın isə aralarında olub-keçəndən şaşqına döndüyündən oturmaqdan qalxmır, heç hərəkətə gəlmirdi. Faytonçuda hər hansı şübhə oymamaq üçün Dürua özü faytondan yerə sıçrayıb, əlini qadına uzatmalı oldu. Yüngülvari yırgalanan qadın dinməzce ekipajdan yerə endi. Kişi qapının zəngini basdı, qapı açılana qədər qadından soruşdu:

– Bir də nə vaxt görüşürük?

Qadın güclə duyulacaq səsle:

– Sabah qəlyanaltıya bizə gəlin, – dedi. Sonra isə top atəşi gurultusuna bənzər səsle örtülən ağır qapının arxasında zülmətə qarışdı.

Faytonçuya beş frank verən və sevincindən uçan Dürua özündənrazı halda evə sən götürüldü.

Axır ki, o, evli bir xanımı ələ almışdı! Həm də kübar xanımı! Parisli xanımı! Buna necə də asanlıqla və gözlənilmədən nail olmuşdu! Əvvəllər ona elə gəlirdi ki, adamı başdan çıxaran bu məxluqları qarmağa keçirmək üçün xeyli zəhmət tələb olunur, sonsuz səbirlə bunların kölgəsinə dönmək, yəni hər nazlarına qatlaşmaq, ah çəkərək, eşqini izhar etmək və əlbəttə ki, hədiyyələr almaq gərəkdir. Amma budur, ilk qarşısına çıxan qadın elə ilk həmlədə onun şikarına çevrildi və bu elə baş verdi ki, o, gözünü açıb-yummağa heç macal da tapmadı.

Düşündü: «Bəlkə də, sərxoş idi. Sabahkı durum isə daha fərqli ola və göz yaşlarıyla bitə bilərdi». Bu fikir onu narahat etdiyindən özünə təskinlik verməli oldu: «Eyib etməz, eyib etməz! Artıq o – mənimdir, mən isə onu əldən vermərəm».

Şöhrət, hörmət, səadət, bolluq, sevgi haqqında arzularının xəyalında yaratdığı anlaşılmaz bir ilğımda o zərif, zəngin və imkanlı qadınlar qəflətən sıraya düzüldülər, teatr tamaşalarındakı statistlər¹ kimi ətrafına təbəssüm bəxş etməklə Düruanın arzularını simvolizə edən qızılı rəngli buludların arxasında və bir-birinin ardınca qeyb olmağa başladılar. Ogecəki yuxusu da cürbəcür görüntülərlə müşayiət olundu.

Səhərisi gün pilləkənlə xanım de Marelin mənzilinə qalxanda içini xəfif bir həyəcan bürüdü. Görən, onu necə qarşılacaqdı qadın? Bəs qəbuldan imtina etsə necə? Birdən tapşırır ki, onu içəri buraxmasınlar? Bəlkə, bu mətləbi qadın kimə isə açıb?.. Yox, bütün təfərrüatları ortaya qoymadan heç kimə bu barədə heç nə danışa bilməzdi. Deməli, durum Düruanın xeyrinə idi.

Gənc qulluqçu qapını açdı. Üzündəki ifadə həmişəkindən fərqlənirdi. Bu, ona sakitlik aşıladı, guya ki, bu xidmətçi onu qaşqabaqla da qarşılıya bilərdi. Soruşdu:

– Xanım de Marelin əhvalı necədir?

¹ *Statist* – teatrdə, ələlxüsus kütləvi səhnələrdə sözsüz rollar ifa edən aktyorlar

– Həmişəki kimi, cənab, yaxşıdır, – deyən qulluqçu onu qonaq otağına ötürdü.

Buxariya yanaşan Dürua oradakı güzgüdə öz kostyumunu və saç düzümünü süzdü. Qalstukunu düzəltdiyi vaxt o, yataq otağının kandarında görünən xanım de Marelin əksinin qəflətən güzgüdə peyda olduğunu sezdi.

Onu heç görməyibmiş kimi davrandı, üz-üzə gələnə qədərki bir neçə saniyə ərzində bir-birinə ehtiyatla və güzgüdə göz qoydular.

Ən sonda o, geri qarıldı. Qadın yerindən tərpənmir, sanki, göz-ləməyi uyğun bilirdi. Belə olanda Dürua ona sarı cumub pıçıldadı:

– Sizi necə də sevirəm! Sizi necə də sevirəm!

Qollarını yana açan qadın kişinin sinəsinə sığındıqdan sonra başını dikəltdi. Uzun-uzadı öpüşdülər.

Dürua düşündü: «Bu müşkülü gözlədiyimdən daha asan çözdüm. Hər şey yolundadır».

Ən nəhayət, bir-birindən aralandılar. Susan kişi gülümsər baxışlarıyla bu qadına sonsuz sevgisini ifadə etməkdəydi.

Qadın da gülümsünürdü: adətən, kişiyə təslim olmaq istəyən qadınlar öz razılıqlarını və hazırlıqlarını beləcə, dilsiz ifadə edirlər.

Qadın pıçiltıyla:

– Biz yalqızıq, – dedi. – Lorinanı qəlyanaltı üçün rəfiqəmgilə göndərmişəm.

Onun əlini öpən kişi dərindən köks ötürdü:

– Təşəkkürlər. Sizə heyranam, vallah.

Qadın, halalca əriymiş kimi, onun əlini öz ovcuna aldı və divana sarı apardı. Orada yanaşı oturdular.

İndi kişidən bəlağətli, həyəcanverici bir söhbətə başlamaq tələb olursa da, uyğun mövzu tapmadığı üçün o, ürkək-ürkək xəbər aldı:

– Deməli, dünən mənə acığınız tutmadı?

Qadın əliylə onun ağızını qapayıb:

– Sus! – dedi.

Susqun halda oturub göz-gözə baxışır, sıcaq əllərini bir-birindən ayırmırdılar. Kişi dedi:

– Sizə qovuşmaq üçün lap əldən gedirdim!

Qadın yenə də:

– Sus! – dedi.

Qulluqçunun yemək otağında boşqabları necə cingildətdiyi aşkar eşidilirdi.

Kişi ayağa qalxdı.

– Yaxınıızda çox otura bilmirəm. Ağılımı başımdan alırsınız.

Qapı açıldı:

– Süfrəyə buyurun.

Dürua qadını təntənəylə masaya tərəf apardı.

Qəlyanaltı vaxtı üzbəüz oturmuşdular, fikirləri özlərindəydi, durmadan baxışır, gülümsünürdülər, aralarında yaranan qarşılıqlı heyranlığa qapılmışdılar. Süfrəyə gələn hər şeyi götür-qoy etmədən yeyirdilər. Qəflətən Dürua masanın altında dolaşan ayağın, o incə ayağın təmasını duydu. Onu öz pəncələriylə tutub saxladı və buraxmamaq üçün var gücüylə sıxmağa başladı.

Otağa girib-çıxan, yeməkləri aparıb-gətirən qulluqçunun üzündəki laqeyd ifadədən isə onun heç nəyin fərqiə varmadığı oxunurdu.

Qəlyanaltını bitirəndən sonra təkrar qonaq otağına dönüb divanda yanaşı oturdular.

Durmadan qadını yanlayan kişi onu qucmağa can atırdı. Amma qadın hər dəfə nazlı hərəkətlərlə onu özündən uzaqlaşdırırdı:

– Diqqət elə, gələn olar.

Dürua pıçıldadı:

– Bəs nə vaxt biz ikilikdə qalacağıq? Nə vaxt mən sənə eşqimi bəyan edə biləcəyəm?

Onun qulağına sarı əyilən qadın pıçıltıyla dedi:

– Bu günlərdə sizə baş çəkərəm.

Kişi pörtməyə başladı:

– Amma mənim... mənim evim... çox kasıbyanadır.

Qadın gülümsündü:

– Bu, vacib deyil. Mən evini deyil, səni görməyə gələcəyəm.

Sonra kişi ondan dəqiq nə vaxt gələcəyini öyrənməyə çalışdı. Qadın gələn həftənin sonuna vədə verdi, lakin Dürua onun əllərini sıxıb geriye qanırdı, bu görüşü yaxın vaxta çəkməsi üçün ona yalvardı. Kişinin danışığı baş-ayaq idi, gözlərində qəribə işartı vardı, ikilikdə bu cür məhrəm süfrədən sonra, adətən, hər kəsə hakim olan yenilməz şəhvet hissindən yanaqları alışıb-yanırdı. Belə ehtiraslı yalvarışlar qadına məzəli gəlirdi və o, hər dəfə görüşlərini bir gün irəli çəkirdi. O isə təkrarlayırdı:

– Sabah... Deyin ki, sabah...

Axırda qadın yola gəldi:

– Yaxşı. Sabah. Saat beşdə.

Kişinin köksündən sevinc dolu və dərin bir ah qopdu. Sonra onlar rahat söhbətə başladılar – sanki, iyirmi ilin yaxın tanışları idilər.

Qapının zəngi çalınanda ikisi də diksindi və tez bir-birindən aralandılar.

Qadın pıçıldadı:

– Yəqin, Lorinadır gələn.

Qızıcığaz içəri girib əvvəlcə heyərlə dayandı, sonra duyduğu sevincdən çilgına dönərək, ovuclarını bir-birinə vurub Düruaya sarı cumdu və çığırıldı:

– Ah, əziz dost!

Xanım de Marel qəhqəhə çəkdi:

– Necə? Əziz dost? Lorina artıq adqoydunuzu da edib! Mənə qalsa, bu, çox xoş bir ləqəbdir. Mən də bundan belə sizi «Əziz dost» çağıracağam!

Qızıcığazı dizləri üstə oturdan Dürua daha öncə öyrətdiyi oyunları onunla təkrar oynamağa məcbur oldu.

Saat üç iyirmi dəqiqə qalmış o, xudahafizləşərək, redaksiyaya gedəcəyini bildirdi. Pilləkəndə ayrılarkən yarıcaq qapının arasından qadına bir daha xatırlatdı:

– Sabah saat beşdə.

Düruanın dodaqlarının tərپənişindən onun nə demək istədiyini anlayan xanım de Marel gülümsünərək «hə» deyib qapını örtüdü.

Redaksiyadakı işlərini tamamlayandan sonra o, öz otağını məşuqəsinin gəlişinə necə hazırlayacağı, bu mənzilin bütün nöqsanlarını necə ört-basdır edəcəyi barədə düşündü. Otağın divarlarını yapon əşyalarıyla* bəzəmək qərarına gəldi. Beş franka bir xeyli miniatür yelpic, rəsm, ala-bəzək parça aldı və divar kağızlarındakı nisbətən gözəçarpan ləkələrin üstünü bunlarla örtüdü. Pəncərəsinin şüşələrinə yapışdırdığı şəffaf rəsmlərdə çayda üzən gəmilər, al-qırımızı səmada uçan dəstə-dəstə quşlar, balkonda durub seyrə dalan əlvan geyimli xanımlar, qarla örtülü düzənliklərdə irəliləyən qara geyimli insanlar təsvir olunmuşdu.

Bütün bunlardan sonra onun indiyədək göz-könül oxşamayan otağı üzəri rəsmlərlə bəzənmiş kağız fənəri xatırladırdı.

Sonra yatağa uzanıb dışarıdakı parovozların fit səslərinə rəğmə, yatmağa çalışdı.

Sabahısı gün işdən erkən qayıtdı, əlindəki səbətdə baqqal dükənindən aldığı pirojnalər və bir şüşə maderə şərabı vardı. Oraburanı eşələyib, bir cüt boşqab və stəkan tapdı. Üst lövhəsi kirli olan tualet masasına salfetlər sərib, yeməkləri onun üzərinə düzdü. Ləyənlə kuzəni isə onun altında gizlətdi.

Oturub gözlədi.

Qadın altıya on beş dəqiqə işləmiş gəldi və al-əlvanlılığıyla gözləri qamaşdıran rəsmləri görünəcə istər-istəməz heyrləndi:

– Bura necə də gözəlmiş! Amma pilləkəndə yaman çox adam olur.

O, qadını bağrına basdı və şəhvətdən nəfəsi daraldığı üçün şlyapanın altından çıxan saçları elə tülün üstündən öpməyə başladı.

Saat yarım sonra məşuqəsini Roma küçəsindəki fiakr dayanacağına qədər ötürdü. Qadın ekipaja minəndə onun qulağına pıçıldadı:

– Çərşənbə axşamı, eyni saatda.

Qadın bunu təsdiqlədi:

– Eyni saatda, çərşənbə axşamı.

Hava qaralırdı, buna görə də qadın qorxusuz-ürküsüz Düruanın başını karetin açıq qapısından içəri çəkib onun dodaqlarından öpdü. Faytonçu qamçısını havada oynadanda qadın:

– Görüşənədək, Əziz dost! – deməyə imkan tapdı.

Löhrəm yerişlə hərəkətə başlayan bəyaz yabı köhnə ekipajı da ardınca çəkib apardı.

Sonrakı üç həftə ərzində Dürua hər iki-üç gündən bir, bəzən səhərlər, bəzən axşamlar xanım de Mareli mənzilində qucaqladı.

Bir dəfə gündüz məşuqəsinin yolunu gözləyəndə o, pilləkəndə qopan səs-küyü eşidib qapıya çıxmağa məcbur oldu. Bir uşaq zırıltısı fonunda əsəbi bir kişi səsi eşidilirdi:

– Bu şeytan balası nə qara-qışqırq salıb belə?

– Jurnalistin fahişəsi pilləkən meydançasında bizim Nikola ilə toqquşub, onu yerə yıxıb. Məndən olsa, bu ayaqlarının altı qalan uşaqlara məhəl qoymayan əxlaqsız qadınların ayağını buradan birdəfəlik kəsərdim!

Dürua dəhşət içində geri sıçradı, çünki tələsik addım səsləri və qadın paltarının xışılması lap yaxından duyulurdu.

Təzəcə bağladığı qapı bir an sonra döyüldü. Qapı açılan kimi tövsiyə və özündən çıxmış xanım de Marel qaçaraq özünü içəri saldı. Dili güclə söz tuturdu:

– Eşitdin də?

Dürua özünü bilməməzliyə qoydu:

– Yox. Nə olub ki?

– Ah, məni necə də təhqir etdilər!

– Kim?

– Alt qatda yaşayan o yaramazlar.

– Yox, canım! Danış görək, nə olub?

Cavab vermək əvəzinə qadın hönkürdü.

Dürua onun şlyapasını çıxardı, korsetinin bağlarını boşaltmaqla qadını çarpayıya uzandırdı, gicgahlarını nəmli dəsmalla ovuşdurdu. Qadının nəfəsi daralırdı. Keçirdiyi əsəb sarsıntısı ötüşsə də, o, qəzəbini heç cür cilovlaya bilmirdi.

Düruadan tələb edirdi ki, indicə aşağı enib onları döyüb-öldürsün. Kişi onu sakitləşdirirdi:

– Axı bunlar – fəhlələrdir, yontanmayıblar. Bir özün düşün, əgər iş məhkəməyə gedib çıxsın, səni tanıyar, həbs edərlər – onda sən məhv olarsan. Belə adamlara baş qoşmasan, daha yaxşıdır.

Qadın başqa cür düşünürdü:

– Yaxşı, indi nə edək?! Mən bir də bura ayaq basmaram.

Kişi dedi:

– Bu, asan məsələdir: mən başqa mənzil kirayələyərəm.

Qadın pıçıldadı:

– Hə... Amma bu da çox sürməz.

Qəfildən ağılında bir fikir oyandı. O, bir anda özünü ələ alaraq, sözə başladı:

– Yox, yox, mənə qulaq as. Buna bir çarə tapacağam. Sən hər şeyi mənim öhdəmə burax və heç nəyin fikrini eləmə. Sabah səhər sənə «mavi vərəq»* göndərəm.

Şəhər içində göndərilən teleqram tipli məktublardan adıydı «mavi vərəq».

Ağılına gələn fikri Dürua ilə paylaşmağa, hələlik, tələsməyən qadının gözlərinin içi gülürdü. Bu gün o, ehtiraslarını daha aşkar

şəkildə büruzə verirdi. Hər şeyə rəğmən, pilləkənlə enəndə həyəcədən dizləri əsirdi və buna görə də vücudunun bütün ağırlığını sevgilisinin qoluna salırdı.

Amma rastlarına kimsə çıxmadı.

Səhərişi gün Dürua yuxudan gec oyandı. Saat on birdə, hələ yataqdan qalxmamış poçtalyon ona vəd olunan o «mavi vərəqi» gətirdi. Vərəqdə bunlar yazılmışdı:

«Görüş bu gün saat beşdə, Konstantinopol küçəsi 127-də baş tutacaq. Xanım Düruanın kirayələdiyi mənzilin qapısının açılmasını tələb elə.

Öpürəm. Klo».

Düz saat beşdə o, mebelli otaqları kirayə verilən iri binadakı qapıçı otağına baş çəkib soruşdu:

– Xanım Dürua burada mənzil kirayələyib?

– Elədir, cənab.

– Zəhmət olmasa, məni ora ötürün.

Bu iş ondan ehtiyatlı davranmağı tələb etdiyindən və üstüörtülü durumlara çoxdan alışan qapıçı onu diqqətlə süzüb, əlindəki açar topasından birisini seçərək soruşdu:

– Cənab Dürua sizmisiniz?

– Əlbəttə!

Bir neçə saniyə sonra Dürua aşağı mərtəbədə, qapıçının otağıyla üzbəüz yerləşməklə iki otaqdan ibarət mənzilin kandarından içəri keçdi.

Divarları kağızlarla üzlənən qonaq otağında qırmızı ağacdan hazırlanan və sarı nöqtəli, yaşılı reps qumaşla üzlənmiş mebel qoyulmuşdu, döşəməyə isə üzəri çiçəkli elə incə xalı sərilmişdi ki, gəzəndə ayağın altdakı döşəmə taxtalarını hiss edirdin.

Yataq otağındakı iri çarpayı isə bu məkanın dördüçünü zəbt eləmişdi və bu, mebelli otaqların ən vacib elementi sayılmaqdaydı. Qu tükündən qırmızı rəngli yorğanla örtülən yataqda naməlum ləkələr gözə dəyirdi. Mavi rəngli, qalın repsdən pərdələri olan bu çarpayı bütün divar boyu uzanırdı.

Qayğılandığı üçün Dürua özünü narahat hiss edirdi. Düşünürdü ki, bu mənzil mənə çox baha oturacaq. Təkrar borca-xərəcə girəcəyəm. Sən bir bunun axmaqlığına bax da!

Qapı açıldı və ipək paltarını xışıldadan Klotilda qucağını ona açaraq, əsl rüzgar kimi içəri soxuldu. Sevincinin də hədd-hüdudu yox idi:

– Rahat yuvadır, deyilmi? Pilləkənlə harayasa qalxmaq da lazım deyil: küçədən birbaşa bu alt qata girəcəyik. Hətta pəncərədən də bura girib-çıxmaq olar və qapıçı bunun fərqinə varmaz. Bir bilsən, burada necə bəxtəvər olacağıq!

Dilinin ucunda fırlanan sualı verməyə cürət etmədiyindən kişi məşuqəsini soyuqqanlı təzadə öpdü.

Klotilda otağın ortasındakı yuvarlaq masanın üstünə iri bir bağlama qoydu. İpini açaraq, oradan sabun, bir flakon tualet suyu, süngər, paltar sancağı, çəkmələr üçün asqı və daim alnına düşən saçlarını burmaq üçün xırda maqqaşlar çıxartdı.

Bu yeni mənzildə hər əşya üçün uyğun bir yer axtarmaq ona şux bir oyun qədər ləzzət verirdi.

Siyirmələri çəkib baxsa da, danışığına davam edirdi:

– Hər ehtimala qarşı buraya bir az alt paltarını-filan gətirmək lazımdır ki, dəyişəyimiz olsun. Onda nisbətən rahat olarıq. Məsələn, küçədə yağışa düşsəm, buraya gəlib, əyin-başımı qurudaram. Hərəmizin bir açarı olacaq, üçüncü açarı isə qapıçıya verəcəyik ki, özümüzünkünü unutsaq, ondan alaıq. Bu mənzili üç aylıq, həm də sənin adına kirayələmişəm: mən öz soyadımı açıqlaya bilməzdim axı!

Axır ki, o xəbər aldı:

– Ödəmə vaxtını da mənə söylərsənmi?

Qadın saflıqla dilləndi:

– Artıq ödəmişəm, canım!

Kişi sorğu-suala davam elədi:

– Deməli, mən sənə borcluyam?

– Yox, əşi, qoçum, buna sənin bir qarışacağıın yoxdur. Bu, mənimçün bir şıltaqlıqdır.

O, qaşqabağını salladı:

– Keyr, bağışlayacaqsan! Mən buna razı olmaram.

Yola gətirmək üçün kişiye yanaşan qadın əllərini onun çiyinlərinə qoyaraq dedi:

– Xahiş edirəm, Jorj, razılaş, çünki bu ortaıq yuvamızın mənə, təkcə mənə aid olduğunu düşünmək elə xoşdur ki! Bunda səni aşığılayacaq nə ola bilər axı? Elə deyil? Qoy bu mənzil eşqimizə

verdiyim töhfə olsun. Əzizim Jorj, haydı, buna razı olduğunu dilə gətir də!..

Qadın onu baxışlarıyla, dodaqlarıyla oxşamaqla, bütün varlığıyla yola gətirməyə çalışırdı.

Jorj isə hələ bir xeyli özünü naza qoydu, narazı sir-sifətlə etiraz eləsə də, axırda yumşaldı: əslində, o da bunu daxilən ədalətli çözümlə sayırdı.

Qadını yola salandan sonra o, əllərini bir-birinə sürtərək pıçıldadı: «Bu, necə də füsunkar bir xanımdır!» Bu fikrə niyə məhz bugünkü gün gəldiyi barədə isə düşünməyə heç bir gərəkdir duymadı.

Bir neçə gün sonra o, yenə də «mavi vərəq» aldı:

«Ərim bu axşam ayyarımılıq təftişdən evə dönəcək. Bir həftə görüşə bilməyəcəyik. Buna necə dözəcəyəm, əzizim?!

Sənin Klon».

Dürüa heyrətdən dondu. Axı indiyədək qadının ərlisi olduğunu yerli-dibli unutmuşdu. Amma məşuqəsinin ərinin necə birisi olduğunu öyrənməkdən ötrü onu bircə kərə görməyə dəyərdi!

Xəyanətə uğrayan ər növbəti ezamiyyətinə gedənə qədər Dürüa səbirlə dözdü, amma iki axşam Foli-Berjerə gedib, oradan Raşellə qol-qola çıxdı.

Bir səhər o, cəmi beş sözdən ibarət növbəti teleqram aldı: «*Bu gün saat beşdə. Klo».*

Hər ikisi görüşə vaxtından əvvəl gəlmişdi. Duyğuları tüğyana gələn qadın özünü onun qucağına atıb üz-gözünü çılğın öpüşlərə qərğ edərək dedi:

– Bir-birimizə təşnəliyimizi yatıraq, sonra birlikdə nahar eləməyə çıxmaq, yaxşımı? Artıq mən sərbəstəm.

Hələlik ayın əvvəliydi və Dürüa maaşını bəri başdan alıb xərc-lədiyindən hər yetəndən borc istəyirdi. Amma bu gün üstündə bir qədər pul olduğu üçün onu məşuqəsinə xərc-ləyə biləcəyindən məmnun idi. Odu ki:

– Əlbəttə, əzizim, sən necə istəyirsənsə, – dedi.

Saat yeddiyə qalmış, onlar bulvar tərəfə çıxdılar. Aşnasının qolundan asılan qadın onun qulağına pıçıldayırdı:

– Heç bilməzsən ki, belə, yəni sənin qoluna girərək dolaşmaqdan, səni öz yanımda hiss etməkdən necə həzz alıram!

Dürua təklif elədi:

– İstəyirsənsə, Latüilə gedək?

Qadın etiraz elədi:

– Yox, ora hədsiz dəbdəbəlidir. Mən daha əyləncəli və bəsit bir yeri, məmurların və fəhlələrin yemək yediği kiçik bir restoranı ona tərcih edərdim! Meyxanalara isə bayılıram! Ah, kaş səninlə şəhər kənarına gedə biləydik!

Dürua şəhərin bu məhəlləsində gedəcəkləri bir yer tanımadığından onlar bulvarda xeyli dolaşmalı oldular. Ən nəhayət, ayrıca nahar zalı olan bir meyxanaya təşrif buyurdular. Pəncərədən içəri boylanan Klotilda orada bir cüt hərbcı ilə iki başıaçıq qızın* oturduğunu sezməmişdi. Bu uzun və ensiz zalın o biri başında üç faytonçu nahar edirdi, stulda sərələnməmiş şübhəli birisi isə bir əliylə şalvarının kəməmindən tutmaqla qəlyanını tüstülədirirdi. Əynindəki gödəkcəsi cürbəcür ləkələrlə doluydu. Şişman qarnı xatırladan ciblərindən bir butulka boğazı, bir tikə çörək, bir qırıq kəndir və qəzetə bükülü bir şey görünürdü. Gur, buruq-buruq və pırtlaşıq saçları kirdən boz rəngə çalırdı. Dəyirmi papağı isə döşəməyə, masanın altına diyirlənmişdi.

Gözəl geyimli qadının burada peyda olması hamının diqqətini özünə cəmlədi. Faytonçular bəhsləşməyə ara verdilər, qızlar pıçıldaşdılar, o şübhəli şəxs isə qəlyanını ağızından çıxarıb döşəməyə tütürdü və başını xəfifcə yana əydi.

Klotilda pıçıldadı:

– Çox xoş yerdir! Buradan razı qalacağımızı sanıram. Növbəti gəlişimimdə isə mən fəhlə qadın kimi geyinəcəyəm.

Onun sürtülüb-yağlandığından işıldayan taxta masanın arxasında heç bir çimçimə və çəkinmə hissi duymadan oturmaq istədiyini görən qarson tez yüyürüb, masanın üstündə göllənən pivəni quruladı.

Bundan şoka düşən və pərtlik duyan Dürua silindrini asmaq üçün asqı axtardı. Onu tapmadıqda, papağını yanındakı stulun oturacağına qoydu.

Süfrəyə qoyun ətindən raqu, jıqo¹ və salat gətirildi.

¹ *Jıqo* – qoçun və ya dananın bud hissəsindən hazırlanan iri tikəli qızartma (*fr.*)

Klotilda dilləndi:

– Belə yeməklərə baylırım. Zövqümdə nə isə bir bəsitlik var mənim. Belə yerləri İngilis kafesindən * daha üstün tuturam.

Sonra əlavə elədi:

– Əgər zövqümü tam oxşamaq istəyirsənsə, onda mənə rəqs meydançası olan bir yeməxanaya apar. Burada, yaxınlarda mən «Bəyaz kraliça» * adlanan belə bir yer tanıyıram.

Dürua heyrətlə xəbər aldı:

– Səni ora kim aparıb ki?

Qadına diqqət yetirərək anladı ki, verdiyi bu qəfil sualdan o həm çaşıb, həm də pörtüb: görünür, bununla Dürua nə isə məhrəm bir mətləbə toxunmuşdu. Qadınlar üçün xarakterik olan qısa tərəddüddən sonra Klotilda, axır ki, dilə gəlди:

– Dostlarımdan birisi...

Bir an susub, əlavə elədi:

– İndi o ölüb.

Qadın dərin və səmimi bir kədərə qapılaraq baxışlarını yerə dikdi. Bu xanımın keçmişiyə bağlı heç nə bilmədiyini ilk dəfə və həmin an Düruanın ağına gəlди. Qadının aşmaları, əlbəttə ki, olmuşdu. Amma onlar hansı təbəqədən imişlər? Dumanlı bir qısqanclıq, hətta nifrət hissi içində baş qaldırdı – indiyədək bilmədiyini hər şeyə, ona və öz varlığına yad olan hər şeyə qarşı nifrət bəslədi bir anda. Acıqla qadını süzdü, onun bu hərəkətsiz, yaraşığı qafasının içində uyuyan sirri çözməyə çalışdı: bəlkə, bu baş indinin özündə də bir başqası, yaxud başqaları barədə düşünürdü? Qadının xatirələr aləminə baş vurmaq, orada eşlənmək, hər şeyi bitdi-bitdi öyrənmək istəyirdi o!..

Qadın yenə təklif etdi:

– Hə, nə deyirsən, durub «Bəyaz kraliça»ya gedəkmi? Getsək, bu, mənimçün əsl bayram olacaq.

«Eh, onun keçmişindən mənə nə var axı?! Belə boş şeydən ötrü qanqaraçılığa dəyərmə heç?!» deyərək düşünəndən sonra gülüm-səyərək dilləndi:

– Əlbəttə ki. Gedək, əzizim.

Küçəyə çıxanda üzünə hansısa sirlə məqamdan söz edirmiş kimi bir ifadə verən qadın pıçıldadı:

– İndiyəcən bunu sənə təklif etməyə cürətim çatmırdı. Subay-soluq birisi kimi qadınların təkbaşına gedə bilmədikləri bu cür yer-

lərdə olmağı heç bilməzsən mən necə sevirəm. Karnavalda mən məktəbli paltarı geyinəcəyəm, çünki o kostyumda çox məzəli görünürəm.

Onlar rəqs zalına girəndə məşuqəsi ürkək bir razılıqla ona sığinsa da, heyrət dolu baxışlarını qadın dəllallarından və əxlaqsız qadınlardan heç ayırmırdı. Hər hansı təhlükə anında özünü qorumağı uman məşuqəsi arabir polis nəfərinin bazburudlu və hərəkətsiz fiqurunu Düruaya göstərməklə təskinlik tapırdı: «Necə də zəhmli boy-buxunu var bunun!» On beş dəqiqə sonra buradakı ab-hava qadının zəhləsini tökdüyündən Dürua onu evinə ötürməli oldu.

Bunun ardınca onlar qara camaatın əyləndiyi avara yerlərə bir neçə dəfə baş çəkildilər. Düruaya bəlli oldu ki, sərgərdan ömür sürən bohema onun məşuqəsinə xeyli cazibədar gəlir.

Klotilda görüşə əynində kətan paltarda, başında isə vodevil subretlərinin¹ bağladığı ləçək ilə gəlirdi. Xeyli zövqlü görünən bu geyimlər eyni vaxtda hədsiz sadə idi. Bununla belə, o, Düruanın brilyant sırğalarını, üzüklərini, qolbaqlarını açmaq barədə təkliflərindən hər dəfə imtina edər, həmişə aşağıdakı sözlərlə vəziyyətdən çıxardı:

– Boş şeylərdir! Hamı elə bilir ki, bunlar Reyndən gətirilən adi daş-qaşdır.

Özünü yad gözlərdən gizlətməyi Klotilda elə dəvəquşu qədər bacarırdı. Bu cür maskaradlara böyük meyil saldığından o ən pis ad çıxaran fahişəxanalara da ayaq açmışdı. Düruadan xahiş edirdi ki, fəhlə qiyafəsinə girsin, halbuki aşnası bahalı restoranlar üçün nəzərdə tutulan kostyumundan heç cür vaz keçmirdi. Hətta silindrini də yumşaq, keçə şlyapaya dəyişməkdən imtina edirdi.

Onun müqavimətini qıra bilməyən qadın özünə belə təsəlli verirdi:

– Elə zənn edəcəklər ki, mən zəngin bir evin qaravaşyam, bu kübar oğlan isə məni öz toruna salmaq istəyir.

Bu tip məzhəkələr qadına görünməmiş həzz bağışlayırdı. Ucuzvari və siqaret tüstüsündə üzən yeməxanalara girib, sınıq-salxaq taxta masanın dövrəsindəki dəmirayaqlı stullarda oturdular. Belə məkanların havasında, adətən, balıq qızartmasının qatı tüstüsü asılıb qalırdı, çünki nahardan sonra buranı havalandırmırdılar.

¹ *Subret* – vodevil tamaşalarında öz sahibinin məhrəm sirlərindən xəbərdar olan şən və hiyləgər qaravaş

Stəkanlardakı içkilərini qurtumlayan kişilər bir tərəfdə hınıldaşırdılar. Bu qəribə cütlüyü təəccüblə süzən qarson onların qabağına iki qədəh albalıdan çəkilmiş içki qoyurdu.

Bu qırmızı rəngli içkini ürkək-ürkək, həyəcanla və zövqlə, həm də kiçik qurtumlarla içən qadın ətrafındakıları narahat və atəşin baxışlarla süzürdü. Hər dəfə boğazından növbəti albalı içkisini içəri ötürəndə, sanki, bir cinayət işləyirdi o. İçini yaxan və turş dadan içkinin hər damlası ona ayıb və yolverilməz bir suç işlədiyini aşılırdı.

Daha sonra qadın pəsdən:

– Dur gedək buradan, – deyirdi.

Qalxıb gedirdilər. Başını aşağı salıb irəliləyəndə, o, səhnəni tərk edərkən qısa və cəld addımlar atan aktrisaları xatırladırdı. Dirsəklərini masalara qoyan sərxoşların arasından keçəndə onlar bu xanımı qəzəb və təəccüb dolu baxışlarla süzürdülər. Ancaq kandanı keçəndən sonra o, sonsuz bir təhlükədən sovuşubmuş kimi rahat köks ötürə bilirdi.

Bəzən isə bütün bədəni uçunan bu qadın aşnasına deyirdi:

– Əgər bu cür yerdə məni təhqir etsəydilər, sən neyləyərdin, hə?

Özündənrazi kişinin cavabı belə olurdu:

– Hə-ə, bax onda görərdin səni necə qoruyuram!

Buna sevinən qadın aşnasının əlini sıxırdı: bəlkə də, indi o, qəlbinin dərinliyində özünün təhqir olunmasını və bir davaya bais olmağı, sevdiyi kişinin onun üstündə bu avaralarla savaşmasını çox istəyirdi.

Amma həftədə iki-üç kərə təkrarlanan bu gəzintilər Düruanın canını sıxırdı. Həm də ki hər dəfə faytonçuya və içkilərə xərclədiyi yarım luidoru qazanmaq üçün özünü oda-suya vururdu.

Dəmiryol İdarəsində işlədiyi vaxtla müqayisədə indi o, hədsiz ağır şəraitdə yaşayırdı, çünki jurnalistliyə başladığı ilk aylarda xeyli pul dağıtmış və ümid eləmişdi ki, yaxın vaxtda əlinə iri bir məbləğ gələcək. Beləcə əlində-ovcunda olanı yelə vermiş, pul qazanmağa aparan yolları öz üzünə qapamışdı. Ən sadə üsul olan kassadan borc götürmə də onun üçün əlçatmaz bir şeyə çevrilmişdi: dörd aylıq maaşını qabaqcadan almışdı, üstəlik, sətirbaşı qonorar olaraq ona altı yüz frank ödənmışdi. Forestyedən yüz frank, pul kisəsi hamı üçün açıq olan Jak Rivaldan üç yüz frank borc almışdı. Bunlardan əlavə, üz qarası sayılacaq xırda, yəni beşlə iyirmi frank arasında dəyişən borclarının sayını da itirmişdi.

Daha yüz frank borcu haradan tapmaq barədə məsləhət istədiyi Sen-Poten də, yetərincə çoxbilmiş olmasına rəğmən, ona kömək edə bilmədi. Düruanın qəlbində əvvəlki dövəmlə müqayisədə onu daha betər əzən bu dilənçi duruma qarşı bir üsyan baş qaldırmaqdaydı. İçindəki lal və bütün dünyaya qarşı yönələn nifrət durmadan şölələnirdi. Artıq o, hər boş, mənasız şeydən ötrü özündən çıxmağa başlamışdı.

Tez-tez özünə belə bir sual verirdi: əgər o, hər cür dəbdəbədən imtina edib öz kefi üçün pul xərcləmişsə, bəs onda niyə aylıq xərcləri orta hesabla, təxminən, min frank civarında olur? Amma sadə hesabdən aşağıdakılar bəlli olurdu: dəbdəbəli restoranda qəlyanaltı səkkiz, nahar on iki frankadır, bu isə eləyir bir luidor. Buna barmaqların arasından su kimi axıb gedən on frank cibxərcliyini də əlavə etmək lazımdır, – bu elədi otuz frank. Gündə otuz frank isə ayda doqquz yüz frank deməkdir. Həm də bu məbləğə geyim, ayaqqabı, alt paltar, camaşır və sair daxil deyil.

Dekabırın on dördünə onun cibində bircə su da qalmamışdı. Hər nə qədər baş sındırsa da, borc istəyəcək birisi ağına gəlmədi.

Keçmişdə tez-tez elədiyi kimi, səhər qəlyanaltısından imtina elədi: çilğın və qayğılı halda bütün gününü redaksiyada vurnuxdu.

Saat dördə qalmış məşuqəsindən bu məzmununda «mavi vərəq» aldı: *«İstəyirsən birgə nahar edək? Sonra isə bir yerə baş çəkərik»*.

Həmin dəqiqə cavab yazdı: *«Nahar etməyim mümkün deyil»*. Amma sonra qadınla keçirəcəyi xoş anlardan imtinanın mənasızlığını anlayıb, altıdan əlavə elədi: *«Saat doqquzda mənzilimizdə səni gözləyəcəyəm»*.

Teleqram pulu ödəməmək üçün məktubu redaksiya qasidlərindən biriylə yollayandan sonra nahar pulunu haradan çıxarmaq barədə düşünməyə başladı.

Saat yeddini vurana qədər o heç bir variant tapa bilməmişdi. Acından artıq mədəsi sıyrılırdı. Çarəsizlik hissi qəflətən bütün varlığına hakim kəsildi. İş yoldaşlarının hamısı gedəndən sonra zəngi basdı. Adətən, gecə qarovulu çəkən qarışıq ona yanaşdı.

Dürua əsəbi halda ciblərini eşələyib, çaşqın halda ona dedi:

– Bura bax, Fukar, pulqabım evdə qalıb, təcili Lüksemburq bağında şam yeməyinə getməliyəm. Fayton üçün mənə əlborcu əlli su ver də.

Cibindən üç frank çıxaran qapıçı soruşdu:

– Cənab Dürua, bəlkə, çox lazım idi?

– Yox, yox, bu kifayətdir. Çox-çox təşəkkürlər.

Gümüş sikkələri alan Dürua qaçaraq pillələri endi. Ömrünün o pulsuz çağlarında dəfələrlə qarnını doyurduğu həmin o yemək-xanada aclığını yendi.

Saat doqquzda isə kiçik qonaq otağındakı buxarının başında ayaqlarını isitməklə məşuqəsinin yolunu gözləyirdi.

İçəri girən qadın şən və bəxtəvər görünürdü, ayazdan yanaqları allanmışdı. Ondan təklif gəldi:

– Bəlkə, əvvəlcə çıxıb bir az dolaşaq, sonra saat on birə qalmış evə qayıdaq? Əcəb hava var!

Kişi mızıldandı:

– Niyə ki? Bura da pis deyil.

Şlyapasını çıxartmayan Klotilda sözüünə davam elədi:

– Bir bilsən necə ay çıxıb! Belə havada dolaşmaq əsl ləzzətdir.

– Yəqin ki, belədir, amma mənim gəzməli halım yoxdur.

O, acıqla gözlərini işılatdı. Klotilda bundan həm heyrətləndi, həm incidi.

– Nə olub sənə? – deyər soruşdu. – Bu nə danışqdır belə? Mən gəzib-dolaşmaq istəyirəmsə, sənəni niyə buna acığın tutur?

Yerindən dik atılan Dürua qızğın bir tərzdə dedi:

– Mən acıqlanmıram! Sadəcə olaraq, bundan bezmişəm. Vəs-salam!

Xanım de Marel tərsliklə rastlaşanda əsəbiləşən, kobudluğa qarşı isə tam dözümsüz adamlardan idi.

Düruanı qəzəblə süzən qadın soyuq bir qətiyyətlə dedi:

– Mən bu tərzdə danışığlara adətəkər deyiləm. Onda tək gedərəm. Hələlik!

İşin ciddiliyini sezən Dürua ona sarı cumub qadının əllərini öpməyə başladı. Dil-ağız elədi:

– Bağışla məni, əzizim, bağışla. Bu gün çox əsəbi və cırnamış vəziyyətdəyəm. İşdə isə necə qanqaraçılıqlarla, anlaşmazlıqlarla rastlaşdığımı sən də bilirsən...

Bir qədər yumşalsa da, qəzəbi tam yatmayan qadın etiraz elədi:

– Bunların mənə dəxli yoxdur. Bura da ona görə gəlməmişəm ki, bütün acığını məndən çıxasan.

Qadını qucaqlayıb divana sarı apardı:

– Qulaq as da, gözəlim, xətrinə dəymək istəmərdim. Düşünmədən dedim bunları.

Onu güclə divana oturdub, qarşısında diz çökdü:

– Məni bağışladınımı? De ki bağışladım.

– Bunu bir də təkrarlamayacaqsansa, bağışlayıram, – deyə soyuq cavab verən qadın dedi: – İndi isə gəzintiyə çıxırıq.

Dizləri üstə duran kişi onun ayaqlarını qucaqlayaraq mızıldadı:

– Evdə qalaq, yalvarıram sənə. Xahiş edirəm. Bu səfər mənə güzəştə get. Bu axşamı burada, buxarının yanında, səninlə baş-başa keçirməyi elə istəyirəm ki. «Hə» de, yalvarıram sənə, «hə» de, nolar...

Qadın sərt şəkildə:

– Yox, – dedi. – Mən gəzmək istəyirəm və sənin şiltaqlıqlarına dözmək məcburiyyətində deyiləm.

Kişi də sözündən dönmürdü:

– Yalvarıram sənə. Həm də məni buna bir səbəb, ciddi bir səbəb vadar edir...

Qadın dediyində durdu:

– Keyr. İstəmirsənsə, bunu özün bilərsən. Təkbaşına gedərəm. Xudahafiz.

Sərt hərəkətlə onun əllərindən qurtulan qadın qapıya sarı yönəldi. Ayağa qalxan kişi onu qucdı:

– Klo, mənim kiçik Klom, mənim bir səbəbim var axı.

Qadın dayanıb onun üzünə baxdı:

– Yalan deyirsən... Nə səbəbdir o?

Kişi nə deyəcəyini bilmədiyindən pörtüdü.

Klotilda özündən çıxaraq çıxmırdı:

– Gördün ki, yalan deyirsən... Yaramaz!

Gözləri yaşaran qadın onun əlindən sıyrılib çıxdı.

Bu qadını itirməmək üçün hər şeyi etiraf etməyə hazır olan kişi, üzgün halda onun çiyinlərindən tutaraq çarəsiz bir səsle dil-ləndi:

– Cibimdə bircə su da yoxdur... Bildin?!

Qadın dönüb onun gözlərinin içinə baxmaqla, sanki, deyilənlərin həqiqiliyini yoxladı.

– Nə olub axı?

Kişi çuğundur kimi qızardı:

– Cibimdə birçə su da yoxdur. Başa düşürsən? Nə frankım, nə yarım frankım var. Əgər indi kafeyə girib bir qədəh likör içsək, onu ödəyəcək pulum yoxdur. Sən də mənə bu cür aşağılayıcı şeylərdə etirafa məcbur edirsən. Axı mən sənə qoşulub getsəm, masa arxasında nəşə sifariş edəndən sonra üstümdə pul olmadığını mən necə rahatlyana dilə gətirə bilərəm?!

Qadın kəskin baxışlarını ondan ayırmırdı:

– Deməli, bu... bir gerçəkdir?

Bir göz qırpımında Dürua şalvarının, jiletinin və pencəyinin ciblərini çevirdi. Dişlərini qıcayaraq dedi:

– Hə, indi necə... arxayın oldun?

Qadın qollarını yana açıb səmimi şəkildə kişinin boynuna sarıldı:

– Ah, mənim zavallım!.. Mənim zavallı oğul-beçəm... mən haradan bilim! Bəs bu duruma necə düşdün axı?

Qadın onu oturtdu, özü onun dizləri üstə əyləşdi, qollarıyla boynunu qucaqladı, vaxtaşırı bığından, dodaqlarından, gözlərindən öpməklə kişini öz dərdini açmağa məcbur elədi.

Dürua ürək dağlayan bir əhvalat uydurdu: guya, o, atasını bir xəta-bələdan qurtarmaq üçün bütün olan-qalanını ona verdiyindən xirtdəyəcən borca girib.

– Bu gedişlə, ən azı, altı ay ac-yalavac dolanmalıyam, çünki əlimdə-ovcumda heç nə yoxdur, – dedi. – Həyatda hər şey olur. Amma bununla belə, sırf pulsuzluğa görə qəmlənməyə dəyməz.

Qadın onun qulağına pıçıldadı:

– İstəyirsənsə, sənə borc pul verim.

Kişi dəyanətini qoruyaraq dilləndi:

– Canım mənim, sən hədsiz xeyirxahsan. Amma xahiş edirəm, bir daha bu barədə danışmayaq. Yoxsa mənliyimə toxunur.

Qadın susdu.

Bir an sonra kişini ağışında sıxan qadın pıçıldadı:

– Heç özün də təxmin edə bilməzsən ki, sənə necə aşiqəm!

O axşam bu aşıqların həyatında unudulmaz axşamlardan biri oldu.

Gətməyə hazırlaşan qadın təbəssümlə dedi:

– Sənin durumundakı birisi üçün, yəqin, qəfildən cibində və ya pencəyinin üzüylə astarı arasında hər hansı sikkə tapmaq çox xoş bir şey olar. Doğrudurmu?

Kişi tam səmimiyyətlə:

– Hər halda! – dedi.

Havanın xeyli gözəl olduğunu bəhanə gətirən qadın evə piyada getmək qərarına gəldi. Yol boyu o, heyranlıqla ayı süzürdü. Soyuq və parlaq bir gecəydi: adətən, belə gecələr qışın gəlişini müjdələyir. Xəfif ayaz adamları və atları yeyin tərپənməyə vadar eləyirdi. Səkiyə dəyən ayaqqabı dabanları taqqıltı qoparırdı.

Ayrılanda qadın soruşdu:

– İstəyirsənsə, birigün görüşək.

– Əlbəttə, istəyirəm.

– Eyni saatda?

– Eyni saatda.

– Elə isə görüşənədək, əzizim.

Sonra onlar aşıqlər kimi öpüşdülər.

Yeyin addımlarla evinə üz tutan kişi bu vəziyyətdən necə çıxmaq, sabah nə etmək barədə baş sındırırdı. Qapısını açmaq üçün jiletinin cibində kibrit axtaranda o, barmaqlarının sikkəyə toxumasından xeyli heyrləndi.

Kibriti yandıran kimi sikkəni əlinə alıb baxdı. Bu, qızıl iyirmi-franklıq idi!

Ona elə gəldi ki, indicə ağlını itirəcək.

Sikkəni əlində o üz-bu üzə çevirərkən onun cibinə necə düşə biləcəyini anlamağa çalışdı. Axı bu pul ora göydən düşə bilməzdi ki!

Bunu anlayınca isə qızıqıb özündən çıxdı. Bu gün məşuqəsi pul sıxıntısı çəkən, cibiyə pencəyinin astarı arasına dığırılan sikkəni tapan birisinin sevincini yaşatmışdı ona. Belə çıxırdı ki, qadın ona sədəqə vermişdi. Əcəb biabırçılıq idi!

O söyüş söydü.

– Yaxşı! Birigün ona həddini bildirərəm! Bir on beş dəqiqə başbeynini xarab edim, o da baxsın!

Hikkəli və təhqir olunmuş halda yatağına uzandı.

Sübh tezdən oyandı. Aclıqdan birtəhər olmuşdu. Saat ikidən tez yataqdan qalxmamaq üçün təkrar yuxulamağa çalışdı. Sonra öz-özünə dedi:

– Yox, bu – çıxış yolu deyildir və mən nəyin bahasına olursa olsun pul qazanmağın bir yolunu tapmalıyam.

Bayırda ağlına hər hansı bir fikir gələr deyə, Dürua evdən çıxdı.

Amma ağılına fərli-başlı heç bir ideya gəlmədi. Restoranların önündən keçəndə isə ağzının suyu axdı. Üzü günortaya doğru: «O iyirmi frankdan bir qədər xərcləyim. Qalanını isə sabah Klotil-daya qaytararam» deyə qət elədi.

Pivəxanada iki frank yarım xərclədi. Redaksiyaya daxil olan kimi üç frankı qapıçıya qaytardı:

– Alın, Fukar, bu, dünən axşam səndən fayton üçün aldığım borcdur.

Axşam yeddiyə kimi çalışdı. Sonra yeməyə yollandı və daha üç frank xərclədi. Axşam içdiyi iki parç pivə ucbatından günlük xərc-ləri doqquz frank otuz santimə yüksəldi.

Bu bircə gün ərzində onun borc pul və ya dolanışıq üçün hər hansı yeni qaynaq tapması imkan xaricində olduğundan sabahkı gün məşuqəsinə qaytarmağı düşündüyü həmin o iyirmi frankın daha altı frank yarımını xərclədi. Elə buna görə də qadınla görüşə gəldiyi vaxt cibində vur-tut dörd frank iyirmi santimi qalmışdı.

Qanı it qanına dönmüşdü. Məşuqəsinə hər şeyi olduğu kimi açıb demək qərarına gəldi. Ona bunları deyəcəkdi: «Cibimə qoydu-ğun o iyirmi frankı tapdığımı, yəqin, bilirsen. Dünəndən bəri duru-mum dəyişmədiyindən o pulu, hələlik, sənə qaytara bilməyəcəyəm, çünki pul tapmaq üçün heç bir imkan yaranmadı. Amma gələn görüşümüzə sənə olan borcumu mütləq qaytaracağam».

Mənzilə girən qadın onu ürkək, mehriban və sınaqçı nəzərlərlə süzdü. Görəsən, aşnası onu necə qarşılacaqdı? Açıqlamanı, bir az da olsa, ertələmək üçün qadın aşnasına uzun-uzadı bir öpüş bəxş elədi.

Dürua bu ara düşünürdü: «Bu barədə onunla danışmaq fürsətim olacaq. Sadəcə, bunun üçün uyğun bir məqam seçməliyəm».

Amma nə məqam tapdı, nə də qadına deyiləcək tutarlı sözlər: çünki bu qıcıqlandırıcı söhbətə necə başlayacağını bilmirdi.

Gəzintiyə çıxma təklifi edən qadın isə onunla çox sıcaq davranırdı.

Gecəyarısı ayrılıqları zaman qarşıdakı həftənin çərşənbə günü görüşmək qərarına gəldilər, çünki qadın ard-arda bir neçə ziyafətə dəvət almışdı.

Səhəri gün Jorj Dürua restoranda qəlyanaltı elədi. Ödəmə üçün cibində qalan dörd frankı çıxarmaq istəyəndə əlinə keçən beş sikkədən birisinin qızıl olduğunun fərqi vardı.

Əvvəlcə düşündü ki, bəlkə, ötən gün ona pulun qalığı qaytarılarda bir yanlılıq olub. Amma tezliklə hər şeyi anladığı üçün ürəyi təlaşla döyündü: deyəsən, bu alçaldıcı sədəqə onun yaxasını əməlli-başlı tapmışdı.

Qadına dünən heç nə demədiyi üçün heyifsilənirdi indi! Əgər ona bu barədə bir-iki sərt söz desəydi, yəqin, bu hal təkrarlanmazdı.

Sonrakı dörd gün ərzində beş luidor pul tapmaq üçün vaxtaşırı cəhdlər göstərsə də, hamısı puça çıxdı və buna görə də Klotildanın verdiyi ikinci luidoru da xərclədi.

Bundan sonrakı ilk görüşlərində qadına: «Bura bax, bu oyunbazlığı burax, yoxsa məni, gerçəkdən, cin atına mindirəcəksən» desə də, məşuqəsi daha bir iyirmifranklığı onun şalvarının cibinə atmaq imkanı qazandı.

Pulu tapanda Dürua deyindi: «Şeytan!» Amma üstündə birçə santimi də olmadığından bu pulu, əl altda bulunsun deyə, jiletinin cibinə qoydu.

Vicdanını sakitləşdirmək üçün: «Pulun hamısını ona birdən qaytaracağam. Onsuz da bunları ondan borc kimi alıram».

Axır ki, qarşısında ilan kimi dil çıxaran bu adama kassirin rəhmi gəldi və ona gündə beş frank ödəməyə razılaşdı. Bu məbləğ onun yeməyinə ancaq çatırdı, ona görə də altmış franka yüksələn borcun bu sayədə qaytarılmasını düşünmək yersiz idi.

Bu ara Klotildanın Parisin ən avara guşələrinə baş çəkmək həvəsi təkrar baş qaldırdı. Hər belə təhlükəli gəzintidən sonra gah cibində, gah çəkməsində, gah da saatqabısında qızıl sikkə tapan Düruanın bu şiltaqlıqlara qarşı etiraz etməyə daha üzü gəlmirdi.

Əgər kişi öz məşuqəsinin hər şiltaqlığına qatlaşa bilmirsə, onda bunların təmini üçün iddialarından qalmayan qadının özünün xərcə düşməsində nə qəbahət ola bilərdi ki?

Həm də kişi nə vaxtsa bu pulları qəpiyinə qədər qaytaracaqdı deyə, onların dəqiq hesabını aparırdı axı.

Bir axşam qadın ondan soruşdu:

– Heç inanmazsan: mən ömrümdə Foli-Berjerə ayaq basmamışam. Bəlkə, ora gedək?

Dürua duruxdu, çünki orada Raşellə qarşılaşmaqdan çəkinirdi. Amma həmin dəqiqə də bu fikrindən daşındı: «Eybi yox! Onsuz da

bu qadın arvadım deyil ki?! Məni bununla görsə, hər halda, vəziyyəti anlayıb susar. Həm də ki biz lojada oturacağıq».

Bu təklifə razılaşmasının bir səbəbi də vardı: hər hansı xərcə qatlaşmadan xanım de Marelə teatrda loja ayırmaq şansı qazanacaqdı ki, bu da qadının göstərdiyi diqqətə qarşı onun, bir növ, cavabı olacaqdı.

Klotildaya karetdə gözləməyi təklif edən Dürua bilet almaq adıyla binaya girdi: giriş üçün məbləğ ödəmədiyini qadının bilməsini istəmirdi. Sonra gəlib girişdə duran və onlara təzim edən nəzarətçilərin yanından qadınla birgə sərbəstcə keçdi.

Keçidlər adamlarla dolu idi. Kişilərdən və əntiqəfuruş qadınlardan ibarət tünlüyün arasından çətinliklə keçə bildilər. Ən nəhayət, onları səs-küylü qalera ilə səssiz parterlər arasındakı köşkə salıb qapını bağladılar.

Xanım de Marel səhnəyə tərəf baxmırdı: onun bütün diqqəti lojalərin arxasında veyllənən əxlaqsız qadınlarda idi. Ona görə də vaxtaşırı dönüb onları süzür, onların bədəninə, korsajlarına, yanaqlarına, saçlarına toxunma arzusu duyur, sanki, bu varlıqların nədən xələq olunduqlarını öyrənmək istəyirdi.

Qəfildən o, Düruaya sarı döndü:

– Bax o dolubədənli, qarasacılı qadın gözlərini heç bizdən ayırmır. Hətta bir ara bizə deyəcək sözü var sandım. Sən ona diqqət yetirdinmi?

Kişi etiraz elədi:

– Yox, yəqin, bu, sənə elə gəlib.

Halbuki o, həmin qadını çoxdan sezmişdi: bu, Raşel idi. Elə hey onların lojasının böyründə gəzişən bu qadın gözlərindən şimşəklər yağdırır, dilinin ucundakı söyüşləri, hələlik, güclə saxlayırdı.

Camaatın arasından özlərinə yol açanda Dürua onunla toqquşmuş, qısıq səslə salam verən bu qadının gözlərindən o, «Səni anlayıram» ifadəsini oxumuşdu. Amma yanındakı məşuqəsindən ehtiyatlandığı üçün buna cavab verməmiş, başını dik, ağzını isə bıçaqla da açılmaz tərzdə kip tutaraq, qadının yanından ötüb-keçmişdi. Qısqançlıq duyğuları təlatümə gələn əxlaqsız qadın onların ardınca düşüb, kişiyə çiyin vurmuş və bu səfər uca səslə demişdi:

– Salam, Jorj.

Kişi yenə də susmuşdu. Bu adamın özünü tanıması və onunla təzimplə salamlaşmasına nail olmaq üçün indi bu qadın lojanın arxasında var-gəl edir, əlverişli bir fürsət axtarırdı.

Xanım de Marelın ona baxdığını sezən qadın Düruaya yaxınlaşıb çiyini ilə ona toxundu:

– Salam. Nə var, nə yox?

Kişi heç geri qanılmadı da.

– Deyəsən, axı sən ötən cümə axşamından sonra karlaşmısan?

Dürua yenə də ona baş qoşmadı: özünün nifrət dolu çöhrəsiylə o, bu məxluqa aşkar şəkildə bildirmək istəyirdi ki, onunla kəlmə kəsməyi öz mənliliyinə sığışdırmır.

Raşel acı-acı qəhqəhə çəkdi və bu ara:

– Üstəlik, sənin dilin də tutulubmuş! – dedi. – Bəlkə, dilini bu yanındakı xanım dişləyib, hə?

Kişi səbrinin daşdığını göstərən hərəkət etməklə bağlırdı:

– Mənimlə bu cür danışmağa nə haqqınız var axı? Ya buradan gedin, ya da sizdən şikayət edəcəyəm.

Gözlərini bərəldən və qəzəbdən coşub-daşan qadın onun üstünə çımxırdı:

– Aha, deməli belə! Vay səni, əclaf! Əgər mənimlə yata bilir-sənsə, onda zəhmət çək, ən azı, baş əyməyi də bacar. İndi başqa-sıyla gəzirsənsə, belə çıxır ki, məni tanımamalısan? Yanından ötən-də birçə kərə başını tərپətseydin, mən də sənə ilişməzdim. Amma sən burnu göydə gəzmək istəyirsən! Hoqqa çıxardırsan! Sənə bunu göstərəm! Deməli, belə oldu da?! Mənimlə rastlaşanda hətta salamlaşmağı da özünə ar bilirsən...

Qadın, yəqin ki, hələ çox şivən qoparacaqdı. Odur ki xanım de Marel lojanın qapısını açıb camaatı yararaq qaçmağa başladı və ora-bura vurnuxaraq çıxışı axtardı.

Dürua da onun ardınca götürüldü.

Bu cütlüyün meydanı tərک etdiyini gören Raşel təntənə ilə çığırdı:

– Tutun o qadını! Saxlayın onu! O, mənim aşnamı oğurlayıb!

Camaat arasında gülüşmə qopdu. Məzə olsun deyə, iki kişi qaçan qadının çiyinlərindən yapışmaqla onu bir kənara çəkməyə və öpməyə çalışdı. Amma özünü ora yetirən Dürua qadını onların əlindən alıb bayıra çıxartdı.

Qadın bir sıçramaqla girişdə dayanan boş faytona mindi. Dürua da onun ardınca minib faytonçunun «Haraya gedəcəksiniz?» sualına «Hara istəyirsən, sür» cavabını verdi.

Ağır-ağır hərəkətə gələn karet səkiyə döşənən daşların üstüylə silkələnərək irəliləyirdi. Əsəb sarsıntısına bənzər bir şey yaşayan Klotilda əliylə üzünü qapamışdı: sanki, havası çatmadığından boğulurdu. Dürua isə nə edəcəyini, nə deyəcəyini bilmirdi. Qadının hönkürdüyünü eşidəndə, axır ki, dilə gəldi:

– Qulaq as, Klo, mənim balaca Klom. İzninlə hər şeyi sənə açıqlayım! Bunda mənim suçum yoxdur... O qadınla mən xeyli əvvəllər görüşmüşəm... onda hələ mən...

Klotilda sərt bir hərəkətlə əlini üzündən çəkdi. Sevən və buna rəğmən aldanan bir qadının qəzəbi, sonsuz hiddəti vardı üzündə. Qəfildən o, gah iti, gah qırıq-qırıq tərzdə, həm də nəfəsi daralaraq sözə başladı:

– Ax səni, yaramaz... əclaf... Necə də alçaqsanmış!.. Heç ağılıma da gətirməzdim ki... Biabırçılığa bax!.. İlahi, necə də biabır oldum!..

Düşündükcə, qarşı tərəfi suçlamaq üçün ağılına yeni-yeni dəlillər gəldikcə qadının qəzəbi daha da artırdı:

– Sən onu mənim pulumla saxlayırdın, eləmi? Deməli, mən sənə... bu şortu üçün pul vermişəm... Ax səni, yaramaz!..

Bir neçə saniyə susmaqla, o daha kobud bir ifadə axtardı, amma onu tapmadığından qəflətən, onun üzünə tüpürürmüş kimi, bu sözləri onun üstünə yağdırdı:

– Ax səni, donuz, donuz, donuz! Sən onu mənim pulumla saxlayırdın?.. Donuz, donuz!..

Başqa bir söz tapmadığı üçün elə hey təkrarlayırdı:

– Hə, hə... donuz, donuz...

Birdən qadın əlini pəncərədən çıxardı, faytonçunun qolundan tutaraq hayqırdı:

– Saxlayın!

Qapını açıb küçəyə çıxdı.

Jorj onun ardınca qaçmaq istəyəndə qadın:

– Mən sənə ekipajdan enməyi yasaqlayıram! – sözlərini necə uca səsle dedisə, bircə anda onun başına bir dəstə adam topladı.

Qalmaqla yaratmamaq üçün Dürua yerində donub-qalmağı uyğun bildi.

Qadın cibindən çıxartdığı pulqabıdan küçə fənəri işığında iki frank yarım sayıb faytonçuya gediş haqqını ödədi və o ara həyəcan içində qırıq-qırıq bu sözləri kəkələdi:

– Alın... budur... Mən ağlayıram... Bu fırıldaqçını isə Batinyol səmtinə, Burso küçəsinə aparın.

Ora yığışan camaat hırılдаşdı.

Kişilərdən kimsə bağırdı:

– Halaldır sənə, balası!

Karetin pilləkəninə sıçrayan bir küçə uşağı isə başını ekipajın açıq qapısından içəri soxub cingiltili səslə çığırdı:

– Yaxşı yol sənə, Bibi!¹

Bu işsiz-gücsüz adamların qəh-qəhələri fonunda karet yola düzəldi.

VI

Səhər yuxudan oyananda Jorj Düruanın kefi yox idi. Tələsmədən geyinib pəncərəsinin önündə oturdu və dərin fikirlərə daldı. Ötən gün vücuduna yüzlərcə çubuq zərbəsi vurulubmuş kimi özünü tam halsız hiss edirdi.

Pulsuzluq ona necə güc gəldisə, qalxıb Forestyegilə getdi.

Kabinetindəki buxarının önündə oturan dostu ayaqlarını isidirdi.

– Nə olub belə, lap erkən təşrif buyurmusan?

– Vacib işim çıxıb. Birisinə borcum var.

– Qumar borcudur?

Bir az tərəddüddən sonra Dürua təsdiqlədi:

– Hə, qumar borcu.

– Çoxdur?

– Beş yüz frank!

Əslində isə borcu cəmi iki yüz səksən frank idi.

Onu etimadsızlıqla süzən Forestye xəbər aldı:

– Kimə borclusan elə?

Dürua həmin an bir şey söyləyə bilmədi.

– Cənab... cənab... cənab de Karlevilə.

– A-a! Harada yaşayır o?

– Küçəsi... küçəsi...

¹ *Bibi* – tam mənada kübar olmayan fransız xanımlarının öz sevgililərinə məhrəm müraciət formasıdır.

Forestye qəhqəhə çəkdi:

– Tap-Görüm küçəsində, eləmi? O cənabı tanıyıram. Belə danışaq, əziz dostum: mən sənə uzağı iyirmi frank borc verə bilərəm, ondan artığına isə heç bel bağlama.

Dürua onun verdiyi bir qızıl sikkəni almalı oldu.

Sonra bütün tanış-bilişə üz tutdu və axşam saat beşə cəmi səksən frank toplaya bildi.

İki yüz frankı çatmırdı, amma yenə də bununla kifayətlənmək qərarına gəlib deyindi: «Cəhənnəm olsun, onun kimi bir cındırdan ötrü dəridən-qabıqdan çıxmayacağam ki! Nə vaxt pulum olar, onda da verərəm».

Özünü ələ aldı: düz iki həftə hər şeyi özünə haram qıldı, dürüst və gözütöx bir həyat tərzinə keçdi. Amma sonradan şəhvət yanğısı ona güc gəldi. Hərdən elə sanırdı ki, son kərə qadın qucduğu vaxtdan bir neçə il ötüb. Hər qadın ətəyi görəndə, eynilə ayağı torpağa toxunan matros kimi dizləri əsməyə başlayırdı.

Bir axşam o, Raşellə rastlaşmaq ümidiylə təkrar Foli-Berjerə üz tutdu: qadın vaxtının çox hissəsini burada keçirirdi. Binaya girən kimi baxışlarıyla onu tapdı.

Gülümsəyərək qadına yanaşdı əlini ona uzatdı.

Qadın onu başdan-ayağa süzdü:

– Nə istəyirsiniz?

Kişi gülməyə cəhd elədi:

– Yaxşı, yaxşı, bəsdir məzələndin.

Qadın arxasını ona çevirdi:

– Mən alfonslarla¹ oturub-durmuram.

Raşel onu bacarıqca ağır təhqir etməyə çalışdığından kişinin üzü qulaqlarının dibinəcən qızardı. Bu dəfə Foli-Berjerdən o, yalnız çıxmağa məcbur oldu.

Xəstə, üzgün, daim öskürəkdən boğulan Forestye isə onun redaksiyada gününü göy əsgiyə bükmüşdü. Sanki, bu adam bilərəkdən Dürua üçün ən naxoş tapşırıqlar düşünüb tapırdı. Bir dəfə uzun-uzadı tənqəfəslikdən sonra qanı onsuz da qara olan Forestye Düruadan umduğu bilgiləri ala bilmədikdə:

– Lənət şeytana, sən zənn etdiyimdən daha kütmüşsən, – deyərək donquldanmışdı.

¹ *Alfons* – məşuqəsinin hesabına yaşayan kişi

Dürua bir istədi onun sifətinə şillə çəkə, sonra özünü saxladı. Otaqdan çıxarkən mızıldandı:

– Bunun əvəzini səndə qoymayacağam.

Qəflətən ağılına bir fikir gəldi və o:

– Hə, dostum, sənə buynuz taxmaq mənə borc olsun, – sözlərini dilinə gətirdi.

Aldığı həzzdən əlini əlinə sürtərək oradan uzaqlaşdı.

O, ən qısa zamanda bu fikrini gerçəkliyə çevirmək niyyətində idi.

Səhərisi gün kəşfiyyat məqsədilə xanım Forestyeyə baş çəkdi.

Qadın divanda uzanıb kitab oxuyurdu.

Onu görüncə yerindən qalxmadı, sadəcə, başını Jorja sarı çevirməklə əlini ona uzadıb:

– Salam, Əziz dost, – dedi.

Kişiye elə gəldi ki, yağlı bir şillə yedi.

– Məni niyə belə adlandırırınsınız?

– Ötən həftə xanım de Marellə bir aradaydıq və o, mənə sizi necə çağırdıqlarını açıb söylədi, – deyən qadın gülümsəyərək cavab verdi.

Xanım Forestyenin səmimi danışığı onu daxilən sakitləşdirdi. Həm də axı o, nədən qorxmalıydı ki?

Qadın sözüne davam elədi:

– Onu lap erköyünləşdiribsiniz! Mənə isə sanki, and içibmişsiniz kimi, ancaq ildə bir kərə baş çəkirsiniz.

Kişi oturdu və qarşısındakı qadını maraqla, bir kolleksiyaçı diqqətiylə süzməyə başladı. Bu sarışın, yaraşlıq xanımın zərif, sıcaq rəngli dərisi, sanki, nəvazişlərə möhtac idi. Dürua düşündü: «Bu qadın, əlbəttə ki, o birisindən daha yaraşlıqlıdır». Artıq o, uğuruna şübhə etmirdi, bircə toxunuşu yetərliyi ki, bu qadın öz xoşuyla, dəymiş meyvə kimi onun ovcuna düşsün.

Kişi tam qətiyyətlə:

– Sizə gəlməyi uyğun görmədiyim üçün mən belə edirdim, – dedi.

Qadın onun nə demək istədiyini anlamadı:

– Necə yəni? Nə üçün axı?

– Nə üçün? Özünüz anlamırınsınız ki?

– İnanın mənə, yox.

– Çünki mən sizə vurulmuşam... ah, əgər bir az da belə getsə...

Amma düzü, sizə dəli kimi aşiq olmaq istəməzdim.

Amma deyəsən, qadın bu sözlərdən nə təhqir, nə heyrət, nə də könülxoşluğu duymuşdu. Ona görə də kişiye əvvəlki kimi, soyuqqanlı gülümsəməklə və sakitcə dedi:

– Amma hər şeyə rəğmən, hərdən mənə baş çəkə bilərdiniz. Heyranlıq duyğusu ötəri olur axı.

Dedikləriylə müqayisədə qadının danışıq tərzini daha çox heyrətə saldı:

– Niyə?

– Bunu sizə açıq söyləməyə məcburam: bu, mənasız bir işdir. Əgər bu çəkingənliyinizin səbəbini daha öncə mənə açıb söyləyəydiniz, sizi vaxtında sakitləşdirər və daha sıx-sıx bizə gəlməyinizi məsləhət görərdim.

Kişi saxta bir ifadə ilə dedi:

– Bəyəm hissələrimizi cilovlamaq həmişə əlimizdədir ki?!

– Əziz dost, aşıqım olan kişi mənim gözümdə bir heçə çevrilir, çünki getdikcə sarsaqalayır və ən betəri, təhlükə saçmağa başlayır. Mənə adi bir qadın, dişi kimi baxan və özünü aşıqım kimi aparən kişilərlə mən, adətən, bütün əlaqələrimi kəsirəm. Əvvəla, ona görə ki, zəhləmi tökürlər, ikincisi, istənilən an quduz it kimi üstümə cumacaqlarından ehtiyatlanıram. Bu dönməni aşmaları üçün onlara mənəvi karantin düzəldərəm. Bunu unutmayın. Sizdən ötrü sevginin açılığa bənzər bir şey olduğunu yaxşı anlayıram. Mənim üçün isə sevgi... kişilərin anlamadığı, varlığına inanmadığı mənəvi bağıdır. Siz erkəklər onun zahiri nişanələriylə kifayətləndiyiniz halda, mən ondakı ruhu daha vacib sayıram. Hə... indi düz gözlərimin içinə baxın...

Qadın artıq gülümsəmirdi. Üzünə soyuq və təmkinli bir ifadə verməklə, o, hər sözü ayrıca tələffüz edərək sözünün ardını gətirdi:

– Mən heç vaxt, – eşirdirsinizmi? – heç vaxt sizin məşuqəniz olan deyiləm. Bunda israr etmək mənasız olduğu qədər də zərərlidir. İndi isə... bütün bunlardan sonra... biz sizinlə dost, həm də səmimi dost olaraq qala bilərik. Bu, gerçək, niyyətsiz bir dostluq olacaqdır. Buna razısınızmi?

Çıxarılan bu hökmün qəti, ona qarşı cəhdlərin isə mənasız olacağını anlayan kişinin razılışmaqdan başqa çarəsi qalmadı. Belə bir misilsiz tərəf-müqabili qazandığı üçün o, sevincindən hər iki əlini, həm də tərəddüdə qapılmadan qadına sarı uzatdı:

– Mənimlə istədiyiniz kimi davranmaqda sərbəstsiz.

Kişinin özünüifadə təzi səmimi görüdüyündən qadın da hər iki əlini ona uzatdı.

Qadının əllərini növbə ilə öpəndən sonra kişi baxışlarını yerdən qaldırmaqla səmimi bir etirafda bulundu:

– And olsun Allaha, əgər eynilə sizin kimi bir qadınla rastlaşsaydım, düşünmədən onunla evlənərdim!

Düruanın budəfəki komplimenti, hər halda, qadının könül taxtını alt-üst eləmiş, onu saran buzları əritmişdi: elə buna görə də qadın onu cəld və adətən, kişiləri qula çevirən etiraf dolu baxışlarla süzdü.

Bunun ardınca söhbət üçün növbəti mövzu axtaran kişi qadının çiyinə toxunaraq, lütfkarcasına dedi:

– Mən öz dostluq vəzifələrimin icrasına başlayıram. Dostum, siz lap dilbilməzsiz ki...

Qadın bundan karıxdı.

– Sizinlə açıq danışa bilərəmmi?

– Hə.

– Tamamilə açıqmı?

– Tamamilə.

– Deməli, belə. Siz xanım Valteri ziyarət edin – o, barənizdə çox yüksək fikirdədir, – və onun xoşuna gəlməyə çalışın. Bax orada söyləyəcəyiniz bu tip komplimentlər tam yerinə düşəcək. Hərçənd o, abırlı-həyalı qadındır. Eşidirsiniz, çox abırlı qadındır. Ona görə də... ona edəcəyiniz sırtıq həmlələr mənasız görünə bilər. Amma onda xoş təəssüratlar oyatmaqla siz daha çox şeyə nail ola bilərsiniz. Redaksiyada qazancınızın, hələlik, çox aşağı olduğundan xəbərdaram. Amma bundan heç pərişan olmayın, çünki Valterlər bütün əməkdaşları eyni qonaqpərvərliklə qarşıyırlar. Sözümlü dinləyin və ləngimədən onlara baş çəkin.

Gülümsünən kişi:

– Təşəkkür edirəm, siz mələksiniz. Xilaskarım olacaq bir mələksiniz.

Bunun ardınca onlar başqa mövzulara keçdilər. Bu qadınla baş-baş qalmaqla məmnunluğunu göstərmək üçün Jorj bir xeyli orada qaldı. Qalxıb gedərkən bir daha dəqiqləşdirdi:

– Deməli, qərara alındı: dost olacağıq.

– Bəli, qərara alındı.

Bayaqkı komplimentinin xanım Forestyedə buraxdığı təsiri daha da gücləndirmək üçün Dürua arzusunu dilə gətirdi:

– Əgər nə vaxtsa dul qalsanız, mütləq sizə evlənmək təklif edəcəyəm.

Bu sözlərə reaksiya verməsi üçün qadına vaxt verməyərək əlüstü ona baş əydi.

Xanım Valterin ziyarətinə getməyə Dürua utanırdı, çünki qadın heç vaxt onu evlərinə dəvət eləməmişdi, o isə kiməsə qabırğa olmaqdan çəkinirdi. Amma hər halda, müdirin ona sayğısı vardı, onu yaxşı bir əməkdaş kimi dəyərləndirirdi, önəmli tapşırıqların böyük qismini ona yükləyirdi. Ona görə də o, bütün bu lütfdən, inayətdən niyə də yararlanmasın, niyə onun evinə ayaq açmasın axı?

Bir sabah erkən oyanıb bazara yollandı, on franka iyirmi ədəd gözoxşayan armud aldı. Onları uzaq bir yerdən pay göndərilibmiş kimi xüsusi səliqə ilə bir səbətə düzəndən sonra bu sovqatı Valterlərin evinə aparıb, öz vizit kartıyla bərabər qapıçıya verdi. Əvvəlcədən kartında bu sözləri yazmışdı:

«Səhər Normandiyadan göndərilən bu meyvə payını xanım Valterin qəbul etməsini Jorj Dürua lütfən xahiş edir».

Sabahısı gün redaksiyadakı özəl poçt qutusunda o, içində xanım Valterin vizit kartıyla birlikdə bir zərf tapdı. Qadın məktubda Jorj Düruaya paya görə səmimi təşəkkürünü bildirir, onu, adətən, şənbə günləri verilən ziyafətlərinə dəvət edirdi.

Elə ilk şənbə günü o, ziyafətə yollandı.

Malzerba bulvarındakı özəl evində yaşayan Valter hər şeydən pul qazandığı üçün evin bir qismini də kirayə verirdi. Kilsə xidmətçiləri kimi nəhəng qədd-qamətə malik yeganə qapıçılarının əynində yaxalığı moruğu rəngdə olan, qızılı düyməli livreyə¹, ayaqlarında isə baldırlarına kip oturan bəyaz corablar vardı. İki giriş qapısının arasında duran bu qapıçı ev sahibi və onun kirayəçiləri üçün qapını açıb-örtməklə qalmır, həm də öz zahiri görkəmiylə bu yaraşılıq malikanəyə kübar görkəm qazandırır.

İkinci mərtəbədəki qonaq otağına qalxmaq üçün qapıları pərdəli, divarları isə qobelenlərlə üzənmiş qonaq otağından keçmək

¹ Livreyə – zərbaftalı geyim

lazım gəlirdi. Buradakı bir cüt qulluqçu stulda oturub mürgü döyürdü. Onlardan birisi Düruanın paltosunu aldı, əsasını alan digər qulluqçu isə qapını açıb içəri keçdi və bomboş salonda qonağın adını səsləndirəndən sonra kənara çəkilib ona yol verdi.

Çaşqınlıqla həndəvərinə göz gəzdirən Dürua birdən güzgüdə bir neçə adamın əksini gördü: deyəsən, bu adamlar ondan xeyli aralıda oturmuşdular. Əvvəlcə o, yanlış bir məkana daxil olduğunu sandı: bu yanlışlıq hissini onda güzgülər oyatmışdı. Lakin iki boş salonu keçməklə o, divarları qaymaçıçəyi naxışlı, mavi ipək parçayla üzlənmiş kiçik buduara¹ gəlib çıxdı. Buradakı dəyirmi masa arxasında çay içən dörd xanım alçaq səslə söhbətləşirdi.

Paytaxtdakı yaşamı və xüsusilə də reportyor məsləki sayəsində cürbəcür məşhur adamlarla bir araya gələn Dürua bənzər yerlərdə özünü sərbəst aparmağı çoxdan öyrənsə də, bu bomboş zallardan keçməklə belə dəbdəbəli bir məkana düşəndə özünü bir anlığına itirdi.

Baxışlarıyla ev sahibəsini axtararaq o:

– Xanım, mən öz... – deyə mızıldandı.

Xanım Valter ona əl uzatdı. Qadının əlini sıxan Dürua bu əsnada qəddini də əydi.

Ona:

– Ziyarətimə gəlməklə çox böyük iltifat göstərmisiniz, cənab, – deyən xanım ona kreslo göstərdi. İlk baxışda xeyli hündür görünən bu kreslodan oturan Dürua, sanki, bir quyunun dibinə düşdü.

Araya sükut çökdü. Sonra qadınlardan biri sözə başladı. Havaların çox soyuduğunu deyən qadın bu şaxtaların qarın yatalağı epidemiyasının yayılmasına mane olmadığını və ona görə də konkada gəzməyin hələlik təhlükəli olduğunu vurğuladı. Bu yerdə xanımlar Parisdəki şaxtalar barədə fikirlərini səsləndirmə ehtiyacı duydular, sonra ilin hansı fəslinin daha yaxşı olması barədə söz düşdü və bununla bağlı səslənən bəsit fikirlərin, eynilə otağı basan toz qatı kimi, bu beyinlərdə zamanla formalaşdığı bəlli oldu.

Qapı xəfifcə cırıldı. Dürua geri dönəndə, gümüş təbəqə ilə örtülməmiş iki şüşənin arxasındakı şişman bir qadının onlara yaxınlaşdığını sezdi. Həmin qadın buduara daxil olanda dəvətli xanımlardan birisi yerindən qalxdı və hamı ilə əl görüşməklə məclisi tərک

¹ *Buduvar* – zadəgan xanımın xudmani qəbul otağı

elədi. Paltarının şüşə muncuqları alaqaranlıq zalda işıldayan bu qadının uzaqlaşan qaraltısını Dürua baxışlarıyla yola saldı.

Qonağın birisinin gedib digərinin gəlməsiylə bağlı tələş yatan dan sonra o vaxta qədər burada gedən söhbət heç bir səbəb olmadan Mərakeş əhvalatlarının, Şərqdə aparılan savaşın və İngiltərənin Cənubi Afrikada yaşadığı sıxıntının üzərinə gəldi.

Bu məsələlərin müzakirəsi zamanı qadınlar, sanki, abırlı bir kübar komediyasında rol oynayırdılar: indiyədək bu məzhəkə dönə-dönə təkrarlandığından hər kəs buradakı rolunu əzbər bilirdi.

Saçları burulmuş, qısa boylu sarışın xanım içəri girdikdə, hündür, arıq və yetkin yaşdakı qadın buduarı tərk elədi.

Line barədə, onun akademik seçilmək şansları barədə söz açıldı. Yenicə gələn xanım tam arxayın idi ki, bu işdə Linenin başlıca rəqibi «Don Kixot» mövzusunda gözəl bir mənzum dramın müəllifi Kabanon-Leba olacaq.

– Yəqin, xəbəriniz var: qışda bu əsər «Odeon»da səhnəyə qoyulacaqdır.

– Doğrudan? Mütləq gedib baxacağam – bu, əsl sənət əsəridir.

Xanım Valterin danışığı tərzı yeknəsəq, lütfkar və laqeyd idi: danışdığı zaman o, təzə bir şey düşünməzdi, çünki bütün açıqlamaları hazır qənaətlərə söykənirdi.

Bududara qaranlıq çökürdü. Ev sahibəsi qulluqçunu səsləyib lampaları yandırmağı tapşırırdı. Litoqrafiya sexində nahar yeməyi üçün dəvətnamələr sifariş etməyi unutduğunu bir ara xatırlasa da, bütün diqqəti bulaq kimi çağlayan danışılarda idi.

Bir qədər kökəlsə də, hələlik cazibədarlığını itirməyən xanım Valter qadınlar üçün qüruba doğru enişin qaçılmazlığını bəlli edən o təhlükəli yaş həddində idi. Yaxşı görünməkdən ötrü hər mənada öz qayğısına qalar, hər şeydən qorunardı. Vücudunun gigiyenasına riayət edər, cürbəcür məlhəmlərdən yararlanardı. Kənardan baxana ruhən sakit birisi kimi görünərdi: adama elə gələrdi ki, ağılı – məntiqini və nəcabətini hər vəchlə qoruyan bu xanımın daxili aləmi bir mənada vaxtaşırı biçilməklə daim eyni sahmanda qalan fransız bağçasıdır. Onun bütün məlahəti adamı heç nə ilə heyrətə gətirmirdi. Xəyal gücündən daha çox, o, hər şeyə nüfuz edən, ayıq və aşkar sezilən ağılına güvənirdi. Çevrəsinə xeyirxahlıq, dostluq və xoşniyyət saçan ruhu hamını və hər şeyi öz təsiri altına salırdı.

Düruanın bayaqdan bəri ağzına su alıb oturması onun nəzərin-dən yayınmamışdı. Bir kimsə onunla ünsiyyət qurmadığından kişi bu məclisdə özünü artıq sayırdı. Xanımların başının akademiya haqqında söhbətə qarışmasından yararlanan ev sahibəsi bu cavan kişiye belə bir sualla müraciət elədi:

– Cənab Dürua, siz bu barədə nə düşünürsünüz? Axı bu barədə heç kəs sizin qədər geniş bilgilərə sahib deyildir?

Dürua düşünmədən cavab verdi:

– Mənə qalsa, xanım, namizədlərin həmişə qızğın mübahisələr doğuran özəllikləriylə müqayisədə onların yaşına və sağlamlığına daha çox önəm verərdim. Şəxsən mən onların xidmətlərindən daha artıq dərəcədə xəstəlikləriylə bağlı bilgiler toplayardım. Lope de Veqadan mənzum tərcümələrdənsə, namizədlərin qaraciyərinin, ürəyinin, böyrəyinin və beyninin vəziyyəti ilə maraqlanırdım. Fikrimcə, onların ürəyinin genişlənməsi, şəkər xəstəlikləri, hətta daha betəri, əzələ atrofiyasına meyil etmələri onların barbar xalqların poeziyasındakı vətəndaşlıq motivləri barədə cild-cild əsərlərindən daha önəmlidir.

Onun bu sözləri heyrət dolu sükutla qarşılandı.

Xanım Valter təbəssümlə xəbər aldı:

– O niyə elə?

Düruadan cavab gəldi:

– Çünki mən həmişə və hər yerdə qadınlara həzz bəxş edəcək şeylər axtarıram. Akademiya isə, xanım, yalnız hər hansı akademik öləndən-ölənə sizlərin diqqətini özünə çəkir. Bundan belə mənə çıxır ki, nə qədər çox akademik dünyasını dəyişərsə, bu, sizlərə bir o qədər ləzzət verər. Onların tez-tez gəbərmələri üçünsə namizədlər arasından xəstə və yaşlı olanlara üstünlük vermək lazımdır.

Qadınlar onun nəyi nəzərdə tutduğunu hələ də anlamırdılar. Ona görə də Dürua bunu açıqlamağa ehtiyac duydu:

– Düzünü desəm, Paris xronikalarında hansısa akademikin dünyadan köçdüyunü öyrənməkdən mən də həzz alıram. Həmin an özümə «Onun yerini kim tutacaq?» sualını verir və uyğun namizədləri seçirəm. Bu çox məzəli bir oyundur və ölümsüz sayılanlardan birisi dünyasını dəyişəndə bütün Paris salonlarında hamı bu oyuna, yəni «əcəl və qırx ahıl oyunu»na* köklənir.

Belə yanaşmanı tam anlamayan xanımlar gülümsədilər, çünki hələ də onun müşahidələrinin sərrastlığını dəyərləndirməkdə aciz idilər.

Ayağa qalxan Dürua dedi:

– Əziz xanımlar, onları seçən sizsiniz və bunu onların bir an öncə ölmələri üçün edirsiniz. Ona görə də yaşlılara, ən yaşlılara, ahillərə hörmət edin, sonrası ilə işiniz olmasın.

Oradakılara bir kərə və son dərəcə zərif bir təzim edən Dürua məclisi tərک elədi.

O, dışarı çıxan kimi xanımlardan biri dilləndi:

– Çox məzəli bir cavandır. Kimdir bu belə?

Xanım Valter dedi:

– Qəzetin əməkdaşlarındanır. Redaksiyada hələlik ona xırda-para işlər buyururlar, amma yaxın vaxtlarda işdə irəliləyəcəyinə heç şübhə eləmirəm.

Özündənrazi və şən halda bayıra çıxan Dürua Malzerba bulvarında rəqqas kimi şux yeriyir və öz-özünə: «Pis başlamadın» deyərək-dirək verirdi.

Həmin axşam o, Raşel ilə də barışdı.

Sonrakı həftə həyatında iki önəmli hadisə baş verdi: xronika şöbəsinə müdir təyin olundu və xanım Valter onu nahara dəvət elədi. Bu hadisələr arasındakı bağı o, asanlıqla sezdi.

Tacir xislətli Valterdən ötrü mətbuat da, deputat titulu da bir təsir vasitəsi idi: əslində, «Fransız həyatı»na da o, hər şey bir yana dursun, ticarət işi kimi yanaşırdı. Özünü sıradan birisi kimi aparır, üzündən xeyirxahlıq və şuxluq ifadəsini əskik etmirdi. Ən müxtəlif məqsədlərinə çatmaqdan ötrü o daha öncə sınadığı, yaxşı bələd olduğu, güvəndiyi adamlardan, məqsədyönlü, qoparaqlı və çevik adamlardan yararlanırdı. Bir müddət Düruaya göz qoyduqdan sonra qərara gəlmişdi ki, xronika şöbəsinin müdiri vəzifəsi bu adamın tam boyuna biçilib.

O vaxta qədər xronika şöbəsinə redaksiyanın katibi Buarenar başçılıq edirdi və bu adam – yaşlı, xırdaçı, məmur kimi qorxaq və sözbəxan birisiydi. Son otuz ildə on bir ayrı qəzetdə katib vəzifəsində çalışsa da, bu müddətdə nə hərəkət, nə də düşüncə tərzini dəyişmişdi. Bir redaksiyadan digərinə, bir restorandan başqasına keçirmiş kimi keçsə də, o heç fərqi nə varmazdı ki, hər

yerin özünəməxsus mətbəxi var. Din və siyasət məsələlərinə heç qarışmazdı, çalışdığı qəzetin necəliyindən asılı olmayaraq, hər yeni redaksiyada işini qorxuyla yox, vicdanla yürüdərdi, bu sahədə illərlə topladığı bütün bilgi və təcrübəsini əsirgəməzdi. Ətrafında heç nəyi sezməyən kor, qulaqları sağır kimi çalışdı, lal kimi ağzını açmaz, heç dinib-danışmazdı. Amma yüksək səviyyəli bir peşəkar kimi dürüstlüyünə də kölgə salmazdı, jurnalist əxlaqına son dərəcə sadıq bu adamın davranışında dürüstlükdən, nəciblikdən və loyallıqdan uzaq heç bir hərəkətə rastlanmazdı. Müdir ona dəyər versə də, qəzetin özəyi sayılan bu şöbəni daha uyğun birisinə tapşırmaq barədə vaxtaşırı düşünərdi. Çünki geniş kütləyə istiqamət verən, birjani hərəkətə gətirən son xəbərləri və şayiələri məhz bu şöbə formalaşdırırdı. Məsələn, kübar əyləncələri haqqında iki yazı arasına ciddi bir olay barədə eyhamlı xəbəri, guya, təsadüfən, pərçim etməyi bacarmaq da lazım idi. Sətiraltı mənalarla oynamaq sayəsində hər hansı şayiəni elə təqdim etməlisən ki, o, inandırıcı görünsün, real hadisənin gerçəkliyinə isə hamı şübhə ilə yanaşsın. Xronika şöbəsi elə çalışmalıdır ki, qəzetin hər sayında istənilən oxucu özü üçün maraqlı nə isə tapsın – o halda xronikanı ucdantutma hamı gözüne təpəcək. Hamını və hər şeyi – toplumun bütün təbəqələrini, bütün peşə sahiblərini, Parisi və əyaləti, ordunu və sənət adamlarını, ruhaniləri və tələbələri, vəzifə sahiblərini və əxlaqsız qadınları bir gözlə görməliydi bu şöbənin müdiri.

Bir dəstə reportyoru yönləndirən bu adam ehtiyatı bir an da əldən qoymamalı, daim ayıq-sayıq olmalıydı. Hər şeyə şəkk ilə yanaşmalı, gözdən tük çəkən, çoxbilmiş, uzaqgörən, güzəştli birisi olmalı, ən hiyləgər fəndlərə əl atmaqdan qorxmamalı, doğrunu yalandan bir baxmaqla ayırd edəcək qədər öz işinin sərrafı olmalıydı. Hər hansı xəbərlə bağlı nəyi deməyin, nəyi isə gizlətməyin lazım gəldiyini, xəbərin oxucularda hansı təəssürat oyadacağını bəri başdan təyin etməliydi. Həm də təqdimatda elə forma seçməliydi ki, təsir birə-beş artsın.

Uzun illər redaksiyalarda dirsək çürüdən Buarenarda ustalıq və parlaq üslub formalaşmamışdı. Müdirin gizli niyyətlərini daim sezə biləcək anadangəlmə intuisiyadan da məhrum idi.

Dürua isə bu işi gərəkən şəkildə qura bilərdi və Norber de Varenin ifadəsiylə desək, «ticarətin dərin, siyasətin isə dayaz

sularında» üzməyi üstün tutan bu redaksiya heyətinə tamamilə uyğun birisiydi.

Nəşirin planlaşdırdığı və dəstəklədiyi avantürələrin iştirakçısı olan altı deputat, əslində, «Fransız həyatı»nın ilhamvericiləri və gerçək redaktorları sayılmalı idi. Palatada bu deputatları «Valterin dəstəsi» adlandıranlara, əslində, bu adamların Valterlə birlikdə və ya onun əliylə sahibləndikləri yağlı tikələrə ancaq həsəd aparmaq qalırdı.

Siyasət şöbəsinin müdiri Forestye də bu işbazların əlində oynucağa, onların iradəsinin quluna çevrilmişdi. Baş məqalələri evdə, özü demişkən, «rahat ortamda» yazan bu adam onların buyruğuna tam uyurdu.

Qəzetə paytaxt səviyyəsi qazandırmaq üçün hər birisi öz sahəsində kifayət qədər tanınan iki yazar redaksiya ilə əməkdaşlığa cəlb olunmuşdu: gündəlik mövzularda felyetonlar yazan Jak Rival, bir də şair və bədii yazılarıyla, daha doğrusu, yeni üslubda hekayətləri ilə tanınan Norber de Varen.

Yerdə qalanlar isə kiçik məbləğlər xatirinə hər şeydən yazan çoxsaylı qələm sahibləri arasından seçilən sənət, musiqi və teatr tənqidçiləri, habelə məhkəmə və at yarışları üzrə reportyorlar idi. Kübar cəmiyyətindən olan iki xanım isə «Pənbə domino» və «Bəyaz pəncə» imzalarıyla kübar aləm barədə xəbərləri, moda, yüksək təbəqənin əxlaqı, etiket və nəzakət qaydaları barədə yazır, aristokratların qeybətini qırırdılar.

Məhz bu cür qarmaqarışq bir dəstənin istiqamət verdiyi «Fransız həyatı» «dərin və dayaz sularda üzməyinə» davam edirdi.

Təzə vəzifəsinin sevincini gen-bol yaşamamış Dürua bir dəvətnamə aldı. Orada yazılmışdı: «*Cənab və xanım Valterlər cənab Düruanı iyirmi yanvar günü saat dördə ziyafətə dəvət edirlər*».

İlk dəvətdən az müddət sonra gələn bu təklif onu necə sevinirdisə, bu dəvətnaməni bir sevgi məktubu kimi öpdü. Sonra kassirin yanına yollandı ki, gərgin maliyyə durumunu yaxşıya doğru dəyişdirsin.

Adətən, xronika şöbəsi müdirinin öz büdcəsi olur və ondakı vəsait hesabına müdir, bostanının ilk bəhrəsini baqqala gətirən kəndlilər kimi, doğru-yanlış bilgiləri oradan-buradan toplayıb qəzetə təqdim edən reportyorların əməyini dəyərləndirir.

İlk mərhələdə Düruaya aylıq xərclər üçün min iki yüz frank ayrıldı və o, bu məbləğin böyük qismini öz ehtiyaclarına xərcləməyi nəzərdə tutdu.

İsrarlı tələbləri qarşısında davam gətirməyən kassir Düruaya avans olaraq dörd yüz frank ödədi. İlk öncə bu məbləğin iki yüz səksən frankını xanım de Marelə yollamağı düşünsə də, o, əlində qalacaq yüz iyirmi frankın azlığının öz işini rahat qurmasına imkan verməyəcəyini anlayıb, borcun qaytarılmasını təxirə salmaq qərarına gəldi.

İki gün ərzində yeni iş yerini sahmana saldı: redaksiyanın yerləşdiyi iri otaqda bundan sonra onun öz masası və məktublar üçün siyirməli şkaflı olacaqdı. Otağın bir küncündə o, digərində isə ahıl yaşına baxmayaraq, saçlarına hələ də dən düşməyən və çalışarkən şövə kimi qara, buruq-buruq saçları kağızların üstünə sallanan Buarenar oturacaqdı.

Otağın ortasındakı uzun masa isə ştatdankənar əməkdaşlar üçün nəzərdə tutulmuşdu. Adətən, bu masadan bir skamyaya kimi yararlanırdılar: onun üstündə oturanlar ya ayaqlarını aşağı sallayırdılar, ya da ki Şərqi üsulu bardaş qururdular. Bəzən isə eyni vaxtda bu masada oturan beş-altı adam, Çin bütələri kimi, donuq poza alır və bütün diqqətlərini oynadıqları bilbokeyə cəmləşdirirdi.

Bir müddət sonra Dürua da bu oyuna meyil saldı: Sen-Potenin yetirməsi kimi yetişən və onun təlimatlarına uyan Dürua böyük uğurlara nail olmuşdu.

Forestyenin durumu isə gündən-günə ağırlaşdığından o, özünün qaraağacdan hazırlanan nisbətən ağır, amma misilsiz və yeni bilbokesini dostunun ixtiyarına vermişdi. İndi öz güclü əliylə ipi oynadıb, kürəni hərəkətə gətirən Dürua pəsdən sayırdı:

– Bir, iki, üç, dörd, beş, altı...

Xanım Valtergilə ziyafətə gedəcəyi gün nahara qədər o, indiyəcən ilk dəfə ard-arda iyirmi xal qazanmışdı. Öz-özünə düşündü: «Əcəb uğurlu gündür, hər cəhətdən bəxtim gətirir». Bilbokədə xüsusi bacarıq sərgiləməsi hər kəsə «Fransız həyatı» redaksiyasında bəlli bir hörmət-izzət qazandırır.

Əyin-başını dəyişmək üçün işdən erkən çıxdı. London küçəsində qarşısında gedən alçaqboylu qadın öz fiquru ilə ona xanım de Mareli xatırlatdı. Qanı qaynadı, ürəyinin döyüntüsü artdı. Qadını

profilədən görməkdən ötrü qarşı səkiyə keçdi. Qadın da dayandı, çünki o da küçəni keçməyə hazırlaşdı. Yox, Dürua yanılmışdı. Ona görə də dərinədən köks ötürdü.

Tez-tez özünə belə bir sual verirdi: əgər onunla rastlaşsa, özünü necə aparsın? Ona hörmətlə baş əysin, yoxsa onu görməzliyə vursun?

Qət eləmişdi ki, özünü görməzliyə vurması daha məsləhətlidir.

Hava soyuduğundan gölməçələrin səthi buz bağlamışdı. Qazla işıqlanan küçə fənərlərinin işığında səkilər quru və bomboz görünürdü.

Evə yetişincə ağına bir fikir gəldi: «Mənzilimi dəyişməliyəm. Burada məskunlaşmağım artıq əlverişli deyil». Əhvali-ruhiyyəsi necə yüksək idisə, binaların damları ilə qaçmağa da hazır idi. Pəncərə ilə çarpayı arasında var-gəl edərək, uca səsə təkrarlayırdı:

– Bu, uğur deyilsə, bəs nədir? Əlbəttə ki uğurdur! Bu barədə atama yazmalıyam.

Atasına hərdənbir məktub yazırdı və bilirdi ki, geniş Sena vadisinin və Ruanın göründüyü o yüksək təpənin yanından keçən yol kənarındakı Normandiya yeməxanasını işlədən ailəsi hər dəfə oğullarından məktub alanda sevincləri yerə-göyə sığmır.

Atasından ara-sıra aldığı və üzəri iri, naş xətlə yazılan namələr-də o, aşağıdakı sətirlərlə rastlaşardı:

«Əziz oğlum. Bununla yazıb diqqətinə çatdırıram ki, biz, yeni ananla mən, sağ-salamatıq. Dolanışığımız əvvəlki kimidir. Bir də sənə onu çatdırmalıyam ki...»

Kəndlərində baş verən bütün yenilikləri, qonşularının başına gələnləri, əkin-biçin xəbərlərini Dürua böyük maraqla oxuyurdu.

Xırda güzgünün önündə bəyaz qalstukunu düyünləyərkən Dürua təkrar fikrə getdi: «Atama məktubu sabah yazaram. Əgər bu axşam mənim haraya dəvətli olduğumu öyrənsəydi, qocanın ağı başından çıxardı, vallah! Orada dadacağım ləziz xörəklər, yəqin, zavallı atamın yatsa, heç yuxusuna da girməz». Bu ara ata ocağındakı divarlarını, his basmış mətbəxi ötəri gözləri önündə canlandırırdı: budur, müştərilər üçün boş zalın bəri üzündəki otaqda divar boyu qazanlar düzülüb və alov dilimlərinin əksi divara düşüb, pişikləri ocağın böyründə xumarlandığı üçün heykəltək quruyub, kirdən işildayan taxta masanın üstündə içki ləkələri, buğlanan

şorba dolu qab, bir də iki boşqab arasında yanan şam gözə dəyir. Bu da onun ata-anası: bu bir cüt kəndli səbirlə, xırda qurtumlarla öz şorbasını yeyir. Bu doğma adamların hər hərəkəti, jesti, üzlərindəki qırıqlar ona necə də tanışdır. Hər axşam süfrə arxasında qabaq-qənşər oturan bu cütlüyün nədən danışdıqlarını da o, əzbər bilirdi.

Dürua düşündü: «Vaxt tapıb onlara bir baş çəkməliyəm». Bəzək-düzəyini bitirib lampanı keçirdi və pilləkənlə aşağı endi.

Bulvarla irəliləyərkən yolda əxlaqsız qadınlar ona qabırğa oldular. Qolunu onların çəngindən qurtararkən özünü alçaldılmış birisinin yerində hiss edir və nifrətlə təpinirdi: «Əl çəkin məndən!» Görəsən, bu fahişələr onu nə hesab edirdilər belə? Yoxsa kime girişdiklərinin fərqində deyildilər? Əynində frak olan bu cənab toplumun zəngin, sayılan və nüfuzlu şəxslərinin evinə ziyafətə gedirdi və sanki, bu duyğu onun özünü də tamamilə başqa birisinə, cəmiyyətdən, yüksək cəmiyyətdən, seçilib-sayılan şəxslərdən birisinə çevirmişdi.

Hündür və bürünc şamdanların işıqlandırdığı giriş otağına arxayın tövrlə daxil olub, paltosunu və əsasını qabağına qaçısan qulluqçulara uzatdı.

Bütün salonlar gur işıqlandırılmışdı. Qonaqları ən geniş sayılan ikinci zalda qəbul edən xanım Valter onu da lütfkar bir təbəssümlə qarşıladı. Dürua daha öncə gələn iki kişiylə, «Fransız həyatı»nın anonim redaktorlarından sayılan deputatlardan cənab Firmen və cənab Laroş-Matye ilə salamlaşdı. Palatada böyük hörmət sahibi olan Laroş-Matye redaksiyada da xüsusi nüfuzuyla seçilirdi. Yaxın vaxtlarda onun nazir seçiləcəyinə heç kimin şəkk-şübhəsi yox idi.

Forestye xanımıyla zala daxil oldu. Ecazkar xanımının əynində pənbə rəngli paltar vardı. Onun deputatlarla hədsiz sərbəst davranacağını Dürua heç gözləməzdi. Beş dəqiqə, bəlkə də, bir az artıq o, buxarının yanında Laroş-Matye ilə qısıq səsle söhbətləşdi. Əri Şarlin görkəmi çox üzgün idi, ötən bir ayda xeyli arıqlayan bu adam aramsız öskürür və hey təkrarlayırdı: «Qışda gərək cənuba gedib dincəlim».

Jak Rival və Norber de Varen bir vaxtda gəliblər. Az sonra zalın dərinliyindəki qapı açıldı və biri gözəl, digəri isə çirkin olmaqla, bir cüt gənc qızın müşayiəti ilə cənab Valter peyda oldu. Qızlardan biri on altı, digəri isə on səkkiz yaşında olardı.

Şefin övlad sahibi olduğunu Dürua bilsə də, bu səhnə onu heyrətləndirmişdi. İndiyədək onun naşirin qızları barədə təsəvvürləri səyahət etməyə hazırlaşdığımız ölkələrə dair bəslənən xəyallara bənzəyirdi. Həm də ki o, bu qızları uşaq yaşda zənn edirdi, önündə isə ərgən qızlar dayanmışdı. Bu uyğunsuzluq onu, xəfif də olsa, həyəcanlandırdı. Onu da qızlara təqdim elədilər, növbə ilə ona əl uzadan qızlar sonra keçib, onlar üçün ayrılmış xırda masanın arxasında əyləşməklə, səbətdəki ipək sap yumaqlarını açmağa girişdilər.

Hamı daha kimi isə gözləyirdi. Bütün günü ən müxtəlif işlərlə məşğul olan, günün sonunda bir araya gələn, ortağ heç bir yön-ləri olmasa da, eyni ziyafətə çağırılan adamların yaşadığı qəribə bir sıxıntı içində hamı susurdu.

Birtəhər vaxt öldürən Dürua divarlara göz gəzdirdi. Bunu sezən Valter öz kolleksiyası ilə aşkar şəkildə öyünmək məqsədilə ona səsləndi:

– Hə, mənim tablolarımı süzürsünüz? – O, vurğunu «mənim» sözünün üzərinə salmışdı. – İndi özüm onları sizə göstərəm.

Rəsmlərin bütün təfərrüatlarını qonağa anlatmaq üçün o, lampanı əlinə aldı.

– Bunlar peyzajlardır, – dedi.

Divarın tən ortasında asılan və şimşək çaxan səmanın altıda Normandiya sahillərini təsvir edən tablo rəssam Giyemenin* əsəri idi. Aşağıdakı tablolarda Arpinyi* meşəsi və üfüqlərdə dəvə təsviri olan Əlcəzair düzənliyi əks olunmuşdu. İkinci tablodakı uzunayaqlı və nəhəng dəvə adama əcaib bir abidəni xatırladırdı.

Sonra o biri divarda asılan tablolara işarə edən Valter əsl məra-sim ustası kimi təntənə ilə dedi:

– Böyük ustadlar.

Bu divarda asılan dörd tablo arasında Jerveksin* «Xəstəxanada qəbul günü», Bastyen-Lepajın* «Biçinçi qadın», Buqronun* «Dul qadın» və Jan-Pol Loransın* «Edam» əsərləri vardı. Sonuncu tabloda bir dəstə əsgərin kilsə divarı önündə Vandey keşişini güllələ-məsi səhnəsi təsvir olunmuşdu.

Sonrakı divara yanaşan Valterin ciddi sifəti təbəssümdən işıqlandı:

– Bunlar isə yüngül janra aiddir.

Buradakı əsərlərdən Jan Beronun* fırçasından çıxan və çox da iri olmayan «Yuxarıda və aşağıda» tablosu diqqəti çəkməkdəydi. Rəsmdə yaraşlıq bir Paris xanımı hərəkətdə olan konkanın pilləkəniylə qalxırdı. Qadının başı artıq yuxarı qat səviyyəsində olduğundan oradakı skamyalarda oturan kişiler heyranlıq dolu baxışlarını aralarında peyda olan bu qadının zərif üzünə dikiblər. Eyni vaxtda, aşağıda, dayanacaqda duran kişiler isə bu dilbərin ayaqlarını altdan yuxarı və şəhvət dolu nəzərlərlə süzürdülər.

Əlində lampa tutan Valter şux bir təbəssümlə soruşdu:

– Hə, necədir? Məzəlidir? Məzəlidirmi?

Daha sonra o, Lamberin* «Boğulanın xilas» əsərini işıqlandırdı. Tabloda qab-qacağın yığışdırıldığı nahar süfrəsində oturan pişik balası təsvir olunmuşdu: heyvan heyrət və maraq dolu baxışlarla stəkandakı suda üzən milçəyi izləyir, həm də sudan çıxacağı halda onu tutmaq üçün pəncəsini havada hazır tutmuşdu. Amma hələlik buna cəsərət etmirdi və tərəddüd içindəydi. Görən, bu oyun nə ilə bitəcəkdirdi?

Sonra Valter Detayın* «Dərs» tablosunu göstərdi: kazarmadakı əsgər pudelə təbil çalması öyrədirdi.

Şef dilləndi:

– Yaxşı düşünülüb!

Bunu təsdiqləyərək gülümsəyən Dürua da öz heyrətini bəyan elədi:

– Heyrətamizdir, heyrətamizdir, heyrə...

Amma həmin an salona girən xanım de Marelin səsini eşitdiyi üçün sözü ağzında qaldı. Şef isə rəsmləri göstərməyinə və onlarla bağlı açıqlama verməyinə davam edirdi.

Bu dəfə o, lampanı Moris Leluarın* «Maneə» adlı akvarelinə tutdu. Küçənin düz ortasında Heraklı xatırladan iki yekəpər cavan əlbəyaxa olub və buna görə də portşezin¹ hərəkəti dayandırılıb. Portşezin xırda pəncərəsindən yaraşlıq bir qadın sifəti gözə dəyir və bu sifətdə nə qorxu, nə də səbirsizlik oxunur... əgər düzünü öyrənmək istəyirsinizsə, bu qadın iki yekəpərin davasını dərin maraqla süzür.

Valter izah elədi:

– Digər otaqlarda da rəsm əsərləri asılıb, amma onlar geniş rəğbət qazanmayan və ya çox da tanınmayan rəssamların işləridir. Burada isə mənim «Kvadrat salon»umu görürsünüz. Hazırda mən

¹ Portşez – daşına bilən yüngül kreslo növü

cavan, çox cavan rəssamların işlərini satın alıram, onları yedəkdə, yeni arxa otaqlarda saxlayır və şöhrət qazanacaqları günü gözləyirəm. İndi rəsm almağın əsl vaxtıdır, – deyə o, az qala, pıçılı ilə əlavə elədi. – Çünki rəssamlar acından ölürlər... qara qəpiyə...

Amma Düruanın gözünə daha heç nə görünmürdü, dinləsə də, heç nə eşitmirdi. Xanım de Marel buradaydı, düz onun arxasında dayanmışdı. İndi neyləsin? Dönüb ona baş əysə, görəni, qadın arxasını çevirməz və ya onu acılamaz ki?! Əgər indi yaxınlaşmasa, məclisdəkilər onun barəsində nələr düşünər?

Dürua «Hər halda, rastlaşma anını bacardıqca ləngitməliyəm» deyə qət elədi. Həyəcanı elə yüksəldi ki, hətta xəstə olduğunu bəhanə edib, evə dönmək fikri də ağılına gəldi.

Rəsmlərlə tanışlıq bitdi. Valter lampanı masaya qoydu və yeni qonağını qarşılamağa getdi. Dürua isə guya, tabloların seyrindən doymayıbmış kimi oradan aralanmadı.

Başını tamam itirmişdi. İndi neyləməliydi, görəni? Qulağına səslər, söhbətlərin ayrı-ayrı təfərrüatları gəlib çatırdı.

Xanım Forestye ona müraciət elədi:

– Qulaq asın, cənab Dürua.

O, tez qadına sarı getdi. Qadın onu bal təşkil edən bir rəfiqəsiylə tanış etməyi və bu barədə «Fransız həyatı»nın xronikasında bir xəbər çıxmasını arzulayırdı. Dürua mızıldandı:

– Əlbəttə, yazarıq, xanım, əlbəttə...

Xanım Marel onun lap yaxınlığındaydı. Amma onun nə geri dönməyə, nə də buradan uzaqlaşmağa cəsarəti çatırdı.

Birdən ona elə gəldi ki, belə davam etsə, lap ağılını itirəcək.

Xanım Marel aşkar duyulacaq şəkildə:

– Salam, Əziz dost, – dedi. – Məni tanıdınız?

O, cəld geri döndü. Qarşısında duran mehriban və gülərüzlü xanım əlini ona uzatdı.

Dürua onun əlini ehtiyatla ovcuna aldı: hələ də bunun arxasında bir hiylə və ya tələ olacağından şübhələnirdi.

Qadın heç nə olmayıbmiş kimi soruşdu:

– Nə olub sizə belə? Nə vaxtdır heç görünmürsünüz?

Özünü birtəhər ələ almağa çalışan Dürua üdüləyib-töküdü:

– Çox məşğul idim, xanım, çox məşğul idim. Cənab Valter çiy-nimə yeni vəzifələr yükləyib, ona görə də işim başdan aşır.

Xanım de Marel diqqətlə onun sifətini süzürdü: bu baxışlar Düruaya yalnız və yalnız sıcaq münasibət vəd edirdi.

Qadın:

– Xəbərim var, – dedi. – Amma bu, sizin dostları unutmağınız üçün bir əsas ola bilməz.

Orada yenicə peyda olan, əlləri və yanaqları pötrmüş, öz dekolte paltarları və saç düzümüylə diqqətləri üzərində toplayan şişman qadın onların söhbətini yarımçıq qoydu. Bu xanımın ağır ləngərli yerisinə baxmaqla onun budlarının necə iri və ətli olduğunu təxmin etmək çətin deyildi.

Hamının dərin sayğıyla qarşılacağı bu qadını süzən Dürua, xanım Forestyedən soruşdu:

– Kimdir bu xanım?

– Vikontessa de Persmürdür. «Bəyaz pəncə» imzasıyla qəzetdə yazıları dərc olunur.

Dürua necə heyətləndisə, qəhqəhə çəkməkdən özünü güclə saxladı:

– Bəyaz pəncə! Bəyaz pəncə! Mən də elə sanırdım ki, o, sizin kimi cavan bir cavanəzəndir. Deməli, o «Bəyaz pəncə» bu imiş, eləmi? Əcəb məzəlidir, vallah, heç söz ola bilməz!

Qulluqçu qarıda peyda oldu və:

– Yemək süfrəyə verilib, – deyə elan elədi.

Ziyafət sadə, amma şən keçdi: adətən, belə ziyafətlərdə süfrə arxasında hər şeydən və heç nədən danışılır. Dürua cənab Valterin böyük qızı, çirkin Roza ilə xanım de Marelin arasında oturmuşdu. Bu ikinci xanımla qonşuluq Düruanı bir az sıxsaxsa da, qadın özünü son dərəcə sərbəst aparır, özünəməxsus hazırcavablıqla dil-dil ötürdü. İlk başda Dürua həyəcədən özünü narahat hiss edirdi, taktdan çıxmış musiqiçi kimi çaşbaş qalmışdı. Amma yavaş-yavaş bu ürkiyə qalib gəldi və onların vaxtaşırı sual dolu baxışlarındakı ifadələr get-gedə əvvəlki vaxtlara məxsus məhrəmlik hissi qazandı.

Qəfildən nə isə onun pəncəsinə toxundu. Ayağını azca irəli uzatmaqla, o, xanım de Marelin ayağına toxunsa da, qadın ayağını geri çəkmədi. Həmin an onların hər ikisinin başı öz qonşularıyla söhbətə qarışmışdı.

Düruanın ürəyi həyəcanla çırpınırdı, odur ki o, dizini də qadının ayağına dirədi. Qadın xəfif bir təkənla buna cavab verdi. Kişi anladı ki, onların eşq macərası davam edəcək.

Bəs sonra bir-birinə nə dedilər? Elə bir şey deməsələr də, hər dəfə baxışları toqquşanda ikisinin də dodaqları ehtirasdan səyrirdi.

Əlbəttə, Dürua şefin qızına qarşı da diqqətsiz davranmadı və ara-sıra onunla söhbətləşdi. Bu qız da adama elə eynilə öz anası kimi, yəni dilinə gətirdiyi sözlər üzərində düşünmədən cavab verirdi.

Valterin sağ tərəfində oturan vikontessa de Persmür lap kraliçanı xatırladırdı. Onu süzən Düruanın sifətində istər-istəməz təbəssüm yaranırdı.

O, xanım de Mareldən qısıq səsle xəbər aldı:

– Bəs o biri xanımı, «Pənbə domino» imzasıyla yazanı necə, tanıyırsınız?

– Baronessa de Livarı? Əla tanıyıram.

– O da buna bənzəyir?

– Yox. Amma o da məzəli tipdir. Altmış yaşlarında, şüvül kimi arıq, taxma dişləri və buruq saçları olan, Restavrasiya dönməsinə aid geyimə və zövqə malik bir qarını gözləriniz önünə gətirin.

– Kökü çoxdan kəsilən belə örnəkləri bunlar haradan tapır?

– Təsadüfən varlananlar həmişə aristokratiyanın qırıq-qırtığına möhtac olurlar.

– Bəlkə, bunun bir başqa səbəbi var?

– Başqa səbəbi yoxdur.

Bu vaxt şef, o iki deputat, Jak Rival və Norber de Varen siya-sətdən danışdırlar. Aralarında yaranan mübahisə isə hətta süfrəyə desert gələndə də səngimək bilmədi.

Məclis əhli qonaq zalına dönəndə Dürua, xanım de Marelə yanaşdı, gözlərinin içinə baxaraq ona dedi:

– Sizi evə ötürməyimə izin verərsiniz?

– Yox.

– Niyə ki?

– Çünki hər dəfə buradakı ziyafətlərdən sonra qonşum cənab Laroş-Matye məni evimə aparır.

– Onda nə vaxt görüşək?

– Səhər qəlyanaltısına bizə gəlin.

Başqa hər hansı kəlmə kəsmədən onlar aralandılar. Ziyafət Düruaya cansıxıcı gəldiyindən o da az sonra oranı tərək elədi. Pille-kənlə enərkən Norber de Varenə haqladı. Qocaman şair onun qoluna girdi. Fərqli mövzularda ixtisaslaşsalar belə, bu cavanın

simasında özünə rəqib qazanmaqdan çəkinən Norber de Varen ona əsl ata nəvəsiylə yanaşırdı. Dürüadan soruşdu:

– Bəlkə, bir az məni ötürəsiniz?

Dürüa razılaşdı:

– Məmnuniyyətlə, ustad.

Bu ayazlı qış gecəsi Paris küçələrindən əl-ayaq çəkilməmişdi. Onlar Malzerba bulvarıyla irəliləməyə başladılar. Belə gecələrdə səma adama daha dərin, ulduzlar isə hədsiz dərəcədə əlçatmaz görünür, əsən soyuq küləkdə isə gözlə görünən səma cisimlərindən daha uzaqlardakı fəzaların havası duyulur.

Bir müddət hər ikisi susdu. Söhbətə nərdivan qoymaq üçün, ən nəhayət, Dürüa dilləndi:

– Bu Laroş-Matye son dərəcə ağıllı və təhsilli birisinə bənzəyir.

Ahıl şair mızıldandı:

– Sizə elə gəldi?

Bu sualdan Dürüa karıxdığı üçün inamsızlıqla:

– Hə, – dedi. – Axı o, palatanın ən başbilən üzvlərindən biri sayılır.

– Ola bilər. Balıq olmayan nohurda xərçəngi də balıq sayarlar. Bilirsinizmi, əzizim, bütün bu adamlar son dərəcə məhdudurlar, fikirləri-zikirləri ancaq mənfəətin və siyasətin yanındadır. Belə dayaz adamlarla isə bizlər üçün dəyər kəsb edən məsələlər barədə danışmaq mümkün deyildir. Anyer körpüsünün altından axan Sena çayının səthi kimi bunların da beyinləri lil, daha doğrusu, tullantı təbəqəsiylə örtülüb. Nəfəs almaq üçün dəniz sahilində dayanarkən qarşınızda açılan geniş üfüqlər qədər hüdudsuz marağa, bilgiyə sahib bir insan tapmaq bilsəniz necə çətindir! Vaxtilə mən belələrini tanıyırdım – amma indi çoxusu dünyadan köçüb.

Səlis danışsa da, hiss olunurdu ki, Norber de Varen səsini qısır, əks halda, şairin səsi bu sağır gecənin bağrında qulaqbatırıcı əks-səda doğurardı. İndi o, həyəcanlıydı: görünür, qüssədən sıxılan könlünün bütün incə simləri ehtizaza gəlmişdi: adətən, şaxta düşəndə torpaq eynilə beləcə lərzəyə gəlir.

Şair sözüünə davam elədi:

– Bir də ki istedadın oldu-olmadı, onsuz da bu həyatda hər şeyin qaçılmaz bir sonu vardır!

O susdu.

Dürua daxilən yüngüllük duyurdu. Gülümsəyərək dedi:

– Görürəm, əziz dostum, bu gün kefiniz yoxdur.

Norber de Varen razılaşmadı:

– Əslində, oğlum, mən həmişə bu əhvalda oluram. Bir az dözüün: bir neçə ildən sonra eyni şeyi siz də yaşayacaqsınız. «Həyat» dedikləri bir dağdır. Yoxuşda ikən həmişə yuxarı baxan insan bəxtiyarlıq duyur. Elə ki o, zirvəyə qalxır, onun üçün eniş mərhələsi başlanır, dağın ətəyində isə onu ölüm gözləyir. Yoxuş çətin, ağır, eniş isə sürətli olur. Sizin yaşınızda bizlər də şən idik. İçimiz sonsuz ümidlərlə doluydu, halbuki onların çoxusunun heç vaxt gerçəkləşməyəcəyini yaxşı bilirdik. Mən yaşda birisini isə artıq ölümdən başqa heç nə... gözləmir.

Dürua gülümsədi:

– Lənət şeytana, canıma lap üşütmə saldınız.

Norber de Varen yenə etiraz elədi:

– Yox, indi siz məni anlayacaq durumda deyilsiniz, amma bir vaxtlar bütün bunları sizinlə paylaşdığımı xatırlayacaqsınız. Elə bir gün gəlir ki, – bəziləri üçün o gün çox da uzaqda deyil – artıq gülüb-danışacaq halda olursan və baxdığın hər guşədə gözüne ancaq ölüm mələyi görünür. Siz bu «ölüm» kəlməsinin nə ifadə etdiyini də anlamaq iqtidarında deyilsiniz! İndi o, sizə boş bir səs yığını kimi gəlir. Mənə isə əsl dəhşət aşılayır. Onun gerçək anlamını niyə görəsə insan qəfildən və buna hər hansı səbəb olmadan fəhm etməyə başlayır və həmin andan həyatdakı hər şey onun gözündə dəyişir. Bu son on beş ildə həmin yaşantının qurdtək içimi necə gəmirdiyinin fərqi deyəm mən. Hər gün, hər saat o, varlığımın ən dərin qatlarına nüfuz etdiyindən mən daim özümü az sonra yerlə-bir olacaq bina kimi hiss edirəm. Həmin hiss məni o dərəcədə eybəcər kökə salıb ki, özümü tanımaqda çətinlik çəkirəm. Otuz il öncə həyat eşqi ilə coşub-daşan, gümrah və güclü birisi olduğum halda, indi o adamdan əsər-ələmət qalmayıb. Mənim şəvə saçlarımı o sarsıntının hansı əzmlə, günbəgün artan inadla bəyaz rəngə boyadığının şahidiyəm! Hamar dərimi, əzələlərimi, dişlərimi, o cavan bədənimi əlimdən alan o duyğu mənə təkəcə ruhumu qıydı və tezliklə onu da alacağı şübhəsizdir. Hə, o yaramaz bütün varlığımı gəmirib. Hiss olunmadan, aramsız, saniyəbəsanıya, aman-sızcasına gəmirməklə məni yeyib, dağıdıb. Ona görə də indi nəyə

əl atıramsa, ölümün təmasını duyuram. Atdığım hər addım mənə ona yaxınlaşdırır, etdiyim hər hərəkət, aldığım hər nəfəs, sanki, o iyrenc ölümün xeyrinədir. Nəfəs almaq, yemək-içmək, yatmaq, çalışmaq, arzular qurmaq – əslində, elə ölmək deməkmiş. Ən nəhayət, yaşamağın özü də ölümə yolçuluq imiş!

Eh, siz hələ bütün bunlardan xəbərsizsiniz! Əgər vur-tut on beş dəqiqə bu barədə düşünsəydiniz, bunun fərqinə varardınız. Həyatdan nə umursunuz? Sevgimi? Beş-altı öpüş dadınca, sizin həzz duyğunuz korşalacaq. Daha nə istəyirsiniz? Pulmu? Nə üçün? Qadınlara sahiblənmək üçünmü? Əcəb həzmiş! Yoxsa tıxanınca yemək, piylənmək və gecə sübhəcən podaqra sancılılarından bağırmaq üçün?

Başqa nə istərdiniz? Şöhrətimi? Bəs əgər həyatınız sevgidən məhrumdursa, neyləyəcəksiniz onu? Başqa nə istəyirsiniz? Axı onsuz da son nəticədə hər cəhdiniz ölümlə nəticələncək?!

İndi o görüntü mənə elə yaxınlaşıb ki, çox vaxt əlimi uzadıb onu qovmaq keçir könlümdən. Amma o, torpağın üstünə yayılır, fəzanı doldurur öz varlığıyla. Hər yerdə ona rast gəlirəm. Yolun ortasında tapdanmış böcək də, xəzəllər də, dostumun saqqalındakı dən də ürəyimi deşir və deyir: «Budur o!» Gördüyüm işi, gözümə sataşan görüntüləri, yeyib-içdiyimi, sevib-xoşladığım hər şeyi: ay işığını, günəşin qürubunu, göylərlə birləşən dənizi, yatağına sığmayan çayları, istədiyən qədər hələ ciyərlərinə çəkmədiyən yay axşamlarının sərinini – mənə zəhər edir o!

Qocanın nəfəsi daraldığı üçün o, ağır yeri yirdi. Özünü uca səslə düşünməyə köklədiyi üçün, sanki, yol yoldaşının varlığını unutmuşdu. O, sözüne belə davam elədi:

– Oradan geri hələ heç kim qayıtmayıb, heç kim... Heykəllərin töküldüyü qəlibləri, hər hansı əşyanın biçimini dəfələrlə və eynilə təkrarlayan qəlibləri qoruyub saxlamaq mümkün olduğu halda, mənim bədənimin, üzümün, fikirlərimin, arzularımın təkrarlanma ehtimalı yoxdur. Halbuki bizdən sonra dünyaya gələcək milyonlarla, milyardlarla canlı məxluqun bir neçə kvadratsantimetrlik sifətində yenə də gözlər, burun, alın, yanaqlar, ağız yerləşəcək, onların qəlbi də, təxminən, mənimkinə bənzəyəcək, amma mən bir daha bu dünyaya gəlməyəcəyəm. Həm də ki dediyim bu saysız-hesabsız məxluqlar fərqli, son dərəcə fərqli olmalarına rəğmən, onlarda

məndən heç bir nişanə olmayacaq, halbuki ilk baxışda onlar birbirindən fərqlənməyəcəklər. Elə isə başımıza hansı çarəni qılmalyıq? Dərdimizi kimə deməliyik? Nəyə iman gətirməliyik biz? Dinlərin hamısı boş xülyadır: onların aşıladıqları əxlaq uşaqlar üçündür, vədləri isə həm xeyli axmaq, həm də eqoistliyə hesablanıb. Bircə ölüm hər cür şübhənin fəvqündədir.

O, ayaq saxlayıb Düruanın paltosunun yaxalığından tutmaqla, ağır-ağır sözüne davam elədi:

– Cavan oğlan, bütün bunlar barədə düşünün, günlərlə, aylarla, illərlə düşünün, yalnız onda bu həyata fərqli yanaşa biləcəksiniz. Sizi öz məngənəsində sıxa biləcək hər şeydən uzaqlaşın, bundan ötrü fəvqəlinə cəhdləri göstərin. O halda siz, hələ həyatda ikən öz vücudunuzdan, maraqlarınızdan, qayğılarınızdan qurtulacaq, bəşəriyyətlə öz aranızda sədd ucaldacaq, çevrənizdə baş verənlərin arxasını, içini görə bilərsiniz. O zaman anlayacaqsınız ki, romantiklərlə naturalistlərin çəkişmələri və ya büdcə barədə mübahisələr nə qədər əhəmiyyətsizdir.

Qoca addımlarını yeyinlədərək irəlilədi.

– Amma bu əsnada siz durumunuzdakı ümitsizlik dəhşətini də anlayacaqsınız. Sonsuz şübhələr girdabına dalmanız sizi çırpınmağa məcbur edəcək. Var səsinizlə «Yardım edin!» bağırsanız da, səsinizə bir kimsə hay verməyəcək. Əlinizi uzadıb kömək diləyəcək, yalvaracaq, yardım, qarşılıqlı sevgi, təsəlli və xilas barədə nələrsə deyəcəksiniz – amma yenə də dadınıza kimsə yetişməyəcək.

Görən, biz niyə belə əzaba məhkumuq? Görünür, ona görə ki, biz bu dünyaya ruhumuzun yox, bədənimizin ehtiyaclarına uyğun tərdə yaşamağa gəldiyimiz üçün. Amma malik olduğumuz düşünmə qabiliyyəti, getdikcə dərinləşən ağılımız gündəlik məişətin ətaləti ilə barışmaq istəmir. Hərdən bu adi adamlara diqqət yetirin: başlarına hər hansı fəlakət gələndə qədər onlar şad-xürrəm yaşayırlar, çünki dünyanın dərdini çəkmək hissi onlara yaddır. Heyvanlar da bu dərddən bixəbərdirlər.

Qoca təkrar ayaq saxlayıb bir neçə saniyə düşündü, sonra sustalmış və artıq təslim olmuş bir səs tonuyla dedi:

– Mən ölmüş varlığam. Çünki nə atam, nə anam, nə bacım, nə qardaşım, nə arvadım, nə uşağım, nə də Allahım var.

Bir müddət sükut edəndən sonra dedi:

– Mənim yalnız qafiyəm var.

Gözlerini göydən yerə ölgün işıq saçan aya dikib bu misraları söylədi:

Bu qaranlıq həyatın sirrini göydə gəzdim,
Saralmış ayın altıda səfildim həmin gecə.

Onlar Həmrəylik körpüsündən keçməklə Burbonlar sarayını geridə qoydular.

Norber de Varen təkrar sözə başladı:

– Evlənin, dostum. Mən yaşda birisinin tənhalıqda nələr çəkdiyini xəyalınıza da gətirə bilməzsiniz. Yalqızlıq mənə çəkilməz qüssə hissi aşılır. Axsamlar evdə, buxarının böyründə oturub qızınanda dünyada yapyalnız olduğumu sanıram, elə bil ki, canımı qaramat basır, özümü gözəgörünməz təhlükələrin, varlığı fəhmlə sezilən sirli qüvvələrin əhatəsində hiss edirəm. Adını bilmədiyim qonşumla məni ayıran arakəsmə, sanki, bizi pəncərədən görünən ulduzlar qədər uzaqlaşdırır. Lal divarlar üstümə yerişir, canımı təşviş və qorxu dalğaları bürüyür. Tənha yaşadığım o otağın dərin sükutunda dözülməz bir kədər uyuyur! Adamın nəinki vücudu, hətta ruhu da sükuta gömülür. Altındakı stulun cırıltısından canına vicvicə düşür, çünki o qaramat basmış yuvada hər bir hənirti gözlənilməz olur.

Bir ara susan qoca əlavə elədi:

– Yaşa dolan birisinin övladlarıyla təskinlik tapmasından gözəl nə ola bilər axı?!

Onlar Burqund küçəsinin ortasına yetişmişdilər. Şair yüksək bir binanın girişindəki zəng düyməsini basdı.

– Cavan oğlan, bayaqdan bəri qocafəndi deyinmələrimə heç fikir verməyin, yaşınıza uyğun bir yaşam qurun. Xudahafiz! – deyə o, yol yoldaşının əlini sıxaraq, qaranlığa qarışdı.

Qəlbinə ağır hisslər dolan Dürua yoluna davam elədi. Elə bir az öncə o, dibi skeletlərlə dolu dərin bir çuxura boylanmışdı və az sonra özünün də oraya yuvarlanacağını qaçılmaz sayırdı. Öz-özünə deyindi:

– Lənət şeytana! Bunun evində olmağın necə üzücü olacağını təsəvvür edirəm. Hər nə qədər üzüyola olsam da, onun fikirlərini açıqladığı məkandakı birinci sırada qoy mən yox, başqaları otursun!

Bu ara o, karetdən enib evinə sarı yönələn və ətrafına ətir saçan bir xanıma yol verməli oldu. Havada süsən və minaçıqəyi qoxuları bir-birinə qarışmışdı. Dürua bu ətri həvəslə ciyərlərinə çəkdi, bundan sinəsi qabardı, ürəyini isə nikbinlik dalğaları bürüdü. Günü sabah xanım de Mareli görəcəyi barədə düşündü və qadını bircə kərə xatırlaması onun varlığında sıcaq bir giziltinin dolaşmasına rəvac verdi.

Çevrəsindəki hər şey ona gülümsünürdü, həyat ona iltifat sərgiləyirdi. Ümidlərin gerçəkləşməsi necə də gözəlmiş!

Özünü həzlərin zirvəsində hiss edərək yuxuya getdi və sübh tezdən yatağından qalxdı ki, görüşdən öncə Bulon meşəsindəki xiyabanda bir az gəzişsin.

Rüzgar öz yönünü dəyişmiş, gecə ərzində hava bir az da yumşalmışdı. Günəş aləmə şəfqətlə işıq saçırdı, hava apreldəki qədər ilıq idi. Bulon meşəsində dolaşmağı sevənlərin çoxusu burada, bu mülayim və parlaq səmanın seyrinə toplaşmışdılar.

Bahar mövsümündə peyda olan yaşıllığın rayihəsini xatırladan təmiz və xoş havanı ciyərlərinə çəkən Dürua ağır addımlarla irəliləyirdi. Zəfər tağının yanından ötüb yolun kənarıyla uzanan və atlılar üçün nəzərdə tutulan geniş xiyabana çıxdı. Burada baxışları atını dördnala və ya löhrəm yerislə çapan kübar kişilərə, qadınlara sataşdıqda, qismən də olsa, bir həsəd hissi duydu. Bu reportyor peşəsi sayəsində o, məşhur adamların bilicisinə, Paris qalmaqallarının canlı ensiklopediyasına çevrilmişdi. Buradakı bütün bu adamları o, adbaad tanıyırdı, onların həm sərvətinin miqdarına, həm də gizli sirlərinə bələd idi.

Yanıdan ötən qadın süvarilərin əyinlərindəki tünd mahud parçadan tikilmiş kostyumları onların tənələrinə kip otururdu. Üz-gözlərindən isə at belində oturan bütün qadınlara məxsus qürur və yenilməzlik ifadəsi yağırdı. Dürua isə bu ara, eynilə kilsədə ayələr oxuyan keşiş kimi qısıq səslə, gözüne dəyən adamların soyadlarını, titullarını və vəzifələrini, habelə onların gerçək və ya dedi-qoduya səbəb olan əşxalarının adlarını dilinə gətirirdi. Adlar bir-birini əvəz edirdi: «Baron de Tankle, knyaz de la Tur-Engeran», sonra bir başqası səslənirdi: «Lesbos adasının sakinləri* – «Vodevil» teatrından Luiza Mişo və «Opera»dan Roza Marketen».

Bu oyun ona son dərəcə məzəli gəlirdi: bununla o, bir daha əmin olurdu ki, bu özündənrazı insan görüntülərinin arxasında onların

zatındakı və özünü vaxtaşırı büruzə verən alçaqlıq yatmaqdadır. Bu kəşf ona sevinc, rahatlıq və ruh yüksəkliyi bəxş eləyirdi.

Ən abırsız şeylələrin hədəfi olan şəxsləri baxışlarıyla axtaran Dürua uca səslə:

– İkiüzlülər! – dedi.

Buradakı süvarilər arasında, deyilənlərə görə, ustalıqla kart dəyişdirməyi bacaranlar da az deyildi: hər halda, qumarxanaların belə adamlar üçün yeganə, tükənməz və şübhəli qazanc mənbəyi olduğu gün kimi aydın idi. Bunlara nisbətən daha çox ad çıxaranlar isə əsasən xanımlarının maddi sərvəti sayəsində baş gırləyirdilər və digərləri də bunun fərqində idilər. Yerdə qalanları isə, məlumatlı mənbələrin dediyinə görə, məşuqələrinin hesabına dolanırdı. Bir çoxları borclu qalmağı sevmirdi (bu, yaxşı adətdir!), amma onların bunun üçün pulu haradan tapdıqları heç vaxt dilə gətirilməzdi, çünki bu, xeyli qaranlıq bir sırr kimi qorunurdu... Düruanın gözləri qarşısında var-gəl edənlər arasında sərvətini oğurluq, çarpqın sayəsində qazansalar da, şəhərin ən zəngin evlərinə gediş-gəlişi olan varlılar da az deyildi. Xırda burjuaların önlərində ehtiramla papaq çıxartdıqları hörmətli şəxslər də burada gözə dəyirdilər, amma bu kübar cəmiyyətinin astarına bələd olanlar yaxşı bilirdilər ki, məhz bu cür adamlar iri dövlət qurumlarını heç çəkinmədən soyub-talamaqla məşğuldurlar. Bəziləri bakenbard, digərləri isə sadəcə, bığ saxlayan bu cənabların üzündəki yekəxana ifadə və bir-birinə kip sıxılmış dodaqlar onların hamısı üçün xarakterik cəhət idi.

Düruanı gülmək tutdu:

– Əcəb tayfadırlar, vallah! – deyə təkrarladı. – Hamısı da fırladaqçı və əliəyri!

Bu dəmdə açıq tipli, yaraşlıq bir araba onun yanından sürətlə keçdi: qoşqudakı bir cüt atın yalı və quyruğu havada yellənirdi. Atların yüyənini çəkən samansaçlı cavan bir qadın idi. Eşq macəralarıyla tanınmış bu qadının arxasında bir cüt qrum¹ gözə dəyirdi. Dürua ayaq saxladı: bu xanıma baş əymək, ehtirasını kimsədən əsirgəməyən bu qadını alqışlamaq keçirdi içindən, çünki yorğan altıda qazandığı mövqeyi bunca ikiüzlü kübarın gəzintiyə çıxdığı bir yerdə və saatda belə çılgınlıqla sərgiləmək adamdan cürət istəyirdi.

¹ *Qrum* – ingiliscə «groom» sözü at belindəki ağasını müşayiət edən nökrər deməkdir.

Bəlkə də, Dürua dumanlı şəkildə də olsa, özüylə bu qadın arasında ortaqlıq bir özəllik sezmişdi, bu cavanəzənin xəmirində özünə doqma gələnlər, onların cinslərini və ya ruhlarını oxşar edən bir şey görürdü və Dürua da nə vaxtsa bu qadın kimi öz məqsədinə çatmaq üçün eyni cürəti göstərəcəkdə.

Geriye dönüştə içində dərin məmnunluq hissi vardı, ağır-ağır addımlasa da, keçmiş sevgilisiylə vədələşdikləri yerə vaxtından əvvəl gəlib çıxdı.

Ona yaxınlaşan qadın dodaqlarını öpüş üçün elə uzatdı ki, elə bil, aralarında heç nə olub-bitməmişdi. Hətta qadın, adətən, öz evində məşuqundan qızgın ehtirasını gizlətmək üçün yararlandığı ehtiyat pərdəsini də bir neçə saniyəliyinə yırtıb atmışdı artıq.

Düruanın ucları buruq bıqlarından öpən qadın dedi:

– Əzizim, heç bilirsən başıma nə oyun gəlib? Səninlə birlikdə misilsiz, həm də bütöv bir bal ayı keçirməyi planlaşdırırdım, amma ərim qəflətən başımın üstünü kəsdirdi: onu məzunıyyətə buraxıblar. Amma sənsiz, həm də o umu-küsüdən sonra ayyarım dözə bilməyəcəyim üçün düşündüm və bu durumdan bir çıxış yolu tapdım: sənin barəndə ona söz açmışam və buna görə də sən bazar ertəsi bizə gələndə sizi tanış edəcəyəm.

Dürua duruxdu: bu yüngülvari çaşqınlığı indiyədək onun arvadına aşnalıq etdiyi birisinin evinə qonaqlıq sifətiylə getməsindən irəli gəlirdi. Xəfif utancaqlığın, baxışlarının, hər hansı boş bir şeyin onu ələ verəcəyindən çəkinirdi. Odur ki donqulandı:

– Yox, mən sənin ərinlə tanış olmağı münasib görmürəm.

Düruanı heyrətdən geniş açılmış gözlərlə süzən qadın isə israrından əl çəkmirdi:

– Axı niyə, hə? Bu nə sözdür?! Bu ki adi bir şeydir! Vallah, incimə, amma mən səni daha ağıllı birisi sanırdım.

Bu söz ona toxundu:

– Yaxşı, mən bazar ertəsi nahar yeməyinə sizə gələcəyəm.

Xanım de Marel əlavə elədi:

– Məclis abırlı görünsün deyə, Forestyeni də dəvət edərdəm. Əslində, sənə etiraf etməliyəm ki, heç qonaqlıq-sevən birisi deyiləm.

Bazar ertəsinə qədər Dürua qarşıdakı görüşlə bağlı heç nə düşünmədi. Amma pilləkənlə xanım de Marelin mənzilinə qalxanda

içini anlaşılmaz bir narahatlıq hissi bürüdü: ona dinclik verməyən heç də aşnasının əriylə əl görüşməsi, onun çörəyini yeməsi, şərabını içməsi deyildi: yox, o, sadəcə, qorxurdu və nədən qorxdığını heç özü də anlamırdı.

Jorju qonaq otağına ötürdülər və hər zaman olduğu kimi, orada gözləməli oldu. Sonra qapı açıldı və saqqalı çallaşmış, ucaboylu, sinəsi ordenli bir kişi otağa girdi. Çox diqqətlə və səliqəli geyinmiş bu adam yüksək nəzakətlə dedi:

– Cənab, sizinlə tanışlığımızdan çox məmnunam. Xanımım barənizdə mənə keyli danışıb.

Çöhrəsinə kifayət qədər dostyana ifadə verməyə çalışan Dürua ev sahibinə tərəf gedərək onun əlini xüsusi istiqlallıqla sıxdı. Amma hər ikisi oturandan sonra Düruanın həmişəki dili-dilçəyi harayasa qeyb oldu.

Buxariya odun atan cənab de Marel soruşdu:

– Qəzetlərdə çoxdan çalışırsınız?

Dürua:

– Bir neçə ay ancaq olar, – dedi.

– Belə de. Onda sürətlə yüksəlmisiniz!

– Elədir, görünməmiş sürətlə.

Sonra o, ilk dəfə bir araya gələn və tanış olan adamların yaralandığı ümumi sözlərin köməyi ilə oradan-buradan danışdı və bu ara nə danışdığına diqqət yetirməyə gərək də duymadı. Amma artıq içi rahat idi, düşdüyü durum indi ona məzəli gəlirdi. Cənab de Marelin ağarmış saçları və ciddi sir-sifəti Düruaya gülünc təsir bağışladığından ona baxa-baxa bunları düşünürdü: «Ay qoca kaf-tar! Mən sənə buynuz, sənə buynuz bağışlamışam». Həyasızlıqdan qaynaqlanan daxili məmnunluq hissi yavaş-yavaş varlığına hakim kəsilirdi və o, yaxalanmamış oğrular sayığı sonsuz sevinc hissindən uçurdu. Qəflətən Dürua qarşısındakı bu adamla dostluq qurmaq, onun güvənini qazanmaq, ən məhrəm sirlərinə ortaq olmaq xəyalına düşdü.

Gözlənilmədən xanım de Marel içəri girdi, söhbətləşən kişiləri işvəli və hiyləgər baxışlarla süzərək qonağa yanaşdı. Adətən, bu qadının əlini öpən Dürua ərinin yanında buna cürət eləmədi.

Qadın həm şən, həm də özündən arxayın idi. Görünür, həyatı boyu aşkar prinsipsizliyi özünə şüar edən, buna görə də üzü üzlər görəni bu xanım baş tutmuş bugünkü görüşü təbii və normal bir şey kimi qəbul edirdi. Sonra Lorina otağa daxil oldu və hər halda, atasından çəkindiylə üçün görünməmiş bir utancaqlıq sərgiləyərək alnını öpüş üçün Jorja uzatdı.

Anası soruşdu:

– Bəs bu gün niyə onu «Əziz dost» adlandırmadın?

Ləyaqətinə toxunulubmuş kimi davranan qızıcığaz pördü: sanki, onunla bağlı dilə gətirilməsi ayıb sayılan bir şey deyilmişdi, elə bil, onun qəlbinin dərin guşələrində saxladığı məhrəm və bir qədər xəcalətverici sirri ortaya çıxmışdı.

Sonra Forestyelər gəldilər. Şarlin xəstəhal görkəmindən hamı heyrətə qapıldı. Son bir həftə içində onun sifəti əl boyda qalmışdı, durmadan öskürdüyü üçün rəngi avazı olmuşdu. O, həkimin göstərişinə əsasən gələn cümə axşamı xanımıyla Kanna gedəcəyini bildirdi.

Onlar çox oturmaya bətdilər.

Başını yırğalayan Dürua dedi:

– Mən biləni bu adamın işi fıırıqdır. O, tezliklə canını bizlərə tapşıracaq.

Cənab de Marel laqeydliklə bu fikri təsdiqlədi:

– Hə, bunun kitabı bağlanıb. Amma nikahı görünməmiş dərəcədə uğurlu sayılmalıdır.

Dürua soruşdu:

– Bəyəm xanımının ona çox köməyi dəyir ki?

– Qadının onun əvəzinə hər şeyi elədiyini söyləmək daha doğru olardı: geniş çevrəsi olan bu qadın ilk baxışda özünü heç kəslə görüşmürmüş kimi göstərsə də, əslində, ərinin bütün işlərini düzüb-qoşur. İstənilən vaxt və ağılagəlməz üsullarla seçdiyi hədəfə yetişir. Onun kimi incə və çəvik intriqa ustası hələm-hələm ələ düşməz! Mənsəb ardınca qaçan birisi üçün bu xanım vazkeçilməz xəzinədir.

Dürua maraqlandı:

– Yəqin ki, əri öləndən sonra o, ləngimədən və təkrar ələ gedəcək?

Xanım de Marel söhbətə qoşuldu:

– Hə. Hətta indinin özündə də birisini gözaltı elədiyini eşitsəm, şəxsən mən heyrətlənməyəm... ən azından... hər hansı deputat...

bəlkə də, bunu istəməz, çünki... çünki... əxlaq baxımından... ciddi maneələr ortaya çıxa bilər... Düzünə qalsa, bildiyim bir şey yoxdur. Bu barədə bu qədər də yetər.

Cənab de Marel donquldandı:

– Heç vaxt sözünü axıra qədər açıb demirsən: sənin bu xasiyyətinə heç təqdir eləmirəm. – Onun danışıq tərzində əzəy bir acıq duyulurdu. – Başqalarının işinə burun soxmağa dəyməz. Qoy hamı vicdanının diktə etdiyi kimi davransın. Həm də bu qayda hamı üçün eyni dərəcədə keçərlidir.

Oradan ayrılanda Dürua həyəcanlıydı və dumanlı şəkildə də olsa, qarşısında yeni imkanlar açıldığını sezirdi.

Səhəri gün o, Forestyegilə baş çəkdi: ev sahibləri səfər hazırlıqlarını bitirmək üzrə idilər. Divanda uzanan Şarl böyük çətinliklə nəfəs alırdı. Dönə-dönə:

– Gərək bir ay öncə buradan gedəydim, – deyirdi.

Səfərlə bağlı hər şey Valterlə danışılsa da, Şarl Düruaya da işlə bağlı bəzi tapşırıqlarını verdi.

Evdən çıxmazdan öncə Jorj dostunun əlini hərərətlə sıxdı.

– Haydı, dostum, tezliklə görüşəcəyik!

Xanım Forestye onu ötürmək üçün qapıya çıxdı. Dürua ruh yüksəkliyi ilə qadına üz tutdu:

– Aramızdakı danışıq unutmamısınız ki? Axı biz sizinlə dost və tərəfdaş, elə deyilmi? Ona görə də əgər hər hansı səbəbdən sizə gərək olsam, heç çəkinməyin. Bir teleqram göndərin, qulluğunuzda hazır olum.

Qadın pıçıldadı:

– Təşəkkürlər, bunu unutmam.

Qadının baxışlarından da eyni şey oxunurdu, amma bu ifadə daha incə və nüfuzedicisi idi.

Pilləkənlə enəndə Dürua daha öncə Forestyegildə ötəri gördüyü de Vodreklə rastlaşdı. Qrafın görkəmindən kədər yağdı: bəlkə də, bu hiss məşuqəsinin onu tərk etməsiylə bağlıydı?

Onun qarşısında özünün kübarlığını sərgiləmək istəyən jurnalist qrafa əlüstü baş əydi.

De Vodrek bu təzimə nəzakətlə, amma bir az təkəbbürlə qarşılıq verdi.

Cümə axşamı hava qaralanda Forestyelər yola çıxdılar.

VII

Şarl gedəndən sonra «Fransız həyatı» redaksiyasında Dürua daha əhəmiyyətli birisinə çevrildi. Öz imzasıyla bir neçə baş məqalə çap etdirməklə yanaşı, o, xronikadakı yazılarını da davam etdirirdi. Şef hər bir əməkdaşın öz yazısı üçün cavabdehlik daşmasını tələb edirdi. Hərdənbir polemikaya da girən Dürua hər dəfə çətin vəziyyətlərdən ustalıqla sıyrılmağı bacarırdı. Həm də ki dövlət xadimləri ilə vaxtaşırı dialoq qurması onda çevik və nüfuzedicü düşüncə tərzini formalaşdırmışdı: bu özəlliklər qəzetin siyasi şöbəsində çalışan əməkdaş üçün vacib şərt sayılırdı.

Düruanın önündə açılan üfüqlərdə bir tək bulud var idi. Sağınasoluna daim nifrət püskürən və «Pero¹» adlanan bir vecsiz qəzetdə «Fransız həyatı»nın xronika şöbəsinin müdiri barədə dalayıcı yazılar çap olunmuşdu. Həmin qəzetin anonim imza ilə yazan əməkdaş cənab Valterin sözügedən şöbəsini «başgicəlləndirici şöbə» adlandırdı. Dürua hər nömrədə özüylə bağlı aşkar istehzalara, iynələmələrə və hər cür insinuasialara² rast gəlirdi.

Bununla bağlı Jak Rival ona:

– Əcəb səbirsiniz, – deyəndə Dürua mızıldanmışdı: «Neyləmək olar? Hələlik birbaşa həmlə yoxdur».

Amma bir gün Dürua elə redaksiyanın kandarından içəriyə ayaq basan kimi Buarenar «Pero»nun yeni sayını ona uzatdı:

– Baxın, yenə də barənizdə xoşagəlməz bir yazı çıxıb.

– Nə ilə bağlıdır?

– Ober adlı birisinin əxlaq polisi tərəfindən yaxalanması barədə boş bir xəbərdir.

Qəzeti alan Jorj «Dürua məzələdir»* başlıqlı yazıda bunları oxudu: «Fransız həyatı»nın misilsiz reportyorunun yazdığına görə və daha öncə bizim də xəbər verdiyimiz kimi, əxlaq polisi agenti tərəfindən həbs olunan xanım Ober, əslində, bizim xəyal məhsulumuzdur. Halbuki həmin xanım Monmartırda, Ekürey küçəsi on səkkiz ünvanında yaşayır. Valterin gədə-güdələrinin polis şöbəsinin şəraf və ləyaqətini qoruyarkən hansı maraqlara xidmət etdiklərini bizlər

¹ Pero – lələk; mürəkkəb qələmi (rus.); (fr. – La Plume)

² İnsinuasija – iftira

çox yaxşı anlayırıq: axı həmin polis şöbəsi də Valterin ticarət əməllərini görməzliyə vurur. O ki qaldı həmin reportyorun özünə, onun bizlərə hər hansı sensasiyalı bir xəbər təqdim etməsi daha çox yerinə düşərdi. Axı indi o, günü sabah yalanlanacaq ölüm xəbərləri üzrə, tarixdə heç vaxt baş verməmiş döyüşlər üzrə, ağzına su alıb oturan monarxların tənənəli mərasimlərdəki nitqləri üzrə ixtisaslaşıb. Bir sözlə, onun ustalıqla uydurduğu bütün bu məlumatlar, əslində, Valterin əlavə qazanclarının mənbəyini təşkil etməkdədir. Yaxşısı budur, o, bizə əxlaqsız qadınlarla keçirdiyi gecələrdə öyrəndiyi şux dediqoduları və ya uzaqbaşı, bəzi soydaşlarımıza görünməmiş qazanc gətirən məhsulların keyfiyyəti barədə lətifələr təqdim eləsin».

Təmkinini qoruyan Dürua dərin fikrə dalmaqla bir şeyin fərqi nə vardı: bütün bu əməllərin arxasında onun üçün son dərəcə pis bir şey gizlənməkdəydi.

Buarenar soruşdu:

– Bu məlumatları sizə kim təqdim eləmişdi?

Dürua hafizəsində öz əməkdaşlarını uzun-uzadı canlandırdı.

Ən sonda xatırladı:

– Hə, hə, bu, Sen-Poten idi!

Yazını bir daha oxuyandan sonra o, qəzəbindən çuğundur kimi qızardı: onu satqınlıqda suçlayırdılar.

Heyrətlə dedi:

– Deməli, belə! Onların iddiasına görə, mənə pul verirlər ki...

– Hə də, bu anlaşılır. Onlar sizə qara yaxırlar. Bu cür hallarda şef heç kimə güzəştə getmir. Xronika reportyorları çox vaxt...

Elə bu vaxt Sen-Poten gəlib çıxdı. Dürua ona sarı getdi.

– «Pero»dakı yazını oxumusunuz?

– Hə. Mən elə indicə xanım Oberin yanında idim. O qadın, həqiqətən, mövcuddur, amma həbsə-filana atılmayıb. Ona görə də bu şeyi əsassız imiş.

Dürua başılovlu şefin yanına getdi. Onu soyuq və inamsız baxışlarla süzən şef açıqlamalarını dinləyəndən sonra tapşırıdı:

– Durub gedin o xanımgilə. Sonra isə elə bir təkzib yazısı hazırlayın ki, bərinizdə bu cür yazılar yazılmasına rəvac verməyəsiz. Bunu deyərkən mən yazının sonluğunu nəzərdə tuturam, çünki bu həm qəzetə, həm mənə, həm də sizə ləkə salır. Jurnalist, eynilə Sezarın xanımı kimi, hər cür şübhədən uzaq olmalıdır*.

Bələdçi kimi Sen-Poteni yanına alan Dürua bir faytona minib sürücüyə:

– Monmartrdakı Ekürey küçəsi on səkkizə sürün! – deyə buyurdu.

Nəhəng binanın yeddinci mərtəbəsinə çıxmalı oldular. Qapını onlara əynində yun kofta olan qarı açdı.

Sen-Poteni gördükdə o:

– Yenə gəlmisiniz? – deyib donquldandı.

Sen-Poten dilləndi:

– Özümlə polis müfəttişini də gətirmişəm ki, başınıza gələnləri yerli-yataqlı ona nağıl edəsiniz.

Qarı onları içəri buraxdı.

– Sizdən sonra adını bilmədiyim bir qəzetdən də iki nəfər mənə baş çəkdi, – deyəndən sonra o, üzünü Düruaya tutdu: – Cənab, siz də olub-keçənləri öyrənmək istəyirdiniz?

– Hə. Doğrudanmı sizi həbs edən əxlaq polisinin agenti idi?

Qarı əllərini yellədi:

– Yox, cənab, elə bir şey olmayıb. Olmayıb elə şey. Hadisə belə olub. Bizim qəssab yaxşı ət satsa da, müştərilərə çəkiddə kəf gəlir. Bunu tez-tez sezsəm də, heç vaxt dilə gətirməmişəm. Keçən dəfə ondan iki funt döyməlik ət istədim, çünki qızım ilə kürekənim mənə qonaq gələcəkdi. Bir də baxıb nə görürəm: o, mənim üçün ancaq tikə-para ətləri və sümükləri yığır tərəzinin gözüne. Düzdür, döyməlik ət sümüksüz olmur, amma gördüm yox, bu adam mənə ucdantutma sümük satmağa hazırlaşır. O sümüklərdən, bəlkə, raqu¹ bişirmək olardı, amma mən döyməlik ət istəmişəmsə, onun verdiyi şır-şındır əti neyləyəcəkdim? Mən bunu almaqdan imtina eləyəndə o, mənə «qoca siçovul» adlandırdı, mən də ona «qoca fırlıdaqçı» dedim. Ağızımız qızışınca onunla əlbəyaxa olduq, dükanın önünə xeyli, bəlkə də, bir yüz nəfər toplaşdı. Hamısı da hırıldayaraq bizə gülürdü! Ən sonda bir polis gəldi və bizi komissarın yanına apardı. Bir az orada saxlandıqdan sonra dışarıya qanlı düşmənlər kimi çıxdıq. Həmin vaxtdan mən əti başqa qəssabdan alır, o fırlıdaqçının dükanının önündən də keçmirəm ki, başımı cəncələ salmayım.

Bununla da qarının hekayəti bitdi. Dürua soruşdu:

– Elə bu?

¹ Raqu – xırda doğranmış ət və ya balıq qovurması

– Hə, cənab, bütün olan-bitən budur.

Qarı Düruaya qara qarağat içkisi təklif eləsə də, jurnalist bundan imtina elədi. Belə olanda qadın tələb irəli sürdü ki, yazacağı protokolda Dürua qəssabın çəkiddə saxtakarlıq etdiyini vurğulasın.

Redaksiyaya qayıdan Dürua belə bir təkzib mətni yazdı:

«Pero»nun anonim cızma-qaraçısı sırf mənə ləkə yaxmaq məqsədilə əlinə keçən lələklə yazıb sübut eləməyə çalışır ki, guya, ahıl bir qadını əxlaq polisinin agenti həbs edib. Mən bu iddianı rədd edirəm. Xanım Oberi gedib öz gözlərimlə gördüm: ən azı, altmış yaşında olan bu qadın qəssabla aralarındakı çəkişməni bütün detallarıyla mənə danışdı və bəlli oldu ki, döyməlik ət almaq istəyən bu xanımı qəssab çəkiddə aldatdığından, onlar davaları araşdırılmaqdan ötrü polis komissarının yanına aparılıblar.

Fakt bundan ibarətdir.

«Pero» əməkdaşının digər insinuasialarına gəldikdə isə, əgər bu uydurmaların müəllifi kimliyini bir maska arxasında gizlədirsə, onda mən də onlara cavab verməyi öz mənliliyimə sığışdırmayacağam.

Jorj Dürua».

Valter və bu vaxt onun kabinetinə daxil olan Jak Rival belə bir cavabı yetərli hesab etdilər və qərara gəldilər ki, bu təkzibi ən yaxın nömrədə, xronika bölümünün düz altında çap etdirsinlər.

Evə erkən dönən Dürua bir az təlaşlı, bir az da həyəcanlı idi. Bu anonim məktuba nə cavab versin? Kim idi axı bu? Niyə ona belə amansız həmlələr edirdi? Qəzetçilərin tərs xasiyyətinə bələd olduğundan bu cür qaşınmayan yerdən qan çıxartmağı uyğun görmədi. Gecəni narahat yatdı.

Sabahısı gün öz mətnini qəzetdə oxuyanda onun əlyazmadakından daha təhqiramiz səsləndiyini sezdi. Bəlkə də, bəzi ifadələri bir az yumşaltmaq da olardı. Həmin günü əsəbi halda yola verdi və yenə də gecə sübhəcən gözüne yuxu getmədi. Sübh tezdən yerindən qalxdı ki, ləngimədən gedib «Pero»nun təkzibə cavab veriləcək sayını alsın.

Hava təkrar dəyişmiş və xeyli soyumuşdu. Səkilər boyu uzanan çeşmələrdən axan su şırnaqları ayazdan don bağlamışdı.

Köşklərə hələlik qəzetlər gətirilməmişdi. İstər-istəməz Dürua özünün ilk yazısı olan «Afrika atıcısının xatirələri»nin çapdan çıxdığı günü xatırladı. Əli-ayağı necə donmağa başladısı, canında, xüsusilə də barmaq uclarında güclü ağrılar hiss elədi. Qızışmaq üçün o ətrafda qaçmağa başladı. Köşkün xırda pəncərəsindən manqalın yanında çömbələn satıcı qadının yun şalı, qırmızı yanaqları və burnu görünürdü.

Axır ki, qəzetdaşıyan həmin pəncərədən içəri səbirsizliklə gözlənilən qəzet bağlamasını qoydu və bunun ardınca qadın «Pero»nun yeni sayını açıq halda Jorja uzatdı.

Qəzetə göz yetirsə də, əvvəlcə orada öz adına rast gəlmədi. Təzəcə köks ötürmüşdü ki, baxışları qoşa xətlə haşiyələnmiş xırda yazıya sataşdı:

«Fransız həyatı»nın əməkdaşı, dəyərlı insan Dürua təkzib yazıb, amma onun təkzibində də yalan var. Həm də o, etiraf edir ki, real varlıq olan xanım Oberı polis agentı şöbəyə aparıbmiş. Əgər o, «polis agentı» sözlərinin əvvəlinə bir «əxlaq» kəlməsi də artırsaydı, onda üzərinə düşən yükün öhdəsindən gəlmiş sayırdı.

Amma nə etmək olar – bəzi jurnalistlərin vicdanı da elə onların istedadları qədər sönükdür.

İmzamı açıqlayıram:

Lui Lanqremon».

Düruanın ürəyi guppagupla döyünürdü. Nəyi və niyə elədiyini bilmədən evə gedib iş paltarını geyinməyə başladı. Bəli, onu alçaltmışdılar, həm də elə alçaltmışdılar ki, buna artıq heç cür dözə bilməzdi. Axı bütün bu oyun haradan gəldi onun başına? Heç nədən. Hansısa qarıyla bir qəssabın qalmaqalından.

Cəld geyindi və hələ səkkiz olmamış Valterə baş çəkdi. Düruanı görəndə o, təntənəli şəkildə:

– Yəqin ki, siz geri çəkilməyəcəksiniz? – deyə soruşdu.

Düruadan cavab gəlmədi.

Naşir sözünə davam elədi:

– Təcili Jak Rivalın yanına gedin. O, hər şeyi düzüb-qoşar.

Anlaşılmaz nə isə mızıldayan Dürua felyetonçugilə yollandı. O, hələ də yatırdı. Çalınan zəng onu yataqdan sıçramağa məcbur elədi.

Yazını oxuyandan sonra Jak:

– Lənət şeytana! Gərək durub onun yanına gedək, – dedi.

– İkinci sekundant olaraq kimi seçərdiniz?

– Düzü, heç bilmirəm.

– Bəlkə, Buarenarı? Necə bilirsiniz?

– Buarenarı deyirsinizsə, qoy o olsun.

– Yaxşı qılınc oynadırsan?

– Heç bacarmıram.

– Vay sən! Bəs tapança atmağı necə?

– Alababat bacarıram.

– Çox gözəl. Bu işlə məşğul olacağım müddətdə siz bir az da səriştənizi artırın. Bir dəqiqə gözləyin.

Öz yuyunma otağına keçən Jak tezliklə oradan yuyunmuş, tərəşli və səliqəli geyinmiş halda çıxdı və:

– Gedək, – dedi.

Kiçik bir malikanənin alt qatında yaşayırdı o. Düruanı küçyə baxan pəncərələri taxtalarla üzünən, atış tiri və qılıncoynatma zalına çevrilən zirzəmiyə gətirdi. Burada o, bu zalın o biri başındakı və nisbətən kiçik məkana qədər uzanan qaz lampaları sırasını yandırdı. Zirzəmidəki o ikinci otaqda qırmızı və göy rənglərə boyanmış dəmir maneken vardı. Masaya dörd ədəd yeni tipli, yəni xəzinəsindən atəş açan dörd ədəd tapança qoydu, sonra isə duel burada keçiriləcəkmiş kimi qısa fasilələrlə əmrlər verdi:

– Hazırsınızmı? Atəş açın! Bir, iki, üç!

Hələ yeniyetməlik dövründə Dürua öz bostanlarında atasının köhnə tapançasından atəş açmağı sınaşıdı və indi bu vərdiş onun dadına yetişəcəkdi: tam sakit halda, diqqətini toplayaraq, əlini qaldırıb nişan alandan sonra tətiiyi çəkdi. Adətən, güllələri manekenin qarnına isabət elədiyindən vaxtaşırı Jak Rivaldan təriflər eşidirdi:

– Yaxşıdır. Çox yaxşıdır. Çox yaxşı. Uğurunuzda şübhəm qalmadı. Gedərkən o dedi:

– Beləcə günortaya qədər məşq edin. Bu da patronlar, özünü zəif qorluq verməyin. Qəlyanaltı etmək üçün gəlib sizi aparacağam, qalan şeyləri də onda danışarıq.

Bunları deyib, o, zirzəmini tərk elədi.

Bir neçə kərə atəş açandan sonra Dürua oturub fikrə daldı.

– Öz aramızdır, əcəb axmaq işə düşmüşəm! Kimə lazımmiş bu? Guya, bir yaramaz digəriylə dueldə atışırsa, bu yolla o, təmizə çıxır ki? Bir də axı dürüst adama birisi təhqir yağdırırsa, bu adam niyə qalxıb öz sinəsini onun gülləsinə hədəf etmək şərəfinə nail olmalıymış?

Fikirləri xeyli bədbin axara düşmüşdü və bu ara o, insan aqlının çarəsizliyi, ideyaların dayazlığı, bütün səylərimizin gec-tez puça çıxması və əxlaq normalarının məntiqsizliyi barədə Norber de Varenin dediklərini ixtiyarsız olaraq xatırladı.

Uca səslə Dürua:

– Lənət şeytana, o, necə də haqlıymış! – dedi.

Susamışdı. Haradasa su damcılayırdı. Dönüb geri baxanda duş gördü və gedib onun lüləsindən doyunca su içdi. Təkrar dərd-qəm dəryasına qərq oldu. Adama bədbinlik aşılayan bu zirzəmi bir mənada sərdabəni xatırladırdı. Küçədən keçən ekipajların qopardığı cingiltili səslər içəridə uzaqlarda çaxan ildırım gurultusu təsiri yaradırdı. Görəsən, saat neçəydi? Zaman, eynilə türmədəki kimi, donmuşdu: axı orada da vaxt yalnız həbsxana gözətçisinin yemək gətirdiyi zaman dilimləri ilə ölçülür. Nigarançılıq onu lap əldən salmaqdaydı.

Budur, addım səsləri eşidildi: Jak Rival Buarenarla zirzəmiyə daxil oldu. Hələ uzaqdan o:

– Hər şeyi düzüb-qoşdum! – deyə səsləndi.

Dürua isə zənn eləyirdi ki, bəlkə də, bu ixtilaf üzrxahlıq məktubuyla ortadan qalxar. Odur ki ürəyi ayağının altına düşdü.

– A-a! Təşəkkürlər, – deyə mızıldandı.

Felyetonçu sözünə davam elədi:

– Bu Lanqremon da ağciyər birisi deyilmiş. Bütün şərtlərimizi eynilə qəbul elədi: iyirmi beş addım məsafədən və komanda veriləndən sonra tapança lüləsini yuxarı qaldırıb atəş açacaqsınız. Lülə yuxarıdan aşağı endiriləndə əl titrədiyindən, bu üsul daha yaxşıdır. Baxın, Buarenar, görürsünüz, mən haqlıyam.

Tapançanı əlinə alaraq, o, atəş açmaqla sübuta yetirdi ki, əli aşağıdan yuxarıya doğru hərəkət etdirəndə atəş xəttinin üfqiqliyini qorumaq daha da asanlaşır. Az sonra isə təklif elədi:

– İndi də durun gedək qarnımızı doyuraq. Artıq saat birdir.

Yaxınlıqdakı restoranda kəmərlərinin altını bərkitdilər. Həmin müddətdə Düruanın ağzını bıçaq açmadı, yeməyi də qorxusunu

gizlətmək xətrinə yedi. Buarenarla redaksiyaya döndükdə, o, mexaniki olaraq və sanki, hər şeyi unutmaqla işə girişdi. Hamı onun çox təpərli birisi olduğu qənaətinə gəldi.

Arada Jak Rival hal-əhval tutmaq üçün Düruaya baş çəkdi və onlar razılaşdılar ki, sekundantlar səhər saat yeddidə lando¹ ilə gəlib onu evdən aparacaqlar. Sonra hamiləliklə atışmanın baş tutaçağı Vezin meşəsinə yollanacaqlar.

Hər şey elə gözlənilmədən, ondan xəbərsiz baş verdi ki, çevrəsindən heç kəs bütün bunlar barədə Düruanın nə düşündüyünü soruşmadı, heç kim onun razılığını almağı özünə rəva belə görmədi. Olaylar ildırım sürətiylə baş verdiyindən o, hələ də nə özünə gələ bilər, nə də olub-keçənləri anlamağa imkan tapırdı.

Buarenar bütün günü sədaqətli bir dost kimi bir an da ondan aralanmadı. Birlikdə şam yeməyi yeyəndən sonra Dürua axşam saat doqquza doğru öz mənzilinə döndü.

Yalqız qaldıqda bir neçə dəqiqə ərzində iri addımlarla otağın bu başından o biri başına var-gəl elədi. Hədsiz həyəcanlı olduğundan heç nə barədə fikir yürüdə bilmirdi. Bir tək fikir beyninə çaxılmış mismar kimi yaxasını buraxmırdı: «Sabah dueldir». Amma bu fikrin özü onda getdikcə artan və anlaşılmaz təlaşdan başqa heç bir hiss oymamırdı. Halbuki vaxtilə əsgərlik çəkəndə ərəblərə atəş açarkən o, öz həyatını hər hansı təhlükəyə atmamışdı: bu, ondan ötrü, bir növ, qaban ovu kimi bir şey olmuşdu.

Amma hər halda, o, özündən tələb olunanları eləmiş, kifayət qədər dəyanətli davranmışdı. Buna görə onun haqqında danışacaq, tərifləyəcək, onu təbrik edəcəkdilər. Amma Dürua, dərin ruhi sarsıntı keçirən bəzi adamlar kimi, uca səslə bağırdı:

– Necə də yaramazdır o!

Sonra oturub fikrə daldı. Jak Rival ona rəqibinin ünvanını bilmək üçün vizit kartı vermişdi. Kartı bir daha, bəlkə də, iyirminci dəfə oxudu: «*Lui Lanqremon, Monmartr küçəsi, 176*». Vəssalam.

Kartda yazılan bu hərfərə baxıb onların sirli, hətta özü üçün nəhs anamlar daşdığına düşünürdü indi. «Lui Lanqremon» – kim idi axı bu? Neçə yaş vardı? Boy-buxunu necəydi? Bəs sir-sifəti? Əgər sən başını aşağı salıb normal yaşamını sürürsənsə, tanımadığın, üzünü görmədiyən birisinin hansısa qəssabla bir qarının çənələşməsi

¹ Lando – XIX yüzilə aid dördyerli, üstü açılan və yetərinçə rahat karet növü

üstündə gözləmədiyin halda sənin həyatına zəhər qatması nə dərəcədə məntiqlidir?

O, təkrar uca səslə bağırdı:

– Vay səni, öküz!

İndi hərəkətsiz halda oturub gözlərini vizit kartına dikərək fikrə dalmışdı. Bir parça kağıza qarşı içində qəzəb hissi körüklənirdi, üstəlik, bu hissədə bir az da qaçılmazlıq çaları vardı. Əcəb axmaq işə düşmüşdü! Dırnaq qaycısını götürüb, birisinə xəncər zərbəsi endirmiş kimi, onu kartda çap olunmuş ada, soyada çıxırdı.

Deməli, o, düşmən qabağına çıxmalıydı, həm də tapança ilə. Bəs niyə o, qılıncı seçməmişdi? Axı onda uzaqbaşı əli sıyrıları. İndi isə atışmanın necə bitəcəyini heç kəs bilə bilməz.

Özünə ürək-dirək verdi:

– Yaxşı, yaxşı, mısırını sallama!

Öz səsindəki ifadə onu diksindiriyi üçün ətrafına göz gəzdirdi. Bir bax ha, necə də əsəbi olmuşdu! Bir stəkan su içib əynini soyunmağa başladı.

Sonra yerinə girib işığı söndürdü və gözlərini qapadı. Otaq yetərinə sərini olsa da, yorğanın altında istidən bişirdi, elə ona görə də heç cür yuxulaya bilmədi. Elə hey qurcalanırdı: beş dəqiqə arxası üstə uzanır, sonra sol, daha sonra sağ böyrü üstə çevrilirdi.

Susuzluq da bir yandan kələyini kəsmişdi. Qalxıb su içdi və bu ara içinə təşviş doldu: «Bu nədir belə, yoxsa xofa düşürəm?»

Otaqda adicə xəfif bir hənirti olan kimi niyə ürəyi belə səksəke keçirirdi? Divar saati növbəti dəfə vaxtı bildirməzdən öncə onun yayının cırıltısı bəs niyə onun canına gizilti salır? Niyə nəfəsi təngləşdiyi üçün bir neçə saniyəliyinə ağziylə nəfəs almağa məcbur olurdu?

Düşdüyü durumu ətraflı, bir psixoloq sayağı araşdırmağa cəhd göstərdi: «Mən qorxuram, ya yox?»

Əlbəttə yox, o qorxmurdu, çünki bu işi başa çatdırmağa, rəqiblə vuruşmağa hazır idi, ağciyərliyi isə yaxınına buraxmayacaqdı. Amma bunun ardınca həyəcanlandı və ixtiyarsız özünə belə bir sual verdi: «Bəyəm insan iradəsi dışında qorxu hissi keçirə bilərmə?» Bu yerdə şübhə, təlaş və qorxu hissələri qəflətən üstünə hücum çəkdi. Bəs əgər onun şəxsi iradəsindən daha güclü, daha hökmlü, qarşısızalmaz, bilinməz bir qüvvə ona hakim olsa necə? Onda nə

baş verəcəkdi? Əlbəttə, əgər o, baryerə çıxıb atışmaq istəyirdisə, bunu edəcəkdi. Bəs canını titrəmə tutsa necə? Bəs huşunu itirsə? Axı bu dueldəki davranışından hər şey – onun rifahı, ad-sanı, gələcəyi asılı idi.

Ayağa qalxıb özünü güzgüdə seyr etmək marağı varlığına hakim kəsildi. Şam yandırdı. Güzgünün cilalı səthində əksini süzəndə özünü güclə tanıya bildi, sanki, bu üzü birinci dəfəydi görürdü. Gözləri bərələ qalmışdı, rəng-ruyu avazmışdı, hə-hə, avazmışdı, xeyli solğun idi.

Beynində qəflətən doğan bir fikir onu sarsıtdı: «Bəlkə də, sabah bu vaxt mən artıq sağ olmayacağam». Ürəyi quş kimi yenidən çırpınmağa başladı.

Çarpayısına yanaşdı, birdən aşkar şəkildə sezdi ki, o, bayaq öz üstündən bir kənara atıb qalxdığı həmin o yorğanın altında, həm də kürəyi üstə uzanıb. Oxşarı olan o adamın üzü eynilə meyitinki kimi solğundu və əbədilik qaxac olan əllərinin bəyazlığı da diqqəti çəkirdi.

O, indi öz çarpayısından da ürəkürdü: yatağını görməmək üçün pəncərəni açıb başını dışarı uzatdı.

Bircə anda vücudu buzlayıb, nəfəsi qaraldığı üçün pəncərənin önündən çəkildi.

Buxarını qalamaq fikrinə düşdü. Astagəl hərəkətlərlə, həm də geriyyə qanılmadan buxarını qaladı. O ara nəyə toxunurdusa, əlləri əsəbi bir giziltiyə tutulurdu. Aqlını toplaya bilmirdi, qarmaqarışlıq, nəhs və sürüşkən fikirlər beynində dolaşırdı, bir sərxoşunkunu xatırladan şüuru bulanıq idi.

Durmadan özündən xəbər alırdı:

– Neyləyim axı? Axırım nə olacaq mənim?

Yenidən otaqda var-gəl etməyə başladı və öz-özünə bunları təkrarladı:

– Özümü ələ almağa məcburam. Hər nə olursa olsun, özümü ələ almalyam.

Aradan bir qədər ötəndən sonra aqlına bir fikir gəldi:

– Hər ehtimala qarşı ata-anama məktub yazım.

Qarşısına bir məktub vərəqi qoyub oturdu və yazmağa başladı:

«Əziz atam və anam...»

Amma belə bir müraciət indi içində çapaladığı faciəli durum üçün ona yetərinə təntənəli gəlmədiyindən vərəqi cırdı və təzədən

yazmağa girişdi: «Əziz atam və anam. Sabah dan yeri ağaranda duela çıxacağam, orada başıma bir iş gələ biləcəyindən mən...

Cümlənin ardını yazmağa cəsəreti çatmadığından sıçrayıb yerindən qalxdı.

Bu duel fikri onu daxilən çox əzirdi. Sabah o, baryerə çıxacaqdı. Bu, qaçılmazdır. Yaxşı, bəs ona nə olmuşdu belə? Bəli, o, atışmağa can atırdı, tam qətiyyətlə buna qərar vermişdi və sözündə dururdu. Bununla yanaşı, hiss edirdi ki, özünü hər nə qədər zorlasa belə, duelin təyin olunduğu yerə qədər getməyə də gücü çatmayacaq. Arabir təlaşdan bir-birinə dəyən dişlərindən xəfif və quru bir taqqıltı çıxırdı.

Dürua düşünürdü: «Görəsən, rəqibim heç indiyəcən duela çıxıbımı? Bəs tirə necə, gedib? Görən, babat atıcı kimi tanınır, ya yox?» Dürua bu adam barədə heç vaxt və heç nə eşitməmişdi. Amma hər hansı tərəddüd keçirmədən və söhbəti uzatmadan tapançayla atışmağa razılıq verən kəs, hər halda, bu ölümcül silaha yaxşı bələd olan birisi olmalıydı.

Duel vaxtı özünün və rəqibinin necə davranacağını Dürua gözləri qarşısında canlandırmağa cəhd elədi. Atışmanın ən xırda detallarını da bəri başdan sezmək üçün o, özünü gərdi. Elə bu anda dar, dərin və qara dəliyindən indicə güllə çıxacaq lülə gəldi gözlərinin önünə.

Bu yerdə onun varlığını izaholunmaz bir çarəsizlik bürüdü. Bütün vücudu qıc olmuş kimi çırpınırdı. Səsini başına atmamaq üçün dişlərini qıcadı, indi o, ağılı itirmiş birisi kimi döşəmədə çırpınmağa, əlinə keçən hər şeyi cırmağa və dişləriylə dağıtmağa hazır idi. Amma baxışları buxarının üstündəki qədəhə sataşanda şkafda yarım litrə qədər arağı olduğunu xatırladı: orduda xidmət illərindən o, hər dəfə «boğazını yaşlamağı» özü üçün bir adət halına gətirmişdi.

Tez butulkanı götürdü və təşnə birisi kimi onu başına çəkdi, iri qurtumlarla içməyə başladı. Ancaq nəfəsi daralanda buna ara verdi, butulkanı əvvəlki yerinə qoydu. Şüşənin, təxminən, üçdəbirini boşaltmışdı. Alov kimi yaxıcı bir şey o dəqiqə mədəsini bürüdü, damarlarıyla dolaşaraq onu xoşhal elədi: indi o, özünü xeyli cürətli hiss edirdi.

Düşündü: «Budur, çarə tapıldı».

Bədəni od tutub yanırdı. Təzədən pəncərəni açmalı oldu.

Ayazlı və sakit bir gün başlanırdı. Göylərin getdikcə işıqlanan qoynunda ulduzlar bir-bəbir qeybə çəkilirdi, dəmiryol xəttinin uzandığı dərin çuxurun kənarlarında isə yaşıl, qırmızı və ağ rəngli siqnal lampaları közərir. Deponu tərk edən ilk parovozlar fit verərək öz qatarlarına yan alırdı. Lap uzaqlarda isə digər parovozlar, eynilə kənd yerindəki xoruzlar sayağı, sübh səssizliyini titrədən fitlərlə bir-birini səsləyirdi.

Düruanın ağılından keçdi: «Ola bilsin, bütün bunları son kərə görürəm». Amma həmin dəqiqə silkindi və özünə qarşı duyduğu yazıqlıq duyğusuna təkrar qalib gəldi: «Yetər! Ta duələ qədər heç nə barədə düşünməməklə, bəli, məhz bu yolla mən öz dəyanətimi qoruya bilərəm».

Geyinməyə başladı. Tərəş olanda da ürəyi əsirdi: ağılından keçdi ki, bəlkə də, indi o, aynada sonuncu kərə özünü süzür.

Bir qurtum da araç içəndən sonra öz yır-yığışını tamamladı.

Bu son bir saat ona lap bitməz-tükənməz göründü. Daxili tarazlığının bərpasından ötrü otaqda obaş-bubaşa gedirdi. Qapı döyüləndə yaşadığı həyəcandan güclə ayaq üstə dura bildi. Gələn sekundantlar idi. Vaxtdır!

Hər ikisinin əynində kürk vardı.

Jak Rival tərəfdaşı kimi Düruanın əlini sıxdı:

– Lap Sibir şaxtası var. Hə, özünü necə hiss edirsən?

– Əla.

– Təlaşa qapılmırsan ki?

– Zərrə qədər də.

– Bax belə ha. Deməli, hər şey yolundadır. Qəlyanaltı eləmişən?

– Hə, mən tam hazırım.

Belə təntənəli olayla bağlı Buarenar yaxasına sarı-yaşıl rənglərdə xarici bir orden taxmışdı – Dürua bunu onda ilk dəfə görürdü.

Aşağı endilər. Landoda bir cənab onları gözləyirdi. Rival onu təqdim elədi:

– Həkim Le Brüman.

Onunla əl görüşən Dürua:

– Təşəkkür edirəm, – deyər mızıldandı.

Sonra o, ön oturacaqda əyləşmək istədi, amma oturduğu yer həm sərt, həm də oynaq olduğundan Dürua dik atıldı. Bu, tapançalar saxlanan qutu imiş.

Rival bir neçə kərə təkrarladı:

– Ora yox! Duelçinin və həkimin yeri arxadadır!

Ondan nə tələb olunduğunu, ən nəhayət, anlayan Dürua keçib həkimin böyründəki yerə çökdü.

Sekundantlar yerlərini tutandan sonra atlar hərəkətə gəldilər. Sürücü haraya gedəcəklərini artıq bilirdi.

Tapançalar saxlanan qutu buradakı hər kəsə, xüsusilə də Düruaya mane olurdu – o, bu qutunu yerli-dibli görməzliyə vurmağa hazır idi. Qutunu arxa tərəfə yerləşdirmək istədilər – kürəklərini əzdi, Rivalla Buarenarın arasına qoydular – elə hey yerə düşdü. Ən axırda qutunu oturaçağın altına itələdilər.

Həkim lətifə danışsa belə, ortaq söhbət heç cür alınmırdı. Hər-dənbir Rival ona atmacalarla qarşılıq verirdi. Dürua da özünü şux tutmağa çalışırdı, amma bu ara fikirlərinin çalpaşmış düşəcəyindən və bununla içindəki ruhi gərilimi aşkara çıxarmaqdan ehtiyatlanırdı. Qorxunc bir fikir ona dinclik vermirdi: birdən onu titrəmə tutsa, neyləyəcək?

Tezliklə ekipaj şəhər kənarına çıxdı. Saat doqquza az qalırdı. Bu şaxtalı qış səhəri ana təbiətdəki hər şey həm kövrək, həm də sərt büllur kimi bərq vururdu. Ağacların budaqlarındakı qırov buz bağlamış tərə bənzəyirdi. Ayaqlar altda yer qıncırdayırdı. Hava quru olduğundan adi səslər də uzaqlara yayılırdı. Masmavi göy ayna kimi ləkəsiz idi, soyuq və gözqamaşdırıcı günəş özünün hərərət saçmayan şüalarını bu donmuş aləmdən əsirgəmirdi.

Düruaya üz tutan Jak Rival dilləndi:

– Tapançaları Qastin-Renetdən* almışam. Atış üçün hazır vəziyyətə də onları özü gətirib və qutu möhürlənib. Hə, yeri gəlmişkən, indi püşk atılacaq ki, bizim, yoxsa rəqibin tapançalarından yararlanacağınız bəlli olsun.

Dürua düşünmədən dedi:

– Təşəkkür edirəm.

Tərəfdaşının hər hansı yanlışa yol verməməsi üçün Rival onu dəqiq təlimatlandırdı və hər bir maddəni bir neçə dəfə təkrarladı:

– «Hazırsınız mı?» sualına ucadan «Hə!» cavabı verin. «Atəş!» komandası eşidəndə cəld silahı qaldırın və «Üç!» sayı gəlmədən tətiji basın.

Dürua bunları öz-özünə təkrarladı: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam. «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam. «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam».

Rivalın verdiyi göstərişlər yaddaşına qazılsın deyərək, onları eynilə bir məktəbli kimi əzbərləyirdi, bu söz yığınının beynində çöküb qalmasına çalışırdı: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam».

Məşəyə girən lando sağdakı xiyabana tərəf, sonra bir daha sağa buruldu. Sərt hərəkətlə qapını açan Rival sürücüyə göstəriş verdi:

– Bu yana, bu yolla gedin.

İki tala arasında uzanan bu yol işləyə bənzəyirdi. Səthi buzdan naxışlanan quru yarpaqlar budaqlarda titrəşirdi.

Dürua hələ də burnunun altında təkrarlayırdı:

– «Atəş!» komandası eşidiləndə silahı qaldıracağam.

Birdən ağına bir qurtuluş fikri gəldi: əgər bu lando qəzaya uğrasaydı, onda duel də təxirə düşə bilərdi. Əgər indi özünü landodan bayıra atıb ayağını qırsaydı – nə canını qurtarardı bu bələdan!..

Bu ara o, talanın kənarında bir ekipajın dayandığını və bir az aralıdakı dörd kişinin isindirmək üçün ayaqlarını yerə döyməklə gəzişdiklərini sezdi. Ödüyə ağına gələn üçün Dürua hətta bir ara ağızını da açmağa məcbur oldu.

Landodan əvvəlcə sekundantlar, sonra isə həkimlə Dürua endi. Tapança qutusunu götürən Rival Buarenar ilə birlikdə qarşı tərəfdən iki nəfərlə görüşə yollandı. Dürua onların bir-birinə necə dəbdəbəylə təzim etdiklərinə göz qoyurdu.

Talaya tərəf yollanan o dörd nəfər gah ayaqlarının altına, gah da ağaclara elə baxırdı ki, sanki, uçub-qaçan və ya yerə düşən bir itik axtarır. Sonra addımlarıyla bəlli bir məsafəni ölçüb, donmuş torpağa zor-bəla bir cüt çubuq sancdılar. Bir arada toplanan bu adamların hərəkətlərinə kənardan baxan onların sikkə ilə püşk atdıqlarını zənn edərdi.

Le Brüman, Düruaya müraciət elədi:

– Əhvali-ruhiyyəniz yaxşıdır mı? Bir şeyə ehtiyacınız yoxdur ki?

– Yox, təşəkkür edirəm, heç nə lazım deyil.

Düruaya elə gəlirdi ki, ağı başından çıxır, sanki, yuxudadır, dörd bir yanını qeyri-adi bir şey çulğadığından indi o, xəyal aləmində uçur.

Qorxurdumu? Yəqin ki, hə! Bunu heç özü də dəqiq bilmirdi, çünki çevrəsindəki hər şey dəyişikliyə uğramışdı.

Geri döənən Jak Rival razılıqla ona pıçıldadı:

– Hər şey yolundadır. Bizim tapançalardan yararlanacaqsınız.

Amma bu, Düruanın heç vecinə də deyildi.

Onun paltosunu çıxartdılar. Hərəkətsiz dayanmışdı. Sürtükunun döş ciblərini təmasla yoxladılar ki, görsünlər vücudunu güllədən qorumaq üçün oraya pulqabı və ya başqa bir şey qoyub, ya yox.

Dürua bir dua kimi eyni sözləri təkrarlamayıncaydı: «Atəş!» komandası eşidiləndə silahını qaldıracağam».

Sonra onu torpağa basdırılan çubuqlardan birinin yanına aparıb, əlinə tapança verdilər. Yalnız həmin an o, irəlində, lap yaxın məsafədə duran yekəqarını gördü. Bu dazbaş və gözlüklü adam onun rəqibiydi.

Bu adamı indi tam dəqiq görür və yalnız bir şey barədə düşüncəyə düşdü: «“Atəş!” komandası eşidiləndə silahı qaldıraraq tətii sıxaçağam». Meşəyə çökən ölü sükutu birisinin, sanki, çox uzaqlardan gələn səsi qəflətən pozdu:

– Hazırsınızmı?

Dürua bərkdən:

– Hə! – dedi.

Eyni səs komanda verdi:

– Atəş!

Dürua bundan sonra daha nə bir şeyi hiss elədi, nə seçdi, nə də dərk elədi: bir onu bildi ki, silahını qaldırdı və var gücüylə tətii sıxdı.

Amma heç bir səs eşitmədi.

Az sonra tapançasının lüləsindən çıxan tüstünü gördü. Qarşısındakı adam yerindən dəbərmedi, duruşunu dəyişmədi və onun başının üstündə bəyaz tüstü peyda oldu.

– Hər ikisi atəş açdı. Əməliyyat tamamlanmışdır.

Sekundantlar və həkim onu gözdən keçirdilər, əlləriylə yoxladılar, paltarının düymələrini açaraq təlaşlı bir səsə xəbər aldılar:

– Yaralanmamısınız?

Dürua elə qarasına:

– Deyəsən, yox, – dedi.

Lanqremon da yara almamışdı.

Rival donquldandı:

– Bu lənətəgəlmiş tapançalarla həmişə belə olur: güllə ya hədəf-dən yan keçir, ya da onu yerlə yeksan edir. Çox vecsiz silahdır!

Dürua donub-qalmışdı. Sevincdən və heyrətdən dili-ağızı tutulmuşdu. «Duel bitdi!» Hələ də tapançanı ovcunda sıxmağa davam etdiyi üçün kimsə silahı onun əlindən almalı oldu. İndi o, özünü bütün dünya-aləmlə döş-döşə gələcək qədər güclü sanırdı. Duel bitmişdi. Necə də xoşbəxt idi! Sonsuz cürət topladığından indi istənilən adamlarla meydana çıxmağa hazır idi.

Sekundantlar bir neçə saniyə öz aralarında söhbətləşəndən sonra elə bu gün protokol tərtib etmək üçün bir araya gəlməyi şərtləşdilər. Hamı ekipajlara mindi və hırıldayan sürücü qamçısını havada oynatdı.

Bir müddət sonra restoranda, yemək süfrəsi arxasında oturan iki sekundant, Dürua və həkim duellə bağlı söhbət edirdilər. Dürua öz yaşantılarını onlarla paylaşdı:

– Zərrə qədər də həyəcan keçirmirdim. Zərrəcə. Bir də ki, yəqin, siz özünüz də bunu sezmişdiniz?

– Hə, siz təmkinli davranırdınız.

Həmin gün protokol Düruaya təqdim olundu, çünki bu yazını o, xronika bölümündə yerləşdirəcəkdi. Xəbərlərdən özünün «Lui Lanqremonla bir cüt güllə ilə atışdığını» öyrənəndə təəccübləndi və xəfif pərtlik keçirərək Rivaldan soruşdu:

– Bəyəm biz adama bir güllə atmadıq ki?

Rivalı gülmək tutdu:

– Hə... adama bir güllə... hərə bir güllə atanda... bu eləyər cəmi iki güllə.

Rivalın açıqlaması Dürua üçün yetərli olduğundan daha məsələnin xırdalığına getmədi.

Qoca Valter onu başına basdı:

– Bravo, bravo, «Fransız həyatı»nın üzünü ağ elədiniz. Bravo sizə!

O axşam Dürua ən nüfuzlu qəzetlərin redaksiyalarında və ən dəbdəbəli restoranlarda görüldü. Hətta rəqibiylə də iki kərə rastlaşdı: görünür, o da özünü cəmiyyətə tanıtmaq ehtiyacı duyurdu.

Onlar bir-birinə təzim eləmədilər. Əgər ikisindən birisi yaralansaydı, ancaq o halda əl görüşmələri uyğun sayılardı. Halbuki

hər ikisi güllələrin başları üstə necə vıyldayıb keçdiyini etiraf eləmişdi. Səhərisi gün saat on birə qalmış Dürua «mavi vərəq» aldı:

*«İlahi, bilsən səndən ötrü necə təlaşlıydım! Lən-gimədən Konstantinopol küçəsinə gəl, canım mənim, səni öpmək istəyirəm. Necə də cəsurmuşsan!
Sənə heyranam. Klo».*

Görüşdükləri zaman qadın boynuna sarılıb onun üz-gözünü öpüslərə qər q elədi.

– Əzizim, bugünkü qəzetlərin mənə hansı təşvişi yaşatdığını kaş biləydin! Haydı, danış, nələr baş verir? Həm də lap başdan. Hər şeyi yerli-yataqlı öyrənmək istəyirəm.

Dürua olub-bitənləri təfərrüatlarına qədər ona danışmağa məcbur oldu.

Qadın heyrətlə dedi: «Duel öncəsi sənin necə sarsıntılı bir gecə keçirdiyini təsəvvürümə gətirirəm».

– Yox, canım. Mışıl-mışıl yatmışdım.

– Sənin yerində olsaydım, yuxum ərsə çəkilərdi. Bəs duel necə keçdi?

Bu yerdə o, dramatik bir səhnə uydurmağa ehtiyac duydu:

– Elə ki biz iyirmi addımlıq, yəni bu otaqdan dörd dəfə uzun məsafədə yerlərimizi tutduq, hazır olub-olmadığımızı öyrənən Jak «Atəş!» komandası verdi. Həmin an əlimi qaldırıb, dübbə-düz saxlamaqla, rəqibin başını nişan aldım və bununla da səhvə yol verdim. Bəxtimdən tapançanın tətiyi sərt imiş, mən isə xəfifcə toxunmağı xoşlayıram. Nəticədə hərəkətverici qarmağın müqaviməti güllənin yana uçmasına səbəb oldu. Amma güllə onun lap yaxınlığından keçdi. O yaramaz da yaxşı atıcıymış. Gicgahımı yalayıb ötən gülləsinin dalğasını hiss elədim.

Düruanın dizləri üstə oturan xanım de Marel onu bərk-bərk qucmuşdu – sanki, bununla o, aşnasına yönələn təhlükəni paylaşmağı umur və pıçıldayırdı:

– Ah, zavallım, ah, zavallım.

Düruanın hekayəti bitdikdə xanım de Marel bərkədən dedi:

– Bilirsən, mən sənsiz yaşaya bilmərəm! Səninlə vaxtaşırı görüşməyə hazırım, sadəcə, ərim Parisdə olduğundan bu, imkan xari-

cindədir. Səhərlər bir saatlığına vaxt tapıb, gəlib səni yataqda ikən öpə bilərəm. Amma qaldığın o zəhləmgetmiş binaya bir daha qədəmimi basmaram. İndi neyləyək, hə?

Düruanın ağılına uğurlu bir fikir gəldi. Soruşdu:

– Buraya sən nə qədər ödəyirsən?

– Ayda yüz frank.

– Belə danışmaq: mən bu otaqları kirayələyib, pulunu da özüm ödəyəcəyəm. Çünki qaldığım o mənzil indi mənim də zəhləmi töküüb.

Bir neçə saniyə düşünən qadın:

– Yox. Buna razı olmaram, – dedi.

Kişi heyrətləndi:

– Axı niyə görə?

– Elə ona görə...

– Yox, bu, cavab deyil. Bu mənzil könlümcədir. Danışdıq, oldu: mən burada qalırım, – deyən Dürua güldü. – Bir də ki bu mənzili sən mənim adıma kirayələmişən axı.

Qadın da dediyindən dönmədi:

– Yox, yox, belə istəmirəm...

– Axı niyə istəmirsən?

Bunun cavabında o, qadının məhrəm pıçılısını eşitdi:

– Çünki sənin buraya yad qadınları gətirməyini istəmirəm.

Jorj özündən çıxdı:

– Buna heç vaxt yol vermərəm! Sənə söz verirəm.

– Yox, gətirəcəksən.

– And içirəm.

– Düz sözüdür?

– Əlbəttə. Şərəfimə and içirəm. Bu evə ikimizdən başqa kim-sənin ayağı dəyməyəcək.

Qadın çılğınlıqla onu qucaqladı:

– Yaxşı, mənim əzizim. Amma bunu unutma: əgər sən bir daha mənə, çox yox, elə bircə dəfə xəyanət etsən, aramız həmişəlik dəyəcək.

Dürua təzədən onu dilə tutdu, and-aman elədi və ən sonda belə qərara gəldilər ki, o, günü bu gün buraya köçür və qadın imkan olan kimi yolüstü ona baş çəkəcək.

Qadın dedi:

– Hər halda, sən sabah bizə nahara gəl. Ərimin yamanca xoşuna gəlmisən.

Dürua bundan qürrələndi:

– Belə de! Yalan demirsən ki?

– Sənə heyran olub. Bura bax, yadıdadır, mənə demişdin ki, sən kənddə, bir malikanədə böyümüsən, deyilmi?

– Hə. Necə ki?

– Deməli, sənin kənd təsərrüfatından az-çox başın çıxır?

– Hə.

– Sən onunla çox sevdiyi mövzudan – bağçılıqdan, məhsuldan-filandan söhbət elə.

– Yaxşı. Bunu unutmamam.

Duel olayı qadının könlündə ona qarşı incə hisslər oyatmışdı: buna görə də getməzdən öncə Düruanı dönə-dönə öpdü.

Redaksiyaya üz tutan Dürua yolda bu qadın barədə düşünürdü:

«Əcəb qəribə məxluqdur bu! Bir quş kimi budaqdan-budağa qonur! Ağına bir an sonra nə gələcəyini və nədən xoşlanacağını heç vaxt anlamaq olmur! Özünə də əcəb ər tapıb! Bu dəymədüşər qadınla o qoca kişini tapışdıran şiltaq fələyin niyyəti nə imiş, görən? Dəmiryolları üzrə müfəttişi bu dəlisov xanımla ailə qurmağa nə təhrik edibmiş! Əsl tapmacadır! Kim bilir, bəlkə də, səbəb sevgi imiş?»

Fikirlərini belə yekunlaşdırdı:

«Hər necə olsa, bu qadın misilsiz məşuqədir. Onu əldən buraxan gərək gedib ağına dua yazdırsın».

VIII

Duel olayı Düruanı «Fransız həyatı»nın sayılıb-seçilən felyetonçularından birinə çevirdi. Amma yeni mövzular tapmağa hədsiz enerji sərf etdiyindən o, fransızlarda əxlaq çöküşü, vətəndaşlıq duyğularının zəifləməsi və milli qürur hissini anemiyası kimi nisbətən hay-küylü mövzular üzrə qələmini püxtələşdirirdi. (Hətta «milli qürur hissini kütləşməsi» ifadəsi də onun tapıntısıydı və bununla hədsiz öyünürdü.)

Parislilər üçün xarakterik olan, bədbinliyi, itoynadanlığı və kinayəli davranışı ilə seçilən xanım de Marel onun uzun-uzadı çərən-ləmələrinə hər hansı sərrast və çox yığcam şəkildə qarşılıq verəndə Dürua gülümsəyərək ona deyirdi:

– Eyib etməz! İrəlində mənim bu ifadə işimə yarayacaq.

İndi o, Konstantinopol küçəsində məskunlaşmışdı, öz çama-danını, fırçasını, ülgücünü və sabununu gətirməsiylə buraya bütünlüklə daşınmışdı. Hər iki-üç gündən bir, həm də Jorj hələ yataqda ikən xanım de Marel əlüstü ona baş çəkirdi. Heç isinməyə macal tapmayan qadın əyin-başını soyunub, tez özünü yorğanın altına dürtsə də, hələ uzun müddət titrəyişləri səngimək bilmirdi.

Cümə axşamları Dürua onlarda yemək yeyər və kənd təsərrü-fatından söz salmaqla məşuqəsinin ərinə böyük zövq bağışlayardı. O özü də kənd həyatına vurğun idi, hərdən bu iki kişinin başı qız-ğın söhbətə qarışdığından onlar divanda mürgüləyən ev sahibəsini tamamilə unudardılar.

Lorina da belə vaxtlarda gah atasının, gah Əziz dostun dizləri üstə yuxuya dalardı.

Jurnalisti yola salandan sonra ev sahibi son dərəcə adi şeylər barədə danışmış kimi mütləq aşağıdakı fikirləri açıqlamağa ehti-yac duyardı:

– Çox istiqanlı oğlandır. Həm də ağılına-kamalına söz ola bilməz.

Fevralın sonları idi. Səhərlər küçələrdə çiçəkçi arabalarının yanından ötəndə bənövşələrin qoxusu adamı məst edirdi.

Dürua sonsuz bəxtəvərliklə dolu günlər yaşayırdı. Bir axşam evə dönəndə o, qapısının altında bir məktub tapdı. Zərfi açıb bun-ları oxudu:

«Kann şəhəri, «Gözəl xanım» villası.

Əziz dostum, hər barədə sizə bel bağlaya biləcəyimə dair mənə dediklərinizi, yəqin ki, unutmamısınız. Odur ki mən iş-gücünüzü atıb buraya gəlməyinizi diləməyə məcburam: məni can verən Şarlla təkbaşına qoymayın. Hələlik o, otaqda sərbəst gəzsə də, həkimin təxminlərinə görə, bir həftədən artıq yaşamayacaq.

Gecə-gündüz davam edən bu ölüm-dirim savaşını seyr etməyə mənə nə güc qalıb, nə də səbir. Get-gedə yaxınlaşan sonluq məni dəhşətə gətirir. Ərimin qohum-əqrəbası yoxdur. Sizdən başqa kimsəyə ağız açə bilmirəm. Siz onun yoldaşısınız və o, vaxtilə sizi redaksiyaya işə düzəldib.

Yalvarıram sizə, gəlin. Yoxsa dadıma başqa bir kimsə yetiş-məyəcək.

Sadiq dostunuz,

Madlena Forestye».

Qəribə bir duyğu eynilə rüzgar kimi Düruanın qəlbini yalayıb keçdi: bu hiss – qurtuluşun, onun qarşısında açılan geniş üfüqlərin müjdəçisiydi.

O pıçıldadı:

– Əlbəttə ki getməliyəm. Zavallı Şar! Bu da insan taleyinin axını!

Xanım Forestyenin məktubunu göstərdiyi şef əvvəlcə bir az donquldansa da, ən nəhayət, Düruaya izin verdi.

Valter bir neçə kərə təkrarladı:

– Amma tezliklə geri dönün – burada lazımsınız.

Səhərişi gün Marel ailəsinə teleqramla bu barədə xəbər yollayan Dürua saat yeddidə sürət qatarıyla Kanna yola düşdü. Təxminən, bir gün sonra, gündüz saat dördə oraya yetişdi.

Bələdçi onu bir dağın ətəyində, həm də Kannadan Juan körfəzinə qədər uzanan şam meşəsində ağ evciklərdən biri olan «Gözəl xanım» villasına ötürdü.

Forestyelərin kirayələdiyi xırda ev italyan üslubunda olmaqla, yerdən çox da hündürdə deyildi. Ağacliqda burula-burula gedən və hər dönüşdə açılan mənzərələriylə insanı heyran qoyan bir yolun düz kənarındaydı bu ev.

Qapını ona qulluqçu açdı və sevincək dedi:

– A-a, buyurun, cənab! Xanım Forestye sizi səbirsizliklə gözləyir.

Dürua soruşdu:

– Cənab Forestyenin durumu necədir?

– Heç yaxşı deyil, cənab! Qısa bir möhləti qalib.

Düruanın daxil olduğu qonaq otağının divarları mavi çalarlara malik pənbə çitlə üzlənmişdi. İri pəncərədən həm şəhər, həm də dəniz görünürdü.

Dürua mızıldandı:

– Oho, əla yaylaq evidir! Lənət şeytana, bunlar bu qədər pulu haradan tapırlar belə?

Qadın paltarının xışiltısına geri çevrildi.

Xanım Forestye əlini ona uzatdı:

– Nə yaxşı eləyib gəldiniz! Çox yaxşı elədiniz!

Heç gözləmədiyi halda qadın Düruaya sarıldı. Sonra onlar göz-gözə baxışdılar.

Qadının sifəti üzülüb, rəngi avazısa da, o, yenə də cavan görünürdü, – hətta bu sıxıntılar onu daha incə, daha cazibədar eləmişdi.

Qadın pıçıltı ilə sözə başladı:

– Bilirsiniz, o, indi dəhşətli durumdadır. Sayılı günləri qaldığından mənə də olmazın əzablar çəkdirir. Gəldiyinizi ona xəbər vermişəm. Bəs çamadanınız haradadır?

Dürua cavab verdi:

– Sizlərə yaxın olmaq üçün hansı hoteldə qalacağımı mənə siz məsləhət görəsınız deyə çamadanımı hələlik vağzalda qoydum.

Qısa tərəddüddən sonra qadın:

– Elə burada, bizdə qalın, – dedi. – Həm də ki sizin üçün otaq hazırlatmışam. O, hər dəqiqə keçinə bilər və əgər bu, gecəyarısı baş verərsə, mən tamamilə yalnız qala bilərəm. Sizin əşyalarınızın ardınca isə adam yollayaram.

Dürua təzim elədi:

– Siz necə istəyirsinizsə.

Qadın təklif etdi:

– İndi isə gəlin yuxarı qata qalxaq.

O, qadının ardınca düşdü. İkinci qata çıxandan sonra qadının açdığı qapının arxasında Dürua yorğanlara bürünmüş, yarımcən birisini gördü: axşamın al-qırmızı şəfəqləri fonunda pəncərə önündəki kreslodə oturan və çöhrəsi kağız kimi ağarmış Forestyenin baxışları indi ona dikilmişdi. Qarşısındakı bu insan o dərəcədə dəyişmişdi ki, Dürua onun öz dostu olduğunu ancaq təxmin edə bilirdi.

Tər, dərman, efir və qatran qoxusu qarışdığından otağın havası təsvirəgəlməz dərəcədə boğucuydu, sanki, burada vərəmli birisi məskunlaşmışdı.

Forestye zorla əlini qaldırıb:

– Hə, bu sənənsən! – dedi. – Gəlmisən necə gəbərdiyimi görəsən? Əskik olmayasan.

Güclə gülümsəyən Dürua xəbər aldı:

– Necə gəbərdiyini görməyə? Kanna bu naxoş səhnəni görmək üçün gəlməyə heç dəyməzdi. Mən, sadəcə, bir az dincəlmək və həm də sənə baş çəkmək istədim.

Başını aşağı salıb bədbinliklə fikrə dalan Forestye pıçıldadı:

– Otur.

Xəstə qısa fasilələrlə nəfəs alırdı, hərdən isə sanki, o, çevrəsindəkilərə öz iztirablarını anlatmaq istəyirdi və o ara nəfəs alıb-verərkən sinəsindən bir ah da qopurdu.

Ərinin söhbət etməyə niyyətli olmadığını sezən xanım Forestye dirsəklərini pəncərənin ətəkliyinə qoyaraq, başının hərəkətiylə üföqləri göstərdi:

– Bir baxın, necə də gözəldir!

Ətəyində xeyli villa tikilən dağ zirvəsi şəhərə bitişik kimi görünürdü. Sahil bir at nalı biçimindəydi. Sağ cinahda, dalğaqrının üst tərəfində şəhərin qədim hissəsinə aid qüllə gözə dəyirdi, soldan, Lerin adalarının əks tərəfindən isə şəhər Kruazet burnuna dirənirdi.

Gömgöy suların fonunda bu adalar bir cüt yaşıl ləkəni andırırdı. Hətta onları suda üzən iri yarpaqlara da bənzətmək olardı, çünki üstdən baxanda adalar xeyli yastı görünürdü.

Körfəzin o biri tərəfində, yəni dalğaqrının və qüllənin üst tərəfində, əslində isə çox-çox uzaqlarda od tutub yanan göylərin fonunda incə və sirlil bir zolaq kimi zirvələri mavi rəngə çalan dağ silsiləsi baş alıb gedirdi: bəzisi şişuclu, bəzisi əyri-üyrü, bəzisi yuvarlaq biçimli olsa da, hamısının ətəyi piramidaşəkilli qayalardan ibarət idi və bunların hamısı açıq dənizə çıxdıqları üçün ətəkləri dəniz dalğalarıyla təmasda idi.

Xanım Forestye izah elədi:

– Bu Estereldir.

Tünd rənglərə çalan dağ zirvələrinin arxasında görünən səma gözqamaşdırıcı qızıl-qırmızı rəngə çalır.

Dürua ixtiyarsız olaraq bu qürub mənzərəsinə heyranlığını gizlətmədi. Öz heyrətinin ifadəsi üçün daha təsirli sözlər tapa bilmədiyindən o:

– Hə-ə! Əcəb valehedicidir! – deyər pıçıldamaqla kifayətləndi.

Baxışlarını xanımına dikən Forestye:

– Mən hava almaq istəyirəm, – dedi.

Qadın bunu etirazla qarşıladı:

– Görmürsən gecdir, günəş də qüruba enir. Sonra soyuqlarsan ha: özün də bilirsən ki, bunun sənə heç bir xeyri yoxdur.

Görünür, Forestye yumruğunu kresloya çırpmaq istədi, amma bunun əvəzində sağ əlinin halsız və əsəbi hərəkətinə nail oldu, sifəti eybəcər, ölüm ayağında olan birisinə məxsus şəkil aldı, bunun ardınca qurumuş dodaqları, çökmüş yanaqları və sallaq almacıq sümükləri daha çox diqqəti özünə cəlb elədi.

Xırıltılı səslə:

– Sənə deyirəm ki, boğuluram. Sənin üçün bəyəm bir gün tez, bir gün gec ölməyimin bir fərqi var ki?! Onsuz da ömür kitabım bağlanıb da...

Xanım Forestye pəncərəni laybalay açmalı oldu. Üzlərinə vuran mehi hər üçü xoş nəvaziş kimi qəbul edirdi. Yaz nəsimini xatırladan bu mülayim, sakit və ilıq mehdə dağın ətəklərində bitən ağacların, güllərin rayihəsi duyulurdu. Ağ şam ağaclarınının sərt, evkaliptlərin isə dolğun qoxusunu xüsusilə ayırd etmək olurdu havada. Forestye bu havanı acgözlüklə ciyərlərinə çəkirdi. Amma qəflətən o, dırnaqlarını kreslonun dirsəkliyinə dirədi və o andan etibarən onun qəzəb dolu, fitlə qarışıq çıxan pıçıltısı duyuldu:

– Qapa pəncərəni. Bundan halım daha da betər olur. Mən zirzəmidə ölməyi üstün bilirəm.

Xanım Forestye təmkinlə pəncərəni örtüdü və şüşəyə söykənərək uzaqları süzməyə başladı.

Dürüa özünü çıxılmaz vəziyyətdə hiss edirdi, söhbətlə xəstənin başını qatmaq, ona gümrəhlik aşılamaq keçirdi içindən:

– Deməli, burada da yaxşılaşmayacaqsan? – deyə mızıldayaraq soruşdu.

Forestye əsəbi və tövrdən çıxmış halda çiyinlərini dartdı:

– Gördüyün kimi, – dedi və təkrar başını aşağı salladı.

– Lənət şeytana! Amma Parislə müqayisədə buralar necə də gözəldir! Oralarda hələ də qışıdır. Yağış, dolu, qar yağır, saat üçdən sonra hava qaraldığından lampa yandırmağa məcbur olursan.

Forestye soruşdu:

– Redaksiyada təzə nə var?

– Heç nə. Sən xəstə yatdığıın bu dönm ərzində «Volter»dən o dibiriq Lakreni qəzetə dəvət eləmişik. Amma hələ uşaq-muşaqdır. Sənin yolunu gözləyir hamı!

Xəstə donquldandı:

– Mənim? Bundan belə mən öz məqalələrimi qara torpağın altında, altı fut dərinlikdə yazacağam.

Bu düşkün əhvali-ruhiyyə çalınan bir kilsə zənginin ritminə uyğun olaraq vaxtaşırı xəstəyə hakim kəsilirdi, hansı mövzuda danışmasına baxmayaraq, hər sözündə, hər ifadəsində özünü bürüzə verirdi.

Ağır və dərin bir sükut çökdü otağa. Qürubdakı atəşli mən-zərə getdikcə öləzidi, bir az tündləşsə də, hələ də al-qırmızılığını qoruyan göylərin fonunda dalğaların rəngi qaralmağa başladı. Alışib-yanan şəfəqlərin otağa süzülən son şölələri divarlara, künc-bucağa, divar kağızlarına, mebelə bənövşəyi və al-qırmızı çalarlar qazandırdı. Buxarının üstündəki güzgü qürubu əks etdirdiyindən əsl qan ləkəsini xatırlatmaqdaydı.

Üzünü pəncərəyə söykəyən xanım Forestye hərəkətsiz durmuşdu.

Birdən Forestye boğuc və ürək parçalayan bir səsle qırıq-qırıq danışmağa başladı:

– Görəsən, daha neçə qürub səhnəsi görmək var qismətimdə?.. Səkkiz... on... on beş, iyirmi, bəlkə də, otuz... bundan çox olmaz... Sizin isə ömrünüz irəlidir... Mənim üçün artıq hər şey bitibdir... Hər şey həmişəki axarıyla davam edəcək... mən öləndən sonra da... eynilə mənim sağlığımıdakı kimi...

Bir ara susandan sonra Forestye davam elədi:

– Nəyə nəzər yetirəmsə, hər şey mənə bir neçə gündən sonra heç nə görməyəcəyimi xatırladır... Necə də dəhşətlidir bu... heç nə görməmək... mövcud olanlardan heç nəyi görməmək... ən adi şeyləri... stəkanları... boşqabları... adama rahatlıq bəxş edən çarpayıları... Axşam saatlarında ekipajla gəzintilər necə də gözəldir!.. Bütün bunlara vurğun idim mən!

Onun barmaqları kreslonun dirsəkliyi üzərində iti və əsəbi halda gəzişdi, sanki, o, gözəgörünməz royalı çalırdı. Elədiyi hər bir pauza sözləriylə müqayisədə adama daha ağır təsir bağışlayırdı və bu, onun daha dəhşətli şeylər barədə düşündüyünü bildirirdi.

Bu yerdə Dürua bu yaxınlarda Norber de Varenin ona dediyi sözləri xatırladı: «İndi o kabus mənə elə yaxınlaşıb ki, çox vaxt əlimi uzadıb onu qovmaq keçir könlümdən. Amma o, torpağın üstünə yayılır, fəzanı doldurur öz varlığıyla. Hər yerdə ona rast gəlirəm. Yolun ortasında tapdanmış böcək də, xəzəllər də, dostumun saq-qalındakı bəyaz tük də ürəyimi deşir və hayqırır: «Budur o!»

Bu yaşantıları o zaman Dürua anlamamışdı. Amma indi, Forestyeyə bir baxmaqla anladı. İndiyədək heç fərqudə olmadığı sonsuz qüssə bürüdü varlığını: birdən ona elə gəldi ki, burada, lap yaxınlıqda, əl uzatmaqla çatılası məsafədə, yəni bu xəstənin tənənfəs olduğu

kresloda qərar tutub o qorxunc və eybəcər ölüm mələyi. O qalxıb buradan getmək, qaçmaq, bir qədər tez Parisə dönmək istədi! Eh, əgər bütün bunları nəzərə alsaydı, heç durub Kanna gələrdi?!

Ölünün üstünə vaxtından əvvəl atılan matəm örtüyünü xatırladan gecə zülməti yavaş-yavaş bütün otağı bürüməkdə idi. İndi gözlə nisbətən seçilən yer pəncərəydi, onun da dördkünc fonunda gənc qadının hərəkətsiz silueti gözə dəyirdi.

Əsəbi halda Forestye soruşdu:

– Görəsən, nə vaxt bura lampa gətiriləcək? Həm də, guya, bu – «xəstəyə qulluq» adlanır!

Pəncərənin fonundakı qaraltı tez yoxa çıxdı və bunun ardınca evin qulaqbatırıcı səssizliyini zəng səsi pozdu.

Az sonra içəri girən qulluqçu lampanı buxarının üstünə qoydu.

Xanım Forestye ərindən soruşdu:

– Uzanmaq istəyirsən, yoxsa aşağı enib yemək yeyək?

Kişi pıçılıyla:

– Aşağı enək, – dedi.

Yemək süfrəsi arxasında da bu üç nəfər, təxminən, bir saat laldinməz oturdu. Hərdənbir ötəri və anlamsız sözlərlə sükutunu pozurdular, sanki, bu yolla sükutun təhlükəsindən, həm də anlaşılmaz təhlükəsindən qorunmağa çalışırdılar. Ölüm mələyinin məskunlaşdığı bu otaqda onlar sükutun da donmasına heç vəchlə imkan vermək istəmirdilər.

Axır ki, yemək gəldi. Düruaya bu ziyafət uzun, hədsiz uzun göründü. Hər kəs səssiz və susaraq yeyirdi. Sonra isə çörək xəmirindən xırda kürelər düzəltməyə başladılar. Dabanlarının taqçılığını Şarlı əsəbləşdirməsin deyə, yumşaq çəkmələr geyinmiş qulluqçu girib-çıxır, təamları süfrəyə düzürdü. Sükuta meydan oxuyan yeganə şey – mexaniki saat rəqqasının yeknəsəq çıxqılısı idi.

Yeməkdən sonra Dürua yorğunluğunu bəhanə gətirərək öz otağına yollandı. Pəncərənin ətəkliliyinə dirsəklənərək o, doğmuş ayı süzürdü: səmada nəhəng kürə biçimli lampa kimi görünən ay tutqun işığıyla villaların ağ divarlarını, dənizin narın-narın ləpələndiyi üçün əsnək görünən səthini işıqlandırır.

Dürua buradan baş alıb getmək üçün bir səbəb axtarışındaydı: Valterdən aldığı teleqram əsasən təcili geri qayıtmaq kimi hər cür fəndi aqlında götür-qoy edirdi. Amma səhəri gün o, bütün bu

aradan çıxma planlarının mümkün olmayacağını anladı. Onsuz da xanım Forestyeni aldatmaq çətin məsələydi, üstəlik, o, qorxaqlığı ucbatından öz sədaqətinə qarşılıq olaraq alacağı hədiyyədən də ola bilərdi. Öz-özünə deyirdi: «Əlbəttə, bütün bunlar könül bulan-dırır, amma neyləmək olar, həyatın hər anı bal dadmır ki?! Hər halda, bu, çox sürməz».

Həmin gün cənub səması məsəvi idi. Belə havalarda adamın, xoşbəxtlikdən, ürəyi sinəsinə sığmır. Forestyelərin yanında oturmaqla hələ çox vaxt itirəcəyini düşünən Dürua dənizə tərəf yol aldı.

Qəlyanaltı üçün geri dönəndə qulluqçu dedi:

– Cənab Dürua! Cənab Forestye sizi soruşurdu. Bəlkə, siz, cənab Dürua, bir ona baş çəkəsiniz, hə?

O, yuxarı qata qalxdı. Deyəsən, Forestye kreslosunda mürgüləyirdi. Xanımı isə divanda uzanıb kitab oxuyurdu.

Xəstə hənirtiyə başını qaldırdı.

Jorj soruşdu:

– Özünü necə hiss edirsən? Məncə, bu gün bir az gümrəhsən.

Forestye pıçıldadı:

– Hə, bir az yaxşıyam, özümü gümrəh hiss edirəm. Sən Madlena ilə birgə əlüstü qəlyanaltı elə, çünki gəzməyə çıxacağıq.

Dürua ilə təkbətək qalan xanım Forestye dedi:

– Görürsünüz də? Bu gün ona elə gəlir ki, sağlamdır. Səhər açıldıandan bəri planlar qurur. Bir azdan biz Juan körfəzinə gedib Parisdəki mənzilimiz üçün oradan saxsı əşyalar alacağıq. Nəyin bahasına olursa olsun, gəzintiyə çıxmaq istəyir, mən isə ona bir şey olmasın deyə, əldən-ayaqdan gedirəm. O, indi heç arabanın silkələnməsinə də dözəcək halda deyil.

Lando qarıya gələndə qulluqçunun qoluna girdiyi Forestye pilləkənləri ehmalca endi. Ekipaja göz gəzdirəndən sonra üstdəki örtüyün qaldırılmasını tələb elədi.

Xanımı buna etiraz elədi:

– Soyuqlayarsan. Bu ki ağılsızlıqdır.

Amma əri dediyindən dönmədi:

– Yox, indi çox yaxşıyam. Mən özümə bələdəm.

Bağların arasıyla uzanan və Kannı ingilis parkına bənzədən kölgəli xiyabanı geridə qoyandan sonra ekipaj sahilboyu uzanan və Antibə aparən yola çıxdı.

Forestye buralardakı gəzməli-görməli yerlərdən söz salmışdı. Parisli qrafın* və digərlərinin villalarını yol yoldaşlarına göstərdi. Kefi kök idi, amma bunun saxta bir görüntü, həm də ölümə məhkum birisinin candərdi şuxluğu olduğu sezilirdi. Bir şeyi göstərmək üçün əlini qaldırmağa heyi olmadığından o, barmağını qaldırmaqla kifayətlənirdi.

– Bax bu, müqəddəs Mariya adasıdır, o isə Bazenin* qaçıb sığındığı qəsrdir. Hə, o vaxt bu həriflərə görə başımız çox bəlalər çəkmişdi bizim!

Sonra o, alaydakı hərbi xidmətindən söz saldı, adlarını çəkməklə zabitlərlə bağlı xatirələrini paylaşdı.

Sərt enişdən sonra qəflətən qarşılarında geniş bir mənərə açıldı: buradan Juan körfəzi də, qarşı sahilədəki və ağ evləri olan kənd də, daha irəlilərdəki Antib burnu da adamın ovcunun içindəymiş kimi görünürdü.

Uşaq kimi sevinən Forestye pıçıldadı:

– Bu da eskadra! İndi sən eskadranı da görəcəksən!

Əslində, geniş körfəzin sularında uzaqbaşı altı iri gəmi gözə dəyirdi və bunlar indi kol-kos basmış sal qayanı xatırladırdı.

Qüllələri, dalğaqrınları və digər çıxıntıları olan bu qərübə, biçimsiz və nəhəng gəmilər suda elə dərinə oturmuşdu ki, sanki, burada kök atmağa niyyətli idilər.

Suyun dibinə oturan bu ağır gəmilərin nə vaxtsa hərəkətə gələcəyi, yerlərindən tərpnə biləcəyi ağılasız görünürdü. Yüksək və yuvarlaq biçimli batareya¹ üzən rəsədxananı və ya sualtı qaya üzərində qərar tutan mayakı xatırladırdı adama.

İri və üç dor ağaclı gəmi yelkənlərini açaraq, sürətlə onların yanından keçib açıq dənizə çıxdı. Kor-kobud metal yığınlarına bən-zəyən və burada lövbər atan hərbi gəmilərlə müqayisədə yelkənli gəmi öz zərifliyi ilə adamın gözünü oxşayırdı.

Forestye gəmilərin adlarını yada salmağa cəhd elədi:

– «Kolber»*, «Süffren»*, «Admiral Düperre»*, «Qəzəbli», «Amansız»... Yox, yanıldım: «Amansız» bax, odur...

«Juan körfəzinin dekorativ saxsı əşyaları» adlanan iri pavilyonun ərazisinə girən ekipaj çəmənliyin yanından keçib girişdə dayandı.

¹ Batareya – gəmidə top qoyulması üçün nəzərdə tutulan kiçik göyörtə

Forestye Parisdəki kabinetini üçün bir cüt vaza almaq arzusundaydı. Landodan enə bilmədiyindən satıcılar bir-birinin ardınca uyğun örnəkləri gətirib ona göstərdilər. Uzun-uzadı seçim edərəkən o, xanımı və Dürua ilə məsləhətləşirdi.

– Bilirsən, bunun birisini kabinetimdəki kitab şkaflı üçün nəzərdə tuturam: kreslomda oturub onu seyr edəcəyəm. Bir az antik, bir az da yunan üslubunda bir şey istərdim.

Bütün örnəkləri gözdən keçirib yenilərinin gətirilməsini istəsə də, o, ilk bəyəndiklərinin üzərində durdu. Nəhayət, seçdiklərinin pulunu ödədi və onların təcili şəkildə Parisə göndərilməsini buyurdu və hökmə dedi:

– Bu günlərdə mən buraları tərək edəcəyəm.

Körfəz sahilləriylə geriyə dönəndə dərədən qəflətən soyuq rüzgar əsdi və xəstəni öskürək tutdu. Əvvəlcə xəfif görünən bu öskürək get-gedə gücləndi və bir an da kəsilmədi, daha sonra isə hıç-qırıq və xırıltı ilə əvəz olundu.

Forestyenin nəfəsi çatmırdı: hər nəfəs alışında sinəsini lərzəyə gətirən öskürək dalğası, sanki, boğazını yırtmağa çalışırdı. Heç nə ilə onu səngitmək, yatırtmaq mümkün deyildi. Xəstəni ekipajdan otağına əllər üstə aparmalı oldular. Onun ayaqlarından yapışan Dürua xəstənin ağciyərlərinin hər səfər ixtiyarsız daralması əsnasında ayaqlarının necə titrədiyini hiss edirdi.

Heç isti yorğan-döşək də Forestyenin dadına yetişmədi – öskürəyi gecəyariyacaq eynilə davam elədi. Ən sonda ona verilən narkotik vasitə xəstənin ölümqabağı spazmalarına son qoydu. Amma gözələrini bir an da qapamayan xəstə sübhədək yatağında oturub qaldı.

Dilinə gətirdiyi ilk sözlər: «Dəllək çağırın» oldu. Forestye hər səhər tərəşolma adətindən əl çəkməmişdi. Bundan ötrü ayağa qalxmağa çalışsa da, onu təkrar yatağa uzatmaq lazım gəldi. Xəstənin ağır və qısa tənəffüsü elə çətinləşdi ki, bundan təlaşa qapılan xanım Forestye qulluqçuya yenicə yatağına uzanan Düruanı səs-ləməsini və həkim dalınca yollamasını tapşırırdı.

Dürua Qavo soyadlı həkimi ləngimədən tapıb ora gətirdi. Resept yazan həkim bəzi xırda-para göstərişlər də verdi. Amma həqiqəti öyrənmək üçün onu ötürməyə çıxan Jorja bunları dedi:

– Bu adam can üstədir. Sabaha çətin çıxax. O zavallı xanıma bunu açıb deyin və keşişin ardınca adam göndərin. Mənlik

burada heç nə yoxdur. Amma belə götürəndə, həmişə qulluğunuzda hazırım.

Dürua xanım Forestyeni dışarı çağırtdırdı:

– O, ölüm ayağındadır. Həkim keşiş dalınca adam göndərməyi məsləhət gördü. Siz nə fikirdəsiniz?

Qadın xeyli tərəddüd keçirdi. Hər şeyi götür-qoy edib ağır-ağır dilləndi:

– Hə, belə olmağı daha yaxşıdır. Həm də hər barədə... Mən onu hazırlayar və deyərəm ki, keşiş onunla görüşmək istəyir... Yəni bir şey uyduraram. Siz nisbətən sadə dil, əlləmlik etməyən bir rahib tapın. Qoy o, sadəcə, tövbə ayinini icra eləsin ki, biz də bütün qalan həngamələrdən qurtulaq.

Dürua iman əhli olan bir qoca tapıb gətirdi və o, ilk baxışda ondan istəniləni anladı. Keşiş can verən xəstənin otağına daxil olanda xanım Forestye oranı tərk elədi və qonşu otaqda, Düruanın böyründə oturaraq dedi:

– Bu xəbər onu sarsıtdı. Keşiş barədə söz açan kimi onun sifəti elə dəhşətli ifadə aldı ki, elə bil, varlığına... varlığına onun... bilirsiniz də, nəyi qəsd edirəm... nəfəsi toxundu... Bir sözlə, o, hər şeyin bitdiyini, sayılı saatlarının qaldığını anladı...

Xanım Forestyenin bət-bənizi yaman ağarmışdı. Sözüne belə davam elədi:

– Onun üzündəki o ifadəni heç vaxt unutmayacağam. Həmin an mən, əslində, ölüm mələyini gördüm. Mən onu gördüm...

Qulağı zəif eşitdiyi üçün başqalarıyla ucadan danışan keşişin səsi onlara qədər gəlirdi.

– Yox deyirəm sizə, yox, canım. Sizin durumunuz bir o qədər də qorxulu deyil. Mən sizə bir dost, bir qonşu kimi baş çəkdim – bu, olsun birinci dəliliyimiz.

Forestye ona nə isə desə də, cavab eşidilmirdi.

Qoca sözünün ardını gətirdi:

– Yox, mən sizə al şəraba batınlarlaq müqəddəsleşən çörək ikram edəcəyəm. Sağlıq durumunuz düzələndən sonra bu barədə danışarıq. Amma əgər siz burada olmağımdan yararlanaraq tövbə eləmək istəsəniz, bax, bu olar ayrı məsələ. Mən keşişəm və əlimə ilk fürsət düşən kimi öz dindaşlarımı haqq yoluna qaytarmağa borcluyam.

Sükut çökdü. Yəqin ki, Forestye özünün boğuş və vaxtaşırı xırıldayan səsiylə nəşə deyirdi ona. Az sonra keşiş nisbətən fərqli səslə, yeni ruhanilərə məxsus avazla sözbə başladı:

– Pərvərdigarın mərhəməti sonsuzdur. Mənim oğlum, indi siz «Confiteor»u oxuyun. Əgər unutmusunuzsa, sizə yardımçı olaram. Ardımca təkrar edin: «Confiteor Deo omnipotenti... Beatae Mariae semper virgin!»

Zaman-zaman can üstə olan xəstə duanın bəlli bölümünü təkrarlamağa bilsin deyib keşiş fasilə edirdi.

Ən sonda o:

– Hə, indi isə tövbə edin, – dedi.

Fərqli bir həyəcan keçirən, ağır nigarançılığa məhkum olan xanım Forestye ilə Dürua bu müddətdə cıncıqlarını da çıxartmırdılar.

Xəstə nə isə pıçıldaırdı.

Keşiş təkrar elədi:

– Siz insafınızın yol vermədiyiniz işlər tutmusunuz... Onlardan söz edin, mənim oğlum.

Xanım Forestye ayağa qalxdı. Soyuqqanlı tərzdə:

– Gəlin, hələlik bağa gedək, – dedi. – Onun sirlərindən əgah olmasaq, daha yaxşıdır.

Bağa çıxdılar və artırmanın önündə, çiçəkləyən qızılgül kolunun yanındakı skamyada əyləşdilər. Oradakı qərənfil ləki təmiz havanı özünün güclü və lətif rəyihəsi ilə doldurmuşdu.

Qısa sükutdan sonra Dürua soruşdu:

– Parisə gecmi dönəcəksiniz?

Qadın:

– Tezliklə! – cavabını verdi. – Bütün bunlar bitən kimi buraları tərk edəcəyəm.

– On gün sonra?

– Hə, uzaqbaşı.

– Belə çıxır ki, onun heç qohum-əqrəbası yoxdur?

– Kuzenlərindən başqa heç kimi. Valideynləri hələ çox cavan ikən dünyadan köçüblər.

Hər ikisinin baxışları qərənfilin ləçəklərindən bal toplayan arıya dikildi. Zərif qanadlarını çırparaq çiçəkdən-çiçəyə qonan bu məxluqun qanadları qonduğu zaman da xəfifcə titrəyirdi. Xanım Forestye ilə Dürua sükut içində xeyli oturası oldular.

Ən nəhayət, qulluqçu keşişin tövbə ayinini tamamladığı xəbərini gətirəndən sonra onlar yuxarı qata qalxdılar.

Forestye dünənkindən daha sınıxmış görünürdü.

Keşiş onun əlini ovcunda tutmuşdu.

– Xudahafız, mənim oğlum. Sabah səhər yenə gələcəyəm.

Bu sözləri deyərək o, otaqdan çıxdı.

Keşişin ardınca qapı örtülən kimi can verən, nəfəsi daralan xəstə bütün vücudunu gərərək, əllərini xanımına uzadıb pıçıldadı:

– Xilas elə məni... Xilas elə... əzizim... mən ölmək istəmirəm...

Xilas edin məni! Nə etməm gərəkdiyini söyləyin, həkim çağırın... Nə desəniz, eləməyə hazırım... mən istəmirəm... mən istəmirəm!..

Xəstə ağlayırdı. Batmış yanaqlarıyla üzüaşağı iri göz yaşları dığırlanırdı, küsmüş uşaqlarınki kimi qurumuş dodaqlarının ucları elə hey dartılırdı.

Sonra əlləri yatağa düşdü və o, barmaqlarını ağır-ağır və bir-bir yorğanın üstündə gəzdirməyə başladı: bu fasiləsiz və yeknəsəq hərəkətə kənardan göz qoyan elə düşünərdi ki, o, yorğanın üstündən nəyi isə toplayır.

Xanımını da ağlamaq tutdu və o, ərinə ürək-dirək verdi:

– Yox, canım, bunlar bıkara şeylərdir. Adi tutma idi, günü sabah yaxşılaşacaqsan. Yəqin, o axşam gəzintisində yorulmuşdun.

Yeyin qaçdığı üçün ləhləyən itinki kimi Forestyenin nəfəsi sürətli gedib-gəlməyə başladı, arada hədsiz sürətlənən bu nəfəsləri nə saymaq olardı, nə də hədsiz zəif olduğundan aşkar eşitmək.

Dönə-dönə təkrarlayırdı:

– Mən ölmək istəmirəm... İlahi... İlahi... İlahi... axırım bu idi? Daha heç nə görməyəcəyəm mən... heç nə... heç vaxt... İlahi pərvərdigara!

Onun dəhşət ifadəsi donan baxışlarında əks olunan qorxunc görüntü çevrəsindəkilər üçün gözəgörünməz olaraq qalırdı. Bu ara onun barmaqlarının yorğanın üzərində qorxunc və bezdirici gəzişmələri isə səngimək bilmirdi.

Qəflətən onun bütün bədənini titrəmə bürüdü. Xəstə nalə çəkdi:

– Məzarlığa aparın... məni... İlahi!

Susdu. Taqətsiz halda yatağında uzanıb bulanıq baxışlarla ətrafa göz gəzdirir, ağzıyla nəfəs alırdı.

Vaxt keçirdi. Qonşuluqdakı monastırın saatları on ikini vurdu. Dürua qəlyanaltı üçün qonşu otağa keçdi. Xanım Forestye isə yeməkdən imtina elədi. Xəstə heç tərپənmirdi. Amma sümükləri çıxan barmaqları əvvəlki kimi gəzişməyindən qalmırdı və sanki, yorğanı xəstənin başına çəkməyə hazırlayırdılar.

Xanım Forestye onun ayaqlarının yanında, Dürua isə böyründəki kreslodada oturmuşdu. Hər ikisi susaraq gözləyirdi.

Həkimin göndərdiyi xəstə baxıcısı isə pəncərənin önündə mür-güləyirdi.

Düruanı da bir ara yuxu apardı, amma sonra gözüne nə isə göründü. Göz qapaqlarını açdığı vaxt o, Forestyenin gözlərindəki işıqın ölədiyini sezdi. Xəfif hıçqırıq sonrası xəstənin başı geriye qanıldı və ağzının kənarlarında peyda olan bir cüt qan damlası süzülərək köynəyinə düşdü. Onun barmaqları daha yorğanın üstündə dolaşmırdı. Nəfəsi kəsilməmişdi.

Xanım Forestye hər şeyi anladı. Çığıraraq dizləri üstə düşdü, üzünü yorğana gömərək hönkürüb ağladı. Özünü itirən, çaşqına dönən Jorj ixtiyarsız olaraq xaç vurdu. Xəstə baxıcısı oyandı, çarpayıya yanaşaraq:

– Bitdi, – dedi.

Həmişəki daxili tarazlığının bərpasına nail olan Dürua dərinədən köks ötürərək pıçıldadı:

– Mən isə elə bilirdim bu, çox çəkər.

İlk sarsıntı ortadan qalxmamış, ilk göz yaşları qurumamış evdə vəfat etmiş birisinin olması ilə bağlı qayğılar baş alıb getdi. Dürua gecədən keçənə qədər ora-bura qaçmalı oldu.

Evə qayıdanda qurd kimi acmışdı. Xanım Forestye də onunla birlikdə bir az yemək yedi. Şam yeməyini bitirib hər ikisi mərhumin olduğu otağa keçdi, çünki bütün gecəni onlar burada keçirməliydilər.

Xırda masanın üstündə yanan bir cüt şamın böyründəki bir boşqabda qoyulan suya mimoza budağı qoyulmuşdu: adətə görə, belə günlərdə istifadə olunan şümşad budağı tapa bilməmişdilər.

Dünyadan köçən yaxınlarının yanında oturan bu cavan kişiylə cavan xanım sükut içində və fikirli halda onu süzürdülər.

Mərhumu məxsus cizgilərin alaqranlıqda itməyə başlaması Jorju bir az ürkütsə də, o, Forestyedən gözüni heç cür çəkə bil-

mirdi. Düruanın bütün fikrini-zikrini, baxışlarını özünə bağlayan bu qurumuş sifətin sınıxması şamın titrək işığında daha çox nəzərə çarpırdı. Bu adam onun dostu, hələ günü dünən söhbət elədiyi Şarl Forestye idi! Canlı bir varlığın tam mənada məhvi necə də dəhşətli və ağlasığmaz imiş! Ölüm qorxusundan səksəkələrə düşən Norber de Varenin vaxtilə dediyi bu sözlər heç cür qulağından getmirdi: «Oradan geri hələ heç kim qayıtmayıb!» Demək olar ki, hər cəhətdən ona bənzəyən milyonlarla, milyardlarla insan övladı dünyaya gələcək və onların hər şeyi – gözləri, burunları, qulaqları, ağızları, düşünən qafaları – onunku kimi olsa da, heç birisi burada, bu çarpayıda yatan məxluqun yerini verməyəcək, onu təkrarlamayacaqdır.

O da dünyada bütün insanlar kimi öz möhlətini yaşamış, yemiş-içmiş, gülmüş, nələrsə ümid bağlamış, kimlərsə sevmişdi. İndi isə ondan ötrü bütün bunlar nöqtələnmiş və həmişəlik bitmişdi. Bu da həyat! Bu da bir-iki günlük iztirabın gətirdiyi boşluq! Dünyaya göz açan insan boya-başa çatır, xoşbəxtliyə qovuşur, amma daha nələr-nələr umduğu halda dünyadan köçür. İstər kişi ol, istər qadın – heç fərq etmər – xudahafiz və bir daha sən bu işıqlı dünyaya gəlməyəcəksən! Elə ona görə də bizim hər birimiz öz içində ölümsüzlüyə can atıb ona təşnə olsa da, gec-tez solur, son hüceyrəsinə qədər məhvə sürüklənir ki, özündən sonrakıların yetişməsi üçün münbit şərait yaratsın. Bitkilər, heyvanlar, insanlar, ulduzlar və dənizlər – hər şey eyni şəkildə yaranır və məhvə məhkum olur ki, bir başqa varlıqda təkrar zühur eləsin. Amma bunların heç birisi olduğu kimi, eynilə geri dönmür – istər həşərat olsun, istər insan, istər planet!

Anlaşılmaz, sonsuz və üzücü olan bu dəhşət duyğusu Düruanın ürəyindən ağır bir daş kimi asılmışdı. Bu – xeyli qısa ömür sürən və çarəsiz varlıqları durmadan udan, ucu-bucağı olmayan yoxluğun qarşısındakı dəhşət idi. Artıq o özü də başının üstünü kəsdirən bu təhlükə ilə barışmışdı. O, indi cəmi bir neçə saat var olan həşəratlar, beş-on gün ömür sürən heyvanlar, cəmi bir neçə il yaşayan insanlar, iki-üç əsr varlığını sürdürən materiklər barədə fikirlərə dalmışdı. Axı bütün bunlar arasında nə fərq vardı? Fərq, olsa-olsa, onların qismətinə yazılan günəş doğuşlarının sayındaydı. Vəssalam.

Meyitə baxmamaq üçün baxışlarını yana çevirdi. Başını sallayıb oturmuşdu xanım Forestye: yəqin, indi onun da içini belə bədbin fikirlər gəmirirdi. Qadının qüssəli çöhrəsinə kölgə salan saman rəngli saçlarına nəzər salanda Düruanın içində şux bir duyğu baş qaldırdı və sanki, qəlbi bir ümid şüasıyla nura boyandı. Əgər bütün yaşanı qarşıdaydısa, onda dərd çəkməyin mənası varmı?

O, hələ də xanım Forestyeni süzürdü. Öz fikir dəryasına qərq olan qadın isə heç bunun fərqində də deyildi. Dürua öz-özünə deyirdi: «Həyatda yeganə təsəlli qaynağı – eşqdır! İnsan həzlərinin ən uca zirvəsi – sevimli qadını qucağına almaqdır!»

Özünə bu cür zəkali, yaraşlıqlı bir ömür-gün yoldaşı tapan mərhumun bəxti yamanca gətiribmiş! Görəsən, necə tanış olmuşdu-lar? Nə dərin ağılı, nə də sərvətiylə öyünə bilməyən bu mərhum kimisinə ərə getməyə axı bu qadın necə razı olmuşdu? Bunu adam eləmək üçün zavallı qadın hansı əzablara sinə gərmişdi, görən?

Qət elədi ki, hər kəsin özünə görə sirləri var. Bir də bu xanımın cehizini təmin etməklə ərə verən o qraf Vodrek barədə dolaşan bütün şayiələr yaddaşında canlandı.

İndi bu qadın neyləyəcəkdi belə? Kimə ərə gedəcəkdi? Bəlkə, xanım de Marel demişkən, bir deputata, ya da ki ümidlər verən, yaşca cavan, səviyyəcə mərhumdan bir baş üstün olan ikinci bir Forestyeyə? Görəsən, indi bununla bağlı hər hansı dəqiqləşən niyyəti, planı və məqsədi varmı? İndi Dürua bunu necə də öyrənmək istəyirdi! Amma bu qadının gələcək taleyindən ona nə vardı axı? Bu sualı özünə ünvanlayanda anladı ki, bu narahatçılığın arxasında bəzən insanın özünə də etiraf etmədiyi, yalnız könlünün dərin qatlarında eşələnən birisinin ortaya çıxaracağı, sirlı və anlaşılmaz niyyət yatır.

Əslində, bu qadının könlünü fəth etməyə niyə də girişməsin ki? Belə bir xanım sayəsində o, xeyli güclü və qarşısızalmaz bir qüvvəyə çevriləcəkdi! Bir göz qırpımında, həm sürətlə, həm də inamla yüksələcəkdi!

Bəs onda niyə öz uğurundan imtina etməliydi? Qadının könlünə yatdığıni bilirdi, özünə bəslənən duyğuların adı rəğbətdən daha yüksək, yəni könül bağlılığı olduğunu hiss edirdi. Adətən, bu cür qarşılıqlı cazibəyə malik insanlar təkcə bir-birinə can atmırlar, onlar həm də sözsüz əhd-peymanla bağlı olurlar. Qadın onun

ağıllı, qərarlı və qoparaqlı olduğuna bələd idi. İndi Düruanın ona güvənc hissi aşılması yetərliydı.

Bəyəm öz ağır durumunda qadın ona üz tutmamışdı? Bəs niyə məhz onu bura dəvət eləmişdi? Bəlkə, bu addım onun artıq öz seçimini etməsi kimi yozulmalıydı? Yoxsa bu yolla qadın öz qərarını, öz etirafını ifadə eləmişdi? Dul qalacağını ağılına gətirdiyi məqamda, özünə növbəti həyat yoldaşı, tərəfdaş aradığı bir məqamda Düruanın onun yadına düşməsi bir təsadüfdümü?

O, indi hər şeyi öyrənmək, sorğu-sual etmək, qadının məhrəm niyyətlərindən hali olmaq istəyirdi. Birisigün o yola çıxacaqdı, çünki ərini itirən cavan, dul qadınla bir damın altında qalması uyğun sayılmazdı. Ona görə də məsələni uzatmaq lazım deyildi, yola çıxana qədər ehtiyatla və üstüörtülü şəkildə qadının niyyətini öyrənmək lazım idi, qadına fikrini dəyişmək və ya başqa kişiyyə ona girişmə imkanı vermək olmazdı. Bəlkə də, elə indidən qadından əhd-peyman sözü ala biləcəkdı o.

Otağa dərin sükut hakim idi. Yalnız buxarının üstündəki saatin ahəngdar çıqqıltısı eşidilirdi.

Dürua xəbər aldı:

– Yəqin, möhkəm yorulmusunuz?

Qadın:

– Hə, – dedi. – Yorulmaq bir yana, həm də mənən əzginəm.

Bu zülmət otaqda onların səsləri qəribə çıxırdı və özləri də bunun fərqundəydilər. Hər ikisi qəflətən dönüb meyitə baxdı: sanki, onlar bundan bir neçə saat əvvəl sağ olan Forestyenin indi də yerində qurcalanaraq söhbətlərinə qulaq verəcəyindən çəkinirdilər.

Dürua təkrar sözə başladı:

– Hə-ə, sizin üçün bu – ağır zərbədir, bütün yaşam tərziniz dəyişəcək, hər şey alt-üst olacaq. Hansı ruhi məşəqqətlərə düşər olacaqsınız!

Qadın cavab əvəzinə dərinə köks ötürdü.

Dürua dedi:

– Qadın üçün cavan yaşda başsız qalmaq necə də ağırdır!

Qadın susurdu.

Dürua pıçıltıyla:

– Hər ehtimala qarşı mən, o anlaşmamızı sizə xatırlatmaq istədim, – dedi. – Mənimlə istədiyiniz kimi davrana bilərsiniz. Özümü sizin ixtiyarınıza verirəm.

Xanım Forestye nəvaziş və qüssə dolu baxışlarla onu süzdü: belə baxışlar, adətən, kişilərin varlığını yerlə yeksan edir.

Əlini ona uzadan qadın dedi:

– Təşəkkürlər, siz necə də nəcib və gözəl insansınız. Əgər sizin üçün nə isə eləyə bilsəydim, onda eynilə sizin kimi: «Mənə bel bağlayın» deyərdim.

Bu uzanan əli tutan Dürua onu ehtirasla öpməkdən özünü güclə saxladı, sonra bu zərif əli ovcunda sıxdı. Sonra bir az cürətləndi, ehmallica dodaqlarına apardığı bu zərif, sıcaq və ətirli əlin təmasını dodaqlarıyla hiss elədi.

Bu dostyana nəvazişin gözlənilmədiyindən uzun sürdüyünü anlayınca ovcunu açdı və xanım Forestyenin xırda əli taqətsiz halda öz dizinin üstünə düşdü. Son dərəcə ciddiləşən qadın dedi:

– Hə, indi mən tamam yalqızam, amma çalışacağam mətanətli olum.

Əgər ona getməyə razılıq verərsə, bundan xoşbəxt, həm də xeyli xoşbəxt ola biləcəyini qadına necə eyhamla deyəcəyini bilmirdi Dürua. Əlbəttə, o, bu bərdə indi, meyitin uyuduğu otaqda söz salmalıydı. Amma bəlkə də, nə isə bir çoxmənalı, ölçülü-biçili, düşünülmüş ifadə tapmaq, əsl məqsədi üstüörtülü şəkildə həm açıqlayan, həm gizləyən, həm də istənilən cür anlaşılan bir ifadə tərzinə ehtiyacı vardı.

Otaqdakı bu cəsəd, quruyub qaxaclaşan cəsəd, sanki, indi onların önündə deyil, aralarındaydı. Bunu hiss etmək Düruanın qəlbini sıxırdı.

Bir də ki son saatlarda o, ölünün çürüməyə başlayan sinəsindən qalxan havanı, üfunəti, cəsəd qoxusunu duyurdu. Adətən, bu dözülməz qoxunu zavallı ölü əvvəlcə, hələlik həyatda olan yaxınlarının yatağında uzananda, daha sonra isə dar məzarda yatanda çevrəsinə yayır. Dürua təklif elədi:

– Bəlkə, pəncərəni açaq? Məncə, buranın havası xeyli ağırlaşıb.

Qadın:

– Əlbəttə, – dedi. – Mənə də elə gəlir.

Kişi pəncərəni açdı. Bircə anda otağa dolan təmiz gecə havası şamların alovunu titrətdi. Keçən gecə olduğu kimi, bu gün də ay öz solğun işığıyla villaların ağ divarlarını, su hövzəsinin geniş səthini işıqlandırır. Qəlbi yeni ümidlərlə çırpınan Dürua sinədolusu

nəfəs aldığından və yaxın gələcəkdəki səadətinin təsirindən, sanki, qanad taxmışdı.

Geriyə qanırlaraq qadına:

– Bu saf hava ilə nəfəs alın. Misilsiz bir gecədir, – dedi.

Pəncərəyə sarı gələn xanım Forestye kişinin yanında durmaqla, pəncərənin altlığına dirsəkləndi.

Dürüa pıçılıtlı ilə dedi:

– Qulaq asın, məni düzgün anlamağınızı istəyirəm. Ən başlıcası isə, belə bir məqamda bu cür şeylərdən bəhs etdiyim üçün mənə acığınızı tutmayın: axı mən birisigün yola düşürəm. Həm də siz Parisə dönənə qədər, bəlkə də, iş işdən keçə bilər. Odur ki... Mən kasıb birisiyəm, hazırda əlimdə param-pulum və cəmiyyətdə bəlli bir mövqeyim olmadığı sizə də məlumdur. Amma mən iradə sahibiyəm, həm də axmaq birisi deyiləm və doğru bir yol seçdiyimi sanıram. Həyatda öz məqsədinə çatanların nə olduğu bəllidir. Amma həyat səhnəsinə yeni-yeni atılan birisinin nələrə nail olacağını söyləmək isə çətinidir. Bu durumun da özünə görə müəyyən və qeyri-müəyyən tərəfləri var. Kəsəsi, vaxtilə evinizdə olarkən ən böyük arzunuzun sizinlə evlənmək olduğunu dilə gətirmişdim. İndi mən həmin arzumu bir daha təkrarlamaq istəyirəm. Hələlik mənə hər hansı cavab verməyin. Məni sona qədər dinləyin. Bu dəqiqə mən sizə təklifdə bulunmuram. Belə bir şəraitdə və vaxtda bunu etmək ancaq könül bulandırardı. Vacib olan odur ki, sizin bircə kəlmənlə mənim bəxtiyarlığa qovuşacağımı biləsiniz, məni özünüzə yaxın dost və ya ər kimi qəbul etməyinizdən – bu, sizin seçiminizə bağlıdır – asılı olmayaraq, könlüm və həyatım bütünlüklə sizə məxsus olacaqdır. Mənə indi, bu dəqiqə cavab verəcəyinizi ummuram, çünki bu söhbətin belə bir ortamda baş tutması münasib deyil. Parisdə bir araya gələrkən, sizin qərarınızı mənə işarətlə bildirməyiniz yetərli olacaq. O vaxta qədər isə gəlin susaq. Razısınızımı?

Bütün bunları dediği vaxtda o, qadına nəzər yetirmirdi, sanki, bu sözlər qarşılarındakı zülmət gecəyə ünvanlanmışdı.

Qadının da qulağı, sanki, onda deyildi, – halsız dayanıb yarıdalğın, yarıtı baxışlarını ay şəfəqlərində yuyunan geniş üfüqlərə dikmişdi.

Bir xeyli belə, yanaşı, fikirli və susqun dayandıılar, bir-birinə təmasları dirsəkləriylə gerçəkləşirdi.

Axırda qadın pıçılıyla:

– Üşüməyə başladım, – deyib çarpayuya sarı yönəldi. Dürüa da onun ardınca getdi.

Cəsədin, həqiqətən, qoxu verdiyini sezdikdə, o, kreslosunu ondan araladı: sonsuz da bu qoxuya bir elə davam gətirən deyildi. Dürüa dedi:

– Səhər onu tabuta qoymaq lazım gələcək.

– Hə, hə, göstəriş vermişəm, səhər saat səkkizdə xarrat gələcək.

Köks ötürən Dürüa: «Zavallı!» dedi.

Qadın da ah çəkdi və bu ağır ahla özünün məyusluğunu, müti-liyini ifadə elədi.

Onlar artıq meyitə az-az nəzər salırdılar. Özləri də gec-tez ölümə məhkum olan bu adamlar qaçılmaz sonları ilə artıq barışmışdılar, halbuki bir qədər əvvəl yoxluğa məhkumluq fikri onları dərin-dən həyəcanlandırır və tövrdən çıxarırdı.

Səssiz oturub, yaxşı düşməz deyə, yuxulamamağa çalışırdılar.

Gecənin yarısı ilk əvvəl Dürüanı yuxu apardı. Oyandıqda gördü ki, elə xanım Forestye də mürgüləyir. Ona görə də yerini rahatla-yandan sonra təkrar gözlərini qapadı və deyindi:

– Lənət şeytana, heyif deyilmi adamın öz yatağı?!

Taqılıya oyandı. Gələn xəstə baxıcısı idi. Hava artıq tamam işıqlaşmışdı. Xanım Forestye düz qarşısında oturmuşdu. Yarıyuxulu olduğu üçün o da özünü ilk andan ələ ala bilmədi. Rəngi nisbətən solğun olsa da, həmişəki kimi suyuşirin, canalıcı və tərəvətli görü-nürdü: hətta gecəni kresloda keçirməsi də onun görkəmindən bəlli olmurdu.

Meyitə nəzər salan Dürüa diksindi.

– Baxın! Onu saqqal basıb! – deyə çığırdı.

Bu çürüməyə başlayan çöhrəni bir neçə saat ərzində basmış saqqal dirilərin sifətində, olsa-olsa, bir neçə günə çıxa bilərdi.

Buna görə də hər ikisi ölü bir vücuddakı bu son həyat nişə-nəsini anlaşılmaz və dəhşətli möcüzə kimi, yenidən dirilmə təhlükəsi qədər qorxunc və insanı ağılından edən bir anormal olay kimi dərin çəşqınlıqla qarşıladı.

Saat on birə qədər ikisi də dincəldi. Sonra Şarlı tabuta qoydu-lar, ürəkləri bir yüngüllük və rahatlıq tapdı. Qəlyanaltı süfrəsində üz-büz oturmuşdular, nə isə xoş, könülaçan bir şeydən söz etmək

keçirdi içlərindən, çünki daha ölüm faktı dəqiqləşmişdi və onlar həyatlarını normal axara qaytarmaqdan ötrü tələsirdilər.

Evin önündəki dirrikdə bitən, çiçəkləyən qərənfilin ətri yaz mehinin ılıq və xoş əsintiləri sayəsində açıq pəncərədən otağa dolurdu.

Xanım Forestye Düruaya bağda gəzişməyi təklif elədi. Yaşıl çəmənliyin çevrəsində dolaşdıqca onlar get-gedə isinən havada ağ şam və evkalipt ağaclarının qoxusunu aşkar hiss edirdilər.

Başını Düruaya tərəf tutmadan, eynilə ötən gecə yuxarı mərtəbədə bu kişinin onunla danışdığı tərzdə, tam səlis cümlələrlə və səsinə nisbətən qısaq, xanım Forestye sözə başladı:

– Qulaq asın, Əziz dost... mən sizin təklifiniz üzərində düşünürəm... Məndən hər hansı cavab almadan buradan getməyinizə könlüm razı deyil. Əslində, mən sizə nə «hə», nə də «yox» cavabı verəcəyəm. Bir az gözləyək, bir-birimizi incələyək, yaxından tanıyaq. Siz də bunu yaxşıca götür-qoy edin. Əgər bu, ötrü bir hisdirsə, onu ciddiyyə almayın. Mən bu barədə indi, yəni zavallı Şarl torpağa tapşırılmadan ona görə söz saldım ki, söylədiklərinizlə bağlı siz kimlə iş tutacağınızı biləsiniz, mənə açıb dediyiniz o böyük arzularla özünü çox da böyük təsəlli verməyəsiz, çünki ola bilər ki, məni... olduğum kimi qəbul etməkdə, anlamaqda müəyyən çətinliklərlə üzləşəsiniz. Məni anlamağa cəhd edin. Məndən ötrü nikah – zəncir yox, tərəfdaşlıq deməkdir. Odur ki mənə hərəkətlərimdə tam sərbəstlik verməli, onlara dair, yəni haraya gedib, haradan gəlməyimlə bağlı məndən hesabat tələb etməməlisiniz. İzlənməyimə, qısqanclığa və öyüd-nəsihətə zərrəcə dözümlüm yoxdur. Əlbəttə, mən də öz növbəmdə soyadını daşıyacağım bir insanı öz davranışlarımla ləkələməyi, onu çıxılmaz və ya güllünc durumlara salmağı mənliliyəmə yaraşdırmaram. Amma o da mənim simamda özünün ürək və müti arvadını, ya da qulluqçusunu deyil, hər mənada özüylə bərabər hüquqlara sahib tərəfdaşını görməlidir. Bu açıqlanan şərtlər sizə son dərəcə cürətli gələ bilər, amma onlardan imtina etmək kimi bir niyyətim də yoxdur. Bax belə.

Söylədiklərimə bunları da əlavə etmək istəyirəm: mənə indi cavab verməyin, çünki bu, həm yersiz, həm də gərəksiz ola bilər. Sizinlə yenə görüşəcək, ola bilsin, bu mövzuya bir daha qayıdacağım. İndi isə təkbaşına gəzişin. Mən onun yanına gedirəm. Axşam görüşərik.

Qadının əlini uzun-uzadı dodaqlarından ayırmayan Dürua sonra birçə kəlmə də kəsmədən ondan uzaqlaşdı.

Axşamçağı, süfrə arxasında bir araya gəldilər. Hər ikisi yorğun düşmüşdü və buna görə də bacardıqca tez öz otaqlarına çəkilməyə tələsirdilər.

Səhəri gün Şarl Forestye hər hansı dəbdəbədən uzaq şəraitdə Kann məzarlığında torpağa tapşırıldı. Jorj Dürua saat ikinin yarısında poçt qatarıyla yola çıxmağı qət elədi.

Xanım Forestye onu vağzalda yola saldı. Qatarı gözləyərkən onlar arxayınlıqla perronda gəzişir və kənar mövzularda söhbətləşirdilər.

Barmaqla sayılacaq qədər, yəni beş vaqondan ibarət poçt qatarı gəldi. Vaqonda yerini tutandan sonra Dürua, xanım Forestye ilə daha bir neçə saniyə təkbətək qalmaq üçün platformaya endi. Bu qadını tərək etmək duyğusunun təsiriylə içini dözülməz qüssə və kədər buludu bürüdü, sanki, indi onlar həmişəlik ayrılırdılar. Birdən konduktorun səsi eşidildi:

– Marsel–Lion–Paris istiqamətində gedənlər öz yerlərini tutsunlar!

Vaqona dönməyə məcbur olan Dürua qadına bir-iki kəlmə demək üçün pəncərədən boylandı. Parovoz fit verdi və qatar ağır ağır hərəkətə gəldi.

Başını pəncərədən dışarı çıxaran Dürua, xanım Forestyeni süzürdü: perronda hərəkətsiz duran qadın onu baxışlarıyla yola salmaqda idi. Qadın gözdən itməyə başlayanda Dürua hər iki əlini dodaqlarına aparmaqla ona hava öpüşü yolladı.

Madlena da ona eyni jestlə cavab verdi, amma onun öpüşü daha həyalı və ürkək olduğu üçün güclə sezildi.

İKİNCİ HİSSƏ

I

Jorj Dürua yenə əvvəlki yaşam tərzinə qayıtmışdı. Konstantinopol küçəsindəki binanın birinci qatındakı o xırda mənzildə məskunlaşmışdı. Həyatında baş verəcək köklü dəyişikliyin intizarında olduğundan özünü ciddi aparırdı. Hətta xanım de Marel ilə təmaslarında da özünü tox tutur, sanki, bununla özünü girəcəyi nikahda ər roluna hazırlayırdı. Münasibətlərindəki bu hədsiz abır-həyadan cırnayan məşuqəsi isə tez-tez uğunub gedir və təkrarlayırdı:

– Sən ərimdən də quru qabırğa imişsən. Onu sənə dəyişməyimə nə gerek vardı?!

Xanım Forestye hələ də geri dönməmişdi. Kannnda ləngiyirdi. Yazdığı məktubda aprelin əvvəllərindən erkən dönməyəcəyini bildirsə də, ayrılıanda etdikləri söhbətin üzərindən sükutla keçmişdi. Dürua isə onu gözləməyində idi. Qadının tərəddüdə qapılacağı təqdirdə o, hər yola əl atmağı və nə olursa olsun, onunla evlənməyi qət eləmişdi, çünki o, öz bəxtinə, ürəkləri fəthetmə gücünə inanırdı, varlığındakı anlaşılmaz və qarşısızalmaz qüvvənin önündə heç bir qadının dayana bilməyəcəyindən tam arxayın idi.

Aldığı qısa məktub həlledici məqamın lap əlçatan olduğunu bildirdi ona:

*«Parisdəyəm. Mənə baş çəkin.
Madlena Forestye».*

Başqa heç nə. Bu məktub səhər saat doqquz poçtuyla ona çatdırılmışdı. Saat üçdə o, qadının mənzilindəydi. Onu görəndə qadın üzündə həmişəki xoş və səmimi təbəssümlə hər iki əlini Jorja uzatdı. Sonrakı bir neçə saniyə ərzində onlar göz-gözə baxışdılar. Qadın:

– Mənim üçün elə ağır durumda necə də dadıma yetişdiniz!
– deyə pıçıldadı.

Cavab verdi:

– Mənə nə əmr etsəydiniz, onu canla-başla yerinə yetirərdim.

Oturdular. Qadın yeniliklər barədə, Valterlər ailəsi, qəzet və onun əməkdaşları ilə bağlı suallar verdi. Tez-tez qəzet barədə düşündüyünü bəlli edən qadın etirafa məcbur oldu:

– Həyatımda qəzetin yeri çox görünürdü, çox. Artıq ruhən jurnalist olmuşam mən. Nə düşünürsünüz düşünün, bu işə könüldən bağlanmışam.

Qadın susdu. Əvvəlcədən hadisələri öz axarına buraxmaq istədiyi halda, qadının təbəssümündə, səşində və sözlərində müəyyən eyhamlar duyan Dürua bu fikrindən daşınası oldu. Tutula-tutula o:

– Lap yaxşı!.. Bəlkə, siz... bəlkə, siz indi eyni işlə... Dürua soyadı ilə... məşğul olasınız? – dedi.

Xanım Forestye qəfil ciddiləşdi, əlini kişinin çiyinə qoyaraq sakit tonla:

– Hələlik bu barədə danışmayaq, – dedi.

Amma təklifinin qəbul olunduğunu sezən Dürua qadının qarşısında diz çökdü. Onun əllərini çılgınlıqla öpərək təkrarladı:

– Təşəkkürlər, təşəkkürlər! Ah, sizi necə də sevirəm!

Qadın yerindən qalxdı. Ayağa duran kişi onun çöhrəsinin necə ağardığının fərfinə vardı. Həmin anda bu qadının onu çoxdan bəyəndiyini anladı. İndi üz-üzə durmuşdular. Bundan yararlanan Dürua qadını özünə sarı çəkib uzun, sayğı dolu bir zərifliklə onun alnından öpdü.

Kişinin ağışundan sıyrılan qadın dedi:

– Bura baxın, dostum: mən hələ hər hansı qərara gəlməmişəm, amma təklifinizə razılıq verəcəyim də istisna deyildir. Sadəcə, sizə «hə» deyənə qədər bunu məhrəm bir sirr kimi qoruyacağınızı mənə vəd etməlisiniz.

Kişi and içdi. Mənzildən çıxanda özünü göyün yeddinci qatında hiss edirdi.

Həmin gündən başlayaraq, o, bu qadınla söhbətlərində özünü səbirli aparır və ondan hər hansı dəqiq cavab almağa can atmırdı, çünki vaxtaşırı «Bu, gələcəyin məsələsidir» fikrini inamla səsləndirən bu xanımın ortağ yaşamlarıyla bağlı planlarında formal razılıqdan əlavə, daha önəmli və daha məhrəm məsələlərə yer verdiyini sezmək çətin deyildi.

Özünü iş-gücə verən Dürua toy gününə qədər bir az pul toplaya bilmək üçün xərclərini azaltmışdı və müəyyən mənada onun indiki qənaətcilliyi daha öncəki bədxərcliyinə tən bərabər idi.

Yayın ardınca payız gəlib-keçdi. Onlar ara-sıra görüşdüklərindən və o ara ehtiyatlı davrandıqlarından yaxınlıqlarından bir kimsə şübhələnməmişdi.

Bir axşam onun düz gözlərinin içinə baxan Madlena dedi:

– Bu ortağ məqsədimizlə bağlı xanım de Marelə bir şey deməmisiniz ki?

– Xeyr, əzizim. Gizli saxlamağı vəd etdiyim bu sirrimizdən heç kəsin xəbəri yoxdur.

– Elə isə bu sirri artıq ona açə bilərsiniz. Mən isə Valterlərə deyəcəyəm. Həm də bu həftə. Danışdıq?

Dürua pörtüdü:

– Hə, günü sabah.

Sanki, onun qızardığını görmədiyini göstərmək üçün baxışlarını yana çevirən qadın dedi:

– Əgər istəsəniz, biz mayın əvvəlində evlənə bilərik. Bu, yetə-rincə uyğun olardı.

– Hər təklifinizə, həm də sevincək razıyam.

– Bunun mayın onunda, şənbə günü olmasını çox arzulayıram. Həmin gün həm də mənim ad günüdür axı.

– Mayın onu olsun. Çox əla.

– Sizin ata-ananız Ruanın yaxınlığında yaşayırlar, eləmi? Xatırladığıma görə, mənə belə demişdiniz.

– Hə, Ruanın yaxınlığındakı Kantledə.

– Nə ilə məşğul olurlar?

– Onlar... xırda rantyedirlər¹

– A! Onlarla tanış olmaq istərdim.

Xeyli xəcalətə qapılan Dürua döyükdü:

– Amma... məsələ burasındadır ki, onlar...

Amma sonra olan cəsərətini topladı və qətiyyətlə dedi:

– Əzizim! Əslən kəndli olan və bir yeməxxana işlədən valideynlərim mənim təhsil almağım üçün dəridən-qabıqdan çıxıblar.

¹ *Rantye* – mülkiyyətini və ya torpağını kirayə, qiymətli kağızlarını və ya pulunu isə sələm verməklə, bunlardan əldə edilən gəlirlə öz dolanışığını təmin edən insanlar

Onlara görə xəcalət çəkməsəm də, qorxuram ki, birdən onların... sadəliyindən... və ya... köntöylüyündən... siz ikrah hissi duyarsınız.

Qadın valehedici bir təbəssüm sərgilədi, bütün çöhrəsi zəriflik və xeyrxahlıq nuruna büründü:

– Heç də yox. Mən onları hədsiz dərəcədə sevəcəyəm. Hökmən onlara baş çəkməliyik. Bu bərədə sizinlə daha sonra danışarıq. Mənim ata-anam da sadə insanlar idi... İndi həyatda deyillər. Bu dünyada isə sizdən başqa... bir kimsəm yoxdur, – deyər o, əlini kişiyə uzatdı.

Qadın həyəcanlanmış, təsirlənmiş və yumşalmışdı: indiyədək heç bir qadın ona belə xoş hisslər aşılaya bilməmişdi. O dedi:

– Mən bəzi şeylər barədə də düşünmüşəm, amma onları açıqlamaq xeyli çətin olacaq.

Kişi soruşdu:

– Məsələn, nə?

– Bilirsinizmi, əzizim, hər bir qadın xeylağı kimi mənim də özümə görə... zəif yerlərim, qəribə özəlliklərim var, gözqamaşdıran və qulağa xoş gələn hər şeyə bayılıram. Bir kübar soyadı daşımaq məni xeyli bəxtəvər edərdi. Nikahımız ərəfəsində siz kübar olmağa... kübar birisinə çevrilməyə necə baxırsınız?

Bu səfər qadını xəcalət basdı və o, yersiz bir şey edibmiş kimi pörtdü. Dürüa sadəliklə dedi:

– Özüm də bu barədə düşünmüşəm. Amma mən biləni, bu, çox da asan bir iş deyil.

– Niyə ki?

Kişini gülmək tutdu:

– Gülünc olmaqdan çəkinirəm.

Qadın çiyinlərini dartdı:

– Nə danışırırsınız siz?! Hamı belə eləyir və heç kim gülüş hədəfi olmur. Soyadınızı iki hissəyə ayırın, olsun: «Dü Rua»*. Əla səslenir.

Kişi bu işlərin sərrafı kimi etiraz elədi:

– Yox, heç yaxşı düşmür. Bu, hədsiz sadə, sürtülmüş və hamının əl atdığı yoldur. Əvvəl mən ədəbi təxəllüs kimi doğma kəndimizin adını seçmək, sonradan onu öz soyadıma birləşdirmək, yalnız bundan sonra, siz deyən kimi, onu iki yerə parçalamaq istəyirdim.

Qadın xəbər aldı:

– Kəndinizin adı Kantledir?

– Hə.

Qadın fikrə getdi.

– Yox. O sonluq xoşuma gəlmir. Qulaq asın, bəlkə, bu... Kantel kəlməsini yüngülvari dəyişdirək, hə?

Xanım Forestye masadakı qələmi götürüb, alt-alta cürbəcür soyadlar yazmağa və onları gözdən keçirməyə başladı. Qəfildən çığırdı:

– Tapdım, bir baxın, bura baxın! – deyə «Xanım Dürua de Kantel» soyadı yazılmış vərəqi ona uzatdı.

Bir neçə saniyə düşünən kişi ciddi şəkildə:

– Hə, bax, bu, çox uğurludur, – dedi.

– Dürua de Kantel. Dürua de Kantel, xanım Dürua de Kantel. Misilsizdir! Misilsizdir! – deyə xanım Forestye heyranlıqla təkrarlayırdı.

Sonra o, özünə inam hissiylə sözünün ardını gətirdi:

– Hamının buna necə adi yanaşacağını özünüz də görəcəksiniz.

Amma vaxt itirmək olmaz, yoxsa sonra gec olar. Sabahdan öz yazılarınızı «Dürua de Kantel», qısa qeydlərinizi isə sadəcə, «Dürua» imzasıyla çap etdirin. Jurnalistlər arasında bu, adi haldır və yeni imzanız heç kimi heyrləndirməyəcək. Toyumuz ərəfəsində daha nəyi isə dəyişər və dost-tanışa deyərək ki, indiyəcən siz sadələvhlük edib bu «dü» şəkilsizindən imtina eləmişdiniz və tutduğunuz mövqə sizi buna məcbur edirmiş. Ya da ki heç kimə heç nəyi izah etmərik. Atanızın adı necədir?

– Aleksandr.

Bu sözün səslənişinə diqqət yetirən qadın onu bir neçə kərə təkrarladı:

– Aleksandr. Aleksandr.

Sonra bir ağ vərəq götürüb bunları yazdı:

«Cənab Aleksandr Dü Rua de Kantel və xanımı sizi öz oğulları Jorj Dü Rua de Kantel ilə xanım Madlena Forestyenin nikah mərasimə dəvət etməkdən şərəf duyurlar».

Yazılı kağızı bir qədər aralıdan süzən və bundan razı qalan qadın dedi:

– Yetərli bacarığa sahib olandan sonra istənilən şeyə nail olmaq mümkündür.

Qapıdan çıxanda özünün bundan belə «Dü Rua» və ya «Dü Rua de Kantel» çağırılacağını qəti qərarlaşdıran kişi öz gözündə ucaldığının fərqi deydi. Yerişi cavanlarınkı kimi şux idi, başını dik

tuturdu, bıçlarının uclarını həmişəkinə nisbətən daha da şəşələmişdi – onun təsəvvürlərinə görə, zadəgan birisi məhz belə olmalıydı. Kefi elə kök idi ki, qarşısına çıxan ilk adama özünü təqdim etmək istəyirdi:

– Mən Dü Rua de Kanteləm.

Amma mənzilinə dönüncə xanım de Marel barədə təlaşlı fikirlərə daldı və ləngimədən oturub yazdığı məktubla onu günü sabah üçün görüşə çağırdı.

Bunun ardınca o, hər şeyə üzdən yanaşmasına imkan verən və anadangəlmə səhlənkarlığıyla buna da əlini yellədi və oturub dövlət büdcəsinə yetərli vəsait yığımı üçün təklif elədiyi yeni vergi dərəcələri barədə məqaləni böyük həvəslə yazmağa girişdi.

Soyadında zadəgan mənşəyini göstərən şəkilçi üçün vətəndaşlardan ildə yüz frank, barondan tutmuş knyaza qədər titul sahiblərindən isə beş yüz ilə min frank arasında dəyişən məbləğ tutulmasını təklif edirdi.

İmzasını belə qoydu: «*D. de Kantel*».

Səhəri gün məşuqəsindən aldığı «mavi vərəq»dən öyrəndi ki, qadın saat birdə ona baş çəkəcək.

Onun yolunu gözləyən Dürua bir az həyəcanlı idi: birbaşa mətləbə keçməyi, hər şeyi onun ovcuna qoymağı düşünmüşdü. Sonradan, yəni kəskin sarsıntı xəfifləyəndə isə özünün ömürbillah subay qala bilməyəcəyini inandırıcı dəlillərlə ortaya qoyacaqdı. Həm də ki əgər cənab de Marel o biri dünyaya yollanmağa heç cür hazırlaşmırsa, onda Düruanın da öz qanuni həyat yoldaşına qovuşmaq barədə düşünməsi qəbahət sayılmazdı.

Amma hər necə olsa, halı özündə deyildi. Qapının zəngi çalınanda ürəyi qəfəsdəki quş tək çirpiniydi.

Qadın onun boynuna sarıldı:

– Salam, Əziz dost!

Kişinin qucaqlaşmasındakı soyuqluq xanım de Marelin gözündən yayınmadı. Onu diqqətlə süzən qadın soruşdu:

– Nə olub sənə?

Dürua:

– Əyləş, – dedi. – Ciddi bir söhbət var.

Şlyapasını çıxarmayan və tülünü qaldırmaqla kifayətlənən xanım de Marel intizar içində əyləşdi.

Dürua baxışlarını yerdən qaldırmır, fikirlərini bir yerə cəmləşdirirdi. Təmkinlə sözə başladı:

– Əzizim, sənə verəcəyim bu xəbər, əslində, məni də hədsiz dərəcədə həyəcanlandırır, kədərləndirir və təbdən çıxarır. Səni dəli kimi bütün varlığımla sevdiyim üçün bu xəbərin özündən çox onun sənə bəxş edəcəyi ağrı-acı məni məyus edir.

Xanım de Marelin rəngi avazıdı, əli-ayağı əsməyə başladı. Pıçıldadı:

– Nə olub axı? Haydı, de!

Üzünə və səsine qüssəli ifadə verən kişi eşidən üçün naxoş, söyləyən üçün isə xoş sayılacaq xəbəri bir həmlədə dilinə gətirdi:

– Məsələ burasındadır ki, mən evlənirəm.

Qadının sinəsindən ağrı-acı dolu bir ah qopdu – adətən, bayılma öncəsi qadınlar belə edirlər: sanki, onun havası çatmırdı və dili-ağzı söz tutmaqda aciz idi.

Qadının susmasını fürsət sayan kişi sözünə davam elədi:

– Bu qərara gəlməzdən öncə hansı məşəqqətlərə qatlandığımı sən heç ağına da gətirməzsən. Amma həyatda mənim nə bir mövqeyim, nə də pulum var. Yalnız başıma Parisdə itib-batmaqdayam. Öz məsləhətləriylə daim yanımda olan, mənə arxa-həyan çıxan, yeri gələndə təskinlik verən bir insana ehtiyacı duyuram. Odur ki özümə bir həyat yoldaşı arayıb-axtardım və onu tapdım!

Qadıncan qəzəb, təhqir və sərtlik dolu bir cavab gözləyən kişi ona fikrini açıqlamaq imkanı vermək üçün susdu.

Əlini ürəyinin başına qoyan qadın, sanki, bu yolla qəlbinin cırıpıntılarını saxlamağa çalışırdı. Əvvəlki kimi ağır-ağır və fasilələrlə nəfəs alırdı, bu səbəbdən köksü dağ kimi qalxıb-enir, başı isə orabura yırğalanırdı.

Kişi onun kreslonun söykənəcəyində olan əlindən tutsa da, qadın sərt şəkildə əlini geri çəkdi və çaşqın halda:

«Ah, ilahi!» – dedi.

Qadının qarşısında diz çöksə də, kişi ona toxunmağa cəhd eləmirdi: qadının susması onun hər hansı kor-kobud hərəkətindən daha betər dərəcədə kişini qorxudurdu. O mızıldandı:

– Klo, mənim körpə Klom, özünü mənim yerimə qoy, məni anlamağa çalış. Əgər səninlə evlənə bilsəydim, ah, necə də məsud olardım mən! Amma sən ərdəsən. Onda hansı çıxış yolum qalır?

Özün bir düşün, özün düşün də! Axı cəmiyyətdə mövqə sahibi olmağımndan ötrü mən də ailəmi qurmalyam. İçimdən keçənləri haradan biləsən?! Vaxt olub ki, sənin ərini öldürmək də gəlib ağılıma...

Onun yumşaq, hiyləgər və tilsimləyici səsi əsl musiqi kimi qulağı oxşayırdı.

Qadının donuq gözlərinin kənarlarında görünən bir cüt göz yaşı yanaqlarıyla üzüaşağı dıdırılan kimi kirpiklərində yeniləri peyda oldu.

Kişi pıçıldadı:

– Ağlama, Klo, yalvarıram sənə, ağlama! Yoxsa buna ürəyim tab gətirməyəcək.

Qüruruna və şəxsi ləyaqət hissinə yenik düşən xanım özünü güc-bəla ilə ələ almağa məcbur oldu.

İçini qəhər bürüyən birisinə məxsus boğuş səslə xanım de Marel xəbər aldı:

– Kimdir o?

Bir saniyə susan kişi cavabın qaçılmazlığını anlayaraq cavab verdi:

– Madlena Forestye.

Xanım de Marelin bütün vücudu səksəndi və sanki, təzədən daşlaşdı: öz fikir aləminə dalan bu qadın aşnasının qarşısında dizləri üstə düşdüyünün, elə bil, heç fərqi deyildi.

Şəffaf göz yaşları isə aramla, bir-birinin ardınca yanaqlarından süzülürdü.

Qadın yerindən qalxdı. Dürüa daha onun heç bir kəlmə kəsmədən, hər hansı qınağı dilinə gətirmədən, üstəlik, aşnasını əfv etmədən buradan getmək istədiyini anladı. Kişi bunu özü üçün aşağılanma, dözülməz bir təhqir sayırdı. Buna mane olmaqdan ötrü o, qadının tımbul ayaqlarını qucaqlayanda onların necə gərgin və qətiyyətli dirənişə hazır olduqlarını parçanın üstündən də hiss elədi. Jorj qadına yalvardı:

– Səni and verirəm, belə, yəni küsüb getmə.

Qadın ona üstədən-aşağı bir nəzər saldı: ağladığı üçün bulanmış gözlərində əks olunan məlahətli və qüssəli baxışlarda bir qadının könlünün bütün ağrısı, iniltisi əks olunmuşdu. Qadın pıçıldadı:

– Sənə... deyəcək sözüm yoxdur... daha... burada nə işim ola bilər ki... Sən... sən haqlısan... sən... sən... gerçəkdən də, yaxşı seçim eləmişən...

Sərt hərəkətlə kişinin əlindən qurtulan qadın qapıya sarı yönəldi və Jorj daha onu saxlamağa gərək duymadı.

Yerdən qalxan kişiye elə gəlirdi ki, baltanın küt tərəfiylə təpəsindən bir zərbə endiriblər. Amma tezliklə iradəsini toplayaraq öz-özünə dedi:

– Nə isə. Ən betəri, daha doğrusu, ən yaxşısı odur ki, bu işi də yoluna qoydum... həm də dava-şavasız. İstədiyim də elə bu idi.

Ürəyindən daş kimi asılan ağır yükədən qurtulduğu üçün özünü sərbəst, ipsiz hiss edirdi, yeni həyata başlamaq üçün indi önündə heç bir əngəl görmürdü, qazandığı bu uğurdan aldığı gücü niyə sərf edəcəyini bilmədiyindən qarşısındakı divarı, bir növ, tale kimi qəbul etdi və onu qızğın halda yumruqladı.

Xanım Forestyenin: «Xanım de Marel ilə danışıdınız mı?» – sualına o, tövrünü pozmadan: «Əlbəttə ki...» – cavabını verdi.

Qadının iti və sınaıçı baxışları ona dikildi:

– Bu xəbər onu çox da məyus eləmədi ki?

– Zərrə qədər də. Əksinə, o, bu çözümlü çox uğurlu saydı.

Təzə xəbər sürətlə yayılmaqdaydı. Kimisi ona heyrətlənir, kimisi bunu təxmin etdiyini deyir, kimisi gülümsəməklə bu xəbərdən yerli-dibli heyrətlənmədiyini ifadə edirdi.

Artıq Jorj felyetonlarını «D. de Kantel», qısa qeydlərini «Dürua», ara-sıra qələmə aldığı siyasi məqalələrini isə «Dü Rua» imzasıyla çapa verir, günün yarısını adaxlısıgildə keçirirdi. Qadın onunla bir bacı kimi, yetərincə sadə və təbii davranırdı. Əslində, bu kişiye qarşı qəlbinin dərin guşələrində bəslədiyi və arabir özünü büruzə verən ehtirasını özünün, bir növ, nöqsanıymış kimi ört-basdır etməyə çalışırdı. Nikah mərasimində şahidlərdən savayı kimsənin olmayacağını və elə həmin axşam Ruana yola düşəcəklərini qadın bəri başdan şərt qoymuşdu. O, ərinin valideynlərigildə bir neçə gün qonaq qalmaq niyyətindəydi.

Dürua bu səyahətdən onu daşıdırmağa çalışsa da, bütün cəhdləri puça çıxdı və ən sonda razılaşımaqdan başqa çarəsi qalmadı.

Bir kimsəni dəvət eləmədikləri üçün onlar kilsə ayinindən imtina etdilər və mayın onunda bələdiyyə binasına yollandılar. Nikahdan sonra evə dönüb yol hazırlığı gördülər və axşam saat altı qatarıyla Sen-Lazar vağzalından çıxıb Normandiyaya tərəf yola düşdülər.

Vaqonda ikilikdə qaldıqları məqama qədər onların kəlmə kəsməyə macalları olmamışdı. Artıq yolda olduqlarını hiss etdikdə, göz-gözə baxışan və xəfif utancaqlığa qapılan ərlə arvadı gülmək tutdu.

Bitmək bilməyən Batinyol debarkaderini¹ geridə qoyan qatar, axır ki, düzəliyə, yəni şəhərin istehkam divarlarından Senaya qədər uzanan quraq bir düzəliyə çıxdı.

Arabir kəlmə kəsən Jorjla xanımı elə hey pəncərədən bayırı seyr edirdilər.

Anyer körpüsündən keçəndə gördükləri çayın mənzərəsi, oradakı gəmilərin, avarlı gəzinti qayıqlarının və balıqçı qayıqlarının sıxlığı gözlərini, könüllərini oxşadı. Sıcaq may günəşinin yandırıcı şüaları həm gəmilərin, həm də batmaqda olan günəşin təsirindən, sanki, taqətsiz düşən, hər hansı ləpələnmədən və titrəyişdən uzaq, lal və hərəkətsiz suyun səthində əks olunurdu. Çayın tən ortasında duran qayığın üçbucaqlı, bəmbəyaz yelkənləri küləyin ən xəfif əsintisindən titrədiyi üçün adama uçmağa hazırlaşan nəhəng quşları xatırladırdı. Dürua alçaq səslə dilləndi:

– Parisin ətraflarına heyranam da. Ən şirin xatirələrimdən biri bu yerlərdə ağız dadıyla balıq yeməyimlə bağlıdır.

Qadın da ona qoşuldu:

– Heç qayıqları demirsiniz! Qürub saatlarında suda qayıqla şütüməyi mən heç nəyə dəyişməyərim!

Keçmiş günlərin həzlərini gen-bol paylaşmamaq üçün susdu-lar. Bəlkə də, fikrə getdikləri bu anlarda onlar təəssüflərin həzzini çıxarırdılar.

Xanımı ilə üzbəüz oturan Dürua onun əlini ovcuna alıb təmkinlə öpdü və dedi:

– Parisə dönəndən sonra arabir Şatuda yeyib-içərik.

Qadın buna «Faydalı işlər üçün kefdən-səfadan imtina vacibdir» mənasında belə cavab verdi:

– Eh, əgər iş-gücdən macal tapsaq!

Qadının əlini ovcundan buraxmayan kişi daha məhrəm nəvəzişlərə necə keçmək barədə düşünürdü. Əgər qarşısındakı sadə-dil, gənc bir qız olsaydı, heç nədən utanıb-çəkinməzdi, amma Madlenanın çox çəvik və istehzal ciddiliyi onu çaşqına döndərmişdi.

¹ *Debarkader* – platforma, perron

Həm axmaq vəziyyətə düşməkdən, həm çox ürkək və ya ləng görünməkdən, ya da tamam əksinə, hədsiz sırtıq və tələskən təsir yaratmaqdan eyni dərəcədə qorxurdu.

Qadının əlini hərdən ovcunda xəfifcə sıxsaxsa da, buna heç bir qarşılıq duymurdu.

– Xanımım olmağınız mənə yaman qəribə gəlir, – dedi.

Bu sözdən, görünür, qadın xeyli heyrətləndi.

– O niyə elə?

– Nə bilim. Bu, mənə qəribə gəlir. Sizi öpmək istədiyimdə buna haqqım çatdığına hələ də heyrət edirəm.

Qadın təmkinlə yanağını ona sarı uzatdı və o, doğma bacısını öpürmüş kimi bir öpüş aldı bu yanaqdan. Sonra sözə başladı:

– Sizi ilk dəfə görəndə – xatirinizdədir, Forestyenin dəvətiylə mən sizlərlə eyni süfrəni paylaşmışdım, – ağılıma bir fikir gəlmişdi. Kaş mən də özümə belə bir xanım tapaydım!.. Budur, indi arzum çin olub və o qadın mənimdir.

Kişinin gözlərinin içində baxan qadın hiyləgərliklə gülümsəyərək pıçıldadı:

– Çox nəzakətlisiniz.

Dürüa öz-özünə: «Deyəsən, çox soyuqqanlıyam. Axmaq görünməməkdən ötrü gərək daha cürətli olum» – deyə qət elədi və belə bir sual verdi:

– Forestye ilə siz necə tanış olmuşdunuz?

Qadın söz altında qalmadı və hiyləgər bir şuxluqla xəbər aldı:

– Yoxsa biz Ruana bu bərədə danışmaq üçün gedirik?

Kişi pörtüdü:

– Özümü belə axmaq aparmağım sizin yanınızda ürkək olmağımdan irəli gəlir.

Bu tərif qadına ləzzət elədi:

– Ola bilməz! Görəsən, niyə?

Kişi onun böyründə, həm də qadına çox yaxın oturdu.

Qadın qəflətən «Maral!» deyə çığırdı.

Qatar o ara Sen-Jermen meşəsindən keçirdi. Onların gözləri önündə ürkək bir cüyür, bir sıçrayışla özünü xiyabanın o biri üzünə atdı.

Madlena hələ də açıq pəncərədən çölə baxırdı. Dürüa gözlənilmədən əyilib onun boynundan öpdü: bu uzunsürən öpüşlə eşqini ifadə elədi.

Bir neçə dəqiqə hərəkətsiz duran qadın sonra başını qaldırdı:
– Bəsdir də, qıdığım gəlir axı.

Amma ehtiras oyandıran nəvazışlər ara vermədi: indi də kişi burma bıçığıyla qadının bəmbəyaz boğazına ağır-ağır və ehtiyatla toxunurdu.

Qadın qəddini dikəltdi:

– Bəsdirin görüm!

Onda kişi sağ əliylə başından tutmaqla, qadının üzünü özünə sarı döndərdi. Qartal şıkarının üstünə şığıyan kimi onun dodaqlarından öpməyə çalışdı.

Qadın isə çırpırır, itələməklə onun əlindən qurtulmağa can atırdı. Bir saniyəliyinə hətta o, buna nail də oldu və yenə təkrar elədi:

– Bəsdirin də!

Amma kişi onu dinləmirdi: qollarının məngənəsində sıxdığı qadını acgözlüklə və səyriyən dodaqlarıyla öpür, onu yastıqların üstünə yıxmağa çalışırdı.

Qadın böyük çətinliklə onun əlindən çıxıb ayağa qalxdı.

– Qulaq as, Jorj, əl çək! Axı biz uşaq deyilik və Ruana çatana qədər nəfsimizi saxlaya bilərik.

Çuğundur kimi qızarıb bir kənarda oturan kişi onun bu tənbehindən sustaldı. Əvvəlki sakitliyinə nail olandan sonra o, nisbətən şən halda dedi:

– Yaxşı, mən dözərəm, amma ta Ruana yetişənə qədər sizə iyirmi kəlməni də çox görəcəyəm, – bu da sizə cəza olsun. Onu da nəzərə alın ki, biz indi hələ Puassidəyik.

Qadın dedi:

– Onda danışmaq mənə düşəcək.

Sakit tərzdə kişinin böyründə əyləşən qadın geriyə qayıtdıqda birgə yaşamlarını necə sürəcəklərini yerli-yataqlı təsvir eləməyə başladı. Onlar qadının əvvəlki əriylə yaşadığı mənzildə məskunlaşacaqlar. Bir də ki Forestyenin redaksiyada tutduğu vəzifə və maaş Düruaya qismət olacaq. Bir sözlə, nikahlarının bütün maddi tərəflərini bu qadın əsl tacir kimi bəri başdan və xırdalıqlarına qədər ölçüb-biçmişdi. Onların nikahı mülkiyyətin ortaqlığına əsaslanmayacaqdı, hətta ölüm, boşanma, bir və ya bir neçə övladın dünyaya gəlməsi halları üçün də qadın hər şeyi nəzərə almışdı.

Düruanın etirafına əsasən, hazırda onun sərvəti dörd min frank idi və bunun min beş yüzünü borc götürmüşdü. Yerdə qalan məbləği isə o, həyatında baş verəcək dəyişikliklə bağlı qənaətcillik edərək toplamışdı. Madlenanın maddi sərvəti olan qırx min frank isə, etiraf etdiyinə görə, ona Forestyedən miras qalmışdı.

Şarlin adını çəkən qadın onu tərifi etməyindən də qalmaqda.

– O, hədsiz qənaətcil idi, səliqəli və çalışqan idi. Qısa müddət ərzində özünə tam bir sərvət toplaya bilmişdi.

Tamam başqa fikirlərə dalan Dürua onu heç dinləmirdi də. Arabir qadın susur, nə barədəsə fikrə gedir, sonra təkrar bayaqkı mətləbə qayıdır:

– Üç-dörd il sonra sizin qazancınız otuz-qırx min civarında olacaq. Əgər Şarl dünyasını dəyişməsəydi, elə o da bu qədər qazanardı.

Bütün bu öyüd-nəsihətlər Jorju tövrdən çıxartdığı üçün o, qadının sözünü kəsdi:

– Bildiyimə görə, biz Ruana o mərhum barədə danışmaqdan ötrü getmirik.

Qadın onun yanağına yüngül bir şillə vurdu və gülərək:

– Doğrudan ha, bunu lap unutmuşdum.

Söz dinləyən uşaq kimi kişi əllərini dizlərinin üstünə qoydu.

Qadın:

– Belə siz gülünc görünürsünüz, – dedi.

Kişi etiraz etdi:

– Amma siz özünüz bu rolu mənə sırımısınız, indi istəsəm belə, ondan çıxıb bilmirəm.

– Niyə ki? – deyərək qadın soruşdu.

– Çünki siz tək-cə bizim ev təsərrüfatımızı deyil, məni də idarə etməyə hazırlaşırınsınız. Əslində, dul bir xanım kimi siz bunu bacarırsınız!

Qadın heyrətləndi:

– Bununla siz nə demək istəyirsiniz ki?

– Demək istəyirəm ki, sizin həyat bilginiz mənim cahilliyimin, ər-də olmuş bir qadın kimi isə təcrübəniz subay birisi kimi mənim bəkarətimin axırına çıxmağa yetəcəkdir!

Qadın uca səslə:

– Burada lap ağ elədiniz! – dedi.

Kişi etirazını bildirdi:

– Məhz elə belə də olacaq. İndiyədək mən qadın üzü görməmişəm, deyilmi? Dul bir xanım kimi siz kişilərlə necə davranmağı bildiyinizdən mənim tərbiyəmlə məşğul olacaqsınız... bəlkə, buna elə bu axşamdan başlayağ? Hətta istəsəniz, indi də başlaya bilərik.

Şuxluq sərgiləyən qadın uca səsle dedi:

– Əlbəttə, əgər bu məsələlərdə mənə bel bağlayacaqsınızsa!..

Dərsini danışan məktəbli tövrüylə Dürua dilləndi:

– Əlbəttə ki, sizə bel bağlayıram. Cəmi iyirmi dərsdən sonra siz... məni əsl savad sahibinə çevirəcəksiniz. Bundan on dərs əsas fənlərə... qrammatika və oxuya... qalan onu isə çalışmalara və bələğətə həsr olunacaq... Axı bu məsələlərdə mən tamamilə naşiyam!

Zarafatlar sayəsində getdikcə qırıxığı açılan qadın dedi:

– Necə də ağılsızsan!

Kişi dil-boğaza qoymurdu:

– Əgər mənə «sən» deyə müraciət etməyə başladınsa, mən də ləngimədən səndən ibrət götürəcəyəm. Əzizim, onu da deməliyəm ki, sənə olan sevgi hisslərim get-gedə alovlanır və bu Ruan yolu mənə bitməz-tükənməz görünür!

Artıq o, əsl aktyor intonasiası ilə danışır, sözarası gözlərini gül-məli biçimdə qıyır və bununla da indiyədək yüksək ədəbi mühitdə rastlanan hər cür şıltaqlıqları görmüş gənc qadını əyləndirirdi.

İndi qadın onu qıyqacı baxışlarla süzürdü və bu adam ona xeyli valehedici gəlirdi: eynilə beləcə, budaqdakı meyvəyə gözü sataşan insanın ağılı bunu desərdə yemək üçün bir qədər səbir etməyi uyğun görsə də, onun ağı durmadan sulanır.

Qadının içində baş qaldıran şəhvət duyğularından onun da yanaqları allandı. Madlena dedi:

– Qoy sevimli şagirdim mənim təcrübəmə arxalansın. Vaqonda öpüşmələr, olsa-olsa, adamın iştahını qaçıra bilər.

Bir az da pörtərək əlavə elədi:

– Saralmamış sünbülü biçmirlər.

Dürua gülümsədi, çünki o incə dodaqlardan süzülən bu ikibaşlı deyimlər onun ehtirasını körükləyirdi. Sonra o, dua oxuyurmuş kimi dodaqlarını tərpedərək, təntənəli surətdə dedi:

– Məni hər cür tovlanmalardan qoruyacaq müqəddəs Antoninin mərhəmətinə sığınırım. Baxın, mən artıq daş heykələm.

Gecə hiss olunmadan düşməyində idi və onun xəfif krep parçanı xatırladan şəffaf toranı sağ cinahdan görünən tarlaların üzərinə çökürdü. Qatar Senanın sahilləri boyu irəliləyirdi. Dəmiryol xəttinə paralel uzanmaqla bərq vuran metal lövhəni xatırladan çaya və batan günəşin çayın narın ləpələrində, adda-budda bərq vuran qıpqırmızı ləkələrinə göz qoyurdu cavan ər-arvad.

Yavaş-yavaş bu işartılar da azaldı və kül rənginə boyanmaqla qeybə çəkildi. Qaranlığın düşməsiylə arabir canına ölüm qorxusu çökən və buna görə sarsılan tarlalar da zülmətə gömülürdü. Açıq pəncərədən içəriyə dolan axşam qubarı bayaqdan bəri deyib-gülən, indi isə qəflətən ağzına su alan cavanlara da, deyəsən öz təsirini göstərmişdi.

Bir-birinə qısılmaqla onlar o parlaq, gözqamaşdırıcı may gününün necə can verdiyini izləyirdilər.

Qatar Mantda dayananda onlar yağla işləyən fənəri yandırdılar və onun sarımtıl rəngli, titrək işığında divarların bozumlu üzlüyü nəzərə çarpdı.

Dürua Madlenanı qucaqladı və özünə sarı çəkdi. Bayaqqı şəhvət hissi indi öz yerini nəvazişə, şirin nəvazişə vermişdi: kişi indi sakit, adama yuxu gətirən, onu sakitləşdirən bir nəvazişin sorağındaydı. O, güclə eşidilən bir səslə dedi:

– Mən səni çox sevəcəyəm, mənim balaca Madım.

Səsindəki məhrəmlik qadını cuşa gətirdi, bədənində soyuq bir gizilti yaratdı. Yanağını kişinin sıcaq sinəsinə sıxan qadın xəfifcə irəli uzanmaqla dodaqlarını kişinin ixtiyarına buraxdı. Onların bu səssiz, dərin və uzunsürən öpüşləri bir sıçrayışla vücudlarının qəflətən və ehtirasla bir-birinə sarılması sonradan aralarında qısa və çılğın qarışmaya çevrildi, beləcə öz şəhvətlərinin birbaşa və əlüstü təmininə nail oldular. İkisi də yorğun, bikef, eyni zamanda, xumarlı görünən bu məşuqlar dayanacağıın yaxınlaşdığını bildirən parovoz fiti səslənənə qədər bir-birinə sarmaşıb qaldı.

Gicgahındakı pırtlaşıq saçları barmaqlarının uclarıyla sıgallayan qadın bərkdən dedi:

– Əcəb axmaqlıqdır bu! Özümüzü lap uşaq kimi aparırıq.

Amma Dürua hələ soyumamışdı, ona görə də qadının gah bu, gah da o biri əlini öpüşlərə qərq edir, deyirdi:

– Balaca Madım, mən sənə heyranam.

Ruana çatana qədər onlar yanaq-yanağa, hərəkətsiz durub açıq pəncərədən gecənin qaranlığında işıqları yanan xırda evlərə göz qoydular. Bir-birinə bunca yaxınlıklarından həzz alan cütlük getdikcə artan qarşılıqlı cazibə ab-havasında daha məhrəm nəvazişləri dadır, arzular aləminə dalırdı.

Yerləşdikləri qonaq evinin pəncərələri sahilə baxırdı. Əlüstü şam yeməyini dadıb, yatağa girdilər. Qulluqçu onları səhər saat səkkizdə oyatdı.

Alçaq masanın üstündə çay süfrəsi açdılar. Adama bir fincan çay içəndən sonra xanımını əsl dəfinə tapmış bəxtəvərlər kimi sevinclə süzən Dürua təkrar onu qucaqladı:

– Balaca Madım, – deyər pıçıldadı, – səni çox sevirəm... çox... çox...

Buna razılıq və inam dolu təbəssümlə cavab verən Madlena onu öpərək:

– Deyəsən, axı... mən də səni... – dedi.

Amma valideynlərilə səyahəti hələ də Jorjun canını sıxmaqdaydı. Dəfələrlə xanımını yola gətirməyə, bu fikirdən daşınmağa, ələcsiz qalınca isə bu görüşə onu hazırlamağa cəhd eləmişdi. İndi də o, bu söhbətə təkrar qayıtmağa gərək duyurdu.

– Qulaq as, ata-anam sözgəlişi yox, gerçəkdən kəndlidir.

Qadını gülmək tutdu:

– Daha öncə də dediyin üçün bunu bilirəm. Haydı, ayağa dur, yoxsa sənə görə mən də yataqdan qalxa bilmirəm.

Çarpayıdan yerə sıçrayan kişi corablarını geyinməyə başladı.

– Orada şəraitimiz dözülməz, hətta çox dözülməz olacaq. Otağımızda birçə dənə samanlı köhnə döşəkdən başqa heç nə yoxdur. Kantel əhli hələlik tük döşəklərdən bixəbərdir.

Qadın heyrətini gizlətmədi:

– Lap yaxşı. Bundan yaxşı nə arzulamaq olar ki... biz səninlə gecəni... yuxusuz keçirər və... xoruzların ilk banlamalarına şahid olarıq!

Qadın bəyaz flaneldən¹ tikilmiş geniş penüarını əyninə geyindi. Dürua bu paltarı o dəqiqə tanıdı və keyfinə soğan doğrandı. Amma nədən? Xanımının bir xeyli yataq paltarına sahib olduğu ona yaxşı bəlli idi. Amma buna rəğmə, qadın özünə yeni əyin-baş da alma-

¹ Flanel – seyrək xovlu və ya xovsuz parça

lıydı. Necə istəyirsə, elə də eləsin, yetər ki, Düruanın önündə o keçmiş ərindən qalma ev paltarlarında, gecə köynəklərində, bu məhrəm geyimlərdə peyda olmasın. Çünki bu yumşaq və sıcaq parçaların özlərində Forestyenin təmaslarından hələ də nələrisə hifzələmə ehtimalı başından heç cür çıxmırdı onun.

Papiros yandırıb pəncərənin önünə keçdi.

Nəhəng gəmilərdəki yükləri sahilə endirən iri qurğuların küyündən qulaq tutulurdu. Onlara və sahildəki yelkənli qayıqlara göz qoyan Düruaya bu mənzərə çoxdan tanış olsa da, içində güclü bir təəssürat oyandı və o, ucadan dedi:

– Lənət şeytana, necə də gözəldir!

Tez ora yanaşan Madlena əllərini ərinin çiyinlərinə qoydu və çaşqınlıqdan yerindəcə donub-qaldı. O da təkrarladı:

– Ah, necə də gözəldir, əsl gözəllikdir! Bir çayda bu qədər gəminin eyni vaxtda ola biləcəyini heç xəyalıma da gətirməzdim!

Bir neçə gün öncədən xəbər verdikləri üçün səhər qəlyanaltısını ərinin ata ocağında edəcəkdilər. Bir saat sonra onlar yanları açıq fiakrda, eynilə köhnə qazanda bişən ətlər kimi, ləngər vurmaqda idilər. Əvvəlcə uzun və cansıxıcı bulvardan keçən yol sonra ortasından çay axan çəmənliyə çıxdı, daha sonra isə yoxuş boyu uzandı.

Madlena yorğun düşmüşdü. Köhnə ekipajın bir küncünə sıxılan qadının vücudu günəş şüalarından isinir, sıcaq işıq dalğalarının və səfali kənd havasının oxşamasıyla yavaş-yavaş xumarlanırdı. Az sonra onu yuxu apardı. Sonra əri onu səsləyib:

– Ora bax, – dedi.

Dağ yolunun üçdəiki hissəsini geridə qoymuşdular və buradan açılan mənzərə necə gözəl olurdusa, yerlilər onu öz qonaqlarına, adətən, fəxrlə göstərirdilər. Aşağılarda, ucsuz-bucaqsız nəhəng vadidə dupduru sulu bir çay qıvrılaraq axırdı. Çox-çox uzaqlardan gələn və Ruana çatmamış yana burulan bu çayda xeyli adacıq vardı. Çayın sağ sahilində, səhər dumanının arasından günəş şəfəqlərində qızılı rəngə çalan şəhər binalarının damları, müxtəlif cür cilalandıqları üçün fərqli biçimlərə malik nəhəng daş-qaşları xatırladan zəng qüllələri, uc hissəsi qarğa təsvirli gerblərlə bitən yuvarlaq və dördkünc qüllələr, zəng qüllələri və binaların təpəsindəki millər, bu əsl meşəni xatırladan kilsə yığınının başı üzərində ən iri kilsənin bürüncdən hazırlanmış ucluğu görünürdü: dünyada

ən uca hesab olunan bu qüllənin şiş ucu adama son dərəcə hey-rətamiz, nisbətsiz və eybəcər təsir bağışlayırdı.

Qarşı tərəfdə, çayın digər sahilindəki Sen-Sever malikanəsi tərəflərdə aşağısı incə, yuxarıya doğru isə getdikcə genişlənən zavod boruları gözə dəyirdi. Bu boruların kərpicdən hörülən altlıqları sayca zəng qüllələrindən heç də az olmazdı. Boruların mavi səmaya püskürdüyü qara kömür tüstüsü uzaq tarlalar fonunda əriyib yoxa çıxırdı.

Digərlərindən xeyli hündür olan boru bir növ Xeops piramidası* kimi idi: axı yüksəkliyinə görə bu ehram insan əliylə yaradılan abidələrin ikincisi sayılır. Haradasa, elə nəhəng kilsə ucluğu səviyyəsində olan su qülləsi durmadan çalışan və tüstüləyən zavodların, kilsənin ucluğu isə şişuclu kilsələr yığınının dəstəbaşçısı təsirini bağışlayırdı.

Sənaye bölgəsinin arxasında şam meşəsi başlanırdı. Şəhərin köhnə və yeni səmtlərinin arasıyla qıvrılan Sena çayı meşə ilə örtülü, sərt yoxuşlu və sıldırım qayalığın böyrü ilə axırdı. Arabir öz bəyaz daş süxurlarını nəzərə çarpdırır, daha geniş bir vətər cızdıqdan sonra uzaqlarda görünməz olurdu. Milçək böyüklükdə görünən gəmilər çay aşağı və çay yuxarı hərəkət edirdi: yedəyində barjalari¹ çəkib aparan bu gəmilər havaya qalın tüstü buludu püskürürdülər. Suda qərar tutan adacıqlar gah bir-birinə zəncir şəklində birləşir, gah da qırılmış təsbəhin eyni ölçülü, yaşıl rəngli daşları kimi bir-birindən xeyli aralı dururdu.

Müştərilərinin bu mənzərədən doymasını gözləyirdi arabaçı. Ən müxtəlif təbəqələrə aid müştərilərinin bu mənzərəni heyranlıqla süzmə vaxtını təcrübəsindən yaxşı bilirdi.

Yola düşəndən az sonra Dürua irəlidi, bir neçə yüz metr irəlidi onlara sarı gələn iki qocanı gördü. Ekipajdan yerə sıçrayaraq çığırdı: – Bu onlardır! Tanıdım!

Yanlarını basa-basa, fərqli addımlarla, amma yanaşı irəliləyən bu ahıl ərle arvad ara-sıra çiyinləriylə bir-birinə toxunurdu. Bəstəboy, iri şaqqallı, qarınlı və yanaqlarından qan daman kişi yaşına görə sağlam görünürdü. Hündürboylu, donqar belli, caydaq və qüssəli görünən qadın isə gözünü açandan bəri ancaq çalışmağa məcbur olan əsl kənd zəhmətkeşi idi: adətən, daim deyib-gülən, müştərilərlə içki içən ər ilə müqayisədə belə birisinin heç vaxt üzü gülməz.

¹ Barja – altı yastı biçimə malik yük gəmiləri

Ekipajdan enən və bu iki zavallı məxluqa nəzər salan Madlenanın qəlbi, heç özü də gözləmədiyi halda, yamanca sıxıldı. Ata-ana özünə ad-san qazanmış bu cənabın simasında öz oğullarını tanıya bilməmiş, bəmbəyaz paltardakı bərli-bəzəkli xanımın da gəlinləri olacağını heç ağıllarına gətirməmişdilər.

Ona görə də arxalarınca ekipajda gələn bu sərnəşinlərə heç diqqət yetirmədən həsrətində olduqları oğullarını qarşılamaq üçün lal-dinməz halda və iti addımlarla yollarına davam edirdilər.

Və az qala, onların yanından ötüb-keçəcəkdilər.

Gülümsəyən Jorj səsləndi:

– Salam, ata Dürua!

Ərlə arvad ayaq saxladılar, çaşqınlıqdan quruyub-qaldılar. Əvvəlcə qarı durumu anladı və yerindən dəbər-mədən mızıldandı:

– Bu sənsənmi, oğul?

– Əlbəttə ki mənəm, ana Dürua! Başqa kim ola bilər axı? – cavabını verən Jorj yaxınlaşıb əsl oğul məhrəmliyi ilə qarının hər iki yanağından öpdü. Sonra o, yanağını atasının yanağına toxundurdu. Bu ara qoca, adətən, balıq və ət tacirlərinin geyiminə bənzər, qara ipəkdən tikilmiş hündür və günlüklü Ruan papağını başından çıxarmışdı.

Jorj elan elədi:

– Bu işə mənim xanımımdır.

Kəndlilərin diqqəti Madlenaya yönəldi. Onlar bu qadını tilsimliymiş kimi qorxu və narahatlıqla süzürdülər: əgər kişinin yaşadığı qəliz duyğulara bir qədər razılıq və təqdir çaları qarışmışdısa, qarının təəssüratı qısqanclıqdan və nifrətdən yoxrulmuşdu.

İçdiyi arağın və şirin alma şərəbının təsiriylə anadangəlmə bol olan həyat eşqi bir az da aşib-daşan kişi cürətləndi və göz vuraraq soruşdu:

– Onu öpmək necə, hər halda, olar da?

Oğlu dilləndi:

– Kefin istəyən qəder.

Özünü onsuz da qabında hiss etməyən Madlena yanağını qocaya uzatmalı oldu. Ondan əsl kəndli sayağı, yəni marçılıtlı bir öpüş alan qoca əlinin arxasıyla dodaqlarını sildi.

Qarı da gəlini öpdü, amma bu – düşmənçilik qoxuyan, ehtiyatlı bir öpüş idi. Görünür, qarı heç vaxt belə bir gəlin arzulamamışdı:

o, kənddə böyüyən, yanaqlarından qan daman, ətli-canlı, yumurta kimi yumru, cins madyan kimi sağlam bir qızın intizarındaydı.

Büzməli tuman və müşk qoxusu verən bu xanımcıqaz isə daha çox əxlaqsız qadına bənzəyirdi. Həm də ki, qadının gəldiyi qənaətə görə, müşkdən, adətən, ruhları çağırmaqda yararlanırlar.

Yeni evlənənlər öz çamadanlarını daşıyan ekipajın ardınca piyada yola düzəldilər.

Ata oğlunun qoluna girmişdi, addımlarını yavaşıtmaqla, dərin maraq içində soruşdu:

– Hə, iş-güc necədir?

– Hər şey yolundadır!

– Afərin, afərin! Xanımının başlığı nə qədər idi?

Jorj cavab verdi:

– Qırx min frank.

Qoca heyrətdən fit çaldı. Eşitdiyi məbləğin böyüklüyü onu necə çaşdırmışdısa, elə bircə:

– Vay səni, şeytan! – deyə bildi.

Sonra ata inamla və ciddiyyətlə əlavə elədi:

– Gözəlliyinə də ki söz ola bilməz!

Gəlin, həqiqətən də, onun ürəyinə yatmışdı. Cavanlığında axı o, əsl qadın sərrafı sayılırdı.

Madlena ilə qayınanası isə sükut içərisində və yanaşı addımlayırdılar. Kişilər onlara çataçatda idilər. Doğma kəndə, yolun sağ və sol cinahı boyunca yerləşən kiçik kəndə yaxınlaşmaqdaydılar: hər iki cinahda şəhər üslubunda, kərpicdən və gildən tikilmiş, damı şifer və samanla örtülü on ev gözə dəyirdi. Sol cinahda, kəndin o biri başında görünən birmərtəbəli və çardaqlı daxma isə qoca Düruanın «Gözəl mənzərə» adlı yeməxanası idi. Adətlərə görə, giriş qapısının üzərinə mismarlanmış şam budağı susayanları buraya girməyə dəvət edirdi.

Hər biri xırdahal süfrə ilə örtülmüş və bir-birinə birləşdirilmiş bir cüt masa səhər qəlyanaltısı üçün hazırlanmışdı. Hazırlıq üçün yardıma gələn qonşu qadın bərbəkli xanımı gördükdə, ona dərin təzimdə bulundu. Jorju tanıyanda isə sevincdən çığırdı:

– İlahi pərvərdigara, bu sənsən, balası?

– Hə, bu – mənəm, Brülen xala! – deyə şuxluqla cavab verən Dürua bu qadınla da, eynilə öz ata-anası kimi, məhrəmcəsinə öpüşdü.

Sonra o, xanımına tərəf döndü:

– Gəl, bizim otağa keçək. Şlyapanı da çıxart.

Qapıdan sağa tərəf dönməklə o, xanımını yeri daşla döşənmiş sərin bir otağa apardı. Divarları əhənglə ağardıldığından burada adamın gözləri qamaşırdı. Çarpayının baş tərəfində pambıq parçadan pərdə vardı.

Bu tərtəmiz, amma darıxdırıcı otağın yeganə bəzəyi çiləmə qabının üzərində asılan çarmıx təsviri, gömgöy palma kölgəsindəki Pol ilə Virciniyanı* və kürən at belindəki I Napoleonu təsvir edən bir cüt oleoqrafiya¹ idi.

Xanımıyla təkbətək qaldıqda Jorj Madlenanı öpdü.

– Xoş gəlmisən, Mad. Ata-anamı görməmə şad oldum. Parisdə ikən onlar barədə düşünməsəm belə, bir arada olmamızdan, adətən, həzz alıram.

Bu ara atası arakəsməni yumruğuyla döyəclədi:

– Haydı, tez olun, şorba süfrəyə verilib!

Durub qonaq otağına keçməli oldular.

Qəlyanaltı, kənd adətlərinə görə, uzun sürdü və menyu xeyli zövqsüz hazırlanmışdı: süfrəyə qoyun əti xörəyinin ardınca kolbasa, daha sonra isə qayğanaq gətirildi. Alma şərəbinin üstündən bir neçə stəkan şərab gillədən qoca Düruanın kefi kəlləçarxa vurdu və onun dili açıldı, nə açıldı: təntənəli bayramlar üçün hazırladığı zarafatları işə saldı, bəzən şit, ədəbsiz lətifələr danışdı və bunları öz dostlarının başına gəlibmiş kimi anlatdı. Bütün bunları əzbər bilsə də, Jorj da uğunub gedirdi: əslində, gülüşünün səbəbi – bu doğma yerlərin könülaçan havasıydı, ata yurduna, uşaqlıq çağından bəri hər şeyinə, hər qarışına beş barmağı kimi bələd olduğu torpağa içində təzədən baş qaldıran sevgiydi. İndi buradakı hər detal yaddaşındakı köhnə duyğuları və xatirələri canlandırır: məsələn, bu, qapıdakı hansısa çapıq, əhəmiyyətsiz bir olayla bağlı olan üçayaqlı stul, torpaqdan yüksələn rayihə, güclü qatran qoxusu, yaxınlıqdakı meşədən vuran ətir, bu – daxmanın, durğun, lilli suyun və ya peyinin qoxusu da ola bilərdi.

Xanım Dürua isə əvvəlki kimi bir az ciddi, bir az qəmgin görünürdü, daim susur, gəlinini altdan-altdan nifrətlə süzürdü: bir də axı

¹ *Oleoqrafiya* – yağlı boyalarla çəkilmiş şəklin litoqrafiya üsulu ilə çap olunan versiyası

əlləri qabar-qabar olan, bütün vücudu ağır iş görməkdən eybəcər hala düşən bir kəndli qadın şəhərli xanıma başqa hansı hissləri bəsləyə bilərdi ki?! Bu gəlin onu çiyrəndirirdi, eys-ışrət və günah timsalı kimi görünən bu varlıq istər-istəməz onun içində natəmizlik, günaha batmışlıq və ləkələnmişlik təəssüratı oyadırdı. Süfrəyə xörək gətirmək, sürahidən stəkanlara sarı rəngli, turş dadan şərab və ya köpüklü, şipşirin, narıncı rəngli alma şərabi süzmək üçün dəqiqəbaşı yerindən durduğundan, sanki, limonad şüşəsinin qazın təsiriylə vaxtaşırı yerindən oynayan tıxacını xatırladırdı.

Madlena qəmə batmışdı: heç nə yemir, heç kəslə kəlmə kəsmirdi. Hər zamankı kimi dodaqlarından təbəssüm əskik olmasa da, bunun arxasında indi düşdüyü şəraitlə barışmaq məcburiyyəti sezi-lirdi. Bütün ümidləri boşa çıxdığından qanı qaralmışdı. Niyə? Axı o özü buraya can atmışdı. Ona da yaxşı bəlliydi ki, kəndlilərin, köntöy kəndlilərin arasına gəlir. Heç vaxt və heç kimi ideallaşdırmayan bu xanımın kəndliləri ideala çevirməsinin nə anlamı vardı, görən? Bir də ki heç özü bunun fərqi deydimi? Adətən, qadınlar fərqli, yəni real həyatda var olmayan şeylərin arzusunda olurlar! Bəlkə, ona da kəndlilər uzaqdan xeyli şairanə gəlirmişlər? Şairanə olmasa da, daha yüksək, daha nəcib, daha şux və daha görümlü gəlirmiş ona kənd həyatı. Bir də ki o, bu adi kəndlilərin romanlarda təsvir olunduğu kimi xeyli ədəbli, tərbiyəli olmasını da umurdu. Bəs onda niyə indi hər xırda şey, bu adamların qabalıqları, hərəkətləri, sözləri, gülüşləri və ayı davranışları könlünü əzirdi belə?

Öz anasını xatırladı: barəsində kimsəyə sirr gəlmədiyi o qadın Sen-Denidə təhsil görübmiş, quvernant¹ işlədiyi bir evdə bəkarəti pozulmuşdu, dilənçi kökündə və dərd-sər içində can verdiyi zaman Madlenanın on iki yaşı vardı. Sonradan naməlum birisi Madlenaya təhsil vermişdi. Bəs axı kim imiş onun atası? Nəçiymiş atası? Dumanlı bir şəkildə təxmin eləsə də, bax bunu o, heç vaxt öyrənə bilməmişdi.

Qəlyanaltı bitmək bilmirdi. Az sonra buraya müştərilər gəlməyə başladılar, qoca Dürua ilə salamlaşan bu adamlar Jorju görünce heyrətlənir, cavan xanımı isə çəpəki baxışlarla süzüb şorgözlüklə bir-birinə göz vurarkən «Vay səni, Jorj Dürua, halaldır! Gör özünə necə dilbər tapıb!» demək istəyirdilər.

¹ Quvernant – tərbiyəçi

Qocanı uzaqdan-uzağa tanıyanlar isə taxta masalar arxasına keçib sifariş verirdilər: «Bir litr gəlsin!», «Bir parç!», «İki qədəh konyak!», «Bir stəkan rapay!» Sonra onlar masalardakı qara və ağ rəngli daşları bərkədən masaya çırpmaqla domino oynamağa girişirdilər.

Elə hey zala girib-çıxan Dürünün anası qüssəli sifətlə müştərilərə qulluq edir, haqq-hesab aparır və göyrəngli önlüyün bir ucuyla masaların üstünü silirdi.

Gil qəlyanların və ucuzvari siqarların tüstüsü otağı doldurmuşdu. Madlenanı öskürək tutdu.

– Bəlkə, bayıra çıxmaq? Daha dözə bilmirəm.

Amma qəlyanaltı hələ də bitmədiyi üçün qoca Dürüa bundan pəjmürdə oldu. Ayağa qalxıb masanın arxasından çıxan Madlena kişilərin konyak qatılmış qəhvə içmələrini gözləməyə məcbur olduğundan girişdəki stullardan birində oturdu.

Bir qədər ləngiyən Jorj ona yanaşdı təklif elədi:

– İstəyirsən aradan çıxıb Sena sahilinə gedək?

– Hə, hə! Gedək, – deyər qadın sevinclə razılaşdı.

Dağdan aşağı enib Kruassədə bir qayıq kirayələdilər. Günün qalan hissəsini əzgin bir halda adanın kənarındakı söyüdlükdə keçirdilər: orada yaz günəşinin ilıq şüaları altı dincəldikləri vaxt xəfif ləpələnen sular onlara layla çaldı.

Hava qaralanda evə döndülər.

Piydən hazırlanmış şamın işığında yedikləri axşam yeməyi səhər qəlyanaltısından daha cançəkici gəldi Madlenaya. İçib dəmləşən qoca Dürüa, sadəcə, susub durdu. Qarı isə mısmırığını salayıb oturdu.

Zəif işıqlanan və bomboz görünən divarlara düşən kölgələrin upuzun burunları vardı və vaxtaşırı onlar nə isə anlaşılmaz hərəkətlərdə bulunurdular. Otaqdakılardan kimsə üzünü şamın titrək, sarımtıl işığına sarı tuturdusa, həmin an divarda yabayabənzər çəngəli ağzına aparın adamın əli peyda olur, bunun ardınca o nəhəng görüntünün iri cəhəngləri açılırdı.

Şam yeməyi bitən kimi Madlena bu cansıxıcı, daim qatı tütün tüstüsünün və ora-bura dağılmış içki qoxusunun işğalına məruz qalan otağı tərək eləmək bəhanəsiylə ərinə bayıra çıxartdı.

Ayaqlarını eşiyə qoyan kimi Jorj dedi:

– Gördün, sən də danıxdın.

Qadına etiraz eləməyə imkan vermədən sözünə davam elədi:
– Yox. Hər şeyi görürəm. İstəyirsənsə, günü sabah buradan gedək.
Madlena pıçıldadı:

– Hə. İstəyirəm.

Ağır-ağır irəliləyirdilər. Üzlərini oxşayan ilıq mehə və sonsuz gecə zülmətinə saysız-hesabsız xışiltı, hənirti və ah qarışmışdı. Uca ağacların altıyla uzanan dar cığırla gəzişirdilər: sağda və solda meşənin gözişləməz zülməti divar kimi durmuşdu.

Qadın:

– Haradayıq belə? – sualına: «Meşədə», – cavabını aldı.

– Böyük meşədir bu?

– Çox böyükdür. Bu, Fransanın ən iri meşələrindən biri sayılır.

Torpağın, ağacların, mamırların, çürüntülərin qoxusu, şirəylə dolmuş tumurcuqların qoxusu, keçilməz meşənin qədim və təravət dolu ətri, sanki, burada mürgüləyirdi. Başını qaldıran Madlena ağacların uclarındakı boşluqda ulduzları gördü. Bircə budağı tər-pədəcək qədər rüzgar əsməsə də, indi o, çevrəsindəki bu yarpaq dənizinin güclə sezilən xışiltısını duyacaq dərəcədə həssas idi.

Vücudunda gəzişən qəribə titrəyiş, sanki, onun qəlbində əks-səda doğurdu və ürəyi izaholunmaz kədərdən sıxıldı. Amma niyə? Bunu o, öz-özünə heç cür açıqlaya bilməyəcəkdi. Amma içindəki duyğu onun hər tərəfdən təhlükəyə açıq olduğunu deyirdi: sanki, o, itkin düşmüşdü, hamı tərəfindən unudulmuşdu, diri-diri gömülmüşdü, bu başı üzərində ucalan canlı qübbənin altında, sanki, tənha idi, tamamilə yalqız idi Madlena.

Pıçıltı ilə dedi:

– Qorxuram. Gəl geri qayıdaq.

– Qayıdaq deyirsənsə, qayıdaq da.

– Parisə isə... sabah yola düşürük?

– Hə, sabah.

– Sabah səhər.

– Sən necə istəsən. Səhər də olar.

Evə döndülər. Qocalar yataqlarına girmişdilər.

O gecəni Madlena narahat yatdı. Kənd üçün adi olan səslər – bayquş ulaması, tövlə divarının o biri üzündən gələn otlik donuzun xortuldaması, gecəyarıdan sonra vaxtaşırı yüksələn xoruz banları – onun yuxusunu səksəkəli eləmişdi.

Dan yeri sökülən kimi o, ayağa qalxıb yol hazırlığına başladı. Jorj yola çıxdıqlarını ata-anasına xəbər verəndə əvvəlcə onlar çaşsalar da, sonra bunun kimin istəyi olduğunu anladılar.

Qoca birçə sualla kifayətləndi:

– Yaxın vaxtda görüşəcəyik?

– Əlbəttə. Bu yay.

– Danışdıq.

Qadın dilini dinc qoymadı:

– Sənə sonradan peşman olmamağı arzulayıram.

Valideynlərində xoş təəssürat qalsın deyə Jorj onlara iki yüz frank xəclik verdi. Bir oğlanın vasitəçiliyi ilə sifariş olunan ekipaj saat onda gəlib çıxdı: qocalarla görüşüb-öpüşən cavanlar yola düzəldilər.

Dağdan üzüsağı endikdə Düruanı gülmək tutdu:

– Bax mən sənə əvvəlcədən xəbərdarlıq eləmişdim. Gərək səni öz valideynlərimlə, yəni cənab və xanım Dü Rua de Kantellərlə tanış etməyəydim.

Madlena da güldü və buna etiraz elədi:

– Məndə buraxdıqları təəssürat çox xoşdur. Mehriban insan olduqlarından onları sevəcəyimə inanıram. Hələ Parisdən onlara hər hansı hədiyyə göndərməyi də düşünmüşəm.

Bir az susub sözünün ardını gətirdi:

– Dü Rua de Kantel... Bizim dəvətnamələrin heç kəsi heyrətləndirməyəcəyini də görəcəksən. Hamıya deyərik ki, düz bir həftə sənənin valideynlərinin malikanəsində dincəlmişik. – Ərinə qısılan qadın dodaqlarıyla onun bığından öpüb dedi: – Günaydın, Jorj.

– Günaydın, Mad, – cavabını verən kişi onun belini qucdı.

Uzaqlarda, vadinin ortasıyla axan çay günəşin şəfəqləri altında gümüşü lenti xatırladırdı. Zavod boruları hamısı birdən havaya qapqara kömür tozu püskürürdü, qədim şəhərin üzərində isə şişuclu zəng qülləsi yüksəlirdi.

II

Dü Rua cütlüyünün paytaxta dönüşündən iki gün keçirdi. Öz vəzifəsinin icrasına başlayan Jorj gizlicə ümid edirdi ki, xronika şöbəsi müdirliyindən çıxarılıb Forestyenin yerinə təyin ediləcəyi halda o, özünü tamamilə siyasətə həsr eləyə biləcək.

Həmin axşam işdən çıxıb gözəl əhvali-ruhiyyə ilə evinə şam yeməyinə yollandı. Getdiyi bu evdə vaxtilə xanımının əvvəlki əri yaşamışdı və indi o, öz xanımından öpüş almaq üçün səbirsiz olmuşdu: cazibədarlığı ilə bu qadın onu yamanca özünə bənd eləmişdi və getdikcə ərinin üzərindəki təsiri daha da artmaqdaydı. Notr-Dam-de-Loretin tinindəki çiçəksatandan Madlena üçün gül dəstəsi almaq qərarına gəldi və hələ açılmağa macal tapmamış, amma ətirli qızılgül qönçələrindən iri bir buket bağlatdırdı.

Yenə də o, pilləkənin hər meydançasında qoyulan güzgülərdə özünü razılıqla süzür və hər səfər bu evə ilk gəlişini xatırlayırdı.

Açarını işdə unutmuşdu. Madlenanın məsləhətini dinləyərək işinə son vermədiyi qulluqçu qarını üzünə açanda ondan:

– Xanım Dü Rua evdədir? – deyə soruşdu.

– Bəli, cənab.

Yemək otağından keçəndə o, süfrədə üçnəfərlik yemək görüb xeyli təəccübləndi. Yeməxana ilə qonaq otağı arasındakı qalın pərdə qismən qaldırıldığından onun arxasından Madlena görünürdü. Həmin an ev sahibəsinin buxarı üzərindəki vazaya qoyduğu qızılgül buketi eynilə Jorjünkunu xatırladırdı. Bundan onun kefinə soğan doğrandı, sanki, kimsə onun ideyasını oğurlamış, xanımına göstərməyi düşündüyü diqqət əlamətini bir heçə çevirmişdi, axı o, bu həzzi doya-doya dadmağa hazırlamışdı özünü.

Otağa girdikdə:

– Bəyəm sən kimisə evə dəvət eləmişən ki? – deyə xəbər aldı.

Geri dönməyən və hələ də güllərlə uğraşan qadın:

– Həm hə, həm də yox, – cavabını verdi. – Köhnə ənənəmizə görə, bu gün qraf de Vodrek bizə təşrif buyuracaq: bazar ertələri o, həmişə bizim evdə şam yeməyinə qatılardı.

Jorj mızıldanmalı oldu:

– O! Çox gözəl.

Əlindəki buketlə qadının arxa tərəfində durmuşdu və indi bu gülləri gizlədəcəyinə, yoxsa atacağına bir qərar verə bilmirdi. Buna rəğmən:

– Bax, sənə qızılgüllər almışam, – dedi.

Geri qanrılan Madlena gülümsədi:

– Bu, sənin tərəfindən çox xoş bir şeydir! – deyə heyrətlənən qadın səmimi bir şuxluqla həm əllərini, həm də dodaqlarını ona sarı uzatdığı üçün Jorjun qəlbinə sərin su çiləndi.

Buketi ərindən alıb, bir uşaq həvəsiylə qoxulayan qadın aldığı dərin həzzi sərgilədi, sonra onları əvvəlki vaxanın böyründəki başqa vazaya yerləşdirdi.

Gülləri zövqlə süzərək pıçıldadı:

– Necə də şadam! Belə olanda buxarımız adamın gözünü-könlünü oxşayır. – Ardınca dərin inam hissiylə bunları əlavə elədi:
– Bilirsən, Vodrek çox səmimi birisi olduğundan onunla tezliklə ortağ dil tapacağınızı düşünürəm.

Səslənən zəng qrafın gəlişini müjdələdi. Qonaq içəriyə sakit və təmkinli tərzdə daxil oldu, sanki, öz evindəydi. Qəddini böyük şuxluqla önə əyərək, o, Madlenanın barmaqlarından öpdü, sonra onun ərinə sarı dönüb, üzündəki xoş təbəssümlə əlini ona uzatdı:

– Necəsiniz, əziz Dü Rua?

Daha öncə xeyli yekəxana və zabitəli olan bu adamın belə səmimilik sərgiləməsi durumun xeyli dəyişdiyinə dəlalət edirdi və bu, jurnalisti heyrləndirdiyi üçün o da bu diqqət əlamətlərinə nəzakətlə cavab verməyi özünə borc bildi. Aradan beş dəqiqə ötəndən sonra kənardan baxan bu adamları on ilin, həm də çox səmimi tanışları sanardı.

Sevincdən çöhrəsi işıq saçan Madlena dedi:

– Sizi tək buraxıram. Mən bir mətbəxə baş çəkim.

Kişilər onu baxışlarıyla yola saldılar.

Madlena ora dönəndə isə onlar bir yeni tamaşa barədə fikir mübadiləsi edirdilər və fikirləri o dərəcədə üst-üstə düşürdü ki, üzlərindən qarşılıqlı rəğbət hissi oxunurdu: onların baxışları arasındakı oxşarlıq tamamilə gözlənilmədən və ani şəkildə ortaya çıxmışdı.

Gözəl keçən yemək zamanı hər kəs bildiklərindən söz açdı. Bu evdə, bu mehriban ərə arvadın əhatəsində özünü çox rahat hiss edən qraf axşamdan keçənə qədər oturdu.

O gedəndən sonra Madlena ərinə dedi:

– Razısan ki, onun misli-bərabəri yoxdur? Yaxın tanışlıqda adamı özünə heyran etməyi bacarır. Həm də ki əsl, sınınmış, sadıq və dar günün dostudur. Ah, əgər o olmasaydı...

Qadın fikrini axıracan açıqlamadı.

Jorj dilləndi:

– Hə, hə, o, xeyli mehriban birisidir. Mənə elə gəlir ki, onunla möhkəm dost olacağıq.

Qadın təkrar sözə başladı:

– Bilirsən, yatmazdan öncə bir az işləməliyik. Yeməkdən qabaq bunu sənə söyləməyə macalım olmadı, çünki Vodrek gəldi. Bu gün mən Mərakeşdə önəmli hadisələr baş verdiyini öyrəndim. Bunu mənə deputat və gələcək nazir Laroş-Matye xəbər verdi. Sensasiya doğuracaq böyük bir yazı hazırlamalıyıq. Məndə gərəkli faktlar və göstəricilər var. Gəl ləngimədən işə girişək. Lampanı özünlə gətir.

Masa lampasını götürən kişi onunla birlikdə kabinetə keçdi. Kitab şkafinda yenə də həmin kitablar sıralanmışdı, onun üstündə isə Forestyenin ölümündən öncə Juan körfəzinə səfər zamanı aldığı üç vaza göz oxşayırdı. Mərhum Forestyeyə aid olmaqla indi yazı masasının altındakı tüklü xalça Dü Ruanın ayaqlarıyla təmasın intizarındaydı. Masa arxasına keçib fil sümüyündən hazırlanan və rəhmətlik dostunun uc hissəsini gəmirdiy qələmi əlinə aldı.

Buxarıya söykənən Madlena papiros yandırdı, baş verən olaylardan söz saldıqdan sonra öz düşüncələrini əriylə paylaşdı və yazılacaq məqalənin planını tutdu.

Əri onu diqqətlə dinləyir, arabir qeydlər aparırdı. Qadın açıqlamasını bitirdikdə o, bu məsələlərlə bağlı öz yanaşma tərzini və planını ortaya qoydu. Həm də o, bu mövzunu tək cə məqalə şəklində deyil, indiki nazirlik əleyhinə düşünülmüş bir kampaniya kimi təqdim etmək fikrindəydi. Üstəlik, bu, böyük bir hücumun ilk həmləsi olacaqdı. Jorj öz məqsədlərini açıqlayarkən Madlena qarşılarında açılacaq geniş imkanlara necə maraqlı saldısa, papirosunu tüstülətməyi də unutdu.

– Hə... hə... Çox yaxşı... Çox pakizə... Əla olacaq... – deyər arasıra pıçıldamaqdaydı qadın.

Jorj sözünü bitirdikdə qadın:

– Hə, indi gəl yazaq, – dedi.

Amma yazının başlanğıcı çox enerji tələb elədi və indi Jorj da uyğun sözləri tapmaqda çətinlik çəkirdi. Bunu sezən Madlena xəfifcə onun çiyininə söykəndi və cümlələri sözbəsöz onun qulağına pıçıldadı.

Arabir qadın ehtiyatla ərindən:

– Sən belə demək istəyirdin? – deyər xəbər alanda o:

– Hə, hə, məhz belə, – cavabını verirdi.

Sırf qadın amansızlığıyla Madlena indiki Nazirlər Kabineti sədrinin ünvanına dalayıcı, istehzal ifadələr işlədir, bu kinayələri gah onun xarici görkəminə, gah da yürütdüyü siyasətə yönəldirdi: bütün bu müşahidələrin dəqiqliyi və hədsiz sərrastlığı ərinin dodaqlarını qaçırdı.

Qadının bu həmlələri müqabilində arabir Dü Ruanın mətnə əlavə elədiyi bir-iki sətir onlara dərin məna və bir az da istiot qatırdı. Bundan başqa, o, üstüörtülü deyimləri işlətməkdə məharət sahibiydi və bu vərdişlərini hələ xronikalar hazırlayarkən cilalamışdı. Ona görə də Madlenanın olmuş əhvalat kimi təqdim elədiyi bir şey inandırıcı görünməyəndə və ya kimə qarşı isə şübhə oyandıranda Jorj bu barədə ötrəi eyhamla kifayətlənirdi və bu fəndin təsir gücü həmin məsələdən oxuculara birbaşa söz açılmasından qat-qat təsirli olurdu.

Məqalə bitəndən sonra Jorj böyük həvəslə onu ucadan oxudu.

Yazı hər ikisinə misilsiz təsir bağışlamışdı və qalib kimi, heyrətlə baxışan və gülümsəyən bu ər-arvad, sanki, yalnız indi bir-birinin gerçək qiymətini anlamışdı. Baxışlarından dərin bir nəvaziş və sevgi oxunurdu, daha sonra bu hissin yavaş-yavaş mənəvi bağlardan fiziki təmasa çevrildiyini hiss etdikdə onlar çılgınlıqla bir-birinə sarılıb öpüşdülər.

Dü Rua lampanı əlinə alıb:

– Hə, indi isə... bay-bay, – dedi və onun gözlərində bir qılgıncım parladı.

Qadın pıçıldadı:

– Siz qabağa düşün, əfəndim, axı yolu siz işıqlandıracaqsınız.

Qadın yataq otağına keçən kişinin ardınca düşdü. Ərini tələsdirmək istədiyindən və onun qıdıqdan qorxdığını bildiyi üçün bu ara barmağının ucuyla Jorjun boynunun ardını sığallayırdı.

«Jorj Dü Rua de Kantel» imzasıyla çap olunan məqalə həyküyə səbəb oldu. Palatada aləm bir-birinə dəymişdi. Düruanı təbrik edən qoca Valter onu «Fransız həyatı»nın siyasi şöbəsinə müdir təyin elədi. Xronika şöbəsi təkrar Buarenarın öhdəsinə qaldı.

Həmin gündən başlayaraq «Fransız həyatı»nın nazirliyə qarşı kampaniyası daha qızgın və dəqiq düşünülmüş xarakter qazandı.

Adətən, faktlara əsaslanan bu incə polemika gah dözülməz, gah ciddi, gah qərəzli, gah məzəli təsir bağışlayır, öz gərginliyi və dönməzliyi ilə hamını heyrətə gətirirdi. Başqa qəzetlər də vaxtaşırı «Fransız həyatı»ndan daim sitatlar gətirir, ondakı ayrı-ayrı abzasları eynilə çap edirdi. İqtidarda olanlar isə hansısa bir qurumun vəsi-təçiliyi ilə bu yazıları yazan naməlum və azğın düşməni susdurma-ğın yollarını araşdırırdılar.

Artıq Dü Rua siyasi dairələrdə populyar birisi idi. Öz nüfuzunu onunla görüşənlərin əlini sıxmasından və təzimplərindən də hiss edirdi. Əvvəlki kimi o, xanımının çevik zəkasına, hərtərəfli məlumat sahibi olmasına və geniş əlaqələrinə heyrətlənir, ona həsəd aparırdı.

Evə döndüyü hər gün qonaq otaqlarında hansısa senatorla, deputatla, generalla, məhkəmə hakimiyə rastlaşırdı. Bütün bu qonaqların Madlenaya münasibətləri hörmətə, sərbəstliyə və köhnə dostluğa əsaslanırdı. Bu adamlarla o, haçan tanış olmuşdu? Xanımı bu suala «Cəmiyyətdə» cavabını verirdi. Amma bunların rəğbət və etibarını bir xanımın necə qazanması əri üçün sirr olaraq qalmaqdaydı.

Düşünürdü ki, bu qadından əsl diplomat çıxardı.

Madlena yeməyə həmişə gecikərdi, pörtmüş, təlaşlı və tənəgnə-fəs halda özünü qapıdan içəri salar, şlyapasını çıxarmadan xəbər-ləri əriylə paylaşardı:

– Bu gün yazmağa mövzumuz var. Ədliyyə naziri ortağ komis-siyanın sabiq iki üzvünü* hakim təyin eləyib. Buna görə bizdən alacağı ağız payını o, hələm-hələm unutmayacaq!

Sonrakı bir neçə gün nazirin günü qara gəlmişdi. Adəti üzrə çərsənbə axşamları Fonten küçəsində şam yeməyi yeyən deputat Laroş-Matyə də, eynilə qraf de Vodrek kimi, bu ərnlə arvadın əllərini hərərlə sıxmış və bununla bağlı öz dərin heyranlığını gen-bol dilə gətirmişdi.

Deputat hər dəfə deyirdi:

– Bax buna deyərəm kampaniya! Əgər bu dəfə də biz qələbə çala bilməsək, onda...

Çoxdan bəri can atdığı xarici işlər naziri portfelini ələ keçirməyə yaxın gələcəkdə nail olacağına indi o, tam əmin idi.

Öz sifəti, öz rəyi, hər hansı bir işə qabiliyyəti, dərin bilgisi, biş-kinliyi və yetərincə cəsəratli olmayan bu adam adı siyasi xadim idi.

Ucqr bir şəhərdən çıxan bu vəkil, əslində, quzular içində aslan, respublikaçı maskası altında gizlənən yezuit idi. Düşmən partiyalar arasında ustalıqla manevrlər edərdi. Ümumxalq səsverməsinin yaratdığı peyin qalağında bitən və necəliyi şübhə doğuran bu cür göbələklərin sayı-hesabı olmur.

Kəskin makiavellizmi¹ sayəsində bu adam öz məsləkdaşları arasında, yəni aralarından deputatların çıxdığı bütün bu fırıldaqçılar və zırramalar arasında ağıllı birisi sayılırdı, çünki kifayət qədər sığallı, tumarlı görkəmi vardı, yetərinə yaxşı tərbiyə görmüşdü, adamlarla asanca təmas qururdu, dildən pərgar idi və öz məqsədinə çatmaq üçün dondan-dona girə bilirdi. Bu qarmaqarışq, durmadan dəyişən kübar cəmiyyətində o, bir təsadüf üzündən özünə yer tutan və sonradan tanınan bütün vəzifə sahibləri arasında əsl hörmət-izzət sahibiydi.

Addımbaşısı onun barəsində danışdı ki, Laroş nazir olacaq və başqalarına nisbətən o, buna daha artıq dərəcədə inanırdı. Öz ortağı və maliyyə əməliyyatlarında tərəfmüqabili olan qoca Valterin qəzetində o, əsas pay sahiblərindən biri sayılırdı.

Dü Rua da Laroş-Matylene dəstəkləyirdi: ona güvənir və gələcəkdə ondan faydalanacağına inanır, ona bəzi məsələlərdə ümid bəsləyirdi. Zəfərini qeyd edəcəyi təqdirdə Laroş-Matye vaxtilə Forestyeyə «Fəxri legion» ordeni* verəcəyini vəd etmişdi və indiki şərtlərdə bu işi Dü Rua davam etdirirdi. Ona görə də bu orden indi, olsa-olsa, Madlenanın ikinci ərinin qismətinə düşəcəkdə. Onsuz da durumda ciddi bir dəyişiklik olmamışdı.

Bu məsələ hamıya gün kimi aydın idi və məsləkdaşları bununla bağlı Dü Ruani vaxtaşırı sancmaqdan və onu özündən çıxarmaqdan həzz alırdılar.

Öz aralarında da ona «Forestye» ləqəbi vermişdilər. Redaksiyaya daxil olan kimi kimsə ona səsələnərdi:

– Qulaq as, Forestye!

O isə bunu qulaqardına vurur, siyirməsindəki məktublarla qurdalanmağına davam edərdi.

Həmin adam bu dəfə səsini bir az da ucaldardı:

– Ey, Forestye!

¹ *Makiavellizm* – məqsədə çatmaq üçün heç bir mübarizə vasitəsindən çəkinməyən siyasət

O biri iş yoldaşları hırtıladaşardılar.

Dü Rua yerindən qalxıb naşirin otağına üz tutanda onu səsleyən yoldaşı qabağını kəsirdi:

– Ah, bağışla, sən Allah! Mən sənə səslenirdim. Düzdür, bir az axmaq səslənsə də, mən həmişə səni rəhmətlik Şarlla səhv salıram. Bəlkə də, bu, sənin yazılarının Forestyenin məqalələrinə hədsiz oxşarlığından irəli gəlir. Belə yerdə çaşmamaq mümkün deyil.

Hətta bir kərə kimsə siyasi şöbənin indiki müdirinin yazılarının əvvəlki adamın məqalələrindən forma və məzmunca heç seçilmədiyini heyretlə qoca Valterə bildirdikdə belə cavab almışdı:

– Razıyam, bu – Forestyedir. Amma onun daha ehtiraslı, daha mərdanə və xeyli yetkin variantıdır.

Bir başqa vaxt təsadüfən şkafını açan Dü Rua Forestyenin bilbokesinin kreplə sarıldığının, Sen-Potenin məşqçiliyi altında özünün oynadığı bilbokenin isə pənbə rəngli lentlə bağlandığının şahidi olmuşdu. Həmin rəfdəki bilbokələr boy sırasına görə düzülmüşdü. Muzey eksponatlarındakı tanıdıcı yazını xatırladan bir kartonda yazılmışdı: «Forestyeyə və Köyə məxsus köhnə kolleksiya. Mirasçısı – Forestye Dü Ruadır. Patenti var. Kifayət qədər davamlı olan bu oyuncaqdan həyatın bütün məqamlarında, hətta yolda da yararlanmaq olar».

Şkafın qapısını təmkinlə örtərək o, hamının eşidəcəyi qədər uca səslə dedi:

– Hər yan axmaqlarla və paxıllarla doludur.

Amma bir qələm sahibinə – onun adı reportyor, yoxsa görkəmli şair olması vacib deyildir – məxsus özündənrazılıq və şöhrətpərəstlik hissənin gec-tez incikliyə və şübhəyə gətirib çıxarması, adətən, qaçılmaz olur.

Bu «Forestye» ləqəbi onu yaman cırnadırdı: eşitməkdən qorxduğu bu ayama qulağına dəyəndə mütələq pörtürdü.

Bu adı özünə qarşı tikanlı bir atmaca, yox, yox, daha betər bir şey, haradasa, təhqir sayırdı. Bunun arxasında «Sənin hər işini arvadın görür, vaxtilə o, bunları bir başqası üçün də edirdi. O qadın-sız çoxdan itib-batmışdın» qənaəti dayanırdı.

Madlenasız Forestyenin itib-batacağı fikriylə həvəslə razılaşa da, bunu o, özünə heç cür aid eləmirdi!

Mərhumun kabusu evdə də onu rahat buraxmırdı. Buradakı hər şey – onun təmas etdiyi mebel də, xırda əşyalar da keçmiş ev sahibini xatırladırdı Jorja. İlk dövənlərdə o, bunun heç fərfinə varmızdı, amma iş yoldaşları öz atmacalarıyla ürəyinə amansız yaralar vururdular və daha öncə onun zərrəcə diqqət yetirmədiyini şeylər bu yaraların qaysağını qopardırdı.

Nəyə toxunurdusa, hər şeydə Şarlin əlinin təmasını hiss eləyirdi. Gözünə sataşan, əli dəyən hər bir əşya vaxtilə Şarla məxsus olmuşdu, bunları o almış, bunlardan yararlanmış, qeydlərinə qalmışdı. Hətta Madlenanın onun keçmiş dostuyla yaxın təmaslarda olduğu barədə düşünməsi də Dü Ruanı özündən çıxarmağa başlamışdı.

İçində baş qaldıran bu anlaşılmaz etiraz dalğasına bəzən özü də mat qalır və öz-özündən xəbər alırdı: «Lənət şeytana, mənə nə olub belə? Axı mən heç Madlenanı öz yaxın dostlarına zərrəcə də qışqanmıram? Onun kimlə, necə vaxt keçirdiyi ilə heç maraqlanmıram. Haraya yollandığını, nə vaxt dönəcəyini ondan bir kərə də soruşmadığım halda, o dilğır Forestye barədə bircə eyham məni tamamilə özümdən çıxarı!»

Ürəyində bunları götür-qoy edərək düşünürdü: «Şarlin, əslində, maymaq olması mənim, əlbəttə ki, heç vecimə də deyil. Amma Madlenanın belə bir eşşəklə nikaha girməsi fikri məni çilğına döndərir».

Bir sualdan heç cür yaxa qurtara bilmirdi: «Görəsən, bu zırramanın nəyi ona xoş gəlibmiş?»

Madlenanın, qulluqçunun, aşpazın dilindən qopan Şarla bağlı ən adi, amma vaxtaşırı xatırlamalar ürəyinə ox kimi saplandığından hiddəti durmadan alovlanırdı.

Dü Rua şirniyyat düşkünü idi. Bir axşam o soruşdu:

– Niyə süfrəmizdə şirin şeylər olmur? Onların hazırlanmasını nədənsə uyğun görmürsən.

Madlena şux tərdə dilləndi:

– Haqlısan, bu barədə unuduram. Bəlkə də, bu, Şarlin onlardan xoşlanmamasıyla bağlıdır...

Hiddətini zorla cilovlayan Jorj onun sözünü kəsdi:

– Bura bax, bunlar məni boğaza yığır ha. Elə eşitdiyim budur: Şarl, Şarl... Şarl bunu sevirdi, Şarl ondan xoşlanırdı. Şarl gəbərrib getdi və daha onu rahat buraxmaq lazımdır.

Ərinin belə gözlənilməz qabarmasından heyrətlənən Madlena onu çaşqın-çaşqın süzdü. Amma sonradan qadın özünəməxsus həssaslıqla ərinin qəlbində qısqanclığın, o mərhuma qarşı qısqanclığın baş qaldırdığını və onunla bağlı hər xatırlamanın anbaan bu hissi daha da kövrüklədiyini sezdi.

Bəlkə də, bu, qadına uşaq şiltaqlığı kimi gəldi, amma digər tərəfdən özünün kiməsə qısqanılması ürəyinə yatdığı üçün ərinə cavab qaytarmağa gərək duymadı...

Bu davranışına görə, əslində, Dü Rua da xəcalət çəkirdi, amma özüylə bacarmaq əlində deyildi. Elə həmin axşam, yeməkdən sonra ər-arvad növbəti yazı üzərində işləyərkən onun ayağı xırda xalçanın kənarına ilişdi. Ayağıyla xalçanı düzəldə bilməyincə, təpik vurmaqla onu bir kənara itələdi. Gülərək xəbər aldı:

– Yəqin ki, Şarlin ayaq pəncələri həmişə donurdu, eləmi?

Qadın da gülümsədi:

– Hə, o, soyuqlamaqdan yamanca qorxurdu! Ağciyərləri çox zəif idi onun.

Dü Rua buna acıqla reaksiya verdi:

– Elə bu da onun axırına çıxdı. – Kübarcasına xanımının əlini öpərək əlavə elədi: – Mənim üzümə isə bəxt qapısı açıldı.

Yatağa uzandıqda da oxşar fikirlər Dü Ruanı rahatsız etməkdəydi:

– Yəqin, yatanda Şarl qulaqları üşüməsin deyə, başına papaq da qoyurdu? – deyə eyni söhbəti təzələdi.

Söhbətə bir zarafat çalanı qatmaqdan ötrü Madlena:

– Yox, başına ipək ləçək bağlayardı, – dedi.

Özündənrazı Jorj çiyinlərini dartaraq, qıcadığı dişlərinin arasından dedi:

– Vay səni, sarsaq!

Həmin gündən etibarən, Şarl mövzusu onun söhbətlərində ana xətlərdən birinə çevrildi. Yeri düşdü-düşmədi, bu bərədə söz salar və həmişə də sonsuz acıma hissiylə «Zavallı Şarl» ifadəsindən yararlanardı.

Redaksiyada gün ərzində bir neçə kərə «Forestye» deyə çağırıldıqdan sonra evə dönəndə o, öz acı kinayələriylə mərhumin məzardakı yuxusuna haram qatmağından qalmazdı. Onun nöqsanlarını, zəif və gülünc xasiyyətlərini yada salar, onları bir-bir, həm

də ləzzətlə sadalayar, bunları bir az da şişirtməklə, sanki, arvadının qəlbində hansısa təhlükəli rəqibinə olan hər cür məhrəm duyğunu yox etməyə can atardı. Məsələn, deyirdi:

– Qulaq as, Mad. O kütbeyin Şarlin bir dəfə bizə kök kişilərin arıqlara nisbətən daha güclü olduqlarını sübuta yetirməyə çalışdığı yadındadır da?

Bir müddət sonra o, rəhmətliklə bağlı intim məqamları öyrənməyə çalışsa da, bundan xəcalətə qapılan Madlena sualları cavablandırmaqdan imtina elədi. Amma əri israrından əl çəkmədi:

– Haydi, danış görüm! Elə anlarda onun necə axmaq görkəm aldığını onsuz da təsəvvürümə gətirirəm.

Dişlərini sıxan qadın:

– Bura bax, əvvəl-axır sən onu rahat buraxacaqsan, ya yox? – deyərək bozardı.

Amma kişi yola-yolağa gəlmirdi:

– Yox ey, sən mənə de! O, yataqda da ayı kimi köntöy idi, deyilmi? Ah, necə də yabıydı o! – deyərək Dü Rua hər dəfə söhbəti belə nöqtələyərdi.

Mayın sonlarında bir axşamüstü o, pəncərə önündə papiros çəkirdi. Otaq xeyli bürkülü olduğundan çıxıb havada dolaşmaq istədi.

– Mad, quzum, Bulon meşəsinə gedəkmi?

– Niyə də olmasın? Böyük həvəslə.

Açıq ekipaj tutdular, Yelisey meydanından keçib Bulon meşəsindəki xiyabana girdilər. O gecə yarpaq da tərپənmirdi.

Belə gecələrdə Paris eynilə bir hamam kimi bürkülü olur, hava o dərəcədə qızır ki, adam buxar klapanlarının püskürdüyü qazla nəfəs aldığını zənn eləyir.

Yüzlərcə sevgili ağaclar altda bir az hava almaqdan ötrü fiakrlarla buraya axın eləməkdəydi: bunun nəticəsiydi ki, bir-birinin ardınca sıralanan fiakrların sayı-hesabı yox idi.

Madlena ilə Jorjun maraqlı baxışları qarşısından keçən ekipajlarda oturan açıq rəngli geyinmiş qadınlar və onların tünd paltarlı kavalərləri qol-boyun oturmuşdular. Göydən yerə atəş püskürən və ulduzlu səmanın altında sevgililərin sonu görünməyən axını Bulon meşəsinə yönəlmişdi. Ekipaj təkərlərinin yerə toxunuşundan qopan cırıltılardan başqa heç nə eşidilmirdi. Aşıqların isə sayı-hesabı yox

idi, hər fiakrda iki-iki oturan və bir-birinə qısılan bu adamlar başlarını arxalarındakı yastığa söykəməklə susurdular. Hamısı az sonra dada-caqları ehtiras dolu duyğuların, həzlərin intizarında idi. Bu bürkülü alaqaaranlıqda eyni anda yüzlərcə insan öpüşürdü. Bəlkə də, bu sevgi və həzz dolu, şəhvət hissiylə qarışıq havanın ağırlaşmasının, boğuculuğunun bir səbəbi də elə bundan qaynaqlanırdı, çünki eyni hissədən qovrulan, içləri eyni atəşlə alışıb-yanan bütün bu cütlüklər çevrədəki havanı da öz ehtiraslarıyla isidirdilər. Hər birisi ayrı-ayrılıqda eşq yuvasına çevrilən arabaların içindən yüksələn gözəgörünməz ehtiras və şəhvət dalğaları onların üzərində bir bayraq kimi titrəyirdi.

Sanki, bu həzz dalğası Jorjla Madlenanı da öz ağışuna çəkdi. Bürküdən taqətdən düşən ər-arvad eyni həyəcanın təsiriylə səsizcə bir-birinin əlindən tutdu.

Şəhər istehkamlarının başlandığı döngəyə çatanda onlar öpüşməyə başladılar.

Xəlif utancaqlığa qapılan Madlena pıçıldadı: «Biz yenə də özümüzü məktəblilər kimi, yəni vaxtilə Ruana gedərkən etdiyimiz kimi aparırıq».

Talaya girişdə ekipajların axını iki yönə ayrılırdı. Gölkənanı xiyabanla indi gənc ər-arvadların fiakrları irəliləyirdi və sayları xeyli azalmışdı. Ağacların arasında uyuyan qatı zülmət, şırıldayan bulaqların və tərəvətli yarpaqların havaya qatdığı rütubət, ulduzların sayrıdığı geniş səmanın altında duyulan sərinlik ekipajlarda gedən aşıq-məşuqların öpüşlərinə görünməmiş duyarlılıq və sirli bir həzz qatırdı.

Xanımını ağışuna çəkən Jorj pıçıldadı:

– Mənim balaca Madım!

Qadın dedi:

– Sizin kəndin yaxınlığındakı o meşə yadındadır? Ora necə də qorxunc idi! Onda mənə elə gəlmişdi ki, ucu-bucağı olmayan o meşə vəhşi heyvanlarla doludur. Buralar isə xeyli gözəldir. Əsən meh adama laylay çalır. Bu meşənin o biri tərəfində Sevrin yerləşdiyini isə yəqin ki, sən də bilirsən.

Kişi etiraz elədi:

– Amma bizim meşədə uzaqbaşı marala, tülküyə, cüyürə və ya qabana, nadir hallarda isə meşəbəyi¹ komasına rast gəlmək olar.

¹ Fransızca «forestry» kimi tələffüz olunan «Forestier» kəlməsi «meşəbəyi» mənasına gəlir. (tərc.)

Öz dilinə gələn və mərhumun soyadıyla eyni cür səslənən bu «meşəbəyi» kəlməsini, sanki, o yox, meşənin dərinliklərindən bir başqası səsləndirdi. Bundan sarsılan, çaşqına döən Jorjun həmişəki kimi ürəyi sancdı. Neçə vaxtdan bəri ona yer edən, içini gəmirən, göynədən və qarşısızalmaz qısqanclıq duyğusu təkrar bütün varlığını bürüdü.

Azca susandan sonra xəbər aldı:

– Sən nə vaxtsa axşamlar buraya Şarla birgə gəlmişdin?

Qadın cavab verdi:

– Hə, həm də tez-tez gələrdim.

İçinə necə ağır məşəqqət hissi hakim kəsildisə, Jorj təcili evə dönmək istədi. Forestyenin xəyalı təkrar beynində canlandı, fikrinə-zikrinə hakim kəsilərək ona zillət eləməyə başladı. Artıq Dü Rua yalnız onun barəsində düşünə və ya danışa bilirdi.

Qaşqabaqla soruşdu:

– Qulaq as, Mad...

– Nədir, əzizim?

– Sən heç Şarla xəyanət buyuzları bəxş eləmişdin?

– Yenə də tutduğunu buraxmırsan ha! Axı bu axmaqlıqdır. Bəsdir də! – deyən qadının səsində nifrət çalarları aşkar sezildi.

Amma kişi əl çəkmədi:

– Yaxşı da, mələyim, bari bir az səmimi ol, etiraf elə! Ona xəyanət buyuzları bəxş eləmişdin, eləmi? Boynuna al ki, bəxş eləmişdin!

Hər bir qadın kimi, Madlenaya da bu sözlər toxunmuşdu və o, indi yalnız susmağı uyğun bilirdi.

Dü Rua dediyindən dönmürdü:

– Lənət şeytana, buyuz yaraşan ən uyğun baş ancaq onunku idi. Hə, hə, hə! Forestyenin başında buyuz gəzdirdiyini öyrənmək məndən ötrü çox xoş bir müjdə olardı. Yəqin ki, buyuzlar onun o küt sir-sifətinə hədsiz yaraşır, deyilmi?

Qadının gülümsədiyini – bəlkə də, bu, onun daxili fikirləriylə bağlıydı – sezən kişi təkid eləməyə başladı:

– Nə olar, de də! Səndən nə gedir ki?! Əksinə, əgər bu sirri, ərinə xəyanət elədiyini bir başqasına yox, məhz mənə açsan, xeyli məzəli olar, vallah.

Şarın, zəhlətökən Şarın, o iyrenc və mənfur ölüünün belə gülünc və biabırçı buyuza sahib olduğunu öyrənmək üçün indi o, əldən-

ayaqdan gedirdi. Həm də bu marağı artıran başqa və yetərinçə anlaşılmaz bir duyğu da var idi ortada. Durmadan təkrarlayırdı:

– Haydı, Mad, mənim balaca Madım, xahiş edirəm, söyləsənə! Axı o, buna layiq idi. Ona buyuz bəxş eləməseydin, bu, sənin tərəfindən görünməmiş yanlışlıq olardı. Yalvarıram, Mad, bunu etiraf elə!

Görünür, ərinin bu israrı Madlenanı da əyləndirirdi. Bunu onun qısa və əsəbi gülüşü də büruzə vermişdi.

Əri dodaqlarını onun qulağında gəzdirdi:

– Haydı, nə olar... hə... boynuna al!

Madlena sərt hərəkətlə ondan aralandı və əsəbi halda dedi:

– Əcəb axmaqsan ha! Bəyəm bu cür suallara cavab verməyə məcburam?!

Bu sözləri deyən qadının səsindeki qəribə çalar Dü Ruada ruh düşkünlüyü yaratdı. Ruhı sarsıntı keçiribmiş kimi, o, əvvəlcə quru-yub-qaldı, sanki, daşlaşdı, sonra isə havasızlıq duydu.

Həmin vaxt ekipaj səmadakı ulduzları öz səthində əks etdirən gölün kənarıyla irəliləyirdi. Gecənin qaranlığında güclə sezilən bir cüt qu quşu suda ağır-ağır və arxayınlıqla üzürdü.

Jorj sürücüyə «Geri dön!» deyər bağırırdı və bu vaxt qarşı tərəfdən ağır templə üzü bəri gələn ekipajların fənərləri gecənin zülmətində iri gözlər kimi işıldaırdı.

Dü Rua öz-özünə deyirdi: «Bu sözləri o, necə də qəribə bir səslə söylədi! Yoxsa bu, bir etiraf idi?» Qadının öz əvvəlki ərinə xəyanət etdiyinə, az qala, tam inanmağa başlayan Jorj indi aqlını itirmək həddinə çatmışdı. Buna görə də o, arvadını döyməyə, boğmağa, onun saçlarını yolmağa hazır idi.

Əgər qadın ona: «Yox, əzizim, əgər Şarla xəyanətə razı olsaydım, bunu ancaq sənin xətrinə edərdim» desəydi, onda Jorj bu qadını nəvəzislə oxşayar, onun qarşısında diz çökərdi, yəqin!

Dü Rua əllərini çataqlayıb hərəkətsiz oturmaqla səmanı süzürdü: həddindən artıq həyəcanlı olduğundan fikir aləminə dala bilmirdi. İçindəki hiddətin necə qabardığını, qəzəbinin necə coşduğunu duyurdu – qadın zövqünün dəyişkənliyindən əziyyət çəkən bütün erkəklərə bu qəzəb yaxşı tanışdır. Bir ər kimi onun qəlbini ilk dəfəydi ki, anlaşılmaz qısqanclıq hissi gəmirirdi. Əslinə qalanda bu qısqanclığı o yox, dünyadan köçüb gedən Forestye yaşamaıydı. O baxımdan bu qısqanclıq bənzərsiz və üzücü idi, həm də bu

duyğuya heç gözlənilmədən Madlenaya qarşı nifrət də qarışmışdı. Əgər bu qadın Şarla xəyanət etmişdisə, bəs onda Dü Rua ona nə dərəcədə güvənə bilərdi axı?

Amma ləng də olsa, o, öz fikirlərini cəmləşdirməyə nail oldu, içindəki ağrını səngitdi və düşündü: «Elə bütün qadınlar ayağı-sürüşkəndirlər, onlardan kefin istəyən kimi yararlısan da, mənən heç birisinə bağlanmamalısan».

Bu acı hisslər kobud, təhqiramiz sözləri onun dilinin ucuna qədər gətirirdi. Amma son anda bu sözləri udur, geri qaytarırdı. Öz-özünə bu fikri aşılırdı: «Dünya güclülərindir. Güclü olmaq lazımdır. Mən belə xırda şeylərin səviyyəsinə enməməliyəm».

Ekipaj sürətlə irəliləyirdi. Şəhər istehkamları geridə qalmışdı. Dü Ruanın gözləri önündə boz-bulanıq üfüqlər açılmışdı: sanki, nəhəng bir atəş son işartılarını bürüzə verirdi. Sonsuz sayda, ən müxtəlif, aramsız, anlaşılmaz və küt səslərin yığınınından ibarət bir gurultu gəlirdi uzaqlardan. Bu səs yığını bürkülü yay gecəsində yorğunluqdan halsız düşən bir nəhəngin, yəni Parisin qəlbinin güclə duyulan, amma ağır və zəhmli döyüntüləri idi.

Jorj düşünürdü: «Belə şeylərdən ötrü qanını qaraltmaq axmaqlıqdır. Hər kəs öz başına çarə qılır. Zəfər isə cəsurlarıdır. Bütün bu yaşantılar, sadəcə, eqoistlikdir. Amma sərvəti və şöhrəti hədəf seçən eqoizm qadın sevgisindən və nəvazişlərindən güc alan eqoizmdən daha üstün sayılır».

Nəhəng oturacaqlar üstə qərar tutan Zəfər tağı göründü: ona baxana elə gəlirdi ki, şəhərin girişini kəsdirən bu kor-kobud div bir an sonra qarşısındakı geniş küçə ilə irəliləməyə başlayacaq.

İndi Jorjla Madlena da ekipajların paradına qatılmışdılar: ekipajların içində bir-birinə sarmaşaraq susan cütlüklər özlərini həsrətdə olduqları yatağa salmaq üçün evə tələsirdilər. Bizim cütlüyə indi elə gəlirdi ki, sevincdən, bəxtəverlikdən və həzdən sərməst olan bütün insan övladlarının əhatəsinə düşüblər.

Ərinin könlündə baş qaldıran duyğuları az-çox sezen Madlena səsinə özünəməxsus bir zəriflik verərək soruşdu:

– Nə barədə düşünürsən, dostum?

Əri gülümsəyərək belə cavab verdi:

– Bu alarsaqların necə sarmaşib dolaşmasına göz qoyub düşünürəm ki, hər halda, həyatda daha maraqlı şeylər var.

Qadın qısıq səsle dedi:

- Amma bəzən bu da... adama xoş gəlir.
- Xoş olmağına xoşdur... çünki daha yaxşısı yoxdur!

Jorjun fikri daha irəlilərə getməklə, həyatın büründüyü gözqamaşdırıcı örtükləri haradasa quduz bir hiddətlə yırtıb atmaqda idi. «Hər nədə isə özünə korluq vermək, nədənsə çəkinmək – böyük axmaqlıqdır. Son vaxtlarda özümü bu qədər əldən salmağım, həyəcanlanmağım və əzablara qatlaşmağım da axmaqlıq imiş». Gözləri önündə canlanan Forestyenin xəyalı bu dəfə onda heç bir qıcığa səbəb olmadı. Düşünmək olardı ki, artıq onlar barışblar, yenidən dost olublar. Hətta o, qarşısındakına «Salam, köhnə dost!» deyə səslənmək də istəyirdi.

Sükut Madlenaya üzücü gəldiyindən təklif elədi:

- Yolüstü Tortoniyə dönüb dondurma yemək heç pis olmazdı.

Kişi onu qıyqacı-qıyqacı süzdü. Müştərilərə «gəl-gəl» deyən kafeşantların girland biçimli qaz lampalarının işığında həmin an qadının zərif profili və saman sarısı saçları aşkar sezilməkdəydi.

Kişi düşündü: «O, gözəldir və bu könlümcədir. Əzizim, o «umduğu şikar ovçununun ayağına gələrmiş» deyimi, sanki, elə bizim haqqımızda deyilib. Əgər bir daha o iş yoldaşlarını səninlə bağlı məni cırnatmağa qalxsalar, onlara elə toy tutacağam ki, səsindən göylər də lərzəyə gələcək». Sonra: «Böyük həvəslə, əzizim» deyə o, qadını şübhəyə salmamaq üçün onu öpdü.

Ərinin dodaqlarının buz kimi soyuq olması qənaətinə gəldi Madlena.

Amma kafenin qapısında duraraq xanımına ekipajdan enməyə yardım edəndə ərinin üzündə həmişəki təbəssüm vardı.

III

Səhərisi gün redaksiyaya girən Dü Rua Buarenara yanaşdı və dedi:

– Əziz dostum, səndən bir xahişim olacaq. Son vaxtlar aramızdakı bəzi kinayə ustaları məni «Forestye» deyə çağırırlar. Artıq səbir kasam daşmaq üzrədir. Zəhmət olmasa, onlara çatdır ki, bu zarafatı bir də təkrarlayan şəxs yağlı bir şillə yeyəcək. Bu işin qılınclaşmaya qədər gedib çıxmasını da gözə almaları məsləhətdir.

Bununla bağlı ona görə sənə üz tutdum ki, görüb-götürmüşlüyün sayəsində bu işi xoşluqla yoluna qoyarsan. Bir də axı sən bir kərə mənə sekundantlıq eləmişən.

Buarenar bu işi öz üzərinə götürdü.

Bəzi məsələlərlə bağlı redaksiyadan çıxan Dü Rua bir saat sonra geri döndü. Daha heç kəs onu «Forestye» adlandırmırdı.

Evə döndüyü zaman qulağına qonaq otağından gələn qadın səsləri dəydi. Soruşdu:

– Kimdir bunlar?

Qulluqçu cavab verdi:

– Xanım Valter və xanım de Marel.

Jorjun ürəyi ayağının altına düşsə də, özünə toxtaqlıq verdi: «Eh, nə olar, olar!» deyib qapını açdı.

Buxarının böyründə oturan Klotildanın üstünə pəncərədən işıq şüası düşürdü. İlk baxışda qadın Jorja xəfif soluxmuş kimi görünürdü. Əvvəlcə o, xanım Valterə və eynilə cangüdənlər kimi, biri onun sağında, digəri isə solunda oturan qızlarına baş əydi. Sonra üzünü keçmiş məşuqəsinə tərəf tutdu. Qadın ona əlini uzatdı, Jorj bu əli ovcuna alıb elə sıxdı ki, elə bil, bununla «Sizi əvvəlkitək sevirəm» demək istədi. Qadın da eyni jestlə ona qarşılıq verdi.

– Nə var, nə yox? – deyərək soruşdu. – Sizinlə gör nə vaxtdır görüşürük.

– Yaxşıyam. Bəs siz, Əziz dost? – deyərək qadın aralarında soyuqluq yox imiş kimi dilləndi və sonra Madlenadan xəbər aldı: – Onu əvvəllər olduğu kimi «Əziz dost» adlandıрмаğıma izin verirsənmi?

– Əlbəttə ki, əzizim. Sənə hər mənada izin verirəm.

Ev sahibəsinin səşində xəfif istehza duyulurdu.

Jak Rivalin subay-salıq yaşadığı mənəzə təşkil edəcəyi tədbirdən söz saldı xanım Valter: orada keçiriləcək böyük qılinc-oyunatma yarışına kübar xanımlar da dəvət olunubmuş. Sözüünə davam edərək:

– Bu, çox maraqlı olacaq, – dedi. – Amma tam çıxılmaz durumdayıq. Həmin vaxt ərim səfərdə olacağından ora kimlə gedəcəyimizi hələlik bilmirik.

Dü Rua həmin dəqiqə buna hazır olduğunu bildirdi. Qadın razılıq verdi.

– Mən də, qızlarım da sizə hədsiz dərəcədə minnətdar olacağıq.

Valter bacılarından kiçiyinə göz qoyan Dü Rua düşündü: «Bu balaca Süzanna yaman suyuşirinmiş ha. Hətta xeyli, xeyli dərəcədə xoşdur, vallah».

Qısboblu və darçanaqlı olsa da, şux qamətli, incəbelli, yenice yuvarlaqlaşan sinəyə və zərif sifətə malik idi bu qız. Bozumtul-mavi rəngli, parlaq çalarlara malik gözləri, sanki, bir rəssamın həssas müşahidələrinin və zərif fırçasının məhsuluydu. Bir baxımdan bu qız incə-mincə, saman saçlı kuklanı xatırladırdı. Onun hər hansı ləkədən, qırıqdan və qızartıdan xali, bəmbəyaz dərisi isə bu bənzərliyi bir az da artırırdı. Xəfif buludu xatırladan saçlarının səliqə-sahmanı, sanki, bilərəkdən pozulmuş, şairanə görkəm qazanmışdı. Adətən, bu cür yaraşlıq və bahalı gəlinçikləri bu qızdan boyca daha kiçik yaşlılarının əlində görmək mümkün idi. Roza adlı böyük bacı yaraşqsız, arıq və qaşqabaqlı idi: çox vaxt bu cür qızlar diqqətdən kənar qalır, nə bunlar barədə, nə də belələrinə deyiləcək bir söz tapır adam.

Xanım Valter yerindən qalxdı. Üzünü Jorja tutub dedi:

– Deməli, sizə ümidvar oluram. Gələn həftənin cümə axşamı, saat ikidə.

Kişi:

– Həmişə qulluğunuzda hazırım, xanım, – dedi.

Onlar qapıdan çıxan kimi xanım de Marel də ayağa durdu.

– Görüşənədək, Əziz dost!

Bu dəfə qadın onun əlini ovcunda daha çox saxladı və möhkəm sıxdı. Qadının, sözsüz, lal etirafı kişidə bu bir az dəlisov, amma səmimi məxluqun onu həqiqətən sevdiyinə qəflətən bir ümid qığılcımı yaratdı və təkrar qadına qanı qaynadı.

Qərara aldı ki, günü sabah ona baş çəksin.

Ər-arvad təkbətək qalanda Madlena onu diqqətlə süzərək, şux bir qəhqəhə çəkdi və soruşdu:

– Xanım Valterin sənə heyran olduğundan xəbərin var?

Əri bu iddianı narazı səsle rədd elədi:

– Qoy oturmuşuq sən də!

– Yox, yox, doğru sözümdür. Onun söhbətindən sənə hədsiz valeh olduğum qənaətinə gəldim. Amma ondan bunu heç cür gözləməzdim! Hətta o, qızlarına sən kimi ər tapmağı da arzu edirmiş!.. Xoşbəxtlikdən, onun özü üçün bu imkan artıq elə arzu olaraq da qalacaq.

Bununla əri onun nə demək istədiyini anlaya bilmədi:

– Necə yeni, arzu olaraq qalacaq?

– Xanım Valter həyatı boyu özü barədə, bir dəfə də olsun, şeylەر dolaşmasına şərait yaratmayıb, bildin? Bir dəfə də, bircə dəfə də!

Bunları deyərəkən Madlenanın səsində dediyindən tam əmin olan bir qadının inamı duyulurdu:

– O, hər cəhətdən özünü qüsursuz aparır. Onun ərinə sən də elə mənim qədər bələdsən. Bu qadın isə ərindən çox fərqli birisidir. Öz aramızdır, vaxtilə bir yəhudiyə ərə getdiyi üçün bu qadın çox əziyyətə qatlaşsa da, həmişə ona sadıq qalıb. Odur ki o, hədsiz sədaqətli qadındır.

Dü Rua heyrətləndi:

– Mən onu da yəhudi sanırdım.

– Onu? Heç də yox. Bu qadın Madlen məhəlləsindəki bütün xeyriyyə qurumlarının himayəçisidir. Vaxtilə kilsədə kəbin də kəsdirib. Amma sif görüntü xatirinə yəhudi ərinin orada xaç vurub vurmadığını bilmirəm, ya da ki keşislər buna əhəmiyyət verməyibləmiş.

Jorj mızıldandı:

– Belə çıxır ki... o qadın mənə... vurulub, eləmi?

– Buna nə şübhə ola bilər, nə də ki çarə. Əgər sən subay olsaydın, mən sənə... Süzanna ilə evlənməyi təklif edərdim. O, Rozadan daha xoşdur, deyilmi?

Bığının uclarını buran əri:

– Heç anaları da keçiləsi canan deyil! – dedi.

Madlena özündən çıxdı:

– Anaları ilə bağlı, əzizim, sənə bircə şey deyə bilərəm: gözünü ondan çək. Bunu özüm üçün də təhlükə saymıram. O qadın ilk günahı dadacaq yaşda deyil. Bu sevdaya daha öncə düşməliydin.

Jorj öz-özünə düşünürdü: «Yeni doğrudanmı mən Süzanna ilə evlənə bilərəm?!»

Bunun ardınca o, çiyinlərini çəkdi:

«Eh, boş xülyadır!.. Heç atası onu mənə ərə verməyə razı olardı ki?!»

Bunun nə ilə nəticələncəyini hələlik anlamasa da, xanım Valterə bundan belə göz qoymaq qərarına gəlmişdi.

Bütün axşamı o, Klotilda ilə yaşadığı eşq macərasının onda həm zəriflik, həm də şəhvət hissi oyadan xatirələri ilə baş-baş keçirdi. Məşuqəsinin şıltaqlıqları, şux nəvazişləri və onların birgə dolaşmaları xatirində canlandı. Sonda belə nəticəyə gəldi: «O, həqiqətən də, çox canlaradəyən idi. Gününü sabah ona baş çəkəcəyəm».

Səhərişi gün qəlyanaltısını bitirəndən sonra o, həqiqətən də, Verney küçəsinə üz tutdu. Yenə də qapını ona özünü, adətən, əsnaf evlərində çalışan və bütün qulluqçular kimi sırtıq aparan qadın açdı və soruşdu:

– Nə var, nə yox, cənab?

– Hər şey əladır, qızum, – deyə cavab verən Jorj qonaq otağına keçdi. Burada əlləri fortepiano dillərinə alışmamış birisi qammaları təkrarlayırdı. Bu, Lorina idi. Qonaq qızıcığazın onu görüb boynuna sarılacağını sanırdı. Amma qız ciddiyətlə ayağa qalxıb onunla yaşlı birisi kimi soyuq salamlaşdı və eyni qürurla da ondan uzaqlaşdı.

Qızıcığazın özünü mənliyi sarsılmış bir qadın kimi aparması qonağa yer eləmişdi. Ev sahibəsi otağa girdi. Dü Rua onun əllərindən öpüb:

– Bilsəniz, sizi necə tez-tez xatırlayırdım, – dedi.

Klotilda da etirafda bulundu:

– Elə mən də sizi.

İkisi də əyləşdi. Göz-gözə baxışaraq gülümsəyir, öpüşmək üçün tələsirdilər.

– Əzizim, mənim balaca Klom, mən sizə aşiqəm.

– Mən də sənə.

– Deməli... deməli... sən mənə çox da acığın tutmamışdı?

– Həm hə, həm də yox... Əvvəlcə bu, mənə yer elədi, amma sonradan sənə haqq qazandırıb düşündüm: «Eyib etməz! Sabah, birisi gün onsuz da yanıma dönəcək».

– Məni necə qarşılayacağını bilmədiyimdən bura gəlməkdən qorxurdum. Sənə qovuşmağı hədsiz arzuləsəm də, rastlaşmaqdan çəkinirdim. Hə, yeri gəlmişkən, söylə, bəs Lorinaya nə olub elə? Mənimlə ağızucu salamlaşdı və qaşqabaqla dönüb getdi.

– Nə bilim. Evliliyindən bəri onun yanında səndən söz eləmək olmur. Düzü, onun səni qışqandığını zənn edirəm.

– Ola bilməz!
– Əzizim, mənə inana bilərsən. Artıq o, səni «Əziz dost» deyil, «Cənab Forestye» adlandırır.

Dü Rua xəcalətindən pörtdü.

Klotildaya sarı əyilərək pıçıldadı:

– Dodaqlarını ver dadım bir.

Qadın onun sözünü yerə salmadı. Sonra kişi soruşdu:

– Səninlə harada görüşə bilərik?

– Elə... Konstantinopol küçəsində.

– Necə?! Yəni bizim mənzili kirayə verməyiblər ki?

– Yox... O, hələ də mənim ixtiyarımdadır!

– Öz adına keçirmisən onu?

– Hə. Gec-tez qoynuma dönəcəyindən onsuz da arxayın idim.

Hədsiz sevincdən kişinin ürəyi sinəsinə sığmadı. Deməli, bu qadın onu sevirdi, deməli, ona olan dərin duyğuları dəyişməz və gerçək imiş.

– Sənə heyranam, vallah, – deyə pıçıldadı. Azca susub xəbər aldı: – Ərin necədir?

– Əla. Buralarda düz bir ay qaldı və ayın üçündə yola düşdü.

Dü Rua ürəkdən qəhqəhə çəkdi:

– Bu, tam yerinə düşüb ki!

Klotilda səmimiliklə bunu təsdiqlədi:

– Hə, tam yerinə düşdü! Bir də ki onun yanımda olmasından heç sıxılmıram. Bunu bilirsən.

– Hə, elədir. Həm də axı o, gözəl insandır.

– Bəs sən necəsən? Yeni həyat tərzin könlüncədir? – deyə qadın soruşdu.

– Belə də. Arvadım – mənim dostum və tərəfdaşımdır.

– Elə bu?

– Elə bu... Könlüm isə...

– Anladım. Amma o, yaxşı qadındır.

– Hə, amma o, içimi heç titrətmir. – Klotildaya bir az da yanaşan kişi pıçılıyla soruşdu: – Hə, nə vaxt görüşürük?

– İstəyirsənsə... sabah... istərdin?

– Danışdıq. Sabah saat ikidə?

– Saat ikidə.

Kişi ayağa qalxıb getməyə hazırlaşanda bir az tutularaq dedi:
– Bilirsən, o Konstantinopol küçəsindəki mənzili öz adıma keçirmək istəyirəm. Həm də mütləq. Mənim əvəzime xərcə düşməyinə necə qatlaşım?!

Səmimiliyə qarılan Klotilda kişinin əllərindən öpüb:

– Necə uyğun bilirsənsə, elə də elə, – deyə pıçıldadı. – Oranı təkrar görüşməyimiz üçün indiyədək saxlamağım da mənim tərəfimdən bir fədakarlıq idi.

Özündən tam razı halda Dü Rua otağı tərək elədi.

Fotoatelenin önündən keçəndə gözləri vitrindəki irigözlü, totuq qadının portretinə sataşdı və onun xanım Valterə bənzədiyini düşündü. Öz-özünə dedi: «Eyib eləməz, hələ onunla da iş tuta bilərəm. Axı necə olub ki, indiyədək ona heç diqqət də yetirməmişəm?! Maraqlıdır, görəsən, cümə axşamı o, məni necə qarşılacaq?»

Bütün vücudunu sevinc hissi bürümüşdü. Bu hiss ona hər yerdə və yalnız uğur aşıladığından əlini əlinə sürtürdü. Adətən, bənzər sevinc hissini şöhrətpərəst, çevik və öz yerini tutmuş kişilər yaşayırlar. Bu zaman onların içini bürüyən, qəliz olduğu qədər də şirin özünəvurgunluq və həzdən doymuşluq duyğusu çox vaxt qadınlar arasında uğur qazanan kişilərə məxsus olur.

Cümə axşamı günü o, Madlenadan soruşdu:

– Sən Rivalın təşkil etdiyi turnirə gedəcəksən?

– Yox. Ora getməyə heç meylim yoxdur. Mən deputatlar palatasına baş çəkəcəyəm.

Hava xeyli xoş olduğundan xanım Valteri götürməyə gedən Dü Rua açıq ekipaj tutdu.

Rastlaşdıqları zaman qadın ona necə cavan və gözəl göründüyünə, kişi heyrətindən yerində donub-qaldı. Açıq rəngli paltarının çox da iri olmayan sinə qismini bəzəyən bəyaz krujevaların altından qadının iri və dik məmələri sezilirdi. Bu qadının bunca cavan ola biləcəyini heç ağılına gətirməzdi. İndi isə onun yetərinə baştövləyici cavanəzən olduğuna inandı. Bununla belə, onun tərbiyəli bir xanıma, xeyirxah bir anaya xas tox görkəmində olan anlaşılmaz bir şey kişilərin ona başqa gözlə baxmasını, sanki, yasaqlayırdı. Məntiqli,

soyuqqanlı və ayıq düşüncəyə, hərəcaılıqlardan uzaq əxlaqa malik bu xanım dilinin ucuna gətirdiyi hər sözü ölçüb-biçdiyindən və elə buna görə də hamıya çoxdan bəlli olan həqiqətləri dilə gətirdiyindən heç kəsin xətrinə dəyməzdi.

Əyin-başı yalnız pənbə rəngdə olan Süzanna rəssam Vattonun* səthi lakla örtülmüş tablosunu və ya yaraşığı bir kuklanı xatırladırdı. Böyründəki bacısı Roza isə onun yanında hazır qaravaş idi ki, durmuşdu.

Rivalın evinin önündəki ekipajlar zəncirinin böyründə yerə enən Dü Rua əlini uzatmaqla xanımın enməsinə yardım elədi və onlar içəri keçdilər.

Bu turnir Parisin Altıncı səmtində yaşayan yetimlərə yardım məqsədilə təşkil olunmuşdu. Təşkilatçılar isə «Fransız həyatı»na yaxın deputatların və senatorların xanımları idilər.

Öz qızlarıyla bu tədbirə qatılmağa söz verən xanım Valter turnirin himayəçisi olmaqdan imtina eləmişdi: onun himayəçilik anlayışı həmişə ruhanilərin uyğun gördüyü çərçivələrdə olmuşdu və bu durum heç də onun hədsiz dindarlığından irəli gəlmirdi. Düşünürdü ki, bir yəhudi ilə nikaha girən qadın bəlli bir səviyyədə öz dininin tələblərinə uymağa məcburdur, bu gün bir jurnalistin təşkil etdiyi bu əyləncə isə respublikaçılıq çalarlarına malik idi və bir qədər antiklerikal¹ təsir bağışlaya bilərdi.

Turnirin başlanmasına üç həftə qalmış ən müxtəlif təmayüllü qəzetlərdə bu cür yazılara rast gəlmək mümkün idi: «Hörmətli məsləkdaşımız Jak Rival özünün subay-soluq mənzilini qılıncoynatma zalına çevirib və Parisin Altıncı səmtində yaşayan yetimlərin xeyrinə «böyük turnir» təşkil eləmək kimi gözəl və nəcib bir fikrə düşüb.

Dəvətnamələri senator xanımlarından madam Lualan, Remontel və Risolen, tanınmış deputat xanımlarından madam Laroş-Matye, Perserol və Firmen paylayır. İlanələrin toplanması antraktda gerçəkləşəcək və yığılacaq məbləğ elə oradaca Altıncı səmtin mərinə və ya onun yardımçısına təhvil veriləcəkdir».

Bu, çevik zəkaya malik bir jurnalistin öz mənfəəti üçün düşü-nüb tapdığı uğurlu və böyük bir reklam idi.

¹ *Antiklerikal* – dinin cəmiyyətdəki hökmranlığının sarsıtılmasının, onun siyasi, iqtisadi və mədəni həyatdakı rolunun kiçildilməsinin tərəfdarı

Jak Rival dövətiləri kandarda qarşılayırdı. Girişdə açıq bufet qurulmuşdu və onun xərcləri, yəqin ki, yığılacaq məbləğ hesabına ödənəcəkdi.

Qonaqlarına dar pilləkəni göstərən ev sahibi onlardan qılıncoynatma zəlinin və atıcılıq tirinin olduğu zirzəmiyə enməyi rica edirdi:

– Xanımlar, xahiş edirəm, aşağı enin, aşağı. Turnir zirzəmidəki zalda keçiriləcək.

Naşirin xanımını gördükdə isə tez onun pişvazına çıxdı. Sonra Dü Rua ilə əl verib görüşdü.

– Salam, Əziz dost.

Jorj bundan karıxdı:

– Sizə bunu kim deyib?

Rival onun sözünü ağızında qoydu:

– Belə bax bu tədbirə qatılan xanım Valter deyib, çünki bu ləqəb onun çox könlünə yadır.

Xanım Valter qızardı:

– Elədir. Əgər mən sizinlə yaxından tanış olsaydım, eynilə o balaca Lorina kimi sizi «Əziz dost» çağırmaqdan heç çəkinməzdim. Bu ad sizə hədsiz yaraşır.

Dü Rua güldü:

– Allah xatirinə, xanım, niyə çəkinirsiniz ki?

Qadın baxışlarını yerə zillədi:

– Yox. Axı biz sizinlə çox da yaxın deyilik.

Jorj pəsdən dedi:

– Amma nə vaxtsa sizə yaxın olacağıma ümid bəsləyə bilərəmmi?

Qadın dilləndi:

– Bunu zaman göstərəcək.

Qadını önə buraxan Jorj qaz lampalarıyla işıqlanan dar pillələrlə aşağı enməyə başladı. Gündüz işığından qaz lampalarının sapsarı işığına doğru qəfil keçid adama nə isə bir vahimə aşılayırdı. Hələ bu vintvari pilləkəndə ikən zirzəminin sıcaq və buxarlı havası adamın burnuna vururdu. Tədbirlə bağlı tozu alınan divarlar rütubətliydi, adətən, kilsələrdə istifadə olunan buxur qoxusu ilə qadınların vurduğu süsən, minaçiçəyi və bənövşə ətirləri bir-birinə qarışmışdı.

Zirzəmi qaz lampalarından ibarət girlandlarla və Venesiya fəneləriylə bəzənmişdi. Daş divarlardakı kif nəzərə çarpmasın deyə, hər

tərəfə yaşıl bitkilər düzmüşdülər. Haraya baxırdınsa, ancaq budaqlar görürdün. Tavan qijilarla, döşəmə isə çiçəklər və yarpaqlarla bəzədilmişdi. Tədbirə dəvət olunanlar bu tərtibata və təşkilatçının fərasətinə heyranlıqlarını dilə gətirməkdəydilər.

Zirzəminin dərinliyindəki kiçik məkanda qurulan səhnənin hər iki cınağı boyunca jüri üçün nəzərdə tutulan stullar düzülmüşdü.

Seyrçilər üçün və hər sırada on ədəd olmaqla, sağda və solda düzülən skamyalar, təxminən, iki yüz nəfərə çatardı. Dəvətlilərin sayı isə dörd yüz nəfər idi.

Səhnənin yan tərəfində gözə dəyən gənclər qılıncoynadan kostyumu geyindiklərindən əl-ayaqları uzun görünürdü. Dəriləri günəşdə yanan bu gənclər bıçqlarını burub, sinələrini qabardaraq camaat arasında dolaşırdılar. Onları soyadlarıyla tanıyan seyrçilər bu həvəskar və peşəkar qılinc ustalarını bir-birinə göstərirdilər. Əyinlərində sürtük olan yaşlı və gənc bir neçə kişi, hər halda, bu kostyumlu qılıncoynadanların yaxınları idi, çünki onların həndəvərində dayanmaqla, öz aralarında söhbətləşirdilər. Tanınmış cəngavərlər və rapira ustaları da özlərini gözə soxmağa, tanınmağa və soyadlarının səslənməsinə can atırdılar.

Bütün skamyaları işğal edən xanımların paltarlarının xışiltısından və səs-küyündən qulaq batırdı. Tavandan döşəməyə qədər yaşıl yarpaqlarla bəzənmiş bu mağarada indidən hava çatmadığından qadınlar, eynilə teatrdakı kimi, yelpiclənməyə başlamışdılar.

Ara-sıra kimsə məzə üçün çıxırırdı:

– Orşad var! Limonad var! Pivə var!

Xanım Valter qızlarıyla birlikdə onlar üçün ön sırada saxlanan yerlərə sarı yönəldi. Onları oraya qədər ötürən Dü Rua aralanmazdan öncə pıçıldadı:

– Mən sizi tərək etməyə məcburam, çünki kişilərin skamyalarda oturması yasaqdır.

Xanım Valter bir az narazı halda dilləndi:

– Amma buna rəğmə, mən sizin burada qalmağınızı çox istədim. Turnir iştirakçılarının adlarını mənə xatırladarsınız. Bəlkə, siz skamyanın kənarında dursanız, heç kəsə maneçilik törətməzsiniz.

Qadın özünün iri və ürkək gözlərini Jorjdan ayırmır, israr edirdi:

– Doğru sözümdür, bizi tərək etməyin, cənab... cənab Əziz dost. Burada sizə ehtiyac duyacağıq.

Jorj yola gəldi:

– Məmnuniyyətlə... qalaram, xanım...

Ətrafdakılar elə hey təkrarlayırdılar:

– Bura çox uğurlu məkanmış. Zirzəmi də olsa, bura çox göz-oxşayan bir yermiş.

Tavanı qübbəli bu zal Jorja yaxşı tanış idi. Duel ərəfəsindəki səhər saatlarını burada tam yalnız keçirdiyini yaxşı xatırlayırdı. Zirzəminin o biri başındakı bəyaz və yuvarlaq karton o vaxt ona iri və qorxunc bir göz kimi baxırdı.

Pilləkənlə enən Jak Rivalın səsi eşidildi:

– Xanımlar, indicə başlayırıq.

Elə həmin dəqiqə əyinlərindəki sürtukları vücudlarına kip oturan və fiqurlarını tam nəzərə çarpdıran altı kişi xeylağı səhnəyə çıxıb, jüri üzvləri üçün qoyulmuş stullarda əyləşdilər.

Bunların soyadları dillərdə dolaşdı. Aralarındakı general de Reynaldi, o lopa bıçlı, bəstəboy adam jürinin sədriydi. Ucaboylu, dazbaş və uzun saqqal Jozefen Rude rəssam kimi tanınırdı. Qaspar Merleron tanınmış qılinc ustasıydı – yerdə qalanlar Mateo de Yujar, Simon Ramonsel və Pyer de Karven isə boy-buxunlu üç cavan idi.

Səhnənin sağında və solunda olmaqla, bir cüt plakat asılmışdı. Onların birində «Cənab Krevker», digərində isə «Cənab Plümon» yazılmışdı.

Bu iki soyadın sahibləri həqiqi və ikinci kateqoriyalı usta sayılırdılar. Hər ikisi qayısbaldır və hərbcilər sayağı uca qamətliydi. Hərəkətlərindən sərtlik oxunan bu adamlar səhnəyə qalxdılar. Bir-biriylə sırf mexaniki tərzdə salamlaşandan sonra onlar qarşılıqlı həmlələrə keçdilər. Bəyaz dəridən və qalın parçadan tikilmiş kostyumları onları bazar meydanında camaatı əyləndirmək üçün döyüşən əsgərciklərə oxşadırdı.

Ara-sıra «Dəydi!» nidası eşidiləndə bu işin bilicisi sayılan jüri üzvləri təsdiq mənasında başlarını tərpətdirdilər. Seyrçilərin diqqəti qollarını irəli uzatmaqla səhnədə həmlələr edən bu bir cüt canlı marionet¹ cəmlənmişdi və qaydalardan bir şey anlamasalar da, onlar tamaşadan razıydılar. Bu manekenləri çox da mahir saymayan seyrçi kütləsi onlarda hətta gülünc özəlliklər də bulurdu. Onlara baxanlar istər-istəməz Yeni il bayramında bulvarlarda satılan taxtadan yonma pəhləvanları xatırlayırdılar.

¹ *Marionet* – iplər vasitəsilə yuxarıdan idarə olunaraq hərəkətə gətirilən kukla

İlk iki qılıncoynadanı hərbi cənab Karapen və mülki şəxs olan cənab Planton əvəz elədi. Usta Planton boyca çox qısa, usta Karapen isə xeyli şişman idi. Adama elə gəlirdi ki, ilk rapıra zərbəsi yeyən kimi bu rezin fili xatırladan gonbul idmançı top kimi deşiləcək və içindəki havanı bayıra buraxacaq. Seyrçilər gülüşürdülər. Cənab Planton əsl meymun tək atılıb-düşürdü, cənab Karapen isə iri vücudu imkan vermədiyindən eləcə əllərini tərپətməklə kifayətlənirdi. Hər beş dəqiqədən bir bu şişman oyunçu elə ağır və gərgin sifətlə həmlə cəhdı edirdi ki, deyərdin son dərəcə mühüm bir qərarın qəbulu ərəfəsindədir. Hər həmlədən sonra onun qamətini dikəltməsi xeyli zəhmət bahasına başa gəlirdi.

Qılınclaşmadan başı çıxanlar bu oyunçunun çox təmkinli və inamlı döyüş üslubu olduğunu vurğulayırdılar. Seyrçi kütləsi də bununla razılaşmayı bilmirdi.

Daha sonra meydançaya peşəkarla həvəskar çıxdı – cənab Poryon və cənab Lapalm. Bunların mücadiləsi, bir növ, yöndəmsiz gimnastikanı xatırladırdı: hər dəfə bir-birinə elə amansız həmlələr edirdilər ki, hakimlər vaxtaşırı öz stullarını qamarlayıb bir kənara sıçramağa məcbur olurdular. Səhnənin bu başından o biri başına qədər bir-birini qovub, növbə ilə həmlələr edən bu cütlükdən müdafiə olunanın hər sıçrayışı çox yüksək alındığından gülüş doğururdu. Geri-geri atdıqları xırda addımlar qadınların hırıltısına, irəliyə doğru çılğın sıçrayışları isə haradasa həyəcana səbəb olurdu. Onların bu gimnastcasına davranışları seyrçilər arasından bir sırtığı:

– Niyə belə əldən-ayaqdan gedirsiniz? Onsuz da ödəmə saat tamamdadır! – deməsinə səbəb oldu.

Uğuldayan seyrçi kütləsi onu fitə basdı – bu yersiz atmaca hamını özündən çıxartmışdı. Ekspertlərin bu qarşılaşma haqqında rəyi dildən-dilə gəzdi: idmançılar yüksək çılğınlıq sərgiləsələr də, bacarıqları yetərsiz imiş.

Birinci hissə Jak Rival ilə belçikalı məşhur usta Lebeq arasında qarşılaşma ilə tamamlandı. Xanımlar Rivalı çox bəyənmişdilər. Həqiqətən də, o, öz yaraşığı, suyuşirliyi, boy-buxunu, çevikliyi, fərasəti ilə özündən əvvəlkilərdən daha səviyyəli görünürdü. Onun müdafiə və hücum maneralarında kübarlara məxsus incəlik və valehedicilik vardı: bunlar rəqibin adı, amma inamlı fəndləri ilə müqayisədə dərin təzad yaradırdı.

Tamaşaçılar deyirdilər:

– Görüb-götürmüş o dəqiqə belli olur da.

Qələbəni Rivala verdilər. Alqış səsləri yüksəlmişdi.

Son bir neçə dəqiqə ərzində seyrçilər təlaş içində yuxarılarıdan gələn qəribə uğultuya qulaq kəsilmişdilər. Bu səs dalğalarının arasında qəh-qəhə və zərbə yerə vurulan ayaq səslərini sezmək mümkün idi. Görünür, tədbirə dəvət olunan, amma yer qalmadığından zirzəmiyə enə bilməyənlər yuxarıda öz zövqlərinə görə əylənirdilər. Dar və vintvari pilləkəndə əlli nəfər bir-birinə qısılmışdı. Aşağıda hava çatmırdı. Bağırçı səsləri eşidilirdi: «Hava çatmır!», «Su istəyirəm!» Bu səs-küyün fonunda bayaqkı məzəli adam ciyilti səslə: «Orşad var! Limonad var! Pivə var!» – deyər çığırdı.

Qılıncoynadan kostyumunu çıxaran və çuğundur kimi qızaran Jak Rival:

– İndi deyərəm sərinləşdirici içki gətirsinlər, – deyər pilləkənə sarı qaçdı.

Amma birinci qata qalxmaq mümkün deyildi. Pillələrdə dayanan adamlar arasından keçməkdənsə, tavanı dəlib yuxarıya qalxmaq daha asan görünürdü.

Rival səsləndi:

– Oradan deyir, xanımlar üçün dondurma gətirsinlər!

Əlli adam bir ağızdan:

– Dondurma gətirsinlər! – dedi.

Axır ki, ortalığa bir məcməyi gəldi. Amma üzərindəki stəkanlar bomboş idi, çünki dondurmaları yol boyu qamarlamışdılar.

Birisi öz qalın səsiylə bağırır:

– Adam burada boğular, vallah. Tamaşanı bitirin, evimizə gedək.

Bir başqa səs eşidildi:

– İlanə yığılsın!

Güclə nəfəs alan seyrçi kütləsi bu təklifi sevincək dəstəkləyərk bağırır:

– İlanə yığılsın! İlanə yığılsın! İlanə!

Altı xanım sıraların arasında dolaşmağa başladı və bunun ardınca çantalarda toplanan gümüş pulların xəfif cingiltisi duyuldu.

Dü Rua buradakı məşhurları xanım Valterə tanıtdığına idi. Aralarında kübarlar, çoxdan bəri çap olunan və nüfuzlu qəzetlərin yazarları, öz təcrübəsinə arxalanan və bir qəzet kimi «Fransız

həyatı»na yuxarıdan baxan jurnalistlər vardı. Hansısa şübhəli fırıl-
daq nəticəsində ortaya çıxan və sonra bütünlüklə istefaya getmiş
nazirliyin tör-töküntüləri altında gömülən bu cür siyasi və maliyyə
yönlü qəzetlər görmüşdü onlar indiyədək! Rəssamların və heykəl-
təraşların böyük qismi idmanla məşğul olduğundan bu iki sənətin
təmsilçiləri də vardı burada. Akademiyanın üzvü olan bir şair hamı-
nın diqqət mərkəzindəydi. İki bəstəkarla yanaşı, xeyli xarici kübar
da vardı. Onları tanıdan Dü Rua soyadlarının önünə bir «proto»¹
kəlməsi artırır və izah edirdi ki, eynilə bu mənada ingilislər vizit kart-
larındakı soyadlarının önünə «esk»² kəlməsi əlavə edirlər.

Kimsə ona:

– Salam, Əziz dostum! – dedi.

Bu, qraf de Vodrek idi. Qadınlardan üzr istəyən Dü Rua ona
tərəf yönəldi.

Geri döndükdə isə dedi:

– Bu Vodrek misilsiz adamdır. Hər şeydə, hər an əsil-nəcabətini
bəlli edir.

Xanım Valter buna hər hansı cavab vermədi. Qadın bir az
yorulmuşdu və onun hər nəfəs alışında dalğa kimi qalxıb-enən
köksü Dü Ruanın diqqətini özünə cəlb edirdi. Zaman-zaman qadı-
nın nəzərlərini öz üzərində hiss edən kişi bu ürkək və cəsərsiz
baxışların elə həmin andaca başqa səmtə yönəldiyinin də fərqlin-
dəydi. Öz-özünə deyirdi: «Belə-ə, belə-ə... Yəni bu da qarmağıma
keçdi?»

İlanə toplayanlar artıq bütün zalı ayaqdan salmışdılar. Çantaları
qızıl və gümüş sikkələrlə doluydu.

Səhnədən asılan təzə plakat hansısa böyük bir sürprizdən
müjdə verirdi. Bütün jüri üzvləri öz yerlərini tutdular. Seyrçilər
nigarançılıqla susurdular. Əllərində rapira, əyinlərində isə qılinc-
oynadan kostyumu olan bir cüt qadın göründü. Əyinlərində tünd-
rəngli triko, qısa, yəni ətəyi dizdən yuxarıda duran tuman və onları
boyunlarını daim dik tutmağa məcbur edən yüksək plastron³ vardı.
Sütül və gözəgəlimliydi hər ikisi. Gülümsəyərək tamaşaçılara baş
əydilər. Uzun-uzadı alqışlandılar.

¹ *Proto* – «böyük fırıldaqçı» anlamına gələn «protobestiya» sözünün qısaltmasıdır.

² *Esk* – «eskvayr»ın qısaltması olmaqla, «mülkədar», «zadəgan» deməkdir.

³ *Plastron* – yüksək dərəcədə nişastalanmış yaxalığı

Qadınlar döyüş vəziyyəti alınca seyrci sıralarında pıçıldaşmalar və xəfif gülüşmələr duyuldu.

Endirilən zərbələri qısaca «Bravo!» nidasıyla dəyərləndirən hakimlərin dodaqlarından nəcib bir təbəssüm çəkilmək bilmirdi.

Bu döyüşçü xanımlar tamaşaçıları cuşa gətirmişdilər: kişiləri vəcdə gətirən öz ehtiraslarının körüklənməsi idisə, qadınların heyranlığının səbəbi – parisli xanımların əzəldən bəri hər cür qeyri-ciddi və aşağı zövqə hesablanmış əyləncələrə, saxta gözəlliyə, süni zərifliyə, operetta kupletlərinə və kafesantın müğənnilərinə olan tükənməz düşkünlüyü idi.

Qılıncoynadan qadınlardan birisi həmlə edən kimi zalda şuxluq, canlanma yaranırdı. Bu ara həmləyə uğrayan qadının incə küreyi tamaşaçıların önündə zühur etdiyindən onların ağızları açıla, gözləri isə bərələ qalırdı və məlum olurdu ki, qadının özünü müdafiə eləməsi onlar üçün zərrə qədər də maraqlı deyilmiş. Qadınları hamı gen-bol alqışlayırdı.

Sonrakı qarşılaşma qılınclarla keçsə də, onu kimsə izləmədi, çünki hamının diqqəti yuxarı mərtəbədən gələn səs-küyə köklənmişdi. Son dəqiqələr boyu orada mebelləri elə hay-küylə ora-bura sürüyürdülər ki, sanki, kimsə oraya köçürdü. Sonra kimsə royal çalmağa başladı, bir dəstə adam ayaqlarını döşəməyə vurmaqla ona ahəng tutmağa çalışdı. Görünür, qılinc turnirinə düşə bilməyən seyrcilər vaxtlarını şən keçirmək üçün üst mərtəbədə bal təşkil eləmişdilər.

Bunun təsiri altındakı seyrci kütləsi qəhqəhə çəkir, xanımlar isə rəqs eləməyi arzulayır, səhnədə baş verənlərə məhəl qoymadan uca səsle söhbətləşirdilər. Səhnəyə çıxan növbəti rəqiblər bir-birinə baş əyib, necə qətiyyətli döyüş mövqeyi aldılarsa, istər-istəməz bütün seyrcilərin diqqəti onlara zilləndi.

Qəddlərini gah önə əyən, gah da dikəldən bu rəqiblərdə elə yüksək əsnəklik, ehtiyatdan yoğrulmuş cürət, özünəinam və güc, jestlərində elə qənaət, işlətdikləri fəndlərdə hədsiz dəqiqlik, hər şeydə elə yüksək ölçü-biçi duyulurdu ki, bayaqdan cahil kimi davranan seyrcilər lal-mat onlara tamaşa edirdilər.

Rəqiblərin hər hansı vurnuxmadan uzaq zirəklik sərgiləmə məharəti, zərbələrdən ustalıqla yayınmaları, qıvrıq, amma yüz ölçülüb, bir biçildikləri üçün nisbətən ağır görünən davranışları ustalığın daha bir örnəyi kimi baxanları özünə bənd edirdi. Göz-

ləri önündə bənzərsiz bir gözəlliyin açıldığını, qarşılarındakı bu iki ustanın bütün məharətlərini sərgilədiklərini tamaşaçılar da sezmişdilər. Bu xeyli yetkin və güclü rəqiblər bu gün, burada indiyədək qazandıqları bütün ustalığı, bütün hiylə və fəndləri, vücudlarının əsnəkliyini, nəzəri cəhətdən bütün öyrəndiklərini işdə, təcrübədə nümayiş etdirməyə, sanki, söz vermişdilər.

Hər kəs ağızına su alıb onları izləyir, gözünü səhnədən ayırmırdı. Sonuncu zərbənin ardınca rəqiblər bir-birinin əlini sıxanda bütün zaldan «Bravo!» nidaları yüksəlmişdi. Tamaşa zalı uğuldayır, seyrçilər ayaqlarını yerə döyürdülər. Artıq bu iki rəqibin, Serjanın və Ravinyakin adlarını hamı əzbərləmişdi.

Qanı qaynayıb-coşan kişilər də çılgınlaşmışdılar. Hər kişi qonşuluğunda oturanı bir rəqib kimi süzürdü. Bu durumda yersiz bir hırıltı duella nəticələne bilərdi. Ömründə əlinə bir kərə də rapira almayan adamlar indi öz əsaları ilə havada gözəgörünməz rəqibə hücumlar edib, onun həmlələrindən qorunmaqla girinc idilər.

Az sonra tamaşaçılar bir-birinin ardınca dar pilləkənlə yuxarı qalxmağa başladılar. Axır ki, yağılarını yatırmaq imkanı qazanmışdılar onlar. Amma sonra bufetdəki bütün ərzaqları rəqqasların tükətdiyini öyrəndikdə onlar qəzəbləndilər və binanı tərk etməzdən öncə bəyan etməyi özlərinə borc bildilər ki, iki yüz nəfər adamı birdən buraya dəvət edib, onlara maraqlı bir şey göstərməmək – sadəcə, donuzluqdur!

Bufetdə nə bir piroq, nə bir qətrə şampan şərabı, nə bir udum şərbət, nə bir damcı pivə, nə bir konfet, nə də bircə dənə alma qalmışdı. Heç nə qalmamışdı. Hər şeyi yemişdilər, dağıtmışdılar, dibinə daş atmışdılar.

Xidmət personalı onlara verilən sualları məyusluqla cavablandırsa da, əslində, gülməkdən özlərini güclə saxlayırdı. Qadınların kişilərdən daha betər tərzdə hər şeyi gözlərinə təpdikləri söylənirdi: deyilənlərə görə, onlar elə yeyib, elə sərxoş olubmuşlar ki, bu cür acgözlükdən sonra hələm-hələm özlərinə gələ bilməyəcəklərmiş. Bütün bu təəssüratlar isə amansız düşmən ordusunun talanına uğrayan və xarabazarlığa çevrilən şəhərin sağ qalmış sakinlərinin acı xatirələrinə bənzəyirdi.

Çıxıb getməkdən başqa çarə qalmırdı. Kişilər indi o iyirmifranklık ianələrinə heyifsilənirdilər. Belə çıxırdı ki, bu yuxarı mərtəbədə

müftə yeyib-içən və sonra çıxıb gedənlərin haqq-hesabını onlardan tutmuşdular.

Təşkilatçı qadınlar üç min frankdan çox vəsait topladığını bildirdilər. Bütün təşkilat xərcləri çıxıldıandan sonra Altıncı səmtin yetimlərinə yardım üçün cəmi iki yüz iyirmi frank qalacağı bəlli olmuşdu.

Valter ailəsini müşayiət edən Dü Rua üçün ekipaj verildi.

Naşirin xanımı ilə üzbəüz oturan kişi yolboyu qadının nəvaziş, ürkək və bir az həyalı baxışlarını hələ də öz üzərində hiss etməkdəydi. «Hə-ə, deyəsən, qarmağa nə isə keçib!» – deyə düşünərək, gülümsünən Jorj qadınlar arasında, gerçəkdən də, şanslı olduğu üçün özündənrazı idi. Axı təmaslarının bir müddət kəsilməsinə rəğmən, xanım de Marel onu hələ də dəlicəsinə sevdiyini etiraf eləmişdi.

Evə dönəndə kefi yerindəydi.

Madlena qonaq otağında oturub onun yolunu gözləyirdi. Tez sözə başladı:

– Sənin üçün maraqlı xəbərlərim var. Mərakeşdə vəziyyət get-gedə qəlizləşir, Fransanın bir-iki aydan sonra oraya qoşun göndərəcəyi istisna olunmur. Hər halda, bunu əsas götürərək, hökuməti istefaya göndərəcəklər. Bu isə Laroşun xarici işlər naziri postuna yiyələnməsi üçün, əlbəttə ki, qaçınılmaz fürsət olacaq.

Amma xanımını cırnatmaq istəyən Dü Rua özünü bütün bunlara inanmayan birisi kimi aparırdı. Tunisdəkinə bənzər əhvalatı* ikinci dəfə təkrarlamak üçün zır dəli olmaq lazım gələcəkdi.

Qadın çiyinlərini dartdı:

– Mən isə sənə deyirəm ki, hər şey elə belə də olacaq! Birəbir eynilə! Yoxsa sən anlamırsan ki, onlardan ötrü bu, vacib məsələdir, yəni maliyyə məsələsidir. Əzizim, əgər bizim zəmanədə siyasi oyunları izləyirsənsə, hər addımda gözəgörməz qadın izini yox, güdü-lən mənfəəti axtarmalısan.

Onu bir az da cırnatmağı uman Jorj nifrətlə:

– Belə de! – deyə mızıldandı.

Qadın lap özündən çıxdı:

– Bura bax, avamlıqda Forestyedən heç geri qalmırsan ha.

Əri bayaqdan bəri onu qızıqdınırdı ki, sanca bilsin. Bu yerdə gülümsəyərək soruşdu:

– O buyuzlu Forestyedən?

Sual qadını sarsıtdı:

– Jorj! – deyə pıçıldadı.

İstehzalı və maraqlı sifətlə Dü Rua sözünə davam elədi:

– Necə bəyəm? Forestyenin başına xəyanət buynuzu taxdığını dünən söyləyən yoxsa sən deyildin? Zavallı kişi! – deyə o, səmimi üzüntüylə əlavə elədi.

Buna cavab verməyi uyğun saymayan Madlena arxasını ona çevirdi. Bir dəqiqə susub təkrar sözə başladı:

– Çərşənbə axşamı qonağımız olacaq. Xanım Laroş-Matyeni və vikontessa de Persmürü şam yeməyinə dəvət eləmişəm. Əgər rica eləsəm, Rivalı və Norber de Varenı qonaq çağırırsanmı? Sabah mən xanım Valterə və xanım de Marelə baş çəkəcəyəm. Xanım Risolenin də gəlmək ehtimalı var.

Ərinin siyasi dairələrdəki nüfuzundan yararlanan Madlena kübar cəmiyyətindəki tanışlarının sayını artırmağa, «Fransız həyatı»nın dəstəyinə ehtiyac duyan senatorların və deputatların xanımlarıyla ilk imkanda təmas qurmağa can atırdı. Dü Rua dilləndi:

– Çox yaxşı. Mən də Rival ilə Norberi dəvət edərəm.

Aldığı nəşədən əllərini bir-birinə sürtürdü: keçən dəfə Bulon meşəsində gəzərkən hiss etdiyi və o vaxtdan bəri içini gəmirən acı kinə, nifrətə su çiləmək üçün bundan belə onun əlinə yaxşı girəvə düşmüşdü. Forestyedən söz açılan kimi o, hər dəfə mərhumun buynuzlarını yada salmağı qət elədi. Bu yolla Madlenanı gec-tez tarazlıqdan çıxaracağını çox yaxşı anlayırdı. Həmin axşam o, söhbətləri əsnasında, azı, on kərə «O buynuzlu Forestye...» kəlmələrini, guya, hər hansı kin güdmədən dilinə gətirdi.

Artıq o rəhmətliyə qarşı nifrət duymurdu, çünki onun qisasını arvadından almaqdaydı.

Əriylə üzbəüz oturan Madlena onu eşitməzliyə vurur və hər zamankı kimi özünün laqeyd təbəssümüylə gülümsünürdü.

Səhər oyanan kimi Dü Rua Madlenanın xanım Valteri də qonaq çağıracağını xatırladı. Onu qabaqlamaq və şefinin xanımını təklikdə yaxalamaq, qadında özünə qarşı, həqiqətən, bağlılıq olub-olmadığını öyrənmək fikrinə düşdü, çünki bunu duymaq onu əyləndirir, canına yağ kimi yayılırdı. Bir də ki... əgər belə bir şey mümkündürsə... axı niyə də olmasın?

Saat ikidə o, Malzerba bulvarında idi. Onu qonaq otağına ötürdülər. Oturub gözlədi.

Axır ki, xanım Valter təşrif buyurdu və onu gördükdə sevincək əlini uzatdı:

– Nə əcəb sizdən?

– Sadəcə, sizi görmək arzum məni çəkib buraya gətirdi. Hətta niyə gəldiyimi, sizə nə deyəcəyimi bilməsəm də, anlaşılmaz bir qüvvə məni bura cəzb elədi. Gəldim – vəssalam! Belə erkən gəlişimi və hədsiz səmimiliyimi, yəqin ki, mənə bağışlayarsınız?

Bu sözləri deyərkən üzündən təbəssüm çəkilmirdi, şux və nəzakətli danışq tərzinin arxasında ciddi niyyəti sezilirdi.

Xanım Valter bu etirafdan karıxdı, yanaqlarında xəfif qızartı göründü. Tutularaq dedi:

– Amma mən... düzü... heç bilmirəm... məni heyrtləndirirsiniz...

Kişi dedi:

– Əslində, bu, bir eşq etirafı idi, sizi qorxutmamaq üçün mən onu məzəli bir şəkildə ifadə elədim.

Onlar yanaşı əyləşdilər. Deyəsən, qadın eşitdiklərini zarafat kimi qəbul eləmişdi:

– Yoxsa bunu deyərkən... siz ciddi idiniz?

– Əlbəttə ki! Bunu çoxdan, lap çoxdan etirafa hazırlayırdım. Amma sizin sərtliyiniz, əyilməzliyiniz barədə o qədər eşitmişdim ki...

Xanım Valter iradəsini toplayıb xəbər aldı:

– Bəs niyə bundan ötrü bu günü seçdiniz?

Kişi səsini içinə salaraq cavab verdi:

– Nə bilim. Daha doğrusunu desəm, dünənki axşamdan bəri ancaq sizin barənizdə düşünürəm.

Qəflətən qadının rəngi ağardı:

– Bəsdir uşağ kimi davrandınız. Söhbət üçün başqa bir mövzu seçək.

Bu yerdə kişi elə gözlənilmədən onun ayaqlarına düşdü ki, qadın qorxdı. Ayağa qalxmaq istəyən qadının belini qucaqlayan kişi var gücüylə onu saxlamağa çalışırdı. Çılğın bir səsle sözə başladı:

– Yox, bu, ciddi sözümdür. Mən sizi sevirəm, çoxdan və dəli kimi sevirəm. Cavab verməyinizə ehtiyac yoxdur. Əgər hissələrin tüğyanından aqlımı itirərsə, buna qarşı neyləyim axı?! Sizi sevirəm... Kaş sizi necə sevdiyimi biləydiniz!

Qadın ağzıyla nəfəs almağa məcbur olmuşdu, nə isə söyləməyə can atsa da, bunu heç cür bacarmırdı. Kişini hər iki əliylə geriye itələyirdi. Kişinin onu dodaqlarından öpməyə can atdığına anlayınca əliylə onun saçlarından yapışdı. Kişini görməmək üçün gözlərini qapayan qadın o ara qurtulmaq ümidiylə başını sərt şəkildə gah sağa, gah sola tərəf əyirdi.

Artıq kişinin əlləri paltarın üstündən onun bədənində gəzir, onu xışmalayır, onunla təmas edirdi; bu qaba və eyni zamanda, başdan çıxarıcı oxşamalardan qadın hayıl-mayıl olmaqdaydı. Qəfildən kişi ayaq üstə qalxıb, onu qucmaq istədi, bundan yararlanan qadın birçə saniyəliyinə onun əllərindən qurtulunca silkinib Jorjdan aralandı və bir kreslodan digərinə sarı qaçaraq otaqda vurnuxdu.

Onun ardınca qaçmağı mənasız sayan kişi bütün ağırlığıyla stula çökdü və üzünü əlləriylə qapayıb özünü elə apardı ki, guya, onu qəhər boğur.

Sonra yerindən sıçrayıb: «Xudahafiz, xudahafiz!» – çıxırmaqla özünü bayıra atdı.

Heç nə olmayıbmiş kimi gözləmə otağında qoyduğu əsasını götürüb küçəyə çıxdı.

«Deyəsən, axı, lənət şeytana, bunu da bişirdim!» – deyib teleqrafa üz tutdu ki, sabahkı görüşlərinin vaxtını bildirməklə Klotildaya «mavi vərəq» yollasın.

Evə həmişəki vaxtda döndü. Xanımından soruşdu:

– Hə, qonaqların şam yeməyinə gəlirlərmə?

Madlena:

– Hə, – dedi, – təkcə xanım Valter buna vaxt tapa bilib-bilməyəcəyini demədi. Nədənsə, o, tərəddüdüydü və mənimlə hansısa mənəvi borcdan, insafdan danışır. Həm də ki çox qəribə bir görkəmi vardı onun. Amma hər şeyə rəğmən, onun gələcəyini sanıram.

Əri çiyinlərini çəkdi:

– Buna heç şübhən olmasın.

Amma özü buna qəlbinin dərinliklərində şübhə bəsləyirdi və bundan dolayı şam yeməyinə qədərki saatları ruhi sarsıntılarla baş-baş keçirdi.

Səhər Madlenanın xanım Valterdən aldığı məktubda yazılmışdı:

*«Çox çətinliklə də olsa vaxt tapdım və sizə
gələcəyəm. Amma ərim gələ bilməyəcək».*

Dü Rua fikrə getdi: «Yaxşı ki, onu tez tərk elədim. Budur, artıq o, özünə gəlib. Baxaq görək, daha nələr olacaq».

Bununla belə, o, necə rastlaşacaqlarını ağılına gətirdikcə xəfif təlaşa qapılırdı. Axır ki, qadın içəri girdi – son dərəcə sakit sifətində soyuqqanlı və lovğa bir ifadə donmuşdu. Onu gören ev sahibi tez özünü yığışdırdı, müti və ciddi bir görkəm aldı.

Xanım Laros-Matye və Risolen dəvətə öz ərləriylə gəlmişdilər. Vikontessa de Persmür yüksək kübar cəmiyyəti barədə xəbərlərdən söhbət saldı. Xanım de Marel adamın gözünü-könlünü oxşayırdı: əynindəki qara və sarı rənglərdəki, dəbdəbəli ispan kostyumu onun incə belini, dolğun sinəsini, ətli qollarını nəzərə çarpdırır, şux hərəkətli başını isə quş başına bənzədirdi.

Xanım Valterin sağ tərəfində oturan Dü Rua şam yeməyi boyunca onunla dərin hörmətlə, həm də ancaq ciddi məsələlərdən söz elədi. Zaman-zaman baxışları Klotildaya sataşanda düşünürdü: «Əlbəttə, o daha canalıcı və tərəvətlidir». Sonra baxışları öz arvadının üzündə ilişib qaldı: bu qadını əvvəlki kimi suyuşirin saysa da, ona qarşı üreyinin dərinliklərində gizli şəkildə kök-rişə atmış acı nifrət və qəzəb hissi bəsləyirdi.

Xanım Valter üzərindəki qələbənin çətinliyi onu bu qadına daha çox cəlb edirdi və bu cür fərqli yaşantılar kişi xeylaqları üçün həmişə vazkeçilməz olur.

Evinə erkən getməyə hazırlaşan qadına o təklif də etdi:

– Mən sizi ötürərəm.

Qadın etiraz etdikdə kişi israrla gərək duydu:

– Axı niyə? Bununla könlümü qırmış olarsınız. Yoxsa elə bilərəm ki, mənə olan kininiz hələ də yatmayıb. Gördüyünüz kimi, mən xeyli sakitəm.

Qadın dediyində durdu:

– Amma siz qonaqlarınızı tək qoymamalısınız.

Kişi hırıldadı:

– Heç nə olmaz, iyirmi dəqiqəyə geri dönəcəyəm. Bir kimsə bunun fərfinə varmaz. Amma siz bu barədə mənə «yox» desəniz, onda bütün nəcib duyğularım yerlə yeksan olacaq.

Qadın sakitcə:

– Yaxşı, razıyam, – deməli oldu.

Amma karetdə baş-başa qalan kimi kişi qadının ovcuna aldığı əlini cılığın öpüşlərə qərq eləyərək dedi:

– Sizi sevirəm, sizi çox sevirəm. İzninizlə, bunu etiraf eləyim. Sizə toxunmayacağımdan əmin olun. İstədiyim, sadəcə, sizinlə öz eşqimdən bəhs etməkdir.

Qadın pıçıldadı:

– Ah... amma siz söz verdiniz ki... bu, yaxşı deyil... heç yaxşı deyil...

Dü Rua özünü güclə ələ almış kimi üzünə əzabkeş ifadə verdi. Boğuq səslə təkrar sözbə başladı:

– Qulaq asın, siz də görürsünüz ki, özümü hansı çətinliklə toparlayıram. Amma yenə də... İzin verin sizə tək bircə şeyi söyləyim: mən sizi sevirəm... İzninizlə bu kəlmələri hər gün beləcə təkrarlayım... Hə, bir də izin verin daha beş dəqiqəmi sizin ayaqlarınıza qapanıb gözlərimi o misilsiz üzünüzdən ayırmadan bayaqkı üç kəlməni təkrarlayım.

Əlini kişinin ovcundan çəkmək, hələlik, xanım Valterin ağılına gəlmirdi. Havası çatmırmış kimi dilləndi:

– Yox, buna yol verə bilmərəm, bilmərəm. Haqqımda şayiələr dolaşar, axı qulluqçularım, qızlarım bəmədə nələr düşünər?.. Yox, yox, bu, mümkün deyil...

Kişi susmaq bilmirdi:

– Mən sızsiz yaşaya bilmərəm. İstər sizin evdə, istərsə başqa bir yerdə, amma mən, hər gün, azı, bircə dəqiqəliyinə sizi görməliyəm, sizin əlinizə toxunmalıyam, paltarınızın yaratdığı yüngül mehi üzümdə hiss eləməliyəm, vücudunuzun gözəl cizgilərini heyranlıqla süzməliyəm. Ağılımı başımdan çıxaran o iri və məlahətli gözlərinizə baxmalıyam.

Bu bəsit sevgi etirafını dinləyən və bütün bədəni uçunan qadın təkrarlayırdı:

– Yox, yox... bu, mümkün deyil. Susun!

Belə sadədil bir qadının bütün ixtiyarını əlindən almağın lazım olduğunu Dü Rua yaxşı anlayırdı. Əsas məsələ onunla görüşməyə başlamaq idi: əvvəlcə bunu qadının istədiyi yerdə edəcəkdilər, sonrakı görüşləri isə artıq o özü təyin edəcəkdə. Ona görə də qadının qulağına pıçıldadı:

– Qulaq asın... vacib sözüm var... mən sizi görmək üçün... qapınızın önündə... bir dilənçi kimi dayanacağam... Əgər siz məni qarşılamasanız, mən yuxarı qalxmağa məcbur olacağam... Amma mən sizi... mən sizi sabah da... görmək istəyirəm.

– Yox, yox, bir daha gəlməyin. Sizi qəbul etməyəcəyəm. Qızlarım barədə düşünün bari.

– Elə isə sizinlə görüşə biləcəyim bir yer nişan verin... küçədə və ya... istədiyiniz başqa bir yerdə... saatın heç bir fərqi yoxdur... yetər ki, sizi görüm... Mən sizə, sadəcə, baş əyəcək... «sevirəm» deyəcək və çıxıb gedəcəyəm.

Özünü tamam itirən qadının cavabı ləngiyirdi. Amma karetin evlərinə yan aldığı sezdikdə tez-tələsik və pıçıltyla dedi:

– Yaxşı, sabah dördün yansında mən Trinite kilsəsində olacağam. Ekipajdan enəndə o, sürücüyə səsləndi:

– Cənab Dü Ruanı evinə aparın.

Evə döndükdə xanımı xəbər aldı:

– Harada itib-batmısan belə?

O, qısıq səslə:

– Təcili bir teleqram yollamalıydım, – dedi.

Xanım de Marel ona yanaşdı:

– Əziz dost, məni də ötürəcəksinizmi? Axı mən uzaq yerlərə ancaq bu şərtlə qonaq getməyə razılıq verirəm, – deyərək, üzünü ev sahibəsinə tutdu: – Sən onu qısqaqmazsan ki?

Xanım Dü Rua qəsdən sözləri uzadaraq dilləndi:

– Yoox, çoox da yo-ox.

Qonaqlar dağılışdılar. Xanım Laroş-Matye görkəmindən əyalət evlərindəki qaravaşları xatırladırdı adama. Bir notariusun qızı olan bu xanım vaxtilə heç kimin tanımadığı bir vəkil olan Laroşa ərə getmişdi. Çoxbilmiş qarını xatırladan xanım Risolen isə öz təhsilini oxu zallarında almışdı və Nuh əyyamından qalma mamaça təsiri bağışlayırdı. Əsnaf xanımlarıyla bir araya gələn vikontessa de Per-smür təkəbbürlə süzdüyü bu məxluqların əllərini öz «bəyaz pən-cəsiylə» aşkar bir çiyrənmə hissiylə sıxırdı.

Üst-başı krujevalarla dolu Klotilda qapıda Madlena ilə sağollaşanda dedi:

– Bugünkü dəvətin yüksək səviyyədə keçdi. Bir azdan sənin evin Parisin ilk siyasi salonuna* çevriləcək.

Jorjla ikilikdə qalanda məşuqəsi qollarını onun boynuna doladı:
– Ah, mənim Əziz dostum, sənə olan məhəbbətim günü-gündən artır!

Oturduqları ekipaj əsl gəmi kimi ləngər vururdu. Qadın:

– Bəlkə də, bunun səbəbkarı otağımızdır? – deyə soruşdu.

– Hər halda! – deyə Jorj razılaşdı.

Amma həmin vaxt o, artıq xanım Valter barədə düşünürdü.

IV

O günəşli iyun günü Trinite meydanında adam az idi. Şaxıyan günəş şüaları Parisi haldan salmışdı: adamı tənğnəfəs edən sıcaq, bürkülü, anbaan qızdığı üçün getdikcə ağırlaşan hava şəhərə aşkar basqı göstərirdi.

Kilsənin yaxınlığındakı fəvvarə tənbel-tənbel su fışqırırdı, sanki, artıq o da heydən düşmüşdü və öz vəzifəsini güc-bəla ilə yerinə yetirirdi. Hovuzda yığılan qatı və yaşılı rəngə çalan bulanıq suda kağız parçaları və yarpaqlar üzürdü.

Daş hasardan adlayan bir it özünü təmizliyi şübhə doğuran suya saldı. Portalın çevrəsindəki yuvarlaq biçimli bağçada oturan adamlar bu sərinlənən heyvanı sonsuz həsədlə süzürdülər.

Dü Rua saatını çıxardı. Kiçik əqrəb, hələ ki, üçün üstündəydi. O, görüşə yarım saat erkən gəlmişdi.

Xanım Valterlə görüş ona əsl əyləncə təsiri bağışlayırdı. Düşünürdü: «Bu qadın kilsədən özünün bütün məqsədləri üçün yararlanır. Burada o, yəhudiyə ərə getdiyi üçün həm vicdanındakı günahları yuyur, siyasi dairələrdə özü barədə axına qarşı üzən qadın təsəvvürü yaradır, bu sayədə kübarlar arasında hörmət-izzət qazanır, həm də kilsəni öz sevgi görüşləri üçün məkan seçir. Dindən bir çətir kimi yararlanmaq ondan ötrü bir adət halını alıb. Sərin havalarda bu çətirdən əsa kimi yararlanır, bürkülərdə onunla günəşdən qorunur, evdən bayıra çıxmıyanda isə bu çətir qapısının ağızında tozlanır. Həm də onun kimilər indi yüzlərcədir: özləri Tanrıya zərrəcə dəyər vermədikləri halda, başqalarına bu mövzuda danışmağa imkan vermir, ehtiyac yaranandan-yaranana isə guya, o ilahi varlıqdan bir vasitəçi kimi yararlanırlar. Bunları hotel otağına dəvət eləsən, bunu ağır təhqir kimi qəbul edərlər,

amma kilsədəki qurbanlıq guşəsi önündə mazaqlaşmağı isə adi bir şey sayırlar».

Kiçik addımlarla hovuzə yanaşıb, kilsənin saatına diqqət yetirdi. Onun saatıyla müqayisədə kilsə saati iki dəqiqə irəli idi: saat dördə beş dəqiqə işləmişdi.

Kilsədə oturub gözləməyi daha rahat saydığından içəri girdi.

Bura zirzəmi kimi sərin idi: içəridəki sərin havanı böyük həvəslə ciyərlərinə çəkdi, sonra kilsənin quruluşunu öyrənmək üçün əsas artırmada gəzişməyə başladı.

Nəhəng kilsənin dərinliklərindən qulağına kiminsə yeknəsəq addım səsləri gəldi. Bir ara kəsilən bu səs sonradan daha aşkar sezildi və onların nəhəng qüllədə əks olunan qulaqbatırıcı ritmi Jorjun addımlarıyla eyniləşdi. Kilsədə gəzişən adamın kimliyi onda maraqlı doğurduğundan ona sarı yönəldi. Şlyapasını arxasındakı əlində tutan bu cənab ciddi görkəmli, dazbaş və şişman birisiydi.

Aralarında azca məsafə olan və diz çökərək dua eləyən bir cüt qarı üzlerini əlləriylə örtmüşdü.

Jorjun qəlbində rahatlıq, yalqızlıq və kimsəsizlik duyğuları baş qaldırdı. Rəngbərəng şüşələrdən süzülən günəş işığı adamın gözlərini qamaşdırmırdı.

Buranın «əsl cənnət» olduğunu Dü Rua öz-özünə etiraf eləyəsi oldu.

Qapıya yanaşıb bir daha saatına nəzər saldı. Dördə hələ indi on beş dəqiqə işləmişdi. Burada tütün çəkmək yasaqlı olduğundan qanı qaraldı və əsas girişin yaxınlığında əyləşdi. Kilsənin digər tərəfində, amvonun¹ hündərində isə bayaqkı şişman kişi ağır-ağır gəzişirdi. Kimsə içəri daxil oldu. Dü Rua geri qanrıldı. Bu, kasıb geyimli, əynində yun parçadan tuman olan, sadə bir qadın idi. İki stulun yanında dizləri üstə çökən bu qadın əllərini köksündə cütləşdirdi, gözlərini tavana zilləyərək, bütün varlığıyla dualarına kökləndi.

Dərin maraqla bu qadını süzən Dü Rua bu varlığa rahatlıq verməyən qəmi, qüssəni, səngimək bilməyən dərdi anlamağa cəhd göstərdi. Onun dəhşətli dərəcədə yoxsul olduğu heç kimə siri deyildi. Bunun dözülməz nəticəsi kimi, yəqin ki, əri vaxtaşırı onun sümüklərini isladırıdı, bəlkə də, uşağı ölüm ayağında idi. «Zavallılar!

¹ Amvon – kürsü, minbər

Dünyada belə bədbəxtlər də var!» – deyə düşündü. Fələyin belə amansızlığına qarşı içində bir üsyan baş qaldırdı. Amma hər şeyə rəğmən, gözəgörünməz bir varlığın onların qeydinə qaldığına, guya, haradasa, orada, buludların üstündə bir dəftərxananın olmasına, hər kəsin yaxşı-yaman əməllərinin ayrıca dəftərlərə yazıldığına və bu qeydlərə əsasən dünyadan köçən hər bir bəndəyə ayrıca hökm çıxarılaacağına bu zavallıların inandıqları gəldi ağına... Haradasa orada... Amma dəqiq harada?

Kilsəyə hakim olan dərin sükut kainatı xəyalən kənardan görməyə və insanı mənəvi düşüncələrə sövq edirdi. Dü Rua dişlərini qıcayaraq dedi:

– Dünya necə də vecəyaramaz qurulubdur!

Paltar xışiltısı onun diksinməsinə səbəb oldu. Gələn gözlədiyi qadın idi.

Ayağa qalxdı, yeyin addımlarla xanıma yanaşdı.

Ona əl uzatmayan qadın alçaq səslə:

– Cəmi bir neçə dəqiqəm var, – dedi. – Evə dönməliyəm. Yanımda dizi üstə çökün, yoxsa bizi tanıyan olar.

Bu sözləri deyən xanım əsas artırmaya sarı yönəldi, orada rahat və gözdənirəq bir guşə axtarmasından buralara yaxşı bələd olduğu sezilirdi. Üzünə sıx toxunmuş tül salmışdı, elə ehmalca yeriyirdi ki, sanardın ayağı heç yerə dəymir.

Kürsüyə qədər gedən qadın geri döndü.

– Yan cinahdakı artırmalar, hər halda, daha uyğundur, yoxsa burada biz lap göz qabağındayıq, – sözlərini sirlə bir təzədə pıçıldayan qadın, sanki, bununla kilsə ədəb-ərkanını qoruyurdu.

Altarın¹ önündə ayaq saxlayan qadın başını xeyli aşağı əydi, sanki, o da dizi üstə çökmək istədi, amma gözlənilmədən sağa, çıxışa doğru üz tutdu. Bir an sonra, görünür, fikrini dəyişdi və skamyanı itələməklə diz çökdü.

Jorj da özünə onunku ilə yanaşı, başqa bir skamyaya seçdi və hər ikisi dua duruşu alandan sonra sözə başladı:

– Təşəkkürlər, təşəkkür edirəm sizə. Sizə heyranam. Bu sözləri durmadan təkrarlamağa hazırım. Sizə necə vurulduğumu, məni ilk baxışdan öz əsirinizə çevirdiyinizi etiraf etmək istərdim... Axı

¹ Altar – kilsədə ikonaların asıldığı, bəzən isə qurbanların qoyulduğu və ən mübarək yer sayılan guşə

bütün bunları, içimdə üst-üstə qalaqlanan yaşantıları sizinlə nə vaxt paylaşacağam mən?

Qadın fikir dəryasına qərq olmuşdu və sanki, ona söylənənləri heç eşitmirdi.

– Mənimlə belə danışmağınıza yol vermərəm – mənim tərəfimdən ağılsızlıqdır, – bunları deyərkən qadın hələ də əllərini üzündən çəkməmişdi. – Mənim buraya gəlməyim də, bütün bu elədiklərim də, sadəcə, ağılsızlıqdır. Bizim aramızda baş verənlərin... yəni bütün bu yaşananların davamı üçün sizə ümidlər verməyim də ağılsızlıqdır. Bütün bunları unudun, çünki belə məsləhətdir və bir daha mənimlə bu mövzuda bir kəlmə də kəsməyin.

Qadın intizar içində susdu. Kişi ona verəcəyi cavabı götür-qoy edirdi, ehtiraslı və qətiyyətli sözlər axtarırdı, amma bu sözləri hər hansı əl-qol hərəkətləriylə ifadə edə bilməməsi onun vəziyyətini çıxılmaz edirdi.

O, təkrar sözə başladı:

– Mən heç nəyə ümid bağlamıram... sizdən heç nə ummuram: mən sizi sevirəm. Hər nə eləsəniz də, bu sözləri elə inamla, elə ehtiras atəşiyə dilimə gətirəcəyəm ki, siz gec-tez məni anlamağa məcbur olacaqsınız. Hər sözümə hopan bu sevginin sizin könlünüzdə də əks-səda verməsinə çalışacağam. Onun günbəgün, saatbasaat sizin içinizə dolmasına, qəlbinizə damla-damla axmasına can atacaq, günlərin bir günü qəmgin və təslimçi bir görkəmlə gəlib «Mən də sizi sevirəm» deməyinizə nail olacağam.

Qadının çiyinlərinin necə titrədiyi, sinəsinin necə dalğalandığı gözündən yayınmamışdı. Qəflətən o, pıçıldanan bu sözləri duydu:

– Mən də sizi sevirəm.

Kişi, başına ağır bir yumruq ilişdirilən birisi kimi diksindi. Köks ötürməklə bərabər, o:

– Ah, İlahi! – dedi ixtiyarsız.

Güclə nəfəs alan xanım Valter sözüə davam elədi:

– Bunu niyə sizə söylədim? Mən cinayətkaram, müqəssirəm... axı mən... bir cüt qız anasıyam... amma özümlə bacara bilmirəm... bacara bilmirəm... Heç vaxt inanmazdım... heç inanmazdım ki... bu hiss məndən... məndən daha güclü ola bilər... Qulaq asın... dinləyin... mən sizdən başqa ... heç vaxt heç kimi sevməmişəm... and içərəm buna... Həm də ki sizi artıq bir ildir ki, gizlicə sevirəm

və bu sevgini qəlbimin lap dərinliklərində gizlətmişdim. Ah, mənim necə əzab çəkdiyimi, necə çapaladığımı kaş biləydiniz. Amma daha bunu gizlətməyəcəyəm: mən sizi sevirəm...

Əlləriylə üzünü qapayan qadın ağlayırdı, keçirdiyi dərin həyəcandan bütün bədəni yarpaqtək əsirdi. Jorj pıçıldadı:

– Əlinizi mənə verin, ona toxunmaq, onu sıxmaq istəyirəm indi...

Qadın ağır-ağır əllərini üzündən ayırdı. Yanaqları göz yaşlarından islanmışdı, kirpiklərində hələ də damlalar sırğalanmışdı.

O, qadının əlini sıxdı.

– Ah, bilsəniz göz yaşlarınızı necə içmək istərdim!

Boğuş və haradasa, halsızlıq iniltisinə bənzər bir səslə qadın dedi:

– Məni başdan çıxarmayın... Onsuz da məhv olmuşam!

Kişi təbəssümünü zorla boğdu. Görəsən, burada bu qadını o necə tovlaya bilirdi axı? Nəvazişli söz ehtiyatı tükəndiyindən o, qadının əlini üreyinin başına qoymaqla soruşdu:

– Duyursunuz o necə döyünür?

Bundan bir neçə saniyə öncə bayaqkı o şişman cənabın ağır addımları eşidildi. Bütün altarları gözdən keçirən bu adam, yəqin ki, indi ikinci kərə sağdakı, bu nisbətən dar artırmaya göz gəzdirirdi. Arxasında gizləndiyi sütuna bu adamın tam yaxınlaşdığını sezən xanım Valter cəld hərəkətlə əlini Jorjun ovcundan çəkdi və təkrar üzünü qapadı.

Bir an sonra onlar dizləri üstə düşməklə özlərini göylərə səmimi dualar ünvanlayan adamlar kimi aparırdılar. Yanlarından ötən şişman cənab onlara ötəri nəzər salmaqla sol artırmaya tərəf yönəldi.

Bu anlar ərzində Dü Rua başqa bir yerdə bu qadınla görüşə nail olmaq barədə gərgin düşüncələrə dalmışdı.

– Sabah sizi harada görə biləcəyəm? – deyə pıçıldadı.

Xanım Valter susurdu. Sanki, o, daşlaşmışdı – ona bənzər bir heykəl yaradan heykəltəraş, yəqin ki, əsərini «Dua» adlandırardı.

Kişi israrlıydı:

– İstəyirsinizsə, sabah Monso parkında görüşək.

Əllərini aşağı salan qadın dözülməz iztirabdan əyilmiş və ölü-nünkünü xatırladan solğun üzünü ona sarı çevirdi. Qırıq-qırıq səslə sözə başladı:

– Məni rahat buraxın... Gedin buradan... bir müddət məni yalnız buraxın... ən azı, beş dəqiqəliyinizə... indi sizinlə bir arada olduğum

çox ağırdır... dua eləmək istəyirəm... dözə bilmirəm – gedin...
təkbaşına... beşcə dəqiqə... dua etməyimə imkan verin... yoxsa
dözə bilmirəm... bəlkə, dua eləsəm, Tanrı günahlarımdan keçər...
məni əfv və xilas edər... məni tək buraxın... beş dəqiqəliyinə.

Qadının üzündəki hədsiz çaşqın və əzabkeş ifadəni süzən Dü
Rua səssiz-səmirsiz ayağa qalxdı və qısa tərəddüddən sonra dilləndi:

– Mən tezliklə qayıdacağam. Danışdıq?

Razılıq əlaməti olaraq qadın başını tərpedəndən sonra kişi xita-
bət kürsüsü tərəfə üz tutdu.

Qadın dua eləməyə cəhdlər göstərdi. Bundan ötrü, yəni göy-
lərə üz tutmaq üçün fəvqəlnsan səylərə əl atmalı oldu. Sonsuz
qüssədən titrəyən varlığından bir nida yüksəldi:

– İlahi, məni əfv eylə!

Kirpiklərini tez-tez qırpan qadın kişinin ardınca baxmaqdan
özünü güclə saxladı, onunla bağlı hər fikri özündən uzaqlaşdırdı,
amma yaralı qəlbinin təşnə olduğu ilahi surəti gözləri önündə can-
landırmağa hər nə qədər çalışsa da, gördüyü yalnız Jorjun burma
bığı oldu.

Son bir il boyu bu qadın getdikcə artan, hətta yuxuda da bütün
fikirlərinə və vücuduna hakim kəsilən bu vahimə ilə gecə-gündüz
mücadilə eləmişdi. Sanki, onu bir şikar kimi tora salıb bu erkəyin
qucağına atmışdılar: kişi isə gözlərinin rəngi və yaraşlıq bığı ilə
onun gözünü-könlünü oxşamaqla, bu xanımı öz əsirinə çevirmişdi.

İndi, Tanrının evi sayılan bu kilsədə o, özünü evindəkindən
daha zəif, yalqız və arxasız hiss edirdi. Dua etmək əvəzinə ancaq
bu kişi barədə düşünürdü. Kişinin onu bu ara tərək etməsindən
üzülsə də, öz hisslərinə qarşı müqavimət göstərir, yenilməmək
üçün bütün varlığıyla Tanrıdan yardım diləyirdi. Ərinə heç vaxt
xəyanət eləmədiyindən indiki davranışını özü üçün ölümdən daha
betər bir şey sayırdı. Duadakı sözləri təydəyişik şəkildə pıçıldadığı
vaxt qulağı ondan aralanan Jorjun addım səslərinə köklənmişdi.

İndi o etiraf edirdi ki, artıq hər şey bitib, müqavimət mənasızdır.
Amma eyni zamanda da asanlıqla təslim olmaq istəmirdi... Ən
sonda qadın əsəb sarsıntısı yaşadı. Bu cür sarsıntı zamanı qadınlar,
adətən, titrəyir, çapalayır və nalə çəkirlər. Qızdırmalıymış kimi
vücudu əsirdi. Az sonra taqətsiz halda yerə səriləcəyini və dəhşətli
bir səslə qıcolmaya tutulacağını indidən duyurdu.

Kimsə iti addımlarla ona yaxınlaşdı. Dönüb baxdı. Bu, keşiş idi. Onu görüb ayağa qalxdı, əllərini yana açmaqla üstünə yeridi:

– Xilas edin məni! Xilas edin! – deyər pıçıldadı.

Keşiş təəccüblə ayaq saxladı.

– Nə demək istəyirsiniz, xanım?

– Məni xilas etməyinizi istəyirəm. Mənə rəhminiz gəlsin. Əgər yardım eləməsəniz, məhv olacağam.

Kişi qarşısındakını dəli birisi kimi süzürdü.

– Axı sizə necə yardımım dəyə bilər?

Bu cavan keşiş ucaboylu və dolubədənli idi, sallaq və koppuş yanaqları tərtemiz tərəş olunmuşdu. Şəhərin zəngin bir məhəlləsinə aid kilsənin bu yaraşığı vikaris¹ öz mənəvi bacılarının səxavətli ianələri hesabına dolanışığını təmin edirdi.

Qadın dilləndi:

– Tövbəmi dinləyin, məsləhət verin, məni dəstəkləyin, nə edəcəyimi mənə başa salın!

Keşiş etiraz elədi:

– Tövbələri mən şənbə günləri saat üçlə altı arasında qəbul edirəm.

Onun əlini sıxan qadın təkrarladı:

– Deməli, yox? Xeyr! Olmaz! İndi! Elə indicə! Məndən ötrü bu, çox vacibdir! Çünki o, buradadır! Kilsədədir! Qarabaqara məni izləyir.

Keşiş xəbər aldı:

– Kimdir o sizi izləyən?

– Məni məhv edəcək şəxs... əgər xilas etməsəniz, o, varlığıma hakim kəsiləcək... Ondan heç cür qurtula bilmirəm... Çox zəifəm mən... elə zəifəm... elə zəifəm ki!

Hönkürtü vuran qadın onun qarşısında diz çökdü.

– Müqəddəs ata, mənə mərhəmət göstərin! Xilas edin, Tanrı eşqinə, xilas edin məni!

Keşişin onu tərək edib gedəcəyindən qorxan qadın onun qara əbasından bərk-bərk yapışanda kişi narahatlıqla o üz-bu üzə nəzər saldı: qorxurdu ki, birdən gözü götürməyən birisi və ya son dərəcə iman sahibi birisi bütün bunları görə bilər.

Qadından qurtulmasını imkansız sayan keşiş, axır ki, dilləndi:

– Yerdən qalxın, tövbə hücrəsinin açarı üstümdədir.

¹ *Vikari* – yepiskop köməkçisi

Cibini eşləyən kişi çıxardığı bir topa açardan özünə gərək olanı seçdi və iti addımlarla oyuncaq evcikləri xatırladan tövbə hücrəsinə yönəldi. Bu hücrələrdə, adətən, günahkar bəndələr könüllərində, ruhlarında yığılan zirzibili boşaldırlar.

Orta çapıdan içəri keçən keşiş onu o biri üzdən kilidlədi, xanım Valter isə özünü yan hücrələrdən birinə salmaqla, çılğınlıq dolu və atəşin bir imanla dedi:

– Günahımdan keçin, müqəddəs ata, mən günah işləmişəm!

Kürsünün yanından keçən Dü Rua sol cinahdakı artırmaya yanaşdı. Oranın ortasına çatdıqda, baxışları şişman və dazbaş cənab sataşdı – o adam sakitcə gəzişməyində idi. Düşündü: «Görəsən, bu hərifin burada nə iti azıb?» Həmin cənabın da addımlarını yavaşıtmasından onun Jorjla söhbətləşmək istəyi aşkar bəlli oldu. Lap yaxına gələrək, o baş əydi və son dərəcə nəzakətli bir tərzdə soruşdu:

– Narahat etdiyim üçün üzr istəyirəm, cənab, bəlkə, siz bilirsiniz: bu kilsə nə vaxt tikilibdir?*

Dü Rua dedi:

– Düzü, heç bilmirəm. Amma iyirmi, iyirmi beş il öncə tikildiyini təxmin eləyirəm. Bir də ki bu, mənim buraya ilk gəlişimdir.

– Mənim də. Daha əvvəl burada heç olmamışam.

Jurnalisti maraq götürdü:

– Amma buranı xeyli diqqətlə süzdüyünüzün fərqi deyəm. Sanki, hər detalı saf-çürük edirsiniz.

Həmsöhbəti məyus tərzdə buna etiraz elədi:

– Mən binanı güdmürəm, cənab, burada öz xanıma gözləyirəm. Buranı görüş yeri seçsə də, özü gecikir.

Bir neçə saniyə susan kişi əlavə elədi:

– Küçədə dözülməz bürkü var.

Qarşısındakının xeyirxah sir-sifətinə göz qoyan Dü Rua onunla Forestye arasında oxşarlıq tapdığı üçün soruşdu:

– Siz əyalətdən deyilsiniz ki?

– Hə, ruanlıyam. Siz isə buraya sırf maraq xətinə gəlmisiniz, deyəsən, cənab?

– Yox. Bir xanıma gözləyirəm.

Əsas giriş tərəfdə o, təkrar bayaqkı kasıb geyimli qadını gördü: hələ də dizləri üstə duran qadın dua eləyirdi. Düşündü: «Əcəb də

can qoyur!» Amma artıq bu qadın onu mütəəssir etmir, ona mərhəmət hissi aşılamırdı.

Qadının yanından ötərək o, sağ cinahdakı artırmaya, xanım Valterin onu gözləyəcəyi yerə keçdi.

Amma hələ kənardan baxıb gördü ki, qadının yeri boşdur. Sütunu səhv saldığını düşünüb, zalın o biri başına qədər getdi və təkrar geri döndü. Deməli, qadın getmişdi!

Gəlidiyi qənaət onu son dərəcə çaşdırdı və özündən çıxartdı. Bir ara ağılına gəldi ki, bəlkə də, qadın da indi onu axtarır. Bu ümidlə kilsəni bir daha dolaşdı. Qadını heç yerdə tapmayıb geri döndü. Qadının gec-tez məhz bu yerə qayıdacağına bel bağlayaraq, onun daha öncə oturduğu stulda əyləşdi. Gözləməyə qərar verdi.

Az sonra pıçıltı səsi diqqətini çəkdi. Amma kilsənin səs gələn küncündə kimsə gözə dəymirdi. Bəs onda haradan gəlirdi bu pıçıltı? Stuldan qalxanda o, tövbə hücrələrinə açılan qapıları sezdi. Onlardan birisinin altından qadın paltarının ətəyi görünürdü. Qadını daha dəqiq seçə bilmək üçün bir az da irəli getdi.

Bu, xanım Valter idi. O tövbə edirdi!..

Cumub bu qadını çiyinlərindən tutmaqla hücrədən çıxarmaq kimi dəli bir istək keçdi könlündən. Amma bir an sonra fikrindən daşındı. «Eyib etməz! Bugünkü tövbəni siz qəbul edin, sabahkı mənə qalsın». Bu işə məzəylə gülən kişi öz növbəsini gözləyirmiş kimi, təmkinli şəkildə tövbə hücrəsinin pəncərəsiylə üzbəüz səmtdə oturdu. Çox da gözləməli olmadı. Nəhayət, xanım Valter yerindən qalxıb geri döndükdə onu görüb yaxınlaşdı. Üzündəki ifadə soyuq və qətiyyətli idi. Dedi:

– Hörmətli cənab, sizdən xahiş edirəm: məni ötürməyin, kölgə təkı ardımca düşməyin və heç vaxt özbaşına mənə baş çəkməyin, çünki sizi qəbul etməyəcəyəm. Xudahafiz!

Qadın şəstlə ondan uzaqlaşdı.

Dü Rua onu yolundan eləmədi, çünki hadisələrin normal axarını tezləşdirməməyi özü üçün bir qaydaya çevirmişdi. Çaşqın halda tövbə hücrəsindən çıxan keşişə yanaşıb düz onun gözlərinin içinə baxaraq dedi:

– Əgər əyninizdə bu əba olmasaydı, o iyрэnc sir-sifətinizə taraz bir yumruq ilişdirərdim!

Bunu deyib sərt hərəkətlə geri döndü və fit çala-çala kilsəni tərk elədi.

Kilsənin yan tərəfində əllərini arxasında tutan və artıq şlyapasını başına qoyan bayaqkı o şişman kişi candərdi kilsənin önündəki meydana və buraya çıxan küçələrə göz qoyurdu.

Qarşılıqlı təzim elədilər.

Daha burada hər hansı işi olmayan jurnalist redaksiyaya yollandı. Gözləmə otağındakı qasidlərin sir-sifətindəki ifadədən nə isə əhəmiyyətli bir hadisə baş verdiyini sezdiyi üçün birbaşa naşirin kabinetinə üz tutdu.

Ayaq üstə duran Valter əsəbi tərzdə məqalə diktə edir, abzaslar arasında həndəvərində qaynaşan reportyorlara və Buarenara təlimatlar verir, eyni vaxtda zərfləri açmaqla uğraşır. Onu görəndə sevincək:

– Ah, necə də vaxtında gəlib çıxdınız. Bu da bizim Əziz dost! – desə də, tez özünü ələ aldı, azca tutulub sonra üzrxahlıq elədi: – Sizi belə çağırduğım üçün məni bağışlayın, çünki baş verən olaylardan xeyli təsirlənmişəm. Bir də ki xanımımndan və qızlarımdan elə hey «Əziz dost», «Əziz dost» kəlmələrini eşitdiyim üçün buna alışmışam. Mənə acığınız tutmadı ki?

Gülümsəyən Jorj cavab verdi:

– Zərrəcə. Bu ləqəb inciklik doğura bilməz.

Qoca Valter sözünə davam elədi:

– Çox yaxşı, elə isə mən də bundan sonra sizi «Əziz dost» çağıracağam. Deməli belə, biz indi çox önəmli olaylar ərəfəsindəyik... Hökumətə etimadsızlıq təklifi əksəriyyət tərəfindən, yəni yüz iki səsə qarşı üç yüz on səslə qəbul olunub. Parlamentin tətili, hələlik, bəlli olmayan bir müddətə təxirə salınıb. Bu gün iyulun iyirmi səkkizidir. Mərakeşə görə İspaniya bizə kin bəsləyir*. Ona görə də Düran de Len öz qaragüruhu ilə istifaya gedib. Aləm qarışıb. Yeni kabinetin təşkili Maroya tapşırılıb. O, müdafiə naziri vəzifəsini general Buten d'Akra, xarici işlər naziri postunu isə dostumuz Laroş-Matyeyə həvalə edib. Özü isə daxili işlər naziri və nazirlər kabinetinin sədri vəzifələrini üzərinə götürüb. Qəzetimiz bundan belə yarırəsmi mətbu orqan olacaq. Baş məqaləmizdə mən öz prinsiplərimizi ümumi cizgilərdə təqdim etməklə yanaşı, yeni nazirlərə çıxış yollarını göstərəcəyəm.

Səmimi təbəssümlə o, sözünün ardını gətirdi:

– Əlbəttə, bu yollar, əslində, elə onların seçdiklərindən fərqlənir. Bununla belə, mənə Mərakeş məsələsiylə nə isə maraqlı, sensasiyalı, təsirli və aktual bir material lazımdır. Buna necə baxırsınız?

Düşüncəli görünən Dü Rua dilləndi:

– Nə istədiyinizi anladım. Afrikadakı müstəmləkələrimizin yerləşməsi belədir: Əlcəzair ortada, Tunis sağda, Mərakeş isə solda. Sizə adıçəkilən müstəmləkələrin siyasi durumundan və bu geniş məkanlarda məskunlaşan qəbilələrin tarixçəsindən bəhs edən bir yazı verə bilərəm. Orada mən həm Mərakeş sərhədinə, həm də hələlik, heç bir avropalının qədəm basmadığı nəhəng Fiqiq oazisinə¹ yürüşümüzü təsvir edəcəyəm, çünki indiki ixtilafın əsas səbəbi odur. Bu, işinizə yarayar?

Qoca Valter sevincək çığırdı:

– Həm də necə! Bəs başlıq necə olacaq?

– «Tunisdən ta Tanjerə qədər».

– Çox pakizə.

Dü Rua «Fransız həyatı»nın bağlamaları arasında özünün çap olunan ilk yazısı olan «Afrika atıcısının xatirələri»ni axtarmağa yollandı. Bu səfər onda xırda-para dəyişikliklər edəcək və başlıq dəyişdirəcəkdi. Qalan məqamlar baxımından isə bu yazı hələ işə yarayırdı, çünki orada həm müstəmləkə siyasətindən, həm Əlcəzairin əhalisindən, həm də Oran əyalətinə yürüşdən söz açılırdı.

Sonrakı qırx beş dəqiqə ərzində həmin məqalə dəyişdirildi, oraburasına əlavələr olunmaqla yeniləndi, təzə kabinetin ünvanına təriflər yağdırılmaqla istənilən şəkə salındı.

Yazını oxuyan nəşir dedi:

– Əladır, əladır, əla. Siz qızıl külçəsisiniz. Hədsiz minnətdaram.

Keçirdiyi günün xoş təsiri altında axşamüstü evinə dönəndə Trinite kilsəsində yaşadığı uğursuzluq Dü Ruanı zərrəcə narahat etməirdi, çünki bu oyundan qalib çıxacağına tam əmin idi.

Madlena səbirsizliklə onun yolunu gözləyirdi. Qapıdan giren kimi qadının ilk müjdəsi bu oldu:

– Laroşun xarici işlər naziri təyin olunmasından xəbərin var?

– Hə. Bununla bağlı mən Əlcəzairə dair bir yazı da hazırladım.

– Hansı yazını?

¹ Oazis – səhrada nadir rast gəlinən, suyu olduğu üçün yamyaşıl ərazi

– Bilirsən hansını: bu, səninlə birgə yazdığım ilk məqalədir – «Afrika atıcısının xatirələri». Bir az gözdən keçirməklə, onu bu günün tələblərinə uyğun hala gətirdim.

Madlena gülümsədi:

– Hə, bugünkü gün üçün o lap yerinə düşəcək, – deyərək, bir az susdu və əlavə elədi: – İndi xatırladım ki, onda sən o yazını davam etdirmək niyyətindəydin, amma sonra... bundan vaz keçdin. İndi bizim təkrar ona qayıtmağımızda xeyir var. Mövcud şərtlərdən faydalanaraq, biz o mövzuda bir neçə əla yazı hazırlaya bilərik.

Bununla razılaşan əri masanın arxasına keçdi:

– Çox gözəl. Həm də buynuzlu Forestye o biri dünyada olduğundan birgə işimizə daha heç kəs mane olmayacaq.

Bu sözlər qadına toxundu. O, quru tərzdə:

– Bu cür zarafatların son dərəcə yersizdir və onları bir daha təkrarlamamağımı səndən rica edirəm, – dedi. – Mənim səbrimin də bir həddi var.

Əri növbəti atmacasını atmağa hazırlaşdı ki, elə bu ara ona aşağıdakı cümlədən ibarət imzasız bir teleqram təqdim elədilər: «Ağlımı tamam itirdiyim üçün məni bağışlayın və günü sabah saat dördə Monso parkına gəlin».

Məsələnin mahiyyətini anladığından ürəyi sevincdən atlandı. Mavi vərəqi cibinə dürtərək dedi:

– Yaxşı, əzizim, bir də eləməyəm. Etiraf edirəm ki, bu axmaqlıqdır. Sonra şorbasını içməyə girişdi.

Yemək zamanı durmadan ürəyində bu sözləri təkrarlayırdı: «Ağlımı tamam itirdiyim üçün məni bağışlayın və günü sabah saat dördə Monso parkına gəlin». Deməli, qadın təslim olur. Bu məktubun əsl mənası bu idi: «Özümü sizin ixtiyarınıza verirəm, yerindən və vaxtından asılı olmayaraq mənimlə istədiyiniz hər şeyi eləməkdə sərbəstsiniz».

Onu gülmək tutdu.

– Nə olub elə? – deyə soruşan Madlenaya:

– Heç, elə-belə, – cavabını verdi. – Bu gün rast gəldiyim bir keşişin şişman sir-sifəti düşdü qəflətən yadıma.

Sabahısı gün Dü Rua düz saat dördə görüş yerinə gəldi. Monso parkındakı bütün skamyalar bürküdən əziyyət çəkən burjuvalar, öz qayğısına qalan və qumluqda eşələnən uşaqlarla yerli-dibli maraqlanmayan dayələr tərəfindən işğal olunmuşdu.

Xanım Valteri o, süni qayalar arasındakı çeşmənin yanında tapdı. Üzündə ürkəklik və bədbəxtlik ifadəsi donan qadın çox da hündür olmayan sütunlar arasında dolaşırdı.

Dü Rua onunla salamlaşmağa macal tapmamış qadın dilləndi:

– Burada nə çox adam olarmuş!

Kişi bu şikayətdən sevindi:

– Hə, haqlısınız. Bəlkə, başqa bir yerə gedək?

– Amma haraya?

– Bunun bir fərqi yoxdur. Bir kəret tutaq, pərdəni endirən kimi siz özünüzü tam təhlükəsiz hiss edəcəksiniz.

– Hə, belə etsək, daha yaxşı olar. Yoxsa burada qorxudan bağrım çatlayar.

– Elə isə məni bulvarın girişində gözləyin. Beşcə dəqiqəyə mən ekipajla oraya yan alacağam.

Qaç-a-qaça oradan aralandı.

Ekipajda ikisi baş-başa qalanda xanım Valter öz tərəfindəki pəncərənin pərdəsini yaxşıca qapadı. Sonra soruşdu:

– Sürücüyə haraya sürməsinə söylədiniz?

– Narahat olmayın, o, haraya gedəcəyini bilir, – deyər Jorj cavab verdi.

O, ekipajın Konstantinopol küçəsinə sürülməsi göstərişini vermişdi.

Qadın sözə başladı:

– Sizin eşqinizdən hansı əzab-əziyyətlərə qatlaşdığımı heç təsəvvürünüzdə də gətirməzsiniz. Dünən kilsədə sizə qarşı sərt davranmışam, çünki hər vəchlə sizdən qaçıb-qurtulmaq niyyətindəydim. Sizinlə təkbətək qalmaqdan hədsiz qorxuram! Məni bağışlamısınız?

Kişi onun əlini sıxdı:

– Əlbəttə, əlbəttə. Sizi sevdiyim üçün nələri sizə bağışlamadım mən!

Qadının yalvarış dolu baxışları ona dikilmişdi:

– Qulaq asın, indicə mənə söz verin ki, mənə toxunmayacaq... və mənimlə... və mənimlə... yoxsa bu, son görüşümüz olacaq.

Bir ara qadına cavab verməsə də, onun qadınları ehtirasa gətirən bığı şux bir təbəssüm ifadə etməkdəydi. Ən sonda dilə gəlib pıçıldadı:

– Mən sizin qolubağlı qulunuzam.

Bunun ardınca qadın onun Madlena ilə evlənmək xəbərini eşidəndə keçirdiyi qısqanclıq hissləri sayəsində ona aşiq olduğunu anladığından söz açdı. O, ayrı-ayrı detalları, tarixləri yada saldı, yaşadığı həyəcanları müsahibiyə paylaşdı.

Qəfildən qadın susdu. Karet dayandı. Dü Rua qapını açdı. Qadın soruşdu:

– Haraya gəlmişik?

Dü Rua izah elədi:

– Ekipajdan çıxıb birbaşa bu binaya girin. Burada özümüzü xeyli rahat hiss edəcəyik.

– Axı bura haradır belə?

– Mənim mənzilimdir. Bu, subay vaxtlarımdan qalma bir mənzildir... mən onu yenə də... bir neçə günlüyünə kirayələmişəm ki... sizinlə görüşlər üçün rahat bir yuvamız olsun.

Xanım Valter oturduğu döşəkçədən yapışdı:

– Yox, yox, mən istəmirəm! İstəmirəm! – deyə bu adamla təkbətək qalmağın dəhşətinə qapılaraq təkrarladı.

Kişi onu inandırmağa çalışdı:

– Sizə toxunmayacağıma and içirəm. Gəlin gedək. Görürsünüz, yoldan keçənlər də bizə baxır, bir azdan camaat başımıza yığılacaq. Cəld olun... cəld... aşağı enin. – Kişi bir daha təkrarladı: – And içirəm ki, sizə əlim də dəyməyəcək.

Yaxınlıqdakı şərab dükəninin sahibi dükən qarşısında durub maraqlı baxışlarla onları süzürdü. Qadın bundan ürkdüyü üçün aşağı enib binanın girişinə doğru qaçdı.

Dü Rua pilləkənlə yuxarı qalxmağa can atan qadının əlindən yapışmaqla onu dayandırdı:

– Mənzil burada, aşağı qatdadır, – deməklə onu öz mənzilinə çəkib saldı.

Qapını arxasınca örtən kimi kişi yırtıcı heyvantək öz şikanının üstünə cumdu.

Qadın çırpınır, çapalayır və pıçıldayırdı: «İlahi pərvərdigara!.. İlahi pərvərdigara!..»

Durmadan və ehtirasla qadının boynunu, gözlərini, dodaqlarını öpüşlərə qərq edən kişi ona bu çılgın nəvazişlərdən yayınma imkanı vermir: kişinin busələrindən qurtulmağa can atan, onu kənara itələyən qadın özü də istəmədən dodaqlarıyla onun üzünə toxunmalı olurdu.

Gözlənilmədən qadının dirənişi dayandı: tabsız düşən və yenilən qadın kişiye özünü soyundurma şansı verdi. Qaravaşlara məxsus cəld və bişkin hərəkətlərlə kişi qadının əyin-başını bir-birinin ardınca çıxartmağa başladı.

Öz korsajını kişinin əlindən alan qadın onunla üzünü qapadı: qadının çılpaq vücudu indi onun ayaqları altına düşən paltarların əhatəsində qar kimi ağ görünürdü.

Qadının təkcə çəkmələrini çıxarmayan kişi onu qolları üstünə alıb, çarpayuya tərəf apardı. Bu ara qadın güclə eşidilən səsle onun qulağına pıçıldadı:

– Sizə and içirəm... and içirəm ki... mənim heç vaxt oynaşım olmayıb.

Cavan qızlar, adətən, özləri barədə belə and-aman eləyirlər: «Vallah və billah, mən bakirəyəm».

Jorj isə düşünürdü: «Bax elə bunun indi mənimçün heç bir fərqi yoxdur».

V

Payız gəlmişdi. Bütün yayı Parisdə keçirən Dü Rualar qısamüddətli parlament tətili zamanı da yeni hökumətə dəstək məqsədilə «Fransız həyatı»nın səhifələrində inamlı təbliğat kampaniyası aparmışdılar.

Mərakeşdəki vəziyyət isə getdikcə qorxunclaşırdı və bununla bağlı hələ oktyabrın əvvəlləri olmasına rəğmən, hər iki palata öz iclaslarına başlamaq niyyətindəydi.

Əslinə qalanda Tanjerə ekspedisiya göndərilməsinin mümkünlüyünə heç kəs inanmırdı. Buna rəğmən, parlamentin buraxıldığı gün sağçı deputat, qraf de Lamber-Sarazen özünün ölçülü-biçili və hətta sağ fraksiyanın da alqışlarını qazanan nitqində mərc gəlmişdi ki, bu yeni kabinet birə-bir köhnə hökumətin gedişlərini təkrarlamaq və bununla bağlı öz bığını kabinet başçısının bakenbardlarına qarşı girov qoyur. Vaxtilə buna bənzər gedişi Hindistanın adı tarixə düşən bir kral yardımçısı etmişdi. Üstəlik, bu hökumət Tunis ekspedisiyasına əlavə olaraq, Tanjerə də bir ekspedisiya ordusu göndərəcək, çünki sırf simmetriya alınsın deyə, adətən, buxarının üstünə biz bir yox, bir cüt güldən qoyuruq.

Öz fikirlərini davam etdirərək, o demişdi:

«Əslində, cənablar, Afrika – Fransa üçün bir buxarıdır, onu biz ən yaxşı odunlarımız sayəsində isidirik, güclü sovurma qabiliyyətinə malik bu buxarı bank vəsaitlərimizi gözüne təpir. Siz bədii zövqünüzün əsiri olaraq, bu buxarının sol qisminə «Tunis» adlı vecsiz, amma sizə baha başa gələn bir şey qoymusunuz. İndi görəcəksiniz ki, cənab Maro, eynilə əvvəlki hökumət başçısı kimi davranaraq, buxarının sağ qisminə «Mərakeş» oyunağını qoyacaq».

Mətni dillərdən düşməyən bu çıxış Dü Ruanın Əlcəzairə dair onlarca məqaləsinə mövzu vermişdi. Vaxtilə redaksiyaya işə girəndə o, bu barədə yazmağa başlasa da, sonradan bundan imtina eləmişdi. Hərbi ekspedisiya ideyasını o, qızğınlıqla dəstəkləsə də, qəlbinin dərinliyində bunun baş tutmayacağına inanırdı. Vətənpərvərlik duyğularına xitab edərək, o, İspaniyanın əleyhinə yazılar yazır və bu zaman hər hansı dövlətin maraqları bizimkilərlə üst-üstə düşməyəndə işlətdiyimiz istehza dolu deyimlərdən gen-bol yararlanırdı.

«Fransız həyatı» artıq hökumət dairələriylə açıqdan-açığa əlaqələr qurmuşdu və bu durum onun ictimai nüfuzunu artırırdı. Digər nüfuzlu qəzetlər qala-qala, siyasi xəbərlər daha öncə onun səhifələrində yer alırdı. Xəbərlərdəki eyhamlar isə qəzetin dostu sayılan nazirlərin niyyətlərinə işıq tuturdu. Buna görə də qəzet həm paytaxt, həm də əyalət qəzetləri üçün məlumat mənbəyi rolunu oynayırdı. Ondən sitatlar gətirir, zəhmindən çəkinir və onunla hesablaşırdılar. Əvvəllər mötəbər sayılmayan, bir ovuc siyasi fırıldaqcının mətbu orqanı olan qəzet artıq hökumətin aşkar tribunasına çevrilmişdi. Laroş-Matye bu qəzetin ruhu, canı, Dü Rua isə danışan diliydi. Həm səssiz-səmirsiz deputat, həm də işbaz naşir olan qoca Valter lazım gələndə daldaya çəkilir, gərək duyulanda isə məsələn, Mərakeşdə mis mədənləriylə bağlı əhəmiyyətli bir iş üçün görünməmiş qalmaqal yaradırdı.

Madlenanın salonu nüfuzlu bir salona çevrilmişdi və hər həftə burada bəzi kabinet üzvləri toplaşırdılar. Şəxsən hökumət başçısı iki dəfə bu evdəki dövətlərə qatılmışdı. İndiyədək onun evinin kəndərindən içəriyə qədəm basmağa cürət etməyən deputat xanımları isə indi Madlenanın dostu olmalarıyla öyünür, özəl dövət gözləmədən və vaxtaşırı ona baş çəkirdilər.

Xarici işlər naziri bu evdə özünü əsl ağa kimi aparırdı. İstədiyi vaxt gəlib-gedir, teleqramlar gətirir, müxtəlif məzmunlu bilgiləri gah Jorja, gah da onun xanımına elə dikte edirdi ki, sanki, onlar bu adamın katibləri idilər.

Nazir evi tərk edən kimi Madlena ilə təkbətək qalan Dü Rua bu əsl bambılının ünvanına hədyan yağdırırdı: səsində təhdid çalarları sezilir, hər iradı zəhər dadırdı.

Madlena isə, sadəcə, çiyinlərini dartmaqla kifayətlənir və deyirdi:

– Sən də onun səviyyəsinə qalxmağa çalış. Sən də nazir olub, burnu göydə dolaş. O vaxta qədər isə sus, otur yerində.

Bığının uclarını buran Jorj çəpəki-çəpəki onu süzür, xanımıyla razılaşırdı:

– Mənim nəyə qadir olduğumu hələ bilmək olmaz. Amma vaxtı gələndə hamı bunu anlayacaq.

Bir filosof ciddiyyətiylə qadın yekunlaşdırırdı:

– Yaşayıb görürük.

Parlamentin işə başladığı gün Jorj əyin-başını geyinib Larosş-Matyenin yanına getməyə hazırlaşdı ki, ondan sabahkı nömrənin baş məqaləsi üçün bilgilər alsın. Məqalədə hökumətin gerçək niyyətləri barədə yarısəmimi fikirlər yer tapmalıydı. Yataqdan qalxmayan Madlena ərinə öyüdlər verməyində idi:

– Ən əsası, öyrən görək, əvvəldən nəzərdə tutulduğu kimi, general Belonklu Orana* göndərəcəklərimi? Bunun çox böyük əhəmiyyəti var.

Jorj dişlərini qıcadı:

– Baş-qulağımı aparma. Nəyi necə edəcəyimi sənsiz də yaxşı bilirəm.

Qadın tövrünü pozmadan şikayətləndi:

– Amma əzizim, çox vaxt nazirə çatdırılacaq xahişlərimin, ən azı, yarısını unudursan.

Jorj donquldandı:

– Sənin bu nazirin lap zəhləmi töküüb! Bilmək istəyirsənsə, o, əsl zırramadır.

Qadın soyuqqanlı halda:

– O, mənimki olduğu qədər də səninki sayıla bilər, – deyər vurğuladı. – Həm də ki o, məndən çox sənə gərəqli birisidir.

Başını azca arvadına tərəf döndərməklə kişi kinayə ilə:

– Amma o heç mənim o üz-bu üzümə keçmir, – dedi.

Qadın bilərəkdən toxtaq bir tərzdə:

– O, mənə qarşı da elə davranır. Amma onun sayəsində biz öz durumumuzu yaxşılaşdırırıq, – dedi.

Bir neçə saniyə susan Jorj təkrar sözə başladı:

– Mənə qalsa, bütün bu pərəstişkarların arasında ən yüksək dəyəri, hər halda, o gicbəsər Vodrekə verərdim. Yeri gəlmişkən, ona bir şey olmayıb? Bir həftədir heç rastlaşmırıq.

Təmkinini qoruyan Madlena dilləndi:

– O xəstədir. Məktubunda mənə bildirmişdi ki, podaqra¹ üzündən yataq xəstəsinə çevrilib. Ona baş çəkməyin fəna olmazdı. Axı onun sənə olan rəğbətində bələdsən. Həm də ona xoş olar bu.

Jorj razılaşdı:

– Hə, əlbəttə. Günü bu gün onu yoluxaram.

Geyinməyini bitirdi, şlyapasını başına qoyandan sonra nəyi isə unudub-unutmadığını bir daha yoxladı. Hər şey qaydada olduğundan çarpayuya yanaşib xanımının alnından öpməklə:

– Hələlik, əzizim. Saat yeddindən erkən məni gözləmə, – deyib otaqdan çıxdı.

Laroş-Matye onun yolunu gözləyirdi. Nazirlər Kabineti gündüz saat on ikidə, yəni parlament öz işinə başlamazdan öncə yığışacağı üçün o da səhər qəlyanaltısını saat ona çəkmişdi.

Xanım Larosh-Matye isə qəlyanaltısını bir başqa saata keçirməyə razı olmamışdı. Ona görə də nazirin yanında şəxsi köməkçisindən başqa bir kimsə yox idi. Üçü də masa arxasında yerini rahatlayandan sonra Dü Rua öz məqaləsindən söz saldı. Vizit kartlarında etdiyi cızma-qaralara göz yetirib, o, yazının əsas məqamlarını açıqladı. Ən sonda soruşdu:

– Cənab nazir, burada nəyi dəyişməyimi uyğun görürsünüz?

– Heç nəyi, Əziz dostum! Onsuz da, siz Mərakeş məsələsi barədə yetərincə dəqiq fikirlər söyləyirsiniz. Yaxşısı budur, siz, ekspedisiya baş tutarsa, onun necə təşkil olunmasına dair mövqeyinizi ortaya qoyun. Eyni zamanda onun mümkünsüzlüyünü və özünü buna hamıdan az inandığınızı açıqlayın. Elə təəssürat yaradın ki, oxucular bizim bu avantüraya əl atmayacağımızı fəhm gücüylə sezsinslər.

¹ *Podaqra* – bədəndə maddələr mübadiləsinin pozulması nəticəsində oynaq-larda və toxumalarda sidik turşusunun toplanması

– Əla! Sizi anladım və başqalarının da məni beləcə anlamasına çalışacağam. Bir də ki xanımım Orana general Belonklun göndərilmə xəbərini dəqiqləşdirməyimi rica elədi. Bayaقدan bəri anladığınızdan mən buna «yox» cavabı verəcəyinizi anladım.

Nazir bunu «yox» deməklə təsdiqlədi.

Sonra söhbət qarşıdakı parlament sessiyasından düşdü. Laroş-Matye bir neçə saat sonra öz məsləkdaşları qarşısında edəcəyi nitqin dinləyicilərinə təsirini yoxlamaq üçün naqqallıq edirdi. Danışarkən sağ əlini havada yellədir, gah əlindəki çəngəllə, gah bıçaqla, gah çörək dilimiylə havanı yarı, həndəvərindəkilərə məhəl qoymadan, sanki, gözəgörünməz məclis üzvlərinə səslənirdi. Bir bərbər görkəminə malik bu adamın bəlağətli danışığı, son dərəcə şirin söhbəti məlhəmi xatırladırdı. Dodağının üstündə gözə dəyən xırda bığının burulu ucları, elə bil, əqrəbin bir cüt iynəsiydi. Brilyantin¹ kremi ilə yağlanan və bir əyalət modabazının kimi tən ortadan ayrılan saçları gıcğahlarında sırmalanmışdı və əynindəki jilet piylənməyə başlayan dumbul qarnına güclə davam gətirirdi.

Bu cür söz vulkanlarına, hər halda, alışdığından onun şəxsi köməkçisi xıdır-xıdır yeyib-ıçirdi. Laroşun heç layiq olmadığı bu mövqeyi qışqanan Dü Rua isə ürəyində düşünürdü: «Vay səni, küt-beyin! Görünür, bu siyasətçilərin elə hamısı bunun tayıdır!»

Qarşısında oturan və durmadan hökküldəyən bu zağarla özünü müqayisə edirdi: «Eh, doğma Ruanımdan deputatlığa namizədliyimi irəli sürə bilməyimdən ötrü əgər cəmi yüzcə min frankım olsaydı və sevimli, hiyləgər, ağırşəngi, daim öz aləminə qapılan və əzvay normandiyalıların rəğbətini qazansaydım, onda bütün bu cür yelbeyinlərə anladardım ki, əsl siyasi xadim necə olmalıdır!»

Süfrəyə qəhvə gətirilənə qədər Laroş-Matye çənə döydü. Yalnız onda vaxtının daraldığını anlayıb, karet çağırmaq üçün zəng elədi və jurnalistə əlini uzatdı:

– Əziz dostum, yəqin, məni tam anladınız?

– Çox gözəl anladım, cənab nazir. Heç narahat olmayın.

Saat dördə qədər Jorjun elə bir işi yox idi. Ona görə də yazısını arxayın yazmaqdan ötrü redaksiyaya üz tutdu. Saat dördə Konstantinopol küçəsində xanım de Marel ilə görüşəcəkdi. Vədələşdikləri kimi, qadın oraya həftədə iki kərə, bazar ertələri və cümə

¹ *Brilyantin* – saça sürtülən ətirli pomada

günləri baş çəkirdi. Amma redaksiyanın kandarından ayağını içəri qoyduğu anda ona bir teleqram verdilər. Xanım Valterdən gələn teleqram aşağıdakı məzmundaydı:

«Vacib, son dərəcə vacib bir məsələ ilə bağlı bu gün mütləq səninlə görüşməliyəm. Saat ikidə məni Konstantinopol küçəsində gözlə. Sənə heç ağına da gətirə bilməyəcəyini bir xeyrim dəyə bilər.

Ölənə qədər sənə sadıq

Virciniya».

Jorj donquldandı: «Lənət şeytana! Əcəb zəliymiş bu!» Bu anda əhvalı necə qarışırsa, belə əsəbi vəziyyətdə heç cür çalışa bilməyəcəyini anladığı üçün redaksiyanı təcili tərək elədi.

Son ay yarım ərzində bu məşuqəsiylə əlaqələrini kəsməyə bir neçə cəhd etsə də, qadının özünə olan təşnəliyini heç cür sərirləndə bilməmişdi.

Ərinə xəyanətini özünə heç vəchlə bağışlamayan qadın son görüşlərinin üçündə də öz aşnasına danlaqlar və qarğışlar yağdırmışdı. Bu cür səhnələrdən Jorjun ödü ağzına gəlirdi və artıq yaşlanmağa başlasa da, bu melodramda baş rol oynayan qadından o, hər bəhanəylə uzaq qaçır, bu yolla eşq macərələrinin nöqtələncəyini umurdu. Amma çarəsizlik içində çırpınan qadın onun yaxasını buraxmır, boynundan daş asıb özünü suya atanlar kimi bu eşq girdabından çıxmaq istəmirdi. Hər dəfə Jorjun ona bir az rəhmi gəldiyindən, bir az nəzakət xatirinə, bir az da müdiri olan ərinə hörmətdən özünü bu xanımın əllərinə təslim edirdi. Bundan yararlanan qadın aşnasını öz qızgın və usandırıcı ehtirasının zindanında əsir edir, şit nəvazişləriylə onun zəndeyi-zəhləsini aparırdı.

Bu məşuqəsi onu hər gün görmək istəyirdi, daim teleqramlar yollamaqla küçə tinində, mağazada və şəhər bağlarında onu bir-iki dəqiqəlik görüşlərə çağırırdı.

Hər dəfə qadın eyni sözlərdən yararlanmaqla, ona heyranlığını, onu bütələşdirdiyini etiraf edir, hər dəfə ayrılarda isə onunla görüşdüyü üçün özünün hədsiz bəxtəvər olduğunu dilə gətirirdi.

Bu xanım Jorjun təsəvvür elədiyindən xeyli fərqlənirdi: özünü birisinə aşıq olmuş qızcıqaz kimi aparır, yaşına yaraşmayan uşaq davranışlarıyla, guya, aşnasının könlünü oxşamağa can atırdı. İndi-

yədək nəciblik timsalı olan bu bakirə qəlbli qadın hər cür ehtirasdan, öz intim duyğularının ifadəsindən uzaq durmuşdu. Ağılı başında və əxlaqca təmiz olan bu qırxyaşlı xanımın ömründə çox da qızmar olmayan yay mövsümünün ardınca günəşə həsrət qalan payız əvəzinə, ölgün bir yaz havası peyda olmuşdu. Sanki, qızlıq dövrü sevgisi özünü gec büruzə verdiyindən onun içində çiçəkləyən zavallı gülləri və açılmamış tumurcuqları qəfil ayaz vurmuşdu. Onun davranışlarında ortaya çıxan yersiz, qəribə və çilğın hərəkətləri, on altı yaşlı qızlara məxsus sevinc çığırtıları, aşiqini boğaza yığan nəvazişləri və nazları vaxtından gec sərgiləndiyindən yaşına-başına yaraşmırdı. Bəzən gün ərzində oynasına mənasız, çilğın məzmunlu, başdansovma xətlə yazılmış ona qədər məktub yollayardı. Guya, yüksək hissləri, amma xeyli bəsit tərzdə ifadə edən bu namələr daha çox şərqlilərin özünüifadə tərzində, yəni başdan-ayağa heyvan və bitki bənzətmələriylə dolu olardı.

Baş-başa qaldıqda qadın cumub onu öpər, iri məmələrini oynatmaqla atılıb-düşər, hərəkətlərinə hədd qoya bilməyən yeniyetmə kimi sonuqular, məzəylə dodaqlarını şişirərdi. Qadının dilindən düşməyən «məstan», «balaca siçan», «pişik», «ətcəbala», «misilsizim», «canım-gözüm» kimi nəvazişli müraciətlər, yatağa uzanmadan öncə sərgilədiyi və bakirə qızlara məxsus utancaqlıq, ürkəklik onun özünə yetərincə ülvi gəldiyi halda, bu abırlı xanımın öz xislətinə tam zidd bir rola girməsi məşuqunu əməlli-başlı bezdirirdi.

Bəzən qadın «Bu kimin dodağıdır belə?» deyər soruşurdu və əgər aşnası ilk dəfədən «mənimki» demirdisə, məşuqəsi öz düşük suallarıyla onu o qədər cana yığırdı ki, cin atına minən kişinin rəngi kağızdan seçilmirdi.

Jorj hərdən heyrətlənirdi: axı necə olur ki, bu qadın sevginin adamdan incə nəzakət, həssaslıq, görüb-götürmüşlük, ehtiyat tələb etdiyini anlamır? Axı bu ailə sahibi olan yetkin və kübar xanım aşnasıyla məhrəm təmaslarında da özünü təmkinli və ciddi aparmalıydı, öz heysiyyətinə toz qondurmamalıydı, hətta göz yaşları axıtmağa meyil edirdisə, bu yaşlar Cülyettanın deyil, Didonanın* məsumluğunu xatırlatmalıydı adama.

Qadın durmadan təkrarlayardı:

– Səndən ötrü sinov gedirəm, qoçum! Sən də məni elə sevir-sənmi, balası?

Hər dəfə bu «qoçum» və «balası» xitablarını eşidib cırnayan kişinin də qəlbindən ona «ağbirçəyim» demək keçirdi.

Qadın deyirdi:

– Özümü sənin ixtiyarına verməyimin ağılsızlıq olduğunu bilirəm. Amma bundan heç peşman deyiləm, çünki sevmək – misilsiz və xoş duyğudur!

Bütün bu söhbətlər Jorju tövrdən çıxarırdı. Qadının «sevmək – misilsiz və xoş duyğudur» sözlərini eynilə səhnədəki injenü¹ kimi dilə gətirirdi.

Özünün yöndəmsiz nəvazişləriylə qadın onu lap əldən salırdı. Bu yaraşığı cavanın öpüşləri qadının qanını coşdurur, hisslərini qanadlandırır. Ehtiraslarını cilovlaya bilməyən, onları başlı-başına buraxan qadın oynasını elə ciddi sir-sifətlə, amma çılgınlıqla qucurdu ki, bununla Dü Ruanı əməlli-başlı əyləndirirdi və onun nəzərində bu xanım ahil yaşda yazıb-oxumaq öyrənənlərlə eyniləşirdi.

Aşnasını ağışunda boğacaq qədər qucaqlayan qadın özünün atəşin, dalğın və qorxunc baxışlarını ondan ayırmadığı anlarda həyatında son eşqi yaşayan, solmağa başlasa da, hələlik, misilsiz sayılan qadınların bir örnəyinə çevrilirdi. Öz titrək dodaqlarıyla aşıqini aramsız öpməkdən, onun vücudunu özünün şişman, sıcaq və yorğun olsa da, hələlik, doyumsuz təninə sıxmaqdan həzz almaq yerinə, bu qadın balaca qızcığaz kimi onun həndəvərində dolanır və hər halda, bunun ona xüsusi lətafət verdiyini zənn edərək, durmadan təkrarlayırdı:

– Səni elə sevirəm ki, quzum! Haydı, öz quşcuğazını zərifliklə oxşasana!

Belə anlarda Jorj ağızına gələn söyüşləri püskürmək, şlyapasını götürüb, qapını çırpmaqla oradan getməyi necə də arzulayırdı.

İlk dövəndə onlar Konstantinopol küçəsindəki mənzildə tez-tez görüşərdilər, amma xanım de Marelin onları yaxalayacağından ehtiyatlanan Dü Rua son vaxtlar belə görüşlərdən yayınmaq üçün hər cür bəhanədən yararlanırdı.

Buna rəğmə, o, az qala, hər gün gah qəlyanaltı, gah da şam yeməyi bəhanəsiylə bu xanıma baş çəkməyə məcbur idi. Qadın hərdən masanın altında onun əlini sıxar, hərdən qapıda ayrılanda

¹ İnjənü – teatrda sadələvh və avam qız rollarını ifa edən aktrisa

dodaqlarını ona uzadardı. Jorj isə Süzanna ilə məzələnməkdən daha çox zövq alırdı, çünki şux əhval bu qızı heç tərk eləməzdi. Zahirən kuklanı xatırladan qızcığaz hədsiz hazırcavab olduğundan Jorju elə gözlənilmədən və elə zəif yerindən sancırdı ki, həmin an adama bazar meydanında camaatı əyləndirən şux təlxəyi xatırladırdı. Heç kəs və heç nə bu qızın sərrast və kəskin zarafatlarından yayına bilmirdi. Qızda hazırcavablığa marağı körükləyən Jorj onun istehzalarına bayıldığından onlar bir-birini yarı sözdən anlayırdılar.

Qız dəqiqəbaşı ona: «Qulaq asın, Əziz dost!», «Bir bura gəlin, Əziz dost!» deyə səslənərdi.

Həmin an Jorj ananı buraxıb, qıza sarı can atırdı, qızın onun qulağına nə isə hədsiz məzəli bir şey pıçıldamasıyla onlar hər ikisi uğunub gedirdi. Amma son vaxtlar qızın anası öz sevgisiylə onun zəhləsini necə aparmışdısa, kişi artıq ona qarşı aşkar bir nifrət bəsləyirdi: onu görəndə də, səsinə eşidəndə də, haqqında düşü-nəndə də qıcıqlanırdı. Daha qadına baş çəkmir, məktublarını cavab-landırırmı, çağırışlarına hay vermirdi.

Ən nəhayət, bu qadın aşnasının onu sevmədiyini dərk elədi və bundan sonsuz əzaba qatlaşdı. Bununla belə, o, təslim olmur, kişinin ardınca güdükçü salır, ona göz verib işıq vermir, pəncə-rəsinin pərdəsi salınmış karetin onunla rastlaşa biləcəyi yerlərdə – redaksiyanın önündə, evinin girişində, keçəcəyi küçələrdə saxlat-maqla pusqular qururdu. Aşnası onu ağır sözlərlə təhqir etmək, ona əl qaldırmaq, hətta açıq şəkildə: «Lənət şeytana, bəsdir dözdüm də! Lap zəhləmi tökmüsünüz» demək istəsə də, redaksiyadakı işindən də olmaq istəmirdi. Buna görə də, hələlik, bu zillətə candərdi qatlaşır, amma özünün buz kimi soyuq və çiyəndirici nəzakəti ilə, bəzən isə sərt hərəkət tərzilə bu münasibətləri kəsməyin vaxtı gəldiyini məşuqəsinə anlatmağa çalışırdı.

Qadın onu Konstantinopol küçəsinə çəkib gətirməkdən ötrü hər hiyləyə, fəndə əl atırdı. Aşnası isə günlərin bir günü iki məşuqə-sinin həmin mənzildə üz-üzə gəlmə ehtimalından it kimi qorxurdu.

Yay mövsümü ərzində Dü Ruanın xanım de Marelə olan bağ-lılığı bir az da artmışdı. Artıq bu məşuqəsinə «Mənim şiltağım» adlandırır və bu ləqəbi qadın da özünə yaraşdırmışdı. Bu iki nəfər elə bir-birinin tayıydı: hər ikisi daim veyl-veyl dolaşmağı, özünə yeni əyləncə axtaran və bununla baş qatmağı sevən kübarlardan idi.

Bir baxımdan belələriylə diyarbədiyar dolaşan səfil-sərgərdanlar arasında elə də böyük bir fərq yoxdur, əslində.

Yay aylarını çox maraqlı keçirmiş, kefləri istədiyi kimi gəzib-dolaşa bilmişdilər. Qəlyanaltı və ya şam yeməyi bəhanəsiylə vaxt-aşırı gah Arjanteylə, gah Bujivala, gah Mezona, gah da Puassiyə yollanmış, saatlarla qayıqda gəzməklə, sahilə çiçək toplamışdılar. Senada özlərinin tutduqları balıqdan bişirilən cürbəcür yeməklərə və ya dovşan ətindən hazırlanan frikaseyə¹ qadın bayılırdı. Şəhər kənarındakı yeməxanaların eyvanlarını və qayıqçıların çıxır-bağırını da xoşlayırdı. Kişi isə günəşli günlərdə şəhərkənarı konkanın imperialında² səyahəti, şirin söhbət edərək Parisin ətraf qəsəbələrində burjuaların özləri üçün inşa etdikləri eybəcər yaylaq evlərini qəmgin baxışlarla süzməyi heç nəyə dəyişməzdi.

Parisə dönüncə isə burada onu xanım Valterlə şam yeməklərinin gözlədiyini xatırlayan Jorjun qəlbində özünün bu qır-saqqız və yaşlı məşuqəsinə qarşı nifrət hissi baş qaldırırdı. Bir az qabaq çay sahilində onun ehtirasını yatıran, şəhvət atəşini söndürən cavan məşuqəsi ilə bağlı xoş yaşantılar bu nifrəti daha da körükləyirdi.

Kişi, demək olar ki, xanım Valterlə üzülüşdüklərini sanırdı, çünki sonuncu görüşlərində bu niyyətini çox açıq bir tərzdə dilə gətirmişdi. Belə bir arxayınçılığa rəğmən, indi o, məşuqəsindən saat ikidə Konstantinopol küçəsində olmaq barədə təkrar bir teleqram almışdı!

Yolda ikən teleqramı açıb bir daha oxudu:

«Vacib, son dərəcə vacib bir məsələ ilə bağlı bu gün mütləq sənənlə görüşməliyəm. Saat ikidə məni Konstantinopol küçəsində gözlə. Sənə heç ağılna da gətirə bilməyəcəyinin bir xeyrim dəyə bilər.

Öləndə qədər sənə sadıq

Virciniya»

Fikrə getdi: «Bu qoca bayquş məndən daha nələr umur? Yüz faiz əminəm ki, mənasız bir şeydir. Yəqin, yenə də mənə heyranlığımı deyib duracaq. Hər halda, dəqiqləşdirəcəyəm, çünki hansısa

¹ *Frikase* – fransız sözü olan «fricassee» – vaxtilə toyuq, dovşan, qoyun və ya dana ətindən, indi isə balıq ətindən də hazırlanan qızartma və ya qaynadılmış ət yeməyinin adıdır. Quşbaşı doğranan və ədviyyat ilə işlənən ət qatı bəyaz sous ilə süfrəyə verilir.

² *Imperial* – bəzi nəqliyyat vasitələrində ikinci mərtəbə

vacib məsələdən, böyük xeyirdən danışır. Bəlkə də, bunda bir həqiqət var. Klotilda saat dördə gələcək. Deməli, mən saat üçə qədər bu qadını başımdan eləməliyəm. Allah eləsin, bir-biriylə rastlaşmasınlar! Yoxsa bu zənənlər başıma oyun açacaqlar».

Bu ara o, istəmədən Madlenanı xatırladı. Belə götürəndə, arvadı onun heç zəhləsini tökməzdi. Əriylə böyür-böyürə yaşayan bu qadın yalnız sevişdikləri saatlarda özünü onu çox sevirmiş kimi göstərirdi, çünki bir kərə qoyulan düzənə sözsüz riayət edirdi və özünü köklədiyi iş-gücdən olmağını həyatda heç kəsə bağışlamırdı.

Görüşəcəkləri mənzilə ağır addımlarla yönələn kişi xanım Valteri ürəyində lənətləyirdi:

«Əgər o, mənə fərli-başlı bir şey söyləməsə, bu görüşü onun üçün dözülməz edəcəyəm və Kambronun tikanlı dili mənimki ilə müqayisədə xeyli zərif olacaq*. Lap başda isə ayağımı onun evinə qoymayacağımı elan edəcəyəm».

Mənzilə girib xanım Valterin gəlişini gözləməyə başladı.

Az sonra qadın peyda oldu və onu görcək sevinclə:

– A-a, deməli, teleqramımı almışdın? Nə yaxşı! – dedi.

Kişi qaşqabağını salladı:

– Hə, hə, parlamentə getməyə hazırlaşanda onu redaksiyada mənə təqdim elədilər. De, məndən daha nə istəyirsən?

Kişini öpmək istəyən qadın üzündəki tülü qaldırdı və döyülmüş itə məxsus yazıq görkəmlə ona yanaşdı:

– Mənimlə necə də qəddar davranırsan... Mənimlə elə kobud danışırısan ki... Sənə neyləmişəm axı? Bununla mənə necə üzüntü verdiyini, yəqin, heç ağılına da gətirməzsən!

Kişi donquldandı:

– Yenə köhnə havanı başladın?!

Onun lap yaxınlığında duran və aşnasından bir təbəssüm uman xanım Valter bir an sonra özünü onun ağışına atmaq üçün tələsirdi. O, sakit səslə sözə başladı:

– Görürsən də, mənimlə necə davranırsan? Əgər hər şey belə bitəcəkdisə, onda sən gərək məni tovlamayaydın, mənim əvvəlki kimi, yəni sənənlə görüşlərimə qədərki kimi təmiz əxlaqlı və bəxtəvər qalmağımla razılaşaydın. Yoxsa kilsədə mənə etdiyini etiraf-ları və məni zorla bu mənzilə sürüklədiyini unutmusan? Ona görə mənə belə danışmağı özünə rəva görür, məni bu cür

qarşılıyırısan?! İlahi pərvərdigara! İlahi, bu nə idi başıma gətirdin mənim?!

Kişi əsəbi halda ayağını yerə çırpdı:

– Bəsdir! Lənət şeytana! Mənimlə olduğun hər dəqiqəni bu söhbətlərə həsr eləyirsən. Eşidən-bilən də elə bilər ki, guya, mən səni on iki yaşın olanda, yəni mələklər kimi bakirə olanda ələ almışam. Xeyr, əzizim, gəl hər şeyi yerbəyer edək: mən heç də azyaşlı bir qızın bəkarətini pozmamışam və mənimlə yatağa girəndə sən yetkin yaşda idin. Hər şeyə görə özümü sənə minnətdar və hədsiz borclu saysam belə, ömrümü tək sənin tumanının altında gizlənməklə keçirmək niyyətindən uzağam. Sənin ərin, mənimsə arvadım var. Sən də, mən də nikahla bağlıyıq, subay deyilik. Əgər bu öləri hissə qapıldıqsa və heç kəs bundan xəbər tutmadısa, deməli, bununla işi bitirə də bilərik.

– O-o, necə də qabasanmış! Necə yaramaz və həyasızsan sən! Hə, mən cavan bir qız deyildim, amma o vaxta qədər heç kimi sevməmiş, ərimə xəyanət eləməmişdim...

Kişi onun sözünü kəsdi:

– Xəbərim var, bunu mənə düz iyirmi kərə söyləmişən. Amma sən iki uşaq anası olduğun üçün... hər halda, bəkarətini də mənim pozduğumu iddia eləməzsən.

Qadın yerində səndələdi:

– Jorj, bu alçaqlıqdır!..

Qəhər qadının boğazını bürüdü və o, hər iki əlini sinəsinə aparmaqla hönkürməyə başladı.

İndicə göz yaşlarının leysana dönəcəyini sezən kişi şlyapasını buxarının üstündən götürdü:

– A-a, sən ağlayırısan? Elə isə xudahafız. Deməli, mənə buraya ancaq bu səhnələri göstərmək üçün çağırmışdın, eləmi?

Onun yolunu kəsməkdən ötrü qadın irəliyə keçdi, titrəyən əliylə cibindən çıxardığı cib dəsmalıyla tez göz yaşlarını sildi. Hər vəchlə özünü sakitləşdirməyə çalışsa da, içində baş qaldıran ağrının gücündən qırıq-qırıq çıxan səsi hələ də titrəyirdi.

– Yox... mən gəldim... sənə bir xəbər çatdırım... siyasi məzmunlu bir xəbər... istəyirdim ki, sən əlli min frank... və ya istəsən... daha böyük bir məbləğ qazanasan.

Kişinin o dəqiqə qırışığı açıldı:

– Axı necə? Bununla nə demək istəyirsən?

– Dünən axşam mən ərimin Laroşla söhbətinə təsadüfən qulaq yoldaşı oldum. Həm də ki onlar məndən heç nəyi gizlətmirdilər. Valter nazirə məsləhət gördü ki, ortağ sirlərini sənə açmasın, çünki sənin onları ifşa edəcəyindən ehtiyatlanır.

Şlyapasını masanın üstünə qoyan Dü Ruanı maraqlı hissi bürümüşdü:

– Söhbətin məğzi nə idi?

– Onlar Mərakeşin işğalına hazırlaşır!

– Yalandır! Səhər qəlyanaltısında mən Laroşgildə idim və o, yeni kabinetin hərəkət planını, az qala, birə-bir mənə diktə elədi.

– Yox, əzizim, bununla onlar sənin başını tovlayırlar. Öz fırıldaqlarından kiminsə duyuq düşəcəyindən qorxurlar.

– Otur görüm, – deyən Jorj özü də kresloya çökdü.

Qadın qılıqlayıcı bir səs tonuyla sözüne davam elədi:

– Durmadan sənin barəndə düşünürəm, ona görə də ətrafımdakı bütün pıçıltılara qulaq kəsilməyə məcburam.

Məhrəm bir səslə sözünün ardını gətirən qadın bildirdi ki, bəlli bir vaxtdan bəri bəzi planlar qurulduğunu sezib, amma aşnasından bir alət kimi yararlananlar, nədənsə, onu öz ortaqları kimi görməyə cəsarət etmirlər. Sonra qadın dedi:

– Bilirsən də, əsl sevgi ilə hiylə bir araya sığmaz.

Dünənki axşam hər şey qadına əyan olub. Bunca hay-küy arasında bu adamlar daha böyük, irimiqyaslı iş görürmüşlər. Özü-nün zirəkliyindən hədsiz razılıq duyaraq, bütün bunları açıqlayan qadının artıq üzü gülürdü, danışdığı hekayətə özü də heyran olmuşdu. Gözlərindəki işartı onu bir maliyyəçinin xanımına bənzədirdi, sanki, bu qadın az sonra yaşanacaq olaylardan – birjaların çöküşündən, aksiya qiymətlərindəki dalğalanmadan, satış kurslarının yüksəliş və enişlərindən – bəri başdan xəbərdar idi. Toplumdakı nüfuzlu, hörmət-izzət sahibi insanlara, bankirlərə və siyasi xadimlərə güvənərək, onların sözüylə olan-qalan pullarını müxtəlif işlərə yatıran minlərlə burjuanın, xırda rantyenin cəmi ikicə saat içində iflasa uğrayacağını, fırıldaq qurbanına çevriləcəyini, sanki, bildirdi o.

Qadın təkrarladı:

– Onlar bu qurğunu çox ustalıqla düşünüblər. Hədsiz ustalıqla. Həm də ki xırda detallar üzərində Valter baş sındırıb, çünki bu

sahədə onun misli-bərabəri tapılmaz. İnsafən, onun bu işi böyük ustalıqla ölçüb-biçdiyini etiraf etməliyik.

Söhbətin bu giriş hissəsi Jorju bezdirməyə başlamışdı:

– Haydı, dildən iti ol.

– Deməli, belə. Hələ Laroş xarici işlər naziri təyin olunan gün Tanjer ekspedisiyasının təşkilinə qərar verilibmiş. Həmin vaxt qiy-mətləri altmış dörd, altmış beş franka qədər düşən Mərakeş istiqrazlarının hamısını bunlar satın alıblar. Həm də bunu birjadakı ən etibarsız dəllalların əliylə, böyük ehtiyatla ediblər ki, heç kəsdə zərrəcə şübhə doğurmasınlar. Mərakeş istiqrazlarına tələbin bunca artması heç Rotşildlərin də ağına gəlmədiyindən bizimkilərin onları da barmaqlarına dolaya bildiklərini sanmaq olar. İstiqraz alverçilərini adbaad onlara tanıdanda bəlli olub ki, bunlar, bir nəfər kimi, əliyəri və ümitsiz adamlardır. Buna görə də zənginlər sülaləsi hər mənada arxayındır. İndi isə hərbi ekspedisiyaya hazırlıq gedir və bizimkilər Tanjerə qədəm qoyan kimi Fransa hökuməti istiqrazların təminatı üçün tədbir görəcək. Bu işdən dostlarımız əlli-altmış milyon qazanacaqlar. İndi sən məsələnin məğzini anladın? Onların niyə görə ən xırda şeyiə yayılmasından bunca qorxduqlarının səbəbini anlaya bildin?

Başını aşnasının jiletinə söykəyən qadın əllərini kişinin dizləri üstə qoydu. İndi o bilirdi ki, aşnasına faydası dəyib, buna görə də ondan nəvaziş umurdu: bu durumda qadın aşnasının bircə təbəssümü, bir tək nəvazişi xətrinə hər şey eləməyə, hər yola baş vurmağa hazır idi.

Kişi soruşdu:

– Sən yanılıb-eləmirsən ki?

Qadın özünə tam arxayınlıqla dilləndi:

– Bunu haradan çıxartdın?!

Jorj razılaşdı:

– Elə isə bu, çox yerinə düşdü. Ən azından o burnu göydə gəzən Laroşun ağızının payını verərəm. İndi görərsən, yaramaz!.. Səni indi o nazirlikdən əlli-ayaqlı yox edəcəyəm!

Sonra fikrə daldı.

– Amma bundan yararlanmağım heç fəna olmazdı, – deyə mızıldandı.

– İstiqraz almaq üçün vaxtın var, – dedi qadın. – Hər istiqraz indi yetmiş iki franka satılır.

Kişi dilləndi:

– Olsun, amma ehtiyat, nağd pulum yoxdur axı.

Qadın yalvarıcı baxışlarını ona dikdi:

– Qoçum, mən bunu da düşünmüşəm: əgər sən məni zərrəcə sevirənsə, Tanrı eşqinə, məndən borc almağı özünə ar bilmə. Yalvarıram sənə.

Kişi sərt, az qala, kobud tərzdə cavab verdi:

– Bircə onu görməyəcəksən.

Qadın yalvar-yaxara keçdi:

– Qulaq as, gəl işi elə quraq ki, bu, borc sayılmasın. Bir az nağd pulum olsun deyə, vaxtilə mən on min frank qarşılığı bu istiqrazlardan almışdım. İndi mən onlara on yox, iyirmi min frank yatırıram və bunların tən yarısı sənin payın olar. Aydın məsələdir ki, bununla bağlı mən Valterə heç nə ödəməyəcəyəm. Ona görə də bizə, hələlik, nağd pul lazım olmayacaq. Əgər hər şey yolunda getsə, onda sən yetmiş min frank qazanacaqsan. Ümidlərimiz doğrulmazsa, onda sən mənə on min frank borclu olar və onu istədiyən vaxt qaytararsan.

Kişi yenə də razılaşmadı:

– Yox, bu cür şərtlərlə razılaşa bilmərəm.

Belə olanda qadın cürbəcür dəlillər gətirməklə sübuta yetirməyə çalışdı ki, əslində, o, qadından şərəf sözü verməklə on min frank borc alır və deməli, özünü yalnız bu məbləğ qarşılığında riskə atır. İstiqrazlar üzrə ödəməni «Valterin bankı» həyata keçirəcəyindən qadının şəxsən ona bircə frank verdiyini heç kəs iddia da edə bilməzdi.

Sözünün sonunda qadın «Fransız həyatı»nın səhifələrində Jorjun istiqrazlarla bağlı kampaniya apardığını ona xatırlatdı və dedi ki, onun özünün bu işdən hər hansı qazanc ummaması əsl ağılsızlıq olardı.

Kişi hələ də tərəddüd keçirirdi.

Qadın dilləndi:

– Bir özün başa düş: bu on min frankı faktik olaraq sənə Valter verir. İndiyədək sənin ona göstərdiyin xidmətlərin dəyəri isə bundan dəfələrlə yüksəkdir.

Kişi razılaşdı:

– Yaxşı, qoy olsun! Mən səninlə yarı-yarıya şərik oluram. Əgər udzsaq, onda sənə on min frank ödəyəcəyəm.

Sevincdən çılgına döənən qadın yerindən sıçrayaraq kişinin əlləri arasına aldığı üzünü çılgın öpüslərə qarq elədi.

Əvəl-əvəl kişi buna dirəniş göstərmədi. Amma sonra qadının öz öpüslərində, nəvazişlərində həddi aşdığını sezdi və az sonra digər məşuqəsiylə görüşəcəyini xatırladı. Onu da anladı ki, əgər indi bu yaşlı qadını başından etməsə və onun ağışında xumarlansa, onda cavan məşuqəsi üçün qoruyub saxladığı çılgın enerji bir azdan batil olacaq.

Ona görə də qadını astaca özündən uzaqlaşdırdı.

– Yaxşı da, sakit ol!

Qadının çarəsiz baxışları ona zilləndi:

– Ah, Jorj! Yəni daha səni öpə də bilmərəm ki?!

Kişi dilləndi:

– Bu gün yox. İndi başım ağrıyor, belə nəvazişlərdən isə halım lap pozulur.

Qadın üzüyola halda təkrar onun ayaqlarının yanında oturdu.

– Sabah yeməyə bizə gəl. Gəlsən, çox şad olaram!

Bir müddət tərəddüddən sonra o, bu təklifdən imtina etməmək üçün özündə cürət tapdı:

– Yaxşı, gələrəm.

– Sağ ol, əzizim.

Kişinin böyründə oturan qadın yanağını ahestəcə sinəsində gəzdirməklə onu oxşayırdı. Birdən qadının qara və uzun saç dənəsi kişinin jiletinin düyməsinə ilişdi. Bunu sezən qadının ağına qəribə və hər halda, ən xurafatçı ideyalardan birisi gəldi – adətən, belə fikirlərdir qadınların ağılını yönləndirən. Qadın səssizcə həmin saç ilişdiyi düymənin ətrafına dolamağa başladı. Sonra ikinci və üçüncü düyməyə keçdi. Beləcə, o, jiletdəki hər düymənin həndəvərinə bir saçını doladı.

İndi kişi ayağa qalxarsa, onları kökündən qoparacaq, ona ağrı bəxş edəcəkdə. Ah, nə böyük səadət! Sonra heç özü də bilmədən aşnası özüylə onun bir parçasını, bir neçə saçını aparacaqdı. Halbuki o, belə məhrəm hədiyyəni heç vaxt qadından istəməzdi. Bu gözəgörünməz və sirlə simlərlə o, aşnasını özünə bənd edəcəkdə. Bu saçlar qadının talismanına¹ çevriləcəyindən, kişi bundan sonra istər-istəməz onun bərəsində düşünəcək, onu yuxularında görəcək və səbahdan başlayaraq onunla daha nəcib davranacaqdı.

¹ *Talisman* – bədnəzərdən qoruyan və uğur gətirən ovsunlu bir cisim

Qəfildən kişi dilləndi:

– Mən getməliyəm, iclasın sonu üçün məni palatada gözləyəcəklər. Bunu heç cür qaçıra bilmərəm.

Köks ötürən qadın mütiliklə buna razı oldu:

– Ah, belə tezmi?! Get, əzizim, ancaq sabah mütləq bizə şam yeməyinə gəl, – deyərək, sərt hərəkətlə kişidən aralandı.

Bir anlığına qadın başında kəskin ağrı duydu, sanki, başının dərisinə iynələr sancıldı. Ürəyi quş kimi çırpınsa da, özünü xoşbəxt hiss edirdi, çünki bu ağrı-acıya məşuqunun xətrinə qatlanmışdı.

– Görüşənədək! – dedi ona.

Minnətdarlıq hissiylə gülümsünən aşnası onu qucaqladı və soyuq tərzdə gözlərindən öpdü.

Amma bu təmas xanım Valterin aqlını başından aldığından o:

– Deməli, görüşənədək! – dedi. Qadının yalvarış dolu baxışları isə yataq otağının yarıcaıq qapısına dikilmişdi.

Jorj əliylə onu özündən araladı:

– Mən təcili getməliyəm, yoxsa gecikəcəyəm, – sözlərini işgüzar bir tərzdə mızıldadı.

Belə olanda qadın ayrılıq busəsi üçün dodaqlarını ona uzatdı, amma kişi onlara öteri toxunmaqla məşuqəsinin, az qala, unuduğu çətinini ona uzadıb dedi:

– Gedək, gedək, artıq saat dördə işləyir.

İrəlidə gedən qadın yenə xatırlatdı:

– Sabah saat yeddidə.

Kişi də təsdiqlədi:

– Sabah saat yeddidə.

Sonra yolları haçalandı. Qadın sağa, Jorj isə sola döndü. Dü Rua bulvarın o biri başına qədər gedəndən sonra çox da tələsmədən Malzerba bulvarında dolaşmağa başladı. Şirniyyat dükanının önündən keçəndə nəzərləri büllur vazada qoyulmuş şəkərli şabalıdlara sataşdı. Özlüyündə «Bundan Klotilda üçün bir funt¹ alım», – deyə düşündü və məşuqəsinin xoşladığı bu şirniyyatdan aldı. Saat dördə o, artıq gizli mənzilində oturub cavan məşuqəsinin yolunu intizarla gözləyirdi.

Qadın bir qədər ləngidi. Bu, ərinin bir həftəliyinə evə dönüşüylə bağlı imiş. O, aşnasına təklif elədi:

¹ *Funt* – 409,5 qrama bərabər çəki vahidi

– Sabah şam yeməyinə bizə gəl. Ərim səni görməyinə çox şad olar.

– Yox, sabah mən şefimgilə dəvət almışam. İndi işimiz başdan aşır – xeyli siyasət və maliyyə məsələsini müzakirə etməliyik.

Qadın şlyapasını çıxartdı. Sonra isə sinəsini məngənə kimi sıxan korsajının düymələrini açdı.

Baxışlarıyla buxarının üstündəki paketi göstərən kişi dilləndi:

– Sənin üçün şəkərli şabalıdlar almışam.

Qadın sevincək əl çaldı:

– Nə yaxşı! Ay səni, mənim əzizim!

Paketdəki şirnidən dadan qadın dedi:

– Məcundur! Qorxuram ki, bir azdan bunlardan sənə heç nə qalmasın.

Sonra Jorju ehtiraslı və şux baxışlarla süzüb əlavə elədi:

– Deməli, sən mənim bütün şəkərlərimi anlayışla qarşılayırsan, eləmi?

Bala-bala şabalıd yeyən qadın elə hey paketin içinə nəzər salırdı ki, oradakının bitmədiyindən əmin olsun. Sonra təklif elədi:

– Bura bax, sən gəl kresloda otur, mən də sənin ayaqlarının dibində xumarlanaraq şirnilərimi dadım. Belə özümü daha rahat hiss edəcəyəm.

Gülümşəyərək razılaşan kişi oturdu və az əvvəl xanım Valter kimi bu məşuqəsini də dizləri arasına aldı.

Hər dəfə ona nə isə demək istəyən Klotilda başını qaldırmalı olurdu. Ağız məşğul olan qadın deyirdi:

– Bilirsən, əzizim, bu gecə səni yuxuda gördüm: guya, səninlə bir dəvənin belində harayasa uzaq bir səyahətə çıxmışıq. Dəvənin iki hürgücü var və hərəməz birində oturmuşuq: sən birində, mənse digərində və beləcə səhra ilə irəliləyirik... Özümüzlə götürdüyümüz kağıza bükülü sendviçi və bir şüşə şərabı hörgüclərdə yol qət etməklə dadırıq. Amma nədənsə mənim canım sıxılırdı, çünki dəvə belində başqa neyləmək olar ki? Həm də bir-birimizdən aralı olduğumuzdan mən dəvənin belindən enməyə can atırdım.

Kişi dilləndi:

– Elə mən də enməyə can atardım.

Qadının bu hekayəti Jorju necə məzələndirmişdisə, o, Klotildanı zarafata tutur, onu atmacalarıyla çaşdırmağa, çıxılmaz vəziyyətə

salmağa çalışırdı. Adətən, sevgililər arasında bu cür söhbətlər tez-tez baş verir. Yaşlı xanım Valterin dodaqlarından süzülən uşaqsayağı hüdülmələr Jorju cırnatdığı halda, bunlar xanım de Marelin dilindən səsləndikdə necə də valehedici görünürdü ona.

Klotilda da onu «əzizim», «balası», «qoçum» adlandırdı və bu sözlər onun dilində xeyli zərif, nəvazişli səslənirdi. Onunla görüşə qədər başqa məşuqəsinin eyni sözləri dilinə alması Jorju tövrdən çıxarır, onda çiyənmə hissi yaradırdı. Görünür, bu nəvaziş dolu eyni sözlər üçün önəmli olan onların kimin dodaqlarından qopması idi. Bayaqqı məşuqəsinin yaşına yaraşmayan hərəkətlərinə gülən Dü Rua əlinə gələcək yetmiş min frank barədə də düşünməyindən qalmırdı. Barmağını dizinin dibindəki məşuqəsinin saçında gəzdirərək o, gözlənilmədən onun sözünü kəsdi:

– Qulaq as, məstanım. Ərinlə bağlı sənə bir iş tapşırmaq istəyirəm. Mənim adımdan ona de, qoy günü sabah on min frank dəyərinə Mərakeş istiqrazı alsın. Belə sənədin birinin dəyəri yetmiş iki frankdır. Yaxın üç ay ərzində bu satınalmadan altmışla səksən min frank arasında xeyir götürəcəyini ona vəd eləyirəm. Amma əlbəəl tapşır ki, bu barədə kimsəyə sirr verməsin. Mənim adımdan onu da ərinə bildir ki, Fransa hökuməti Tanjerə ekspedisiya göndərmək barədə qərara gəlib və buna görə də Mərakeş istiqrazlarına mütləq pul yatıracaq. Amma heç kəsə bu barədə bircə kəlmə də deməsin. Mən indicə sənə bir dövlət sirri açdım.

Klotilda onu böyük diqqətlə dinləməkdəydi. Pıçıltı ilə:

– Təşəkkürlər, – dedi. – Elə bu axşam ərimə bunu çatdıraram və səni tam əmin edirəm ki, heç kəsə bu sirri açmaz. O, güvənilən birisidir və sirr saxlamağı bacarır.

Klotilda şabalıdlarını yeyib bitirdiyi üçün paketi xışmalayıb buxarıya atdı və dedi:

– Hə, indi isə yatağa.

Skamyadan qalxmayan qadın aşnasının jiletinin düymələrini açmağa girişdi.

Amma sonra o, önə əyilərək düymənin başına dolanmış uzun saç telini iki barmağıyla dartıb qopardı.

Qəhqəhə çəkərək dedi:

– Bura bax! Madlenanın saçı ilişib düymənə. Ah, necə də sadıq ərsənmiş!

Gözlənilmədən qadın qaşqabağını salladı və ovcundakı incə teli diqqətlə süzməyə başladı.

– Yox, bu, Madlenanınkı deyil, bu qaradır, – deyə pıçıldadı.

Jorj hırtıldadı:

– Yəqin, qaravaşımın saçıdır.

Amma Klotilda onun jiletini bir xəfiyyə kimi araşdırmağında az sonra o, düymələrə sarılmış ikinci və üçüncü saç da aşkara çıxartdı. Rəngi avazıyan qadın xəfifcə diksindi və heyrətlə çıxırdı:

– A-a! Yatağın paylaşdığı qadın öz saçlarıyla sənin düymələrini sarıybmış!

Jorj da bu xəbərdən sarsıldı:

– Ola bilməz, canım, – deyə mızıldandı. – Sən ağılı itirmisən.

Elə bu yerdə xanım Valter onun ağına gəldi və hər şeyi anlayan Jorj əvvəlcə tutulsa da, sonradan hər şeyi zarafata salmağa cəhd elədi, çünki qəlbinin dərin guşələrində o, Klotildanın ona bəsləyəcək biləcəyi şübhələri haqlı sayırdı.

Axtarışlarını davam etdirən məşuqəsi yeni-yeni saç telləri tapır, onları açıb xalının üstünə atırdı.

Təcrübəli bir qadın duyumu ilə o, işin nə yerdə olduğunu sezdiyindən getdikcə lap təbdən çıxırdı. Qızgınlığından ağlamaq həddinə gələn Klotilda durmadan təkrarlayırdı:

– O, səni sevir... Bu yolla sənin özünlə onun bir parçasını aparacağımı istəyirmiş... Xain!

Qəflətən qadının sinəsindən tükürpərdici və qəzəb dolu bir fəryad yüksəldi:

– A-a! A-a! O, ahıl bir qadınmış... Bu da dümağ saç... A-a, deməli, sən artıq qoca qarılarla yatıb-durursan?.. Yoxsa sənə yaxşı pul verirlər?.. Boynuna al, buna görə sənə pul ödəyirlər, eləmi?.. Belə çıxır ki, daha mənə heç ehtiyacın qalmayıb?.. Elə isə, get o ağbirçəklərinlə mazaqlaş...

Qadın yerindən sıçradı. Stulun başından korsajını götürüb tələsik geyinməyə başladı.

Jorj onu saxlamağa, çaşqınlıq içində yola gətirməyə çalışdı:

– Elə deyil, Klo... Axmaq-axmaq danışma... Heç özüüm də bunu anlamıram... Bura bax, bir gözlə... yaxşı da, bir səbrin olsun!..

– Get, get o ağbirçəklərinlə mazaqlaş... Get öz ağbirçəklərinlə mazaqlaş... – deyə təkrarlayırdı məşuqəsi. – Onun saçlarından...

həm də bəyaz saçlarından özünə bir üzük də hazırlat... hər halda, başında o qədər saç olar onun...

Əlüstü əynini geyinən qadın şlyapasını başına qoydu, tülünü üzünə saldı. Kişi ona sarı uzanmaq istəyəndə qadın ona var gücüylə bir şapalaq ilişdirdi. Oynaşı özünə gələndə qədər qadın qapını açıb güllə kimi çölə çıxdı.

Mənzilində yalqızbaşına qalan kişinin içində o kaftar qadına, ağbirçək Valterə qarşı sonsuz qəzəb hissi alovlandı. Hə-ə, bax bu sonuncu hoqqa sayəsində o, yaşlı məşuqəsini heç nəyə məhəl qoymadan başından rədd etmək üçün bir bəhanə tapmışdı.

Od tutub yanan yanaqlarına bir ovuc su vurdu, sonra qisas planını götür-qoy üçün bayıra çıxdı. Yox, bunu o qadına bağışlamayacaqdı. Həm də heç vəchlə bağışlamayacaqdı!

Bulvarda gəzişərkən, o, bir zərgər dükanının vitrinində xronometr gördü: çoxdan bəri almağı arzuladığı bu əşyanın qiyməti min səkkiz yüz frank idi.

Qəflətən içində bir ümid şüası parladı: «Qoy o yetmiş min franka yiyələnim, bax onda bunu alaram». Və xəyallara qapıldı: o, yetmiş min frankı nəyə xərcləyəcəkdi, görəndə?

İlk növbədə deputat olacaqdı. Sonra bu xronometri alacaq, birjadaki oyunlara qatılacaqdı... sonra isə... sonra isə...

Redaksiyaya heç getmək istəmirdi; Madlena ilə danışandan sonra Valteri görmək və məqaləsini yazmaq fikriylə evinə sarı üz tutdu.

Druo küçəsinə çatanda qəflətən ayaq saxladı: qraf de Vodreki yoluxmağı tamam unutmuşdu, o isə Şose-d'Anten səmtində olurdu. Gəzinti tempiylə o, geriyə döndü, yol boyu xoş və könülaçan məqamlarla bağlı, əlinə keçəcək sərvətlə əlaqədar öz şirin xəyallar aləminə daldı. Bununla belə, o yaramaz Laroş və dilgır ağbirçək Valter barədə fikirlər də ona rahatlıq vermirdi. Klotlandanın çıxartdığı o dəli-dolu səhnə isə onu zərrə qədər də narahat etmirdi, çünki onun tezliklə yola gələcəyindən əmin idi.

Qraf de Vodrekin yaşadığı binaya girib qapıçıdan soruşdu:

– Cənab de Vodrekin durumu necədir? Eşitdim o xəstələnib?

Qapıçı dedi:

– Hə, cənab, qrafın durumu çox fənadır. Deyilənlərə görə, bugün-sabahlıqdır, çünki podaqra artıq ürəyinə qədər yayılıb.

Dü Ruanın matı-qutu qurudu, nə edəcəyini də bilmədi. Vodrek ölüm ayağındaymış! Beynində bir sürü anlaşılmaz, həyəcanverici fikir axını yaransa da, o, bunların hamısını hər vəchlə özündən uzaqlaşdırmağa çalışdı. Nə dediyini özü də bilmədən mızıldandı:

– Təşəkkür edirəm... mən sonra ona baş çəkərəm...

Sonra çıxıb bir ekipaja oturmaqla evinə yollandı. Madlena artıq evdəydi. Təngnəfəs halda onun otağına daxil olan kişi birməfəsə bunları xəbər verdi:

– Deyəsən, heç xəbərin yoxdur? Vodrek can verir.

Madlena oturub bir məktub oxuyurdu. Bu sözləri eşidincə, baxışlarını ərinə zilləyərk, düz üç kərə ard-arda eyni sualı təkrarladı:

– A-a? Nə dedin elə?.. Nə dedin elə?.. Nə dedin elə?..

– Dedim ki, Vodrek can verir. Podaqra artıq ürəyinə qədər işləyib. – Sonra əlavə elədi: – Sən neyləməyi düşünürsən?

Madlenanın rəngi kağız təki ağardı, yanaqlarında səyrimə peyda oldu. Ayağa qalxıb əlləriylə üzünü örtüdü və zülüm-zülüm ağıladı. Acı xəbərdən necə sarsılmışdısa, bir müddət heykəl kimi donub-qaldı, az sonra çiyinlərinin titrəməsiylə səssiz göz yaşları axıtmağa başladı. Gözlənilmədən özünü ələ alan qadın göz yaşlarını sildi:

– Mən getməliyəm... ona baş çəkməliyəm... Nə vaxt dönəcəyimi bilmirəm, amma sən məndən ötrü narahat olma... mənə gözləmə...

Kişi etiraz eləmədi:

– Yaxşı. Get.

Bir-birinin əlini sıxdılar. Tələsdiyindən əlcəyini otaqda unudan qadın bayıra çıxdı.

Jorj yeməyini yeyəndən sonra məqalə yazmağa girişdi. İş əsnasında o, nazirin göstərişlərini əsas götürür və Mərakeş ekspedisiyasının baş tutmayacağı qənaətinə oxucuların özlərinin gəlməsinə çalışırdı. Bitirdiyi yazını redaksiyaya aparıb, şeflə bir neçə dəqiqə söhbətləşdi. Sonra papirosu ağızında, səbəbini özünün də bilmədiyi xoş əhvalla evinə tərəf üz tutdu.

Arvadı hələ gəlməmişdi. Yerinə uzanıb yuxuya getdi. Gecəyarıya doğru Madlena qayıtdı. O dəqiqə yuxudan oyanan Jorj durub yatağında oturdu.

– Nə xəbər var? – deyə soruşdu.

İndiyədək arvadını heç vaxt belə solğun və qanıqara görməmişdi. Qadın pıçıldadı:

– Keçindi.

– A! Bəyəm o... səninlə bir kəlmə də kəsmədi?

– Bir kəlmə də. Mən onu görəndə artıq huşu başında deyildi.

Jorj fikrə getdi. Dilinin ucunda xeyli sual dolaşsa da, hələlik, onları səsləndirməyə gərək duymadı.

– Yıxıl yat, – dedi.

Qadın könülsüz halda paltarını soyundu və yorğanın altına girib, ərinə sığındı. Kişi soruşdu:

– Qohumlarından bir kimsə var idi barı orada?

– Bir kuzeni vardı.

– A! Həmin kuzeni tez-tezmi ona baş çəkirdi, görəni?

– Heç vaxt baş çəkməyib. Görüşmədikləri on il varmış.

– Qohum-əqrəba qismindən başqa kimi-kimsəsi vardı onun?

– Yox... Düşünmürəm ki, ola.

– Deməli... bütün mirası kuzeninə qalacaq?

– Nə bilim.

– Vodrek çoxmu zəngin idi?

– Hə, çox zəngindi.

– Onun, təxminən, nə qədər pulu ola bilərdi, səncə?

– Dəqiq deyə bilmərəm. Haradasa, bir və ya iki milyon civarında olardı.

Kişi daha heç bir sual vermədi. Madlena şamı söndürdü. Göz-görməz zülmətdə yanaşı, sükut içində uzanmışdılar. Hər ikisi fikirli və yuxusuz idi.

Dü Rua artıq yatıb gözünün çimirini almışdı. Xanım Valterin danışdığı o yetmiş min frank ondan ötrü bir dəyər kəsb eləməirdi artıq. Birdən o, Madlenanın ağladığını sezdi. Bunu dəqiqləşdirməkdən ötrü xanımına səsləndi:

– Yatmısan?

– Yox.

Ağladığı üçün qadının səsi titrəyirdi.

– Sənin nazirinin bizi barmağına doladığını söyləməyi unudtum bayaq.

– Necə yəni?

Sonra kişi Valter ilə Laroşun niyyətləri barədə bütün bildiklərini yerli-yataqlı şəkildə xanımına danışdı. Sözüünü bitirdikdə Madlena xəbər aldı:

– Sən bunu haradan öyrəndin?

Jorj dedi:

– İzninlə bunu da açıb-ağartmayım. Sənin də öz bilgi qaynaqların var və mən onlar barədə heç vaxt, heç nə soruşmuram. Mən də öz mənbələrimi gizli saxlamağı tərcih edirəm. Amma xəbərin mötəbərliyinə heç şəkk-şübhə ola bilməz.

Qadın pıçıldadı:

– Hə, bu mümkündür. Onların bizdən gizli nə isə bir qazan qaynatdığından onsuz da şübhələnidim.

Jorjun yuxusu ərsə çəkilmişdi. Xanımına sarı uzanıb ehmalca onun qulağından öpdü. Qadın sərt hərəkətlə onu itələdi:

– Yalvarıram sənə, məni rahat burax! İndi məzələnəcək halım yoxdur.

Kişi mütiliklə üzünü divara sarı çevirib gözlərini yumdu və birtəhər yuxuya getdi.

VI

Kilsə başdan-ayağa qaralara bürünmüşdü. Giriş qapısındakı iri lövhənin üzərindəki tac şəkli oradan keçənlərə zadəgan birisinin dəfn olunacağını bildirirdi.

Dua mərasimi yenicə bitmişdi. İştirakçılar tabutun və qraf de Vodrekin kuzeninin yanından keçməklə dağılışırdılar. Kuzen baş əyməklə hamının əlini sıxırdı.

Jorj ilə Madlena birlikdə evə tərəf yola düzəldilər. Hər ikisini nə isə yamanca qayğılandırırsa da, hələlik, susurdular.

Sanki, öz-özünə fikir yürüdülmüş kimi, Jorj bu sükutu pozdu:

– Amma bu çox qəribədir!

Madlena:

– Nəyi deyirsən, dostum? – deyə soruşdu.

– Vodrekin bizə miras kimi heç nə qoymaması.

Madlena qəflətən pörtdü, sanki, pənbə bir tül qadının kağız kimi dümağ boynunu və üzünü örtüdü.

O soruşdu:

– Yeri gəlmişkən, mərhum bizə niyə nələrisə miras qoymalıydı axı? Buna onu məcbur edən heç nə yox idi.

Azca susub əlavə elədi:

– Yəqin ki, onun vəsiyyətnaməsi hansısa notariusda mühafizə olunur. Ona görə də, hələlik, bir şey söyləmək erkəndir.

Jorj bu fikirlə razılaşdı:

– Hə, haqlısan. Belə götürəndə, o, bizim – yəni həm sənin, həm də mənim yaxın dostumuz idi. Həftədə iki kərə evimizdə şam yeyərdi, istədiyi vaxt qapımız üzünə açıq idi. Bizdə özünü evindəki kimi, bəlkə də, daha rahat hiss edərdi. Səni doğma ata məhəbbətiylə sevirdi, öz ailəsi yox idi: nə oğul-uşağı, nə bacı-qardaşı vardı. Bircə o kuzenindən başqa heç kəsi yoxdu. Kuzeni də heç doğma deyilmiş. Hə, yəqin ki, vəsiyyətnaməsi var. Bizə karlı bir miras qoyacağını mən də sanmıram, amma bizi sevdiyinin, barəmizdə düşündüyünün, ona xeyli dərəcədə bağlı olduğumuzun sübutu kimi bizə də xatirə mahiyyətində nə isə bir şey qoymalıydı, hər halda. Dostluğumuzdan yadigar kimi, hər halda, bizim də ondan nə isə ummaq haqqımız var.

Düşüncəli şəkildə:

– Yəqin ki, əslində, o, bir vəsiyyətnamə qoyub gedib, – deyən qadının səsində nə isə bir laqeydlik sezildi.

Evə çatanda qulluqçu Madlenaya bir məktub uzatdı. Məktubu oxuyub ərinə ötürdü.

*«Notarius Lamanerin kontoru,
Vogez küçəsi, 17.*

*Hörmətli xanım,
Çərşənbə axşamı, çərşənbə və ya cümə axşamı şəxsən
sizinlə bağlı bir məsələdən ötrü saat iki ilə dörd arasında ofi-
simə təşrif buyurmağınızı rica etməkdən şəraf duyumaqdayam.
Saygılarla,*

Lamaner».

Bu dəfə Jorj xəcalətindən pörtüdü:

– Yəqin, bu, o dediyimiz məsələdir. Amma qaribə olan burasıdır ki, notarius rəsmi ailə başçısı kimi mən qala-qala, səni ora dəvət edir.

Əvvəlcə qadın bu irada cavab verməyib, azca düşünərək dilləndi:

– İstəyirsənsə, oraya elə indicə, birlikdə gedək.

– Hə, çox istəyirəm.

Qəlyanaltıdan sonra onlar birlikdə notariusun yanına yollandılar. Lamanerin kontoruna daxil olduqları an oradakı böyük məmur cəld yerindən qalxdı və hədsiz hörmət-izzətlə bu ər-arvadı öz şefinin yanına ötürdü.

Notarius gödərek bir adam idi: həm tösbərək idi, həm də yuyumru. Kürəni xatırladan başı digər kürə kimi bir cüt xırda ayaq üstə qərarlaşan bədəninə calaq olunmuşdu və bu ayaqlar elə qısa idi ki, elə onları da bir mənada kürə kimi qəbul eləmək olardı.

Onlara baş əyən bu adam müştərilərinə kreslolarda yer göstərəndən sonra Madlenaya üz tutdu:

– Qraf de Vodrekin vəsiyyətnaməsində sizinlə bağlı məqamlarla tanış olmanızdan ötrü, xanım, sizi buraya dəvət eləmişəm.

Özünü saxlaya bilməyən Jorj donqulandı:

– Elə belə də bilirdim.

– İndi mən bu qısa məzmunlu sənədi sizə oxuyacağam.

Qovluqdan sözügedən vəsiyyətnaməni çıxaran notarius mətni oxudu:

«Mən – aşağıda imza edən, Pol-Emil-Sipriyen-Qontran qraf de Vodrek, aqlım-huşum üstümdə ikən tərtib olunan bu sənədlə öz son iradəmi ifadə edirəm.

Ölümün bizləri istənilən məqamda yaxalaya biləcəyini nəzərə alaraq, mən notarius Lamanerin mühafizə edəcəyi bu vəsiyyətnamənin tərtibini məqsədəuyğun saydım.

Birbaşa varislərim olmadığından mən bütün sərvətimi, yəni altı yüz frank dəyərində hissə sənədlərimi və təxminən, beş yüz min dəyərində daşınmaz əmlakı, hər hansı şərt və öhdəlik qoymadan, xanım Kler-Madlena Dü Ruaya miras qoyuram. Ondan yeganə xahişim isə mərhum dostunun ona sədaqətinin, dərin sayğısının və bağlılığının nişanəsi kimi bu mirası qəbul etməsidir».

Notarius yekunlaşdırdı:

– Elə bu. Bu vəsiyyətnamə ötən ilin avqustunda tərtib olunub və daha öncə, yəni iki il əvvəl xanım Kler-Madlena Forestyenin adına tərtib olunan eyni məzmunlu sənədi qüvvədən salmaqdadır. Birinci vəsiyyətnamə də məndədir və əgər mərhumun qohumları etiraz edərsə, o halda qraf de Vodrekin son iradəsinin dəyişməz qaldığını sübuta yetirmək üçün ondan yararlanı bilərik.

Rəngi kətan kimi ağaran Madlena key kimi oturmuşdu. Jorj isə əsəbi halda bıçını bururdu.

Bir qədər susandan sonra notarius dedi:

– Əlbəttə, sizin razılığınız olmadan xanımınız bu mirası qəbul edə bilməz.

Dü Rua yerindən qalxdı və quru təzddə:

– Bu barədə düşünməliyəm, – dedi.

Məmnunluqla dişlərini ağardan notarius təzim elədi:

– Sizi başa düşürəm: durumun birmənalı olmaması sizi tərdüdlərə sürükləyir. Onu da diqqətinizə çatdırmalıyam ki, bu səhər graf de Vodrekin vəsiyyətnaməsinin mətniylə tanış olan kuzeni ona bu mirasdan yüz min frank veriləcəyi təqdirdə dayısının vəsiyyətnaməsinə qarşı etiraz etməyəcəyini bildirdi. Mənə qalsa, vəsiyyətnamədə mübahisəli hər hansı məqam yoxdur, amma bununla bağlı məhkəmə açılsa, xeyli qalmaqla yaşanacaq. Yəqin ki, siz də bunu istəməzsiz, çünki toplum hər şeyi və həmişə arzuolunmaz yöndə yozmağa can atır. Bunları nəzərə almaqla, siz bütün məqamlarla bağlı öz qərarınızı mənə şənbə gününə qədər açıqlaya bilərdinizmi?

Dü Rua başıyla təsdiqləyərək dedi:

– Danışdıq.

Notariusa süni bir təzim edən Jorj söhbət əsnasında ağızına su alıb oturan xanımına yol verdi. Notariusun təbəssümü qəfil yox olduğu üçün bayıra çıxan Jorj özünü qüruru qırılmış birisi kimi hiss elədi.

Evə girən Dü Rua qapını arxasınca zərblə çırpdı, şlyapasını çarpayının üstünə tulladı.

– Sən Vodrekin məşuqəsi olmusan?

Üzündəki tülü qaldırmayan qadın cəld geri qanrıldı:

– Mənmi? O-o!..

– Hə, sən. Əgər birisi bütün sərvətini yad qadına vəsiyyət edirsə, deməli, həmin xanım onun...

Bədəni uçunan Madlena şəffaf parçaya taxılmış sancağı açmağa cəhd göstərirdi həmin an.

Bir saniyə susan qadın həyəcandan qırıq-qırıq gələn bir səsle dilləndi:

– Yetər... yetər artıq... Sən ağılını itirmisən... Bəyəm sən... sən... deyildin... onun sənə... nə isə bir şey miras qoyacağını təxmin edən?

Qadının böyründə duran Jorj müttəhimi nədəsə suçlamaq üçün uyğun bir məqam güdən müstəntiq kimi onun üzündəki ifadəyə göz qoyurdu. Hər sözü ayrıca tələffüz etməklə o, danışmağa başladı:

– Hə... Vodrek mənə nə isə vəsiyyət edə bilərdi... mənə, yəni sənin ərinə... mən onun dostuydum... amma sənə, mənim arvadıma isə yox... Həm kübar ədəb-ərkanı, həm də... ictimai rəy baxımından bu iki məqam arasında çox böyük fərq var...

Madlenanın baxışları ərinin parıldayan gözlərinə dikilmişdi. Bu baxışlar son dərəcə diqqətli olmaqla yanaşı, həm də qəribə təsir bağışlayırdı adama: adətən, insan şüurunun hələm-hələm nüfuz olunmayan dərin guşələrinə dalmaq istəyənlər belə baxırlar və həmin guşələr diqqətimizin, iradəmizin öz ixtiyarımızda olmadığı çox qısa anlarda, qəlbimizdəki gizli niyyətlər pərdəsiz qalanda üzə çıxır.

Sözlərini ölçüb-biçən qadın ağır-ağır dilləndi:

– Hər halda, mənə elə gəlir ki, əgər... bu cür böyük miras sənə verilsəydi, elə bu da başqalarına eyni dərəcədə qəribə görünəcəkdi.

Əri sərt tərzdə soruşdu:

– Görəsən, o niyə elə?

– Çünki... – qadın tutulsa da, tez sözünün ardını gətirdi: – Çünki sən ondan ötrü, sadəcə, mənim ərim idin və əslinə qalanda o, sənə çox az bələd idi... mən isə onun köhnə dostuydum... sən yox, məhz mən... elə ona görə də hələ Forestye həyatda ikən imzaladığı ilk vəsiyyətnamədə də mirasçı kimi məni göstərmiş.

İri addımlarla otaqda var-gəl edən Jorj dilləndi:

– Sən bu mirasdan imtina etməlisən.

Xanımı soyuqqanlı şəkildə:

– Yaxşı, – dedi, – amma o halda şənbə gününü gözləmədən biz bu xəbəri elə indi də Lamanerə xəbər verə bilərik.

Kişi onun önündə ayaq saxladı və onlar daha bir neçə dəqiqəliyinə göz-gözə baxdılar. Həmin anlarda hər ikisi qarşısındakının ürəyində, beynində uyuyan niyyətləri oxumağa, anlamağa çalışırdı. İkisinin də baxışlarında gizlənən lal suallar qarşı tərəfin vicdanını olduğu kimi görməyə can atırdı. Bunu böyür-böyürə yaşasalar da, bir-birinə yad iki canlının dərin mücadiləsinə bənzətmək olardı. Daim bir-birini güdən, bir-birindən şübhələnən və ehtiyatlanan bu iki məxluqun ləl bağlanmış qəlbi qarşı tərəf üçün həmişəlik qapalıydı çünki.

Səsini çox da qaldırmayan kişi onun üstünə çımxırdı:

– Bura bax, Vodrekin məşuqəsi olduğunu etiraf etməyin daha doğru olardı.

Qadın çiyinlərini çəkdi:

– Mənasız sözlər danışsan... Vodrek mənə hədsiz dərəcədə, çox bağlı birisiydi... bunun arxasında başqa heç nə... və heç vaxt olmayıb...

Kişi ayağını yerə çırpdı:

– Yalan deyirsən. Bu, mümkün deyil!

Qadın sakit tərzdə etiraz elədi:

– Amma bu məhz belədir ki var.

Təkrar otaqda var-gələ başlayan kişi yenə ayaq saxladı:

– Elə isə de görüm, bəs niyə o, bütün sərvətini məhz sənə vəsiyyət eləyib?..

Təmkinini pozmayan Madlena dişlərini qıçayaraq dedi:

– Cavab çox bəsitdir. Sən özün deyirdin ki, onun bizdən, daha doğrusu, məndən başqa heç bir dostu yoxdur. Məni isə o, uşaq yaşlarımdan tanıyırdı, çünki anam onun qohumlarıyla iş ortağıydı. Buna görə də qraf vaxtaşırı evimizdə olurdu. Birbaşa varisi olmadığını görəndə, yəqin ki, onun yadına mən düşmüşəm. Məni ülvü hisslərlə sevdini də istisna etmirəm. Amma istənilən qadın bu cür sevginin hədəfi ola bilər axı! Bəlkə də, özünün son iradəsini qələmə alarkən bu məhrəm və çox gizli duyğular onun qulağına mənim adımla pıçıldayıbmış? Bunda qərribə nə var axı? Hər bazar ertəsi o, mənə çiçək gətirərdi və sən onda buna heç başqa gözlə baxmırdın da. Məsələn, sənə o, çiçək-filan gətirmirdi, deyilmi? İndi də məlum olub ki, o, eyni səbəb üzündən və başqa varisi tapa bilmədiyindən öz malını-mülkünü mənə vəsiyyət eləyib. Əksinə, əgər o, bunları sənin adına qoyub getsəydi, bu, daha qərribə görünərdi. Niyə belə etməliydi ki? Sən onun nəyi idin axı?

Qadının ifadə təzi elə təbii və sakit idi ki, Jorj tərəddüdə qapıldı:

– Hər şeyə rəğmən, bu şərtlərdə biz mirasdan imtina etməliyik, yoxsa qürurumuz sarsılsın, dedi-qodular baş alıb gedər, hamı məni ələ salar və gülər. İş yoldaşlarımla onsuz da məni görəndə gözü yoxdur, məni sancmaq üçün elə bir himə bənddirlər. İndi mən hər kəsdən daha artıq dərəcədə öz adımla, şərəfimi qorumalıyam.

Böhtançıların onsuz da oynaşın saydıqları birisindən sənın belə bir miras almağına mən yol verə bilmərəm. Bəlkə də, Forestye bununla razılaşardı, mən isə yox.

Madlena mütiliklə dedi:

– Yaxşı, əziz dostum, bir milyonumuz əskik olmaqla biz onsuz da heç nə itirmirik.

Jorj hələ də otaqda var-gəmindən qalmır və düşündüklərini dilə gətirirdi: dediklərini, guya, birbaşa xanımına ünvanlamırmış kimi görünsə də, əslində, bütün söylədikləri məhz ona aid idi:

– Hə, bir milyon əskik!.. Qoy belə olsun... Neyləmək olar?.. Vəsiyyətnaməsini bu şəkildə tərtib edəndə, bəlkə, heç o özü də mövcud ədəb-ərkana, əxlaqa necə zidd davrandığının fərqlində olmayıb. Bu yolla mənı necə alçaq və gülünc duruma saldığı heç ağına da gəlməyib. Halbuki əsas məsələ yozumlardadır... Əgər mirasın yarısını mənə qoymuş olsaydı, bu işdə heç bir düyün yaranmazdı.

Kişi keçib əyləşdi, ayağını ayağının üstə aşırdı, adətən, gərgin düşüncə, həyəcan və dilxorluq keçirdiyi anlarda elədiyi kimi bığının uclarını burmağa girişdi.

Madlena isə ara-sıra məşğul olduğu tikməsinı əlinə aldı və yumaq açaraq dedi:

– Mən bir kənara çəkiliyəm. Qərarı sən ver.

Uzun müddət susan kişi sonra inamsız halda sözə başladı:

– Vodrekin təkcə səni özünə varis seçməsinı və bununla razılaşmağına camaata başa salmaq mümkün deyil. Mövcud şərtlərdə mirasa sahib çıxsaq, onda sənəddəki imzan sənın... zinakarlığını, mənım isə yumşaqlığına, xoşqeyrətliyimi sübuta yetirəcəyəm... Buna razılıq verməyimiz ancaq belə yozula bilər, bildin? Ona görə də fərasətli bir gediş, bir çıxış yolu düşünüb tapmalıyıq ki, bu işə abırlı don geydirək. Məsələn, onun öz irsini bizim, yəni ərlə-arvadın arasında bərabər bölüşdürməsi barədə şeyiələr yaya bilərik.

Madlena söhbətə qoşuldu:

– Əgər əlimizdə imzalı vəsiyyətnamə varsa, bunu necə edəcəyimizi, düzü, ağıma heç sığışıra bilmirəm.

– Oho, bu, çox asandır! Sən mənım adıma bağışlama sənədi imzalayaraq, sözügedən mirasın yarısını mənə həvalə edə bilərsən. Övladımız olmadığından buna qarşı heç kəs etiraz edə bilməz. Bu yolla biz bədxahlarımızın ağızını tıxayarıq.

Qadının səsində yenə də səbirsizlik çalarları duyuldu:

– Amma əlimizdə Vodrekin imzaladığı sənəd ola-ola bədxahlarımızın ağzını necə yuma biləcəyimizi heç cür təsəvvürümə gətirmirəm.

Jorj özündən çıxdı:

– Nə dilbilməzsən! Axı kim bizi məcbur edir ki, bu vəsiyyətnaməni ona-buna göstərək və ya divardan asaq? Hamıya deyirik ki, qraf de Vodrek öz sərvətini bizim aramızda bərabər bölübmüş... Vəssalam... Onu da unutma ki, mənim iznim olmadan sən bu mirası qəbul edə bilməzdin. Odur ki mən bu işə ancaq bir şərtlə razılıq verirəm – mirası bölüşəcəyik, əks halda, mən aləmin dilinə-ağzına düşəcəyəm.

Qadın bir daha onu sınaıçı nəzərlərlə süzdü:

– Necə istəyirsənsə. Mən razıyam.

Bayaqdan bu cavabı gözləyən Jorj durub otaqda bir az da var-gəl elədi. Deyəsən, şübhələrin caynağından, hələlik, qurtulmamışdı və bu yolla xanımının nüfuzedicı baxışlarından yayınmağa çalışırdı.

Jorj dedi:

– Yox... Yox, yox və bir daha yox... Yaxşısı budur, gəl mirasdan tamamilə imtina edək... Bu daha doğru... daha abırlı... və ləyaqətli yoldur... Əgər belə etsək, başqalarına bizi qaralamaqdan ötrü heç bir şans vermərik. Hətta ən bədxah adamlar da addımımızda ittiham ediləsi bir şey tapmazlar.

O, Madlenanın önündə ayaq saxladı.

– Odur ki, əzizim, istəyirsənsə, mən Lamanerin yanına təkbaşına gedib durumu anlatmaqla bərabər, həm də onunla məsləhətləşim. Nədən çəkdiyimi ona da açıb söyləyim və bizim dedi-qodudan yayınmaq üçün mirası yarı bölmək istədiyimizi bildirim, çünki mirasın tən yarısının mənə çatacağı təqdirdə heç kəs bizə kəc baxa bilməz. Bu isə mənim bütün aləmə: «Xanımım bu mirasdan ona görə imtina eləməyib ki, onu əri də, yəni bu qadının qeyrətini çəkən yeganə şəxs kimi mən də qəbul etmişəm» deyə car çəkməyimə bərabər olacaq. Əks halda, möhkəm qalmaql qopacaq.

Madlena buna sakit səsə və qısaca cavab verdi:

– Necə istəyirsənsə.

Amma əri yenə də uzun-uzadı açıqlamalara gərək duydu:

– Hə, bax miras məhz bu şəkildə bölüşdürülsə, hər şey hamıya gün kimi aydın olacaq. Onun qoyduğu vəsiyyətnamədən bu mənə

çixır: «Mən həyatda ikən onlardan birini özümə daha məhrəm sayırdım, ölümümlə də heç nə dəyişmədi». Biz bunu rədd edib, elə davranmalıyıq ki, guya, aramızda hər hansı ayrı-seçkilik etməyən bir dostumuzdan ortağ miras almışıq. Halbuki onun xanıma daha çox mehr saldığı heç kəs üçün sirr deyildir. Amma mirası bu cütlüyə qoymaqla, o, qadınla olan məhrəmliyinin sırf platonik xarakter daşdığını vurğulamış sayılacaq. Bu fikir onun ağına gəlsəydi, inan mənə, bəlkə də, o məhz belə də edərdi. Amma bunu fəhm edə bilmədiyindən o, belə səhlənkar sənədə imza atıb. Onun hər həftə sənə çiçək gətirməsini çox haqlı olaraq vurğuladın. Özünün sənə bu son hədiyyəsini edəndə də o, görünür, bunun nəticələrini heç götür-qoy etməyibmiş...

Qadın onun sözünü kəsdi:

– Bu məsələni çözdük, – onun səsində xəfif cırıname sezilirdi. – Hər şeyi də anladım. Bu qədər təfərrüat açıqlayaraq çənə yormayına ehtiyac qalmadı. Haydı, dur get notariusa.

– Bax, bunda haqlısan, – deyərək pörtən kişi şlyapasını götürdü, qapıdan çıxanda bir daha xanımına səsləndi: – Onun kuzenini də əlli min franka razı salmağa çalışacağam. Razısan?

Madlena hökmlü tərzdə dilləndi:

– Xeyr. Ona istədiyi məbləği ver, getsin; yəni yüz min frank. Məbləği də mənim payımdan çıxarsan.

Kişi xəcalətə qapıldı:

– Yox, canım, gəl onu da bərabər paylaşaq. Əgər ona adama əlli min versək, onda düz bir milyon frankımız qalar. Tezliklə görüşənədək, quzum, – Jorj əlavə elədi.

Notariusun yanına gedən Jorj, guya, xanımının təklif elədiyi bu variantı ona anlattı.

Səhərişi gün ərhlə arvad arasında tərtib olunan bağışlama müqaviləsinə əsasən, Madlena Dü Rua beş yüz min frankı ərinə həvalə elədi.

Bayırda gözəl hava vardı. Kontordan çıxanda Jorj Madlenaya bir az gəzişməyi təklif elədi. İndi o, özünü qayğıkeş, diqqətli, həssas və uzaqgörən birisi kimi aparırdı. Kefi-damağı çağ idi, ürəyi dağ boyda olmuşdu. Fikirli görünən qadının isə sir-sifətindən sərt ifadə çəkilib getmək bilmirdi.

Payızın yetərinə soyuq günlərindən biri idi. Yoldan ötənlər yeyin gedir, sanki, harayasa tələsirdilər. Gözünü-könlünü oxşayan

xronometrin satıldığı, tez-tez vitrini önündə ayaq saxladığı dükana apardı Dü Rua öz xanımını və dedi:

– İzninlə buradan sənə bir hədiyyə alım.

Xanımı könülsüz dilləndi:

– Necə istəyirsən.

Mağazaya girdilər.

– Nə istəyərdin: üzük, boyunbağı, yoxsa qolbağı?

Qızıl əşyaları və qiymətli qaşları görən qadının üzündəki süni soyuqluq əriyib getdi və vitrinləri zinət əşyaları ilə dolu olan bu məkan onda gözlənilməz bir maraqla oyatdı.

Almaq eşqiylə gözləri yanan qadın dilləndi:

– Bax, bu, gözəl qolbaqdır.

Onun seçdiyi bənzərsiz zərgərlik əşyası olan qolbağının ayrı-ayrı bölümləri fərqli qaşlarla bəzənmişdi. Jorj soruşdu:

– Bu qolbağı neçəyə deyirsiniz?

Zərgərdən cavab gəldi:

– Üç min franka.

– Əgər iki min beş yüzə versəydiniz, götürərdim.

Bir qədər tərəddüdə qapılan zərgər dedi:

– Yox, cənab, verə bilmərəm.

– Qulaq asın, mən sizdən bir də min beş yüz franklıq o xronometri də alacağam və bu eləyəcək cəmi dörd min frank. Nağd ödəyirəm. Razısınız? Əgər razı deyilsinizsə, özünüzü bilin, o biri dükanlardan alaram.

Zərgər bir az nəm-nüm eləsə də, sonda deyilən qiymətə razı oldu:

– Siz deyən olsun, cənab!

Jurnalist öz ünvanını bildirəndən sonra dedi:

– Xronometrin üzərində baron tacının, onun altından isə mənim inisiallarım olaraq əl xəttiylə J.R.K. hərflərinin qravüra olunması barədə də göstəriş verərsiniz.

Bu sifarişdən heyrətlənən Madlenanın dodaqları qaçdı. Mağazanı tərk edərkən qadın incə bir nəvazişlə ərinin qoluna girdi, çünki o, bir daha əmin olmuşdu ki, əri gerçəkdən güclü və fərasətli adamdır. İndi, yəni əlində pulu olandan sonra onun titul da ummağa haqqı çatırdı.

Zərgər onları təzim edərək yola saldı.

– Narahat olmayın, cənab baron, cümə axşamına hər şeyi hazır edərək.

Vodevil teatrının yanından keçirdilər. Orada yeni tamaşa göstərilirdi. Dü Ruadan təklif gəldi:

– İstəyirsən, bu axşam teatra gedək? Həm də lojada yer tapmaq şərtiylə.

Lojada yer tapıldı və onlar ora bilet aldılar.

Kişi təklif elədi:

– Bəlkə, bir restoranda yemək yeyək?

– Ola bilər, böyük həvəslə.

Kişi indi özünü bir ağa kimi hiss etdiyindən xəyalları qanadlanmışdı.

– Bəlkə, sabah birlikdə xanım de Marelgilə şam yeməyinə gedək? Əşitdiyimə görə, əri buradadır. Onunla görüşmək üçün lap burnumun ucu göynəyir.

Ər-arvad onlara baş çəkдилər. Məşuqəsi ilə küsdükdən sonrakı bu ilk görüşdən Jorj ehtiyatlanırdı. Ona görə də arvadıyla ora getmişdi ki, ən azından, aralarında nəyi isə açıqlamaq məcburiyyəti doğmasın.

Yemək çox şən keçdi, həmin axşam gen-bol əyləndilər.

Jorj ilə Madlena evə dönəndə gec idi. Pülləkən qəfəsindəki qaz lampası da söndürüldüyündən jurnalist vaxtaşırı mumlu kibrit yandırmağa məcbur oldu.

İkinci mərtəbədəki meydançada Jorjun yandırdığı kibritin işığı güzgüdə əks olundu və bunun ardınca bu cütliyin silueti bir anlığına zülmət fondan seçildi.

Adama elə gəldi ki, bu bir cüt xəyal qəfil peyda olduğu kimi, həmin andaca gecənin qoynunda əriyəcək.

İşiq daha da artsın deyə, əlini bir az da yuxarılara qaldıran Dü Rua özündənrazı halda qəhəhə çəkərək bağırırdı:

– Baxın ey, milyonçular gəlir!

VII

Mərakeşin işğalından iki ay ötürdü. Tanjeri ələ keçirən Fransa, Afrikanın Tripoliyə qədər uzanan bütün Aralıq dənizi sahillərinə yiyələndiyindən işğal etdiyi bu ölkə ilə bağlı istiqrazlara vəsait yatırmışdı.

Nazirlərdən ikisinin bu sayədə iyirmi milyona qədər qazanc götürdüyü və bunlardan birisinin Laroş-Matye olduğu, az qala, aşkar şəkildə dillərdə dolaşırdı.

Valterin bir güllə ilə iki dovşan vurmasından isə bütün Paris danışırdı: istiqrazlardan otuz-qırx milyon qazanan bu adam mis və dəmir filizi yataqlarından, habelə işğala qədər ucuz qiymətə satın aldığı və Fransa işğalının sabahısı günü müstəmləkə şirkətlərinə satdığı iri torpaq sahələrindən isə daha səkkiz-on milyon götürmüşdü.

Bir neçə günün içində bu adam dünyanın sayılan yönəticilərindən birinə, krallardan daha böyük imkanlara malik zənginlərdən birisinə çevrilmişdi. Adətən, belələrinin önündə hamı baş əyib susduğundan bu cür sərvət sahibləri içlərində qaynayan bütün yaramazlığı, həsədi və alçaq hissləri arxayınqlıqla bu dünyaya püskürə bilirlər.

Artıq bu adam cuhud Valter deyildi. Çoxlarının şübhə bəslədiyi bir bankın direktoru, nə məzhəbə qulluq etdiyi bilinməyən qəzetin naşiri, adı fırladaqlarla bağlı şayiələrdə hallanan deputat deyildi artıq o.

İndi o, zəngin bir yəhudi olan cənab Valter idi.

Və o, bunu hamıya əyani şəkildə sübut etməyə can atırdı.

Fobur-Sent-Onoredə yerləşən və bağının bir ucu Yelisey düzünə çıxan ən dəbdəbəli malikanələrdən birinin sahibi olan Karlsburq knyazının maddi sıxıntılar içində çırpındığını öyrənən Valter bu mülkün bütün mebeli ilə, hətta bircə kreslosuna da toxunulmaması şərtiylə iyirmi dörd saat ərzində ona satılması təklifini irəli sürmüş, bunun qarşılığında üç milyon frank ödəməyə hazır olduğunu bildirmişdi.

Bu məbləğə şirnikən knyaz razılıq vermişdi.

Səhəri gün Valter artıq yeni mülkünə köçməyində idi.

Amma bu ara onun ağılına başqa bir fikir gəldi. Bu cür ideya ancaq Parisi fəth etməyə niyyətli fatehin, məsələn, Bonapartın ağılına gələ bilərdi.

Həmin dövəmdə bütün şəhər əhli Jak Lenoblun komissiyon dükanında satışa çıxarılan, macar rəssamı Karl Markoviçin İsa peyğəmbərin suyun səthində yeridiyini təsvir etdiyi tablosunun* seyrinə axışmaqda idi.

Tabloya heyran qalan sənət tənqidçiləri bir ağızdan bildirirdilər ki, bu əsər bizim yüzildə yaranan ən böyük sənət əsəri sayılmağa layiqdir.

Həmin şəkli beş yüz min franka satın alan Valter onu öz malikanəsinə gətirmişdi: bu yolla o, ictimaiyyətin maraqlı dolu diqqətini yeni məcraya, öz evinə sarı yönəltdi, üstəlik, bütün Parisi özünə həsəd

aparmağa, onu pisləməyə və ya tərifləməyə, bir sözlə, özündən danışmağa məcbur eləmişdi. Sonra o, qəzetlərə elan verdi ki, Paris həyatının ən görkəmli simalarını yaxın günlərdə təşkil edəcəyi bir ziyafətə çağırmaqla xarici rəssamın tablosunu onlara sərgiləyəcək: qoy heç kəs bu sənət əsərinin gözdən uzaq yerdə saxlanmasını ona irad tuta bilməsin.

Əslində, onun evinin qapıları hamının üzünə açıq olacaqdı. Hamı buyurub gəlsin. Sadəcə olaraq, girişdə dəvətnamə göstərmək tələb olunacaqdı.

Dəvətnamədə yazılmışdı: «Cənab və xanım Valterlər sizi dekabrın otuzunda, axşam saat doqquzla on arasında onlara təşrif buyurmağınızı və elektrik lampaları işığında rəssam Karl Markoviçin «Su üzərində yerişən İsa peyğəmbər» tablosunu seyr etməyinizi rica edir».

Postskriptum qismində xırda hərflərlə «Saat on ikidən sonra rəqslər olacaq» cümləsi yazılmışdı.

Deməli, istəyənlər gecə saatlarına qədər qala bilərdilər və Valterlər bunların içindən özlərinə yeni tanışlar seçəcəkdilər.

Bu qeydə diqqət yetirməyənlər kübarlara məxsus laqeyd və ya acgöz maraqla gəlib həm tablonu, həm mülkü, həm də onun sahiblərini saf-çürük edəndən sonra dağılısacaqdılar. Amma qoca Valter onu da əla bilirdi ki, az sonra həmin bu kübarlar yenə onun qapısına gələcəkdilər, çünki bunlar onun kimi az vaxtda zənginləşən digər yəhudilərin də evlərindən ayaq çəkmirdilər.

Bu tədbirdə əsas məqsəd – adları qəzet sütunlarından düşməyən titullu zadəganlara öz evinin yolunu tanıtmaq idi və onların gələcəyinə şübhə yox idi, çünki ötən bir ay yarımında əlli milyon frank qazanmış bu adamı görmək istəyi haqlı idi: buraya gəlib qonaqlara nəzər yetirməklə onları sayacaqdılar, çünki bu İsrail oğlunun «İncil» mövzusunda yaradılmış tablounun seyrinə çağırmağa gərək duyduğu bu adamları, hər halda, görməyinə dəyərdi.

Sanki, o, demək istəyirdi: «Baxın, Markoviçin yaratdığı və «Su üzərində yerişən İsa peyğəmbər» adlanan, xristian boyakarlığının incisi sayılan tablonu mən beş yüz min franka satın almışam və bundan sonra cuhud Valterin gözlərini oxşayacaq bu rəsm onun evini daim bəzəyəcəkdir».

Kübar cəmiyyətində, Jokey-klubun üzvləri və hersoq xanımları arasında bu ziyafətlə bağlı uzun-uzadı müzakirələr getdi və belə

nəticə hasil oldu ki, bu dəvətə gedib-getməməkdə hər kəs sərbəstdir, yəni hamı oraya gedə bilər. Daha öncə bu kübarlar cənab Ptinin sulu boya rəsmlərinə də eyni həvəslə baxmışdılar. Valterlərdəki tablo isə əsl sənət incisi idi və əgər ev sahibi onu görmək istəyənlərin üzünə cəmi bir gecəliyinə öz qapılarını açmışdısa, bəyəm belə fürsəti qaçıрмаq olardı?

İki həftə boyunca «Fransız həyatı» ictimaiyyətin marağını körükləməkdən ötrü hər gün öz səhifələrində dekabrın otuzuna planlaşdırılan o ziyafət barədə hər hansı yazı verməyə çalışırdı.

Öz şefinin bu görünməmiş zəfəri Dü Ruanı yamanca cıradırdı.

Halbuki xanımından beş yüz min frank qopardığı üçün özünü zəngin sayan Jorjun sərvəti onun əliylə milyonlara yiyələnən adamların varidatının yanında dəryada damla idi və o, hələ də lütün, əsl lütün birisiydi. Onun qəzəbdən güc alan həsədi günü-gündən alovlanırdı. Bütün dünya-ələmə acığı tutmuşdu: bu səbəbdən artıq o, Valterlərin evinə ayaq basmırdı. Laroşun məsləhətinə uyan və ona Mərakeş istiqrazları aldırən xanım Valterə və vaxtilə onun başını piyləsə də, əvvəlki kimi onun xidmətlərindən yararlanan, həftədə iki dəfə evindəki şam yeməklərinə qatılan nazirə nifrət bəsləyirdi o. Laroşa katiblik edir, dediklərini qeydə alır, gətir-götür işlərini görürdü, hər dəfə onun diktəsiylə yazı yazanda bu özündənrazı hərifin boğazını üzməkdən özünü güclə saxlayırdı. Hökumət üzvü kimi Laroş sən deyən nüfuz sahibi deyildi, nazir portfelinə əlində saxlama səbəbinin isə onun içinin qızilla dolu olmasından qaynaqlandığını hər vəchlə gizlətməyə çalışırdı. Amma Dü Ruanı bu qızılın işiltisini, təsirini hər şeydə sezirdi: ala-yarımcıq bir vəkilin son vaxtlar danışığında peyda olan çiyrəndirici çalarlarda, davranışlarındakı sırtıqlıqda, ölçüsüz-biçisiz fikir yürütməsində və özünə sonsuz güvəninə ortaya çıxırdı bu.

Dü Ruanın evində Laroş əsl ağa kimi davranırdı və qraf de Vodrekin yerini tutmuşdu: həftənin bəlli günlərində şam yeməyinə gələn bu adam evin ikinci ağası kimi qulluqçulara buyruqlar verirdi.

Jorjun ona dözməyə daha dözümlü qalmamışdı: bu hərifin yanında o, qəzəbini güclə cilovlayırdı, dişləməyə hazır, amma hələlik, buna cürəti çatmayan quduz it kimi davranırdı. Bunun əvəzinə bütün acığını Madlenadan çıxanda bunun səbəbini anlamayan qadın çiyinlərini çəkər, şiltaq uşaq kimi ona fikir verməzdi. Amma

onun daim qanıqara olması arvadının da gözündən yayınmamışdı. Madlena deyirdi:

– Səni heç cür anlaya bilmirəm. Hər işin yolunda getsə də, daim nədənsə narazısan.

Bu zaman o susaraq arxasını arvadına çevirirdi.

Əvvəlcə Jorj şefin düzənlədiyi ziyafətə getməyəcəyini, ümumiyyətlə, bundan sonra o özündənmüştəbeh cuhudun evinə qədəm qoymayacağını elan elədi.

Xanım Valter son iki ay ərzində hər gün ona məktublar göndərir, Jorjun təklif edəcəyi istənilən yerdə görüşə hazır olduğunu, aşnasının adına udduğu yetmiş min frankı ona vermək istədiyini bildirirdi.

Amma o, məşuqəsinin bu yalvarış dolu məktublarını yandırır, onları cavabsız qoyurdu. Jorj ortağ oyunlarındakı payından heç də imtina etməmiş, sadəcə, bu yolla qadının mənliliyini ayaqlamaq, ona aşkar nifrətini bürüzə vermək istəyirdi. İndi hədsiz zəngin olan bu qadına o da özünün son dərəcə qürurlu birisi olduğunu göstərirdi.

Tablonun sərgilənəcəyi gün Madlena onu inandırmağa çalışdı ki, əgər Valterlərin ziyafətinə getməsə, bununla böyük bir yanlışa yol vermiş olacaq.

Dü Rua burnunun altda dedi:

– Əl çək yaxamdan. Mən heç yerə getməyəcəyəm.

Amma nahardan sonra qəflətən fikrini dəyişdi:

– Görünür, məcburən bu ziyafətə qatılacağıq. Haydı geyin.

Bu xəbəri çoxdan gözləyən qadın dilləndi:

– On beş dəqiqəyə mən hazır olacağam.

Əyin-başını geyinərkən və hətta karetədə yola düzələndən sonra da Jorj deyilməyinə ara vermirdi.

Karlsburq malikanəsinin əsas girişindəki dörd küncdə yanan mavi rəngli elektrik fənərləri xırda kürələrdən ibarət idi. Yüksək artırmaya aparən pilləkənə misilsiz bir xalı sərilmişdi. Hər pillədə dayanan və heykəli xatırladan xidmətçilərin əynində isə zərbaftalı geyim vardı. Dü Rua bunu görüb deyindi:

– Əcəb gözə kül üfürürlər!

Acığından çiyinlərini çəkən bu adamın içindəki həsəd getdikcə daha da alovlanırdı. Arvadı ona təpindi:

– Belə bir evin olana qədər döz və dilini dinc saxla.

İçəri keçib pişvazlarına yürüyən qulluqçulara öz ağır üst geyimlərini təhvil verdilər.

Burada xeyli xanım və cənab toplaşmışdı, onlar da öz xəz geyimlərini çıxarırdılar. Pıçılıtlar dolaşırdı:

– Misilsizdir! Misilsizdir!

Geniş vestibülün divarları Marsla Veneranın eşq macəralarını təsvir edən qobelenlərlə üzəlmişdi. Sağ və sol cinahlardakı nəhəng pilləkənlər ikinci mərtəbədə birləşirdi. Döymə metaldan hazırlanmış məhəccərlər görəni valeh edirdi, onların çoxdan çəkilən və zamanla tündləşən qızılı elementləri pillələrin qırmızı mərməri fonunda bərq vururdu.

Zalların girişində bir cüt azyaşlı qız durmuşdu. Birisi pənbə, digəri isə mavi paltarda olan bu qızcığazlar xanımlara çiçəklər paylayırdılar. Hamı bunun çox gözəl düşünüldüyünü etiraf etməkdəydi.

Zallar artıq adamla doluydu.

Xanımların çoxusu qapalı paltarlar geyinmişdi: görünür, bu yolla onlar ziyafətin adı və fərdi sərgidən seçilmədiyini vurğulamaq istəyirdilər. Özünü rəqsə hazırlayanlar isə dekolte paltarlara üstünlük vermişdilər.

Rəfiqələrinin əhatəyə aldığı xanım Valter ikinci zalda oturmuşdu və qonaq-qaranı qarşılamaqla məşğul idi. Onu tanımayan qonaqların çoxusu isə otaqları muzey kimi dolaşır və ev sahiblərinə, ümumiyyətlə, məhəl qoymurdular.

Dü Ruanı görə ev sahibəsinin bət-bənizi ağardı: bir anlığına o, kişiyə sarı getməyə cəhd etsə də, sonra özünü tox tutdu və kişinin ona yanaşmasını gözlədi. Kişi ona dəbdəbəylə təzim elədi, Madlena isə tərif və heyranlıq dolu sözlərlə ev sahibəsinə söhbətə tutdu. Arvadını xanım Valterlə baş-başa buraxan Jorj kütləyə qarışdı, çünki bütün bu cah-calalı gözü götürməyənlərin burada yetərinə çox olacağını bildiyindən onların dediklərini duymaq keçirdi könlündən.

Bahalı parçalarla, italyan üslubunda tikmələrlə bəzədilmiş, ən müxtəlif üslublara və rəng çalarlarına malik Şərq xalıları ilə döşənmiş, divarlarından qədim rəssamların tabloları asılmış beş zal bir-birinə açılırdı. Qonaqların ən çox bəyəndiyi zal XVI Lüdivik üslubundakı, bir növ, buduarı xatırladan, divarları solğun mavi rəngli fonda pənbə qızılgüllərlə dolu ipək parça ilə üzəlmiş xırda

otaq oldu. Oradakı son dərəcə incə mebel dəsti də eyni parça ilə üzlənmişdi, taxta qisimlərə isə qızılı təbəqə çəkilmişdi.

Məşhur adamlardan hersoginya de Ferraçini, qraf və qrafinya de Ravenel, general knyaz d'Andremon, gözəllər gözəli markiza de Dün və teatrlardakı bütün ilk tamaşalara qatılan kübarlar indi Jorjun gözləri önündəydilər.

Kimsə birdən onun əlindən yapışdı. Gənc və şux bir səs onun qulağına pıçıldadı:

– Aha, axır ki, ələ keçdiniz, zəhləmgetmiş Əziz dost! Haralara qeyb olmusunuz belə, hə?

Buludu xatırladan saman saçların altından ona Süzanna Valterin kuklanını xatırladan gözləri dikilmişdi indi. Onu görə Jorj xeyli məmnun oldu və istiqlallıqla əlini sıxdığı qıza üzrxahlıq etməyə başladı:

– Heç imkan tapmırdım. Son iki ayda hədsiz məşğul olduğumdan heç yerə çıxmırdım, vallah.

Qız ciddi bir tərzdə dilləndi:

– Bu, yaxşı deyil, həm də heç yaxşı deyil. Bizim, yəni anamın və mənim sizi necə sevdiyimizi bilə-bilə, bizi məyus etmişiniz. Şəxsən mən sizsiz həyatı təsəvvürümə gətirmirəm. Sizi görməyəndə qüssədən özümü asa da bilərəm. Bütün bunları indi ona görə açıq etiraf edirəm ki, bir daha həyatımdan qeyb olmayasınız. Əlinizi verin, «Su üzərində yeriyən İsa peyğəmbər»i mən özüm sizə göstərmək istəyirəm. Tablo o başda, oranjereyanın arxasındadır. Şəkli görməzdən öncə qonaqlar bütün zalları dolaşsınlar deyə atam onu oradan asdırıb. Bu malikanəsinə elə heyrandır ki, heç ağılınıza da gətirməzsiz!

Onlar kütlənin içiyə ağır-ağır irəliləyirdilər. Hamı bu yaraşlıq kişiyyə və yanındakı incə-mincə qıza baxmaqdan ötrü geri qanılırdı.

Tanınmış bir rəssam özünü saxlamayıb:

– Əcəb cütlükdür! Necə də yaraşırlar! – dedi.

Jorj öz-özünə düşündü: «Əgər mən, həqiqətən də, fərasətli birisi olsaydım, bu qızla evlənərdim. Amma öz aramızdır, buna mane olacaq heç nə yoxdur. Bəs niyə bu fikir indiyədək ağılıma gəlməyib? Necə olub ki, mən tam başqa birisiylə evlənmışəm? Ah, axmaq başım! Görək əvvəlcədən hər şeyi ölçüb-biçəndən sonra hərəkətə keçəydim».

Həsəd, aşındırıcı bir həsəd hissi damla-damla onun canına, qanına işləyir, içindəki bütün xoş duyğuları, bütün həyatını ağıya, zəhərə çevirirdi.

Süzanna dilləndi:

– Gerçək sözümdür, Əziz dost, bizə tez-tez gəlin. Daha atam varlandığı üçün gen-bol şiltaqlıq edə, kefirmiz istədiyi qədər məzələləyə bilərik.

Amma kişi, hələlik, öz fikir aləmində idi.

– Hə də, indi siz ərə gedəcəksiniz! Özünü bir yaraşığı, amma bir az kasıblamış şahzadə tapacaqsınız və bir daha üzünüzü görənlər cənnətlik olacaq.

– Yox, canım, hələ ki, tezdür! – deyə qız səmimi şəkildə etiraz etdi. – Mən ancaq könlümə yatan, həm də hədsiz dərəcədə könlümü oxşayan birisiylə ailə quracağam, çünki zənginliyim hər ikimizə yetər.

İndi kişi yanlarından ötən adamların, yüksək kübar təbəqəsi təmsilçilərinin adlarını qıza kinayəli təbəssümlə və məzəli bir tərzdə sadalayırdı: bu adamların çoxusu özlərinin köhnədənqalma kübar titullarını Süzanna kimi zəngin iş adamlarının qızlarına satmaqla güzəranlarını təmin edirdi. Bəziləri xanımlarıyla yaşayan, digərləri isə yalqız, subay-soluq və pozğun həyat sürən bu adamlar ətrafdakılardan yalnız hörmət və izzət görürdülər.

Jorj deyirdi:

– Mərc gələyəm ki, bir altı ay sonra siz də belələrinin qarmağına keçəcəksiniz. Ya knyaz xanımı, ya markiza, ya da hersoginya olacaq və bundan dolayı, möhtərəm xanım, siz mənə ağayana tərzdə, qıyqacı baxacaqsınız.

Cırnayan qız əlindəki yelpiclə onun əlinə vurub and içirdi ki, yalnız sevib ərə gedəcək.

Kişi isə onu cırnadırdı:

– Ona baxarıq, onu görərik hələ, çünki bunu etməməkdən ötrü siz çox varlısınız.

Qız sözü dəyişdi:

– Amma siz də zəngin sayılırsınız, çünki miras almısınız.

Kişi üz-gözünü turşutdu:

– Söz tapdın da danışmağa! Aldığım iyirmi min frank renta indiki zəmanə üçün tumpulu sayıla bilər.

– Amma xanımınız da miras alıb.

– Hə. İkimizə cəmi bir milyon frankımız var. İldə qırx min gəlir əldə edəcəyik. Bu pula adam heç könlü istəyən səfərə də çıxıbilməz.

Sonuncu zalda gözləri önündə iri bir qış bağçası, oranjeraya açıldı. Burada saysız-hesabsız və uca tropik ağaclar, onların çətirləri altıda isə nadir çiçəklər gözə dəyirdi. Ağacların yaşıl örtükləri arasından süzülən işıq şüaları gümüşü rəngə çalırdı, nəm torpaq qoxusu hopan havada bitkilərin bihuşedici ətri vardı. Bu şirin və başgicəlləndirici rayihədəki qoxu çalarları adamı qıcıqlandırır, hal-sız edir, ona süni və naxoş bir əhval aşılayırdı. Sıx əkilməmiş bir cüt kol sırasının ortasına sərilmiş xalılar adama mamır örtüyünü xatırladırdı. Sol tərəfdə, palma budaqlarının günbəzvari çətiri altında Dü Rua ağ mərmərlə üzələnmiş hovuzu gördü. Hər küncündə iri, saxsıdan qu quşu heykəli olan bu hovuzda rahat çimmək olardı. Qu heykəllərinin aralı dimdiklərindən su fışqırırdı.

Dibi qızılı qumla örtülü olan hovuzda qırmızı rəngli iri balıqlar üzürdü. Domba gözləri və pulcuqlarının arasında mavi zolağı olan bu balıqlar Çindən gətirilən valehedici tikmələri xatırladırdılar adama: suda üzən naringiyə bənzəyən balıqların bəziləri üzsə də, digərləri qızılı qumun üstə donub durmuşdu.

Ürəyi sürətlə çırpınan Dü Rua bir an ayaq saxladı. Öz-özünə dedi: «Bax buna deyərəm səfa sürmək! Adam belə evdə yaşayar da. Bir başqaları üçün bu əlçatandırsa, bəs mən niyə buna can atmamalıyam axı?» Buna bir çarə arayırdı, amma buradaca, həm də əlüstü nə isə bir əlac tapmaq imkansız olduğundan öz gücsüzlüyünə acığı tuturdu.

Yanındakı qızıcığaz isə öz aləmində idi və susurdu. Gözünün ucuyla onu süzən Dü Rua düşündü: «Bundan ötrü bu canlı kukla ilə evlənməyim də yetərli olar!»

Qəflətən Süzanna silkindi və onların önünü kəsən adamlara: «Diqqətli olun!» deyərək səsləndi və onları yanb sağa döndü.

Açılan yarpaqlarını incə barmaqlar kimi göylərə sarı uzadan qəribə bitkilərlə dolu meşənin fonunda və dəniz dalğalarının tən arasında hərəkətsiz dayanan bir insan təsviri vardı önlərində.

Bu mənzərə insana sarsıdıcı təsir göstərirdi. Kənar qisimlərində yaşıllıqlar təsvir olunan bu tablo insanı sehrlə, anlaşılmaz bir aləmə çəkib aparan qara dəliyi xatırladırdı.

Rəsmi diqqətlə süzəndə isə hər şey anlaşılırdı. İçində həvarilərin¹ olduğu güclə sezilən qayığın yalnız yarısı tabloya sığmışdı. Onlardan birisinin, kənarında oturanın əlində tutduğu fənərin işığı İsa peyğəmbərə yönəlmişdi.

İsanın bir ayağı dalğaların üstündəydi və hiss olunurdu ki, dalğa bu ilahi varlığın pəncəsinə tam mütiliklə təslim olub, onu ağışuna alıb. Həm insan, həm də Tanrı olan varlığın çevrəsindəki hər şey zülmətə qər q olmuşdu. Təkcə göydə sayrısan ulduzlardan başqa. Tanrının möcüzəsinə fənər tutan həvaridən başqa digər iştirakçılarnın fənərin solğun işığında nəzərə çarpan sifətlərində mübarək bir heyrət oxunurdu.

Bu tablo son dərəcə güclü və təsirli bir sənət incisiydi. Belə əsərlər tamaşaçının fikirlərinə axar verməklə yanaşı, həmişəlik yaddaşa hopur.

Seyrçilər lal-dinməz tablunu süzür, sonra fikirli halda kənara çəkilib və yalnız aradan bir müddət keçəndən sonra əsərin özəllikləri barədə fikir söyləməyə cürətlənirdilər.

Tablonu süzən Dü Rua dedi:

– Belə gözəl bir əşyanı satın almağı özünə rəva bilməyin özü yüksək zövqdən xəbər verir!

Tablonu görməyə can atan, axışan seyrçilər onu hər tərəfdən sıxışdırır, itələyirdilər. Buna görə də Süzannanın xırda əlini ovcunda xəlifcə sıxaraq, o, tabloda kənarlaşmalı oldu.

Süzanna xəbər aldı:

– Şampan içmək istəyirsinizsə, gəlin bufetə gedək. Orada atamı da görərik.

Get-gədə tünləşən zallardan təkrar ağır temple keçməli oldular. Bu cür ictimai tədbirlərə düşkün olan hay-küylü və geyim-kecimli kütlə burada özünü lap evindəki kimi sərbəst aparırdı.

Qəflətən kiminsə dediyi: «Bu da Laroşla xanım Dü Rua» sözlərini Jorjun qulaqları aldı.

Bu sözlər onun qulağına rüzgarın uzaqlardan gətirdiyi, naməlum bir xışıltı kimi gəlib çatdı. Görəsən, bunu deyən kim idi elə?

Həndəvərinə göz gəzdirdikdə baxışları, həqiqətən də, nazirin qoluna girən arvadına sataşdı. Göz-gözə baxışan bu cütlük məh-rəm bir mövzuda nə isə pıçıldaşır və gülümsünürdü.

¹ *Həvari* – həzrəti-İsanın əshabəsi (apostol)

Jorja elə gəldi ki, çevrəsindəki hər kəs bunlara baxıb qeybət edir. Acı yaşantının təsiri altında bu iki nəfəri döyüb-öldürmək kimi anlamsız və azgın bir istək baş qaldırdı içində.

Arvadı onu gülünc vəziyyətdə qoymuşdu. Ağılına Forestye gəldi. Bəlkə də, elə indi onun arxasınca da «buynuzlu Dü Rua» deyirdi hamı. Axı kim idi, nəciydi bu qadın? Yetərincə gözüaçıq, fərasətli olsa da, sən deyən bir istedadı yox idi onun. Evinə gəlib-gedən qonaqlar bunu Jorja görə edir, ondan çəkinirdilər, çünki ondakı gücü hiss edirdilər. Amma sıradan jurnalistlər sayılan bu ər-arvad barədə orada-burada söz düşəndə, hər halda, ağızlarını Allah yoluna qoyurdular. Ailəsinin adına vaxtaşırı ləkə gətirən, özü barədə dedi-qodulara rəvac verən, bütün davranışlarıyla qalmaqal-lara səbəb olan bir arvadla onun irəli getməsi, yüksəlməsi imkansız idi. Bu qadın artıq ona yük olmağa başlamışdı. Kaş o lap əvvəldən belə olacağını biləydi, sezəydi! Onda o daha irimiqyaslı və cürətli bir oyuna girişirdi! Hətta bu oyundan tək qazancı balaca Süzanna olsaydı, yenə də bəsiydi! Bəs niyə əvvəllər o, kor olub, bunları anlamayıb, hə?

Onlar yeməxanaya girdilər: mərmər sütunları olan və divarları qədim qobelenlərlə üzələnən bu otaq çox iri idi.

Öz işçisini görə Valtər qollarını yanlara açaraq ona sarı gəldi. Həyatından çox razı görünürdü:

– Hər tərəfi dolaşa bildinizmi? Süzanna, sən ona hər yeri göstərdinmi? Görürsünüz də, Əziz dost, nə qədər qonağımız var? Knyaz de Gerşi gördünüzümü? O, indicə bir stəkan punş içmək üçün buraya baş çəkmişdi.

Bu ara ev sahibi senator Risolenə sarı cumdu. Özündən çox müştəbeh görünsə də, əslində, bazar dəllalına oxşayan xanımının qoluna girmişdi senator və qadının burada gördüyü ehtişamdan duyduğu çaşqınlıq göz qabağında idi.

Ucaboylu, arıq, sarışın bakenbardlı və başı dazlaşmağa başlayan bir gənc Süzannaya təzim elədi. Görkəmindən onun kübar ailənin ədabazlarından biri olduğu anlaşılırdı. Kimsə onun adını çəkdi: «Markiz de Kazol» və Jorj həmin an Süzannanı bu hərifə qışqandı: görəsən, qızla çoxdan tanış idilər? Yəqin ki, qızın ailəsi varlandıqdan sonra! Bu hərifin qıza girişmək istəyi onun gözündən yayınmadı.

Kim isə Jorjun qoluna girdi. Bu, Norber de Varen idi. Laqeyd və yorğun görünən qocaman şairin yağlanmış saçları və nimdaş frakı diqqəti özünə çəkməkdəydi. O dedi:

– Bunlar belə məclisləri şənlik hesab edirlər. Bir azdan rəqslər başlayacaq, hamı dağılışandan sonra isə öz aşnalarıyla eys-ışrətə yollanan qız-qadının könlü xoş olacaq. Lətif bir şampan içmək istərdinizmi?

Bunu deyərək o, öz qədəhinə şərab süzdü. Jorj ikinci qədəhi qaldırdı. Norber ona baş əyərək:

– Dəyəri milyonlarla frankla ölçülən mənəvi hissən sərvət üzərində qələbəsi şərəfinə içirəm, – dedi və məhrəm bir səs tonuyla əlavə elədi: – Mən başqasının cibindəki o pullara zərrəcə həsəd aparmıram və bu etirazım sırf prinsipial əhəmiyyət daşıyır.

Dü Rua artıq onu dinləmirdi də. Markiz de Kazola qoşularaq oradan sivişən Süzannanı baxışlarıyla axtarıb tapmadıqda o, Norberdən yaxasını qurtarmaqla axtarışa çıxdı.

Amma maraqlı dolu qələbəlik yolunu kəsdi. Birtəhər bu kütləni yardıqda isə o, ər-arvad Marellərlə üz-üzə gəldi.

Xanımla tez-tez görüşsə də, kişini çoxdan görməmişdi. Ona görə də kişi hər iki əlini ona uzatdı:

– Əzizim, Klotilda vasitəsilə mənə çatdırdığınız o məsləhətə görə bilsəniz sizə necə minnətdaram! Məraş istiqrazı sayəsində, təxminən, yüz min frank qazandım və buna görə özümü sizə borclu sayıram. Dəyərlı dost məhz sizin kimi olur, vallah!

Oradakı kişiler bu zərif və canlara dəyən qarasac xanımı süzməkdə idilər.

Dü Rua dilləndi:

– Əzizim, onda xidmətim qarşılığı mən də sizdən bir qulluq umuram: xanımınızı əlinizdən alacağam, daha doğrusu, ona əlimi verəcəyəm. Ər-arvadları həmişə ayırmaq lazımdır axı.

Cənab de Marel mütiliklə baş əydi:

– Buna haqqınız var. Əgər bir-birimizi itirsek, bir saat sonra burada görüşək.

– Çox gözəl.

Dü Rua və Klotilda insan qələbəliyinə tərəf üz tutdular. Qadının əri də onların ardınca düşdü. Klotilda dedi:

– Valterlərin bəxti yamanca gətirir. Hədsiz işgüzarlıq bax buna deyərlər!

– Neyləyəsen! İradəli adamlar gec-tez, amma həmişə istədiklərinə nail olurlar, – deyə əlavə elədi Jorj.

Qadın dilləndi:

– Hər qızının cehizi iyirmi, otuz milyon frank olacaq. Üstəlik, Süzanna həm də yaraşıqlıdır.

Kişi susdu. Beynində dolaşan fikri bir başqasının dilindən eşitməkdən o, adətən, rəncidə olurdu.

Qadın, hələlik, «Su üzərində yeriyan İsa peyğəmbər» rəsmi görməmişdi. Jorj onu həmin zala ötürməyi təklif elədi. Yol boyu bir az qeybət elədilər, qarşılarna çıxan yad adamlarla məzələndilər. Məsələn, yanlarından ötən və frakının yaxasına bir sürü orden taxan Sen-Poten onlara hədsiz dərəcədə gülünc göründü. Hətta onun ardınca gələn səfirin də yaxasında bu reportyorunku qədər orden yox idi.

Dü Ruadan atmaca gəldi:

– Cəmiyyət deyil e, həftəbecərdir!

Onunla salamlaşmağa tələsən Buarenanın da yaxalığında onun duel günü taxdığı o sarı-yaşıl lent gözə dəyirdi.

Kiçik qəbul otağında özünü xeyli sərbəst aparan şişman vikontessa de Persmür bir hersoqla söhbət edirdi. Jorj pıçıldadı:

– Eşq elan edirlər.

Oranjereyada Laroş-Matye ilə Madlena yanaşı oturmuşdular. Bitkilər sıx olduğundan burada olduqları heç sezilmirdi. Bu cütlüyün üzündən, sanki, bu sözlər oxunurdu: «Biz burada, hamının gözü qabağında görüşmək üçün vədələşmişik. Barəməzdə nə deyirlər desinlər, heç vecimizə də deyil».

Xanım de Marel Karl Markoviçin İsa peyğəmbəri təsvir edən tablosuna heyran oldu. Geri dönsələr də, qadının ərini tapa bilmədilər. Jorj soruşdu:

– Lorina neyləyir, hələ də mənə kin saxlayır?

– Hə, heç nə dəyişməyib. Səni görmək belə istəmir. Barəndə söz düşən kimi durub oranı tərk edir.

Kişi susdu. Qızın ona qarşı bəslədiyi nifrət onu üzdü, qüسسələndirdi.

Qapının ağzında Süzanna onları saxladı:

– Aha, burada imişsiniz! Hə, Əziz dost, sizi tənhalığa məhkum edir və gözəl Klotildanı əlinizdən alıram – çünki ona öz otağımızı göstərmək niyyətindəyəm.

Özlerini insan qələbəliyi arasına vuran bu xanımlar sürətlə irəliləməyə başladılar: zərif məxluqlar aradan sivişərək və ya ilan kimi qıvrılıaraq hərəkət etdiklərindən, adətən, bunu yaxşı bacarırlar.

Elə bu an kimsə pıçıldadı:

– Jorj!

Bu, xanım Valter idi. Səsini bir az da qısan qadın dedi:

– Ah, necə də amansızsiniz! Niyə mənə əzab verirsiniz? Sizə bir-iki kəlmə sözümlə var idi, ona görə də Süzəttadan rica elədim ki, sizi rəfiqənizdən ayırsın. Qulaq asın, mən gərək... gərək mən elə bu axşam sizinlə danışım... ya da... əks halda, mənim nəyə əl atacağımı heç ağılınıza da gətirməzsiniz. Oranjereyaya tərəf gedin. Sol tərəfdə bağa açılan qapı görəcəksiniz. Xiyabanın lap axırında bir köşk var. On dəqiqədən sonra mən orada olacağam. Əgər bundan da imtina eləsəniz, burada, elə bu dəqiqə bir həngamə çıxaracağam ki, gəl görəsən!

Qadını təkəbbürlü baxışlarla süzən Jorj dedi:

– Yaxşı, yaxşı. On dəqiqəyə o dediyiniz yerdə olaram.

Beləcə ayrıldılar. Amma yolda Jak Rivalla rastlaşdığı üçün kişi az qaldı geciksin. Jorjun qoluna girən məsləkdaşı böyük həvəslə ona ən son yenilikləri sadalamağa başladı. Görünür, o, buftədən təzəcə çıxmışdı. Jakdan qurtulmaq üçün Jorj onu qapıda rastlaşdığı xanım de Marelə təhvil verdi. Yol boyu o, Laroşla öz xanımının böyründən də səssizcə keçməliydi. O iki nəfərin başı qızgın söhbətə qarışdığından Jorj hər hansı çətinlik çəkmədən özünü bağa sala bildi.

Buranın havası necə sərin idisə, Dü Rua özünü buz kimi soyuq su vannasında hiss elədi. «Vallah, soyuqlamasam yaxşıdır» deyə düşündü və çıxartdığı cib dəsmalını şərfmiş kimi boynuna doladı. Sonra ağır-ağır xiyabanla irəlilədi; çox işıqlı məkandan buraya keçdiyi üçün gözləri ətrafı fərli seçmirdi.

Hər iki cinah boyu əkilən kolların yarpaqsız budaqları yırgalanırdı. Pəncərələrdən süzülən işıq bitkilərin üzərində boz ləkələr yaratmaqdaydı. Qəflətən irəlində, cığırda bəyaz bir ləkə göründü və elə həmin dəqiqə dekolte paltardakı xanım Valter onun qabağına qaçaraq pıçıldadı:

– Ah, bu sən sən? Niyə belə edirsən, yoxsa məni çərlətməkdir fikrin?

Jorj təmkinini pozmadan:

– Amma gəl bu faciəli söhbətlərdən başlama, – dedi. – Yoxsa indicə buranı tərkd edərəm.

Qollarını kişinin boynuna dolayan və dodaqlarını, az qala, onun dodaqlarına toxunduran qadın dedi:

– Axı mən sənə neyləmişəm? Niyə bu yaramazlıqları mənə rəva görürsən? Sənə neyləmişəm, hə?

Kişi onu itələməyə cəhd elədi:

– Son görüşümüzə bütün düymələrimi sən öz saç tellərinlə sarıdığı üçün, az qala, arvadla aramız dəyəcəkdi.

Əvvəlcə buna heyrətlənsə də, sonra qadın başını yırğaladı:

– Xeyr, sənin arvadın belə şeylərdən çınamaz. Yəqin, məşuqələrinəndən birisiymiş o qısqanclıq səhnəsini çıxaran.

– Mənim məşuqəm-zadım yoxdur.

– Sus, sən Allah! Bəs onda niyə mənə heç baş çəkmirsən? Həftədə bir kərə şam yeməyinə də gələ bilmirsən yəni? Bütün fikrim-zikrim sənin yanındadır, xəyalın bir an önümdən getmir, hər an adını pıçıldamayım deyə özümü güclə saxlayıram. Bütün bunlar sənə olan sevgimdəndir. Yox, sən bunu heç vaxt anlamazsan! Mənə elə gəlir ki, başıma çuval keçirilib, məngənədə sıxılıram və mənə nələr olduğunu anlamaqda acizəm! Səninlə bağlı keçirdiyim hissdən, həyəcandan nəfəsim daralır, ürəyim – bax, buram, – sıxılır, ayaqlarım bir-birinə dolaşdığından bəzən yeriye də bilmirəm. Günlərlə bir küncdə oturub, heç nə eləmədən ancaq səni düşünürəm.

Kişi heyrətlə bu qadını süzürdü. Yox, indi onun qarşısında dayanan bu vaxta qədər özünü şiltaq və şişman qızıcıqaz kimi aparın xanım deyildi: cavabsız sevgidən ağılını itirən, çarəsizliyə qapılan bu qadın hər şeyə əl atardı.

Bu arada Jorjun beynində hansısa dumanlı niyyətlər baş qaldırmaqda idi. O dilləndi:

– Əzizim! Dünyada əbədi sevgi olmur. Adamlar rastlaşır və bir müddət sonra ayrılırlar. Bu təmaslar, bizimki kimi uzanırsa, onda tərəflər bir-birinə çəkilməz yük olur. Sənə səmimi deyirəm: mən artıq tükənmişəm. Amma əgər səndəki sağlam düşüncə məni bir dost kimi qəbul etməyinə imkan verərsə, yalnız o şərtlə mən əvvəlki kimi sizə gəlib-gedərəm. Hə, nə deyirsən: özünü ələ alacaq qədər iradənin varmı?

Çılpaq qollarını kişinin çiyinlərinə qoyan xanım Valter pıçıldadı:

– Səni görmək xətrinə mən hər şeyə hazırım.

Kişi yekunlaşdırdı:

– Deməli, danışdıq: biz səninlə yalnız və yalnız dostuq.

Qadın pıçıldadı:

– Hə, danışdıq, – sonra dodaqlarını ona uzatdı. – Daha bir və...
sonuncu öpüş.

Kişi xəfifcə dirəndi:

– Yox. Gərək sözünü tutasan.

Qadın geri dönüb göz yaşlarını siləndən sonra korsajından çıxardığı, pənbə rəngli ipək lentlə bağlanmış zərfi Dü Ruaya uzatdı.

– Al. Bu, Mərakeş istiqrazından sənin payına düşən uduşdur. Onu sənin adına udduğuma bilsən necə şadam! Alsana...

Kişi imtina eləməyə cəhd göstərdi:

– Yox, bu pulları almaram!

Amma qadın lap özündən çıxdı:

– Oh, yoxsa bu, sənin tərəfindən ən böyük qəddarlıq olacaq! Bu pullar səndən başqasının deyildir. Əgər onları qəbul eləməsən, alıb zibil qutusuna atacağam. Amma mənim xətrimə sən bunu etməyəcəksən, elə deyilmi, Jorj?

Dü Rua zərfi alıb cibinə dürtdü və xatırlatdı:

– Getmək vaxtıdır, yoxsa ciyərlərini soyuqladacaqsan.

Qadın qısıq səslə:

– Nə yaxşı olardı! – dedi. – Ah, kaş ölüb qurtarsaydım!

Sonra o, çilgün və çaşqın tərzdə, çarəsiz halda kişinin əlini tutub öpdü və evə sarı qaçdı.

Dərin fikirlərə dalan Jorj ağır addımlarla onun ardınca yola düzəldi. Oranjereyaya girdikdə artıq başını dik tutmuşdu və dodaqlarında təbəssüm dolaşırdı.

Laroşla Madlena artıq buranı tərک eləmişdilər. Qələbəlik seyrəlmişdi. Bala az adamın qalacağı bəlli idi. Bu ara Jorj bacısıyla əl-ələ dolayan Süzannanı gördü. Ona yaxınlaşan qızlar ilk kadrihdə¹ qraf de Latur-İvelenlə birlikdə onlara kavalərlik etməyi təklif elədilər. Kişi təəccüblə xəbər aldı:

– O kimdir elə?

¹ Kadril – rəqs adı

Süzanna çoxbilmişcəsinə gülümsünərək:

– O, bacımın təzə dostudur, – dedi.

Roza cırnadı:

– Əcəb utanmırsan, Süzetta! Axı o, mənim olduğu qədər elə sənin də dostundur.

– Mən nə dediyimi yaxşı bilirəm.

İnciyən Roza onları tərk elədi.

Dü Rua şıqlıqla Süzannanın biləyindən tutub, mülayim bir səslə soruşdu:

– Qulaq asın, gözəl qızım, siz məni öz dostunuz sayırsınız?

– Əlbəttə ki, Əziz dost.

– Mənə etibar da edirsiniz?

– Hər mənada.

– Bugünkü söhbətimizi necə, xatırlayırsınız?

– Hansını?

– Sizin evliliyiniz barədəkini. Daha doğrusu, sizin ərə gedəcəyiniz adamla bağlı söhbətimizi.

– Hə.

– Elə isə, deyin: mənə bir şeyi vəd edərsinizmi?

– Hə. Amma nəyi axı?

– Söz verin ki, kim sizinlə evlənmək istəsə, mənimlə məsləhətləşəcək və bu məsələyə münasibətimi öyrənmədən o adama razılıq verməyəcəksiniz.

– Danışdıq, söz verirəm.

– And içirsiniz?

– And da içirəm.

Rival işgüzar bir görkəmlə qaçaraq onlara yanaşdı:

– Madmazel, atanız bala qatılmağınızı istəyir, – dedi.

Qız təklif elədi:

– Gedək, Əziz dost.

Amma Jorj bundan boyun qaçırdı, çünki indi gedib təkbaşına qalmağa və hər şeyi götür-qoy etməyə ehtiyac duyurdu. Ürəyində xeyli və yeni təəssürat yaranmışdı. Xanımını axtardı və onu bufetdə tapdı: Jorjun tanımadığı iki kişiylə o, şokolad içirdi. Ərini onlara təqdim eləsə də, yanındakıları ona tanıتماğa qadın gərək duymadı.

Bir az səbir edib, xanımından soruşdu:

– Gedəkmi?

– Necə istəyirsən.

Jorj xanımının qoluna girdi və onlar təkrar bomboş zallarla irəlilədilər. Qadın soruşdu:

– Ev sahibəsi hanı? Onunla vidalaşmaq istəyirdim.

– Ehtiyac yoxdur. Yoxsa o, bizə bala qalmaqı təklif edəcək, mən isə artıq yorulmuşam.

– Hə, sən haqlısan.

Bütün yolu susdular. Amma yataq otağına keçən kimi üzündəki tülü də qaldırmayan Madlena təbəssümlə ona üz tutdu:

– Bilirsən, sənin üçün bir sürprizim var.

Jorj qaba tərzdə soruşdu:

– O nə sürprizdir elə?

– Özün tap.

– Buna heç başımı yormağ istəmirəm.

– Yaxşı. Birisigün yanvarın biridir.

– Hə.

– İndi Yeni il hədiyyələri almağın tam vaxtıdır.

– Elədir.

– Elə isə bu da sənin üçün Yeni il hədiyyəsi – onu mənə indicə Laroş verdi.

Bunu deyərək qadın zinət əşyaları üçün xırda və qara rəngli qutunu ərinə uzatdı.

Laqeyd tərzdə qutunu açanda Jorj «Fəxri legion» ordenini gördü.

Xəfifcə rəngi avazısa da, sonradan gülümsünərək dedi:

– Mən on milyon frankı daha çox tərcih edərdim. Bu işi o daha ucuz həll eləyib.

Çılgın heyrət ifadəsi gözləyən qadın ərindən bu soyuqqanlılığı görüb, özündən çıxdı:

– Sən lap dözülməz olmusan. Sənə heç cür yarınmaq olmur.

Jorj yenə soyuq tərzdə dedi:

– Bununla o hərif öz borcunu ödəyir, bunda başqa bir şey yoxdur. Halbuki borcu bundan qat-qat böyükdür.

Onun danışığı Madlenanı heyrtləndirdi və qadın:

– Sənin yaşında bu mükafat da fəna sayılmaz, – dedi.

Kişi etiraz elədi:

– Hər şey nisbidir. İndiki durumda mənim daha çox şeyə haqqım çatır.

Orden qutusunu buxarının üstünə qoyan kişi bu işıldayan ulduzu seyr elədi. Sonra qapağı örtüdü və çiyinlərini çəkməklə əynini soyunmağa başladı.

Həqiqətən də, «Hökumət xəbərləri» buraxılışının bir yanvar sayında misilsiz xidmətlərinə görə publisist Prosper-Jorj Dü Ruanın «Fəxri legion» kavaleri adına layiq görülməsi barədə xəbər çap olundu. Öz soyadının iki hissədən ibarət verilməsi ona ordenin özündən daha çox ləzzət elədi.

Bu barədə xəbəri qəzetdə oxuyanda anladı ki, artıq bu hadisə ictimai əhəmiyyət qazanıb. Bundan bir saat sonra xanım Valterdən aldığı məktubda qadın onu bu axşam xanımı ilə bərabər öz evinə, mükafatı qeyd etməyə dəvət edirdi. Bir az tərəddüd keçirəndən sonra o, iki-başlı sözlərlə yazılan bu məktubu buxarıya atdı və Madlenaya dedi:

– Şam yeməyini Valtergildə yeyəcəyik.

Bu təklif qadını təəccübləndirdi:

– Belə de! Mən biləni, sən axı bir daha oraya qədəm basmayacağına söz vermişdin?

Qadının aldığı cavab son dərəcə qısa oldu:

– Fikrimi dəyişdim.

Evə girdikdə xanım Valter məhrəm görüşlər üçün nəzərdə tutulan kiçik qəbul otağında oturmuşdu. Saçlarını pudralayan qadına əynindəki qara paltar çox yaraşır. Uzaqdan yaşlı, yaxın məsafədən tərəvətli görünürdü o. Güclü müşahidə qabiliyyətinə malik birisi üçün bu, vazkeçilməz bir görüş ehtirası idi.

Madlenanın:

– Matəm saxlayırsınız ki? – sualına ev sahibəsi qüسسə ilə:

– Həm hə, həm yox, – cavabını verdi. – Yox, bütün doğmalarım həyatdadır. Sadəcə olaraq, mənim yaşımdaykı birisi artıq öz ömrü-günü üçün yas tutur. Bu gün bu paltarımı ilk dəfə geyindim ki, onu mübarəkləyim. Bundan sonra mənə ancaq bu cür qara geyimlər yaraşacaq.

Dü Rua düşündü: «Əcəb səbrimi daraldır bu!»

Yemək mərasimi çox cansıxıcı keçdi. Bircə Süzanna durmadan nələrsə danışırdı. Roza nə isə qayğılı görünürdü. Oradakı hər kəs Jorju səmimi təbrik elədi.

Axşamüstü hamı öz arasında söhbətləşərək, zallara və qış bağçasına tərəf üz tutdu. Dü Ruanın ardınca düşən xanım Valter onun əlindən yapışıb, qısıq səslə dedi:

– Qulaq asın. Mən bir daha sizinlə heç nə barədə və heç vaxt kəlmə kəsməyəcəyəm. Amma ayağınızı evimdən kəsməyin, Jorj. Gördüyünüz kimi, daha sizə «sən» demirəm. Amma sizdən uzaq yaşamağa mənim gücüm, iradəm yetməyəcək. Bu, məndən ötrü çəkilməz işgəncədir. Gecə də, gündüz də varlığını duyuram, surətiniz həmişə gözlərimin önündə bitir, çünki simanız qəlbimə, bütün varlığıma həkk olunub. Sanki, siz mənə hansısa bir zəhər içirmisiniz və indi o, məni içəridən didib-dağıdır, parçalayır. Daha dözümlüm qalmayıb. Yox, bacarmıram. Mənə bir qarı kimi baxın, razıyam, yetər ki, baxın. Bu gün saçımı bilərəkdən pudralamışdım ki, məni ağbırçək kimi görəsiniz. Amma bizdən ayaq üzməyin, eləcə dost kimi, hərdənbir gəlin.

Kişinin əllərini sıxıb-sıxışdıran qadının dırnaqları artıq onun dərisinə işləməkdəydi. Kişi təmkinlə dedi:

– Qərar qətidir. Daha bu barədə danışmağın mənası yoxdur. Gördüyünüz kimi, bu gün mən məktubunuzu alan kimi sizə baş çəkdim.

Qızları və Madlena ilə irəlidə gedən Valter «Su üzərində yeriyan İsa peyğəmbər» tablosuna çatanda ayaq saxladı, Dü Ruanın onlara yetişməsini gözlədi. Gülümsəyərək dedi:

– Təsəvvürünüzə gətirin ki, dünən mən xanımlımı bu şəklin önündə yaxaladım. Eynilə kilsədəki kimi diz çöküb dua eləyirdi. Yamanca uğundum buna!

Xanım Valter inamla dedi:

– İsanın bu rəsmi mənim ruhumun xilaskarı olacaq, – onun səsinə sirlə bir ehtizaz duyulurdu. – Hər dəfə bu şəkli süzəndə varlığım güc və gümrahlıq qazanır.

Dəniz dalğaları üzərində dayanan Tanrı rəsminə sarı dönən qadın pıçılı ilə əlavə elədi:

– O, necə də gözəldir! Çevrəsindəkilərə qorxu hissi aşılarsa da, onlar onu necə də sevirlər! Onun simasına, gözlərinə nəzər yetirin – hədsiz sadə olmaqla yanaşı, ondakı hər şey qeyri-adidir!

Süzanna uca səslə:

– Axı o, sizə bənəyir, Əziz dost! – dedi. – Doğru sözümdür, oxşayır. Sizin saqqalınız olsaydı və ya şəkildəki adam tərəş olsaydı, sizi bir-birinizdən ayırmaq olmazdı. Heyrətamizdir, vallah!

Qız, Jorjdan tablo ilə yanaşı durmağı rica elədi və hamı şəkildəki adamla onun cizgiləri arasında müəyyən oxşarlıq olduğunu etiraf elədi.

Bu, hamının heyratinə səbəb oldu. Valterə isə bu xeyli qəribə gəldi. Üzünə təbəssüm qonduran Madlena isə İsanın daha mətənətli siması olduğunu vurğuladı.

Yerində donub-qalan xanım Valterin qəmgin baxışları isə gah aşnasının, gah İsanın cizgilərinə zillənirdi. Bundan onun sifəti də elə saçları kimi bəyazlaşmışdı.

VIII

Qışın sonlarına doğru Dü Rualar Valtergilə tez-tez baş çəkirdilər. Hərdən Madlena yorğunluğunu bəhanə gətirib, evdə oturmaq istəyəndə də Jorj yalnızca səfgilə nahar və şam süfrələrindən əskik olmazdı.

Adətən, o, cümə günləri gəldiyi üçün həmin gün xanım Valter başqa heç kimi qəbul eləməzdi. Həmin gün şəxsən və yalnız Əziz dostu ayrılmışdı. Yeməkdən sonra kart oynayır, Çin balıqlarını yemləyər, ailə əyləncələriylə baş qatardılar. Bir neçə kərə, həm də ya qarı arxasında, ya oranjeriyadakı kolların arxasında, ya da hər hansı qaranlıq bir küncdə xanım Valter fürsət tapıb Jorju ehtirasla qucar, onu var gücüylə köksünə sıxaraq, qulağına bu sözləri pıçıldayardı:

– Mən səni sevirəm!.. Mən səni sevirəm!.. Dəlincəsinə sevirəm!

Amma onu soyuq tərzdə özündən uzaqlaşdıran kişi quru-quru deyirdi:

– Əgər təkrar əvvəlki yolu tutsanız, evinizə ayaq basmamam.

Mart ayının sonlarında hər iki bacının ərə getməsi bərdə qəfil şayiələr yayıldı. Rozanın deyiklisi kimi qraf de Latur-İvelenin, Süzannanın adaxlısı olaraq isə markiz de Kazolun adı çəkilirdi. Valterin evində artıq məhrəm adamlar sayılan bu cənablar orada özəl ixtiyara və yerə sahib idilər.

Jorjla Süzannanın münasibətləri isə adi dostluqdan, bacı-qardaş ilişkilərindən o yana getmirdi. Saatlarla çənə döyən bu cütlük ətrafda hamını dolamaqdan və buna görə də baş-başa qalmaqdan həzz duyurdu. Gözlənilən toyla və ya qızın adaxlısı ilə bağlı isə heç birisi söz salmazdı.

Bir səhər şef Dü Ruanı yenə də evinə dəvət eləmişdi. Qəlyanaltıdan sonra xanım Valter bir səhmdarla danışdıqlar məqsədilə evdən çıxdıqda Jorj Süzannaya:

– Gedək balıqları yemləməyə, – təklifi verdi.

Süfrədəki yumşaq çörəkdən hərəsi iri bir tikə götürüb oranjerayaya yollandılar.

Mərmərlə üzlənmiş hovuzun kənarında dizi üstə oturub, bu dəniz məxluqlarını yaxından seyr edə bilmək üçün yastıqlar qoyulmuşdu. Süzanna ilə Dü Rua burada yanaşı və dizi üstə çökməklə, çörəkdən xırda toplar düzəltməyə, onları hovuzla atmağa girişdilər. Bunu sezən balıqlar cəld o tərəfə axın etdilər. Quyuqlarını və üzgəclərini tərپətməklə, iri və domba gözlərini ora-bura çevirməklə onlar yemin ətrafına dolanırlar, suyun altına doğru enən toplanı yaxalayır və təkrar yem umurdular.

Ağızlarını məzəli şəkildə tərپədən balıqlar qəflətən və çox çevik hərəkətlə irəli cumduqda öz görkəmləriylə xırda, yırtıcı məxluqları xatırladırdılar adama. Balıqların üzlərindəki al-qırmızı ləkələr suyun dibindəki qızılı qumun fonunda seçilir və hovuzun dupduru suyunda ora-bura sıçrayan qığılcım təsiri yaradırdı. Bir hovur dayandıqları zaman isə pulcuqlarındakı mavi zolağı görmək olurdu.

Suda həm öz əkslərini, həm də balıqları süzən Jorjla Süzanna gülümsünürdülər. Qəfildən Jorj sözə başladı:

– Süzanna, məndən gizlin sirləriniz peyda olub. Bu heç yaxşı şey deyil.

Qız soruşdu:

– Hansı sirlər, Əziz dost?

– Xatirinizdədir, o ziyafət gecəsində mənə burada nə vəd etmişdiniz?

– Yox.

– Sizə elçi düşəcək birisi barədə mənimlə məsləhətləşməyə söz vermişdiniz onda.

– Hə, indi nə olub axı?

– O olub ki, artıq birisi sizə elçi göndərüb.

– Kimdir o elə?

– Özünüz bunu məndən yaxşı bilirsiniz.

– Yox, bilmirəm. And içərəm.

– Bilirsiniz, canım! O uzundraz və modabaz markiz de Kazol.

– Əslində, o heç modabaz da sayılmır.

– Ola bilsin. Amma o – avam birisidir, elə buna görə qumar və əyləncələr onu müflisə çevirib. Nə deyim, vallah: sizin kimi cavan, yaraşığı və ağıllı bir qız üçün o, çox uyğun bir adaxlıdır.

Qız gülümsəyərək soruşdu:

– Onun əleyhinə nə isə bilirsiniz?

– Mənmi? Yox.

– Yox, bilirsiniz. Bununla belə, o, siz bildiyiniz kimi deyil.

– Qoy oturmuşuq, siz Allah. Axağın və davakarın birisidir o.

Qız baxışlarını sudan ayıraraq kənara tutdu.

– Bura baxın, sizə nə olub belə?

– Mən... mən... mən sizi qışqarıram.

Bu sözləri kişi elə təzədə dedi ki, elə bil, qəlbində uyuyan məh-rəm bir sirri dilə gətirdi.

Amma bu etiraf qızı çox da heyrətləndirmədi.

– Sizmi?

– Hə, mən!

– Belə-ə de-e! Görəsən, niyə?

– Çünki sizə aşıqəm. Siz isə, şıltaq qız, bunu çox yaxşı bilirsiniz.

Qız tam ciddiyyətlə dedi:

– Sizin aqlınız çaşıb, Əziz dost!

Kişi dil boğaza qoymadı:

– Aqlımın çaşdığından mən özüm də xəbərdaram. Amma mən, evli bir kişi, bu barədə sizinlə, sütül bir qızla danışı bilərəmmi, görən? Yox, mən, sadəcə, dəli deyiləm, əgər daha doğrusunu desək, mən bir yaramaz və cinayətçiam. Heç bir ümid yerim olmadığından hərdən az qalırım tamam aqlımı itirirəm. Eşidəndə ki, siz ərə getməyə hazırlaşırınsız, hiddətdən kimisə öldürməkdən özümü güclə saxlayıram. Buna görə gərək məni bağışlayasınız, Süzanna!

Kişi susdu. Daha balıqlara yem atmadıqlarından sudaki bu məxluqlar eynilə ingilis əsgərləri kimi* bir sıraya düzlənib, hərəkət-siz durmaqla indi artıq onlarla zərrəcə maraqlanmayan bu adamları süzürdülər.

Qız yarızarafat, yarıciddi təzədə dedi:

– Neyləyə bilərik? Axı siz evlisiniz. Hansı çıxış yolumuz var? Bu, çixılmaz bir durumdur. Bütün ümidlər kəsilib!

Çevik bir hərəkətlə qıza sarı dönen kişi dodaqlarını onun lap üzünə yanaşdırmaqla soruşdu:

– Əgər subay olsaydım, mənə ərə gələrdiniz?

– Hə. Əziz dost, o halda sizə ərə gedərdim, çünki hamıdan çox sizdən xoşlanıram.

Qızın cavabından səmimiyyət yağdı.

Kişi dedi:

– Təşəkkürlər... təşəkkürlər... Elə isə sizdən bir şey rica edə-cəyəm: hələlik, heç kimlə əhd-peyman bağlamayın. Bir azca səbir edin. Yalvarıram sizə! Söz verirsiniz?

Bu vədi kişinin ondan hansı məqsədlə aldığını anlamayan qız xəlif çaşqınlıq içində dedi:

– Söz verirəm.

Dü Rua əlində qalan çörəyin hamısını suya tulladı və heç qızla sağollaşmadan oradan elə götürüldü ki, elə bil, aqlını tamam itir-mişdi.

Suya düşən çörək tikəsi əldə-ovucda yumşaldılmadığından səthdə qaldı və bütün balıqlar ona sarı cummaqla, çörəyi acgöz-lüklə didişdirməyə başladılar. Sonra birgə səylərlə çörək tikəsini dartışdıraraq, hovuzun o biri başına apardılar və onun başına elə yığışdılar ki, kənardan baxan onları hərəkətli bir salxıma və ya sap-lağı aşağıda olmaqla suyun səthində üzən canlı çiçəyə bənzədərdi.

Təəccübqarışq həyəcan hissinə qarılan Süzanna ayağa durdu, ağır addımlarla öz otağına üz tutdu. Jurnalist artıq çıxıb getmişdi.

Evə döndüyü zaman xeyli təmkinli görünən Jorj Madlenanı məktub yazan görüb ondan xəbər aldı:

– Cümə günü sən Valtergilə nahar yeməyinə gedəcəksən? Mən gedəcəyəm.

Qadın tərəddüd içində:

– Yox, – cavabını verdi. – Bir az kefsizəm. Evdə oturmağı üstün tutardım.

– Necə istəyirsən. Heç kəs səni məcbur edə bilməz, – deyən kişi şlyapasını götürüb tələsik evi tərk elədi.

Əri çoxdan bəri Madlenanı qarabaqara izləyir, güdür, göz altında saxlayırdı, onun hər addımından agah idi. Çoxdan gözlə-nilən məqam gəlib yetişmişdi. Arvadının «Evdə oturmağı üstün tutardım» sözlərinin mənasını o, həmən anlamışdı.

Sonrakı günlər boyu Jorj xanımı ilə ehtiyatlı davrandı. Hətta xasiyyətinə xilaf çıxaraq, arvadıyla hərdən məzələnirdi də. Madlena bunu görüb:

– Səndə keçmiş Jorjun nişanələrini sezirəm, – demişdi.

Cümə günü səhər tezdən geyinib-kecinməyə girişdi: dediyinə görə, o, şefgilə nahara qədər daha harayasa baş çəkməliydi.

Saat altıya qalmış xanımını öpüb evdən çıxdı. Notr-Dam-de-Loret meydanına gedib, orada bir kareti kirayələdi. Sürücüyə dedi:

– Siz Fonten küçəsindəki on yeddi nömrəli evin önündə dayanacaq və daha irəli gedib-getməmək barədə məndən işarə gözləyəcəksiniz. Sonra isə mənə Lafayet küçəsindəki «Qırqovul» restoranına aparacaqsınız.

At tənbel və yorğa yerişlə hərəkətə gələndə Dü Rua pərdələri endirdi. Karetin yaşadığı binanın girişi ilə üzbəüz saxlatdı, gözlərini qapıya zillədi. On dəqiqə sonra evdən çıxan Madlena bulvar tərəfə üz tutdu. Qadın bir azca aralanan kimi Jorj başını xırda qapıdan bayıra çıxarmaqla səsləndi:

– Sür getdik!

Bir müddət sonra o, həmin məhəllədə xeyli məşhur olan, əslində isə orta səviyyəli hesab olunan «Qırqovul»a gəlib çıxdı. Əsas zala girib nahar sifariş elədi. Tələsmədən yeməyini yeyib bitirdi və bütün bu müddətdə saatına göz qoydu. Qəhvəsini içib, üstündən də iki qədəh konyak gilləndən sonra ağız dadıyla bir siqaret tüstülətdi. Saat səkkizin yarısında restorandan çıxdı, yoldan keçən bir ekipaja minib Laroşfuko küçəsinə sürməsinə buyurdu.

Faytonçuya qarşısında dayanmağı buyurduğu binaya girən Dü Rua qapıçıya heç nə söyləmədi və birbaşa dördüncü mərtəbəyə qalxdı. Qapını açan qulluqçudan soruşdu:

– Cənab Giber de Lorm evdədir?

– Hə, cənab.

Onu qonaq otağına ötürdülər. Orada bir qədər gözləməli oldu. Sonra ucaboylu, cəsur görkəmli, saçlarına erkən dən düşən və sinəsi ordenlərlə dolu olan bir kişi otağa girdi.

Dü Rua ona təzim eləyib dedi:

– Cənab polis komissarı, təxminlərim doğru çıxdı: arvadım indi öz aşnası ilə Martir küçəsində kirayələdikləri mebelli otaqlarda nahar edir.

Asayiş keşikçisi ona baş əydi:

– Qulluğunuzda hazırım, cənab.

Jorj davam elədi:

– Biz saat doqquza kimi hər şeyi bitirməliyik, deyilmi? Çünki sizin zinakarlıq faktının sübutu üçün özəl mənzilə girməyiniz saat doqquzdan sonra yasaqdır, eləmi?

– Elə də siz deyən kimi deyil, cənab: qışda saat yeddiyə, martın otuz birindən sonra isə saat doqquza qədər. Bu gün aprelin biridir, buna görə də bizim saat doqquza qədər vaxtımız var.

– Deməli belə. Cənab komissar, kirayələdiyim ekipaj aşağıda məni gözləyir. Sizi müşayiət edəcək agentləri də özümüzlə götürüb qapının ağzında, pusuqda bir qədər gözləyirik. Oraya nə qədər gec girsək, onları iş başında yaxalamaq şansımız da bir o qədər çox olacaq.

– Necə istəyirsiniz, elə də edək, cənab.

Bayıra çıxan komissar belindəki üçrəngli qurşağı ört-basdır edən paltosunu geyinib geri döndü. O, Dü Ruanı irəli buraxmaq üçün yana çəkildi. Amma öz fikirlər aləminə qərq olan jurnalist bundan imtina edərək, bir neçə kərə təkrarladı:

– Ancaq sizdən sonra... Ancaq sizdən sonra...

Asayiş keşikçisi ona xatırlatmalı oldu:

– Mən öz evimdəyəm, cənab. Əvvəl siz çıxın.

Təzim edən Dü Rua ayağını eşikdən bayıra qoydu. Hələ gündüz o qət eləmişdi ki, bu basqını axşam gerçəkləşdirmək lazımdır. Komissarlıq binasına yaxınlaşanda orada onları mülki geyimli üç agentin gözlədiyi bəlli oldu. Onlardan biri faytonçunun yanında əyləşdi, qalan ikisi isə karetə mindi və onlar Martir küçəsinə yollandılar.

Yolda Dü Rua izah elədi:

– Mənzil üçüncü qatdadır. Əlimdə planı var. Əvvəlcə kiçik giriş otağı, sonra mətbəx, daha sonra isə yataq otağı gəlir. Hər üç otaq bir-birinə açılır. Mənzildən əlavə çıxış olmadığından gizli qaçış imkanı istisna olunur. Yaxınlıqda bir çilingər yaşayır və o, sizin təlimatınıza görə hərəkət etməyə hazır olacaq.

Nəzərdə tutulan binaya yaxınlaşdıqda saat hələ doqquza on beş dəqiqə işləmişdi. İyirmi dəqiqədən çox qapının ağzında gözləyəsi oldular. Saatin doqquza on beş dəqiqə qaldığını sezen Dü Rua dilləndi:

– Getmək vaxtıdır.

Onsuz da öz aləmində olan qapıçıya hər hansı məhəl qoymadan onlar pilləkənlə yuxarı qalxmağa başladılar. Agentlərdən birisi binanın girişində qarovulda qalmışdı.

Üçüncü mərtəbəyə çatanda bu dörd kişi ayaq saxladı. Əvvəlcə qulağını qapıya söykəyən Dü Rua az sonra kilid dəliyindən içəriyə

göz qoydu. Amma nə bir şey görə bildi, nə də bir səs-səmir eşitdi. Odur ki qapının zəngini çaldı.

Komissar öz agentlərinə tapşırırdı:

– Burada qalın və tam hazırlıqlı olun.

İki-üç dəqiqə sonra Jorj daha bir neçə kərə zəngi çaldı. Mənzildə nə işə bir hənirti və xəfif addım səsləri duyulmağa başladı. Jurnalist bükülü şəhadət barmağıyla, həm də bərkədən qapını döydü.

İçəridən kimsə:

– Kimdir o? – deyə soruşdu. Görünür, bu, səsini dəyişdirməyə çalışmış bir qadın idi.

Asayiş keşikçisi dedi:

– Qanun naminə qapını açın.

İçəridəki bir də təkrarladı:

– Siz kimsiniz axı?

– Mən polis komissarıyam. Ya indicə qapını açın, ya da mən kilidin sındırılması əmrini verəcəyəm.

– Sizə nə lazımdır?

Dü Rua dilləndi:

– Bu mənəm. Daha əlimdən heç cür qurtula bilməyəcəksiniz.

Yalın ayaqların şappıltısı qapıdan uzaqlaşsa da, az sonra eyni səs təkrar duyuldu.

Jorj xatırlatdı:

– Əgər könüllü açmasanız, biz qapını sındırmağa məcbur olacağıq.

Əliylə mis dəstəkdən yapışan jurnalist çiyini ilə qarıya basqı göstərirdi. Hələlik, cavab yox idi. Belə olanda o, qarıya elə çılğın bir təkan vurdu ki, mebelli mənzilin köhnə kilidi buna davam gətirmədi. Yerindən qopan şuruplar necə kənara uçdusa, Dü Rua, az qala, kandardakı Madlenanın ağışuna yıxılacaqdı. Giriş otağında, əlində şam, ayaqyalın və saçları pərişan halda duran qadının əynində bircə gecə köynəyi və alt tumanı vardı.

– Bu, o xanımdır. Onları yaxalamışıq! – deyə bağırən Jorj otaqlara tərəf şığıdı.

Şlyapasını çıxaran komissar da onun ardınca içəri keçdi. Çaşqın halda onların ardınca gedən Madlena yola işıq tutmalı oldu. Mətbəx masasındakı süfrə yığışdırılmadığından orada yemək artıqları gözə

dəyirdi: şampan şərabı şüşələri, bir qismi yeyilmiş pasta¹ dolu sini, toyuq gövdəsi və yarımçıq çörək dilimləri. Bufetin üstündəki bir cüt boşqabda isə dəniz ilbizi qabıqları qalaqlanmışdı. Yataq otağı dağınıq vəziyyətdə idi. Qadın paltarı stulun başına, kişinin şalvarı isə kreslonun dirsəkliyinə atılmışdı. Bir cütü iri, bir cütü xırdahal olmaqla, dörd çəkmə çarpayının yanında qaralırdı.

Bu cür mebellə döşənmiş, adi və ucuzvari yataq otaqlarında bir gün və ya lap altı ay yaşayanların da özünəməxsus və cürbəcür qoxuları buranın ümumi havasına, buradakı stullara, divarlara, döşəklərə, pərdələrə hopmuş, daha öncəki müştərilərdən qalma bədən qoxularıyla qarışmaqla, qəribə deyiləcək dərəcədə şirin və həm də dözülməz bir iy atmosferi yaratmışdı. Bu cür qoxu bənzər məkanlar üçün xarakterik sayılır.

Buxarının üstündə pirojnalara dolu boşqab, Şartez şərabı şüşəsi və bir cüt yarıyacan içilmiş qədəh vardı. Bürünc saatın başına isə kişi öz şlyapasını keçirmişdi.

Cəld hərəkətlə geri qanrılan komissar zənle Madlenanı süzdü:

– Siz burada olan publisist, cənab Prosper-Jorj Dü Ruanın nikahlı xanımı Kler-Madlena Dü Ruasınız?

Madlena bir qədər boğuş səslə, amma səlis bir şəkildə dedi:

– Bəli, cənab.

– Bəs burada nə edirsiniz?

Qadından cavab gəlmədi.

Polis rəisi təkrarlamağa başladı:

– Bəs burada nə edirsiniz? İndi siz öz evinizdə yox, kirayə bir mənzildəsiniz. Üstəlik, az qala, çılpasınız. Buraya nə məqsədlə gəlmisiniz?

O, cavab gözləyirdi. Madlena isə inadla susmağındaydı.

Komissar dedi:

– Hər hansı etiraf etmədiyiniz üçün bunu özüm aydınlaşdırmağa məcburam.

Çarpayıya sərilən yorğanın altında insan bədəninə cizgiləri özünü büruzə verdi.

Komissar ora yanaşaraq: «Hörmətli cənab!» deyə səsləndi. Yataqdakı adam yerindən tərpənmədi. Görünür, başını yastığın altına dürtən bu adam üzünü divara tutmuşdu.

¹ *Pastet* – quş ətindən, böyrəkdən, göbələkdən xüsusi üsulla hazırlanmış qiymə

Yorğan altındakının, təxminən, çiyinə toxunan polis məmuru xəbərdarlıq elədi:

– Hörmətli cənab, xahiş edirəm ki, məni zor tətbiqinə məcbur eləməyəsiniz.

Amma yorğana bürünən şəxs meyit kimi hərəkətsiz idi. Bu zaman çarpayuya sarı şığımaqla, yorğanı sıyıran, yastıqları isə orabura atan Dü Rua qarşısında Laroş-Matyenin kağız kimi ağaran sifətini gördü. Onun xirtdəyindən yapışmaq və sıxmaq istəyi ilə bütün varlığı titrəyən Jorj ona sarı əyilib dişlərini qıcayaraq dedi:

– Ən azından, öz alçaqlığının etirafına cürətiniz çatsın.

Asayış keşikçisi soruşdu:

– Siz kimsiniz belə?

Şaşqın aşıq susurdu.

– Mən polis komissariyam və özünüzü mənə təqdim etməyinizi tələb edirəm.

Kükreyib-coşan Dü Rua bu adama çımxırdı:

– Haydı, tülkü, cavab ver. Yoxsa sən kimliyini mən söyləməli olacağam!

Yataqda uzanan adam mızıldandı:

– Cənab komissar, bu adamın məni təhqir etməsinə imkan verməyin. Mən hansınızın qarşısında cavabdehəm: sizin, yoxsa onun? Cavabı mən sizə verməliyəm, yoxsa ona?

Görünür, onun dili-dodağı təpimişdi.

Polis məmuru dilləndi:

– Cavabı mənə, yalnız mənə verməlisiniz. Odur ki soruşuram: siz kimsiniz?

Məşuq yenə də susurdu. Yorğanı ta çənəsinə qədər çəkərək çaşqın halda yan-yörəsinə göz qoyurdu. Dümağ ağaran sifətində onun xırda və ucları burulu bıığı xeyli qara görünürdü.

Komissar davam elədi:

– Deməli, siz cavab vermək istəmirsiniz? Belə olanda mən sizi həbs etməyə məcburam. Hər ehtimala qarşı yataqdan qalxın. Paltarınızı geyinəndən sonra sorğunu davam etdirərik.

Yatağında qurcalanan adam mızıldadı:

– Amma sizin qarşınızda bunu edə bilmərəm.

Asayış keşikçisi xəbər aldı:

– Axı niyə?

Qarşısındakı dili tutula-tutula:

– Çünki... ona görə ki... mən tamam lütəm, – dedi.

Dü Rua hırıldadı və döşəmədəki köynəyi götürüb, çarpayıya tərəf tolazladı və çığırdı:

– Heç nə olmaz!.. Qalxın görək! Əgər bir arvadın yanında soyuna bilirsinizsə, onda onun ərinin hüzurunda geyinməkdən də zərrəcə çəkinməməlisiniz.

Bu sözləri deyərək o, arxasını bu hərifə çevirib buxarıya tərəf getdi.

Madlenanın pərtliyi çəkilmişdi və hər şeyin məhvə yuvarlandığını anladığından indi o, istənilən, hətta ən gözlənilməz hərəkətə hazır görünürdü. Üzündən amansızlıq yağdı, gözlərində soyuq işartı vardı. Bir kağız parçasını lülə kimi bükən bu qadın qonaq-qara gözləyən birisi kimi buxarının iki ucunda qoyulan əcaib şamdanlardakı on şamın onunu da yandırdı. Sonra mərmər lövhəyə söykəndi, çılpaq ayağını irəliyə, artıq sönməkdə olan atəşə sarı uzatdıqda əynində güclə duran tumanın arxa tərəfi qalxdı. O, pənbə rəngli qutudan çıxartdığı papirosu alışırdı.

Kişinin yataqdan qalxmasını gözləyən komissar təkrar qadına yanaşdı. Qadın kinayə ilə ondan soruşdu:

– Bu işlə tez-tez məşğul olursunuz, hörmətli cənab?

Komissar tam ciddiyyətlə cavab verdi:

– Yox, xanım, imkan daxilində az-az.

Qadın nifrətlə gülümsədi:

– Sizin yerinizə məmnun oldum: bu heç şərəfli iş deyil çünki.

Qadın öz ərini heç görmürmüş kimi davranırdı artıq. Bu ara yataqdakı adam geyinməklə məşğul idi: şalvarını, sonra isə çəkmələrini geyindi, jiletini də əyninə keçirib onlara yanaşdı.

Polis komissarı ona üz tutdu:

– Hə, möhtərəm cənab, indi necə, özünüzü mənə təqdim edə bilərsiniz?

Kişi susurdu.

Komissar əsəbiləşdi:

– Elə isə sizi həbs etməyə məcburam.

Gözlənilmədən qarşısındakı səsinə başına atdı:

– Mənə toxunmayın! Mən toxunulmaz şəxsəm.

Dü Rua bu hərifin üstünə elə hücum çəkdi ki, deyərdin indicə onu yerə sərəcək. Çıxmırdı:

– Mən sizi iş başında... suç üstündə... yaxalamışam. Əgər istəsəm, sizi həbs etdirə də... bilərəm. Bəli.

Sonra jurnalist həyəcədən tutulmuş səsiylə bağırdı:

– Bu, xarici işlər naziri Laroş-Matyedir!

Özünü itirən polis komissarı geri-geri gedib çaşqın halda mızıldadı:

– Möhtərəm cənab, əvvəl-axır siz kim olduğunuzu açıb mənə deyəcəksiniz, ya yox?

Qarşısındakı adam özünü topladı və hamının eşidəcəyi uca səslə elan elədi:

– Hə, bax indi bu yaramaz gerçəyi dedi. Mən, həqiqətən də, nazir Laroş-Matyeyəm.

Sonra o, barmağını Jorjun sinəsindəki qırmızı işartıya tuşlayaraq əlavə elədi:

– Bu əclafın frakına taxdığı ordeni də ona mən vermişəm!

Dü Ruanın rəngi avazıdı. Bunun ardınca o, sərt bir hərəkət elədi və yaxasından qopan orden lenti havada uçan al-qırmızı qığılcım kimi birbaşa buxarıya düşdü.

– Sizin kimi əclafların verdiyi ordenin yeri, bax oradır.

Yumruqları düyünlənən, dişləri qıcanan və hiddətdən nəfəsləri təngləşən bu iki nəfər göz-gözə durmuşdu: biri arıqhaldı, bığının tükləri biz-biz dururdu, digərinin, nisbətən dolubədənlinin isə bığının ucları halqavari burulmuşdu.

Komissar tez onların arasına girdi:

– Ədəb-ərkanı qoruyun, cənablar! Əndazəni aşmayın!

Rəqiblər bir-birinə arxalarını çevirdilər. Yerindən tərpənməyən Madlena hələ də papirosunu tüstülədir və gülümsünürdü.

Polis məmuru sözə başladı:

– Cənab nazir, mən sizi buradakı xanım Dü Rua ilə baş-başə yaxaladım. Eyni yatağı paylaşdığınız qadın, az qala, lüt-üryan idi. Paltarınız otaqda ora-bura səpələnmişdi. Bütün bu məqamlar zina-karlıq faktını tam sübuta yetirir. Siz bu gerçəkləri heç cür inkar edə bilməzsiniz. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

Laroş-Matye burnunun altıda mızıldadı:

– Nə deyə bilərəm? Öz vəzifə borcunuzu icra edin.

Komissar bu dəfə Madlenaya üz tutdu:

– Möhtərəm xanım, bu cənabın sizin aşnanız olduğunu etiraf edirsinizmi?

Qadın əsl ləçər kimi cavab verdi:

– Mən inkar eləmirəm: o, mənim oynasımdır!

– Bu da yetərlidir.

Sonra polis komissarı mənzillə və otaqların yerləşimi ilə bağlı bəzi qeydlər elədi. O vaxta qədər nazir geyinib qurtardı, paltosunu qolunun üstünə atıb, şlyapasını götürdü. Qələmini yerə qoyan komissardan soruşdu:

– Mən sizə yenə lazımam? Daha nə eləməliyəm? Gedə bilərəmmi?

Dü Rua ona sarı dönüb kinayə ilə hırıldayaraq dedi:

– Əslində, hara gedirsiniz belə? Axı niyə? Biz indicə buranı tərk edəcəyik. Siz isə möhtərəm cənab, təzədən yatağa girə bilərdiniz. Biz sizi yenə təkbəşinə buraxırıq, – deyə o, barmağının ucuyla polis komissarının qoluna toxundu: – Gedək, cənab komissar. Daha burada bizlik bir iş qalmadı.

Hələ də heyrət içində olan asayiş keşikçisi onun ardınca yola düzəldi. Amma kandara çatan Dü Rua onu irəli buraxmaq üçün ayaq saxladı. Komissar nəzakət xatirinə bundan imtina elədi. Jorj dirəndi:

– Siz keçin, cənab.

Komissar qısa olaraq:

– Ancaq sizdən sonra.

Təzim edən jurnalist yarınnəzakətli, yarıkinayəli təzədə dedi:

– Bu dəfə sizin növbənizdir, cənab polis komissarı: çünki bura bir mənada mənim də evim sayılır.

Bayıra çıxanda o, üzünə ciddi ifadə verərək, ehmalılıca qapını arxasınca çəkdi.

Bir saat sonra Dü Rua «Fransız həyatı» qəzetinin redaksiyasında idi.

Valter də iş başında idi: son dövərdə böyük nüfuz qazanan «Fransız həyatı» sayəsində onun direktoru olduğu bankın əməliyyat həcmi də getdikcə artırdı və bütün bunları Valter, əvvəlki kimi, özünün bir an belə zəifləməyən nəzarəti altında saxlayırdı.

Naşir baxışlarını qaldırıb onu gördükdə dedi:

– Ah, bu sizsiniz! Niyə belə qəribə görkəminiz var? Nahara niyə bizə baş çəkməmişdiniz? İndi haradan gəlibsiz belə?

Sözlərinin bir an sonra hansı effekti doğuracağını bildiyi üçün Jorj hər kəlməni ayrıca tələffüz edərək dedi:

– İndicə mən xarici işlər nazirini yıxıb-sürüdüm.

Valter onun zarafat elədiyini sandı:

– Naziri yıxıb-sürüdünüz?.. Necə yəni?

– Mən kabinetin tərkibini dəyişəcəyəm. Vəssalam! Yetər artıq bu cındıra dözdük.

Dili-ağız tutulan qocaya elə gəldi ki, işçisi sərxoşdur. Odur ki mızıldandı:

– Bura baxın, siz, deyəsən, xərifləmişiniz.

– Heç də yox. İndicə mən arvadımı cənab Laroş-Matyenin yatağında yaxaladım. Polis komissarı isə bu zinakarlıq faktını rəsmiləşdirdi. Nazir yerlə bir oldu.

Eşitdiyindən tam çaşqınlığa uğrayan Valter gözlüyünü lap alnına qaldırıb:

– Yəqin ki, zarafat edirsiniz?

– Zərrəcə. Hətta bu barədə xronika üçün yazı da hazırlayacağam.

– Bununla nəyə nail olacaqsınız?

– Mən bu cəmiyyət üçün təhlükəli olan o yaramazı, o fırldaqçını yıxıb-sürümək istəyirəm! Mənim yoluma çıxanın gərək dörd buynuzu olsun! Çünki heç kimə və heç nəyi bağışlamıram! – deyən Jorj şlyapasını kresloya qoydu.

Naşir hələ də məsələnin mahiyyətini anlamırdı. Soruşdu:

– Bəs... xanımınız nə olacaq?

– Günü sabah mən boşanma davası açmaqla onu da o rəhmətlik Forestyenin yanına yollayacağam.

– Siz boşanmaq istəyirsiniz?

– Bəs necə? Bu qədər gülüş hədəfi olduğum üçün mən onları suç üstündə yaxalamaqdan ötrü fürsət gözləyirdim. İndi artıq hər şey yolundadır və vəziyyəti mən idarə edirəm.

Valter hələ də özünə gələ bilmir, çaşqın halda Dü Ruanı süzür və düşünürdü: «Lənət şeytana! Bu dəliqanlı ilə ehtiyatlı davranmaq lazımdır».

Jorj sözüne davam elədi:

– Mən artıq sərbəstəm... Özümə görə bəlli bir sərvətim var. Oktyabrda keçiriləcək növbəti seçkilərdə doğma əyalətimdən öz namizədliyimi irəli sürəcəyəm: oralarda məni yaxşı tanıyırlar. Bunun kimi, hamının gözünü yağır edən bir qadınla mən bu toplumda özümə sayılan bir adam mövqeyi qazana bilməzdim. Vaxtilə o, məni

başdan çıxarmış, öz təsiri altına və deməli, tora salmışdı. Elə ki onun bu oyununu anladım, həmin andan bu yaramaz qadının hər addımına göz qoymağa başladım.

O qəhqəhə çəkdi:

– Zavallı Forestye isə eləcə buynuzlu qaldı... qayğısız, üzüyola və avam bir buynuzlu kimi. Mən isə ondan miras kimi aldığım buynuzu sindirdim. Artıq əl-qolum sərbəstdir və mən xeyli qabağa gedəcəyəm.

Stulda tərsinə oturub arzularını dilə gətirərək təkrarladı:

– Xeyli qabağa gedəcəyəm...

Qoca Valterin gözlüyü hələ də alınından enməmişdi və o, dörd gözlə qarşısındakı bu cavanı süzərək düşündü: «Hə-ə, bu yaramaz xeyli qabağa gedəcək».

Jorj ayağa qalxdı:

– Xəbəri indicə oturub yazacağam. Bunu ehtiyatla etməliyik, çünki bunun nazir üçün sarsıdıcı zərbə olacağını unutmamalıyıq. Yuvarlanacağı quyudan onu daha kimsə qurtara bilməyəcək. Buna görə də heç «Fransız həyatı»nın da onu dəstəkləməsinin anlamı qalmır.

Bir ara tərəddüdə qapılan qoca sonra əlini yelləyib dedi:

– Bildiyinizi edin, ona bu da azdır.

IX

Üç ay ötdü. Həmin müddətdə Dü Rua boşanma işlərini bitirdiyindən keçmiş xanımı təkrar Forestye soyadını daşımağa başladı. İyulun on beşində Valter ailəsi Truvilə yola düşəcəkdi, buna görə də onlar vida məqsədilə bir günü şəhər kənarında keçirməyi qərara almışdılar.

Yola cümə axşamı çıxacaqdılar. Səhər saat altıda altıyerli və dörd at qoşulmuş lando ilə ailə yola düzəldi.

Qəlyanaltılarını IV Henrixin Sen-Jermendəki köşkündə elədilər. Markiz de Kazolun nə üzünü görməyə, nə də davranışlarına təhəmmül edən Əziz dost, özünün bu səfərə yeganə kavalər kimi qatılmasına nail olmuşdu. Amma ən son məqamda qraf de Latur-İveleni də götürmək qərarına gəldilər. Bu təklifi səfər ərəfəsində ona çatdırmışdılar.

Yelisey düzü avenyüsünü iri löhrəm yerləşl qət edən atlar az sonra Bulon meşəsi tərəfə çıxdılar.

Çox da qızmar olmayan gözəl bir yay günü idi. Mavi göylərdə iri dövrələr vuran şən qaranquşların havada buraxdıqları izlərin də ağır-ağır çəkilib getdiyini sanırdı adam.

Qadınlar arxada oturmuşdular: ortada ana, sağında-solunda isə qızları. Kişilər isə üzü onlara sarı oturmuşdular: ortada Valter, böyürlərində isə qonaqları.

Senanın üzərindən keçib Mon-Valeryeni və Bujivalı geridə buraxdılar. Qarşıdakı yol, ta Pekə qədər, çayın sahili boyunca uzanırdı.

Çox da cavan olmayan qraf de Latur-İvelenin iri və seyrək bakenbardları əsən mehdən titrəyirdi. Bununla bağlı Dü Rua düşünmüşdü: «Külək onun yanağındakı saqqalla çox şux şəkildə oynayır». Bir ay öncə Roza ilə nişanlanan bu adam adaxlısını ürkək baxışlarla süzürdü.

Jorj da vaxtaşırı Süzannanı süzməyindən qalmırdı. Hər ikisinin rəng-ruyu qaçmışdı. Arabir baxışları rastlaşanda onlar yalnız ikisinə bəlli olan fitnənin ortaqları kimi baxışır və tezliklə gözlərini bir-birindən qaçırdılar. Xanım Valterin isə bəxtəvər və sakit bir görkəmi vardı.

Qəlyanaltıları uzun çəkdi. Parisə dönməzdən öncə Dü Rua açıq eyvanda bir az gəzişməyi təklif elədi.

Əvvəlcə buradan açılan mənzərəni süzdülər. Hamısı bir nəfər kimi divar boyu düzülüb, gözəl üfüqlərə heyranlıqla göz qoydu. Uzun dağ sırasının ətəyi ilə axan Sena çayı bu yaşıllıqlar qoynunda qıvrılan iri ilanı xatırladırdı. Buradan onun suları Mezon-Lafitə doğru baş alıb getməkdəydi. Sağ tərəfdə görünən yüksək təpənin ətəyində isə Marli akveduku¹ gözə dəyirdi. Səmanın fonunda silueti aşkar seçilən bu qurğu iri ayaqlara malik tırtılı xatırladırdı. Marli isə aşağılarda, meşənin nisbətən sıx qismindəki tala boyu axırdı.

Seyrçilərin gözləri önündə açılan ucsuz-bucaqsız bu düzənlikdə adda-budda kəndlər də görünürdü. Xırda talanın saralmağa başlayan yaşıllığı arasında ayrı-ayrı işıqlı ləkələr kimi Vezine nohurları diqqəti özünə çəkirdi. Solda, xeyli uzaqlarda isə Sartrvil zəng qülləsinin göylərə baş çəkən şiş ucunu seçmək mümkün idi.

Valter dedi:

– Dünyanın heç bir guşəsində belə panoram yoxdur. Heç İsvaçradə də bənzər gözəlliyə rast gəlməzsiniz.

¹ Akveduk – su kəməri

Dəstə ağır addımlarla irəliləməyə başladı: seyrçilər burada bir qədər gəzib-dolaşmaq, ətrafdakı mənzərələrdən bir az da feyzyab olmağı umurdular.

Jorjla Süzanna hamıdan geri qalmışdı. Dəstədən bir neçə addım aralanan kimi Jorj sakit və qısıq bir səslə dedi:

– Sizə dəli kimi aşıqəm, Süzanna. Könlümü fəth eləmişiniz.

Qız pıçıldadı:

– Mən də sizə, Əziz dost.

– Əgər sizinlə evlənə bilməsəm, nəinki Parisdən, hətta Fransadan da çıxıb gedəcəyəm.

– Atamla danışmağa cəhd eləyin. Bəlkə də, o razılıq verəcək.

Jorjun hərəkətindən oxundu.

– Yox, mən artıq neçənci dəfədir ki, bunu deyirəm: bu, mənasız cəhd üzündən evinizin qapıları həmişəlik üzümə bağlana bilər, redaksiyadakı işimdən olaram, hətta sizinlə görüşmə imkanını da itirərəm. Əgər bu təklifi rəsmi şəkildə eləsəm, bax bu sadalanan uğursuzluqlar nəsim olar. Sizi markiz de Kazola ərə verməyi düşünürlər. Valideynləriniz gec-tez bu təklifə razılıq verəcəyinizi umduqlarından gözləyirlər.

Qız soruşdu:

– Bəs mənim əlimdən nə gələr ki?

Jorj cavabı ləngitməklə qızı sınaqçı baxışlarla süzdü:

– Mənim xətrimə riskli bir addıma hazırsınızmı?

Qız tam arxayınılıqla «Hə» cavabını verdi.

– Həm də tamam gözlənilməz addıma?

– Hə.

– Həm də hədsiz dərəcədə gözlənilməz addıma?

– Hə.

– Bu yolda ata-ananızın ziddinə də gedərsinizmi?

– Hə.

– Doğru sözünüzdür?

– Doğru sözümüdü.

– Elə isə tək bircə çıxış yolumuz qalır. Amma elə etməliyik ki, buna təşəbbüs məndən yox, sizdən gəlsin. Siz ailənin gül balası-sınız, ürəyinizdən keçən hər şey dilinizin ucunda bitdiyindən sizin şiltaqlığınıza heç kim təəccüblənməz. Odur ki məni dinləyin: elə bu axşam, evə dönməyə kimi, ananızı təklildə yaxalayıb, hamıdan əvvəl

onunla danışın. Sadəcə, deyin ki, mənim xanımım olmaq istəyirsiniz. Bu təklifdən onun həyəcanlanıb özündən çıxacağı şəksizdir.

– Oh, anam çox şad olacaq! – deyən qız onun sözünü kəsdi.

Kişi tam qətiyyətlə etiraz elədi:

– Yox, siz onu yaxşı tanımırsınız. Atanızla müqayisədə o daha bətər əsəbiləşib özündən çıxacaq və buna etiraz edəcək. Görəcəksiniz. Amma siz bunda israr edin, geriye çəkməyin, məndən başqa heç kimə ərə getməyəcəyinizi açıq bəyan edin. Oldumu?

– Oldu.

– Sonra atanızın yanına gedin. Üzünüzdə ciddi və qətiyyətli ifadə verərək, eyni şeyi ona da söyləyin.

– Hə, hə. Bəs sonra?

– Sonra daha önəmli mərhələ gələcək. Əgər siz, mənim əziz və balaca Süzannam, mənimki olmağa qəti qərarlı olsanız və bu qərarınız dəyişməz qalsa, onda... onda mən... sizi qaçıracağam.

Qız sevincdən az qaldı çəpik çalsın:

– Nə böyük səadət! Məni qaçıracaqsınız! Bəs bu nə vaxt olacaq?

Qıza kitablardan məlum olan və qədim şeirlərdə təsvir edilən gecə qaçırmaları, poçt karetləri, yeməxanalarda dincəlmələr, hey-rətəməz sərgüzəştlər gözlənilmədən və sehrlə bir nağıl olmaqdan çıxacaq və ən yaxın zamanda ondan ötrü bir gerçəkliyə çevriləcəkdə. Odur ki bir də soruşdu:

– Bəs bu nə vaxt olacaq?

– Elə... bu gün... bu axşam... bu gecə... – deyə kişi yavaşca bildirdi.

Bədəni uçunan qız soruşdu:

– Bəs haraya gedəcəyik?

– Qoy bu, mənim sırım olsun. Siz öz addımlarınızı ölçüb-biçin.

Unutmayın ki, qaçıracağım halda siz yalnız və yalnız mənə ərə getməli olacaqsınız! Sizdən ötrü bu, yeganə və... təhlükəli... çox təhlükəli çıxış yoludur.

Qız dilləndi:

– Mən buna qərarlıyam... Sizinlə harada görüşəcəyik?

– Təkbaşına evdən çıxıb bilirsiniz?

– Hə, mən alaqağını açmağı bacarıram.

– Elə isə gecəyarı qaçıçı yatağa girəndən sonra siz Birlik meydanına gəlin. Sizi orada, Dəniz Nazirliyi ilə üz bəüz dayanacaq karetdə gözləyəcəyəm.

– Gələcəyəm.

– Mütləq?

– Mütləq.

O, qızın əlini sıxdı.

– Ah, sizi necə də sevirəm! Necə də ağıllı və cürətlisiniz! Deməli, siz markiz de Kazola ərə getmək istəmirsiniz?

– Əlbəttə yox!

– Siz bu təklifi rədd edərkən atanız çoxmu əsəbiləşdi?

– Kaş görəydiniz! O, məni monastıra göndərməklə təhdid elədi.

– Görürsünüz də, buna görə də qətiyyətli davranmalıyıq.

– Mən elə belə də edəcəyəm.

Özünün qaçırılması fikrinə qapılan qız baxışlarını geniş üfüqlərə dikdi. O, sevdiyi adamlar... çox-çox uzaqlara gedəcəkdilər! Sev-gilisi onu qaçıracaqdılar!.. Qızın ürəyi dağ boyda olmuşdu və artıq ona, onun adına zərər toxunduracaq heç nəyin qeydinə qalmırdı. Görən o, hansı yola baş vurduğunun heç fərqi nə varırdımı? Bunun arxasında gizlənən əsl niyyəti sezirdimi heç?

Xanım Valter geri qanrılaraq səsləndi:

– Yanıma gəl, balası! Əziz dostla orada nə işin var elə?

Bu cütlük də gəlib dəstəyə qoşulmalı oldu. Valterlərin yaxın vaxtda yollanacaqları dəniz kurortundan düşmüşdü söhbət.

Eyni yolla geri qayıtmamaqdan ötrü onlar yollarını Şatudan saldılar.

Jorj susmağına davam edirdi. Fikrə dalmışdı. Əgər bu qız yetərincə cürətli çıxsa, onda o, axır ki, öz məqsədinə çatacaq! Son üç ay ərzində o, bu qızın ətrafında qarşısızalmaz bir cazibə toru hörmüşdü. Qızın saqqızını oğurlamış, onu tovlamış, onu öz əsirinə çevirmişdi. Qız elə bir hala gəlmişdi ki, onun hər istədiyini eləməyə hazır idi. Bu dərin ağıllı olmayan kuklanın bütün ruhuna mütləq hakim kəsilmişdi Jorj.

İlk əvvəl o, qızın markiz de Kazolun təklifini rədd etməsinə nail oldu. İndi isə onu özünə qoşulub qaçmağa razı saldı. Bu yola ona görə əl atdı ki, başqa qurtuluş yolu qalmamışdı.

Qızının ona ərə getməsinə hər vəchlə xanım Valterin mane olacağını o, çox yaxşı bilirdi. Çünki hələ də onu sevən və əbədi sevecək bu qadının eşqi hələm-hələm sönənə bənzəmədi. Hər dəfə öz soyuqqanlı davranışlarıyla qadının ramolunmaz ehtirasını

cilovlayan Jorj onun içini gəmirən eşqin gücündən xəbərdar idi. Onun dirənişini qırmaq kişiyyə heç cür nəsib olmayacaqdı və deməli, bu qadın Süzannanın da Jorjla nikahına yol verməzdi.

Amma qızı ata-anasından ayırıb, öz himayəsi altına alandan sonra o, qızın atasıyla bərabər şərtlərdə danışmaq imkanı qazanacaqdı.

Dərin düşüncələrə dalan Dü Rua indi ona deyilənlərə qulaq asmır, arabir ağızucu cavablarla kifayətləndi. Şəhərdə dolaşdıqları zaman isə o, sanki, yuxudan oyanan kimi oldu.

Süzanna da dalğın görünürdü. Dörd atın zınqırov səsləri indi qızın başına, beyninə düşmüşdü, gözlərinin önündə ayın nuruna qərq olmuş geniş və sonsuz yollar, qaranlıq meşələr, yolayrıclarında yerləşən və arabaçıların, sanki, arxalarınca düşən birisi olduğunu hamıya sezdirəcək qədər tələm-tələsik atları dəyişdikləri yeməxanalar zühur edirdi.

Lando malikanənin həyətinə girəndə Valter onlarla nahar eləmək üçün Jorju dilə tutmağa başladı. Amma qonaq bundan imtina edib evinə yollandı.

Evə gəlib yüngülvari yemək yedi, sonra isə uzaq səfərə hazırlaşan birisi kimi əşyalarını sahmana saldı. Əleyhinə yönələ biləcək məktubları yandırdı, qalanlarını gizlətdi, bəzi dostlarına məktublar yazdı. Ara-sıra saatına nəzər salıb düşünürdü: «Yəqin, indi orada aləm bir-birinə dəyib». Ürəyini tələş hissi bürüdü. Birdən niyyəti baş tutsa, necə olacaq? Amma daha nədən qorxasıydı? Həmişə düşdüyü vəziyyətlərdən çıxmağı bacarmışdı. Amma bu dəfə çox böyük oyuna girmişdi.

Saat on birə qalmış evdən çıxıb bir az veylləndi, sonra ekipaj tutub Birlik meydanına, Dəniz Nazirliyinin yaxınlığındakı tağlar sırasının yanına gəldi.

Vaxtaşırı kibrit çəkib saatına baxırdı. Saat on ikiyə qalmış içinə dolan səbirsizlik lap dözülməz həddə çatdı. Az qala, hər saniyə başını bayıra çıxarıb Süzannanın gəlib-gəlmədiyini pusurdu. Hər dəfə, çox uzaqlarda bir saatın, sonra isə yaxınlıqdakı saatların, daha sonra – bu dəfə yenə xeyli uzaqdakı – iki ayrı saatın on ikini vurduğunu eşitdi. Sonuncu zəngi eşidəndə qət elədi: «Hər şey bitdi. Plan baş tutmadı. Qız gəlməyəcək».

Amma hər şeyə rəğmən, səhərə qədər gözləmək qərarına gəldi. Belə durumlarda səbirli olmaqda ancaq fayda var.

Bir müddət sonra birə on beş dəqiqə işlədiyini, sonra birin yarısı olduğunu, daha sonra isə birə on beş dəqiqə qaldığını kilsə zəngləri xəbər verdi. Nəhayət ki, bütün saatlar, bayaq gecəyarı olduğunu bildirdiyi kimi, indi də saat bir tamamı müjdə verdi. Artıq o, qızın yolunu gözləməkdən vaz keçib onların evində nə baş verəcəyi üzərində baş sındırırdı. Qəfildən karetin pəncərəsində bir qadın başı peyda oldu:

– Buradasınız, Əziz dost?

Yerindən dik atıldı. Az qala, nəfəsi kəsiləcəkdi.

– Bu, sizsiniz, Süzanna?

– Hə, bu mənəm.

Qapının dəstəyini burmaqda gücənən kişi elə hey təkrarlayırdı:

– Ah, bu sizsiniz... bu sizsiniz... buyurun içəri...

İçəri keçən qız özünü oturaçağa, onun böyründəki yerə yıxdı. Jorj sürücüyə səsləndi: «Sür». Karet yola düzəldi.

Hələ də güclə nəfəs alan Süzannanın dili-ağızı söz tutmurdu. Kişi soruşdu:

– Hər şey necə oldu, danışın da?

Həlsizlikdən huşunu itirmək həddinə gələn qız pıçıldadı:

– O-o, əsl dəhşət idi. Əsas da anamla söhbətimiz.

Kişi həyəcandan titrəyirdi.

– Ananızla? Sizə nə deyirdi bəyəm? Danışın.

– Qiyamət qopdu! Hər şeyi öncədən ölçüb-biçmişdim. İçəri girən kimi birbaşa mətləbə keçdim. Onun rəngi avazıdı və şivən qopartdı: «Heç vaxt! Heç vəchlə!» Mən isə ağlayır, təlaşlanır və andaman edirdim ki, sizdən başqasına ərə gedən deyiləm. Hətta mənə əl qaldıracağını da gözə almışdım. Anam tamam aqlını itirmişdi və deyirdi ki, məni günü sabah monastıra göndərəcək. İndiyədək onun belə gərgin vəziyyətə düşdüyünü heç görməmişdim! Bu ara atam onun dilindən çıxanları eşitdiyi üçün həmin otağa gəldi. Anama baxanda o, çox da əsəbiləşməsə də, dedi ki, siz mənimçün çox da uyğun həyat yoldaşı deyilsiniz. Məni o dərəcədə özümdən çıxartmışdılar ki, onlardan daha betər qışqırırdım. Atam ona heç yaraşmayan faciəli bir tərzdə otağı tərk etməyimi əmr elədi. Durum belə olanda mən sizə qoşulub qaçmağı son çarə saydım. Ona görə də buradayam. Hə, haraya gedirik belə?

Bayaqdan bəri bu qızın ata-anasına qarşı Jorjun içində quduz bir nifrət baş qaldırmışdı. Amma eyib etməz, qızları artıq onun əlində idi və bu qisası onlarda qoymayacaqdı.

Jorj dedi:

– Qatara gecikdik. Karet indi bizi Sevərə aparır. Orada gecələyib, sabah Laros-Giyona yollanırıq. Bu, Mant ilə Bonyer arasında, Sena çayı sahilində gözəl bir kənddir.

Süzanna etiraz elədi:

– Amma mən özümlə şəxsi əşyalarımın heçcə nə götürməmişəm. Əynim də nazikdir.

Kişi buna qayğısız təbəssümlə cavab verdi:

– Eybi yox, orada hər şeyi yoluna qoyarıq!

Ekipaj küçələrlə irəliləyirdi. Jorj qızın əlini ovcuna alıb, ağır-ağır, həm də sayğıyla öpməyə başladı. Platonik nəvazişlər ruhuna yad olduğundan indi o, qıza nədən söz edəcəyini bilmirdi. Qəflətən qızın ağladığını sezdi. Təşviş içində soruşdu:

– Nə oldu sizə, gülüm?

Qız göz yaşları içində dedi:

– Yəqin, indi zavallı anam mənim yoxa çıxdığımı anlayıb və yuxusu ərsə çəkilib.

Xanım Valterin gözünə, həqiqətən də, yuxu getmirdi.

Süzanna otaqdan çıxandan sonra bu ərle-arvad baş-başa qalmışdı.

Qadının qanıqara və məyus görkəmi vardı.

– İlahi pərvərdigara! Nədir bu başımıza gələnlər?

Valter özündən çıxdı:

– Bu, o deməkdir ki, o çoxbilmiş hərif qızın başını tovlayıb. Kazolun təklifini rədd etmək fikrini də qıza o aşılıb. Görünür, bu əclaf qızımızın cehizinə göz dikib!

Hiddətlənən Valter otaqda fırfıra kimi get-gələ başladı:

– Sən də onu həmişə evə çağırır, ondan diqqətini, mehrini əsirgəmir, görünməmiş nəvazişlər sərgiləyirdin. Sabahdan ta axşama qədər «Əziz dost, Əziz dost» sözləri dilindən düşmürdü. Buyur, indi də bunun bəhrəsini dad.

Qadının rəngi ağardı:

– Mənmi onu... evimizə cəzb edirdim?

Kişi onun üstünə çımxırdı:

– Hə, hə, sən! Onu görəndə hamınızın – Marelin də, Süzannanın da, sənin də, bütün xanımların ağılı başından çıxırdı. Bəlkə, sənin ondan ayrı iki gündən çox qala, dözə bilmədiyinin mən fərqində deyiləm, hə?

Xanım Valter qəddini dikəldib, faciəli bir səs tonuyla:

– Mənimlə bu cür danışmağa izin verə bilmərəm, – dedi. – Mənim sizin kimi, yəni bir baqqal dükanında böyümədiyimi, deyəsən, unudursunuz.

Deyəsən, kişi daha deyəcək söz tapa bilmədi, ona görə də qəzəblə «Hamınız cəhənnəm olub açılın başımdan!» deyər bağırır otaqdan çıxmaqla qapını ardınca çırpdı.

Yalqız qalan xanım Valter instinktiv olaraq güzgüyə sarı qaçdı ki, baxıb görsün bütün bu ağılaşmaz və sirli olaylar ucbatından saçları bu az müddətdə ağarmayıb ki? Süzanna da Əziz dostu aşıq olmuşdu! Əziz dost Süzanna ilə evlənmək istəyirdi! Yox, bəlkə də, qızı yanılmışdı, axı bu ola bilməzdi! Yəqin ki, bu yaraşlıq kişiylə laqeyd olmayan qız, qəlbində əmin idi ki, ona ərə gedə bilər, ona görə də belə əminliklə davranırdı. Bəs kişi? Axı Jorj qızıyla əlbir ola bilməzdi! Xanım Valterin fikirlərinin axarı qarışmışdı: adətən, ağır bir dərddə ürcah olanlar bu cür çıxılmaz duruma düşürlər. Yox, yox, yəqin ki, Əziz dost Süzannanın belə davranacağından tamam xəbərsizdir.

Jorjun bu işdə əli olub-olmadığı barədə qadın uzun-uzadı fikirlərə daldı. Əgər qızı başdan o çıxarıbsa, onda Jorjdan yaramaz adam yoxdur! Bəs bunun axırı nə olacaqdı? İrəliddə təhlükələrlə, iztirablarla dolu bir yol görünürdü indi qadına!

Əgər onun bu işə bir qarışacağı yoxdursa, onda hələ bu barədə çarə tapılmazdı: Süzannanı altı aylıq səyahətə göndərməklə, bu havanı onun başından vurub çıxarmaq olardı. Bəs bundan sonra qadın özü bu kişiylə görüşə biləcəkdimi? Axı o, hələ də Jorja aşıq idi. Qəlbinə bir ox kimi sancılan bu eşqi oradan qoparmaq mümkün deyildi.

Öz həyatını o, Jorjsuz təsəvvür eləmirdi. Bundansa ölməyi üstün tutardı.

Qüssə və şübhələr içini gəmirirdi. Qarmaqarışıq və cansızıcı fikirlərdən başı çatlamaq dərəcəsinə gəlirdi, bunun ağrısına dayana bilmirdi. Durmadan bir çarə arayırdı, bitməz-tükənməz nigarançılıqdan bir çıxış yolu görmürdü. Saata baxdı: ikiyə işləyirdi. Öz-özünə:

«Daha dözə bilmirəm, artıq dəli oluram. Hər şeyi yerli-yataqlı bilməliyəm. Gedim Süzannanı oyadıb sorğu-suala çəkim».

Ayaq səsləri eşidilməsin deyə çəkmələrini çıxartdı. Əlindəki şamla qızının otağına tərəf üz tutdu. Ehmalca qapını açıb içəri girdi və çarpayıya tərəf baxdı. Yataq qarmaqarıışıq idi. İlk anda qadın heç bir şübhə duymadı: düşündü ki, yəqin, qızı hələ də atası ilə dilləşir. Amma qəflətən beynində doğan qorxunc fikrin təsiriylə ərinin yanına qaçdı. Təngnəfəs və rəngi avazı olmuş halda, başılovlu özünü ərinin yataq otağına saldı. Yatağında uzanan Valter nə isə oxuyurdu. Təşvişə qapılan kişi xəbər aldı:

– Nə olub belə? Nə olub sənə?

Dili tutulan qadın güclə soruşdu:

– Süzannanı görməmişən?

– Mənmi? Nə olub bəyəm?

– O... o... gedib. Yataq otağında yoxdur.

Əri tez xalının üstünə hoppanıb şap-şaplarını geyindi, əyində bircə köynək, qızının otağına sarı götürüldü. İçəri girən kimi hər şey ona əyan oldu. Qızı qaçmışdı. Taqətsiz halda kresloya çökdü və lampanı döşəməyə qoydu.

Arvadı da onun ardınca oraya gəldi. Astadan soruşdu:

– Hə, nə oldu?

Kişinin indi nə ona cavab verməyə, nə də hiddətlənməyə heyi var idi. Az sonra inildəyərək dedi:

– Hər şey bitdi – balamız onun caynağındadır. Evimiz yığıldı.

Qadının üzündə anlamazlıq ifadəsi doğdu:

– Necə yəni «evimiz yığıldı»?

– Çox sadə! Bunun ardınca o, mütləq qızımızla evlənəcək.

Qadın yırtıcı heyvanlara məxsus bir nalə qopardı:

– O? Heç vaxt! Sən lap ağılını itirmisən!

Çarəsiz görkəm alan Valter dedi:

– Oturub zınıldamaqla bu dərdə çarə qılmaq olmaz. O, qızımızı qaçııb və bəkarətini pozub. Bu vəziyyətdə ən uyğun yol qızı ona ərə verməkdir. Əgər bir azca təmkinli tərپənsək, bir kimsə işin əsl mahiyyətini sezməz.

– O heç vaxt, heç bir şərtlə Süzanna ilə evlənə bilməz! – deyə israr edən qadının bütün bədənini dəniz kimi dalğalandı. – Buna heç vəchlə yol verməyəcəyəm!

Məğlubiyətlə barışan Valter dilləndi:

– Amma artıq qız onun ixtiyarındadır. Məsələ bitib. Ta biz güzəştə gedənə qədər o, balamızı yanında saxlayacaq və bizdən gizləyəcəkdir. Qalmaqal çıxarmamaqdan ötrü bizim bəri başdan onunla anlaşmağımız daha doğru olardı.

Xanım Valterin ürəyi dərddən parçalanırdı və içindəki bu dərdi o heç kəslə paylaşa bilmirdi. Durmadan təkrarlayırdı:

– Yox, yox! Mən buna heç vaxt yol vermərəm!

Əri lap hövsələdən çıxdı:

– Burada başqa hansı yol qalır ki?! Bu, yeganə yoldur. Görürsən də, o yaramaz bizi necə rəzil duruma saldı!.. Əcəb də zirəkmiş amma! Sərvət baxımından, bəlkə də, daha zəngin kürəkən tapa bilərdik, amma ağıl və mənsəbpərəstlikdə heç kəs ona tay ola bilməz. Onu parlaq bir gələcək gözləyir. Bu gedişlə o, deputat da, nazir də olacaq.

Xanım Valter iki ayağını bir başmağa dirəyərək, dediyində durmuşdu:

– Süzannamı heç bir şərtlə ona ərə vermərəm... Eşidirsən?.. Heç bir şərtlə!

Axırda Valterin səbir kasası daşdı və öz böyük həyat təcrübəsinə arxalanaraq, o, Əziz dostun müdafiəsinə qalxdı:

– Sən gəl bir az mumla!.. Sənə dedim axı: bu, yeganə yoldur... Bu, tək çıxış yoludur. Bir də axı nə bilmək olar: bəlkə də, bundan heç peşman olmarıq da. Onun kimilərinin həyatda haralara gedib çıxacağını söyləmək heç də asan deyil. Görmədin bəyəm, o, özünün cəmi üç məqaləsi sayəsində sarsaq Laroş-Matyeni necə yerlə yeksan elədi? Halbuki xəyanətə uğramış bir ər kimi bunu eləməyə özündə təpər tapmaq hər oğulun işi deyil. Nə isə, yaşayıb görürük. Amma hələlik biz onun qarmağındayıq. Ondan isə elə-belə qurtulmaq imkansızdır.

Arvadı isə çıxırmaq, özünü döşəməyə yıxmaq, saçlarını yollamaq istəyirdi o ara. Daha da dirənərək təkrarlayırdı:

– Qızımı ona vermərəm!.. Mən... bunu... istəmirəm!..

Ayağa qalxarkən lampanı da yerdən qaldıran Valter dedi:

– Bura bax, sən də elə bütün qadınlar təkə kütsən. Çünki hamınız hissi davranmağı üstün tutursunuz. Sizlər mövcud şəraiti qiymətləndirə bilmirsiniz... çünki axmaqısınız. Bayaقدan sənə deyirəm ki, o, qızımızla evlənməlidir. Belə lazımdır.

Çəkələklərini sürüyən kişi otağı tərək elədi. Təkcə gecə köynəyində dolaşan ev sahibi hamının yuxuya daldığı bu iri evin geniş dəhlizində məzəli bir kabus kimi uzaqlaşdı və səssizcə öz yataq otağına çəkildi.

Xanım Valter isə yerində quruyub-qalmışdı: çəkilməz ağrı-acı könülünü dağlayırdı. Hələ də bu baş verənləri tam dərk edə, qavraya bilmirdi. Sadəcə, iztirab çəkirdi. Az sonra anladı ki, sübhə qədər beləcə, hərəkətsiz dayanmağa taqəti yetməyəcək. Buradan qaçmaq, hara gəlirdi, necə gəlirdi qaçmaq, birisinə sığınmaq, kimdənsə kömək ummaq ehtiyacı duyurdu içində.

Özünü sorğu-suala çəkirdi: axı bu durumda kimə üz tutaydı? Kimə? Ağılına heç kim gəlmirdi. Bəlkə, keşişə? Hə, hə, keşişə! Onun ayaqlarına düşüb hər şeyi, öz günahını da etiraf etməli, özünün səngimək bilməyən dərini, qüssəsini ona açmalıydı. Keşiş belə bir yaramazın Süzanna ilə evlənməsini uyğun saymaz və buna mane olardı. Bir keşiş, təcili olaraq bir keşiş tapmalıydı o! Amma haradan? Bunun üçün haraya üz tutsun indi? Burada durub dözməyə də tabı-taqəti yox idi.

Elə bu məqamda onun qarşısında su üzündə yeriyən İsa peyğəmbərin o işıqlı surəti peyda oldu. İndi o, bu surəti aşkar görürdü, sanki, tablo düz gözlərinin qabağında idi. İsa ona deyirdi: «Mənə sığın. Ayaqlarıma düş. Sənə təsəlli verər, necə davranacağını söylərəm».

Əlinə şam alıb pilləkənlə aşağı mərtəbəyə, oranjereyaya sarı üz tutdu. İsa peyğəmbər oradaydı, o biri başdakı xırda qonaq otağında idi. Tablonu rütubətdən qorumaq üçün həmin otağın şüşəli qapısını qapalı saxlayırdılar.

Həmin guşəni bu qəribə meşənin qoynundakı kiçik kilsə kimi də dəyərləndirmək olardı.

İndiyədək xanım Valter bu qış bağçasını ancaq gur işıqlanma şəraitində görmüşdü. İndi isə buranın qara-qura cəngəlliyi onun canına qorxu saldı. Qızmar ölkələrə məxsus bitki növlərinin havaya yaydığı qoxular onu hayıl-mayıl eləmişdi. Qapıları bağlı olduğundan şüşə günbəzin altında boy atan bu bənzərsiz ağacların ətrindən halı fənalaşdı: qadını başdan çıxaran, sərməst edən bu qoxu ona üzücü həzz bəxş edirdi. Sanki, bütün vücudunu bürüyən bu şəhvet hissi həm də əcəl ayağında halsızlığı xatırladırdı ona. Zavallı qadın addımlarını üsulluca və ürəkəkliliklə atırdı: əlində tutduğu şamın titrək işığında bir-

birinin ardınca zülmətin qoynundan onun gözünə gah sirli bitkilər, gah əcaib heyvanlar, gah sehrlı məxluqlar, gah eybəcər varlıqlar görünürdülər. Qəflətən o, İsa peyğəmbəri gördü. Özüylə onun arasındakı qapını açan qadın şəklın önündə dizləri üstə çökdü. Əvvəlcə havalı birisi kimi dualara köklənən qadın Tanrıya olan sevgisinin ifadəsinə çalışdı, ehtirasla və çarəsiz halda ona sığınmaq istəyini dilə gətirdi. Bir qədər sonra duaların zikri nisbətən səngidi və baxışlarını yuxarı qaldıran qadını bircə anda dəhşət bürüdü. Şamın titrək işığı tablonu altdan-yuxarı işıqlandırdığından həmin anlarda İsanın təsviri görünməmiş dərəcədə Əziz dostu xatırladırdı. Hətta qadına elə gəldi ki, şəkildən ona baxan Tanrı deyil, onun öz aşnasıdır. Hə, hə, bu, onun alınıydı, onun gözləriydi, onun soyuqqanlı və özündənrazi baxışlarıydı!

Qadın «İsuse! İsuse! İsuse!» deyə pıçıldayırdı. Əslində, dodaqlarında Jorjun adı idi dolaşan. Qəfildən ağılına gəldi ki, bəlkə də, bu dəqiqələrdə Jorj onun qızını altına basıb. Jorj indi onun qızıyla uzaqlarda, hansısa otaqda təkbətəkdir. O, indi Süzanna ilədir!

Xanım Valter, sanki, sayıqlayırdı: «İsuse!.. İsuse!..» Əslində isə indi o, qızıyla aşnası barədə düşünürdü! Onlar indi eyni otaqdadırlar... bu gecə saatlarında. Qadın onları görürdü. Elə aşkar görürdü ki, sanki, onlar bu qarşısındakı tablonun yerində durmuşdular. Bir-birini süzüb, gülümsəyirdilər. Öpüşürdülər. Otaq qaranlıqdır. Yataqdakı yorğan bir kənara atılıb. Qadın yerindən qalxdı: indicə bu məşuqların yanına gedəcək, saçlarından yapışmaqla Süzannanı aşnasının qucağından çəkib çıxaracaqdı. Qızının boğazından yapışaraq onu, ana nifrətini qazanmış övladını, bu adamın yatağına girmiş qızını boğazlayacaqdı. Artıq qadının əlləri qızının qırtlağına toxunurdu... Amma bu, kətanın səthi imiş – qadının əli İsanın ayaqlarıyla təmas edirmiş.

Dəhşətli çığırta qoparan qadın arxası üstə yıxıldı. Yerə düşən şam da söndü.

Bəs sonra nələr oldu? Hələ uzun müddət qorxunc və dəhşətverici görüntülər, qaraltılar onu izlədi. Bir-birinə sarılmış Jorjla Süzannanın surəti gözləri önündən çəkilmədi, İsus Xristos isə onların günah dolu eşqinə xeyir-dua verdi.

Qadın, dumanlı da olsa, öz otağında olmadığıнын fərqlində idi. Ayağa qalxmağa, qaçmağa can atsa da, buna təqəti yetmirdi. Sanki, əli-ayağı tutulmuşdu, bircə şüuru xaricində hər tərəfi qıc olmuşdu. Amma şüuru da artıq donmaq üzrə idi. Çevrədəki qorxunc, reallıqdan

uzaq, fantastik görüntülər üzündən şüuru dəhşətli yuxuya, bəlkə də, ölüm yuxusuna dalmaq üzrə idi: adətən, kəskin ətirə və tilsimli biçimlərə malik bitkilər yetişən qızmar ölkələrdə adamı bu cür ağır yuxular öz çənginə alır.

Hissiyatsız vəziyyətdə və az qala, yarımcan halda olan xanım Valteri səhərçağı «Su üzərində yeriyən İsa peyğəmbər» tablosunun qarşısında tapdılar. Onun durumu həyatı üçün təhlükəliydi. Sabahısı gün qadın ancaq özünə gələ bildi və həmin andan da hönkür-tülərinə ara vermədi.

Süzannanın yoxa çıxmasını birtəhər ört-basdır etməkdən ötrü qulluqçulara onun monastıra getdiyini bildirdilər. Dü Ruadan uzun-uzadı bir namə alan Valter cavab məktubunda onun Süzanna ilə evlənməsinə məcburən razılıq verdi.

Əziz dost bu məktubu yola çıxmadan öncə yazmış və Parisi tərk etmədən onu poçt qutusuna salmışdı. Məktubda xeyli ədəb-ərkanla Süzannanı çoxdan bəri sevdiyini, qızla hər hansı bir sövdələşmələrinin olmadığını, amma öz istəyi ilə ona uğrayıb: «Sizin xanımınız olmaq istəyirəm» deyən, ona sığınan bu gənc qızı öz yanında saxlamağı, valideynlərindən bir cavab alana qədər onu gizlətməyə qərar verdiyini yazırdı. Sonda onu da əlavə eləmişdi ki, ata-anasının bu xüsusdakı qanuni haqları ilə müqayisədə sevdiyi qızın seçimi ondan ötrü daha əhəmiyyətlidir.

O, cənab Valterə «tələb olunanadək» üsulu cavab yazmağı təklif etmişdi, çünki dostlarından birisi məktubu alıb Jorja göndərəcəkdə.

İstədiyi məqsədə çatın Dü Rua Süzannanı Parisə gətirib öz evlərinə yolladı. Bəlli bir müddətə onun valideynləri ilə görüşünü isə təxirə saldı. Sena çayı sahilindəki Laroş-Giyonedə onlar altı gün birgə yaşamışdılar.

Hələ o vaxta qədər Süzanna bunca şənəlməmişdi, çünki özünü çoban qızı rolunda təsəvvür edirdi. Jorj onu bacısı kimi qələmə verirdi. Aralarında çox sadə, məhrəm və eyni zamanda təmiz münasibətlər qurulmuşdu: bu, aşıqlərə məxsus dostluq idi. Öz mənfəətlərini üstün tutduğu üçün o, qızın bəkarətini pozmamışdı. Laroş-Giyoneyə gəldiklərinin sabahısı günü qız özünə alt paltarını və kəndli geyimi almış, başına çöl çiçəklərindən və samandan hörülmüş iri şlyapa qoymaqla, balıq ovlamağa yollanmışdı. Qıza hədsiz dərəcədə gözəl gələn o yerlərdə bir qədim qüllə, öz qobelenləri ilə ad çıxaran qədim bir qəsir vardı.

Yerli dəllaldan satın aldığı gödəkcəni əyninə taxan Jorj qızla birlikdə sahilə dolaşır, onu qayıqda gəzdirirdi. Dəqiqəbaşı öpüşürdülər: bu bakir öpüşlərin doğurduğu şəhvətdən Jorjun içi od tutub yanırı. Amma hər şeyə rəğmən, ehtirasını cilovlayırdı. Bir gün o: «Sabah Parisə dönürük, çünki atanız nikahımıza razılıq verib» deyə müjdə verəndə bu sadələvh məxluq belə cavab vermişdi:

– Belə tezmi? Sizin xanımınız olmaqdan elə xoşlanmışdım ki!

X

Konstantinopol küçəsindəki kiçik mənzilə qaranlıq çökmək-dəydi. Qapıda Jorj Dü Rua ilə toqquşan Klotilda de Marel özünü içəri salan kimi kişiyə boynundakı kəpənəkləri açmağa imkan vermədən onun üstünə düşdü:

– Deməli belə, sən Süzanna Valterlə evlənirsən?

Jorj üzüyola təzadə bunu etiraf eləməli oldu və:

– Bəyəm bundan indi xəbər tutmusan ki? – deyə soruşdu.

Qadın isə get-gedə daha da hiddətlənir və cırnayırdı:

– Sən Süzanna Valterlə evlənirsən? Lap ağını çıxartdın! Üç aydır mənim qarşımda quyuq bulamağın da məhz gözlərimi pərdələmək istəyinlə bağlıymış. Hamı bunu bilir, bircə məndən başqa. Mənə də bunu ərim xəbər verdi!

Dü Rua güclə gülümsəyib şlyapasını buxarının bir küncünə qoydu və kresloya əyləşdi. Aşnasının gözlərinin içinə baxan qadın hiddətlə pıçıldadı:

– Belə çıxır ki, arvadınla boşanan kimi sən təkrar qarmaq atmısan. Məni isə özünə yenə yedək məşuqə kimi saxlayırdın, eləmi? Necə də əclafmışsan!

Kişi soruşdu:

– Nə var axı bunda? Mənə xəyanət edən arvadımı suç işləyərkən yaxalayıb, boşanmağımıza nail oldum və indi də bir başqasıyla evlənirəm. Bunda anlaşılmaz nə var, görənlər?

Səsi titrəyən qadın pıçıldadı:

– Necə də oyunbaz və qorxunc yaramazsan sən!

Kişi hırıldadı:

– Lənət şeytana! Axmaqlar və sadəkillər hamıya məsxərə olmaq üçün yaradılıblar!

Onu dinləməyən qadını hələ də eyni sual rahatsız edirdi:

– Necə oldu ki, sənin bu xislətini lap əvvəldən sezə bilmədim?

Yox, sənin bu qədər yaramaz olduğun heç ağılıma gəlməmişdi.

Ləyaqətini qoruyan kişi:

– Xahiş edirəm, sözləri seçəndə ehtiyatlı olasan, – dedi.

Qadın bundan coşub kükrədi:

– Nə? Bəlkə, mən səninlə nəzakətlə, «siz»lə, «biz»lə danışımaq?

Hər dəfə mənə qarşı donuzluq edəndə, sanma ki, mən buna göz yummalıyam. Sən hamını aldadır, hamını istismar edirsən, addım-başı ən ləziz meyvələri, ən şux həzləri dadırsan və üstəlik, umursan ki, hamı səninlə dürüst bir insan kimi davranmalıdır, eləmi?

Əsəbdən dodaqları səyriyən kişi yerindən qalxdı:

– Ağzını yum, yoxsa səni buradan qovaram!

– Buradan qovaram... Buradan qovaram... Sən məni buradan qovacaqsan?.. Sənmi?.. Sənmi?..

Klotilda hiddətdən necə kütləşmişdisə, artıq dili söz tutmurdu.

Bir an sonra onun qəzəbinin önündəki bənd-bərə dağıldı və tükən-məz söz seli baş alıb getdi:

– Məni buradan qovacaqmı? Yoxsa sən unutmusan ki, lap ilk gündən buranın kirayəsini mən ödəyirəm, hə? Buranı hansımız kirayələmişdi? Hə, ola bilsin, bir ara pulu sən də ödəmiş! Amma bu mənzili kim tapmışdı? Mən... Kim onu əlində saxlamışdı?.. Yene mən... Və sən indi məni buradan qovacaqsan? Sus, vicdansız! Yoxsa elə bilirən ki, Vodrekin Madlenaya qoyduğu mirasın yarısını səninin ondan necə qopardığından xəbərsizəm? Sənə ərə getməyə məcbur etmək üçün Süzannanı yatağına saldığını da, bəlkə, bilmirəm?..

Jorj qadının çiyinlərindən yapışib silkələdi:

– Onun adını dilinə alma! Bunu sənə yasaqlayıram!

Qadın bağırdı:

– Sənin onunla yatdığını yaxşı bilirəm!

O, indi bu qadından hər şey eşitməyə hazır idi, amma bircə bu yalan onu təbdən çıxartdı. Qadın onun üzünə gerçəkləri çırpanda ürəyi yaralı quş kimi çırpındı. Daha sonra nişanlısı olan bakirə qız barədə duyduğu iftiradan necə qəzəbləndisə, Klotildanın ağzının payını vermək üçün əli əməlli-başlı geyişməyə başladı.

– Sus... sus... Yaxşısı budur, sus... – deyərək təkrarlayan kişi qadını budaqları pıtraq kimi meyvə gətirən ağac sayağı silkələyirdi. Göz-

ləri bulanmış, saçları pərişan olan qadın isə boğazını yırtmağından qalmırdı:

– Sən onunla yatmısan!

Qadını buraxan kişinin məşuqəsinə ilişdirdiyi şillədən o, divarın dibinə yığılsa da, elə həmin andaca əliylə dayaq verib dikəldi və bir daha çığırdı:

– Sən onunla yatmısan!

Qadının üstünə şığıyıb, onu altına alan kişi bu zərif məxluqu bir kişiymiş kimi əzişdirməyə başladı.

Klotilda o dəqiqə səsinə kəsdi və zərbələrin təsirindən inildəməyə başladı. Qadın artıq tərənəmirdi. Üzünü otağın küncünə tutub, acı-acı inildədi. Axır ki, Dü Rua onu döyməyinə ara verdi və ayağa qalxdı. Özüne gəlmək üçün otaqda bir neçə addım atdı. Sonra nə isə düşünüb yataq otağına keçdi, ləyənə soyuq su töküüb, başını suya saldı. Əllərini yuyub barmaqlarını bir-bəbir qurulayandan sonra qadının halı ilə maraqlanmaq fikrinə düşdü.

Klotilda elə olduğu yerdəydi. Hələ də döşəmədə uzanaraq, yavaşca hıçqıraraq ağlayırdı.

Kişi soruşdu:

– Çoxmu belə zınıldayacaqsan?

Qadından cavab gəlmədi.

Kişi otağın tən ortasında durmuşdu, qarşısında uzanan bu vücudu xəfif çaşqınlıq və çarəsizlik hissiylə süzürdü. Ən nəhayət, o, içindəki xəcalət hissini yenib, şlyapasını buxarının üstündən götürdü:

– Xudahafiz! Çıxıb gedəndə açarı qarıçıya verərsən. Yoxsa sənin ayağa qalxmağını gözləyəcək qədər səbrim qalmayıb.

Qapını arxasınca örtüb qarıçının otağına üz tutdu. Ona dedi:

– Qadın oradadır. Bir azdan gedəcək. Sahibinizə çatdırın ki, oktyabrın birindən mən bu mənzili kirayələməyəcəyəm. Bu gün avqustun on altısıdır və deməli, mən onu tam vaxtında xəbərdar etmiş sayılıram.

Bunları deyib binadan çıxdı. Mağazalara baş çəkib gəlin üçün bir az bazarlıq eləməliydi hələ.

Toy oktyabrın iyirmisinə, yəni parlament tətilinin sonuna təyin olunmuşdu. Nikah mərasimi Maqdalina kilsəsində olacaqdı. Toy barədə orada-burada şayiələr dolaşsa da, heç kəs əsl həqiqəti bilmirdi. Cürbəcür dedi-qodular gəzirdi ortada. Qızın qaçırılması haqqında pıçılıtlara rəğmən, işin gerçək tərəfi hamıya qaranlıq qalmaqdaydı.

Xanım Valter gələcək kürekəni ilə kəlmə də kəsmirdi. Qulluqçuları danışırmışlar ki, bu nikaha «hə» verilən kimi Süzannanı monastıra göndərən qadın hiddətindən özünü zəhərləyibmiş.

Huşsuz vəziyyətdə tapıldığı üçün onun bu sarsıntıdan özünə gələcəyinə heç kim inanmırdı. Qadın əsl qarını xatırladırdı, az vaxtda saçları tamam ağarmışdı. Bütün vaxtını dinə həsr eləməklə, hər bazar günü ayinlərə qatılmış.

Sentyabrın əvvəllərində «Fransız həyatı»nın səhifələrində elan olundu ki, bundan belə, sadəcə, naşir olan cənab Valter baş redaktor səlahiyyətlərini baron Dü Rua de Kantelə həvalə eləyib.

Eyni vaxtda çoxlu sayda tanınmış felyeton yazarı, reportyor, publisist, sənət və teatr tənqidçisi qəzetlə əməkdaşlığa cəlb olundu. Yüksək qonorar hesabına onlar çoxdan bəri çap olunan və daha öncə çalışdıqları nüfuzlu, ciddi qəzetlərdən buraya axışmışdılar.

Yanlarında «Fransız həyatı»ndan söz düşəndə yaşlı jurnalistlər, hörmət sahibi və görkəmli qələm sahibləri daha çiyinlərini çəkmirdilər. Qəzet bu qısa müddətdə tam və qəti qələbəyə imza atmışdı. Bir vaxtlar ciddi söz ustalarının ona bəslədikləri sayğısızlıqdan isə əsər-ələmət belə qalmamışdı.

Jorj Dü Rua və Valter ailəsi son dövrdə hamının diqqət mərkəzinə çevrilmişdi: buna görə də «Fransız həyatı» qəzeti baş redaktorunun toy mərasimi, necə deyərlər, bu mövsümdə Paris həyatının ən parlaq hadisəsi sayılırdı. Xronikalarda, adətən, adları hallanan bütün adamlar bu nikaha qatılmağı özlərinə borc bilirdilər.

Bu mərasim gözəl bir payız günü gerçəkləşdi. Səhər saat səkkizdə Maqdalina kilsəsi xidmətçilərinin girişdəki pillələrə qırmızı rəngli xalı sərmələri Kral küçəsindən ötənlərin diqqətindən yayınmamışdı. Paris sakinlərindən ötrü bu hazırlıq burada təntənəli bir mərasim keçiriləcəyinə işarə idi.

İşə yollanan məmurlar, kasıb işçi qadınlar və dükanların pirkəşikləri ayaq saxlayıb dayanır, bu hazırlığa göz qoyur və zəngin adamların öz nikah mərasimlərinin təşkilinə necə gen-bol pul xərcləmələrinə heyrətlənirdilər.

Saat ona qalmış bütün maraqlananlar oraya axışdılar. Mərasimin bir neçə dəqiqəyə başlanacağını umub, gözləyənlər sonradan dağılışırdılar.

Saat on birdə oraya gələn polis, kütləvi halda yığılmasının qarşısını almaq üçün camaatı vaxtaşırı dağıtmağa başladı.

Az sonra ilk dəvətililər peyda oldular – bunlar hər şeyi yerli-yataqlı görə bilməkdən ötrü uyğun yer tutmaq istədikləri üçün kilsənin əsas artırımının divanı boyunca əyləşdilər.

Yavaş-yavaş digər qonaqlar da gəldilər. İpək paltarlarını xışıldadan xanımlar, özündənrazi və dazbaş kişilər burada həmişəkindən daha yüksək dərəcədə kübar davranışlar sərgiləyirdilər.

Kilsə get-gedə dolurdu. Tam açılan qapılardan içəriyə süzülən günəş şüaları girişdəki sıraları işıqlandırır. Portaldakı parlaq dəliklə müqayisədə taxtda düzülən şamların işığı xeyli solğun və zəif görünürdü. Buna görə də kürsü adama zülmətdən güclə seçilirdi.

Dəvətililər ora-bura baxır, işarətlərlə bir-birini çağıraraq, qruplar yaradırdılar. Kübar adamlarla müqayisədə çox da lütfkar olmayan qələm əhli pəsdən söhbətləşirdi. Kişilər qadınları diqqətlə süzürdülər. Gözləriylə tanışlardan birisini axtaran Norber de Varen orta sıralarda Jak Rivalı görüb ona yanaşdı. Dedi:

– Hə-ə, gələcək fırıldaqçılarınıdır!

Amma Rival həsəddən uzaq olduğundan etiraz elədi:

– Nə xoş onun halına! Ən azından karyerasını qurdu.

Sonra onlar məclisdəkilərin adlarını sadaladılar. Rival soruşdu:

– Jorjun xanımından hər hansı xəbəriniz varmı?

Şair gülümsündü:

– Həm hə, həm də yox. Bildiyimə görə, indi o, Monmartr ətrafında son dərəcə qapalı bir həyat sürür. Amma... Burada bir «amma» var... Son vaxtlar «Pero» qəzetində gözümə sataşan siyasi məzmunlu məqalələrin üslubu hədsiz dərəcədə Forestyeninkini və Dü Ruaninkini xatırladır. Onlar Jan Ledol adlı birisinin imzasıyla çap olunur. Eynilə elə dostumuz Jorj kimi yaraşığı və ağıllı bir cavan olan bu adam Madlena ilə son dövrdə tanış olub. Bunu öyrənəndə qət elədim ki, bu qadın həmişə təzə başlayanlara maraq salır və bu sevgi heç vaxt onu tərک etməyəcəkdir. Həm də indi qadın zəngindir: Vodreklə Laroş-Matyenin onun daimi qonaqları olması bunda həlledici rol oynayıb.

– O nərmə-nazik Madlena çox suyuşirindir. Çoxbilmişdir, şeytandır! Yəqin ki, yaxın ilişkilərdə adamı özünə heyran edə bilər. Amma bəlkə, siz mənə izah edəsiniz: rəsmi boşanmadan sonra Dü Rua, görəsən, niyə kilsədə nikah bağlayır?

– Kilsədə ona görə kəbin kəsdirir ki, kilsə qanunlarına görə, o subaydır, – deyə Norber de Varen cavab verdi.

– O necə olur elə?

– Madlena Forestye ilə nikaha girərkən bizim bu Əziz dost dine laqeyd idi. Bəlkə də, pula qənaət məqsədilə nikahın kəsilməsi üçün təkcə bələdiyyəni yetərli saymışdı. Yəni keşş xeyir-duasına ehtiyac duymamışdı, çünki müqəddəs kilsəmizin qanunları baxımından onun ilk nikahı, olsa-olsa, adi bir eşqbazlıq imiş. Ona görə də bugünkü gün o, kilsəyə bir subay kimi daxil olacaq və kilsədə bu mərasimin təşkili üçün qoca Valter bir əmək pul xərcləyəcək.

Getdikcə artan insan qələbəliyinin səsi kilsə günbəzlərinin altında gurultu təsiri doğururdu. Bəzi qonaqlar onsuz da uca səslə danışirdilər. Artıq məşhur adamlar da camaat arasında görünürdülər, hamının onları bir-birinə göstərməsindən, diqqət mərkəzində olmalarından bunlar çox məmnun idilər. Diqqətlə və qəti olaraq seçilmiş davranışlarından zərrəcə kənara çıxmayan bu adamlar toplumun yaraşdığı sayıldıqlarından özlərini bir bəzək əşyası kimi aparır, həmişə olduğu kimi, bu tədbirdə də göz qamaşdırırdılar.

Rival sözünə davam elədi:

– Əzizim! Siz şefgildə tez-tez olursunuz. Deyin, doğrudanmı xanım Valter Dü Ruanı dindirmir?

– Doğrudur. Qadın qızını ona vermək istəmiş. Amma guya, Dü Rua hansısa cəsədlərlə, Mərakeşdə basdırılan cəsədlərlə bağlı əlindəki faktlar sayəsində qızın atasını buna razı sala bilib. Yəni qoca Valteri görünməmiş şəkildə ifşa olunmaqla qorxudub. Laroş-Matyenin taleyini yaşamaq istəməyən qız atası tezliklə ona təslim olub. Bütün qadınlar kimi öz tərsliyi ilə seçilən qız anası isə and içib ki, kürəkəniylə bir daha kəlmə kəsməyəcək. Bir araya gəldikləri zaman onlara göz qoyan kəsi gülmək tutur. Qadın özünü heykəl kimi, bir İntiqam heykəli kimi aparır, bundan çıxılmaz vəziyyətə düşsə də, Jorj sıxıntısını heç cür bürüzə vermir: axı kim də olmasa o, özünü tox tutmağı yaxşı bacarır!

Qələm əhli onlarla salamlışırdı. Arabir qulaqlarına söhbətlərin ayrı-ayrı məqamları gəlib çatırdı. Kilsənin önündə yığışan insan kütləsinin səs-küyü isə, eynilə qayalara çırpılan dalğa səsi kimi, günəş şüalarıyla birlikdə kilsənin giriş qapısından içəri daxil olurdu. Günbəzlərdə əks olunan bu uğultu kilsədə toplaşanların nisbətən pəsdən qarılmaşmasını boğurdu.

Nəhayət, qapıçı əlindəki alebardanı¹ üç kərə taxta döşəməyə vurdu. Hamı dönüb o səmtə baxanda stullar sürüldü, paltarlar xışıldadı. Günəş şüalarına qərç olan qapıda atasının əlindən tutan gənc gəlin göründü.

Saçlarına flördoranj² çiçəkləri taxan bu qız hər zamanki kimi samansaçlı kuklanı xatırladırdı adama.

Bir neçə saniyəliyinə qapıda ləngiyən qız sonra irəliyə doğru addımladı və eyni vaxtda öz güclü, metallik səsiylə havanı titrədən orqanın nərlitisi gəlinin gəlişini müjdələdi.

Yaraşığı və şux bir gəlinciyi xatırladan qız xəfif həyəcana qapıldığından başını aşağı salaraq yeriyir və buna görə də hissələrini ört-basdır edə bilirdi. Ona göz qoyan qadınlar gülümsünür, pıçıl-daşırdılar. Kişilər «Əcəb cazibədar və gözəldir» deyirdilər. Valterin rəngi avazımuşdı. Gözlük şüşələri bərç vuran bu adam hədsiz dərəcədə şəstli aparırdı özünü.

Kuklaya bənzəyən gəlini başdan-ayağa pənbə rəngdə geyinib-kecinmiş dörd nəfər özü kimi yaraşığı rəfiqəsi müşayiət edirdi. Yüksək zövqlə seçilən dörd sağdış və soldış öz təyinatlarına elə uyğun şəkildə davranırdı ki, sanki, onları bu rola hansısa balet-meyster hazırlamışdı.

Xanım Valter digər kürəkəninin atası, yetmiş iki yaşlı markiz de Latur-İvelenin qoluna girməklə onların ardınca gəlirdi. Qadın yerimir, bir növ, sürünürdü. Bir an sonra adam onun birdəfəlik yerə sərələncəyini gözləyirdi. Kənardan baxana elə gələrdi ki, onun sözünə baxmayan ayaqları daş plitələrə ilişir, sinəsində döyünən ürəyi isə qəfəsə salınmış heyvan kimi ora-bura vurnuxur.

Xeyli düşmüşdü o. Saçlarındakı dənələr iztirablardan soluxan sifətinin bəyazlığına çox uyurdu.

Heç kimi görmək istəmədiyindən qadın düz irəliyə baxırdı. Bəlkə də, bunun səbəbi içini didən fikirlərin çəngindən qurtula bilməməsi idi.

Sonra Jorj Dü Rua peyda oldu: o, heç kimin tanımadığı yaşlı bir qadının qoluna girmişdi.

O da başını dik tutmuşdu, qaşlarını çataraq özünün ciddi baxışlarını tam irəlindəki bir nöqtəyə zilləmişdi. Bığının ucları təhdidkar biçimdə yuxarıya doğru burulmuşdu. Hamı onun xeyli gözəgəlimli

¹ *Alebarda* – uzun sapa, xırda başlığa malik fiqurlu balta; təbərzin

² *Flördoranj* – bəyaz rəngli süni güldür, narınc ağacının çiçəyini xatırladır.

göründüyünü etiraf elədi. Qürurlu qədd-qaməti, zərif beli və yaraşığı ayaqları hamının diqqətini özünə kilidləmişdi. Yaxasında qırmızı ləkə kimi diqqəti çəkən «Fəxri legion» ordeninin lenti olan frakı tam əyninə biçilmişdi.

Sonra Roza və senator Risolen görüntüyə gəldi. Qız ay yarım öncə ərə getmişdi. Qraf de Latur-İvelen isə qoluna girdiyi vikontessa de Persmürlə arxadan gəlirdi.

Bunların ardınca təzə bəyin dostları və tanışları irəliləyirdilər. Dü Rua bu adamları özünün yeni əqrəbalarına təqdim elədi. Bu tip adamlar Parisin qarmaqarışq həyatında müəyyən dərəcədə tanındıqları üçün qəflətən ağ günə çıxan, zənginləşən birisinin yaxın dostuna, ehtiyac doğanda lap uzaq kuzeninə də çevrilməyi bacarırlar. Bunların arasında iflasa uğrayan, səviyyəsini itirən, nüfuzu ləkələnən və ən betəri, evli zadəganlara da rast gəlmək mümkün idi. Aralarında cənab de Belvin, markiz de Banjolen, qraf və qrafinya de Ravenel, hersoq de Ramorano, knyaz Kravalov, şevalye Valreali ilə yanaşı, Valterin dəvət elədiyi knyaz de Gerş, hersoq və hersoginya de Ferraçini, cazibədar markiza de Dün də var idi. Xanım Valterin mərasimə qatılan qohum-əqrəbası isə əyalətdən gəldikləri üçün qaşqabaqlı dayanmışdılar.

Orqan durmadan çalırdı. Onun parlaq borularından yüksələn gurultulu və düzənli notlar insan övladlarının yerdə daddıqları sevinc barədə göylərə car çəkirdi və bu, nəhəng kilsənin bütün guşələrində əks-səda verirdi.

Binanın ikilaylı, ağır qapıları örtüldükdə kilsə zülmətə qərç oldu, elə bil, kimsə günəşi buradan qovub bayıra çıxartdı.

İşıqlara qərç olmuş altarın yanındakı amvonda Jorj xanımı ilə bərabər dizləri üstə çökmüşdü. Tanjerin yenicə təyin olunmuş yepiskopu başında mitrası¹ və əlində əsası cübbəxanadan çıxdı ki, Tanrı təmsilçisi olaraq, bu evlənənlərin nikahını kəssin.

Onlara həmişəki sualları yönləndirdi, üzüklər taxılandan sonra o, yeni ailə quranlara xaçpərəst əxlaqı ilə bağlı öyüd-nəsihətlərini dilə gətirdi. Ər-arvad sədaqəti barədə uzun-uzadı və tənənəli sözlər söylədi. Çox az prelata² yaraşan qarın bu ucaboylu və dolu-bədənli kişiyə əzəmətli bir görünüş qazandırmaqda idi.

¹ *Mitra* – yüksəkrütbəli din xadimlərinin tənənəli ayinlər zamanı geyindikləri zərli papaq

² *Prelat* – katolik kilsəsinin yüksək vəzifəli xadimi

Kiminsə hönkürtüsünə mərasim iştirakçılarının bəziləri geri qanırdı. Bu, üzünü əlləriylə qapayaraq ağlayan xanım Valter idi.

Bu qadın öz mövqeyindən çəkilməyə məcbur olmuşdu. Əlindən başqa nə gələrdi axı? Ata evinə geri döən qızını öpüb-oxşamaqdan imtina edən bu qadın onu otağından qovmuşdu. Sayğı dolu təzimdə bulunan Dü Ruaya isə «Siz həyatda gördüyüm ən alçaq adamsınız. Bir daha mənə müraciət eləməyin, çünki sizə cavab verməyəcəyəm» sözlərini dediyi gündən bəri onun həyatı dözülməz və sonsuz bir işgəncəyə dönmüşdü. Süzannaya indi o, amansız bir nifrət bəsləyirdi: bu, son dərəcə qəliz bir hiss idi, onda çəkilməz qısqanclıqla dəli bir sevgi, eyni vaxtda həm ana, həm də məşuqə olan birisinin görünməmiş qısqanclığı bir-birinə qarışmışdı. Üstəlik, bu gizli hissələrin alovlandığı yerdə sağalmaz və dərin bir yara açılmışdı.

Budur, indi yepiskop onların, onun qızının və aşnasının kəbinini kəsir, həm də bunu kilsədə, iki min nəfər qonağın və onun gözləri qarşısında edir! Buna qarşı onun əlindən heç nə gəlmir! Nə isə söyləməkdə də acizdir! Var səsiylə deyə bilmir ki, o kişi mənimdir, bu adam mənim sevgilimdir! Bu nikaha xeyir-dua verməklə günaha batırsınız!

Bəzi qadınların bundan ürəkləri xarab oldu:

– Zavallı ana necə də əzab çəkir!

Yepiskop isə bəlağətlə deyirdi:

– Siz bu fani dünyanın seçilmiş şəxslərindəsiniz, ən nüfuzlu və zəngin insanlarsınız. Hörmətli cənab, istedadınız, öz yazılarınız və öyüdləriniz sayəsində siz kütləni yönləndirir, xalqı öz ardınıca aparırsınız. Ona görə də siz həmişə başqalarına örnək olmaq kimi şərəfli bir yolu tutmusunuz...

Bu sözlərdən Dü Ruanın ürəyi fəxrlə doldu! Bunu dilinə gətirən adam Roma katolik kilsəsinin ən nüfuzlu şəxslərindən birisiydi! Jorjun arxasında duran bu adlı-sanlı insan kütləsi isə bu gün buraya məhz onun xətrinə toplaşmışdı. İndi ona elə gəlirdi ki, hansısa gözəgörünməz bir qüvvə onu yuxarılara doğru itələyir, qanadlandırır. O – Kanteldəki yoxsul bir ailənin övladı – indi dünyada baş verən olaylara yön verən kəslərdən birinə çevrilir!

Bu ara onun gözləri önündə Ruan vadisinə baxan tərənin başında yoxsul yeməxanada öz həmkəndlilərinə xidmət edən ata-anası peyda oldu. Vodrekin mirasından aldığı paydan onlara beş min frank

yollamışdı. İndi isə onlara daha əlli min göndərəcəkdə ki, özlərinə bir malikanə alsınlar. Qoy onlar da bir müddət şad-xürrəm yaşasınlar.

Yepiskop öz xeyir-duasını yekunlaşdırdı. Qızılı işləməli əba geyinmiş keşiş altarı tərəfə keçdi. Yenidən bəylə gəlinin şərəfinə orqan melodiyları yüksəldi.

Hərdən orqandan qopan uzun və ildırım gurultusuna bənzər nəre kilsənin divarlarından dəniz dalğası kimi əks olunurdu: bu səs o dərəcədə güclü və zəhmli idi ki, adam onun kilsənin damını qoparıb ataraq səmanın köksünə sancılacağını umurdu istəməz. Kilsəni titrədən bu gurultu insan vücudlarını və könüllərini lərzəyə gətirirdi. Getdikcə yatan hay-küy rüzgarın xoş əsintisini xatırlatdı, bunun ardınca qulaqları oxşayan nəcib melodiya səsləndi. Bu qayğısızlıq dolu gözəl səslər, eynilə bir dəstə gözəgörünməz quş kimi, gah ora-bura üz tutur, gah da bir araya gəlib havada pırıltıyla uçuşurdu. Gözlənilməz şəkildə bütün dünya-ələmi bir qum dənəsinə sığdıran bu şıltaq musiqi getdikcə böyüyür, öz ölçülərinə uyğun olaraq səslənmə gücünü də qat-qat artırır.

Önə əyilmiş başlar üzərində az sonra nəğmə səsi yüksəldi. Oxuyanlar Operanın solistləri Vori və Landek idi. Ətirli buxur öz incə rayihəsini havaya yayırdı, altarda isə bu ara sirli bir ayin icra olunurdu: insan cildinə girən Tanrı kahinin dəvətiylə göydən yerə enirdi ki, baron Jorj Dü Ruanın bu mərasiminə qatılınsın.

Süzannanın böyründə dizləri üstə duran Əziz dost başını əymişdi. Həmin anlarda o, özünü, az qala, bir dindar, bir iman sahibi yerində hiss eləyirdi, özünə himayədarlıq edən, nemətlərini ondan əsirgəməyən o gözəgörünməz ilahi qüvvəyə könül dolusu şükürlərdə bulunur, hətta kimə şükür etdiyini dəqiq bilməsə də, öz rifahından dolayı ona dualar edirdi.

Ayin tamamlandıqda o ayağa qalxıb əlini xanımına uzatdı və cübbəxanaya doğru yönəldi. Bu vaxt onu təbrik etməyə can atanlar uzun bir növbə yaratdılar. Jorj sevincindən qanad taxmağa hazır idi – özünü təbəələrini salamlayan bir kralın yerində hiss edirdi. Baş əyir, əl verib görüşür, müəyyən sözlər mızıldaıyrdı. Təbriklərə isə «Çox razıyam, çox məmnun oldum» cavabını verirdi.

Qəflətən o, xanım de Mareli gördü. Bu qadının öpüşləri, şıltaqlıqları, nəvazişləri, onun səsinin çaları, dodaqlarının tamamı xatirində canlandıqda qanı coşub-qaynadı və içində təzədən ona yiyələnmək

ehtirası baş qaldırdı. Bu cavanəzən elə əvvəlki kimi incə, suyuşirin idi, alışıb-yanan gözlərinin ifadəsi dipdiri idi.

Jorj düşündü: «İnsafən, o, necə də füsunkar bir məşuqəydi!» Bir qədər ürkək tərzdə, ehtiyatla bəyə yanaşan qadın ona əl uzatdı. Bəy onun əlini ovcunda bir ara saxladı. Həmin anlarda o, qadının barmaqlarının ürkək işarətləri – xəfif basqıları sayəsində özünün bağışlandığını və yeni oyuna dəvəti sezdi. Ovcundakı xırda əli sıxmaqla bəy də, sanki, ona: «Mən də səni əvvəlki kimi sevirəm, çünki səninəm!» cavabını verdi.

İndi onların sevincdən parlayan baxışları qarşılıqlı sevgiyə doluydu.

Qadın incə bir səslə:

– Yaxın zamanda görüşənədək! – dedi.

Kişi də şən tərzdə dilləndi:

– Yaxın zamanda görüşənədək!

Və qadın oradan aralandı.

Bəyi təbrikə can atanlar hələ də itələşirdilər. Qarşısındakı insan qələbəliyi çayı xatırladırdı. Axır ki, adamlar seyrəldilər. Sonuncu təbrikçilər də çıxışa sarı yönəldilər. Süzannanın qoluna girən Jorj kübbəxanadan çölə çıxdı.

Kilsə adamla doluydu. Bəylə gəlinin birgə keçişini görmək üçün hamı təkrar öz yerini tutmuşdu. Dü Rua ağır, amma inamlı addımlarla irəliləyirdi. Başını dik tutub, baxışlarını kilsə qapısından süzülən gözqamaşdırıcı işığa zilləmişdi. Duyduğu sonsuz xoşbəxtlikdən bədənində soyuq gizilti dolaşırdı. Heç kimi vecinə almırdı. İndi o, ancaq özü barədə düşünməkdəydi.

Çıxışa yaxınlaşanda o, burada toplaşan, iri qaraltını xatırladan, hay-küylü kütləni gördü: bu adamlar buraya ondan ötrü, Jorj Dü Ruadan ötrü gəlmişdilər. Bütün Paris indi ona baxıb həsəd aparırdı.

Uzaqlara yönələn baxışları Birlik meydanının arxasındakı Deputatlar palatasının binasına sataşdı. Ona elə gəldi ki, bir sıçrayışla Maqdalina kilsəsinin girişindən Burbonlar sarayının * qapısına adlaya bilər.

Kilsə önündəki yüksək pillələri ağır-ağır endi. Buradakı seyrçilər pillələrdə cərgə-cərgə dayanmışdılar. Amma geriyyə qanlılıqda parlaq günəş şüalarından qamaşan gözləri önündə o, güzgü qarşısında zülfünün buruqlarını açan xanım de Mareli gördü: yataqda olduğu müddətdə məşuqəsinin gicgahındakı saçlar həmişə burulardı.

Gi de Mopassan

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

NOVELLALAR
VƏ
HEKAYƏLƏR

Gi de Mopassan

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

AXSAQ XALA

Nə qədər can atsaq da, keçmiş günlərlə bağlı yaxamızı bir an belə tərk etməyən xatirələrə heyran qalmaya bilmir insan!

Köhnə əyyamlara aid olsa da, onların birindən aldığım təəssürat məndən ötrü daim canlı və heyrətamizdir. Həyatımda qorxunc, təsirli və könül parçalayan çox hadisənin şahidi olmağıma rəğmən, ömrümün o uzaq dövrlərində, təxminən on, on iki yaşım olanda tanıdığım Axsaq xalanın surətinin günü-gündən daha canlı şəkildə gözlərimin qarşısında canlanmasına, düzü, özüm də heyrətlənirəm.

Alt paltarları tikən bu qadın həftədə bir kərə, çərşənbə axşamları tikiş-yamaq işləri üçün valideynlərimə baş çəkərdi. O vaxtlar biz bir mülkədarın iri mülkündə yaşayırdıq (kəndlərdə bu cür mülkləri «qəsr» də adlandırırlar), halbuki bu, beş-altı fermanın qonşuluğundakı qədim və qülləsi olan bir tikilidir.

Mülkdən bir neçə yüz metr aralıda qırmızı kərpicdən inşa olunsa da, zamanla divarları qaralan bir kilsə ucalırdı və onun ətrafında günbəgün böyüməkdə olan kəndimiz artıq bir şəhəriyə dönməkdəydi. Dediym kimi, hər çərşənbə axşamı səhər saat yeddinin yarısı ilə yeddi arasında bizə baş çəkən Axsaq xala alt paltarlarının saxlandığı üst qata qalxar və vaxt itirmədən işinə başlayardı.

Ariq və ucaboylu bu qadının çənəsində uzun tüklər vardı: əslində, elə onun bütün sifəti tüklərlə örtülüyüdü və bu bənzərsiz tük topaları, diqqətlə baxanda dolaşmış kolları xatırladırdı mənə. Qadın cildinə girmiş jandarma bənzəyən bu tabaqşifət xanımın üzündə həmin kolları, sanki, başdanxarabın biri harada gəldi düzmüşdü. Onun burnunun üstündə, altında, həndəvərində, çənəsində, yanaqlarında da tüklər bitirdi. Kolsayağı bitən, xeyli uzun və sıx tüklərdən ibarət qaşları artıq ağarmışdı və cod bıça bənzəyən bu tük yığınının yanlış yerdə bitdiyini adam istər-istəməz düşünməyə

məcbur olurdu. Yeri-yerkən o axsayırdı, amma bu, adi topalların-kından daha çox, lövbər salmış gəminin ləngərini xatırladırdı.

Cantaraq vücudunun bütün ağırlığını zədəsiz ayağının üstünə saldığı zaman adama elə gəlirdi ki, bu qadın nəhəng bir dəniz dalğasını aşmağa hazırlaşır, amma elə ki vücudu gözlənilmədən aşağı enirdi, adam onun bu dəfə çuxura yumbalandığını sanırdı. Ləngərli yerləşə malik bu qadın adamda həmişə bir qasırga təsəvvürü yaradırdı: başından heç vaxt əskik olmayan və lentləri çiyinə düşən nəhəng ağ ləçəyinin yönü hər addımını atanda gah cənubdan şimala, gah da şimaldan cənuba doğru üfüq xəttini göstərirdi adama.

Bu qarıya mehr salmışdım. Yuxudan oyanan kimi mən pilləkənlə alt paltarı və mələfələrin saxlandığı otağa qalxarkən onun ayağını isidicinin üstünə qoyub, öz işiylə məşğul olduğunu görərdim.

İçəri girən kimi Axsaq xala mütləq məni həmin o isidicinin üstündə oturdurdu ki, damın altında yerləşən bu iri və adətən, soyuq otaqda üşüməyim.

Bunu edərkən o: «Qoy balamın boğazı gəlməsin», – deyərdi. Caynağa bənzər uzun və mahir əllərini bir an belə tikişdən ayırmaq şərtiylə, bu qadın mənə cürbəcür əhvalatlar danışardı. İllər ötdükcə gözləri zəifləyən Axsaq xala gözlük taxmağa məcbur olmuşdu: eynəyin böyüdücü şüşələri arxasından baxan gözləri mənə adi insan gözlərindən iki dəfə böyük və qəribə görünməkdəydi.

Xatirimdə silinməz izlər buraxan və mənim uşaq təxəyyülümü yerindən oynadan o hekayətlərdən həmişə anlaşırdı ki, qara camaat arasında çıxan və bəxti qara gətirən bu qadın böyük ürək sahibidir. Ondən ötrü hər şey eyni zamanda adi olduğu qədər əhəmiyyətli idi. Şəhərciyimiz barədə danışqları bitib-tükənmək bilmirdi: tövlədən qaçan inəyin bir səhər Prosper Malenin işlətdiyi dəyirmanın yaxınlığında, həm də taxta pərlərin necə fırlandığına baxdığı barədə və ya kilsəmizin zəng qülləsində toyuq yumurtaları tapılanda adi toyuğun o hündürlüyə necə qalxmasının ağılasızlığı barədə danışdırdı mənə; məsələn, həmyerlimiz Jan-Jak Pilsanın iti öz sahibinin şalvarını onun evindən on mil o yanda tapanda məlum olubmuş ki, yağışdan sonra onun artırmanın yanındakı ipə sərilen bu şalvarını hansısa avara götürüb gedibmiş.

İlk baxışdan mənasız görünən bu olayları maraqlı şəkildə təsvir edən qadın onları mənim gözümdə unudulmaz bir drama, sirlilə

möhtəşəm poemaya çevirirdi, onlara rəngarənglik və ləzzət qatırdı. Anamın hər axşam mənə oxuduğu və şairlərin xəyal məhsulu olan əsərlərlə müqayisədə Axsaq xalanın hekayətləri xeyli canlı və təsirli görünürdü.

Yenə də çərşənbə axşamı günü mən səhər Axsaq xalanın növbəti hekayətlərinə qulaq asandan sonra bizim nökrərlə birlikdə Nuarprenin fermasının arxasındakı Allet meşəsinə qoz yığmağa getdim. Geri qayıdanda, təkrar yuxarıdakı otağa baş çəkmək keçdi könlümdən. O gün baş verən hadisələr yaddaşımda elə canlı qalıb ki, sanki, dünən olub.

Otağın qapısını açanda qadının stulun yanında, yerdə düşüb qaldığını, irəliyə uzanan əllərinin birində köynəyimin, digərində isə iynənin olduğunu görmüşdüm. Göy corablı, zədəsiz ayağı stulun altında qalmışdı, xeyli irəlidə, divarın dibində isə onun gözlüyünün şüşəsi işıldayırdı.

Səsimi başıma atıb pilləkənlə üzəşağı endim. Evin bütün camaatı səsimə yığışdı və bir neçə dəqiqə sonra mən Axsaq xalanın keçindiyini öyrəndim. Həmin an uşaq qəlbimə hansı dözülməz, sarsıdıcı və dərin ağrıların saplandığını heç bir sözlə ifadə edə bilmərəm. Qonaq otağına üz tutub, orada gözdənirəq bir küncdə qoyulan qədim və iri kreslodə dizləri üstə oturub, acı-acı ağladım. Yəqin ki, bu ağlamağım uzun çəkmişdi, çünki bir də ətrafa baxanda havanı qaralmış gördüm.

Gözlənilmədən otağa masa lampası gətirildi: valideynlərim həkimlə (onu səsindən tanıdım) təkbətək söhbət üçün bura gəlsələr də, heç biri otaqda olduğumu sezmədi.

Ləngimədən evimizə çağırılan həkim indi ev sahiblərinə Axsaq xanımın ölüm səbəblərini açıqlayırdı. Onun danışıqlarından, düzü, heç nə anlamadım. Sonra o əyləşdi və təklif olunduğu üçün biskvitlə bir qədəh likör içdi.

Həkim söhbətinə davam elədi və onun danışıqları öləcəyim günə qədər qulaqlarımdan getməyəcək! Hətta indi mənə elə gəlir ki, onun o vaxt işlətdiyi bütün ifadələri indi birbəbir təkrarlaya bilərəm. Həkim deyirdi:

– Necə də bəxtsiz qadınmış, zavallı! Bilirsiniz, o, bu şəhərdə mənim ilk pasiyentim olub. Buraya gəldiyim ilk gün o, ayağını sındırmışdı. Dilicandan düşüb heç əl-üzümə su vurmağa macal

tapmamışdım ki, ardımca gəlib, məni əlüstü onun yanına apardılar. Sınıq ağır, hətta son dərəcə ağır idi.

O vaxt mərhumənin on yeddi yaşı vardı. Adamın aqlını başından alacaq qədər füsunkar idi! Buna heç inanmadığınızı gəlmir, deyilmi? Bu sınığın nə səbəbdən baş verdiyini isə mən indiyədək heç kəsə danışmamışam.

Məndən və vaxtilə bu yerlərdən köçüb gedən birisindən başqa heç kim mərhumənin gerçək hekayətini bilmir. Amma bir halda ki o, dünyadan köçüb, daha bu sirri gizli saxlamağı mən də özümə borc bilmirəm.

Həmin hadisədən bir müddət əvvəl bizim məktəbə unter zabit ədalı, yaraşığı, cavan bir müəllim göndərilmişdi. Bütün qızlar ondan ötrü sinov getsələr də, bu cavan özünü həyatda çox şeyi dadmış birisi kimi tox tuturdu. Əslində isə o, adətən, kefinə görə davranan məktəb direktoru Qrabyu əmidən çəkinirdi. Bu gün ömrünü bizə bağışlayan Axsaq xanımın gerçək adı Hortenziyadır. Ayağı sınıandan sonra isə hamı onu ayamasıyla çağırmağa başladı. Hələ o vaxtlar da o, alt paltarı və mələfə tikişiyə məşğul olurdu. İş üçün vaxtaşırı Qrabyugilə baş çəkirdi. Bizim gənc müəllim qızın gözəlliyinə valeh olmuşdu, aydın məsələdir ki, qız da digər qızların qəlbini çalan bu oğlana meyil göstərirdi, sonralar hətta ona vurulduğu üçün oğlanla işdən sonra məktəbin çardağında gizlicə görüşməyə də razı olmuşdu.

Bir gün sınıfdən çıxanda qız özünü elə apardı ki, guya, pilləkənlə aşağı düşməyə hazırlaşır. Əslində isə yuxarıya, çardağa qalxıb oradakı samanlıqda sevgilisinin yolunu səbirsizliklə gözləməyə başladı. Az keçmədən cavan oğlan da çardağa qalxdı və qızı xoş sözlərlə tovlamağa girişdi. Birdən çardağın qapısı təkrar açıldı və Qrabyu əmi orada zühur elədi. O soruşdu:

– Sijizber, sizin çardaqda nə işiniz var?

İş başında yaxalanacağını gözünün altına alan gənc müəllimin dili-dodağı əsdi və o, çaşqınlıqla:

– Samanlıqda bir hovur dincəlmək istədim, cənab Qrabyu, – dedi.

Geniş çardaq qaranlığa qərç olmuşdu, göz-gözü görmürdü.

Amma yenə də Sijizber qorxudan titrəyən qızı özündən uzaqlaşdırmaq üçün itələdi, pıçılıyla ona:

– Gizlənin! – dedi. – Eşidirsiniz? Gizlənin, yoxsa o, məni işdən qovar. Haydı, məndən aralanın, gizlənin!

Cənab Qrabyunun qulaqları pıçıldını aldı:

– Yoxsa siz burada tək deyilsiniz?

– Yox, canım, əlbəttə ki, təkəm, cənab Qrabyu!

– Əlbəttə ki, tək deyilsiniz, yoxsa öz-özünüzlə danışmazdınız, hər halda!

– And içməyə hazırım ki, təkəm, cənab Qrabyu!

– Biz indi bunu yoxlayırıq, – deyə qoca donquldandı və açarı iki dəfə burmaqla, qapını arxadan kilidlədi və şam dalınca getdi.

Cavanların bir çoxu kimi ağciyər olan müəllim isə qoca dönənə qədər qorxu içində və durmadan təkrarlayırmış:

– Elə gizlənin ki, o, sizi tapa bilməsin! Yoxsa siz bir tikə çörəyimə bais olacaqsınız! Bütün gələcəyimi məhv edəcəksiniz mənim... Sizə demirəm gizlənin?!

Elə bu vaxt sevgililər kilidə taxılan açarın burulduğunu eşidirlər.

Hortenziya küçəyə baxan pəncərəyə sarı qaçıb onu açır. Sakit, amma arxayın səsle:

– O gedəndən sonra məni götürərsiniz! – deyib aşağı atılır.

Çardaqda heç kimi tapmayan cənab Qrabyu kor-peşman oranı tərkləyir.

Olaydan on beş dəqiqə sonra Sijizber mənə baş çəkib, hər şeyi nağıl elədi. Binanın divarının dibində düşüb qalan qız yerindən dəbərə bilmirdi: üçüncü mərtəbədə aşağı atılmaq sizə zarafat gəlməsin. Sijizberlə birlikdə qızın yanına yollandıq. Yağış da sel kimi yağdı o ara. Zavallını öz evimə gətirdim, çünki sağ ayağı üç yerdən sınımışdı, üstəlik, sümüyü ətinə batmışdı. Hortenziya heç nədən şikayətlənmirdi, əksinə, qəribə bir tərzdə başına gələnlə barışırdı:

– Yaxşı oldu, payımı aldım. Mənə bu da azdır!

Yaralı barədə xəstəxanaya və onun valideynlərinə xəbər verdim: ata-ananı inandırdım ki, darvazadan çıxarkən o, karet təkərlərinin altında qalıb. Hamı mənə inandı və hətta polislər düz bir ay sərəsər bu qızı yaralayan kareti axtardılar.

Bax belə. Mən tam əminəm ki, mərhumə mərd bir qadın idi və bəşər tarixində, adətən, məhz belələri fədakarlıqlara imza atırlar.

Sijizber onun həyatında ilk və son sevgisi olduğundan Hortenziya qalan ömrünü qarımış qız kimi yaşadı. Onun cəsur və geniş

ürəyi hər cür əzaba qatlaşdı! Əgər mən ona bu qədər heyran olmasaydım, o, həyatda olduğu müddətdə kimsəyə açmadığım bu sirri indi heç sizə də danışmazdım. Bunu niyə etdiyimi, yəqin, anladınız.

Həkim susdu. Anam ağlayırdı. Atam nə isə dedi, amma nə... anlamadım. Sonra hər üçü otaqdan çıxdı.

Mən isə elə əvvəlki kimi kresloda dizləri üstə oturmuşdum, pilləkəndən gələn ağır addım səslərinə və taqqılıtların ahənginə uyğun olaraq ağlayırdım.

Axsaq xalanın meyiti idi pilləkənlə endirilən.

«Jil Blas»ın 21.12.1886-cı il sayında çap olunub.

HİMAYƏDAR

O nə vaxtsa belə parlaq bir mövqeyə yüksələcəyini xəyalına da gətirməzdi! Əyalətdən Parisə gələn bir çoxu kimi, bir məhkəmə icraçısının oğlu olan Jan Maren də Latın məhəlləsində hüquq kurslarına yazılmışdı. Həvəslə getdiyi cürbəcür pivəxanalarda o, bir parç pivə içib, siyasət barədə fikirlər yürütməyə meyilli, ağzına gələni danışan bir neçə tələbə ilə tanış olmuşdu. Belə tay-tuşlarını ağzı açılı dinlədiyindən bu kafe səninin, o kafe mənim dolaşır, hətta pulu olanda onların hesablarını da ödəyirdi.

Təhsili bitirib vəkillik etdiyi müddətdə o götürdüyü məhkəmə işlərini bir-birinin ardınca uduzmağa başladı. Bir səhər qəzetlərdən öyrəndi ki, vaxtilə Latın məhəlləsindən tanıdığı bir nəfər deputat seçilib.

Gedib onu tapdı, təzədən onun sadıq köpəyinə çevrildi: belə imkanlı şəxslər adamı üzdə «dost» adlandırsalar da, adətən, ən bəd işlərini və öz başağrınlarnı adama yükləyir, ancaq işləri düşəndə səni xatırlayır, heç vaxt və heç nədən utanıb-çəkinmirlər.

Parlamentdə yaşanan bir çəkişmədən sonra onun dostu nazir postuna yiyələndi. Aradan altı ay keçəndən sonra Jan Maren dövlət müşaviri təyin olundu.

İlk dönəmlərdə onun içini elə sonsuz sevinc hissi bürüyürdü ki, az qalırdı lap aqlını itirsin. Özünü gözə soxmaq üçün küçələrdə obaş-bubaşa gedir və düşünürdü ki, sadəcə, görkəmindən onun yüksək vəzifə sahibi olduğu anlaşılacaq. Ən əhəmiyyətsiz məqamlarda belə o, alış-veriş etdiyi baqqallara, hətta qəzetsatanlara və faytonçulara da özünü təqdimatdan çəkinmirdi:

– Bir dövlət müşaviri kimi mən...

Tutduğu yüksək vəzifə ona özünü güclü və ürəyjaçiq biri kimi tanıtmmaq, həm də aydın məsələdir ki, peşəsinin tələblərinə uyğun olaraq, gec-tez kiməsə himayədarlıq etmək ehtiyacı aşılayırdı.

Qarşısına çıxan hər kəsə, həm də istənilən məsələdə öz dəstəyini görünməmiş səxavətlə təklif edirdi. Bulvarda gördüyü hər hansı tanışına heyrətlənibmiş kimi yanaşar, əlini sıxıb hal-əhval tutandan sonra qarşısındakından xahiş-filan gözləmədən fəxrlə deyərdi:

– Bilirsiniz də, mən bir dövlət müşaviri kimi həmişə qulluğunuzda hazırım. Əgər hər hansı məsələdə yardımçı ola bilsəm, utanıb-çəkinməyin, müraciət edin. Tutduğum bu vəzifədə mən çox şeyə qadirəm.

Bunun ardınca isə o, tanışını ilə bir kafeyə girib, mürəkkəb-qələm və məktub üçün bir vərəq kağız rica edirdi: «Canım-gözüm, təqdimat yazmaq üçün mənə bir vərəq verin». Bəlkə də, gündə on, iyirmi, hətta əlli belə təqdimat imzalayırdı.

Bunları gah Amerikan kafesində, gah Binyonun, gah Tortoninin, gah Elderin kafelərində, gah «Mezon Dore»də, gah «Riş», gah Neopolitan, gah da İngilis kafesində, demək olar ki, hər yerdə yazırdı. Ölkənin yüksək vəzifəli şəxslərinə, məhkəmə hakimlərindən ta nazirlərə qədər hamıya ünvanlanırdı bunlar. İmza sahibi isə hər dəfə özündən yerdən-göyəcən razı qalırdı.

Bir səhər o, evdən çıxıb, Dövlət Şurasına yollananda yağış çisələməyə başladı. Əvvəlcə cənab Maren fayton saxlamaq istəsə də, sonra fikrindən daşınıb, piyada yola düzəldi. Getdikcə güclənən yağış səkilərdən, novlardan sel kimi axıb gedirdi. Odur ki Maren bir binanın girişində daldalanmağa məcbur oldu. Çalsaçlı bir keşiş də oraya sığınmışdı. Dövlət müşaviri seçilənə qədər cənab Marenin din xadimlərini görəndə gözü yox idi. Amma sonradan bir kardinal cəncəl bir iş üçün böyük nəzakətlə ondan məsləhət istədikdə Maren kilsəyə sayğıyla yanaşmağa başladı.

Yağış sicim kimi yağdığından abbatla müşavir əyin-başlarını islatmamaq üçün girişin bir az da dərinliyinə, qapıçı köşkünə tərəf çəkilməli oldular. Adətən, dil-boğaza qoymadan özünü öyməyə girəyə gəzən cənab Maren dilləndi:

– Əcəb axmaq havadır, cənab abbat!

Qoca başıyla təsdiqlədi:

– Haqlısınız, cənab. Belə havalər bir neçə günlüyünə Parisə gələnlərin başına əməlli-başlı cəncəl açır.

– Bəyəm siz əyalətdənsiniz ki?

– Hə, cənab. İş arxasınca gəlmişəm.

– Əlbəttə, iş arxasınca bir neçə günlüyünə Parisə gəlib, üstəlik, bu cür selə-yağışa ürcah olmaq xoş bir şey sayılmaz. Amma biz, məmurlar, bütün ili burada keçirdiyimizdən belə şeylər çox da vecimizə gəlmir.

Abbat susaraq küçəyə baxırdı: leysan səngiməkdəydi. Qadınlar kimi əbasının ətəyini əllərinə alan abbat, axır ki, önündəki gölməçəni keçməyə hazırlaşdı.

Onun getmək istədiyini gören cənab Maren səsləndi:

– Cənab abbat, tamam su olacaqsınız. Bir-iki dəqiqə də dözüün, yağış indicə kəsəcək.

Çaşqınlığa qapılan qoca etiraz elədi:

– Bir bilsəniz, necə tələsirəm. Vacib işim var.

Cənab Maren məyus oldu:

– Amma belə etsəniz, iliklərinizə qədər islanarsınız. İzninizlə, xəbər alım: hansı tərəfə gedəcəksiniz?

Xəlifcə utanan küre¹ dilləndi:

– Pale-Royal tərəflərə.

– Elə isə, cənab abbat, sizə çətirim altına sığınmağı təklif edirəm. Mən də Dövlət Şurasına gedirəm. Mən – dövlət müşaviriyəm.

Gözlərini qaldırıb həmsöhbətini süzən qoca dilləndi:

– Təşəkkürlər, cənab. Böyük razılıqla təklifinizi qəbul edirəm.

Belə olanda cənab Maren qocanın qoluna girməklə yola düzəldi. Vaxtaşırı qocaya göstəriş verir, onun hər hərəkətinə göz qoyur, məsləhətlərini ondan əsirgəməirdi:

– Diqqətli olun, burada arx var, cənab abbat. Faytonlardan qorunun, bəzən onların sıçratdıqları çamır adamı tərədən-dırnağa bulayır. Çətirli piyadalardan da qorunun. Bu çətirlərin iti milçələri göz üçün əsl təhlükədir. Bu baxımdan çətirli qadınlar lap dözülməzdirlər: onlar heç nə ilə hesablaşmadıqlarından həmişə – həm yağışda, həm də bürkülü havalarda çətirlərinin milçələrini az qalırlar adamın gözüne soxsunlar. Bir də ki onlar özlərindən başqa heç kimin qeydinə qalmırlar. Elə zənn edirlər ki, bu şəhər onların özəl mülkiyyətidir. Həm səkilərdə, həm də novlarda ağayana gəzib-dolaşırlar. Şəxsən məndən soruşsanız, bizdə qız-qadınların tərbiyəsi xeyli yarıtmaz səviyyədədir.

Sonra cənab Maren qəhqəhə çəkdi.

¹ *Küre* – Fransada, Belçikada və bir sıra başqa ölkələrdə katolik keşişi

Küre heç nə demədi. Belini önə əyən bu adam ayağını elə yerə qoymağa can atırdı ki, ayaqqabıları və əbası çamıra bulaşmasın.

Cənab Maren isə söhbətinə ara vermirdi:

– Yəqin ki, siz Parisə bir az havanızı, suyunuzu dəyişməyə gəlmisiniz?

Qoca cavab verdi:

– Yox, iş arxasınca gəlmişəm.

– A-a! Yəqin, vacib işdir? Lütfən, bu işin mahiyyətini söylərmisiniz? Əgər köməyim dəyəcək bir işiniz olarsa, bilin ki, hər zaman qulluğunuzda hazırım.

Küre bir az karıxdı, sonra isə mızıldandı:

– E-e... bu, şəxsi və xırda bir işdir. Yepiskopla aramız dəyib. Yəqin ki, sizin üçün bu, əhəmiyyətsiz bir işdir. Bu... bu... sırf kilsə ilə bağlı... daxili məsələdir.

Amma cənab Maren geri çəkilmədi:

– Amma Dövlət Şurası məhz elə bu cür işlərlə məşğuldur. Odur ki mənim dəstəyimə güvənin.

– Hə, cənab, əslində, elə mən Dövlət Şurasına gedirəm. Siz son dərəcə xeyirxahsınız. Orada mən cənab Lereprerlə, cənab Savonla, bir də, çox yəqin ki, cənab Petiplə görüşəcəyəm.

Cənab Maren qəfil ayaq saxladı:

– Amma sadaladığınız bu şəxslər, cənab abbat, mənim ən yaxın yoldaşlarımdır, çox gözəl və səmimi insanlardır! Onların hər üçünə müraciət üçün sizə ən yüksək səviyyədə təqdimatlar verərəm. Mənə güvənə bilərsiniz.

Küre ona təşəkkür və bir xeyli dil-ağız elədi, burnunun altında razılıq ifadə edən nələrsə mızıldandı. Cənab Maren özündən xeyli razı qalmışdı.

– Cənab abbat, siz oturub-durub öyünün ki, bəxtiniz belə gətirdi! Görəcək və inanacaqsınız ki, mənim sayəmdə işiniz necə asanlıqla düzələcək.

Onlar Dövlət Şurasının binasına çatdılar. Keşişi öz otağına dəvət edən cənab Maren oturmaq üçün ona buxarının yanındakı kreslonu göstərdi, sonra öz yazı masasının arxasına keçib bunları yazdı:

«Əziz məsləkdaşım, izin verin, sizə tam səmimiyyətlə hörmətli və izzətli keşişi, cənab abbat...»

Əlini ani saxlayıb soruşdu:

– Bağışlayın, soyadınız necədir?

– Sentyur.

Cənab Maren yazmağına davam elədi:

«...Sentyuru təqdim edim. Mahiyyətini özünün sizə şəxsən danışıacağı kiçik bir işdə ondan lütfkar yardımlarınızı asirgəməyiniz. Bu imkandan yararlanaraq, əziz məsləkdaşım, sizə ən xoş...»

Məktubun yerdə qalan hissəsini o, həmişəki sözlərlə tamamladı.

Bu cür üç məktub yazandan sonra onları zərfə qoyub, keşişə uzatdı. Himayədar çıxdığı rahib ona uzun-uzadı minnətdarlıq izhar edəndən sonra otağı tərk elədi.

Müvafiq saatları iş yerində keçirən cənab Maren evinə döndü, rahat bir axşamdan sonra şirin-şirin uyudu. Səhəri gün xoş əhvali-ruhiyyə ilə oyanan kimi təzə qəzetlərin gətirilməsini buyurdu.

İlk göz gəzdirdiyi qəzet radikalın mətbu orqanı idi. Oradakı «Bizim din xadimləri və məmurlarımız» başlıqlı yazıda deyilirdi:

«Görünür, din xadimlərimizə xas olan sui-istifadə halları heç vaxt bitməyəcək. Hökumət əleyhinə fitnədə suçlu bilinən və bir çox ləyaqətsiz hərəkətiylə (onlar barədə susmağı daha münasib bilirik) ad çıxaran Sentyur adlı bir keşişin işinə yepiskop tərəfindən son verilmişdir. Daha əvvəl yezuit olan və sonradan adi keşiş cildinə girən bu şəxsin işdən qovulma səbəblərini, deyilənlərə görə, dilə gətirmək də ayıb sayılır. İzahat vermək üçün Parisə çağırılan bu keşiş hansısa dövlət müşaviri Marenin simasında özünə himayədar tapıb və dövlət məmuru bu əbəli fırıldaqçıya dəstək məqsədilə öz bütün məsləkdaşlarına, respublikanın yüksək məmurlarına təqdimat məktubları imzalamağa zərrəcə üşənməyib.

Adıçəkilən dövlət müşavirinin davranışındakı yolverilməz məqamları cənab nazirin diqqətinə çatdırırıq...»

Cənab Maren yatağından dik atıldı, əlüstü geyinib, məsləkdaşı Petipin yanına qaçdı. Petip onun üstünə çıxmırdı:

– Başınıza at təpib sizin?! Niyə bu köhnə fəsadçını üstümə göndərirsiniz axı?!

Özünü itirən cənab Marenin dili-dodağı əsdi:

– Yox, canım... bilirsiniz... o, məni də yanıltıdı... elə abırlı görkəmi vardı ki... məni aldatdı... həm də çox ləyaqətsiz bir şəkildə

aldatdı. Rica edirəm sizdən: onu məhkəməyə verin, həm də ən ağır cəzanı kəsin. Mən indicə bu barədə məruzə yazaram... Hə, deyin görüm, sənədi kimin adına yazım ki, ona iş kəssinlər? Prokurora, yoxsa Paris arxiyepiskopuna? Hə, hə, arxiyepiskopa...

Tələm-tələsik cənab Petipin masası arxasına keçərək o, bunları yazdı:

«Monsinyor! Zati-alilərinizin diqqətinə çatdırıram ki, Sentyur soyadlı abbat mənim etibarımdan fitnə-fəsad törətmək üçün yararlanıb, məni ayağa verib... Adıçəkilən keşişin yalanlarına inanaraq mən...»

Məktubu imzalayıb zərfə qoyandan sonra Maren öz məsləkdaşına sarı dönüb, belə bir nəsihət verdi:

– Qoy bu hadisə sizə ibrət dərsi olsun, əziz dost. Heç vaxt heç kəsə təqdimat məktubu verməyin!

«Jil Blas»ın 05.02.1884-cü il sayında çap olunub.

OLMUŞ ƏHVALAT

Bayırda külək ulayırdı. Vaxtaşırı şığımaları sayəsində bu güclü payız küləyi ağaclardan qopardığı son yarpaqları buludların altındakı sonsuz boşluğa tərəf sovurub aparırdı.

Ovçular şam süfrəsinə oturmışdular; hələ çəkmələrini çıxarmasalar da, şən idilər, yanaqları allanmışdı, deyib-gülürdülər. Əslində, bu adamlar Normandiyanın xırda mülkədarları idilər. Aralarında həm xeyli kasıbları, həm də bazar meydanına çıxarılan dəli-dolu bir öküzün boynunu geri qanıracaq qədər qoluzorlular da vardı.

Bütün günü onlar Epavil meri Blondele məxsus ərazilərdə ov etmişdilər, indi isə onun bir az fermanı, bir az da qəsri xatırladan evində açılmış böyük masa arxasında şam yeməyi yeyirdilər.

Hərdən onların danışığı yırtıcı heyvanların mırıltısını, gülüşləri isə nərələrini xatırladırdı; ara vermədən şərab içirdilər. Ayaqlarını irəli uzatmaqla, al-qırmızı atəş dilimləri tavanda əks olunan nəhəng ocağın başında isinirdilər. Ovdan, itlərdən danışan bu adamların gözlərindəki işartı lampa işığında bir az da artırdı.

Onların hamısı yaridəm halda idi; adətən, bu halda olan kişilərin ağılına şəhvətli fikirlər gəldiyindən onlar istər-istəməz yuvarlaq üzlü, iri tabaqlarda onlara cürbəcür məzələr paylayan boy-buxunlu gənc qıza, onun qıpqırmızı əllərinə göz qoyurdular.

Vaxtilə keşiş olmaq arzusuyla yaşasa da, mal həkimi olan və bütün əyalətdə ad çıxaran uzundraz Sejur qəflətən özünü saxlaya bilməyib:

– Lənət şeytana, Blondel, – dedi, – əcəb şux qulluqçunuz varmış. Adam bunu lap yavan-yavan yeyər!

Hər tərəfdən qəhqəhələr yüksəldi. İçkiyə qurşandığı üçün var-yoxunu itirən mülkədar de Varneto söz saldı:

– Yəqin, bilmirsiniz, amma eynilə belə bir qızla bağlı başıma məzəli bir əhvalat gəlib! Bax onu sizlərə danışmağına dəyər. Hər dəfə

bu əhvalat xatirimdə canlananda mən qraf d'Ossonelə satdığım dişi it Mirzanı xatırlayıram. Təzə sahibinə heç cür isinişə bilməyən o it zənciri açılan kimi geriyyə, mənim yanıma qaçıb gələrdi. Axırda cana yığıldım və qrafdan xahiş elədim ki, onu zəncirdə, yəni bağlı saxlasın. Heç bilirsiniz sonradan bu nəyə gətirib çıxartdı? Yazıq it qüssədən öldü.

Nə isə, söhbəti qulluqçumla bağlı əhvalata gətirirəm. Başıma belə bir iş gəlmişdi.

O vaxt iyirmi beş yaşım vardı və mən Vilbon qəsriində subay-soluq ömür sürürdüm. Cavan və imkanlı adamlar isə, bildiyiniz kimi, günorta yeməyindən sonra nə edəcəyini bilmir, gözü elə hey orada-burada gəzir.

Bir az sonra mən Kovildə, Debultonun yanında çalışan sütün bir qız tapdım. Cənab Blondel, dediyim bu Debultonu siz yaxşı tanıyırdınız! Nə isə... bu qız məni özünə necə valeh elədisə, bir gün durub sahibinin yanına gedərək, ona bir anlaşma təklif etdim: o, mənə öz qulluqçusunu verir, bunun qarşılığında mən ona qara madyanı Kokotu satıram, çünki son iki ildə bu ata yamanca gözü düşmüşdü. Razılaşdığı üçün əlini mənə uzatdı: «Danışdıq, cənab de Varneto». Anlaşmaya görə, cavan qız qəsrimə köçdü, mən isə Kovilə apardığım atı üç yüz eküyə qızın ağasına satdım.

İlk vaxtlar işlər yağ kimi gedirdi. Heç kəs bir şey sezməmişdi. Amma bəla burasındaydı ki, Roza da mənə aşıq olmuşdu, hətta mən biləni, daha betər bağlanmışdı mənə. Sən demə, bu qız bildiyim digər qız-qadınlardan fərqlənirmiş, damarlarında axan qan aşağı təbəqəninki deyilmiş. Çox yəqin ki, anası onu xidmətçisi olduğu ağaların birindən doğubmuş.

Uzun sözün qısa, bu qız mənə əməlli-başlı mehr salmışdı. Elə hey məni oxşayır, böyrümdə-başımda nazlanır, mənə hər cür məzəli ayamalar qoşurdu və buna görə də onun bu davranışları məni dərin fikirlərə qərq edirdi.

Düşünürdüm ki, əgər bütün bunlara son qoymasam, əməlli-başlı iləcəyəm! Amma məni ilişdirmək çox da asan iş deyildi. Sadəcə, öpüşlərlə tovlanmam imkansız idi. Nə isə, mən elə təzəcə ehtiyatlanmağa başlamışdım ki, qəflətən qız məndən hamilə olduğunu söylədi.

Part, part! Sanki, bu xəbərlə o, qoşalülə tufəngdən mənə iki dəfə atəş açdı. Məni sevinclə qucaqlayıb öpdü, qəhqəhə çəkdi,

qarşımda oynamağa başladı. Az qala, ağılını itirəcəkdi. Amma bu, necə olub? Gündüz sussam da, həmin gecə qaranlıq düşüncələrə daldım. Qərara gəldim ki, qoy elə belə olsun, zərbədən yayınmaq lazım deyil, məhz indi bu düyünü kəsmək, doğramaq lazımdır. Bilir-siniz də, ata-anam Barnvildə, markiz d'İsparın xanımı olan bacım isə Rollebekdə, Vilbondan iki mil aralıda yaşayırdı. Yəni vəziyyətim xeyli ciddi idi.

Yaxşı, bəs onda başıma nə çarə qılaydım? Əgər onu qovsam, adamlar məndən şübhələnər və haqqımda dedi-qodular yayardılar. Onu yanımda saxlasaydım da, gec-tez bu işin üstü açılacaqdı. Axı bir də ki sevgilimi bu vəziyyətdə necə ata bilərdim?

Belə məsələlərdə dəyirmanı saçı ağardan və çox qızları yoldan çıxaran dayım baron de Kreteylə hər şeyi açıb danışandan sonra ondan məsləhət istədim. O, təmkinini pozmadan dilləndi:

– Onu ərə vermək lazımdır, bacioglu.

Bu cavabdan diksindim:

– Ərə verməkmi, dayı? Amma kimə axı?

Dayım çiyinlərini çəkdi:

– Kimə istəyirsən. O adamı tapmaq mənim yox, sənin işindir. Əgər başın azca işləyirsə, belə birisini taparsan.

Onun bu sözləri üzərində düz bir həftə düşünəndən sonra dayımın haqlı olduğu qənaətinə gəldim.

Bu səfər qulluqçuma ər tapmaq üçün baş sındırdım.

Bir gün eyni süfrədə yemək yediyim məhkəmə hakimi mənə dedi:

– Bu Pomel xalanın oğlu yenə bir axmaq iş tutub. Onun axırı heç yaxşı olmayacaq. Burada deyiblər ki, alma almaya bənzər. Heç onun anası Pomel də cavanlığında düz-əməlli biri deyildi, yaşa dolduqca isə əsl küpəgirən qarına çevrilibdir. Bir ekü qarşılığında nəinki öz ruhunu, üstəlik, oğlunu da kimə desən satar.

Bu xəbəri eşidən kimi həmin qarının yanına gedib, məsələni anladım.

Dilim topuq vura-vura anladığınızı dinləyən qarı tam səbirsiz halda xəbər aldı:

– Bu qıza görə nə qədər pul təklif edirsiniz?

Qarı sürtük aşıq idi, amma mən də axmaq deyildim, hər şeyi yüz ölçüb, bir biçmişdim.

Sasvil yaxınlığında, mənim Vilbondakı fermalarımın aralıda üç dənə xırda, altı akrılıq torpaq sahəm var idi. Fermerlər bu ərazilərin uzaq yerdə olmasından həmişə şikayətlənirdilər, buna görə də heç kim oranı əkib-becərməyə yaxın durmurdu. Fermerlərimin dili bir az da uzanınca, mən ev quşlarına baxmaqla bağlı onlarla bağladığım müqavilələrə son verdim.

Bunun nəticəsində onlar yumşalmağa məcbur oldular. Sonra mən qonşum d'Omontenin çay sahilindəki kiçik torpaq sahəsini satın alıb, orada xudmani bir ev tikdirdim. Bütün bunlara min beş yüz frank xərcim çıxdı. Mənə çox da baha oturmayan bu həyət-bacanı hazırlayıb, qulluqçuma cehiz vermək qərarına gəldim. Amma cehizin vur-tut bundan ibarət olduğunu anlayan qarı qara-qışqırıq salsada, mən öz dediyimdə durdum və biz heç bir razılığa gəlmədən ayrıldıq.

Səhəri gün hava təzəcə işıqlaşanda onun oğulbalası qarıma gəldi. Düzü, onun sir-sifəti heç yadımda da qalmamışdı. Amma baxıb gördüm ki, hər nə qədər fırıldaqçıya bənzəsə də, bir kəndli balası kimi o çox da eybəcər deyil.

Oğlan mətləbə dəxli olmayan kənar mövzulardan başladı, sanki, məndən inək-zad almağa gəlmişdi. Bir az söhbətləşəndən sonra o, vəd olunan həyət-bacaya baxmaq istədi və biz əkin sahələrindən keçməklə oraya yollandıq. Bu çoxbilmiş həriflə orada düz üç saat vaxt itirməli oldum: torpaq sahəsini obaş-bubaşa ölçdü, ora-bura göz gəzdirdi, ovcuna aldığı torpağı ovub, tərkibinə baxdı. Görünür, aldanmaqdan, oyuna gələcəyindən ehtiyatlanırdı.

Tikdirdiyim evin hələlik dam örtüyü yox idi. Bu fırıldaqçı şərt qoydu ki, örtük samandan yox, şifərdən olmalıdır, çünki bu daha rahatdır!

Bunun ardınca başqa şərtlər gəldi:

– Bəs mebel necə, verirsiniz?

Daha dözmədim:

– Bura bax, yoxsa bu ferma sənə azlıq edir?

O, şit-şit hırtıldadı:

– Əlbəttə ki! Amma mənə uşaq da sınıyırınsız.

İstər-istəməz qızardım. O isə üyüdüb-tökürdü:

– Deməli, belə: əgər çarpayı, masa, şkof, üç ədəd stul və qab-qacaq verməsəniz, bu iş baş tutmayacaq.

Məcbur qalib razılaşdım.

Geriyə dönəndə yolda o, qız barədə heç nə soruşmadı. Üzünə yarıhiyləgər və yanıtancaq ifadə qondurmaqla qəflətən belə bir sual verdi:

– Bəs... bəs birdən qız ölsə, bu təsərrüfat kimə miras qalacaq?

– Əlbəttə ki sizə, – cavabını verdim.

Görünür, bu cavab səhərdən bəri onun öyrənmək istədiyi ən vacib mətləb idi və elə buna görə də razılaşma əlaməti olaraq əlini mənə uzatdı. Aramızda beləcə anlaşma yarandı.

Amma heç bilməzsiniz ki, Rozanı bu sövdələşməyə razı salmaq necə çətin oldu! Ayaqlarıma qapanıb hönkürdü, dönə-dönə soruşdu: «İnana bilmirəm: doğrudanmı, bunu mənə siz təklif edirsiniz? Siz! Siz!» Hər cür dəlil və xahişləri işə salsam da, qız düz bir həftə dirənib durdu. Bu qadınlar necə də ağıldankəm olurlar: əgər içlərinə bir sevgi hissi hakim kəsildisə, gözləri dünyada heç nəyi görmür, ağılları da sıfırlanırlar! Hər şeyi bir sevdaya qurban verir, onu özlərinə bir baş tacı edirlər!

Axırda səbir kasam dolub daşdı və mən onu evdən qovmaqla hədələdim. Bunun ardınca qız muma döndü və şərt kəsdi ki, arabir yanıma gəlməsinə izin versəm, bu işə razı olar. Mən özüm onu kilsəyə apardım, nikah mərasimi xərclərini üzərimə götürdüm və qonaqlara yaxşı bir ziyafət verdim. Bir sözlə, hər məsrəfə qatlaşdım. Sonda: «Əlvida, cavanlar!» – deyib, altı aylığına Turenə, qardaşımın yanına getdim.

Geri dönəndə öyrəndim ki, keçmiş qulluqçum hər həftə qəsre baş çəkməklə səfərdən qayıdıb-qayıtmadığımı öyrənirmiş. Ayağımı eşikdən içəri qoyandan düz bir saat sonra o, qucağındakı körpəsiylə bizə gəldi. İnanıb-inanmamaq öz işinizdir, amma gözlərim o körpəyə sataşanda qəlbimin dərinliyində nə isə yerindən oynadı. Hətta deyəsən, mən körpəni öpdüm də.

Uşağın anası isə möhkəm sınıxmışdı, az qala, skeletə, qara kölgəyə dönmüşdü. Yaşlanmışdı, əldən düşmüşdü. Lənət şeytana, bu evlilik onun ömrünü göy əsgiyə bükmüşdü!

Əlüstü xəbər aldım:

– Heç xoşbəxtsənmi?

Gözləri bir cüt bulağa dönən qadın hıçqıraraq, fəryad çəkərək dilləndi:

– Mən sızız yaşaya bilmirəm, qala bilmirəm. Bəlkə də, ölüm bundan yaxşıdır! Dözə bilmirəm, vəssalam!

Qara-qışqırığı aləmi başına götürdü. Bacardıqca təskinlik verəndən sonra onu ta darvazaya qədər ötürdüm.

Bəlli oldu ki, əri onu vaxtaşırı kötəkləyir, o qoca bayquşa bən-zəyən qayınanası isə göz verib, işiq vermir.

Aradan heç ikicə gün ötməmişdi ki, o, yenə peyda oldu. Bu səfər qır-saqqız olub ayaqlarımdan yapışdı, döşəmədə arxamca süründü:

– Sizin əlinizdə ölməyə razıyam, yetər ki, məni bir də ora göndərməyin.

Yəqin ki, danışa bilsəydi, bir vaxtlar itim olan Mirza da məndən bunu rica edəcəkmış.

Bu qanqaralıq necə zəhləmi apardısa, təzədən altı aylığına qeybə çəkilməyə üstünlük verdim. Geri dönəndə... geri dönəndə öyrəndim ki, gəlişimdən düz üç həftə öncə Roza dünyasını dəyişib. Mənsizlikdə o, hər bazar günü, eynilə itim Mirza kimi, qaçıb geriye, qəsrə sığınmaq istəyirmiş. Bir həftə sonra onun körpəsi də vəfat elədi.

Onun əri... o hiyləgər tülkü isə arvadının mirasına yiyələndi. Sonralar işlərini necə düzüb-qoşdusa, özünü yaxşıca tutdu və hazırda şəhər müşaviri vəzifəsinə təyin olunub.

De Varneto hekayətini belə yekunlaşdırdı:

– Sən demə, bu yolla mən o hərifə bataqlıqdan çəkib çıxarıbmışam.

Əlindəki ara qədəhini ağzına aparmazdan öncə mal həkimi Sejur gəldiyi müdrik qənaəti açıqladı:

– Adamın başına hər iş gəlsə, yeri var. Yetər ki, o, belə qadınlardan uzaq dursun.

«Qolua»nın 18.06.1882-ci il sayında çap olunub.

DOSTUM PASYANS

- Leremi haralardadır?
- İndi o, altıncı süvari alayının kapitanıdır.
- Bəs Penson?
- Bələdiyyə başçısının köməkçisidir.
- Rakolye nə edir?
- Dünyasını dəyişib.

Yaddaşımızı ələk-vələk etməklə vaxtilə bizə qızılı qaytanlı kepi¹ altından baxan daha neçə-neçə tanışın adını dilimizə gətirdik. Sonradan həyat yollarında rastlaşanda onların çoxunu daz və ya saç-saqqal basmış halda, ev-eşik və ya bir çətən oğul-uşaq sahibi kimi görmüşdük artıq: bu dəyişikliklərdən sonra yaşadığımız sarsıntılar bizə bircə şeyi sübut eləmişdi: həyat qısamdır, hər şey ötəridir və hər şey axır, dəyişir.

Dostum xəbər aldı:

- Bəs Pasyans, o gonbul Pasyans necə?

Mən dərinədən köks ötürdüm:

– O-o, indi qulaq as, gör onun barəsində sənə nələr danışacağam! Bir beş il bundan əvvəl təftiş məqsədilə Limoya getmişdim. Teatr meydanındakı böyük kafenin önündə oturub, nahar saatını gözləyir və nə ilə baş qatacağımı bilmirdim. Tacirlər iki-iki, üç-üç, dörd-dörd absent və ya vermut gillətmək üçün, özlərinin və başqalarının işləri barədə fikir paylaşmaq üçün bu kafeyə gəlir, hərdən ya dəli kimi qəhqəhələr çəkir, ya da hansısa vacib və məhrəm məqamlar barədə öz aralarında xısnlaşırdılar.

Mən də düşünürdüm ki, görəsən, nahardan sonra neyləyim? Çünki bu əyalət şəhərində keçirəcəyim gecə mənə sonsuz, uzun görünürdü. Yalqız səyyah kimi içimə dolan qüssəni bələd etmədiyim

¹ *Kepi* – keçmişdə orduda və məktəblərdə rəsmi furajka

bu küçələrdə ağır-ağır və darıxdırıcı gəzintilər, böyür-başımından ötən və tamamilə mənə yad olan adamlar daha da artırırdılar.

Onların pencək, şlyapa və şalvarlarının əyalətsayağı modası, yerli adətlərin və şivənin yadlığı, bu evlərdən, dükanlardan, əcaib faytonlardan yüksələn, buralar üçün adi, mənimsə alımadığım səslər qəlbimi sıxırdı. Təhlükə saçan bir yerdə azan biri kimi mən addımlarımı yeyinlədir, bu məngənədən qurtulmaq üçün bir an öncə qaldığım otele dönmək istəyirdim. Amma bu iyrenc otel otaqlarının hər künc-bucağında cürbəcür şübhəli qoxular çöküb qalmışdı, təmizliyi şübhəli yataq adamın ətini çimçişdirirdi, əlüzyuyanın dibində hər cür kirlə yanaşı, kiminsə saçları gözə dəyirdi. Qaz lampalarının necə yandırıldığına baxa-baxa bütün bunları düşünür, bu qürub saatlarında yalqızlığın mənə necə güc gəldiyini sezirdim. Doğrudan da, nahardan sonra nə ilə məşğul olacaqdım? Burada, bu yad adamlar arasında yalqızdım, tamam yalqızdım mən. Bu ara qonşu masanın arxasında şişman bir kişi əyləşdi və hökmlü səslə:

– Qarson, mənim arağımı gətir! – deyə buyurdu.

Bu «mənim» kəlməsi zalda top atəşi kimi əks-səda verdi. Həmin dəqiqə anladım ki, bu adam həyatdakı bütün nemətləri ağız dolusu dadıb, başqaları ilə müqayisədə hər şeyi var, üstəlik, bənzərsiz iştahası, əxlaqı, şalvarı, bir sözlə, hər şeyi var, həm də ki bütün bu nemətlər tam, mütləq və ən dolğun şəkildə sırf onun özünə məxsusdur. Bunun ardınca həmin müştəri həzzlə ətrafına göz gəzdirdi. Sifariş etdiyi «öz» arağı süfrəyə gələndən sonra o bir də səsləndi:

– Mənim qəzetim gəlsin!

Öz-özlüyümdə düşündüm: «Maraqlıdır, onun «öz» qəzeti hansıdır görün?» Hər halda, qəzetin adından onun hansı baxışlara, mövqelərə, prinsiplərə, təxminlərə və avam ümidlərə bağlı olduğunu öyrənmək olardı.

Ona «Tan» qəzetini gətirdilər. Təəccübləndim: axı bu «Tan» qəzeti ciddi, yeknəsəq, doktrinalı və hər şeydə tarazlaşdırma güdən bir qəzet idi.

Düşündüm: «Yəqin, bu adam ciddi, ölçülü-biçili davranan, oturuşmuş xasiyyətlərə malik, bir sözlə, gerçək burjualardandır».

Qızıl çərçivəli gözlüyünü taxıb, yerini rahatlayan bu adam qıraətə başlamazdan öncə çevrəsində oturanlara bir daha göz gəzdirər-kən baxışlarını üzərimdə saxladı. Hətta məni elə diqqətlə süzdü ki,

bundan narahat olmağa başladım. Bu sınaıcı baxışlarının səbə-
bini sormağa hazırlaşdım ki, qəflətən o oturduğu yerdəcə çığırdı:

– Lənət şeytana! Bu ki Qontran Larduadır!

Bunu təsdiqləməli oldum:

– Bəli, yanılmamısınız.

Yerindən qalxıb, qollarını yana açaraq mənə sarı yönələn bu
adam soruşdu:

– Dostum! Necəsən?

Onu tanıya bilmədiyim üçün xeyli pərtlik keçirirdim:

– Çox yaxşıyam. Təşəkkürlər.

O, qəhqəhə çəkdi:

– And içməyə hazırım ki, hələ də məni tanımamısan!

– Hə, nədənsə... Amma... mənəcə, siz...

O, əlini çiyinə vurdu:

– Eybi yox, olan şeydir! Mən – Pasyansam. Rober Pasyans –
sənin yoldaşın, sinif yoldaşın.

Həmin an onu tanıdım. Hə, hə, Rober Pasyans mənim məktəb
yoldaşım olmuşdu. Elədir ki var!

Mənə uzanan əli sıxdım:

– Sənin necə, dolanışığın yaxşıdırımı?

– Mənimki? Əladır!

Onun təbəssümündən özündənrazılıq yağdı.

Xəbər aldı:

– Nə əcəb buralardasan?

Dedim ki, vergi müfəttişi kimi buraya ezam olunmuşam.

Sinəmdəki ordeni göstərib soruşdu:

– Görürəm, yaxşı işləyirsən?

– Hə, fəna sayılmaz. Bəs sən haradasan?

– O-o, mən çox gözəl yaşayıram!

– Nə işlə məşğulsan?

– Bəzi işlərlə.

– Yaxşı qazanırsan?

– Təsəvvürünə də gətirə bilməzsən. Xeyli sərvət toplamışam.

Günü sabah, günortaya bizə gəl. Banlayan Xoruz küçəsi, on yeddi
ünvanına. Həm şəraitimi görərsən, həm də birlikdə yemək yeyərik.

Bir an fikrə gedəndən sonra xəbər aldı:

– Sən eynilə ovaxtkı kimi əhli-kefsənmi?

– Hə... hər halda, eləyəm.
– Evlənməmişən, eləmi?
– Subayam.
– Düz eləyirsən. Yenə də şənlenməyi və kartof yeməyi xoşlayırsan?

Onun bu söhbətləri artıq məni cırnatmağa başlasa da, tövrümü pozmadan dedim:

– Hə.

– Gözəl dilbərləri də?

– Hə, bundan heç əl çəkməmişəm!

O, ürəkəçliqlə, razı halda güldü:

– Çox yaxşı, çox pakizə. Bordoya ilk səfərimiz zamanı «Rupi» kafesindəki şam məclisimiz necə, yadındadır da? Necə də gen-bol keflənmişdik onda!

O deyən «məclis» yaxşı xatirimdəydi və onun yadıma düşməsi kefimi əməlli-başlı açdı. Onun ardınca bir çox digər xatirələr də yadımıza düşdü:

– Yadındadır, sinif nəzarətçimizi Latok əmimin zirzəmisinə salıb, ağzını necə bağlamışdıq?

Qəhqəhədən boğulan Pasyans yumruğuyla masanı döyəcləyərək təsdiqlədi:

– Hə, hə, hə... Bəs o coğrafiya müəllimi Maren bizə vulkanlardan danışanda «Yarımkürələr» xəritəsinə petarda atmağımız və müəllimin əyilən sir-sifəti yadındadır?

Qəfil ağılıma gələn sualı ona verdim:

– Bəs sən necə, evlisən?

Onun cavabı acı şikayəti xatırlatdı:

– Evliyəm, düz on ildir ki, evliyəm, əzizim. Bir-birindən gözəl dörd övlad atasıyam. Sabah həm balalarımı, həm də xanımı görməyə gələcəksən.

Uca səslə danışdığımız üçün qonşu masalardakı müştərilər vaxtını dönüb bizi heyərlə süzürdülər.

Qəflətən həmsöhbətim cibindən çıxartdığı çaydaşı boyda saata nəzər salaraq çığırdı:

– Lənət şeytana! Çox üzgünəm, hər şeyə rəğmən, indi səni tərک etməliyəm, çünki vacib bir işim var.

Ayağa qalxaraq o, hər iki əlimdən yapışıb, onları, az qala, qoparmaq istəyirmiş kimi yellədi və dedi:

- Deməli, sabah on ikidə! Danışdıq?
- Danışdıq.

Səhər saatlarını bələdiyyənin baş xəzinədarının yanında keçirdim. Birgə nahar yeməyimizi təklif eləsə də, bir yoldaşımın dəvətinə gedəcəyimi bildirdim. Elə o da başqa bir yerə gedəsiydi. Odur ki binadan birlikdə çıxdıq.

Yolda soruşdum:

- Banlayan Xoruz küçəsi hansı tərəfdədir?

O cavab verdi:

– Uzaq deyil, beş dəqiqəlik yolu var. Tələsmədiyim üçün sizi ora qədər ötürə bilərəm.

Yola düzəldik.

Az sonra axtardığımız küçəyə çıxdıq. Geniş və xeyli baxımlı olan bu küçənin qarşı tərəfində əkin tarlaları görünürdü. Nömrələrə baxmaqla 17 sayılı evi tapdım. Bu, bağla əhatə olunmuş bir malikanə idi. İtalyan üslubunda freskalarla gen-bol bəzənən fasadı mənə zövqsüzlük timsalı kimi göründü. Başlarını iri piyalələrə sarı əyən ilahə heykəlciklərinin məhrəm yerləri bulud topaları ilə örtülmüşdü. Evin nömrəsini göstərən lövhəni isə daşdan yonulmuş bir cüt mələk əllərində tutmuşdu.

Xəzinədara dedim:

- Bu evdir.

Xudahafizləşmək üçün ona əl uzatdım. Xəzinədar qərribə, nə isə kəskin bir hərəkət eləsə də, heç nə demədən əlimi sıxdı.

Zəngi basdım. Xidmətçi qadın çıxdı. Soruşdum:

- Cənab Pasyans burada yaşayır?

Qadın cavab verdi:

- Hə, cənab... Siz onun özünü görmək istəyirdiniz?

- Hər halda.

Giriş otağının divarları da, yəqin ki, yerli bir rəssamın rəsmləriylə bəzənmişdi. Pənbə rəngə çalan palmaların kölgəsində Pol və Virciniyanın qucaqlaşma səhnəsi əks olunmuşdu. Tavandan asılan Şərq üslubundakı fəner adama, nədənsə, çiyindirici görünürdü. Giriş otağına çıxan bir neçə qapı əlvan parçalarla üzəlmişdi.

Burada mənı ən çox heyrətləndirən isə havadakı qəribə qoxu idi. Adamın ödünü ağzına gətirən bu sirli qoxu düyü unu ilə zirzəmi kifinin qarışığını xatırladırdı adama. Bu təsvirolunmaz qoxunun hopduğı havanın ağırlığından xəfif meyxoşluq duydum: bənzər hissi adam ümumi hamamlarda yaşayır, çünki çoxlu sayda insan bədənindən buxarlanan fərqli qoxular orada da bir-birinə qarışır.

Qulluqçunun ardınca Şərq üslubunda xalça döşənmiş mərmər pillələrlə yuxarı qalxdım, buradakı bərbəzəkli qonaq otağına keçdim.

Orada yalnız qalınca, ətrafımı süzməyə başladım.

Otağın döşəməsində zənginliklə yanaşı, erotika nişanələri də sezilirdi. Ötən yüzilə aid, yüksəkkeyfiyyətli qravüralarda pudralanmış və hündür saç düzümünə malik, yarıcıpaq qadınlar xeyli məhrəm pozalarda kişilərin ağuşuna qısılmışdılar. Geniş çarpayıda açıq-saçıq halda uzanan bir xanım ayağıyla yorğanın altından boylanan xırda iti oxşayırdı. Bir başqa qadın isə əlini onun ətəyinin altına dürtən məşuquna candərdi bir dirəniş göstərirdi. Bir başqa rəsmdə bədənləri pərdə arxasında qalan dörd ayaq təsviri vardı və onların sahiblərinin məşğuliyətini təyin eləmək heç də çətin deyildi. Başdan-başa yumşaq divanlar düzölmüş bu iri otağın havasına da bayaq aşağıda duydüğüm və insanı ehtizaza gətirən, bayıdan qoxu hakim idi. Buradakı divarlar da, parçalar da, həddən artıq bəzək-düzək də – hər şey, hər şey nəsə gizli bir mənə aşılayırdı adama.

Pəncərədən ağaclar göründüyü üçün yaxınlaşıb bağa nəzər saldım. Bu geniş və kölgəli bağa söz ola bilməzdi. İcində su fısqıran fəvvarəsi olan gölməçənin kənarı ilə burulan enli çığırın bir hissəsi ağacların arxasında görünməz olsa da, sonradan təkrar görünüyə girirdi. Qəflətən mən bağıın dərinliklərində, kolların arasında üç qadın gördüm. Əyinlərindəki bəyaz xalatların kənarları bol krujeva ilə işlənən bu qadınlar əl-ələ tutmaqla ağır-ağır yeriyirdilər. Onlardan ikisi sarışın, biri isə qarasaç idi. Bir göz qırpımında onlar ağacların arasında qeyb oldular. Könlümdə oyanan şairanə duyğular fonunda bu ötəri, amma valehedici mənərə içimi lərzəyə gətirdi, bir anlığa yerimdə donub-qaldım. Sirli, həm də heyrətamiz o bağıın dərinliklərində, onun güclü işıqlanan bir qismində bu qadınlar bircə anlığa təkrar göründölər. Ağacların kölgəsində

qayğısız dolaşan, bir aşıq intizarında olan bu gözəl dilbərlər, sanki, buralara ötən yüzildən gəlib düşmüşdülər. Eyni zamanda da onlar mənə bu otağın divarlarından asılan intim qravüralardakı gözəlçələri xatırladırdılar. İstər-istəməz mən əxlaq normalarının qismən yumşaq, sevgi etirafları pıçıldayan dodaqların isə daha əlçatan olduğu o bəxtəvər, bir az açıq-saçıq, xoş və intellektual əsr barədə xəyallara daldım.

Eşitdiyim gur səs mənim diksinməyimə səbəb oldu. İçəri girən gülərüzlü Pasyans əlini mənə uzatdı.

Gözlərimin düz içinə baxan bu adamın üzündə elə sirli ifadə vardı ki, sanki, mənə məhrəm bir sirr açacaqdı: sonra o, eynilə napoleonsayağı bir jestlə – əlləriylə havada xəyali bir şar cızaraq bu bərbəzəkli qonaq otağını, parkı, uzaqlarda təkrar zühur edən o üç gözəl dilbəri təntənəli halda göstərdi və fəxr dolu bir səsle dedi:

– Heç kəs inanmaz ki, mən bu işə sıfırdan... yəni arvadımla baldızımı cəlb etməklə başlamışam.

*«Jil Blas»ın 04.09.1883-cü il sayında
Monfrinyoz imzası ilə çap olunub.*

ŞEYTAN

Həkimlə kəndli ölüm ayağında olan qadının yatağının yanını kəsdirmişdilər. Olacağa çarənin yoxluğuyla razılaşan qarı lal-dinməz halda gözlərini kişilərə dikib onların söhbətini dinləyirdi. Ölümünü göz altına almışdı və buna görə zərrəcə qorxmurdu: yaşı doxsan ikini haqladığından əcəliylə hesablaşmışdı.

Açıq pəncərələrdən və qapıdan döşəməyə iyul günəşinin şüaları süzülməkdəydi. Başdan-başa kələ-kötür olan, tünd rəngli bu torpaq döşəmə indiyədək dörd kəndli nəslinin başmaq zərbələrinə davam gətirmişdi. İsti külək əsintiləri kürə kimi qızan günəşin altında qovrulan tarlaların, otların, zəminin, yarpaqların ətrini də özüylə ta buralara qədər gətirirdi. Çəyirtkələrin şən cırıltı səsləri hər tərəfi bürüdüyündən adama elə gəlirdi ki, bu səslər bayram bazarlarında satılan və taxtadan hazırlanan uşaq oyuncaqlarından çıxır.

Həkim uca səslə tapşırırdı:

– Onore, bu vəziyyətdə ananızı tək qoymayın, çünki o, hər dəqiqə canını tapşıra bilər.

Bundan məyus olan kəndli isə eyni sözləri təkrarlayırdı:

– Bəs o taxılı kim daşıyacaq? Görün bir nə vaxtdır, zəmidə tökülüb qalıb?! Hava da hələlik xoş keçir. Sən özün buna nə deyirsən, ana?

Ölüm ayağında olsa da, normandiyalıları məxsus xəsisliyindən qalmayan qadın, baxışları və üzünün ifadəsiylə oğluna «get» deyirdi – yeni «get, taxılıni daşı, mən tənhalıqda olsəm də, olar».

Bunu sezən həkim ayağını yerə vurdu:

– Bura baxın, siz əsl heyvansınız! Anladınız? Mən buna heç cür yol verə bilmərəm! Əgər taxılı bugünkü gün daşımaq belə vacibdirsə, onda cəhənnəm, barı gedin Rape xalanı bura gətirin ki, ananıza qulaq yoldaşı olsun! Mən deyəni eləməsəniz, özünüz

yorğan-döşəyə düşəndə, dünya da dağıla, üstünüzə gəlməyəcəyəm. Lap gəbərsəniz də!

Onsuz da, ləng tərənən bu arıq, amma ucaboylu kəndli balası dünya malı ehtirasıyla, xəsisliklə həkimin qoyduğu şərt arasında çırpındı. Nə edəcəyini, necə edəcəyini kəsdirə bilmirdi. Axır ki, o, mızıldandı:

– Görəsən, xəstəyə baxmaq üçün Rape xalaya nə qədər ödəmək lazım gələcək?

Həkim çımxırdı:

– Mən bunu haradan bilim? O baxır onu hansı müddətə çağırmağınıza. Lənət şeytana, birtəhər dil taparsınız da! Amma, bura baxın, mən tələb edirəm ki, onu uzağı bir saata buraya gətirəsiniz!

Kəndli özünü toparladı:

– Yaxşı, gedirəm, gedirəm. Boş yerə əsəbiləşməyin, cənab həkim.

Qarıdan çıxan həkim təpindi:

– Sözümlü qəribçiliyə salmayın. Əgər məni özümdən çıxarsanız, bəxtinizdən küsün!

Həkim gedəndən sonra kəndli üzünü anasına tutub, üzüyola şəkildə dedi:

– Əgər doktor israr edirsə, gedim, Rape xalanı gətirim. Mən gələncən tərənəm, döz birtəhər, – deyib evdən çıxdı.

Ütü işləriylə məşğul olan Rape xala təkcə öz kəndində deyil, qonşu kəndlərdə də xəstələrə baxmaq və mərhumların keşiyini çəkmək üçün dəvətlər alırdı. Mərhumları torpağa, xəstələri isə kəfənə tapşıran kimi bu qarı təkrar ütüsünü əlinə alırdı ki, bu səfər dirilərin qulluğunda dursun. Keçən ildən qalmış alma kimi üz-gözü qırıq bu qarı acıdil, rəhmsiz və son dərəcə simic biri idi. Hədsiz qozbelliyini adamlar onun illər uzununu ütü çəkdiyi üçün omba sümüyünün çatlamasıyla izah edirdilər. Şayiələr gəzirdi ki, bu qarı ölüm mələyinin caynağında çırpınan insanları süzməkdən hədsiz və iyrenc bir həzz duyur. Orada-burada bu qarı gözlərinin qabağında can verən insanlar barədə cürbəcür təfərrüatlar danışdı. Həmişə oxşar məqamlar üzərində dayandığından o, öz həmsöhbətlərinə ov macəralarından bəhs edən bəzi ovçuları xatırladırdı.

Onore Bontan onun evinə daxil olanda qarı kəndli köynəklərinin yaxalarını lilləmək üçün məhlul hazırlayırdı. Qarıyla salamlaşdı:

– Axşamınız xeyir, Rape xala. İş-güc necədir?

Qarı ona sarı döndü:

- Gedir də yavaş-yavaş. Sizin işlər nə yerdədir?
- Mənim işlərim qaydasındadır, amma anamın vəziyyəti xarabdır.
- Ananınımı?
- Hə.
- Nə olub ki ona elə?
- Əcəl qapını kəsdirib.

Qarı əllərini sudan çıxartdı. Barmaqlarının ucundan süzülən mavi damlalar ləyənə axmaqdaydı. Canıyananlıq sərgiləyən qarı maraqla soruşdu:

- Halı çox ağırdır ki?
- Həkim dedi ki, bir gün ancaq yaşayar.
- Hə, deməli, ağırdır.

Onore çaşqınlıq içindəydi. Onu bu qarıya gətirən əsas səbəbə keçməzdən öncə o gərək bir az oradan-buradan söz salaydı. Amma ağılına münasib bir şey gəlmədiyindən əsl mətləbə keçdi:

– Canını tapşırana qədər ona baxmaq üçün nə qədər istəyərsiniz? Yoxsul olduğumuzu siz də yaxşı bilirsiniz. Əlavə işçi tutmağa da imkanım yoxdur. Elə anamı əldən salan da onun var gücüylə çalışıb canına qıyması oldu! Doxsan iki yaşı olsa da, on nəfərin yerinə işləyirdi zavallı. Köhnənin adamları işləməyi bacarırlar axı!..

Rape xala təmkinini pozmadan dilləndi:

– Mən öz xidmətlərimə iki cür qiymət qoyuram. Zənginlər üçün qiymət – gündüzlər iki frank, hər gecə üçün üç frankdır. Yerdə qalanlar üçünsə gündüz qiyməti bir frank, bir gecənin qiyməti isə iki frankdır. Odur ki sizdən iyirmi, üstəgəl qırx su¹ alacağam.

Kəndli fikrə dalmışdı, çünki anasına yaxşı bələd idi. Bilirdi ki, anasının canı möhkəmdir, dözümlüdür, hələm-hələm ölməz. Həkimin dediyinə inanmırdı: bu gedişlə anası hələ bir həftə də yaşayacaqdı.

Ona görə də ehtiyatla dilləndi:

– Yox, yaxşısı budur, siz məndən o ölənə qədər baxmaq üçün bir məbləğ istəyin. Qoy riskə hər iki tərəf ortaq olsun. Həkimin dediyinə görə, qadının əcəli çatıb. Bu təxmin doğru çıxsa, siz karlı çıxacaqsınız. Əgər anam sabaha çıxsa və ya daha çox yaşasa, onda bu durum mənə sərf edəcək, sizə isə – yox.

¹ Su – Fransada xırda pul vahidi

Qarı qarşısındakı bu adamı heyrətlə süzürdü, çünki indiyədək heç kim ona ölüm ayağındakı əzizi üçün borc təklif eləməmişdi. Bir tərəfdən bu şərti sərfəli saysa da, digər tərəfdən özünün aldıcılıcağından qorxurdu. Buna görə də:

– Öz gözələrimlə xəstəni görməyincə bir şey deyə bilmərəm, – cavabını verdi.

– Elə isə gedək, görün.

Əllərini qurulayan Rape xala evdən çıxmağa hazırlaşdı.

Yol boyu bircə kəlmə də kəsmədilər. Qadın qısa addımlarla, yeyin yeriyirdi. Kəndli isə öz iri addımlarını elə atırdı ki, sanki, hər dəfə geniş arxdan adlayır.

Yayın bürküsündə tarlada halsız düşən inəklər başlarını yanlarından keçən bu adamlara tərəf döndərir, taqətsiz tərdə böyürməklə, sanki, onlardan təzə-tər ot istəyirdilər.

Öz evlərinə yaxınlaşanda Onore Bontan mızıldadı:

– Bəs indi birdən keçinmiş olsa, neyləyəcəyik?

Sualın səslənişindən onun şüuraltı arzusu özünü açıq-aşkar büruzə verməkdəydi.

Amma anası ölməyə hazırlaşmırdı. Əvvəlki kimi, kürəyi üstə özünün köhnə-kühnə çarpayısında, lil rəngli çit yorğanını üstünə çəkərək uzanmış, əllərini isə yorğanın üstünə qoymuşdu. Bu hədsiz arıq əllər, təxminən, bir əsr sürən fasiləsiz işdən, yorğunluqdan və yel xəstəliyindən buğum-buğum olduğundan əcaib heyvanlara, daha doğrusu, bir cüt yengəcə bənzəyirdi.

Çarpayıya yanaşan Rape xala can verən xəstəni süzməyə başladı. Onun nəbzini və sinəsini yoxladı, nəfəs alıb-verməsinə dinlədi, səsinə duymaqdan ötrü ona sual verdi, bunun ardından bir müddət xəstəyə göz qoyandan sonra Onore ilə birlikdə otaqdan çıxdı. O, qəti əminlik əldə etmişdi: xəstə qarı bu gecədən sağ çıxmıyacaqdı.

Onore ondan soruşdu:

– Hə, nə deyirsiniz?

Xəstəyə baxan qarı dilləndi:

– O, iki, uzaqbaşı üç gün yaşaya bilər. Bütün bu müddət üçün mən altı frank istəyirəm.

– Altı frank?! Altı frank?! – deyən kəndli bağırırdı. – Siz aqlınızı itirmisiniz? Axı sizə dedim ki, o ən çoxu beş-altı saat yaşayacaq.

Onların qızğın mübahisəsi çox uzandı. Axırda xəstə baxıcısı çıxıb getməyə hazırlaşdı. Kəndli anladı ki, vaxt, onsuz da, gedir və taxıl özü öz xoşuyla tarladan anbara yığılan deyil: odur ki çarəsis qalıb razılaşdı:

– Yaxşı, razıyam: meyit yerdən qaldırılanacan hər şey üçün – cəmi altı frank.

– Qoy olsun altı frank.

Bunun ardınca Onore iri addımlarla şaxıyan günəş şüalarının altında qaldığı üçün torpağa qısılan zəmisinə tərəf üz tutdu.

Xəstə baxıcısı evə keçdi. Özüylə iş də götürmüşdü: onsuz da, ölümcül xəstələrin və mərhumların yanında oturanda həmişə əli işdə-gücdə olurdu. Bəzən bu, özünə aid bir iş, bəzən isə onu tutan ailənin hər hansı sifarişi olurdu və görülən işin haqqı qarına ayrıca ödənirdi.

Qəflətən o, xəstədən soruşdu:

– Xanım Bontan, bari, sizin üçün vida duası oxuyublar?

Yataqdakı qarı başını bulayanda özünü əsl iman sahibi kimi göstərən Rape cəld yerindən sıçradı:

– Pərvədigara, heç belə də başısoyuqluq olar?! Gedim cənab küreni çağırım.

Bunu deyib o, keşişin evinə sarı necə götürüldüsə, meydançada oynayan oğlan uşaqları yeldən qanad taxan bu qarını görüb, nəse bir bədbəxtlik üz verdiyini düşündülər.

Cübbəsinin üstündə dizlərinə qədər düşən bəyaz önlük geyinən keşişin önündə gedən oğlan uşağı əlindəki zəngi vaxtaşırı tərptə-məklə səssiz və bürkülü düzənlikdəkilərə bu din xadiminin gəlişini xəbər verirdi. Həmin yoldan xeyli aralıda çalışan kişilər iri şlyapalarını çıxarıb, bu bəyaz cübbə ta fermanın ardında gözdən itənəcən işlərinə ara verdilər. Dərz bağlayan qadınlar qamətlərini dikəldib xaç çevirirdilər, qaratoyuqlar yanlarını basaraq qaçışır, çəpərdə yerini yaxşı bildikləri dəlikdən o biri üzə keçirdilər. Çəmənlikdə payaya bağlanmış dayça bəyaz cübbəni görüncə ürkdü, dövrə vurmağa və fıxırmağa başladı. Qırmızı xalat geymiş zəngçi oğlan iti addımlarla irəliləyirdi. Dördkünc papaq qoyduğu başını keşiş yana əyib dualar pıçıldamaqla onun arxasınca gedirdi. Qəddini üçqat bükdüyü üçün çənəsi, az qala, yerə dəyən Rape xala isə dua edirmiş kimi əllərini önündə birləşdirib bir az geridə taytırdı.

Onore onları lap uzaqdan görüb:

– Bizim küre hara gedir belə? – deyə soruşdu.

Onun, hər halda, daha həssas olan işçisi dilləndi:

– And içirəm ki, o, ananız üçün dua oxumağa gedir!

Onore heç təəccüblənmədən:

– Hər halda, elədir ki var, – dedi və işinə davam elədi.

Tövbə edən Bontan qarının günahlarını əfv eləyən keşiş ona şərabda isladılmış çörək yedirdi, sonra qarıları bu bürkülü daxmada baş-başa buraxıb geri döndü.

Can üstə olan xəstəni diqqətlə süzməyə başlayan Rape xala onun daha nə qədər yaşayacağını təyin etməyində idi.

Yavaş-yavaş axşam düşdü. Divara bir cüt iynəylə bərkidilmiş məzəli şəkil əsən sərin rüzgarın təsiriylə tərpənməyə başladı. Pəncərəyə vurulan və nə vaxtsa bəmbəyaz olan, vaxtaşırı milçəklər qonduğundan artıq sarıya çalan pərdələr uçmağa, yerlərindən oynamağa başladı. Sanki, bu xəstə qarının ruhu kimi onlar da buraları tərk etməyə hazırlaşdılar.

Gözləri açıq halda uzanan qarı isə hərəkətsiz idi: sanki, bu həndəvərdə dolaşsa da, öz gəlişini ləngidən əcələ qarşı artıq tam laqeyd idi. Batıq sinəsindən çıxan nəfəs hər dəfə fitlə müşayiət olunurdu. Bir az sonra bu nəfəs həmişəlik kəsiləndə isə Yer üzündə bir qadının azalmasına çətin ki kimsə heyfəsilənəcəkdə.

Hava qaralanda Onore evə döndü. Yatağa yanaşmış, anasının həyatda olduğunu görünəndə: «Hə, necəsən?» – deyə soruşdu. Əvvəllər də o, yorğan-döşəyə düşən anasını beləcə yoluxardı.

Sonra Onore evə göndərməzdən əvvəl Rape xalaya xatırlatdı:

– Sabah saat beşdə gözləyəcəyəm ha. Gecikməyin.

Qadın bunu təsdiqlədi:

– Sabah saat beşdə.

Və sözünün yiyəsi olan qarı hava işıqlananda yenə onlara gəldi.

Bu vaxt tarlaya çıxmağa hazırlaşan Onore özünün bişirdiyi şorbanı qaşıqlayırdı.

Xəstə baxıcısı xəbər aldı:

– Hələ keçinməyib?

Gözlərindən hiyləgər bir sevinc yağan kəndli:

– Əksinə, bir az da gümrahlaşıb, – dedi və qapıdan çıxdı.

Rape xala narahatlıq içində xəstəyə yanaşdı: qarı əvvəlki vəziyyətdə uzanmışdı. Zorla nəfəs alırdı, açıq gözlərində həyat eşqi yox idi, əllərini yorğanın üstündə çataqlamışdı.

Xəstəbaxıcısı anladı ki, belə getsə, bu qarı nəinki iki və ya dörd gün, hətta bir həftə də yaşaya bilər. Dünya malından gözü doymayan Rapenin qəlbi həm bu ölmək bilməyən qarıya qarşı, həm də onun hiyləgər oğluna qarşı qatı qəzəb hissiylə doldu.

Amma yenə də canını dişinə tutub öz işinə girməyə və vaxtaşırı iti baxışlarını Bontan xalanın qırışq sifətinə dikməyindən də qalmadı.

Günorta yeməyinə evə gələn Onore özündənrazi, hətta şən görünürdü – taxıl tədarükü işləri xeyli yaxşı gedirmiş. Yeməkdən sonra o, təkrar tarlaya yollandı.

Rape xala isə cin atına minirdi yavaş-yavaş. Burada keçirdiyi hər dəqiqəni o, itirilmiş vaxt və ya qazanc kimi dəyərləndirirdi artıq. Bu zaman və qazanc itkisini azaltmaqdan, buna son qoymaqdan ötrü o, hər şeyə gedərdi: bu qoca kaftarın, bu dilgır yabının, zəli kimi həyatdan dördəlli yapışan və heç cür qopmaq bilməyən bu qancığın qırtlağından tutub xəfifcə sıxmaq, onun gedib-gələn nəfəsini kəsməkdən özünü güclə saxlayırdı.

Belə bir addımın təhlükəli olacağını düşündüyü üçün o, fərqli bir yolu sınamaq qərarına gəldi.

Çarpayuya yaxınlaşıb xəbər aldı:

– Hələlik gözüünüzə şeytan görünməyib ki?

Bontan xala pıçıltıyla «yox» – dedi.

Ağlı getdikcə kütləşən bu ölümcül xəstəni şeytanla qorxutmaqdan ötrü xəstəbaxıcısı ona hər cür yalan-palan əhvalatlar danışmağa başladı.

Onun sözündən belə çıxdı ki, şeytan ölümdən bir neçə dəqiqə öncə can verənlərin gözüne görünür. Guya, əlində süpürgə, başında qazan olan bu varlıq qorxunc səslər çıxarır. Əgər ölüm yatağındakı kəsin gözüne şeytan görünübse, bu, onun işinin bitdiyindən, bir an sonra öləcəyindən xəbər verirmiş. Bu il canını tapşıran və gözlərinə şeytan görünən kəndliləri birbəbir xəstəyə sadaladı: Jozefen Luazel, Evlali Ratye, Sofi Padanyo, Serafim Qropye.

Axır ki, Bontan xala yerində qurcalandı, hərəkətə gəldi, otağı tam görə bilmək üçün dirsəklənməyə cəhd göstərdi.

Bayaqdan çarpayının ayaq tərəfində duran Rape xala harayasa qeyb oldu. Şkafdan bir mələfə götürən xəstə baxıcısı onu bədəninə sarıdı, üç dənə qısa və əyri ayağı olan qazanı başına qoydu: tərsinə çevrilən qazan ayaqları indi buynuzları xatırladırdı. Sağ əlinə süpürgə aldı, sol əlindəki tənəkə vedrəni isə havaya atdı ki, yerə düşəndə gumbultu qoparsın.

Döşəməyə dəyən vedrə cingiltili səs çıxartdı. Bunun ardınca xəstə baxıcısı stulun üstünə çıxıb, çarpayının ayaq tərəfindəki pərdəni qaldırdı, əl-qol hərəkətləriylə, süpürgəylə xəstəni hədələməyə, üzünü örtən qazanın altından ətürpərdici səslər çıxarmağa başladı. Bütün bunlara şahid olan ölümcül xəstə özünü şeytanın hüzurunda hiss elədi.

Dəhşətdən gözləri bərələn, halı özündə olmayan xəstə var gücünü topladı ki, yataqdan qalxıb özünü bayıra atsın. Bu cəhdlər çiyinlərini və kürəyini bir anlığına yataqdan ayırmağa ancaq yetdi: sonra o, dərin bir köks ötürməklə, təkrar yatağa səildi.

Bu, xəstənin sonu idi.

Rape xala isə təmkinini pozmadan «silahlarını» əvvəlki yerlərinə qoydu: süpürgəni şkafın böyründəki küncə, mələfəni şkafa, qazanı ocağın üstünə, vedrəni rəfə, stulu isə divarın dibinə. Sonra isə alışılmış bir hərəkətlə mərhumənin göz qapaqlarını örtüdü, yatağa qoyduğu boşqabı kilsədən gətirilən müqəddəs su ilə doldurdu, komodun üzərindən sallanan şümşad budağını həmin suya saldı. Diz çökdü və bu işlə məşğul olduğu illər ərzində əzbərlədiyi ölü duasını böyük həvəslə oxumağa başladı.

Axşam Onore evə dönərkən xəstə baxıcısını dua oxuyan gördü. Əlüstü hesablaşma aparmaqla anladı ki, çoxbilmiş qarı ona iyirmi su kəf gəlib: çünki burada keçirdiyi üç gün və bir gecə müqabilində ölü sahibi ona altı frank yox, vur-tut beşcə frank ödəməliydi.

«Qolua»nın 05.08.1886-cı il sayında çap olunub.

ÇALA

«Ölümə yol açan zərbələr və zədələr». Yorğan ustası Leopold Renarın andlılar məhkəməsi önünə çıxmasına bu ittiham maddəsi əsas vermişdi.

Mərhumun dul arvadı Flameş, xarrat Lui Ladüro və misgər Jan Dürdan isə əsas şahidlər qismində indi müttəhimin böyründə dayanmışdılar.

Müttəhimin yanında dayanan arvadı təpədən-dırnağa qara geyinmişdi: bu balacaboylu və çirkin varlıq, sanki, bir qadın paltarını geyinmiş diş meymuna bənzəyirdi.

Baş vermiş olayla bağlı Leopold Renar bunları açıqladı:

– Bir Allah şahiddir ki, bu faciədən daha çox əzab çəkən tərəf mənəm, ona görə də bu cinayəti törətməkdə heç bir məqsəd güdməmişəm. Cənab hakim, faktların mövcudluğu hər şeyi gün işığına çıxarır. Mən dürüst biriyəm, əlimin zəhməti ilə dolanıram, yorğan sıırıram, son on altı ili eyni küçədə yaşamışam, orada hamı məni tanıyır, hörmətimi saxlayır, sevir. Bunları mənim qonşularım və hətta eşikağamız da təsdiqləyiblər, həm də eşikağamız olan o xanım, hər halda, yalan danışmaz. Öz işimi sevirəm. Qazancımı dar günlər üçün yığıram. Həyatda əsasən əli-ayağı düz insanlara və ağır dadıyla yaşamağa könül versəm də, yalnız indi anlayıram ki, elə bütün bunlar olub mənim axırıma çıxan. Amma başıma gələn bu hadisədə mən heç də zalım kimi davranmamışam və elə buna görə də öz mənliyimə olan hörmətim... hələ ki sarsılmayıb.

Deməli, belə: məhkəmə iclasında iştirak edən mən son beş ilin hər bazar gününü arvadımla Puassidə keçirirəm. Orada, ən azından, sinədolusu təmiz hava udur, balıq tuturuq. Nə gizlədim – balıq ovu bizdən ötrü əsl əyləncədir. Başına daş düşmüş xanıмым Melidir məni bu əyləncəyə dadandıran: çünki özü də balıq

ovundan ötrü sinov gedir və bu, onun ən zəif damarındır. Sonradan anlayacaqsınız ki, məhz balıq ovuna marağ ucbatından bu bəla başımıza gəlib.

Mən fiziki cəhətdən güclü olsam da, xasiyyətə həlim adamam, içimdə zərrəcə yamanlıq hissi yoxdur. Arvadım isə!.. Oy-oy-oy! Üzünə baxan bu arıq, xırım-xırda qadının necə bədxasiyyət biri olduğuna, bəlkə də, inanmaz. Amma onun da haqqını vermək lazımdır: bəzi üstün cəhətləri, səs-küyü ticarət işində xeyli dadımıza yetişir. O ki qaldı xasiyyətinə... Bu barədə qonşularımızın və bir az əvvəl məni müdafiə edən eşikağamızın rəyini soruşun. Onlar arvadım haqqında əsl gerçəyi sizə açıqlayrlar.

Yumşaqqəbliliyimi arvadım hər gün başıma qaxıb deyir: «Mən bu işi belə qoymazdım! Filankəsə bundan ötrü zərrəcə güzəştə getməzdim!» Cənab hakim, əgər onun hər eyhamına baş qoşsam, gərək mən ayda üç dəfə onunla-bununla yumruq davasına çıxım...

Xanım Renar bu yerdə onun sözünü kəsdi:

– Ağzına gələni danış, danış, görəcəyik, axırda bundan kim xeyir görəcək!

Kişi arvadına sarı dönüb sadələvhlüklə dedi:

– Nə var axı bunda? Cavabdeh tərəf olmadığın üçün hadisədə səni günahlandırmaq daha asandır...

Sonra müttəhim yenidən hakimə üz tutdu:

– Hə, mən ifadə verməyimə davam edirəm. Hər həftə şənbə axşamları biz Puassiyə yollanırıq ki, səhndən balıq ovuna çıxma bilək. Necə deyərlər, balıq ovuna bağlılıq bizdən ötrü əsl şəkərə çevrilir. Son üç ildə mən kefiniz istəyən bir yer tapmışam və adətən, biz orada balıq ovuna çıxırıq. Oranı bir görsəniz! Səkkiz, bəlkə də, on fut dərinliyində, kölgəlik bir yerdir. Sahilə yaxın olan o çala balıqlardan ötrü hazır «tələ» olduğundan balıqçı üçün hazır cənəndir. Həmin o çalanı, cənab hakim, mən özümünkü sayıram, çünki eynilə Xristofor Kolumb kimi oranı ilk dəfə mən kəşf etmişəm. O ətrafda hər kəs bunu bilir və mübahisəsiz qəbul edirdi. Hətta o yeri «Renarın çalası» deyərək nişan da verirdilər. Başqasının hesabına qursağını doldurmağa alışmış cənab Plümo da daxil olmaqla kimsə mənim çalama tilov atmazdı.

Deməli, mən şəxsi çalasımdan tam arxayın birisi kimi hər həftə ora ova yollanırdım. Şənbə günü ora çatan kimi xanımla

«Dalila»ya minirdik. «Dalila» – mənim Norveç tipli qayığımıdır; bu yüngül, amma davamlı qayığı mən vaxtilə Furnezə sifariş eləmişdim. Hə, onu deyirdim axı... biz «Dalila»ya minib, yem səpmək üçün çalımıza yollandıq. Bu yem məsələsində heç kim mənim qədər mahir deyil və tay-tuşlarım buna yaxşı bələddirlər. Yəqin soruşacaqsınız ki, yem tək nədən yararlanıram. Bax bu sirrimi heç sizə də açə bilmərəm. Əvvəla, bunun məhkəmə işinə bir elə dəxli yoxdur, ikincisi, dəxli olsa belə, onu açə bilmərəm, bu – mənim şəxsi sirrimdir. Yalan olmasın, indiyədək iki yüz nəfər, bəlkə də, daha çox adam məndən onu öyrənməyə cəhd edib: içkiyə də, qızardılmış balığa da, matrossayağı bişirilən balığa da qonaq ediblər ki, bəlkə, o sirri ağzımdan qaçırım. Bəs nədir? Axı hər kəs istəyər ki, balığın yaxşısını ovlasın! Mən də sonra durub avam-avam bir kənardan bunu süzüm, eləmi? Bir bilsəydiniz, məni yola gətirməkdən ötrü necə o üz-bu üzümə keçiblər. Amma yox!.. O yemin sirrini bircə arvadım bilir... o da eynilə mənim kimi, ağzıbütövdür! Elə deyilmi, Meli?

Hakim onun sözünü kəsdi:

– Əsas məsələyə keçin! Mətləbdən yayınmayın.

Müttəhim dilləndi:

– Bu dəqiqə, bu dəqiqə! Deməli, iyulun səkkizi, şənbə günü biz saat beş iyirmi beş qatırıyla yola çıxdıq ki, həmişəki kimi, nahar yeməyinə qədər yemlərimizi çalaya ataq. Hava da, deyəsən, gözəl olacaqdı. Hətta mən Meliyə: «Hava xeyli xoş olacaq», – deyə müjdə də verdim. O da cavabında: «Elə görünür», – dedi. Belə götürəndə arvadımla mən uzun-uzadı danışmağa çox da həvəs göstərmirik.

Sonra nahar eləmək üçün sahilə döndük. Kefim yaxşıydı, bir şey içmək keçdi könlümdən. Cənab hakim, elə hər şey də bundan sonra baş-ayaq getdi. Meliyə dedim: «Bəri bax, bizim o başgicəlləndirən şərəbdən gillətməyimiz heç də fəna olmazdı». Bu dediyim bir ağ şərəb növüdür, həddən çox içəndə adamın başını gicəlləndirir və adamın yuxusu ərsə çəkilir. Yəni əsl başgicəlləndirəndir ki var! Başa düşürsünüz də?

Arvadım: «Özün bil, amma o, yenidən yuxuna haram qatacaq və sabah da erkən oyana bilməyəcəksən», – dedi. Əslində, o haqlıydı, etiraf etməliyəm ki, məntiqli düşünürdü həmin an. Amma mən nəfsimi saxlamayıb, düz bir şüşənin axırına çıxdım. Hər şey də elə bundan sonra başladı...

Hə, mən uzanıb qaldım, yuxum qaçdı. Lənət şeytana! Sübh saat ikiyə qədər üzüm şirəsindən çəkilən o ağ şərab məni divara dırmaşdırdı. Sonra isə qəflətən mənə yuxu gəldi: necə daş kimi və möhkəm yatmışdımsa, yəqin, heç Məşhər günü çalınacaq İsrafilin o sur düdüyü də məni yuxudan oyandıra bilməzdi.

Sözün qisası, arvadım məni səhər altıda oyatdı. Yataqdan sıçrayıb cəld şalvarımı, gödəkcəmi əynimə taxıb, üzümə bir ovuc su vurdum və biz əlüstü «Dalila»ya mindik. Amma artıq gec idi! Mənim çalamı başqaları tutmuşdu və orada balıq ovlayırdılar! Cənab hakim, indiyədək, yəni son üç ildə heç vaxt belə şey görünməmişdi! Gördüklərimdən necə təsirləndimsə, özümü gözgöresi soyulub-talanmış birinin yerində zənn etdim. «Bu nə işdir, düşdük!» – dedim. Arvadım isə donquldanırdı: «Bu da sənin şərab kefin! İçki düşkünü! Bunu istəyirdin, öküzün biri öküz?!»

Bu iradlarla razıyam, çünki arvadım tam haqlıydı. Amma hər şeyə rəğmən, mən həmişəki yerimin həndəvərində, sahildə ov etməyə razılaşdım ki, barı, evə əliboş dönməyim. Nə bilmək olardı, bəlkə də, yerimə göz dikən bu hərif ovdan bir şey anlamırdı və bir azdan buradan rədd olub gedəcəkdə?

Çalamda tilov atan tösmərək hərifin əynində bəyaz kətandan paltar, başında isə iri, həsir şlyapa vardı. Gonbul arvadı ərinin arxa tərəfində oturub, nəsə toxuyurdu.

Onların yaxınlığında yer tutduğumuzu görəndə gonbul arvad deyindi: «Guya, bu boyda çayda başqa yer-zad yoxdur da?!»

Mənimki də qızıqıb cavab verdi: «Dürüst adamlar başqasının yerinə göz dikməzdən əvvəl buralardakı qaydaları öyrənirlər».

Mən məsələni böyütməmək üçün arvadıma təpindim: «Mumla ağzını, Meli. Rahat burax onları. Səbrin olsun».

Biz «Dalila»nı söyüdlüyə tərəf verib, orada, yenə də bu iki nəfərin yaxınlığında ova başladıq.

Cənab hakim, bu yerdə mən bəzi təfərrüatları açıqlamağa ehtiyac duyuram.

Aradan heç beş dəqiqə də keçməmişdi ki, qonşumuzun su üzündəki mantarı bir, iki və üçüncü dəfə batıb çıxdı və o, tilovunu qaldırmaqla mənim baldırım boyda və ya bir az kiçik bir qolavlı balığı çıxartdı sudan! Həsəddən ürəyim ayağımın altına düşdü,

gicgahlarını puçur-puçur tər basdı, Meli də məni burunlamağın-dan qalmadı: «Gördün, əyyaş?»

Elə bu vaxt Puassidə dükan işlədən və adətən, qayabalığı həvəskar kimi tanınan cənab Bryu qayığıyla oradan üzüb keçirdi. Səsini başına ataraq: «Cənab Renar, bu nədir, yerinizə yiyələnilər yoxsa?» – deyə soruşdu. Mən də: «Elədir, cənab Bryu, – dedim, – buralarda yerli qaydalara sayğısız yanaşan köntöy adamlar da az deyil».

Kətan köynəkli tösmərək hərif və onun gonbul, inəyə oxşayan arvadı isə bu sözləri qulaqardına vurdular!

Məhkəmə sədri ikinci dəfə xəbərdarlıq etdi:

– Nəzakətli davranın! Bu sözlərlə siz zalda əyləşən dul xanım Flameşi təhqir edirsiniz.

Renar üzr istədi:

– Bağışlayın məni, bağışlayın, acığım hələ də soyumayıb. Aradan on beş dəqiqə keçməmişdi ki, qonşuluqdakı hərif bir dənə də qolavlı balığı, sonra digərini, daha beş dəqiqə sonra isə üçüncüsünü sudan çəkib çıxartdı.

Necə doluxsundumsa, ağlamağa hazır idim. Arvadım isə elə hey məni cıradır, hövsələdən çıxartmağa çalışırdı: «Hə, maymaq, göz görə-görə ver bunlara balıqları! Bax və şiş! Sən isə heç nə, heç nə, heç qurbağa da tuta bilməyəcəksən! Sənə baxıb ağılımdan bunları keçirəndə, heç bilirsən əllərim necə geyişir?!»

Öz-özlüyümdə: «Günortayacan dözüüm. O yaramaz nahara yollananda mən həmişəki yerimə təkrar sahiblənərəm», – deyə qət elədim. Onu da söyləyim ki, cənab hakim, mən özüm hər bazar günü səhər qəlyanaltımı elə ov yerindəcə edirəm. Evdən özümüzlə götürdüyümüz yeməyi «Dalila» ilə ov yerinə aparırıq.

Amma yox, deyəsən, daş qayaya rast gəlmişdi! Günorta olunca, bizim «işğalçı» qəzetə bükülü toyuq çıxarıb yeməyə başladı və bu əsnada onun qarmağına daha bir qolavlı balığı keçdi!

Biz də Meli ilə bir kənarda yüngülvari qəlyanaltımızı elədik, hərçənd hər tikə boğazımızdan güclə keçirdi.

Yeməkdən sonra mən qəzet oxumağa girişdim. Bazar günləri çay kənarında sərin bir yerə çəkilib, «Jil Blas» qəzetini oxumağa bayılıram. Həmin gün köşə yazarı Kolombinanın yazısı çıxmışdı – bu imzanı, yəqin ki, tanıyırsınız, «Jil Blas»-in daimi müəlliflərindən-

dir. Adətən, mən bu Kolombina adlı xanımla tanış olmağımdan söz salmaqla arvadımı qışqandırardım. Əslində isə onu nə tanıyıram, nə də üzünü görmüşəm, bir də ki bu, bir elə vacib də deyil. Əsas odur ki, onun duzlu qələmi var və bir qadın yazar kimi çox cürətlidir. Yazıları şəxsən mənim könlümcədir, həm də ki elələri indi çox azdır.

Yenə də arvadımı bununla bağlı cırnatmaq istədim, amma o, necə əsəbiləşdisə, ondan uzaq durmağı, susmağı daha üstün tutdum.

Elə bu vaxt bugünkü məhkəməyə qatılan şahidlər – cənab Ladüro və cənab Dürdan qarşı sahilə yan aldılar. Onlarla tanış olmasaq da, bir-birimizi üzdən tanıyırdıq.

Mənə rəqib kəsilən hərifin başı ova qarışmışdı. Hər dəfə onun mantarı tərپənəndə içimi qəzəb hissi bürüyürdü. Onun arvadı qayıdıb nə desə yaxşıdır? «Bura, doğrudan da, əla yer imiş, Dezire! Gəl bundan sonra həmişə burada balıq tutaq».

Kürəyimdə bumbuz gizilti dolaşdı. Arvadım isə heç susmaq bilmirdi: «Səndə yerli-dibli kişilik, qeyrət yoxmuş. Damarlarında axan da ürkək bir dovşanın qanı imiş».

Bu yerdə daha dözmədim: «Bilirsən, mən buradan uzaqlaşsam yaxşıdır, yoxsa mütləq əlimdən bir xata-bala çıxacaq».

Meli isə az qalırdı məni didib-töksün, lap bozarmışdı: «Sən kişi deyilsən! Yerini öz xoşunla bunlara vermək üçün aradan çıxırsan! Haydı, qaç, qurtul, Bazen!»

Bu sözlər mənliyimə toxunsa da, arvadın kələyinə uymadım.

Bu zaman rəqibim bir çapaq balığı da yaxaladı! Ah! Mən ömrümdə belə balıq tutmamışdım! Ömrüm boyu! Arvadım da səsini başına atdı və içində yığılan kin-küdurəti dilinə gətirdi. Elə davanın düşməsinə də bu səbəb oldu. Meli deyirdi: «Axı bu – oğurluq balıqdır, onu bu çalaya çəkib gətirən məhz atığımız yemlərdir. Barı, bunlar bizə o yem üçün halallıq olsun deyə bir haqq ödəsinlər!»

Rəqibimin gonbul arvadı da dilini dinc qoymadı: «Xanımlar, bu sözləri bizə deyirsiniz elə?» Meli cavab verdi: «Bu sözlər başqasının hesabına balıq tutan və bundan utanmayan oğurlara aiddir».

«Sizin sözlünüzdən belə çıxır ki, biz sizin balıqlara şərik olmuşuq?»

Beləcə, onlar ucundan tutub ucuzluğa getdilər: söyüşə keçdilər. Bu yaramaz qadınların isə çinədanı belə sözlərlə zəngindir!

O qədər ucadan dilləşib hürüşdülər ki, axırda o tayda balıq tutan bu şahidlər bizimlə məzələnməyə başladılar: «Hey, sakit olmasanız, ərləriniz evə əliboş dönəcəklər».

Maraqlıdır ki, kətan köynəkli rəqibim və mən bir cüt kötük kimi susub otururduq. Heç nə eşitmirmiş kimi, oturub gözlərimizi suya zilləmişdik. Əslində isə qadınların dilləşməsini sözbəsöz eşidirdik! «Siz yalançısınız!» «Guya, siz çox safsınız?!» «Siz fahişəsiniz!» «Siz isə üzdəniraq qancıqsınız!» Beləcə baş alıb getdi hər şey! Heç matrosalar da belə söyüşləri dillərinə gətirməzlər.

Birdən arxamda süpürləşmə səsi eşitdim. Geri döndüm. O gonbulça öz çətiriylə arvadımı vururdu. Şap, şap! İki zərbə alan Melinin indicə necə qızışib davaya girişəcəyini mən təxmin edirdim. Quduz kimi cumub gonbulçanı saqladı, şappa-şuplu şillələrini onun ora-burasına yağdırmağa başladı.

Mən onlara heç baş qoşmaz, «Qoy savaşınsınlar» deyərdim, bəlkə də. Qadınların davası ayrı, kişilərininki ayrı. Onların işinə baş qoşmaq bizlərə yaraşmaz. Amma bir də baxdım ki, cin kimi yerindən sıçrayan rəqibim arvadıma əl qaldırmağa hazırlaşır. Dedim: «Yo-ox, yo-ox, dostum, bu yerdə sən lap ağını çıxartdın». Odur ki o tösmərəyə həddini bildirməli oldum. Həm də yumruqla. Gum! Gum! Bir dənə burnuna, bir dənə də qarnına. Əlləri və ayaqları göydə qalan tösmərək arxası üstə suya, birbaşa mənim çalamın tən ortasına kəllə vurdu.

Əgər macal tapsaydım, cənab hakim, mən, əlbəttə ki, o tösmərəyi sudan çıxarardım. Amma neyləyim ki, onun gonbulçası bizim Melini altına alıb, sümüklərini islatmaqdaydı. Ona görə də arvadımı darda qoyub, suda çapalayan o yaramaza yardım etməyimin heç bir məntiqi yox idi. Bir də ki onun boğulma ehtimalı heç ağılıma da gəlməmişdi. Düşündüm ki, bəlkə, soyuq su onun ağılına başına gətirər!

Qadınlara tərəf cumub, onları ayırmağa çalışdım. Bu ara onların əllərinin, dişlərinin və dırnaqlarının zavalına gəldiyimi isə deməyə hacət yoxdur! Lənətə gəlmişləri güclə ayırdım!

Sözün qısa, bu quduzları aralaşdırma işi haradasa beş, bəlkə də, on dəqiqə sürdü. Dönüb arxaya baxdım: suyun səthi hələ də hamar idi, tösmərəkdən əsər-əlamət görünmürdü. O taydakılar bağırırdılar: «O adamı xilas edin! Boğulur o!»

Dildə demək asandır: mən nə üzmək, nə də su dibinə dalmağı bacarıram! Ən nəhayət, hadisədən on beş dəqiqə sonra şlüzün qarovulçusu və əlində iri qarmaq olan iki cənab oraya gəldilər. Çala isə, bayaq dediyim kimi, səkkiz fut dərinliyindəydi. Dalaşma vaxtı kətan paltarlı rəqibim çalanın badına getmişdi.

Vicdanıma and içirəm ki, hər şey məhz belə oldu. Vallah, günah məndə olmadı.

Şahid ifadələri müttəhiminki ilə üst-üstə düşdüyündən məhkəmə müttəhimə bəraət qazandırdı.

«Jil Blas»ın 09.11.1886-cı il sayında çap olunub.

CEHİZ

Simon Lebrümanın madmazel Janna Kordye ilə evlənmək xəbəri heç kimi heyrətləndirmədi. Bu yaxınlarda Lebrüman Papiyona məxsus notariat kontorunu satın almışdı və borcunu ödəmək üçün ona bir ətək pul lazım idi. Madmazel Kordyenin isə nağd əsginaslar və qiymətli kağızlar şəklində ümumilikdə üç yüz min franklıq sərvəti vardı. Yaraşığı kişi sayılan Lebrüman isə notarius və əyalət sakini kimi şıq bir adam idi və Butinyi-le-Rebur qəsəbəsində onun kimilərinə adda-budda rastlanırdı.

Madmazel Kordye öz məlahəti və tərəvəti ilə çoxlarından seçilsə də, bu üstün özəlliklərin arxasında qismən köntöylük də gizlənirdi. Bütün bunlara rəğmən, çox cavanın qəlbinə yatan bu gözəl qız çox ehtirasların hədəfinə çevrilmişdi.

Onların toyu Butinyidəki normal həyat axarını alt-üst elədi.

Hamı bir nəfər kimi bu cütlüyə heyran idi. Bu şirin vüsalları zavala, gözə gəlməsin deyə, gənclər bir neçə gün baş-başa qalandan sonra Parisə qısamüddətli səfər etmək qərarına gəldilər. Bu cütlük həsəd aparılası nemət idi: ilk günlərdən Lebrüman xanımına qarşı özünü son dərəcə qayğıkeş, həssas və görüb-götürmüş adam kimi göstərmişdi. Bu bərədə o, «Hədəfə aparan ən qısa yol – səbirdir» devizinə riayət edirdi. Eyni vaxtda həm səbirlə, həm də inamlı davranmağı bacardığından əldə etdiyi uğur da tam və asan olmuşdu.

Dörd gün yaxın təmasdan sonra xanım Lebrümanda ərinə qarşı necə dərin rəğbət oyanmışdısa, qadın ona necə isinişmişdisə, artıq onsuz dura bilmir, ərini gözündən qırağa qoymurdu. Elə hey ərini öpüb-oxşayır, əlini əlinə alır, onun gah burnunu, gah saqqalını əlləyirdi. Ərinin dizlərinin üstündə oturur, onun qulaqlarından tutur və «Hə, gözlərini yumub, ağzını aç», – deyə məzələnirdi. Gözlərini yarımcıq yumub, ağzını açan kişi gənc xanımından elə şirin, elə

uzun öpüş alırdı ki, bütün kürəyində soyuq gizilti dolaşırdı. Səhərdən axşama və axşamdan ta səhərə qədər xanımına bəslədiyi xoş duyğuları, bağlılığı bildirmək üçün bir cüt əl, bir cüt dodaq, çeşid-çeşid nəvaziş ona azlıq edirdi.

İlk həftənin sonu yetişəndə o, xanımına dedi:

– İstəyirsənsə, bu çərşənbə axşamı Parisə gedək. Oradakı hər yerə – restoranlara, teatrlara, kafe-şantanlara baş çəkək, amma bir şərtlə; özümüzü ər-arvad kimi yox, bir cüt sevgili kimi aparaq.

Qadın sevincdən qanadlandı:

– Hə! Hə! Nə qədər tez getsək, bir o qədər yaxşıdır!

Əri sözünün dalını gətirdi:

– Bu ara işləri də unutmaq olmaz: atana de ki, cehiz pulunu hazırlasın, o məbləği özümlə götürməliyəm ki, Papiyona olan borcumu ödəyim.

Qadın razılaşdı:

– Sabah səhər atama deyərəm.

Bunun ardınca əri son bir həftə ərzində xanımının çox bəyəndiyi xoş oyunu təkrarlamaq üçün onu ağışuna çəkdi.

Növbəti çərşənbə axşamı Lebrümanın qayınatası ilə qayınanası gənc ər-arvadı stansiyadan qatarla paytaxta yola saldılar.

Qayınatası xəbərdarlıq elədi:

– İnanın mənə: bu qədər pulu çantada daşımaq ehtiyatsızlıqdır.

Amma gənc notarius gülümsədi:

– Atacan, qorxmayın, mən belə şeylərə öyrəncəliyəm. Bu işlə bağlı bəzən elə olur ki, üstümdə bir milyon franka yaxın pul gəzdirirəm. Elə bunun sayəsində də bir çox formal işlərdən, başağrıdan məqamlardan qurtuluram. Heç narahat olmayın.

Stansiya məmurunun elanı eşidildi:

– Parisə gedən sərnəşinlər! Yerlərinizi tutun!

Ərlə arvadın girdiyi vaqonda bir cüt yaşlı qadın da vardı.

Lebrüman xanımının qulağına pıçıldadı:

– Qanım getdi: siqaret çəkə bilməyəcəyəm!

Xanımı nisbətən eşidiləcək səsle:

– Mən də çox üzüldüm, amma... tamam başqa səbəbdən, – cavabını verdi.

Fit səsi eşidildi və qatar yola düşdü. Səfər bir saat sürsə də, vaqon qonşuları yuxulamadıqlarından ərlə arvad çox az-az kəlmə kəsməli oldular. Qatar Sen-Lazar vağzalına yetişəndə Lebrüman xanımına üz tutdu:

– Əzizim, istəyirsənsə, əvvəlcə bulvarda qəlyanaltı edək, sonra isə vağzala dönüb, baqajımızı alar və otele yollanarıq.

Xanımı o dəqiqə razılaşdı:

– Əlbəttə ki! Gedib restoranda qəlyanaltı edək! Ora çox uzaqdır?

– Hə, xeyli uzaqdır, amma gəl ora omnibusla¹ gedək.

Xanımı təəccübləndi:

– Bəs niyə fiakr tutmayaq?

Əri yarızarafat, yanırıxəndlə onu süzdü:

– Pulumuza belə qənaət edirsən? Fiakrla bu beş dəqiqəlik yolun hər dəqiqəsinə altı su ödəməliyik. Niyə bədxərclik eləyək?

Bir qədər tutulan xanımı razılaşdı:

– Haqlısan!

Bu ara üç at qoşulmuş omnibus onlara yanaşdı.

Lebrüman səsləndi:

– Konduktor! Ey, konduktor!

Ağır kəret dayandı. Xanımının minməsinə kömək edən notarius birnəfəsə bu sözləri üyüdüb-tökdü:

– İçəri keç, mən isə üst qata çıxacağam ki, bəlkə, qəlyanaltıya qədər bircə papiros tüstülədə bilim.

Qadın cavab verməyə macal tapmamışdı ki, konduktor onun qolundan yapışib, pilləkənlə qalxmağına kömək etdi və sonra onu içəri itələdi. Tarazlığını itirən qadın skamyaya çökdü və üst qata qalxan ərinin ayağını arxa pəncərədən çəşqinliqlə süzməkdən başqa bir çarəsi qalmadı.

Az sonra o, tütün qoxusu verən şişman bir cənabla itini oxşayıb, qoxulayan bir qarının arasında tıxanıb qaldı. Bütün qalan sərnəşinlər tək sıra boyunca oturmuşdular: dükançı, fəhlə qadın, piyada qoşunları serjantı, geniş kənarları navalçasayağı qatlanmış ipək silindr və qızıl çərçivəli gözlük taxan cənab, üz-gözlərindən zəhrimar yağan bir cüt özündənrazi xanım öz görkəmləriylə «indi burada otursaq da, biz daha layiqli insanlarıq» fikrini aşılayırdılar adama. Bunlardan başqa,

¹ *Omnibus* – atlı avtobus

burada iki rahibə, şlyapasız bir gənc qız və bir qəbirqazan da var idi. Bütün bu tiplər, sanki, ən fərqli insan üzlərinin bir arada toplandığı bir qrotesk muzeyinin, karikatura və şarj toplusunun rəngarəng obrazları idilər və üstəlik, yarmarkalardakı tirlərdə atəş hədəfi kimi təsvir olunan gülünc fiqurları xatırladırdılar.

Sürətlə gedən omnibus hər dəfə silkələndikcə sərnişinlər ləngər vurur, onların qırıqmış yanaqları titrəyirdi; təkərlərin gurultusu hamını rəncidə etdiyindən bütün sərnişinlər yarıyuxulu və halsız görünürdülər.

Gənc qadın özünü əzgin hiss edirdi burada. «Axı o, niyə mənim yanımda oturmadı?» – bunu düşündükcə, içinə anlaşılmaz qüسسə dolurdu. Bəyəm ərinin papirosdan imtinası bu qədərmi çətin idi?!

Rahibələr dayanmaq bərədə sürücüyə işarə elədilər, sonra bir-birinin ardınca, həm də nimdaş tumanlarının ağır qoxusunu ətrafa yaya-yaya omnibusdan aşağı endilər. Omnibus təkrar yola düzəldi və yenə dayandı. Bu dəfə yanaqları çuğundura bənzəyən bir əspaz qadın tənənfəs içəri keçdi. Özünə yer edəndən sonra ərzaqla dolu səbəti dizlərinin üstünə qoydu və mətbəx qalıqlarının kəskin qoxusu omnibusu bürüdü.

Janna: «Deyəsən, bu yol sandığımdan daha uzun imiş», – deyər düşündü.

Qəbirqazan düşdü və onun yerini tövlə qoxusu verən bir arabaçı tutdu. Şlyapasız qız enəndə yerində ayaqları tər qoxuyan kuryer peyda oldu.

Notariusun xanımının halı heç özündə deyildi: ödü ağzına gəlirdi; səbəbini bilməsə də, ağlamağa hazır idi.

Daha bir neçə sərnişin də düşdü, yeniləri mindi. Omnibus ucu-bucağı görünməyən küçələrlə irəliləyir, təyin olunmuş yerlərdə əyləyir, sonra yoluna davam edirdi.

Jannanı fikir götürdü: «Əcəb uzaqmış! Bəlkə, o, orada, yuxarıda yuxulayıb və vacib dayanacağı ötürüb?!

Onsuz da, son günlər yamanca əldən düşmüşdü zavallı».

Vaxt keçdikcə bütün sərnişinlər düşdülər. Janna içəridə tək, yapyalqız qaldı. Konduktor səsləndi:

– Vojirar!

Jannanın yerindən tərpənmədiyini görüb bir də hayladı:

– Vojirar!

Bu hayın özünə ünvanlandığını sezən qadın əvvəlcə konduktoru, sonra ətrafındakı boş yerləri süzdü. Konduktor üçüncü dəfə təkrarlamalı oldu:

– Vojirar!

Vəziyyəti belə görən qadın soruşdu:

– Bura haradır belə?

Konduktor əsəbi halda çımxırdı:

– Vojirardır, lənət şeytana! Artıq neçənci dəfədir bunu sizin üçün təkrarlayıram.

Qadın xəbər aldı:

– Bura bulvardan çox uzaqdır?

– Hansı bulvardan?

– İtalyan bulvarından.

– Biz oranı çoxdan keçmişik!

– Ax! Zəhmət olmasa, bunu ərimə söyləyin.

– Ərinizə? Haradadır ki o?

– Yuxarı qatda.

– Yuxarı qatda? Amma orada çoxdan bir kimsə yoxdur.

Qadın əlini əlinə vurdu:

– Necə yəni? Bu, ola bilməz! Biz birlikdə minmişdik. Diqqətlə baxın, o çox yəqin ki, oradadır.

Konduktor onunla eyhamla danışmağa başladı:

– Bura bax, gülməşəkər, baş-beynimi aparma. Əgər birisini itirmisənsə, qorxma, daha onunu, yeni-yeni aşnalar taparsan özünə. Haydı, düş və sürüş buradan. Bəsdir havayı veyləndin. Get, yeni aşnaları küçələrdə axtar.

Məsum qadının gözləri yaşardı və o təkid etdi:

– İnanın mənə, siz məni başqalarıyla səhv salırsınız, yanılırsınız. Ərimin qoltuğunda iri bir çanta da vardı.

Konduktor qəhəqəhə çəkdi:

– İri çanta? Hə, belə birisi vardı! Amma o, Maqdalina kilsəsinin yanında endi. Vallah, nə deyim, sizi əcəb başından edibmiş! Ha-ha-ha!

Omnibus dayandı. Aşağı enən qadın istər-istəməz və sırf instinktiv olaraq omnibusun üst qatına nəzər saldı. Bir kimsə görmədi.

Ətrafındakıların diqqətini cəlb edəcəyini də unudan qadın ucdan hönkürərək şikayətləndi:

– İndi mən neyləyəcəyəm?

Dayanacaqdakı nəzarətçi ona yanaşdı:

– Nə olub sizə?

Qadının yerinə konduktor istehzayla:

– Yolda əri onu salıb itirib, – cavabını verdi.

Nəzarətçi ona:

– Baş aparmayın. Gedib öz işinizlə məşğul olun, – deyər təpindi və uzaqlaşdı.

Sonra içində baş qaldıran həyəcana, təlaşa yenilən, başına bunların niyə gəldiyini anlamayan qadın piyada yola düzəlirdi. Amma hara getsin? Nə eləsin? Bunlara haqqı çatırdımı onun? Ərinin bu huşsuzluğunu, diqqətsizliyini, laqeydliyini və izah olunmaz hərəkətini necə izah edəydi axı? Cibində vur-tut ikicə frankı var idi. Kimə üz tutaydı indi? Birdən xatırladı ki, xalası oğlu Barral Dəniz İşləri Nazirliyində vəzifə sahibidir.

Fiakr saxlatdı: xalası oğluga getmək üçün üstündəki pul kifayət idi. Lazım olan ünvana çatanda xalası oğlunun işə getmək məqsədilə evdən çıxdığını gördü. Lebrüman kimi o da qoltuğuna iri bir çanta vurmuşdu.

Qadın əlüstü ekipajdan düşüb:

– Anrı! – deyər onu səslədi.

Qarşısındakı adam çaşqınlıq içində ayaq saxladı:

– Janna?.. Burada neyləyirsən belə?.. Həm də təkbaşına?

Gözləri yaşla dolan qadın dili tutula-tutula:

– Ərim yoxa çıxıb, – deyər bildi.

– Yoxa çıxıb? Axı harada?

– Bayaq, omnibusda.

– Omnibusda? O-o!

Başına gələn hadisəni qadın hönkürərək ona nağıl elədi.

Dalğın halda qadını dinləyən qohumu soruşdu:

– Səhər yola çıxanda onun ağılı başında idi?

– Hə.

– Belə-ə! Üstündə çoxmu pul vardı?

– Hə. Mənim cehiz pulumun hamısı.

– Jehiz pulunun?.. Hamısı?

– Hə, hamısı... Günortadan sonra kontor almaq üçün ödəniş edəcəkdin.

– Elə isə, əziz xalaqızım, sənin ərin çox yəqin ki, indi Belçika tərəflərə üz tutub...

Nə baş verdiyini hələ də anlamayan qadın mızıldandı:

– Mənim ərim... Necə, necə dedin?

– Mən dedim ki, sənin ərin cehiz pulunu... sənin var-yoxunu götürüb qaçıb... Vəssalam.

Nəfəsi daralan qadın eləcə quruyub qalmışdı. «Elə isə... alçağın, rəzilin biri imiş o!..» deyib durmağındaydı. Sonra qadın başını xalası oğlunun köksünə sıxıb hıçqıra-hıçqıra ağlamağa başladı. Yoldan keçənlərin onlara göz qoyduğunu sezərək o, Jannanı yaşadığı binanın girişinə tərəf apardı. Pilləkənləri qalxdıqları vaxt qadının belindən tutmuşdu. Çaşqın sifətlə onlara qapını açan qulluqçusuna: «Sofi, əlüstü restorana gedib ikinəfərlik yemək sifariş edin. Bu gün mən işə gedəsi olmadım», – dedi.

«Jil Blas»ın 09.09.1884-cü il sayında çap olunub.

ÖLÜLƏRDƏN ETİRAFLAR

Mən onu dəli kimi sevirdim. Görəsən, biz niyə sevirik? Məgər bu boyda dünyada bir tək varlığa köklənmək, beynində onun fikrini, qəlbində tək-cə ona qovuşmaq niyyətini tutmaq qəribə deyilmi? Dodaqlarınla tək-cə onun adını pıçıldamaq və bu adı qəlbinin dərin qatlarında durmadan, eynilə bulaq kimi çağlayaraq dilinə gətirmək, onu bir dua tək-i hər yerdə və hər zaman təkrarlamaq, pıçıldamaq, təsdiqləmək bəyəm normaldır ki?

Aramızda olub-keçənlərdən söz salmayacağam, çünki bütün eşq hekayətləri, adətən, bir-birinə bənzəyir. Onunla rastlaşdıq və mən onu sevdim. Bu qədər sadədir hər şey. Ömrümün tam bir ilini mən onun ağuşunda, onun nəvazişləri, danışmaları və baxışları arasında keçirdim. Ondan aldığım bu təsirlər mənə o dərəcədə çulğamışdı, elə əsir eləmişdi ki, mən diri və ya ölü olduğumu, Yer üzündə, yoxsa o biri dünyada olduğumu ayırd etmir, hətta gecəylə gündüzü də qarışdırırdım.

Və bir gün o, vəfat elədi. Amma necə? Hə, bax bunu mən heç vaxt öyrənə bilməyəcəyəm.

Yağışlı bir gün o, evə dönəndə tamam su içində idi. Sabahısı gün öskürməyə başladı. Düz bir həftə sərasər öskürəndən sonra yatağa düşdü.

Daha sonra nə baş verdi? Bunu mən heç vaxt bilməyəcəyəm.

Xəstə üstünə çağırdığım həkimlər dava-dərman yazıb gədir-dilər. Bəzən özləriylə dərman gətirirdilər və xəstəyə baxan qadın onları içməsi üçün sevgilimi dilə tuturdu. Xəstənin əlləri od tutub yanırdı, alnı isə nəmli və isti idi; qüssə dolu gözləri işıldayırdı. Onu dindirəndə suallarına cavab verirdi. Nə barədə danışırıdım? Heç xatırlamıram. İndi hər şeyi, hər şeyi unutmuşam! Onun keçirdiyi anı isə dəqiq xatırlayıram, sevgilimin son nəfəsi xəfifdi və güclə

duyulurdu. Ona baxan qadın «ah» deyə qışqırmışdı onda. Mən hər şeyi, yəni hər şeyin bitdiyini anlamışdım!

Bundan başqa mən heç nəyi dərk eləməirdim. Heç nəyi. Evə çağırılan keşiş mərhumə barəsində «sizin aşnanız» ifadəsini işlətmışdi. Məncə, bununla o, sevgilimi alçaltmışdı. İndi həyatda olmadığından kimsə sevdiyim qadın barədə belə danışa bilməzdi. Odur ki o keşişi qovdum getdi. Sonra bir başqası, daha səmimi və istiqanlı keşiş gəldi. Mərhumə barədə mənimlə söhbət etdiyi zaman ağlamaqdan özümü saxlaya bilmədim.

Məni elə hey dəfnlə bağlı sorğu-suala çəkirdilər. İndi bunların heç birini xatırlamıram. Təkcə tabutun qapağı mismarlananda çəkicin qopardığı səsi dəqiq xatırlayıram... Ah, ilahi!

Onu məzara qoyub, üstünü torpaqladılar. Onu! Qaranlıq məzara! Tanışlar və onun rəfiqələri gəldilər. Mən hamıdan gizləndim. Oradan qaçdım. Uzun-uzadı küçələrdə veyləndim. Sonra evə döndüm. Sabahısı gün səyahətə çıxdım.

Dünən Parisə geri döndüm. Ondən, dünyadan köçən birisindən qalan otağımızı, öz yataq otağımızı, çarpayımızı, mebelimizi təkrar gördüyüm zaman içimi elə güclü qəhər hissi bürüdü ki, az qaldım pəncərəni açıb, özümü daş nova atım. Bir vaxtlar onu əhatə edən, ona həmdəm olan bu divarlar, bu əşyalar arasında qalmağa nə gücüm yetirdi, nə də taqətim. Bu divarlardakı gözəgörünməz çatlarda onun varlığından, onun vücudundan, onun nəfəsindən xırda zərrəciklərin çöküb qaldığını düşündükdə, şlyapamı götürüb küçəyə qaçmaq istəyirdim. Qapının ağzında qəflətən böyük bir güzgü ilə rastlaşdım: onu buraya mərhumə qoymuşdu, hər dəfə qapıdan çıxanda aynada özünü başdan-ayağa süzər, əyin-başında – saç düzümündən ta çəkmələrinə qədər – hər şeyin qaydada və gözəl olub-olmadığını yoxlayardı.

Vaxtilə özündə onu əks etdirən bu güzgü qarşısında indi mən quruyub qalmışdım. O, bu güzgüyə elə tez-tez baxardı ki, onun əksi mütləq burada qorunmalıydı, qalmalıydı.

Bədənimi əsməcə tutsa da, dayanıb gözlərimi güzgüyə, bu hamar və arxası boş olan şüşəyə zilləmişdim indi. Bu bədənnüma güzgü onun əksini özünə tam sığdırırdı, eynilə mənim sevən baxışlarım qədər ona malik olurdu. Odur ki bu şüşəyə qərribə nəvaziş duyduğum üçün ona toxundum – şüşə buz kimi idi! Ah, xatirələr,

xatirələr! Bu qəmli güzgü, bu canlı, işıqlı və qorxunc güzgü indi mənə sonsuz kədər bəxş etməkdəydi. Ürəyi güzgü kimi olan, yəni oradakı görüntüləri, yaşantıları asanlıqla silə bilən adamlar necə də bəxtəvərdirlər! Axı güzgü də bir az önündə dayananı, önündən keçəni, ona bağlananı, könül verəni çox tez unudur. Əslində isə bu – güzgünün faciəsidir!

Hər hansı istəyim, hər hansı planım olmadan evdən çıxıb məzarlığa yollandım. Orada tapdığım sadə, üstündə mərmər xaç ucalan başdaşında bu sözlər yazılmışdı: «Sevdi, sevildi və ömrünü sizə tapşırıd».

Sevgilim burada, torpağın altındaydı, yəqin ki, çürüməyə başlamışdı! Dözülməz dəhşət idi bu! Üzüstə yerə uzanıb hönkürdüm.

Orada uzun müddət qaldım. Sonra havanın qaraldığını sezdim. O anlarda mən çarəsiz bir aşiqin içini saracaq qəribə hissələrin əsirinə çevrildim. Bu sonuncu gecəmi onun yanında, onun məzarının başında ağlayaraq keçirmək qərarına gəldim. Amma mənə burada görseydilər, məzarlıqdan bayıra çıxarardılar. Onda neyləməli? Bir biclik işlətdim. Ayağa qalxıb, bu ölümlər şəhərini dolaşmağa başladım. Durmadan irəliləyirdim. Dirilər şəhəriylə müqayisədə məzarlıq necə də kiçik idi! Amma bununla belə, ölümlər ordusunun sayı-hesabı yox idi. Biz dirilərə isə gör nə qədər yüksək bina, nə qədər küçə, nə qədər ərazi gərəkdir! Dörd nəslin nümayəndələrinin eyni vaxtda bu işıqlı dünyada yaşaması, bulaqların suyunu, üzümlüklərin şərabını, zəmilərin taxılını nuş etmələri üçün bütün bunlar vacibmiş! Amma insan oğlunun bütün gəlib-keçmiş nümayəndələrinin, yəni indiyədək dünyasını dəyişənlərin isə cəmi beş qarış torpağa ehtiyacı var və başqa heç nəyə! Qara torpaq fasiləsiz onları qoynuna alır, unutqanlıq hissi isə sonuncu nişanələrini də yox edir və məsələ bitir!

Yeni məzarlığın məhəccərinin o biri üzündə mən daha bir, həm köhnə, həm də baxımsız məzarlıq gördüm: orada uyuyanların nəinki cəsədləri, hətta qəbirüstü xaçları da çürümüşdü və yəqin ki, burada sabah-biri gün yeni «sakinlər» dəfn olunacaqdılar. İtburnu kolları və tünd gövdəli, nəhəng sərv ağaclarıyla doluydu bura. İnsan cəsədlərinin gömüldüyü bu sıx ağaqlıq adama əcəb bədbin hissələr aşılayırdı.

Yalqız idim, tamam yalqız. Uca bir ağaca dırmaşıb, onun qararıqlıq və sıx budaqları arasında gizləndim. Ağacın gövdəsindən yapışıb gözlədiyim vaxt batan gəminin dor ağacından yapışan çarəsiz adama bənzəyirdim.

Gecənin zülməti ətrafı bürüyəndə mən öz sığınacağımı tərk elədim. Ölülərin yuxusuna haram qatmamaq üçün ağır və səssiz addımlarla yola düzəldim.

Uzun-uzadı dolaşsam da, sevgilimin məzarını tapa bilmədim. Gözlərimi geniş açıb, əllərimi irəli uzatmaqla mən məzarlara həm əlimlə, həm ayağımla, həm dizimlə, həm sinəmlə, hətta bəzən başımla toxunurdum. Durmadan irəliləsəm də, onu heç cür tapa bilmirdim. Korların əlləri kimi havada dolaşan əllərim başdaşılırla, xaçlarla, metal məhəccərlərlə, plastik əkllilərlə və təbii əkllilərdəki solğun çiçəklərlə təmas edirdi. Barmaqlarımın ucunu hərflərin üzərində gəzdirməklə sözləri höccələyirdim. Necə zülmət və necə kor gecəydisə, onu heç cür tapa bilmirdim! Ay da qeybə çəkilməmişdi. Heç nə görünmürdü! Məzarlar arasındakı dar cığırla irəliləyərkən içimə üzücü, dözülməz qorxu dolurdu. Məzarlar, məzarlar, məzarlar! Hər yer məzar idi burada! Sağım, solum, önüm, ətrafım – hər yer məzar idi! İrəliləməyə təqətim qalmadığından, ayaqlarım dizdən büküldüyündən bir sinədəşinin üstünə çökməyə məcbur oldum. Ürəyimin döyüntüsü aşkar eşidilirdi. Daha nəşə bir səs var idi ətrafda! Amma nə? Bu, anlaşılmaz, qarışıq bir uğultu idi. Bəlkə, bu uğultu mənəim havalanmağa başlayan beynimdə peyda olmuşdu? Yoxsa bu səs gözdeşən zülmətin qoynundan və ya insan cəsədlərini bir beşik tək bətnində uyudan torpağın alt qatlarından gəlirdi? Elə hey ətrafıma göz gəzdirdirdim.

Görəsən, orada nə qədər oturmuşdum? Haradan biləydim. Qorxudan, dəhşətdən, az qala, ağılımı itirəcəkdəm, əcəlimin yaxınlaşdığını hiss etdiyim üçün bağırmağa hazırlaşırıdım.

Birdən mənə elə gəldi ki, altımdakı mərmər lövhə tərpnəməyə başladı. Həqiqətən də, bu, beləydi: sanki, onu altdan qaldırırdılar. Bir sıçramaqla mən özümü qonşu sinədəşinin üstünə atdım və oradan baxanda gördüm ki, bayaqdan üstündə uzandığım sinədəşi dikəldi və onun altından çıxan ağappaq skelet əyilmiş qəddiylə bu daşı bir kənara atdı. Gecə hər nə qədər zülmət olsa da, mən bu səhnəni aşkar şəkildə gördüm. O məzarın xaçında bunlar yazılmışdı: «Burada əlli bir yaşında dünyadan köçən Jan Olivan uyuyur. Yaxınlarını sevən, dürüst və xeyirxah adam olan bu şəxs fani dünyadan rahatca köçüb».

Skelet də öz başdaşında yazılanları oxudu, sonra cığırdan tapdığı sivri bir daşla yazıları qazımağa başladı. Bu işi böyük səbirlə gördüyü vaxt o, qaralan göz boşluqlarını xaçın orta hissəsindən

ayırmırdı. Sonra skelet özünün sırf sümüklərdən ibarət barmağıyla orada bir yığın hərf cızdı. Yazılan bu hərflər eynilə fosforlu kibritlə şüşə səthdə yazılan işarələr kimi, ətrafa işıq saçırdı:

«Burada uyuyan Jan Olivan əlli bir yaşında dünyadan köçüb. Miras almaqdan ötrü öz acgözlüyü ucbatından o, atasının bağırını çatlatdı, xanımına gün vermədi, balalarını döyüb-incitdi, qonşularına kələk gəldi. Gözünə dəyən hər şeyi oğurladığı üçün ölən günə qədər hamının nifrətini qazanmışdı».

Yazmağına ara verən skelet hərəkətsiz durub mətnə göz gəzdirdi. Bu vaxt mən bütün qəbirlərin açıldığını və oradan bayıra çıxan skeletlərin qohumları tərəfindən öz başdaşlarına yazdırdıqları yalançı sözləri sildiklərinə, həqiqəti bərpa etdiklərinə şahid oldum.

Bəlli oldu ki, onların hamısı öz doğmalarına qarşı qəddar, yaramaz, ikiüzlü, saxtakar, fırıldaqçı, böhtançı, paxıl davranıblar, onları aldadıblar, soyub-talayıblar, onlara qarşı ən ləyaqətsiz və bağışlanmaz hərə-kətlərə yol veriblər. Halbuki bütün bu sevən atalar, sadıq ər-arvadlar, dəyanətli oğullar, bəkarətli qızlar, insafli tacirlər, bütün bu kişilər və qadınlar həyatda ikən özlərini hamıya xeyirxah insanlar kimi tanıdıblar.

İlahi dərğahın eşiyində olan bu ölümlər indi həyatdakı insanların özləri barədə bilmədikləri, bilməməzlikdən tapdıqları qorxunc, amansız və müqəddəs həqiqətləri birbəbir öz məzar daşlarına həkk edirdilər.

Ona görə də düşündüm ki, yəqin, mənim sevgilim də özü barədə gizli gerçəyi indi başdaşına yazıb. Odur ki heç bir qorxu-ürküyə qapılmadan çuxur tək qaralan boş məzarların, skeletlərin, cəsədlərin arasıyla qaçmağa başladım və artıq əmin idim ki, sevgilimin qəbrini çətinlik çəkmədən tapacağam.

Üzü kəfənlə örtülü olsa da, mən sevgilimi xeyli uzaqdan tanıdım.

Onun mərmər başdaşında az öncə: «O sevdi, sevildi və dünyadan köçdü» sözləri yazıldığı halda, indi: «Bir yağışlı gündə öz aşiqinə xəyanət etmək üçün evdən çıxan bu qadın sətəlcəmə tutulub öldü» sözlərini oxudum.

Deyənlərə görə, sübhçağı ziyarətçilər məni hansısa məzarın yanında bayılmış halda tapmışdılar...

«Jil Blas»ın 31.05.1884-cü il sayında çap olunub.

RƏSSAMIN XANIMI

Bəyaz çaydaşlarla örtülü sıldırım sahilləriylə ay dilimini xatırladan Etret şəhərciyi parlaq iyul günəşinin şüaları və gömgöy səmanın altında göz işlədikcə uzanırdı. Nala bənzəyən bu ay diliminin hər iki ucunda kəməre bənzəyən qayalar gözə deyirdi: sağdakı kiçik qayanın dənizə uzantısı bir cırdanın, soldakı iri qaya isə bir divin ayağını xatırladırdı adama. Şiş günbəzli zəng qülləsi öz hündürlüyü ilə sahil-dəki qayalardan bir elə seçilmirdi: nisbətən enli oturacaq hissəsinə malik bu tikilinin iti ucluğu ox kimi göylərə tuşlanmışdı.

Sahil boyunca oturan bir dəstə bikar adam dənizdə çimənlərə göz qoymaqla idi. Kazinonun önündəki eyvanda isə bir başqa dəstə var idi: parlaq səmanın altında gəzişən və ya oturan bu adamların əllərində tutduqları qırmızı və göy rəngli çətirlərin üzərində ipək saplarla işlənən iri çiçəklər göz oxşayırdı. Nisbətən ciddi və öz səviyyəsini qoruyan bir neçə adam isə bu qaynaşan insan yığnağından uzaq durmağa çalışdığından təmkinlə meydançanın kənarında var-gəl edirdi.

Gənc olmasına rəğmə, istedadlı rəssam kimi ad çıxaran Jan Zümmer qaşqabaqlı halda təkərli kreslonun böyrü ilə irəliləyirdi. Kresloda oturan gənc xanım onun həyat yoldaşı idi. Xidmətçi kreslonu ehmalca sürdükcə bu şikəst qadın işıqlı səmaya, ətrafında qaynaşan, şənlənən insanlara göz qoyurdu.

Ərlə-arvad kəlmə kəsmək bir yana dursun, bir-birindən baxışlarını da qaçırdılar.

Bir ara qadın:

– Gəl, bir hovur burada dayanaq, – dedi.

Dayandılar. Qulluqçu oturmaq üçün rəssama qatlanan kətıl uzatdı.

Bu lal-dinməz və hərəkətsiz cütlüyün yanından ötənlər əlil arbasındakı gözəl qadını kədərlə, canıyananlıqla süzürdülər. Hətta şəhərdə bu ər-arvadın məhrumiyət dolu həyatları barədə macərə

da uydurulmuşdu: guya, kişi özünə bəslənən atəşli eşq qarşısında təslim olduğundan bu şikəst qadınla evlənibmiş.

Bir qədər aralıdakı kabestanda¹ oturan iki cavan da baxışlarını dənizlə səmanın bitişdiyi xəttə dikmişdi. Onlardan biri:

– Mən Jan Zümmeri yaxından tanıdığım üçün onun belə bir evliliyə razı olmayacağından tam əminəm, – dedi.

– Bəs onda o, niyə bu qadınla evlənib? Axı deyilənlərə görə, qadın nikahdan öncə də şikəst imiş? Bəlkə, yanılıram?

– Yox, tam haqlısan. O, evlənməyinə... evlənib... hər halda, elə hamı kimi... Yəni axmaqlıqdan!

– Bəlkə, burada başqa səbəb varmış?

– Ya da... O, bunu elə-belə edib, əziz dostum. Axmaq adamdan ağıllı hərəkət ummağın özü ağılsızlıqdır. Yəqin, bilməmiş olmazsan, axmaq nikahlar məsələsində başqa peşə sahibləri bu rəssamlarla yarışa bilməzlər: onların hamısı öz naturacılarıyla, daha dəqiq desək, keçmiş məşuqələri və çoxlarının «daddığı» qadınlarla evlənilir. Bunun «niyə»sini isə heç kim bilmir. İlk baxışdan adama elə gəlir ki, bu hindtoyuğuna bənzəyən naturacı qadınlarla uzun-uzadı «oturub-durma»lardan sonra istənilən adamın onlara olan marağı öləziyər. Sən demə, bu heç də belə deyilmiş, çünki əvvəlcə bu həriflər qarşısında cürbəcür poza alan xanımlar sonradan rəsamları nikah masasına qədər sürüdüb aparırlar. Alfons Dodenin «Artistin arvadı» əsərini oxusan, bunu anlayarsan: axı o, son dərəcə gerçək, amansız və misilsiz kitabdır!

O ki qaldı bu cütlüyə, onların keçmişi kifayət qədər fərqli və faciəlidir. Vaxtilə bu çəlimsiz qadın əməlli-başlı bir komediyada, daha doğrusu, acı bir faciədə baş rol oynamağa məcbur olmuşdu. Əslində isə o, istədiyinə çatmaq üçün hər barədə riskə gedibmiş. Amma bu zaman o, nə dərəcədə səmimi imiş? Doğrudanmı, Janı sevirmiş? Kim bilir?! Bəyəm qadınların davranışında nəyin gerçək, nəyin saxta olduğunu anlamaq olur ki? Həmişə səmimi olsalar belə, onların əhvalları daim dəyişir. Bəzən qızğın, bəzən amansız, bəzən cəfəkeş, bəzən səxavətli, bəzən isə yaramaz olurlar və bütün bu davranışlar, sanki, onlara kənardan dikte edilir. Bəzən onlar istəmədən, heç nə ummadan, özlərindən xəbərsiz və nəfəs dərmədən yalan

¹ *Kabestan* – yükdaşımada, gəmiləri sahilə çəkməkdə və lövbərləri göyərtəyə qaldırmaqda istifadə olunan şaquli barabana malik mexanizm üçün bölmə

danışrlar, amma buna baxmayaraq, öz yaşantılarında və duyğularında yetərinçə səmimidirlər. Buna görə də özlərinin düşünülməmiş, gözlənilməz, izah olunmaz, ağılsız hərəkətləriylə onlar biz kişilərin bütün planlarını, oturuşmuş şakələrini, eqoist təsəvvürlərini yerlə yeksan etməyə qadirdirlər. Odur ki onların belə qəfil və başdanxarab hərəkətləri bizdən ötrü, adətən, çözülməz tapmaca olaraq qalır. Daim özümüzə ünvanladığımız sual da bu olur: «Görəsən, indi necə, o, səmimidir, yoxsa saxta?»

Əslində, dostum, onlar eyni zamanda həm səmimi, həm də saxtakardırlar, üstəlik, səmimi və oyunbaz olmasalar da, bu özəlliklərdə ən son hədlərə varmağa çalışırlar.

Gəl ən dürüst qadınların da bizdən umduqlarını almaq yolunda hansı hoqqalardan çıxdıqlarına diqqət yetirək. Bu hoqqalar ya çox bəsit, ya da çox qəlizdir. O dərəcədə qəlizdir ki, onları öncədən sezmək olmur. Ya da o qədər bəsitdir ki, qadınların torunda çırpınanda biz heyrdəndən çaşqına dönür və öz-özümüzdən soruşmalı oluruq: «Axı mən bu tələyə necə düşdüm?! Yəni, doğrudanmı, məni oyuna çəkmək bunca asanmış?!» Dostum, bil ki, qadınlar istədiklərinə həmişə nail olurlar. Ən çox da birisiylə evlənmək fikri beyinlərinə dolanda. İndi isə gəl Zümmer barədə əhvalata qayıdaq.

Onun xanımı əvvəllər naturaçı olub və emalatxanada ona gərəкли pozalar verirmiş. Yetərinçə zərif və suyuşirin olan bu xanıma ilahidən misilsiz gözəllik bəxş olunub. Jan da bütün kişilər kimi, hər gün gördüyü bu canalıcı cavanəzənə mehr salıb və üstəlik, özünü inandırıb ki, ona bir könlüdən min könlü aşiqdir. Bunda maraqlı cəhət başqa şeydir: elə ki kişi xeylağı bir qadına könlü verir, bütün varlığıyla özünü inandırmağa çalışır ki, ömrünün sonuna qədər onsuz keçinə bilməyəcək. Etiraf edin ki, bənzər hissləri siz də yaşamısınız: qadınla ilk cinsi təmasdan sonra isə bir çiyrənmə hissi insanın varlığına hakim kəsilir və o inanır ki, birgəyaşayış üçün iki insanı təkəcə bir müddət sonra zəifləyəcək qaba, fiziki ehtiraslar deyil, könullərin, xasiyyətlərin və maraqların ahəngi, səsleşməsi birləşdirməlidir. Hətta bir varlığa düşkün olanda da bunun nədən qaynaqlandığını özün üçün dəqiqləşdirməlisən: bu, gözoşayan görkəmdən, hisslərin tüğyanından, yoxsa könlün dərinliklərindəki heyranlıqdan irəli gəlir?

Jan bu qadını sevdiyinə özünü tam inandırdığı üçün aralarındakı səmimi əhd-peymandan sonra onlar birgə yaşamağa başladılar.

Qadın, həqiqətən də, gözəgəlimli idi və daha çox parisli xanımlara xas olan sadələvhlüyü ilə diqqəti özünə çəkirdi. Durmadan nələrsə pıçıldayanda, ağılına gələn hər fikri dilinə gətirəndə o bal dodaqlarından süzülən bütün anlaşılmaz kəlmələr son dərəcə şirin və yerində görünürdü adama. İstənilən an o, elə gözəl pozalar alırdı ki, hər bir rəssamı özünə heyran edə bilərdi. Əlini yelləyəndə də, yerə əyiləndə də, faytona minəndə də, salam üçün əlini uzadanda da onun bütün hərəkətləri qənirsiz və təbii olurdu.

Birgə həyatlarının ilk üç ayı boyunca Jan onun başqa naturaçı qadınlardan heç nə ilə seçilmədiyini sezmədi.

Yayda onlar Andrezidə bir yay evi kirayələdilər. Dostumun könlündə ilk şübhə toxumlarının cücərdiyi axşam mən onların evində qonaq idim.

Son dərəcə gözəl, aylı bir gecə idi və biz çay sahilində gəzişmək fikrinə düşdük. Səthi xəfifcə ləpələnən çayın sularında ayın sapsarı işığı gah bərq vurur, gah da su burulğanlarının yarandığı yerləri adama nişan verirdi. Sahil boyunca gəzdiyimiz vaxt bu sirlə gecənin bizə aşıladığı anlaşılmaz hisslərlə doluydu içimiz. İstər-istəməz insanın yenilməzliyi, cürəti, gözəgörünməz və şairənə varlıqların sevgisi barədə düşünürdük. İçimizdə uyuyan və indiyədək özünü büruzə verməyən heyranlıq, şövq və istəklər üzə çıxırdı sanki. Bu tilsimli gecənin xoş sərinliyində, şuxluğunda, ay işığının burulğanında hamımız susmağı münasib bildirdik, çünki ruhumuzu bürüyən, bürüməyən gözəgörünməz bir axın içimizi sehrli bir ətirlə, bəxtiyarlıqla doldurmaqdaydı.

Qəflətən Janın xanımı Jozefina sevinclə qışqırdı:

– Oyy! Gördün, orada necə iri bir balıq hoppandı?

Həmin səmtə baxmayan və fikirli görünən Jan dilləndi:

– Hə, əzizim.

Qadın özündən çıxdı:

– Yalandır, arxan o tərəfə olduğundan sən onu görə bilməzdin.

Jan gülümsəməyə məcbur oldu:

– Haqlısan. Düzü, buralar necə gözəldirsə, ötəri də olsa, öz aləminə qapılmışdım.

Qadın susdu. Aradan bir neçə dəqiqə keçməmiş yenə soruşdu:

– Sabah Parisə gedəcəksən?

Əri ağızucu:

– Dəqiq bilmirəm, – dedi.

Qadın yenidən səsini başına atdı:

– Bəlkə, sənə elə gəlir ki, ağzına su alıb, bu cür gəzmək çox əyləncəlidir, hə?! Ağıllı adamlar həmişə danışmağa bir mövzu tapırlar!

Jan cavab vermədi. Ərini bir az da hövsələdən çıxartmaq üçün o, öz qadın hissiyyatını işə saldı və son iki ildə hamımızın qulağını yağır edən o zəhlətökən mahnını zümzümə eləməyə başladı:

Göyləri süzəndə mən...

Əri:

– Yalvarıram sənə, sus, – dedi.

Qadın lap özündən çıxdı:

– Xeyir ola?! Niyə susmalıyam axı?!

Əri dilləndi:

– Çünki bununla bütün gözəlliyə xələl gətirirsən.

İş bu həddə çatanda biabırçı, ağlasığmaz bir səhnə yaşandı: qadın ərinə qarşı gözlənilməz və uydurma ittihamlar yağdırmaqla kifayətlənməyib, acı-acı göz yaşları da axıtdı. Bir sözlə, özünün bütün işləklərindən yararlandı. Evə dönməyə məcbur olduq. Nədənsə, əri onun dediklərinə qarşı nə etiraz elədi, nə də qadının vulkan kimi püskürən ağzını yumdu: görünür, o, hələ də bu əsrarəngiz gecənin təsirindən qopmamışdı...

Birgə yaşayışlarından cəmi üç ay sonra əri öz əl-ayağına dolaşan gözəgörünməz bir torun varlığını sezmişdi. Amma qadın hələ ki onu əlində möhkəm saxlayırdı, çapalamasına, vurnuxmasına zərrəcə məhəl qoymurdu. Səhərdən axşamacan onlar ya dilləşir, ya söyüşür, ya da ki əlbəyaxa olurdular.

Ən nəhayət, nəyin bahasına olursa olsun, Jan bu qadından ayrılmaq, ondan yaxasını qurtarmaq qərarına gəldi. O vaxtlar bir rəssam kimi az tanındığı üçün bütün tablolarını dəyər-dəyməzinə satdı, dostlarından da borc pul almaqla iyirmi min frank toplaya bildi və bir səhər bu məbləği vida məktubu ilə birlikdə buxarının üstünə qoyub evdən çıxdı.

Sığınaq yeri kimi o, mənim evimi seçdi.

Saat üçdə qapımın zəngi çalındı. Qapını açanda məni itələyərək dəli kimi içəriyə soxulan qadın bir göz qırpımında emalatxananın qapısına tərəf yönəldi. Gələn Jozefina idi.

Arvadını görən Jan oturduğu yerdən dik atıldı.

Əsginaslarla dolu zərfi qadın yüksək alicənablıqla Janın ayaqlarının altına atıb, təngnəfəs dedi:

– Pullarınızı götürün. Mənim onlara ehtiyacım yoxdur.

Rəngi avazımiş qadının bədəni uçunurdu və bu halda ondan istənilən dəliliyi gözləmək olardı. Janın da halı özündə deyildi, qəzəbdən rəng-ruyu qaçmışdı, onun da ən gözlənilməz hərəkətlərə hazır olduğu üzündən oxunurdu.

O xəbər aldı:

– Bəs onda nə istəyirsiniz?

Qadın dilləndi:

– Mənimlə bədəninə satan qızlar kimi davranmağınızı istəmirəm. Yadıңызdadır, bir vaxtlar məni necə dilə tutmuş, yoldan çıxartmışdınız? Mən ki onda sizdən heç nə ummurdum. Ona görə də indi geri dönməlisiniz.

Jan ayağını yerə vurdu:

– Deyəsən, ağını çıxarırsan ha! Əgər sən özünü...

Mən dostumun əlindən yapışdım:

– Sakit ol, Jan. Qoy mən onunla danışım.

Ehmalca qadına yaxınlaşıb, sakit səsle onu yola gətirməyə başladım. Belə müşkül durumlarda ağıla gələ biləcək bütün mümkün yolları sınađım. Məni sükut içində dinləyən qadın isə heykəl kimi heç nəyə reaksiya vermirdi, baxışları da donuq idi.

Söz və dəlil ehtiyatımın tükəndiyini, bu işin pis qurtaracağını hiss elədiyim üçün sonuncu çarəyə əl atmalı oldum:

– Əzizim, o, sizi yenə də əvvəlki kimi sevir. Sadəcə, valideynləri onu bir başqasıyla evləndirmək istəyirlər, ona görə də...

Qadın yerindən dik atıldı:

– Belə-ə de-e... Axır ki, bunun səbəbini anladım!

Sonra dönüb Jana nəzər saldı:

– Sən... sən... doğrudan, evlənirsən?

Jandan:

– Hə, – cavabı gəldi.

Qadın irəli şığıdı:

– Əgər başqasıyla evlənsən, mən özümə qəsd edəcəyəm... Eşidirsən?

Jan çiyinlərini çəkdi:

– Özün bilən məsləhətdir... qəsd edirsən, elə.

Qadın dili tutula-tutula, qəhərdən xırıldayan səslə soruşdu:

– Nə dedin sən?.. Nə dedin, nə dedin sən?.. Bir də təkrarla!..

Jan dediyini bir də dilə gətirdi:

– Özün bilən məsləhətdir. Əgər özünə qəsd etmək istəyirsənsə, elə.

Rəngi meyitinkini xatırladan qadın qəzəblə mırıldadı:

– Gəl məni bu həddə çatdırma, yoxsa özümü pəncərədən ataram.

Jan hırıldadı, durub pəncərəni laybalay açdı və qadına kübarcasına təzim edərək, uca səslə dedi:

– Buyurun! Tam sərbəstsınız!

Sonrakı bir dəqiqə ərzində Janı çarəsiz, donuq və dəli baxışlarla süzəndən sonra bu qadın çəpərdən atlanacaqmış kimi yerindən götürüldü: əvvəlcə mənim, sonra Janın yanından yel kimi ötüb, pəncərəyə sarı hoppandı və yox oldu...

Üçümüzdən birini udan və laybalay açıq olan o pəncərə ilə bağlı dəhşətli təəssüratımı həyatım boyu unutmaram. Həmin an o pəncərə mənə səma kimi sonsuz, fəza kimi boş gəldi. Özümü də dirigözlü uda biləcək o pəncərədən aşağıya baxmaqdan buna görə çəkindim.

Yaşadığı dəhşətdən sarsılan Jan da yerində donmuşdu. Zavallı qadının hər iki qıçı qırıldığından onun heç vaxt sərbəst gəzə bilməyəcəyi bəlli oldu.

Peşmançılıq hissini caynağında çırpınan və qadının bu cürətli hərəkətindən təsirlənən Jan onu öz evinə apardı və kəbin kəsdirdi.

Bütün olan-bitən budur, əziz dost.

Axşam düşməkdəydi. Gənc qadın üşüdüüyü üçün evə dönmək istəyirdi. Buna görə də xidmətçi onun oturduğu əlil kreslosunu üzü qəsəbəyə sarı döndərdi. Rəssam əvvəlki kimi xanımının böyrü ilə irəliləməyində idi və ötən bir saat ərzində onunla bircə kəlmə də kəsməmişdi.

«Qolua»nın 17.12.1883-cü il sayında çap olunub.

QURTULDUM

1

Yaraşıqlı cavanəzən markiza de Rennedon pəncərəni qırıb içəri girən güllə kimi otağa daxil olandan sonra bircə kəlmə də kəsmədən qəhqəhələr çəkdi. Bir ay əvvəl ərinə xəyanət etdiyini rəfiqəsinə açıb söyləyəndə də o, eynilə beləcə, yəni gözləri yaşarana qədər uğunmuşdu. Həm də o, bu yola ərinin qısqanclıq dolu hərəkətlərinə artıq dözə bilmədiyi üçün düşdüyünü də sözlərinə əlavə eləmişdi.

Yar-yaraşıqda ondan heç geri qalmayan baronessa de Qranjeri bayaqdan bəri oxuduğu kitabı çarpayısının üstünə qoyub gülüm-sündü və Annetanı dərin maraqla süzüb:

– Hə, danış görək, yenə nə hoqqa çıxarmısan belə? – soruşdu.

– Ah, əzizim!.. Heç bilməzsən necə əyləndim!.. Ah, necə də əyləndim!.. Axır ki, qurtuldum!.. Qurtuldum!.. Həm də necə qurtuldum!..

– Necə yeni «qurtuldum»?

– Qurtuldum – vəssalam!

– Amma nədən axı?

– Belə ərimdən, canım-gözüm, öz ərimdən qurtuldum! Artıq sərbəstəm! Tam sərbəst! Sərbəst!

– Necə yeni «sərbəstəm»? Nə baxımdan?

– Nə baxımdan? Əlbəttə ki, boşanma baxımından! Bundan belə nə vaxt meylim çəksə, ondan ayrılı bilərəm! İndi başa düşdün? Boşanma baxımından!

– Ərindən ayrıldın ki?

– Əcəb dilbilməzsən, vallah! Əlbəttə ki yox, üç saatin içində kim ər-arvadı boşayar?! Amma indi əlimdə daşdan keçən sübutlar var... dəlillər var... mənə xəyanətini sübuta yetirən dəlillər... Çünki onu cinayət başında yaxalamışam!.. Təsəvvür edə bilərsən: cinayət başında!.. Odur ki boşanmağım təmin olunub!

– Yaxşı da, səbrimi tükətmə! Məgər o, sənə xəyanət edib ki?

– Yo-ox... yəni hə... Ya da həm «hə», həm də «yox»... Uzun sözlün qıçası, əlimdə buna dair dəlillər var və əsas olan da budur.

– Amma bunları necə əldə etdin?

– Necə əldə elədim? Onda qulaq as. Hər şeydən əvvəl mən görünməmiş uzaqgörənlik göstərdim. Bu son üç ayda ərim zəhləmi tökmüşdü, tamam dözülməz olmuşdu: mənə qarşı qəddarlıq, kobudluq, yaramazlıq eləyirdi. Bir sözlə, ondan tamam çiyənmişdim. Ona görə də öz-özlüyümdə qət elədim ki, bu, belə davam edə bilməz və biz ayrılmalıyıq! Amma bunu necə təmin etməli? Axı bu, sən deyən asan bir iş deyil! Mənə əl qaldırmasından ötrü hər hiyləyə, fəndə əl atdımsa da, bundan heç nə çıxmadı. Səhərdən axşamacan məni burunlayırdı. Mən evdə oturmaq istəyəndə, tərs kimi, məni harayasa qonaq getməyə məcbur edirdi, elə ki mən adam içinə çıxmaq həvəsinə düşürdüm, ayağını evdən bayıra qoymurdu. Bir sözlə, günümü göy əsgiyə bükmüşdü, amma mənə əl qaldırmağa qıymırdı.

Belə olanda mən onun məşuqəsi olub-olmadığını araşdırmaq qərarına gəldim. Bəlli oldu ki, var, sadəcə, o, aşnasının yanına gedəndə son dərəcə ehtiyatlı tərپənirmiş. Onları bir yerdə yaxalamaq mümkünsüz görünürdü. Heç bilirsən buna nail olmaq üçün neylədim?

– Mən bunu haradan bilim axı?

– Heç istəsən də, biləmməzsən. Doğma qardaşımdan o qadının şəklini tapmağı xahiş elədim.

– Ərinin məşuqəsinin şəklini?

– Əlbəttə, başqa kimin ola bilər ki?! Bu iş üçün Jak on beş luidorundan keçməli oldu, çünki o suvanəzənin bir axşamlıq, yəni yemək də daxil olmaqla, saat yeddindən on ikiyə qədərki vaxt üçün qiyməti bu qədər edirmiş. Hər saat üçün üç luidor. Qadının şəklini isə qardaşım ondan pulsuz pay, yəni hədiyyə kimi almışdı.

– Amma mənə, qardaşın hər hansı bir hiyləyə də əl ata bilərdi ki, o qadının surətini... orijinalı olmadan əldə etsin.

– Etiraf edirəm ki, qadın çox suyuşirindir. Heç Jak da onunla yaxınlıqdan imtina eləmədi. Bir də ki ərimin məşuqəsiylə bağlı ayrı-ayrı məqamlar, məsələn, onun beli, sinəsi, dərisi və sairəsi məni də çox maraqlandırır!

– Heç nə başa düşmürəm!

– İndicə başa salaram. Bütün bu sadaladıqlarımı öyrənəndən sonra mən getdim... heç bilmirəm necə deyim... bir dəlləlin yanına... bildin də kimin?.. O cür adamlar hər cür işlə məşğul olurlar... yəni hər cür... qaranlıq və deyilməz işlərlə... Məncə, nə demək istədiyimi anladın.

– Təxminən. Hə, o adam sənə nə dedi ki?

– Mən Klarissanın – o qadının adı belədir – şəklini həmin o dəlləla göstərib dedim: «Mənə bu şəkildəkinə bənzəyən bir ev qulluqçusu lazımdır. O, zərif, oturuşunu-duruşunu, yerini bilən, təmizkar biri olmalıdır. Pul barədə narahat olmayın. Lazım gəlsə, lap on min frankdan da keçməyə hazırım. Həm də ki mənə o, cəmi üç aylığına lazımdır». Qarşımdakı adam bu təklifdən çox heyrətlənərək soruşdu: «Bəs onun əxlaqlı biri olması nə dərəcədə vacibdir?»

Bu yerdə məni xəcalət təri basdı və mızıldandım:

– Əlbəttə ki, əli-ayağı düz olmalıdır, əlbəttə ki...

Dəllal bir də xəbər aldı: «Bəs əxlaq barədə?»

Düzü, dilim-ağzım qurudu. Eləcə başımı yelləməklə anladım ki, qadın ayağı sürüşkən də ola bilər. Bunun ardınca dəlləlin üzündə bir ifadə yarandı və məni yanlış anlamasın deyə əl-ayağa düşüb dedim:

– Yox, cənab, yox... mən onu ərim üçün nəzərdə tuturam... mənə xəyanət edən ərim üçün... o, evdən kənarında birisiylə dingildəşir... mən də istəyirəm ki, bu iş elə evimizin içində baş versin... Anladınız? Evdəcə... O halda ərimi yaxalamaq xeyli asanlaşar...

Bu yerdə dəlləli gülmək tutdu. Mənə dikilən baxışlarında söhbətimizin lap əvvəlindəki, yəni hörmətlə dolu ifadə yenido zühur elədi. Hətta onun üzündə mənim uzaqqörənliyimə heyranlıq hissi də oxunurdu. Yüz faiz əminəm ki, həmin an o, mənim əlimi də sıxmaq istəyərdi.

Dəllal sonra dedi:

– Xanım, bir həftənin tamamında bu işi düzüb-qoşaram. Biri uyğun gəlməsə, başqa birini taparıq. Nəticənin uğurlu alınacağına heç şübhənz olmasın. Pulu da lap axırda, məsələ tam həll olandan sonra verərsiniz. Deməli, bu şəkildəki ərinizin məşuqəsidir?

– Hə.

– Üzdən arıq görünsə də, gözəldir canıyanmış. Bəs hansı ətri vurur?

Mən sualı anlamadığım üçün soruşmalı oldum:

– Ətirmi? Axı ətrin bura nə dəxli var?

Dəllal gülümsündü:

– Xanım, kişini tovlamaq məsələsində hansı ətirdən yararlanmaq çox vacibdir, çünki məlum bir ətir kişinin ağılında dumanlı obrazlar yaratmaqla yanaşı, həm də onu hərəkətə, fəallığa səsəyir. Onun ruhunu oyandıran, həyəcanlandıran, nə vaxtsa daddığı həzləri xatırladan ətir vacib şeydir. Bir də ki məşuqəsiylə ikilikdə olanda ərinizin hansı yeməklər sifariş etdiyini öyrənməyiniz də işə yarayaçaq. Ərinizi tora salmaq istədiyiniz həmin axşam siz bu yeməklərin hazırlanmasını sifariş etsəniz, o, əlinizdən heç cür qurtula bilməyəcək. Heç cür!

Dəllaldan ayrılanda uçmağa qanadım yox idi. Bir özün düşün, qarşıma necə də dərddən-haldan anlayan birisi çıxmışdı təsadüfən!

2

Üç gün sonra ucaboylu, çox yaraşığı, qarasaç bir qadın bizə gəldi: görkəmi ciddi olsa da, baxışlarında adamı tovlayan bir işartı vardı. Hiss olunurdu ki, üzü üzlər görüb, sürtük aşıqdır. Mənimlə son dərəcə sayğılı davranırdı. Ona necə müraciət edəcəyimə qərar verə bilmirdim. «Madmazel» deyən kimi o özü hər şeyə dəqiqlik gətirdi:

– Xanım, məni, sadəcə, Roza çağırmağınız kifayət edər.

Bunun ardınca səmimi söhbətə başladıq.

– Buraya gəlişinizin səbəbini bilirsiniz, Roza?

– Təxmin edirəm, xanım.

– Çox yaxşı, əzizim... Bu, sizə çox da... ağır gəlmir ki?

– O nə sözdür, xanım?! Bu, mənim həyatımda səkkizinci boşanma üçün cəhd olacaq. Artıq alışmışam.

– Çox gözəl! Bəs bu düyünün açılması üçün nə qədər vaxt tələb olunar, sənəcə?

– Xanım, bu, ərinizin hansı temperament sahibi olmasına bağlıdır. Onunla vur-tut beşcə dəqiqə bir yerdə olsam, sizin bu sualınıza tam dəqiqliyi ilə cavab verə bilərəm.

– Tezliklə onu görəcəksiniz. Amma bəri başdan sizi xəbərdar etməliyəm, quzum: o heç də yaraşığı kişi deyil.

– Bunun heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Mən hətta ən qaradınməz kişilərə də arvadlarından boşanmaqda yardım etmişəm. İzninizlə,

xanım, bir şeyi öyrənəm: onun məşuqəsinin ətri barədə nəse öyrənə bildiniz?

– Hə, Roza, öyrənmişəm. Bu, minaçıqəyi ətriymiş.

– Çox gözəl, xanım. Elə mən özüm də bu ətri hədsiz xoşlayıram. Digər vacib məqam da var: bəs ərinizin məşuqəsi hansı parçadan alt paltarına üstünlük verir? İpəyə?

– Yox, quzum, o, krujeva ilə işlənmiş batisti xoşlayır.

– Hə-ə, belə çıxır ki, o qadın xeyli zövqlüdür, çünki bizim zəmanədə ipək alt paltarı bayağılıq rəmzi sayılır.

– Sizinlə tamamilə razıyam.

– Elə isə, xanım... İzninizlə, mən öz vəzifəmin icrasına başlayım.

Bunu deyərək o, elə əlüstü öz işinə başladı ki, deyərdin həyatı boyu ancaq elə bununla məşğul olub.

Bir saat sonra ərim evə döndü. Roza heç ona sarı baxmadı da. Amma ərim az qalırdı hər is gözləriylə qadını yesin, çünki Roza minaçıqəyi ətri vurmuşdu. Beş dəqiqə sonra yeni qulluqçu otaqdan çıxanda ərim tələsik xəbər aldı:

– Bu kimdir belə?

– Necə yəni, kimdir? Yeni qulluqçumdur.

– Haradan tapmışan onu?

– Onu mənə baronessa de Qranjeri məsləhət görüb.

– Belə de-e!.. Əcəb də suyuşirindir zalım!

– Bəyəm sənə elə gəlir ki?

– Hə. Əlbəttə, bir qulluqçu üçün suyuşirindir.

Sevincimin hədd-hüdudu yox idi: balıq qarmağın başına dolanırdı.

Həmin axşam Roza dedi:

– Bax, xanım, indi tam dəqiqliklə deyə bilərəm ki, iki həftə mənim üçün gen-bol bəsdir. Çünki əriniz hədsiz şorgöz kişilərdəndir!

– Nə bildiniz, yoxsa artıq onu sınađınız?

– Yox, bunu mən bir baxışla sezirəm. Yanımdan keçdiyi vaxt məni qucaqlamaq üçün əllərinin geyişdiyinin fərqundəydim.

– Sizə bir atmaca-filan atmadı ki?

– Yox, xanım, hələlik, sadəcə, adımlı öyrəndi ki... səsimi eşitsin.

– Çox gözəl, quzum. Sizdən bir xahişim var: məsələni çox da uzatmayın.

– Arxayın olun, xanım. Sadəcə, özümü çox da ucuz satmamaqdan ötrü onu bir az intizarda qoyacağam.

Sonrakı bir həftə ərim ayağını bayırdan çəkdi. Günortadan sonra elə hey otaqlarda dolaşırdı: bu isə onu göstərirdi ki, mənim evdən bayıra çıxmağımı göydəndüşmə fürsət kimi gözləyir. Mən də evdən gedir, ona hərəkət sərbəstliyi vermək üçün bəzən günlərlə evə dönmürdüm.

Doqquzuncu gün, yatmadan qabaq soyunmağıma kömək edən Roza utancaq halda mənə etiraf etdi:

– Hə, xanım, o iş bu sabah baş tutdu.

Roza bunu necə ürkək şəkildə dilə gətirdisə, özüm də istəmədən bundan həm heyrtləndim, həm də həyəcanlandım. Ehtiyatla xəbər aldım:

– Və... və... hər şey yaxşı qurtardı?

– Hə, xanım. Düz üç gün mənə göz verib işıq vermədi. Özüm onu bir az süründürdüm. İndi isə, xanım, bizi iş başında yaxalamaq istədiyiniz vaxtı mənə əvvəlcədən söyləməyinizi sizdən xahiş edirəm.

– Danışdıq, quzum. Qoy bu... cümə axşamı olsun.

– Deməli, cümə axşamı.

– Elə isə mən cümə axşamına qədər onu həndəvərimə yaxın buraxmayacağam ki, qoy yanğısı daha da artsın.

– Sizcə, bir şey alınacaq?

– Əlbəttə, tam əmin olun, xanım. Onu elə qızıdıraram ki, sizin təyin etdiyiniz saat üçün ehtiras çarxınızda çapalasin.

– Saat beş üçün, quzum.

– Deməli, saat beşdə. Bəs harada, xanım?

– Mənim... yataq otağında.

– Yaxşı, xanım. Sizin yataq otağınızda.

Cümə axşamı günü mənim nə cür hazırlıq gördüyümü, yəqin ki, təxmin edirsən. Ata-anamı, andlılar məhkəməsinin hakimi olan dayım d'Orveleni, ərimin yaxın dostu, hakim Rapleni bizə dəvət elədim. Onlara nəyi göstərəcəyimi isə əvvəlcədən açıb-ağartmadım. Rica elədim ki, barmaqlarının ucunda yataq otağımın qapısına yanaşsınlar. Saat beş tamamı son dəqiqəsinədək gözlədik... Ürəyim dəli kimi çırpınırdı! Bir də əlavə şahid kimi bizim qapıçını da çağırdım. Elə ki saatlar beşi vurdu, mən qapını laybalay açdım!.. Ha-ha-ha! Bilsəydin içəridə nə həngamə var idi!.. Ərimin sifətini görəydin kaş!.. Bir gündəydi ki!.. Hələ utanmaz-utanmaz dönüb geriyə də baxdı o! Vallah, heç ağılı yoxmuş onun! Biabırçılıq idi!

Həyatım boyu elə gülməmişdim!.. Hələ atam necə özündən çıxdısa, kürəkənini əzişdirmək istədi... Qapıçımız isə canla-başla ərimə ayıblarını örtməyə yardım elədi... həm də bizim gözümüzün qarşısında!.. Onun şalvarının rezinlərini taxdı... Əsl komediya idi! Roza isə əsl oyunçu imiş, həm də misilsiz oyunçu! Təsəvvür elə ki, yaxalandıqları üçün məsumcasına göz yaşları da töküdü. Onun tayı-bərabəri yoxdur, vallah... Əgər sənə də nə vaxtsa beləsi lazım olsa, ondan yaxşısını tapmağa heç ümid eləmə.

İndi də buradayam... Qaçdım ki, hər şeyi sənə anladım... ləngimədən... Artıq mən sərbəstəm! Yaşasın boşanma!..

Bunu deyən qadın qonaq otağının ortasında rəqs eləməyə başlayanda gözləri yol çəkən baronessa ürək ağrısıyla öz-özünə deyirdi:

– Bəs mənə niyə çağırımadın, bunu öz gözlərimlə görüm?

«Jil Blas»ın 22.12.1885-ci il sayında çap olunub.

VENDETTA¹

Dul qadın Paolo Saverini oğlu ilə birlikdə Bonifaço qala divarlarının yaxınlığındakı yoxsul daxmada yaşayırdı. Adama elə gəlirdi ki, dağın ətəyində salınan bu şəhər dənizin üzərində və havada qərar tutmaqla sualtı qayalarla zəngin boğazın qarşı sahilindəki Sardiniya adasının sərt enişli sahillərinə baxır. Şəhəri əhatəyə alan, nəhəng dəhlizi xatırladan qayalar silsiləsi, sanki, onun hüdudlarını göstərirdi. İtalyanlara və sardiniyalılara məxsus balıqçı qayıqları, habelə iki həftədən bir buradan keçib Ayaççoya səfər edən köhnəlmiş, nırıldayan gəmi sözügedən sıldırım qayaların arasında uzun bir yol qət edəndən sonra düz evlərin yaxınlığında lövbər atırdı.

Onsuz da, bəyaz rəngə çalan dağın ətəyində tikilən evlər yığnağı bəmbəyaz ləkəyə oxşayırdı. Bu qayalar arasındakı boşluq çox dar olduğundan nisbətən iri gəmilər bu məntəqədən yan keçərdi. Uzaqdan baxana burada tikilən evlər qayaların oyuqlarında qurulan quş yuvaları kimi görünərdi.

Durmadan dənizi xışmalayan dəli küləklər üzündən sahiləki qayalar da çılpaq və dəlmə-deşikdir, burada adda-budda ot görmək olar. Daim rüzgarların təsiri altında qalan boğazın sahilləri də kimsəsizliyə düşür. Səzsiz-hesabsız qayalar cərgəsinin qarşına ətkləri boyunca göz işlədikcə ağımtıl köpük zolağı uzanır. Ara-sıra şahə qalxan dalğalar bir neçə qayanı görünməz edəndə adama elə gəlir ki, bu ağ köpüklər hansısa gəminin yelkənindən qopan kətan parçalarıdır və durmadan boğazın sularında ora-bura çırpılır.

Dul qadın Saverininin daxması sahiləki qayalığın lap ucunda qərar tutmuşdu. Onun hər üç pəncərəsi yabanı – nə gözü, nə də könlü oxşayan bir boşluğa açılırdı.

Burada qadın yeganə oğlu Antonio və iti Semilyanta ilə birlikdə yaşayırdı. Çobaniti cinsindən olan bu arıq qancığın sərt tükləri vardı. Adətən, gənc oğlan onu özüyə ova aparardı.

¹ *Vendetta* – qan davası (*ital.*)

Bir axşam Antonio Saverini tay-tuşlarıyla mübahisə nəticəsində bıçaq zərbəsiylə amansızlıqla qətlə yetirildi. Onun qatili Nikolo Ravolati isə elə həmin gecə Sardiniyaya qaçdı.

Yoldan keçənlər rastlarına çıxan cəsədi ağbircək qadının evinə gətirəndə onun gözləri yaşarmadı: ana uzun müddət donuq baxışlarını oğluna dikib durdu. Sonra o, əlini yerə sərələnməmiş meyitin üstünə qoyub, bu qanı yerdə qoymayacağına and içdi. Həyan kimi birisinin həmin gecə yanında qalmasından da imtina elədi, zingildəyən itini evə salıb, qapının cəftəsini keçirdi. Meyitin ayaqlarının yanında duran it ara vermədən ulamağında idi. Quyuğunu vücuduna qısmaqla o elə hey üzünü sahibinə tərəf uzadırdı. İt də sahibəsi kimi, yerindən tərpənmirdi. Meyitin üzərində başını yerə dikən zavallı qadın isə gözlərini tək nöqtəyə zilləmişdi və ara vermədən göz yaşları tökürdü.

Mərhumun qaba kətandan tikilən gödəkcəsi sinəsindən yırtılmışdı. Kənardan baxana elə gəlirdi ki, oğlan yorğun düşdüüyü üçün yuxulayıb. Əslində isə o, başdan-ayağa al-qan içində idi. Onun ilk yardım göstərmək üçün yaxası cırılan köynəyi də, jileti də, şalvarı da, üzü də, əlləri də qana bələnməmişdi. Hətta saçlarında və saqqalında da qan laxtaları gözə dəyirdi.

Ağbircək ana ölən oğlu ilə danışmağa başlayanda sədaqətli it zingiltisinə ara verdi.

– Eybi yox, oğlum, eybi yox, anan bu qisası yerdə qoymayacaq. Oğlum, mənim zavallı balam! Rahat uyu, oğlum, eşidirsən: mən sənə qanını alacağam! Anan isə, sən də yaxşı bələdsən ki, dediyini eləyəndir.

Bunun ardınca o, ağır-ağır meyitə sarı əyilib, onun buzlamış dodaqlarından öpdü.

Semilyanta təkrar uladı. Onun səsində ürəklər parçalayan ağrı-acı və dəhşət duyulurdu.

Beləcə, ahıl qadın bütün gecəni itlə baş-başa keçirdi. Sabahı gün Antonio Saverinini torpağa tapşırıdılar və bir müddət sonra Bonifaçoda hamı bu qanlı olayı birdəfəlik unuddu.

Antonio Saverininin bu dünyada nə qardaşı vardı, nə də əmisi-dayısıoğlu. Nəsillərində onun intiqamını ala biləcək bircə dənə başpapaqlı yox idi. Ona görə də bu bərədə zavallı ana qaranlıq düşüncələrə qərq olmuşdu. Boğazın qarşı sahilindəki qayalıqda

bəyaz bir nöqtə səhər-axşam onun diqqətini özünə kilidləmişdi: o taydakı Lonqosardo kəndi korsikalıların öz qan düşmənlərindən gizlənmək üçün sığındıqları kiçik bir Sardiniya kəndi idi. O kənddə ancaq belə tip adamlar məskunlaşmışdı. Boğazın o biri tayında yaşayan bu adamlar uzaqdan doğma kəndlərini həsrətlə seyr edər və bu yanlara dönmək üçün münasib bir fürsət axtarardılar. Nikolo Ravolatinin də o taya qaçdığı qadına gün kimi bəlliydi.

Sonrakı günlər uzununu o, tək-tənha pəncərə altında oturub, gözlərini qarşı sahilə zilləyər və yalnız alacağı qisas barədə düşünərdi. Bir ayağı burada, digəri gorda olan bu çəlimsiz, kimsəsiz qadının əlindən nə gələrdi? Amma hər necə olsa, o, oğlunun meyiti üstündə and içmişdi. O, bu qanı nə unuda, nə də sonsuzluğa qədər gözləyə bilərdi. Bəs onda neyləməliydi axı? Son günlər gecələr yuxusu, gündüzlər rahatlığı da ərşə çəkilməmişdi, heç cür təskinlik tapa bilmirdi, durmadan intiqam barədə düşünürdü. İti də yanından ayrılmırdı, ara-sıra başını qaldırıb uzaqlara baxır və ulayırdı. Sahibi öldürüləndən bəri heyvan tez-tez ulamasıyla, sanki, sahibinin onun könlündə buraxdığı xoş xatirələri dilə gətirir, zavallı gənci anırdı.

Bir dəfə gecənin bir aləmi Semilyanta təkrar dişlərini qıçayanda ananın ağılına amansız bir fikir gəldi. Bu fikir ancaq qətiyyətli və qaniçən adama xas ola bilərdi. Dan yeri ağarana qədər bu fikri götür-qoy edən qadın birbaşa kilsəyə üz tutdu. Tanrı heykəlinin önündə, daş döşəmədə səcdəyə qapılmaqla dualar edəndən sonra o, uca Allahdan yardım istədi, özünün ahil və zəif vücuduna qisas almaq üçün kifayət qədər güc bəxş etməsini dilədi.

Sonra evə döndü. Həyətdə yağış suyu toplamaq üçün köhnə bir çəlləyi var idi. Onu ağız üstə aşırmaqla içindəki suyu yerə əndərən qadın bu çəlləyi yerə bərkıtdi və yanlarını daşlarla doldurdu. Semilyantanı bu it damına bağlayandan sonra evinə girdi.

Otaqda var-gəl edən qadın gözlərini Sardiniya sahillərindən heç cür ayıra bilmirdi: çünki qatil oradaydı! Bayırda gecələyən it bütün gündüzü və bütün gecəni uladı. Üzü səhərə doğru qadın onun qabağına bir boşqab su qoydu. Nə çörəyə, nə də ki doğramaca qıydı.

Bir gün də beləcə ötdü. Halsız düşən Semilyanta aramsız yuxulayırdı. Sabahı gün onun gözlərində görünməmiş işartı zühur elədi, tükəri biz-biz oldu və it zəncirini qırmağa cəhdlər göstərməyə başladı.

Qadın hələ də onu ac saxlamaqda davam edirdi. Bundan qəzəblənən itin səsi də batmışdı, xırıldayırdı.

Bir gecə də keçdi.

Sübh tezdən ahıl qadın qonşusugilə baş çəkib, iki bağlama saman istədi. Oradan-buradan ərindənqalma köhnə pal-paltar tapdı, içini samanla doldurduğu bu paltarlara bir insan müqəvvası görkəmi verdi.

Semilyantanın damınının qabağında yerə bir paya basdırıb, insan boyundakı müqəvvanı iplə ona sarıdı. Sonra müqəvvanın üst hissəsinə bir neçə alt paltarı sarıdı ki, başa bənzəsin.

Bütün bu müddətdə aclığın əldən saldığı diş it gözlərini samanlı müqəvvanadan ayırmırdı. Sonra qarı qəssab dükanından qara rəngə çalan uzun bir kolbasa batonu aldı. Həyətdə, it damının yanında qaladığı tonqalda bu ləzzətli kolbasanı qızartmağa başladı. Aclığa dözməyən Semilyanta zəncirini qırmağa cəhd edirdi, cəhənglərindən lopa-lopa köpük sıçrayırdı ətrafa. Gözlərini bir an belə çəkə bilmədiyini o qızarmış kolbasanın özü olmasa da, qoxusu itin mədəsinə dolurdu.

Sonra qarı tüstüləyən, ləziz kolbasanı bir qalstuk kimi samanlı müqəvvanın boynuna doladı. Bu ara kolbasanın müqəvvanın boğazına kip oturmasına çalışırdı ki, ilk həmlədən açılıb yerə düşməsin. Bu işi bitirdikdən sonra ahıl qadın diş itini açıb həyətdə buraxdı.

Havada uçan it bir göz qırpımında özünü müqəvvanaya toxudu, qabaq pəncələriylə onun çiyinlərindən yapışmaqla müqəvvanın boğazını parçalamağa girişdi. Kolbasadan qənimət kimi qopardığı hər növbəti tikəni yerə düşüb rahatca yeyir, sonra təkrar onun yaxasına dırmaşır, dişləriylə kəndirin arasındakı kolbasa tikəsini alıb yerdə yeyir və daha bəzər quduzluqla təkrar müqəvvanaya həmlə edirdi. İtin iti dişləri müqəvvanın üzünü və onun az öncə kolbasa sarınan boğazını dağıtmışdı.

Hərəkətsiz və lal-dinməz bu səhnəni izləyən qarının gözləri işildamağa başlamışdı. Oyun bitincə, o, yenidən iti zəncirlədi, iki gün ac saxlayan sonra əvvəl etdiklərini bir də təkrarladı.

Sonrakı üç ay ərzində qadın iti bu ruhda yetişdirdi. Artıq it öz tikəsini qazanmaqdan ötrü özünü amansız mübarizəyə tam hazırlamışdı. Ona görə də artıq qadın onu zəncirləməyə ehtiyac duymurdu və itin müqəvvanaya cumması üçün əlinin tək hərəkəti kifayət edirdi.

Ötən müddətdə qadın itə boğazında qızardılmış kolbasa olmayan müqəvvanı da eşib-dağıtmağı öyrətmişdi. Sadəcə, indi kolbasanı uğurla görülən işin mükafatı kimi itə yedirirdi.

Növbəti müqəvvanı görəndə kimi Semilyantanın canına anlaşılmaz vicvicə düşürdü. Barmağını yuxarı qaldıran sahibəsinə nəzər salır və onun xırıltılı səslə verdiyi «Haydı!» komandasını gözləyirdi.

İtin tam yetişdiyini qət edən qarı bir bazar günü tezdən kilsəyə gedib tövbə elədi. Sonra evə dönüb, kişi qiyafəsinə bürünməklə, özünü dilənçiyə bənzətədi. Sardiniyalı balıqçılardan birisiylə qiymətdə razılaşandan sonra itiyə birlikdə boğazın o biri sahilinə keçdi.

Böyründən asdığı kətan kisədə iri bir kolbasa dilimi götürmüşdü özüylə. Semilyantanı da son iki gündə ac saxlamışdı. İtə mücadilə ruhu aşılamaq üçün o, ara-sıra bu ləzzətli qidanı onun burnuna tuturdu.

Onlar Lonqasordo kəndinə girdilər. Yalandan axsayan korsikalı qadın buradakı çörək dükanına girib, Nikolo Ravolatinin evinin yerini xəbər aldı. Məlum oldu ki, burada da o, öz xarratlıq peşəsiylə məşğuldur və təkbaşına bir emalatxana açıb.

Qapını açan qarı ustası səslədi:

– Hey, Nikolo!

Usta geri qanılanda qadın itin ipini boşaldıb qışqırdı:

– Haydı, haydı, parçala bunu!

Azğınlaşan köpək irəli sıçrayıb, qarşısındakı adamın boğazından yapışdı. Əvvəlcə əllərini yana açan kişi sonra itdən yapışdı və yerə sərələndi. Bir neçə saniyə çapalayandan və ayaqlarını yerə cırpan-dan sonra o, yerində donub-qaldı. Semilyanta isə heç cür ondan əl çəkmirdi, boynunu, boğazını didik-didik eləyirdi.

Qarşı tərəfdə yaşayan iki qonşu bu vaxt öz evlərinin kandarında oturmuşdu. Nikolonun evindən çıxan qoca dilənçinin elə yol gedə-gedə öz anıq, qara itinə şabalıdı rəngdə nəşə yedirdiyi onların yad-daşına yamanca həkk olunmuşdu.

Axşamüstü öz evinə dönən qarı həmin gecəni xeyli rahat yatdı.

«Qolua»nın 14.10.1883-cü il sayında çap olunub.

BATMIŞ GƏMİNİN QALIQLARI

Bu hadisə dünən, dekabrın 31-də baş verdi.

Köhnə tanışım Jorj Qarenin kafesində qəlyanaltımı eləyəndən sonra xidmətçi, dostuma üzərində xarici dildə möhür və markalar olan bir zərf gətirdi.

Jorj üzrxahlıq etdi:

– İzninizlə, buna bir göz gəzdirim.

– Buyur, canım!

Bunun ardınca o, ingiliscə və iri hərflərlə yazılmış səkkiz səhifəlik məktubu oxumağa başladı. Qıraət əsnasında o tələsmir, hər sözə diqqət yetirirdi; mətnə olan böyük marağından hiss olunurdu ki, orada yazılanlar onun qəlbinə əziz şeylərdən bəhs edir.

Oxumağı qurtarandan sonra o, vərəqləri buxarının üzərinə qoyub soruşdu:

– Məzəli bir əhvalat eşitmək istəyirsən? Bu romantik əhvalat öz başıma gəlsə də, indiyəcən onu sənə danışmamışam. O vaxt Yeni ili çox fərqli qarşılamışdım! Bundan iyirmi il əvvəl, hə, hə, düz iyirmi il əvvəl... Onda mənim cəmi otuz yaşım vardı...

İndi rəisi olduğum Dəniz Sığortaları Qurumunda o vaxt adi müfəttiş idim. Yeni ili əziz bayram kimi hamı qeyd elədiyindən mən onu Parisdə qarşılamağı planlaşdırırdım. Qəflətən Re adasına yollanmaq barədə müdirimin imzasıyla göstəriş məktubu aldım. Sen-Nazer şəhərindəki şöbəmizdə sığortalanan üç dor ağaclı gəmi həmin ada yaxınlığında qezaya uğramışdı. Məktub mənə səhər saat səkkizdə çatdırıldı, saat on üçün idarəyə baş çəkib vacib təlimatlar aldım və elə həmin axşam sürət qatarıyla yola çıxmaqla otuz bir dekabr günü özümü La-Roşelə çatdırdım.

Həmin adaya gedib-gələnlər «Jan-Giton» gəmisinin yola düşməsinə iki saat qalırdı. Odur ki bir az La-Roşelin küçələrində dolaşdım.

Bu, həqiqətən də, bənzərsiz bir şəhər idi: küçələri dolaşmaq labirintləri xatırladırdı, səkiləri başdan-başa eynilə bizim Rivoli küçəsindəki kimi bir az alçaq – günbəzli qalereyanı xatırladır, zamanın sınağından keçən və bəzi yerləri batıq olan bu günbəzlərin neçə-neçə çevrilişlərə, din yolunda və ya qəhrəmanlıq göstərilən qanlı savaqlara şahid və səhnə olduğunu əminliklə söyləmək olardı. Bu qaşqabaqlı və susqun şəhəri vaxtilə hugenotlar salıblar. Burada Ruandakına bənzər möhtəşəm abidələrə rast gəlməzsən; ona görə də şəhər sənə adamayovuşmaz, ciddi və sərt təsir bağışlayır. Burada vaxtilə kalvinistlər məzhəb davası aparıblar, dörd serjant isə taxt-taca iddialı olub. Bir sözlə, bu, cürətli və döyüşkən fanatiklərin şəhəridir.

Bu qərribə küçələri dolaşandan sonra mən adaya yollanmaq üçün qapqara və əyri-üyrü bir gəmiyə mindim. Nırıldayaraq yola çıxan gəmi lövbərini yığıb, limanın girişindəki bir cüt qədim qülləni keçməklə vaxtilə Rişelye tərəfindən inşa olunan dalğacıranı (dambanı) geridə qoyaraq sağa buruldu. Dambanın nəhəng ölçülü sal daşları sudan azacıq boy göstərdiyindən şəhərin boğazına taxılmış böyük bir xaltanı xatırladırdı adama.

Cansıxıcı bir gün idi; belə günlərdə insanın qəlbi açılmaz, gümrəhlik və enerji harayasa qeyb olur. Bu cür boz-bulanıq, çiskinlik, zəhlətökən günlərdə həm nəm və ağır duman, həm də qurumuş arxlardan qalxan qoxular nəfəsi daraldır.

Dayaz yerləri sarımtıl rəngə çalan dənizin üzərində, az qala, dənizlə birləşən qapqara səma görünürdü. Bu qatılaşan, bulanıq və durğun dənizin səthində həyat nişanəsi kimi nə bir titrəyiş, nə də hər hansı hərəkət vardı. Yırğalanaraq bu qatı su kütləsini yaran «Jan-Giton» gəmisi dənizin səthində xəfif dalğalanmaya, titrəşməyə və silkələnməyə yol açsa da, bütün bunlar həmin an qeyb olurdu.

Qısaqboy və şişman kapitan da elə gəmisi kimi yöndəmsiz idi. Onunla söhbət zamanı mən Sen-Nazerdən çıxan üçdörlü, böyük yük gəmisi sayılan «Mari-Jozef»in qasırgıdan sonra Re adasının sahilinə atıldığını, bunun səbəblərini araşdırmaq üçün oraya gəldiyini, bu barədə bir şey bilib-bilmədiyini ondan soruşdum.

Gəmi sahibinin şirkətimizə ünvanladığı məktubda deyilirdi ki, gəmi o dərəcədə quma oturub ki, onu nisbətən dərin yerlərə çıxartmaq imkansız sayılır və vəziyyətdən yeganə çıxış yolu – gəmidən çıxarıla biləcək hər şeyi sahilə daşımaqdır. Mənim vəzifə borcum

gəminin qəzadan əvvəlki və indiki vəziyyətini təsbit etmək, onun qumdan çıxarılması üçün əlavə tədbirlər görmək idi. Çünki lazım gələcəyi təqdirdə mən məhkəmədə şirkətimizə qarşı qaldırılacaq iddialara cavab verməli olacaqdım. Həm də ki müdirim mənim hesabat məruzəm əsasında şirkətin mənfəətlərini qorumaq istiqamətində tədbirlər görəcəkdə.

«Jan-Giton»un kapitanı fəlakətə uğrayan gəminin xilasında iştirak etdiyindən hər şeydən xəbərdar imiş.

O, mənə nağıl elədi ki, qəza çox bəsit şəkildə baş verib. Aman-sız rüzgarın çənginə keçən «Mari-Jozef» seçdiyi kursdan yayınıb və kapitanın ifadəsiylə desəm, «südlü aş kimi» coşub-daşan, köpüklənən dənizin ağışuna dalıb. Daha sonra o çox güclü axınlardan birinə tuş gəlib: bu cür axınlar adanın üzərindən gəlib-keçəndən sonra buralar quraqlıqdan inləyən Sahara səhrasını xatırladır.

Onunla söhbət əsnasında mən gah qabağa, gah da yan tərəflərə göz qoyurdum. Okeanla onun üzərinə çökən səma arasında maneəsiz görmə imkanı verən açıq fəza dilimi uzanırdı. Mən xəbər aldım:

– Bu, Re adasıdır?

– Elədir, cənab.

Qəflətən sağ əlini irəli uzadan kapitan açıq dənizdə güclə sezi-lən bir nöqtəni göstərərək dedi:

– Baxın, o, sizin gəmidir.

– «Mari-Jozef»mi?

– Özüdür ki var.

Düzü, heyrətləndim, çünki sahilədən bu qarqara və zorla seçil-ən nöqtəyə (kapitan deməsəydi, onu sudan çıxan bir qaya hesab edərdim) qədər məsafə, ən azı, üç kilometr olardı.

Etiraz elədim:

– Amma, kapitan, o göstərdiyiniz səmtdə dərinlik, ən azı, yüz sajendir¹.

Kapitanı gülmək tutdu:

– Yüz sajen deyirsiniz? Əmin olun: orada iki sajen ancaq olar.

Şivəsinə görə kapitan bordolu idi. O, sözüünə davam elədi:

– İndi qabarma vaxtıdır, saat doqquz qırxdır. Buradakı «Dofin» mehmanxanasında qəhvəaltı edəndən sonra isə əllərinizi cibinizə

¹ *Sajen* – təxminən iki metrə bərabər uzunluq ölçü vahidi

qoyub, sahil boyunca dolaşın. Təxminən, saat iki əllidə, ən gec isə saat üçdə siz ayağınızı zərrəcə islatmadan o batan gəmiyə qədər piyada gedə biləcəksiniz. Orada isə bir saat qırx beş dəqiqə, ən uzağı, iki saat qala bilərsiniz. Bundan artıq qalsanız, əziz dost, gələn axın sizi də yaxalayacaq. Dəniz nə qədər uzağa çəkilirsə, bir o qədər sürətlə də geri gəlir. Oradakı dayaz yerlər isə eynilə taxtabitimi kimi yastıdır. Ona görə də siz saat dörd əllidə geri dönsəniz, səkkizin yarısında «Jan-Giton»a yetişər və bu axşam biz sizi təkrar La-Roşelin sahilinə çatdırarıq.

Kapitana təşəkkür etməklə mən gəminin burun hissəsində oturub sürətlə yan aldığımız Sen-Marten şəhərini süzməyə başladım.

Materikin həndəvərindəki adaların mərkəzi sayılan xırda liman şəhərlərindən o heç nə ilə fərqlənmirdi. Bir ayağı suda, digəri quruda olan bu böyük balıqçı qəsəbəsinin əhalisi balıq, ev quşları, tərəvəz, turp və dəniz xərçəngi ticarəti ilə məşğul olurdu. Dəniz səviyyəsindən çox da yüksək olmayan adada əhali sıx olsa da, torpaq kifayət qədər becərilir. Bir də ki mən adanın çox da dərinliklərinə üz tutmadım.

Səhər yeməyindən sonra su çəkilməyə başlamışdı. Mən kiçik burunu keçib, qum yolla xeyli irəlidə gözə dəyən və sudan boy göstərən qayaya bənzəyən o qapqara nöqtəyə sarı getməyə başladım.

Ayağımın altındakı sapsarı, yumşaq təbəqə canlı bir vücut kimi nəmli, çünki bir az əvvəl buralar dəniz ərazisiydi. İndi sular geri çəkildikcə mən okeanla qumluğun sərhədini ayırd etməkdə çətinlik çəkirdim. Mənə elə gəlirdi ki, nəhəng, təntənəli bir atəşfəşanlıqdayam. Az əvvəl qarşımda Atlantik okeanı olduğu halda, indi o, hər hansı dekorasiya və ilğım kimi qeybə çəkilmişdi. İndi mən səhra ilə irəliləyirdim və yalnız dodaqlarımdakı nəmin duzu okeanın yaxınlığında olduğumu mənə xatırladırdı. Dalğaların və yosunların qoxusunu və sahilin gümrahlıq aşılamanı sətirini içimə çəkirdim. Sürətlə yeridiyim üçün canım isinirdi. Gözlərimi batmış gəmidən ayırmırdım və yaxınlaşdıqca onun həcmi nəzərlərimdə böyüyürdü, sahile atılmış nəhəng balınanı xatırladırdı mənə.

Yerin altından getdikcə daha çox çıxan bu gəmi sapsarı rəngli, sonsuz üfüqlərin fonunda getdikcə böyüyürdü. Bir saat sonra,

nəhayət ki, ona çatdım. Sınıq-salxaq və eybəcər kökə düşən gəmi böyrü üstə qalmışdı; onun qatran hopdurulan və iri mismarlarla montaj edilsə də, qırılan taxta şpanqoutu¹ dərisi soyulmuş heyvanın qabırğalarına bənzəyirdi. Gəminin üstünə tökülən qum onun dəlmə-deşiklərini tıxamışdı: sanki, qum yığını ələ keçirdiyi bu şikanı çapalamağa, qaçıb-qurtulmağa qoymurdu. Gəmi də, sanki, quma təslim olmuşdu artıq, onun sivri burnu bu amansız, oynaq və dənəvər kütlənin içində görünmürdü. Gəminin qara rəngli arxa tərəfi isə üzərində ağ hərflərlə yazılmış «Mari-Jozef» kəlmələri ilə, sanki, göylərdən yardım istəyirdi.

Batan gəminin əyilmiş tərəfindən gəmiyə dırmaşmaqla oradan göyertəyə çıxdım, sonra isə trümə endim. Gəminin gövdəsindəki çatlardan və qapaqsız lyuklardan güclə süzülən işıq buradakı uzun və qaranlıq bölmələrin zülmətini güclə yarırdı. Taxta parçaları ilə dolu olan bu bölmələrdə də hər yer qum axınına məruz qalmışdı.

Mən gəminin vəziyyəti ilə bağlı qeydlər aparmağa başladım. İçi boş və qırıq bir çəlləyin üstündə oturub, yuxarıdakı dəlikdən süzülən işıq zolağında yazırdım. Dəlikdən o üzde ucsuz-bucaqsız qumluq gözə dəyirdi.

Soyuqdan və yalqızlıqdan arada üşüyürdüm, bəzən isə gəminin dərinliklərindən xəfif və sirlı səslər eşidib qələmi yerə qoyurdum: bunlar gəminin taxta örtüyünü ayaqları ilə cırmaqlayan yengəclərdir, gəminin gövdəsində məskunlaşmış hər cür xırda-mırda dəniz canlılarıdır, habelə aramsız halda ağacı deşən, qəribə qıcırıtlar çıxaran taxaqurdudur.

Qəflətən lap yaxınlığımda insan səsləri eşitdim. Xəyalat görüb-müş kimi, yerimdən sıçradım. Həqiqətən də, mənə elə gəldi ki, gəminin qorxunc qaranlığından indicə iki meyit ayağa qalxacaq və necə öldüklerini mənə nağıl eləyəcək. Əlhavasına trapı tapıb, yuxarıya – göyertəyə qalxdım və bu zaman aşağıda, gəminin burun hissəsində ucaboylu bir cənabın və üç cavan qızla, daha dəqiq desəm, bir ucaboylu ingilisin üç missin əhatəsində dayandığını gördüm. Məni görəndə onlar məndən daha betər qorxdular: çünki batmış gəmidə naməlum şəxsın qəfil peyda olmasından istənilən adam diksinər. Yaşca balaca qız qaçmağa başladı, digər ikisi isə atalarına qısıldı. İngilis isə heyrətini, sadəcə, ağzını açmaqla ifadə elədi.

¹ *Şpanqout* – gəmi gövdəsinin yükdaşıyıcı köndələn tiri

Bir neçə saniyə susandan sonra o xəbər aldı:

- O! Cənab, siz bu gəminin sahibisiniz?
- Bəli, cənab.
- Gəmiyə baxış keçirə bilərəm?
- Əlbəttə, cənab.

Bunun ardınca o, ingiliscə uzun-uzadı nələrsə üyüdüb-tökdü və mənim onca söz yığınınından tək anladığım bir neçə dəfə təkrarlanan «*gracious*»¹ kəlməsi oldu.

Onun gəmiyə qalxmaq üçün münasib yer axtardığını sezincə, mən o yeri göstərdim və yardım üçün əlimi ona uzatdım. O da yanıma gəlincə, artıq təlaşlardan qurtulmuş qızların da yuxarı qalxmasına birlikdə kömək etdik. Qızlar bir-birindən gözəl idi. Xüsusilə də ən böyüyü – çiçək kimi zərif, xoşüzlü, yapışıqlı bu sarışın qızın cəmi on səkkiz yaşı var idi.

Onsuz da, Allah şahiddir ki, yaraşığıl ingilis qızı – dənizin gerçək hədiyyəsidir. Bu qız isə, elə bil ki, sapsarı qumdan xəlq olunmuşdu, saçlarında da qızılı qumların çaları vardı. İngilis qızlarının dərisi təkrarsız rəngə malikdir: onların seyrinə dalan insanın gözünün önündə balıqqulağının zərif, pənbə çalarları və ya sirli okeanın dərinliklərindən çıxarılan nadir, əsrarəngiz mirvarilər canlanır.

Atası ilə müqayisədə böyük qız fransızca daha yaxşı danışdığından aramızda tərcümə işini o edirdi. Onlar bu gəmi qəzasının incəlikləri barədə mənə xeyli sual ünvanladılar. Mən də məcbur olub özümü o gəmidəkilərin yerinə qoydum və özümdən təfərrüatlar uydurdum. Sonra bütün ailə gəminin içərisinə endi. Oranın zülmətə qərç olan, dəhşətverici səhnələri qarşısında ingilislərdən tez-tez heyrət və təlaş nidaları qopurdu. Sonra atanın və qızlarının əllərində qələmlər və albomlar peyda oldu (görünür, ingilislər bunları gen, brezent paltolarının altında daşıyırmışlar) və hamısı qarşılıqlı açılan kədərli və bənzərsiz yerin təsvirlərini yaratmağa girişdi.

Üfüqi vəziyyətdəki bir şalbanın üzərində sırayla oturan atanın və övladlarının dizlərinin üstündəki dörd rəsm albomunda «Mari-Jozef» gəmisinin alt-üst olmuş «içəlatının» təsvirləri sürətlə zühur eləməyə başladı. Rəsm çəksə də, böyük qız mənimlə söhbət etməyindən də qalmırdı. Mən isə hədəf yerə vaxt itirməmək üçün gəminin qalıqlarını nəzərdən keçirirdim.

¹ Məmnuniyyətlə (*fr.*)

Mən onların qışı Biarritsada keçirdiklərini və Re adasına, sadəcə, qəzaya uğrayaraq quma gömülən gəmiyə baxmağa gəldiklərini öyrəndim. Bir insan kimi onlar ingilislər üçün xarakterik sayılan özündənrazılıq hissindən uzaq idilər. Bir növ, İngiltərənin dünyanın ən müxtəlif guşələrinə göndərdiyi sadə və xoşrəftar səyyahları xatırladırdılar. Qayışbaldır və ucaboylu atalarının çal bakenbardlarla əhatələnən qıpqırmızı sifəti isə adama bir cüt saç topasının arasında qərarlaşan və insan başı formasında, yuvarlaq şəkilli vətçinalı sendviçi xatırladırdı. Qızların gənc leyələklərinki kimi uzun baldırları vardı, ataları kimi caydaq olsalar da, yaraşlıq idilər. Aralarında tək-cə böyük bacı bunların hamısından seçilirdi.

O çox məzəli danışır, gülürdü, danışdıqlarımı gah anlayır, gah anlamırdı, sual vermək istəyəndə dəniz mavisini kimi gömgöy gözələrini rəsmdən ayıraraq mənə dikir, əlindəki işi bir kənara qoyur, ona deyilənləri anlamağa çalışır, yerinə görə «yes» və ya «no» cavabı verir, təkrar rəsm çəkməyə başlayırdı. Buna görə də mən onu yorulmaq bilmədən süzməyə və dinləməyə hazır idim.

Birdən o, pəsdən dedi:

– Mən gəmidə bəzi səslər eşidirəm.

Qulaqlarımı şəkəldikdə mən də xəfif, izaholunmaz və aramsız küy eşitdim. Nə idi bu belə? Ayağa qalxıb, dəlikdən bayıra baxdım və uca səslə bağırdım. Dəniz artıq bizə yaxınlaşırdı və onun dalğaları gəmidən içəri dolmaqdaydı.

Biz göyertəyə qalxdıq. Artıq gec idi! Gəmini hər tərəfdən əhatə edən dalğalar sahilə doğru cumurdu. Bəlkə də, cummur, nəhəng bir ləkə kimi hər yeri bürüyür, qapayırdı. Qumların üstü bir neçə santimetr qalınlığında su ilə örtülmüşdü və sürətlə irəliləyən qabarma xəttinin harada olduğunu söyləmək artıq çətin idi.

İngilis kişi dayaz görünən yerə hoptanmaq istəsə də, mən onu saxladım: buradan qaçmaq imkansız görünürdü, çünki bura gələrkən mən yolda xeyli dərin dərələrin yanından ötmüşdüm və indi, geri dönərkən onlara düşməmək qaçılmaz olacaqdı.

Bir anlığa hamımızın ürəyi çarəsizlikdən sıxıldı. Sonra ingilis qız gülümsünərək pıçıldadı:

– Əslində, qəzaya uğrayan bizik.

Gülməkdən özümü zorla saxladım, sanki, içimdəki qorxu ona güc gəldi. Bu qorxu hissi eynilə bu qabarma kimi xain idi, insanı

heyvan səviyyəsinə endirəcək qədər alçaq idi. Bir anlığa mən qarşıda bizi gözləyən bütün təhlükələri gözlərimin önündə canlandırdım. Beynimdən kimdənsə kömək istəmək fikri keçdi. Amma kimdən?..

Yaşca kiçik bacılar atalarına sığınmışdılar, ingilis isə hər tərəfimizi bürüyən dənizi çarəsizliklə süzürdü.

Okean suları ilə əlbir imiş kimi gecə də ley kimi üstümüzdə gəlirdi: sazaqlı, soyuq və dondurucu gecə.

Mən dilləndim:

– Əlimizdən bir şey gəlməz. Gərək gəmidə gecələyək.

İngilis razılaşdı:

– *Oh, yes!*

Beləcə, bir on beş və ya otuz dəqiqə gözlədik. Vaxt hissimi itirmişdim, çünki elə hey sapsarı sular dalğa-dalğa axıb gəlir, köpüklənir və sanki, dayaz yerləri yenidən işğal edirdi. Qızlardan birisini titrətmə tutdu və iliklərimizə qədər işləyən xəfif, amma dondurucu brizdən qurtulmaq məqsədilə gəminin alt bölümünə enmək fikrinə düşdük.

Mən lyukə sarı əyildim. Gəminin içi suyla dolmuşdu. Ona görə də gəminin burun hissəsindəki falşbortun altına qısıldıq ki, küləkədən qorunaq.

Artıq zülmət ətrafımızı çulğayırdı və zülmətlə suyun əsiri kimi biz bir-birimizə qısılmışdıq. Dışləri bir-birinə dəyən ingilis qızın çiyini indi mənim çiyinə söykənmişdi və mən, paltarın üstündən də olsa, onun incə bədəninin hərərətini duyurdum: bu, mənə bir öpüş qədər şirin gəlirdi. Hamı ağızına su alıb oturmuşdu: susurduq, hərəkətsizdik, qasırğa zamanı qəfəsdə olan heyvanlar kimi büzüşmüşdük. Amma hər şeyə, elə bu gözdeşən gecəyə və başımızın üstünü kəsdirən təhlükəyə rəğmən, içimi bir sevinc hissi bürüməkdəydi, burada olmağımdan məmnun idim: əl-ayağım donsa da, həyatım təhlükədə olsa da, qarşıda məni dəhşət və zülmət dolu saatlar gözləsə də, mən bütün bu müddəti böyrümdəki gözəl və misilsiz bir qızla yanaşı olacaqdım! Öz-özümdən soruşurdum: axı bu izaholunmaz razılıq və bəxtəverlik duyğusu nədən qaynaqlanırdı belə?

Haradan? Haradan biləydim bunu! Sadəcə, onun böyrümdə olmasındanmı? Kimdir axı o? Tanımadığım bir ingilis qızı. Mən nə onu sevir, nə də tanıyırdım, amma yenə də onun təsirindəydim, ondan güc alırdım. Onu bu təhlükədən qurtarmaq, yolunda

canımdan keçmək istəyirdim, onun üçün məcnun olmaq keçirdi qəlbimdən. Qəribə işdir! Görəsən, yanımızdakı hansısa qadının varlığı niyə bizi belə haldan çıxarır? Yoxsa bu, ona heyranlıqdan irəli gəlir? Yoxsa onun cavanlığı və gözəlliyi bir şərab kimi bizi xumarlandırır?

Bəlkə də, belə anlarda bizi ehtizaza gətirən o sirli qüvvə sevgidir, iki canlıni və ya qadınla kişini rastlaşdırmaqla öz cazibə gücünü onların üzərində sınayır, ürəklərin dərinliyində güclü həyəcan oya-dır: eynilə su da torpaqda beləcə nəmlik yaradır ki, onun qara qoynunda çiçəklər açılsın.

Hər şey bir yana qalsın, gecənin və göylərin səssizliyindən qəlbimizi qorxu bürüyürdü, çünki burada, aşağıda, hər tərəfimizdə biz getdikcə artan suların, gəminin gövdəsinə yeknəsəq şəkildə çırpılan dalğaların anlaşılmaz, xəfif və bitib-tükənməz küyünə qulaq kəsilmişdik.

Birdən mən hönkürtü eşitdim. Qızlardan ən kiçiyi kövrəlmişdi. Atası onu öz dillərində sakitləşdirməyə başladığı üçün onların nə dediklərini anlamadım. Amma bütün hallarda onun qızına təsəlli verdiyini, qızın isə qorxduğunu başa düşürdüm.

Böyrümdəki böyük bacıdan soruşdum:

– Çoxmu üşüyürsünüz, miss?

– Hə-ə, yamanca üşüyürəm.

Ona öz paltomu təklif etsəm də, o, bundan imtina elədi, amma mən paltomu çiyinə salmaqla qızı ona bürüdüm. Bu vaxt onun əlinə toxundum və bütün bədənimdən şirin bir gizilti keçdi.

Son dəqiqələr ərzində hava işıqlanmağa başlamışdı və dalğalar daha zərblə gəminin gövdəsinə çırpılırdı. Ayağa təzəcə qalxmışdım ki, üzümü bir hava axını yaladı. Külək əsirdi!

İngilis bu dəyişikliyin fərqinə varsa da, fikrini qıscaca açıqladı:

– Bu, bizdən ötrü heç yaxşı olmadı.

Həm də necə! Əgər hava durumu pisləşsəydi, bizləri nağd ölüm gözləyəcəkdi; çünki nəticədə dalğalar batan gəmini yırgalamağa başlayacaqdı. Son dərəcə parça-parça olan bu gəmini ilk güclü dalğanın bir yığın talaşaya çevirəcəyinə şübhə ola bilməzdi.

Hər saniyə getdikcə güclənən rüzgarın hər əsintisiylə içimizi bürüyən çarəsizlik təlaş da artırdı. Dəniz artıq təlatümə gəlirdi və mən zülmətin qoynunda ağ köpük zolağının gah yaranıb, gah da yox olduğunun fərqinə varırdım. «Mari-Jozef»ə sarı yürüyən güclü

dalğaların gəmidə yaratdığı kiçik təkanlar bizim qəlbimizdə də əks-səda verirdi. Soyuqdan üşüyən ingilis qızın necə titrədiyini, mənə necə sıgındığını görüb, onu ağıuşumda sıxmaq keçirdi könlümdən.

Uzaqlarda, bütün sahil boyunca – həm qabaqda, həm arxada, həm solda, həm də sağda – gözə dəyən ağ, sarı, qırmızı işıqlı mayaklar nəhəng divin gözlərini xatırladırdı. Durmadan hərəkət edən bu «gözlər», sanki, bizə göz qoyur və səbirsizliklə ölümümüzü gözləyirdi. Onlardan biri lap gözümü yara eləmişdi: o, hər otuz saniyədən bir sönüb-yanan bu közərən göz, sanki, öz-özünə dinclik tapmaq üçün durmadan qırılırdı.

Ara-sıra ingilis kişi kibrit yandırıb saatına baxır, sonra təkrar onu cibinə qoyurdu. Qəflətən o, qızların başı üzərindən tənənəylə, vəziyyətimizi nəzərdən keçirərək mənə dedi:

– Yeni iliniz mübarək olsun, cənab!

Gecəyarı idi. Uzanan əlimi sıxandan sonra ingiliscə bir-iki kəlmə nə isə dedi və heç gözləmədiyim halda qızlarıyla birgə «*God save the queen*»¹ himnini oxumağa başladı. Qorxunc göylərə yüksələn bu nəğmə zülmətin qoynunda qeyb olurdu.

Əvvəl-əvvəl məni gülmək tutsa da, sonradan qəlbimi qəribə və dərin həyəcan hissi bürüdü. Çünki oxuyanlar – qəzaya düşən və ölümlə üz-üzə qalan insanlar idi. Elə ona görə də bu himn hər hansı duadan daha böyük məna kəsb edirdi, mövcud vəziyyətdə əzəmətinə görə yalnız və yalnız qədim «*Ave, caesar, morituri te salutant*»² mətni ilə müqayisə oluna bilərdi.

Himn bitincə, mən böyrümdəki xanımdan hər hansı ballada və ya mifik nəğmə oxumasını rica elədim ki, bəlkə, bu sayədə yaşadığımız dəhşət unudula. O, etiraz eləmədi, onun gənc və saf səsi gecəyə rəng qatdı. Onun zərif dodaqlarından ağır-ağır qopan uzun səslərdən bəlli olurdu ki, mahnı kədərli bir mövzudadır və səs dalğaları yaralı quşlar kimi ucsuz-bucaqsız sular üzərində çırpınırdı.

Dalğalanan, köpüklənən dəniz gəmini silkələsə də, mən artıq ancaq bu səs barədə düşünürdüm. Bir də həyəcan siqnalları barədə.

Görəsən, indi qayıqla yanımızdan üzüb keçən dənizçilər barəmizdə nə düşünürdülər? Düşünməkdən yorulan beynim artıq aşkar xəyallar görməyə başlamışdı. Siqnal səsi gəlir! Axı deyəsən, bu,

¹ Tanrım, kraliçanı qoru. (*ing.*)

² Sezar, ölümə gedənlər səni salamlayırlar. (*lat.*)

həqiqətən, signal idi. Bu dəniz qızı isə məni batan gəmidə öz səsinin əsirinə çevirmişdi ki, onunla birlikdə suların dibində əbədilik qərq olum.

Bir anda beşimiz də göyertə boyunca dğırlandıq. «Mari-Jozef» gəmisini indi də sağ böyrü üstə aşmışdı. İngilis qız üstümə yıxılanda mən ölüm anının yaxınlaşdığını düşündüyüm üçün özümdən xəbərsiz bu gənc qızı möhkəm qucaqladım, onun yanaqlarını, gicgahlarını və saçlarını qızgın öpüslərə qərq elədim. Az sonra gəmidəki əyilmə dayandı və hamımız yerimizdə donduq.

Qızın atası çımırdı:

– Ket!

Qollarımın arasındakı gənc qız «yes» deməklə məndən aralandı. Düzü, onunla ayrılmaqdan, mən həmin an gəminin ortadan parçalanmasını və bu qızla birlikdə sularda qərq olmağı daha üstün tutardım. Yenidən ingilis kişinin səsi eşidildi:

– Yırğalanma güclü idi, amma bu da keçib-getdi. Bütün balalarını sağ və salamatdır.

Görünür, gözə dəyməyən böyük qızının öldüyünü zənn edən atası bayaq onu səsləyibmiş!

Ağır-ağır yerdən qalxdım və yaxınlıqda, dənizin qoynunda bir işartı gördüm. Haraylayanda qarşından səsimə səs verdilər. Mehmanxana sahibi bizim burada, həm də darda olduğumuzu anladığından qayıqla axtarışı təşkil etmişdi.

Beləcə qurtulsaq da, mən bundan üzüntü duydum. Bizi batan gəmidən xilas edib, Sen-Martənə çatdırdılar.

Əlini əlinə sürtən ingilis isə: «Ləziz şam yeməyi! Ləziz şam yeməyi!» – deməyində idi.

Bir süfrə arxasında yeməyə oturduq. Amma qanım qara idi: «Mari-Jozef»in həsrətində idim hələ də. Səhər həmin qızla uzun-uzadı qucaqlaşib ayrıldıq və yazışacağımıza söz verdik. Onun ailəsi Biarrisə getdi. Onların ardınca düşməməkdən özümü güclə saxladım.

Mən o qıza aşiq olmuşdum, onunla evlənməyə hazır idim. Əgər sonrakı bir həftəni ikilikdə qalsaydıq, onunla, yəqin ki, evlənəcəkdim də. Bəzən bu kişi tayfası elə üzüyümşaq olur ki!

Sonrakı iki il ərzində ondan heç bir xəbər ala bilmədim. Daha sonra Nyu-Yorkdan mənə məktub yazdı və ərə getdiyini bildirdi.

O vaxtdan bəri hər Yeni il bayramında məktublaşırıq. Adətən, öz həyatı, övladları və bacıları barədə yazsa da, əri barədə həmişə susur. Görəsən, niyə? Hə-ə, bu «niyə»lər bitib-tükənən deyil... Mənim sə hekayətim «Mari-Jozef» barədə idi... Bəlkə də, o qız həyatda sevdiyim... sevə bildiyim yeganə qadın idi. Amma taleyin gedişini kim bilir ki? Hadisələr bizi öz arxasına alıb aparır, sonra isə... Amma sonra hər şey keçib-gedir. İndi o qız, yaqın ki, tamam yaşlanıb və onu çətinliklə tanıyaram... Amma batan gəmidəki o sütül qız Tanrının şah əsəriydi! İndi məktubunda yazır ki, saçları tamam bəyazlaşıb... İlahi, bu, necə də acı gerçəkdir! Halbuki onda elə sarışındı... Nə isə, mənim tanıdığım, sevdiyim gözəl indi yoxdur! Bu isə elə dözülməz acıdır ki... heç bilməzsən!

«Qolua»nın 01.11.1886-cı il sayında çap olunub.

ƏLVİDA!

İki dost nahar yeməyini bitirdi. Kafenin pəncərəsindən görünən bulvarda insanlar qaynaşdı. İliq yay axşamları Parisdə əsən isti küləyi yoldan ötənlər kimi, onlar da hiss elədilər: bu rüzgar insanı özünün də yerini dəqiq bilmədiyi uzaqlara, ay işığında bərq vuran çayların, işıldaböcəklərin və bülbüllərin olduğu yerlərə səsləyir.

Dərindən köksünü ötürən Anri Simon dedi:

– Yaşlanıram, qocalıram... Kədərlənirəm. Bir vaxtlar bu cür gecələrdə qanın damarlarımda necə qaynadığını duyardım. İndi isə təkcə qüssə ilə dolur içim! Bəli, ömür-gün sürətlə keçib-gedir!

Qırx beş yaş olsaydı da, artıq şişmanlaşmış və dazlaşmışdı o. Ondan yaşca böyük, qayısbaldır və qıvraq olan Pyer Karnye onu dəstəklədi:

– Hələ mənə demirsən, dostum: nə vaxt yaşlandığımdan heç xəbər də tutmadım. Həmişə sağlam, şən, deyib-gülən və sair və ilaxır olmuşam. Hər gün güzgüyə baxsam da, zamanın öz işini necə gördüyünü sezmə bilmədim, o isə bu işi ağır-ağır, həm də Allahın ver gününü etdiyindən insanın öz üzündəki dəyişiklikləri ayırd etməsi xeyli çətinləşir. Əslində, cəmi iki-üç il ərzində aramsız davam edən bu dağıdıcı fəaliyyət gizli getdiyindən bizim bağrımız çatlamır, çünki onu aşkar görmürük. Əgər insan altı aydan bir güzgüyə baxsaydı, hə, bax onda hər şeyi asanlıqla sezərdi və bu, onun üçün sarsıdıcı zərbə olardı!

Dostum, hələ qadınlara... o zavallı varlıqlara bilsən, necə acıyıram! Onların bütүн səadəti, gücü və həyat eşqi gözəlliklərində olduğu halda, bu nemətin ömrü vur-tut on ildir.

Hə, onu deyirdim axı: mən necə yaşlandığımı özüm də fərqi-nə varmadım. Hələlik özümü dəli-dolu bir cavan saysam da, artıq yaşım əllini haqlamışdı. Həmişə bəxtəvər və sakit ömür sürmüş, heç vaxt ciddi xəstəliyə yoluxmamışdım.

Qocalıq mənə öz üzünü çox bəsit və dəhşətli şəkildə göstərdi: düz altı ay mən əzgin adam kimi gəzib-dolaşsam da, sonradan... bununla hesablaşmalı oldum.

Bütün kişilər kimi mən də vaxtaşırı aşıq olmuşam. Amma həqiqi eşq insan ömründə bir dəfə yaşanır. O xanıma mən müharibədən sonra, bundan on iki il öncə Etretdə, dəniz kənarında rast gəldim. Səhərlər həmin çimərliyin misli-bərabəri olmur. Çox da iri olmayan və nal şəkilli həmin çimərliyi əhatəyə alan bəmbəyaz qayaların yaratdığı kəmərləri oralarda «tağlar» adlandırılırlar. Qayalardan nisbətən iri olanı, sanki, nəhəng ayağını dənizin qoynuna uzadıb, digəri – yuvarlaq və alçaq olanı isə sanki, onun önündə bardaş qurub. Sahilin dənizə girən dar və çaydaşlarla örtülü hissəsində toplaşan qızların, qadınların rəngarəng paltarları yüksək qayalarla haşiyələnmən al-əlvan çiçəkliyi xatırladır. Sahili, rəngarəng çətirləri, göyümtül-zümrüdü dənizi işıqlandıran günəş şüaları sayəsində hər şey göz oxşayır, insanın gözünü-könlünü tilsimləyir. Dəniz kənarında oturub çimən xanımlara göz qoyursan. Flanel penüarlarıyla dənizə girən bu xanımlar üzərlərinə köpüklü dalğaların gəldiyini gördükdə penüarlarını şux hərəkətlə çıxarıp, gah iti addımlarla suya dalır, gah da onun soyuqluğu qarşısında duruxub cürətlərini toplayırlar. Bu sınaqdan hər kəs uğurla çıxmıdığı üçün müşahidəçi kimi sən onların özəlliklərini hərtərəfli dəyərləndirə bilirsən. Əgər xanım əlüstü sahilə dönürsə, bu, onun üçün bağışlanmaz nöqsan sayılır, çünki dəniz suyu – əzvay bədənləri gümrəhləşdirməyə əvəzsiz vasitədir.

Çimərəkən gördüyüm o qadın ilk gündən məni valeh elədi, hey-rətləndirdi, çünki dalğalara qarşı üzdü və sınaqdan uğurla çıxdı. Bəzən elə çöhrələrə rast gəlirsən ki, onların məlahəti sənə varlığını ilk andan əsir edir. Sənə elə gəlir ki, yaranandan həsrətində olduğun o qadını tapmısan. Mən də bu qadına bir baxmaqla, yəni ilk baxışdan aşıq oldum.

Onunla tanış olduq və mən indiyədək heç kimə bəsləmədiyim məhrəm hisslərlə bu qadına bağlandım. Könlümün yeganə təsəllisiydi o. Bir tək dilbərə könül vermək şirin olduğu qədər də üzücüdür. Bir tərəfdən acı işgəncəyə dönən bu hiss eyni vaxtda bitib-tükənməz həzz verir aşıqə. Onun baxışı, təbəssümü, boynunun ardında burulan və rüzgarda oynayan pərişan zülfləri, çöhrəsinin hər cizgisi, hər ötəri ifadəsi... ondakı hər şey məni sarsıdır, ağılımı başım-

dan alırdı. Ruhumu sarıb-sarmalayan, oxşayan bu gözəlin hər hərəkətindən və jestindən, hətta şəxsi əşyalarından da sərməst olurdum mən. Adətən, üzünə saldığı incə tor masada olanda da, əlcəkləri kresloya atılarda da mənə sonsuz həzz bağışlayırdı. Onun geyindiği şlyapalara və paltarlara başqa qadınlarda heç rast gəlməzdim.

Ərdə idi. Şənbə günləri ona baş çəkən əri bazar ertələri geri dönərdi. Bir də ki mən onu heç nəzərə almırdım, sevgilimi ona qısqanmırdım da. Bunun səbəbini heç özüm də bilmirdim. Maraqlı burasıdır ki, indiyədək mən heç kəsi onun qədər əhəmiyyətsiz saymamış, heç kiminlə belə diqqətsiz davranmamışdım.

Bütün fikrim-zikrim sevgilimdəydi! İlahi, necə də gözəl, xoşxasiyyət və cavan idi! Deyərdin gəncliyin, şuxluğun və incəliyin təmsalısıdır! Qadının bu qədər gözəl, nərmənazik, incə və hər dərdə dava varlıq olduğunu o vaxtadək belə aşkar hiss etməmişdim, qəlbim belə heyranlıqla, zərif duyğularla dolmamışdı! Yanaqların biçimində, dodaqların əyimində, xırda bir qulağın yuvarlaqlığında və adətən, vecsiz əza sayılan burunda bu qədər gözəllik gizlənə biləcəyini heç ağıma gətirməzdim!

Bu macərə düz üç ay davam elədi, sonra mən acı həsrətə qatlaşaraq İngiltərəyə yollandım. Amma bu ayrılıq ona bağlılığımı nə azaltdı, nə də yenə bildi. Daha öncə böyründəcə əsiri olduğum xanıma indi uzaqdan-uzağa könlük edirdim. İllər isə keçirdi. Onu heç cür unuda bilmirdim. Gözlərimin önündən getməyən o şux surəti daim qəlbimin dərinliyində yaşayırdı. Ona yenə də əvvəlki tək zərif duyğular bəsləyirdim, sadəcə, hisslərim qismən durğunlaşmışdı və onunla bağlı xatirələr həyatımdakı ən gözəl və şirin xatirələr idi.

İnsanın həyatında on iki il nə ifadə edir, görəsən? Bir anda ötən bu illəri sezməyə də bilərsən! Bir-birinin ardınca bəzən ağır, bəzən sürətlə, gah ləng, gah da tələsik ötüşən bu illər ayrı-ayrılıqda adama uzun gəlsə belə, yel kimi keçib-gedir! Bir-birinin üstünə qalaqlanan bu illərin arxasında çox az iz qalır, əbədiyyətə qarışan bu illər bir də baxırsan ki, yoxdur, onda dönüb, keçdiyin yola nəzər salırsan – arxanda heç nə görmədikdə isə özünün necə belə tez yaşlandığını da heç yerə yoza bilmərsən.

Düzünü desəm, mənə elə gəlir ki, Etdərdə çimərlikdə keçən o misilsiz yaydan bəri cəmi bir neçə ay keçib.

Ötən yaz mən təsadüfən Mezon-Lafitdəki tanışlarımgildə nahar yeməyinə dəvət aldım. Mindiyim qatar yola düşəndə vaqonumuza dörd qız uşağıyla bir şişman xanım daxil oldu. Loş, yırgalanan vücuduyla qırt toyuğa, tabaq kimi yuvarlaq üzüylə dolğun aya bən-zəyən bu xanımın başındakı lentlərlə bəzənmiş şlyapaya mən ötəri nəzər salmaqla kifayətləndim.

İti yeridiyi üçün qadın tənənfəs olmuşdu və heç cür özünə gələ bilmirdi. Övladları isə durmadan pıçıladaşırdılar. Mən qəzetimi açıb qıraətə girişdim. Anyeri geridə qoyanda həmin xanım mənə üz tutdu:

– Bağışlayın, siz cənab Karnye deyilsinizmi?

– Elədir, xanım.

Bu cavabı eşitcək, o, özündən razı halda qəh-qəhə çəkdi; onun gülüşündə nəşə gizli kədər də duyulmaqdaydı.

– Məni tanımadınız?

Mən çaşqınlıq keçirdim. Bu çöhrəni haradasa gördüyümü xatırlamağa başlamışdım. Amma harada? Nə zaman?

Ona dedim:

– Həm hə... həm də yox... Çox yəqin ki, sizinlə rastlaşmışıq, amma kimliyinizi yadıma sala bilmirəm.

Qadın yüngülvari pörtüdü:

– Mən Jüli Lefevrəm.

Həyatım boyu belə sarsıdıcı zərbə almamışdım. Hətta bir anlı-ğına elə bildim ki, indicə yerimdəcə gəbərəcəyəm! Gözlərimin önündəki pərdə ağır-ağır endikcə mənə elə gəlirdi ki, qarşımda qorxunc və dəhşətverici mənzərə açılacaq.

Deməli, bu o imiş! Bu ağcamaya, adi bir qadın sevgilimmiş?! Onunla görüşmədiyimiz bu illər ərzində o, düz dörd qız anası olubmuş! Bu qız uşaqları da elə anaları kimi, məndə təəccüb hissi oyadırdılar. Onun ətindən-qanından törəyən bu uşaqlar artıq böyümüşdülər və həyatda özlərinə yer tutmağa hazırlaşirdilər. Buna görə də bir vaxtlar gözoşxayan, nazlı, şux və zərif varlıq olan ana nəzərə alınmırdı. Sanki, onunla dünən ayrılmışdıq və bircə günün içində o, gör nə günə qalmışdı? Axı bu, necə mümkün olmuşdu?

Kəskin ağrıdan ürəyim sıxıldı, yaratdığı varlıqları belə amansız və iyrenc məhvə məhkum edən ana təbiətə qarşı qəlbimdə bir nifrət, etiraz hissi getdikcə artmağa başladı.

Çaşqınlıqla bu qadını süzürdüm. Sonra onun əlindən tutdum və kövrəldiyim üçün gözlərim yaşardı: mən onun itirilən gözəlliyinə, o gözəlin itkisinə yas tuturdum – elə ona görə qarşımdakı şişman qadında onu tanımamışdım.

O da həyəcan içində dedi:

– Görünür, mən çox dəyişmişəm, eləmi? Neyləyim, hər şey keçicidir. Gördüyünüz kimi, mən də ana, sadəcə, örnək bir ana ola bilməmişəm həyatda. Bütün qalan şeylərə isə «əlvida» deməklə son qoymuşam! Əvvəllər də düşünürdüm ki, bir gün rastlaşacaq olsaq, məni tanımazsınız! Elə siz də dəyişmişiniz! Əvvəlcə elə sandım ki, yanılmışam, çünki saçınız tamam çallaşmış. Halbuki aradan cəmi on iki il ötüb! On iki il! Böyük qızımın artıq on yaşı var.

Mən böyük qıza nəzər saldım. Hətta onda bir vaxtlar anasında olan cazibədarlıqdan hələlik tam formalaşmamış, dumanlı bir əlamət də tapdım. Həmin an ömür mənə üfəqə üz tutan sürət qatarnı xatırlatdı.

Mezon-Lafitə çatdıq. Keçmiş sevgilimin əlini öpdüm. Könlünü almaqdan ötrü ona ən adi sözlərdən başqa bir şey tapıb deyə bilmədim. Möhkəm sarsıldığım üçün dilim söz tutmurdu.

Həmin axşam evdə yalnız oturarkən uzun-uzadı özümü güzgüdə gözdən keçirdim. Əvvəlki görkəməmi – qara bığımı, şəvə kimi saçlarımı, qırışsız üzümü xatirimdə canlandırıdım. İndi mən tamam qocalmışdım. Əlvida, ey həyat!

*«Jil Blas»ın 18.03.1884-cü il sayında
Monfrinyoz imzasıyla çap olunub.*

SƏRGƏRDAN

Kann ilə Napul arasında uzanan dərədə, uca ağacların kölgəsindəki kurqan tipli qədim qəbrin yanında özünə sığınacaq tapan sərgərdanı mən bir neçə tanışım ilə birlikdə vaxtilə ziyarət eləmişdim.

Oradan geri dönərkən bu cür, yeni dünya malından əl üzən kəslərin vaxtilə xeyli çox, indi isə getdikcə azaldığından söhbət düşdü. Qədim əyyamlarda illərlə inzivaya çəkilən insanları bu yola nələrin, hansı niyyətlərin və ya faciələrin təhrik etdiyini bizlər də anlamaq istəyirdik.

Qəflətən yaxın dostlarımdan biri dilləndi:

– Bir vaxtlar mən bu cür çöl-biyabanda yaşayan bir kişiylə bir qadın tanıyırdım. Qadın, çox yəqin ki, indi də sağdır. Təxminən, beş il öncə o, Korsika sahillərində kimsəsiz bir dağın zirvəsindəki xarabalıqda, həm də ən yaxın insan məskənlərindən on beş, iyirmi kilometr aralıda məskunlaşmışdı. Orada öz qulluqçusu ilə birgə yaşayan bu qadını bir dəfə ziyarət elədim. Davranışlarından onun əvvəllər kübar xanım olduğu hiss olunurdu. Məni çox mehriban və səmimi qarşılasa da, onun həyat tarixçəsindən xəbərsizəm, çünki onda heç nə öyrənə bilmədim.

Kişinin acı taleyi barədə isə danışacaq sözüm var.

Dönüb arxanıza baxın: bax, orada, Napuldan geridə və Esterel dağlarının önündəki kimsəsiz, sərt enişli və meşəylə örtülü təpə görünür. Bu mahalda o təpəni «İlanlı dağ» adlandırırlar. Orada, antik və kiçik bir kilsənin xarabalıqları arasında on iki il əvvəl sərgərdan bir kişi yaşayırdı.

Haqqında eşidən kimi ora yollanıb, onunla tanış olmaq qərarına gəldim. Bu məqsədlə bir mart səhəri at belində Kannndan yola çıxdım. Napulda atımı oradakı karvansaraya verib, hündürlüyü yüz əlli, iki yüz metr olan, ətəyi ətirli kollarla örtülü o qəribə konusvari

təpəyə pay-piyada çıxmağa başladım. Orada bitən buxur kollarının ətri o dərəcədə güclü və sərtidir ki, adamın ağılı başından alır, hətta başağrısı verir. Təpəyə qalxan daşlı yollarda hər addımbaşı uzun suilanların çəmənlikdə sürünərək əlüstü gözdən itdiyini görmək mümkündür. Elə buna görə də bu dağın «İlanlı dağ» adlandırıldığını əminliklə söyləmək olar. Bəzən elə günəşli günlər olur ki, yenicə doğulan bala ilanları tapdalamadan təpəyə qalxmaq adamdan böyük ehtiyat tələb edir. Onlar elə sıx qaynaşır ki, yerə ayaq qoymağa qorxursan və adamın qəlbini anlaşılmaz bir təlaş hissi bürüyür: bu hiss suilanların zəhərli olmasından irəli gəlmişdir, sadəcə, ilanların mistik varlıq olmasından qaynaqlanır. Bu dağa çıxarkən bir neçə dəfə mən ətəyində buxur kolları bitən, köksündə ilanlar qaynaşan və təpəsində bir kilsə ucalan adi təpəyə deyil, qədim, müqəddəs və tilsimli zirvəyə çıxdığımı özümə aşılımışam.

Həmin kilsənin qalıqları indi də durur. Ən azından məni inandırmışdılar ki, bu kilsədir. Yerdə qalan məqamlar məni çox da maraqlandırmırdı, çünki bu, dağdan alacağım təəssüratı korlaya bilərdi.

Deməli, belə: bir mart səhəri mən sözü gedən təpədən hər yanı seyr eləmək üçün yuxarı qalxırdım. Lap yüksək nöqtəyə qalxanda oradakı divar qalıqları arasında oturan bir adam gördüm. Yaşı uzaqbaşı qırx beş olardı. Saçı tamamilə çallaşsa da, saqqalı hələlik şəvə kimiydi. O, dizlərinin üstündə yumaq şəklində yatan pişiyini sığallayırdı və deyəsən, məni heç saya salmırdı. Mən xarabazarlığın başına dolandım; divar qalıqlarının bir küncündə bu adam quru budaqlardan, samandan və otdan özünə sığınacaq düzəlmişdi. Oralara ötəri göz gəzdirəndən sonra təkrar onun yanına döndüm.

Buradan açılan mənzərə hədsiz gözəl idi! Sağ cinahda Esterel dağlarının şiş ucları görünürdü. Onların arxasında, ta İtaliyanın saysız-hesabsız körfəzlərlə dolu sahillərinə qədər göz işlədikcə mavi dəniz baş alıb gedirdi. Kannın tam qarşısında yastı və yamyaşıl Leren adaları gözə dəyirdi. Suda üzürmüş kimi görünən bu adalardan nisbətən uzaqdakında dişli qüllələrə malik uca və qədim bir qala göylərə baş çəkirdi. Sahil boyunca ağappaq boyunbağı tək uzanan villalar və şəhərciklər yaşıllığa qərç olmuşdu. Uzaqdan baxdıqda bunlar çəmənliyə düzülmiş ağ yumurtaları xatırladırdı. Üzərlərində yüksələn Alp dağlarının zirvələri isə yayın ortasında da dümağ qarlı örtülü olurdu.

Özümdən ixtiyarsız dilləndim:

– İlahi, gözəlliyə bir bax!

Sərgərdan adam başını qaldırıb:

– Haqlısınız, – deyəndən sonra mənə etiraz elədi. – Amma səhərdən axşamacan təkcə bu mənzərəni seyr edəndə o da adamı usandırır.

Aha, danışmağı unutmayan bu adam, deyəsən, axı söhbət eləməyə kimisə axtarırmış! Artıq o, mənim əlimdən heç cür qurtula bilməyəcəkdi.

Həmin gün onunla çox da baş-başa qalmadığım üçün daha çox onun mizantropiyanın¹ hansı növündən əziyyət çəkdiyini öyrənməyə çalışdım. Mənə elə gəldi ki, o, adamların əlindən cana yığılıb, hər şeydən doyub-usanıb, heç nə könlünü açmır, oxşamır, özünə və çevrəsindəkilərə qarşı açıqca nifrət bəsləyir. Yarım saatlıq söhbətdən sonra biz ayrıldıq. Bir həftə sonra təkrar ora yollandım, o biri həftə yenə. Bu səfərlərdən sonra hər həftə ona baş çəkməyim bir adət halını aldı və ötən iki ay ərzində onunla əməlli-başlı dostlaşdıq.

May ayının sonlarında bir axşam mən əlverişli məqamın yetişdiyinə qərar verdim: özümlə yemək-içmək götürüb, İlanlı dağdakı o sərgərdan dostumun yanına yollandım.

Rayihə dolu bir axşam idi: bu havaya həm cənub bölgəsində yetişdirilən çiçəklərin qoxusu, həm də qadınların vücutlarına və paltarlarına vurduqları ətirlər hopmuşdu. Belə axşamlarda portağal ağaclarının hər tərəfi bürüyən xoş ətri hamıda, hətta ahıl qocalarda da qəlb çırpıntılarını artırır, insanı sevməyə, sevlməyə səsəyir.

Sərgərdan dostum məni görünməmiş sevinc hissiylə qarşıladı və mənimlə bir süfrəni paylaşmaqdan məmnunluq duydu.

Çoxdan bəri dilinə şərab dəyməyən bu adamı içməyə razı saldım. İçən kimi dili açıldı, keçmiş günlərindən söz saldı. Bəlli oldu ki, əvvəllər o, daim Parisdə yaşayıb, həm də hər cür sıxıntıdan uzaq bir ömür sürüb. Bu yerdə mən qəfil bir sualı ona ünvanladım:

– Bəs necə oldu ki, sonradan buranı, bu dağ başını özünüze məskən seçdiniz?

O, düşünüb-daşınmadan dedi:

– Bilirsiniz, sonralar həyatımda insan üçün ağır sayılacaq ciddi bir sarsıntı yaşadım. İndi onu sizdən gizlətməyimin elə bir mənası yoxdur. Bəlkə də, danışsam, buna görə sizin də ürəyinizdə mər-

¹ *Mizantropiya* – insana nifrət

həmət hissələri oyanar. İndiyədək bu barədə heç vaxt heç kimə söz açmamışam. Ona görə də başqalarının bu barədə nələr düşünüb, nələr deyəcəyini öyrənmək istəyirəm.

Mən Parisdə doğulub təhsil almışam, bütün ömrüm orada keçib. Ata-anamdan bir neçə min franklıq renta miras qalmışdı, tanışlıq sayəsində ortabab və sakit bir işə düzəlmişdim. Yəni subay bir adam üçün kifayət qədər zəngin sayılacaq şəraitə malik idim. Əslində, mən gənclik dövrümdən sərbəst subaylıq həyatı sürmüşəm. Bunun nə demək olduğunu, yəqin ki, bilirsiniz. Ailəsiz və əyləncə dolu bir həyat sürürdüm, heç vaxt evlənməyəcəyimi qət elədiyimdən üç ay biriylə, altı ay digəriylə yaşayırdım. Bəzən də tam bir ilimi məşuqəsiz başa vurur, cinsi ehtiyaclarımı asanlıqla ələ gələn, yəni bədənini pula satan qadınların hesabına ödəyirdim.

Bu cür adi və bəlkə də, bəsit həyat tərzi mənə sərf edirdi, çünki bütün bunlar dəyişimlərə hədsiz aludəliyəmə və kef-damaqla yaşamağıma uyğun idi. Günlərimi bulvarlarda, teatrlarda, kafelərdə, daim camaat arasında keçirirdim. Elə başqaları da öz həyatlarını belə, yəni axında batıb-çıxan mantar parçası kimi keçirirlər, onların da dünyaları sırf Parislə bağlıdır, başqa birisinə könül bağlamadıqlarından heç bir qayğı və dərd yaxalarını tanımır. Bir sözlə, mən kefin istəyən bir oğlan idim, nə gözə dəyən üstünlüklərim vardı, nə də böyük nöqsanlarım. Özümə qarşı da sən deyən düşkün deyildim. İyirmi ilə qırx yaş arasındakı illər beləcə, yəni ciddi hadisələrdən uzaq, haradasa ildırım sürətiylə ötüb-keçdi. Qaynar Paris həyatının dəli-dolu axarında keçən o yeknəsəq illər özlərindən sonra könlümdə heç bir parlaq xatirə və ya iz buraxmadı. O uzun və şən görünən, bayağılıq dolu illər boyunca elə hey yeyib-içirsən, boş-boş hırıldayırsan, dada və ya öpə biləcəyin hər şeyə dodaqlarını uzadırsan. Əslinə qalanda isə heç nəyə doğru can atmırsan, eləcə yerində sayırsan! Gənclik öz yerini qocalığa verir, sən isə başqalarının həyatda nail olduğu hər şeydən məhrumsan: nə bir dayağın var, nə bir həyanın, nə bir evlilik, qohumluq və ya ailə bağın var. Heç doğru-dürüst dostların da yoxdur!

Nə isə... özüm də hiss eləmədən mən qırx yaşına doldum və bu əlamətdar hadisəni bahalı kafelərin birində gen-bol süfrə arxasında qeyd elədim. Bu dünyada yalnız idim və öz ad günümü bu cür yalnızlıq içində qeyd eləməyim mənə çox məzəli gəlirdi.

Yeməyi yeyəndən sonra fikrə daldım: buradan çıxıb hara gedim? Əvvəlcə teatra, sonra isə bir vaxtlar hüquq təhsili aldığıım Latın məhəlləsinə baş çəkmək keçdi ürəyimdən. Bütün Parisi pay-piyada gəzməklə qarşıma çıxan pivəxanaların birinə girdim. Oralarda xidmətçilər, adətən, cavan qızlar olurdular.

Masama baxan ofisiant qız cavan, suyuşirin və güləyənin biriydi. Mənimlə gillətməsi barədə təklifimi həvəslə qəbul elədi, önümdəki yerdə oturub, çox şeylər vəd edən baxışlarını mənə zillədiyi vaxt, yəqin ki, o, qarşısındakı kişinin nə yuvanın quşu olduğunu heç ağılına da gətirmirdi və ya bunu düşünəcək vaxtı yox idi. Son dərəcə ağbəniz, sütül, hətta çox sütül bir sarışın idi bu qız. Dar korsajının altından görünən tarım və pənbə təni göz oxşayırdı. Bu cür xanımlar üçün nəzərdə tutulan bir xeyli komplimenti işə salandan sonra düşündüm ki, əslində, bu qədər tərifə, həqiqətən də, layiq olan bu gözəlçəni özümlə aparsam və qırx yaşımı onunla bir yerdə qeyd eləsəm, heç də pis olmaz.

Onu yola gətirmək həm tez baş tutdu, həm də asan. Bildirdi ki, artıq iki həftədir... bir kimsə ilə oturub-durmur... ona görə də işdən sonra tanışlığımızı qeyd etmək üçün haradasa Mərkəzi bazarın həndəvərindəki kafelərin birində şam yeməyini mənimlə etməyə hazırdır.

Pivəxana müştərisini aldatmaq üçün qadının ağılına nələr gəlib-gəlməyəcəyini öyrənmək və aldadılacağımı nəzərə aldığıım üçün bütün axşamı onun işlədiyi yerdə gözləməyə məcbur oldum.

Elə mən özüm də son bir-iki ayı yalnız idim və az sonra məşuqəm olacaq bu gözəl xanımın içki masaları arasında necə şuxluqla dolaşdığına göz qoya-qoya düşünürdüm ki, bəlkə, elə onunla müəyyən bir müddətə münasibət qurdum. Onu da unutmayın ki, bu danışdığıım əhvalat parisli biri üçün alışılmış, adi bir şey sayılır.

Açıq-saçıqlığıımı mənə bağışlarsınız, hər halda. Şairanə məhəbbəti dadan hər kəsi qarşısındakı varlığın keyfiyyətləri maraqlandırdığıından o, qadını, bir növ, qəssab dükənində kabablıq ət seçən müştəri kimi gözdən keçirir.

Nə isə... birlikdə onun evinə yollandıq, çünki öz yatağıım mənədən ötrü müqəddəs bir yer idi. Hər hansı kasib və işləyən qadın kimi bu xanım da adi bir binanın altıncı mərtəbəsində ucuz, amma təmiz bir otaq kirayələmişdi özünə. Orada mən kefiniz istəyəni iki saat keçirdim. Qadın son dərəcə xoş və şux birisi çıxdı.

Getmək istəyəndə yataqdan durub məni yola salmadı. Mən də bir daha görüşəcəyimizi bildirməklə buxarıya yanaşdı, bu cür intim əlaqələr üçün bəxşişi ora qoymaq istədim. Özümdən xəbərsiz baxışlarım orada şüşə qapaqlı saata, çiçəklərlə dolu bir cüt vazaya və iki şəkə sataşdı. Şəklin biri şüşə üzərinə köçürülən və «dagerrotip» adlanan çox köhnə üslubda hazırlanmışdı. Bir anlığa ona sarı əyilməklə mən çaşqınlıqdan yerimdə qurudum: bu, mənim həyatımda çəkdiyim ilk fotosəkil idi və hələ Latın məhəlləsində yaşadığım tələbəlik illərimdə çəkilmişdi.

Şekli əlimə alıb diqqətlə baxmağa başladım. Yox, mən zərəcə yanılmamışdım... Az qaldım dəli kimi qəhəqəhə çəkim, çünki hər şey son dərəcə çaşdırıcı və məzəli gəlmişdi mənə. Qadından xəbər aldım:

– Bu cənab kimdir belə?

Qadın belə cavab verdi:

– Mənim atamdır. Amma onun üzünü heç vaxt görməmişəm. Şekli mənə verən anam, bəlkə, bir vaxt işimə yarayar deyər onu qorumağı tapşırmışdı.

Bir anlığa susan qadın gülərək:

– Amma bunun nə işimə yarayacağını hələlik anlamıram. Çətin ki atam məni itirib-axtara, – dedi.

Ürəyimin döyüntüləri dördnala çapan, yüyənlərini gəmirən kəhər atın tappılıtlarını xatırladırdı. Nə etdiyimi özüm də anlamadan buxarının üstünə qoyduğum şəklin üzərini cibimdən çıxardığım iki ədəd yüzfranklıqla örttdüm. Otağı dəli kimi tərək edəndə isə uca səslə:

– Tezliklə görüşmək ümidiylə, əzizim! Tezliklə! – dedim.

O isə əvəzində: «Çərşənbə axşamınacan», – cavabını verdi.

Sonra mən qaranlıq pilləkənlə əlhavasına enməli oldum. Bina-dan çıxanda yağış çisələdiyini gördüyüm üçün qarşıma çıxan ilk döngəyə buruldum.

Hara getdiyimi heç özüm də bilmirdim, çaşqındım, sarsılmışdım, yaddaşımı ələk-vələk etməklə girinc idim. Heç belə də şey olar yəni? Hə-ə, xatırladım: bir dəfə gəzdiyim qızlardan biri ayrılıandan, təxminən, bir ay sonra uşağa qaldığını məktubla mənə bildirmişdi. Həmin məktubu onda ya cırmış, ya yandırmış, həmin qızı isə həmişəlik yaddaşımın silmişdim. Yox, gərək mən o buxarının üstündəki qadın portretinə də diqqətlə baxaydım. Amma baxsam belə,

onu tanıyardımmı ki? Hər halda, rəsmdəki qadın indi yaşlı bir qarı olacaqdı.

Dəniz kənarına gəlib yetişdim. Bir skamyada əyləşdim. Yağış kəsmək bilmirdi. Hərdən çətirli adamlar ötürdü yanımdan. Həyat özünün ən alçaq və iyrenc tərəflərini mənə açmışdı: kədərlə, xəcalətlə, istəyərkədən və ya istəmədən işlənən əclafliqlarla doluydu o.

Mənim qızım! Doğrudanmı, mən doğma qızımınla eyni yatağa girmişdim?.. İndi nəhəngdi, qaranlıqdi, kirliydi, dərdliydi, bədbindi gözümdə Paris!.. Onun arxadan cəftələnen qapılarının arxasında hansı iyrenc əməllər işlənmirdi, görəsən?! Hər cür pozğunluq, qan qohumları arasında intim əlaqələr, azyaşlıların zorlanması... Körpülərin altında min bir hoqqadan çıxanlar barədə şayiələri xatırladım bu ara... Bəs mənə nə oldu ki, özümdən xəbərsiz və heç istəmədən o yaramazlardan daha betər vəziyyətə düşdüm axı?! Necə oldu ki, doğma qızımınla əlaqəyə girdim?!

Az qalardım özümü çaya atım. Aqlım yerindən oynamışdı! Sübh açılana kimi küçələri dolaşdım, sonra evə gəlib, dərin-dərin fikirlərə daldım.

Bunun ardınca doğru hesab etdiyim işə girişdim: hansısa bir dostumun adından notarius müraciət elədim, anasının bu qıza təxmin olunan atasının portretini hansı şəraitdə verdiyini öyrənməyi ona tapşırıdım.

Notarius dediklərimi yerli-yerində icra elədi. Sən demə, ölüm ayağında ikən qadın bir keşişin şahidliyi ilə qızına atasının kim olduğunu etiraf edibmiş.

İş bu yerə çatanda mən, guya, həmin o naməlum dostuma (əslində, özümə!) məxsus varidatın yarısını, təxminən, yüz qırx min frankı, sadəcə, renta haqqından yararlanmaq şərtiylə qızımın adına keçirtdim. Sonra işə yerimdən istefa verdim. Ona görə də indi bax buradayam. Sahil boyunca veyllənərək gəlib bu təpəyə çıxdım və hansısa müddətə buranı özümə məskən seçdim.

– Deyin, şəxsən siz mən və əməllərim barədə nələr düşünürsünüz?

Mən əlimi ona sarı uzadıb dedim:

– Siz lazım olanı etmişiniz. Bəlkə də, bir başqası acı taleyin ona vurduğu bu qorxunc zərbəni çox da ciddi saymazdı.

Sərgərdan dilləndi:

– Bunun fərqi deyəm. Amma yaxşı ki, o ara aqlım azmadı. Görünür, qəlbimdə hələ də həssas tellər yerli-dibli məhv olmayıbmiş. Ona görə də o vaxtdan bəri mən iman sahibləri cəhənnəmdən qorxduqları tək Parisdən qorxuram. Onda tamamilə sarsılmışdım, kütləşmişdim, elə bil ki, küçəylə gedərkən qəflətən bir kirəmit təpəmə düşmüş və məni keyləşdirmişdi. Son vaxtlar vəziyyətim nisbətən yaxşılaşmağa üz qoyub.

Mən ondan ayrıldıqdan bir müddət sonra da eşitdiyim hekayətin təsirindən çıxa bilmədim.

O gündən sonra biz cəmi iki dəfə görüşmüşük, çünki mən may ayından sonra cənub səmtə getməməyə çalışıram.

O birisi il təkrar İlanlı dağa yollansam da, o sərgərdan tanışımı nə gördüm, nə də sorağını ala bildim.

Bu da oldu mənim o çöl-biyabandakı tanışım barədə hekayətim.

«Jil Blas»ın 26.01.1886-cı il sayında çap olunub.

QOL

Sen-Kluda baş vermiş sirli cinayət barədə öz fərziyyələrini açıqlayan müstəntiq cənab Bermüteni hamı əhatəyə almışdı. Son bir ayda bu əsrarəngiz cinayət bütün Parisi tələşə salmışdı, çünki heç kim heç nəyi və heç hara yoza bilmirdi.

Buxarıya söykənərək, fikirlərini ayaq üstə, həm də ayrı-ayrı dəlillərlə ortaya qoyan cənab Bermüte həmsöhbətlərinin versiyalarını dəyərləndirsə də, hələlik bunlardan hər hansı nəticə çıxartmağa tələsmirdi. Bir neçə qadın yerindən qalxıb irəli gəldi. Onlar baxışlarını məhkəmə məmurunun dəlillərə söykənən tutarlı sözlər söyləyən dodaqlarından ayırmırdılar. Dərin maraq hissi, adətən, qadınların varlığına aclıq duyğusu qədər hakim kəsilə bilir. Ona görə də bu xanımlar dəhşətli məqamları öyrənməkdən ötrü həm dərin təşviş, həm də sonsuz maraq hiss edirdilər.

Araya bir dəqiqlik sükut çökdükdə həmin qadınların biri və ən çox rəngi avazıyanı dilləndi:

– Bu dəhşətdir. Bunda fəvqəltəbii nəşə var. Ona görə də bu sirrin üstünü heç kim və heç vaxt açma bilməyəcək.

Müstəntiq ona sarı döndü:

– Haqlısınız, xanım, çox yəqin ki, bu sirri açmaq heç kəsə nəşib olmayacaq. Amma işlətdiyiniz o «qeyri-təbii» sözünün baş verənlərə heç bir dəxli yoxdur. Çünki biz yetərincə dəqiq düşünülmüş, böyük məharətlə icra olunmuş və üstü kifayət qədər qalın sirr təbəqəsi ilə örtülmüş cinayətlə üz-üzəyik. Elə ona görə də bu cinayətin səbəblərini açmaqda acizik. Amma əvvəllər də bir dəfə mən oxşar bir işi araşdırmışam və o zaman da həmin hadisədə, həqiqətən, fantastik bir qüvvənin əli olduğu düşünülürdü. Həmin cinayətə hər hansı aydınlıq gətirmək imkanımız olmadığından biz onun araşdırılmasına xitam vermişdik.

Qadınlar eyni vaxtda və bir anda dilləndikləri üçün, az qala, xorla xahiş elədilər:

– O əhvalatı bizə danışın da.

Önemli bir sirdən xəbərdar biri kimi müstəntiq cənab Bermüte gülümsünərək bunları nağıl elədi:

– Amma inanın ki, şəxsən mən bu əhvalatda hansısa fəvqəltəbii qüvvənin iştirakını bir an da ağılıma gətirməmişəm. Çünki həmişə ancaq və ancaq real yozumlara inanıram. Ona görə də əgər biz «fəvqəltəbii» sözünün nəzərdə tutulduğu mənada «anlaşılmaz» kəlməsini işlətsək, siz hər şeyi asanlıqla anlayarsınız. Ən azından haqqında söz açmaq istədiyim əhvalatda məni ən çox həyəcanlandıran ikincidərəcəli məqamlar və ya cinayətə hazırlıq mərhələsi idi.

Hər şey aşağıdakı kimi baş vermişdi.

O vaxtlar mən yüksək dağların ətəyində, gözəl mənzərəyə malik, qarlı örtülü Ayaçço şəhərçiyi məhkəməsində müstəntiq vəzifəsində çalışırdım. Orada araşdırdığım cinayətlər əsasən qan davaları ilə bağlı olurdu. Hərdən maraqlı, son dərəcə dramatik, amansız və qeyrət-namus cinayətləri ilə rastlaşırdım. Bəzən elə işlərlə qarşılaşırdım ki, onlar zaman-zaman səngisə də, heç vaxt sönmür, sonsuz hiyləgərliklə və cürətlə, su yerinə axan qanla, yüz il sürən kinlə özünü bürüzə verirdi. Orada keçirdiyim o iki il ərzində mən korsikalıların elə hey qanın qanla yuyulması barədə özlərinə aşıladiqları və hər hansı təhqirin acığını təkcə ona yol verəndən deyil, həm də onun bütün nəslindən, doğmalarından çıxmaq adəti barədə eşidirdim. Qocalara, uşaqlara, hətta uzaq qohumlara belə acımayan bu ənənə ilə bağlı o qədər faktlar eşitmişdim ki, onlardan baş-beynim şişmişdi.

Günlərin bir günü mən bir ingilisin bir neçə illiyinə körfəzin daxili hissələrində yerləşən kiçik villanı kirayələdiyini və hələ Marseldə ikən tapdığı fransız nökeriylə orada məskunlaşdığını öyrəndim.

Aradan bir müddət ötəndən sonra bu ingilis yerli əhalinin diqqətini özünə cəlb elədi, çünki o, evdən, sadəcə, ova və ya balıq ovuna gedəndən-gedənə bayıra çıxırmış.

Heç kəslə kəlmə kəsməyən, şəhərdə hələm-hələm gözə dəyməyən bu qəribə adam hər səhər bir-iki saatını karabindən sərrast atəş açmaq məharətini artırmağa sərf edirmiş.

Onun barəsində xeyli şayiə yayılmışdı. Bəziləri deyirdi ki, bu adam siyasi baxışları üzündən doğma vətəninə tərək etməyə məcbur olmuş yüksək vəzifəli şəxsdir. Digərləri isə qorxunc cinayət işlədiyi üçün onun buralarda gizləndiyini güman edirdilər. Hətta həmin cinayətin tükürpərdici təfərrüatlarından söz edənlər də tapılırdı. Məhkəmə müstəntiqi kimi mən vəzifəmə uyğun, özünü ser Con Rouell kimi təqdim edən bu cənab barədə bilgi toplamağa çalışsam da, bundan heç nə çıxmadı.

Bu adamı ciddi müşahidə altında saxlamaq qərarına gəlsəm də, nədənsə, onun hər hansı şübhəli davranışlarına heç rast gəlmədim.

Amma hər şeyə rəğmən, ingilis cənab barədə şayiələr səngimək bilmir, əksinə, artırdı. Şəxsi tanışlıq qurmaqdan ötrü mən vaxtaşırı onun villasının ətrafında ov etmək qərarına gəldim.

Əlverişli girəvəni xeyli gözləməli oldum. Bir dəfə bu cənabın dayandığı yerin lap yaxınlığındakı bildirçini vurub yerə saldım və itim şikarı mənə gətirən kimi, onu götürüb ser Con Rouellə uzatdım, üzrxahlıq etməklə vurduğum quşu məndən qəbul etməsini dilədim.

Son dərəcə uca boyu və enli kürəyi olan bu adamın kürən saç-saqqalı onu, bir növ, üzüyola və sivil Herkulesə bənzətməkdəydi. Davranışlarında britaniyalılara məxsus özündən razılıqdan da heç bir əsər-əlamət hiss olunmurdu. Göstərdiyim alicənablığa görə o, mənə fransızca, amma aşkar ingilis şivəsiylə uzun-uzadı təşəkkür elədi. Sonrakı bir ay ərzində onunla beş-altı dəfə kəlmə kəsmək imkanım yarandı.

Bir axşam villasının yanından keçəndə onun bir stulda üzü söykənəcəyə sarı oturub qəlyan tüstülətdiyini gördüm. Onu sayğı dolu təzimlə salamladığım üçün ingilis məni bir parç pivə içməyə dəvət elədi. Mən də həmin dəqiqə buna razı oldum.

Məni ingilissayağı ədəb-ərkanla qarşılayan ev sahibi Fransanı və Korsikanı ağızdolusu öyəndən sonra bildirdi ki, ölkəmizə və bizim sahillərə valeh olub.

Həmin vaxt mən son dərəcə ehtiyatla və aşkar maraqla ona həyatı, həyatdakı məqsədləri barədə suallar ünvanladım. Bu sualları tam səmimiyyətlə cavablayan həmsöhbətim Afrikaya, Hindistana və Amerikaya səfərlərindən mənə söz açdı. Sonra gülərək bunu əlavə elədi:

– Həyatda başıma çox macərələr gəlib. *Oh, yes!*

Sonra mən söhbəti ov mövzusunda gətirəndə ingilis begemot, pələng, fil, hətta qorilla ovlamağın təfərrüatlarından mənə xeyli maraqlı şeylər anladı. Təəccübümü gizlətmədən:

– Amma bunlar çox təhlükəli heyvanlardır! – dedim.

O gülümsündü:

– Yox, canım! Ən dəhşətli varlıq – insandır.

Bunu deyəndən sonra bu yekəpər ingilis özündənrazı halda hırıldadı:

– Mən insan ovunda da olmuşam.

Öz tufənginin xüsusiyyətlərindən söz salandan sonra o ən müxtəlif tufənglərdən ibarət kolleksiyası ilə tanışlıq üçün mənə evə dəvət elədi.

Onun qonaq otağının divarları üzəri qızılı sapla işlənmiş qara ipəklə üzlənmişdi. Qara parça fonundakı iri, sapsarı güllər adamın gözlərini qamaşdırırdı.

Ev sahibi dedi:

– Bu, yapon parçasıdır.

Bu ara divardakı ən iri pannonun ortasındakı qəribə əşya diqqətimi özünə çəkdi. Dördkünc qırmızı məxmərin üzərində tünd rəngli bir şey qaralmaqdaydı. Yaxınlaşıb baxdım: bu, qol idi, bir insan qoluydu. Yəni bir skeletin ətdən təmizlənmiş, ağaran əli yox, məhz qurduğu üçün əti qaralan, dırnaqları saralan, kəsikdən əzələləri sezilən, üzərində laxtalanmış qan ləkələri qatılaşdığı üçün çamır rənginə çalan bir qol idi. Həm də ki, onun said sümüyü, sanki, balta ilə endirilən tək zərbə ilə təxminən, ortadan qırılmışdı.

Biləyin ətrafına sarılan ağır dəmir zəncir, sanki, bu kirli qola pərçimlənmişdi, bitişmişdi. Üstəlik, zəncirin asıldığı halqa elə möhkəm görünürdü ki, tam arxayınqla ondan fil də asmaq olardı.

İngilisdən soruşdum:

– Bu nədir belə?

– Bunun sahibi – mənim ən qatı düşmənim olub. Amerikadan gəlmişdi. Qılıncla kəsilən bu qolun dərisi sivri daşla soyulandan sonra düz bir həftə günəş şüaları altında qurudulub. O-o! Məndən ötrü bu qol çox dəyərlidir.

Hər halda, azman bir insana məxsus olmuş bu qola, bu insan əzasına toxundum. Onun kifayət qədər uzun barmaqları nəhəng vətərlərdən asılmışdı və üzərlərində hələ də dəri parçaları gözə

dəyirdi. Bu dərisi soyulmuş qola baxmaq adamdan ürək istəyirdi və aydın məsələdir ki, vaxtilə bunun arxasında vəhşi bir intiqam olayı dayanmışdı.

Dedim:

– Yəqin ki, bunun sahibi çox güclü adam imiş.

İngilis tam ciddiyətlə dilləndi:

– O-o! *Yes*. Amma mən ondan daha güclü çıxdığım üçün onu bu zəncirlə bu divara mənğirləmişəm.

Onun zarafat etdiyini düşünüb dedim:

– Amma bundan belə zəncirə ehtiyac qalmır, çünki bu əl daha heç hara qaçan deyil.

Ser Con Rouell ciddi şəkildə:

– Bu qol həmişə qaçmağa fürsət axtarır. Odur ki zəncirlənməyi vacibdir, – dedi.

Qarşımdakı cənabı diqqətlə süzərək öz-özümdən soruşdum: «Yəni bu adam, doğrudan, dəlidir, yoxsa mənimlə məzələnir?!» Amma ingilisin sifəti hələ də son dərəcə sakit və nəcib təsir bağışladığından söhbəti dəyişdim və onun tüfənglərini tərifləməyə başladım.

Evlə tanışlıq əsnasında masada və etajerdə istənilən an atəş açmaq üçün hazır duran üç ayrı tapançanı görəndə anladım ki, bu adam özünə qəsd olunacağını gözlədiyindən daim qorxu altında yaşayır.

Sonralar bir neçə dəfə ona baş çəkdim və daha buna bir ehtiyac duymadım. Yerli əhalinin də ona olan marağı öləzidi və hamı bu ingilise adi sakit kimi baxmağa başladı.

Aradan bir il ötdü. Bir noyabr səhəri ingilisin nökrəri gəlib mənə xəbər verdi ki, bu gecə ser Con Rouell qətlə yetirilib. Yarım saat sonra mən polis komissarının və jandarm kapitanının müşayiəti ilə ingilisin evinə baş çəkdim. Çaşqınlıq içində olan nökrər qapının kənarında oturub zülüm-zülüm ağlayırdı. Əvvəl-əvvəl nökrərdən şübhələnsəm də, sonradan onun günahsızlığı sübuta yetirildi.

Cinayətkar isə tapılmadı ki, tapılmadı. Ser Conun qonaq otağına girəndə mən otağın düz ortasında kürəyi üstə uzanmış meyit gördüm. Onun əynindəki jilet cırılmış, bir qolu isə qoparılmışdı. Bütün detallar burada amansız çarpışma getdiyinə dəlalət edirdi.

İngilisi boğmuşdular! Onun qaralıb şişən və qorxunc hala düşən sifətində sonsuz dəhşət ifadəsi donmuşdu. Qıcanmış dişlə-

rinin arasında nəşə vardı. İtiuclu metal alətlə vurulan beş yüngül yaradan boyun-boğazı al-qana bələnmişdi.

Bir qədər sonra həkim də gəldi. Meyit üzərindəki əl izlərini araşdırandan sonra o, qəribə bir fikir söylədi:

– Çox yəqin ki, onu boğan bir skelet imiş.

Kürəyimdə soyuq bir gizilti dolaşdı və mən istər-istəməz o dərisi soyulmuş vahiməli qolun, adətən, asıldığı divara baxdım. Qol orada yox idi, onu mənqirləyən zəncir isə qırılmışdı.

Meyitə sarı əyildikdə mən onun qıcanmış dişlərinin arasında o yoxa çıxan ələ məxsus bir barmağın ikinci büküşdən qoparılmış, bəlkə də, gəmirilərək üzölmüş yarısını gördüm.

İstintaqa başlasaq da, bundan heç bir nəticə çıxmadı. Qapıya, pəncərəyə, masaya, şkafa xətər toxunmamışdı. Evi qoruyan bir cüt it hadisədən duyuq düşməmişdi.

Nökərin ifadələri isə aşağıdakılardan ibarət idi.

Son bir ay onun sahibi həyəcanlı görünürmüş. Aldığı çoxsaylı məktubları oxuyub yandırırmiş. Vaxtaşırı qamçısını götürüb xüsusi amansızlıqla, hətta dəlicəsinə o, divardan asılan və cinayətdən dərhal sonra ortadan qeyb olan qurumuş əli döyürmüş. Gecələr gec yatan bu adam qapı-pəncərəni möhkəm bağlayırmiş. Silahlarını həmişə hazır saxlayan bu cənab gecənin bir ələmi uca səslə danışar, sanki, kiminləsə höcətləşərmiş.

Nəyə görəsə məhz cinayətin törəndiyi gecə onun yataq otağına səssizlik hakim imiş və səhəri gün pəncərəni açan nöker, ser Conun ölmüş olduğunu görüb. Bu cinayəti kimin etməsiylə bağlı isə nöker heç kəsdən şübhələnmirdi.

Məhkəmə və polis məmurlarına mən mərhumla bağlı bildiklərimi anladım. Adanın ərazisində ciddi axtarış işləri aparılsa da, heç bir nəticə əldə olunmadı.

Amma bu cinayətdən üç ay sonra bir gecə mən dəhşətli yuxu gördüm. Həmin o qorxu saçan qol, eynilə bir əqrəb və ya qara hörümçək kimi, mənim evimin pərdələrində, divarlarında dolaşırdı. Üç dəfə yuxudan oyanıb, təkrar yuxulasam da, hər dəfə o iyrenc qolun əl barmaqlarını tərptəməklə mənim otağımda ora-bura qaçdığını gördüm.

Həmin gecənin səhəri həmin qol ser Con Rouellin məzarının üstündə tapıldığı üçün onu gətirib mənə təhvil verdilər. Hər hansı

qohum-əqrəbası tapılmadığından ingilis Ayaççodakı məzarlıqda torpağa tapşırıldı. Tapılan əlin şəhadət barmağı yox idi.

Bax belə, xanımlar, bu da sizin üçün əhvalat. Başqa heç nə deyə bilmərəm.

Hekayətdən sarsılan qadınların rəngi ağarmışdı, əl-ayaqları titrəyirdi. Onlardan biri uca səslə dedi:

– Amma bu danışdıqlarınız olayın çözümlü və ya izahı deyil ki! Əgər orada, o vaxt nə baş verdiyini bizə açıb söyləməsəniz, bu gecə gözümlüə yuxu gətməyəcək.

Gülümsünən məmur ciddi halda dedi:

– Xanımlar, bunu etsəm, əksinə, mən sizin yuxunuza haram qatmış olaram. Şəxsən mən düşünürəm ki, həmin o qolun əsl sahibi ölməyibmiş və gəlib qalan əliylə digər əlini dardan qurtarıb. Amma bunu necə etdiyi barədə mən heç nə bilmirəm. Bu da, bir növ, vendettadır.

Qadınlardan biri mızıldandı:

– Yox, bu mümkün deyil. Bunda başqa nə isə varmış.

Məhkəmə məmuru gülümsəyərək söhbəti yekunlaşdırdı:

– Mən axı əvvəldə də dedim ki, açıqlamalarım sizi qane etməyəcək.

«Qolua»nın 23.12.1883-cü il sayında çap olunub.

ROZALİ PRÜDAN

Həqiqətən də, bu işdə necə gizli bir sirr varsa, onu nə məhkəmə iclasçıları, nə məhkəmə sədri, nə də prokuror anlaya bilməmişdi.

Cavan qız Prüdan (Rozali) Mant şəhərində yaşayan Varambo ailəsinin qulluqçusuydu və hamilə olduğunu öz sahiblərindən gizlətməklə bir gecə evin mansarda qatında doğduğu körpəni qətlə yetirmiş və bağçada torpağa gömmüşdü.

Qulluqçuluq edən qadınlar arasında bu cür uşaq qatillərinə tez-tez rast gəlinməyə də, bu işdəki bir məqamı heç cür yozmaq mümkün deyildi. Müttəhim Prüdanın otağında aparılan axtarış zamanı doğrulacaq körpəsi üçün Rozalının öz əlləriylə hazırladığı çığa əşyalarına rast gəlinmişdi. Son üç ay ərzində qadın bunları gecələr uzun şam işığında özü biçib-tikmiş, hazırlamışdı. Maaşının bir hissəsini şamlara xərclədiyini isə dükançı da təsdiqləmişdi. Hamilə olduğunu etiraf etdiyi mamaça ona dəyərli məsləhətlər vermiş, doğuşun qəflətən, yəni yaxınlıqda yardım istəyəcək kimsə olmadan başlayacağı zaman nə edib-etməyəcəyini gənc qadına başa salmışdı. Üstəlik, Varambo ailəsi əxlaq məsələlərinə çox ciddi yanaşdığından mamaça, Prüdanın işdən qovulacağı təqdirdə işsiz qalmaması üçün ona Puassidə bir iş yeri də tapmışdı.

Əyalətdə mülk sahibi olan ev sahiblərinin hər ikisi – ər ilə arvad məhkəmədə iştirak edirdi: ailələrinə ləkə yaxan bu fahişənin davranışından onlar necə qəzəblənmişdilər, müttəhimin başının ləngimədən, hətta məhkəməsiz bədənindən ayrılmasını tələb edirdilər, səsləndirdikləri qəzəb dolu ifadələr də sırf ittiham xarakteri daşıyırdı.

Ücaboğlu, yaraşığı, əslən Aşağı Normandiyadan olan müttəhimin dünyagörüşü hələlik tam formalaşmadığından o elə hey ağlayır və bütün ittihamları sükutla qarşılayırdı.

Seyrçilərə elə gəlirdi ki, bu amansız addımı atanda gənc qadın çarəsizmiş, gözlərini qan tutubmuş, çünki tapılan əşyalar onun körpəsini saxlamaq və böyütmək arzusundan xəbər verirdi.

Müttəhimin dilini açmaqdan ötrü məhkəmə sədri daha bir cəhd göstərdi, ondan etiraf sözləri eşitmək üçün qadını inandırdı ki, zala toplaşan bu kişilər onun qətlinə fərman vermək üçün heç də uyğun məqam axtarmırlar, əksinə, ona rəhm etməyə də hazırdırlar.

Bu sözlər qadını ürəkləndirdi.

Hakim xəbər aldı:

– Ən əvvəl bizlərə uşağın atasının kim olduğunu söyləyin.

İndiyədək bu sual qarşısında qadın qətiyyətlə susurdu.

Bayaqdan bəri öz qulluqçularını böhtan və ittiham hədəfinə çevirən ev sahiblərini süzən qadın qəflətən dilə gəlmişdi:

– Cənab Varambonun qohumu – cənab Jozef.

Cavabdan diksinən ər-arvad bir ağızdan bağırırdı:

– Yalan deyir! Bu, ola bilməz. Necə də iyrenc iftiradır!

Onları sakitləşdirəndən sonra hakim üzünü müttəhimə tutdu:

– Rica edirəm, davam edin və bunun necə baş verdiyini bizə anladın.

Onsuz da, kimsəsiz olan və üstəlik, ürəyi də qırıldığı üçün bir az da içinə qapılan zavallı qadın bunun ardınca ürəyində yığılıb qalan ağrını-acını ətrafına yığılan, bayaqdan onu qaşqabaqla və düşməni kimi süzən bu yad adamlara, bu rəhmsiz görünən məhkəmə heyətinə açmalı oldu:

– Bəli, o, ötən ilki məzuniyyətini buralarda keçirən cənab Jozef Varambodur.

– Bu cənab Jozef Varambo nə işin sahibidir elə?

– Zati-aliləri, o, unter zabitdir, topçudur. Ötən il yayın iki ayını çalışdığım evdə qonaq qaldı. Gözaltı mənə diqqət yetirməyinə əvvəl-əvvəl bir elə məhəl qoymadım. Sonradan məni yerli-yersiz tərifləməyə, bütün günü böyür-başıma keçməyə başladı, nəvazişlərini əsir-gəmədi. Zati-aliləri, mən də bütün bunlara aldandım. Elə hey deyirdi ki, mən gözələm, mənimlə vaxt keçirməkdən xoşlanırsınız... guya, onun zövqüncəyəm... O da mənim xoşuma gəlirdi... Əlimdən nə gələrdi axı? Mən axı... bu dünyada yapyalqız... tamamilə kimsəsiz biri idim... hər kəs kimi mən də bu sözlərdən muma döndüm. Cənab hakim, mənim dünyada heç kəsim yoxdur... dərdini deyəcək, dərdləşəcək

heç kimsəm... Nə atam, nə anam, nə qardaşım, nə də bacım var! Heç kimsəm yoxdur! Mənə qulaq yoldaşı olanda Jozefi özümə qar-daş bilirdim, düzü. Sonralar o, arxayın söhbətləşə bilmək üçün mənə bir axşamüstü çayın sahilinə dəvət elədi. Mən də getdim... Amma nə biləydim... axı haradan biləydim ki, bu, nə ilə bitəcək? O, mənə qucaqladı... Mən bunu istəmirdim... yox, bunu ummurdum da... İmtina da edə bilmədim... yox... hədsiz məhrəmləşdiyimiz üçün içim-dən ağlamaq gəldi... Ay işığında... Yox, mən bunu istəmirdim... Yox, and içməyə də hazırım ki... bunu istəmirdim... Amma o... istədiyi hər oyunu başıma açdı... Burada qaldığı sonrakı üç həftə ərzində bütün bunlar dönə-dönə təkrarlandı. Mən ondan ötrü ta dünyanın o başına gedərdim... O isə... mənə qoyub qaçdı... O vaxt boylu olduğumu bilmirdim... Aradan bir ay keçəndə anladım bunu...

Qadın elə acı-acı hönkürdü ki, sakitləşməsinə gözləmək lazım gəldi. Sonra isə tövbə dinləyən keşiş kimi, hakim təkrar qadına üz tutdu:

– Hə, davam edin.

Qadın sözünün ardını gətirdi:

– Hamilə olduğumu anlayan kimi bunu mamaçalılıq edən xanım Budenə söylədim. Budur, o, zaldadır və hər şeyi təsdiqləyə bilər. Mama olmadan doğuş zamanı nə etmək lazım gəldiyini ondan soruşub öyrəndim. Sonra isə mən çağaya aid əşyalar tikməyə başladım, hər gecə saat birə qədər çalışdım. Eyni vaxtda bu evdən qovulacağım təqdirdə işləyə biləcəyim başqa bir iş yeri soraqlaşdım. Amma doğuma qədər eyni evdə qalmağı düşünürdüm ki, bir az qənaət edirəm, çünki uşaq dünyaya gələndən sonra pula ehtiyacım olacaqdı, hələlik isə əlimdə-ovcumda bir şey yox idi...

– Deməli, siz onu öldürmək niyyətində deyildiniz?

– Əlbəttə ki yox, cənab hakim!

– Bəs onda niyə öldürdünüz?

– Hər şey belə oldu: sancılar mənim gözlədiyimdən daha tez baş verdi. Mətbəxdə qab yuyarkən sancılındım. Cənab və xanım Varambolar yatmışdılar. Hər nə qədər çətin olsa da, məhəccərdən tuta-tuta yuxarıdakı otağıma qalxdım, yataq mələfəsini buluşdırma-maqdan ötrü döşəmədə uzandım. Bir, bəlkə də, iki-üç saat ötdü, elə ağrıyırdım ki, vaxtın fərqi də deyildim. Çağanı var gücümle bayıra itələyirdim və çıxdığını hiss edəndə, onu qucağıma aldım.

İlahi, sevincimin hədd-hüdudu yox idi! Hər şeyi xanım Buden öyrətdiyi kimi elədim! Sonra isə onu yatağıma qoydum! Hə, hə! Daha sonra içimdə elə dözülməz ağrı baş qaldırdı ki, o dünyanı gedib görüb gəldim. Vallah, əgər siz bunun necə ağrı olduğunu bilsəydiniz, bu qədər doğuşlara heç vəchlə razı olmazdınız! Əvvəlcə dizi, sonra kürəyi üstə düşdüm, döşəmədə taqətsiz halda qaldım. Təkrar sancılarım başladı və aradan bir, bəlkə, iki saat ötsə də, döşəmədən qalxa bilmədim... bir də gördüm ki... digər çağa... ikinci körpə gəlir... onlar əkizmişlər... hə, hə... əkiz... işə bax ha! Onu da birinci körpə kimi qucağıma alıb, əvvəlkinin yanına qoydum və onlar bir cüt oldular! İndi özünüz deyın: onlara necə baxacaqdım mən?! İki uşağa! Həm də ayda cəmi iyirmi franklıq zəhmət haqqımla?! Bəyem... bunu çatdırmaq olardı ki?! Yənə bir dənə olsa, dərd yarıdı, əynimdən-boğazımdan kəsərdim... amma ikisini birdən neyləyəcəkdim?!

Dünya başıma fırlandı. Bunu necə fikirləşə bilərdim? Əlimdən nə gələrdi ki? Hə, deyın də?!

Bu, haradan ağılıma gələrdi?! Anladım ki, işim fıırıqdır! Nə etdiyimi bilmədən yastığı onların üstünə qoydum... Axı ikisini necə saxlayacaqdım?.. Özüm də yastığın üstünə uzandım... Sonra bütün gecəni göz yaş axıtdım, yerimdə qurcalandım: pəncərədən ilk işıq şüaları süzüləndə hər ikisinin öldüyünə əmin oldum. Onları qucağıma alıb pilləkənlə aşağı endim, bostanda bağbanın beliyə iki dərin çala qazıb çağaları ayrı-ayrılıqda, həm də bir-birindən aralı torpağa gömdüm ki, anaları barədə öz aralarında dərdləşə bilməsinlər... Əgər körpə cəsədlər danışmağı bacarırlarsa, əlbəttə... Bunu haradan biləydim mən?!

Sonra yataqda ikən vəziyyətim necə pisləşdisə, yerimdən qalxmağa tabım qalmadı. Çağırılan həkim hər şeyi bir baxışla anladı. Cənab hakim, sizə bütün həqiqəti danışdım. İndi hansı cəzanı kəsirsinizsə, kəsin, mən hər şeyə hazırım.

Qadını dinlədikcə gözləri yaşaran məhkəmə iclasçıları içlərini çəkirdilər.

Hakim bir sual da verdi:

– İkinci çağanı harada basdırmısınız?

Qadın xəbər aldı:

– Siz hansını tapmısınız ki?

- O... ənginarlar bitən yerdəkini.
- Hə, elə isə digəri qyunun böyründə, çiyələklər tərəfdədir.
Bunu deyib o elə acı hönkürdü ki, eşidənlərin bağıryanıb külə döndü.

Məhkəmə Rozali Prüdana bəraət verdi.

«Jil Blas»ın 02.03.1886-cı il sayında çap olunub.

LİMANDA

1882-ci il mayın 3-də Havrdan Çinə yollanan üçyelkənli «Bələdçi müqəddəs Məryəm» yelkənli gəmisi dörd il davam edən səfərdən sonra 1886-cı il avqustun 8-də Marsel limanına daxil oldu.

Daxil olduğu bu limanda yükünü boşaldan kimi o, təcili olaraq yeni sifariş aldı və Çindən Buenos-Ayresə yollanan gəmi oradan aldığı malları Braziliyaya aparası oldu. Bu müddət ərzində yeni-yeni səfərlər, qəzalar, təmirlər, aylar uzunluğunda əsən ılıq küləklər və gəmini marşrutundan sapdıran qasırğalar bir-birini əvəz etdi: dəniz həyatı üçün təbii şey sayılan macərələr, təsadüflər və bəlalər bu yelkənli Normandiya gəmisini illərlə qürbət əsiri elədi və anbarları amerikan konservləriylə dolu gəmi, ən nəhayət, Marseldə peyda oldu.

Gəmi səfərə çıxdığı zaman kapitan və onun köməkçisindən savayı, heyətdə on dörd matros vardı: bunların səkkizi normandiyalı, altısı isə bretonlu idi. Qayıdanda isə bretonların beşi, normandların isə dördü sağ qalmışdı: bretonlulardan biri yolda canını tapşırmışdı, müxtəlif şəraitlərin qurbanına çevrilən dörd normandiyalıni kapitan iki amerikalı, bir zənci və Sinqapur meyxanasında rastlaşdıqları bir norveçli ilə əvəz etməli olmuşdu.

Yelkənlər endirildi, onların bağlandığı üfqi tirlər yığıldı və Marsel limanına məxsus yedəkçi gəmi sayəsində bizim qürbətçi gəmi narın ləpələnen sularla irəliləməyə başladı. Külək artıq yatmışdı. İf qalasını geridə buraxan yelkənli gəmi üfünün qızılı dumanı fonunda bomboz görünən qayaların altıyla irəliləyərək, ən nəhayət, qədim limana daxil oldu. Durğun suyu olan bu dar hövzə adama nəhəng mürəbbə qazanını xatırladırdı: uzun körpülərə yan alarkən bir-birinə sürtünməklə özünə yer edən, müxtəlif ölkələrə məxsus, fərqli ölçülü, təyinatlı və növbənöv gəmilər isə sanki, bu qazanda bişən meyvələr idi.

İtalyan briqi ilə ingilis şxunu¹ bir azca kənara sıxlaşınca «Bələdçi müqəddəs Məryəm» gəmisinə də yer açıldı, gömrük və liman sənədlərini qaydaya salan gəmi kapitanı heyətin üçdəikisinə sahilə çıxmağa izin verdi.

Hava qaralmaq üzrə idi. Marselin işıqları sayrışmaqdaydı. Bu şəən və hay-küylü cənub şəhərinin ekipajların gurultusundan, qırmancların şaqqıltısından ibarət bürkülü havasına bir azdan yerli mətbəxin bol sarımsaqlı yemək qoxuları da əlavə olundu.

Aylar uzununu dalğalarla baş-başa qalan on matrosun ayaqları sərt torpaqla təması hiss edəndə onlar eynilə dini mərasimlərdə olduğu kimi, yarı-yoldaşlı küçələrə tökülüşdülər. Amma onların ürək və çaşqın davranışlarından uzun müddət şəhər həyatından uzaq düşdüklerini sezmək heç də çətin deyildi.

Ləngər vuraraq yeridikləri zaman acgözlüklə yan-yörələrinə və ən çox da limana çıxan dar dalanlara göz qoymaları təbii idi – altmış altı gün sürən bu son səfər zamanı canlarında yığılan ehtirası boşaltmaq istəyirdilər. Ucaboylu, cantaraq, özündən arxayın Selestən Düklonun başına yığılan normandlar dəstəsi hamıdan öndə gedirdi: heyət sahilə çıxanda bu cavan həmişə dəstəbaşı olurdu. Əyləncə yerləri tapmaqda, cürbəcür fəndlər işlətməkdə və ən nəhayət, limanlarda matroslar arasında düşən dava-dalaşlardan quru çıxmaqda bu adam çox mahir idi. İş yumruq davasına çatanda isə onun gözüne heç nə görünməzdi.

Bir ucu dənizə çıxan, dəniz havasını özünün iyərənc, yastı-yapalaq daxmalarının qoxusuyla zəhərləyən bu qaranlıq küçələri ehtiyatla dolaşan Selestən, axır ki, bunlardan birini seçdi: ilanvari dəhlizi xatırladan bu dalandakı evlərin qapıları üstə asılmış rəngli və mat şüşələrdə iri nömrələr gözə dəyirdi. Dar və kəmərlili girişləri olan evlərin önündə qoyulmuş həsir stullarda oturan önlüklü qadınlar ilk baxışdan adama qulluqçu təsiri bağışlayırdılar. Matrosları görəndə kimi onlar ayağa qalxıb, bir neçə addımlıqdan keçən və küçəni ikiyə ayıran yağış suyu arxının yanında kişilərdən ibarət bu dəstənin yolunu kəsirdilər: deyə-gülə, mahnı oxuyaraq onlara tərəf gələn kişiləri isə fahişə cavanəzənlərlə dolu bu daxmaların isti ağuşu durmadan özünə çəkirdi.

Eyvandakı qəhvəyi rəngli dəriylə üzlənmiş qapı ara-sıra açıldığı zaman oradan koppuş və yanüryan gənc qız boylanırdı. Əynin-

¹ Şxun – iki və ya üç dor ağacına malik yelkənli gəmi

dəki ucuzyana, qısa və pambıq parçadan olan ətəyin altından isə onun tombul baldırları və ətli budları qabarırdı. Bu qısa ətəyi enli kəməərə bənzətmək, bəlkə, daha doğru olardı. Qızılı işləmələri olan qara sinəbəndinin altından görünən çiyinləri, əlləri və sallaq döşləri isə pənbə ləkələri xatırladırdı. «İçəri keçin, igidlər!» – deyə hay çəkən bu yosma qız bayıra sıçramaqla matroslardan birini caynağına keçirdi, onu qarıya sarı çəkməyə çalışdı: bu zaman qız özündən iri şikar ovlamış hörümçəyi andırırdı adama. Onun belə qır-saqqızlığından xoşhallanan kişi isə buna qarşı heç bir dirəniş göstərmir, dönüb-dönüb yoldaşlarına baxırdı və bilmirdi ki, içəri keçsin, yoxsa dostlarıyla bu məzəli gəzintiyə davam etsin. Amma elə ki qız matrosu var gücüylə evin eşiyindən içəri salmağa cəhd elədi, yerdə qalan dəstənin də buraya yönələcəyindən ehtiyatlanan və işrətxanalardan yaxşı baş çıxaran Selesten Düklo ləngimədən seçimini etdi:

– Marşan, geri dön! Ora bizlik deyil.

Bu göstərişə mütiliklə əməl edən matros sərt hərəkətlə qızın caynağından qurtuldu və dostlar arxalarınca söyüşlər yağdıran qıza fikir vermədən, həm də qarılşaaraq yollarına düzəldilər. Qızın qopardığı hay-həşirə digər evlərdən çıxan qadınlar isə dənizçilərə kef dəryasında üzməyi xısın-xısın və ağızdolusu vəd etməkdəydilər.

Arxada qalan və deməli, bəyənilməyən qadınların ədəbsiz söyüşlərindən qurtulan matroslar qarşıda onları işvə və him-cimlə qarşılayan qadınların hay-küylü vədlərindən daha da xoşhallanaraq yollarına davam edirdilər. Yolboyu onlar böyürlərindəki qılınclarla şəllənən əsgərlərə, digər gəmilərin matroslarına, tək-tük burjualara və pirkeşiklərə də rast gəlirdilər və bunların da gözü dörd idi. Gözqamaşdırıcı fənərlərlə bəzənmiş küçələr isə bitmək-tükənmək bilmirdi. Bu eyş-ışrət yuvaları labirintində dolaşan matroslar isə qoxumuş arxlarla qonşu olan səkilər boyunca uzanan və arxasında bir sürü qadın ağışunu gizləyən divarlar arasında sülənirdilər.

Görüntüsü ciddi olan bir evin qarşısında ayaq saxlayan Düklo başının dəstəsini buraya çəkmək qərarına gəldi.

Matroslar kefin istəyən ləzzət aldılar dünyadan. Şərab və eyş-ışrətlə ötən dörd saat hər şeyi unutturdu onlara. Altı aylıq maaşları bir gecədə getdi gədən-gəlməzə.

Kafe kimi nəzərdə tutulan böyük zalda ağayana oturan matroslar müxtəlif künclərdə yeyib-içən daimi müştəriləri nifrətlə süzürdülər. Əvvəlcə içki-məzə gətirən və hələlik tək olan qızlardan biri sonradan masa arxasında oturmaqla özünü müştərilərə sınırdı.

İçəri keçən kimi hərəsi özünə bir qız seçən bizim matroslar isə səhəri eyni qızla açmışdılar – sadə insanlar dəyişikliklərə çox da aludə olmurlar. Üç masanı bir araya gətirən matroslar boğazlarını yaşlayandan sonra yenidən pilləkənlə üzüyuxarı, otaqlara sarı üz tutmuşdular. Bu dəfə dəstədəkilərin sayı ikiqat artmışdı, çünki artıq bir matrosa iki qadın ürcah olmuşdu. Bu eyş-işrət azarlıları otaqların dar qapısı arxasında qeyb olandan sonra, nəhayət ki, pillələrdə ayaqqabıların qopardığı taqqılıtlar da kəsilmişdi.

Bir azdan zala dönüb içki içən aşıq-məşuqlar təkrar yuxarı mərtəbəyə qalxmış, sonra bir də aşağıya enmişdilər.

Dənizçilər artıq səslərini başlarına atmışdılar, çünki hamısı lülqənbər idi. Məşuqələrini dizlərinin üstündə oturdan bu adamların gözlərinə qan sızmışdı, mahnı oxuyur, bağırır, yumruqlarıyla masada zəlzələlər qoparırdılar, şərabı isə şüşəni başlarına çəkməklə içirdilər artıq. Bir sözlə, içlərində gizlənən o vəhşi varlıq özünü tamamilə qəzəbə təslim etmişdi. Yoldaşlarının əhatəsində oturan Selestən Düklo boy-buxunlu, alyanaqlı məşuqəsini süvarisayağı bir dizinin üstündə oturtmuşdu və onu ehtirasla süzürdü. Hamı qədər içsə də, bu normandiyalı tamam keflənməmişdi və yoldaşlarına görə ruhən nərmə-nazik biri olduğu üçün o, indi məhrəm söhbətə ehtiyac duymaqdaydı. Amma fikirləri, nədənsə, alt-üst olmuşdu – arabir dağılır, sonra sıralanır, ardından isə tamam yoxa çıxırdı. Ona görə də məşuqəsiylə söhbətə başlamazdan əvvəl Selestən özünü əməlli-başlı toplamağa məcbur oldu.

Gülümsünməklə qızı söhbətə tutmağa çalışdı:

– Belə-ə, belə-ə... Deməli, sən çoxdan burada işləyirsən?

– Yarım il olar, – cavab gəldi qızdan.

Bu sözləri qızın hələ də saflığına dəlalət edən bir şey kimi başıyla təsdiqləyən oğlan sözünə davam etdi:

– Bu cür həyatdan necə, xoşlanırsan?

Əzilib-büzülən qız mütiliklə cavab verdi:

– Öyrəşirsən, gedir. Başqa işlərdən pis sayılmaz. Onsuz da, elə qaravaşın da, şırtının da işi iyrenc iş sayılır da.

Matros da, görünür, bu fikirdə idi, odur ki soruşdu:

– Özün necə, yerlilərdənsən?

Cavabında qız başını yırgaladı.

– Gəlməsən?

Qız yenə də başıyla cavab verdi.

– Haralısan ki?

Qız, sanki, yadına salırmış kimi fikrə dalıb, mızılıyla dedi:

– Perpinyandan.

Matros yenə də əvvəlki kimi razılıqla dilləndi:

– Belə-ə-ə de-e!

Qızın da dili-dilçəyi açıldı:

– Deyəsən, sən axı matrossan?

– Hə, gözəlim.

– Uzaq səfərlərə çıxırsan?

– Həm də bilmədiyim qədər! O qədər ölkələr, limanlar, həlləm-qəlləm işlər görmüşəm ki!

– Dünyanın başına dövrə vurmusan heç?

– Söz tapdın da! Həm də neçə dəfə.

Qız yenidən fikrə daldı, sanki, yaddaşının qatlarından nəyi isə qazıb-çıxartmaq, diriltmək istəyirdi. Ona görə də az sonra daha ciddi tərzdə soruşdu:

– Səyahət zamanı başqa gəmilərlə çoxmu rastlaşırsınız?

– Kefin istədiyi qədər, gözəlim.

– Təsadüfən «Bələdçi müqəddəs Məryəm» sənə rast gəlməyib ki?

Matros kinayə ilə güldü:

– Elə ötən həftə.

Bu cavabdan qızın yanaqları bir andaca kölgələndi və o xəbər aldı:

– Doğrudan? Yalan demirsən?

– Düz sözümdür.

– Goplamırsan ki?

Oğlan əlini yuxarı qaldırdı:

– And olsun Allaha.

– Bilmirsən, Selestən Düklo hələ də o gəmidədir?

Heyrətlənən normandiyalı yerində qurcalandısı da, hər şeyi əvvəlcədən yerli-yataqlı öyrənmək qərarına gəldi:

– Bəyəm onu tanıyırsan ki?

Bu yerdə qız təşvişə düşdü:

– Yox, ancaq buradakılardan biri onun tanışdır.

– Sizin bu eyş-işrət yuvasındakılardan biri?

– Yox, qonşuluqdakından.

– Bu küçədəkilərdən?

– Yox, o birindən.

– Kimdir axı o qadın elə?

– Adicə qadındır, elə mənim kimi birisi.

– Yaxşı, bu qadın həmin oğlandan nə umur ki?

– Mən nə bilim? Yəqin, yerlisidir də.

Sınayıcı nəzərlərlə baxışan bu cütlük artıq fərqi deydi ki, onların arasında ciddi və ortaq bir mövzu ortaya çıxıb.

Matros:

– Onunla bir görüşmək pis olmazdı, – deyə sözə başladı.

– Ona bir deyəcəyin var?

– Tapılar... Ən azından deyərəm ki, Selestən Düklonu görmüşəm.

– Barı, sağ-salamatdır o?

– Eynilə bizlər kimi. Sapsağdır.

Fikirlərini cəmləşdirmək üçün bir ara susan qız ehtiyatla xəbər aldı:

– Bəs bu «Müqəddəs Məryəm» gəmisi haraya yol almışdı?

– Elə buraya, Marselə.

Qız qəflətən diksindi:

– Doğrudan?

– Əlbəttə ki doğrudan.

– Deməli, sən Düklonu tanıyırsan?

– Hə, tanıyıram.

Təkrar fikirlərə qapılan qız alçaq səslə dedi:

– Belə-ə... Belə-ə.

– Bəs bütün bunların sənə nə dəxli var?

– Qulaq as, ona de ki... Amma yox, lazım deyil.

Oğlan qarşısındakı qızı indi getdikcə artan təlaşla süzməyə başlamışdı:

– Bəlkə, sən də onu tanıyırsan, hə?

Qız qəti şəkildə:

– Yox, – dedi.

– Bəs onda bütün bunlardan sənə nə?

Özünü daxilən toplayan qız birdən yerindən sıçradı, arxasında işrətxana sahibəsinin oturduğu piştaxtadan götürdüyü limonun baş tərəfini kəsib, şirəsini bir stəkana sıxdı, üstünə su töküüb, onu öz aşnası sayılan matrosa gətirdi.

- Ala, iç.
- Neynirəm bunu?
- Qoy xumarlığın keçsin. Sonra ayıq başla söhbətləşək.

Səssizcə stəkana başına çəkən oğlan dodaqlarını əlinin arxasıyla silib dedi:

- Hə, eşidirəm səni.
- Nə məni gördüyünü, nə də indi sənə söyləyəcəklərimi haradan öyrəndiyini ona deməyəcəyinə söz ver! And iç!

Oğlan hırıldayaraq əlini qaldırdı:

- Hə, bax buna and içirəm.
- De ki: «Allaha and içirəm».
- Allaha and içirəm.

– Elə isə ona çatdır ki, atası, anası və qardaşı üç il yarım bundan əvvəl, səksən üçüncü ilin yanvarında yatalaqdan dünyalarını dəyişdilər. Üçü də elə bir ayın içindəcə.

Bu sözlərdən oğlanın bütün varlığı, sanki, qəfil bir zərbə yeyib-miş kimi sarsıldı və bir müddət o, nə deyəcəyini, nə edəcəyini bilmədiyi üçün keyləşdi. Sonra içinə dolan şübhənin təsiriylə qızdan xəbər aldı:

- Bunu dəqiq bilirsən?
- Tam dəqiqliyi ilə.
- Axı kimdən?

Əllərini oğlanın çiyinlərinə qoyub, onun gözlərinin içinə baxan qız:

- Mən onun bacısıyam, – dedi.

Özündən ixtiyarsız olaraq bacısının adı oğlanın dilinin ucunda bitdi:

- Fransuaza!

Gözlərini oğlandan ayırmayan, heyrətdən və çarəsizlikdən sarsılan qız dodaqlarını aralamadan güclə eşidilən pıçıltıyla ancaq bunu deyə bildi:

- O-oh! Sən Selestensən?

Bunun ardınca göz-gözə qalan bu cütlük, sanki, dondu. Selestenin oradakı dostları isə əylənməkdən heç qalmırdılar. Stəkanların

çaqqıltısı, masaya çırpılan yumruqlar, döşəməyə eyni ahənglə vurulan ayaqlar və əxlaqsız qadınların ciyiltiləri qarmaqarışıq bir xoru xatırladırdı.

Bizim matros isə doğma bacısı ilə baş-başa idi. Sinəsinə sığınan bu ürkək və istıqanlı məxluq onun doğmaca bacısıymış! Yan-yörəsindəkilər söhbətlərini eşidər deyər o hətta bacısının da güclə sezdiyi sözləri bir tövbə kimi pıçıldayırdı:

– İlahi! Gör necə bir günah işlədim!

Bunu görüb-duyan bacısının da gözlərindən qanlı yaşlar axdı və o:

– Bəyəm bunun baisi mənəm? – deyər gileyləndi.

Oğlan beyninə taxılanları yenidən dəqiqləşdirdi:

– Deməli, üçü də ölüb, hə?

– Hə, üçü də.

– Atam da, anam da, qardaşım da?

– Dedim axı, bayaq sənə: üçü də bir ayın içində. Mən isə başsız, yalqız və pulsuz-parasız qaldım. Həkimə, aptekə, bir də üç qəbir yeri üçün yığılan borclar ucbatından evin əşyalarını satası oldum. Sonra o axsaq bir cənab var idi ey, Kaşe, onun yanına qulluqçu işinə girdim. O zaman on beş yaşıma təzəcə girmişdim, son dəfə səndən ayrılıanda isə heç on dörd yaşım da yox idi. Qadınlığa gedən yolumu ilk dəfə Kaşe açdı – cavanlıqda adam yelbeyin olur axı. Sonra isə bir ara qonşuluqdakı notariusu qulluqçuluq etdim. O da məndən intim məqsədlərlə yararlanmağa başladı, hətta Havrda mənim üçün ayrıca otaq kirayələdisə də, bir müddət sonra məni atdı. Üç gün orada ac-susuz qaldım, heç yerdə iş tapmayınca, buna bənzər bir işrətxanaya işə girdim, çünki mənim taylarımın çoxu çarəsizlikdən bu yolu seçir. Elə o vaxtdan bu vaxta həyatın dəli axarı məni haralara və hansı mürdarlıqlara sürükləmədi ki?! Ruan, Evre, Lill, Bordo, Perpinyan, Nitsa... İndi də, buyur – Marsel.

Gözlərindən axan yaşlar qızın yanaqlarını isladaraq dodaqlarına qədər axır, bəzən isə burnunun ucundan damcılıyırdı.

– Mən isə düşünürdüm ki, artıq səni də itirmişəm, mənim zavallı Selestenim.

– Səni tanıمامağım təəccüblü deyil, çünki son dəfə səni görəndə əsl qızıcığaz idin, indi isə gör necə də dəyişmişən! Bəs sən niyə məni əvvəlcədən tanıya bilmədin axı?

Qız çarəsizliklə əlini yellədi:

– Bu müddətdə üzüm o qədər üzlər görüb ki, kişilərin hamısı məndən ötrü bir sifətdədir!

Güclü və anlaşılmaz bir həyəcana qapılan qardaş gözlərini bacısından ayıra bilmirdi. O, indi günahsız yerə döyülən bir uşaq kimi, həm də var səsiylə bağırmaq istəyirdi. Hələ də bir dizinin üstündə süvarisayağı oturan bu qızı çiyinlərindən tutub, köksünə sıxırdı. Uzaq dənizlərdə üzdüüyü bu illər uzununu vətəndə qalan və əzizləri bir-bəbir qucağında keçinən bu qızın simasında o, axır ki, öz kiçik bacısını tapmışdı. Öz kobud əlləriylə itkin bacısının başını qucaqlayan matros indi onu yalnız doğma adamlara layiq məsum öpüşlərə qərq etməkdəydi. Bunun ardınca isə onun sinəsindən dalğa-dalğa, ahəstə-ahəstə havaya yayılan kişi hönkürtüsü qopdu:

– Demək bu sənmişsən, Fransuaza! Mənim körpə mələyim!
– deyib fəryad edirdi o.

Qəfil yerindən sıçramaqla o, ətrafına bir söyüş yağdırdı, yumruğunu masaya elə guppuldatdı ki, yerə tökülən stəkanlar qırıq-qırıq oldu. Sonra bir addım, ardından daha bir addım atdı, səndələdi, əlləri havanı çəngələyəndən sonra üzüstə yerə düşdü. Üzərində dığırlandığı döşəməni əlləri və ayaqlarıyla döyəclədiyi zaman Seles-ten ölümqabağı xırıltıya bənzər səslə bağırır, acı fəğanlar qoparırdı.

Ona göz qoyan dostları isə qəhqəhə çəkirdilər. Onlardan biri:

– Bax, bax, görmədiyi günə düşüb! – dedi.

Digəri isə:

– Onu tez bir yatağa yıxın, – dedi. – Yoxsa qonşu küçədəki qızlar onu qapazlayarlar.

Oğlanın cibində qalan pula işrətxana sahibəsi ona bir otaq ayırdı və ayaq üstə güclə duran yoldaşları onu ensiz pilləkənlərlə sürüyüb, az öncə bacısıyla günah işlədiyi həmin yatağa saldılar. Otaqdakı stula çökən bacısı isə dan yeri ağarana qədər qardaşıyla baş-baş verib, təskinlik tapmadan ağıladı.

«Eko de Pari»nin 15.03.1889-cu il sayında çap olunub.

BOMBAR

Simon Bombar tez-tez həyatın son dərəcə vecsiz bir şey olduğunu etiraf etməli olurdu. Dünyaya göz açdığı gündən bəri ona əlini ağdan-qaraya vurmamaq kimi qəribə bir istedad bəxş olunduğundan o, bu vergiyə sonsuz sədaqətlə bağlanmışdı. Hər hansı bir iş görməkdən ötrü özünü fiziki və ya mənəvi baxımdan gərmək, canına əziyyət vermək onun üçün ölümdən betər idi. Yanında ciddi bir mövzudan söhbət açılanda belə o, əl-qol atır, diqqətinə hakim ola bilmirdi – bəli, onun xəmiri diqqət və ya gərginlik tələb edən işlərə hesablanmamışdı.

Atasının Kannada son dəbli bir dükanı olduğundan o, ailələrində də etiraf edildiyi kimi, iyirmi beş yaşınadək dərdin-qəmin dadını bilmirdi. Amma valideynləri hər an varlanmaqdan daha çox, iflasdan ehtiyatlandıkları üçün o, bu dünyada pulsuzluq qədər heç bir şeydən əzab çəkmirdi.

Ücaboylu, ətli-canlı, diqqəti çəkəcək qədər qarınlı, al yanaqlı, mavi gözlü, normandlara məxsus kürən bakenbardlı, özünə görə yaraşığı, şən və qayğısız bir cavan olmaqla yanaşı, o, əsl əyalət gəncləri kimi çox zövqlə və gözəgəlimli geyinib-kecinirdi. Yeri gəldi-gəlmədi qəhqəhə çəkir, əl-qolunu ölçür və bütün zahiri görkəmiylə özünün çox qayğısız və gen-bol yaşadığını gözə soxmağa çalışırdı. Ona elə gəlirdi ki, həyat yalnız kef məclisləri və əyləncələrdən ibarətdir. Özünün şən və yüngül həyat tərzinə o, bir təsadüf üzündən və həm də ötəri ara verməyə məcbur olsa da, heç vaxt qəm dəryasına batmır, sadəcə, yuxudan kal oyanmış adam təsiri bağışlayır.

Amma pul sıxıntısı heç vaxt onun yaxasından əl çəkmirdi. Buna görə o, öz yaxın tanışları arasında zərbi-məsələ çevrilmiş bir deyimini tez-tez təkrarlamalı olurdu:

– On min frank qazanmaq üçün cəllad işləməyə də hazırım.

Hər il iki həftəliyinə o, Truvilə, özü demişkən, «mövsümi istirahətə» gedirdi. Orada da valideynlərinin himayəsində və ona ayrılmış otaqda yaşayırdı. Bütün bu müddət ərzində gördüyü yeganə iş qumlu sahillərin daş döşənmiş səkilərində obaş-bubaşa veylənmək olurdu.

Gəzinti zamanı əllərini ya cibinə qoyar, ya da arxasında tutardı; eləcə özündən razı halda gəzişərdi. Əyninə gen-bol kostyum, ya da açıq rəngli jilet geyər, əlvan rəngli qalstuk taxar, şlyapasını yan qoyar və ağzının bir kənarında tutduğu ucuz siqarını sümürərdi.

Gəzinti zamanı yaraşlıq xanımlara yüngülcə toxunmağa çalışar, kişiləri isə onlarla hər an rəqib kimi dalaşmağa hazır dəliqanlı kimi süzərdi və həmişə, hər an kimisə, nəyisə axtarırdı...

– Eybi yox! Əvvəl-axır buraya axışib-gələn bu qədər qadının içindən ürəyimcə olan birisini mütləq tapacağam! – deyər özünə təskinlik verərdi.

Bir normandiyalıya və ov tulalarına xas olan həssaslıqla axtarırlara çıxar, onu zəngin edəcək o qadını ilk baxışdan başqalarından ayırd edəcəyinə dərinəndən inanardı.

Bazar ertəsi günü səhər gəzintisində o, burnunun altında: «Bax, bax, bax budur!» – deyər mızıldandı.

Sarı və göy rənglərin ətrafa hakim kəsildiyi, bürkünün şəffaf pərdə kimi göylərdən asılıb durduğu o gözəl iyun günlərindən biri idi. Adamların qaynaşdığı çimərlikdə qadın paltarları göz qamaşdırır və rəngarəng çiçəklər açmış çəmənə xatırladırdı; göy suların qoyunda hərəkətsiz duran rəngbərəng balıqçı qayıqlarının əksi sulara düşmüşdü və adama elə gəlirdi ki, artıq səhər saat on olmasına rəğmən, onlar hələ də mürgüləyirlər. Bəziləri sahilin yaxınlığında, digərləri nisbətən aralıda, bəziləri isə tamamilə uzaqda olan qayıqların bu bürküdə, yandırıcı yay günəşi altında halsız düşdükleri üçün artıq nə açıq dənizə çıxmağa, nə də limana, geri dönməyə heyləri çatırdı. Qatı duman arxasından Havr sahilini, nisbətən yuxarılarda isə Sent-Andre mayaklarından süzülən bir cüt işıq sezilməkdəydi.

Sahildə artıq üçüncü dəfə rastlaşdığı bir qadını görəndə o: «Bax, bax, bax budur!» – dedi: hələ əvvəllər də o, ilk baxışdan görüb-götürmüşə bənzəyən bu qadının təcrübəli, cəsarətli və adama «gəl-gəl» deyən baxışlarını öz üzərində hiss eləmişdi.

Zahirən daim bir şey axtaran adam təsiri bağışlayan bu qadını o, hələ bir neçə gün əvvəl qaralamışdı. Bu ucaboylu və qayışbaldır qadın, etdikləri səyahətlərdə və düşdükləri həyat keçməkeşlərində haradasa bir kişi qədər cəsurlaşan ingilis xanımlarından biri idi. Düzünə qalanda, o elə çirkin də deyildi, qətiyyətlə və iti yeriyirdi. Bütün digər ingilis qadınları kimi, nisbətən sadə və ciddi geyimi ilə müqayisədə onun da saç düzümü əsl zövqsüzlük nişanəsiydi. Gözləri son dərəcə məlahətli idi, iri və qırmızı yanaqları vardı, hədsiz uzun dişlərindən göz çəkmək isə imkansız bir şeydi.

Limana qədər gedən bizim bu cavan oğlan yenidən həmin qadını tapmaq ümidiylə cəld geri döndü. Onlar təkrar rastlaşanda qadına tuşladığı odlu baxışlardan «Bu da mən!» sözlərini oxumaq çətin deyildi.

Amma söhbətə nədən başlamalı?

Bizim fərsiz oğlan artıq beşinci dəfə də onun yanından ötmək istəyəndə qadın çətirini yerə salmalı oldu.

Oğlan çətiri cəld qaldırıb ona uzatdı:

– İcazənizlə, xanım...

Qadın:

– Ooo, siz çox nəzakətli... – dedi.

Bundan sonra daha nə deyəcəklərini bilmədiklərindən bir xeyli baxışdılar. Qadın yüngülcə pörtdü.

Oğlan cəsarətə gəldiyi üçün: «Hava əcəb gözəldir!» – dedi.

Qadın da cavabında:

– Ah, çox gözəl! – dedi.

Çaşqınlıq içində üzbəüz dayansalar da, bir-birindən ayrılmaq onların heç ağılına da gəlmirdi. Bu dəfə qadın cəsarətini toplayaraq sözə başladı:

– Siz burada çox qalacaq?

Oğlan gülümsəyərək dilləndi:

– Hə. Nə qədər istəsəm!

Sonra oğlan gözlənilmədən təklif etdi:

– Siz ləpədən qədər getmək istəmirsiniz? Bu vaxtlar oralar yaman sərindir.

Qadın sakitcə razılaşdı:

– Xavasl!

Beləcə onlar yan-yanaşı yola düzəldilər: qadın özünün qətiyyətli yeriyi ilə, oğlan isə ördək kimi yanlarını basa-basa.

Bundan düz üç ay sonra gözəl günlərin birində Kann şəhərinin bütün məşhur iş adamları böyük və ağı zərfdə aşağıdakı məzmununda dəvətnamə aldılar:

«Cənabvəxanım Prosper Bombar oğulları Simon Bombarın dul xanım Ket Robertson ilə qarşıdakı kəbin mərasimi haqda sizlərə müjdə verməkdən son dərəcə məmnunluq duyurlar».

Digər səhifədə isə yazılmışdı:

«Dul xanım Ket Robertson özünün cənab Simon Bombar ilə qarşıdakı kəbin mərasimi haqda sizlərə müjdə verməkdən son dərəcə məmnunluq duyur».

Kəbindən sonra onlar Parisə köçdülər.

Təzə gəlinin şəxsi mülkiyyəti ayda on beş min frank gəlir gətirirdi. Simon da öz aylıq məsrəfləri adıyla bu pulun dördcə mininə göz dikmişdi. Bu məbləği qoparmaq üçün onun xanımına göstərəcəyi ər nəvazişlərinin müəyyən qurbanlar tələb etdiyini isbat etmək zərurəti doğduğu zaman o, bunun öhdəsindən çox asanlıqla gələrək istədiyinə nail oldu.

İlk vaxtlar hər şey yol-yolağında gedirdi. Əlbəttə, xanım Bombar sən deyən də cavan deyildi və həm də olan-qalan şuxluğu getdikcə azalırdı. Amma buna baxmayaraq, qadın öz tələblərini elə sərt şəkildə ortaya qoyurdu ki, ərinin etiraz etməyə cürəti çatmırdı.

Xanım elə hökm qarışıq ciddiyətlə və bir az da ingilis şivəsiylə: «Oh, Simon, gedəyin yatmağa», – deyirdi ki, yazıq Simonun ələ öyrədilmiş itlər kimi birbaşa yatağa yollanmaqdan başqa çarəsi qalmırdı. Buna görə də xanım qarşı tərəfdən heç bir müqavimət görməyəcəyini bildiyi üçün günündən, saatından asılı olmayaraq evdə ürəyi istəyən hərəkəti edirdi.

Heç nə bu qadını hövsələdən çıxarmırdı, heç nə ondan ötrü problemə çevrilmirdi, heç vaxt səsini qaldırmırdı, əsəbiliyini, incikliyini və hətta nəyinsə onu qismən də olsa qıcıqlandırdığını belə bürüzə verməməyə çalışırdı. Amma lazım gələndə o, öz sözünü deməyi, hər şeydən əvvəlsə etiraz eşitməmək üçün nəyi hansı tonla deyəcəyini çox yaxşı bilirdi.

Ara-sıra Simonun içində bir tərəddüd hissi baş qaldırırsa da, o, bu bənzərsiz qadının qısa və hökmlü iddialarına mütlüklə boyun əymək məcburiyyətində qalırdı.

Vaxt keçdikcə aralarındakı məhrəm ər-arvad münasibətləri daha çox məcburi və yeknəsəq xarakter aldı və vaxtilə cibində siçanlar oynayan bu kişi qırığı da artıq arabir daha şirin öpüşlər ovuna çıxmağa başladı: ehtiyatını əldən verməmək şərtiylə sağda-solda bir xeyli kef-damaq sürdü. Bütün bunlar xanım Bombarın göz-qulağından heç də yayınmırdı, amma əri anlaya bilmirdi ki, arvad bundan necə xəbər tutur.

Bir axşam arvadı Mantada bir ev kirayələdiyini və sabahdan etibarən orada yaşayacaqlarını ona elan elədi.

O gündən Bombarın günü göy əsgiyə büküldü. Başını girmək üçün çox əyləncələr sınaşa da, hər şey ona o yasaq eşqbazlığı unudurmaqda aciz idi.

Bir ara balıq ovuna meyil saldı, qayabalığının gəzib-dolaşdığı dərinliklə karp və çömçəbalığı rast gəlinən dərinlikləri ustalıqla ayırd etməyi öyrəndi, çapaq ovu üçün əlverişli sahilləri özü üçün kəşf elədi, çeşidli balıqlar ovlamaqdan ötrü işlədilen yem növlərinə bələd oldu.

Amma yenə də suyun üzündəki mantarın zərif titrəyişlərini izlədiyi anlarda onun fikrini, xəyalını tamamilə başqa şeylər məşğul edirdi.

Bu arada o, bələdiyyə dəftərxanasının müdiri və jandarm kaptanı ilə dostluq əlaqələri qurdu. Onlarla axşamlar Ticarət kafesində vist oynadıqları zaman əlində tutduğu kartlarda təsvir olunmuş qadınları tez-tez dalğın baxışları ilə soyundursa da, onların ikibaşlı və ayaqsız olduqlarına diqqət yetirəndə uçmağa başlayan xəyalının qolu-qanadı qırılırdı.

İş bu həddə gəlib çatanda o, əslində, elə ancaq hiyləgər normandların ağına gələ biləcək bir plan qurdu. Onların ailə səadəti üçün təhlükə doğuracaq şıltaq, zərif və yaraşlıq cavan bir qız əvəzinə son dərəcə yekəpər və yanaqlarından qan daman bir qadını qaravaş tutmaq üçün arvadını birtəhər yola gətirdi; öz hiyləgər planını gerçəkləşdirmək üçün həmin qadınla əvvəlcədən xüsusi hazırlıq da keçdi.

Guya, bu qulluqçunu onlar üçün gömrük müdiri – dost yolunda özünü oda-suya vuran və Simonun işləklərini bilən dostu haradansa tapmış və hətta hər barədə bu qadına etibar edə biləcəklərinə dair onlara zəmanət də vermişdi. Xanım Bombar da bu deyilənlərə inanaraq qadını işə götürdü.

Bəli, artıq son dərəcə ehtiyatlı və tədbirli davranmaq bahasına başa gəlsə də, Simon çoxdan axtardığı səadətinə qovuşmuşdu.

Arvadının bir an belə mürgüləmək bilməyən sayıqlığından yayınan kimi Simon təlaş içində də olsa, həmin qısa zaman kəsiklərində öz bildiyini edirdi.

Əsl hərbcı səriştəsiylə hər şeyi ölçüb-biçdiyi üçün o, axır ki, uğurlu bir kələk qura bilmişdi.

Elə bir işi-gücü olmadığından xanım Bombar axşamlar ertədən yatağa girirdi, əri isə hər axşam Ticarət kafesində vist oynayır, evə haradasa düz onun yarısında gəlib çıxırdı. Simonun hazırladığı plana görə, həmin vaxt üçün qulluqçu Viktorina ağasını kandarla qaranlıq dəhlizin arasında, pilləkənin ayağında sevimyəyə hazır vəziyyətdə gözləməli idi.

Qadınla yaxınlığı əlüstü bitirməkdən ötrü ona uzaqbaşı beşcə dəqiqə lazım idi; çünki bir az da ləngisə, iş başında yaxalanacağından qorxurdu. Bir də ki aradabir ehtirasına su səpmək üçün ona bu beş dəqiqələr də kifayət edirdi və Simon öz kefini çəkmək üçün pula-paraya qızırğanmadığından hər dəfə qulluqçunun ovcuna bir luidor basırdı, haqqını alan qulluqçu da tələm-tələsik çardaqdakı otağına yollanırdı.

Balıq ovunda tənha olduğu zamanlar o, bu hiyləgər işləklərini yada salıb qəhqəhə çəkər, eynilə uzun qulaqlı padşah Midasın sirrini öyrənən dəllək kimi qamışlığa üz tutub bağırardı:

– Arvadı bax belə tovlayarlar!

Bəli, xanım Bombarı bu yolla aldada bildiyi üçün o, pul müqabilində qazandığı bu intim qələbələrin eybəcərliyinə və saxtılığına göz yummağa belə hazır idi.

Günlərin bir günü axşam-tərəfi o, adəti üzrə, yenə də Viktorina ilə bir daha pilləkənin yanında yaxınlıq elədi. Amma həmişəkinə nisbətən qadın ona daha qızğın və daha ehtiraslı göründüyündən onların bu dəfəki təmasları on dəqiqəyəcən çəkdi.

Yataq otağına girəndə o, xanım Bombarı yataqda görmədi. Bədənini soyuq gizilti bürüdü, qarşıdan gələn fəlakəti hiss etdiyi üçün taqətsiz halda stula çökdü.

Elə bu vaxt xanım əlində şam onun yanında peyda oldu.

– Eşiyə çıxmışdın? – deyə əri xəbər aldı.

Qadın sakitcə:

– Mən mətbəx getmiş, su içmək istər, – dedi.

Bir az əvvəl o, özünü qadında baş qaldıra biləcək şübhələri dağıtmağa hazırlasa da, xanımı özünün sakit, arxayın və bəxtiyar görkəmi ilə onun təlaşlı qəlbinə sərin su səpdi.

Sabahısı gün onlar birlikdə yemək otağına gələndə Viktorina səhər yeməyi olaraq süfrəyə kotlet gətirdi.

Qulluqçu yemək dolusu boşqabı süfrəyə qoyub qəddini düzəldəndə xanım Bombar iki barmağının arasında ehtiyatla tutduğu qızıl pulu ona uzadıb, özünəməxsus sakit və ciddi tərzdə:

– Əzizim, mən sizi iyirmi frankdan məhrum etmiş dünən. İndi onu sizə verəcəm, – dedi.

Belə axmaq vəziyyətə düşən qulluqçu çəşqınlıq içində pulu sahibəsindən alanda cənab Bombarın heyrətdən bərəlmiş gözləri arvadının üzünə dikilmişdi.

«Jil Blas»ın 28.10.1884-cü il sayında çap olunub.

ŞKAF

Söhbət pozğun qadınlardan düşmüşdü, çünki nahar fasiləsindən sonra sırf kişi məclisində başqa nədən danışıla bilər ki?

Aramızdakılardan biri:

– Heç bilirsiniz mənim başıma necə qəribə əhvalat gəlib? – deyə soruşdu.

Bunu deyəndən sonra isə belə bir əhvalat nağıl elədi:

– Keçən il qış axşamlarının birində mənə adamın bütün varlığını sarsıdacaq qədər güclü bir kimsəsizlik və tənhalıq hissi hakim kəsildi. Yəqin ki, eyni hissləri çoxunuz yaşamısınız. Öz otağında tənhalıqla baş-baş oturmuşdum və birdən mənə elə gəldi ki, bir az da beləcə yalnız qalsam, bu tənhalıq axırıma çıxacaq; çünki belə qorxunc yalnızlıq hissi nəhayətdə adamı intihara qədər gətirib çıxara bilər.

Nə edəcəyimi dəqiq özüm bilməsəm də, paltomu geyinib evdən çıxdım. Bulvara yetişəndən sonra bu cansıxıcı axşama çox da məhəl qoymadım və müştəriləri nisbətən seyrəlmiş gecə kafelərinin qabağında bir xeyli dolaşdım. Adama elə gəlirdi ki, aramsız yağan bu narın yağış nəinki adamın əyin-başını, belə getsə, hətta iliklərini də islatmağa qadirdir. Əlbəttə, bu yağış islanmaqdan qurtulmaq istəyən adamları evlərin daldalanacaq yerlərində gizlənməyə vadar edən güclü aprel yağışlarından fərqlənirdi və ayrı-ayrılıqda, bəlkə də, gözə görünməyən damlalardan ibarət tül pərdə kimi fasiləsiz olaraq göydən yerə səpələnir, əyin-başı islatması bir yana, hələ bir adamın canına üşütmə də salırdı.

Küçədə obaş-bubaşa var-gəl edərək birtəhər bu iki saatımı keçirmək üçün «hara gedim?» deyə düşünürdüm və onda, ilk dəfə öz-özümə etiraf etdim ki, gecələr dərd-qəmdən yaxa qurtarmaqdan ötrü bu boyda Parisdə bir dənə də olsun gədiləcək yer yoxdur.

Nəhayət ki, daha çox qadın ticarəti ilə ad çıxaran Foli-Berjerə tərəf üz tutmalı oldum.

Zalın ölçülərinə görə tamaşaçı sayı çox az idi. Nalabənzər foyədə gəzişən müəmmalı adamların bütün zahiri görkəmindən, yəni yerişlərindən, geyimlərindən, saç düzümlərindən, saqqallarının ölçüsündən, şlyapalarının qoyuluşundan və hətta üzlərinin rəngindən belə nəsə bir bayağılıq oxunurdu. Bunların arasında çox az adam haqqında demək olardı ki, o, təmizkardır və ya zövqlə geyinməyi bacarır.

Qadınlara gələndə isə, çoxlarınıza məlum olduğu kimi, onların tanınmış fahişələr olduğunu söyləməyə elə bir ehtiyac qalmır. Həmişəki kimi yanbızlarını oynadaraq ortada gəzişən bu qadınların üzgözündən sırtıqlıq, zəhlətökənlik, miskinliklə yanaşı, qəribə bir məğrurluq da yağır və məhz bu sonuncu xüsusiyyətləri adamda onlara qarşı anlaşılmaz ikrah hissi oyadırdı. Yekəqarın keşişlər kimi köklükləri bir yana dursun, bədənlərinin gah orası, gah da burası əcaib şəkildə qabaran, leylək kimi uzunayaqlı görünən, üzü üzlər görən bu qadınlara göz qoyduğum zaman belə qənaətə gəldim ki, qısa sövdələşmədən sonra varlığını iyirmi beş franka satan bu məxluqların arasında bir luidora dəyəcək kimsəni axtarmaq mənasız işdir.

Bu vaxt baxışlarım çox cavan olmasa da, hələlik tərəvətini və cazibəsini itirməmiş işvəli birisinə sataşdı və ilk andan gözümlə onu tutdu. Tərəddüd etmədən ona yanaşdım və asanlıqla bir gecəliyinə o qadını kirayələdim. Tənhalıqdan başqa məni heç kimin gözləmədiyi evimə təkrar dönmək istəmədiyimdən özünü satan bu qadınıcığazın yoldaşlığını və ağışunu daha üstün bildim.

Onun evinə yollandıq. Əzabkeşlər küçəsindəki böyük evdə yaşayırmış. Pilləkənin işığı çoxdan keçirilmişdi. Mən dalbadal bir neçə kibrit yandırdım, ayağımla pillələri yoxlaya-yoxlaya və ağır-ağır yuxarı qalxırdım, arabir bürədiyim üçün çox dilxor idim. Qadın isə tumanını xışıldadaraq qabaqda inamla yeriyirdi.

Beşinci mərtəbəyə çatıb dayandıq. O, məni içəri buraxaraq qapını arxadan kilidləyib xəbər aldı:

–Yaxşı, deməli, sən sabaha qədər mənimlə olacaqsan?

– Hə də. Axı elə danışdıq.

– Yaxşı, qoçum. Mən bunu bir daha dəqiqləşdirmək məqsədilə soruşdum. Burada bircə dəqiqə gözlə, indi gəlirəm.

O, məni zülmət kandarda təkbaşına qoyub içəri keçdi. Əvvəlcə onun bir, sonra isə daha bir qapını örtüyünü eşitdim, sonra isə mənə elə gəldi ki, o, kiminləsə danışır. Bu, məni həm təəcübləndirdi, həm də şübhələndirdi. Ürəyimə damdı ki, içəridəki adam onu saxlayan qadının dəllalidir. Bunda qorxulu bir şey yox idi, çünki gördüyünüz kimi, mən də özümə görə bir can-cüسسə sahibiyəm və yumruqlarım da, maşallah, dəyirman daşı kimidir.

«Baxarıq kim kimi», – deyə fikrimdən keçdi.

Bütün diqqətimi cəmləmişdim və bir az da ehtiyatlanırdım. Otaqda kimsə, sanki, səs çıxarmamaq üçün ehtiyatla oyan-buyana gəzinirdi. Bir az sonra içəri otaqda bir qapı da bağlandı və bu dəfəki pıçıldışmanı artıq mən açıq-aşkar eşitmiş oldum.

Nəhayət ki, qadın əlində yanan şamla geri döndü və:

– İçəri keçə bilərsən, – dedi.

Mən qadının müşayiəti ilə evə daxil oldum.

Biz yemək yeri kimi istifadə edilmədiyi hiss olunan mətbəxdən keçib, yataq otağına baş aldığımız. Bu, reps pərdəli və üstündə naməlum ləkələr gözə dəyən qırmızı ipək parçayla üzələnmiş mebellərlə döşənən sadə yataq otağı idi və bu baxımdan əxlaqsız qadına tam layiq sayılmalıydı.

O:

– Öz evindəki kimi sərbəst ol, qoçum mənim, – dedi.

Mən otağı diqqətlə nəzərdən keçirdim. Burada heç nə adama təhlükə vəd etmirdi. Paltomu çıxartmağa heç macal tapmamış qadın bir göz qırpımında soyunub, yorğanın altına girdi. Sonra isə qəhqəhə çəkdi:

– Nə karıxmışan? Heykələ dönmüsən nədir? Cəld ol, əzizim.

Mən sakitcə soyunub yatağa uzandım.

Beş dəqiqədən sonra isə içimdə təcili qalxıb geyinmək və buranı tərk etmək hissi baş qaldırdı. Çünki evdə mənə əldən salan, mənim bütün enerjimi tükədən yalqızlıq hissi yaxamı buraxmamışdı. Bu əxlaqsız qadından isə hər nə qədər iyrensəm belə, vaz keçə bilmirdim. Teatrda çılçıraqların gur işığında onun mənə bağışladığı o cazibə hissi də artıq harayasa qeyb olmuşdu. Yanımda uzanaraq mənə sığınan bu varlıq məndən ötrü adi küçə qadınıydı və onun könülsüz, soyuq öpüşləri mənə sarımsaq tami bağışlayırdı.

Söhbətə başlamaq bəhanəsiylə ondan xəbər aldım:

– Burada çoxdan yaşayırsan?

– Yanvarın on beşində yarım ilim tamam oldu.

– Bundan əvvəl harada yaşayırdın?

– Klozel küçəsində. Ev sahibəm zəhləmi tökdüyü üçün oradan köçdüm.

Bunun ardınca o, ev sahibəsinin özü haqda dedi-qodular yayması ilə bağlı uzun bir əhvalat qırıldıtdı.

Qəflətən mən yanımızda, lap yaxınlığımızda kiminsə hənirtisini duydum. Əvvəlcə, elə bil, kimsə köks ötürdü, sonra isə yüngül, amma tam anlaşılan bir səs gəldi: sanki, kimsə oturduğu stulu cırıladıtdı. Mən dikəlib yataqda oturaraq soruşdum:

– Bu, nədir belə?

Qadın halını pozmadan arxayınlıqla cavab verdi:

– Fikir vermə, qoçum mənəm. Yəqin, qonşu qadındır. Divarlar çox nazik olduğundan hər şey açıq-aşkar eşidilir. Əlbəttə, bu, çox dözülməzdir. Sanki, divarlar kartondandır.

Yerimdən tərpənməyə həvəsim olmadığından təzədən yorğanın altına sürüşüb girdim. Yenidən söhbət qızıxdı. Pis yolun yolçusundan onun ilk məhəbbət əyləncəsi haqda, onun ilk işlədiyi günah haqqında xəbər almaqla qadında keçmiş bəkirəliklə bağlı kiçik də olsa bir nişanə tapmaq, bəlkə də, həmişəlik itirilmiş bu bəkirəlik və həya haqqında xatirə sayəsində onun o zaman necə saf olduğunu göz önündə canlandırmaq və məhz həmin şəkliylə bu qadını bir anlığa sevmək istəyi ilə çırpınan bütün digər kişilər kimi mən də ona ilk məşuqları ilə bağlı suallar yağdırırdım.

Bu arada onun mütləq yalana əl atacağını da yaxşı bilirdim. Qoy olsun. Bəlkə də, onun bu uydurmaları arasında nəsə səmimi və ya təsirli bir şey tapmaq mümkün olacaqdı.

– Hə, de görüm o, kim idi axı?

– Avarçəkmə həvəskarı bir zadəgan idi, qoçum.

– Belə de. Bəs onunla harada tapışdınız?

– Arjanteydə.

– Sən orada nə edirdin ki?

– Restoranda işləyirdim.

– Hansı restoranda?

– «Sahildəki dənizçi»də. Eşitmişən?

- Əlbəttə. Bu ki Bonanfanın meyxanasıdır.
- Özüdür ki var.
- Bəs o, yeni zadəgan, səni necə tovlaya bildi?
- Onun yatağını səliqəyə salanda mənə zorla yiyələndi.

Son dərəcə güclü müşahidə və məntiqi düşünmə qabiliyyəti olan bir həkim dostumun nəzəriyyəsi bu yerdə haradansa ağılıma gəldi. Böyük bir xəstəxanada işləyən o dostum hər gün yenicə ana olmuş xeyli cavan qızı və küçə qadınını qəbul etməli olurmuş. Odur ki o, qadınların, ən çox da yoxsul qadınların bir xam şikar kimi cibləri müftə qazanlı, pullu kişilərin ustalıqla qurduqları torlara necə düşdüklərinə aid hər cür inanılmaz biabırçılıqlardan xəbərdar idi. O deyirdi: «Cavan qızların bəkarətini, adətən, onların öz mühitindən və sinfindən olan adamlar pozurlar. Bu sahədəki müşahidələrim əsasında mən cild-cild əsərlər yazı bilərəm. İmkansız ailələrdən olan cavan qızların bəkarətinin pozulması işi, adətən, varlıların ayağına yazılır. Bu qənaəti yalandan yaradırlar. Varlılar, adətən, onlara qədər dərilmiş və ya ikinci dəfə çiçəkləyən gülləri qoxulayırlar. İlk qönçələrin siftəsini dərmək şərəfi isə heç vaxt onlara nəsisib olmur».

Bu sözlər xatirimdə canlandıqda mən üzümü qadına sarı tutub qəhqəhə çəkdim.

- Amma sən heç vaxt inanmazsan ki, sənin gerçək tarixçən mənə yaxşı bəllidir. O zadəgan səninlə olan ilk kişi xeylağı deyilmiş!
- Sən nə danışırsan, qoçum?! And içərəm ki, mənimlə siftdən o olub!
- Yalan deyirsən, nazlı quzum.
- Vallah, yalan demirəm.
- Yox, yalan deyirsən. Yaxşısı budur, hər şeyi olduğu kimi açıb danış.

Göründüyü kimi, o, bundan həm təəccüblənmişdi, həm də tərəddüd edirdi. Mən isə dediyimin üstündə möhkəm dayanmışdım.

– Canım-gözüm, axı sən bilmirsən ki, mən sehrbazam, ürəkləri oxuyuram. Əgər özün ürəyindəkini açıb deməsən, onsuz da, mən səni yuxuya verib, bütün həqiqəti öyrənəcəyəm.

Bütün küçə qadınları kimi o da dardüşüncəli olduğundan ürək-ürkək məndən xəbər aldı:

- Sən bunu haradan bilirsən ki?

– Yaxşı, yaxşı, danış görək, – deyə təkid etdim.

– Əslində, ilk macərə ilə bağlı danışılacaq elə bir şey də yoxdur. Məhəlləmizdə bayram idi. Bu münasibətlə Aleksandr adlı bir aşpazı biş-düş üçün dəvət etmişdilər. O da öz missiyasına başlayan kimi ona-buna göstəriş verməyə girişmişdi. «Ağa, xanım» demədən hər kəsi öz buyruq quluna çevirmişdi, lap oraların yiyəsi kimi davranırdı. Ucaboylu, iri cüssəli bir adam idi. Civə kimi bir an yerində durmur, qaynayırdı. Elə hey deyirdi: «Yağ gətirin, yumurta verin, şərəbı buradan götürün». Həm də gərək əldən-ayaqdan iti olasan, yoxsa cinlənib, qarşısındakına elə sözlər deyirdi ki, adamın yeddi qatından keçirdi.

Axşama doğru iş-güc azaldığından o, eyvana çıxıb, qəlyan çəkirdi. Mən də həmin vaxt qucağımda bir yığın boşqabla onun yanından keçdikdə mənə: «Ay qız, bəlkə, səninlə bir çay kənarına enək. Məni bu yerlərlə bir az tanış edərsən», – təklifini etdi. Mən də axmaq kimi inandım və ona qoşulub getdim. Elə çayın sahilinə çatmağımızı gördüm, məni elə qəfil, elə cəld altına basdı ki, özümü itirməyim bir yana dursun, bunu niyə etdiyini də kəsdirə bilmədim. Elə həmin günün axşamı, saat doqquzda çıxıb getdi. Bundan sonra onu bir daha görmədim...

– Elə bu? – deyə soruşdum.

– Hə. Florenten də ondandır...

– Florenten? O kimdir elə?

– Oğlum.

– Belə de! Yaxşı deyirsən. Çox yəqin ki, sən özünün o avar-çəkmə həvəskarı olan aşıqını də inandırmısan ki, Florentenin atası odur, eləmi?

– Aydın məsələdir.

– Yəqin ki, o, varlı idi, deyilmi?

– Hə. O, Florentenin adına hesaba pul da qoyub. Bunun sayəsində ildə üç yüz frank qazancım olur.

Bu əhvalat məndə dərin bir təəssürat buraxmışdı.

– Çox gözəl, mələyim, çox pakizə, – dedim. – Deməli, sizləri ağıldan kasad hesab edənlər yanılırmışlar. Bəs indi Florenten neçə yaşındadır?

– Bu yaxınlarda on iki yaş tamam olacaq. Bu yaz ilk dəfə din ayinləri sinfinə gedəcək.

– Çox gözəl. Anladığım qədəriylə, sən o vaxtdan bəri bu yolun yolçususan?

O, dərindən köks ötürdü: bu, öz acı taleyinə boyun əymiş adamın sözsüz etirafı kimi anlaşılmalıydı.

– Əlimdən başqa nə gələrdi ki?

Qəflətən otaqda möhkəm guppultu qopdu və mən yataqdan dik atıldım. Çox yəqin ki, kimsə yerə yıxılmışdı, indi isə qaranlıqda əlləri ilə divarlardan tutub ayağa qalxmağa çalışırdı.

Şamdanı əlimə alıb, qəzəb və çaşqınlıq dolu baxışlarla ətrafa göz qoydum. Qadın da yerindən dikəldi, məni sakitləşdirmək məqsədilə qucaqladı və pıçıldadı:

– Elə bir şey deyil, qoçum. İnan ki, buna heç diqqət yetirməyə də dəyməz.

Axır ki, bu qəribə guppultunun gəldiyi səmti təyin edə bildim. Çarpayının baş tərəfindəki divar şkafinin qapısına doğru yönəldim və onu var gücümlə dartdım... Qarşımda öz çəlimsiz varlığıyla tirtir titrəyən, qorxudan kağız kimi ağarmış çöhrəsindəki qorxu və yalvarış dolu iri gözlərini mənə dikən kiçik bir oğlan uşağı peyda oldu: göründüyü kimi, o, şkafa qoyulan həsir stulda yatıbmiş və yuxulu ikən yerə yığıldığı üçün indi döşəmədə karıxıb qalmışdı.

Vəziyyəti belə görəndə o, əlini anasına tərəf uzadaraq hönkürdü:

– Mən bilmədim, anacan, təqsir məndə deyil. Yuxuladığım üçün yığıldım. Mənə acığın tutmasın, anacan, təqsir məndə olmadı.

Qadına sarı dönərək xəbər aldım:

– Bu nə oyundur belə?

Xəcalət və dilxorluq arasında çapalayan qadın xırıltılı səslə dedi:

– Əlimdən başqa nə gələrdi axı? Onu pansiona vermək üçün qazandığım pul yetmir, ayrıca uşaq otağı olan bir ev kirayələməyə isə imkanım yoxdur. Müştəri düşməyəndə onu öz yanımda yatırırıram. Müştəri bir və ya iki saatlığına gələndə uşaq səssiz-səmərsiz şkafta oturub dözüür və başa düşür ki, belə də lazımdır. Amma müştəri sənin kimi, yəni bir gecəliyinə gələndə balam üçün bütün gecəni orada, stulda yatmaq çətin olur, kürəyi qaçıyır. Axı onun hələ nə yaşı var ki?.. Bəlkə, bu da onun günahıdır, hə?.. Bütün gecəni sən də stulda o vəziyyətdə yatsaydın, görərdik, buna necə dözürsən... Bəlkə də, ağzına gələni deyərdin adama...

Əsəbiləşib özündən çıxdığı üçün qadın artıq səsinə başına atmışdı.

Oğlan isə durmadan ağlayırdı. Zavallı uşaq. Cılız və ürkək məxluq. Bəli, soyuq və qaranlıq şkafda böyüyən, ara-sıra, anası müştərisiz olandan-olana boş qalan isti yataqda uyuyan bu oğlan, həqiqətən də, hələlik zavallı, cılız və ürkək uşaq təsiri bağışlayırdı adama.

Bütün bunları düşündükcə acı qəhər hissi boğazımı göynətdi və mən sabahı açmaq üçün öz evimə yollanmalı oldum.

*«Jil Blas»ın 16.12.1884-cü il sayında
Monfrinyoz imzasıyla çap olunub.*

İŞARƏT

Canlara dəyən markiza de Rennedon özünün qalın pərdəli, havası kəsifləşmiş yataq otağında, yerdən azca yüksək olan geniş və rahat çarpayısında tək-tənha uzanmışdı. Şux əndamını zərif öpüşlərlə nazlandıran, bu üzündən baxanda o biri üzü görünəcək qədər nazik mələfələrin arasında o, ərindən təzəcə ayrılmış qadınlara məxsus şirin və ürküsüz yuxuya dalmışdı.

Qəflətən qonşu otaqda – daxili düzəlinə göy rəngin hakim kəsildiyi kiçik qonaq otağında qopan hay-küy bu cavanəzənin yuxusuna haram qatdı: markizanın könül sirdaşı və özü kimi nazlı bir xatun olan baronessa de Qranjeri rəfiqəsinin yataq otağına keçmək üstündə ev sahibəsinin rahatlığını qorumağa çalışan qaravaş ilə çənə-boğaz edirdi.

Markiza yataqdan qalxdı, kilidə taxılı açarı burdu, ardınca cəftəni çəkdi, tək-cə başını – sarışın saç komasını xatırladan başını girişdəki pərdənin arxasından çıxararaq soruşdu:

- Nə əcəb tezdən gəlmisən?! Saat heç on da yoxdur.
- Sənə deyiləcək vacib sözüm var.

Bunu deyib rəngi qaçmış, son dərəcə həyəcanlı görünən baronessa köks ötürdü:

- Başıma müsibət gəlib.
- Canım mənim, keç içəri görün.

Baronessa içəri keçib rəfiqəsiylə öpüşdü. Markiza yenə də öz yatağına uzandı, bu ara qaravaş pəncərələri açmaqla otağı işıq və təmiz havaya qərq elədi.

Qaravaş otağı tərək edən kimi markiza de Rennedon səbirsizliklə: «Hə, danış görün», – dedi.

Baronessa de Qranjeri əvvəlcə bir hovur ağılamsındı: qadınlara özəl yaraşır verən muncuq kimi şəffaf göz yaşları onun yanaqlarıyla aşağı diyirləndi.

– Əzizim! Bu başıma gələnlər dəhşətdir, deyiləsi müsibət deyil!
– girişlə ilə sözə başladı. Göz yaşlarını isə bilərəkdən silmirdi ki, birmən gözləri qızarar. – Səhəri dirigözlü açmışam. Məni anlayırsan da? Yuxum əlli-ayaqlı ərşə çəkilib! Bir özün yoxla, gör ürəyim necə çırpınır.

Bunun ardınca o, rəfiqəsinin əlini alıb öz sinəsinə – qadın sinəsinə gözəl bir qəlbin və ya duyğuların deyil, məhz gözəl biçimlərin oylağı kimi qəbul edən bəzi kişilərin yuxusuna haram qatan yuvarlaq və yumşaq məmələrinə söykədi. Qəlbi, doğrudan da, guppagupla döyünürdü. Sonra o, sözüne davam elədi:

– Bu, dünən gündüz baş verdi. Haradasa saat dördə... ya da beşin yarısında. Düzü, elə də dəqiq xatırlamıram. Mənim ikinci mərtəbədəki mənzilimə sən yaxşı bələdsən... və mənim vaxtımın böyük hissəsini orada keçirdiyimi, Sen-Lazar küçəsindən gəlib-keçənləri qonaq otağının pəncərəsindən seyr etdiyimi də bilirən. Mənzilimiz vağzalı lap böyründə olduğundan həndəvəri həmişə hay-küylü, maraqlı və cürbəcür adamlarla dolu olur... Uzun sözün qısa, mən bu küçənin seyrindən əsl həzz alıram! Dünən yenə də mən seyrəngah üçün oraya xüsusi olaraq qoydurduğum alçaq stulda oturub, dərd-dən-qəmdən uzaq şəkildə açıq pəncərədən baxır, özüm üçün təmiz hava alırdım. Dünən də, əgər xatirindədirsə, misilsiz bir hava var idi!

Əynimə mənə o çox yaraşan yasəmən – bilirən də, hansını deyirəm – paltarımı geyinmişdim. Bir də nə görsəm yaxşıdır: qarşı binanın pəncərəsindən tərədən-dırnağa al-qırmızı geyinmiş bir qadın ətrafı seyr edir. Bu qadını əvvəllər bizim məhəllədə heç sezməmişdim, yəqin ki, buralarda təzəlikcə kirayədə qalırdı, haradasa son bir ayda. Keçən ay sərəsər yağışlar yağdığından, hər halda, o, mənim diqqətimdən əməlli-başlı yayına bilib. Bir baxmaqla onun hansı yuvanın, özün bilirən də, quşu olduğunu kəs-dirdim. Əvvəl-əvvəl bu, mənə bir az yer elədi, düşündüm ki, buna bax da, lap mənim kimi oturub bu da camaata göz qoyur. Ancaq az sonra onu müşahidə etmə marağım bu ani qısqançlıq hissimi üstələdi. O, pəncərənin kənarına dirsəklənib, yoldan keçən bütün kişilərə maritlayırdı. Elə kişilərin də hamısı (və ya demək olar ki, hamısı) gözləriylə onu yeyirdilər. Elə bil ki, binanın tininə çatanda eynən oğru pişik havadakı balıq iyini alan kimi, onlar da bu dişi varlığın qoxusunu havadaca yaxalayrdılar. Odur ki başlarını

yuxarıya qaldırıb öz iti baxışları ilə onu tapır və sanki, onunla iyləşirdilər. Qadın baxışları ilə xəbər alırdı ki: tamahın çəkir? Onlar da eləcə baxışları ilə ya «Vaxtım yoxdur», ya «Qalsın gələn dəfəyə», ya «Cibimdə siçanlar oynayır», ya da ki «Açıl başımdan, qancıq!» deyirdilər. Əlbəttə ki, bu sonuncu cavabı yalnız xanımına sadıq ərlərin gözlərindən oxumaq olurdu.

Onun bu nömrələri, daha doğrusu, öz sənətini necə dərin ustalılıqla gerçəkləşdirdiyini bir kənardan seyr etməyin adamda necə marağ oyatdığını isə heç ağılına da gətirməzsən.

Arabir o, tələm-tələsik pəncərəsini örtürdü və elə həmin andaca onun binasının giriş qapıları növbəti kişi xeylağını öz ağışına çəkirdi. Bundan məlum olurdu ki, usta balıqçının qarmağına əsl balıq keçib. İş belə gətirəndə mən artıq saata göz qoymağa başlayırdım: kişilər on iki, uzaqbaşı iyirmi dəqiqəliyinə ona qonaq olurdular. Zamanla mən bu dişi hörümçəyin ustalığına heyran olmağa başladım. Onu da deyim ki, bu cavanəzən, sən deyən, çirkin də sayılmazdı.

Ancaq bircə şeyi anlaya bilmirdim ki, bu kişilər onu (və ya onun onlardan nə umduğunu) axı necə belə tez, sözsüz və doğru anlayırlar?! Bəlkə, bu qadın onlarla baxışanda ya başını tərpətməklə, ya da əli ilə hər hansı əlavə işarət də eləyir?

Bu fikir ağılıma batandan sonra onu artıq durbinlə güdməyə başladım və hər şeyin son dərəcə bəsit olduğunu anladım: bu iş, əvvəlcə müştəriyə ədalətli bir baxış, ardınca təbəssüm, bunun ardından isə «Bəlkə, bir bizə buyurasınız?» mənasını verən yüngül baş hərəkətiylə mümkün olmuş. Amma bu işarəti onun kimi həm üstüörtülü, həm mənalı, həm də göztöxlüğüylə edə bilmək üçün böyük məharət lazım idi ki, müştərinin qəlbini ram edəsən. İstər-istəməz düşündüm ki, görəsən, belə bir yüngül baş hərəkəti yəni altdan yuxarıya yönəlməklə həm ədalətli, həm də canalıcı bir baş hərəkəti məndə necə, alınar, ya yox? Çünki o qadının ifasında bu işarət çox gizli ifadələr kəsb edirdi.

Özümü sınamaq üçün güzgünün qarşısına keçdim. Əzizim, heç vaxt inana bilməzsən ki, mənim ifamda bu hərəkət onunkundan qat-qat gözəl idi! Mən özümdən razı halda yenidən pəncərənin qabağındakı yerimi tutdum.

Daha onun toruna heç kim, heç bir bəndə yaxın belə gəlmirdi. Elə bil, zavallının yerli-dibli bəxti bağlanmışdı. Əslində, bu yolla

özünə çörək pulu qazanmaq çox iyrenc işdir. Amma nə qədər iyrenc olsa da, etiraf edim ki, adam küçədə ara-sıra rastına çıxan hədsiz yaraşlıq kişilərlə yaxınlıqdan da hələm-hələm vaz keçə bilmir.

Artıq kişilər hamısı mənim göründüyüm səkiyə üstünlük verməyə başlamışdılar. Əxlaqsız qadının yaşadığı səki isə tamam boşalmışdı: halbuki onun tərəfi kölgəli idi, bizim səki isə qızmar günəş şüalarında yanıb-yaxılırdı.

Kişilərin isə ucu-bucağı yox idi – cavanlar, qocalar, sarışınlar, qaraşınlar, saçlarına təzəcə dən düşənlər və başı tamam çallaşanlar. Aralarında isə ürəyəyatanları, hətta çox suyuşirinləri də vardı. Bizim ərlərimiz onlarla heç müqayisəyə də gəlməzlər, demək istəyirəm ki, yəni sən də günü sabah ərindən ayrılıb təkrar subaylığa qovuşsan, tam ürəyincə olan birisiylə tapışa bilərsən.

Ağıma bir fikir də gəldi: görəsən, həmin o işarəti dürüst bir ev xanımı kimi mən versəm, nə baş verər? Onlar bunu da belə asanlıqla anlayarlarmı? O andan sonra hər hansı bir kişiylə işarət etmək marağı mənə necə hakim kəsildisə, lap hamilə qadınlar kimi buna yeriklədim... Hövsələm daraldı... və mən artıq öz ixtiyarımı əldən verdim! Aradabir özümü, beləcə, göz görəsi əlli-ayaqlı itirirəm. Əslində isə yad kişilərlə işarətlə anlaşımağa mənim elə bir ehtiyacım yoxdur! Bir də ki, bilirsən, arada mənə elə gəlir ki, biz qadınlar bir az meymunqəlblə varlıqlarıq. Bir tanış həkim məni inandırır ki, qadın beyni ilə meymun beyni arasında bir elə fərq də yoxdur. Bizə yamsılamağı qadağan etmək olmaz. Bizlər toydan sonrakı ilk ayda ərimizi (əlbəttə, əgər onu seviriksə) yamsılayırıq, sonra növbə gəlir oynaşlarımıza, sonra rəfiqələrimizə, sonra isə keşişlərimizə – əlbəttə, əgər onlarla aramızda adına «qarşılıqlı səmimiyyət» deyilən bir şey görürüksə. Onlar kimi düşünməyə, onların sözləri, jestləri ilə danışmağa başlayırıq, bütün özəlliklərini mənimsəyirik. Əcəb axmaq xasiyyətdir, deyilmi? Nə isə, əgər mənim də ağıma bir şey batdısa, mən onu mütləq edirəm. Vəssalam.

Düşündüm ki, gəlsənə, işarətimin təsirini bir nəfərin üzərində, vur-tut birçə nəfərin üzərində sınayım. Görüm nə olur, necə olur? Həm də burada qorxulacaq nə var ki? Heç nə! Biz onunla cəmi-cümlətanı bir yol təbəssümümüzü paylaşacağıq və ondan sonra mən onu bir daha görməyəcəyəm, lap işdi-şayəd görsəm və ya o da məni tanısa belə, bir bəhanə ilə ondan yaxamı qurtararam, gedər!

Bunu qətiləşdirəndən sonra seçimə başladım. Sınağımı son dərəcə yaraşılıq birisiylə gerçəkləşdirməyə qərar verdim. Bir də baxdım ki, budur, uca boylu, yaraşılıq, sarışın bir cavan gəlik. Sən bilirsən də, mən sarışınları xoşlayıram.

Mən onu süzməyə başladım, o da məndən gözlərini çəkmədi. Mən gülümsədim, o da cavab verdi. Başımla ona güclə seziləcək bir işarət elədim, o da başını tərpətdi və – nə görsəm yaxşıdır? – dübbədüz bizim binanın girişinə yönəldi.

Həç təsəvvürünə də gətirməzsən ki, içimdə necə vəlvələ qopdu! Az qalırdım ağılım itirim. Dəhşət qorxdum! Birdən o, qulluqçularla kəlmə kəsərsə, nə olacaq?! Hələ qulluqçu Jozefi demirəm, axı o, ərimin sadıq quludur! Jozef həmin dəqiqə düşünəcək ki, mən bu cənabla mazaqlaşırım.

Başım haranın külünü tökəydim? Özün de, neyləyə bilərdim?! O sarışın isə yəqin ki, az sonra, bəlkə, elə bu saniyə qapının zəngini çalacaqdı. Neyləyəydim axı? Ona görə də fikirləşdim ki, yaxşısı budur, elə özüm qapıya çıxım, deyim ki, mənə səhv başa düşüb və çıxıb getməsinə ondan xahiş eləyim. Hər halda, onun qadına, bu zəif qadına rəhmi gələcəkdi! Bəli, deməli, mən girişə tərəf cumuram, qapını açdığım zaman onun hələ indi əlini zəngə uzatdığının şahidi oluram.

Havalı adamlar kimi ağızma gələni üyüdü-bökürəm:

– Çıxın gedin, elə bu dəqiqə çıxın gedin. Siz yanılırsınız, mən ev xanımiyam, ailəm var. Burada bir yanlışlıq, qorxunc bir yanlışlıq var, mən sizi birisinə oxşatdım, sizi bir tanışım ilə səhv saldım və siz ona çox oxşayırsınız. Yalvarıram sizə, mənə rəhminiz gəlsin.

O isə əzizim, bunun cavabında gülərək dedi:

– Günaydın, mənim mələməmiş quzum! Ardını söyləməsən də olar, çünki artıq daha nələr söyləyəcəyini əzbər bilirəm. Sənin ailən varsa, deməli, qiymətin bir luidor yox, iki luidordur. Nə etməli, iki istəyirsənsə, qoy iki olsun. Yaxşı, indi isə düz qabağıma və yolu göstər görək.

Bunu deyib, o, mənə bir kənara itələyir, giriş qapısını örtür. Mən isə yerimdə qaxaca dönmüşəm, qorxudan dilim-ağızım quruyub. O arada bu yad kişi mənim belimi qucub, yanağımdan öpür və mənə birbaşa bayaq bayıra çıxanda qapısını açıq qoyduğum qonaq otağına tərəf aparır.

Dəllallar kimi otaqdakı hər şeyi müştəri gözüylə süzərək deyir:
– Hə-ə-ə! Şəraitin çox yaxşıdır, hətta deyərdim ki, əladır! Amma içindəki şəhəvət yanğısı gör sənə necə güc gəlib ki, keçibsən artıq küçədən erkək ovlamağa!

Bunu eşidəndə mən yenidən yalvar-yaxara başladım:

– Çıxın gedin, xahiş edirəm, evimi tərk edin! İndicə ərim evə dönəcək! Bu dəqiqələrdə evə gəlməlidir – o, həmişə bu vaxt evə qayıdır. Vallah, and içməyə hazırım ki, aramızda yanlış bir anlaşma olub!

O isə təmkinini pozmadan cavab verdi:

– Canım-gözüm, bu nömrələrini qoysana bir kənara. Ərin özünü yetirəcək olsa, onun da cibinə bir yüzlük basaram, qoy gedib bu qarşıdakı meyhanada özü üçün bir az şəllənsin.

Sonra o, Raulun buxarının üstündə duran şəklinə baxıb xəbər aldı:

– Budur sənin o... sənin o, necə deyərlər, arçən?

– Hə, bu mənim ərimdir.

– Əsl kəlpəysərmiş! Bəs bu kimdir? Bəlkə, bu da sənin bazarladığın gözəlçələrdəndir, hə?

Bu sözləri o, sənin şəklini göstərərək deyirdi, əzizim. Bildin də, sənin o bal kostyumundakı şəklin gözünə sataşmışdı. Mən artıq harada olduğumu da unutmuşdum və sanki, sayıqlayırdım:

– Hə, mənim bazarladığım gözəlçələrimdəndir.

– Əcəb can şeydir! Məni onunla mütləq tanış edərsən.

Saat artıq beşi vururdu, Raul isə hər zamankı kimi, altının yarısında evdə olacaqdı! Bəs bu cənab ərim gələnə qədər getməzsə, başıma nə oyun gələcəkdi, ilahi! Odur ki mən... mən... başımı itirdim... tamam başımı itirdim... və belə qərara gəldim... qərara gəldim ki... onu başımdan... nə qədər tez rədd etsəm... bir o qədər yaxşıdır... Sən, yəqin ki, anlayırsan... və... və sanki, ümidim gələn başqa bir çıxış yolu görmədiyimdən... məni düzgün anla. Axı, doğrudan da, başqa hansı yolum qalırdı, əzizim?.. Başqa cür yaxamı onun çəngindən necə qurtara bilərdim?.. Ona görə də... mən... qonaq otağının qapısını içəridən kilidləməli oldum... Vəssalam!

Markiza de Rennedon üzünü yastığa sıxıb, altındakı çarpayını lərzəyə gətirəcək qədər güclü qəhqəhələr çəkdi. Sonra bir hovur nəfəsini dərib soruşdu:

– Barı, o, yaraşıqlıydı?

– Çox.

– Yaxşı, bəs onda bunun harası müsibət oldu ki?

– Amma... amma... əzizim, bilirsən... o söz verdi ki, sabah da... mənə baş çəkəcək... yenə elə həmin saatda... və mən bundan... lap dəhşətə gəldim... Sən onun necə yolagəlməz və... tərsin biri olduğunu ağılına da gətirməzsən. İndi neyləyim? De də, axı neyləyim?

Markiza yenə çarpayuya çökdü: görünür, o, oturaq pozada fikrini bir yerə daha rahat cəmləşdirirdi. Bir az susandan sonra sözə başladı:

– Elə qurğu qur ki, onu həbsə atsınlar.

– Həbsə atsınlar?! – baronessa gözləmədiyi cavabdan lap çaşqınlaşdı. – Necə yeni? Sən nə danışdığını özün, barı, anlayırsan? Elə qurğu qurum ki, onu həbsə atsınlar? Axı hansı əsasla?

– Bundan asan nə var ki?! Polis komissarına şikayət et ki, son üç ayda tanımadığın birisi səni qarabaqara izləyir. Dünən isə onun həyasızlığı artıq o həddə çatıb ki, sənin evinə soxulub, üstəlik, sabah da baş çəkəcəyi ilə səni təhdid edib. Odur ki hökumətin səni ondan qorumasını tələb edirsən. Sənə iki nəfər polis qoşacaqlar ki, o sırtığı həbs eləsinlər.

– Amma, əzizim, birdən o, aramızda olanları açıb desə...

– Sən komissar üçün inandırıcı bir əhvalat uydurandan sonra ona kim inanacaq ki, ay axmaq?! Sənə isə yəqin ki, inanacaqlar, çünki sən təmiz ismət sahibi, kübar bir xanımsan.

– Amma mənim heç vaxt buna cürətim yetməz!..

– Əzizim, ya sən olan-qalan cürətini toplamalısən, ya da ki işin fırıqdır.

– Bir də axı onu həbs etsələr, o... mənə dişinin dibindən çıxanı deyə bilər!

– Qoy desin, sənin də şahidlərin olacaq və bu, sənin əlində ona qarşı hökm verdirmək üçün əsas olar...

– Nə hökmü verdirmək üçün?

– Pul cəzası barədə. Belə məsələlərdə güzəştə getmək yaramaz.

– Hə, doğrudan da, pula gələndə... bir şey də mənə əzab verir axı... elə bil, ürəyimdən daş asılıb... Bilir sən... məndən ayrılmazdan əvvəl o... buxarının üstünə iki luidor qoydu.

– İki luidor?!

– Hə.

– Cəmi-cümlətanı iki?

– Hə.

– Azdır. Bu, şəxsən mənim heysiyyətimə toxunardı, vallah. Yaxşı, bəs bunun nəyi sənə əzab verir ki?

– Səncə, bu pulu neyləyim?

Markıza bir anlığa fikrə gedib tam ciddi şəkildə cavab verdi:

– Əzizim, mənəcə, sən... bu pula ərin üçün nə isə bir hədiyyə almalısan... Belə eləməsən, ona qarşı böyük haqsızlığa yol verərsən!

«Jil Blas»ın 27.04.1886-cı il sayında çap olunub.

29-cu ÇARPAYI

Kapitan Epivan küçədən keçdiyi vaxt bütün qadınlar dönüb ona baxırdı. Əslinə qalanda o, həqiqətən də, yaraşlıq bir zabit idi. Daim diqqət mərkəzində olduğu üçün onun bütün fikri-zikri özünə yönəlmişdi və sanki, özünün qədd-qaməti, ayaqları və bığları ilə öyünürdü. Etiraf etmək lazımdır ki, onun bir az əvvəl tərif olunan tərəfləri, həqiqətən də, çox gözəl təsir bağışlayırdı. Hörülmüş kəndir kimi cod olan sıx və sarışın bığları yetişmiş buğda kimi qızılı rəngə çalırdı, bir cüt güclü dalğa kimi müxtəlif səmtlərə haçalanan bu lopa bığlar uclara doğru incələrək burulurdu. Zabitin beli çox incə idi, sanki, korset taxırdı, sinəsi isə əsl erkəyə məxsus şəkildə geniş, qüvvətli və qabarıq idi. Baldırlarına isə söz ola bilməzdi, dar, qırmızı rəngli daralma şalvarın altından əzələlərinin ən kiçik titrəşimləri oxunan belə baldırlara yalnız gimnastlarda və ya rəqqaslarda təsadüf etmək olar.

Əl-qol hərəkətləriylə, ayaq əzələlərini gərəək yeriyirdi. Onun bir az ləngərli, cəngavərsayağı yerişinə və gövdəsinə hərbi mundir bir az da əzəmət gətirirdi. Bəlkə də, heç mülki geyim ona bu qədər yaraşmazdı.

Bəli, bütün başqa zabitlər kimi kapitan Epivan da mülki geyimi özünə yaraşdıra bilmirdi. Boz və ya qara parçadan geyimi əyninə taxdığı zaman onu adi qulluqçudan ayırmaq mümkün olmurdu. Amma bircə dənə mundirin hesabına tanınmaz dərəcədə dəyişirdi. Bundan əlavə, mavi gözləri, ensiz alnı, zərif və incə burnu onun üzünə xüsusi gözəllik verirdi. Doğrudur, bir az dazlaşmağa meyilli idi və saçlarının niyə töküldüyünü özü də heç cür anlaya bilmirdi. Axı bu yaşda saçı niyə tökülməliydi onun? Amma iri bığlarının dazlaşmaqda olan başını ört-basdır etdiyi ilə özünə təsəlli verirdi.

O, ucdantutma hər kəsə nifrət edirdi, amma bu nifrət müxtəlif səbəblərdən qaynaqlanırdı.

Belə ki, təsadüfi adamlar onun üçün mövcüd deyildilər, onlara həyətdəki toyuqlardan və ya boz sərçələrdən artıq diqqət yetirməyi özünə rəva bilmirdi. Bütün dünyada yalnız zabitlər onun marağ dairəsinə daxil idi, hərçənd bunu da bütün zabitlərə aid etmək olmazdı. Ümumiyyətlə götürəndə, o yalnız yaraşığı zabitləri hesaba alırdı, çünki ona görə, hərbcinin başlıca özəlliyi yalnız onun gözəl qədd-qaməti ola bilərdi. Ona görə, hərbcı iri cüssəli, güclü, zəhmli və cəsur olmaqla, yalnız savaşı və sevgi üçün yaranmışdır, vəssalam. Hətta fransız ordusundakı generalları da onların boy-buxununa və zəhmli üzlərinə görə qiymətləndirirdi. Məsələn, Burbakini öz zəmanəsinin ən nəhəng sərkərdəsi olaraq qəbul edirdi.

Yürüş zamanı nəfəsi tənqiyən gödərək və tombul piyada qoşunu zabitlərini, adətən, ələ salırdı. Politexnik məktəbin məzunlarına – bu, gözlük arxasından baxan, simalarından ağciyərlik, çarətsizlik yağan bu kələ-kötür və bacarıqsız adamlara olan nifrəti isə hətta iyrənmək həddinə çatırdı: onun qənaətinə görə, hərbi mundir belələrinə eşşəyə palan yaraşdığı qədər yaraşırı. Bu tısağa kimi sürünən, içkiyə və yeməyə aludə olmayan və öz hesab düsturlarını gözəl qızlardan xeyli üstün tutan sısqa cavanların orduya götürülməsi onu hövsələdən çıxarırdı.

Kapitan Epivan özü isə qadınların zövqünü oxşadığı üçün uğurları ilə daim öyünürdü. Məsələn, əgər o, bir qadınla şam yeməyi yeyirdisə, həmin gecəni onun ağuşunda xumarlanacağından yüz faiz əmin idi. Yox, əgər gözlənilməz səbəblər üzündən o, həmin gecə belə bir qələbə qazana bilmirdisə, uzaqbaşı sonrakı günlərdə bunun baş verəcəyinə zərrə qədər də şübhə etmirdi. Ona bələd olduqları üçün zabit yoldaşları öz sevgililərini, tacirlər isə piştaxta arxasında ticarətlə məşğul olan arvadlarını ondan qorumağa məcbur olduqlarından Epivana nifrət bəsləyirdilər.

Küçədən keçdiyi vaxt baqqal xanımları vitrin arxasından onunla baxışdırdılar və bu baxışmalar qadınlardan ən məhrəm sözlər eşitməyə bərabər sayılmalıydı, çünki bu baxışlarda onların həm dəvəti, həm əyləncə təklifi, həm etirafı, həm də cavabları ifadə olunardı. Bütün bunları gizli instinkt sayəsində sezən baqqal isə qəflətən dönərək, zabitin yaraşığı və vüqarlı qədd-qamətini nifrətlə süzürdü. Onlara bağışladığı təəssüratdan məmnun təbəssümlə oradan uzaqlaşan zabitin ardınca piştaxtanın üstündəki

malları əsəbiliklə yerbəyer etməyə çalışan baqqalın isə əlindən donquldanmaqdan başqa bir şey gəlmirdi:

– Ördəyin biri ördək! Görəsən, öz dəmir-dümürləri ilə baş-qulaq aparən bu müftəxorları yedirtməkdən dövlət nə vaxt əl çəkəcək? Vallah, mənə qalsa, hər hansı qəssab vətənə əsgərdən min dəfə faydalıdır. Qəssabın da önlüyü qana bulaşır, amma arxayınsan ki, bu, kəsilən heyvanın qanıdır: ən azından, qəssabın bir işə xeyri dəyir, bilirsən ki, onun belindən asılan bıçaq, ən azından, adamları doğramaq üçün deyil. Bu cəlladlara belə ölümsaçan silahlarla gəzməyə hansı ağılla icazə veriblər – bax onu başa düşə bilmirəm! Yaxşı anlayıram ki, onlarsız iş keçmir, amma eynilə maskarad tamaşasında olduğu kimi, bunları hər gün niyə göy-qırmızı geyindirib, şəhərin canına salırlar, görün?! Başkəsənlərlə də şəbih çıxartmaq olmaz ki!

Bu yerdə xanımının səssizcə çiyinlərini çəkdiyini görməsə də, ehtimal edən kişi bir az da qeyzlənirdi:

– Ancaq yelbeyin qadınlar belə özündən müştəbeh tiplərə heyran ola bilirlər!

Amma hər halda, ürəklər fatehi kimi tanınan kapitan Epivan barədə şayiələr bütün fransız ordusuna yayılmışdı.

1868-ci ildə onun xidmət etdiyi 102-ci süvari alayını qarnizon xidməti ilə bağlı Ruan şəhərinə köçürdülər.

Az müddət sonra kapitan bütün şəhərdə məşhurlaşdı. Hər axşam saat beşdə absent¹ içmək adıyla Buayeldye bulvarındakı «Komediya» kafesinə baş çəkirdi, amma kafeyə girməzdən öncə ayaqları, gövdəsi və bığları ilə öyünmək üçün bulvarda obaş-bubaşa gəzişirdi. Əllərini belinə qoyaraq xiyabanda oturan, qiymətlərlə bağlı qayğılı şəkildə söhbətə qapılan Ruan kommersantları söhbətə ara verib onu süzər və heyran qalardılar:

– Göz dəyməsin, həqiqətən, yaraşıqlıdır!

Az sonra bunun kim olduğunu ayırd edəndə əlavə edərdilər:

– Hə, bu, kapitan Epivandır! Maşallah, əsl igiddir!

Onunla rastlaşan qadınlar isə özləri də bilmədən başlarını qəribə şəkildə yelləyir, ya da ki diksinirdilər, sanki, özlərini onun qarşısında çarəsiz və ya çılpaq hiss edirdilər. Boyunları qeyri-ixtiyari yana əyildiyi zaman dodaqlarında xəfif bir təbəssüm gəzirdi; görü-

¹ *Absent* – yovşan arağı

nür, bununla onlar kapitan Epivanın xoşuna gəlmək, onun diqqətini çəkmək istəyirdilər. Yanında gəzən dostları, hər dəfə onun bu cəhətinə həsəd aparən dost-aşnalrı da: «Bu Epivanın bəxti əcəb gətirir», – deyə adı dillərdən düşməyən kapitanı durmadan izləyən him-cimləərə qarşı gizli qısqanclıq duyurdular.

Ruanın ən özündəndeyən cavanəzənləri arasında bu igid uğrunda əsl mücadilə, bəlkə də, müharibə başlanmışdı. Zabitlərin şəhərə çıxdığı vaxt, yəni saat beşdə bir dəstə qız Bualdye bulvarına toplaşar, qoşa-qoşa bulvarın bu başından o biri başına var-gəl edərdilər. Leytenantlar, kapitanlar və mayorlar da, kafeyə baş çəkməzdən qabaq qılınclarının ucu yerlə sürünsə də burada iki-iki gəzişməyə üstünlük verirdilər.

Bir axşam varlı-halllı fabrik sahibi cənab Tampliye-Paponun məşuqəsi olan gözəl-göycək İrma öz kareti, guya, qıvüraçı Polyardan vizit kartı almaq bəhanəsiylə «Komediya» teatrının yanında əylətdi. Əslində isə cavan qızın məqsədi zabitlərin oturduğu masanın yanından keçərkən kapitan Epivana öz baxışlarıyla «ürəyiniz istəyən vaxt sizinəm» mesajını çatdırmaq idi və o, bunu elə aşkar ifadə etdi ki, yavəriylə birlikdə yaşıl absent içən polkovnik Prynun özünü saxlaya bilməyib donquldadı:

– Vay səni, əclaf! Anası bunu əcəb bəxtəvər doğub!

Polkovnikin bu sözləri kapitan Epivanın ürəyinə necə yağ kimi yayıldısa, o, sabahısı gün öz parad formasıyla İrmanın pəncərəsi altdan bir neçə kərə oyan-buyana keçməli oldu.

Qız da bunu görüb, pəncərədən boylandı, ona gülümsədi.

Elə həmin gecə kapitan qızın məşuquna çevrildi.

O gündən etibarən hər yerdə birgə göründülər, qarşılıqlı münasibətlərini gizlətmədilər, arabilir bir-birinin paxırlarını açır töksələr də, belə bir eşq romanları olduğundan məmnun göründülər.

Kapitanla gözəl İrmanın əlaqələri barədə söz-söhbət şəhər əhlinin dilindən düşmürdü. Bircə cənab Tampliye-Papon fil qulağında yatmışdı. Kapitanın isə üz-gözündən sonsuz səadət yağırdı, kəlməbaşı deyirdi:

– İrma mənə dedi ki... Keçən gecə İrma mənə... Dünən İrma ilə nahar edəndə...

Bir ildən də artıq bir müddət ərzində o, bu qızla olan macərəsiylə bütün Ruan qarşısında öyündü, sanki, bu sevgi onun döyüşdə ələ

keçirdiyi düşmən bayrağıydı. Özünü inandırmışdı ki, bu sevgi onu yenilməz edib, özünə qarşı bəslənən həsədlər fonunda gələcəyinin parlaq olacağından da, yolunda sinov getdiyi Xaç ordenini alacağından da artıq arxayın idi, çünki o, hamının diqqətini özünə cəlb edə bilmişdi, unudulmamaq üçün isə bu, əsas şərtidir.

Amma bir gün müharibə başladı və kapitanın alayı birincilər sırasında sərhədə göndərildi. Onların gecədən başlayan ayrılığı sübhəcən davam etdi.

Zabitin papağı, qırmızı şalvarı, qaytanlı süvari mundiri və xəncəri stulun başından sürüşüb döşəməyə düşdü. Qızın paltarı, əyəyi, ipək corabları isə zabitin geyimləriylə bir arada yerdəki xalının üstə düşüb qaldı. Sanki, otaq əsl döyüş meydanıydı, amansız talana uğramışdı. Saçları pərişan olan İrma qüssədən az qalırdı ağılıni itirə, onun titrək əlləri, sanki, zabitin boynunda bitmişdi, gah cumub zabiti qucaqlayırdı, gah da ondan qopub, döşəmədə çarəsizliklə çırpınır, stulları vurub aşırırdı, kresloların saçağını qoparırdı, acığından dişləri ilə kreslonun ayaqlarını gəmirirdi. Öz qanı da it qanına dönən kapitan ona heç cür təsəlli verə bilmir, elə hey eyni sözləri üyüdü-b-tökürdü:

– İrma, mələyim, bircə dənəm, axı neyləmək olar? Belə lazımdır da! Arabir isə əliylə öz gözlərindən axan yaş silməli olurdu.

Sübh çağında onlar ayrıldılar. Qız öz kareti ilə sevgilisini birinci hərbi düşərgəyə qədər ötürdü. Ayrıllarkən kapitanı bütün alayın gözü qabağındaca bağrına basdı və bu səhnəyə şahid olanlar onun hərəkətinə səmimilikdən, məsumluqdan və təbiilikdən başqa bir mənə vermədilər də. Yoldaşları kapitanı təbrik edərək, ona:

– Əcəb bəxtəvərsən hə! Tapdığın qız isə əsl mələkdir, – deyirdilər. Bəlkə də, onlar bu hərəkətə haradasa bir vətənpərvərlik rəngi də qata bilirdilər.

Döyüşlər zamanı kapitanın alayı əməlli-başlı bərkdən-boşdan çıxdı. Bir komandir kimi o, özünü qəhrəman kimi tanıtdığından «Xaç ordeni»nə layiq görüldü. Savaş bitincə isə yenidən doğma Ruan qarnizonuna qayıtdı.

Geri dönməyə kimi o, İrmadan bir xəbər-ətər öyrənməyə çalışsa da, bir kimsə ona qızla bağlı dəqiq bilgi verə bilmədi.

Bəziləri deyirdi ki, qız Prussiya ştabında düşmən zabitlərlə mazaqlaşmış. Başqalarının sözündən belə çıxırdı ki, İrma İveto tərəflərdə bir kənddə yaşayan valideynlərinin yanına çıxıb gedib.

Hətta ölənlərin siyahısını araşdırmaq üçün kapitan öz yavərini bələdiyyə arxivinə göndərsə də, həmin siyahılarda da İrmanın adına rast gəlinmədi.

Dərdi başından aşısa belə, o, yeri gələndə öz dərđini də əldə bayraq etməyi, öyünməyi bacarırdı. Hətta başına gələn bu dərđi, bəlani da, yəni İrmanı itirməsini də bir müddətə Ruanı işğal edən prussiyalıların ayağına yazır və: «Eybi yox, gələn döyüşdə mən o əclaflardan sevgilimin qisasını alaram!» – deyirdi.

Amma bir sabah o, səhər yeməyi üçün zabit yeməxanasına girəndə başında müşəmbədən furajka, əynində isə üst köynəyi olan qoca poçtalyon ona bir məktub təqdim etdi. Məktubu açan kapitan aşağıdakıları oxudu:

*«Əzizim!
Mən xəstəxanadayam. Vəziyyətim hədsiz ağırdır. Əgər
baş çəkə bilsəydin, bununla mənə dünyaları bağışlayardın!
İrma.»*

Rəngi avazıyan, mərhəmət hissiylə sarsılan kapitan:

– Yazıq qızıcığaz! Sabah yeməyimi yeyən kimi mütləq gedib ona baş çəkməliyəm, – dedi.

Yemək əsnasında yan-yörəsindəkilərə elə hey təkrarlayırdı ki, sən demə, İrma xəstəxanada yatırmış və o, nəyin bahasına olursa olsun, qızı oradan qurtaracaq! Prussiyalıları isə söyürdü: «Vay sizi, əclaf!» O zənn edirdi ki, prussiyalıları bütün var-yoxunu taladıqlarından zavallı qız qara qəpiksiz qalib, odur ki aclıqdan üzülüb, yatağa düşüb.

Ona qulaq kəsilənlər isə bu hekayətdən təsirlənməyə bilmirdilər.

Əlindəki bükülü salfeti süfrəyə qoyan kapitan tələsik yerindən qalxdı, asılıqandan qılıncını götürdü. Beli incəlsin deyə sinəsini qabartdı, bunun ardınca kəmərinə taxaraq, iti addımlarla şəhər xəstəxanasına üz tutdu.

Ona elə gəlirdi ki, xəstəxana binasına maneəsiz girə biləcək, amma onun içəri keçməsinə qəti etiraz etdilər. İş o yerə çatdı ki, kapitan öz alay komandanının qəbuluna gedib, vəziyyəti anladaraq ondan baş həkimin adına bir qısa məktub da almağa məcbur oldu. Bizim yaraşlıq kapitanı yenə də bir müddət qəbul otağında gözlədən baş həkim, nəhayət ki, ona içəri keçmə izni verdi. Zabitlə quruca sağollaşaraq, ona bir sanitarı bələdçi kimi qoşan həkimin

üzündə nə isə acı bir tənə oxunurdu. Onsuz da bu məşəqqətlər, yiyəsiz insanlar və qaçılmaz ölümlər məskəni hələ öz kandarındanca bizim kapitanı sarsıtmışdı.

Səs salmamaq üçün kapitan barmaqlarının ucunda yeri yirdi, ucu-bucağı görünməyən koridorlar kif, dərman və xəstəlik qoxuyurdu. Xəstəxana binasının üzücü sükutunu ara-sıra kimlərinə pıçılıtları pozurdu. Qapı aralarından hərdənbir cərgəylə düzülmüş çarpayılar gözə dəyirdi. Orada uzananların bədən cizgiləri yorğanların altından oxunurdu. Təkrar səhhətinə qovuşan xəstə qadınlar isə öz çarpayılarında oturub tikişlə məşğul idilər. Onların əyinlərində boz rəngli giş materialından xəstəxana paltarı, başlarında isə bəyaz ləçəklər gözə dəyirdi.

Adamlarla ağızbaağız dolu olan bu palatalardan birinin qapısının da kapitanın önündə gedən bələdçi ayaq saxladı. Qapının üstündə iri hərfzlərlə «Sifilis» kəlməsi yazılmışdı. Bundan diksinən kapitanın qanı beyninə vurdu. Kandarada, alçaq taxta masanın üstündə oturan sanitar qadın dərman hazırlamağında idi. Həmin qadın:

– Mən sizi oraya ötürərəm. O, iyirmi doqquzuncu çarpayıda yatır, – deyərək zabitin qabağına düşdü.

İçəridə çarpayılardan birini göstərərək: «Bax, odur ey, o!» – dedi.

Həmin çarpayının üstündəki yorğan xəlifcə qalxıb-enirdi. Orada yatanın üzü də mələfə ilə tam örtülmüşdü.

Ətrafdakı yastıqlardan qalxan təcəccüb dolu və avazı olmuş, cavanlı-qocalı qadın üzləri gənc zabitə sarı döndü. Miskin xəstəxana paltarları fonunda bu sifətlərin hamısı eyni dərəcədə çirkin və çarəsiz görünürdü.

Kapitan əməlli-başlı karıxdı, bir əlini qılıncına apardı, digəriylə isə papağını xışmaladı. Bir an duruxandan sonra dili açıldı:

– İrma.

Yataqda qəfil bir hərəkət yarandı və bunun ardınca sevgilisinin güclə tanınacaq şəkllə düşən yorğun, halsız üzü yorğanın altından zühur elədi.

Həyəcandan dili-dodağı təpişən qadın:

– Alber!.. Alber!.. Sənsən!.. Ah, nə yaxşı... nə əcəb... – deyə bildi və gözündən yaşlar axdı, nə axdı.

Xəstə baxıcısı zabit üçün stul gətirdi.

– Əyləşin, cənab.

Kapitan oturdu, onun o cür gözəl və təravətli qoyub getdiyi bu üz indi necə də solğundu, yazıqdı. Xəbər aldı:

– Nə olub sənə belə?

Qadın ağlamsınaraq:

– Yəqin ki, gördün qapının üstündə nə yazılmışdı, – dedi, utan-
dığından gözlərini mələfəylə örtüdü.

Zabit çaşqınlıq və xəcalət içində soruşdu:

– Axı sən zavallı bu azara necə yoluxdun?

Qadın:

– Bunun səbəbkarı o əclaf prussiyalılardır. Onlar məni, demək
olar ki, zorladılar və bu xəstəliyə yoluxdurdular.

Zabitin daha deyəcək bir sözü qalmamışdı. Qadını süzərək,
papağını dizinin üstə fırlatmağındaydı.

Digər xəstələrin də nəzərləri ona dikilmişdi. İndi ona elə gəlirdi
ki, əxlaqsız qadınlarla dolu olan bu otaqda o, həmin qorxunc və
iyrənc xəstəliyə yaxalanmış bədənlərin necə çürüdiyünü, bu çürün-
tünün qoxusunu, havada dolaşan rəzaleti də artıq duymaqladadır.

Qadın dilə gəldi:

– Görünür, mən sağalmaz xəstəyəm. Həkimin dediyinə görə,
vəziyyətim ümitsizdir.

Bu ara baxışları zabitin sinəsindəki «Xaç ordeni»nə sataşan
qadın sevincək:

– Sən hələ orden də almısan. Ah, buna necə də şadam! Bilsən,
necə şadam! Ah, əgər səni qucaqlayıb öpə bilsəydim! – dedi.

Bu öpüşü, hələlik, xəyalında canlandıran kapitanın isə içini
dərin ikrah və dəhşət dalğası bürüdü.

O, indi bayıra, təmiz havaya çıxmaq, bu qadınla birlikdə olmaq-
dan bir az tez qurtulmaq istəyirdi. Amma qalxıb getməyə, qadınla
xudahafizləşməyə cürət etmirdi. Odur ki mızıldayaraq soruşdu:

– Yəqin ki, sən heç müalicə də olunmurdun?

Söz bu yerə gəlib çatanda İrmanın gözlərində şimşəklər çaxdı:

– Yox, çünki gözgörəsi ölümə getsəm belə, mən onlardan
öz intiqamımı almaq niyyətindəydim! Elə buna görə də imkan
daxilində onların hamısını, hamısını bu xəstəliyə yoluxdururdum.
Ruan işğal altında olduğu müddətdə mən müalicə olunmadım.

Səsinə, az da olsa zarafat çaları qatan zabit utancaqlıqla dedi:

– Hə, bax, belə eləməkdə haqlıyımsan.

Qadının gözünə işıq, yanağına isə rəng gəldi:

– Əlbəttə ki. Arxayın ol, sayəmdə, kim bilir, neçə düşmən o dün-
yalıq olub. Gəbərüb! İnanıram ki, onlardan öz intiqamımı almışam!

Zabit bir daha təkrarlamalı oldu:

– Bu çox yaxşıdır!

Sonra ayağa qalxaraq:

– Hə, mən gedim, saat dördə alay komandirinin qəbulunda olmalıyam.

Qadın həyəcanlandı:

– Necə? Sən artıq gedirsən? Elə indicə gəlmişdin ki!..

Amma zabit nəyin bahasına olursa olsun, getməyə israrlıydı.

Başladı ki:

– Doğrudur, mən təzəcə gəlmişəm. Buna rəğmən, saat dördə komandirlə görüşməliyəm.

Qadın:

– Komandirin yenə də polkovnik Pryundur? – soruşdu.

– Hə, həminkidir. İki dəfə də yaralanıb.

Qadın yenə də xəbər aldı:

– Yoldaşlarından heç ölən-itən oldu?

– Hə. Sen-Timon, Savanya, Poli, Sapreval, Rober, de Kurson, Pazafil, Santal, Karavan və Puavren həlak oldu. Saelin bir qolunu mərmə apardı, Kurvuazyenin isə ayağı tikə-tikə oldu. Pake isə sağ gözündən oldu.

Qadın dərin maraqla onu dinləyirdi. Sonra qəfildən zabitə pıçıldadı:

– Hələ ki, xanım Lanqlua palatada deyil, məni bir öpsənə.

İçindəki çiyrənmə hissi dalğa-dalğa qabarsa da, o, dodaqlarını xəstənin solğun alnına dayadı. Bu ara İrma da girəvə tapıb onu qucaqladı, zabitin qaytanlarla bəzənmiş süvari mundirini dəlicəsinə öpüşlərə qərğ elədi.

Bunun ardınca yalvarışlı səslə xəbər aldı:

– Yenə mənə baş çəkəcəksən? De də, gələcəksən? Söz ver ki, gələcəksən!

– Yaxşı, söz verirəm.

– Haçan? Cümə axşamı gələrsən?

– Cümə axşamı gələrəm.

– Cümə axşamı ikidə.

– Oldu. Cümə axşamı, saat ikidə.

– Söz verirsən?

– Verirəm.

– Hələlik, əzizim!

– Hələlik.

Palatadakıların ona dikilən baxışları altında çaşqınlığa düşən şax qamətli zabit otaqdan çıxanda özünü əzilmiş hiss etdiyindən tamam büzüşmüşdü. Nəhayət, binadan çıxanda o, rahatlıqla köks ötürə bildi.

Axşam yoldaşları xəbər aldı:

– Hə, nə oldu? İrma necədir?

O, çəkingənliklə:

– Ciyərlərini soyuğa verib, vəziyyəti heç də yaxşı deyil, – dedi.

Bu cavabın ardında nə gizləndiyini öyrənmək üçün sütül bir leytenant kəşfiyyətə çıxdı. Sabahısı gün toplantı otağına girən kapitanı hamı gülüş və lağlağı hədəfinə çevirdi. Axır ki, ondan da kam almağa imkan yaranmışdı!

Bütün bunlar bir yana dursun, o da məlum olmuşdu ki, İrma Prussiya ordusunun qərargah zabitləri ilə işğal vaxtı o ki var kef eləyibmiş; süvari komandanı polkovniklə, daha bir sürü zabitlə at belində bütün əyaləti dolaşmış, bunun ucbatındandır ki, Ruan əhli bu qadına «Pruss qancığı» ayaması taxıbmiş.

Sonrakı bir həftə boyu kapitan alayın lağlağı hədəfinə çevrildi. Ədəbsiz atmacalar, şit məsləhətlər, tövsiyə olunan həkimlər, işə yarayacaq dərmanlar və onların istifadə qaydaları ilə dolu məktublar alırdı poçtla.

Bu söz-söhbətdən agah olan polkovnik də tam ciddiyyətlə demişdi:

– Görünür, kapitanın bu macərası çox çəkici imiş! Odur ki bu münasibətlə onu ancaq təbrik etmək olar!

Aradan on gün ötdü və İrma ona ikinci dəfə məktub göndərdi. Qəzəbindən dəliyə dönən kapitan məktubu cırıb atdı və cavab da yazmadı.

Daha bir həftə sonra yazdığı məktubda qadın, vəziyyətinin xeyli ağırlaşdığını və onunla vidalaşmaq istəyini bildirirdi.

Zabit yenə susmağı lazım bildi.

Bundan bir neçə gün sonra xəstəxana keşişi kapitanla görüşdü və çatdırdı ki, İrma Pavolen ölüm ayağında onu görmək istəyir.

İmtina etməyə cəsəreti yetmədiyindən zabit keşişin yanına düşüb getsə də, xəstəxanaya girəndə özünü çəkilməz ağır-acı içində, alçaldılmış mənlilik və tapdanmış namus sahibi yerində hiss edirdi.

Xəstənin vəziyyətində hər hansı bir dəyişiklik sezməyincə zabıt özünün aldadıldığını qət etdi. Qadından xəbər aldı:

– De görüm, axı məndən nə istəyirsən?

– Səninlə vidalaşmaq istəyirdim. Deyilənə görə, çox çəkməz – üzü o yana gedəcəyəm.

Zabıt buna inanmadı:

– Bura bax, sənin üzündən mən bütün alayın gülüş hədəfinə dönmüşəm. Buna bir son qoymaq lazımdır!

Qadın:

– Mən sənə neyləmişəm ki? – deyə soruşdu.

Kapitan lap cin atına mindi, daha nə deyəcəyini də bilmirdi:

– Bir də bura ayaq basacağıma ümid-zad bəsləmə: sənə görə istehza hədəfi olmaqdan lap bezmişəm!

Bayaqdan zabiti ölgün baxışlarla süzən gözlərdə qəfil qəzəb şimşəyi oynadı və qadın bayaqkı sualını təkrarladı:

– Mən sənə neyləmişəm ki? Bəlkə, səndən nəvazişlərimi əsir-gəmişəm, hə? Bəlkə, səndən nə vaxtsa nə isə istəmişəm? Əgər əvvəlki kimi cənab Tampliyə-Paponla yaşamağa davam etsəydim, bəlkə, heç indi burada bitlənməzdim də. Kim suçlasa da, sən məni heç nədə suçlaya bilməzsən.

O, titrək səslə buna qarşı çıxdı:

– Mən səni heç nədə suçlamıram. Sadəcə olaraq, öz davranışınla sən bütün şəhəri gözdən saldığın üçün mən də daha səni yoluxmaqdan qəti imtina edirəm.

Qadın sərt hərəkətlə yerindən dikələrək yatağında oturdu:

– Prussiyalılarla davranışına görə, eləmi? Mən axı sənə demişdim ki, onlar mənə zorla sahib çıxdılar. Mən də ona görə müalicə olunmuram ki, xəstəliyimi onların arasında gen-bol yaya bilim. Əgər mən istəmiş olsaydım, anla bunu, o ilkin mərhələdə müalicəm daha asan olardı! Mən isə onların axırına çıxmaq istəyirdim və yaqin ki, çoxlarını bu yolla o dünyaya vasil etmişəm!

Kapitan ayaq üstə qurumuşdu. Axır ki:

– Hər necə olursa olsun, bu, əxlaqsızlıq sayılmalıdır, – dedi.

Bir anlığına qadının nəfəsi təngidi, az sonra dili söz tutdu:

– Axı bunun nəyi əxlaqsızlıqdır? Düşməni məhv etməyimmə? Yoxsa indi bu hərəkətim ucbatından ölməyim? Janna d'Ark küçəsinə mənimlə görüşə gələndə sən heç belə düşünmür, belə danış-

mırdın. Sən demə, bütün bunlar əxlaqsızlıqmış?! Orden almağına baxma, şəxsən sən bunu heç vaxt bacarmazdın! Yeri gələndə mən səndən daha çox prussiyalı məhv etmişəm!

Heyrətlə xəstəni süzən kapitanın hiddətindən əli-ayağı əsirdi:

– Belə oldu?! Sussana barı... mumla görüm... Belə fərqli şeyləri... eyniləşdirməyə... mən heç vədə izin vermərəm...

Amma qadın ona heç qulaq da asmırdı:

– Uzaqdan baxan da elə bilir ki, prussiyalılara cəbhədə çox ağır xətərlər yetirmisiniz! Düzünü de, siz Ruanı düşmən işğalına verməseydiniz, bütün bu faciələr başımıza gələrdi? Siz hər şeydən əvvəl işğala yol verməməliyidiniz. Eşidirsən, ya yox?! Mən isə onlara səndən daha betər dağ çəkmişəm. Amma budur, indi əsiriyəm bu ölüm yatağının. Sən isə yenidən sığallanıb gəzirsən ki, bəlkə, başqa qadınların başını tovlayıb, onları öz yatağına salasan!..

Bütün çarpayılardan başlarını dikəldən xəstələrin baxışları bu mundirli adama zillənmişdi. Zabit isə mızıldanırdı:

– Sus görüm... yaxşı da... mumla görək...

Qadın isə susmaq bilmirdi. Artıq bağırmağa başlamışdı:

– Çox da əzilib-büzülmə! Mağul sənə yaxşı bələd ola bildim bu son günlərdə! Məni aldada bilməzsən! Bax sənə bir də deyirəm ki, mənim onlara yetirdiyim xətəri nəinki sən, heç sənin o alayın da yetirməyib... Dur, rədd ol buradan... Tülkü!

Sifilisli xəstələrin oylağı olan bu bir cüt çarpayrı cərgəsinin arasından zabit iri addımlarla, az qala, qaçaraq çıxdı. İrmanın xırıltılı, arada fitlə qarışıq çıxan səsi isə onu qarabaqara izləyirdi:

– Hə, hə, səndən daha çox! Yeri gəlsə, mən səndən daha çox düşmən qırmışam!..

Pilləkənlərlə başılovlu enən zabit, daha heç kimi görmək istəmədiyindən oradan birbaşa evinə dönməli oldu.

Sabahısı gün xəbər gəldi ki, İrma keçib.

*«Jil Blas»ın 08.07.1884-cü il sayında
Monfrinyoz imzasıyla çap olunub.*

MEŞƏDƏ

Məşəbəyinin iki dustaqla birlikdə bələdiyyə binasında onu gözlədiyi haqqında xəbər gələndə bələdiyyə başçısı hələ yenicə səhər yeməyinə əyləşmişdi.

Ləngimədən qalxıb oraya yollandı və həqiqətən də, orada zadəgan qadınla kişini ciddi nəzarət altında saxlayan məşəbəyi Hoşdür dayını tapdı.

Qırmızı burunlu, çalsaçlı, ciddi ailə başçısına bənzəyən kişi nədənsə özünü basqı altında hiss edirdi. Öz toy-bayram paltarını geyinmiş, top kimi yumru, yanaqları şölə saçan qadın isə onları həbs edən bu hökumət təmsilçisini, yəni məşəbəyini hələ də acıqla süzürdü.

Bələdiyyə başçısı xəbər aldı:

– Hoşdür dayı, nə olub yenə?

Məşəbəyi ona aşağıdakı açıqlamanı verdi:

O, həmişəki saatda Şampü məşəsinin Arjantö yaxınlığına qədər ona həvalə olunmuş ərazisini dolaşmağa çıxıbmiş. Ərazidə gözüne elə bir şey dəyməsə də, havanın gözəlliyi və sünbüllərin necə boy atması onu heyran edibmiş. Bu ara öz üzüm tənəklərinin dibini belləyən Bredelin oğlu onu haylayaraq deyib: hey, Hoşdür dayı, birinci taladakı kolluqlara nəzər yetirsən, orada ümumi yaşları, ən azı, yüz otuz olan bir cüt qumru görə bilərsən.

Qarovulçu nişan verilən tərəfə gedib, talaya girəndə qulağına dəyən bəzi sözlər və ah-uflar burada əxlaqa zidd bir iş tutulduğu qənaətini onda əməlli-başlı möhkəmləndirib.

Bir qənimətkar yaxalayacaqmış kimi o, sürünərək bu cütlüyə yaxınlaşaraq onları yaxalayıb. Həmin vaxt çılgınlaşan qadının halı artıq özündə deyilmiş.

Bələdiyyə başçısı tutulanları heyrət içində süzürdü. Kişinin yaşı altmışı keçərdi, qadın isə ən azı, əlli beş yaşın içindəydi.

Başçı sorğu-suala kişidən başladı. Verilən suallara onun kal səsle verdiyi cavablar güclə eşidilirdi:

- Adınız nədir?
- Nikola Bören.
- Məsləyiniz?
- Parisin Əzabkeşlər küçəsində xırdavat alveri ilə məşğulam.
- Burada, meşədə nə işiniz var idi?

Əllərini dustaq kimi arxasında çataqlayan tacir susdu, başını sallayıb nəzərlərini iri qarnına dikdi.

Başçı sorğu-suala davam etdi:

- Siz bələdiyyə təmsilçisinin dediklərini inkar edirsiniz?
- Yox, ağa.
- Deməli, siz bunu etiraf edirsiniz?
- Elədir, ağa.
- Özünü təmizə çıxarmaq üçün nəsə deyəcəksiniz?
- Yox, ağa.
- Bəs bu işi tutduğunuz qadınla harada tapışmısınız?
- O, mənim arvadımdır, ağa.
- Arvadınızdır?!
- Bəli, ağa.

– Onda... onda... belə çıxır ki, siz Parisdə... yəni bir yerdə yaşamırsınız, eləmi?

– Təəssüflər olsun ki, cənab, biz elə eyni evdə də yaşayırdıq!

– Onda... hər halda, cənab, sizin ağılınız çaşıb. Və hər halda, tamam çaşıb ki, sizləri çölün düzündə, səhər saat onda və belə bir iş başında yaxalayılar.

Kişi xəcalətindən, az qala, hönkürtü vuracaqdı. Mızıldayaraq dedi:

– Xanımım bunu çox istəyirdi! Mən hələ ona dedim, dedim ki, bu, axmaqlıqdır. Amma yəqin ki, siz özünüz də qadınlara bələdsiniz... başlarına bir şey girəndən sonra... heç nə köməyə gəlmir. Hər şey faydasız olur.

Başçı gülümsədi və Qalliya sakinlərinə məxsus hazırcavablıq göstərərək dedi:

– Göründüyü kimi, bu səfər məsələ bir az başqa cürmüş, çünki bu istək təkcə ona hakim kəsilseydi, hər halda, ikinizi bir arada yaxalamazdılar.

Bunu eşidən cənab Bören lap cin atına mindi. Arvadına tərəf dönərək dedi:

– Görürsən də, sənin poeziyaya olan marağın başımıza nə oyun açdı? Hə, indi bu suallara nə cavab tapıb verəcəksən? Hələ qorx ki, bizi məhkəməyə də versinlər. Həm sinnimizin bu çağında, həm də əxlaqsızlıq üstündə! Sonra da gərək dükanımızı bağlayıb, xəcalətimizdən bir başqa məhəlləyə köçək və müştərilərimizdən də olaq. Hə, nə fikrə qərq olmusan?

Xanım Bören ərinə tərəf baxmadan yerindən qalxdı, tam arxayınlıqla, dili heç topuq vurmadan və saxta abır-həyadan uzaq şəkildə başçıya öz ifadəsini verdi:

– Axmaq bir vəziyyətə düşdüyümüzü, bir Allah şahiddir ki, mən özüm də çox gözəl anlayıram. Cənab başçı, əgər mənə özünü müdafiə üçün... yox, yox, sadəcə, aqlını itirmiş bir qadın kimi çıxış etmə imkanı versəydiniz, inanıram ki, bu iş məhkəməyə qədər gedib çıxmaz, həm də ki biz aləmdə biabır olmaqdan qurtularıq.

Uzun illər bundan əvvəl, cavan çağımızda, biz cənab Börenlə məhz bu yerlərdə tanış olmuşduq. Bir bazar günüydü. Həmin vaxtlar o, xırdavat dükanında pirkeşik işləyirdi, mən isə hazır qadın geyimləri mağazasında satıcı idim. Bütün bunları lap dünənki gün kimi xatırlayıram. Rəfiqəm Roza Levek ilə Piqal küçəsində kirayələdiyimiz evdə yaşayır, bazar günləri buralara gəzintiyə gəlirdik. O, özünə bir oğlan tapmışdı, mən isə hələ ki, tək idim. Bu yerləri də bizə elə həmin oğlan tanıtmışdı. Bir gün o, zarafatla mənə eşitdirdi ki, sabah bir dostunu da özüylə gətirəcək. Bununla nəyə işarə etdiyini anladığımdan ona dedim ki, heç boşuna zəhmət çəkməsin. Cənab başçı, mən son dərəcə ciddi və tərbiyəli bir qız idim.

Sabahısı gün vağzalda dostlar məni cənab Börenlə tanış etdilər. Cavanlığında o, yaraşlıqlı bir cavan olsa da, mən öz dediyimdə duracağımı qət etdim və durdum da.

Xülasə, biz Bezon tərəflərə yol aldıq. Həmin gün hər şey çox gözəl idi. Elə günlərdə adamın içində hər şey, sanki, dərin sükuta qərq olur. Mən isə elə cavanlıqda da, indi də hava ki gözəl oldu, sərsəmləyirəm və üstəlik, şəhər kənarına gedəsi olsam, lap ağılımdan oluram. Göz işlədikcə hər tərəf gömgöy rəngdədir, quşlar civil-dəşir, zəmilər dalğalanır, qaranquşlar uçuşur, çəməninin ətrindən bihuş olursan. Hələ lələlər, çobanyastığılar – bütün bunlar məni

tam mənada dəli-divanə edir! Elə bilirəm ki, ilk dəfə bir qədəh şampan şərabını başıma çəkdiyimdən sərməstəm!

Nə isə... hava çox ilıq və günəşli idi, hər tərəf göz oxşayırdı, sinədolusu nəfəs aldıqca hava məlhəm kimi adamın ciyərlərinə yayılırdı. Roza ilə Simon bütün bu vaxtı öz aralarında məzələnirdilər, mən isə bütün bunları görməzliyə vururdum. Cənab Börenlə mən kölgə kimi onların ardınca düşmüşdük və susurduq. Bir-birini tanımayan adamlar nədən söhbət edə bilər ki?! Onun bu utancaq və həyalı davranışı yamanca ürəyimə yatmışdı. Gəlib bir talaya çatdıq. Buralar xeyli sərin idi. Çəmənlikdə oturduq, Roza ilə Simon isə özümü alınmaz qala kimi tutduğum üçün məni dolamağa başladılar. Amma özünüz deyin, başqa neyləyə bilərdim ki?! Bunun ardınca onlar gözümüzün qabağında zərrəcə çəkinib-eləmədən mazaqlaşmağa başladılar. Aralarında nə isə pıçıldaşandan sonra kolluğa sarı yollandılar və bizə də heç nə demədilər. İndiyədək üzünü belə görmədiyim bir cavan oğlanla çölün düzündə təklidə qalınca necə axmaq vəziyyətə düşdüyümü, yaqın ki, təxmin edərsiniz. Çəkdiyim sıxıntı hissi, sanki, mənə cəsəət verdi və mən özüm onunla söhbətə girişdim. Harada işlədiyini soruşunca, bayaq qeyd etdiyim kimi, onun xırdavat dükanında çalışdığını öyrəndim. Beləcə onunla bir müddət söhbətləşdik, sonradan onun bir az qırı-şığı açıldı. Mənə girişmək istədisə də, o dəqiqə gözünün odunu aldım, həm də necə lazımdırsa, elə aldım. Elədir, Bören, ya yox?

Çaşqın baxışlarını çəkmələrinin burunlarına zilləyən Bören arvadının sualını cavabsız buraxdı.

Qadın sözünə davam etdi:

– Hə, elə ki, o, mənim ağırtəbiətli bir qız olduğumu anladı, başladı kamali-ədəblə, necə lazımdırsa, mənim nazımı çəkməyə. Hər bazar günü buralarda görüşürdük. Mənə olan eşqi lap kəllə-çarxa vurmuşdu, cənab başçı. Mən də onu sevirdim, həm də çox sevirdim! O vaxtlar elə gözəl-göyçək bir oğlan idi ki!

Hə, uzun sözün qıssası, sentyabr ayında toyumuz oldu. Martirs küçəsində özümüze kiçik bir dükan aldım.

İlk vaxtlar dolanışıgımız çətin idi, cənab başçı. İşlər yolunda getmədiyindən şəhərkənarı gəzintilər heç yadımıza da düşmürdü. Həm də bu cür şeylərə olan meylimiz artıq sönmüşdü. Ticarətçinin bütün fikri-zikri qazancına yönəlir, başqa sarsaq şeylərə isə vaxtı

qalmır. Bir də baxdıq ki, özümüzdən xəbərsiz artıq yaşlanmışıq, düzənli bir yaşam tərzinə keçdiyimizdən artıq eşq xülyaları heç yada da düşmür. Bir də ki bir şeyin yoxluğunu hiss etmirsənsə, onu itirdiyinə təəssüflənmirsən də.

Cənab başçı, sonralar işlərimiz tam yoluna düşdü və artıq biz bir tikə çörəyə möhtaclıq qorxusundan qurtulduq. Və o vaxtdan bəri, elə bil ki, məni dəyişdirdilər. Buna nəyin səbəb olduğunu isə inanın ki, heç özüm də bilmirəm!

Lap o yeniyetmə qızlar kimi xəyallar qurmağa başladım! Küçədə gülsatanların əl arabalarını seyr edəndə gözlərim yaşarmağa başladı. Kassa arxasında oturduğum vaxt birdən-birə burnuma bənövşə qoxusu vururdu və ürəyim başlayırdı dəli-dəli çırpınmağa!.. Belə olanda qalxıb kandara yaxınlaşır, damların arasından gözə dəyən bir ovuc səmanı heyranlıqla süzürdüm. Mənə elə gəlirdi ki, gördüyüm bu səma, əslində, burula-burula axan və Parisə doğru enən böyük bir çaydır, uçuşan qaranquşlar isə bu çayın qoynunda üzən balıqlardır. Yaşıma baxınca, yəqin ki, siz bunları sayıqlama hesab edəcəksiniz! Amma nə etmək olar, cənab başçı, bütün ömrünü ancaq işdə-gücdə keçirən birisi bir də aylır və bir anlığına düşünür ki, bütün bu müddəti bir başqa cür də yaşaya bilərmiş... Bax onda o, başlayır heyifsilənməyə! Düşünür ki, sən demə, mən də bütün bu iyirmi ili başqa qadınlar kimi meşədə öpüşməklə keçirə bilərmişəm! Düşünür ki, sevdiyi birisiylə ağac kölgəsində uzanmaq əsl qənimət, imkan sayılmalıdır! Özümdən xəbərsiz bu istək hər gün və hər gecə qəlbimdə özünə yer elədi! Ay işığının suda necə bərq vurduğunu xəyalımda canlandıranda isə həтта həmin sulara özümü atmaq fikrinə də düşürdüm.

İlk vaxtlar bu istəklərimi cənab Börenlə paylaşmağa cürətim çatmırdı. Bilirdim ki, məni ələ salıb deyəcək ki, haydı, dur, dur get işinin başına, iynəni-sapını sat! Onu da etiraf etməliyəm ki, əslinə qalanda, cənab Bören daha kişi xeylağı kimi məni sən deyən heç cəlb də etməirdi. Məsələ burasındadır ki, özümü güzgüdə süzərkən səmimi etiraf edirdim ki, artıq heç mən də hər hansı kişini başdan çıxaracaq qadın deyiləm!

Günlərin bir günü cəsarətimi toplayıb ona şəhərkənarına, vaxtilə onunla tanış olduğumuz yerlərə yollanmağı təklif elədim. O, təklifimi tərəddüdsüz qəbul etdi və biz bu səhər saat doqquzda buralara gəlib çıxdıq.

Zəmiarası cığıra ayaq basan kimi, sanki, dönüb oldum həmin o cavan qız. Qadın ruhu hələm-hələm qocalmamış!.. Cənab başçı, inanın ki, o anda ərim də gözlərimin önündə indiki yaşında deyil, məhz o cavan oğlan şəklində peyda oldu! Vallahi-billahi, elə bil, içdiyim şərabın xumarı lap başıma vurmuşdu! Ona görə də sarılıb onu öpməyə başladım, o isə çaşıb qalmışdı. Bəlkə də, üstünə cumub onu boğmağa çalışsaydım, bu hərəkətimdən o, qətiyyən heyətlənməzdi. Odur ki durmadan deyirdi: «Vallah, sən dəli olmusan! Bu gün lap ağlın çaşıb. Nə olub axı sənə belə?..» Mən isə ona fikir vermirdim, yalnız çılgın ruhumun səsini dinləyirdim və sonunda onu çəkib meşəliyə aparmağa da nail oldum... Bu da axırı!.. Cənab başçı, inanın, mən sizə həqiqəti, əsl həqiqəti açıb söylədim.

Hər halda, başçı da yumor hissindən məhrum deyildi, bu yerdə gülümsəyərək ayağa qalxıb:

– Gedə bilərsiniz, xanım, – dedi. – Amma bir daha kol dibində... belə işlər tutmayın.

«Jil Blas»ın 22.06.1886-cı il sayında çap olunub.

MUARON

Françini barədə söhbət uzanıb gedirdi. İmperiya dönəmində Baş prokuror vəzifəsində çalışan cənab Maluro üzünü bizə tutdu:

– O-o, vaxtilə mən son dərəcə maraqlı bir iş araşdırmışdım. İndi ondan danışsam, sizlər də bunun belə olduğunu etiraf edəcəksiniz.

İmperiya dönəmində mən bir əyalətin prokuroru idim və bu vəzifəni tutmağım Paris məhkəməsinin aparıcı simalarından olan atam sayəsində mümkün olmuşdu. Bir dəfə mənə «Müəllim Muaronun işi» adıyla tanınan cinayət işinə dair məruzə etmək tapşırıldı.

Fransanın şimalındakı məktəblərdən birində müəllimlik edən Muaron yerli əhalinin dərin rəğbətini qazanmışdı. Savadlı, məntiqli, son dərəcə dindar, bir az içinə qapalı olan bu adam hələ Bualinoda müəllimlik edərkən ailə qurmuşdu. Dünyaya gələn uşaqlarının üçü də bir-birinin ardınca vərəmdən vəfat etmişdi. Buna görə də o, bu ağır itkilərdən sonra bütün mehrini təlim-tərbiyəsinə baxdığı uşaqlara salmışdı. Ən yaxşı oxuyan, söz dinləyən və sevimli şagirdlərinə cibinin puluyla oyuncaqlar almış. Onları təkcə yeməyə qonaq etməklə qalmaz, həm də un məmulatlarına və şirniyyata da dadandırıb. Bir-birinin ardınca beş şagirdi sirli şəkildə ölənə qədər bu ürəyiaçıq və xeyirxah insanın tərifi dillərdən düşmürdü. Əvvəlcə hamı düşündü ki, bu ölümlər quraqlıq nəticəsində içməli suda peyda olan epidemiyadan qaynaqlanıb. Amma uşaqların tutulduqları xəstəlik nişanələri son dərəcə bənzərsiz olduğundan həkimlər hər hansı qənaətə gələ bilmirdilər. Görünür, bu, son dərəcə üzücü bir xəstəlik idi, çünki əvvəlcə iştahadan kəsilən və qarınında ağrılar duyan uşaqlar get-gedə sınıxır, sonra isə qorxunc əzablar içində canlarını tapşırdılar.

Sonuncu cəsəd yarıldığında da heç bir dəlil tapılmadı. Onun Parisə göndərilən daxili orqanlarının araşdırılması onlarda hər hansı zəhərin varlığını sübuta yetirmədi.

Sonrakı bir ildə yeni bir olay yaşanmadı. Bunun ardınca Muaronun sevimli şagirdlərindən daha ikisi bir-birinin ardınca, cəmi dörd günün içində dünyalarını dəyişdi. Cəsədlər yanlarında hər iki uşağın bağırsaqlarında narın şüşə qırıqlarına rastlandı. Hamı qət elədi ki, görünür, uşaqlar yaxşı təmizlənməmiş və ya yuyulmamış nə isə yeməklə ehtiyatsız davranıblar.

Məhkəmənin hökmüylə məktəbin nəzdindəki yataqxanada axtarış aparılanda orada uşaqlar üçün nəzərdə tutulan oyuncaq və şirniyyatlarla dolu bir şkaf aşkar olundu. Bütün bu ərzaq maddələrinin içində ya şüşə qırıntıları, ya da iynə ucları tapıldı.

Əlüstü həbsə atılan Muaron özünə qarşı bəslənən şübhələrdən o dərəcədə əsəbiləşdi və elə hay-həşir qaldırdı ki, sonda onu sərbəst buraxdılar.

Amma hər necə olsa da, ona qarşı dəlillər var idi və onlar bu adamın bütün ömrü bahasına qazandığı gözəl reputasiyanı, ən başlıcası isə bir tərbiyəçinin bənzər cinayətə qol qoyması üçün maraqlı motivinin olmaması barədə qənaətləri sarsıda bildi.

Maaşının tən yarısını öz sevimli yetirmələri üçün oyuncaqlara və konfetlərə xərcləyən, onları erköynlüyə alışıdıran, dadlı yeməklərlə bəsləyən xeyirxah, sadələvh və dindar birisi məsum uşaqların canına necə qıya bilərdi axı?

Onun belə bir işə qol qoyması üçün, ən azı, dəli olması lazım idi. Muaron isə son dərəcə sağlam məntiqli, sakit, ağıl-kamal sahibi biri olduğundan onun hər hansı ruhi xəstəlikdən əzab çəkdiyini iddia etmək mümkün deyildi.

Buna rəğmən, onun əleyhinə dəlillər çoxalır. Müəllimin konfet, un məmulatı, nabat və sair aldığı dükançılardan götürülən örnəklərin tərkibində hər hansı şübhəli komponent tapılmamışdı. İş bu yerə çatanda Muaron hamını inandırmağa çalışdı ki, görünür, onun ərzaq şkafına düşən açarla naməlum bir bədxah oradakı ərzaqların içinə şüşə qırıntıları və iynə ucları qoyub. Hətta o, buradakı uşaqlardan birinin ölümü nəticəsində hansısa mirasa yiyələnəcək bir kəndlinin bütün cinayətləri müəllimin ayağına yazmaqda maraqlı olması versiyasını da ortaya atdı. Belə ağır cinayətə gedən canı nədənsə bir deyil, bir neçə uşağın ölümünə razı olmuşdu.

Bu, nisbətən ağılabatan idi və özünün haqlı olmasına Muaron o dərəcədə inanır və dil boğaza qoymurdu ki, biz, heç şübhəsiz,

əlimizdəki onun əleyhinə dəlillərə göz yummaqla, müəllimə bəraət qazandırmalıydıq. Amma az sonra bir-birinin ardınca meydana çıxan iki məqam onun durumunu xeyli ağırlaşdırdı. Bunlardan biri – narın şüşə qırıntılarıyla dolu tütün qutusu idi. O, bu qutunu pul-larını gizlətdiyi yerdə, yazı masasındakı gizli siyirmədə saxlayırmış!

Yəqin ki, bu tapıntıni da o, ağılabatan bir şəkildə izah edəcək və bu günahı da gerçək, amma hələlik naməlum qalan caninin növbəti qurması kimi təqdim edəcəkdə. Amma Sen-Marlufdan gələn bir xırdavatçı müstəntiqə xəbər vermişdi ki, bir cənab ondan dəfələrlə ən incə iynələrinin olub-olmadığını soruşmuş, satıcının yanında sındırmaqla onlardan hansının işinə yarayacağını təyin eləmişdi.

On iki ayrı adamın bir arada üzləşdirilməsi əsnasında həmin xırdavatçı Muaronu bir dəfə baxmaqla tanımışdı. Aparılan araşdırma sonucu müəllimin məhz deyilən günlərdə Sen-Marlufa yol-landığı da öz təsdiqini tapdı.

Uşaqların hansı ərzaqlara daha çox meyil göstərməsi və müəllimin bu qidaları məhz onun yanında yemələrinə, bununla da bütün izlərin silinməsinə çalışması barədə iyrenc təfərrüatların üstündən keçirəm.

Tüğyana gələn ictimaiyyət qatilə ən ağır cəza verilməsini tələb edirdi, buna görə də bu güclü təzyiç dalğasına rəğmən, müəllimə qarşı hər hansı güzəşt və ya tərəddüd sərgiləməyin yeri yox idi.

Muaron barədə ölüm hökmü çıxarıldı. Apelyasiya məhkəməsi qərara qarşı şikayəti rədd elədiyindən yeganə çıxış yolu əfv istəmək oldu. Atam vasitəsiylə öyrəndim ki, imperator da əfvdən imtina edəcək.

Bir səhər kabinetimdə oturub işləyərkən məruzə elədilər ki, türmənin keşişi məni görmək istəyir. İnsan sərrafi olan, yüzlərlə qatil görmüş bu adam yaşlı bir abbat idi. Bir qədər narahat, pərt və utancaq bir təsir bağışlayırdı adama. Bir neçə dəqiqə oradan-buradan danışandan sonra o, ayağa qalxaraq dedi:

– Cənab imperiya prokuroru, əgər Muaron qətlə yetirilsə, bilin ki, günahsız birini edam edəcəksiniz.

Baş əymədən otaqdan çıxan bu adamın son sözləri mənə yamanca yer elədi, çünki bunları həm tənənəli, həm də həyəcanlı tərdə dilə gətirmişdi: sanki, bu yolla o, sirli bir tövbə qarısını ara-lamaq, bir insan ömrünü qurtarmaq xatirinə yanıma gəlmişdi.

Bir saat sonra Parisə yola düşdüm, baş verənlərlə bağlı bildiklərimi atamla paylaşdım. O, imperatorun qəbuluna düşməyim üçün imkan yaratdı.

Sabahısı gün qəbulda oldum. Hüzuruna getdiyimdə zati-aliləri kiçik qonaq otağında çalışırdı. Keşislə son görüşüm də daxil, məsələnin mahiyyətini ona danışdım. Keşisdən bəhs etdiyim zaman imperatorun kreslosunun arxa tərəfindəki qapı açıldı və ərinin yalnız olduğunu düşünən imperatriça içəri daxil oldu. Zati-aliləri Napoleon məsləhət üçün xanımına müraciət elədi. Olub-keçənləri öyrənən imperatriça dedi:

– O adamı əfv etmək lazımdır. Çünki onun heç bir suçu yoxdur!

Amma iman sahibi kimi tanınan bu xanımın məsələ ilə bağlı qəfil qətiyyəti nədənsə mənə də qorxunc şübhə oyatdı.

Həmin ana qədər mən cəzanın xəffləşdirilməsinə dərin rəğbətlə can atırdım. Bu məqamda isə mənə elə gəldi ki, o hiyləgər qatil ən son çarə kimi keşisi və öz etirafını işə salıbmış.

Bu şübhələrimi imperatorla və xanımıyla paylaşdım. Zati-aliləri duruxdu: təbiətən xeyirxah olduğu üçün güzəştə getməyə hazır olsa da, o, bir fırıldaqçının toruna düşməkdən ehtiyatlanırdı. İmperatriça isə vasitəçilik edən keşisin yüksək mərhəmətlə hərəkət etdiyindən əmin olduğu üçün təkrarlayırdı:

– Axı nə olsun? Hər halda, bir suçlunun əfv olunması məsum birisinin edamından daha yaxşıdır!

Sonda onun fikri əsas götürüldü: edam hökmü katorqa cəzasıyla əvəz olundu.

Bir neçə il sonra öyrəndim ki, Tulon katorqasında saxlanan Muaronun nümunəvi davranışı barədə imperatora məruzə edilib və türmə direktoru sabiq müəllimi özünə köməkçi təyin edib.

Uzun müddət bu adam barəsində heç nə eşitmədim.

İki il qabaq yay mövsümünü Lilldə yaşayan qohumum de Larielgildə keçirirdim. Bir axşam şam yeməyindən öncə, mənə bildirdilər ki, cavan bir keşis mənimlə görüşmək istəyir.

Qəbul elədiyim bu adam yalvarıb-yaxardı ki, ölüm ayağında olan və mütləq məni görməyi arzulayan birisiylə görüşüm. Uzun bir dövrü əhatə edən hakimlik fəaliyyətim ərzində belə hallar tez-tez olmuşdu. Respublikaçı iqtidar məni vəzifədən uzaqlaşdırandan bəri isə bu cür məsələlərlə bağlı mənə ara-sıra üz tuturdular.

Odur ki mən keşişin ardınca düşüb, sənətkarlar məhəlləsindəki yüksək bir binanın çardağındakı yoxsul bir mənzilə yollanmalı oldum.

Burada nəzərlərim samanla dolu döşəkçə üzərində oturan və rahat nəfəs alsın deyə divara söykənən qəribə bir məxluqa sataşdı.

Məni gören kimi o pıçıldadı:

– Tanıya bildiniz məni?

– Yox.

– Mən Muaronam.

Diksindim:

– Müəllim?

– Hə.

– Burada neyləyirsiniz bəs?

– Bu, uzun hekayətdir... İndi az bir möhlətim qalıb... Ölüm ayağında yam... bu küreni yanıma göndərdilər... buralarda olduğunuzu bildiyim üçün onu yanınıza yolladım... Tövbəmi sizə eləmək istəyirəm... axı məni ölümdən siz xilas etmişdiniz... o vaxt...

Əliylə üstündə oturduğu döşəyin içindəki samanı sıxan bu adam alçaq, xırıltılı səslə, amma sərt təzədə sözlünə davam elədi:

– Belə... Bütün gerçəyi sizə açıb danışmalıyam... Sizə... Axı bu dünyanı o sirlə birlikdə tərək edə bilmərəm mən... O uşaqları mən qətlə yetirmişdim... hamısını... mən... qisas zəminində... Qulağınız məndə olsun. Mən dürüst, əli-ayağı düz birisiydim... çox dürüst-düm... çox da təmiz... Tanrıya son dərəcə bağlıydım... rəhmdil Tanrıya... Biz bəndələrini sevən Tanrıya, daha bu dünyanı oğru, qatil, yalançı və cəllad kimi idarə edəne yox. Həyatımda bir yamanlığı, bir alçaqlığı özümə rəva bilməmişdim. Təmizlikdə tayım-bərabərim tapılmazdı, cənab.

Evlidydim, uşaqlarıma bəslədiyim sevgi hər ata-ananınkindən daha sonsuz idi. Onlar üçün yaşayırdım həyatda. Balalarım üçün hər şeyə hazır idim. Amma üçünü də itirdim. Niyə? Nə üçün? Nə günah işləmişdim axı? İçimdə elə böyük qəzəb çağlayırdı ki, onda! Sanki, o vaxta qədər rəyada idim və qəfil gözlərim açıldı və anladım ki, Tanrı qəddarmış. Balalarımı niyə əlimdən aldı axı? Gözlərim açıldığı üçün anladım ki, o, öldürməkdən xoşlanır. O yalnız bunu sevirmiş, cənab. Bizə də ömrü ona görə bəxş edirmiş ki, sonradan geri alsın! Cənab, Tanrı zalımdır. Onun yeni-yeni cəsədlərə ehtiyacı var. Sırf əyləncə olsun deyə, hərənin canını bir cür alır. Bütün bu

xəstəlikləri, bədbəxt olayları düşünüb tapan da odur. Aylarla, illərlə sürən bu əyləncələrinə qapılan Tanrının səbri hərdən daralanda onun əlinin altda epidemiyalar, vəba, angina və çiçək xəstəliyi kimi vasitələr var... O qorxunc varlığın əlində daha nələr olduğunu mən haradan bilim? Hələ bunlar da ona azlıq edir, çünki sadalanan məzənlər bir-birinə çox bənzəyir. Öldürmək xatirinə o, vaxtaşırı savaşlara yol açır ki, iki yüz min əsgərin qan gölündə, çamurda necə çapaladığını, tikə-tikə olduğunu, top mərmisinin qopardığı əllərin, ayaqların, başların göydən yerə dolu kimi yağdığını seyr edə bilsin.

Bu heç də hamısı deyildir. O, bir-birinin ətini yeyən insanlar yaradıb. Xəlq etdiyi insanların özündən daha kamil olduğunu görəncə Tanrı heyvanlar aləmini yaratdı ki, insanlar onları ovlasınlar, öldürüb ətlərini yesinlər. Heç bununla da hər şey bitmir. O, cəmi bircə gün yaşayan xırda varlıqlar yaratdı, bir saat içində bir milyard ədədi qırılan cücülər, ayaqlar altda ölən qarışqalar və yüzlərlə bu cür məxluq xəlq elədi, indi bunların hamısı yadıma düşmür. Bütün bu varlıqlar bir-birinə qənim kəsilir, bir-birini yeyir, başqaları hesabına öz varlığını sürdürür, aramsız doğulur və məhv olurlar. Rəhmli Tanrı isə bütün bunları görüb qürrelənir: axı o ən irini də, ən xırdanı (məsələn, bir qətrəyə sığanları) da, hətta başqa planetlərdə məskunlaşanları da görə bilir. Baxır və əylənir. Vay səni, məzəcil!

Bunu anlayınca, cənab, mən də öldürməyə, uşaqları qətlə yetirməyə başladım. Bunu özüm üçün bir oyuna çevirdim. Bu qurbanları Tanrının əlindən aldım. Mənimki oldular. Əgər ələ keçməseydim, hələ çoxlarını öldürəcəkdim... Bəli!

Əslində başımı gilyotin ilə üzməliydim mənim. Hə, hə, mənim! Onda o yaramaz Tanrının bundan necə həzz alacağını xəyalıma gətirirəm! Bundan qurtulmaq üçün keşişi çağırıb, ona yalan söyledim. Tövbə elədim. O yalan sayəsində də diri qaldım.

İndi isə sonum çatıb. Artıq onun əlindən heç yana qaça bilmirəm. Amma cənab, ona qarşı nifrətim sonsuz olduğundan ondan zərrəcə qorxub eləmirəm də.

Ölüm ayağında hiçqırığa tutulan bu adamın geniş açılan ağızından çıxan sözlər güclə eşidilirdi. Bu zavallını süzmək adama dəhşətli gəlirdi. Xırıltı içində o, üzərində uzandıqı döşəyin mələfəsini

xışmalayır, qara yorğan altındakı çəlimsiz ayaqlarını elə tərpedirdi ki, sanki, indicə durub harasa qaçacaq.

Bu çox dəhşətli varlıq idi. Onu xatırlamaq da əsl dəhşətdir!

Ondan soruşdum:

– Başqa nə isə deyəcəksiniz?

– Yox, cənab.

– Elə isə – xudahafiz!

– Xudahafiz, cənab, gec və ya tez...

Bunu deyib, o, divarın dibində duran, rəngi kağız kimi ağaran ucaboylu keşişin qaralan silüetinə üz tutdu:

– Siz necə, qalırınsız, cənab abbat?

– Qalırım.

Bu cavabı alan Muaron istehza ilə dedi:

– Doğrudan ha... axı Tanrı öz qarğalarını buraya leş dalınca yollayıb.

Daha dözə bilmədim. Qapını açıb, oradan uzaqlaşdım.

«Jil Blas»ın 27.09.1887-ci il sayında çap olunub.

ORLYA¹

8 may. Əcəb gözəl gündür! Səhər saatlarını nəhəng bir çinarın altındakı çəmənlikdə uzanaraq keçirdim. Evimin önündə bitən həmin çinar öz böyük çətiriylə evə sərinlik bəxş edir. Buraları çox sevirəm, sinədolusu nəfəs alıram, həm də axı mənim dədə-baba köklərim möhkəm şəkildə bu diyarla bağlıdır, əcdadlarım burada doğulub və dünyadan köçüblər, mən buranın şivəsinə, ağız dadına, yerli kəndlilərin danışığına, bu kəndlərə, bu torpağa, bu havaya alışdığımdan burada daha rahat fikrə dalır, daha yaxşı düşünürəm.

Uşaqılıq illərimin keçdiyi bu evi də sevirəm. Pəncərələrimizdən görünən Sena çayı ilə evimizin arasında bağ çəpəri boyunca uzanan piyada yolu var. Suları Ruandan Havra doğru axan bu geniş və böyük çayda daim gəmilər üzür.

Uzaqda, sol tərəfdə böyük şəhər olan Ruan gözə dəyir. Onun mavi rəngli damlarının fonunda qotik üslubda, şışuclu kilsə qüllələri nəzərə çarpır. Şəffaf göylərə car çəkən bu çoxsaylı və böyüklü-küçüklü kilsələrin hamısının başında çuqundan tökülən sivri qüllələr görünür. Kilsələrin zəng qüllələri səhər saatlarında göz oxşayır, onların tuncdan tökülmüş zənglərindən qopan cingiltili səsləri əsən meh qulaqlarımda cıncıldadır: bu səs gah azalır, gah artır.

Bu səhər hər şey necə də gözəl idi!

Saat on birə doğru bağın o biri üzündən upuzun bir gəmi karvanı keçdi; ticarət gəmilərindən ibarət karvanı ardınca dartıb aparan yedəkçi gəmi balaca milçəyə bənzəyirdi, möhkəm tınıldayıv və qatı tüstüsüylə havanı korlayırdı. Al-qırmızı bayraqları mavi səmada yellənən bir cüt ingilis şxununun ardınca Braziliyaya məxsus üç dor ağaclı bir yelkənli gəmi peyda oldu. Onun göz qamaşdıracaq

¹ Hekayənin orijinal adındakı «La Horla» kəlməsinin dilimizdəki qarşılığı «cinlənmə», «dəliləşmə»dir. (*tərc.*)

qədər bəyaz yelkənləri günəşdə bərq vururdu. Öz görünüşüylə bu gəmi gözümlü-könlümü necə oxşadısı, özümdən xəbərsiz ona təzim də elədim.

11 may. Son günlər qızdırmam var, tabım-taqətim kəsilib, bəlkə də, bu, qüssədənədir.

Sonsuz sevinci məyusluğa, özünəgüvəni isə könül tələsinə çevirən o gözəgörünməz dalğalar haradan zühur edir axı? Sanki, ətrafımızda var olsa da, havada anlaşılmaz, gözəgörünməyən qüvvələr mövcuddur və biz daim onlarla sirlə qonşuluq şəraitində yaşayırıq. Yuxudan oyandığım zaman misilsiz əhvali-ruhiyyəyə olduğundan var səsimlə oxumaq keçir içimdən. Görən niyə? Çay kənarında dolaşmağa yollanır və elə həmin dəqiqə də qəfil geri dönüb, nədənsə, evimə tələsirəm, məni hansısa acı xəbər gözlədiyindən sinəm daralır. Amma niyə? Bəlkə, əsən soyuq külək dərimə və əsəblərimə təsir göstərməklə içimi sıxıntıyla doldurub? Bəlkə, hava şəraiti və ya buludların biçimi, bəlkə, bu daim dəyişikliklərə məruz qalan əşyalar dünyası gözlərimdə əks olunmaqla, içimi zülmətə qarq edib? Bütün bu sualları, görəsən, kim cavablandıracaq? Bəlkə, çevrəməzdə qərarlaşan hər şey nəzər salmadan, toxunmadan, ciddiylə almadan da varlığını duyduğumuz hər şey ruhumuza, duyğularımıza, onlar vasitəsiylə beynimizə ani, anlaşılmaz və sarsıdıcı təsir göstərir?! Gözəgörünməz dünyanın sirləri necə də dərinmiş! Nə çox yaxını, nə də çox uzağı, nə çox xırdanı, nə də çox irini, hətta tükü tükədən zorla seçən gözlərimiz, yetərinəcə kamil olmayan duyğularımız, nə uzaq ulduzlarda, nə də bircə damla suda məskunlaşan varlıqları sezə bilir nəzərlərimiz... Qulaqlarımız da bizi aldadır, çünki hava axınları «səs» adı altında bizim duyacağımız dalğaları – eynilə sehrbazlar kimi dəyişdirir, onları fərqli yüksəkliyə malik notlara çevirir və bununla da lal təbiətin canlanmasını şirin bir nəğmə kimi bizlərə təqdim edir... Halbuki bizim qoxu duyğumuz bir itinkindən xeyli zəifdir... Dadına baxdığımız şərabın yaşını da biz çətinliklə təyin edirik!

Əgər bizim hiss orqanlarımız bir qədər fərqli olsaydılar, bu sayədə biz çevrəməzdə nə qədər fərqli, möcüzələrlə dolu bir dünya kəşf edə bilərdik!

16 may. Gerçəkdən xəstə imişəm! Halbuki ötən ay özümü necə də yaxşı hiss eləyirdim! Qızdırma, keçib-gətmək bilməyən qızdırma, daha doğrusu, qızdırmanın doğurduğu oyandıqlıq təkəcə bədənimə deyil,

ruhumu da əldən salmaqdadır. Başımın üstünü alan çəkilməz təhlükə qorxusundan heç cür qurtula bilmirəm, bilmək olmur: bu, qaçılmaz bir faciədir, mənə yaxınlaşan əcəldir, yoxsa ki, bir bəlanın siqnalı. Amma onun qanımda, varlığımın lap dərinliyində kök salan, hələlik dəqiqləşməmiş bir xəstəliyin nişanəsi olduğuna zərrəcə şübhəm yoxdur.

18 may. İndicə həkimimin yanından gəlirəm: yuxumun ərsə çəkildiyindən ona şikayətləndim. O, nəbzimin sürətlə vurduğunu, gözlərimin bərəldiyini, əsəblərimin isə tarım çəkildiyini dilə gətirsə də, hər hansı təhlükəli simptom görmədiyini bildirdi. Duş və bromlu kalium qəbulunu məsləhət gördü.

25 may. Heç bir yaxşılaşma sezilmir! Mənə nə olduğunu isə anlamıram. Bir azca hava qaralan kimi içimi anlaşılmaz təlaş bürüyür, sanki, düşən gecə özüylə qorxunc təhlükələr də gətirir. Əlüstü şam yeməyi yeyib, tez əlimə bir kitab alıram, amma baxışlarım önündə həflər atılıb-düşdüyündən heç nə anlamıram. Belə olanda qonaq otağında var-gəl edirəm, çünki yatmaqdan, yatağa uzanmaqdan son dərəcə qorxuram və bu duyğudan ürəyim sıxılır.

Saat onda yataq otağına yollanıram. İçəri keçən kimi qapıdakı açarı iki kərə burur, bütün cəftələri keçirirəm: mən qorxuram... Amma nədən?.. İndiyədək heç bir qorxunu yaxınıma buraxmamışam... Şkaf qapılarını bir-bir açır, çarpayımın altına baxıram... qulaqlarımı şəkəlib... ətrafa qulaq kəsilirəm... Amma nəyə? Qəribə olan da burasıdır ki, bu xəfif halsızlıq, qan dövranımın pozulması və ya qanımin müəyyən orqanlarda toplanması, hansısa sinir lifinin qıcıqlanması kimi canlı orqanizminizdəki xırda-para rahatsızlıqlar mənim kimi şən birisini qaradınməzə, cəsür birisini ağciyəyə çevirməyə qadirmiş. Ən nəhayət, yatağa uzanır və edam olunacaq suçlu cəllad gözləyən kimi, mən də yuxumun gəlişini gözləyirəm. Gözlədikcə də dəhşətdən əsirəm, ürəyim quş kimi çırpınır, ayaqlarım, sanki, qıc olur, halbuki üşümürəm və mələfələr tərdən tamam su olur; sonra dibsiz, su ilə dolu bir quyuya, düşmüş kimi huşsuzluğa əsir oluram, ondan qurtulmam imkansızlaşır. Ona qədər böyür-başımda pusquda duran, məni izləyən o hiyləgər yuxunun gəlişini hiss edə bilmirəm, durub gözləyirəm ki, nə vaxt üstümə atılıb, gözlərimi qapayacaq və məni bir heçə çevirəcək.

Yatıram... bir xeyli yatıram... bir neçə saat... sonra isə hansısa rəya... yox, rəya yox... bir dəhşət görürəm... Həmin vaxt çarpayıda

uzanıb yatdığımı yaxşı anlasam da... onu da hiss edirəm ki, biri yaxınlaşıb məni gözdən keçirir, mənə toxunur, çarpayımaya çıxır, dizlərini sinəmə dirəyir, boğazımdan ikiəlli yapışıb sıxır... var gücüylə sıxır ki... canımı alsın...

Onun əlindən qurtulmağa can atsam da, vahiməyə məğlub olan vücudum bir əsgəri kimi boş, halsız olur... nə qışqıra, nə də yerimdən dəbərə bilirəm, nəfəsim daraldığından bir böyrü üstə dönməyə, bu varlığı üzərimdən atmağa çalışıram, çünki nəfəsim kəsilir... amma əlimdən heç nə gəlir.

Qəflətən diksinib oyanıram, vahimə bürüyən bədənimdən tər gədir. Şam yandırırım. Otaqda heç kəs yox imiş.

Hər gecə təkrarlanan bu cür sarsıntıdan sonra mən ta səhər açılana qədər rahat uyuyuram.

2 iyun. Durumum fənalaşdı. Doğrudan da, görəsən, mənə nə olub? Brom təsir eləmir. Duş da eləcə. Bu səhər qərara gəldim ki, hər nə qədər tabsız olsam belə, özümü fiziki baxımdan yorub, əldən salım: Rumar meşəsinə gəzintiyə yollandım. İlk öncə mənə elə gəldi ki, yüngül, təmiz, şəffaf hava, otların, yarpaqların ətri hopan hava insanın qan dövranına, könlünə güc və tərəvət bəxş edir. Adətən, ovçuların yararlandığı geniş yolla gedib, sonra La-Buya aparan dar çıxıra buruldum. Burada bitən nəhəng ağacların çətirləri o dərəcədə böyük və sıx idi ki, mənimlə göylər arasında, sanki, tünd-yaşıl rəngdə, hətta qaraya çalan bir pərdə var idi.

Həmin an bədənimi əsməcə tutdu: bu, oradakı sərindikdən deyil, anlaşılmaz təlaşdan qaynaqlanmışdı.

Addımlarımı yeyinlətdim, bu meşədə yalnız olmaqdan ürkdüm, insan hənirtisi olmayan bu guşədə heç nə ilə izah olunmayan bir təlaş bürümüşdü varlığımı. Birdən mənə elə gəldi ki, biri arxamca düşüb qarabaqara məni izləyir, hətta o dərəcədə yaxınlaşıb ki, az sonra mənə toxunacaq. Qəflətən geri qanrıldım. Kimsə yox idi. Sağında-solunda uca ağacların əkildiyi, dübbədüz, enli və kimsəsiz yol uzanırdı arxamda. Tamam boş idi yol. Onun digər tərəfə uzantısı da, eynilə beləcə, yeknəsəq, ucsuz-bucaqsız və qorxunc idi.

Gözlərimi qıydım. Amma niyə? Dabanımla torpağa təmas etməklə, eynilə yelqovan kimi öz oxum ətrafımda sürətlə fırlanmağa başladım. Az qala, yıxılacaqdım ki, gözlərimi açdım: ağaclar başıma fırlanırdı, çevrəmdəki torpaq ləngər vururdu. Oturmağa məcbur

oldum. Özümə gələndə buraya hansı tərəfdən gəlib çıxdığımı heç cür xatırlaya bilmədim. Dəhşətli durum idi bu! Dəhşətli! Dəhşətli! Beynim düşünmək qabiliyyətini itirmişdi. Qarasına sağa üz tutub getdim və təsadüfən məni meşənin dərinliyinə gətirib çıxaran bu yolun lap başlanğıcına çıxdım.

3 iyun. Dəhşətli gecə idi. Bir neçə həftəliyinə buradan gedirəm. Bəlkə də, bu qısa səyahət daxili tarazlığımı bərpa elədi.

2 iyul. Geri döndüm. Tamam sağlamam. Səyahətim çox uğurlu oldu. İlk dəfə Sen-Mişel dağına çıxdım. Günəş qüruba enəndə Avranşda olan birinin qarşısında necə də gözəl mənzərələr açılırmış! Şəhər təpə üzərində qərar tutub. Məni şəhərin ətrafındakı bir bağa apardılar, oranı ilk dəfə görəndə heyrətdən bağırdım: sıldırım sahillərin arasındakı körfəzin qarşı tərəfində göz işlədikcə sisli üfüqlər uzanırdı. Sarı rənglə dolub-daşan bu sahilsiz körfəzdə, qızılı səmanın altındakı qumsal adanın tən ortasında son dərəcə sivri bir zirvə ucalırdı. Günəş təzəcə dənizdə qürub etmişdi, buna görə də odlu səmanın fonunda, bu haqqında danışdığım qayanın başında əsrarəngiz bir tikili gözə dəyirdi.

Dan yeri ağaran kimi ora üz tutdum. Sular çəkilən vaxt idi, eynilə ötən axşam olduğu kimi, bu gün də mən addım-addım yaxınlaşdığım bu bənzərsiz abbatlıqdan gözümü ayırmırdım. Bir neçə saat getdikdən sonra axır ki, həmin o sıldırım qayaya çatdım. Onun üzərində kiçik bir kənd və iri kilsə qərarlaşmışdı. Dar və dik küçəni keçib, mən Yer kürəsində Tanrının şərəfinə ucaldılan qotik kilsələrin ən gözəli ilə baş-başa qaldım. İçində saysız-hesabsız günbəzlərə malik alçaq məkanlar və incə sütunlar üzərində qərar tutan yüksək qalereyalı olan bu kilsə mənə bütöv bir şəhəri xatırladırdı.

Granitdən tikilsə də, krujeva kimi xəfif görünən, insan əllərinin möcüzəsi olan bu tikilinin içinə girdim. Onun ən uca nöqtələrindəki zərif zəng qüllələri oyma tağlarla bir-birinə bağlıydı, hündəvərlərində isə yuxarıya qalxan yuvarlaq pilləkənlər vardı: sanırdın ki, onlar birbaşa göyə – bu, gündüzlər gömgöy, gecələr isə qapqara olan səmaya yüksəlirlər. Qüllələrin üst qismində isə əjdahaların, iblislərin, mifik heyvanların və qorxunc çiçəklərin daş təsvirləri gözə dəyirdi.

Lap zirvəyə çıxıb, mənə bələdçilik edən rahibə dedim:

– Müqəddəs ata, burada, yəqin ki, çox bəxtəvərsiniz?

Cavabında o:

– Buralarda güclü küləklər əsir, cənab, – dedi və biz getdikcə artan, sahilə cuman sulara göz qoya-qoya bir az söhbət elədik.

Bu yerlərlə bağlı həmin rahib qədim rəvayətlər, hər halda, rəvayətlər danışdı mənə.

Onlardan bircəciyi məndə xüsusilə dərin təəssürat oyatdı. Yerli sakinlər, yəni dağlılar şahidlik edirlər ki, guya, gecələr bu qumluqda əvvəlcə insan səsləri, ardından isə bir cüt keçi mələrtisi eşidilir. Bunlardan birinin səsi gur, digərininki isə bəmdir. Buna şəkk gətirənlər isə iddia edirlər ki, bu, olsa-olsa, dəniz quşlarının çıxardığı səslərdir, çünki onlar da gah insan fəryadını, gah mələməyi yamsılayırlar. Amma balıqçılar dediklərindən dönmürlər: guya, sahilədən gec dönəndə onlar bu, Tanrının da varlığını unuttuğu şəhərciyin kənarında, həm də su çəkilən saatlarda, qum düyünlərində üzü örtüklü, ahıl bir çobanın arxasınca bir cüt keçi apardığına şahid olublar. Keçilərdən birinin üzü kişininkini, digəri isə qadınınkini xatırladılmış, guya. Uzun və bəyaz tükləri olan bu heyvanlar bir an da susmurlarmış – ya anlaşılmaz bir dildə höcət-ləşir, ya da var səsləriylə mələyirlərmiş.

Rahibdən soruşdum:

– Yəni siz buna inanırsınız ki?

O, pəsdən cavab verdi:

– Heç bilmirəm.

Amma mən dil boğaza qoymadım:

– Əgər Yer kürəsində bizlərdən fərqli hansısa varlıqlar yaşamış olsaydı, bəyəm indiyədək bundan xəbər tutmazdıqmi? Axı necə olub ki, indiyədək o dediklərinizi heç kim, həm də heç vaxt görməyib?

Rahib dilləndi:

– Amma razılaşın ki, biz mövcud varlıqların da yalnız yüz mində bir hissəsini görməkdən məhrumuq. Məsələn, elə küləyi götürək: təbiətin ən güclü ünsürüdür külək, insanları üzüqoylu yıxır, binaları yerlə bir edir, ağacları kökündən qopardır, dənizdəki dalğaları dağ kimi şahə qaldırır, qayaları quma çevirir, nəhəng gəmiləri sahilə atır, asır, kəsir, öldürür, vıyıldayır, inləyir. Siz deyın, biz onu görürükmi? Amma onun varlığına şübhə də eləmirik!

Belə sadə sübuta qarşı qalxıb necə etiraz edəydim? Qarşımdakı adam, bəlkə, müdrik, bəlkə də, adi birisiydi. Odur ki nə ona nəyi

isə sübut eləməyə səy göstərdim, nə də ona etiraz elədim. Bənzər fikirlər ara-sıra mənim də ağılıma gəlir.

3 iyul. Pis yatdım: yəqin ki, buraların havası nə isə bir çürüntü qoxuyurmuş və bundan təkcə mən yox, arabaçım da əziyyət çəkirmiş. Axşam evə dönəndə onun saralmış bənizinə diqqət yetirib soruşdum:

– Nə olub sənə, Jak?

– Ağa, gecələr rahatlığım ərsə çəkilir, ona görə də gündüzlər süst düşürəm. Siz o səfərə gedəndən bu azar məni yaxalayıb.

Digər xidmətçilərim özlərini əla hiss edirlər. Qorxuram ki, təkrar o şoqəribin cənginə keçəm.

4 iyul. Yenidən başlanır. Haqlıymışam. Eyni dəhşətli görüntülər təkrarlanır. Bu gecə birisi sinəmə çökmüşdü, dodaqlarını ağızıma dirəyib, bütün həyat şirəmi çəkib aldı. Hə, hə, qırtlağımdan sümü-rüb çəkdi – eynilə zəli kimi. Şişib dam boyda olunca sinəmdən durdu, yuxudan ayılında özümü o dərəcədə taqətsiz, üzülmüş və içiboş hiss edirdim ki, qolumu qaldıracaq heyim yox idi. Əgər bir-iki gün də beləcə davam eləsə, buralardan gedəcəyəm.

5 iyul. Bəlkə, mən dəli oluram? Dünənki gecə şahidi olduğum olaylar barədə hər nə qədər fikirləşsəm də, onları anlama bilmirəm, başım hərlənir.

Adətim üzrə, axşam qapımı arxadan kilidlədim. Susadığım üçün yarım stəkan su içəndən sonra diqqət yetirdim ki, qrafın elə əvvəlki kimi doludur.

Üzəndim və son vaxtlar olduğu kimi, dayanılmaz bir yuxu məni öz girdabına çəkib apardı, aradan iki saat keçmiş böyük vahimə içində oyandım.

Təsəvvürünüzə gətirin ki, qabırğalarının arasına bıçaq saplandığını görən biri yuxudan nə halda oyanar: nəfəsi xırıldayır, yuxuda qan gördüyündən tənəgnəfəs olub, öləcəyini, bütün başına gələnləri düşünür və bu zaman acı rüyadan qurtulur.

Özümü ələ alanda təkrar su içmək keçdi könlümdən. Şam yandırb, qrafın qoyulan masaya yanaşdım, onun boğazını stəkana tərəf əysəm də, oradan bircə damla da düşmədi. İndi də qrafın boş idi! Tamam boş! Əvvəlcə məsələnin mahiyyətini anlamadım, amma sonra, yəni bunu anlayandan sonra necə sarsıldım, stula çökməli oldum. Sonra yerimdən sıçrayıb ətrafımı süzdüm, təkrar oturdum, qarşımdakı boş qrafın son dərəcə şəffaf olduğundan sonsuz dəhşətə

qapıldım. Sırrını anlamaqdan ötrü baxışlarımı ona dikdim. Əllərim titrəməyə başlamışdı. Bəs suyu kim içmişdi? Kim? Yəqin ki, mən? Məndən başqa kim içəcəkdiki? Belə çıxır ki, mən lunatik imişəm: özümdən xəbərsiz belə sirlı və ikili bir həyat sürürmüşəm, elə buna görə də durmadan düşünürmüşəm ki, əslində, hər bir insan ikili varlığa sahibdir, yuxuya əsir olduğumuz saatlarda naməlum, gözə-görünməz və dərkolunmaz bir varlıq bizim taqətsiz düşən bədənimizi bizim özümüzdən daha artıq dərəcədə idarə etməyə başlayır.

İndi bu iyrənc qorxumdan kimə söz açım axı? Yatdığı müddətdə suyu qeybə çəkilən qrafini dəhşət içində süzən, amma ağılı, yaddaşı yerində olan birisinin yaşantılarını kim anlayar, görəni? Ta səhərə qədər o stuldan qalxıb, yatağa getməyə cürətim çatmadı.

6 iyul. Mən getdikcə dəlilləşirəm. Bu gecə də kim isə qrafindəki suyu içmişdi. Yəqin ki, o elə özüməm.

Özüm? Eləmi? Başqa kim olacaq? Kim? İlahi pərvərdigara! Yoxsa mən... ağılımdan oluram? Elə isə kim mənim dadıma yetəcək?

10 iyul. Ötən günlər ərzində necə də misilsiz təcrübələrə imza atdım!

Dəli olduğuma şübhə ola bilməz! Amma hər halda...

İyulun altısında yatağa uzanmadan masaya şərab, süd, çörək və çiyələk qoydum.

Kimse... suyun hamısını, südün isə müəyyən qədərini içmişdi. Çörəyə, şərabə və çiyələyə toxunulmamışdı.

İyulun yeddisində təkrarlanan təcrübəm də eyni nəticəni verdi.

Səkkiz iyul günü su və süddən başqa qalan ərzaqları masaya düzdüm. Bu dəfə heç nəyə toxunulmadı.

Ayın doqquzunda, sadəcə, südlə suyu masaya qoyub, qrafini bəyaz bezlə, onun qapağını isə lentlə sarıdım. Sonra ağzımı, saqqalımı və əllərimi qrafitlə qaraldıb, yatağa uzandım.

Həmin dəqiqə şirin yuxuya getdim. İzaholunmaz bir dəhşət içində oyandım. Yəqin ki, möhkəm yatdığımdan heç tərpənməmişdim, əks halda, mələfələrdə əlimin izləri qalardı. Qrafinə sarılan bez bəmbəyaz qalmışdı. Qorxunc intizar içində qapağa sarınan lenti açdım. Bütün su içilmişdi! Bütün süd də eləcə! İlahi! İlahi pərvərdigara!..

Təcili Parisə yola düşürəm.

12 iyul. Paris. Son günlər qəribə bir bədbinlik dolmaqdadır içimə! Ya mən öz sərhəd tanımayan xəyallarımın əsirinə çevrilmi-

şəm, ya da ki, həqiqətən, yuxudagəzənəm. Bəlkə də, bütün bu müddət ərzində mən hamının etiraf etdiyi, lakin hələ də sirli qalan o təlqin qüvvəsinin təsiri altındayam?! Hər halda, bu daxili sarsıntılar məni dəlilik həddinə çatdırırdı, amma cəmi bircə gündür ki, Parisdəyəm və artıq sağlam birinə çevrilmişəm.

Dünənki gün dostyana və işgüzar görüşlərlə zəngin keçdiyindən özümdə xeyli canlanma duydum.

Axşam Fransa Komediya Teatrında oğul Dümanın pyesinə baxdım: onun çox iti və möhtəşəm zəkasının məhsulu məni tam mənada sağaltdı. Beyni fasiləsiz iş rejiminə alışmış insanlardan ötrü tənhalıq çox qorxuludur. Biz daim düşünən və öz fikrini sərbəst açıqlayan insanlar arasında yaşamalıyıq. Uzun müddətə yalqızlığa çəkiləndə boşluğa baxıb, özümüzdən kabuslar uyduruq çünki.

Hotele döndüyüm zaman kefim yerindəydi. İnsanlar qaynaşan bulvara nəzər saldıqca yaxın keçmişdəki qorxu-ürkümü istehza ilə xatırlayırdım: çünki mənimlə, bəli, bəli, mənimlə bir damın altında gözəgörünməz birinin olduğunu tam ciddiyətlə qəbul edirdim. İnsan ağı necə də bəsitdir: ən vecəyaramaz, amma anlaşılmaz bir olayla təkbətək qalınca, o, tarazlıqdan çıxır.

Ən adi, məsələn: «Mən səbəbləri bilmədiyimdən nəticəni də anlamıram», – tipli bir qənaətə gəlmək əvəzinə, biz özümüzdən vahimə dolu sirləri, sehrli olayları bir-birinin ardınca uydururuq!

14 iyul. Respublika günüdür. Küçələrdə dolaşdım. Başqalarını və atəşfəşanlıqı seyr etməklə, uşaq kimi sevindim. Əslinə qalsa, dövlətin əvvəlcədən və rəsmən təyin etdiyi bir gündə bunca sevinməkdən axmaq heç nə ola bilməz! «Xalq» dediyin başsız-beyinsiz sürüdür, ya həddindən artıq səbirlidir, ya da hədsiz dərəcədə qızğın. Ona: «Sevin!» – əmri verildə sevinir. «Qonşunla qanlı savaşa gir!» – əmrinə eyni şəkildə əməl edir. «İmperatora səs ver!» – buyururlarsa, buna da hazırdır. «Respublikaya səs ver!» – deyildə isə respublika quruluşunu dəstəkləyir.

Sürü ilə müqayisədə çobanlar da çox ağıllı deyillər, sadəcə, onlar insanlara deyil, müəyyən prinsiplərə uyurlar. Amma prinsiplər də yanlışsız və hər zaman keçərli sayıldıqlarına görə saxta, mənasız və vecsizdir, çünki yaşadığımız bu dünyada səs də, işıq da eyni dərəcədə illüziyadır.

16 iyul. Dünən şahidi olduğum hadisədən xeyli həyəcanlandım.

Xalaqızığıldə nahar edirdim. Onun əri Limojdakı 76-cı meşəbəyi alayının komandiridir. Məndən başqa orada iki xanım və onlardan birinin əri – doktor Paran da var idi. Bu adam son vaxtlar hipnoz və təlqin yoluyla aparılan təcrübələr nəticəsində bəlli olan əsəb xəstəlikləri və digər qəribə olaylarla ciddi şəkildə məşğul olur.

O, bizə həm ingilis alimlərinin, həm də Nansidəki Tibb İnstitutu həkimlərinin gəldikləri heyrətamiz nəticələrdən söz açdı.

Misal gətirdiyi faktlar o dərəcədə ağılasığmaz idi ki, mən özümü saxlamayıb, onlara qarşı qəti etirazımı bildirdim.

O deyirdi:

– Hazırda biz təbiətin ən böyük sirlərindən birini kəşf etmək ərəfəsindəyik. Bunu deyərkən mən Yer kürəsinin saysız-hesabsız sirlərindən bizə bəlli olan ən böyük sirlərini nəzərdə tuturam. İnsan düşünməyə başlayandan, öz fikirlərini şifahi və yazılı şəkildə ifadə edəndən bəri yetərincə kamil və həssas olmayan orqanlarının hiss etmədiyi sirlər, ələkeçməz aləmin varlığını duyur və bu sahədəki çarəsizliyinin kompensasiyası üçün beynini gərgin çalışdırır. İbtidai mərhələdə ikən bu şüurun gözəgörünməz aləmlə təmasları ona, sadəcə, qorxu aşılayırdı. Avam xalqın inam bəslədiyi sehrli olaylar, uçan ruhlər, ilahələr, qəbirdən xortlayan varlıqlar və hətta, bir az da cürətlənərək deyirəm, Allah barədə əfsanələri yaradan da bu qorxu hissidir. İstənilən dində uca yaradan barədə var olan anlayışlar hədsiz qorxuya qapılan, özünü çarəsiz, küt və vecsiz hiss edən, məhdud insan zəkasının məhsuludur. Bu barədə Volterin kəlamı misilsizdir: «Tanrı insanı özünə bənzər yaratdığı üçün insan da onun borcundan eyni şəkildə çıxıb».

Amma təxminən, yüz ildən də bir az əvvəl insanlar yavaş-yavaş kamilləşməyə başladılar. Mesmer və digər alimlər bizə indiyədək bəlli olmayan yolları tanıtıldırlar bunun sayəsində son beş-altı ildə biz heyrətamiz nəticələrə imza ata bildik.

Bu sözlərə şübhəylə yanaşan xalam qızı gülümsədikdə doktor Paran soruşdu:

– İstəyirsinizsə, indicə sizi yuxuya verim?

– Haydı, cəhd edin görüm.

Gözlərini kresloya oturan bu xanımdan çəkməyən doktor onu hipnoz etməyə girişdi. O ara mən də özümü qəflətən itirməyə başladım, ürəyim çırpındı, dilim-ağzım qurudu. Gözlərimin önündəcə

xanım Sablenin göz qapaqları örtülməyə, dodağı səyriməyə, tənəffüsü isə ağırlaşmağa başladı.

On dəqiqə sonra qadın yuxuya daldı.

Doktor üzünü mənə tutdu:

– Keçin, onun arxa tərəfində əyləşin.

Oturdu. Qadının ovcuna bir vizit kartı qoyan doktor dedi:

– Bu, bir güzgüdür. Deyin, orada nə görürsünüz?

– Xalaoğlum, – dedi.

– O neyləyir?

– Bıqlarını didişdirir.

– Bəs indi necə?

– Cibindən bir şəkil çıxarır.

– Bu, kimin şəklidir?

– Onun özününkü.

Qadın heç nədə yanılmamışdı! Həm də ki o şəkli mənə bu axşam, hoteldən çıxanda təqdim eləmişdilər.

– Şəkildə o, hansı pozada dayanıb?

– Ayaq üstədir, əlində də şlyapa var.

Bu adi karton parçasından hazırlanmış vizit kartında xalaqızım məni eynilə aynadakı kimi görürdü!

Bundan heyrətlənən digər xanımlar bir ağızdan:

– Yetər! Yetər! Yetər! – deyə çığırdılar.

Amma doktor əmr verdi:

– Sabah saat səkkizdə qonaq evinə gedib, xalaoğlunuzdan beş min frank istəyəcəksiniz: deyin ki, pulu əriniz istəyir və o, növbəti səfərə yollanmazdan öncə bu məbləğ barədə soruşacaq.

Sonra doktor qadını oyandırdı.

Hotelə gedərkən yolda bu qəribə hipnoz seansı barədə düşünür və bu zaman daha çox belə qərara gəlirdim ki, bu iş mənim ta uşaqlıqdan, həm də doğma bacım qədər tanıdığım xalaqızım-dan yox, məhz doktordan qaynaqlanır. Bəlkə də, o, yuxuya dalan qadının qarşısında gizlicə bir güzgü tutmuşdu, bizim isə diqqətimizi uyuyan qadının əlindəki vizit kartına yönəlmişdi? Axı gerçək fokusçular bundan qəliz şeylər də bacarırlar!

Nə isə, tutduğum otağa gəlib yatağa uzandım.

Səhər saat doqquzun yarısında xidmətçim məni səslədi:

– Cənab, xanım Sable sizi soruşur, deyəcək vacib sözü var.

Əlüstü pal-paltarımı geyinəndən sonra qadın otağa girdi. Həyəcanlı görünürdü, üzündəki vualı qaldırmadan oturdu və üzünə küt ifadə verərək dedi:

– Əziz xalaoğlum! Sizdən vacib bir işdə yardım istəyirəm.

– Hansı işdə, xalaqızı?

– Bundan ötrü sizə üz tutduğum üçün xəcalət çəksəm də, başqa çarəm yoxdur. Mənə təcili, başa düşürsünüz, təcili beş min frank lazımdır.

– Sizə? Bu, ciddi sözünüzdür?

– Hə, daha doğrusu, pul ərimə lazımdır. Mənə bu pulu tapmağı tapşırıb.

Təəccübdən dilim topal vurmağa başlamışdı. Öz-özümdən soruşdum ki, bəlkə, bu qadını mənimlə məzələnmək üçün doktor Paran bura yollayıb? Bəlkə də, bu, əvvəlcədən düşünülmüş və ustalıqla ifa olunan bir məzhəkədir?

Amma xalaqızımın pərişan sifətini diqqətlə süzəncə, bunun oyun olmadığını qət elədim. Mənim ayağıma bu xahişlə gələrkən onun nələr keçirdiyini, həyəcandan titrədiyini sezdim. Az qala, hönkürəcəkdə zavallı.

Xanım Sablenin yetərincə zəngin olduğunu bildiyimdən xəbər aldım:

– Bu mümkündürmü? Yəni ərinizin nağd beş min frankı yoxdur ki? Bir özünüz düşünün. Bu tapşırığı sizə ərinizin verdiyindən əminsinizmi?

Susan qadın yaddaşını ələk-vələk edəndən sonra dilləndi:

– Hə... hə... əminəm...

– Sizə bu göstərişi yazılı şəkildə verib?

Qadın nəyi isə xatırlayırmış kimi təkrar susdu. Bu anlarda onun necə üzücü gərginliyə qapıldığının fərqindəydim.

Qadın yadına sala bilmirdi. Təkcə o yadındaydı ki, əri üçün mən-dən beş min frank borc pul almalıdır. Odur ki yalan söyləməli oldu:

– Hə, yazılı.

– Amma nə vaxt? Axı dünən siz bu barədə mənimlə bircə kəlmə də kəsməmişdiniz.

– Məktubu bu səhər aldım.

– Onu oxuya bilərəm?

– Yox... yox... bu mümkün deyil... məktubu yalnız mən oxuya bilərəm... orada çox özəl məqamlar vardı... Mən... mən... onu yandırdım.

– Onda belə çıxır ki, əriniz borca düşüb?

Qadının cavabı yenə də ləngidi və o, pəsdən:

– Bilmirəm, – cavabını verdi.

Mən sərt tərzdə:

– Xalaqızı, indi üstümdə beş min frank yoxdur, – dedim.

Qadın nalə çəkdi:

– Xahiş edirəm, yalvarıram, mənim xətrimə bu pulu tapın!..

Xanım Sable görünməmiş məyusluq içində idi. Səsi dəyişmişdi, dua edirmiş kimi əllərini üz-üzə tutub ağlayır, içini çəkir, ona verilən qəti və amansız əmrədən çıxmağa cürət eləməirdi:

– Yalvarıram sizə!.. Kaş biləydiniz ki, necə ağır durumdayam!..

Günü bu gün həmin məbləği tapmalıyam!

Ona rəhmim gəldi:

– Söz verirəm ki, ən qısa zamanda o məbləği alacaqsınız.

Qadın sevincək:

– Təşəkkür edirəm! Təşəkkürlər! Necə də nəcibsiniz!

Bunun ardınca mən:

– Dünənki axşamı yaxşımı xatırlayırsınız? – deyə soruşdum.

– Hə.

– Doktor Paranın sizi yuxuladığını da?

– Hə.

– Elə isə bilin ki, bu səhər gəlib məndən beş min frank istəməyinizi də sizə məhz o aşılamişdi. İndi də siz onun təlqininin altındasınız.

Bir az düşünən qadın etiraz elədi:

– Amma ərimə, doğrudan da, pul lazımdır.

Düz bir saat sərəsər ona anlatsam da, qadın dediyində durdu.

Qadın gedən kimi mən də birbaşa doktorun yanına yollandım.

Harayasa getməyə hazırlaşsa da, o, mənim hekayətimi üzündə təbəssümlə dinləyib soruşdu:

– Hə, indi necə, danışdıqlarıma inandınız?

– İnanmağa məcbur oldum.

– Durun gedək o xanımın yanına.

Xalam qızı şəzlonqda uzanıb mürgü döyürdü. Baxışlarını görkəmindən yorğunluq yağan qadına zilləyən doktor bir əlilə onun əlini sıxdı, digər əlini isə pasiyentin gözləri önündə o vaxta qədər tutdu ki, doktorun baxışlarındakı maqnetizmə davam gətirməyən qadın göz qapaqlarını yummalı oldu.

Qadın yuxuya dalan kimi doktor Paran dedi:

– Daha ərininiz beş min franka ehtiyacı yoxdur. Xalaoğlunuzdan bu məbləği istədiyinizi unudun. Əgər o, sizə bu bərədə xatırladarsa, nədən söhbət etdiyini anlamadığınızı deyin.

Sonra doktor qadını oyatdı. Mən cibimdən pulqabımı çıxartdım:
– Əziz xalaqızım, bu səhər istədiyiniz məbləği gətirmişəm.

Qadın bundan necə çaşqınlığa qapılırsa, dediyimi bir daha təkrarlamadım. Amma səhərki söhbətimizi xatırlatmağa cəhd göstərsəm də, o, hər şeyi rədd elədi. Bu sözlərlə onu doladığımı zənn elədiyi üçün hələ bir məndən incidi də.

Yenicə hotelə qayıtmışam. Yaşadıklarım məni hövsələdən çıxardığı üçün qəhvəaltıdan imtina elədim.

19 iyul. Doktor Paranın təcrübəsi bərədə söz etdiyim hər kəs məni lağa qoyur. Nə düşünəcəyimə qərar verə bilmirəm. Vaxtilə bir müdrik deyib: «Bəs əgər...»

21 iyul. Bujivldə nahar elədim, sonra avarçəkənlərin balına yollandım. Gerçəkdən də, fikirlərimizin axarını içində olduğumuz şərait yönləndirir. Məsələn, «Qurbağa yuvası»nda olanda insanın sehrlı aləmə inamı çox gülcnc görünür... Bəs Sen-Mişel dağının təpəsinə çıxanda necə?.. Və ya Hindistanda olanda?.. Şəraitin və məkanın rolu necə də güclüymüş! Gələn həftə evimə dönəcəyəm.

30 iyul. Dünən evə qayıtdım. Hər şey yolunda gedir.

2 avqust. Yeni bir şey yoxdur. Hava əladır. Günlər uzununu oturub Senanın sularına göz qoyuram.

4 avqust. Xidmətçilərim arasında mübahisə düşüb: guya, onlardan hansısa gecələr mətbəxdəki qab-qacağı sındırır. Qulluqçum aşpaz qadını, aşpaz qadın idarəçi xanımı, idarəçi xanım isə bu iki nəfəri birdən suçlayır. Əsl suçlu kimdir, görün? Çox müşkül tapmacadır bu.

6 avqust. Bu səfər ağılım başımda idi və mən gördüm... hə, hə, öz gözlərimlə gördüm! Daha heç bir şübhə yeri ola bilməz... Hələ üşütmə canımdan çıxmayıb... hələ də qorxudan tükələrim biz-biz dayanır!.. Onu gördüm!..

Gündüz saat ikidə hər tərəf günəş işığında yuyunurdu. Qızılgül bağındaki cığırda, sağında-solunda payız sortu sayılan qızılgül kolları əkilən cığırda gəzişirdim.

«Azman döyüşçü» adlanan qızılgül kolunda üç ədəd gözəl gül açılmışdı. Onları rahat süzmək üçün ayaq saxladım və tam dəqiq-liyi ilə gördüm ki, lap yaxınlığımdakı bu güllərdən birinin budağı əyildi, sanki, ona gözəgörünməz bir əl toxundu, sonra isə həmin budaq sındı, sanki, həmin əl bu gülü qopardı! Sonra koldan üzülən gül havada bir əyri xətt cızdı – sanki, kimsə onu qoxulamaq üçün burnuna apardı və gül şəffaf havada dondu: məndən üç addım aralıdakı bu al-qırmızı ləkə, sanki, bir boşluq fonunda havadan asılı idi. Məni əl-ayaq basdı, özümü gülə tərəf atdım ki, onu yaxalayım! Amma bu cəhd boşa çıxdı: gül qeyb oldu. Normal ağıla və səhhətə malik birisinin gözünə bu cür hallüsinasiyaların görünə bilməyəcəyini dərk etdiyimdən içimdə özümə qarşı nifrət aşib-daşdı.

Amma bu, hallüsinasiya idimi? Təkrar həmin qızılgül koluna baxdım və gördüm ki, bayaq gülü dərilən qırıq budaq toxunulmamış bir cüt gülün arasından mənə baxır!

Möhkəm sarsıldığım üçün evə üz tutdum: gündüzün ardınca gecənin gələcəyinə necə əminəmsə, eynilə mən həndəvərimdə gözəgörünməz birinin olduğunu, onun suyumu, südümü içdiyini, əşyalarımə toxunduğunu, onları əlinə aldığı, hər dənbir yerlərini dəyişdiyini, yəni duyğu orqanlarım üçün əlçatmaz olsa da, haqqında danışdığım o varlığın tamamilə maddi olduğunu, mənimlə yanaşı, bir damın altında yaşadığını özüm üçün qət elədim.

7 avqust. Gecə sakit keçdi. Yuxuma haram qatmasa da, o varlıq qrafindəki suyun hamısını içmişdi.

Özümün gerçəkdən dəli olub-olmadığımı öyrənməyə çalışıram. İndi qızmar günəşin yaxıb-yandırdığı sahilə dolaşarkən öz-özümə bu sualı verdim və bunu əvvəllər etdiyim kimi, yəni ürəkəcəsinə və dumanlı bir şəkildə deyil, sərt və açıq şəkildə etdim. Həyatım boyu çox dəlilə görmüşəm, onların aralarında söz anlayan, dərrəkəsi yerində olan və bircə məqamda hər şeyə nüfuz edə bilənlərə də rastlamışam. İstənilən mövzuda sağlam, təməlli və soyuqqanlı mühakimə yürüdən bu adamların düşüncəsi qəflətən sualtı bir maneə kimi maniya ilə rastlaşanda onda çat əmələ gəlir, parçalanma başlayır və zəkaları çalxalanan, təhlükələrlə dolu okeanda qərç olur. Dəli-dolu küləklərin, dumanın və nəhəng dalğaların meydan suladığı bu okeanın adı «dəlilik»dir.

Əgər mən baş verən dəyişiklikləri görməsəydim, onların fərqi nə varmasaydım, içimdə yaranan təlatümü soyuqqanlılıqla təhlil

etməseydim, onda özümü, əlbəttə ki, dəli, həm də zır dəli sayardım. Ona görə də hallüsinasiyalara məruz qaldığımı etiraf etsəm də, düşünmə qabiliyyətimi hələlik saxlayıram. Beynimdə hansısa anlaşılmaz bir mərəz yaranıb, hazırda fizioloqların çoxu bu cür xəstəliklərin özəllikləri və yaranma səbəblərini araşdırmaqla məşğuldur. Dünyanı dərkimdə, fikirlərimin axarında və ardıcılığında yaranan dərin çatın səbəbkarı da məhz elə bu xəstəlikdir. Bu cür halları biz yuxuda da yaşayırıq, çünki rüyamızdakı istənilən xəyaləti tam real bir şey kimi qəbul edirik, çünki həmin vaxt hər şeyin gerçək olub-olmadığına qərar verən reallıq hissimiz yuxuya gedir, xəyalımız isə öz işindən qalmır, daim ayıq-sayıq olur. Bəlkə, beynimdəki hansısa bilmədiyim bir sim qırılıb? Bəzən ağır qəzaya düşən adamlar xüsusi tarixləri, yalnız felləri və ya ancaq rəqəmləri birdəfəlik unudurlar. Son vaxtlar elm sübuta yetirib ki, insan zəkasının hər bir guşəsinin özünəməxsus, həm də fərqli funksiyası var. Ona görə də mənim real olayları hallüsinasiyalardan ayırma hissim hərdənbir pozulursa, bunda qəribə nə var axı?

Çay sahilində gəzişərkən mən bütün bunlar barədə düşünürdüm. Torpağa sonsuz cazibə bəxş edən günəş şüaları suları da isindirirdi, içim həyat eşqiylə dolurdu, dəli uçuşlarıyla gözümü oxşayan qaranquşlara, həzin xışiltıları qulağımı oxşayan çəmən otlarına heyran idim.

Amma o ara könlümdə anlaşılmaz bir təlaşın baş qaldırdığını da duyurdum. Sanki, gözəgörünməz aləmə aid nəhs qüvvə üstümə çökür, gah yolumu kəsib məni dayanmağa məcbur edir, gah da mənə geri dönməyi əmr edirdi. Bir an öncə evə dönmək istəyirdim – evdə doğmalarından biri xəstə olanlara bu hiss tanışdır: kandan dənəyi ayaq qoyduqları andan evdəki xəstənin vəziyyətinin fənalaşacağı barədə təşvişlər bir an da onları tərk etmir.

Eynilə beləcə, mən də öz iradəm xaricində evə tələsdim və özümü inandırtdım ki, orada məni məktub və ya teleqram şəklində bəd xəbər gözləyir. Amma təlaşlarımdan heç biri doğru çıxmadı və əgər yenidən heç nə ilə müqayisə olunmayan o sirli görüntü təkrar peyda olsaydı, bəlkə, bu qədər heyrtlənməz və narahat olmazdım.

8 avqust. Dünənki gün dəhşətli keçdi. Məni kölgətək izləyən o gözəgörünməz varlıq daha heç nədə özünü bürüzə verməsə də, onun burada, böyrümdə olduğunun, məni izlədiyinin fərqi deyəm. Az qala, vücudumun hər hüceyrəsinə hakim kəsilən o varlıq iradəmi

öz quluna çevirib. Həm də ki, hər hansı tilsimlə zühur edəndə, gözəgörünməz olanda o, mənə daha çox vahimə aşılayır.

Hər şeyə rəğmən, gecə rahat yatdım.

9 avqust. Bir şey olmasa da, qorxu hissini əsiriyəm.

10 avqust. Bir yenilik yoxdur, amma kim bilir ki, sabah nə olacaq?

11 avqust. Əvvəlki kimi, təzə xəbər yoxdur. Bu qorxu və sonsuz intizar evi başıma dar edib. Gedəcəyəm buradan.

12 avqust. Axşam saat on. Səhər tezdən yola çıxmaq istəsəm də, bunu bacarmadım. Guya ki, öz iradəmi ən bəsit və asan yolla gerçəkləşdirmək istədim: evdən çıxıb, karetə oturmaqla sürücüyə məni Ruana aparmasını buyuracaqdım, amma bacarmadım. Görəsən, niyə?

13 avqust. Elə xəstəliklər var ki, insan varlığının bütün təməllərini sarsıdır, bütün gücümüzü alır, bütün əzələlərimizi boşaldır. Belə olanda sümüklərimiz əti, ətimiz isə suyu xatırladır. Buna bənzər bir xəstəliyə mənim könlüm yaxalanıb: bununla hesablaşmaq da bunu anlamaq qədər çətindir. Özümü idarə etməyə nə zərrəcə gücüm var, nə cəsərim, nə də enerjim. İradə sərgiləməyə də hər hansı qabiliyyət qalmayıb məndə, çünki iradəm yox olub, sanki, kimsə iradəmi özüünkü ilə əvəz etdiyindən onun dediyi ilə oturub-dururam.

14 avqust. Axırım çatdı! Ruhuma hakim kəsilən biri məni idarə edir. Bütün hərəkətlərim, fikirlərim və davranışım onun diktəsinə bağlıdır! Sanki, mən daha mövcud deyiləm və öz həyatımın axarını müti bir qul və ya son dərəcə qorxudulmuş seyrçi kimi bir kənardan izləyirəm. Gəzməyə yollanmaq istəyirəm, amma bacarmıram, çünki o, bunu istəmir, ona görə də oturduğum kreslodan qalxa bilmir, qorxudan yarpaq kimi əsirəm. Öz iradəmlə davrandığımı hər vəchlə sübuta yetirməyə çalışıram, ayağa durmağa, hətta kreslodan qalxmağa cəhdlər edirəm – amma bacarmıram. Sanki, məni kreslodan qopmağa qoymayan qüvvə kreslonu da döşəməyə bərkidib və istənilən qüvvə onu yenməkdə acizdir.

Qəflətən bağa getmək, orada çiylək yığıb yemək istəyi doldu içimə, bu arzumu mütləq gerçəkləşdirmək istəyirəm. Gedirəm də. Çiyələk toplayır, onları yeyirəm! İlahi! İlahi! İlahi, doğrudanmı sən varsan yəni? Əgər varsansa, dadıma yetiş, məni bu bələdan xilas elə! İlahi, mənə rəhmin gəlsin! Mərhəmətini məndən əsirgəmə, xilas elə məni! Bu necə də çəkilməz əzabdır! Necə işgəncədir! Necə dəhşətdir!

15 avqust. Yanıma gəlib məndən beş min frank istəyəndə xalaqızım da eynilə beləcə, başqasının əsirinə, quluna çevrilibmiş. Başqasının iradəsinə tabe olan o qadının bədənində, sanki başqa, zalım və istismarçı bir ruh məskunlaşmışdı! Bəlkə, artıq məhşər günü yaxınlaşır?

Amma məni yönləndirən kimdir axı? Gözümə görünməyən, idrakımın qavramadığı, bizə, yəni insan cinsinə aid olmayan o varlıq nədir, görənlər? Bəlkə, gözəgörünməzlər mövcuddur? Bəs elə isə bu dünya var olandan bəri onlar özlərini indi mənə göstərdikləri kimi niyə bürüzə verməyiblər? Evimdə baş verənlərə bənzər bir olay barədə heç vaxt heç nə oxumamışam. Bu evdən baş alıb harayasa getsəm, haradasa gizlənsəm və bir də buralara, geriyyə dönməsəm, bəlkə də, həyatım qurtular! Amma gedə bilmirəm ki, bilmirəm.

16 avqust. Bugünkü gün ikicə saatlığa, eynilə yatdığı kamerasının qapısının bir təsadüf və ya ehtiyatsızlıq nəticəsində açıq olduğunu görənlər bir məhbussayağı iki saatlığa içimdəki nəzarətdən yayındım. Qəflətən hiss elədim ki, azadam və nəzarətçim harayasa qeyb olub. Bircə dəqiqə də itirmədən Ruana yollanmaq üçün karet hazırlanmasını əmr elədim. Tabeçiliyində olan birinə «Sür Ruana!» buyruğunu verə bilmək nə böyük səadət imiş!

Ruana çatan kimi ilk işim kitabxanaya baş çəkmək, keçmişdə və indi dünyada var olan gözəgörünməz varlıqlar barədə doktor German Gereştəusun irihəcmli traktatını sifariş eləmək oldu.

Sonra karetə oturub «Vağzala sür!» demək istədimsə də, nədənsə uca səslə «Evə gedirik!» buyruğunu verdim. Hə, hə. Hətta bunu adi səslə demədim, elə bağıraraq söylədim ki, yoldan keçənlər də səsimə dönməli oldular. Sonra isə çarəsiz halda özümü oturacağa yıxdım. Deməli, o, məni güdərək təkrar dustağa çevirmişdi.

17 avqust. Əcəb gecəydi bu! İlahi, əcəb gecəydi! Amma hər şeyə rəğmənlər, mən taleyimdən şikayətlənə bilməzdim. Düz gecə saat birə qədər aramsız kitab oxudum. Fəlsəfə və teoqoniya elmləri doktoru olan German Gereştəus öz əsərini gerçəkdə və ya kabus şəklində var olan, ətrafımızda dolaşan, bu və ya digər şəkildə öz varlıqlarını bizlərə sezdirən gözəgörünməz varlıqlara həsr edib. Alim bu varlıqların mənşəyindən, təsir dairələrindən və imkanlarından bəhs edir. Amma məni izləyən o varlıq kitabdakıların heç birinə bənzəmir. Mənə elə gəlir ki, yenicə düşünmə qabiliyyəti qazanan əcdadımız bu dünyada özündən

əvvəl var olan, daha güclü bir varlığın mövcudluğunu hiss etməyə və ondan ürkməyə başlaybmış. Bu varlığın aşkar üstünlüyünü duyan əcdadımız bunun səbəbini heç cür izah edə bilmədiyindən dəhşətə qapılıb və gözəgörünməz aləmdə bir sürü qorxunc məxluqun, anlaşılmaz kabusun olduğunu uydurmaqla bu müşkül vəziyyətdən çıxıb.

Deməli belə: saat birə qədər qıraət elədim, sonra açıq pəncərə önündə oturdum, əsən sərin meh həm alnımı, həm də düşüncələrimi oxşayırdı.

Hava ilıq idi, misilsiz idi! Elə əvvəllər də mən bu cür gecələrə valeh idim!

Ayın qeybə çəkildiyi zülmət səma fonunda ulduzlar sayrırdılar. Bunca sonsuz aləmdə kimlər, nələr, hansı varlıqlar, hansı məxluqlar, heyvanlar və bitkilər məskunlaşıb, gören?

Görəsən, onlar da düşünə bilirmi və ya bizə məlum olanlardan xəbərdardırlarmı? Bizə qaranlıq qalanlardan necə, onların xəbəri varmı heç? Görmədiklərimizi görə bilirlərmi? Görəsən, nə vaxtsa, aramızdakı bu uzaq məsafəni qət etməklə onlardan hansı birisə Yer kürəsinə gəlib, onu öz müstəmləkəsinə çevirəcəkmi? Axı normanlar da vaxtilə dənizi keçməklə bu tayda yaşayan daha zəif tayfaları özlərinə qul eləmişdilər.

Bu daim fırlanan, xeyli uzaqlardan bir qətrə su ilə bir topa palçığa bənzəyən planetimizdə bizlər, yəni insanlar nə qədər miskin, bilgisiz, silahsız və arxasız görünürük!

Gecənin rayihəsini sinəmə çəkərək bu xəyallarla yuxuya getdim.

Qırx dəqiqə sonra bu qəribə və daha öncə heç yaşamadığım bir duyğu ilə rüyadan ayıldım. Yarıyuxulu halda gözlərimi ilk açanda qeyri-adi bir şey dəydi gözümə. Amma qəflətən elə sandım ki, masadakı kitabın vərəqi öz-özünə çevrildi. Həmin vaxt külək yatmışdı.

Bundan heyrətləndim və intizarla gözlərimi kitaba dikdim. Aradan heç dörd dəqiqə keçməmiş gördüm – hə, hə, bunu öz gözlərimlə gördüm – daha bir vərəq qalxdı və əvvəlki səhifənin üstünə yatdı, sanki, onu gözəgörünməz bir əl çevirdi. Məncə, kreslodə heç kəs oturmamışdı, amma anladım ki, bu – odur, mənim yerimdə əyləşməklə kitabımı oxuyur! Tələdən qurtulan bir heyvan kimi tək sıçrayışla otağın bu başından digərinə cumdum: yeganə arzum – onu yaxalamaq, boğub öldürmək idi!.. Amma həmin an kreslo aşdı, sanki, kimsə son anda kənara sıçraya bildi... masa

yırğalandığı üçün döşəməyə düşən lampa söndü, pəncərə zərblə çırpıldı. Sanardın ki, iş başında yaxalanan gecə oğrusu pəncərədən özünü bayıra atarkən hər iki əliylə pəncərə laylarından yapışdı...

Beləcə, o, əlimdən qaçıb qurtuldu, məndən qorxdu. O, məndən qorxdu!

Onda... onda... belə çıxır ki, sabah da olmasa, birisi gün və ya bir başqa gün... gec və ya tez mən onu yerə yıxıb ayaqlaya biləcəyəm! Bəyəm köpəklərin də öz sahiblərini dişlədiyi, qırtlaqlarını üzdiyi azmı olub?

18 avqust. Bütün günü dünənki olay barədə düşündüm. Əcəb işdir: guya ki, mən qarşısında qəddimi əyməklə onun hər xahişini, şıltaqlığını yerinə yetirməli, hər əmrinə amadə olmalıyamış... Hələlik o, məndən güclüdür, amma vaxt gələcək ki...

19 avqust. Artıq mən hər şeyi... hər şeyi yerli-yataqlı bilirəm! İndicə «Elmi xülasələr»də bu olay barədə oxudum: «Rio-de-Janeyrodan maraqlı bir xəbər alınmış. San-Paulu əyalətində dəlilik epidemiyası tüğyan eləyir və öz əlamətlərinə görə o, orta əsrlərdə Avropada yayılan sürəkli dəlilik formasını xatırladır. Öz ev-eşiklərini atan sakinlər kəndləri tərk edir, əkinləri fələyin ixtiyarına buraxırlar. Deyilənlərə görə, gözlə görünməyən, amma təmasla varlıqları hiss olunan məxluqlar sürüylə onların üzərinə axın edir, onları istədikləri kimi yönləndirirlər. Vampir özəllikli bu məxluqlar yuxuda olan insanların bütün həyat enerjisini sümürür, onların süd və su ehtiyatlarını tükətsələr də, digər ərzaqlarına toxunmurlar.

Professor don Pedro Enrikes bir qrup tibb alimi ilə birlikdə dəlilik xəstəliyinin bu növünün səbəblərini və əlamətlərini öyrənmək məqsədiylə olay yerinə, San-Pauluya yola düşüb. Araşdırma nəticələri barədə imperatora məruzə edəcək alim dəliliyə tutulan əhalinin ən qısa zamanda daimi məskənlərinə qaytarılması tədbirlərini də açıqlayacaqdır».

Belə, belə! O üçdörlü, yaraşlıq Braziliya gəmisinin səkkiz may tarixində Sena çayı ilə, pəncərələrimin önündən keçdiyini mən yaxşı xatırlayıram! Onun dümağ, heyrətamiz və gözoxşayan görünüşündən necə böyük həzz almışdım onda. Yəqin, həmin gəmiylə Braziliyada peyda olan biri də buralara gəlibmiş! Əvvəlcə mənə görüb! Sonra isə mənim ağ rəngli evimi gördüncə gəmidən sahilə atıb özünü! İlahi, mənə rəhmin gəlsin!

Hər şeyi anladım, olaylar zəncirini tamamladım. İnsanın dünyaya hakimliyinin sonu yetişib. Artıq o zühur edib: qəbilələr şəklində yaşayan əcdadlarımızın qəlbini bürüyən dəhşətin qaynağı, çarəsiz kahinlərin bəddua və qarğışlarla ürkütdüyü məxluq, cadugərlərin gözdeşən zülmətli gecələrdə səslədikləri, amma onları dinləməyən ruhdur bu. Planetimizin müvəqqəti sahibi sayılan insanların gah dəhşətli, gah da cazibədar ruhlər, mələklər, halarvadları, cinlər kimi tanıdıqları varlıqdır bu. Daha güclü hissiyyat və sağlam düşüncə sahibi olan insanlar sonradan bu səbəbsiz qorxudan qaynaqlanan avam inancları yerlə yeksan ediblər. Onu əvvəlcə Mesmer təsbit elədi. Dünyanın yeni hakimi insanlara basqı göstərənə qədər, bundan, təxminən, on il öncə isə həkimlər bu basqının nişanələrini qələmə aldılar. Həmin vaxtdan insan oğlu özü kimilərinin könlünə hakim kəsilən, onları əsirə, qula çevirən o gözəgörünməz iradə sahibiyə, onun qorxunc silahıyla oynamağa başladı. Bu silahı gah «maqnetizm», gah «hipnoz», gah «təlqin» adlandırdılar... daha hansı terminlər uydurmədilər ki! İnsanların, eynilə ağıl kəsməyən uşaqlar kimi, bu dağıdıcı qüvvə ilə necə məzələndiklərini öz gözlərimlə görmüşəm! Vay halımıza! Vay insanın halına! Artıq o zühur edib... o... o... adını da bilmirəm... o... mənə elə gəlir ki, o, öz adını uca səslə söyləyir, sadəcə, mən bu adı ayırd edə bilmirəm... o... hə, hə, söyləyir... qulaqlarımı şəkəyirəm... amma eşitmirəm... təkrar edir... o... Orlyadır! Axır ki, eşidə bildim... hə, hə, bu odur... Orlya... zühur edən də odur!..

Çalağan quşu qumrunun, qurd quzunun, aslan itibuyuzlu öküzün axırına çıxdı. İnsan aslanı oxla, qılıncla, gülləylə yerə yıxdı. Öküzü və ya atı özü üçün vasitəyə, qula, qidaya çevirən insanı Orlya təkəcə iradəsinin gücüylə bir heçə döndərməyə qadirmiş. Vay halımıza!

Amma ara-sıra heyvan da öz ağasına qarşı üsyan edir və onu qətlə yetirir... Mən də bunu umuram... və özümdə buna güc tapacağam!.. Buna qədər mən ona toxunmalı, onu görməli və tanımalıyam! Alimlər sübuta yetiriblər ki, heyvanların gözləri bizimkindən fərqlidir, bizim gördüyümüzü onlar görə bilmirlər. Məni öz iradəsinin müti quluna çevirən o sirli hakimi də mənim gözlərim seçmir.

Niyə? Bu yerdə o Sen-Mişel dağında rastlaşdığım rahibin sözləri gəlir ağılıma: «Amma razılaşın ki, biz mövcud varlıqların da yalnız yüz mində bir hissəsini görə bilirik. Məsələn, elə küləyi götürək:

təbiətin ən güclü ünsürüdür külək, insanları üzüqoylu yıxır, binaları yerlə bir edir, ağacları kökündən qopardır, dənizdəki dalğaları dağ kimi şahə qaldırır, qayaları quma çevirir, vıyldayır, inləyir – amma deyin, biz onu görürükümü? Onu görməsək belə, varlığına zərrəcə şübhə bəsləmirik!»

Bir şeyi də düşündüm: mənim gözlərim kamillikdən xeyli uzaqdır və zəif yaradıldığından mən sərt, amma şəffaf maddələri – məsələn, şüşəni görə bilmirəm. Əgər mənim yolumun üstə gümüş təbəqəsiz güzgülük şüşə qoyularsa, onu görmədiyim üçün özümü ona çarpıram, yəqin ki. Eynilə otağa girmək istəyən quş da pəncərə şüşəsinə çırpılır. Bundan başqa, bəyəm dünyada məni yanıldan və yanlış istiqamətləndirən şeylər belə azdır ki?! Bunları nəzərə alsaq, mənim bu yeni zühur edən, həm də şəffaf olan varlığı görə bilməməyim normal sayılmalıdır.

Yeni zühur edən varlıq! Hə, nə olsun axı! Gec-tez o, zühur eləməliydi də! Kim deyib ki, dünyanın əsrəfi bizik, insanlardır? Axı elə biz də bizə qədər var olan digər məxluqlar kimi, o yeni varlığı görməkdən məhrumuq, bu isə onu sübut edir ki, o, yerdə qalan varlıqlardan daha kamildir, onun vücudu bizim bu zəif və uğursuz qurulan, daim yorğunluqdan və gərginlikdən əziyyət çəkən, hər cür orqanlarla təmin olunan bədənimizdən daha üstündür. Daim gərilməmiş yay vəziyyətində bulunan, öz yaşama gücünü havadan, taxıldan və ətdən alan, bir az bitkini, bir az heyvanı, bir az da ruha malik maşını xatırladan bədənimiz elə hey xəstəliklərə, eybəcər dəyişikliklərə, çürüməyə, qırılmaya, nəfəs daralmasına hədəf olur, necə gəldi, son dərəcə kobud, yontanmamış, düşük bir quruluşa sahib bədənimiz həm də çox zəifdir, onu şüurlu və təkrarsız ola biləcək bir varlığın qaralaması da saymaq olar!

Bizlər, yəni dəniz ilbizindən tutmuş insana qədər bütün varlıqlar sayca çox azıq! Əgər ayrı-ayrı növlərin ortaya çıxma ardıcılığında ki fasilə, zaman aralığı hədsiz böyükdürsə, niyə də yeni bir varlıq yaranmasın axı?

Niyə daha bir məxluq meydana çıxmasın? Məsələn, göz qamaşdıracaq qədər parlaq çiçəklərə və bütöv bir əyalətə yayılacaq ətrə malik bir ağac niyə yaranmasın? Və ya, oddan, torpaqdan, havadan və sudan sonra niyə yeni bir ünsür peyda olmasın? Niyə canlı varlıqları təmin edən ünsürlər cəmi dörd cür olmalıymış? Bu çox azdır!

Niyə onların sayı qırxa, dörd yüzə və ya dörd minə çatmasın? Nə üçün biz bu dilənçi payı ilə, bu kasadlıqla hesablaşmalıyıq, hə? Niyə yaradılan hər şeydə belə xəsislik, başdansıvduqluq və tələm-tələsiklik hiss olunur?! Bəlkə, sizcə, fil və hippopotam – gözəl qədd-qamətin, dəvə isə incəliyin təcəssümüdür?!

Yəqin, etiraz edəcəksiniz ki, kəpənək, bir növ, qanadlı çiçəkdir, eləmi? Mən isə nəhəng, yüzlərlə aləm boyda bir kəpənəyi canlandıraram xəyalımda: onun qanadlarının xəffliyi, gözəl biçimi və əlvan rənglərinin misli-bərabəri yoxdur... Mən onu görürəm... O, ulduzdan ulduza uçmaqla, öz ətriylə onları tərəvətləndirir, qanadlarını ehmalca və ahəngdar çırpır... Və həmin aləmlərin sakinləri bu kəpənəyin uçuşunu heyrətlə və könül xoşluğuyla izləyirlər!..

...

Mənə nə olub, görəsən? Bu, odur, odur, bu həmin Orlyadır, içimə hakim kəsilməklə, mənə axmaq-axmaq fikirlər təlqin edir! İçimdə yaşayan o varlıq mənə çevrilir, deyəsən... Onu öldürəcəyəm!

19 avqust. Onu öldürəcəyəm! Onu görmək imkanı qazandım! Dünən axşam masa arxasında oturub, özümü elə apardım ki, guya, fasiləsiz yazı yazıram. Bu ara o varlığın ətrafımda dolaşacağına heç şübhəm yox idi, bildirdim ki, yavaş-yavaş o, mənə o dərəcədə yaxınlaşacaq, yaxınlaşacaq ki, mən əl atıb ona toxuna biləcək, onu yaxalaya biləcəyəm... O zaman... çarəsizliyin olan gücümü onqat artıracağına inanırdım, onda mən əllərimi, dizlərimi, sinəmi, başımı, dişlərimi işə salaraq onu boğazlayacaq, əzəcək, dişləyəcək, tikə-para edəcəkdim!..

Onu güdürdüm, bütün varlığımıza hakim kəsilən gərginlik ən yüksək həddə çatmışdı.

Hər iki lampanı, buxarının üstündəki şamdanın səkkiz şamını yandırdım, sanırdım ki, işıqlanma nə qədər güclü olarsa, onu görmək bir o qədər asanlaşacaq!

Qarşı tərəfimdə palıd ağacından hazırlanmış, küncələri sütunlu çarpayım dayanıb, sağ tərəfdə buxarı, solda isə qapı var. Qapını uzun müddət açıq saxladım ki, onu içəri cəlb edim, sonra isə qapını möhkəm bağladım. Arxa tərəfimdəki güzgünün önündə hər gün üzümü qırxır və geyinib-kecinirəm, hər dəfə önündən keçəndə bu güzgüdə özümü süzürəm.

Deməli, belə: özümü yazı yazırmış kimi aparır və bilirəm ki, o, mənə göz qoyur, qəflətən içimdə bir hiss, yox, bir inam yarandı ki, o, burada, böyrümdədir və çiynimin üzərindən, az qala, qulağıma toxunaraq nə yazdığımı oxumağa çalışır.

Yerimdən sıçrayıb, əllərimi irəli uzatmaqla elə cəld geri qarıldım ki, az qaldım yerə sərilim. Və budur... Otaq tamamilə işıqlı olsa da, mən nədənsə güzgüdə öz əksimi görə bilmədim... Üzərinə işıq düşən güzgü tam şəffaf, ləkəsiz və təmiz idi... və qarşısında dayansam da, mən onda əks olunmurdu! Onun parlaq səthinin hər qarışını görürdüm, güzgünü dəli kimi süzürdüm və nə yerimdən tərپənə bilir, nə də əlimi qaldıra bilirdim, onun həmişəki kimi yan-yörəmdə olduğunun fərqləndəydim, əvvəlki kimi o, məndən ötrü əlçatmaz və gözəgörünməz idi və artıq mənim güzgüdəki əksimin də yoxa çıxmasına nail olmuşdu O!

Əsl dəhşətə qapıldım! Bu ara mən öz əksimin güzgüdə buxar qatı, daha doğrusu, su təbəqəsi arxasındaymiş kimi peyda olduğunu, sonra bu su təbəqəsinin ağır-ağır soldan sağa tərəf axdığını və güzgüdəki əksimin yavaş-yavaş dəqiqləşməyə başladığını sezdirdim. Sanki, gözümdən qaranlıq çəkilməyə, dağılmağa başladı. Bundan öncə mənimlə güzgü arasında yaygın, yarışəffaf, yarıbulanıq və işıq özündən keçirməyən bir şey durmuşdu, sonradan bu varlıq yavaş-yavaş işıq özündən buraxmağa başladı.

Ən sonda mən əslində olduğum kimi güzgüdə zühur elədim və həmişəki dəqiq biçimimi qazandım.

Mən onu gördüm! O an yaşadığım dəhşətin üşütməsi hələ də canımdadır.

20 avqust. Onu öldürmək lazımdır, amma necə? Heç bilirəm ki, ona necə yol tapım?.. Bəlkə, zəhərləyim? Axı o, suya zəhər qarışdırdığımı görəcək, bir də ki bizim işlədiyimiz zəhər gözəgörünməzlərə də eyni təsiri göstərirmi ki? Yox... yəqin ki, yox... Onda neyləyim?.. Necə eləyim?..

21 avqust. Ruandan bir çilingər dəvət eləyib, ona, adətən, Parisdəki malikanələrin alt mərtəbələrinin pəncərələrinə oğrulardan qorunmaq üçün vurulanlara bənzər dəmir jalüzlər hazırlamağı sifariş elədim. Qapım üçün də bu tip barmaqlıq hazırlatdıracağam. Yəqin ki, o, mənim qorxaq olduğumu zənn edəcək, amma cəhənnəmə ki!..

...

10 sentyabr. Ruandakı «Kontinental» hotelindəyəm. Mən bunu bacardım... bacardım... Amma o, məhv oldumu? Elə bir şey gördüm ki, ürəyim yerindən oynadı...

Çilingərin evimin pəncərələri üçün hazırladığı dəmir jalüzləri və qapıya vurduğu barmaqlığı havalar sərinləsə də, mən gecəyarıya qədər açıq saxlayırdım.

Qəflətən mən onun peyda olduğunu hiss elədim, içimdə sevinc, dəli bir sevinc hissi baş qaldırdı! Oturduğum stuldan qalxdım, onu duyuq salmamaq üçün otaqda bir xeyli ora-bura dolaşandan sonra başmaqlarımı çıxarıb, çəkələklərimi əlüstü ayaqlarıma taxdım, tən-bəl addımlarla qapıya sarı üz tutdum, kilidə taxılan açarı iki kərə burdum. Pəncərədəki asma kilidi bağlayandan sonra onun açarını cibimə qoydum.

Bu vaxt hiss elədim ki, o, narahat şəkildə həndəvərimdə dolaşır, məndən qorxduğu üçün onu bayıra buraxmağımı tələb edir. Az qala, bu tələbə riayət edəcəkdim, amma yenə də öz xarakterimi göstərdim, qapıya söykənməklə onu azca, çox az araladım, ona çıxış üçün bir siçan dəliyi qədər məsafə saxladım. Mən boyca elə yüksəyəm ki, başım qapının üst tirinə dəyir, ona görə də o varlığın böyrümdən sivişə biləcəyinə heç cür inanmırdım! Onu yataq otağına salıb ağzını kilidlədim, onu həbs elədim! Necə də bəxtəvərəm! Axır ki, yaxalandı. Pilləkənlə qaça-qaça enməklə özümü yataq otağının altındakı qonaq otağına saldım, bir cüt lampadakı nöyütü mebelin, xalılının üstünə, hər yerə tökdüm, onlara od vurandan sonra qəsrimin giriş qapısını arxadan iki kərə kilidləməklə özümü bayıra atdım.

Bağın içərilərindəki dəfnə kollarının arxasında gizləndim. Zaman saqqız kimi uzanırdı! Yaman uzanırdı! Artıq düşünməyə başlamışdım ki, ya alov özü-özünə sönüb, ya da ki o varlıq onu söndürüb. Elə həmin an aşağı mərtəbədəki pəncərələrdən birisi alov dalğasının təsiriylə çilik-çilik oldu, narıncı-qırmızı rəngli alov dilləri, nəhəng alov dilləri binanın ağ divarlarını boydan-boya, xəfif və nəvazişli şəkildə sarıb-sarmaladılar, ta dama qədər uzandılar. Onların işığı ağacların budaqlarında və yarpaqlarında əks olundu və bu, hər şeyə qorxu hissi aşılıdı! Quşların yuxusu dağıldı, itlər ulaşdı, hətta elə zənn elədim ki, sübh çağıdır. Sonra daha iki pəncərə şüşəsi qırıldı və

bütün alt mərtəbə dəhşətli tonqalı xatırlatdı. Bu ara bir qadının ətirpədən, qorxunc və acı naləsi gecənin zülmətini yardı və mansardakı bir cüt pəncərə taybatay açıldı. Mən qulluqçular barədə unutmşudum! Dəhşətə gəlmiş üzlər, vurnuxan əllər gözlərim önündə zühur elədi... Dəhşətdən nə edəcəyimi bilmədim. «Yanğın var! Yanğın! Köməyə gəlin! Yardım edin!» – deyə bağıraraq üzü kəndə doğru qaçdım. Harayıma yetişən adamlarla birlikdə mən evimə dönməli oldum, çünki hər şeyi öz gözlərimlə görmək istəyirdim!

Amma evimin yerində qorxunc və nəhəng bir tonqal göylərə baş çəkirdi, onun şöləsindən bütün yan-yörəsi işıqlanırdı və o, içəridəki neçə-neçə insanla birlikdə mənim rəqibimi də külə döndər-məkdəydi. Onu – mənim əsir etdiyim o yeni Varlığı, dünyanın yeni əşrəfi olan Orlyanı!

Qəflətən evin yanan damı divarların arasındakı boşluğa düşsə, yaranan alov sütunu göylərə yüksəldi. Açıq pəncərələrdən dışarıya uzanan alov dillərinə baxdıqca düşünürdüm: o da indi oradadır, alovun ağışında, yəqin ki, ölübdür...

– Ölübdür? Bəs birdən?.. İnsanları öldürən şeylər onun işığı keçirməyən bədəni üçün ölümcül olmasa necə? Bəs o, sağ qalıbsa?.. Bəlkə, o gözəgörməz və zəhmli Varlıq üçün yeganə hakim zamandırsa, bəs onda necə? Axı ona bəxş olunan bu şəffaf, gözəgörməyən bədən, onu Ruhlara bərabər qılan bədən ona görə verilməyib ki, o da bizlər kimi xəstəliklərin, yaraların, halsızlığın, vaxtsız ölümün şikarına çevrilsin. Vaxtsız ölüm! Elə insan oğlunun başının üstünü alan dəhşət qaynağı da budur, bu! Buna görə də insanı Orlyə əvəz edəcək! Ən adi səbəblərdən hər gün, hər saat, hər dəqiqə ölməyə məhkum insanın yerini başqa varlıq tutacaq və o, özünə ayrılan tam möhlət bitməyincə, yəni təyin olunmuş gündə, saatda və dəqiqədə öləcək!

Hə də... hə, hə... yəqin ki... o sağdır. Bu isə o... deməkdir ki... yeganə çıxış yolum – özümə qəsd etməkdir!..

Bu əsərin ilkin versiyası

«Jil Blas»ın 26.10.1886-cı il sayında çap olunub.

QİSAS

Antuan Leye cənab Surinin dul xanımı Matilda ilə evlənəndə artıq on il idi ki, ona aşiq idi. Mərhum cənab Suri onun orta məktəb yoldaşı və köhnə dostuydu. Xətrini çox istəsə də, Leye onu ağıldan dayaz biri sayar, tez-tez onun barəsində deyərdi:

– Bu zavallı Suridə barıtı icad edəcək ağıl yoxdur.

Matilda Düval ilə Suri nikah bağlayanda bu hadisə Leyeni həm təəccübləndirmiş, həm də özü bu xanıma laqeyd olmadığından onun şəstinə toxunmuşdu. Bu xanım qonşunun qızıydı, keçmişdə xırdavatçılıq edən atası bir qədər pul toplayandan sonra bu sənəti buraxmışdı. Matilda gözəl, zərif və ağıllı bir qız idi. Ərə gedərkən də Surinin maddi durumunu əsas götürmüşdü.

O zaman Leye yeni ümidlərə qapıldı, yəni dostunun xanımına diqqət yetirməyə başladı. Leye zəngin idi, yaraşqlı, məqsəd-yönlüydü. Hədəflərinə asanlıqla çatacağı düşünülse də, o yanılmışdı. Qadının eşqindən dəli olsa da, əriylə dostluğu onu necə ürkək, utancaq və gözütox davranmağa məcbur edirdisə, xanım Suri Leyenin öz ehtirasından əl çəkdiyini qət etməklə onunla səmimi təmaslar qurdu.

Beləcə, doqquz il keçdi.

Bir səhər poçtalyon bu zavallı qadından çarəsizlik dolu məktub gətirdi Leyeyə: Suri anevrizm xəstəliyindən vaxtsız vəfat etmişdi.

Dostu ilə yaşd olduqlarından bu xəbər Leyeni möhkəm sarsıtdı. Sonra bu sarsıntı bir yüngüllük, sonsuz sevinc və həzz duyğusu ilə əvəz olundu: axı xanım Suri artıq subay idi.

Amma o, mövcud şərtlərdə özünü dərin üzüntüyə qapılmış biri kimi göstərməyə çalışdı, bəlli bir dönəmi və mövcud ədəb-ərkanı gözləməyə məcbur oldu. Dəfndən, təxminən, bir il sonra isə dul xanımla evləndi.

Çevrədəkilər bu nikahı tam təbii, hətta alicənablıq nişanəsi kimi dəyərləndirdilər. Bu səbəbdən o həm əsl dost, həm də dürüst adam imicini qorudu. Bir də ki ən vacibi – artıq bəxtiyar, hədsiz bəxtiyar idi.

Könülxoşluğu şəraitində yaşayan bu cütlük bir-birini sözsüz də anlayırdılar, bir-birindən hər hansı gizlinləri yox idi, çünki ən məhrəm sirlərini də paylaşırıdılar. Leyenin xanımına olan sevgisi qarşılıqlıydı və etibara əsaslanırdı. O, bu qadını özünün incə ruhlu və sadıq yoldaşı, həyanı və dostu kimi sevirdi. Amma hər şeyə rəğmən, bu qadına özündən əvvəl yiyələnən, onun ilk «güllərini» dərən, bu qadını tərəvətdən və şairanəlikdən məhrum edən dostuna, mərhum Suriyə qarşı qəribə, anlaşılmaz bir kin qaynayırdı. Dul qadının əvvəlki həyat yoldaşıyla bağlı söhbətlər onun yeni ərinin kefinə soğan doğrayırdı. Mərhumu qarşı qısqanclıq duyğusu gecəgündüz Leyenin içini gəmirirdi.

Axır ki, o özü Suri barədə hər cür məhrəm, intim məqamlardan söz salmağa başladı, onun şəxsiyyət və adətləri barədə hər şeyi öyrənməyə girişdi. Bu sayədə o, mərhumun qəribəliklərini, gülünc cəhətlərini, nöqsanlarını addımbaşılıqla xatırlatmaqla onu ələ salma imkanı qazandı.

Bir də göürdün ki, evin o biri başından səslənir:

– Matilda!

– Nə var, əzizim?

– Bir dəqiqəliyinə bura gəl.

Növbəti söhbətin yenə Suri barədə olacağını bilən Matilda üzünə təbəssüm qondurmaqla ona yanaşar və bununla yeni ərinin kin güdməyən davranışlarına rəvac verərdi.

– Ücaboylulara nisbətən bəstəboy kişilərin daha çox sevildiyi barədə Surinin öz qənaətini mənə necə sınımaq istədiyini xatırlayırsanmı?

Bunun ardınca o, mərhumun qısa boy olması barədə təhqiramiz sözlər işlədər, bu ara boy-buxunlu olmasına diqqəti çəkərdi.

Xanım Leyenin isə ona haqq qazandırmaqdan başqa çarəsi qalmazdı. Odu ki yeni ərinə yarımaqdan otrü mərhum həyat yoldaşını lağa qoyar, ürəkdən gülərdi. Cənab Leye belə söhbətləri: «Əcəb qatıq idi amma bu Suri!» – deyimiylə yekunlaşdırardı.

Onların xəşbəxtliyinə şübhə ola bilməzdi. Ona görə də Leye bitib-tükənmək bilməyən qızgınlıqla arvadına özünün daha üstün olduğunu hər imkanda sübut etməkdən yorulub-usanmırdı.

Bir gecə, gəncliklərini təkrar yaşayan bu ər-arvadın yuxusu ərşə çəkildə can yoldaşına sarılıb, onun dodaqlarından öpüş alan Leye qəflətən soruşdu:

– Dostum, söylə görüm...

– Nəyi?

– Surinin... onunla bağlı bir şeyi... çətin dilə gətirilən bir şeyi öyrənmək istərdim. Suri sənə... sənə çoxmu aşiq idi?

Ərini marçılıyla öpən qadın pıçıldadı:

– Əlbəttə ki, sənin qədər yox, canım.

Bir kişi kimi qürrələnən Leye əlavə elədi:

– Yəqin ki... bu bərədə də... o, əsl qatıq idi, hə?

Bunun cavabında susan qadın nazla hırıldamaqla, üzünü ərinin qoynunda gizlətdi.

Leye soruşdu:

– Yəqin ki, o, hədsiz dərəcədə qatıq birisi olduğundan... o məsələlərdə... necə deyim... o baxımdan... çox da bacarıqlı deyildi, eləmi?

Başını xəfifcə tərpadən qadın bununla: «Hə, çox da bacarıqlı deyildi» – dedi, sanki.

Əri yenə soruşdu:

– Yəqin ki, sənə həzz dolu gecələr bəxş etmədiyindən vaxtaşırı ona acığın tuturmuş?

Bu səfər qadın aşkar qızgınlıqla:

– Əlbəttə ki! – dedi.

Gözlədiyi cavabı alınca o, xanımını öpüb pıçıldadı:

– Yaramaza bax! Belə çıxır ki, onunla bəxtiyar deyildin, eləmi?

Qadın dilləndi:

– Deyildim, çox da şad-xürrəm yaşamırdıq... hər gecə elə eyni şey olurdu.

Leye heyrət içindəydi: arvadının əvvəlki həyatını indikiylə tutuşdurduqca, üstünlüyü bu günə verirdi.

Bir müddət kişi suallarına ara versə də, sonra şən halda soruşdu:

– Elə isə de...

– Nəyi?

– Mənimlə səmimi, yəni tam səmimi ola bilərsənmi?

– Əlbəttə ki, əzizim...

– Bu qatıq Suriyə... xəyanət etmək... fikri heç nə vaxtsa ağılına gəlmişdi sənin?

Xəfif xəcalət hissinə qapılan xanım Leyedən «Oh!» nidası qopdu və o, üzünü təkrar ərinin sinəsində gizlətdi. Amma əri hiss edirdi ki, xanımı bu yolla gülüşünü boğmağa çalışır.

Odur ki dirəndi:

– Haydı, səmimi etiraf elə. Axı o hərifə xəyanət buynuzları çox yaraşardı! Necə də məzəli olardı o, bir bilsən! Buynuzlu Suri! Haydı, əzizim, haydı, etiraf elə... axı ən azından, sən bu sirri mənə açə bilərsən axı...

Həm də ki bu ara o «mənə» sözünü xüsusi vurğuyla deyirdi, sanırdı ki, Suriyə xəyanət barədə düşünən xanımı bu işi yalnız onunla, yəni Leye ilə gerçəkləşdirməliydi. Gözlədiyi bu etirafın intizarında ikən o, tamamilə əmin idi ki, bu qadın namuslu biri olmasaydı, mütləq özünü onun ağışına atardı.

Xanımı isə cavabı ləngidir, gülməli bir şey xatırlayan biri kimi elə hey hırıldayırdı.

Özünün Suriyə xəyanət buynuzu bəxş edəcəyini təsəvvüründə canlandıran Leye də gülməyə başladı. Bu baş tutsaydı, əcəb əylənərdi! Ona vedrə bağlayardı! Əsl həngamə qopardı!

Güldükcə ləngər vuran Leye dodaqaltı dedi:

– Ah, zavallı Suri, oh, zavallı Suri! O buynuzlar sənın başına necə də yaraşardı! İkinci belə baş tapmaq çox çətin olardı, çox çətin.

Yorğanın altında gülməkdən uğunan xanım Leyenin gözləri yaşardı, az qala, qıy çəkəkəkdi.

Leye də israr edirdi:

– Etiraf elə də, nə olar, etiraf elə! Səmimi ol. Özün də yaxşı bilərsən ki, bunda məni pərt edəcək heç nə ola bilməz.

Bu zaman nəfəsi daralan qadın:

– Hə, hə, – deyə pıçıldadı.

Əri bununla qənaətlənmədi:

– «Hə» nə deməkdir axı? Yerli-yataqlı danış da!

Qəh-qəhəsini qismən qısan qadın Leyenin xoş bir etiraf üçün şəklənən qulağına sarı əyilib pıçıldadı:

– Hə... mən ona xəyanət eləmişəm.

Kişinin vücudunu bürüyən soyuq gizilti onun iliklərinə qədər işlədi. O, çaşqınlıqla hüdülədi:

– Sən... sən ona... gerçəkdənmi... xəyanət etmişən?

Bu xəbərin ərinə anlaşılmaz həzz bağışlayacağını sanan qadın dedi:

– Hə də... tam gerçək şəkildə.

Leye yaşadığı sarsıntıdan yerində dikəlməyə məcbur oldu: havası çatmırdı, sanki, indicə o məhz özünün buynuzlu olduğunu, xəyanətə uğradığını öyrənmişdi.

Bir az susub xəbər aldı:

– Belə de!

Arvadı da özünün necə yanlışa yol verdiyini sonradan anladığı üçün gülməyinə ara verdi.

Leye özünü toplayıb:

– Kimlə? – deyə soruşdu.

Qadın ləng də olsa, cavab verdi:

– Bir cavanla.

Arvadına tərəf dönən Leye qaba şəkildə ona bozardı:

– Bunu aşpaz qadınla etməyəcəkdin ki? Mən xəbər alıram ki, o cavan adam kim idi? Başa düşdün?

Qadın susurdu. Başını altına soxduğu yorğanı dartıb yatağın o biri üzünə atan əri təkrar elədi:

– Bunu hansı cavanla etdiyini bilmək istəyirəm. Eşitdin?

Arvadı güclə:

– Mən zarafat elədim, – deyə bildi.

Amma artıq kişi qəzəbdən coşurdu:

– Necə? Axı niyə? Zarafat eləmişdin?! Bilmirsən ki, bununla məni ələ salırsan? Şəxsən mən bu biabırçılığa dözə bilmərəm, eşitdin? Bir də soruşuram: kim idi o cavan?

Susmağına davam edən qadın arxası üstə yataqda uzanmışdı və tərpənmirdi.

Onun əlindən yapışıb möhkəm sıxan əri dedi:

– Sualımı eşitmədin yoxsa? Sənə verdiyim sualı cavablandırmağı tələb edirəm!

Bu yerdə qadın ürkək tərzdə dedi:

– Deyəsən, sən ağılını itirmisən. Məni rahat burax!

Əri isə çarəsizlikdən və qəzəbdən titrəyirdi, nə deyəcəyini bilmədiyindən qadını tutub var gücüylə silkələdi və təkrar elədi:

– Nə dediyimi eşitdin, ya yox? Nə dediyimi eşitdin, ya yox?

Qadın onun əllərindən qurtulmağa cəhd göstərəndə barmağı ərinin burnuna toxundu. Arvadının bilərəkdən onu vurmağa çalışdığını zənn edən kişi daha da quduzlaşıb onun üstünə şığıdı.

Qadını altına alan kişi var gücüylə onun sifətinə zərbələr endirərək bağırdı:

– Al payını, al payını! Bax belə! Sürtük aşiq, əxlaqsız qadın, ləçər!

Nəfəsi və taqəti kəsilməyə başlayan kişi durub komoda tərəf getdi ki, şəkərli portağal suyundan bir stəkan içib özünə gəlsin, yoxsa bir az da qalsa, bayılacaqdı.

Arvad üzünü yastığa söykəyib ağlayır, hönkürtü vururdu, çünki bilirdi ki, dilini dinc qoymadığından öz ailə səadətini təhlükəyə atıb!

Sonra qadın göz yaşları içində dedi:

– Bura bax, Antuan, yanıma gəl. Mən sənə yalan söylədim: indicə sənə hər şeyi anladaram, məni dinlə.

Geri döənən kişi xanımına tərəf getdi – az öncə ona əl qaldırdığına peşman olmuşdu. Özünə rəqib saydığı Suriyə xəyanət edən bu qadına indi o, dərin nifrət bəsləməkdəydi.

*«Jil Blas»ın 06.11.1883-cü il sayında
Monfrinyoz imzasıyla çap olunub.*

KIÇIK BİR DRAM

Səyahətlərin bütün ləzzəti təsadüfi rastlaşmalardadır. Doğma şəhərindən beş yüz lyö aralıda bir parisli ilə, öz məktəb yoldaşıyla, həmkəndlisiylə rastlaşmağın sevincini kim yaşamayıb ki? Düşünün ki, hələlik parovozun nə olduğu bilinməyən ucqar bir əyalətdə adi bir şey sayılan dilicanda gedirsiniz. Hər hansı bir şəhərcikdəki bəyaz evin tinində bu dilicana minən və küçə fənerinin işığında üzünü ötəri gördüyünüz cavan və naməlum bir xanımla yanaşı yol gedərkən yuxunuzun ərsə çəkildiyi azmı olub bəyəm?

Bütün gecəni siz dilicanın zənglərinin cingiltisindən və şüşələrinin şaqqiltisindən tam kütləşsəniz də, qonşuluğunuzdakı canlara dəyən xanımın hələ də xumarı dağılmayan gözlərini açıb, ətrafına göz gəzdirməsi, zərif barmaqlarıyla buruq saçını sığallaması, saç düzümünə əl gəzdirməsi, adət etdiyi bir hərəkətlə korsetinin və döşlüyünün yana qaçıb-qaçmadığını, ətəyinin nə dərəcədə əzildiyini yoxlaması çox şirin bir duyğudur!

Onun sizə yönələn oğrun və soyuqqanlı baxışlarındakı marağ aşkar sezilir. Sonra o, özünü bir küncə verib oturur, guya ki, pəncərədən görünən mənzərələr onu çox da maraqlandırmır.

İstər-istəməz sən də onu süzür, onun barəsində düşünməli olursan. Kimdir o? Haradan gəlib, haraya gedir? Xəyalında ona dair kiçik bir roman uydurursan. Axı o, gözəgəlimlidir, suyuşirindir! Xoş o kəsin halına ki, bununla... Bəyəm belə bir dilbərlə baş-başa yaşamaq az xoşbəxtlikdir?! Kim bilir? Bəlkə, elə bu könlünüzün intizarında olduğu yeganə qadındır? Bəlkə, siz həmişə onu düşü-nüb, təkcə onun xəyalıyla yaşamısınız?

Bir qədər məyus olsanız belə, bu xanımın kənddə bir evin qarşısında dilicandan enməsinə seyr etməyiniz də həzz qaynağıdır. Bir cüt uşağı, əri və iki dayə qabağına çıxıb. Əri onu qucağına alıb öpdükdən

sonra yerə qoyur. Qadın əyilib, əllərini ona uzadan uşaqları qucaqlayır, nəvazişlə oxşayandan sonra birlikdə xiyabanla yola düzəlirlər. Arabaçının aşağı atdığı baqajı isə dəyələr təhvil alırlar.

Hələlik, naməlum gözəl! Bizimki bura qədər idi! Yəqin ki, bir daha onunla görüşməyəcəyəm! Mənimlə yan-yanaşı bir gecə keçirən xanım, xudahafiz! Heç bircə kəlmə kəsməsəniz belə, hər nə qədər sizə yad olsa da, onun sizi tərk etməsindən qüssə duyursunuz. Xudahafiz!

Həyatımda bunun kimi, həm şən, həm də kədərli yol xatirələri çox olub.

Bir dəfə mən Overnidə idim. Nə çox sıldırım, nə də çox yüksək olan bu dağların qoynunda pay-piyada gəzib-dolaşırdım. Sonra Sansi təpəsinə çıxdım. Adətən, Notr-Dam-de-Vassinyer kilsəsi ziyarətçilərinin sevimli yeri kimi tanınan o xırda yeməxanaya baş çəkdim. Gördüm ki, qəribə görkəmli və gülməli bir qarı masa arxasında qəlyanaltı edir. Yaşı, ən azı, yetmiş civarında olardı. Uca-boylu, arıq, sərt cizgili bu qarının gicgahlarından üzüaşağı, köhnə dəbə uyğun olaraq, bəyaz saç lülələri sallanırdı. Səyahətlərə meyil göstərən bütün ingilis qarıları kimi o da çox zövqsüz və gülünc geyinib-kecinmişdi, sanki, özünün kənardan necə göründüyünə yerli-dibli biganə idi. Qayğanaq yeyən qarı arabir su da içirdi.

Bənzərsiz bir görkəmi vardı onun: gözləri narahat idi, üzündən əzabkeş ifadə yağırdı.

Ona baxdıqca, ixtiyarsız olaraq öz-özümdən soruşurdum: «Kimdir, görəsən, bu? Başına nə gəlib? Bu dağlarda təkbaşına nə gəzir axı?»

Yeməyin pulunu ödəyən qarı ayağa qalxıb, getməyə hazırlaşdı. Əvvəlcə çiyinə atdığı və ucları aşağı sallanan əcaib şalını səliqəyə saldı. Sonra isə divarın küncünə söykədiyi və üzəri közləmə üsulu yazılarla bəzənən uzun əlağacını götürüb qəddini düzəltdi və eynilə bir poçtalyon təkiri iri addımlarla yola düzəltdi.

Bələdçisi qapıda onu gözləyirdi. Birlikdə yola çıxdılar. Dərə ilə üzüaşağı enən və kənarında hündür taxta xaçlar gözə dəyən yolla onların aşağı enməsinə göz qoyurdum. Yol yoldaşından boyca yüksək olan qarı daha yeyin irəliləyirdi.

Bir neçə saat sonra mən dibində ağaclar, kollar və çiçəklərlə dolu nəhəng talanın olduğu dərin bir çalanın kənarına gəlib çıxdım. Orada, qayaların arasında qərar tutan, şəffaf və gömgöy səma

parçasını xatırladan Paven gölü elə yuvarlaq idi ki, sanki, pərgarla çəkilməmişdi. Sahilləri meşəli sərin göl adamı öz gözəlliyinə necə valeh edirdisə, insan burada, bu kraterin kənarındakı daxmada həmişəlik məskunlaşmaq istəyirdi.

Sönmüş vulkanın ətəyindəki hamar su hövzəsinin sahilində dayanmışdı qarı. Baxışlarını dərinliyi bilinməyən bu gölə zilləmişdi. Deyilənlərə görə, bu sulara yaşayan nəhəng alabalıqlar yerdə qalan balıqlar üçün əsl qənimə çevrilmişdilər.

Yanımdan keçdiyi zaman qarının gözlərində yaş parladığının fərqi vardı. İti addımlarla o, bu gölün sahilinə enən qarı bayaqdan bəri təpədəki yeməxanada onu gözləyən bələdçisinin yanına üz tutmuşdu.

Həmin gün qarını bir daha görmədim.

Sabahısı gün axşamüstü Mürol qəsri ziyarət elədim. Geniş vadinin ortasında və üç ayrı dərənin bir arada kəsişdiyi yerdə, çıxıntı biçimindəki qayanın üzərində tikilən bu qədim qala göylərə baş çəkirdi. Bu nəhəng tikilinin divarlarında xeyli çat vardı. Zamanla qaralıb, maili vəziyyət olsa da, bu qəsir geniş oturacağından ta başındakı bürclərə qədər öz yuvarlaq biçimini indiyədək qoruyub saxlamışdı.

Bu xarabalıqların sadəliyi, nəhəngliyi və əzəməti öz bənəzləri ilə müqayisədə adamı heyrətə gətirirdi. Onlardan qədimliklə yanaşı, sərtlik və zəhm də yağırı. Uca dağı xatırladan bu yalnız qala öz ayaqları altıda uzanan düzənliklərə dilsiz-ağızsız biçimdə meydan oxuyurdu. Küknar ağaclarının bitdiyi yoxuşla qayaya çıxan ziyarətçi dar divardan içəri keçəndən sonra özünü birinci həyətə dövrəyə alan divarların yanında bulurdu. Buradan bütün ətraf görünürdü.

İçəridə isə tavanları sıradan çıxmış zallar, uçuq-sökük pilləkənlər, çala-çuxurlar, zirzəmilər, daş yığınları, dəlmə-deşik divarlar, nəyin üzərində qərar tutduqları bilinməyən günbəzlər, daş labirintlər, üzərini ot basan və içindən kərtənkələlər boylanan çatlar diqqəti çəkir.

Bu xarabalıqda mən tək-tənha dolaşırdım.

Qəflətən uçuq divarların arasında peyda olan qəribə varlıq mənə bu dağılmış, qədim qəsrin yaşayan ruhu təsirini bağışladı.

Həm heyrdəndən, həm də qorxudan diksindim. Bir an sonra onun bu gün iki kərə rastlaşdığım o qarı olduğunu anladım.

Acı-acı, hönkürərək ağlayan qarının əlində cib dəsmalı vardı. Dönüb getmək istədim. Amma ağlayarkən yaxalandığı üçün xəcalət hissi yaşayan qarı özü mənə nələri isə açıqlama ehtiyacı duydu:

– Hə, cənab, mən ağlayıram... Həm də ki bunu tez-tez etməyə məcburam.

Nə deyəcəyimi bilmədiyimdən mən üzrxahlıq elədim:

– Mane olduğum üçün üzr istəyirəm, xanım. Yəqin ki, başınıza bir bəla-filan gəlib sizin?

Qadın sakit səsle:

– Həm hə, həm də yox, – dedi. – İndi mənim sərgərdan itdən heç bir fərqi yoxdur.

Bunun ardınca o, dəsmalı gözlərinə sıxıb ucadan hönkürdü.

Bu sıcaq göz yaşlarından təsirləndim, təsəlli vermək üçün onun əllərindən tutdum. Və heç gözləmədiyim halda qarı öz həyat tarixçəsini mənə danışdı, görünür, o, öz dərdini hər hansı qarşısına çıxan bir insanla paylaşmağa ehtiyac duyurmuş.

– Oh, cənab!.. Əgər bilsəydiniz ki... həyatım necə... göy əsgiyə bükülüb... necə qara gündəyəm mən... əvvəllər xoşbəxt idim... öz evim var... nisbətən uzaqda da olsa... öz evimdir... Amma mən o evə dönə bilmirəm, çünki oraya dönmək mənim üçün çox ağırdır. O evdə oğlum yaşayır... Hər şeyin səbəbkarı da odur, o... Uşaqlar anlamaq istəmirlər ki... həyat çox qısaadır... İndi onu görsem, bəlkə də, heç tanımaram... Amma bilsəniz, onu necə sevirəm! Həm də bu sevgi o, hələ bətnimdə tərپənəndən bəri yaranıb. Sonralar... onu elə qucub, oxşayır, elə ərköyün böyüdürdüm ki! Bir bilsəniz, gecələr uzununu gözümü qırpmadan onun necə yatdığını süzər, onun gələcəyini düşünürdüm. Bütün varlığımı ona bağlanmışdım! Oğlumun səkkiz yaşı olanda atası onu bir pansiona verdi. Və hər şey bitdi! Balamı əlimdən aldılar... İlahi! O vaxtdan mən oğlumun yalnız bazar günləri görməyə başladım. Sonra o, təhsil almaq üçün Parisə yollandı... Oradan isə evə yalnız ildə dörd kərə gəlirdi və hər gəlişində mən onun necə dəyişdiyinin şahidi olurdu... Amma bütün bunlar mənsiz, məndən uzaqlarda baş verirdi... Hələ uşaq ikən onu məndən ayırdılar, onu ana sevgisinə və nəvazisinə həsrət qoydular, məndən uzaq tutdular, onun necə böyüdüyünü, kişiləşdiyini görməyimi yasaqladılar. Onunla ildə cəmi dörd kərə görüşə bilirdik! Bir özünü düşünün! Hər gəlişində o, bir xeyli dəyişirdi. Onun boy-buxunu,

baxışları, hərəkətləri, səsi, gülüşü get-gedə mənə yad olurdu, ögeyləşirdi. Axı uşaqlar çox tez böyüyürlər! Üstəlik, bütün bunlar sizdən iraqda baş verərsə, bu, adama qəm-qüssə aşılayır, çünki siz onda özünü oxşar heç nə tapa bilmirsiniz...

Növbəti gəlişində mən onun dodaqlarının üstə bir çəngə tük gördüm... Bu, mənim oğlum idi! Həm heyrətlənmiş, həm də qəmlənmişdim. Bilmirdim, gördüyümə inanım, ya yox? Onu çaşqın halda qucaqlamalı oldum. Bəyəm bu, o idi ki? Məni candərdi sevən, məni ədəb-ərkan xatirinə «ana» adlandıran, hətta bir oğul qədər də mənə diqqət, nəvaziş göstərə bilməyən, boynunu qucaqlamaq istədiyimdə alınımdan öpən bu qarasaçlı cavan mənim övladımı idi? Bəyəm bu, bir vaxtlar bələkdə və dizlərim üstə uyuyan, döşlərimi acgözlüklə əmən o qıvrımsaçlı, ağbəniz körpədirmi yəni?

Sonra ərim öldü. Onun ardınca mənim ata-anam, bir cüt bacım dünyadan köçdü... Adama elə gəlir ki, bir qarını döyən əcəl bir xeyli müddət oraya dönməmək üçün həmin evdən bacardığı qədər çox can aparır özüylə. Adətən, birini və ya ikisini salamat buraxır ki, ölənlərə ağılayan birisi tapılsın.

Beləcə yalnız qaldım. O vaxt oğlum hüquq fakültəsində oxuyurdu və mən ümid edirdim ki, ömrümün son illərini onunla baş-baş keçirəcəyəm.

Ona sığınmaq üçün bir gün yanına getdim. Amma o, subaylıq həyatına necə alışmışdısa, ona yük olduğumu çəkinmədən mənə sezdirdi. Odur ki onu tərk elədim. Bəlkə də, yanlış düşünürəm, amma anası ola-ola, ona mane olmağı özümə heç cür sığışdırma bilmədim. Öz evimə döndüm.

O vaxtdan bəri heç görüşməmişik.

Oğlum evlənəndə necə də sevinirdim! Ümid bəsləyirdim ki, bundan sonra o, ən nəhayət, məni də yanına alacaq. Mənim də nəvələrim olacaq! Amma onun evləndiyi ingilis qızının məni görəndə gözü yox idi. Niyə? Bəlkə, o, oğlumu hədsiz sevdiyimi hiss etdiyindən belə edirmiş?

Təkrar oğlumu tərk etdim və yalnızlığa məhkum oldum. Bəli, cənab. Sonra oğlum İngiltərəyə köçdü. İndi arvadının valideynlərinin yanında yaşayır. Arvadının! Başa düşürsünüzü? Oğlum onlardadır: ən sonunda o, yenə də yadlara qismət oldu! Onlar oğlumu əlimdən aldılar! Ayda bir dəfə ondan məktub alıram.

İlk dönəmlərdə o, ara-sıra gəlib, mənə baş çəkərdi. Sonradan bunu da mənə çox gördü. Son dörd ildə onun üzünü də görməmişəm. İndi üz-gözü qırışib, saçları çallaşib onun. Bu, necə olub, görənlər? O yaşlı kişi necə mənim oğlum ola bilər axı? O hara, o pənbə yanaqlı körpəm hara?! Yəqin ki, bundan belə onunla görüşmək mənə heç nəsb olmayacaq. Ona görə də mən bütün ili səyahətlərdə keçirirəm. Gördüyünüz kimi, yalnız başıma gah ora, gah bura səfərlər edirəm. İndi mən yurdsuz-yuvasız, səfil it kimi-yəm. Başınızı ağrıtdım, cənab, gedin. Sizi də yolunuzdan elədim. Danışdığım bu əhvalat da, yəqin ki, könlünüzü sıxdı.

Təpədən üzüaşağı enərkən dönüb geriye baxdım. Qarı yenə çatlaq divarın yanında durmuşdu. Oradan o, dağları, geniş vadini və bir qədər uzaqlardakı Şambon gölünü seyr edirdi.

Külək onun paltarının ətəyini və çiyinə saldığı o əcaib şalı bayraq kimi yelləyirdi.

*«Jil Blas»ın 02.10.1883-cü il sayında
Monfrinyoz imzasıyla çap olunub.*

DƏLİ

Ali məhkəmə orqanlarından birinin özünü rüşvət yeməyən, dürüst insan kimi tanıdan rəhbərlərindən biri vəfat etdi. Onun örnək olacaq yaşamı barədə bütün Fransa məhkəmələrində cürbəcür söhbətlər gəzirdi.

Onun ciddi, avazımiş və arıq çöhrəsiylə, sanki, bir çuxurun dibindən boylanan parlaq gözləriylə rastlaşan vəkillər, cavan məhkəmə məmurları və hakimlər dərin hörmət əlaməti olaraq həmişə ona baş əyərdilər.

Bu adam bütün ömrünü cinayətkarları cəzalandırmağa və zəifləri müdafiəyə həsr eləmişdi. Fırıldaqçıların və qatillərin qəddar düşməni kimi tanınan bu şəxs onların ürəklərinə, içlərinə bələd olduğundan gizli niyyətlərini bir göz qırpımındaca anlayırdı.

Hamının hörmətini saxladığı hakim səksən iki yaşında vəfat etdiyində bütöv bir millətə ağır itki hissi bəxş elədi. Onu məzara qədər qırmızı şalvarlı əsgərlər müşayiət etdilər, bəyaz qalstuklu məsləkdaşları isə məzarı başında səmimi göz yaşları axıtmaqla vida nitqləri söylədilər.

Mərhumun ən önəmli cinayət işləri barədə sənədləri saxladığı yazı masasında son dərəcə qəribə bir sənəd tapan notarius heyrətdən çaşdı.

Sənəd belə adlanırdı: «Nə üçün?»

1851-ci il 20 iyun. İndicə məhkəmədən gəlirəm. Blondelə ölüm hökmü çıxarılmasına nail oldum! Axı bu adam niyə özünün beş övladını qətlə yetirib? Nə üçün? Başqalarının canına susayan adamlara indi tez-tez rastlanır. Bəli, bəli, yəqin ki, bu, bir ehtirasdır və bəlkə də, elə bütün ehtirasların ən qızgınıdır. Bəyəm öldürmə aktı yaradılış aktına hədsiz dərəcədə bənzəmirmi? Yaratmaq və öldürmək! Kainatın, bütün dünyaların və canlıların, hər şeyin tarixi bu ikicə kəlmə ilə ifadə oluna bilir! Görəsən, bu qətl prosesində hansı məstedici həzz var axı?

25 iyun. Hər hansı varlığın yaşadığını, yeridiyini və qaçdığını düşünmək əcəb işdir... Canlı varlığın? Nədir axı bu canlı varlıq?

Hərəkət qanunlarına uyan və bu hərəkəti öz iradəsinə uyğun şəkildə yönləndirən və hər hansı ruha sahib məxluqdur! Bu məxluqun heç nə ilə əlaqəsi yoxdur. Onun ayaqları hər hansı şəkildə torpağa bağlanmayıb. Bu məxluqu torpaq üstə yürüyən həyat zərrəsi də saymaq olar və haradan zühur etdiyi bəlli olmayan bu həyat zərrəsini sən öz iradənin tələbiylə məhv edə bilərsən. O zaman ondan heç nə, heç nə qalmaz. Hər şey çürüyüb gedər, nöqtələnər.

26 iyun. Qətl hadisəsini nə üçün axı cinayət hesab edirlər? Axı nə üçün, hə? Halbuki bu – təbiətin qanunudur. İstənilən canlı varlığın təyinatı – öldürməkdir. Yaşamaq üçün o, öldürməyə məcburdur və o, öldürmək üçün öldürür.

Öldürmək bizim quruluşumuzun bir özəlliyidir. Öldürmək – vacib işdir! Vəhşi heyvan var olduğu hər an, hər gün, fasiləsiz şəkildə öldürür, bu öldürmə işindən özəl həzz aldığı üçün o, ovçuluğu bir məşğuliyyətə çevirib. Uşaq əlinin altadakı həşəratlara, quşlara və bütün xırda-para heyvanlara divan tutur. Amma bu vazkeçilməz öldürmə bizə azlıq edir. Biz insanların qətlinə də tələbat duyuruq. Bir vaxtlar bu tələbatı ödəmək üçün insanlar bir-birini tanrılara qurban gətirməyə başladılar. Bizim zəmanədə isə ictimai həyatın tələblərinə uyğun olaraq qətl prosesi cinayət elan olunub. Qatilləri mühakimə edir və cəzalandırırlar. Amma biz – insanlar – varlığımıza hakim kəsilən təbii ehtiyacı təmin etmək üçün zaman-zaman müharibələr aparır, bir xalq digərinin qəniminə çeviririk. Bu qarşısızalmaz və qanlı özbaşınalılar təkce ordulara sirayət etməklə qalmır, eyni zamanda zadəganları, qadınları və uşaqları axşamlar lampa işığında qanlı döyüşlər barədə hekayətləri dərin maraqla oxumağa da vadar edir.

Yəqin, düşünürsünüz ki, insan qırğınlarına səbəb olanlara yalnız nifrət bəslənə bilər. Heç də yox. Hamı az qalır onları baş tacı etsin! Onlar əyinlərinə qızıl işləməli, gözqamaşdıran mundirlər geyinir, şlyapalarına lələk, sinələrinə isə cürbəcür bəzək taxırlar. Onları növbənov rütbələrlə, medallar və xaçlarla təltif edirlər. Hər yerdə sayğıyla qarşılanan bu özündənrazı adamlara qadınlar valeh olurlar, kütlə onları alqışlayır. Və bütün bunların yeganə səbəbi onların insan qanı tökməkdə mahir olmalarıdır! Küçələrdə gedərkən öz ölümşaçan silahlarını daşıyan bu adamları mülki əhali dərin həsəd hissiylə süzür. Çünki öldürmə hüququ ana təbiətin hər bir canlıının qəlbinə aşladığı əbədi qanundur! Öldürməkdən daha gözəl və şərəfli heç nə ola bilməz!

30 iyun. Öldürmək bir qanundur, çünki təbiət həmişə cavan qalmaqı üstün tutur və onun bütün dəyişiklikləri fonunda bir çağırış eşidilir: «Tez elə! Tez elə! Tez elə!»

Təbiət nə qədər çox varlığa ölüm hökmü imzalayırsa, bir o qədər tərəvət qazanır.

2 iyul. Canlı məxluq? Nədir axı bu canlı varlıq? Hər şey və heç nə. Öz düşünmə prosesi sayəsində o, hər şeyi dərk edir. Öz yaddaşı və bilgiləri ilə dünyanın kiçik modelini xatırladan bu varlıq bütün dünya tarixini özündə əks etdirir. Nəsnələr və olaylar kimi, ayrı-ayrı insan övladları da bu nəhəng kainatın içindəki xırda kainat kimi bir şeydir.

Amma indi siz bir səyahətə çıxıb, insanların hər yerdə necə qaynaşdığına göz qoyun: onda görəcəksiniz ki, insan heç nədir, heç nə, heç nə! Məsələn, qayığa oturub, camaatla dolu sahildən uzaqlaşmağa çalışın, az sonra siz aralandığınız o yerdə sahil xəttindən başqa heç nə sezməyəcəksiniz. İnsan o dərəcədə xırda və vecsiz varlıqdır ki, asanlıqla bir heçə çevrilib gözdən itir.

Sürət qatırıyla Avropa ölkələrinə səfər edərkən vaqonun pəncərəsindən bayırı seyr edin. Tarlalarda, küçələrdə, hər yerdə insanların, saysız-hesabsız insanın qaynaşdığına şahid olacaqsınız. Torpağı becərməkdən başqa əlindən bir şey gəlməyən kəndlilər, ərləri üçün yemək bişirməkdən və uşaq doğmaqdan başqa heç nə bacarmayan çirkinləşmiş qadınlar çıxacaq rastınıza. Hindistana, Çinə səyahət edin, orada gözüünüzə dəyəcək milyardlarla insan doğulub, yaşayıb, ölsə də, onların özlərindən sonra dünyada buraxdıqları iz yolda ayağınız altıda qalan qarışqanınıkindən heç nəylə seçilmir. Saman daxmalarda məskunlaşan zəncilərə, səhra küləyindən qorunmaq üçün kətan çadırın altına sığınan ərəblərə baxınca anlayacaqsınız ki, izolyasiya olunmuş tək insan heç nə ifadə etmir, çünki bir heçdir o.

İnsan nəslə – hər şeydir! Səhrada ora-bura köç edən hansısa qəbilənin ayrıca bir fərdi, yalnız bir insan heç nə olduğu halda, bu adamlar ölüm barədə özlərini xeyli tox tutur, əsl müdriklər kimi davranırlar. Onların gözündə insan həyatının heç bir dəyəri yoxdur.

Savaşın qanunudur bu: düşməni məhv edirlər. Vaxtilə müharibələr ayrı-ayrı qalalar və əyalətlər arasında aparılırdı.

Dünyanı dolaşarkən siz hər hansı ad-sanı olmayan saysız-hesabsız insan görəcəksiniz. Ad-sanı olmayan, eləmi? Aha, deməli, məsələnin kökü bunda imiş! Dünyaya göz açanda ad verilən insanları qeydə

alır və xaç suyuna salırlar. Həmin andan qanun onları öz himayəsinə alır! Bu isə hər şey deməkdir! Heç yerdə qeydiyyatı olmayan insan isə hesaba alınmır. Onu harada oldu – səhrada, dağda, düzəndə, çöldə öldürsəniz belə, o adamın zərrəcə dəyəri olmur! Hətta özünü öldürməyə kökləyən təbiət də elə-belə ölüm hökmü çıxarmır! Odur ki insanda ən dəyərli şey – onun vətəndaşlıq qeydiyyatıdır. Bəli, bəli, belədir ki, var! İnsanı qoruyan da məhz budur! Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarıyla qeydə düşən insanın şəxsiyyəti toxunulmazdır. Odur ki vətəndaşlıq aktına sayğı duyun, o, qanunlar qanunudur! Ona səcdə edin! Vətəndaşlıq vəziyyəti aktını dəyişdirməyə qadir olmayan dövlət özünə insanı edamətə haqqı tanıyıb. Girdiyi hər hansı müharibədə iki yüz min insanın qətlinə fərman verən dövlət öz məmurlarının əliylə bu vəzifəli şəxslərin adlarının vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarından çıxarılmasını da təmin edir və hər şey bununla bitir. Amma bələdiyyələrin qeydiyyat sənədlərində dəyişiklik aparma səlahiyyətimiz olmadığından biz həyata sayğıyla yanaşmalı, bələdiyyə binalarında başlıca Tanrı sayılan vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qarşısında baş əyməliyik! Sən demə, o, təbiətdən də güclüymüş! Ha-ha-ha!

3 iyul. Öldürmək – qəribə olduğu qədər də xoş bir əyləncə olmalıdır, yəqin! Böyründəcə yaşayan, düşünən bir varlığın vücudunda dəlik, xırda bir dəlik açmaq, oradan bayıra «qan» adlanan və həyatın əsas nişanəsi olan qırmızı mayenin necə fışkırdığını görmək, daha sonra həmin vücudun hərəkətsiz, soyumuş və düşünməkdən qalmış olduğunu dərk etmək!

5 avqust. Bütün ömrümü mən bıçaqla qətl törədənləri mühakimə etməyə, hökm çıxarmağa, onları hökmdəki sözlərlə öldürməyə və gilyotin ilə edam etməyə həsr eləmişəm. Bəs əgər mən özüm, şəxsən mən bu mühakimə etdiyim qatillər kimi davransam, necə olar? Kim biləcək ki, bu işi mən tutmuşam?

10 avqust. Bu işi məhz mənim tutduğumu kim və necə bilər axı? Əgər mən qətlində hər hansı marağım olmayacaq birisini özümə qurban seçsəm, axı kim, kim axı məndən şübhələnə bilər?

15 avqust. Eh, ehtiras, ehtiras! O, bir soxulcan kimi içimə soxulub, içimdə sürünür, irəliləyir, bütün bədənimi, yalnız bircə fikirlə, yəni öldürmək fikriylə məşğul olan başımı-beynimi dolaşır. Bu soxulcan hərdən gözlerim önündə peyda olub qan görmək istədiyini bildirir, hərdən isə o, qulaqlarımda aramsız şəkildə və anlaşılmaz bir səs çıxa-

rır, bir heyvanın sonuncu nərəsini xatırladan bu qorxunc səsdən bağ-
rım yanılır, az qalırım dəli olum. Hərdənbir ayaqlarımda zühhur edən
o soxulcan məni törədəcəyim qətl yerinə yollanmağa səsleyir;
hərdən əllərimdə peyda olan və öldürmə tələbatı doğuran o varlıq
üzündən əllərim geyişir. Başqalarından bir baş üstün olan, daha
incə duyğulara köklənən, öz hisslərini cilovlaya bilən, gerçəkdən də
azad olan birisi üçün bu tələbat çox xoş, layiqli və qeyri-adi bir şey
olmalıdır, hər halda!

22 avqust. Özümü saxlaya bilmədim. Başlanğıc olaraq bir quş
öldürdüm. Qulluqçum Jan dəftərxananın pəncərəsindən asılan qafəs-
də payızbülbulü saxlayırdı. Janı hansısa bir iş dalınca yollayandan
sonra quşu ovcuma aldığımda onun ürəyinin necə çırpındığını duy-
dum. Vücudu isti idi. Öz otağıma üz tutdum. Ovcumda bu quşu bir az
sıxanda onun ürək çırpıntılarının da buna uyğun olaraq artdığını fər-
qinə vardım. Bu, dəhşətli olduğu qədər də həzvericiydi. Az qala, quşu
boğacaqdım. Amma bu yolla öldürsəydim, onun qanı axmayacaqdı.
Odur ki qayçını, dırnaq kəsmək üçün xırda qayçını əlimə alıb, ağır-ağır,
düz üç dəfəyə quşun boğazını kəsdim. Dimdiyini açan quş ovcumdan
qurtulmağa can atdı, amma onu möhkəm tutmuşdum, həm də çox
möhkəm tutmuşdum onu. Həmin an mən qudurmuş doqu da saxla-
yacaq qədər ısrarlı idim. Budur, mən onun qanının necə axdığını süzü-
rəm. Necə də gözəldi, qırmızıydı, təmizdi, göz oxşayırdı bu qan! Hətta
onu içmək də istədim! Dilimin ucuyla onu, azca da olsa, daddım. Yax-
şıydı! Amma bu zavallı quşun qanı çox az idi, ona görə də bu qanlı
mənzərədən yetərincə zövq ala bilmədim. Bir öküzlün qanı şoralanən-
də bu səhnənin necə həyəcanlandırıcı olacağını təxmin edirəm!

Bunun ardınca mən gerçək qatillərin bütün izitirmə əməliyyatını
həyata keçirdim: qayçını və əllərimi yuduğum suyu atdım, quşun
cansız vücudunu, cəsədini bağa apardım ki, orada gömüm. Onu
çiyələk dirriyində torpağa tapşırıdım. Orada onu heç vaxt tapmazlar.
Mən isə hər gün həmin koldan dəriləcək çiyələkləri dadacağam.
İlahi, insan həyatdan necə də fərqli zövqlər ala bilərmiş!

Quşunu görməyən qulluqçum onun uçub getdiyini düşünərək
ağladı. Bəyəm o, məndən şübhələnə bilərdimi? Ha-ha-ha!

25 avqust. Mütləq bir insan öldürməliyəm. Mütləq!

30 avqust. Bunu da bacardım. Necə də asanmış!

Vern meşəsinə gəzməyə getmişdim. Fikrimdə, xəyalımda heç

nə, heç nə yox idi. Qəflətən yolda qarşıma bir uşaq, azyaşlı oğlan uşağı çıxdı. Yolla gedən bu uşaq yaxmac yeyirdi.

Məni görünəcə oğlan ayaq saxladı və dedi:

– Salam, cənab hakim.

Bu zaman ağılıma bir fikir gəldi: «Bəlkə, elə bunu öldürüm, hə?»

Ondan soruşdum:

– Balası, sən burada təksən?

– Hə, cənab.

– Yəni bu meşədə yalqızsan?

– Hə.

Törədəcəyim qətl yanğısı bir alkoqol qədər məni məst etməkdəydi. Oğlanı duyuq salmayım deyə, ehmallica ona yanaşdım... və budur, onun boğazından yapışmaqla... sıxmağa, həm də var gücümle sıxmağa başladım! Mənə dikilən gözlərində dəhşət donmuşdu. İlahi, necə gözləri vardı! Yuvarlaq, tamam yuvarlaq bu gözlər şəffafdı, dərin və qorxuncdu! Mənim heç vaxt belə dərin və... belə qısa yaşantım olmamışdı! Xırda əlləriylə əllərimdən yapışan o körpə bədən atəşə atılan lələk kimi qıvrılırdı. Sonra onun taqəti kəsildi. O arada ürəyim, ha-ha-ha, o öldürdüyüm quşunku kimi çırpınırdı. Arxa atdığım meyitin üstünü xəzəllərlə örttdüm.

Evə dönüb, ağız dadıyla nahar elədim. Bütün bu olanlar boş-boş şeylərdir! Axşamçağı prefektin verdiyi ziyafətdə çox şən və qayğısız idim, sanki, bir qədər gəncleşmişdim də. Hamı həyat eşqimin artığını sezmişdi. Amma mən hələ qan görməmişdim! Hələlik sakitəm.

30 avqust. Meyit aşkar olundu. Qatili axtarırlar. Ha-ha-ha!

1 sentyabr. İki avaranı həbs ediblər. Amma dəlil yoxdur.

2 sentyabr. Uşağın ata-anası qəbuluma gəlmişdilər. Ağlayırdılar!.. Ha-ha-ha!

6 oktyabr. Heç bir nişanə tapılmayıb. Cinayəti hansısa avaranın işlədiyi zənn edilir. Ha-ha-ha! Əgər qurbanımın qanının necə axdığını görseydim, yəqin ki, indi sakit olardım.

10 oktyabr. İçimə dolan qətl yanğısı iliklərimə qədər işləyib artıq. Bu, iyirmi yaşda ikən bizi bürüyən dəli sevdanı xatırladı.

20 oktyabr. Daha birini də. Nahardan sonra çayın sahilində gəzişirdim. Söyüdü kölgəsində yuxulmuş bir balıqçı gördüm. Günorta idi. Yaxınlıqdakı kartof tarlasında gördüyüm kətmən bir anda məni başdan çıxartdı.

Onu götürüb, geri döndüm və kətməni bir dəyənək kimi göyə qaldırıb, balıqçıya necə vurdumsa, onun iti ağız qurbanımın başını üzdü. Ah, nə qədər qan şoralandı orada. Beyin maddəsiylə qarışan o qan pənbə rəngə çalırdı və ağır-ağır suya tökülürdü. Bir məni görseydiniz orada! Ha-ha-ha! Məndən əsl qatil çıxardı, yəqin ki!

25 oktyabr. Balıqçı cinayəti böyük hay-küyə səbəb olub. Mərhumla birgə balıq ovlayan qardaşı oğlundan şübhələnirlər.

26 oktyabr. Müstəntiq sübuta yetirib ki, ölən qardaşı oğlu müqəssirdir. Bütün şəhər əhli də buna inanır. Ha-ha-ha!

27 oktyabr. 28 oktyabr. Mərhumun qardaşı oğlunu elə həddə çatdırıblar ki, o, az qala, qatil olduğunu etiraf etsin. Ha-ha-ha! Bu da sənin ədalətin!

15 noyabr. Mərhumun yeganə mirasçısı olması müttəhimə qarşı suçu ağırlaşdırıcı dəlil kimi ortaya atılıb. Məhkəmədə mən hakimlik edəcəyəm.

25 yanvar. Qatile ölüm! Qatile ölüm! Qatile ölüm! Mən ona edam hökmü çıxarılmasında israr etdim. Ha-ha-ha! Cənab prokuror lap Tanrı kimi danışdı iclasda. Ha-ha-ha! Daha birisi! Edamı seyr etməyə gedəcəyəm!

10 mart. Məsələ bitdi. Bu səhər onun başını gilyotin ilə üzdülər. Çox baxımlı, çox gözəl canını tapşırıdı! Bu səhnədən əsl zövq aldım! İnsan başının üzülməsi necə də gözəl səhnə imiş! Qan dalğadalğa, gen-bol axırdı! Kaş o qan dalğasında yuyuna biləydim! O göllənən qana baş vurmaq, onunla üzünü və saçlarını islatmaq, yerdən qalxarkən təpədən-dırnağa qırmızı, al-qırmızı olmaq necə də xoş olardı! Bu işin gerçək üzünü isə heç kim bilmir!

İndi bir az gözləməliyəm, gözləməyi bacarıram, çünki ələ keçmək son dərəcə asan olur.

...

Əlyazmada bunlardan əlavə xeyli səhifə var idi, amma onlarda hər hansı yeni cinayətdən söz açılmırdı. Sənədlə tanış olan psixiatriya mütəxəssisləri etiraf elədilər ki, dünyada bu mərhum kimi çoxlarının da gizli qalan amansız dəlilərinin, hiyləgər və qorxunc dəlillərinin sayı-hesabı yoxdur.

«Qolua»nın 02.09.1885-ci il sayında çap olunub.

DƏHŞƏT

İliq gecə ağır-ağır düşməkdə idi. Qadınlar villanın qonaq otağında toplaşmışdılar. Qapının ağzında qoyulan, üstü fincan və qədəhlərlə dolu yuvarlaq masanın çevrəsindəki bağ kətillərində kişilərin bəziləri yayxanaraq, bəziləri isə at belindəymiş kimi oturub tütün çəkirdilər.

Anbaan artan zülmətdə siqarların közərən ucları aşkar seçilirdi. Kişilər bu yaxınlarda baş verən dəhşətli hadisə barədə söhbətlərini yenicə bitirmişdilər: iki kişi və üç qadın qonaqların gözü qarşısında çayda boğulmuşdular.

General de J. dedi:

– Bəli, bu cür olaylar həyəcanverici olsa da, dəhşətli sayılmır. Dəhşət – köhnəlmiş bir sözdür və o, qorxuludan daha betər olanı ifadə edir. Bu cür tükürpərdici olaylar insanı təbdən çıxarır, həyəcanlandırır və çaşqına çevirir, amma adamın aqlını aparmır. Dəhşət duyğusu yaşamaqdan ötrü insan adi daxili təlaş deyil, dəhşətli ölüm hadisəsindən daha betərini hiss eləməlidir. Bundan ötrü onun qeyri-adi, tilsimli bir şey qarşısında qorxu yaşaması və ya sirrin üstünün açılması vacibdir. Faciəli bir şəraitdə canını tapşıran birisi insana hələ bir o qədər də dəhşət hissi aşılamır, qanlı savaş meydanı da dəhşətli sayılmır, qanlı səhnə və ya hər hansı amansız cinayət belə nadir hallarda dəhşətli olur.

«Dəhşət» sözünü mən şəxsi həyatımda baş verən iki hadisəyə tam mənada aid edə bilərəm.

Bu olay 1870-ci il savaşı zamanı baş verib. Ruan şəhərini geridə qoymaqla biz Pon-Odemərə doğru geri çəkilməkdəydik.

Ruhdan və əldən düşmüş, sıraları qarmaqarışiq, çaşqınlığa qapılmış, sayca, təxminən, iyirmi min nəfərlik bir orduyla biz Havra, yardıma gəirdik.

Torpaq qar yorğanını üstünə çəkmişdi. Axşam düşməkdəydi. Dünəndən bəri dilimizə heç nə dəyməmişdi. Prussiya ordusu yaxınlıqda olduğundan arxamıza baxmadan geri çəkildik.

Normandiyanın bomboz çöllərində fermaları əhatəyə alan ağaclardan düşən upuzun kölgələr gözə dəyirdi, onların üstündə isə qapqara, ağır və zəhmli göylər uzanırdı.

Göz gözü görməyən əlaqaranlıqda harayasa köç edən, daşınan böyük bir kütlənin küyü eşidilirdi: ardı-arası kəsilməyən ayaq səsləri qılınclarla əsgər qazançalarının cingiltisinə qarışdığından qarmaqarı-şiq, uğultulu və anlaşılmaz səslər duyulurdu. Qəddi bükülmüş, məyus, əyin-başı kirli və adətən, cır-cındır içində olan bu adamlar qarlı yollarla ağır-ağır, yorğun halda irəliləyirdilər. Bu gecəki şaxta necə güclü idisə, əllər, az qala, silahların polad dəstəklərinə yapışırdı. Hər-dən görürdüm ki, başmaqları ona əziyyət verdiyindən hansısa gənc əsgər onları ayağından çıxarıb, ayaqyalın yola düzəlir və atdığı hər addımın ardınca qarda qan ləkələri buraxır. Bir müddət sonra bir hovur nəfəs dərmək üçün yerə oturan həmin əsgər bir daha ayağa qalxa bilmirdi. Yerə oturmaqla o, özünə ölüm hökmü yazırmış həm də.

Ayazdan qacımış ayaqları dincini alsın deyə oturan, sonra qalxıb yoluna davam etməyi düşünən, amma beləcə o biri dünyaya yollanan əsgərləri biz az görməmişdik. Hərəkətlərinə ara verən, donmuş bədənlərindəki qanın hərəkətini dayandıran əsgərlərə bircə anında dayanılmaz bir qıcolma hakim kəsilirdi, onların bədənini, sanki, torpağa mismarlayır, gözlərini əbədilik qapamaqla insanın çalışma mexanizmini sıradan çıxarırdı. Vücudu təqətsizlikdən boşalan belə əsgərlər alınlarını dizlərinə söykəsələr də, böyrü üstə aşırdılar, çünki kürəkləri və əl-ayaqları hərəkətdən qalıb, ağac kimi olduğundan daha onların əl-ayağını nə açmaq, nə də qatlamaq mümkün olurdu.

Daha güclü, daha dözümlü olanlar isə yollarına davam edirdilər. İliklərinə qədər işləyən ayaza rəğmən, biz anlaşılmaz bir ətalət sayəsində bu göz deşən zülmətdə, bu qarın içində, bu soyuq məzarı xatırladan düzənlik boyu irəliləyirdik. Məğlubiyyət və ümitsizlik hissi, çəkilməz dərdlər, ölümə, sona, yoxluğa, hamılıqla atılmışlığa məhkumluq duyğusu içimizə hakim idi.

Qəflətən mən iki jandarmanın qəribə zahiri görkəmə sahib, saq-qalsız, qısa boylu bir qocanı qollarından tutub gətirdiklərinə şahid oldum.

Casus tutduqlarını zənn edən jandarmlar məruzə etmək üçün hansısa zabiti axtarırdılar. Bu «casus» sözü bircə anın içində ağır-ağır addımlayan əsgər sıralarında əks-səda verdiyindən hamı bu əsiri dövrəyə aldı. Kimsə bağırdı: «Güllələyin onu!» Yorğunluqdan əldən düşən, qəddini dik tutmaq üçün tüfənginə söykənən bütün bu insanların varlığını qəflətən vəhşi, acımasız bir ehtiras bürüdü: adətən, bu ortağ duyğu insan kütləsini öldürməyə səsləyir.

Danışmağa cəhd göstərdim. O vaxt mən batalyon komandiri idim. Amma aləm qarışdığından daha komandiri saya salan yox idi və məni də bu əsirlə birgə güllələyə bilərdilər.

Jandarmlardan birisi üzünü mənə tutdu:

– Düz üç gündür ki, bu adam ardımızca düşüb. Oturub-durub artilleriya barədə bilgilər toplayır.

Mən bu şübhəli adamı dindirmək qərarına gəldim:

– Nə işin sahibisiniz? Hansı məqsədlər güdürsünüz? Niyə hərbi birləşməmizi qarabaqara izləyirsiniz?

Qarşımdakı adam anlaşılmaz şivədə bir neçə kəlmə mızıldandı.

Bu sərt baxışlı, çəlimsiz adam, həqiqətən də, çox qəribə təsir bağışlayırdı adama. Qarşımda durarkən özünü necə itirmişdisə, onu görən kəs casus olduğuna zərrəcə şübhə bəsləməzdi. Son dərəcə yaşlı və zəif görünən bu adam qaşlarının altından məni süzürdü: görkəmindən bir az hiyləgərlik, bir az yelbeyinlik, bir az da alçaldılmışlıq yağdırdı.

Çevrəmdəkilər bağırdılar:

– Divara söykəyin onu! Divara söykəyin!

Jandarmlara tapşırıdım:

– Bu əsirdən ötrü cavabdehliyi sizə tapşırıram...

Amma sözümlü tamamlaya bilmədim. Güclü bir təkan məni bir kənara atdı, sonra isə gördüm ki, çılgınlaşan əsgərlər bu adamı yerə yıxıb döydülər, sürüyüb yol kənarındakı bir ağacın altına tulladılar. Qara yıxılarda o artıq yarımcan haldaydı.

Elə orada da onu güllələdilər. Bir dəfə atəş açandan sonra əsgərlər tüfənglərini doldurub, zavallıya bir daha və aşkar amansızlıqla ikinci dəfə atəş açdılar. Bu biçarəyə atəş açmaqdan ötrü öz aralarında itələşir, meyitə yaxınlaşıb, dönə-dönə atəş açırdılar: onların bu hərəkəti müəyyən tabutdakı ölüyə müqəddəs su çilənməsini xatırladırdı.

Bu ara bağırtı qopdu:

– Prussiyalılar! Prussiyalılar!

Bunun ardınca hara gəldi qaçan, dağılan bir ordunun hay-küyü ilə qulaqlarım doldu.

Bayaq o zavallıya atəş açanların birə-beş artan təşvişi indi necə artmışdısa, onları dəliyə çevirmişdi. İçlərindəki təlaş özlərinin körüklədiklərini anlamayan bu adamlar indi də zülmətdə oraya-buraya qaçırdılar.

Mən cəsədin yanında qaldım. Vəzifə borcuna sadıq o iki jandarm dar macalda məni tək buraxmadı.

Onlar xıncım-xıncım olan, al-qana bürünən, təpiklənən bu ət yığınının yerdən qaldırdılar. Onlara:

– Onun üst-başını axtarın, – əmrini verəndən sonra cibimdəki mumlu kibrit qutusunu onlara uzatdım.

Jandarlardan biri digəri üçün kibrit yandırdı. Bu vaxt mən onların arasında dayanmışdım.

Cəsədi əlləşdirən jandarm dedi:

– Əynində mavi bluz, ağ köynək, şalvar və qış çəkməsi var.

Birinci kibrit çöpü söndüyündən ikincisi yandırıldı. Axtarışı davam etdirən əsgər meyitin ciblərini çevirdi:

– Dama-dama dəsmal, buynuz dəstəkli bıçaq, tütünqabı, ip yumağı, bir də çörək tikəsi.

İkinci kibrit çöpü də söndü. Üçüncüsü yandırıldı.

Meyiti səbirlə araşdıran jandarm dilləndi:

– Başqa heç nə yoxdur.

Əmr elədim:

– Onu soyundurun! Bəlkə, onun vücudunda nə isə bir şey tapa bildik.

Jandarmar əmri birlikdə icra etsinlər deyə, kibritlə onlara işıq salmağı mən çalışdım. Əlüstü yandırdığım kibritin işığında mən jandarmarın ölünün vücudundan paltarları ard-arda necə çıxartdıqlarına göz qoyurdum. Ən sonda bu cansız, amma hələlik isti olan bədən tamamilə çılpaq qaldı.

Jandarlardan birisi uca səsle dedi:

– İlahi pərvərdigara! Mayor, bu ki qadın imiş!

Həmin an içimi necə qəribə, üzücü və kədərli bir hissən bürüdüyünü sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Deyilənlərə inanmadığım üçün bu ət yığınının qarşısında, qarda dizi üstə düşməli oldum. Hə, hə, bu, qadın idi!

Özünü itirən və çaşqınlaşan jandarmlar növbəti əmrimi gözləyirdilər. Mən isə hələ də nə edəcəyimi, necə edəcəyimi kəsdirə bilmirdim.

Jandarmlardan birisi təmkinlə dilləndi:

– Bəlkə, o qadın bu yolla uzun müddət intizarında olduğu və topçu alayında xidmət edən oğlunu axtarırmış?

Onun yoldaşı da razılaşdı:

– Yəqin ki, elə belə olub. Yəqin ki.

Həyatım boyu bir xeyli dəhşətli səhnə ilə qarşılaşsam da, bu yerdə özümü saxlaya bilməyib hönkürdüm. Həmin o qarlı gecədə, o mənhus düzənlikdə, o sirlə ölümlə, qətlə yetirilən naməlum qadın cəsədiylə üz-büz qalanda mən «dəhşət» sözünün əsl mənasını anladım.

Buna bənzər ikinci hissi mən ötən il, Əlcəzairə göndərilən Flatter missiyasından sağ qalan bir atıcını sorğu-sual edərkən yaşadım.

Haqqında danışdığım o amansız olayın detalları çoxunuza bəllidir. Amma bir məqamı, yəqin ki, heç biriniz eşitməyibsiz.

Səhradan keçməklə Sudana yollanan polkovnik tuareqlərə¹ məxsus bu ucsuz-bucaqsız ölkənin bir başından vurub, o biri başından çıxmalı olmuşdu. Atlantik okeanından Misirə və Sudandan Əlcəzairə qədər uzanan bu qum okeanı bizimkilərə vaxtilə dənizlərdə ağalığ edən piratları xatırladırmış.

Fransız hərbi birliyinin bələdçiləri Uarqlın şambaa qəbiləsindən imişlər.

Bir dəfə Flatterin dəstəsi səhranın ortasında düşərgə salmalı olur. Ərəblər su mənbəyinin oradan çox uzaqda olduğunu bəhanə edib, su gətirmək adıyla bütün dəvələri götürüb, oradan uzaqlaşır.

Yaxın adamlarından birisi bunun bir xəyanət olduğunu polkovnikə söyləsə də, Flatter şəkk eləyir, çünki həmin karvanda mühəndislər, həkimlər və xeyli zabit varmış. Su mənbəyinə yanaşanda bu adamları qılıncdan keçirən ərəblər dəvələrə yiyələnirlər. Ərəblərlə əlaqələr üzrə Uarql bürosunda çalışan və həmin düşərgədə bulunan bir kapitan sağ qalan atıcılara komandan təyin olunur. İxtiyarlarındakı yük dəvələri azaldığı üçün bu adamlar ərzaq ehtiyatlarından və baqajlardan qurtulmaqla gəriyə çəkilməyə başlayırlar.

¹ *Tuareqlər* – Saxaranın və Əlcəzairin bəzi rayonlarının əhalisi

Beləcə, onlar ucsuz-bucaqsız səhrada səfərə çıxmağa məcbur olurlar. Səhərdən axşamacan günəş şaxıyan o çöllü-biyabanda isə bircə dənə də kölgəlik yer yoxmuş.

Yolda rast gəldikləri qəbilələrdən biri, guya, qonaqpərvərlik sərgiləyir və bunları xurmaya qonaq edir. Amma xurmalara zəhər qatıldığından fransızların böyük qismi və aralarındakı sonuncu zabit də canını tapşırır. Spagi və şambaa qəbilələrindən olan bir neçə yerli atıcıya isə vaxmistr Pobegenin başçılıq edir. Onların cəmi iki dəvəsi varmış. Amma bir gecə qeybə çəkilən iki ərəb bu dəvələri də özləriylə aparırlar.

Bu xəyanətin üstü açılanda geriyə qalanlar anlayırlar ki, onlar biri-birini yeməyə məhkumdurlar. Odur ki aralarında bəlli bir məsafə saxlamaq qərarına gəlirlər. Yerə od ələyən qızmar səma altında, qumluqda irəliləyən bu adamlar aralarındakı məsafə bir tufəng gülləsinin uçuşundan bir az çox imiş.

Bu minvalla bir gün yol gedirlər. Su mənbəyi tapanda da onlar növbə ilə su içirlər: birisi təyin olunmuş məsafə qədər uzaqlaşınca, digəri suiçmə haqqı qazanırmış. Bir gün də belə irəliləyirlər, od tutub yanan, dümdüz səhrada harada olduqlarını bir-birinə bildirmək üçün vaxtaşırı toz burulğanı yaradırmışlar.

Amma bir səhər yolçulardan biri qəflətən aralarındakı məsafəyə riayət etmədən öz qonşusuna tərəf yönəlir. Yerdə qalanlar ayaq saxlayıb, kənardan olub-keçəni seyr edirlər.

Acmış yoldaşının düz üstünə gəldiyini görəndə əsgər qaçmır, yerə yatıb, yaxınlaşanı nişan alır. Onu yetərinə yaxına buraxandan sonra atəş açdığında gülləsi boşa çıxır. Ona sarı gələn isə nişan alıb, üstünə getdiyi yoldaşını vurub yerə sərir.

Bunu görəndə digər yoldaşları tez oraya qaçışırlar ki, bu qurbanın ətindən pay alsınlar. Qatil cəsədi şaqqalayaraq, ondan hərəyə bir tikə verir.

Bir-birinə yağlı kəsilən bu müttəfiqlər ta o vaxta qədər yollarına davam edirlər ki, növbəti qurbanın ətini paylaşmaq üçün bir araya gəlmə ehtiyacı yaransın.

Öldürülən yoldaşlarının ətiylə onlar iki gün qidalanırlar. Sonra, aclıq onlara təkrar güc gələndə, ilk qurbanı ovlayan yoldaşları içlə-rindən daha birisinə qənim kəsilir. Eynilə bir qəssab kimi, hamıya bərabər pay düşmək şərtiylə, yenidən cəsədi bölüşdürür.

Bu adamyeyənlər dəstəsinin səfəri uzun çəkib. Onlara yardım gəldiyi gün aralarında sonuncu fransız olan Pøbegen su quyusunun başında qətlə yetirilibmiş.

Yəqin, indi anladınız ki, mən «dəhşət» sözünün arxasında nələri qəsd edirəm.

Həmin axşam general de J. bizə bax bunları nağıl eləmişdi...

«Qolua»nın 18.05.1884-cü il sayında çap olunub.

İNTİZAR

Nahardan sonra kişilər tütün çəkmək üçün ayrıca otaqda söhbətləşirdilər. Mövzu isə gözlənilməz miraslar, qəribə vəsiyyətnamələr barədə idi. Yoldaşlarının gah «hörmətli ustad», gah «usta vəkil» deyə müraciət etdikləri cənab Lebrüman buxarıya dirsəklənərək sözə başladı:

– Hazırda mənə son dərəcə anlaşılmaz şəraitdə yoxa çıxmış bir varisin axtarışı üzrə işi araşdırmaq həvalə olunub. Bu, gündəlik həyatımızda baş verə biləcək ən adi və eyni zamanda, ən amansız faciələrdəndir, hər gün rastlana biləcək bu hadisədən mən daha dəhşətli heç nəyi ağılıma gətirə bilmirəm. Qulaq asın, onu danışım.

Altı ay öncə məni can üstə olan bir qadının yanına dəvət elədilər. O, mənə bunları dedi:

– Sizə tapşıracağım bu iş hədsiz dərəcədə ağır, dəqiqlik tələb edən və uzun bir məsələdir. Buyurub masanın üstündəki vəsiyyətnaməmlə tanış olun. Əgər bu iş uğurla bitməsə, sizə beş min frank, mən istəyən kimi həll olsa, yüz min frank qonorar təyin edirəm. Məsələnin məğzi mən öləndən sonra oğlumu axtarıb tapmaqdan ibarətdir.

Onun onsuz da xınıldayan nəfəsi arabir kəsilirdi, ona görə də qadın rahat danışa bilməsi üçün onun yataqda dikəlməsinə yardımçı olmamı rica elədi.

Yaşadığı ev çox dəbdəbəli idi. Nisbətən sadə olsa da, qalın ştof qatıyla üzlənmiş otaq isə adamın gözünü oxşayırdı və bu üzlük material otaqdakı səsləri çox asanlıqla udur, yox edirdi.

Can verən qadın sözünə davam elədi:

– Bu qorxunc əhvalatı danışacağım ilk adam sizsiniz. Onu əvvəldən-axıra qədər nağıl etmək üçün bütün qalan gücümü toplayacağam. Sizi mən son dərəcə səmimi və əsl kübar birisi kimi tanıyıram. Ona görə də hər şeyi olduğu kimi danışacağam ki, siz

mənə can-dildən yardımçı olmaq üçün bütün imkanlarınızdan yararlanasınız. İndi isə məni dinləyin.

Ərə gedənə qədər mən bir oğlanı sevirdim, lakin ailəm, kasıb olduğundan məni ona vermədi. Bir müddət sonra xeyli zəngin birisiylə nikaha girdim. Bu addımı mən, bir çox qızlar kimi, həm axmaqlıqdan, həm üzüyolalıqdan, həm qorxudan, həm də dayaz ağıllı olduğumdan atdım.

Sonra bir övladım – oğlum dünyaya gəldi. Bir neçə il sonra ərim dünyadan köçdü.

Vaxtilə sevdiyim cavan da başqasıyla evləndi. Mənim dul qaldığımı öyrənəndə o, özünün artıq evli olmasından əzab çəkməyə başladı. Yanıma gəlib elə zar-zar ağlayıb, hönkürdü ki, ürəyimin başı közə döndü. Onunla dost olmaq qərarına gəldim. Bəlkə də, buna razı omamalıyım. Amma neyləyə bilərdim ki? Elə yalqız, elə kimsəsiz, elə qəmli, elə çarəsiz idim ki onda. Üstəlik, onu əvvəlki kimi sevirdim. Əlimdən nə gələrdi?!

Validəymlərim vəfat etdiklərindən o, həyatda tək dayacağım, həyanım idi artıq. Tez-tez mənə baş çəkər, bəzən bütün axşamı mənimlə baş-başa keçirərdi. Evli birisi olduğundan onun belə vaxtaşırı mənə baş çəkməsinə izin verməməliydim. Amma bunu yasaqlayacaq bir gücüm də yox idi.

Sizə daha nədən söz edim? O artıq mənim məşuquma çevrilmişdi. Amma bu necə baş verdi? Özüm də bilmirəm. Belə şeylər necə baş verir ki? Bir də ki, bu sualın əməlli-başlı bir cavabı varmı? Əgər iki insan bir-birinə qarşılıqlı və dəlicəsinə sevgi bəsləyirsə, yəni burada başqa bir nəticə ola bilərmi? Sizcə, cənab, sevdiyiniz, daim xoşbəxt, gülürüz görmək istədiyiniz birisi qarşınızda diz çöküb, göz yaşları içində, aşiqanə bir dillə öz sonsuz duyğularını dilə gətirirsə, siz kübar ədəb-ərkanını üstün tutmaqla ona necə «yox» deyə bilərsiniz, içinizdəki ehtirasla necə savaşa, onu necə səngidə bilərsiniz axı? Belə bir xoşbəxtlikdən imtina üçün insan nələri qurban verməli, hansı daxili gücə malik olmalıdır?! O şərtlərdə namuslu, dürüst davranan birisi nə dərəcədə eqoist olmalıdır görün?

Nə isə, cənab, mən onun məşuqəsinə çevrildiyim üçün özümü bəxtəvər sayırdım. Düz on iki il bu beləcə davam elədi. Bəlkə də, mənim ən böyük yanlışım və alçaqlığım da onda oldu ki, oynaşımın xanımı ilə rəfiqəliyə başladım.

Sevgilimlə birlikdə biz mənim oğlum böyütdük, onu kişi kimi, əsl erkək kimi tərbiyə elədik, onu ağıllı, məntiqli, nəcib, güclü iradə və geniş dünyagörüşünə sahib insan kimi yetişdirdik. Oğlum, on yeddi yaşına dolan oğlum onu... mənim məşuqumu, yalan olmasın, elə mənim özüm qədər sevirdi artıq. Bu isə ondan irəli gəlirdi ki, həm mən, həm də məşuqum onu eyni dərəcədə sevir, onun hər qayğısını çəkirdik. Məşuqumu oğlum «əziz dost» adlandırır, hörmətini saxlayır, həmişə ondan ağıllı məsləhətlər alırdı, məşuqum onun üçün dürüstlüyün, alicənablığın və hazırcavablığın örnəyi olmuşdu, özünün mənəvi atası, məsləhətçisi saydığı bu adamı oğlum anasının sadıq, alicənab və köhnə dostu kimi qəbul edirdi.

Uşaq yaşlarından evimizdə, mənim və özünün yanında gördüyü, başı daim bizim qayğılara qarışan bu adamın kimliyi barədə, yəqin ki, oğlumun aqlında heç vaxt suallar doğmamışdı.

Bir axşam biz üçlükdə nahar etməliydik və mən bu cür bir araya gəldiyimiz anları özüm üçün əsl bayram sayırdım. Ürəyimdə onlardan hansının daha öncə qapıdan girəcəyi barədə təxminlər edirdim. Qapı açıldı və mən məşuqumun evə girdiyini görüb, onunla salamlamaq üçün əlimi ona uzatdım. Məni qucaqlayaraq, o, dodaqlarımdan uzun və dadlı bir öpüş aldı.

Qəflətən biz arxa tərəfdə bir hənirti, bir küy eşitdik, bizə kənar-dan birisinin göz qoyduğunu sirlə və anlaşılmaz bir duyğuyla hiss etdiyimiz üçün əlüstü geri qanrıldıq. Oğlum Jan, rəngi avazı olmuş halda, arxada dayanıb bizə baxırdı.

Onun üzündəki dəhşət ani olmaqla yanaşı, həm də qeyri-insani idi. Ona nəvaziş göstərmək üçün geriye doğru addım atdım, əlimi övladıma sarı uzatdım. Amma əlim boşa çıxdı, çünki oğlum artıq qeybə çəkilmişdi.

Məşuqumla mən, ildırım vurmuş kimi, lal-dinməz yerimizdəcə donub-qalmışdıq. Mən kresloya çökdüm. Həmin anda içimdə baş qaldıran yeganə duyğu – buradan hara gəldi qaçıb getmək, həmişəlik yox olmaq istəyi – bütün varlığıma hakim kəsilmişdi. Sonra acı qəhər dalğaları qırtlağıma dirəndi və mən hönkürdüm. Bənzər durumlarda istənilən ananın qəlbini bürüyən çəkilməz xəcalət və dəhşətli bədbəxtlik təlaşından bütün əsəblərim tarım çəkilmişdi, ürəyim qan ağlayırdı, bədənəm xəzəl kimi uçunurdu.

Oğlum təkrar içəri girər deyə... məşuqum qarşımda çaşqın halda durmuşdu, həyəcandan nə mənə yanaşır, nə danışır, nə də mənə toxuna bilirdi. Ən nəhayət, o dilə gəldi:

– Onun ardınca gedib... ona hər şeyi açıb danışacağam... Bir sözlə, mən onunla danışmalıyam ki... hər şeyi bilsin...

O, məni tərk elədi.

Mən isə gözlədim... dəli kimi gözlədim. Qorxuya əsir olduğum üçün hər xırda hənirtidən səksəndim, hətta buxarıda alışan odunların çitirtisi də içimə dözülməz və izaholunmaz həyəcanlar bağışladı.

Bir-iki saat intizarda qaldım, içimi бүrüyən, ruhumu saran sonsuz dəhşət və çarəsizlik hissi elə həddə çatdı ki, mən o acı duyğuya onca dəqiqə dözməyi dünyanın ən qəddar qatiline də, bəlkə, qiyməzdim. Haralardaydı görən balam? Neyləyirdi indi?

Gecə yarısı qasid mənə məşuqumdan məktub gətirdi. Onun mətni hələ də yadımdadır:

«Oğlunuz evə döndümü? Mən onu tapa bilmədim. Aşağıda sizi gözləyirəm. Belə gec saatda evə girməyim məsləhət deyil».

Həmin məktuba qələmlə bunları yazdım:

«Jan evə dönməyib. Onu axtarıb tapın».

Bütün gecəni kreslodə oturub, intizar içində gözlədim. Az qala, dəli olacaqdım. Fəryad etmək, özümü ora-bura vurmaq, başımı döşəməyə çırpmaq istəyirdim. Amma hələ ki ümid edir, yerimdən tərənmişdim. Bütün bunlar nə ilə bitəcəkdə? İstəyirdim ki, olacaqları bəri başdan təxmin edim.

Hər nə qədər gələcəyə boylansam da, buna bütün varlığım ilə can atsam da, könlümü versəm də, heç nə öyrənə bilmədim.

Artıq mən onların rastlaşmalarından qorxurdum. Görəsən, necə davranacaqdılar? Oğlum neyləyəcəkdə?

Bu cür qorxunc təlaşlar, dəhşətli təxminlər içimi gəmirirdi.

Cənab, yəqin ki, mənim onda nələrlə yaşadığımı təsəvvür edirsiniz, deyilmi?

Baş verənlərdən xəbərsiz olduğu üçün heç nə anlamayan qulluqçum mənim durduğum yerdə havalandığımı zənn etdiyindən elə hey mənə baş çəkirdi. Onu əl hərəkətiylə və ya hər hansı sözlə başımdan edirdim. Qulluqçumun çağırdığı həkim mənim əsəb sarsıntısı keçirdiyim qənaətinə gəldi.

Yataq rejiminə keçdim, çünki beynim iltihablanmağa başlamışdı.

Uzun xəstəlik sonrası özümə gələndə yatağımın başında onu... öz məşuqumu... yalnız görüb çıxmırdım: «Hani oğlum? Bəs o, haradadır?» Məşuqum susurdu. Pıçıltı ilə xəbər aldım:

– Bəlkə, ölüb?.. Ölübmü?.. Özünə qəsdmi edib?

O, cavab verdi:

– Yox, yox, inanın mənə! Sadəcə, göstərilən bütün cəhdlərə rəğmən, hələ də onu tapa bilməmişik...

Həmin an içimdə tüğyan edən çarəsizlik, bəlkə də, etiraz dalğasının təsiriylə, anlaşılmaz və məntiqsiz bir qəzəbə qapılıraq bağırırdım:

– Onu tapmayana qədər mənə baş çəkməyi, mənimlə görüşməyi sizə yasaqlayıram, gedə bilərsiniz!

Durub getdi.

Bu son iyirmi il ərzində, cənab, mən onların heç birisini görməmişəm – nə oğlumu, nə də məşuqumu. Bunu təsəvvür edə bilərsinizmi heç? Bir qadın, bir ana qəlbinin bütün bu illər uzununu necə qorxunc əzablara, fasiləsiz və çəkilməz ağrılara tuş gəldiyini, necə sonsuz intizara düçar olduğunu təxmin edə bilərsinizmi siz?..

Amma yox! O intizarın sonu çatıb, çünki... nə oğlumu, nə də məşuqumu görmədən mən... dünyadan gedirəm!

Son iyirmi il ərzində məşuqum hər gün məktubla müraciət etsə də, hər dəfə onunla – bircə anlığa da olsa – görüşməkdən imtina eləmişəm. Çünki özümü inandırmışam ki, məşuqum bir anlığa bura gələsi olsa, həmin an mütləq oğlum təkrar gözümə görünəcək. Oğlum! Oğlum! Sənin nə öldüyün bəllidir, nə də qaldığın. Harada gizlənirsən elə? Bəlkə də, dənizlərin o tayındakı, sığındığın o uzaq ölkənin mən heç adını da eşitməmişəm? Görəsən, heç onun yadına düşürəm? Nələr çəkdiyimi haradan bilsin? Övladlar necə də amansız olurluşlar! Görəsən o, mənə, ona sonsuz ana sevgisi bəsləyən anasını, o vaxtlar hələ cavan olan doğma anasını diri ikən və ömürlük hansı amansız əzablara, hansı çarəsizliyə, hansı işgəncələrə düçar etdiyinin fərqindədimi? Axı bunca zalımlıq nəyə lazımdır? Bütün bu sualları, cənab, oğluma verin. Mənim bu son sözlərimi də ona çatdırın:

«Əziz balam, sevimli övladım mənəm, bu zavallı insanlara qarşı həyatda bu qədər amansız olma. Həyat onsuz da onlara qarşı rəhmsiz və qabadır. Əziz balam, sən tərək edəndən sonra zavallı ananın

gününün, güzəranının nə günə qaldığını təsəvvür elə. Sevimli övladım, dünyadan köçdüyü üçün bəri indi onu əfv eləməklə ruhunu sevindir, yetər onu ən amansız cəzaya məhkum etdin».

Nəfəsi daralan və bütün vücudu əsən qadın, sanki, bu sözləri birbaşa oğlunun özünə deyirdi. Bir az nəfəs dərib, əlavə elədi:

– Cənab, oğluma onu da söyləyin ki, o vaxtdan bəri mən heç vaxt məşuqumla... görüşməyə qıymadım.

Yenə bir ara susan qadın çarəsizlik dolu səslə mənə üz tutdu:

– İndi isə məni tək qoyun, cənab. Onlar yanımda olmadığından mən... o biri dünyaya yalnızlıqda getməyi arzulayıram.

Vəkil Lebrüman hekayətini belə bitirdi:

– Hə, cənablar, oradan çıxandan sonra uşaq kimi necə hönkürdümsə, bu, faytonçumun nəzərindən yayınmadı, özünüz düşünün: hər gün çevrəmdə minlərlə bu cür faciə baş verir!

Qadının oğlunu isə tapa bilmədim... Sizin nə düşündüyünüzü bilmirəm, amma mən... bir ana qatili saydığım o oğulu... tapa bilmədim ki, bilmədim.

JÜL ƏMİ

Aşil Benuvilə həsr edirəm

Bəyaz saqqallı ahıl dilənçi bizdən sədəqə istədi. Yol yoldaşım Jozef Davranş ona beş frank verdi. Bu, mənə heyrətləndirdi. Jozef izah elədi:

– Bu bədbəxt qoca indi sənə nağil edəcəyim bir olayı mənə xatırlatdı. O əhvalatı heç vaxt unutmaram. Qulaq as.

Əslən mən Havr şəhərindənəm. Çox da varlı olmayan ailəmiz dolanışığını birtəhər təmin edirdi. İdarədə axşamacan çalışan atamın maaşı qəpik-quruş sayılırdı. Məndən başqa iki bacım da vardı.

Hər şeydə qənaət eləmək anamın canını sıxırdı və bundan savayı atam vaxtaşırı ondan acı tənbehlər, üstüörtülü kinayələr eşidərdi. Zavallı atamın bunların cavabında etdiyi jest mənə dərin iztirab bəxş edərdi. Alnının tərini silməsini xatırladan bu hərəkətdən sonra susduğundan onun bu çarəsiz kədəri mənim də çiyinlərimə çökərdi. Ev təsərrüfatımızda bacardıqca hər şeyə qənaət edərdik: qonaq çağırıldığıımız yerlərə getməzdik ki, qarşı tərəfi qonaq dəvət etmək məcburiyyəti duymayaq. Ərzağın ən ucuzunu, yatıb qalmışını özümüzə rəva bilərdik. Bacılarım donlarını özləri biçib-tikərdilər və metrəsi on beş santimə satılan hər hansı kant alıb-almamaq barədə uzun-uzadı məsləhətləşərdilər. Hər gün yediyimiz ət şorbasına və mal əti soyutmasına cürbəcür ədviyyatlarla fərqli dad qazandırardıq. Bunun çox dadlı və cana faydalı olması söylənsə də, şəxsən mən fərqli bir şeyə üstünlük verərdim.

Hər dəfə düyməm qopub düşəndə və ya şalvarım cırılanda atamın amansız kötəklərinə tuş gələrdim.

Bütün bunlara rəğmə, biz hər bazar günü geyinib-kecinib, bəndin üstündə sahil gəzintisində çıxardıq. Başına silindr, əlinə əlcək, əyninə sürtük geyən atam bayramlarda xüsusi bəzədilən gəmini xatırladan anamın qoluna girərdi. Hamıdan əvvəl bu gəzintilərə

hazır olan bacılarım bizim yır-yığışımızı gözləməli olardılar. Amma ən son məqamda ailə başçısının sürtükuna düşən, hamının nəzərindən qaçan bir ləkə aşkar olunardı və onun əlüstü təmizlənməsi üçün bütün ümid benzinə batırılmış əsgiyə qalardı.

Ləkələnməsin deyə əlcəklərini çıxaran və yaxını zəif gördüyü üçün gözlüyünü taxan anam ləkəni təmizlədiyi dəqiqələrdə atam silindrini çıxarmadan bircə jiletdə, ayaq üstə dayanıb, bu prosedurun bitməsinə gözləyərdi.

Sonra hamılıqla yola düzələrdik. Lap öndə əl-ələ tutan bacılarım gedərdilər. Onların ərə getmə vaxtları yetişdiyindən ata-anam qızlarını camaata göstərmə ehtiyacı duyurdular. Mən anamın sol cinahiyla irəliləyərdim, atam isə sağ cinahiyla. Həmin o bazar günü gəzintiləri zamanı imkansız valideynlərimin özündənrazi görkəmləri, donuq çöhrələri və təntənəli yerləşləri hələ də gözlərimin önündədir. Ayaqlarını dizdən bükmədən, eyni templi addımlarla irəliləyən bu adamlar qamətlərini son dərəcə dik tutardılar, sanardın ki, hansısa vacib bir işin həlli onların qədd-qamətlərinin şuxluğundan birbaşa asılıydı.

Adını bilmədiyimiz uzaq ölkələrdən gələn nəhəng gəmiləri görəndə atam hər bazar günü mütləq bir arzusunu dilinə gətirərdi:

– Bəlkə də, bu gəmiylə əzizimiz Jül geri dönüb! Əcəb sürpriz olardı, vallah!

Bir vaxtlar öz ailəsini çıxılmaz vəziyyətdə qoyan Jül əmi indi bizlər üçün yeganə ümid yerinə çevrilmişdi. Aqlım kəsəndən bəri Jül əmi barədə eşitdiyim xatirələr sayəsində mən özümü inandırmışdım ki, onu ilk baxışdan tanıyaram. Amerikaya yola düşənədək onun taleyi barədə evimizdə pıçıltıyla danışılsa da, əmimlə bağlı ən xırda detallar mənə bəlliydi.

Belə görünür ki, o, tüfeyli həyat sürürmüş, daha dəqiq desək, onun pulu sağa-sola sovurması bizimkitək ortabab ailələr üçün ən ağır bəla sayılır.

Zənginlər arasında isə bədxərclik edən birisi barədə onun, sadəcə, şəlləndiyi vurğulanır, beləsinə istehzal təbəssümlə «düdəmə» adlandırırlar.

Kasib ailədən çıxan və ata-anasının yığdığını dağıdan cavana isə «avara» və «havayiyeyən» deyirlər.

Bütün davranışlara onların nəticələrinə görə qiymət verildiyindən bu iki fərqli yanaşma əsl yerinə düşür.

Bir də ki, əvvəlcə ata-anasından aldığı öz mirasını, daha sonra atamın miras payını sonuncu suya qədər xərcləmişdi Jül əmi.

O zamankı imkanlar daxilində onu Havrdan Nyu-Yorka yükdaşıyan gəmiylə Amerikaya yola salmışdılar. Amerikada məskunlaşandan sonra Jül əmim doğmalarına yolladığı məktubda bildirmiş ki, xırda-para ticarət işləriylə məşğuldur, maddi durumu qismən yaxşılaşmağa başlayıb və ən qısa müddətdə vaxtilə atama vurduğu zərəri ödəyəcəyinə ümid edir.

Bu məktub bütün ailə üzvlərimizdə dərin təəssürat buraxdı. Düənə qədər qara qəpik qədər dəyəri olmayan Jül birdən-birə xeyirxah ürək sahibinə, dürüst birisinə çevrilmişdi, hamı onu – Davranşlar nəslinin bütün təmsilçiləri kimi – aydan anı, sudan duru elan etmişdi.

Bir gəmi kapitanı günlərin bir günü bizə xəbər verdi ki, əmim orada böyük bir dükən açıb və ticarəti gur gedir.

İki il sonra aldığımız məktubunda o yazırdı: «Əzizim Filipp! Məndən ötrü narahat olmaman üçün bu məktubu yazıram. Canım, başım salamatdır, işlərim də yolundadır. Sabah uzun müddətə Cənubi Amerikaya çıxıram. Bəlkə də, qarşıdakı bir neçə il ərzində məndən hər hansı xəbər almayacaqsınız. Əgər məktub almasan, heç narahatçılığa qapılma. Zənginləşən kimi Havra, geri dönəcəyəm. Ümidvaram ki, bundan ötrü uzun zamana ehtiyac duyulmayacaq və biz ailəlikcə şad-xürrəm ömür sürəcəyik».

O gündən bəri bu məktub evimizin müqəddəs kitabına çevrildi. Hər əlverişli məqamda açıb oxuduğumuz bu məktubu hamıya göstərir və öyünürdük biz.

Həqiqətən də, sonrakı on il boyu Jül əmidən heç bir xəbər-ətər çıxmadı. Amma illər ötdükcə ümidləri daha da pöhrələnən atam tez-tez anama deyirdi:

– Əzizimiz Jül geri dönəndə hər şey yağ kimi gedəcək. Görəcəksən o necə zəngin adam olacaq!

Hər bazar günü limana yan alan, göyü tüstü ilə dolduran nəhəng və qara gəmiləri görəndə atam mütləq bu sözləri təkrarlayardı:

– Bəlkə də, bu gəmiylə əzizimiz Jül geri dönür! Əcəb sürpriz olardı, vallah!

Bunun ardınca adama elə gəlirdi ki, indicə göyertədə peyda olacaq əmim dəsmalını yelləyərək bağıracaq:

– Hey, Filipp!

Dönüşünə heç birimiz şübhə bəsləmədiyimizdən bununla bağlı min bir plan cızmışdıq. Hətta biz əmimin puluna Enquvilin ətrafında bir ev almağı da düşünürdük. Yanılmıramsa, hətta atam bununla bağlı sövdələşmələrə də girmişdi.

Böyük bacım iyirmi səkkiz, kiçik isə iyirmi altı yaşına doldu. Onları alacaq birisi tapılmadığından hamımız məyusluq yaşayırdıq.

Axır ki, bacım üçün adaxlı tapıldı: zəngin olmasa da, abırlı bir məmur idi bu adam. Mən tam əmin idim ki, bu cavanın evlənib-evlənməmək barədə tərəddüdlərinə nöqtə qoyan və ona cürət verən Jül əmimin bir axşam onun əlinə keçən məktubu olub.

Onun təklifi qəbul olundu və biz nikahdan sonra hamılıqla Cersi adasına yollanmaq qərarına gəldik.

Cersi adasına səyahət kasıbların gözündə ən əlçatmaz arzu sayılırdı. Aradakı məsafə çox deyildi: paketbotla¹, sadəcə, dənizdə getməklə, İngiltərəyə məxsus olan bu adaya çatmaq mümkün idi. İkicə saat sürən bu dəniz səyahəti sayəsində fransız qonşu ölkəyə gedir, oranın, yeni üzərində, bir az qaba desək, Britaniya bayrağı dalğalanan adanın çox da göz-könül oxşamayan yerli əhalisinin yaşayışı ilə yerindəcə tanış olma imkanı qazanır.

Cersi adasına səyahət hamımızın könlüncə idi və onun vazkeçilməz sevdası bir dəqiqə də olsun qəlbimizdən, beynimizdən çıxmırdı.

Axır ki, biz yola çıxdıq. Qranvil sahilində dayanan o gəmini indi də olduğu kimi xatırlayıram: atam üç çamadanımızın gəmiyə yüklənməsini qayğıkeşliklə süzür. Kiçik bacım ərə gedəndən sonra özünü tamamilə gərəksiz hiss edən böyük bacım isə həyəcanlanan anamın qoluna girib. Ən axırda isə yeni nişanlılar gəlirdilər: onlar daim dəstədən geri qaldıqlarından bir gözüm elə arxadaydı mənim.

Gəmi fit verdi. Biz göyertəyə qalxdıq. Bəndi geridə qoyan gəmi yamyaşıl mərmər lövhənin səthini xatırladan hamar dənizə çıxdı. Sahildən necə uzaqlaşdığına göz qoymaqla həm sevinir, həm də razılıq hissi keçirirdik: hərdənbir səfərə çıxanların hamısı bənzər duyğular yaşayırlar.

Qəddini dik tutan atamın qarnı sürtükün altından qabarırdı: bu səhər əməlli-başlı təmizlənən pencəyindən ətrafa benzini qoxusu yayılırdı və bazar günlərindən mənə yaxşı tanış olan bu qoxu əsl bayram qoxusu idi.

¹ Paketbot – sənişin və poçtdaşımlar üçün istifadə olunan xırda dəniz gəmisi

Qəflətən atamın nəzərləri iki qadını dəniz ilbizlərinə qonaq edən bir cüt kişiyyə dikildi. Cır-cındır paltarda olan qoca matros bıçaqla qabıqlarını araladığı ilbizləri kişilərə uzadır, onlar isə bu təamları xanımlara ötürüdürlər. Qadınlar dəniz ilbizlərini böyük məhərətlə yeyirdilər: paltarları ləkələnməsin deyə, onlar altına burun dəsmalı tutduqları ilbiz qabıqlarının içindəki təamı dodaqlarını irəli uzatmaqla, cəldliklə və bircə qurtumda sümürür, boş qabıqları dənizə atırdılar.

Belə görünürdü ki, bu əyləncə – açıq dənizdəki gəminin göyər-təsində dəniz ilbizi dadmaq – atamın da könlündən keçirdi. Yəqin ki, bu, ondan ötrü əsl kübarlığın, incə zövqün nişanəsi sayılırdı. Arvadına və qızlarına yaxınlaşmaqla atam soruşdu:

– İstəyirsinizsə, sizi dəniz ilbizinə qonaq edim?

Əlavə məsrəfdən ürkən anamın cavabı ləngisə də, bacılarım tez razılaşdılar. Anam narazı bir əda ilə dedi:

– Qorxuram ki, mədəm bulanar. Uşaqlar üçün al, həm də çox alma, yoxsa bundan xəstələnlər.

Üzünü mənə tutan anam sözünün ardını gətirdi:

– Jozef isə dəniz ilbizi yeməsə də olar. Oğlanları ərköyün böyüt-məyə gərək yoxdur.

Özümü haqsızlığa uğramış birisi yerində saysam da, anamın yanında qalmalı oldum. İki qızının və kürəkəninin əhatəsində, həm də görünməmiş əda ilə qoca matrosa yaxınlaşan atamdan gözlə-rimi çəkmirdim.

O iki xanım göyertəni tərək etmişdi. Qabığın içindəki lət üstlərini bulamasın deyə, atam ilbizi əldə necə tutmağı qızlarına başa salırdı. Bunu əyani şəkildə onlara göstərmək üçün ilbiz qabığını əlinə alıb, bayaqki xanımları yamsılamağa çalışan atam bir an sonra qabığın bütün lətini sürtükünün üstünə dağıtdı.

Anam əsəbi halda deyindi:

– Elə bil, yerində rahat otura bilmir!

Bir neçə addım geri-geri gedən atam ilbiz satıcısının həndəvə-rində duran qızlarını və kürəkəninini çaşqınlıqla süzəndən sonra qəfil yerində dönməklə bizə tərəf yönəldi. Anama xısın-xısın bunu dedi:

– Çox təəccüblüdür: o ilbiz satan qoca bizim Jülə hədsiz oxşayır!

Karıxan anam soruşdu:

– Hansı Jülə, canım?

– Əşi, mənim qardaşıma... Əgər onun Amerikada olduğunu, həm də şad-xürrəm yaşadığını bilməsəydim, bu adamın Jül olduğuna heç şübhə etməzdim, – dedi atam.

Anam ürkək-ürkək mızıldandı:

– Başına at təpib deyəsən! Kim də olmasa, sən yaxşı bilirsən ki, bu, o deyil. Niyə boş-boş çərənləyirsən?

Amma atam dediyində durdu:

– Klarissa, dur get özün ona göz qoy: buna sən də şahid olmanı istəyirəm.

Anam ayağa qalxıb, qızlarına tərəf getdi və həmin matrosu diqqətlə süzməyə başladı. Yaşlı, kirli-pasaqlı, üz-gözü qırıxmış bu adamın isə başı öz işinə qarışmışdı.

Anam geri dönəndə onun əl-ayağının əsdiyini sezdim. O, tez-tələsik atama:

– Məncə, bu adam odur, – dedi. – Get kapitandan da öyrən. Amma ehtiyatlı tərən, işdir, bu avara təkrar boğazımıza çöksə, günümüz qara gələcək.

Atam kapitanın yanına getdi. Mən ardınca düşdüm. İçimi anlaşılmaz bir həyəcan bürümüşdü.

Uzun bakenbardları olan, arıq və ucaboylu kapitan körpücükdə gəzişirdi. Özünü elə dartıb durmuşdu ki, deyərdin bu adam Hindistana səfər edəcək gəminin kapitanıdır. Ona hörmət əlaməti olaraq baş əyən atam, iş-gücüyüylə bağlı bu adama bir-iki tərif deyəndən sonra bu suallara keçdi:

– Cersi ən çox nə ilə ad çıxarıb? Adada hansı istehsal sahələri inkişaf edib? Əhalisi nə qədərdir və kimlərdən ibarətdir? Yerlilərin hansı adət-ənənələri var? Adanın torpağı münbitdirmi?.. Və sair və ilaxır.

Kənardan baxan da düşünərdi ki, söhbət Amerika Birləşmiş Ştatlarından gedir.

Sonra söhbət sənişini olduğumuz «Ekspress» gəmisinin, onun heyətinin üzərinə gəldi və atam titrək səslə xəbər aldı:

– O dəniz ilbizi satan qoca da xeyli dərəcədə diqqətimi çəkdi. Onun özü və ya taleyi barəsində hər hansı təfərrüatdan xəbərdarsınızmı?

Söhbətin bu axara girməsi kapitanın könlünə yatmadığından quru cavab verdi:

– Bu qoca avara bir fransızdır. Ötən il Amerikada gəhimə minərək vətənə döndü. Deyəsən, onun Havrda qohum-əqrəbası

da var, sadəcə, onlara borcu olduğundan gözlərinə görünmək istəmir. Adı Jüldür... Jül Darmans, ya da Rarvanş... buna bənzər bir şeydir. Dediyinə görə, Amerikada bir vaxtlar sərvət sahibi imiş, amma sonralar indi gördüyünüz kökə düşüb.

Atamın rəngi meytinki kimi ağarmışdı, gözləri alacalanırdı. Boğuş bir səslə o, ancaq bunları deyə bildi:

– Belə... belə... Çox yaxşı... Düzü, bundan çox da heyrətlənmədim... Çox-çox təşəkkür edirəm, kapitan...

Sonra aralandı. Dənizçi çaşqın-çaşqın onun ardınca baxırdı.

Anamın yanına qayıdanda atamın kefinə necə soğan doğranmışdısa, anam dedi:

– Gəl oturaq... yoxsa bu da gözlərdən yayınmaz.

Ağır yük kimi skamyaya çökən atam dilləndi:

– Bu, odur... Dedim axı sizə: bu, odur!

Bir qədər sonra o soruşdu:

– Yaxşı, indi bəs neyləyək?

Anam tam qətiyyətlə dedi:

– Hər şeydən öncə uşaqları ondan ayıraq. Bir halda ki, Jozef hər şeyi öyrəndi, gedib onları gətirsin. Son dərəcə ehtiyatlı olmalıyıq ki, kürəkən bundan duyuq düşməsin...

Atam sarsılmışdı. Güclə eşidiləcək bir səslə o:

– Bu, əsl faciədir! – dedi.

Özündən çıxan anam kinini tökdü:

– Mən elə də bilirdim ki, o müftəxor həyatda heç vaxt bir şeyə nail olan deyil və gec-tez gəlib, təkrar boynumuza minəcək. Bir də ki, siz Davranşlardan fərli bir şey gözləməyinə dəyməz!

Atam anamdan danlaq eşidəndə etdiyi hər zamankı jestini təkrarladı: əlini alnında gəzdirdi. Anamın isə dili-dilçəyi açılmışdı:

– Bu dəqiqə Jozefə pul ver, qoy gedib o dəniz ilbizlərinin pulunu ödəsin... Bir o qalmışdı ki, o dilənçi bizləri tanısin! Bunun digər sərnışinləri necə heyrətləndirəcəyini təsəvvürümə gətirirəm! Durun keçək göyertənin o biri başına, sən isə onun qeydinə qal ki, biz bir daha o səfillə rastlaşmayaq.

Anam yerindən qalxdı və mən beşfranklıq alandan sonra ər-
arvad yola düzəldilər. Bacılarım isə çaşqın halda atamın yolunu
gözləyirdilər. Anamı ürəkbulanması tutduğunu deyib, mən qoca-
dan soruşdum:

– Borcumuz nə qədərdir, cənab?

O ara qocaya «əmi» demək də keçdi könlümdən.

Satıcıdan: «iki frank yarım» cavabını aldım.

Bu adamın arıq, qırışlarla dolu əlinə nəzər yetirdim. Onun əzab-keş, yazıq, yaşlı və məyus sifətini süzərək, öz-özümə dedim: «Bu adam mənim əmimdir, atamın qardaşdır, dost-doğma əmimdir!»

Çaypulu kimi qocaya on su da verdim. O, mənə ürəkdən təşəkkür elədi:

– Cavan oğlan, Allah sizə pis gün göstərməsin!

Bu sözləri o, sədəqə alan bir dilənçi tövrüylə dilə gətirdi. Düşündüm: yəqin ki, okeanın o tayında da bu qoca sədəqə toplamağa məcbur imiş. Yersiz səxavətimdən karıxan bacılarım məni dörd gözlə süzürdülər.

Pulun qalığı kimi iki frankı anama verəndə o da heyrətləndi:

– Yəni bu dəniz ilbizləri üç frank elədi ki? Heç vaxt inanmaram.

Mən arxayın təzə dilləndim:

– Ona on su çaypulu verdim.

Yerindən dik atılan anam məni tərs-tərs süzdü:

– Ağlın çaşıb sənin! O cür vecəyaramaza on su verərlər?!

Amma tez də mumladı, çünki atam başıyla kürəkəni ona göstərirdi.

Hamı ağzına su aldı.

İrəlidə, üfüqdə görünən tünd-bənövşəyi rəngdə zolaq, sanki dənizin qoynunda bitmişdi. Bu, Cersi adası idi.

Sahilə yan aldığımızdan mən bir daha Jül əmimə yaxınlaşmaq, ona bir-iki xoş, könülaçan söz demək istədim.

Amma dəniz ilbizi həvəskarları qeybə çəkildiyindən artıq o da gözə dəymirdi. Yəqin ki, o zavallı qoca indi özünə sığınacaq seçdiyi iylənmiş trümə enmişdi.

Geriyə dönüşdə əmimlə rastlaşmamaq üçün biz Sen-Malo yolunu seçdik. O ara anamın narahatçılığı birə-on artmışdı.

Həyatda bir daha əmimi görmək mənə qismət olmadı.

Elə ona görə də mən dilənçilərə hərdən beş frank verməyi özümə borc bilirdim.

ON BİRİNCİ OTAQ

– Necə yəni? Bəyəm siz məhkəmə sədri Amandonun yerinin dəyişdirilmə səbəbini bilmirsiniz?

– Yox. Heç bir bilgim yoxdur.

– Əslinə qalanda, heç o özü də bunun səbəbini öyrənə bilmədi. Amma bu, maraqlı əhvalatdır.

– Danışın da.

– Yəqin, siz zərif, yaraşqlı, ağıllı-kamallı qadın olan xanım Amandonu xatırlayırsınız. Bütün Pertyüi-le-Long o xanımı, sadəcə, «madam Marqerit» adlandırır.

– Hə, əlbəttə ki.

– Elə isə, qulaq asın. Yəqin, o qadının bu şəhərdə hamıdan çox sevilən, sayılan, dəyərləndirilən birisi olduğunu da unutmamısınız. Xeyrxah işlərlə uğurla məşğul olan o xanım kasıblara əl tutmaq və cavanları əyləndirmək üçün pul tapmaq məqsədiylə hər yolu sınayırdı.

Kifayət qədər nəzakətli və nazlı idi o. İşvəsi-nazı platonik təsir bağışlayan bu qadının nəzakəti əyalətsayağı idi, çünki bu çəlimsiz, canlara dəyən qadın gerçəkdən də əyalətdən çıxmışdı.

Əslən parisli olan cənab yazarlarımız, adətən, parisli qadınları hər barədə mədh edirlər, çünki yalnız onlara bələddirlər. Amma mən iddia edirəm ki, həqiqətən yüksək səviyyəli və əyalətdən çıxan qadın parisli həmcinslərindən yüzqat yaxşıdır.

Ağıllı və görüb-götürmüş əyalət qadını parisli rəfiqəsinə nisbətən xeyli dərəcədə ciddi və sözdinləyəndir, heç nə vəd etməsə belə, sənə daha çox şey verməyə qadirdir, halbuki parisli xanım adama dünyaları vəd eləsə də, heç nə verən deyil. Əgər parisli qadın saxtılığın gözqamaşdırıcı, zərif və sürtük simasıdırsa, əyalət xanımı gerçəyin ciddi timsalidir.

Hər hansı suyuşirin və diribaş əyalət qadınını götürün. Görkəmindən yekəxana burjuva xanımını xatırladan bu qadında pansion sakininin saxta məsumluğu var, təbəssümünün ardında heç nə gizlənmir, özünün bəsit, amma çevik və doyumсуz ehtiraslarını qarşılamaqdan ötrü ona bütün parisli xanımların malik olduğu hiyləgərliyin, əsnəkliyin və hər vəziyyətdən çıxan qadın fəndgirliyinin min misli lazımdır ki, o, əyalət şəhərindəki bu qədər gözün və pəncərələrin qarşısında ola-ola, həm öz şəhətini yola versin, həm də hər cür şübhədən, şayiədən və qalmaqaldan uzaq dursun.

Xanım Amandon da məhz belə nadir və cazibədar qadınlardan birisi idi. Heç vaxt və heç nədə ondan şübhələnməzdin, adam inanırdı ki, onun həyatı da elə o şəffaf, qızğın, amma həya yağın gözləri, o palıdı gözləri kimi pakdır. İnanmayan əksini sübut eləsin!

Sən demə, o, çox ustalıqla düşünülmüş, zərgər dəqiqiqliyi ilə ölçülüb-biçilmiş və eyni zamanda da, xeyli bəsit bir tryukdan yararlanmış.

Öz məşuqlarını o, yerli hərbi alayın zabitləri arasından, həm də dübbədüz üçilliyinə seçirmiş, çünki üç il qarnizondakı xidmət müddətidir. Vəssalam. Həm də sevgiyə, sırf hissiyyatla hərəkət edirmiş.

Elə ki, Pertyüi-le-Lonqa yeni alay yerləşirdi, bu xanım otuzla qırx yaş arasındakı bütün zabitlər barədə bilgiler toplayırdı, çünki otuz yaşa qədər kişilər dillərini dinc qoymurlar, qırx yaşdan sonrakılarda isə ehtiras günü-gündən azalır.

Oh! Zabit heyəti barədə bu xanımın bilgileri şəxsən alay komandirininəkindən heç də qıt sayılmazdı. O, hər şeyi – zabitlərin intim məsələlərdə tərcihi, təhsili, ədəb-ərkanı, fiziki özəllikləri, dözüümü, xasiyyəti (qızğınlığı və ya soyuqqanlılığı), gəliri, əliaçıq, yoxsa xəsis olması barədə hər şeyi öyrənir və yalnız bundan sonra seçimə başlayırdı. Zahirən özü kimi sakit, eyni zamanda – və ən əsası – yaraşığı kişilərə üstünlük verirdi. Qadının digər şərti isə məşuqunun indiyədək hamıya məlum və ya qalmaqala yol açmış intim əlaqəsinin olmamasıydı, çünki sevgi əyləncələri dillərdə gəzən kişilər, adətən, ciddiyyətdən məhrum olurlar.

Qarşıdakı üçillik qarnizon xidməti ərzində öz növbəti məşuqunu seçəndən sonra bu xanımın həmin bəxtəvərə bir işarə eləməsi yetirdi.

Halbuki digər qadınlar belə məsələlərdə daim kaxıx qalır, ən sınıanmış və sürtülmüş fəndlərə əl atmalı olurlar: əvvəlcə kişidən

hər cür diqqət umur, aralarındakı zəfər və dirəniş mərhələlərini bərbəbir keçməyə onu məcbur edir, bu gün barmaqlarından, sabah biləyindən, o biri gün isə qalan yerlərindən öpməyə izin verirlər.

Bu qadının seçdiyi üsul isə çəvik, təhlükəsiz və dəqiq idi: o, öz pərəstişkarları üçün bal təşkil edirdi.

Seçdiyi zabit, adət-ənənəyə görə, əvvəlcə bu xanımı rəqsə dəvət edirdi. Vals oynayarkən sürətli hərəkət anında və rəqsin təsiriylə məst olan qadın özünü tam təslim edirmiş kimi tərəf müqabilinin qollarına buraxır və bu ara onun ovcunu uzun və əsəbi bir şəkildə sıxırdı.

Bunun mənasını anlamayan zabiti o, küt sayır və öz tələblərinə cavab verənlərin siyahısındakı ikinci adama keçirdi.

Yox, əgər zabit jesti anlayırdısa, hər şey səssiz ötüşürdü, nə vaxtaşırı get-gəllərə ehtiyac qalırdı, nə də ki dedi-qoduya yol açan adaxlıbazlıqlara.

Bundan daha sadə və praktik nə ola bilərdi axı? Əgər bütün qadınlar bizə, kişilərə, onların könlünə yatdıgımızı bu üsulla sezdirsəydilər, nə yaxşı olardı! Onda bir gör nə qədər tərəddüd, çətinlik, söz, qayğı, həyəcan, anlaşılmazlıq kimi yersiz maneələr ortadan qalxardı. Qadınların dodaqları kilidli, baxışları isə soyuq və anlaşılmazdırsa, onun iç dünyası əlçatmazdırsa, onun gizli fikirlərini, vücudundakı lal çağırışları, iradəsinin yol verdiyi güzəştləri anlaya bilmədiyimizdən biz, özümüz də fərqinə varmadan, gör neçə kərə səadətin böyründən sivişib keçmişik?

Seçilmiş zabit hal əhli çıxanda bu xanımdan görüş rica edirdi. Amma xanım Amandon həmişə aşıqlərini, adətən, bir ay, bəzən ay yarım intizarda saxlayırdı ki, ona bələd olsun, əgər həmin müddətə zabitin hər hansı təhlükəli nöqsanı ortaya çıxırdısa, onunla əlaqələrini üzürdü.

Həmin vaxt zavallı zabit bu xanımla hər hansı riskə getmədən harada görüşə biləcəyi barədə beynində ən müxtəlif, həm də birbirindən qəliz və təhlükəli kombinasiyalar qururdu.

Sonradan, hər hansı rəsmi bayramda qadın seçdiyi zabitin qulağına pıçıldayırdı:

– Çərşənbə axşamı, axşam saat doqquzda Vuzyerə gedən yolun üstündə, istehkamların yanındakı «Qızıl at» mehmanxanasına gedib, madmazel Klarissanı soruşun. Sizi orada gözləyəcəyəm. Amma mütləq mülki pəltarda olun.

Həqiqətən də, o, son səkkiz il ərzində çoxlarına bəlli olmayan yeməxanadakı mebelli otağı illik ödəmə qarşılığında kirələyirdi. Bu fikir qadının ilk sevgilisinin ağına gəlmişdi. Bunu ağılabatan hesab edən xanım Amandon həmin məşuqundan ayrıldıqdan sonra da bu eşq yuvasını əlində saxlamışdı.

Yuva son dərəcə şəraitətsiz idi. Üzərində mavi çiçəklər olan bomboz kağızlarla üzələnmiş dörd divar, şam ağacından hazırlanan, baş tərəfi nazik və şəffaf parça ilə pərdələnmiş çarpayı, xanımın tələbi ilə buranın sahibinin əlüstü satın aldığı kreslo, iki stul, kiçik xalça və şəxsi gigiyena əşyaları vardı. Bəyəm bütün bunlar yetərli deyildimi?

Divarlardan üç ədəd iri şəkil asılmışdı. Bu adamlar onun məşuqlarının komandiri olan polkovniklərin at belində çəkilən şəkilləriydi! Soruşacaqsınız niyə? Oynaşlarının öz fotosəkillərini buradan bir-başə xatirə kimi asma imkanı olmadığından, o, bəlkə də, onlarla bağlı xatirələrini belə, dolay yolla canlı saxlamağa çalışırdı.

Yəqin, maraqlanacaqsınız: bəyəm onu «Qızıl at» mehmanxanasına baş çəkdiyi bütün bu illər ərzində yəni heç kəs tanımamışdı?

Heç kim! Bir kərə də olsun.

Çünki onun düşünüb tapdığı fənd heyretəmiz dərəcədə sadə idi, ilk imkan tapan kimi o, cürbəcür xeyriyyə cəmiyyətlərini və yığıncaqlarını təşkil edir, nəyin bahasına olursa olsun, onlara qatılırdı. Arvadının xeyriyyəçilik fəaliyyəti ilə bağlı xərclərini qarşılayan əri heç nədən şübhələnmədiyi üçün rahat yaşayırdı.

Görüş vaxtı dəqiqləşdiyi gün nahar süfrəsi arxasında ikən qadın öz qulluqçusunun da yanında ərinə eşitdirirdi:

– Bu axşam mən ahıl iflic xəstələri üçün flanel pamperslər hazırlayan cəmiyyətdə olacağam.

Saat səkkizə doğru evdən çıxıb, həmin cəmiyyətə baş çəkən qadın az sonra oranı tərk edər, bir neçə küçəni qaçaraq keçər, kimsəsiz bir dalanın fənərsiz, qaranlıq küncündə şlyapasını çıxarıb, qolsuz xalçanın altında gizlətdiyi qaravaş ləçəyini başına taxar, özüyə gətirdiyi ağı önlüyü belinə bağlayar, şlyapasını və çiyinlərindən götürdüyü talmanı bir dəsmala bükər, növbəti buyruq dalınca yollanan yorğun bir qaravaş kimi yanbızlarını oynada-oynada xırda addımlarla yola düzələrdi. Bəzən isə o, vacib bir işi varmış kimi, qaçmağa da ərinməzdi.

Nərmənəzik və yanlarını burcudan bu qaravaşın məhkəmə sədri Amandonun xanımı olduğunu, axı kim ağına gətirə bilərdi, görəni?

«Qızıl at»a yetişincə, o, otağına qalxıb, öz açarıyla qapını açdı. Girişdəki masanın arxasında oturan şişman mehmanxana sahibi bunu görüb donquldandı:

– Budur, madmazel Klarissa yenə görüşə gəlib.

Heç şübhəsiz ki, şişman qoca nələr baş verdiyinin fərqundəydi, sadəcə, bu məsələni qurdalamağa çox da həvəs duymurdu. Elə buna görə də o, daimi müştərisi olan bu xanımın məhz xanım Amandon və ya Pertyüi-le-Lonqda hamının «madam Marqerit» adlandırdığı qadın olduğundan xəbərsiz idi.

Bu dəhşətli sirin üstü belə açılmışdı:

Heç vaxt, heç vədə madmazel Klarissa mehmanxanaya iki axşam ard-arda gəlməmişdi, çünki son dərəcə ağıllı və ehtiyatlı tərپənirdi. Truvo əmi də bunu yaxşı bilirdi, son səkkiz il ərzində o, bu xanımın bir görüşün sabahısı günü təkrar burada göründüyünə heç şahid olmamışdı. Hətta müştəriləri çox olanda mehmanxana sahibi vaxtaşırı, bir gecəliyə də olsa, xanımın otağını qonaqlarına kirayə verərdi.

Ötən yay məhkəmə sədri cənab Amandon bir həftəlik səfərə gedəsi oldu. İyul ayı idi. Xanım Amandonun ehtirası isə kəlləçarxa vurmuşdu. Hər hansı yaxalanma təhlükəsi duymadığı üçün o, çərşənbə axşamı öz yaraşlıq məşuqu, mayor Varanjellə görüş sonrası ayrılarda sabahısı gün təkrar görüşüb-görüşməmək istəyini ondan xəbər aldı. Mayor düşünmədən: – «Əlbəttə ki!» – dedi.

Beləcə, şərtləşdilər ki, çərşənbə günü həmişəki saatda bir araya gəlsinlər. Qadın məhrəm pıçılıyla:

– Əzizim, əgər öncə gəlsən, yatağa gir və mənə gözlə, – dedi və qucaqlaşaraq ayrıldılar.

Sabahısı gün səhər saat on radələrində Truvo əmi respublikanın yerli mətbu orqanı olan «Pertyüi xəbərləri» qəzetini oxuyurdu. Qəflətən masanın arxasından sıçrayaraq, həyətdə toyuq yolan arvadını hayladı:

– Bizim əyalətdə vəba yayılıb! Dünən Vovinyidə birisi canını tapşırıb!

Az sonra o, bu olayı unutdu, çünki mehmanxanası müştəriylə dolu olduğundan işləri çağbacağ gedirdi. Günortaya doğru daha bir səyahətçi, həm də piyada (deyəsən, turist idi) ona baş çəkdi, iki

qədər absent gillədən bu adam ləzzətli bir qəlyanaltı sifariş elədi. Hava hədsiz bürkülü olduğundan o, bunun ardınca daha bir şüşə şərabin və ən azı, iki litr suyun dalından dəydi!

Sonra o, qəhvə ilə iki, daha doğrusu, üç qədər likör içdi. Bədəninə halsızlıq duyan müştəri bir-iki saat gözünün acısını almaq üçün ona bir otaq ayrılmasını rica elədi. Amma boş otaq qalmamışdı. Arvadiyla məsləhətləşən mehmanxana sahibi müştəriyə madmazel Klarissanın otağını vermək qərarına gəldi.

Otağa daxil olan turist daş kimi yuxuya daldı. Saat beşə qalmış Truvo əmi onu oyatmaq qərarına gəldi.

Əsl həngamə də onda qopdu! Turist keçinmişdi!

Aşağıya, arvadının yanına enən Truvo əmi dedi:

– Bilirsən, bu on birinci otağı alan müştərimiz, deyəsən axı, keçinib.

Qadın əllərini yana açdı:

– Ola bilməz! İlahi pərvərdigara! Bəlkə, vəbadan ölüb?

Truvo əmi başını yırğaladı:

– Məncə, ölüm səbəbi – beyin mərəzidir, çünki rəhmətlik şərab çöküntüsü kimi qaralıbdır.

Arvadı çaşqın halda elə hey təkrarlayırdı:

– Bunu heç kimə açıb söyləmə, heç kəsə sirr vermə, yoxsa elə bilərlər ki, müştəri vəbadan ölüb. Gedib polisə xəbər ver, amma artıq-əskik çərənləmə. Qoy onu elə gecəylə buradan aparsınlar ki, bir kimsə görməsin. Görən-əşidən olmasa, dedi-qodu da ayaq alıb yeriməz.

Kişi dilləndi:

– Madmazel Klarissa dünən buraya baş çəkib, deməli, bu axşam otaq boş olacaq.

Sonra o, həkim dalınca getdi və məlum oldu ki, ağız dadıyla yediyi qəlyanaltı sonrası mərhumun beyninə qan sızıb. Daha sonra meyiti gecəyarı buradan aparmaq barədə polis komissarı ilə razılıq əldə olundu və mehmanxana müştərilərinin duyuc düşməsinin qarşısı alındı.

Saat doqquz tamam olan kimi xanım Amandon səssiz addımlarla «Qızıl at»ın pilləkənlərini qalxdı və onun bu səfərki gəlişini kimsə sezmədi. Öz otağına çatıb, qapını açdı və içəri keçdi. Buxarının üstündəki şamı yandırdı. Xanım Amandon dönüb çarpayya baxdı.

Artıq yataqda olan mayor çarpayının baş ucundakı pərdəni də çəkmişdi.

Qadın dedi:

– Əzizim, bircə dəqiqə döz, indicə gəlirəm.

Bunu deyib, o, çılğın bir ehtirasla soyunmağa başladı, çək-məsini döşəməyə, korsetini isə kreslonun üstünə tolazladı. Aşağı düşən qara paltarı və ətəyi ayaqlarının həndəvərində halqa kimi duranda, o, əynindəki al-qırmızı, ipək köynəkdə yenicə açılmış gül gönçəsini xatırlatdı.

Mayordan heç bir səs-səmir çıxmıyınca qadın soruşdu:

– Hey, tombul, yuxulamısan yoxsa?

Kişi yenə susduqda, qadın gülümsünərək donquldandı:

– İşə bir bax ha! Yatıb. Əcəb işdir!

Qara rəngli və naxışlı ipək corablarını soyunmazdan öncə xanım Amandon yatağa sarı gedib, yorğanın altına girdi, məşuqunu yuxudan oyatmaq niyyətiylə səyahətçinin artıq soyuyan cəsədinin boynuna sarıldı, onu qızğın öpüslərə qərq elədi.

Bir anlığa qorxuya qapılan qadın hərəkətsiz qaldı. Nələr baş verdiyini anlayana qədər bu buzlamış və cansız bədənin ona aşıl-dığı sonsuz dəhşət hissi bütün varlığını lərzəyə gətirdi.

Bir göz qırpımında yataqdan sıçradı, vücudu tir-tir əsirdi, buxa-riyə tərəf gedib, təkrar şam yandırdı, geri dönüb, yatağa baxdı! Nəzərləri qarşısındakı naməlum adamın qaralıb şişmiş, qorxunc sir-sifətinə sataşdı. Gözləri qapanan bu şəxsin çənəsi eybəcər bir tərzdə gərilməmişdi.

Adətən, qorxudan aqlını itirən qadınların qopartdığı ətürpər-dici və aramsız bir çığırtı qopdu ondan. Şamdanı yerə salaraq, o, qapını laybalay açdı və yarıçılpaq halda koridorla qaçaraq dəh-şətli çığırtısına davam elədi.

Dördüncü otaqdan özünü corablı halda dışarı atan bir tacir onu öz qolları arasına aldı və kaxımış halda soruşdu:

– Mənim gözəlim, nə olub sənə?

Qadın tutula-tutula dedi:

– Orada... orada... orada... bir kişini öldürüblər... mənim... mənim otağımda...

Digər müştərilər də səsə çıxdılar. Mehmanxana sahibi də özü-nü ora yetirdi.

Qəflətən koridorun o biri başında bazburudlu mayor peyda oldu. Onu görən qadın çıxıraraq, bunları dedi:
– Xilas edin məni, xilas edin, Qontran... Bizim otağımızda birisini qətlə yetiriblər.

Bu olayı çözmək çətin məsələ idi. Amma Truvo əmi bütün həqiqəti danışmaqla, rica elədi ki, özü zəmin durmaq şərtiylə, madmazel Klarissanı təcili qaydada sərbəst buraxsınlar. Amma corabla dəhlizə çıxan tacir meyitə nəzər salıb bildirdi ki, bu işdən cinayət qoxusu gəlir, üstəlik, digər mehmanxana sakinlərini də madmazel Klarissanın və onun məşuqunun sərbəst buraxılması fikrindən daşındırdı.

Odur ki aşıqla məşuqə polis komissarı gələnə qədər orada saxlandılar. Onları sərbəst buraxan komissar bu yasaq eşq sirrini bütün şəhər camaatına açdı.

Sonrakı ay məhkəmə sədri cənab Amandon bir başqa şəhərdə daha yüksək vəzifəyə təyin olundu.

«Jil Blas»ın 09.12.1884-cü il sayında çap olunub.

ƏXLAQSIZ QADININ HEKAYƏTİ

Həmin axşamla bağlı xatirələr heç vaxt yaddaşımın silinən deyil. Yarım saat ərzində taleyin qaçılmazlığının dəhşətini tam aşkarlığıyla yaşamamdan canıma necə vicvicə düşdüsə, bunu ilk dəfə dərin kömür şaxtasına enən birisinin hissələrinə bənzətdim.

Gecəyarı idi. Vodevil teatrından çıxıb, tələsik bulvardan keçməklə mən çətirli insanlar qaynaşan Druo küçəsinə üz tutdum.

Narın yağış damlları, sanki, yerə çatmır və havada asılı qalırdı. Qaz lampalarının işığında bu küçənin görünüşü son dərəcə cansızıcı gəlirdi adama. İsləq səkilər işıldayır, hətta adama şirəli təsiri bağışlayırdı. Küçədəkilər yan-yөрələrinə baxmadan addımlarını yeyinlədirdilər.

Binaların girişində dayanan və paltarlarının ətəyini ala qararıqlıqda bəyaz ləkə kimi görünəcək şəkildə qaldıran əxlaqsız qadınlar kişilərə «gəl-gəl» deyir, ya da anlaşılmaz və ikibaşlı sözlər pıçıldayır, səkilərdə meydan sulayırmış kimi var-gəl edirdilər.

Yanaşdıqları gah o, gah bu kişinin böyrü ilə bir-iki dəqiqə yeriyən bu qadınlar onlara sığınmağa cəhd edir, qoxuyan nəfəslərini onların üzünə püskürürdülər. Az sonra bu cəhdlərinin mənasızlığını anlayıb, çevik şəkildə və yerindəcə geri dönür, yanbızlarını oynatmaqla təkrar sərbəst yerişə keçirdilər.

Qəflətən qoluma girən bir əlin sahibi tənənfəs bir səslə mənə bunları pıçıldadı:

– Dadıma yetişin, cənab, yardımınızı əsirgəməyin!

Bunları deyənə nəzər saldım. Uzağı iyirmi yaşı olsa da, bu qadın xeyli soluxmuşdu. Ona:

– Yaxşı, mənimlə gəlin! – dedim.

O razılıq elədi:

– Sağ olun, sağ olun!

Biz polis sırasına yaxınlaşanda onlar mənə yol verdilər. Sonra biz Druo küçəsinə burulduq.

Yol yoldaşım soruşdu:

– Mənimlə gedərsən?

– Yox.

– Nə üçün? Heç bilməzsən ki, indicə mənə necə yardımçı oldun. Bunu ömrüm boyu unutmaram.

Onu birtəhər başımdan etmək üçün dedim:

– Əl çək: mən evliyəm!

– Hə, nə olsun axı?

– Bəsdir də, qadası... Mən sənə yardım elədim. Barı indi açıl başımdan.

Küçə qaranlıq, kimsəsiz, hətta deyərdim ki, mənhus idi. Əlimi buraxmayan bu qadının yanında içimi bürüyən qüssə bir az da artdı. Qadın məni öpməyə cəhd göstərirdi. Mən çiyənərək ondan qurtulmağa çalışdım və sərt təzde:

– Rədd ol... Anladın? – deyə çıxmırdım.

Çılğın şəkildə bir kənara sıçrayan qadın heç gözlənilmədən hönkürdü. Ona yazığım gəldiyi üçün çaşqın və çarəsiz bir duruma düşdüm.

– Nə olub sənə?

O, göz yaşları içində dilləndi:

– Yoxsa başa düşürsən heç?.. Deyəcək söz tapmıram!.. Bərbaddır da.

– Nə bərbaddır elə?

– Budur, bu cür həyat.

– Bəs onda niyə bu cür yaşayırsan?

– Guya ki, bu, mənim günahımdır?

– Bəs kimin günahıdır?

– Mən bunu haradan bilim?

Bu yalqızlığa məhkum varlığı anlamaq, duymaq keçdi içimdən.

Dedim:

– Başına gələnləri mənə nağil elə.

O da mənə bunları danışdı:

– On altı yaşım vardı. O vaxtlar İvetoda, toxum satan cənab Lerablin qulluqçusu idim. Ata-anam ölmüşdü. Bir kimim-kimsəm yox idi. Ağamın mənə bir az başqa cür baxdığı gözümdən yayınmırdı

və o, əlinə girəvə düşən kimi yanağımı çimdikləsə də, buna bir elə əhəmiyyət vermirdim. Onun könlündən keçəni, əlbəttə ki, oxuyurdum: biz kənd camaatı, belə şeylərdə tükü tükədən seçirik. Amma bu cənab Lerabl dinli-imanlı bir qoca idi, hər bazar günü kilsəyə getdiyi üçün barəsində xoşagəlməz şeyləri heç ağılıma da gətirmirdim.

Bir kərə mətbəxdə o, üstümə şığısa da, mən əl vermədim, o da kor-peşman çıxıb getdi.

Cənab Dütanın üzbəüzdəki baqqal dükənində canlara dəyən bir eşikağası çalışırdı və mənim ona «yox» deməyə dilim dönmürdü. Hamının həyatında belə birisi olur da, deyilmi? Gecələr qapını cəftələmirdim və o, mənə baş çəkirdi.

Bir dəfə gecə cənab Lerabl səsə gələrək, mənim otağıma qalxdı. Yanımda görünəcə Antuanı öldürmək istədi. Onlar əllərinə keçən hər şeyi, stulları, kuzələri bir-birinə atmağa başlayanda mən pal-paltarımı yığışdırıb, özümü küçəyə saldım. Beləcə, oranı tərk elədim.

İzlənən bir şikar kimi əl-ayağım əsirdi. Qonşu evin qapısı önündə paltarlarımı geyindim. Sonra başım hara, ayağım ora deyib, yola düzəldim. Elə hey düşünürdüm ki, yəqin, o dalaşanlardan biri ölüb və jandarmırlar məni axtarırlar. Gəlib Ruan yoluna çıxdım. Düşündüm ki, Ruanda gizlənmək daha uyğun olar. Gecənin zülməti çökmüşdü, fermalardan itlərin hürüşməsi eşidilirdi. Gecələr hər tərəfdən bir cür səs gəlir axı. Ya quş elə səs çıxarır ki, sanki, əti kəsilən adamdır, ya da bir ciyilti, bir fit səsi eşidirsən. Bunlardan tüklərim biz-biz oldu. Hər hənirtidə xaç vurmağa başladım. İlahi, necə də səksənirdim onda!.. Hava işıqlaşmağa başlayanda təkrar jandarmırlar ağılıma gəldi və bir ara qaçmağa başladım. Sonra ürəyim yerinə gəldi.

Ağılım gedib-gəlsə də, aclıq mənə güc gəlirdi. Amma nə pulum vardı, nə də yeyəcəyim. Hətta qaçarkən indiyədək topladığım bütün sərvətim olan on səkkiz frank da orada qalmışdı.

Beləcə, durmadan getdim, getdim, axırda aclıq məni əldən saldı. Bürkü düşmüşdü. Günəş hər yanı yaxırdı. Günorta yaxınlaşırdı. Mən isə yolumdan qalmırdım.

Qəfildən arxamda at nallarının səsinə duydum. Geri qanrıldım. Jandarmırlar idi! Damarlarımda qan dondu və az qaldım səndələyib yerə sərilmə, özümə toxtaqlıq verdim. Gəlib yanımda dayandılar, başdan-ayağa məni süzdülər. Rütbəcə böyük olan jandarm dedi:

– Gün aydın, mamzel!

- Gün aydın, cənab!
- Belə pay-piyada hara üz tutmusunuz?
- Ruana. Orada mənə bir iş vəd ediblər.
- Piyadasınız?
- Hə, piyadayam.

Ürəyim elə səksəkəli döyünürdü ki, cənab, dilim güclə söz tuturdu. Öz-özümə dedim: «İndicə məni həbs edəcəklər». İstədim aradan çıxım. Amma belə olduqda, aydın məsələdir ki, məni o dəqiqə yaxalayardılar.

– Nə olar, deməli, yol yoldaşı olacağıq. Barantənə qədər, mamzel, yolumuz eynidir.

– Bundan çox şad oldum, cənab.

Söhbətləşdik. Şübhə doğurmayım deyə, onlarla xoş davranmağa çalışdım. Elə ki meşəyə girdik, həmin adam dilləndi:

– Mamzel, bəlkə, bu çəmənlikdə bir hovur dincimizi alağ?

Mən çox düşünmədən:

– Siz bilən məsləhətdir, cənab! – dedim.

O, atdan enəndə yüyəni digər jandarma verdi və biz talanın dərinliklərinə üz tutduq. Özümü çox da naza qoymadım. Siz mənim yerimdə olsaydınız, neylərdiniz ki? O, muradına çatandan sonra dilləndi:

– Yoldaşımın da könlünü al.

Atları saxlamaq üçün o, geri qayıdandan sonra ikinci jandarm mənə tərəf gəldi. Necə xəcalət çəkirdimsə, hönkürüb ağladım. Onlarla əlbəyaxa olmayacaqdım ki?! Özünüz anlayırsınız da durumumu.

Yola davam elədik. Daha kəlmə kəsmirdik. Ürəyimdən, sanki, ağır bir daş asılmışdı. Ayaqlarım da artıq sözümə baxmırdı, aclıq mənə güc gəlirdi. Kəndə yetişəndə onlar məni şəraba qonaq elədilər və gözlərimə işıq gəldi. Sonra isə atlarını dördnala çapıb getdilər ki, Barantəndə onları mənimlə birgə görənlər olmasın. Arxın kənarında oturub, zar-zar ağladım, ağladım...

Üç saat sonra Ruana çatdım. Axşam saat yeddi idi. Şəhərin işıqları elə sayrışırdı ki, az qala, gözlərim tutulacaqdı. Sonra mən oturmaq üçün bir yer axtardım. Barı kənddə yol kənarlarında arxlar var, çəmənlik var, orada uzanmaq, yatmaq olur. Şəhərdə isə bunların heç biri yoxdur.

Dizdən aşağı ayaqlarım sözümə baxmırdı artıq, gözlərim tor görürdü, düşünürdüm ki, indicə yerə səriləcəyəm. Bu yandan da narın, amma sıx, eynilə bugünkü kimi, bir yağış çisələməyə başladı. İliklərimə qədər islatdı məni. Yağışlı günlər mənim ən uğursuz günlərimə çevrildi. Küçələrdə dolaşır, pəncərələrə, evlərə baxıb düşünürdüm: «Orada, içəridə hər şey – yataq da, bol çörək də var. Mənim sə arzum – samanlı döşək, bir də quru çörək parçasıdır».

Mən kişilərə girişən qadınların süləndiyi küçəyə gəlib çıxdım. Cənab, bəzən elə məqamlar olur ki, insanın seçim imkanı qalmır. Kişiləri tovlamağa başlasam da, amma heç kəs mənə yaxın durmurdu. Kaş elə onda ölüb qurtulaydım. Gecə yarısı oldu. Artıq aqlım heç nə kəsmirdi. Bir kişi yaxınlaşıb, məni sorğu-suala tutdu.

Soruşdu:

– Harada yaşayırsan?

Ehtiyac adama hər bicliyi öyrədirmiş. Dedim:

– Səni evimə apara bilmərəm, anamla yaşayıram. Gedə biləcəyimiz bir yer tanımırsan ki?

Ondan cavab gəldi:

– Elə isə, pulundan iyirmi su otaq pulu üçün kəsəcəyəm!

Bir az düşünəndən sonra dedi:

– Gedək. Bir xudmani yer bilirəm, orada bizə ilişməzlər.

Körpüdən keçib, şəhərdən kənara, çay sahilindəki çəmənliyə üz tutduq. Yol boyu ona güc-bəla yetişirdim.

Məni yanında oturdub söhbətə tutdu: buralara niyə gəldiyimi xəbər aldı. Söhbəti o qədər uzandı ki, yorğunluqdan yarımcan oldum və məni yuxu apardı.

Oyananda o, heç nə ödəmədən aradan çıxmışdı. Mən isə bundan duyuq düşməmişdim. Bayaq dediyim kimi, yağış çisələyirdi. Həmin vaxtdan vücudumda yaranan ağrılardan heç cür qurtula bilmirəm. Axı onda mən bütün gecəni nəmli torpaq üzərində yatmışdım.

Məni oyadan iki serjant əvvəlcə polis şöbəsinə, oradan isə türməyə apardı. Orada qaldığım həftə ərzində haradan və niyə gəldiyimi araşdırdılar. Mən dəqiq heç nə demir, qorxurdum ki, birdən İvetoda nə isə olar.

Amma onlar hər şeyi yerli-yataqlı öyrəndilər və məhkəmədən sonra məni sərbəst buraxdılar.

Yenidən bir tikə çörəyin dərdinə düşdüm. Elə hey bir iş yeri axtarırdım, amma nə vaxtsa türmədə yatdığım üçün heç kim məni işə götürmürdü.

O ara məhkəmə əsnasında məni şəhəvtlə, eynilə İvetodakı Lerabl əmi sayaq süzən qoca hakim gəldi ağılıma. Onun yanına getdim. Zərrəcə yanılmamışdım. Məni yola salanda ovcuma yüz su basaraq dedi:

– Həftədə iki dəfədən çox olmamaq şərtiylə yanıma gəlsən, hər səfər üçün sənə yüz su ödəyəcəyəm.

Bunun nədən qaynaqlandığını o dəqiqə sezdim – axı yaş o yaş deyildi artıq! Sonra mən bir şeyi özüm üçün kəşf elədim: cavanlarla kef eləmək, əlbəttə ki, daha xoşdur, əyləncəlidir, amma onlarda pul nə gəzir?! Qocaların durumu isə əksinədir. Bu əlmeymununa bənzəyən və saralmış simalı qocaların könlündən keçənləri oxumağa başladım.

Heç bilirsiniz necə maskalanırdım, cənab? Aşpaz qadın kimi geyinib, bazar yolu ilə gedərkən küçədə mənə baxıb sulanan qocalara göz qoyurdum. Artıq onlar mənim torumdan heç cür qurtula bilmirdilər. Bir baxmaqla anlayırdım ki, qoca mənim şikarımıdır, ya yox.

Budur, mənə yaxınlaşıb, söhbətə başlayır:

– Gün aydın, mamzel!

– Gün aydın, cənab!

– Hara belə gedirsiniz?

– Evə, ağamın evinə.

– Ağan buradan çoxmu uzaqda yaşayır?

– O baxır kimə uzaqdır, kimə yaxın.

Bundan sonra o, nə deyəcəyini bilmir. Mən də bilərəkdən ağır-ağır yeriyirəm ki, ona dərdini açmaq imkanı yaradım.

Bu vaxt qoca qulağımı şirin təriflərlə doldurur və sonra təklif edir ki, ona mehman olum. Onu bir xeyli yalvarıb-yaxarmağa məcbur edəndən sonra, guya, birtəhər razılaşıram. Hər sabah iki-üç belə qoca ovlayır, axşamlar isə sərbəst olurdum. Həmin saatlar məndən ötrü ən xoş saatlar idi, heç nəyi könlümə yük eləməirdim.

Amma neyləyəsən ki, rahat həyat çox da uzun sürmür. Yüksək cəmiyyətdən olan zəngin bir qocayla qurduğum tanışlıq hər şeyə son qoydu. Haranınsa sədriydi, yaşı da, ən azı, yetmiş beş olardı.

Bir dəfə o, məni şəhər kənarındakı bir restorana apardı. Mən də orada... o ki var əyləndim onunla! Desert yeyərkən qoca keçindi.

Qeydiyyatda düşmədiyim üçün məni düz üç ay həbsdə saxladılar. Elə ondan sonra Parisə köçdüm.

Burada isə cənab, həyat ağırdır. Hər gün yemək tapmaq mümkün olmur. Nə başınızı ağrıdım, hərənin öz dərdi başından aşır, deyilmi?

Qadın susdu. Onunla yanaşı addımladıqca ürəyim sıxılırdı. Bu ara o, təkrar mənə «sən» deyə müraciət elədi:

– Deməli, sən, canım-gözüm, mənimlə getməyəcəksən?

– Yox. Bayaq dedim axı.

– Elə isə xudahafız! Hər şeyə görə sağ ol, məni çox da qınama. Əbəs yerə imtina edirsən.

Bunun ardınca o, sıx çisələyən yağış tülünün arxasına keçdi. Qaz lampasının işığında onun silueti əvvəlcə uzaqlaşdı, sonra isə zülmətə qarışdı.

Zavallı!

TARLADA

Oktav Mirboya həsr olunur

Kurort şəhərçiyi Obanın yaxınlığındakı alçaq dağın ətəyində yan-yana bir cüt həyəət vardı. Bunların sahibləri olan iki kəndlinin hər biri dörd övlad atasıydı və onlar öz balalarını bir yana çıxartmaq və münbit torpaqlarını əkib-becərmək üçün can qoyurdular. Səhərdən axşama kimi hər iki həyətdə uşaqlar qaçışardı. Hər iki ailənin böyük övladları altı yaşında, sonbeşikləri isə bir yaşdan azca böyük idilər, yəni bu iki evin sahibləri eyni vaxtda evləndiklərindən uşaqları da eyni vaxtda dünyaya gəlmişdilər.

Bu bir çədən uşaq arasında analar öz balalarını güclə ayırd edər, atalar isə taydəyişik salardılar. Bir uşağı səsləmək istəyəndə onların yaddaşında səkkiz ad dolaşardı və üç adı sadalayan atalar dördüncü cəhdə lazım olan uşağın adını xatırlayardılar.

Rolpor kurortu tərəfdən gələndə qarşıya çıxan ilk daxmada yaşayan Tüvaş ailəsinin üç qızı, bir oğlu vardı. İkinci daxmada məskunlaşan ailə bir qız, üç oğlan sahibi idi. Ailələr mədələrini yarıyacaq şorba və kartofla, yarıyacan isə təmiz hava ilə doyurardılar. Səhər saat yeddidə, günorta və axşam saat yeddidə analar, eynilə qaz yemləyən quşçular kimi, balalarını səsləyər, onların qarınlarını doyurardılar. Uşaqlar yaş sıralarına görə əlli ildən bəri işləndiyi üçün cilalanmış taxta masanın arxasına keçərdilər. Ən balacanın ağı güclə masaya çatırdı. Önlərinə düzülən metal qablardakı kartofdan bişirilmiş və içinə çörək, soğan, kələm doğranmış şorba ilə uşaqlar qarınlarını doyurardılar. Ən balacanı anası yedirirdi. Bazar günləri qazanda bircə tikə ətin peyda olması hamıdan ötrü əsl bayrama dönərdi. Həmin günlər ailə başçısı süfrə arxasında həmişəkəndən çox oturur, elə hey təkrarlayardı:

– Kaş həmişə süfrəmiz belə olaydı!

Bir avqust günü bir fayton bu daxmaların yanında dayandı. Yüyəni əlində tutan qadın yanında əyləşən cənaba:

– Ah, Anri, sən bir bu uşaqlara bax! Bu toz-torpağın içində gör necə böyük həzzlə oynayırlar!

Kişi susurdu: arvadının ona mənəvi işgəncə bəxş edən və bir az da tənə təsiri bağışlayan bu cür heyran hərəkətlərinə çoxdan alışmışdı o.

Amma xanımı əldən-ayaqdan gədirdi:

– Yox, onları tutub öpməliyəm! Ah, onlardan birini, bax bunu, bu lap balacanı necə də götürüb saxlayardım!

Ekipajdan yerə sıçrayan qadın Tüvaş ailəsindən olan uşaqlara sarı qaçıb, onların birini qucağına aldı, körpənin toz-torpağa bulaşan yanaqlarını, torpağa bulaşdığı üçün bir-birinə yapışan, ağımtıl-sarı, buruq saçlarını, bu gözlənilməz nəvazişləri rədd edən xırda əllərini acgözlüklə öpməyə başladı.

Sonra faytona oturan qadın atları dördnala çapmağa məcbur elədi. Aradan bir həftə ötuncə o, yenidən peyda oldu, uşaqların yanında yerə oturdu, balaca oğlanı yanına çəkib, pirojnaya, bacılarını isə konfetə qonaq elədi. Əri onun yolunu səbirlə, zərif ekipajda gözlədiyi müddətdə qadın bir qız uşağı kimi qızlarla oynadı.

Növbəti səfərində qadın ata-ana ilə tanış oldu və o vaxtdan bəri bu ailəyə hər gün baş çəkən kübar xanım buraya ciblərini noğullarla və xırda pullarla dolduraraq gəlməyə başladı. Bu, cənab Anri d'Yubyerin xanımı idi.

Bir sabah faytondan əriylə birlikdə düşən bu xanım, həyətdə oynayan və onların gəl-gedinə alışan uşaqlarla vaxt itirmədən bir-başa evə üz tutdu.

Yemək bişirmək üçün odun tədarükü görəndə ev sahibləri bunu görüb heyrətlə qamətlərini dikəltdilər, qonaqlara stul gətirdilər, özləri də oturandan sonra baxışlarını gələnlərin üzünə dikdilər. Gənc xanım bir qədər tutulsa da, titrək səslə mətləbi açdı:

– Xeyrixah insanlar! Mən gəlmişəm ki... gəlmişəm ki... Əlqərəz, mən sizin körpə övladınızı götürüb saxlamağı hədsiz dərəcədə arzulayıram.

Çaşqınlıq keçirən kəndlilər buna cavab olaraq nə deyəcəklərini bilmirdilər. Köksünü ötürən qadın sözünün ardını gətirdi:

– Ərimdən övladım olmur. Yalqızıq... Sizin oğlunuzu götürüb tərbiyə edərdik biz. Buna razı olarsınız?

Uşağın anası söhbətin məğzini o dəqiqə anladı:

– Siz bizim Şarlonu övladlığa götürmək istəyirsiniz? Yox, olmaz! Dünyasında razı olmaram!

Cənab d'Yubyer də söhbətə qarışdı:

– Xanımım fikrini tam açıqlamadı. Övladlığa götürsək də, o, vaxtaşın sizi ziyarət edəcək. O, diribaş uşaq olduğu üçün biz bunu arzu edirik. Həm də ki, ona mirasımızı – özəl mirasımızı bağışlamağı düşünürük. Əgər sonradan öz övladlarımız doğularsa, o da mirasdan onlarla bərabər pay alacaq. Əgər o, bizim ümidlərimizi doğrultmazsa, həddi-büluğa dolduğu gün biz notariusun iştirakıyla onun hesabına iyirmi min frank pul yatıracağıq. Sizin barənizdə də düşünmüşük: sizə ayda yüz frank olmaqla ömürlük renta təyin olunacaqdır. Dediklərimizi anladınız mı?

Kəndli qadın çılgıncasına yerindən dik atıldı:

– Yoxsa siz istəyirsiniz ki, Şarlomu sizə satım? Heç vaxt! Anaya da belə şey təklif edərlər? Yox, yox! Belə rəzalət olmaz!

Bu ara uşağın atası isə təmkinini qoruyur, fikirli halda susurdu sa da, arvadiyla həmrəyliyi başını tərپətməklə bürüzə verirdi.

Xanım d'Yubyer nə edəcəyini bilməyib ağladı, ərinə sarı döndü və arzuları heç vaxt gözündə qalmayan ərköyün bir uşaq kimi göz yaşları axıdaraq dedi:

– Onlar razı olmurlar, Anri, razılıq vermirlər!

Qonaqlar sonuncu cəhdlərini etdilər:

– Əziz dostlar! Gəlin, siz oğlunuzun gələcəyi, xoşbəxtliyi barədə düşünün, axı o...

Halı özündə olmayan ana onun sözünü kəsdi:

– Biz hər şeyi düşünmüşük, hər şeyi yaxşı anlayırıq və qərarımız da qətidir! Durub rədd olun buradan və bir də gözümüzə görünməyin! Uşağı doğma ata-anasından ayırmaq harada görünüb, görəsən?!

Kandarda xanım d'Yubyerin yadına düşdü ki, həyətdə iki körpə vardı. Yenə də ərköyün, şıltaq və səbirsiz bir qadın kimi göz yaşları içində israr elədi:

– Amma deyəsən, o biri oğlan uşağı sizin deyil?

Tüvaş cavab verdi:

– Yox, o, qonşunun oğludur. İstəyirsinizsə, onlara da təklif edin.

Bunu deyib o, evinə döndü: arvadının donqultusu daxmanı başına götürmüşdü.

Bu vaxt Vallen ailəsi süfrə arxasında oturub, çörək gəvələməklə məşğul idi. Ərlə arvad qarşılarındakı qabdan simicliklə, yəni bıçağın ucuyla götürdükləri yağ çörəyə yaxıb yeyirdi.

Cənab d'Yubyer eyni təklifi bunlara da elədi, amma bu səfərki müraciətini o, daha üstüörtülü və bəlağətli təqdim etdi, bütün natiqlik bacarığını işə saldı.

Əvvəlcə bu ata-ana da inkar mənasında başını yellədi. Amma elə ki ayda yüz frank gəlir barədə eşitdilər, bunu səssiz götür-qoy edirmiş kimi baxışdılar və tərəddüdə qapıldılar.

Tərəddüdlü fikirlərin çəngində çapalayan ər-arvad bir müddət qərarsız halda susdu.

Sonra arvadı soruşdu:

– Hə, atası, nə deyirsən?

Gözü yol çəkən kişi dedi:

– Bu təklif barədə düşünməyinə dəyər.

Bundan ürəklənən xanım d'Yubyer oğlanı gözləyən parlaq gələcəkdən, xoşbəxt taledən danışdı, sahib olacağı pullar sayəsində onun doğma valideynlərinə də arxa-həyan çıxma biləcəyindən söz saldı.

Oğul atası soruşdu:

– Bəs o min iki yüz franklıq rentanı necə, notarius vasitəsiylə təyin edəcəksiniz?

Cənab d'Yubyer bunu təsdiqlədi:

– Əlbəttə ki. Həm də günü sabah.

Kəndli qadın bir az düşünüb əlavə elədi:

– Ayda yüz frank az olacaq. Siz balamızı əlimizdən alırsınız, bizimlə qalsa, o, bir neçə ildən sonra işçi qüvvəsi olacaq. Əgər məbləğ yüz iyirmi olsaydı...

Səbirsizlikdən ayağıyla yeri döyəcləyən xanım d'Yubyer həmin dəqiqə bununla razılaşdı. Uşağı elə indicə özüylə aparmaq niyyətində olduğundan onun valideynlərinə əlavə yüz frank da bəxşiş verdi. Bu vaxt onun əri yazılı öhdəlik sənədini tərtib etməkdəydi. Ləngimədən meri və qonşulardan birisini dəvət elədilər və hər iki şəxs şahidliyə həvəslə razılaşdı.

Üzü sevincdən işıqlanan gənc xanım acı-acı ağlayan uşağı dükandan alınan vecsiz bir şey kimi özüylə alıb apardı.

Kandarda dayanan qonşu ər-arvad Tüvaşlar isə susqun və sərt tərzdə gedənlərin arxasınca baxır, bəlkə də, təklifə razı olmadıqları üçün özlərini qınayırdılar.

Balaca Jak Vallendən sonradan heç bir soraq çıxmadı. Onun valideynləri hər ay notariusdan yüz iyirmi franklarını alırdılar. Tüvaşın arvadı hər qarşısına çıxana bu doğma övladını paraya-pula satan iyrenc, alçaq və pozğun ata-ana, bu iblislər barədə söz etdiyindən qonşuların arası dəymişdi.

Hətta onda yeni bir xasiyyət yaranmışdı: oğlu Şarlonu qucağına alıb, əl boyda uşaq onun nə dediyini anlayırmış kimi, qürrəylə bu sözləri dilinə gətirirdi:

– Mənim balam, mən isə səni satmadım, yox, satmadım! Çünki mən övlad dəllalı deyiləm. Düzdür, zəngin deyiləm, amma balalarımı da hərraca çıxartmıram.

Bu söz-söhbət gündən-günə, ildən-ilə adladı, Allahın ver günü kandarda istehza dolu və qonşu evdəkilər eşitsin deyə ucadan söylənən tənələr baş alıb getdi. Ən sonda Tüvaşın xanımı özünü inandırdı ki, o, bu əyalətdə ən ləyaqətli adamdır, çünki öz Şarlosunu yadlara satmağa qıymayıb. Bu mövzuda söhbət düşəndə hər kəs bunu təsdiqləyirdi:

– Çox yağlı təklif imiş, vallah, amma qadın əsl ana kimi davranıb.

Qadını hamıya örnək göstərirdilər. On səkkiz yaşına dolan Şarlo da durmadan yanında səslənən bu fikir sayəsində özünə yaşıdlarından üstün olduğu fikrini aşlamışdı: axı onu satmağa qıymamışdılar!

Vallenlər isə vaxtaşırı rentalarını aldıkları üçün kefikök-damağı-çağ ömür sürürdülər. Böyük oğulları hərbi xidmətdə idi, ondan kiçiyi isə vəfat eləmişdi.

Tüvaş ailəsi hələ də yoxsul olduğundan onlara baxıb cırnayırdı. Ailənin yeganə çörək qazananı yaşlı atanı nəzərə almasaq, Şarlo idi. O, anasını və iki kiçik bacısını saxlamaq üçün dəridən-qabıqdan çıxırdı.

İyirmi bir yaşın içindəydi artıq. Bir səhər onların yoxsul daxmalarına dəbdəbəli bir at-araba yan aldı. Arabadan enən və döş cibindən qızıl zəncir sallanan cavan zadəgan saçları bəyazlamış bir xanıma yerə enməkdə yardım göstərdi.

Xanım dedi:

– Buradır, mənim balam. O ikinci evdir.

Cavan oğlan öz evinə girmiş kimi özünü Vallenlərin daxması-na dürtüdü.

Yaşlı qadın önlüyünü suya çəkirdi, əldən düşmüş ata isə ocaq başında mürgü döyürdü. Onlar səsə başlarını qaldırınca, oğlan onlarla salamlaşdı:

– Günaydın, ata! Gün aydın, ana!

Duruxan qocaların qamətləri dikəldi. Tələşa qarılan ananın əlin-dəki sabun ovcundan sürüşüb suya düşdü. Qarı zorla bu sözləri dilinə gətirdi:

– Bu sənsən, oğul? Sənmişən?

Cavan oğlan onu qucaqlayıb öpərək təkrarladı:

– Salam, ana, salam!

Hər zamanki kimi təmkinini qorusa da, qocanın səsində titrəmə duyuldu və o, oğlundan, sanki, bir ay öncə ayrılıbmış kimi xəbər aldı:

– Deməli, qayıtmısan, Jan?

Bir az isnişəndən sonra ata-anası oğullarını kəndi gəzməyə çıxartdılar: axı onu hamıya göstərib öyünməliydilər. Yol boyu merə, merin yardımçısına, keşişə və müəllimə baş çəkдилər.

Şarlo isə daxmasının kandarında durub, onların ardınca baxa-baxa qalmışdı.

Axşam yeməyi əsnasında o, atasına dedi:

– Mən qala-qala Vallenin oğlunun övladlığa götürülməsinə razılaşanda əcəb axmaqlıq edibmişsiniz!

Anası tez buna etiraz elədi:

– Mən balamı satmağa razı ola bilməzdim.

Ata isə susurdu. Oğul sözünə davam elədi:

– Bəxtinin bağlandığını bilmək necə də ağır dərd imiş!

Ağsaqqal Tüvaş əsəbi halda donquldandı:

– Yoxsa səni niyə onlara satmamışıq deyə, bizi suçlamaq niy-yətindəsən?

Oğlu lap qabalaşdı:

– Hə, buna niyyətliyəm, çünki siz yelbeyinsiniz. Sizin kimi ata-ana ilə nəyə nail olacağam ki?! Mən də sizi atıb gedəcəyəm. Sizə elə belə də lazımdır.

Burnunu nimçəsinə sallayan qarı hönkürdü. Qasıqla aldığı şorbanı təkrar qabına tökür və durmadan deyiniirdi:

– Hə də, canına zillət edib uşaq böyüt, bu da əvəzi!

Oğlan isə amansızlıqla dediyində dururdu:

– Mənim kimi boya-başa çatmaqdan, bu dünyaya gəlməmək daha məsləhətdir! Bu gün o hərifi süzdüm və qan beynimə vurdu, çünki mən də eyni imkanlara malik ola bilərdim.

Oğlan ayağa qalxdı.

– Bilirsiniz nə var, sabahdan axşamacan deyib, sizin gününüzü qara etməkdənsə, buradan çıxıb getməm daha yaxşıdır. Bir şeyi unutmayın: bunu sizə heç vaxt bağışlamayacağam.

Ağlamaqdan və peşmanlıqdan sarsılan qocalar sükuta dalmışdılar.

– Bu barədə düşünəncə dünya-aləm başıma dolanır. Gedim, başqa bir yerdə özümə gün ağlayım, barı.

Oğlan qapını açdığında Vallen ailəsinin oğlanlarının gəlişi ilə bağlı şadyanlıqlarının səsi doldu daxmaya.

Ayağını yerə vuran Şarlo dönüb, valideynlərini süzərək uca səslə:

– Eh sizi, kəndçilər! – dedi və zülmətə qarışdı.

MADMAZEL PERL

1

Madmazel Perli özümə kraliça seçmək kimi qəribə bir fikir, nədənsə, həmin axşam ağılıma batmışdı!

Xaçın mübarək suya salındığı axşamı hər il köhnə dostum Şantalgildə keçirirdim. Vaxtilə o, atamla dost olub və uşaq yaşlarımda Şantalgilə onunla getmişəm. Mən də yaşadığım müddətdə və dünyada Şantal ailəsindən bircəciyi var olana qədər bizim bu ənənəyə sadıq qalacağam.

Onu da qeyd etməliyəm ki, bu Şantalların Parisdə sürdükləri yaşam tərzı Grass, İveto və ya Pont-a-Musson sakinlərinin həyatından bir elə fərqlənmir.

Rəsədxana yaxınlığındakı özəl evlərinin kiçik bir həyəti var. Həmin evdə onlar özlərini eynilə əyalətdəki kimi hiss eləyirlər. Parisdən, gerçək Parisdən isə hədsiz, həm də son dərəcə uzaq olduqları üçün onun bərəsində heç nə, hətta heç nə bilmirlər! Amma hərdən bir Paris küçələrinə çıxırlar, həm də bu gəzintiləri xeyli sürür. Xanım Şantal, ailələrində deyildiyi kimi, «yemək-içmək tedarükü» görür. Bu tedarük isə aşağıdakı işlərlə bağlıdır. Mətbəxdəki dolabların açarları madmazel Perldə, yataq əşyaları saxlanan şkafların açarları isə ev sahibəsində olur. Xanım Perl şəkər, qəhvə və konserv ehtiyatlarının tükəndiyini görüb, bunu vaxtaşırı xanım Şantala xəbər verir. Aclıq təhlükəsini dəf etmək üçün o, qalan ərzağın miqdarını təyin etməklə, dəftərində bu bərədə qeydlər aparır. Dəftərdəki rəqəmlər artdıqca, o, əvvəlcə uzun-uzadı hesablamalara, sonra isə madmazel Perl ilə bitməz-tükənməz məsləhətləşmələrə girişir. Ən nəhayət, müəyyən razılığa gələn bu qadınlar qarşıdakı üç ay üçün ehtiyac duyulan ərzaq tələbatını dəqiqləşdirirlər, yəni nə qədər şəkər, düyü, albuxara, qəhvə, mürəbbə, yaşıl noxud konservi, lobyə, omar¹, duzlu və ya hisə verilmiş balıq və sair və ilaxır.

¹ Omar – onayaqlı, iri dəniz xərçəngi

Sonra alış-verişə çıxacaqları gün təyin olunur. Üst tərəfində yük və çantalar üçün baqaj yeri olan bir fiakr¹ kirələyən bu xanımlar adətləri üzrə körpüylə qarşı sahilə keçir, oradakı yeni məhəllələrin tanınmış baqqal dükənlərindən birisinə üz tuturlar.

Bu sirli səyahətlərini xanım Şantal və madmazel Perl gündüz yeməyinə qədər başa vururlar. Sonra üst baqajı kisələr və bağlamalar ilə dolub-daşan, yolboyu alış-veriş həyəcanından və yaşadığı rahatlıqlardan əldən düşmüş halda geri dönürlər.

Senanın o biri sahilindəki bütün Paris məhəllələrini Şantal ailəsində «yeni məhəllə» adlandırır, orada yaşayanları qəribə, hayküyçü və avaragor adamlar sayırlar, çünki oraların sakinləri gündüzləri əyləncələrlə, gecələri isə əyyaşlıqla keçirməklə, pullarını haram işlərə sərf edirlər. Hər şeyə rəğmə, ara-sıra qızlarını «Komik opera»nın və ya fransız teatrının tamaşalarına, əsasən də cənab Şantalın oxuduğu qəzetlərdə təriflənən tamaşalara aparırlar.

Şantalların qızları hələlik çox gəncdirlər: birinin on doqquz, digərinin on yeddi yaşı var. Yaxşı tərbiyə görmüş, ucaboylu, yarlıyaraşlıq, təravət saçan bu qızlar o dərəcədə ədəblidirlər ki, dinib-danışmasalar, onları əsl kukla sayarsan. Elə buna görə də bu qızlara canlı varlıq kimi yanaşmaq, onlara bir kişi diqqəti göstərmək indiyəcən heç ağılının ucundan da keçməyib. Hədsiz məsumluqları üzündən adam onlarla kəlmə kəsməyə də qıymır, hətta salamlaşanda da artıq-əskik hərəkət etməkdən çəkinir.

Ataları son dərəcə səmimi, genişqəlblı, çox savadlı və mehriban bir adamdır. Rahatlığa və istirahətə hədsiz düşkün olduğu üçün o, ailəsinin üzvlərini canlı manekenlərə çevirmək üçün əlindən gələni əsirgəməyib və bu sayədə öz zövqünə uyğun biçimdə, səsizliyin ağışında ömür sürür. İnsanlarla ehtiyatlı davranışı nəticəsində o, yaxın münasibətləri, yersiz qarşıdurmaları sifra endirib, odur ki qəlbinin, ruhunun sipəri son dərəcə həssaslaşmış: ən mənasız bir şey də onu təlaşlandırmağa, qəlbini ağırtmağa qadirdir.

Amma hər necə olsa da, Şantalların çox az sayda dost-tanışları var və bu ailə onları yaxın qonşular arasından, həm də ciddi sınaqlardan sonra seçib. Bundan əlavə, ildə üç kərə Şantal ailəsi onlardan xeyli uzaqda yaşayan qohumlarına qarşılıqlı şəkildə baş çəkməyi də özünə rəva görür.

¹ *Fiakr* – fayton

Mən onlara, adətən, avqustun on beşində və Xaçı suyasalma günü baş çəkirəm. Katoliklər Pasxa bayramında dua etdikləri kimi, məndən ötrü də onlarla baş-başa yediyim bu axşam yeməyi bir o qədər vazkeçilməz olub.

Avqustun on beşində¹ evlərində bəzi dostları olur, Xaçı suyasalma gününü isə mən onların yeganə qonağı olmaq şərəfini yaşayıram.

2

Deməli, belə: hər dəfə olduğu kimi, bu il də mən Tanrının zühuru ərəfəsində Şantallar ailəsində şam yeməyində idim.

Adətım üzrə, cənab Şantalla, xanım Şantalla və madmazel Perllə görüşüb-öpüşdüm, madmazel Luizaya və madmazel Polinaya isə dərin təzim etdim. Ailə üzvləri dünyada olub-bitən hər şey barədə məni sorğu-suala çəkдилər: qalmaqallı olaylar, siyasi durum, bizim diplomatlar, Tonkindəki vəziyyətə bizimkilərin münasibəti və sair. Vücudu şişman, yuvarlaq olsa da, xanım Şantalın bütün fikir və qənaətləri nədənsə mənə kvadratşəkilli daşlar kimi ətalətli görünürdü. Məsələn, siyasətlə bağlı istənilən mübahisəyə o, özünün bir kərə gəldiyi qəti qənaətlə nöqtə qoyurdu: «Bütün bunların axırı heç yaxşı olmayacaq». Görəsən, xanım Şantalın fikirlərini mən nə üçün kvadrat biçimli sayırdım axı? Bunu heç özüm də bilmirəm, amma onun dilinə gətirdiyi istənilən qənaət mənim nəzərimdə məhz bu biçimi, yəni kvadrat biçimini, dörd simmetrik bucağa malik iri kvadrat şəklini alırdı. Bəlli tip adamlar var ki, onların fikirləri mənə həmişə yuvarlaq və təkərtək dıgırlanan təsiri bağışlayır. Belə birisi danışmağa başladisa, gözümlün qabağında bir-birinin ardınca on, iyirmi, əlli dənə irili-xırdalı, yuvarlaq fikir təkərləri sıraya düzülür və onların bir-birini izləyərək ta üfüqə qədər necə baş alıb getdiklərinə göz qoymaq olur tək çarəm. Bəzi adamların fikirlərini isə mən sivri qəbul edirəm... Amma bütün bunların mənim hekayətimə bir elə dəxli yoxdur.

Hər zaman olduğu kimi masa arxasında yerlərimizi tutduq və nahar zamanı sən deyən bir şey olmadı. Desert olaraq süfrəyə Xaç ayını piroqu gəldi. Hər il rəmzi kral adı cənab Şantala verilir. Nədənsə, hər səfər uduş mütləq ev sahibinin piroq payından çıxırdı və o – kral, xanımı isə kraliça elan olunurdu. Ona görə də bunu

¹ Fransa imperatoru I Napoleonun doğum günü

ya bir təsadüflə, ya da ailədaxili dilbirliyi ilə yozurdum. Ona görə də busəfərki piroq payımda, az qala, dişimi qıracaq qədər sərt bir şeylə rastlaşanda heyrətimin hədd-hüdudu olmadı. Ağzımdan ehtiyatla çıxartdığım bu əşyanın paxla qədər xırda bir çini kukla olduğunu sezdim. Təəccübümü gizlətmədən «Axx!» deyə çığırdım. Hamı mənə sarı döndü, cənab Şantal isə çəpik çalaraq uca səsle elan elədi:

– Qastonda çıxdı. Qaston uddu! Yaşasın kral! Var olsun kral!

Süfrədəkilər də onun səsinə səs verdilər:

– Yaşasın kral!

Mən isə xəcalətimdən pörtmüşdüm: adətən, axmaq bir duruma düşən adamlar özlərindən asılı olmadan bu cür qızarırlar. İki barmağımın arasında çini kuklanı tutmaqla, baxışlarımı yerə zilləmişdim. Nə deyəcəyimi, nə edəcəyimi bilmədiyim üçün özümü gülümsəməyə məcbur etdiyim o anlarda cənab Şantal təkrar dilləndi:

– İndi isə sən özünə kraliça seçməlisən.

Hə-ə, bax, bu yerdə mən lap əl-ayağa düşdüm. Bircə anın içində minlərlə fikir-xəyal beynimdə qaynaşmağa başladı. Bəlkə, bu yolla onlar mənim buradakı Şantal bacılarından birisini seçəcəyimi umurlar? Ya da bu seçimi bir az sürətləndirmək istəyirlər? Yoxsa bu, ev sahiblərinin məni qızlarıyla nikaha üstüörtülü, ehtiyatlı və abırlı tərzdə dəvəti, cəhdi idi? Yetkin qızları olan ailələrdə nikah barədə fikir və qayğılar, adətən, qaçılmaz xarakter daşıyır, istə-istəməz ən müxtəlif formalarda, məzmunlarda, üsullarda özünü büruzə verir. Luiza ilə Polinaya da indiyədək duyduğum sərhədli davranış və yenilməz təkəbbür məni daim uzaqda tutduğundan özümü gülünc vəziyyətə salmaqdan həmişə çəkinmişdim. Bu iki qız arasında seçim eləmək məndən ötrü bir cüt su damlasından birinə üstünlük vermək qədər müşkül məsələ idi. Həm də ki, mən bu cür adi bir oyun nəticəsində, öz istəyim olmadan, özümdən xəbərsiz, amma yaxşıca düşünülmüş, çox ehtiyatlı və çətinliklə sezi-lən bir qurğu sayəsində, saxta kral roluna girib, seçim etməkdən ehtiyatlandığım üçün həmin an ürəyim üzüldü.

Bu məqamda ağılıma bir fikir gəldi və mən əlimdəki rəmzi fiquru madmazel Perlə uzatdım. Əvvəl-əvvəl hamı bundan çaşqınlığa qapıl-sa da, sonra bunu mənim nəzakətimə və ciddiyətimə yozaraq, ruh yüksəkliyi ilə çəpik çaldı.

– Yaşasın kraliça! Var olsun kraliça! – deyə hamı bir ağızdan qışqırdı.

Amma o bəxtiqara və qarımış qız özünü itirmişdi. Həyəcandan titrəyən bir səslə imtina etməkdəydi:

– Yox... yox... yox... məni yox... rica edirəm... məni seçməyin... xahiş eləyirəm...

Həmin an mən həyatımda ilk dəfə madmazel Perli zənnlə süzdüm və onun barəsində nələr bildiyimi öz-özümdən soruşdum.

İndiyədək bu qadına heç diqqət yetirməmişdim: adətən, biz uşaqlıqdan bəri üstündə əyləşdiyimiz, üzümüz-gözümüz öyrəşdiyi üçün varlığını hiss etmədiyimiz nimdaş qumaşla üzlənən kreslolara belə yanaşırıq. Amma günlərin bir günü, özün də bilmədən niyə – bəlkə də, günəş şüası bu kreslonun örtüyünü fərqli aydınlatdığı üçün – sən, qəflətən, «Əcəb heyretəmiz əşya imiş bu!» deməyə məcbur olur, hətta fərqi nə varırsan ki, kreslodakı bəzəklər də, onun üzünü də əsl sənətkar əlindən çıxıb.

O vaxta qədər mən də madmazel Perl kimi, beləcə, özümü görməzliyə vurmuşdum.

Bilirdim ki, o, Şantal ailəsi ilə birgə yaşayır. Vəssalam. Amma niyə? Nə məqsədlə?

Bu ucaboylu və arıq xanım hər nə qədər gözə girmək istəməsə də, özünəməxsus özəlliklərə sahib idi. Ailədə ona qarşı davranışlar səmimi idi: ona evin idarəsinə cavabdeh birisindən daha fərqli yanaşsalar da, bir qohumdan daha soyuq davranırdılar. Yalnız indi mən, özümdən ixtiyarsız, onunla bağlı ayrı-ayrı məqamları fərqli dəyərləndirmək imkanı qazandım. Xanım Şantal onu, sadəcə, «Perl», qızları «madmazel Perl», ev sahibi isə «madmazel» çağırırdı. Həm də cənab Şantalın bu müraciəti digərlərinə nisbətən daha çox hörmət kəsb edirdi.

Bu qadını diqqətlə süzməyə başladım. Neçə yaşı olardı, görə-sən? Haradasa qırx? Hə, yəqin, qırx olardı. Getdikcə yaşa dolan bu qız sən deyən ağıllı-başlı deyildi, sadəcə, özünü belə aparırdı. Bu müşahidələr məni hədsiz heyretləndirdi. Bilərəkdən məzəli geyinib, gülünc saç düzümü seçən, düşük bəzək əşyaları taxan bu qadın zərrəcə çirkin görünmürdü: bütün bunlar onun anadangəlmə, təbii zərifliyinə, hər cəhdlə gizlətməyə çalışdığı, lakin gizlənməyən incəliyinə kölgə salmaqda aciz idi. Bax, buna deyərəm, həqiqətən,

qəribə varlıq! Bəs necə olub ki, mən indiyəcən ona heç diqqət yetirməmişəm? Başının yanlarında qoca qarılarınkına bənzər gülünc saç lülələri gözə dəysə də, onun «Bakirə Qız» üslubunda yığılan saçlarının altından iri və parlaq alnı görünürdü. Alnındakı bir cüt dərin qırış isə onun böyük faciə yaşadığına işarət edirdi. İri, mavi gözlərində utancaqlıq, ürkəklik, səmimiyyət və itaətlilik ifadəsi vardı. Sadəlövhliklə və uşaq təəccübüylə dünyaya boylanan bu gözlər misilsiz idi, gizli qüssə bu gözlərdəki ifadəni qismən yumşaltsa da, onlardan süzülən işıq heç də ölgün deyildi.

Sifət cizgiləri də incə və nəcib idi: sahibləri müəyyən bir yaşa dolmadan bu cür üzlər, adətən, yorğunluq və ya böyük sarsıntılar sonucu öz təravətlərini itirməyə başlayır.

Necə də yaraşığıl dodaqları vardı! İncə dişləri olmasına rəğmə, o, gülməyi hələm-hələm özünə rəva görürdü.

Onu xanım Şantal ilə müqayisə etdikdə gördüm ki, madmazel Perl ev sahibəsindən xeyli dərəcədə, haradasa, yüzqat üstündür: həm nərmə-nazikdir, həm kübardır, həm də nəcib. Gəldiyim bu qənaətlər məni xeyli sarsıtdı.

Qədəhlərə şampən şərabı süzdülər. Əlimdəki qədəhi kraliça tərəfə uzatmaqla, onun sağlığına tost və şux bir kompliment söylədim. Utandığından qadının üzünü salfetin ardında gizlətməyə çalışdığını sezdim. Qızılı rəngli şərabını içdiyi vaxt masa əhli bir-ağızdan qışqırırdı: «Kraliça içir! Kraliça içir!» Bundan o, necə pörtüb-qızardısa, çəçədi. Hamı uğunub getdi. Bu evdə onun hədsiz sevil-diyinə mənim zərrəcə şübhəm yox idi.

3

Yemək bitəndən sonra cənab Şantal qoluma girdi. Belə məqamlarda o, siqar çəkməyə hazırlaşır və bu zövqü həyatda heç nə ilə dəyişməzdi. Yalnız olduqda küçəyə çıxar, siqarını orada tüstülərdədi. Qonağı olanda isə onunla bilyard otağına keçər, bilyard partiyası əsnasında bütün çəkməyə başlardı. Bayram günü olduğundan həmin gün bilyard otağını da isitməşdilər. Köhnə dostum özünün incədən incə kiyini əlinə alıb, ucunu təbaşirlə gen-bol sürtəndən sonra dedi:

– Növbə sənindir, oğul bala!

Onu da qeyd eləyim ki, o, mənə «sən» deyirdi və iyirmi beş yaşın içində olsam da, hələ də mənə bir uşaq kimi yanaşırdı.

Nə isə, mən oyuna başladım: bir neçə zərbə ilə kürələri ora-bura dağıdıb, bir neçə yanlış zərbə vurdum, çünki fikrim-zikrim hələ də madmazel Perlin yanında idi. Qəflətən ondan soruşdum:

– Cənab Şantal, zəhmət olmasa, deyin: madmazel Perl sizin qohumunuzdur?

O, bundan çox təəccübləndiyi üçün oyuna ara verib, məni süzdü.

– Necə yəni? Yoxsa sən bilmirdin? Bəyəm madmazel Perlin tarixçəsindən xəbərsizsən?

– Hə.

– Onunla bağlı atan sənə heç nə deməyib?

– Yox, canım. Yox.

– Əcəbdir, vallah! Qəribədir! Düzünü deyim ki, çox heyrətləndim! Axı bu, çox maraqlı bir macərədir!

Bir qədər sükutdan sonra sözə başladı:

– Ən qəribəsi də budur ki, sən bu barədə məndən məhz bu gün, yəni Xaçı suyasalma gününü nə isə öyrənmək istəyirsən!

– Bunda qəribə nə var axı?

– Nə var? Elə isə qulaq as. Məhz bugünkü gün, yəni Tanrının zühur etdiyi gün o olaydan qırx bir il, həm də tam qırx bir il ötür. O vaxtlar biz Royui-le-Tordakı qala bəndinin yaxınlığında yaşayırdıq. Hər şeyi yerli-yataqlı anlamağından ötrü gərək əvvəlcə sənə bizim ev barədə gərəkli bilgiler verim. Royuini dağın ətəyində, daha doğrusu, geniş üfüqlərə açılan bir təpədə salıblar. Orada bizim misli-bərabəri olmayan və qədim qala divarlarının tam üstünə çıxan asma bağçamız var idi. Belə ki, ev şəhərə, küçəyə çıxdığı halda, bağçamızın alaqapısı geniş vadiyə baxırdı. Bu alaqapıya aparan gizli pilləkən isə eynilə romanlarda təsvir olunduğu kimi, divarın səthində oyulmuşdu. Alaqapının üzərində iri zəng asılmışdı: bizim üçün ərzaq gətirən kəndlilər dolay yollar qət etməməkdən ötrü bu alaqapıya yanaşırdılar. Yəqin ki, təsvir etdiyim yerləri xəyalında canlandırma bildin, deyilmi?

Həmin il Xaçı suyasalma bayramından öncəki bir həftəni ara vermədən qar yağdı. Adama elə gəlirdi ki, Qiyamət günü yetişib. Bəndə çıxıb, qarşımızdakı o ucu-bucağı olmayan, ağ, dümağ və gözqamaşdırıcı qarla-buzla örtülən vadiyə nəzər salanda damarlarımızda axan qan donurdu. Sanki, Tanrının özü torpağı bu şəkildə, dümağ yorğanla örtüb sarıtmışdı ki, onu qeyb olan digər dünyaların yanına göndərsin. İnan mənə: bu, xeyli qəmgin mənzərə idi.

O vaxtlar biz ailəlikcə birgə yaşayırdıq, ailəmiz isə böyük, hətta çox böyük idi: atam, anam, əmim, əmidostum, iki qardaşım və bir-birindən gözəl dörd kuzenim. Sonradan mən əmiqızlarımlın ən kiçiyi ilə evləndim. İndi o qədər adamdan yalnız üçü həyatdadır: mən, arvadım və hazırda Marseldə yaşayan baldızım. İlahi, doğma insanlar necə də sürətlə bizi tərk edirlər! Bunu düşünəndə bədənimdə soyuq gizli dolaşır! Axı onda cəmi on beş yaşım vardı, indi isə əlli altı yaşdayam!

Nə isə, başımız Xaçı suyasalma bayramına hazırlığa qarışmışdı. Kefimiz kök idi, çox şən idik! Hamımız qonaq otağına toplaşanda böyük qardaşım Jak dedi: «On dəqiqədir vadidə bir it ulayır. Görünür, zavallı azaraq, oralara gedib çıxıb».

Sözünü təzəcə bitirmişdi ki, bağın girişindəki zəng çalındı. Zəngdən qopan gur səs kilsə zənglərininkini xatırlatdığından adam istər-istəməz ölüm-itim barədə düşünməli olurdu. Hamımız bu səsdən diksindik. Atam qulluqçuya buyurdu ki, gedib nə baş verdiyini öyrənsin. Tam sükut içində onun dönüşünü gözlədik. O ara dünya-aləmi örtən qar barədə düşünürdük. Nökər qayıdıb dedi ki, nə qədər baxsa da, heç nə görməyib. Halbuki itin ulaması nəinki kəsmişdi, əksinə, nə uzaqlaşır, nə də yaxınlaşırdı.

Süfrə arxasında əyləşsək də, hamımız – xüsusilə də cavanlar – həyəcan içindəydik. Qızartmalar süfrəyə verilənə qədər hər şey normal keçdi. Sonra zəng səsi təkrar eşidildi – bir-birinin ardınca üç zəng səsi gəldi: bu təlaşlı və uzun sürən səslər vücudumuza titrəmə saldı və nəfəsimizi içimizə qısdıq. Donuq halda bir-birimizlə baxışırdıq, çəngəllər əllərimizdə, ətrafa qulaq kəsilməşdik, nə isə qeyri-adi bir dəhşətin intizarında idik.

Axır ki, anam dilləndi: «Qəribə burasıdır ki, uzun fasilədən sonra bir də zəng çalındı! Batist, siz ora yalnız getməyin, qoy ağalardan birisi də sizə qoşulsun».

Fransua əmim masa arxasından qalxdı. Cüssəsinə görə Heraklı xatırladan bu adam gücünə hədsiz güvəndiyindən dünyada heç nədən qorxmurdu. Atam ona dedi: «Tüfəngini götür. Kim bilir, oradakı nədir elə?»

Amma sadəcə, əsasını götürən əmim nöqərlə birlikdə otaqdan çıxdı.

Biz isə dəhşətdən, həyəcandan titrəyərək susur və yerimizdən dəbərmirdik. Atam bizə ürək-dirək verərək deyirdi: «Görəcəksiniz,

bu ya bir dilənçidir, ya da çovğunda yolunu azmış biri. Əvvəl zəngi çalıb, görüb qapıya bir kimsə çıxmadı, təkrar yolu tapmağa cəhd edib, sonra bundan əli üzüldükdə yenidən bizim qapıya yaxınlaşıb».

Bizə elə gəlirdi ki, əmimiz gedəndən bəri, azı, bir saat ötüb. Nəhayət, o geri döndü. «Lənət şeytana, orada heç kəs yoxdur! Kimsə bizimlə məzələnir! Qala divarlarından yüz metr aralıda hürən o uğursuz itdən başqa orada heç nə yoxdur! Əgər bayaq tufəngi götürsəydim, ağzını yummaq üçün onu çoxdan gəbərtmişdim!» – deyən əmim söyüşlər yağdırdı.

Təkrar yeməyə girişsək də, təlaşdan qurtula bilməmişdik. Hamımız, nədənsə, bununla olayın bitmədiyini, daha nələrinsə baş verəcəyini və zəngin az sonra təkrar çalınacağını gözləyirdik.

Anam bayram piroqunu kəsməyə başlayanda zəng bir də çalındı. Kişilər hamısı ayağa qalxdı. Şampan şərabını qurtumlayan Fransua əmim hiddətlə dedi ki, o «hərifi» gəbərdəcək. Anamla əmim arvadı sakitləşdirmək üçün ona sarı cumdular. Atam vaxtilə atdan yığıldığı üçün bütün qalan ömrü boyu axsamağa məcbur olmuşdu və elə indi də, həmişəki kimi, özünü xeyli sakit aparırdı. Amma o da bildirdi ki, dışarıda nə baş verdiyini öyrənmək üçün əmimlə birlikdə gedəcək. O vaxt biri iyirmi, digəri isə on səkkiz yaşına dolan böyük qardaşlarını tufəngləri gətirməyə yollandılar. Hamının gözündən yayınaraq, mən də öz dayandoldurumumu əlimə aldım, çünki kişilər dəstəsinə qoşulmaq niyyətində idim.

Az sonra biz yola düzəldik. Öndə atamla əmim və əlindəki fənərlə onları müşayiət edən Batist gedirdi. Onların ardınca qardaşlarını Jak ilə Pol, lap arxada isə anamın dilə tutmasına rəğmən, mən gedirdim. Anam, əmidostum və kuzinalarım kandarda dayanıb bizi süzürdülər.

Bu olaydan bir saat öncə təkrar yağmağa başlayan qar ağacları tamam örtmüşdü. Həm bəyaz piramidalara, həm də iri kəllə qəndlərə bənzəyən şam ağaclarının gövdələri də bu bəmbəyaz yorğanın altında əyilməkdə idi. Nənin, amma sıx yağan qar dənəcikləri alçaq kolları güclə sezdirirdi və artıq onlar da bəyaza bürünmüşdülər. Qar o dərəcədə möhkəm yağdı ki, on addım irəlini görmək imkansız idi. Amma fənərin işığı yolumuzu yetərincə aydınlaşdırırdı.

Divarda oyulan dönən pilləkənlə aşağı endikdə, etiraf eləməliyəm ki, canımı qorxu hissi bürüdü. Elə bil, arxamca kim isə gəlirdi və elə indicə çiyinlərimdən yapışmaqla, məni harayasa sürüyüb

aparacaqdı. Geriyə qayıtmaq istəyirdim, amma bu zaman təkrar bağın içindən keçməliydim – məndə isə bunu edəcək cəsəret yox idi.

Vadiyə çıxan alaqağı açılarda təkrar əmimin qəzəbli səsi eşidildi: «Lənətəgəlmiş hərif yenə qaçıb aradan çıxdı! İt oğlu it, əgər gözümə dəysən, özünü bəri başdan ölmüş bil!»

Qarşımızda uzanan vadinin vahiməsi basırdı adamı, daha doğrusu, onun görünməz olması, ayırd edilməməsi adamı ürküdüdü. Burada haraya baxırdınsa – aşağıya, yuxarıya, önə, sağa, sola – heç fərq etmirdi, hər tərəf bəmbəyaz qar idi.

Yenə də əmimin səsi eşidildi: «Amma o it yenə də ulayır! Eybi yox, ona sərrast atəşin nə olduğunu anladaram indi! Əlimdən qurtulmaz daha!»

Bu ara atamın xeyirxahlıq dolu səsi gəldi: «Yaxşısı budur, gedib o zavallı iti xilas edək. Yəqin ki, aclıqdan elə ulayır. Çarəsiz köpək, eynilə dara düşmüş bir insan kimi bizlərdən yardım diləyir indi! Gedək onu tapaq».

Beləcə, biz göydən yerə durmadan yağan sıx qar divarını, gecənin zülmətini və havanın boşluğunu dolduran bu qar kütləsini yarıra q irəliləyirdik. Titrəyərək, sovrularaq yerə enən, dərimizə qonan, canımızı buzladan bəmbəyaz xırda qar dənəciklərinin vücudumuzla təması iti iynənin ani batışını xatırladırdı bizə.

Dizə qədər bu yumşaq və soyuq kütləyə batmaqda idik artıq. Addım atmaq üçün ayağımızı daha yüksəyə qaldırmaq lazım gəlirdi. Evdən uzaqlaşdıqca, itin səsi daha aşkar və daha gur eşidilməkdəydi. Birdən əmim bağırdı: «Budur o!» İti görmək üçün hamı ayaq saxladı: adətən, gecəyarı düşmənlə rastlaşanda adam beləcə yerində mıxlanır.

Mən hələlik heç nə görmürdüm. Ona görə də məndən böyüklərə yaxınlaşıb köpəyi süzdüm: bu, dəhşətli və fantastik bir məxluq idi. İri və qara çobanitinin üzü canavarınkini xatırladırdı. Bizim fənerin qara saldığı uzun işıq zolağının lap qurtaracağında dayanmışdı və yerindən tərpənmirdi. Artıq susaraq bizi süzürdü.

Əmim dilləndi: «Qəribə burasıdır ki, o nə bizə yanaşır, nə də qaçıb gedir. Təpəsinə bir güllə sıxmaq üçün əlim necə də geyişir!»

Atam buna qəti etiraz elədi: «Yox, onu özümüzlə götürməliyik».

Qardaşım Jak əlavə etdi: «Amma it tək deyil! Onun yanında daha nə isə var».

Gerçəkdən də, itin arxa tərəfində boz rəngdə, nə olduğu anlaşılmayan bir şey vardı. Ehtiyatla irəliləməyə başladıq.

Ona yaxınlaşdığımızı gören it yerə oturdu. Davranışından bədlik sezilmirdi. Əksinə, insanların onun hayına yetişməsindən razı görünürdü.

Atam birbaşa itə yanaşdı, onu sıgalladı. İt isə onun əlini yalayan-da gördük ki, oyuncaq arabanı xatırladan və bir neçə yun yorğana bürünən arabacığın təkərinə bağlanıb. Aramızdan biri yorğanları ehtiyatla açmağa başladı. Batist əlindəki fənəri arabacığın qapısına yaxınlaşdıranda bu təkərli yuvanın içində bir körpənin uyuduğuna şahid olduq.

O dərəcədə həyəcanlanmışdıq ki, bir kimsənin dili-ağzı söz tutmurdu. Hamıdan əvvəl atam özünü ələ aldı, canıyananlıqla və təntənəli şəkildə əlini arabacığın üstünə qoyub dedi: «Zavallı körpə! Biz səni kimsəsiz qoymaq!» O, Jaka göstəriş verdi ki, hamının önünə düşməklə, arabacığı evə qədər sürüyüb aparsın.

Ürəyindən keçənləri dilinə gətirən atam sözüne davam elədi: «Bu körpə nikahdankənar doğulub. Onun zavallı anası Tanrının zühur etdiyi bu gecədə mənim qapımdakı zəngi çalıb, həzrəti-İsənin xatirinə bizdən mərhəmət diləyirmiş».

O, yenə ayaq saxlayıb zülmət göyləri süzdü, sonra isə üzünü dörd ayrı yönə tutub, var səsiylə dörd kərə bağırdı: «Biz körpəni götürdük!» Sonra əlini qardaşının çiyinə qoyaraq pıçıldadı: «Fransua! Əgər sən o iti gəbərtsəydin, bir gör, nə boyda günaha batardıq».

Əmim dinmədi, zülmətdə hamının görəcəyi şəkildə xaç vurdu: görünür, hər nə qədər dəli-dolu olsa da, dərin iman sahibi idi o.

Arabacıqdan açdığımız it də ardımızca düşdü. İlahi, bizim evə dönüşümüz necə böyük sevincə səbəb oldu onda! Düzdür, arabacığı divarda oyulan pillələrlə qaldırarkən xeyli əziyyətə qatlaşdıq, amma buna rəğmən, onu birtəhər evimizin kandarından içəri sürüb sala bildik.

Anamın necə də məzəli görünüşü vardı onda: həm sevincindən uçurdu, həm də çaşqın idi! Özləri də azyaşlı olan kuzinalarım isə (ən kiçiyinin cəmi altı yaşı vardı) yuvalarının həndəvərində hoppa-naraq, cikkildəşən dörd bildirçini xatırladırdılar.

Axır ki, yuxulu körpəni arabacıqdan çıxartdıq. Bu, ayyarımlıq bir qız idi. Onun bələyinin arasında qızıl pulla on min frank vardı.

Təsəvvürünə gətirirsən? On min frank! Atam bu pulları körpə qızın cehizi olsun deyə banka qoydu. Bu qız uşağı heç kasıb balasına oxşamırdı da... Bu ya bir mülkədarla bizim şəhərdən olan hansısa kasıb qadının övladıydı... ya da ki... Nə isə, bu xüsusda biz bir xeyli gümana düşsək də, əsl gerçəyi heç vaxt öyrənə bilmədik... Heç vaxt və heç nəyi... Heç vaxt və heç nəyi... Hətta o xilaskar körpəyi də bizim tərəflərdə kimsə tanımadı: o da buralı deyilmiş. Bütün hallarda bir məqam tam şübhəsiz idi: o gecə zəngimizi üç kərə çalan şəxs valideynlərimə yaxşı bələd imiş, elə ona görə də seçim əsnasında onların üzərində dayanıbmiş.

Bax beləcə, hələ ayyarımliq olan madmazel Perl Şantal ailəsində peyda oldu.

Yeri gəlmişkən, bu «madmazel Perl» adını da ona xeyli sonralar verdik. Xaç suyuna salınanda adı Mari-Simona Kler idi və bu Kler adı sonradan, bir növ, onun soyadına çevrildi.

Bizim o vaxt öz qonaq otağımıza yuxudan təzəcə oyanan, çevrəsindəki adamları və yanan şamları özünün ürkək və masmavi gözləriylə süzən körpə ilə təkrar qayıtmamız kənardan baxana xeyli məzəli görünə bilərdi.

Hamı təkrar masa arxasındakı yerini tutdu və öz piroq tikəsini aldı. Ozamankı piroq falına görə kral mən oldum, kraliça kimi isə madmazel Perli seçdim – eynilə bu gün sən etdiyin kimi. Amma onda o məsum körpə hansı şərəfə nail olduğunun heç fərqudə deyildi, əlbəttə.

Qızı ailəmizin bir üzvü kimi böyüdü, tərbiyə elədik. İllər keçdikcə o da böyüdü. Tərbiyəli, mehriban və yaxşı uşaq idi, özünü hamıya sevdirə bilirdi. Əgər anam azca imkan versəydi, çevrəsindəkilər onun çox ərköyün böyüməsinə vəsilə olacaqdılar.

Anam ədəb-ərkanda ciddiliyi sevərdi və təbəqələrarası pərdəni həmişə qoruyardı. O Klerə də öz doğma övladları kimi yanaşmağın əleyhinə deyildi, bununla belə, bu qızla aramızdakı bəlli məsafəni aşmağa da heç vaxt izin verməzdi ki, qoy Klerin ailədəki mövqeyi həmişə dəyişməz olaraq qalsın.

Bu qız böyüyüb, həyatı anlamağa başlayanda anam olub-keçənləri ona anlattı. Bununla yanaşı, qıza son dərəcə nəzakətli və yumşaq tərzdə başa saldı ki, o, bu ailənin doğma övladı deyil, Şantallar ailəsinə kənardan gəlib və yaddır. Öz durumunu anlayan

Kler heyrətəməz dərəcədə ağıllı və hədsiz uzaqgörənliklə davrandı: o vaxta qədər ailədə ona verilən yeri və dəyəri əvvəlki kimi qoruyub saxladı, hətta bəzən elə səmimi, elə təbii və elə həssas davrandı ki, bunun şahidi olan atamın gözləri dönə-dönə yaşardı.

Qızın anama sərgilədiyi sevgi və ürkək bağlılıq qadının qəl-bini necə rıqqətə gətirdisə, bu suyuşirin və mehriban varlığı «qızım» adlandırmağa başladı. Hədsiz səmimi və anlayışlı bu uşağı arabir gözlüyünü alnına qaldırmaqla süzən anam (bu jest onun duyğulanmasının nişanəsiydi) təkrarlayardı: «Vallah bu uşaq perldir¹, əsl perldir!» Sonradan bu ləqəbi Klerə hamı yaraşdırdığından o, bizlərdən ötrü «madmazel Perl»ə çevrildi.

4

Cənab Şantal susdu. Bilyard masasının üstündə oturan bu adam ayaqlarını yellədirdi. Sol ovcunda bilyard kürəsini sıxır, sağ əlində isə yazı taxtasını silmək üçün işlədilən və bizim «tabaşir silgisi» adlandırdığımız əsgini sıxırdı. Bir az pörtmüşdü. Köhnə xatirələr aləminə yolçuluğa çıxan bu adam boğuq bir səslə öz-özülə dərdləşir, xatirində canlanan olayları təkrar-təkrar yaşayırdı: eynilə beləcə, biz hər ağacına, koluna, tikanlı pıtrağına, ətirli dəfnəsinə, qıpqırmızı və şirəli meyvələri barmaqlarımız arasında partlayan qaraçöhrə ağacına, hər bir cığırına bələd olduğumuz, qoynunda böyüdüyümüz və babalardan bizə miras qalan bağçada dolaşırıq: addımbaşı keçmişlə bağlı ən önəmsiz bir şey könlümüzə hədsiz dərəcədə doğma olan məqamlara bələdçilik edir və belə götürəndə, bütün bunlar bizim həyatımızın əsasını, özəyini təşkil edir.

Mən isə onun qarşısında dayanmaqla divara söykənmişdim və əllərimlə lazımsız şey kimi tutduğum bilyard kiyinə dayaq verirdim.

Bir dəqiqə susandan sonra o, sözə başladı:

– Pərvədigara, on səkkiz yaşında ikən o, necə də gözəlidi!.. Necə də şuxdu!.. Necə tərəvətliyidi!.. Hə, hə, gözəl idi... gözəl... gözəl... həm də istiqanlı... və nəcib... Çox sevimli bir qız idi!.. Gözləri isə... gözləri isə mavi idi... şəffafdı... işıqlıydı... O vaxtdan bəri mən elə gözlərlə heç rastlaşmamışam... Heç vaxt!..

O, təkrar susunca mən soruşdum:

– Bəs o, niyə ərə getməyib?

¹ *Perl* – inci, mirvari (*fr.*)

Ev sahibi indi mənə yox, sanki, işlətdiyim «ərə getməyib» sözlərinə cavab verirdi:

– Niyə? Niyə? Ona görə ki, özü istəmədi... hə, özü istəmədi. Halbuki onun otuz min frank cehizi var idi və dəfələrlə evlilik təklifi almışdı... Amma o, bunu istəmədi! Nədənə bir ara o, qüsellə dolaşırdı. Həm də bu, mənim öz kuzinalarımın ən kiçiyi olan Şarlotta ilə, yəni indiki xanımla evləndiyim vaxta təsadüf eləmişdi. Biz onunla düz altı il nişanlı qaldıq.

Cənab Şantalı süzdüyüm zaman mənə elə gəlirdi ki, adamın dürüst və nəcib qəlbinin uzaq, sakit bir guşəsində qoruyub saxladığı iztirabverici bir yarasına toxunmuşam, bu cür qapalı və güclü sipərə malik ürəklərdə hansı sirlərin yatdığından hər kəs, hətta onların çarəsiz qurbanları da xəbərsiz olurlar.

Məni çulğayan sonsuz marağa əsir düşərək dedim:

– Cənab Şantal, gərək siz bu qadınla evlənəydiniz!

O, diksinərək mənə baxdı və:

– Mənmə? Kim ilə? – deyərək xəbər aldı.

– Madmazel Perl ilə.

– Madmazel Perl ilə?

– Çünki siz ona kuzinanızdan daha çox aşıq imişsiniz...

O, qorxu və maraqlı dolu gözlərini bəyələndirərək mənə süzdü:

– Mən ona aşıqmışəm?.. Mən? Necə yəni? Kim dedi bunu sənə?

– deyərək o tutulub qaldı.

– Lənət şeytana, bu ki, gün kimi aydıdır!.. Məhz elə bu xanımın ucbatından siz kuzinanız ilə toyu tam altı il yubatmışınız!

Onun sol ovcundakı kürə dığırlandı yerə düşdü. İkiəlli tabaşir silgisini götürüb, onunla üzünü örtən ev sahibi hönkürdü. Bu acı hönkürdü, eyni zamanda, adama gülünc təsir bağışlayırdı, çünki göz yaşları eyni vaxtda onun həm gözlərindən, həm burnundan, həm də ağızından damcılayırdı: adətən, yaş süngəri sıxanda ondan belə gen-bol su fışqırırdı. Şantal bu tabaşir silgisinə gah öskürür, gah tüpürür, gah fıxırırdı, hərdən gözlərini silir, hərdən asqırırdı və yenə də sifətindəki bütün təbii dəliklərdən yaşlar axırdı. Boğazından gələn su səsinə görə isə sanardın ki, o, qarqara edir. Həm qorxuya, həm də çıxılmaz vəziyyətə düşdüyümdən aradan çıxmaq istəyirdim, çünki bu durumda nə edəcəyimi, nə deyəcəyimi, hansı çarəyə əl atacağımı bilmirdim.

Qəflətən pilləkəndən xanım Şantalın səsi duyuldu:

– Hələ çox tütün çəkəcəksiniz orada?

Mən qapını açıb dedim:

– Bitirdik, xanım, indicə aşağı enirik!

Sonra isə ev sahibinə tərəf cumub, onun dirşəklərindən yapışdım:

– Cənab Şantal, dostum Şantal, məni eşdirsiniz? Xanımınız sizi çağırır, haydı, özünüzü toplayın, ələ alın. Aşağı enməliyik. Özünüzü ələ alın!

– Hə, hə... gəlirəm... Zavallı qız!.. Gəlirəm... Şarlottaya deyın ki, indicə gəlirəm, – deyə o mızıldandı.

Bunun ardınca o, son üç il ərzində tabaşir silgisi kimi işlədilən əsgi ilə üz-gözünü cidd-cəhdlə silməyə girişdi. Ən nəhayət, əsgini əlindən yerə qoyduğunda üzünün bir yarısı bəyaz, qalan yarısı isə qıpqırmızı rəngdə idi. Alnı, burnu, yanaqları və çənəsi tabaşir tozuna bulaşmışdı, şişən gözləri isə hələ də yaşla doluydu.

Şantalın əlindən tutub, otağına sarı apardım.

– Məni bağışlayın, cənab Şantal. Xahiş edirəm, əfv edin məni... Axı niyə bilmədən sizin könlünüzə toxundum belə?.. Mən heç bilməzdim ki, siz... Yəqin, məni... anlayırsınız... – deyə durmadan pıçıldayırdım.

O, əlimi sıxaraq:

– Hə, hə... – dedi. – Belə ağır dəqiqələr olur bəzən...

Sonra o, üzünü ləyəndəki suda yudu. Amma bu yuyunmadan sonrası da onun görkəmi yetərincə qüssəli göründüyü üçün mən bir hiylə işlətmək qərarına gəldim. Güzgüdə özünü narahat tərzdə süzən bu adama dedim:

– Deyərsiniz ki, gözünüzə çöp düşmüşdü: vəziyyətdən belə çıxın. Sonra isə bu dərdə hamının yanında və istədiyiniz qədər göz yaşı axıdın.

Aşağıya enənə qədər o, dəsmalla gözünü eşməyə davam elədi. Onu görə hər kəs təlaşlandı, hamı çöpü çıxartmaqda yardımını təklif eləsə də, olmayan çöpü heç kəs tapa bilmədi və həkimə müraciət durumdan yeganə çıxış yolu oldu.

Mən madmazel Perlin yanındakı yerimdə oturdum və onu elə dəli və sonsuz maraqla seyr eləməyə başladım ki, bu maraq içimdə işgəncəyə çevrildi. Yəqin ki, bu xanım bir vaxtlar hədsiz dərəcədə

valehedici olmuşdu: onun ürkək baxışlı iri, parlaq və geniş açılan gözlərinin digər insanlarınkindən fərqli olaraq nə vaxtsa qapandığını adam heç zənn etmirdi. Əynindəki paltar, qarımış qızlar üçün adi sayılan o paltar isə son dərəcə gülünc olmaqla, bu xanımı yöndəmsiz göstərir, onun olan-qalan gözəlliyinə də kölgə salırdı.

Mənə elə gəlirdi ki, bayaq cənab Şantalın qəlbini oxuduğum kimi, indi də bu xanımın könlündən keçənləri asanlıqla oxuyuram, sanki, bu varlığın bütün ömrü əvvəldən-axıra qədər gözlərim önündə canlanır. Bu ömür sakitdir, dəbdəbəsizdir, bir çox nemətlərdən imtinaya əsaslanıb. Hər şeyə rəğmən ona vermək istədiyim suallar içimi didib-dağıdırdı: görən, bu qadın da o kişini sevirmiş? Bu xanım da eyni iztirablara, uzunmüddətli, gizli və üzücü iztirablara, heç kimin bilmədiyi, heç kəsin görmədiyi, hətta ağılına belə gətirmədiyi, amma gecədən-gecəyə, qaranlıq otaqda yalnız qaldığı anlarda özünü bürüzə verən iztirablara qatlaşıbmı? Üzünü seyr edərkən bu xanımın korsaj altındakı qəlbini necə döyündüyünü hiss edir və öz-özündən soruşurdum: doğrudanmı, bu məsum və ürkək varlıq nakam qəlbindən qopan iniltiləri yumşaq yastığı islatmaqla boğurmuş? Hönkürtülərdən sarsılan vücudu od tutub-yanan yataqda ora-bura vurnuxurmuş?

Və mən oyuncağın içində nə olduğunu öyrənmək üçün onu sındıran uşağa məxsus maraqla ona pıçıldadım:

– Əgər az öncə cənab Şantalın necə hönkürdüyünü görsəydiniz, yaqın, ürəyiniz dağlanardı.

Qadın duruxdu:

– Necə? O ağlayırdı?

– Hə, ağlayırdı. Həm də necə!

– Axı niyə?

Qadın yamanca həyəcanlanmışdı.

– Sizə görə, – dedim.

– Mənə görə?

– Hə. O, bir vaxtlar sizi necə dəlicəsinə sevdiyindən, amma sizinlə deyil, kuzinası ilə evliliyindən söz açdı...

Bir anda qadının sifəti, sanki, uzandı. O iri və parlaq gözləri qəflətən yığıldı, elə bərk yumuldu ki, sanki, bir daha açılmayacaqdı. Stuldan sıçrayıb qalxdı, yerə düşən ipək şərf kimi ahəstə-ahəstə səssizcə döşəməyə sərildi. Mən qışqırdım:

– Kömək edin! Kömək edin! Madmazel Perlin halı fənalaşdı!

Xanım Şantal və qızları tez bizə sarı qaçdılar. Onlar əllərində su, sirkə və salfetlə ora-bura vurnuxduqları vaxt mən şlyapamı götürüb, səssizcə küçəyə çıxdım.

İri addımlarla irəliləyirdim, ürəyim sarsıntılarla baş-başaydı, təəssüf hissi və vicdan əzabı içimi gəmirirdi. Eyni zamanda, mən həm də özümdən razı idim: özümü inandırırdım ki, nə isə tərifəlayıq və gərəkli bir iş tutmuşam.

Öz-özümə bu sualı ünvanlayırdım: «Görən, düz elədim, ya yox?» Axı o iki nəfərin qəlbindəki sevgi, nisgil sağalmaz bir yarada ilişib qalan gülləni xatırladırdı. Nə bilmək olar, bəlkə, bundan belə ürəkləri yüngüllük tapacaq? Bu yaşdan sonra sevgi iztirablarını təkrar yaşamaları imkansız olsa da, onların səmimi şəkildə etirafı, xatırlanması üçün bu qalan ömür-gün də yetərdi.

Bəlkə də, bu üzümüzə gələn yazda bir axşam ağacların budaqları arasından süzülərək bu iki nəfərin ayaqları altındakı otları işıqlandıracaq ay işığının təsiriylə onlar əl-ələ tutacaq və həmin dəm bu təmas vasitəsiylə onların bütün gizli və acı iztirabları yenidən canlanacaq. Bəlkə də, əllərinin o ani təması nəticəsində canlanan bu meyitlərin varlığında xəfif, özlərinə də hələlik tanış olmayan bir titrəyiş yaranacaqdı və onlar bu ötəri, ilahi hissi doya-doya yaşayacaqdılar. Eynilə beləcə, sevənlər də qısa bir an içində elə böyük səadətə vara bilirlər ki, başqalarına bənzər hissi dadmaq uzun bir ömür boyu belə qismət olmur!

ATA-ANA QATİLİ

Vəkil dəliləşmə motivində israr edirdi. Axı belə qəribə cinayəti başqa nə ilə izah eləmək olardı ki?

Bir səhər Şatu yaxınlığındakı qamışlıqda biri kişi, digəri qadın olmaqla iki cəsəd tapıldı. Sonra onların yetərincə varlı və kübar dairələrdə yaxşı tanınan ər-lər arvad olduqları təsdiqləndi. Bu cütlük hələ gənc yaşdan bəri sevişsələr də, ötən il nikaha girmişdi, çünki qadın bundan üç il öncə dul qalmışdı. Onların düşməni olduğunu kimsə zənn eləməirdi, cəsədlərdə soyğun nişanələri də yox idi. Belə məlum idi ki, onları sivriucclu metal əşya ilə qətlə yetirəndən sonra meyitləri gətirib çayın sahilinə atmışdılar. İstintaq nəticəsində heç nə aydınlaşmadı, çünki ifadəsi alınan qayıqçılar da olaydan xəbərsiz idilər. Cinayət işini bağlamağa hazırlaşanda qəflətən qonşu kənddə «Burjua» ləqəbi ilə tanınan gənc xarrat Jorj Lui könüllü olaraq gəlib, bu cinayəti törətdiyini etiraf elədi.

Verilən bütün sualları o, belə cavablandırır:

– Son iki ildən bəri kişini, ilyarımdan artıq işə qadını tanıyırdım. Öz işimin ustası olduğumdan onlar tez-tez mənə köhnə mebellərini təmir elətdirirdilər.

«Bəs onları niyə öldürdünüz?» sualına isə cavabı beləydi: «Öldürmək istədiyim üçün». Ondən başqa heç bir cavab almaq olmurdu.

Yəqin ki, bu adam nikahdankənar doğulan, tərbiyə olunmaq üçün bir müddət kənddə saxlanan birisiydi və sonradan ondan imtina etmişdilər. Jorj Luidən başqa bir adı-soyadı yox idi. Amma böyüyüb boya-başa çatdığında onda yaşadlarına nisbətən qeyri-adi özəlliklər – incə zövq və zəriflik – özünü bürüzə verdiyindən kənddə «Burjua» ayaması qazanmışdı və o yalnız bu adla çağırılırdı. Xarratlıq sənətinə meyil salmış, işinin ustası kimi ad çıxarmışdı.

Arabir ağacoyma ilə də məşğul olurdu. O, dəliqanlı birisi, solçu və hətta nihilist ideyaların daşıyıcısı kimi tanınırdı, fəhlə-kəndli toplan-
tılarında bəlağətli natiq kimi özünü göstərdiyindən seçicilərə təsiri
şəksiz idi. Deyilənlərə görə, həm də qanlı səhnələrlə bitən avan-
türalı eşq macərələrinə hədsiz düşkün imiş.

* * *

Vəkil dəliləşmə motivində israr edirdi.

Bir ustanın o zəngin və səxavətli (o, bunu boynuna alırdı) müş-
tərilərini, son iki ildə ona üç min frank qazandıran (bu məbləğ
ödəmə sənədlərində əks olunmuşdu) ər-arvadı başqa nəyə görə
öldürməliydi axı? Yeganə izah bu ola bilərdi: dəliləşmə, ideyaya
qapılma. Sınıf mənsubiyyəti ilə barışmayan bu şəxs bir cüt burjuanı
qətlə yetirməklə bütövlükdə burjuaziyadan qisas aldığı sanır. Bic-
bala kimi böyüdüüyü kənd mühitində ona «Burjua» ləqəbinin yapış-
dırılmasını sözarası xatırladan vəkil səsinə ucaldı:

– Bəyəm ata-ana nəvazişindən məhrum, bədbəxt bir insanı
amansızlığa məcbur etmək üçün ona qarşı bundan bətər istehza,
kinayə olarmı? O, fanatik dərəcədə respublikaçıdır. Mən nə danı-
şırım? Hətta onun üzvü olduğu siyasi partiyanın təmsilçilərini res-
publika hakimiyyəti dövründə güllələyir və sürgünə göndərililər,
indi isə onları dərin rəğbətlə qarşılayır, onlardan ötrü seçilən qəsdli
yanğınların adı prinsip, qətlərin isə seçilən məqsədə aparıcı üsul
olduğunu unudurlar nədənsə.

Elə bu müttəhimə məhvə sürükləyən də məhz o haqqında danış-
dığım amansız ehkamlar olub. Respublikaçıların toplantılarında
o, hətta qadınların – hə, hə, qadınların! – da cənab Qambettanın,
cənab Qrevinin qanına necə susadıqlarının şahidi olub. Buna görə
də gözü dönən, beyni dumanlanan bu şəxs də qan tökməyə, həm
də burjuaların qanını tökməyə həvəslənib! Cənablar, odur ki biz
onu yox, kommunanı mühakimə etməliyik!

Zalda bu təklifi bəyənenlərdən uğultu qopdu. Vəkilin bu pro-
sesi qazandığı sezilirdi. Dövlət ittihamçısı da cavab nitqindən imti-
na elədi.

Belə olanda məhkəmə sədri müttəhimə ənənəvi sualını ünvanladı:

– Müttəhim! Özünüzü təmizə çıxarmaq üçün nə demək istəyirsiniz?
Müttəhim yerindən qalxdı.

Bu qısa boylu, açıq, kətan rəngli saçları və boz gözləri olan adamın xeyli iti və parlaq baxışları vardı. Onun güclü, cəsəətli və ahəngdar səsi elə ilk kəlmələrdən sonra bu çəlimsiz cavan bərədə gəlinən qənaətləri alt-üst elədi.

Ücadan, səlis və natiqlərə xas ustalıqla danışan cavan səsləndirdiyi hər sözün bu geniş zəlin bütün guşələrində eşidilməsinə çalışırdı:

– Cənab hakim! Mən gilyotin ilə başımın üzülməsini dəlixanaya düşməkdən daha uyğun bildiyimdən burada hər şeyi etiraf edəcəyəm... O kişi ilə qadını öldürməyimin səbəbi – onların mənim valideynlərim olmalarıdır.

Məni axıra qədər dinləyəndən sonra hökm çıxarın. Bir oğul doğan ana təlim-tərbiyə görmək üçün onu harayasa yollayır. Aşnası tərəfindən övladının haraya, hansı kəndə aparıldığını həmin qadın bilməyə də bilər. Əsas odur ki, o balaca və məsum varlıq heç bir suç sahibi olmadığı halda ömürlük səfəletə, bəc doğulmanın qaxınına və ən bətəri, qaçılmaz ölümə məhkum olunub, çünki süd anasına aylıq ödəməni kəsən ata-anası onu tələyin ümidinə buraxaraq tərək ediblər. Həmin dayə istəsəydi, bu uşağı əmizdirməz, ona baxmaz və onu ölüm mələyinin caynağına verərdi: belə hallara az rastlanmır. Amma mənim süd anam mərd, həm də çox dəyanətli birisi çıxdı. Doğma anamla müqayisədə daha genişqəbli, daha nəvazişli və övladcanlı çıxdı. O, məni tərbiyə elədi. Amma bu insanlıq borcunu yerinə yetirərkən o, yanlışlığa yol vermişdi. Şəhərdə yaşayanların ətraf kəndlərə – eynilə bir zibil kimi – atdıqları zavallı uşaqların elə ölməyi məsləhətdir.

Ağlım kəsəndən bəri üzərimdə qara bir ləkə hiss eləmişəm məni. Günlərin bir günü uşaqlar mənə «bicbala» ləqəbi təxdilər. Mənasını dəqiq bilmədikləri bu sözü onlar öz valideynlərindən eşitmişdilər. Mən də onun mənasını bilmirdim, amma bunu təxmin eləməkdə idim. Onu da vurğulayım ki, məni məktəbimizin ən zəhinli şagirdlərindən sayılırdım. Əgər o vaxt valideynlərim məni atmaqla bir cinayətə qol qoymasaydılar, kim bilir, cənab hakim, bəlkə, elə indi məni də cəmiyyətdə hörmət-izzət sahibi, tanınan birisi idim.

Əslində, gerçək cinayəti də onlar işləyiblər. Mən qurbanam, onlar isə bais. Çarəsiz olduğum vaxt onlar mənə qarşı amansız davranmışdılar. Onlar məni sevməyə borclu ikən, məndən imtina

etmişdilər. Həyatımı onlara borcludum. Amma həyat bir hədiyyə deyil ki? Hər halda, mənim həyatım yalnız və yalnız faciəyə köklənmişdi. Məni belə, acımasız atdıqlarına görə mən də onlardan qisasalma haqqı qazanmışdım. Onlar mənə qarşı hər hansı canlı varlığa qarşı işləmə biləcək ən alçaq, ən amansız və ağılasıqmaz bir cinayəti törətmişdilər.

Adətən, təhqir olunan kəs təhqir edənə əl qaldırır, soyulub-talanan isə zor gücünə öz varını özünə qaytarır. Hamının ələ salıb əziyyət verdiyi insan isə öldürür. Şillə yeyən birisi də qarşısındakını öldürə bilər. Mənliyi tapdalanan şəxs də öldürməyi öz haqqı sanır. Məni isə həm soyublar, həm aldadıblar, həm aşağılayıblar, həm işgəncəyə düşər ediblər, üstəlik, mənən öldürüblər. Başqalarıyla, yəni qəzəbini haqlı saydığınız insanlarla müqayisədə mən qat-qat artıq əzaba qatlaşmışam.

Mən öz intiqamımı yerdə qoymamaq üçün öldürdüm. Bunu qanuni haqqım sayırdım. Məni layiq bildikləri o dəhşətli həyata cavab olaraq mən də onların bəxtəvər həyatına qəsd elədim.

Siz bunu «ata-ana qatilliyi» kimi dəyərləndirirsiniz! Əgər mənim varlığım bu adamlardan ötrü qorxunc üzqarası, dözülməz ləkə idisə, əgər bu dünyaya gəlişim onlar üçün bədbəxtlik və təhqir idisə, onda bu adamları ata-anam saymaq nə dərəcədə doğrudur? Həyatda yalnız gen-bol kef çəkməyi düşündükləri halda, gözlənilmədən dünyaya gəldiyim üçün məni zərərsiz saymışdılar. Sonradan isə mənim onları yox etmə imkanım yarandı.

Halbuki bu yaxın vaxtlara qədər mən özümü onları sevməyə hazırlamışdım.

Bayaq dediyim kimi, iki il öncə atam sayılan o kişi ilk dəfə mənə baş çəkdi. Onda mən heç nədən şübhələnməmişdim və o, mənə mebel sifarişi eləmişdi. Sonradan öyrəndim ki, o, kənd keşişindən, əlbəttə ki, gizlicə hər şeyi soruşub-öyrənibmiş.

Ondan sonra mənə tez-tez baş çəkməyə başladı, sifarişləri üçün gen-bol pul ödədi. Hərdən bir mənimlə oradan-buradan söhbət də eləyərdi. Yavaş-yavaş məndə də ona rəğbət yarandı.

Bu ilin əvvəllərində arvadını, yəni anamı da yanıma gətirdi. İçəri girdikdə qadın elə əsim-əsim əsirdi ki, mən onu əsəb xəstəsi hesab elədim. Qadın stul və bir stəkan su istədi. Heç nə demədən, şüursuz tərzdə ətrafını süzdüyü dəqiqələrdə o, ərinin suallarına yalnız

«hə» və «yox» ilə cavab verirdi, həm də hərdənbir yanılırdı. Məni tərk edərkən hətta bu qadının ağılının başında olmadığını sanmışdım.

Bir ay sonra qadın bir daha gəldi. Bu səfər sakit idi və soyuq-qanlı davranırdı. Oturub, mənimlə uzun-uzadı söhbətləşəndən sonra gedərəyaq mənə bahalı bir sifariş verdilər. Bunun ardınca o qadını daha üç kərə görsəm də, hər hansı zənnə qapılmadım. Amma bir kərə qadın heç gözlənilmədən mənim həyatım, uşaqlığım və valideynlərim barədə söz salanda dedim:

– Xanım! Mənim atam-anam yaramaz insan olduqlarından, körpə ikən məni atıblar.

Ürəyini tutan qadın bayılaraq yerə sərələndi. Həmin an düşündüm ki, yəqin bu, mənim anamdır. Amma bunu anladığımı qəti bürüzə vermədim, çünki onun bir daha buraya gəlməsini istəyirdim.

O ara bu məsələni araşdırdım və öyrəndim ki, ötən ilin iyulunda bu cütlük evlənilib, çünki üç il öncə anam dul qalıb. Şayiələrə görə, atam bu qadınla onun əvvəlki əri həyatda ikən sevişirmiş. Amma bununla bağlı ortada heç bir dəlil olmasa da, bunun ciddi dəlili mən idim: onlar əvvəlcə məni gizlətmək, daha sonra isə məhv etmək niyyətində imişlər.

Gözləməyə başladım. Bir axşam qadın yenə də atamın müşayiəti ilə yanıma gəldi. Həmin gün qadın məlum olmayan səbəb üzündən yenə həyəcanlıydı. Getməzdən öncə üzünü mənə tutub dedi:

– Dürüst və zəhmətkeş birisi olduğunuz üçün həyatda sizə uğurlar diləyirəm. Yəqin ki, nə vaxtsa evlənməyi də düşünürsünüz. Özünüzə bab bir xanım seçə bilməyinizdə sizə öz yardımımı təklif etmək istərdim. Vaxtilə özümü zorla ərə verdiklərimdən bunun necə çəkilməz dərd olduğunu yaxşı anlayıram. İndi mən zənginəm, sərbəstəm, övladım yoxdur və öz sərvətimi istədiyim kimi xərcləməyə qadirəm. Bunu isə sizə toy xərci kimi verirəm.

Sonra o, mənə ağız yapışdırılmış zərf uzatdı. Diqqətlə qadını süzüb soruşdum:

– Siz mənim anamsınız?

Qadın geri-geri gedərək, əlləriylə örtməklə üzünü məndən gizlətdi. Atam isə onu qucaqlayaraq, üstümə çımxırdı:

– Deyəsən, dəli olmusunuz?!

Cavabında:

– Heç də yox, – dedim. – Sizin ata-anam olduğunuzu çox yaxşı bilirəm. Başımı piyləyə bilməzsiniz. Əgər bunu indicə etiraf etsəniz,

bu sirr aramızda qalacaq. Sizə bir pislik eləmək niyyətim yoxdur və əvvəlki kimi xarratlığımıza davam edəcəyəm.

Hönkürən xanımını kişi qapıya sarı apardı. Amma qaçıb qabaqlarını kəsdim, qapını içəridən kilidləyib, açarı cibimə qoyandan sonra dedim:

– Bir öz xanımınızın halına yanın. Yoxsa bundan sonra da durub iddia edəcəksiniz ki, o, mənim anam deyil?

Kişi lap özündən çıxdı, rəngi kağız kimi ağardı: görünür, o, bu sirin açılacağı təqdirdə aləmdə biabır olacağından, adlarına, mövqelərinə və şərəflərinə ləkə düşəcəyindən ehtiyatlanırdı. O donquldandı:

– Siz yaramazsınız, məqsədiniz isə bizdən pul qoparmaqdır. Elə buna görə də siz qara camaata heç kim üz vermir, əlinizi çörəyə çatdırmır, qeydinizə qalmır da!

Anam isə çarəsiz halda təkrarlayırdı:

– Gedək buradan! Gedək buradan!

Qapının bağlı olduğunu xatırlayan kişi səsini qaldırdı:

– Bu dəqiqə qapını açın, yoxsa sizi zorakılıq və hədə-qorxuya görə həbsdə çürüdəcəyəm!

Mən təmkinimi qoruyaraq qapını açdım və onlar zülmətin qoyunda görünməz oldular.

Bir an sonra isə mən özümü təkrar kimsəsiz, yetim, küçəyə atılmış birisi kimi hiss elədim. Sonsuz qüssə, qəzəb, nifrət və iyrənmə duyğusu içimi sardı. İçim alt-üst oldu, sındırılan qürurumun, qarşılıqsız qalan sevgimin üzüntüsüylə və tam haqlı olaraq hiddətə qapıldım. Onların Şatu vəğzalına hansı yolla gedəcəklərini bildiyimdən Sena sahilləriylə qaçmağa başladım.

Az sonra onlara yetişdim. Zülmət bir gecəydi. Çəmənliklə səssizcə yeriyirdim ki, hənirtimi duymasınlar. Anam hələ də göz yaşı axıdırdı. Atam isə deyirdi:

– Bütün günah səndədir. Onu görüb neyləyəcəkdin axı? İndiki durumumuzda buna nə hacət var, hə?! Biz ona uzaqdan-uzağa, yəni gözə girmədən də yardım eləyə bilərdik. Əgər onun doğma oğlumuz olduğunu etiraf edə bilmiriksə, onda belə riskli ziyarətlərə də gerek yox idi...

Mən onlara sarı cumub dil-ağız eləməyə başladım:

– Siz mənim övladınız olduğumu bilirsiniz. Məndən bir kərəə imtina etməyiniz yetmir ki, bunu bir daha təkrarlamaq istəyirsiniz?

Bax bu yerdə, cənab hakim, kişi mənə əl qaldırdı. Bunu şərfimə, qanuna və respublikamıza and içərək söyləyirəm. Məni vurduğu üçün onun yaxalığından yapışdım. O ara kişi tapança çıxartdı. Gözlərim necə alacalandsa, artıq aqlım başımdan çıxdı və cibimdən çıxartdığım pərgarla onu var gücümlə vurmağa başladım. Qadın qaraqışqırıq qopartdı: «Yardım edin! Öldürürlər!» Sonra o, əliylə saqqalımdan yapışdı. Deyəsən, mən onu da öldürdüm. Həmin an nə elədiyimi indi necə xatırlayım axı?

Hər ikisinin yerdə sərələnib qaldığını gördüncə, çox düşünüb-daşınmadan cəsədləri Sena çayına tulladım.

Hər şey belə olub. İndi hökm sizindir.

* * *

Müttəhim oturdu. Onun səmimi etirafına görə mühakiməyə ara verildi. Yaxın zamanda təkrar dinləmələrə başlanacaq. Əgər biz sizinlə birlikdə andlı məhkəmənin üzvü olsaydıq, sizcə, bu ata-ana qatilinə necə yanaşmalıydıq?

BOYUNBAĞI

Bu cür son dərəcə zərif və gözəl qızlar bəzən taleyin oyunu nəticəsində məmur ailələrində dünyaya göz açırlar. Onun nə cehizi, nə parlaq gələcəklə bağlı ümidləri, nə də ki, nə vaxtsa zəngin və kübar dairələrdən olan birinin onu tanıyıb, sevib, öz xanımı etmək şansı vardı. Elə buna görə də o, Təhsil nazirliyində işləyən adi müfəttişin evlənmə təklifini qəbul etməyə məcbur olmuşdu.

Geyinib-kecinmək üçün yetərli imkanı olmadığından o, sadə geyinər və buna görə özünü pariya¹ kimi bədbəxt hiss edərdi: axı qadınlardan ötrü toplumdakı mövqə və əsil-nəcabət heç nə ifadə etmədikdə onlar öz gözəllikləri, incəlikləri və məlahəti ilə dünyaya göz açanda aldıkları imtiyazları birə-on artırmağa qadirdirlər. Həm də ki davranışları, incə zövqləri və şux düşüncə tərzləri qara camaat arasından çıxan qız-qadını ən zəngin xanımlarla eyni tərzinin gözüne qoyacaq üstün özəlliklərdir. Gözqamaşdıran bir həyat təzi üçün, ən zərif dəbdəbə üçün doğulduğuna inanan bu xanım daim əzablar içində qovrulurdu. Öz mənzilinin kasıblığından, evinin çılpaq divarlardan, şiltəsi çıxmış stullardan, kirli-pasaqlı pərdələrdən o cana yığılmışdı. Bəlkə də, öz çevrəsindən olan hər hansı qadın bütün bunlara laqeyd qalardı, o isə bundan əziyyət çəkir və hidətlənirdi. Onların kasıbyana ev təsərrüfatını idarə edən qısaboyu bretonlu qadına baxanda acı təəssüf hissi və baş tutmayan arzular ona lap güc gəlirdi. Halbuki o, köhnə və bürünc şamdanlarla işıqlanan, Şərq qumaşlarından pərdələri olan qəbul otaqlarının lal sükutuна həsəd aparırdı. İpək corablı, şux qamətli lakeylərin isidicilərin yaratdığı sıcaqlıqdan yumşaq kreslolarda xumarlanaraq necə mürgü döydükləri canlanırdı gözləri qarşısında. Həmin salonlarda mebel

¹ *Pariya* – qədim Hindistanda «ən aşağı kastadan olan, vətəndaşlıq hüquqlarından və hər cür maddi imkandan məhrum şəxs» və ya «dilənçi» mənasında işlənən sözdür (*pariah*)

qədim üslubda ştof¹ parçalarla üzlənmişdi, xüsusi zövqlə işlənmiş xırda masaların üzərində cürbəcür bahalı və antiqəfuruş əşyalar gözə dəyirdi. Müxtəlif qoxuların hakim olduğu qonaq otaqlarında, adətən, saat beşdə ən məhrəm dostlar üçün, hər bir qadının tanışlığından fəxarət duyacağı və adlı-sanlı insanlar üçün qəbul düzənlənirdi.

Üç gün ard-arda süfrəsi dəyişdirilməyən dəyirmi masa arxasında, əriylə üzbəüz oturan bu qadın ərinin şorba qazançasının qapağını qaldırarkən sevincək dediyi «Aha, kələm şorbası! Bundan ləziz nə var görün?!» dediyini eşidəndə zövqlü nahar süfrələrini, bərq vuran gümüş çəngəl-bıçağı, divarlardakı qobelenlərin üzərində tilsimli meşələrin qoynunda qəribə quşların və qədim qəhrəmanların təsvirlərini gözləri önündə canlandırır. O, incə çini qablarda süfrəyə verilən ekzotik yeməklər, qulaqlara pıçıldanan şux zarafatlar və bunları dinləyərkən üzünə sirli təbəssüm qonduran qonaqların çəngəllə alabalığın pənbə ətini və ya qarabağır quşunun qanadını didişdirdiklərini görmək həsrətindəydi. Onun heç nəyi yox idi: nə bəzək-düzək, nə də zinət əşyaları. Halbuki bütün bunları hədsiz dərəcədə sevən bu qadın özünün onlar üçün yaradıldığına inanırdı. O xoşa gəlmək, ağılları başdan almaq, cəmiyyətdə qazandığı uğurlarla digər qadınları həsədə sürükləmək istəyirdi.

Vaxtilə eyni monastırda təlim-tərbiyə aldığı rəfiqələrindən biri indi zəngin birisiydi. Hər dəfə onu ziyarət edəndən sonra bu qadın hansı məşəqqətlərə ürcah olurdusa, bir daha həmin evə getməmək barədə özünə söz verirdi. Sonrakı günlərdə özünə yazdığı gəl-diyindən, çarəsizlikdən və qüssədən durmadan göz yaşını axıdırdı.

Bir axşam özündən hədsiz razılıqla evə dönən əri ona iri bir zərflə uzadıb dedi:

– Buyur, bax. Bu, sənə sürprizimdir.

Tez zərflə açan qadın oradakı dəvətnamədə aşağıdakı mətni oxudu:

*«Xalq Təhsili naziri cənab Jorj Ramponno və xanımı,
cənab və xanım Luazelləri
yanvarın 18-də nazirlik binasında keçiriləcək
ziyafətə dəvət edirlər».*

Ərinin gözlədiyinin əksinə olaraq və bundan vəcdə gəlmək əvəzinə qadın qanıqara halda dəvətnaməni masanın üstünə fırlatdı.

¹ Ştof – mebelüzləmədə və pərdəlik olaraq işlədilən parça

– İndi sən özün de: mənim nəyimə gərəkdir bu?!

– Necə yeni, əzizim?! Səni sevindirəcəyimi düşünürdüm. Onsuz da heç yerə çıxmırsan, səndən ötrü bu, əsl, həm də çox uyğun bir girəvədir! Bu dəvətnaməni böyük əziyyət hesabına əldə etmişəm. Hamı bu ziyafətdə iştirak etmək istəsə də, hər kəsi çağırırlar. Xırda məmurlara yerli-dibli dəvətnamə vermirlər. Sən o tədbirdə bütün rəsmi adamları görə biləcəksən.

Qadın əsəbi halda ərini süzüb, kinayə ilə soruşdu:

– Yaxşı, bəs əynimə nə geyəcəyəm? Nəyim var ki, nə də geyim?!

Bu məqamı heç nəzərə almayan əri mızıldandı:

– O teatra geyindiyin donu. Mənə qalsa, o, sənə çox yaraşır.

Bu ara o, xanımının ağladığını gördüyü üçün çaşqınlığa qapılıb susdu. Bir cüt iri göz yaşı qadının gözlərinin kənarlarından aşağıya, ta dodaqlarının uclarına doğru gilələndi. Kişi dili tutula-tutula xəbər aldı:

– Nə oldu sənə? Axı nə?

Boğazını bürüyən qəhərə güc gələn qadın yanaqlarını silərək sakit tərzdə dilləndi:

– Heç nə olmayıb. Mənim heç bir bəzək əşyam yoxdur və deməli, mən o ziyafətə gedə bilmərəm. Bu biletləri isə sən iş yoldaşlarından birisinə, xanımı məndən daha yaxşı geyinib-kecinən birisinə ver.

Çarəsizliyə qapılan əri onu dilə tutdu:

– Qulaq as, Matilda. Bu ziyafətə və daha sonra da belə yerlərə geyməyə yarayan, yaraşılıq bir paltar neçəyə olar, səncə?

Qadın bir dəqiqəlik susub, beynində hesabladı və onu da nəzərə aldı ki, deyəcəyi rəqəm onsuz da qənaətcil ərini ürkütməsin və o, bu sevdadan yerli-dibli əl götürməsin.

Nəhayət, o, duruxa-duruxa dilləndi:

– Dəqiq bilmirəm, amma, məncə, dörd yüz frank mənə bəs eləyər.

Ərinin rəngi avazıdı: hər bazar günü Nanter ətrafında torağay ovuna çıxan dostlarına gələn yay qoşula bilməkdən ötrü tüfəng almaq üçün onun ayırdığı pul düz elə bu qədər idi.

Amma o:

– Yaxşı, – dedi. – Mən sənə dörd yüz frank verəcəyəm, amma sən də layiqli bir paltar al.

Balın keçiriləcəyi gün yaxınlaşdıqca, xanım Luazel özünə yer tapa bilmirdi, paltarı artıq hazır olsa da, elə hey qüssələnir, rahat-sızlıq duyurdu. Bir axşam əri ondan xəbər aldı:

– Bura bax, nə olub yenə sənə? Son günlər özünü nəsə qəribə aparırsan.

Qadın dedi:

– Aldığım paltara rəvnəq verəcək bir dənə də daş-qaşım və ya zinət əşyam yoxdur. Görkədim kasıbyana olacağından həmin dəvətə qatılmaq heç könlümcə deyil.

Əri etiraz elədi:

– Yaxanı təbii güllərlə bəzəyərsən. Qışda bu, son dərəcə cazibədar görünür. On franka biz sənin üçün iki-üç dənə misilsiz qızılgül alanıq.

Qadın isə razılaşmırdı:

– Yox, istəmirəm... O cür zəngin xanımların arasına dilənçi kökündə çıxmaq sən bilməzsən adamı necə əzir...

Ərinin ağılına ideya gəlmişdi:

– Vay səni axmaq! Onda get rəfiqən Forestyegilə və onun zinət əşyalarından bir-ikisini borc al. Bunu etməkdən ötrü siz yetərincə məhrəmsiniz.

Xanımı sevincək çığırdı:

– Haqlısan! Bu mənim heç ağılıma gəlməmişdi.

Səhəri gün o, xanım Forestyegilə gedib, sıxıntısını onunla paylaşdı.

Rəfiqəsi aynalı şkafına yanaşmış, oradan götürdüyü iri bir zinət mücrüsünü xanım Luazelin qarşısına qoymaqla qapağını açmışdı:

– İstədiyini seç, əzizim, – dedi.

Rəfiqəsinin gözləri mücrüdəki qolbaqlara, mirvarilərə, Venesiya zərgərlərinin misilsiz əl işi olan və daş-qaşlarla bəzənmiş qızıl xaça sataşdı. Bütün bu zinət əşyalarını bir-bəbir taxıb güzgü qarşısına keçdi və heç birisindən ayrılmaq, heç birisini geri vermək gəlmədi içindən. Elə hey soruşurdu:

– Başqa bir şeyin yoxdur?

– Əlbəttə ki, var. Mücrünü eşələ. Nədən xoşlandığını mən haradan bilim axı?

Açdığı qara atlas futlyardakı möhtəşəm brilyant boyunbağıya gözləri sataşan Matildanın içində oyanan istəkdən qəlbi qəfəsdəki quş kimi çırpındı. Onu titrək əllərinə aldı, yüksək yaxalılıq paltarlarıyla onun uyuşub-uyuşmadığını ayna önündə yoxlayınca, özü özünə valeh oldu.

Sonra o, ürəkə tərzdə və sığıla-sığıla soruşdu:

– Sən mənə bunu, təkcə bunu verə bilərsən?

– Sözsüz ki, verərəm.

Xanım Luazel sevincdən rəfiqəsinin boynuna sarılıb onu öpdü və xəzinə tapıbmiş kimi birbaşa evinə üz tutdu.

Ziyafət günü gəlib yetişdi. Xanım Luazel hamının gözünü oxşamaqdaydı. Sevincinin, zərifiyinin və nəcibliyinin hədd-hüdudu olmayan bu cavanəzən məclisdəki ən gözəl xanım olduğundan kişilər gözlərini ondan çəkmirdilər, bir-birindən onun kimliyini soruşur, onunla tanışlıqdan şərəf duyurdular. Özel tapşırıqlara məsul bütün məmurlar yalnız onunla vals oynamağa can atırdılar. Hətta nazir də ona nəzər yetirmişdi.

Sevincdən başını itirən bu qadın sonsuz fərəhlə və şüxluqla rəqs edirdi, öz gözəlliyinin sehrinə qapıldığı üçün heç nə barədə düşünmürdü, çevrəsindəkilərdə doğurduğu heyranlıq, hər kəsin ona təzim etməsi və onunla tanışlığa can atması qadının başını gicəlləndirdiyindən indi o, özünü tam və qəti qələbə çalmış birisi kimi hiss edirdi: qadın qəlbi üçün bəyəm bundan daha xoş bir yaşantı ola bilərmə?

Sübh saat dördə onlar evə döndülər. Gecəyarı olandan əri, xanımlarının başı hədsiz dərəcədə əylənməyə qarışan digər üç məmur ilə bir arada, nisbətən kiçik və bomboş salonda mürgü döyməyində idi.

Əri onun çiyinə ucuz bürüncəyini atanda qadın bunun əynindəki ziyafət geyiminin gözəlliyi ilə heç cür uyuşmadığının fərqi vardı. Öz bahalı kürklərini geyinən başqa xanımların onu bu kökdə görmələrini istəmədiyindən bir an öncə, həm də qaçaraq oranı tərk etməyə çalışdı. Amma əri onu əylədi:

– Hara belə? Yoxsa sonra soyuqlayarsan. İndi bir fayton taparam.

Amma Matilda ərini dinləmədən pilləkənlə aşağıya endi. Küçəyə çıxdıqlarında yaxınlıqda hər hansı minik olmadığından onlar fayton aramağa və yoldan ötənləri əyləməyə girişdilər.

Hər yerdən ümidləri kəsilib, canları buzlayınca çay sahilinə tərəf endilər. Axır ki, burada sınıq-salxaq bir gecə faytonuna rastladılar: bu cür tör-töküntü faytonların sahibləri, sanki, öz miniklərinin görkəmindən utandıqları üçün ancaq gecələr daşımalarla məşğul olurlar.

Müqəddəs Şəhidlər küçəsindəki evlərinə çatıb, lal-dinməz yuxarı qalxdılar. Qadının təntənəsi bitmişdi. Əri isə sabah saat onda təkrar nazirliyə gedəcəyi barədə düşünürdü.

Özünün sarsıdıcı gözəlliyinə bir daha nəzər salmaq istəyən qadın çiyindəki bürüncəyini güzgünün önündə çıxartdı və heyretlə çığırdı. Boynundakı boyunbağı yoxa çıxmışdı!

Yarısoyunmuş halda olan əri soruşdu:

– Nə oldu sənə elə?

Qadın lal-mat ona sarı döndü:

– Mənim... məndəki... Xanım Forestyenin boyunbağısını salıb itirmişəm.

Kişi çaşqın halda yerindən dik atıldı:

– Necə?.. Bu nə deməkdir?.. Ola bilməz!

Onlar paltarın ora-burasında, bürüncəyin arasında, ciblərində, hər yerdə itiyi aramağa başladılar. Cəhdləri boşa çıxınca kişi soruşdu:

– Baldan çıxdığımız zaman o, sənin boynunda idimi?

– Hə, hələ nazirliyin vestibülündə ikən ona toxunduğum yadımdadır.

– Amma onu küçədə salmış olsaydın, hər halda, səsinə duyardıq. Deməli o, faytonda sürüşüb düşüb.

– Hə. Yəqin, elə olub. Onun nömrəsi yadımdadır?

– Yox. Sən necə, nömrəsinə baxmamışdın?

– Yox.

Ağır dərdə tuş gəlmiş kimi onlar uzun-uzadı göz-gözə qaldılar. Sonra Luazel durub geyindi və dedi:

– Piyada gəldiyimiz yolları təkrar gedib, baxım görüm, boyunbağını tapa biləcəyəm?

Bunu deyib çıxdı. Qadın isə elə ziyafət libasındaca, oturduğu yerdə bir müqəvva misali quruyub qaldı. Nə uzana bildi, nə də şamı yandırdı.

Səhər saat yeddiyə qalmış əri evə döndü – itiyi tapmamışdı.

Sonra o, polis şöbəsinə baş çəkdi, qəzet redaksiyalarına gedib, itiklə bağlı elanlar verdi, fayton dayanacaqlarına üz tutdu: bir sözlə, ümid işığı gələn hər yerə baş vurdu.

Qadının bütün günü nigarənçılıqda keçdi – başlarına gələn amansız itki onu tamam keyləşdirmişdi.

Axşam evə qayıdan Luazel sınıxmış görünürdü, rəngi qaçmışdı. Hələlik heç bir nəticə yox idi. Xanımına dedi:

– Rəfiqənə yaz ki, boyunbağının bağlanan qismi qırılıb və onu təmirə vermişəm. Bu yolla biz durumu birtəhər idarə etmək üçün bir az vaxt qazanırıq.

Qadın ərinin dikte etdiyi məktubu yazdı.

Bir həftənin bitməsiylə bütün ümidləri puç oldu və bu müddətdə düz beş il yaşlanan Luazel qərar çıxardı:

– İtkinin əvəzini verməliyik.

Sabahısı gün onlar itən boyunbağının futlyarının üzərində soyadı yazılan zərgərin yanına yollandılar. Öz dəftər-kitabını yoxlayan usta dedi:

– Xanım, o boyunbağını mən satmamışam. Məndən, sadəcə, futlyar alıblar.

Durum belə olunca onlar tamam çarəsizliyə və təlaşa qapıldılar. O zərgər sənin, bu zərgər mənim deyib, bənzər boyunbağı axtarmağa, durmadan götür-qoya məcbur oldular. Bir mağazada onlar axtardıqlarına tam bənzər bir kolye¹ tapdılar. O, qırx min franka idi. Bazarlıq sonrası qiymət otuz altı minə endi.

Qarşıdakı üç gün ərzində bu boyunbağını başqasına satmamaq barədə zərgərdən söz aldılar. Həm də onunla şərtləşdilər ki, itən boyunbağı fevral ayının sonuna qədər tapılırsa, alacaqları bu zinət əşyasını otuz dörd min frank qarşılığı mağazaya geri verəcəklər.

Luazelə atasından miras olaraq on səkkiz min frank qalmışdı. Yerdə qalanını borc almaq qərarına gəldilər.

Bir tanışdan min, digərindən beş yüz, bundan yüz, ondan isə əlli frank almaqla borc yığmağa girişdi kişi. Bundan ötrü o, borc və zəmanət sənədlərini imzaladı, cürbəcür sələmçilərlə, dəllallarla tanışlıq qurdu. Bəlkə də, ömrünün sonuna qədər bitməyəcək məsuliyyətin altına girdi, maddi və mənəvi əzabların ağırlığı altında ehtiyac uçurumunun lap dibinə yuvarlandı. Ən sonda otuz altı mini saymaqla yeni boyunbağını satın aldı.

Xanımı zinət əşyasını xanım Forestyeyə təhvil verəndə rəfiqəsi narazı halda dedi:

– Bunu nə yaman çox saxladın özündə? Axı o, mənə də gerek ola bilərdi.

Matilda qorxurdu ki, rəfiqəsi futlyarı açıb baxsa, boyunbağının dəyişdirildiyini sezər, bəlkə, hələ onu fırıldaqçılıqda ittiham da eləyər. Amma xanım Forestye futlyarı açmadı.

Xanım Luazelə yoxsulların məşəqqətli həyatının sirri indi əyan oldu. Amma o, öz taleyinin ağı-acısına mərdliklə sinə gəirdi. İndi

¹ *Kolye* – ön tərəfindən dekorativ asqısı olan bahalı boyunbağı

bu borcun altından çıxmaq lazım gələcəkdi və o, buna qatlaşmalıydı. Onlar qulluqçudan imtina etdilər, mənzillərini tərک edib, dam altındakı mansardanı kirayələdilər.

O, ev işlərinin bütün ağırlığını, mətbəxdəki zəhlətökən vurnuxmanı daddı. Yağlı-hisli qab-qacağı, qazanları yuduqca zərif dırnaqlarını qırdı. Mələfələri, paltarları, dəsmalları özü yuyub, ipə səirirdi. Hər səhər zibili atır, su daşıyır, hər pilləkən meydançasında dayanıb nəfəsini dəirirdi. Qara camaat kimi geyinir, zənbili əlində çörəkçi, qəssab, baqqal dükanlarını dolaşır, satıcılarla çənə döyərək qiymət salırdı, çünki onsuz da kasad olan büdcəsindəki hər su onun üçün indi önəm daşıyırdı.

Hər ay onlar bir veksəl üzrə ödəməni bitirib digərinə keçir, bir başqasını isə ertələməyə məcbur olurdular.

Əri axşamlar bir tacirin balans hesablarını evə gətirib hesablayar, bəzən isə gecəni yatmadan səhifəsi bir sudan əlyazmaların üzünü köçürərdi.

Onlar beləcə düz on il əlləşib-vuruşdular.

On ilin tamamında bütün borclarını, hətta sələmçilərin qoyduğu soyğunçu faizləri də ödədilər.

Bu müddətdə xanım Luazel xeyli yaşlandı. Çiyinləri iriləşdi, vücudu sərt və qaba görkəm qazandığından o, kasıb ailələrdəki qadınlardan heç seçilmirdi. Saçları pırtlaşıq, əynindəki tumanı çəpəki duran bu qadın uca səslə danışırdı, döşəmələri sıcaq su ilə özü yuduğundan əlləri qıpqırmızı olardı. Hərdən bir, əri işdə olanda, boş vaxt tapan bu qadın pəncərə önündə oturub, özünün son dərəcə valehedici və misilsiz olduğu o ziyafəti xatırlayırdı.

Görəsən, onda boyunbağını itirməsəydi, hər şey necə olacaqdı? Kim bilər bunu? Kim bilər axı? Həyat necə də şıltaq və dəyişkəndir. Sən demə, insanın xilas və ya məhvi üçün ən adi təsadüf də yetərliymiş!

Bütöv bir həftənin yorğunluğunu çıxarmaqdan ötrü bir bazar günü Yelisey düzündə gəzintiyə çıxan bu ərlə arvad əlindən tutduğu uşaqla dolaşan bir qadın gördü. Bu, xanım Forestye idi: əvvəlki kimi cavan, gözəl və cazibədar qadın idi.

Xanım Luazel çaşqınlıq keçirdi: ona yanaşsın, ya yox? Əlbəttə ki, yanaşsın. Onsuz da borcun altından çıxmışdılar. İndi hər şeyi açib-ağartmaq olardı. Niyə də olmasın?

Matilda keçmiş rəfiqəsinə yanaşdı:

– Salam, Janna.

Amma xanım Forestye qarşısındakı qadını tanıya bilmədi. Qara camaatdan birisinin ona öz adıyla müraciət eləməsi bu zəngin xanımı heyrətə salmışdı. O, dili tutula-tutula dedi:

– Amma... xanım... bilmirəm... Yəqin, siz məni kimləsə səhv salmışınız.

– Heç də yox. Mən, Matilda Luazeləm.

Onun rəfiqəsinə heyrət bürüdü:

– Zavallı Matildam, necə də dəyişmişən sən!..

– Hə, səninlə son görüşümüzdən sonra son dərəcə böyük sıxıntılara düşər oldum. Həm də çəkdiyim məşəqqətlərin hamısının... baisi sən oldun!..

– Baisi mən oldum? Niyə, maraqlıdır?

– Yadımdadır, nazirlikdəki ziyafətə taxmaqdan ötrü sən mənə brilyant boyunbağı vermişdin?

– Yadımdadır. Başqa nə oldu ki?

– Mən onu salıb itirmişdim.

– Necə yəni?! Sən onu mənə qaytardın axı.

– Qaytarmağına qaytardım, amma onun tam bənzərini. Ona görə də bu son on ili biz onun borcunu ödəməklə girincik. Onsuz da o vaxt imkansız olduğumuz üçün nələrə qatlaşdığımızı sən yaxşı təsəvvür etməlisən... İndi həmin borcu ödəmişik və buna necə şad olduğumu kaş biləydin.

Xanım Forestye heykəltək yerində qurumuşdu.

– Deyirsən ki, siz mənim boyunbağımın yerinə yenisini almışdınız?

– Hə. Yoxsa sən heç bunun fərqinə də varmamısan? Onlar hədsiz dərəcədə bənzəyirdilər.

Matilda indi qalib kimi və çox səmimi gülümsünürdü.

Xanım Forestye həyəcan içində onun əllərindən yapışdı:

– Ah, zavallı Matildam! Mənim brilyantlarım süni idi! Onların dəyəri beş yüz frank ancaq olardı!..

GONBUL

Bir neçə gün idi ki, əzilmiş ordunun qalıqları arasıkəsilmədən şəhərin içindən keçib gedirdi. Bu, ordu yox, başıpozuq bir dəstə idi. Əsgərlərin üzünü tük basmışdı. Uzanmış saç-saqqalları kir-pas içindəydi. Paltarları cırılmışdı. Bayraqsız, nizamsız şəkildə, yorğun-arğın halda irəliləyirdilər. Açıq-aşkar görünürdü ki, əziləblər, əldən düşüblər, nə fikirləşməyə taqətləri qalıb, nə də bir iş görməyə. Ayaq üstə güclə dayanırlar, özləri də bilmirlər ki, hara gedirlər. Bir balaca dayansalar, yorğunluqdan yerə səriləcəklər.

Nizami qoşun hissələrindən daha çox dünənə qədər sakit dolanan, indi isə tufəngin ağırlığından belləri əyilmiş, qaçmağa da, hücumla keçməyə də eyni dərəcədə hazır olan, gah qorxub, gah da ruhlanan silahlı camaat daha çox gözə dəyirdi. Böyük döyüşlərdə əzilmiş diviziyanın qalıqları: qırmızısalvarlı əsgərlər, müxtəlif polklardan qalan piyadalar, qaşqabaqlı topçular, özlərini piyadalara güclə çatdıran süvarilərin – draqunların parıldayan dəbilqələri bu qarmaqarışlıqda gözə dəyirdi.

«Məğlubiyyətin intiqamını alanlar», «Ölüm köməkçiləri», «Məzar vətəndaşları» kimi qəribə qəhrəmanlıq adı daşıyan, lakin görkəmlərindən əməlli-başlı quldura oxşayan könüllü nişançılar dəstəsi də gəlib keçirdi.

Onların dünənə qədər mahud, yaxud taxıl alveri edən, piy və sabun satan, indi təsadüfən – ya pulla, ya da uzun bıqlarına görə zabit rütbəsi alıb zərbaftalı paltar geyinmiş, yaraqlı-yasaqlı rəisləri hay-küy salıb planlar müzakirə edir, özlərindən razı halda söyləyirdilər ki, məhv olmaqda olan Fransanın yeganə dayağıdır. Əslində isə çox vaxt ipə-sapa yatmayan canilərdən, oğrulardan və pozğunlardan ibarət olan öz əsgərlərindən qorxurdular.

Söz yayılmışdı ki, prussiyalılar Ruana çatmışdır.

Son iki ayda yaxındakı meşədə qorxa-qorxa kəşfiyyat aparan, çox vaxt da öz keşikçilərinə atəş açan və kolluqda bir dovşan tər-pənib şıqqıltı salan kimi hücumə keçməyə hazırlaşan milli qvardiya indi evlərinə dağılımışdı. Onların bir az əvvəl adamları üç verstlik-dən qorxuya salan tüfəngləri, mundirləri, dəhşətli odsaçan silahları birdən-birə yoxa çıxmışdı.

Sen-Sever və Bur-Aşardan adlayıb Pont-Odemərə doğru irəlilə-yən axırıncı fransız əsgərləri, nəhayət, Sena çayını keçdilər, hamı-dan axırda isə general, özünün iki yavəri ilə birlikdə, qoşunun arxası ilə pay-piyada sürünürdü. O, tamamilə ruhdan düşmüşdü və pərən-pərən olmuş bu adamlarla nə edəcəyini bilmirdi. Həmişə qələbə çalmağa vərdiş edən və indi özünün əfsanəvi qoçaqlığına baxmayaraq, birdən-birə dəhşətli məğlubiyətə uğrayan xalqın vəziyyəti generalı sarsıtmışdı.

Sonra şəhərə sükut çökdü, hamı dinməz-söyləməz, qorxu içində yaxınlaşan düşməni gözlədi. Dükanda, daxıl dalında oturmaqdan piylənmiş və hər cür cəsarəti itirmiş burjualar, ət qızartdıqları şiş-ləri və iri mətbəx bıçaqlarını prussiyalıların silah hesab edib, onlara cəza verəcəklərindən qorxa-qorxa qaliblərin gəlməsini həyəcanla gözlədilər.

Elə bil, şəhərdə həyat ölmüşdü, dükanlar bağlanmışdı, küçələr-dən səs-səmir gəlmirdi. Bu məşum sükutdan qorxuya düşən və divar dibi ilə kölgə kimi sürünən tək-tük adamdan başqa gözə heç nə dəymirdi.

Gözləməkdən cana gəlmişdilər, istəyirdilər ki, düşmən tez gəlib çıxsın və intizardan canları qurtarsın.

Fransız qoşunlarının geri çəkilməsindən bir gün sonra axşam-üstü, haradansa çapıb gələn bir neçə atlı-ulan şəhərdə göründü. Bir az sonra isə Sen Katrinin döşü ilə qara bir sel axını irəliləməyə başladı. Darnetal və Buaqiyom yolları tərəfdə də iki sel axını göründü. Üç korpusun avanqardı eyni zamanda şəhər bələdiyyə idarəsinin qarşısındakı meydançaya gəldi. Bunların ardınca alman nizami qoşunlarının əsgərləri qonşu küçələrə doluşdular. Əsgər-lərin ahəngdar ayaq tappılıtlarından küçələr uğuldamağa başladı.

Şəhər ölü sükutuna qərq olmuş və sakinsiz kimi görünürdü, əslində isə qapalı pəncərə taxtalarının arxasından, müharibə qanun-larına görə şəhərin, burada yaşayan insanların və bütün var-dövlətin

sahibi hesab olunan fatehləri qorxa-qorxa gizlicə süzürdülər. Küçələrdə, həmin evlərin divarları boyunca isə hərəkət edən alman əsgərlərinə, yerlilərə tanış olmayan «qığıltılı» səslə komandalar verilir. Yarımqaranlıq otaqlarda gizlənən obivatellər¹ insan müdriqliyini və güdrətini aciz qoyan kortəbii fəlakətlər, hər şeyi məhv edən böyük geoloji dağıntılar qarşısında aciz qalan adamlar kimi dəhşətə gəlmişdilər. Belə hissələr hər dəfə yaradılmış qayda-qanunlar devrildikdə, təhlükəsizlik duyğuları itirildikdə, təbiətin və insanların qanunları ilə qorunan hər şeyin mənasız və qəzəbli qüvvələr qarşısında qaldığı zaman baş qaldırır. Şəhərliləri uçub dağılan evlərin altında dəfn edən zəlzələlər, kəndliləri ölmüş öküzləri və evlərini dam örtüyüylə birlikdə aparən yatağından oynayıb daşan çaylar, ya da təslim olmaq istəməyənlərin hamısını qıran, qalanlarını isə əsir alan, qılıncının şöhrəti naminə hər şeyi talayan, top gurultuları altında hansı bir ilahi qüvvəyə əltiləfət göstərmək istəyən qalib ordu – bütün bu dəhşətli fəlakətlər, göylərin ədalətinə və insan zəkasinin güdrətinə bizə uşaqlıqdan tələq edilən bütün qədim etiqladları və ümidləri büsbütün yox edir.

Artıq qapıları bir-bir döyürdülər. Kicik dəstələrlə içəri doluşurdular. Hücumdən sonra zəbtətmə başlayırdı. Məğlub olanların boynuna yeni vəzifə düşürdü: onlar qaliblərə mehribanlıq göstərməli idilər.

Aradan xeyli keçdi. Qorxu canlardan çıxdı və hər şey əvvəlki qaydasına düşdü. Prus zabitləri ailələrdə ev sahibləri ilə birlikdə süfrə arxasında oturub, rahatca nahar eləməyə başladılar. Bu zabitlərin bəziləri ədəbli çıxır, nəzakət xatirinə Fransanın məğlubiyətinə acıyır və belə bir müharibədə iştirak etdiyinə görə əzab çəkdiyini söyləyirdi. Fransızlar almanlara bu cür əlicənablıqlarına görə minnətdarlıqlarını bildirirdilər. Bu bir də ona görə edilirdi ki, almanların himayəsinə sığınmaq hər an lazım ola bilərdi.

Zabitlərin qılığına girməklə evə doluşan əsgərlərin sayını da azaltmaq olardı. Bir də asılı olduğun adama toxunmağın nə mənası vardı? Belə hərəkət etmək qoçaqlıq yox, ağılsızlıq olardı. Ruan burjuları keçmiş zamanlarda, şəhərə şöhrət gətirən müdafiə illərində olduğu kimi, ehtiyatla hərəkət edirdilər. Onlar fransız nəzakət qaydalarına qəti riayət edərək, belə bir qərara gəlmişdilər ki, evin içində xarici qəsbkarlara mehribanlıq göstərmək olar. Ancaq elə etmək lazımdır ki, bu yaxınlıqdan başqaları xəbər tutmasın. Küçə-

¹ *Obivatel* – ancaq öz mənafeyini düşünen adam (*rus.*)

də almanlara üz göstərmirdilər. Amma axşamlar, evdə onlarla şirin-şirin söhbət edirdilər. Bu mehribanlığa alışan almanlar isə axşamlar özlərini buxarının istisinə verərək oturur, gecəyarısına qədər yerlərindən qalxmaq istəmirdilər.

Şəhər yavaş-yavaş əvvəlki adi görkəmini alırdı. Fransızlar hələ evdən çıxmağa ehtiyat edirdilər, amma küçələrdə prus əsgərlərinin əlindən tərənmək olmurdu. Bununla belə, öz uzun qılınclarını küçələrdə lovğa-lovğa sürüyən mavi paltarlı qusarlar¹ bir il bundan əvvəl həmin qəhvəxanalarda kef sürən fransız yeger² zabitləri kimi yoxsul, adi şəhərlilərə həqarətlə baxırdılar.

Bununla belə, havada sezilməsi çətin olan ağır, xoşagəlməz, yad bir əhvali-ruhiyyə hiss edilirdi. Elə bil, hər yerə hücum, basqın qoxusu hopmuşdu. Bu qoxu evlərə, ictimai yerlərə dolmuşdu. Yeməklərə xüsusi dad-tam vermiş, insanlarda elə bir hiss əmələ gətirmişdi ki, guya, sən uzaq-uzaq ölkələrdə, qan hərisi olan vəhşi qəbilələr arasında dolaşırsan.

Qaliblər pul, həm də çoxlu pul tələb edirdilər. Obivatellər varlı idilər və onlara dinməz-söyləməz istədikləri qədər pul verirdilər. Amma varlı norman tacirləri buna dözmürdülər. Onların xasiyyəti idi, balaca bir ziyana düşəndə, gəlirlərinin kiçik bir damlasının başqasının əlinə keçdiyini hiss edəndə daha çox əzab çəkirdilər.

Bütün bunlarla yanaşı, şəhərdən iki-üç lyö aralıda, çayın aşağılarında, Kruasse, Dyepdal və Byessarın yaxınlığında qayıqçılar və balıqçılar daşla başı əzilmiş, ya yumruqla öldürülmüş, bıçaqla doğranmış, ya da sadəcə, körpüdən başıaşağı çaya atılmış alman paltarlı köpmüş meyitləri dəfələrlə suyun dibindən tapıb çıxarırdılar. Günün günortaçağı aparılan açıq döyüşlərdən daha təhlükəli olan bu hay-haraysız, səssiz-küysüz, gizli, vəhşicəsinə, lakin qanuni intiqam hissindən doğan, sirli qəhrəmanlıqla edilən döyüşlərin qurbanı olan meyitlər çox vaxt çayda lillənib qalırdı.

Çünki yadellilərə nifrət hissi ta qədimlərdən başlayaraq məslək yolunda ölümə hazır olan və cəmiyyətin cüzi hissəsini təşkil edən cəsurları həmişə ayağa qaldırır.

Qəsbkarlar öz dəyişməz qayda-qanunları ilə şəhəri özlərinə tabe etsələr də, heç bir dəhşətli hadisə törətmədilər. Halbuki onların

¹ *Qusar* – macar geyimli süvari əsgər

² *Yeger* – nişançı polku əsgəri

qələbə ilə irəlilədikləri yerlərdə çox amansızlıqlar etdikləri haqqında şayiələr şəhərə yayılmışdı. Bunu gören yerli əhali axırda cəsərləndi və tacirlər ticarətə başlamaq ehtiyacı duydular. Onların bəzilərinin fransız qoşunlarının tutduğu Qavr limanı ilə böyük pul alverləri vardı. İndi onlar bu əlaqəni bərpa etmək məqsədilə Dyeppaya qədər piyada getmək, orada gəmiyə minmək və sonra özlərini Qavr limanına salmaq təşəbbüsündə bulundular. Bu məqsədə çatmaq üçün tanış alman zabitlərinin təsirindən də istifadə etdilər və şəhər komendantı onların getməsinə icazə verdi.

On nəfərin yazıldığı bu səfərə çıxmaq üçün dörd at qoşulmuş karet ayırdılar və camaatın gözündən yayınmaq məqsədi ilə həftənin ikinci günü, səhər tezdən, işıqlaşmamışdan yola düşmək qərara alındı.

Axır günlər şaxta yeri dondurmuşdu. Bazar ertəsi isə saat üç radələrində şimaldan qara buludlar axıb gəldi, qar yağdı və bu qar axşamdan başlayıb səhərə qədər ara vermədi.

Səhər tezdən, saat beşin yarısında müsafirlər karet ilə yola düşmək üçün «Normand mehmanxanası»nın həyətinə toplasdılar. Onlar yuxulu idilər. Böyük yun şala bürünmüşdülər. Soyuqdan tir-tir əsirdilər. Qaranlıqda bir-birini güclə seçirdilər. Əyinlərindəki qalın qış paltarları onları uzun əbalı kök keşişlərə oxşadırdı. Nəhayət, kişilərin ikisi bir-birini tanıdı, üçüncü də onların yanına gəldi.

– Mən arvadımı da özümlə aparıram, – kişilərdən biri dilləndi.

– Mən də.

Birinci kişi əlavə etdi:

– Biz daha Ruana qayıda bilmərik, əgər prussiyalılar Qavra gəlsələr, oradan da İngiltərəyə gedərik.

Bu adamlar eyni ictimai təbəqədən olduqlarına görə fikirləri də bir-biri ilə düz gəlirdi.

Kareti nədənsə qoşmurdular. Mehtərin əlindəki çıraq qaranlıqda qapılının birində işıdayır, dərhal da yox olur, sonra o biri tərəfdə görünürdü. İçinə peyin səpilib, saman döşənmiş tövlədən at ayağının tappılısı və mehtərin söyüşü eşidilirdi. Zınqırovların cingiltisindən başa düşmək olurdu ki, atları qoşurlar. Bu cingiltilər azacıq sonra gücləndi, atların hərəkətinə uyğun olaraq aydınca səslənməyə başladı. Bu zınqırov səsləri bəzən eşidilməz olur, sonra birdən, nallı at ayağının tappılısı ilə bərabər güclənirdi.

Birdən qapı açıldı. Hamı səsini içinə saldı. Üşümüş yolçular soyuqdan donduqları üçün yerlərindən tərpenməyib susdular.

Ara vermədən lopa-lopa yağan qar adamın gözünü qamaşdırdı. Bu soyuq, yumşaq qar pambıq kimi ətrafa səpələnir, evləri, çölləri бүрүyür və hər şeyi bir-birinə qatıb, ağ örtük altında görünməz edirdi. Qış yuxusuna dalıb dərin səssizlik və sükut içində mürgüleyən bu şəhərin sakitliyini ancaq kainatı бүрүyən sonsuz ənginliklərdən axıb gələn ağ zərrəciklərin – səssiz-səmirsiz yağan qarın pıçıltıyabənzər qarışıq xışiltısından başqa heç nə pozmurdu.

Əliçıraqlı faytonçu başını aşağı salıb dartınan və tövlədən çıxmaq istəməyən atın yüyənindən çəkib həyəətə gəldi. Atı karetin yanına gətirdi, yan qayışını bağladı, xamutu boynuna keçirdi, bir əlində çıraqlı olduğundan, tək əli ilə xeyli əlləşdi, sonra ikinci atı gətirməyə gedərkən dönüb soyuqdan büzüşən və qarın altında qaldıqlarından ağappaqlı olmuş sərnəşinlərə baxdı:

– Niyə karetə minmirsiniz? – dedi, – heç olmasa, üstünüzə qar yağmaz.

Bu heç onların ağına gəlmirdi. Faytonçunun sözünü eşidən kimi dərhal, tələsik karetə doluşdular. Kişilərdən üçü əvvəlcə arvadlarını karetə mindirib, sonra da özləri çıxdılar. Onların arxasınca ala qararıqlıqla güclə görünən qaraltılar içəri keçib boş yerləri tutdular.

Karetin içinə ot döşənmişdi. Adam ayağını qoyanda topuğa qədər batırdı. Karetin dərinliyində oturan xanımlar özləri ilə kimyəvi kömürlə yanan mis qızdırıcılar götürmüşdülər. Onlar dərhal qızdırıcıları yandırdılar və uzun müddət bir-birinə bu cihazın çoxdan hamıya məlum olan üstünlüklərindən pıçıltı ilə danışmağa başladılar.

Nəhayət, yolların xarab olduğunu nəzərə alaraq karetə dörd at əvəzinə altı at qoşduqdan sonra bayırdan kimsə soruşdu:

– Hamı yerindədirmi?

İçəridən cavab verdilər:

– Bəli.

Yola düşdülər.

Karet ağır-ağır, elə bil, addım-addım irəliləyirdi. Təkərlər topuna qədər qara batır, karet ləngərlənib cırıldayır, atlar finxırıb dartındıqca ayaqları sürüşür, onların bədənlərindən, burun pərlərindən buğ qalxırdı. Faytonçunun qamçısı havada oynayır, ilan kimi qıvrılıb

açılır və atlardan birinin titrəyən sağrısına dəyən kimi onlar gücünü toplayıb irəliləyirdilər.

Yavaş-yavaş işıqlaşdı. Xalis ruanlı olan sərnəşinlərdən birinin dediyi kimi, «pambıq yağışına oxşayan yüngül qar yağımı» azalıb ara verirdi. Alatoranlığın işığı qırov bağlamış uca ağacların və yastı-yapalaq daxmaların hərdən gözə dəydiyi sonsuz qarlı çöllərin üzərinə qatı kölgə salan iri, qara, ağır buludlara hopurdu.

Səhərin bu ürəksixan hüznü işığında sərnəşinlər bir-birini maraqla süzməyə başladılar. Qran-Pon küçəsindən olan məşhur şərab alverçisi «Luazo» soyadlı ər-arvad karetin baş tərəfində, ən yaxşı yerdə qabaq-qabağa oturub mürgüləyirdilər. Keçmiş nökr Luazo iflasa uğramış ağasının var-dövlətini ələ keçirmiş və bununla da çoxlu qazanc toplaya bilmişdi. O, ən zibil şərabı əyalət tacirlərinə lap ucuz qiymətə sınımaqda ad çıxarmış və beləliklə də, dost-tanışların arasında ən usta kələkbaz kimi, əsl mənada bic və kefcil normandiyalı kimi məşhurlaşmışdı.

Onun kələkbazlığı haqqında söhbət o qədər geniş yayılmışdı ki, bir dəfə prefektura idarəsində, axşam qonaqlığında öz təmsil və şeirləri ilə, həmçinin hazır cavablığı ilə lovğalanan, bir sözlə, əyalətin məşhur şairi kimi tanınmış cənab Turnel, darıxdıqlarından mürgüləyən xanımlara təklif etmişdi ki, gəlin, «Quş uçdu»¹ oyunu oynayaq. Bu zarafat ildırım sürəti ilə prefektin qonaq otağına, oradan da şəhərə, bütün evlərə yayıldı və düz bir ay bütün əyalət sakinləri gülməkdən qırıldılar.

Bundan başqa, Luazo cürbəcür məzəli əhvalatları ilə, həmçinin bəzən yerinə düşən, bəzən də mənasız görünən zarafatları ilə də şöhrət qazanmışdı. Onun haqqında kim söhbət eləsə, axırda:

– Nə deyirsiniz deyir, Luazo, hər halda, tayı-bərabəri olmayan misilsiz adamdır, – deyərdi.

O gödəkboylu idi. Adama elə gəlirdi ki, onun bədəni iri, dəyirmi qarından və bir də onun üstünə yapışdırılmış gicgahlarına dən düşən qırmızı sifətdən ibarətdir.

Luazo özlərinin ticarət evlərini məzəli hərəkətləri ilə şənləndirirdisə, onun ucaboy, cüssəli, yoğun səslə, sərt təbiətli və qətiyyətli arvadı evin bütün səliqə-sahmanını öz əlinə almışdı.

¹ Fransızca “*L’oisedu vole*” (“quş uçur”) “*L’oisedu vole*” (“Luazo oğurlayır”) kimi də səslənir.

Onların yanında özünün cəmiyyətdəki yüksək mövqeyindən və şəxsi ləyaqətinin üstünlüyündən lovğalanan fabrikant cənab Karre-Lamadon oturmuşdu. Onun üç iplik fabriki vardı və pambıq-parça istehsal edən sənaye sahəsində xüsusi mövqe tutmuşdu. Həm də fəxri legionun zabiti və Baş şuranın üzvü idi. İmperiya dövründə, özünün dediyi kimi, ədəb və nəzakət qaydalarını gözləyə-gözləyə, xeyirxahlıq naminə müxalifətə başçılıq edirdi ki, sonradan mübarizə apardığı quruluşa tərəfdar çıxsın və bununla da çoxlu mənfəət əldə etsin. Bu, onun yeganə məqsədi idi.

Öz ərindən xeyli kiçik olan xanım Karre-Lamadon Ruan hərbi qarnizonuna işləməyə göndərilən, mərifətli ailələrdən çıxmış cavan zabitlərin yeganə təsəllisi olan bir qadın idi.

Bu balacaboy, zərif, qəşəng qadın xəz paltosuna bürünərək əri ilə üzbəüz oturmuşdu və məyus baxışlarla karetin yoxsul görkəminə tamaşa edirdi.

Onlarla yanaşı Normandiyanın ən məşhur və qədim kübar nəslinə mənsub olan qraf Yuber de Brevil öz zövcəsi ilə oturmuşdu. Yaşa dolmuş, boylu-buxunlu bu qraf cürbəcür paltarlar geyinərək, özünün təbiətən kral IV Henrixə oxşadığını daha da nəzərə çarpdırmağa çalışırdı, çünki dədə-babalarının iftixarla söylədiklərinə görə de Brevil soyadlı bir xanım kral IV Henrixdən uşağa qalmış, bundan sonra onun əri qraf rütbəsi və qubernator vəzifəsi almışdı.

Baş şurada cənab Karre-Lamadonun həmkarı olan qraf Yuber departamentdə orleançılar partiyasını təmsil edirdi. Onun birdən-birə miyanə dolanan nantsalı gəmi sahibinin qızı ilə evlənməsi indi də sirr olaraq qalır. Ancaq qrafınya özünü vüqarla aparmağı, hamıdan yaxşı qonaq qəbul etməyi bacardığına görə və vaxtilə Lui-Filippin oğlanlarından birinin aşnası kimi məşhurlaşdığı üçün əsilzadələr ona hörmət edirdilər və onun evi bütün departamentdə qədim nəzakət və ədəb qaydalarını saxlayan yeganə ev hesab olunurdu, oraya düşmək isə çox çətin idi. Deyilənə görə, Brevillərin ancaq yatırımdan ibarət olan var-dövləti onlara ildə beş yüz min livr gəlir gətirirdi.

Bu altı nəfər özlərinin cəmiyyətdə yüksək mövqe tutduqlarından, dinə sadıq, namuslu, hörmətli, nüfuzlu və varlı-hallı adamlar olmalarından razı halda karetin yuxarı başında əyləşmişdilər.

Qəribə təsadüf nəticəsində qadınlar bir tərəfdə cərgə ilə oturmuşdular və qrafınyanın yanında uzun təsbehlərini çevirən və

tez-tez «Pater», «Ave»¹ deyə dodaqaltı dua oxuyan iki rahibə oturmuşdu. Onların biri yaşlı və çopur idi. Elə bil, tufəngi düz üzünə tuşlayıb saçma doldurmuşdular. Üz-gözündən üzgünlük yağan o biri rahibənin sifəti gözəl olsa da, vərəmə oxşayırdı. Hər şeyi udan, fanatiklər və əzabkeşlər yetirən din, görünür, bu qıza da əzab verib iztirablar çəkdiirdi.

İçəridəkilərin hamısının diqqəti rahibələrlə qabaq-qənşər oturan kişi ilə arvadda idi.

Kişi hamının yaxşı tanıdığı və hörmətli adamların canına qorxu salan demokrat Korniyude idi. Düz iyirmi ildən artıq idi ki, bütün demokratik qəhvəxanaları dolaşır və özünün uzun, kürən saqqalını içdiyi pivələrlə isladır. O, vaxtilə şirniyyat satan atasından qalan külli var-dövləti öz dostları və tanışları ilə çoxdan göyə sovurmuşdu, indi isə böyük səbirsizliklə respublika quruluşunun yaranmasını gözləyirdi ki, inqilab yolunda düzəltdiyi içki məclislərinin və verdiyi şərab nəzirələrinin əvəzində layiq olduğu yerlərdən birini tutsun. Sentyabrın dördündə² kiminsə zarafatına inanaraq özünü prefekt vəzifəsinə təyin olunmuş hesab etdi və istədi ki, öz vəzifəsini yerinə yetirməyə başlasın, prefektura əməkdaşlarından işdə qalan yeganə adam – katib ona tabe olmaqdan imtina etdi və Korniyude məcbur oldu ki, dinməz-söyləməz çıxıb getsin. Ümumən sakit, heç kəsə zərəri dəyməyən, lütfkar adam olan Korniyude var qüvvəsini sərf edib şəhərin müdafiəsini təşkil etmək istədi. Onun başçılığı ilə çöllərdə xəndəklər qazdılar, qonşu meşədəki körpə ağacları doğradılar, yollarda pusquya durdular və bütün gördüyü bu işlərdən razı qalan Korniyude düşmən yaxınlaşan kimi tələsik şəhərə qaıytdı. İndi o belə zənn edirdi ki, Qavrdada da xəndəklər qazmaqla ölkəyə daha çox xeyir verəcəkdir.

Qadın isə «yüngül, əxlaqsız arvadlardan» biri idi və vaxtından əvvəl kökəlib yumurlandığı üçün ona «Gonbul» deyirdilər. O, bala-caboy, yupyumru, piy içində batmış cavan bir qadın idi. Ağ, yumşaq, totuq barmaqları ortasından iplə boğulmuş sosiska kimi buğumlardan nazilirdi. Dərisi şəffaf və tarım idi. Yupyumru döşləri sinəsini qabardır və paltarlarının altından dikəlirdi. O qədər təravətli və

¹ Katolik dini duaları: “Ya həzrəti-Məryəm”, “İlahi ata”

² 4 sentyabr 1870-ci il – İkinci imperiyanın devrilməsi və Üçüncü respublikanın elan edilməsi günü

gözəgəlimli idi ki, ehtirasları coşdururdu və kişilər ondan gözlərini çəkə bilmirdilər, az qalırdılar ki, gözləri ilə yesinlər. Yanaqları alma kimi qıpqırmızı idi, sifəti açılmaqda olan qırmızı pion çiçəyinin qönçəsinə bənzəyirdi. İri, qara, məftunedici, canalan gözləri vardı. Bu gözləri uzun, sıx, qara kirpiklər çəpərləmişdi və haşiyədən gözləri daha tünd görünürdü. Balaca ağız, nəm dodaqları, inci kimi parlaq dişləri vardı. Elə bil, Allah dodaqlarını yalnız öpüş üçün yaratmışdı.

Deyilənlərə görə, onun bunlardan başqa da çoxlu əvəzsiz, qiymətli məziyyətləri vardı.

Onu tanıyan kimi karetdə oturan abırlı, ismətli qadınlar dərhal «biabır olduq», «küçə qızı» – deyə pıçılmaqda başladı, həm də bu sözləri elə təzədə dedilər ki, Gonbul eşitdi və başını yuxarı qaldırdı. Qız yol yoldaşlarını elə sərt, qəzəbli və bu saat döyüşə çağırmağa hazır olan amansız baxışlarla süzdü ki, biclik tökülən gözlərini ondan çəkməyən Luazodan başqa, hamı başını aşağı saldı və ortalığa dərin bir sükut çökdü.

Azacıq sonra xanımların üçü yenidən söhbətə başladı. Belə bir pozğun küçə qızının onlarla bir yerdə getməsi bu qadınları dərhal bir-birinə yaxınlaşdırıb dostlaşdırdı. Ləyaqətli xanımlar bu cür ayağısürüşkən, pozğun küçə qızına qarşı birləşmək zərurətini duyurdular, çünki kəbinli arvadlar bu cür qadınlara həmişə həqarətlə baxırlar.

Xanımlar birləşdiyi kimi, kişilərdən üçü Kornyudenin burada olduğunu görəndə qeyri-ixtiyari bir mühafizəkarlıq duyğusu ilə birləşdilər və dərhal puldan söhbət saldılar, onların danışıq tərzindən hiss olunurdu ki, kasıblara həqarətlə baxırlar. Qraf Yuber prussiyalıların ona vurduğu ziyandan, heyvanlarının oğurlanması və məhsulun məhv olması nəticəsində çəkdiyi zərərdən danışsa da, belə ziyanların onun kimi varlı adama uzaqbaşı bir il təsir edəcəyini söyləyirdi. Pambıq-toxuculuq sənayesinin işlərindən əməlli-başlı xəbəri olan Karre-Lamadon qara gün üçün saxladığı altı yüz min franklıq ehtiyat pulunu sayıqlıq göstərərək, vaxtında İngiltərə banklarına keçirmişdi. O ki qaldı Luazoya, zirzəmisində saxladığı ucuz şərablardan hamısını Fransa intendantlığına¹ nisyə satmışdı və indi Qavrda, hökumətin ona borclu olduğu külli miqdarda pulun hamısını almaq ümidində idi.

¹ *Intendantlıq* – orduda təsərrüfat işlərinə baxan adamlar

İndi onların üçü də bir-birini ötəri mehribanlıqla süzürdülər. İctimai mövqeləri müxtəlif olsa da, var-dövlət onları bir-birinə yaxınlaşdırırdı. Onlar özlərini ciblərində qızıl cingildəyən bütün xüsusi mülkiyyətçiləri ətrafında birləşdirən böyük frankmason¹ təşkilatının üzvləri hesab edirdilər.

Karet o qədər yavaş hərəkət edirdi ki, saat ona qədər heç dörd lyö² də yol getməmişdilər. Karet yoxuşu çıxanda kişilər üç dəfə yerə düşüb dikdiri piyada getməli olmuşdular. Sərnişinlər belə hesab etmişdilər ki, Totda səhər yeməyini yeyərlər, ancaq belə getsə, oraya heç axşam saat onda da çata bilməyəcəkdilər. Ona görə də sərnişinlər narahat olmağa başlamışdılar. Onlar yol üstündə bir aşxana görmək ümidi ilə tez-tez ətrafa boylanırdılar, amma tərs kimi, gözlənilmədən, karet qara batdı və düz iki saat əlləşdikdən sonra onu güclə çıxarda bildilər.

Aclıq öz işini görür, içəridəkilərin başı hərlənirdi. Yollarda isə tərs kimi nə bir aşxana, nə də bir meyxana gözə dəyirdi. Ona görə ki, prussiyalıların gəlişi və geri çəkilmən ac fransız qoşunları alverçilərin hamısını qorxuya salmışdı.

Yol üstündə balaca kəndlərə rast gələn kimi kişilər karetdən tökülüşüb yemək dalınca getsələr də, əliboş geri qayıtmışdılar, hətta quru çörək də tapmamışdılar, çünki ehtiyatlı kəndlilər əllərinə keçəni talayan ac əsgərlərin qorxusundan, nələri vardisa, hamısını gizlətmışdilər.

Günorta, saat birə yaxın, Luazo acından qarnının qurulduğunu söylədi. O birilər də ac idilər və aclıqdan dilləri söz tutmurdu.

Sərnişinlər asta-asta əsnəməyə başladılar. Əsnək əsnək gətirdi və hər kəs öz xasiyyətinə, aldığı tərbiyəyə, ictimai mövqeyinə uyğun şəkildə: kimisi alçaqdan, kimisi ağzını açaraq bərkdən əsnədi və dərhal da içindən buğ qalxan yarığı əlləri ilə örtüdü.

Gonbul bir neçə dəfə aşağı əyilib, elə bil, ətəyinin altında nə isə axtarırdı. Amma cəsəət eləmədi, qonşularına baxıb yenidən yerində sakitcə oturdu.

Hamının sifəti ağarmışdı və üzlərində gərginlik vardı. Luazo dedi ki, bir parça çörəyə lap min frank verməyə hazırdır. Onun arvadı

¹ *Mason* – XVIII əsrdə meydana çıxmış dini-fəlsəfi cərəyan

² *Lyö* – Fransada, təqribən, 4,5 km-ə bərabər qədim uzunluq ölçüsüdür.

qaşqabağını töküb, ərinə etiraz etmək istədi, lakin az keçmiş sakitləşdi. Havayı pul xərclənməsindən söhbət belə düşəndə bu xanım, doğrudan da, narahat olurdu, hətta bu barədə edilən zarafatı belə xoşlamırdı.

– Heç özümün özümdən başım çıxmır, – deyə qraf söyləndi, – necə olub ki, yola azuqə götürməyi yaddan çıxarmışam?

Hamı elə buna görə ürəyində özünü danlayırdı.

Kornyudenin, sən demə, bir flyaqa romu varmış. O, romu çıxartdı, ətrafdakılara təklif etdi, lakin hamı rom içməkdən boyun qaçırdı. Təkcə Luazo bircə qurtum içmək istədiyini bildirdi və qabı geri qaytarıb sahibinə təşəkkür edərək:

– Pis deyil, – dedi, – həm aclığın qabağını alır, həm də bədəni isidir.

İçki onun kefini açdı və təklif etdi ki, matros mahnılarında oxunduğu kimi, gəlin, gəmidəki ən yağlı, kök sərnişini yeyək. Abırhəyalı sərnişinlər açıq-aşkar Gonbula edilən bu eyhamdan özlərini itirdilər. Cənab Luazonun zarafatına heç kəs cavab vermədi, bircə Kornyu de qımışdı. Rahibələr dualarına ara verib əllərini əbalarının gen qoluna saldılar, gözlərini yerə dikib yerlərindən tərپənmədilər, göylərdən göndərilmiş əzaba, iltiraba dözüb, sınaqdan çıxırlarmış kimi, sakitcə oturdular.

Nəhayət, saat üçdə, karet kəndsiz-kəsəksiz, ucu-bucağı görünməyən düzənliklə gedəndə, Gonbul cəld əyilib skamyanın altından üstü ağı örtüklə örtülmüş iri bir səbət çıxartdı.

Əvvəlcə səbətdən saxsı boşqabla gümüş stəkan, sonra içi doğranmış iki cücə əti ilə dolu olan iri bir cam çıxartdı. Səbətdə kağıza bükülmüş başqa dadlı yeməklər də vardı. Səbətin içi qoğal, meyvə, cürbəcür şirniyyat və bu kimi başqa ləziz yeməklərlə dolu idi. Bir sözlə, bu yeməkləri hazırlayan adam nəzərdə tutmuşdu ki, yeməxanaya getmədən üç gün dolana bilsin. Bükülmüş yeməklərin arasından, səbətin içində dörd şüşə boğazı da görünürdü, Gonbul cücənin qanadını götürdü, Normandiyada «rejangs» adlanan çörəkdən dişləyə-dişləyə yeməyə başladı.

Gözlər ona dikildi. Azacıq sonra karetə adamı iştaha gətirən yeməklərin iyi doldu. Burunlar pərələndi, ağızların suyu axdı, çənələri sıxıb güclə dayandılar. Xanımların bu küçə qızına ürəklərində bəslədikləri həqarət hissi qəzəbə çevrildi və onlar bu qızı bu saat

boğub öldürmək, ya da səbəti, stəkanı və yeməyi ilə birlikdə götürüb birbaşa karetdən qarın içinə atmağı arzuladılar.

Ancaq Luazo gözləri ilə camdakı cücələri yeyirdi. Axırda özünü saxlaya bilmədi:

– Hə, bu, ağıllı işdir, görünür, xanım bizdən uzaqqörənmiş. Elə adamlar var ki, hər şeyin ehtiyatını əvvəlcədən görürlər.

Gonbul onun üzünə baxdı:

– Buyurun, cənab, bütün günü ac qalmaq asan iş deyil.

Luazo baş əydi:

– Sözü düz, boyun qaçırıram. Çünki oldun dəyirmançı... elə deyilmi, xanım? – Yol yoldaşlarına öteri nəzər salıb əlavə etdi.

– Belə dəqiqələrdə ehtiyatlı adamlara rast gəlmək çox xoşdur.

O, şalvarını bulamamaq üçün dizinin üstünə qəzet sərdi, həmişə cibində gəzdirdiyi qatlama bıçağı çıxartdı, ağızını açdı, toyuq budunun birinə sancdı, götürüb dişinə çəkib elə iştahla yedi ki, karetdə hamı köksünü ötürüb udqundu.

Bunu görən Gonbul sakitcə, asta səslə rahibələrə təklif etdi ki, onunla çörək yesinlər. Onların ikisi də dərhal razı oldular, dodaqları mızıldayıb təşəkkür etdilər və gözlərini qaldırmadan tələsə-tələsə yeməyə başladılar. Kornyude də yanaşı oturduğu qızın təklifini qəbul etdi və rahibələrlə birlikdə dizinin üstünə qəzet sərdi və beləliklə, stola bənzər bir şey düzəldilər.

Ağızlar açılıb-örtüldü, tikələr çeynəndi, udqunulub içəri ötürüldü, Luazo küncdə oturub arvadını dilə tutur və pıçıltı ilə ona deyirdi ki, sən də mənim kimi elə. O, xeyli razılıq vermədi, ancaq mədəsindən sancı qalxdığını hiss edəndə əlacı kəsildi. Luazo dərhal nəzakətlə, şirin sözlər seçərək, «qəşəng qızdan» soruşdu ki, «o ət parçasından birini xanım Luazoya təklif etməyə, lütfən, razılıq verərimi?» Gonbul dərhal cavab verdi:

– Bu nə sözdür, cənab, məmnuniyyətlə.

Və mehribanlıqla gülümsəyərək, camı irəli uzatdı.

Birinci çaxır şüşəsini açanda bir az özlərini itirdilər, çünki cəmi bircə stəkan vardı. Ancaq azacıq sonra stəkanı silib bir-birinə ötürdülər. Təkcə Kornyude nəzakətli kişi kimi hərəkət etdi: stəkanı qonşu qadının dodaqlarının yeri getməyən tərəfindən ağızına aparıb çaxır içdi.

Açgözlüklə yemək yeyən adamların arasında oturan və xörəyin ətrindən boğulan qraf və qrafinya de Brevil, eləcə də Karre-Lama-

don öz zövcəsi ilə dəhşətli «tantal əzabı»¹ çəkməyə başladılar. Birdən fabrikantın cavan arvadı elə dərinədən köks ötürdü ki, hamı dönüb baxdı. Onun rəngi çöldəki qar kimi dümağ ağardı, boynu çiyinə düşdü, gözləri qapandı və xanım huşunu itirdi. Əri qorxuya düşdü və ətrafındakılara yalvardı ki, kömək eləsinlər. Hamı özünü itirdi. Ancaq xanımın başını dizinin üstə qoyan yaşlı rahiyyə Gonbulun stəkanını onun dodaqlarına yaxınlaşdırdı və bir neçə damcı şərab içməyə məcbur etdi. Gözəl xanım dərhal tərpəndi, gözünü açdı, gülümsündü və zəif səslə dedi ki, indi halı lap yaxşıdır. Lakin ürək-gətməsinin təkrar olunmaması üçün rahiyyə onu dilə tutdu və yəni-dən düz bir stəkan şərab içirdi.

– Bu, aclığın qabağını almaq üçündür, – dedi.

İşi belə görəndə Gonbul qızardı, özünü itirdi və dönüb üzünü hələ də yerlərində donub qalan dörd nəfərə tutdu:

– Ağalar, siz allah, buyurun, mənim sizə yemək təklif etməyə, sadəcə, cəsarətim çatmırdı.

Gonbul təhqiramiz rədd cavabı alacağından qorxub susdu.

Luazo söz aldı:

– E, əslində, belə hallarda bütün insanlar qardaşdırlar və bir-birinə kömək etməlidirlər. Siz allah, xanımlar, utanmayın, razı olun, qalan şeylər qoyun cəhənnəm olsun! Ola bilsin ki, biz heç gecələməyə də yer tapmadıq. Bu gedişlə sabah günorta Tota çata bilsək, böyük işdir.

Ancaq tərəddüd davam edirdi. Heç kəs razılıq vermək məsuliyyətini boynuna götürmək istəmirdi. Qabağa düşməyə cəsarətləri çatmırdı.

Nəhayət, qraf məsələni həll etdi. O, üzünü özünü itirmiş Gonbula tutdu və ağayanaqlıqla dedi:

– Xanım, biz sizin təklifinizi minnətdarlıqla qəbul edirik.

Çətini ilk addım atanacan idi. Elə ki ara açıldı, ondan sonra heç kəs utanmadı. Səbət boşaldı. Səbətdə yuxarıda adlarını çəkdiyimiz yeməklərdən başqa ciyər qiyməsi, hissə verilmiş dil parçası, krasson armudu, ponlevek pendiri, qalet və ağzınacan turşuya qoyulmuş xiyar və sarımsaqla dolu olan iri bir şüşə qab vardı. Görünür, Gonbul da bütün qadınlar kimi turşuya qoyulmuş yeməkləri sevirdi.

¹ "Tantal əzabı" – həsrəti çəkilən bir şeyin əldə edilə bilməməsindən duyulan ağır əzab

Bu qızın yola götürdüyü bütün azuqəsini yeyib onunla danışmamaq olmazdı. Ona görə də söhbət qızışdı. Əvvəlcə təmkinlə söhbətə başladılar, sonra Gonbulun özünü çox ədəbli apardığını gördülər və tam sərbəst şəkildə söhbət getdi. Yüksək cəmiyyətin qaydalarını çox gözəl bilən qrafinya de Brevil və xanım Karre-Lamadon çox incə bir mehribanlığa başladılar. Xüsusən qrafinya kiminlə söhbət edir-etsin, öz ləyaqətini itirməyəcəyinə əmin olan bir zadəgan xanımı kimi özünü çox füsunkarcasına aparıb iltifat göstərməyə başladı. Amma jandarm kimi amansız qəlbi olan xanım Luazo inadından dönmədi, söhbətə o qədər də qarışmadı, lakin yeməyindən qalmadı.

Söhbət, heç şübhəsiz, müharibədən gedirdi. Prussiyalıların qəddarlığından, fransızların qoçaqlığından danışirdilər. Baş götürüb qaçmaqla düşmənin əlindən yaxalarını qurtaran bu cənablar əsgərlərin cəsaretinə lazımı qiymət verirdilər. Sonra mövzunu dəyişdirib öz şəxsi vəziyyətlərindən söhbət açdılar. Gonbul dərhal pozğun qadınlara xas olan həqiqi həyəcan və hərarətlə başına gələn işlərdən, keçirdiyi sarsıntılardan danışdı və Ruandan nə üçün qaçdığını səbəbini izah etdi.

– Əvvəlcə heç yerə getmək istəmədim. Evimdə yemək-içmək vardı, hər şey bol idi. Baş götürüb qaçmaqdan evdə qalar, iki-üç əsgəri də saxlayar, onları yedirib-içirə bilərdim. Amma onları, bu prusları görəndə özümü ələ ala bilmədim, hirsimdən dişlərim bağırsaqlarımı kəsdi və mən bütün günü axşamacan evdə oturub acığımdan, həyadan ağladım. Allahın altında kişi olaydım, onda onların başına bir oyun açardım ki! Mən onlara – şiş uclu dəbilqə geyinmiş bu axtalanmış donuzlara pəncərədən baxırdım. Qulluqçu əllərimdən yapışmışdı. Qorxurdu ki, evdə nə varsa, hamısını götürüb onların başına təkəram. Sonra onlar mənim evimə gəldilər, içəri girən kimi qabağıma çıxanın boğazından yapışdım. Almanı boğmaq başqasını boğmaqdan çox asandır. Mən onu boğub öldürəcəkdim, amma saçımdan dartırdı. Bundan sonra qaçıb gizləndim və fürsət tapan kimi aradan çıxdım. İndi də gördüyünüz kimi, sizinlə bir yerdəyəm.

Onu tərifləməyə başladılar. Gonbul o qədər də qoçaqlıq göstərməyən yol yoldaşlarının gözündə böyüdü və Korniyude, dindar bir adamın Allaha minnətdarlıqla dolu olan duasına qulaq asan

ruhani kimi, apostol iltifatı və təqdiri ilə dodaqlarında təbəssüm qıza qulaq asmağa başladı. Ona görə ki, uzun saqqallı demokratlar, dini məsələləri öz əlinə alan əbəli ruhanilər kimi, vətənpərvərlik məsələlərini, göz dəyməsin, tam inhisarda saxlayırdılar. Korniyude danışmağa başladı, özü də nəsihətamiz tərzdə, hər gün divarlara yapışdırılan bəyannamələrdən götürülən təmtəraqlı cümlələrlə danışdı və öz monoloqunu «əclaf Badenq»¹ divan tutmağa çağırışlarla qurtardı.

Amma Gonbul Bonapart tərəfdarı olduğu üçün dərhal özündən çıxdı. Gilənar kimi qıpqırmızı oldu. Hirsindən dili topuq çala-çala sözləri yağıdırmağa başladı:

– Mən sizin kimi ağaları onun yerində görmək istərdim. Bəs necə, göz dəyməsin, sizin hamınız çox yaxşı adamlarsınız! Axı onu siz satdınız! Əgər ölkəyə sizin kimi ara qarışdıranlar başçılıq etsə, ağalığı öz əllərinə alsın, Fransadan baş götürüb qaçmaqdan başqa çıxış yolu qalmaz.

Korniyude təmkinini pozmadı. Təkəbbür və nifrətlə gülümsündü. Bir az da keçsəydi, söhbətin axırı söyüşə çevriləcəkdi. Qraf bunu hiss edib işə qarışdı, özündən çıxmış qızı güc-bəla ilə sakitləşdirdi və amiranə tərzdə dedi ki, hər hansı bir səmimi fikrə hörmət etmək lazımdır. Amma qrafıya ilə fabrikantın arvadı respublika quruluşuna qeyri-iradi nifrət bəsləyən bütün yüksək mənsubiyyətli adamlar kimi, eləcə də qadınlara məxsus bir məftunluqla, kortəbii şəkildə, müstəbid quruluşlu hökumətə pərəstiş etdiklərinə görə, istər-istəməz özünü bu cür ləyaqətlə aparan və təxminən, onların ürəyindən keçənləri deyən bu qıza rəğbət bəsləməyə başladılar.

Səbət boşaldı. On nəfər asanlıqla onun içindəki yeməkləri aşırıdı və səbətin balaca olmasına təəssüf etdilər. Yemək qurtarandan sonra əvvəlki kimi maraqla olmasa da, xeyli söhbət etdilər.

Axşam düşür, şər qarışırdı. Yeyilənlərin həzm olunması zamanı daha çox hiss edilən soyuq, köklüyünə baxmayaraq, Gonbula təsir etdi və o titrəməyə başladı. Xanım de Brevil bayaqdan bəri bir neçə dəfə kömür qoyduğu qızdırıcı cihazı Gonbula təklif etdi. Gonbulun ayaqları donmuşdu, ona görə də xanımın təklifini dərhal qəbul etdi. Xanım Karre-Lamadon və Luazo öz qızdırıcılarını rahibələrə verdilər.

¹ *Badenq* – III Napoleonun gülünc ləqəbi. O, növbəti siyasi fırıldaqlarından sonra bu soyad altında gizlənmişdir.

Faytonçu fənəri yandırdı. Ortadakı atların sağrısından qalxan buğ, yolların kənarındakı qarın işığında aydınca göründü. Çöllərin üzərinə sərilmiş ağ örtük – karet irəlilədikcə, elə bil, titrəşən işıqda bükülüb-açılmağa başladı.

Karetin içində göz gözü görmürdü. Birdən Gonbul ilə Kornyude tərpendilər və qaranlıqda onlara göz qoyan cənab Luazoya elə gəldi ki, uzunsaqqal Kornyude böyrünə səssiz, lakin ağır dürtmə dəymiş adam kimi dik atılıb qızdan aralandı.

İrlidə, yolda işıq göründü. Bu, Tot kəndinin işıqları idi. On bir saat idi ki, yolda idilər. Əgər buraya yolda atların yemləmək və dincəlmək üçün dörd dəfə dayandıqlarına sərf edilən iki saati da əlavə etsək, düz on üç saat idi ki, yol gəlirdilər. Karet kəndə daxil oldu və «Ticarət mehmanxanası»nın önündə dayandı.

Qapı açıldı. Birdən sənişinlər onlara yaxşı tanış olan: yerlə süründüyündən cingildəyən uzun qılınc səsinə eşidib dik atıldılar, dərhal da almanca danışan adamın sərt səsinə eşitdilər.

Karet dayanmışdı, amma heç kəs qorxusundan yerindən tər-pənmirdi. Hamıya elə gəlirdi ki, içəridən çıxan kimi, dərhal onları tutub güllələyəcəklər. Faytonçu əlində fənər gəldi və karetin içinə işıq düşdü. Bu işıqda qorxudan və dəhşətdən bərəlməmiş gözlər, açılmış ağızlar və yerlərində tir-tir əsən iki cərgə adam göründü.

İşıq zolağında, faytonçunun yanında uzun, sarı, həddindən artıq arıq, cavan bir alman zabiti dayanmışdı. Korset bağlayan qızlar kimi, kəmərlə mundirinin belini boğmuşdu; çəpəki qoyduğu günlüyü düz, ləkli furajkası onu ingilis mehmanxanalarındakı buyruqçu uşaqlara oxşadırdı. Hədsiz dərəcədə uzun olan bığlarının ucu getdikcə nazilir və gözlə güclə görünən napnazik, ağımtıl tükklə qurtarırdı. Bu bığlar, elə bil, zabitin ağızının büküşlərini basıb sıxır, yanaqlarını, dodaqlarının küncünü basıb aşağı dartırdı.

O, fransızca və aşkar hiss edilən Elzas ləhcəsində, qətiyyətlə əmr etdi ki, karetdən düşsünlər.

– Cənablar, düşmənilər münasib deyilməyib?

Hamıdan əvvəl, həmişə itaət etməyə öyrənmiş rahibələr səssiz-səmirsiz karetdən düşdülər. Sonra qrafla qrafinya göründü, onların arxasınca fabrikantla arvadı, daha sonra öz qamətli arvadını irəli itələyən Luazo düşdü. Düşən kimi də nəzakətli olduğu üçün yox, qorxusundan zabitə salam verdi:

– Axşamınız xeyir, cənab.

Zabit bir qəsbkar həyasızlığı ilə ona baxdı və heç nə demədi.

Gonbul ilə Kornyuude qapının ağzında otursalar da, hamıdan sonra çıxdılar və düşmənin önündə özlərini şax tutdular. Gonbul özünü ələ almağa və sakit aparmağa çalışırdı. Demokrat xəfifcə titrəyən barmaqları ilə uzun, sarımtıl saqqalını faciəli şəkildə didişdirirdi. Gonbul ilə öz ləyaqətini saxlamaq istəyirdi və başa düşürdü-lər ki, belə şəraitdə, burada qismən də olsa, vətəni təmsil edirlər, elə ona görə də yol yoldaşlarının üzüyolalığı onları qəzəbləndirirdi. Həm də Gonbul özünü nəcabətli xanımlardan daha məğrur aparırdı. Kornyuude isə yolları qazdırmağa başladığı vaxtdan boynuna müqavimət hərəkətinin başçılığını götürdüyünü nəzərə çarpdırmaq və başqalarına nümunə göstərmək məqsədi ilə özünü çəkir və bütün görkəmi ilə şax qalmaq istəyirdi.

Hamı karvansaranın geniş mətbəxinə gəldi, alman zabiti sərnışinlərin adı, soyadı, peşəsi, əlamətləri qeyd olunan Ruan komendantının verdiyi icazə kağızını aldı, kağızda yazılan nişanələrin adamların həqiqi əlamətləri olduğunu yoxlamaq məqsədi ilə bir-bir, uzun-uzadı, diqqətlə onların üzünə baxdı.

Sonra qətiyyətlə «yaxşı» – dedi və bayıra çıxdı.

Sərnışinlər nəfəslərini dərdilər. Acmışdılar, yemək sifariş etdilər. Xörəyin hazırlanması yarım saat çəkdi. İki qulluqçu qız cidd-cəhdlə biş-düşlə məşğul olduqları vaxt, sərnışinlər binaya baxmağa getdilər. Otaqlar – sonu qəribə və müəmmalı bir otağın şüşə qapısında qurtaran uzun dəhliz boyu cərgələnmişdi.

Nəhayət, yemək hazır olub adamlar süfrə arxasına əyləşəndə, vaxtilə at alveri edən karvansara sahibinin özü də göründü. Bu, astma xəstəliyinə tutulmuş kök bir kişi idi. Sinəsi daim xışıldayır, bəlgəm boğazında poqquldayırdı. Atasının soyadını götürmüşdü: Folanvi¹.

– Madmazel Elizabet Russe kimdir? – deyə soruşdu.

Gonbul diksindi və qanrılıb baxdı:

– Mənəm.

– Madmazel, prus zabiti dərhal sizinlə danışmaq istəyir.

– Mənimlə?

– Madam ki madmazel Elizabet Russe sizsiniz, demək, sizinlə.

¹ Fransızca *Follenvi* “*Folle envil*” (çılğın arzu) kimi səslənir.

Qız özünü itirdi, ani olaraq nəşə düşündü və qətiyyətlə dilləndi.

– Bir bu çatmırdı!.. Getmirəm!

Ətrafdakılar həyəcanlandılar. Belə bir təklifin səbəbini bilməyə çalışdılar. Mübahisə başladı. Qraf qıza yaxınlaşdı:

– Düz eləmirsiniz, xanım, ona görə ki, sizin rədd cavabınız təkçə özünüzə yox, yol yoldaşlarınıza da zərər vura bilər. Heç vaxt sizdən güclü olan adama müqavimət göstərməyin. Şübhəsiz, bu çağırışda elə bir qorxulu şey yoxdur. Yəqin, elə-belə, rəsmiyyət üçündür.

Hamı qrafın səsinə səs verdi. Qızı dilə tutdular, yalvarıb-yaxardılar, öyüd-nəsihət verdilər və nəhayət, inandırdılar. Axı hamı belə bir axmaq hərəkətdən sonra vəziyyətin mürəkkəbləşə biləcəyindən qorxurdu.

Nəhayət, Gonbul dilləndi:

– Yaxşı, razıyam, ancaq yadınızda saxlayın, yalnız sizə görə razılıq verirəm.

Qrafınya onun əlini sıxdı:

– Bilirsinizmi, sizə nə qədər minnətdarıq!

Gonbul getdi. Hamı yenidən süfrə arxasına əyləşmək üçün onun otaqdan çıxmasını gözlədi.

Hamı zabitin onu yox, məhz bu hirsli, kəmhövsələ qızı çağırmasından dilxor olmuşdu və əgər, işdir, onları çağırmalı olsa, xəyallarında cavab vermək üçün şit-şit cavablar hazırlayırdılar.

Nəhayət, on dəqiqədən sonra Gonbul qayıtdı. Onun sifəti qıpqırmızı idi, həyəcandan güclə nəfəs alırdı, özündən çıxmışdı və öz-özünə söylənirdi:

– Əclafın biri əclaf, bir bunun iştahından keçənə bax!

Nə baş verdiyini bilmək üçün hamı qızın üstünə atıldı. Amma o bir kəlmə də demədi, nəhayət, qraf təkid etdikdə böyük bir ləyaqətlə:

– Bunun sizə dəxli yoxdur, – deyə cavab verdi, – mən onun sözlərini sizə deyə bilmərəm.

Belə olduqda hamı, içindən ətrafa kələm qoxusu yayılan iri kasanın ətrafına cəmləşdi. Belə bir həyəcanlı hadisənin baş verməsinə baxmayaraq, iştahla çörək yedilər. Alma şərabı ləzzətli idi və Luazo ilə arvadı, həmçinin rahibələr bu ləzzətdən tez məhrum olmamaq üçün şərabı qurtum-qurtum içirdilər. Qalanları başqa çaxır sifariş etdilər, Korniyude isə pivə istədi. O, özünəməxsus xüsusi bir ədə

ilə şüşənin tıxacını açar, piveni köpükləndirər, stəkanı əvvəlcə əyər, sonra yuxarı qaldırıb içkinin rəngini daha yaxşı görmək üçün çırağın işığına tutardı. O, içki içəndə şəraba, ya da pivəyə bulaşmış rəngini dəyişən uzun saqqalı xəlifcə titrəyər, gözünü qıyıb badəyə zilləyər və bu an, elə bil, dünyaya ancaq yeganə bir iş üçün: şərab içmək üçün gəldiyini dərk edib, vəzifəsini böyük bir ləzzətlə yerinə yetirərdi. O, həyatını dolduran iki böyük ehtirası: şəffaf el¹ içməyi və inqilabi fəaliyyəti xəyalən birləşdirir və birinin dadına baxanda o birini yaddan çıxartmırdı.

Cənab Folanvi arvadı ilə birlikdə stolun lap qurtaracağında oturub şam edirdi. Kişi köhnə parovoz kimi fısıldayırdı. Sənəsi elə xışıldayırdı ki, yemək zamanı ağzını açıb bir söz deyə bilmirdi, amma arvadı bircə an danışığına ara vermirdi. O, prussiyalılara rast gələndən sonra gördüyü bütün məsələlərdən: onların nə etdiklərindən, nə söylədiklərindən danışır və iki oğlu orduda olduğuna görə, həm də prussiyalılar onu böyük xərcə saldıqları üçün onlara nifrət edirdi. Danışanda ən çox da qrafiniyaya müraciət edirdi, çünki belə bir nəcabətli qadınla söhbət etməkdən xoşu gəlirdi.

O, gülməli bir şey danışanda səsini alçaldırdı, əri isə tez-tez onun sözünü kəsirdi.

– Madam Folanvi, danışmasan yaxşı olar.

Ancaq o, ərinə əhəmiyyət vermədən sözünə davam edirdi.

– Bəli, xanım, bunlar ancaq donuzu kartofla, kartofu da donuzla yeməkdən başqa bir şey bilmirlər. Onların təmiz, mədəni insanlar olması haqqında deyilənlərə inanmayın. Qətiyyənlər elə deyil, ayıb olmasın, hər yeri murdarlayırlar. Siz onların bütün günü, səhərdən axşama qədər necə təlim keçdiklərini bircə görəydiniz: hamısı düzənləyə yığışır, sonra irəli-geri gedirlər, o yana dönürlər, bu yana gəlirlər. Bundansa, yaxşı olardı ki, evlərində oturaydılar, yer şumlayaydılar, yol salaydılar. Eh, xanım, hələ dünyada bu hərbiçilərdən heç kəs xeyir görməyib. Bilmirəm, bu bədbəxt camaat, əlindən adam öldürməkdən başqa heç bir iş görməyən bu adamlara niyə müftə yerə çörək verir? Mən savadsız qoca arvadam, mən heç, amma səhərdən axşama qədər onların əldən düşərək, ayaq döydüklərini görəndə öz-özümə fikirləşirəm: «Bax, elə adamlar var ki, camaata xeyir verməkdən örtü cürbəcür kəşflər edirlər, bəs belələri

¹ El – içki növüdür.

– xalqa ziyan vurmaqdan ötrü dəridən-qabıqdan çıxanlar kimə və nəyə lazımdır?» Məgər kim olur-olsun: istər prus, istər ingilis, istər polyak, istərsə də fransız – adam öldürmək mənfurluq deyilmə? Əgər səni bir adam təhqir etdiyinə görə ondan intiqam alıb öldürürsənsə, sənə cəza verirlər, demək, adam öldürmək pis şeydir, amma bizim övladlarımızı quş kimi qırıb tökürlər, buna heç kəs heç nə demir, əksinə, çoxlu adam öldürənlərə orden verirlər. Demək, onlar yaxşı iş görürlər? Yox, elə deyil, bilirsinizmi, mən bu işlərdən heç nə başa düşə bilmirəm.

Kornyude ucadan dilləndi:

– Dinc dolanan qonşuya hücum edib müharibə başlamaq vəhşilikdir, amma vətəni müdafiə etmək müqəddəs borcdur.

Qarı başını aşağı saldı.

– Düzdür, vətəni müdafiə etmək lazımdır, amma öz xeyri üçün müharibə törədən kralların hamısını qırmaqdan yaxşı şey yoxdur.

Kornyudenin gözləri oynadı:

– Afərin, xanım! – deyə qışqırdı.

Cənab Karre-Lamadon çaşıb qalmışdı. O, məşhur sərkərdələri ilahiləşdirib pərəstiş etsə də, bu qoca kəndli arvadının sözlərindəki ağıllı fikirləri dinlədikdən sonra düşünməyə məcbur olurdu ki, doğrudan da, bu saat mənasız yerə çəkilən zəhmətlər gərəkli bir işə sərf edilə, qurub-yaratmaq əvəzinə vurub-dağıdan əllər xeyirli bir işdən yapışsa, boş yerə çəkilən zəhmətlərin hamısı həyata keçirilməsinə yüz illərlə vaxt lazım olan böyük işlərə sərf edilə, insanlara nə qədər firavanlıq gətirərdi.

Luazo yerindən qalxdı, aşxana sahibinin yanında oturdu və pıçılı ilə danışmağa başladı. Yekəqarın aşxana sahibi qonşusunun zarafatından qəşş etdi, boğulub öskürdü, güldükcə piyli qarnı atılıb-düşməyə başladı. Aşxana sahibi ilə Luazo dərhal sövdələşdilər. Aşxana sahibi ondan altı çəllək bord şərabi aldı və qərara gəldi ki, yazda gətirər. O, əmin idi ki, prussiyalılar yaza qədər çıxıb gedəcəklər.

Yemək qurtaran kimi sənişinlər dağılışıb yatmağa getdilər.

Bəzi şeylərə göz qoyan və ürəyinə şübhə daman Luazo arvadını yorğan-döşəyə uzandırdıqdan sonra astaca qarıya yaxınlaşdı, gah açar yerindən bayıra baxdı, gah qulağını deşiyə yaxınlaşdırıb dinlədi və özünün dediyi kimi «dəhlizin sirrini» öyrənməyə çalışdı.

Təxminən, bir saatdan sonra şıqqıltı eşitdi, tez açar yerindən baxdı, mavi kəşmiri parçadan ağ krujevalı xalat geymiş və bu pal-tarda daha yaraşığı görünən Gonbulu gördü. Onun əlində şam vardı və dəhlizin sonundakı müəmmalı otağa doğru gedirdi. Elə bu vaxt lap yaxındakı qapılardan biri açıldı və azacıq sonra Gonbul geri qayıdanda aşırımlı şalvar geyinmiş Korniyude qızın dalınca düşdü. Onlar pıçıldıxdılar və dayandılar. Belə başa düşmək olardı ki, Gonbul öz qapısını ləyaqətlə qoruyur və heç kəsi içəri buraxmaq istəmir. Çox təəssüf ki, Luazo onların nə danışdığını ayırd edə bilmirdi. Amma azacıq sonra onların səsi ucaldı və Luazo bəzi sözləri aydın eşitdi. Korniyude qızı dilə tuturdu, onu yola gətirməyə çalışırdı:

– Bura bax, axmaqlıq eləmə, burada nə var ki?

Onun bu hərəkətinə Gonbul açıq-açığına hirsələnmişdi:

– Yox, mənim əzizim, elə anlar olur ki, belə şeylərə yol vermək olmur. İndiki halda, belə vəziyyətdə belə şeyə yol vermək, ən azı, rüsvayçılıqdır.

O, deyəsən, qızın dediklərini başa düşmədi və «axı niyə?» deyə soruşdu. Gonbul onun sözlərini eşidəndə açıq-aşkar hirsələnib səsini qaldırdı:

– Niyə? Başa düşmürsünüz, niyə? Bəlkə, binada, elə lap qonşu otaqda prussiyalı var?

Korniyude susdu. Fahişə qızın vətənpərvərlikdən doğan bir həya hissi ilə düşmən olan yerdə kişini özünə yaxın qoymamağı, görünür, onda zəifləməkdə olan şəxsi ləyaqət hissini oyatdı, elə buna görə də qızı öpməklə kifayətləndi və səssizcə çıxıb öz otağına getdi.

Bu səhnəyə tamaşadan bədəni istiləşən Luazo açar yerindən uzaqlaşdı, havada ayaqlarını bir-birinə vuraraq hoppandı, gecə papağını geyindi, arvadının yorğanını qaldırıb yanına girdi, onu öpüşlərlə oyatdı və ehtirasdan titrəyən səslə pıçıldıadı:

– Canım-ciyərim, sən məni sevirsənmi?

Bundan sonra binaya dərin bir sükut çökdü. Amma azacıq sonra ya çardaqda, ya da zirzəmidə, haradasa şiddətli, yeknəsəq, ahəngdar bir xorultu başladı. Elə bil, poqquldayan buxar qazanından boğuq, uzun bir uğultu qopdu. Bu, cənab Folanvinin xorultusu idi.

Səhər saat səkkizdə yola düşmək qərara alındığından, düz vaxtında hamı mətbəxə toplaşdı. Lakin üstünə qar yağmış karet həyətin ortasında dayanmışdı. Nə at qoşulmuşdu, nə də faytonçu gözə dəyirdi. Onu tövlədə, samanlıqda, ot tayalarının arasında axtardılar, tapa bilmədilər. Belə olduqda, kişilər ətrafı yoxlamağı qərarlaşdırdılar və karvansaradan çıxdılar. Gəzə-gəzə gəlib bir meydançaya çatdılar. Meydançanın sonunda kilsə, yanında isə iki cərgə alçaq evlər vardı. Evlərdə prus əsgərləri görünürdü. Onlar gördülər ki, əsgərlərdən biri kartof soyur, o biri bir az aralıda dəllək dükanının döşəməsini yuyur, üz-gözünü saqqal basmış bir başqası isə ağlayan bir uşağın üzündən öpür, dizinin üstünə alaraq onu sakitləşdirməyə çalışırdı. Ərləri «döyüşən orduda» olan kök kəndli arvadları tez-tez işarələr edib, müti qaliblərinə nə iş görmək lazım gəldiyini: odun yarmaq, qəhvə əzmək, şorba bişirmək – bilmək üçün özlərini göstərdilər. Əsgərlərdən biri hətta qocalıb əldən-ayaqdan düşmüş bir qanın paltarlarını yuyurdu.

Təəccüblənmiş qraf keşişin evindən çıxan bir ruhanidən bunun nə iş olduğunu soruşdu. Kilsənin köhnə qurdu cavab verdi:

– Bu əsgərlər o birilərinə oxşayırlar, sakitdirlər, özləri, deyilənə görə, heç prussiyalı da deyillər. Düzünü bilmirəm haradandırlar, ancaq onu bilirəm ki, uzaqdandırlar, bir az o tərəflərdəndirlər. Onların özlərinin də evdə arvad-uşaqları qalıb, həm də müharibədən bir şey qazanmırlar. Yəqin ki, bunların arvadları da orada ərlərindən ötrü göz yaşları axıdırlar. Burada olduğu kimi oralar da qarmaqarışıqlıqdır. Hələlik bizim bu əsgərlərdən şikayətlənməyə əsasımız yoxdur. Bizə bir pisləkləri keçməyib, başlarını aşağı salıb, öz evlərindəki kimi işləyirlər. Necə olursa olsun, ağa, gərək kasıblar bir-birinin əlindən tutsun... Özünüz yaxşı bilirsiniz ki, müharibəni kasıblar yox, varlılar törədir.

Kornyude qaliblərlə məğlublar arasında yaranan bu cür səmimi ünsiyyətdən hirsələndi, burada faytonçunu axtarmaqdansa qayıdıb aşxanada oturmağı lazım bildi və getməzdən əvvəl zarafatla ürəyindəkini dedi:

– Onlar doğub-törəyənlərə kömək edirlər.

Cənab Karre-Lamadon ciddi tərzdə etirazını bildirdi:

– Onlar kainatın boş qalmaması üçün əlləşirlər.

Faytonçu görünmürdü. Nəhayət, onu kənd meyxanasında, bir zabıt nökrəi ilə oturub qardaşcasına yeyib-içən yerdə tapdılar.

Qraf soruşdu:

– Məgər sizə saat səkkizdə atları qoşmağı əmr etməyiblər?

– Bəli, ancaq sonra əmri dəyişdirdilər.

– Nə dedin?

– Dedilər ki, atları heç qoşmayacaqsan.

– Bunu kim əmr edib?

– Necə yəni kim? Prus komendantı.

– Niyə?

– Mən haradan bilim? Gedin, özündən soruşun; icazə vermirlər, mən də atları qoşmuram, vəssalam!

– O, bunu sənə özü dedi?

– Yox, cənab, əmri onun adından aşxana sahibi dedi.

– Nə vaxt?

– Dünən axşam, yatmazdan əvvəl.

Sərnişinlərin üçü də böyük həyəcanla geri qayıtdı.

Cənab Folanvini çağırmağı qərara aldılar, ancaq qulluqçu qız dedi ki, astması olduğundan o, saat ondan tez yuxudan durmur. Dönə-dönə tapşırıb ki, bircə yanğından başqa, qalan vaxtlarda onu tez oyatmasınlar.

İstədilər zabitlə görüşsünlər, amma o burada, karvansarada yaşasa da, onunla görüşmək müşkül iş idi, çünki belə məsələlər barədə zabitlə danışmaq ixtiyarı yalnız cənab Folanviyə verilmişdi.

Gözləməyi qərara aldılar. Arvadlar öz otaqlarına çəkilib xırdaxuruş işlər görməyə başladılar.

Kornyude mətbəxdə, alovlanan ocağın yanında yerini rahatladı. O əmr etdi ki, yemək otağından bir stol və bir şüşə pivə gətirsinlər, dərhal da demokratlar arasında sahibi qədər hörmət qazanmış qəlyanını çıxartdı. Elə bil, bu qəlyan, sahibinə xidmət göstərəndə birbaş vətənin özünə də xidmət göstərirdi. Odadavamlı ağacdən qayrılmış bu qəlyan çoxdan çəkildiyindən sahibinin dişi kimi qaralmışdı, amma əyri müştüklü bu qəlyan indi parıldayırdı, ətrafa ətir saçırıdı, sahibinin əlində yaraşlıq görünürdü, qəlyan ona, o da qəlyana yaraşırıdı və onu qəlyansız təsəvvür etmək çətin idi. Gözünü gah ocağın alovuna, gah da pivənin rənginə zilləyib dayanırdı. Hər dəfə pivədən bir qurtum içəndən sonra sümüyü çıxmış uzun barmaqlarını yağlanmış, pırpız saqqalının tükləri arasına salır və dili ilə bıığına bulaşmış pivə köpüyünü yalayırıdı.

Luazo ayaqlarının üyüşüyünü almaq bəhanəsi ilə karvansaradan çıxdı. Əslində, onun məqsədi yerli alverçilərlə görüşmək və onlarla sövdələşib çaxır satmaq idi. Qrafla fabrikant siyasətdən söhbət etməyə başladılar. Fransanın gələcək taleyi haqqında öz mülahizələrini söylədilər. Biri orleanlara ümid bəsləyirdi, o biri isə ən ağır dəqiqələrdə peyda olacaq xilaskara. Kim bilir, bəlkə, yeni bir dü Qeklen, Janna d'Ark və ya I Napoleon meydana çıxacaqdı? Kaş imperatorun oğlu balaca olmayaydı... Korniyude onlara qulaq asaraq taleyin işini əvvəlcədən bilən bir adam kimi gülümsünürdü. Onun qəlyanının iyi mətbəxə dolmuşdu.

Saat onda cənab Folanvi gəldi. Dərhal onu sorğu-suala tutdular. O, eyni sözləri, bir kəlmə də dəyişmədən, bir neçə dəfə təkrar etdi:

– Zabit mənə belə dedi: «Cənab Folanvi, bu sərnışinləri aparən faytonçuya atları qoşmağa icazə verməyin. Mənim xüsusi sərəncamım olmadan onların getməsini istəmirəm, başa düşdünüz? Vəssalam».

İş belə olanda zabitin yanına getməyi qərarlaşdırdılar. Qraf ona vizit kağızını göndərdi, cənab Karre-Lamadon da həmin kağıza öz adını, soyadını və bütün rütbələrini yazdı. Prus zabiti cavab göndərdi ki, onları yalnız səhər yeməyindən sonra, yəni saat birdən sonra qəbul edə bilər.

Xanımlar da gəldilər. Qanları qara olsa da, sərnışinlər yüngülcə yemək yədilər. Gonbul, deyəsən, xəstələnmişdi və çox həyəcanlı idi.

Qəhvə içəndən sonra zabitin nökrəri qrafla fabrikantın dalınca gəldi.

Luazo onlara qoşuldu və zabitin yanına gedən dəstənin daha əzəmətli görünməsi üçün Korniyudeni də özləri ilə aparmaq istədilər. Ancaq o, almanlarla heç bir danışığa girmək niyyətində olmadığını qürurla elan etdi və bir şüşə də pive sifariş edib, ocağın kənarında əyləşdi.

Üç kişi ikinci mərtəbəyə qalxdı. Zabit onları ən yaxşı otaqda, heç şübhəsiz, evini qoyub qaçmış və o qədər də incə zövqə malik olmayan bir burjua mənzilindən oğurladığı par-par parıldayan xalata bürünmüş halda, uzun saxsı qəlyanını tüstülədə-tüstülədə, ayağını buxarıya dirəyib kresloya yayxanmış vəziyyətdə qəbul etdi.

O yerindən tərpənmədi, salamı almadı və heç onların üzünə də baxmadı. O öz hərəkətləri ilə qalib pruslara məxsus böyük bir ədəbsiz olduğunu nümayiş etdirirdi və nəhayət, dilləndi:

– Siz nə istəyirsiniz?

Qraf cavab verdi:

– Cənab, biz getmək istəyirik.

– Olmaz.

– Cəsərət edirəm, bunun səbəbini bilmək olar?

– Kefim belə istəyir.

– Cənab, cəsərət edirəm, ehtiramla nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, sizin komendant bizə Dyeppaya qədər getməyə icazə vermişdir və biz, zənnimcə, sizi bu qədər qəzəbləndirən, belə bir ciddi qərar vermənizə səbəb olan elə bir pis iş görməmişik.

– Kefim belə istəyir, vəssalam, gedə bilərsiniz.

Hər üçü baş əyib çıxdı.

Gün darıxdırıcı keçdi. Almanın şiltaqlığı anlaşılmaz idi. Hərənin ağılına bir fikir gəlirdi. Mətbəxdə oturub vəziyyətlərini hey müzakirə edir və arayıb cürbəcür səbəblər tapırdılar. Bəlkə, onları girov saxlamaq istəyirlər? Ancaq nəyə görə, nə səbəbə? Nə məqsədlə? Bəlkə, onları əsir eləmək istəyirlər? Bəlkə də, azad olmaq üçün onlardan çoxluca pul istəyəcəklər? Bu fikirdən dəhşətə gəldilər. Ən çox qorxanlar varlılar oldular. Onlar canlarını qurtarmaq üçün bu həyasız, kobud zabitə qızıl dolu kisələri necə verəcəklərini təsəvvürlərinə gətirdikcə, halları xarab olurdu. Onlar varlı olduqlarını gizlətmək, kasıb, həm də lap kasıb adamlar olduqlarını sübut etmək üçün ağlabatan yalanlar uydurmağa çalışdılar. Luazo saatının zəncirini çıxarıb cibində gizlətdi. Hava qaraldıqca, onların qorxusu daha da çoxalırdı. Çırağı yandırdılar. Nahar vaxtına hələ iki saat qaldığından xanım Luazo «otuz bir» oynamağı təklif etdi. Bu, bir az onların başını qata bilərdi. Hamı razı oldu. Hətta Korniyude də ədəb və nəzakət naminə qəlyanını söndürüb onlara qoşuldu.

Qraf kartları qarışdırıb payladı, Gonbul dərhal otuz bir xal yığdı. Oyuna başları qarışdı, qorxu yadlarından çıxdı. Ancaq Korniyude gördü ki, Luazo ilə arvadı bir-birinə qaş-göz eləyir və oyunda kələk işlədirlər.

Nahar eləməyə yığışanda cənab Folanvi yenidən göründü. Onun xırıltılı səsi eşidildi:

– Prus zabiti mənə dedi ki, öyrənim, madmazel Elizabet Russe hələ də öz fikrindən dönməyib?

Gonbul yerindəcə donub qaldı, rəngi ağappaq oldu və sonra qıpqırmızı qızardı. Hirsindən nəfəsi daraldı və dili söz tutmadı. Axırda dözə bilməyib partladı:

– Gedin o mürdara, o həyasız prus köpəkoğluna deyin ki, mən onun dediyinə heç vaxt razı ola bilmərəm, eşitdinmi, heç vaxt, heç vaxt, heç vaxt!

Yekəqarın, kök mehmanxana sahibi getdi. Dərhal Gonbulun başına toplaşdılar, hərə bir tərəfdən sual verdi və qızı dilə tutdular ki, zabitlə aralarında olan söhbəti, bu sirri açıb desin. Əvvəlcə Gonbul inad etdi, heç demək istəmədi, amma əsəbləri dözmədi:

– Nə istəyir?.. Nə istəyəcək, mənimlə bir yorğan-döşəkdə yatmaq istəyir, bildinizmi, onun iştahından keçən budur!

Bu sözdən heç kəs pərt olmadı, çünki həddindən artıq hiddətli idilər. Korniyude qəzəbindən qədəhi stola elə hirsələ çırpdı ki, qədəh çilik-çilik oldu. Bu əclaf zabitin hərəkətləri hamını qeyzləndirdi. Onların qəzəbdən ağızlarından od tökülməyə başladı. Ona, bu həyasız zabitə cavab vermək üçün birləşdilər, elə bil, Gonbuldan tələb olunan məsələdə iştirak etmək və hərə öz payını vermək üçün hazır olduqlarını bildirdilər. Qraf ikrah hissi ilə dedi ki, bunlar özlərini qədim vəhşilərdən də pis aparırlar. Xüsusilə qadınlar Gonbulun halına yanıb dərdinə şərik oldular. Öz otaqlarından ancaq yeməkdən-yeməyə çıxan rahibələr başlarını aşağı salıb susdular.

Aradan bir az keçdikdən və əsəbləri bir qədər sakitləşdikdən sonra nahar eləməyə başladılar. Nə qədər çalışdırsa da, bir sözün ucundan tutub söhbət edə bilmədilər. Hamı düşüncəyə dalmışdı.

Xanımlar nahardan sonra tələsik öz otaqlarına getdilər. Papiros çəkməyə qalan kişilər isə qumar oynamağa başladılar, zabiti inadından döndərmək üçün məsləhət almaq məqsədilə cənab Folanvini də oyuna dəvət etdilər. Amma mehmanxana sahibindən heç nə öyrənə bilmədilər. O, heç nə eşitmir, heç kəsə cavab vermir, oyuna girişərək tez-tez:

– Cənablar, oynayın, oyununuzu oynayın! – deyirdi.

O elə qızıışmışdı ki, hayxırağını tüpürməyi belə unutmuşdu. Ona görə də dolmuş sinəsi körük kimi xışıldayırdı. Onun sinəsindən

cürbəcür səslər çıxırdı. Gah yoğun xırıltı, gah da yenicə banlamaq istəyən xoruz-beçə səsi kimi cır səslər çıxırdı.

Yorğunluqdan ayaq üstə güclə dayanan arvadı dalınca gəlib onu yatmağa çağıranda da Folanvi getmədi. Arvadın əlacı kəsilib özü təkçə yatmağa yollandı, çünki o, budaqda yatan quş kimi səhər tezdən, gün doğmamış yuxudan durardı. Əri isə gec yatar, dostları ilə lap səhərə qədər oturmağı sevərdi. Folanvi arvadının arxasınca: «Mənə qoqlu-moqlu çal və sobanın üstünə qoy», – deyə qışqırdı və yenə də oynamağa başladı. Sərnişinlər ondan söz qoparmağın mümkün olmadığını gördükdə yatmağın vaxtı çatdığını qərara aldılar və dağılışıb hər kəs öz otağına getdi.

Bu iyrenc karvansarada bir gün də ləngiyə biləcəklərindən qorxuya düşən və ona görə də getmək arzusu daha da şiddətlənən sərnişinlər ertəsi günü, ümidləri az olsa da, səhər tezdən oyandılar. Əfsus ki, atlar yenə tövlədə idi və faytonçu gözə dəymirdi. Əlacsız qalib karetin ətrafında xeyli dolandılar.

İştahsız və könülsüz halda səhər yeməyini yedilər. Hiss olunurdu ki, Gonbula münasibət bir az soyumuşdu, deyəsən, gecə götür-qoy etmişdilər və fikirlər dəyişmişdi. İndi, demək olar ki, onların hamısı qızın necə xəlvətcə prus zabiti ilə görüşüb yoldaşlarının oyanmasına qədər xoş bir sürpriz hazırlamadığına görə hirsələnmişdilər. Burada çətin nə vardı ki? Bir də bu işdən axı kim xəbər tutacaqdı? O, prus zabitinə el gözünə deyə bilərdi ki, bu işə məyuslaşmış yol yoldaşlarının xatirinə razılıq verir. Bu, Gonbuldan ötrü çox asan və mənasız işdir. Ancaq hələ heç kəs ağılından belə şeylər keçdiyini boynuna almaq istəmirdi.

Günortadan sonra darıxıb əldən düşdüklərinə görə, qraf bir az çıxıb dolanmağı təklif etdi. Buxarının qırağında oturmağı hər şeydən üstün tutan Korniyude və bütün günü kilsədə, ya da keşişin yanında keçirən rahibələrdən başqa, qalanları möhkəmcə bürünərək yola düşdülər.

Gündən-günə şiddətlənən şaxta qulaqları, burunları kəsirdi. Ayaqları donduğundan addım ata bilmirdilər. Onlar düzənliyə çatanda ağ örtük altına sərilməmiş çöllər elə məşum göründü ki, dərhal onları qüssə bürüdü, ürəkləri sıxıldı və geri döndülər. Xanımlar qabağa düşdülər, üç kişi isə onların dalınca addımladı. Vəziyyəti gözəl başa düşən Luazo birdən:

– Bu fahişenin ucbatından biz bu viranxanada çoxmu qalaca-
ğımız? – deyə soruşdu.

Həmişə ədəb-ərkan gözləyən qraf:

– Belə bir təhqiramiz işə qadını məcbur etmək olmaz, – dedi.

– Bu iş gərək xoşluqla olsun, onun öz razılığı ilə.

Ancaq cənab Korre-Lamadon qeyd etdi ki, əgər deyilən kimi
olsa, yəni fransızlar Dyeppadan keçib əks hücumla başlasalar, vuruş-
ma mütləq Totda olacaq. Bu fikir onun müsahiblərini qorxuya saldı.

– Piyada qaçıb getsək, necə olar? – deyə Luazo dilləndi.

Qraf çiyinlərini çəkdi:

– Nə danışırsınız, belə qarlı havada, özü də arvadlarla? Bundan
başqa, dərhal dalımızca adam göndərər, onca dəqiqədən sonra
tutub əsir alarlar və bizi əsgərlərin ixtiyarına verərlər.

Bu söz ağlabatan idi. Hamı susdu.

Xanımlar geyim-kecimdən söhbət edirdilər. Amma deyəsən,
aralarında pərtlik vardı.

Birdən küçələrin qurtaracağında bir zabit göründü. Üfüqə
qədər uzanan qarlı çöllərin işığında, onun eşşəkərisinə oxşayan
uzun bədəni aydınca seçilirdi. O, silinib təmizlənmiş uzunboğaz
çəkmələrinin palçığa bulanmasından ehtiyat edən bir hərbiçiyə
vərdişi ilə dizlərini qatlamaqla irəliləyirdi.

Zabit xanımlara yaxınlaşanda təzim etdi və kişilərə şübhə ilə
baxdı. Onlar isə şəxsi ləyaqətlərini saxlayıb şlyapalarını çıxartma-
dılar. Təkcə Luazo az qalmışdı ki, əlini papağına uzatsın.

Gonbul qulağının dibinəcən qızardı. Onunla yanaşı gedən ərli
üç xanim isə kobud zabitin onları, bir yataqda yatmaq istədiyini küçə
qızı ilə bir yerdə görməsindən özlərini təhqir olunmuş sayırdılar.

Dərhal zabitin görkəmi, onun sir-sifəti, boy-buxunu haqqında
söhbətə başladılar. Həyatı boyu çox zabitlər görüb yola salan və
onların yaxşı-pisindən başı çıxan xanim Karre-Lamadon dedi ki,
bu prus zabiti o qədər də pis kişi deyil, hətta təəssüfləndi ki, əgər
o fransız olsaydı, arvadların aqlını yerindən oynadan gözəl bir
qusar ola bilərdi.

Gəzintidən qayıtdıqdan sonra bilmədilər nə iş görsünlər. Hətta
hər balaca, mənasız məsələdən ötrü bir-birlərini acılamağa başla-
dılar. Sakitcə və tələsik nahar etdilər və dərhal da otaqlara dağılışıb
yatmağa getdilər ki, vaxt öldürsünlər.

Ertəsi gün səhər tezdən, sənişinlər yuxudan durub yemək otağına toplaşanda yorğun və qəzəbli görkəmləri vardı. Xanımlar Gonbulun üzünə baxıb onunla kəlmə belə kəsmək istəmədilər.

Kilsə zəngi çalındı. Deyəsən, uşaqları xaç suyuna çəkmək mərasimi olacaqdı. Gonbulun bir uşağı vardı. İvetoda bir kəndli qadınına saxlamağa vermişdi. Onun üzünü ildə bircə dəfə ancaq görürdü və çalışırdı ki, balasını yadına salmasın. Amma indi kilsədə zəng sədaları altında kiminsə körpə uşağının xaç suyuna çəkiləcəyini bildikdə, birdən-birə Gonbulun qəlbində doğma balasına qarşı mehriban analıq duyğusu baş qaldırdı və kilsədə keçirilən ayində mütləq iştirak etmək fikrinə düşdü.

Gonbul gedən kimi otaqdakılar bir-birinin üzünə baxdılar və dərhal qərara gəlmək vaxtının çatdığını hiss edərək, baş-başa verdilər. Luazonun beyninə belə bir fikir gəldi: prus zabitinə demək lazımdır ki, təkcə Gonbulu tutub saxlasın, qalanlarına isə getməyə icazə versin.

Cənab Folanvi onların sözünü zabitə çətdirməyə razı olub yuxarı çıxdı və dərhal da geri qayıtdı. İnsanların təbiətinə yaxşı bələd olan prussiyalı mehmanxana sahibini qapıdan qovmuş və demişdi ki, onun arzusu yerinə yetirilməyincə, sənişinlərin heç birini buraxan deyil.

Bu sözü eşidən kimi xanım Luazonun mərifəti bütün çılpıqlığı ilə meydana çıxdı:

– Biz burada qocalana qədər oturub gözləyəsi ha deyilik? Bu qəhbənin sənəti rastına gələn kişilərlə bir yorğan-döşəkdə yatıb-durmaq deyilmi, indi niyə özünü çəkir, niyə zabitin təklifini rədd edir, buna onun nə ixtiyarı var? Sən bir buna bax, Ruanda yorğanın altına salmadığı kişi qalmayıb, üzü üzlər görüb, hətta faytonçularla yatıb-durub, indi buna nə olub? Bəli, xanımlar, mən onun dabbaqda göynə bələdəm, onu lap yaxşı tanıyıram, həmişə bizim dükandan çıxır alır, öz gözümlə görmüşəm onun faytonçularla mazaqlaşdığını! Amma indi, bizi bu vəziyyətdən çıxartmaq lazım olanda bu həyasız özünü xam qız kimi aparır. Zabit çox mərifətli adamdır. Hər şey onun əlindədir. İstəsə, elə lap bizim üçümüzdən birini seçə bilərdi, amma o, bütün kişilərin altına yığılmağa hazır olan bu tərbiyəsizdən yapışıb. Kişi qanacaq adamdır, ərlə qadınlara hörmət eləyir, yoxsa ixtiyar sahibidir, nə istəsə, edə bilər. Bircə dəfə «mən

bunu istəyirəm» desə, bizi əsgərlərin qabağına salıb yanına apartdırar və zora salıb başımıza istədiyi oyunu açə bilər.

Xanımlar diksindilər. Qəşəng xanım Karre-Lamadonun gözləri parıldadı, rəngi ağardı, ona elə gəldi ki, prus zabiti onu bu saat zorlayır.

Kənarda söhbət eləyən kişilər qadınlara yaxınlaşdılar. Luazo özündən çıxmışdı və bu yaramaz qızın əl-ayağını sarıyıb düşməne verməyə hazırıdı. Ancaq üç arxadan dönənləri səfir olan və zahiri görkəmindən diplomati xatırladan qraf incə bir yolla hərəkət etməyin tərəfdarı idi:

– Qızı yola gətirmək lazımdır.

Və onlar sözü bir yerə qoydular.

Arvadlar baş-başa verdilər. Səslərini alçaltdılar və hər kəs öz fikrini söyləməyə başladı, özü də hər şeyi qaydasında elədilər. Ən pis, nalayiq işlərdən danışanda da çox incə ifadələr tapıb işlədir və ədəblə danışırdılar. Onlar sözləri elə ehtiyat və diqqətlə seçirdilər ki, işdən hali olmayan adam onların danışığından heç nə başa düşə bilməzdi. Əslində, kübar qadınlara büründükləri nazik ismət və həya örtüyü ancaq zahiri görkəm və gözdən pərdə asmaq üçündür. İndi isə onlar özlərini çox sərbəst hiss edir, prus zabiti ilə Gonbulun əhvalatından əməlli-başlı ləzzət alır, ürəklərində əylənir və başqasına yemək hazırlayan aşxana aşpazı ehtirası ilə bu məhəbbət əhvalatını quraşdırırdılar.

Bütün bu əhvalatlar o qədər əyləncəli və ləzzətli idi ki, sənişinlərin kefi açılmışdı. Qraf, əslində, çox şit zarafatlar edirdi. Ancaq bu zarafatlara elə incə don geydirirdi ki, hamı gülümsünürdü. Luazo da bir neçə dəfə açıq, ikibaşlı atmaca atdı. Onun belə bayağı sözlərindən heç kəs incimədi. Hamı xanım Luazonun kobud şəkildə dediyi «Bu qəhbənin sənəti kişilərlə bir yorğan-döşəkdə yatmaq deyilmi, indi özünü niyə çəkir?» sözləri düşünür və bu barədə fikirləşirdi. Qəşəng xanım Karre-Lamadon hətta, deyəsən: «Gonbulun yerinə mən olsaydım, başqalarını rədd etsəm də, bu prus zabitinin sözünü yerə salmazdım», – deyə xəyalından keçirdi də.

Sui-qəsdçilər, elə bil, mühasirəyə salınmış bir qalanı alacaq-larmış kimi, uzun-uzadı tədbirlər tökürdülər. Hərə boynuna bir iş götürürdü və kimin nə vaxt, nə cür hərəkət edəcəyi, nə kimi inandırıcı sözlər tapıb söyləyəcəyi haqqında əvvəlcədən şərtləşirdilər.

Cürbəcür hücumlar düzəltmək, gözlənilməz basqınlar etmək, kələklər qurmaq haqqında əməlli-başlı tədbir tökürdülər ki, bu canlı qalanı düşməne təslim olmağa məcbur etsinlər. Təkcə Korniyude əvvəlki kimi kənarında dayanaraq, bu sui-qəsdə iştirak etmirdi.

Onların başı bu işə o qədər qarışmışdı ki, Gonbulun içəri girməsindən xəbər tutmadılar. Təkcə qraf bunu gördü və «sss» – deyə yoldaşlarını xəbərdar etdi. Onlar gözlərini qıza zillədilər. Gonbul onların qarşısında dayanmışdı. Qızın yol yoldaşları özlərini itirib, səslərini kəsdilər və bir xeyli ağızlarını açıb ona söz deyə bilmədilər. Kübar saxtəkarlığına başqalarından daha çox bələd olan qrafına:

– Xaç suyuna çəkilmə mərasimində maraqlı bir şey vardı mı?
– deyə soruşdu.

Hələ də gördüklərinin təsirindən xilas ola bilməyən Gonbul hamısını: kilsəni, adamları, onların sir-sifətini, oturuş-duruşunu yoldaşlarına təsvir etdi və axırda:

– Bəzən ibadət etmək adama elə ləzzət verir ki, – deyə əlavə etdi.

Xanımlar səhər yeməyinə qədər onun ürəyini almaq, sonra da yola gətirmək ümidi ilə qızla çox ehtiyatla davrandılar. Ancaq yemək stolunun arxasına keçən kimi hücumla başladılar. Əvvəlcə ümumən fədakarlıqdan danışdılar. Qədim dövrlərdən misallar gətirdilər, Yudif və Oloferni yada saldılar, sonra heç dəxli olmadığı halda Lukretsi və Sekstin adını çəkдилər, daha sonra isə bütün düşmən sərkərdələri yatağına salıb öz əsirinə çevirən Kleopatranı xatırladılar, bu tərbiyəsiz milyonlər hətta Kapuya gedib öz ağıuşlarında Hannibalı, onun sərkərdələrini və muzdlu əsgərləri oxşayan Roma qadınları haqqında öz təsəvvürlərində canlandırdıqları əfsənəvi əhvalatları danışdılar, sonra öz bədənlərini qüdrətli silaha, hökəmrənlik alətinə, döyüş meydanına çevirən, öz fədakar nəvəzişləri ilə eybəcərləri, ya da nifrət etdikləri hökəmdarları özünə ram edən, öz ismət və bakirəliklərini intiqam hissinə qurban verən bütün cəsur qadınlardan söhbət etdilər.

Həmçinin kübar ailəsindən olan bir ingilis xanımının Bonapartı pis xəstəliyə salmaq məqsədilə qəsdən özünü xəstələndirməsi və məşum görüş vaxtı qaribə təsadüfün: Bonapartın birdən-birə haldan düşməsi nəticəsində, bu bələdan xilas olması haqqında dumanlı bir əhvalat da danışdılar.

Bütün söhbətlər çox incə şəkildə, ədəb dairəsində aparılırdı. Ancaq hərdənbir söhbəti daha da qızıqdırmaq məqsədilə qəsdən valehedici, heyranlıq bildirən səslər çıxarılırdı.

Deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olurdu ki, qadınlar ancaq arasıkəsilməz fədakarlıqlar və yer üzündə yalnız murdar əsgərlərə keif vermək üçün yaranıblar.

Rahibələr özlərini elə aparırdılar ki, guya, dərin fikrə gediblər və heç nə eşitmirlər. Gonbul susurdu.

Ona düz bir gün fikirləşməyə imkan verdilər. Amma indi ona əvvəlki kimi «madam», – deyə yox, sadəcə «madmazel», – deyə müraciət edirdilər. Amma heç kəs nə üçün belə etdiklərinin səbəbini əməlli-başlı bilmirdi. Çox ehtimal ki, qızın, yol yoldaşları arasında əvvəllər əldə etdiyi hörmətini bir qədər itirdiyini və peşəsinin biabırçı bir iş olduğunu onun nəzərinə çatdırmaq istəyirdilər.

Süfrəyə şorba verilən kimi, cənab Folanvi göründü və əvvəlki sualını təkrar etdi:

– Prus zabiti soruşur ki, madmazel Elizabet Russe öz fikrini hələ dəyişməyib ki?

Gonbul qəti cavab verdi:

– Yox.

Nahar vaxtı təşkil olunmuş ittifaq zəifləməyə başladı. Luazo bir neçə yersiz söz işlətdi. Dəridən-qabıqdan çıxaraq, hərə yeni bir yol axtarır, yeni bir şey fikirləşib tapmağa çalışır və qızın iradəsini qırmaq üçün yeni ibrətamiz bir nümunə tapmağa çalışırdı, lakin heç nə fikirləşə bilmirdilər. Elə bu vaxt qrafinya təsadüfənmi, yoxsa dumanlı şəkildə də olsa, dinə hörmət etmək niyyəti iləmi, nədənsə, müqəddəslərin ibrətamiz həyat tərzlərinə toxunaraq, yaşlı rahibəyə müraciət etdi. Axı müqəddəslərin çoxu elə işlər görüblər ki, bu işlər bizim gözü müzdə cinayət hesab edilə bilərdi, amma bu işlər Allah yolunda və ən yaxın adamlarına kömək məqsədi ilə edilibsə, kilsə onların günahından dərhal keçib. Bu, çox güclü dəlil idi, qrafinya bundan istifadə etdi. Bax bunun ruhaniliyə xas olan üstüörtülü razılıq hissindənmi, yoxsa xoşbəxt bir axmaqlıq üzündənmi, yaxud səfehçəsinə baş verən xilaskarlıq duyğusundanmi, nədənsə qoca rahibə qıza qarşı edilmiş incəlik və tədbirlə düzəlmiş sui-qəsdə şiddətlə müdafiə etdi. Rahibəni utancaq hesab edirdilər. Sən demə, o, çənədən yaman saz, amansız və fikrindən dönməz imiş.

Danışılan hadisələr arasındakı incə, eyhamlı əlaqə onu narahat etmirdi. Onun iradəsi dəmir kimi idi. Əqidəsi möhkəm, vicdanı şübhədən uzaq idi. O, İbrahimin verdiyi qurbanı çox təbii hesab edirdi. Çünki hətta göylərdən əmr olsaydı, o öz əlləri ilə ata-anasını da öldürərdi. Onun fikrincə, xeyirxah bir niyyətlə edilən cinayətin heç biri Allahın qəzəbinə səbəb ola bilməz. Qrafinya gözlənilmədən onu müdafiə edən bu dini müttəfiqinin dediklərindən çox istifadə etmək məqsədi ilə rahibəni daha çox «Məqsəd vasitəyə bəraət qazandırır» kimi adi, əxlaqi aksiomadan ibrətamiz izahat və nəticə çıxartmağa doğru yönəldir və tez-tez belə suallar verir:

– Müqəddəs ana, demək, siz bu fikirdəsiniz ki, əgər günah xeyirxahlıq məqsədi ilə işlənibsə, Allah onu bağışlayır, eləmi?

– Buna heç şübhə eləmək olarmı, xanım? Əslində, məzəmmətə layiq olan bir sıra hərəkətlər xoş niyyətlə edildiyinə görə tərifiyə.

Və onlar elə bu cür: Allahın iradəsini əvvəlcədən duymağa, onun verəcəyi qərarı qabaqcadan bilməyə və Allahın ona heç bir dəxli olmayan işlərə qarışacağını yəqin etməyə çalışsa-çalışsa söhbətlərinə davam etdilər.

Bütün bunlar üstüörtülü şəkildə, ustalıqla, ədəb dairəsində edilirdi. Ancaq rahibə libaslı bu mömin qadının dediyi hər söz Gonbulun iradəsini sarsıdır, inadını sındırırdı. Sonra söhbətin mövzusu bir qədər dəyişdi, rahibə təsbehini asta-asta çevirərək mənsub olduğu ordenin monastırlarından, baş rahiblərindən, özündən, müqəddəs Nikifor cəmiyyətinin sevimli bacısı – rahibəsi olan yanındakı cavan rahibədən danışdı. Onları Qavr hərbi xəstəxanalarında yatan çiçək xəstəliyinə tutulmuş əsgərlərə yardım etməyə, qulluq etməyə çağırmışdılar. Rahibə xəstəlik haqqında dəqiq söhbət açıb, bədbəxt əsgərlərdən danışdı. Bir prus zabitinin şiltaqlığına görə onlar burada qalıblar. Amma vaxtında çatsaydılar, bəlkə də, bu rahibələr neçə fransız şəfa verər, onları ölümdən qurtarardılar. Hərbçiləri müalicə etmək onların sənəti idi. O, Krimda, İtaliyada, Avstriyada olmuşdu. O öz işlərindən danışsa-danışsa sübut edirdi ki, qoşun arxasınca gedən, qızgın döyüş zamanı yaralıları xilas edən, ipə-sapa yatmayan əsgərləri bircə sözlə onların öz komandirlərindən də yaxşı sakitləşdirməyi bacaran cəsur, qorxmaz rahibələrdən biridir. Sübut edirdi ki, o əsl şəfqət bacısıdır. Onun eybəcərleşmiş çopur-çopur sifəti, elə bil, müharibənin dəhşətlərinin nəticəsini sübut edən bir nümunə idi.

Onun dedikləri elə təsir göstərmişdi ki, heç kəs dinib-danışmırdı. Yeməkdən sonra tələm-tələsik dağılışıb öz otaqlarına çəkildilər və ancaq ertəsi günü, gün xeyli qalxandan sonra bayıra çıxdılar.

Səhər yeməyi çox sakit keçdi. Hamı dünən səpdikləri toxumun cücərməsini və meyvəsini gözləyirdi.

Günorta qrafınyə gəzməyə çıxmağı təklif etdi. Qraf, əvvəlcədən şərtləşdikləri kimi, Gonbulun qoluna girdi, camaatdan bir az aralayıb dala qaldı.

O, yenilməz ləyaqətindən, yüksək ictimai vəziyyətindən tənəzzül edərək, küçə qızları ilə söhbət edən, onlara «mənim əziz balam» deyən təmkinli kişilər kimi, Gonbul ilə açıq, saymazıyana, atasayağı söhbət edirdi. O, dərhal məsələnin mahiyyətini izah etdi:

– Demək siz, işdir-şayəd, prus ordusu məğlub olsa, özünüzü də, bizi də hər cür təhqirə, zorakılığa mütləq düşər etmək üçün burada saxlamaq niyyətindəsiniz? Siz bütün bunlara dözməyə hazırsınız? Ona görə ki, yumşaq, lütfkarlıq eləmək istəmirsiniz, eləmi? Halbuki, ömrünüz boyu kişilərə yumşaq eləmişiniz.

Gonbul heç nə demədi.

Qraf qıza öz dəlilləri, hissiyatı və nəvazişi ilə təsir göstərirdi. O, özünü həm qraf kimi aparmağı, həm də nəzakətli olmağı, füsunkarcasına təsir göstərməyi, şirin sözlər yağdırmağı bacarırdı. Qraf qızın edə biləcəyi yaxşılığı şişirdir, özlərinin minnətdarlığını əvvəlcədən bildirirdi.

Qraf birdən qıza «sən» deyər müraciət etməyə başladı.

– Bilirsənmi, əzizim, prus zabiti səninlə yaxınlıq etdikdən sonra ilk dəfə lovğalanacaq ki, ömründə belə bir qız görməyib. Onun vətəninə belə qıza çox az təsadüf etmək olar.

Gonbul heç nə demədi, dərhal sürətini artırıb qabaqda gedən yoldaşlarına çatdı.

Geri qayıdan kimi o, öz otağına çəkildi və bir daha gözə görünmədi. Hamı bərk narahat oldu. Görəsən, nə qərara gələcək?

Əgər inadından dönməsə, evimiz yıxıldı.

Nahar vaxtı çatdı, hamı intizarla qızı gözlədi. Nəhayət, cənab Folanvi gəldi və xəbər verdi ki, madmazel Russe özünü pis hiss edir, onu gözləməyib nahara başlamaq olar. Hamı ehtiyat eləməyə başladı. Axırda qraf mehmanxana sahibinə yaxınlaşdı və pıçılıtlı ilə soruşdu:

– Razi oldu?

– Hə.

Nəzakət naminə yoldaşlarına heç nə demədi, yüngülcə başını tərپətməklə kifayətləndi. Dərhal nəfəslərini dərib yüngülləşdilər və sir-sifətləri açıldı.

Luazo bağırdı:

– Tra-lya-lya-lya! Əgər bu aşxanada şampan şərabı varsa, gətirin, pulunu özüm verəcəyəm.

Mehmanxana sahibi əlində dörd şüşə şərab gələndə xanım Luazonun ürəyi sıxıldı. Amma başqalarının qaşqabağı açıldı, deyib-gülməyə, zarafata başladılar. Ürəklərində sevinc coşub-daşdı. Elə bil, qraf, xanım Karre-Lamadonun qəşəng arvad olduğunun fərqinə indicə vardı, fabrikant qrafınyaya qulluq etməyə başladı. Söhbət qızıqdı, getdikcə daha canlı şəkil aldı, mənalı, yerinə düşən zarafatlar başladı.

Birdən Luazo sifətinə dəhşətli bir ifadə verdi, əllərini yuxarı qaldırıb fəryad etdi:

– Sakit olun!

Həmı qorxub təəccüb içində susdu. O isə əllərini oynadıb sakitliyə çağırırdı, gözlərini tavana zillədi, yenidən qulaq asdı və sonra sakitcə dilləndi:

– Rahat ola bilərsiniz, hər şey öz qaydasındadır.

Heç kəs söhbətin nədən getdiyini üzə vurmaq istəmədi, amma dodaqlarda təbəssüm göründü.

On beş dəqiqədən sonra Luazo həmin zarafatı yenidən təkrar etdi və bütün axşamı bu zarafata dönə-dönə qayıtdı. O, guya, üst mərtəbədə kiməsə müraciət edir, alverçilərin işlətdiyi sözlərdən, ikibaşlı, eyhamlı ifadələrdən istifadə edərək, elə bil, kiməsə məsləhət verirdi. Bəzən sir-sifətinə yazıq, məzlumanə görkəm verir, «yazıq qız», – deyə köksünü ötürür, bəzən də qəzəbli hal alıb dişlərini qıcıyır və «ax, əclaf prussiyalı», – deyə hirsini bildirirdi. Adamlar bu hadisəni yadlarından çıxaranda da Luazo yenidən bir neçə dəfə titrək səslə fəryad qoparıb «bəsdir, bəsdir!» – deyə qışqırırdı və sonra öz-özünə danışmış kimi əlavə etdi:

– Kaş onu bir də görmək səadəti bizə nəsib olaydı, kaş o yaramaz, qızı əldən salıb öldürməyəydi!

Zarafatlar şit və pis niyyətlə edilsə də, heç kəsə toxunmur, əksinə həminin xoşuna gəlirdi. Hər şey – hiddət də, zarafat da

adamların münasibətindən asılıdır. Mehmanxanada isə tədricən sırtıqlıq əmələ gəlmişdi və açıq-saçıq sözlərdən heç kəs incimirdi.

Yeməkdən sonra çərəz verildəndə arvadlar eyhamlı, ikibaşlı sözlər danışmağa başladılar. Çox içdiklərindən gözləri alışıb-yanırdı. Hətta belə hallarda öz təmkinini saxlayan qraf özünə bir qədər sərbəstlik verib indiki vəziyyətlərini qütbdə qışlayanların vaxtının qurtarması ilə müqayisə etdi və keçirdikləri halı gəmi qəzasına uğrayan, nəhayət, cənuba doğru uzanan yolların üzlərinə açıldığını görən insanların sevincinə bənzətdi. Qrafın zarafatı hamının xoşuna gəldi.

Özündən çıxmış Luazo qədəh əlində ayağa qalxdı:

– Bizim xilas olmağımızın şərəfinə içirəm!

Hamı ayağa durdu və onun dediyinə şərikin oldu, hətta rahibələr də xanımların şirin dilinə uyub, ömürlərində dadını bilmədikləri köpüklü şərəbdən bir-iki qurtum içdilər və dedilər ki, bu şərəb köpüklü limonada oxşayır, ancaq ondan dadlıdır.

Luazo deyilənləri yekunlaşdırdı:

– Heyif ki, fortepiano yoxdur, olsaydı, çalıb-oyunaydıq!

Kornyude bir kəlmə də danışmadı, yerindən də tərpənmədi. O, ağır düşüncələrə dalmışdı və hərdənbir uzun saqqalını dartışdırır, elə bil, onu bir az da uzatmaq istəyirdi. Nəhayət, gecəyarıya yaxın dağılışmağa başlayanda ayaq üstə güclə dayanan Luazo gözlənilmədən onun qarnına bir dürtmə vurdu və dili dolaşa-dolaşa:

– Niyə bu gün sizin kefiniz yoxdur? – dedi. – Niyə dinib-danışmırsınız, vətəndaş?

Kornyude birdən başını qaldırdı, hamını qəzəblə və kəskin baxışlarla süzdü:

– Bilirsinizmi, sizin hamınız əclafliq elədiniz!

O, ayağa durdu, qapıya doğru addımladı, dönüb:

– Bəli, əclafliq elədiniz! – deyə bir də təkrar etdi və yox oldu.

Əvvəlcə hamı pərt oldu. Karıxmış Luazo ağzını açıb yerindəcə dondu, sonra özünə gəldi və qəhqəhə çəkdi:

– Gözü görür, ürəyi istəyir, ancaq əli çatmır!

Heç kəs heç nə başa düşmədiyinə görə «dəhliz əhvalatını» danışdı. Yenidən hamı şaqqanaq çəkdi. Xanımlar dəlicəsinə şadlandılar. Qrafla cənab Karre-Lamadon gözləri yaşarınca qədər güldülər. Bu hadisəyə inana bilmədilər.

- Necə, yəqin bilirsən ki, o Gonbulu...
- Bəli. Sizə deyirəm ki, öz gözlərimlə gördüm.
- Gonbul onun dediyinə razı olmadı?
- Bəli, ona görə ki, prussiyalı qonşu otaqdaydı.
- Ola bilməz!
- And içirəm!

Qrafın nəfəsi tənğidi. Fabrikant iki əli ilə qarnını tutdu. Luazo sözünə davam etdi:

- Aydın məsələdir, bu axşam onun gülməyə heç halı yoxdur.

Üçü də yenidən sancılanana, nəfəsləri tutulana və gözləri yaşarana qədər güldülər.

Bundan sonra dağılıdılar. Ancaq hiyləgər və məkrli Luazo xanım yatmağa hazırlaşanda ərinə dedi ki, «bu koramal» – yəni xanım Karre-Lamadon bütün gecəni candərdir gülürdü.

– Bilirsənmi, qadın hərbi geyim vurğunu olanda, bu paltarı geyinən alman, ya fransız olmasının fərqi varmır. Şərəfsiz nacinslərə nə deyəsən!.. Allah, keç günahımdan! – deyər əri ona cavab verdi.

Bütün gecə, səhərə qədər, qaranlıqda dəhlizdən astaca xışıldılar, pıçıltılar, dərindən nəfəs alıb köksötürmələr, yalın ayaqların döşəmə üzərindəki şappıltıları və güclə eşidilən cırıltı səsləri gəldi. Müsafirələr, deyəsən, çox gec yatdılar. Qapıların aşağısında yarıqdan süzülən işıq zolaqları uzun müddət sönmədi. Şampan şərəbini içəndən sonra belə şeylərin olması təbiidir. Deyirlər, bu şərəb adamın yuxusunu yaman qaçırdır.

Ertəsi gün hava aydın idi və şəffaf qış günəşinin şəfəqlərindən parıldayan qar adamın gözünü qamaşdırırdı. Şükür, axır ki, altı at qoşulmuş karet qarının ağzında gözləyirdi. Yumşaq tüklərini qabardan qırmızıgözlü, bəbəkləri qara xala oxşayan ağ göyərçinlər atların ayaqları arasında özlərini dartaraq dolaşır, buğlanan peyinləri caynaqları ilə dağıdıb yem axtarırdılar.

Qoyun dərisindən tikilmiş kürkünə bürünən faytonçu qozlada oturub qəlyanını tüstülədirdi. Sevincək olmuş sənişinlər isə yol azuqələrini tələsik qablaşdırırdılar.

Bircə Gonbul yox idi. Nəhayət, o da gəlib çıxdı.

Qız həyəcanlı idi, utanırdı, qısıla-qısıla yol yoldaşlarına yaxınlaşdı, ancaq onların hamısı qızdan üz döndərdilər və özlərini elə

apardılar ki, guya, onu görmürlər. Qraf böyük ləyaqətlə arvadının qolundan yapışib kənara çəkdi ki, bu murdar şeyə toxunmaqdan onu qorusun.

Gonbul təəccüb içində dayandı, sonra özünü ələ alıb fabrikantın arvadına yaxınlaşdı və sakitcə salam verdi.

– Salam, xanım!

Xanım ehmalca təkəbbürlə başını tərpətdi və ləyaqəti təhqir olunmuş bir adam baxışı ilə onu süzdü. Hamı özünü məşğul kimi göstərirdi və çalışırdı ki, mümkün qədər ondan uzaq olsun; elə bil, bu qız donunun altında yoluxucu xəstəlik gətirmişdi. Karetə doluşdular. Gonbul hamıdan sonra mindi, sakitcə əvvəlki yerində oturdu.

Elə bil, daha onu görmürdülər, tanımırdılar. Yalnız xanım Luazo uzaqdan-uzağa hiddətlə baxaraq ərinin qulağına pıçıldadı:

– Nə yaxşı ki, mən ondan uzaqda oturmuşam.

Ağır karet yerindən tərpəndi və yola düşdü.

Əvvəlcə hamı susdu. Gonbulun gözünü qaldırmağa cəsarəti çatmadı. Qız öz yol yoldaşlarına həm hiddətlənirdi, həm də hiss edirdi ki, onların sözünə baxıb prus zabitinin öpüşlərini qəbul etdiyinə və onun qoynuna girdiyinə görə, mənliyi tapdalanıb. Halbuki onu bu işə həmin bu əclaflar məcbur etmişdilər!

Azacıq sonra qrafına xanım Karre-Lamadona müraciət edərək ortaya çökmüş cansıxıcı sükutu pozdu:

– Siz, deyəsən, xanım de Estreli tanıyırsınız?

– Bəli. Biz dostuq.

– Nə gözəl qadındır!

– Gözəl yox, füsunkardır! Allah gözəllik yaradanda qələmi birinci ona çəkib. Həm də tərbiyəli, təhsilli qadındır. Üstəlik təpədən dırnağa qədər istedadlıdır. Elə gözəl oxuyur, elə qəşəng şəkillər çəkir!

Qrafla fabrikant da söhbət edirdilər. Karetin kiçik pəncərəsindən içəri dolan gurultu onların səsini batırsa da, hərdənbir «kuponu ödəmək», «vaxtında gəlir götürmək» kimi sözlər qulağa dəyirdi.

Luazo mehmanxanadan çıxırdığı, düz beş il çirkli stol üstündə oynanıdığından ləkə-ləkə olmuş kartı çıxartdı və arvadı ilə oynamağa başladı.

Rahibələr kəmərlərindən sallanan uzun təsbehləri götürüb asta-asta çevirdilər, xaç çəkdilər və bir-birləri ilə bəhsə giribləmiş kimi,

dodaqlarının altında fasiləsiz pıçıldayaraq dua etdilər. Onların dodaqları sürətlə açılıb-örtülürdü, vaxtaşırı xaçı öpürdülər və sonra yenidən, arasıkəsilmədən dodaqlarının altında nə isə deməyə başlayırdılar.

Kornyude fikrə gedib sakitcə oturmuşdu.

Üç saatdan sonra Luazo qumarı yığışdırdı və:

– Bir az çörək yesək, pis olmaz, – dedi.

Bunu eşidən kimi arvadı kəndirlə sarınmış bağlamanı açdı və oradan bir parça dana əti çıxartdı. Nazik-nazik doğradı və ər-arvad yeməyə başladılar.

– Gəlsənə, biz də onlar kimi bir şey yeyək, – deyər qrafinya ərin-dən soruşdu.

Qrafın razılığını alandan sonra özləri üçün yola hazırladığı yemək bağlamanı açdı. Yeməklərin içində üstünə dovşan şəkli çəkilmiş və qabda dovşan əti olduğuna işarə edilən dərin çini qabda hissə verilmiş yağlı ət vardı. Ağ piy zolağı xırda-xırda doğranmış müxtəlif ət parçalarının arasından seçilən şabalıdı rəngli yumşaq quş ətinin üstündə donmuşdu. Bükülü qəzətdən çıxarılan ləzzətli İsveçrə pendirinin yağlı qabığının üstündə yazılmış «hadisə» sözü oxunurdu.

Rahibələr sarımsaqlı kolbasa çıxartdılar. Kornyude isə hər iki əlini torbaya oxşayan paltosunun cibinə salıb, dörd soyutma yumurta və bir parça çörək çıxartdı. O, yumurtaları sındırdı, qabığını ayağının altına, otun içinə tökdü və dişləməyə başladı. Yumurta sarısının qırıntıları onun saqqalına səpələnib ulduzlar kimi sayrışdı.

Səhərki qaçaqaçdan və başına gələn əhvalatdan özünü itirdiyinə görə heç bir yol tədarükü görə bilməyən Gonbul indi qəzəb və hirsindən dişə bağırsaqlarını kəsə-kəsə sakitcə oturub gövşəyənlərə baxırdı. Əvvəlcə hirs onun beyninə vurdu və istədi ürəyinə yığılan və bu saat xirtəyindən çıxmağa hazır olan sözlərin hamısını söyüşqarışiq, düz onların gözünün içinə desin, ağızından çıxanı söyləsin, amma o qədər hirsli idi ki, acığından ağzını açıb bircə kəlmə də deyər bilmədi.

Heç kəs ona əhəmiyyət vermir, heç kəs onu yada salmırdı. O başa düşürdü ki, əvvəlcə onu qurban verən, sonra isə gərəksiz çirkli əsgir kimi kənara atan bu «namuslu» əclafı indi baxışlarındakı həqarətlə onu qırmanclayırdılar.

Qız içi ağızınacan cürbəcür ləzzətli yeməklərlə dolu olan və bu əclafın acgözlüklə aşırılıq boşaltdıqları iri səbətini yadına saldı.

Yağ içində üzən iki cücəni, ciyər döyməsini, armudları və dörd şüşə bord şərabını xatırladı. Həddindən artıq tanıma çəkilməmiş sim kimi birdən-birə onun qəzəbi sındı və qız hiss etdi ki, bir azca da keçsə, hönkürtü ilə ağlayacaq. O, bütün gücünü verib hönkürtüsünü içəri salıb ağlamağını boğmaq istədi. Uşaq kimi göz yaşlarını uddu, amma olmadı, yaş əvvəlcə göz bəbəklərini örtüdü, sonra kirpikləri parladi, azacıq sonra isə iki damla iri gözyaşı gillənib yanaqlarına yuvarlandı, onun dalınca qayalardan sızan su kimi gözyaşı şoralanıb töküldü və Gonbulun irəli çıxmış sinəsi üstünə damcılamağa başladı. Gonbul ona heç kəsin əhəmiyyət vermədiyinə əmin halda, gözünü bir nöqtəyə zilləyərək, dinməz-söyləməz oturmuşdu. Onun rəngi ağappaq idi.

Təkcə qrafinya onun göz yaşlarını gördü və işarə ilə qızı ərinə göstərdi. Qraf isə çiyini çəkdi və bununla da: «Nə etmək olar, – demək istədi, – bu işdə mənim bir günahım yoxdur». Xanım Luazo isə için-için, ancaq şadyanılıqla güldü və:

– O, təhqir olunduğuna görə ağlayır, – deyər pıçıldadı.

Rahibələr artıq qalan kolbasaları kağıza büküb, yenidən dua oxumağa başladılar.

Elə bu vaxt Kornyude yediyi yumurtaları həzm edə-edə, uzun ayaqlarını qarşıdakı skamyanın altına qədər uzadıb yerində yayxandı, qollarını sinəsində çarpazladı, birdən lap yerinə düşəcək bir zarafatı xatırlayıb gülümsündü və «Marselyoza»-nı fitlə çalmağa başladı.

Hamı qaşqabağını salladı. Görünür, bu xalq mahnısı qonşuların heç birinin ürəyinə yatmırdı. Onlar əsəbiləşdilər və hirsələnməyə başladılar, elə bil, şarmankanın səsinə eşidən it kimi ulamağa hazır oldular. Kornyude bunu başa düşdü, nəinki fit çalmasına ara verdi, əksinə, mahnının özünü oxumağa başladı:

*Vətənə sevgimiz müqəddəs, ulu,
Doldursun qəlbləri intiqam hissi.
Ey əziz azadlıq, nişan ver yolu –
Qəti döyüşlərə sən apar bizi!¹*

Yolların qarını tapdalandığından indi daha sürətlə irəliləyirdilər. Onlar Dyeppaya qədər çala-çuxur yollarda silkələnə-silkələnə, əvvəlcə axşamın alatoranında, sonra isə gecənin zil qaranlığında

¹ Tərcüməsi Ağacavad Əlizadəninindir.

saatlarla, uzun, cansıxıcı yol getdilər və bütün yol boyu Kornyude amansız bir inadkarlıqla, yeknəsəq şəkildə hayıf alırmış kimi, fit çalmağında davam etdi, hirsələnmiş, yorulmuş sərnəşinləri mahnıya əvvəldən axıra qədər qulaq asmağa, onun sözlərini başdan-ayağa yada salmağa və hətta ürəklərində oxumağa məcbur etdi.

Gonbul isə elə hey ağlayırdı. Hərdən bir qız özünü saxlaya bilmirdi, oxunan mahnının beyləri arasında qaranlıqdan onun hiçqırılıqları eşidilirdi.

SİMONUN ATASI

Saat on ikini vurdu. Məktəbin qapısı açıldı, uşaqlar tez çıxmaq üçün bir-birini itələyə-itələyə çölə tələsdilər. Amma həmişəki kimi müxtəlif səmtlərə və nahar üçün evə dağılışmaq əvəzinə bir neçə addımlıqda dayandılar, bir yerdə toplaşib pıçıl-daşmağa başladılar.

Məsələ onda idi ki, bu gün səhər Blanşotun oğlu Simon birinci dəfə dərsə gəlmişdi.

Uşaqlar valideynlərindən Blanşot haqqında eşitmişdilər. Analarının onu səmimi qarşılamlarına baxmayaraq, öz aralarında ağır büzərək həqarətlə danışmaları uşaqlarda da həmin qadına qarşı anlaşılmaz bir nifrət oyatmışdı.

Simonu uşaqlar yaxşı tanımirdilər, çünki o, evdən çıxmırdı. Uşaqlarla qəsəbənin küçələrində, çay qırağında ora-bura qaçmırdı. Buna görə də uşaqlar onu xoşlamırdılar. İndi isə təzə xəbər onlarda qəribə bir sevinc doğurmuşdu. Bu barədə çox şey bilən on dörd-on beş yaşlı bir oğlanın dediklərini bir-birinə söyləyirdilər. Oğlan bic-bic göz vurub deyirdi:

– Bilirsinizmi... Simonun... Hə, onun atası yoxdur.

Blanşotun oğlu qapıda göründü. Onun yeddi-səkkiz yaş olardı. Solğun çöhrəli, üst-başı tərtəmiz, utancaq bir uşaq idi.

O, evlərinə getmək istəyirdi. Amma təzə bir əyləncə qurmağa hazırlaşan yoldaşları, hiyləgər gözlərini ona zilləyib, pıçıl-daşa-pıçıl-daşa başına yığışdılar və nəhayət, onu tamam araya aldılar. Uşaq onların arasında, onunla nə edəcəklərini bilmədən donub qalmışdı. Xəbər gətirmiş oğlan lovğa-lovğa soruşdu:

– Bura bax, adın nədir?

– Simon.

– Bəs sonra?

Özünü itirmiş uşaq təkrar etdi:

– Simon.

Oğlan onun üstünə qışqırdı:

– Deyirlər ki, Simon filankəs... Təkçə Simon ad deyil.

Kövrəlmiş uşaq üçüncü dəfə təkrar etdi:

– Mənim adım Simondur.

Uşaqlar gülüşməyə başladılar. Qələbə çalmış oğlan səsinə ucaldı:

– Gördünüz, onun atası yoxdur.

Araya sükut çökdü. Uşaqlar görünməmiş, qeyri-adi əhvalata mat qalmışdılar – oğlanın atası yoxdur!

Uşaqlar görünməmiş bir varlığa, qeyri-təbii bir canlıya baxırmış kimi, ona tamaşa edirdilər. Anaların Blanşota nifrəti uşaqlarda daha ciddi əks tapmışdı.

Simon yıxılmamaq üçün ağaca söykəndi. O, başını itirmişdi, özünü təmizə çıxarmaq istəyirdi. Amma bu dəhşətli böhtanı, atasız olduğunu inkar etmək üçün onlara deməyə bir söz tapa bilmirdi.

Nəhayət, rəngi ağarmış Simon ürəklənib qışqırdı:

– Var, mənim atam var!

– Bəs hanı? – deyə oğlan soruşdu.

Simon susdu.

Uşaqlar gülürdülər; bir həyətin toyuqlarını yaralı bir toyuğu didməyə həvələndirən kimi, heyvana daha çox oxşayan, çöllərdə böyümüş bu uşaqlar Simonu sıxışdırmaqdan həzz alırdılar. Birdən Simon onun kimi atasız, balaca qonşusunu gördü.

– Heç sənin də, sənin də atan yoxdur, – dedi.

– Xeyr, mənim atam var! – deyə oğlan cavab verdi.

– Bəs haradadır?

Uşaq lovğalandı:

– Ölüb mənim atam, qəbiristanlıqdadır.

Cüvəllağılar atasız Simonu sıxışdırmaq üçün atası ölmüş yoldaşlarını tərifləyirmiş kimi mənalı-mənalı pıçıldıdılar. Əksəriyyətinin atası qəddar, içki düşkünü, oğru, arvadlarına zülm edən bu dəcəllər itələşə-itələşə sıxlaşırdılar; elə bil, onlar – atalı uşaqlar, atasız uşağı mənğənəyə salıb boğmaq istəyirdilər.

Birdən onunla üz-üzə durmuş bir uşaq dilini çıxarıb kinayə ilə qışqırdı:

– Atasız! Atasız!

Simon ikiəlli onun saçlarından yapışdı. Uşaq onun yanağını bərk dişlədi. Simon isə ayağı ilə onun qıçlarına döyəcləməyə başladı.

Çaxnaşma düşdü. Vuruşanları ayırdılar. Simon döyülmüş, paltarı cırılmış, toz-torpağa bulaşmışdı. Ətrafına toplaşmış əl çalan dəcəllərin arasında yerə sərilib qalmışdı.

O ayağa qalxıb toza bulaşmış köynəyini tələsik çırpanda kim isə qışqırdı:

– Get, atana xəbər ver!

Simona elə gəldi ki, ürəyi partlayır. Onlar güclü idilər, onu döymüşdülər. Uşaq deməyə söz tapmırdı, özü də yaxşı bilirdi ki, atası yoxdur. Göz yaşlarını bir anlıq ləngitməyə çalışdı. Nəfəsi tutuldu, sonra səsini çıxarmadan için-için ağlamağa başladı.

Simonun düşmənləri sevindilər. Vəhşi adamlar öz qorxunc şəhlikləri zamanı etdikləri kimi, əl-ələ verib onun ətrafında dövrə vurdular.

– «Atasız, atasız!» – deyib oxuya-oxuya oynamağa başladılar.

Simon daha ağlamırdı, qəfildən dayanmışdı. Hirsindən pörtmüşdü. Ayağının altındakı daşları yığıb var gücü ilə düşmənlərinə tərəf fırlatdı. Daş dəymiş iki-üç uşaq qışqırıb qaçdılar. Simon elə qərribə görkəm almışdı ki, qalan uşaqların arasına da vəlvələ düşdü. Camaat həmişə özündən çıxmış adamdan qorxur; uşaqlar da hərəsi bir yana qaçdılar.

Tək qalmış atasız uşaq çay kənarına tərəf qaçmağa başladı. Yadına düşmüş bir əhvalat onu qəti qərara gətirmişdi. Uşaq özünü çayda boğmaq istəyirdi.

Yadına düşmüşdü ki, həmişə dilənməklə dolanan bir nəfər daha pul tapa bilmədiyi üçün səkkiz gün əvvəl özünü suda boğmuşdu. Onu sudan çıxararkən Simon orada idi. Həmişə çirkin və eybəcər görünən bu qocanın görkəmi, saralmış sifəti, uzun saqqalı, donuq, açıq gözləri uşağa ağır təsir bağışlamışdı. Yanındakılardan biri demişdi:

– O ölüb.

Başqa biri isə əlavə etmişdi:

– O, indi özü istədiyi kimi xoşbəxtdir.

Simon da özünü çayda boğmaq istəyirdi. Çünki həmin zavalının pulu olmadığı kimi onun da atası yoxdur.

O, çayın qırağına gəlib suya baxdı. Bir neçə balıq suda üzür, hərdən sıçrayıb suyun üzü ilə ucan milçəkləri udurdu. Balıqlara başı qarışmış Simon daha ağlamırdı. Onların üzməyi Simonu əyləndirirdi. Ancaq arabit tufanın sakitləşdiyi anda ağacları şaqqıldadıb

keçən güclü külək dalğalarına bənzər bir fikir tez-tez yadına düşüb ona əzab verirdi: «Mən özümü suda boğmalıyam, çünki atam yoxdur».

Hava isti olsa da xoş idi. Günəş çəmənliyi qızdırır, su güzgü kimi parıldaırdı. Simon arabir dərđini unudurdu. Ağlamaqdan yorulmuşdu, oradaca, otun üstündə, günəş altında uzanıb yatmaq istəyirdi.

Balaca, yaşıl bir qurbağa onun ayaqları altından hoppanıb qaçdı. Simon onu tutmaq istədi. Qurbağa yenə hoppandı. Simon üç dəfə onu tutmaq üçün əyildi, amma tuta bilmədi. Nəhayət, qurbağanın dal ayaqlarından tutdu və balaca heyvanın qaçmaq üçün etdiyi səylərə baxıb gülməyə başladı. Qurbağa dal çıxlarını yığır, sonra onları qoşa tir kimi açıb irəli atılır, qızılı haşiyəli sarı gözlərini bərəldir, qabaq pəncələri ilə havanı yarırdı. Bu, Simona bir oyunaçığı: çarpaz enli taxta parçalarından asılan ağac əsgərciklərin oyununu xatırladırdı.

O, evlərini yadına saldı. Sonra anasını xatırladı. Yenidən dərđli-dərđli ağlamağa başladı. Uşaq dizləri üstə çöküb yuxudan əvvəl deyilən duanı oxumağa başladı. Duanı bitirə bilmədi. Elə bərk hıçqırdı ki, dua yarımçıq qaldı. O, fikirləşə bilmir, heç nə görmür, hey ağlayırdı.

Birdən ağır bir əl uşağın çiyinə toxundu, kimsə yoğun səslə soruşdu:

– Balaca kişi, de görüm, səni kim incidib?

Simon geri döndü. Qara-qıvrım, qarasaqqal bir fəhlə mehriban-mehriban ona baxırdı.

Boğazı qəhərlənmiş, gözləri yaşlı uşaq dedi:

– Onlar məni döydülər... çünki... mənim... mənim... atam.. atam yoxdur.

– Necə yəni, – deyə kişi gülümsəyərək soruşdu, – atasız da adam olar?

Uşaq boğula-boğula dedi:

– Mənim... mənim yoxumdur.

Fəhlə ciddiləşdi. O, Blanşotun oğlunu tanımışdı. Buralara təzə gəlmiş olsa da, Blanşot haqda azacıq məlumatı vardı.

– Qəm çəkmə, bala; gedək, gedək ananın yanına. Sənə də bir ata tapılar.

Onlar evə yollandılar. Fəhlə uşağın əlindən tutmuşdu. O gülümsəyirdi, çünki bu yerlərin ən gözəl qadınlarından sayılan Blanşotu

ilk dəfə görəndə xoşu gəlmişdi. Bəlkə də, fikirləşirdi ki, bir dəfə aldanmış qadın yenə də aldana bilər.

Balaca, ağ, səliqəli bir evin qarşısına çatdılar.

Uşaq:

– Buradır, – dedi və qışqırdı: – Ana!

Bir qadın çıxdı. Fəhlənin dodağındakı təbəssüm qəflətən çəkildi. O, həmin saat başa düşdü ki, solğun bənizli, artıq hər şeyi anlayan bu qadınla zarafat etmək olmaz. O, qapının ağzında elə ciddiyyətlə durmuşdu ki, elə bil, bir dəfə aldandığı bu evin qapısını bütün kişilərdən qoruyurdu. Fəhlə papağını əlində əzişdirərək, çəkinə-çəkinə dedi:

– Buyurun, xanım, sizin balacanı gətirmişəm, çayın kənarında azmışdı.

Simon isə özünü anasının boynuna atdı və yenidən ağlaya-ağlaya dedi:

– Yox, ana, mən özümü çaya atıb ölmək istəyirdim, çünki uşaqlar mənə döymüşdülər... atam olmadığına görə... mənə döymüşdülər.

Gənc qadının yanaqları qıpqırmızı pörtüdü. Ürəyi parçalanmış yazıq ana uşağını bərk-bərk bağına basdı. Gözünün yaşı sısqa bulaq kimi yanağından süzülürdü.

Bu vəziyyətdən kərkəmiş fəhlə bilmədi necə uzaqlaşsın, fikirləşə-fikirləşə elə yerindəcə durdu. Birdən Simon onun yanına qaçıb dedi:

– Mənim atam olmaq istəyirsinizmi?

Araya sükut çökdü. Xəcalətdən dili tutulmuş Blanşot əlləri qoynunda divara söykənib qalmışdı. Cavab verilmədiyini görə uşaq yenə dilləndi:

– Əgər istəmirsinizsə, onda mən gedirəm özümü çaya atım.

Fəhlə zarafata salıb gülə-gülə dedi:

– Əlbəttə, mən razıyam.

– Sənin adın nədir, uşaqlar adını soruşanda nə deyim?

– Filip, – deyə fəhlə cavab verdi.

Simon bu adı yadında saxlamaq üçün bir qədər susdu. Sonra əllərini ona uzadıb arxayın-arxayın dedi:

– Çox gözəl! Filip, demək, sən mənim atamsan.

Fəhlə onu yerdən qaldırıb hər iki yanağından öpdü, sonra iri addımlarla uzaqlaşdı.

Ertəsi gün uşaq məktəbə gələndə onu kinayəli gülüşlə qarşıladılar. Dərstdən çıxanda həmin dünənki oğlan yaxınlaşıb yenidən başlamaq istəyirdi ki, Simon əzbərdən dua oxuyurmuş kimi dedi:

– Mənim atamın adı Filipdir.

Uşaqlar şən-şən hınıldaşdılar:

– Hansı Filip?.. Nəçi Filip?.. Filip nə deməkdir?.. Bu Filipi haradan tapıb çıxardın?

Simon cavab vermirdi. Amma belələrinin qabağından qaçmaq-dansa, əzişdirilməyi üstün tutub onlara gözləri ilə meydan oxuyurdu. Müəllimin gəlməsi onu xilas etdi. Simon anasının yanına qaçdı.

Üç ay idi ki, enlikürək Filip Blanşotun evinin yanından tez-tez keçirdi. Hərdən onu pəncərə qabağında tikişlə məşğul gördükdə cəsəətini toplayıb danışdı da. Blanşot həmişə ağıllı cavab verər, həmişə ciddi olar, heç vaxt onun üzünə gülməz və evə buraxmazdı. Bütün başqa kişilər kimi bir az özündənraızı olan Filip hərdən fikirləşərdi ki, Blanşot onunla danışarkən tez-tez qızarır.

Adı təmizə çıxarmaq çətindir, adamı ləkələməyə nə var ki.

Blanşot nə qədər özünü qorusa, ehtiyatlı olsa da, ətrafda dedi-qodu gəzirdi.

Simon isə öz yeni atasını çox sevirdi. Hər axşam Filip işini qurtarandan sonra onu gəzməyə çıxarırdı. O, hər gün məktəbə gedir, saymazyan yoldaşlarının arasından keçir və onların atmacalarına cavab vermirdi.

Bir gün ona ilk hücum etmiş oğlan dedi:

– Yalan danışmısan, sənin Filip adlı atan yoxdur.

– Necə yəni yoxdur? – deyə Simon narahatlıqla soruşdu.

Oğlan əllərini ovuşdura-ovuşdura dedi:

– Çünki əgər sənin atan varsa, ananın əri olardı.

Simon bu sözlərin qarşısında aciz qaldı. Lakin yenə cavab verdi:

– Necə olur-olsun, o, mənim atamdır.

Oğlan bic-bic hınıldayıb dedi:

– Ola bilər, çox şey ola bilər, amma o, əslində, sənin atan deyil.

Blanşotun oğlu başını aşağı salıb fikirli-fikirli Luazan əminin dəmirçixanasına – Filipin işlədiyi yerə gəldi.

Dəmirçixana, elə bil, qəsdən ağacların altında gizlədilmişdi. İçəri qaranlıq idi. Böyük bir manqalın qırmızı alovu dil-dil qalxıb qolu çirməkli beş dəmirçini işıqlandırır. Onların dalbadal endirdikləri

zərbələr qorxulu gurultuya çevrilirdi. Onlar ayaq üstə alova bürünmüş divlərə bənzəyirdilər. Gözlərini döyəclədikləri inadkar dəmirə zilləmişdilər.

Simon gözə çarpmadan içəri girdi və astaca dostuna yaxınlaşıb ətəyindən çəkdi. Filip geri döndü. Birdən iş dayandı. Kişilərin hamısı uşağa baxmağa başladılar. Adət eləmədikləri sakitliyi Simonun zəif səsi pozdu:

– Bura bax, Filip, Mişodun oğlu indicə mənə dedi ki, sən mənim atam deyilsən.

– Niyə ki? – deyə fəhlə soruşdu.

Oğlan uşaq avamlığı ilə cavab verdi:

– Çünki sən mənim anamın əri deyilsən.

Heç kim gülmədi. Filip alnını zindanın üstündə dik saxladığı çəkinin sapından yapışmış əllərinin üstünə söykəyib dayanmışdı. O fikirləşirdi. İş yoldaşlarının dördü də ona baxırdı. Bu nəhənglərin arasında çırtana oxşayan Simon isə həyəcanla cavab gözləyirdi. Birdən dəmirçilərdən biri yoldaşlarının da əvəzindən Filipə dedi:

– Doğrudan da, bədbəxtliyinə baxmayaraq, Blanşot gözəl, ağıllı, çalışqan, həm də həyalı qadındır. Onunla ailə qurmaq olar.

– Doğrudan belədir, – deyə qalan üç nəfər də dilləndi.

Fəhlə sözüünə davam etdi:

– O yazığın heç bir təqsiri yoxdur. Ona evlənmək vəd edib aldadıblar. Mən bir qadın tanıyıram ki, bu gün hörməti yerə-göyə sığmır, əvvəllər isə günahları aləmi bürümüşdü.

– Doğrudur! – deyə qalan üç nəfər bir ağızdan səsləndi.

Əvvəlki fəhlə yenə dilləndi:

– Zavallı arvadın oğlunu min əzabla böyütməsinə, daha kilsədən başqa heç yerə getmədiyinə, o vaxtdan bəri nə qədər ağlayıb əzab çəkdiyinə bir Allah şahiddir.

– Bu da doğrudur, – deyə yoldaşları bir də təsdiq elədilər.

İndi körüyün fişılısından başqa heç nə eşidilmirdi. Birdən Filip Simona tərəf əyildi.

– Get, anana de ki, bu axşam onunla danışmağa gələcəyəm.

Sonra isə uşağın çiyindən tutub çölə çıxardı.

O qayıtdı və çəkilərin beşi də bir zərbə ilə zindanların üstünə endi. Beləliklə, gecə düşənə qədər dəmir döydülər. Hamısı güclü, qıvrıq və şən idilər. Bayram günlərində bir kilsə zənginin səsi

başqa zənglərin səsini batırdığı kimi, Filipin də çəkici başqa çəkiclərin səsini batırır, hər saniyə qulaqbatırıcı bir səslə enib-qalxırdı. O, qığılcımlar içərisində ayaq üstə, gözləri odlu, həvəslə işləyirdi.

Filip Blanşotun qapısını döyəndə göy ulduzla dolu idi. Bazar günləri geydiyi təmiz köynəyini geymişdi. Saqqalını da qırxmışdı. Gənc qadın qapının ağzında göründü və tutula-tutula dedi:

– Belə gecə vaxtı gəlməyiniz yaxşı deyil, cənab Filip.

O cavab vermək istədi, mızıldadı, qadının qarşısında özünü itirdi.

Blanşot yenə dilləndi:

– Özünüz başa düşürsünüz ki, bir daha mənim haqqımda danışılrsa, yaxşı düşməz.

O birdən dil açdı:

– Əgər arvadım olmaq istəsəniz, gəlişim eyib sayılmaz!

Cavab eşidilmədi. Amma ona elə gəldi ki, otağın qaranlığında Blanşot həyəcədən tövşüyür. Filip cəld içəri girdi. Çarpayısında uzanmış Simon öpüş səsi və anasının pıçıldadığı bir neçə sözü eşitdi. Sonra isə birdən-birə dostunun əllərində özünün yuxarı qalxdığını hiss etdi. Filip uşağı güclü əlləri üstə qaldırıb ucadan dedi:

– Onlara, öz yoldaşlarına deyərsən ki, sənin atan dəmirçi Filip Remidir və səni incidənlərin qulağını buracaq.

Ertəsi gün uşaqların hamısı məktəbdə idi. Dərsin başlanmasına lap az qalmışdı, rəngi qaçmış balaca Simon ayağa qalxdı və dodaqları əsə-əsə aydın səslə dedi:

– Mənim atam dəmirçi Filip Remidir, o söz verib ki, məni incidənlərin qulağını buracaq.

Bu dəfə heç kim gülmədi, çünki dəmirçi Filip Remini hamı yaxşı tanıyırdı. Belə ata ilə hər kəs fəxr edərdi.

PYERO

Anri Rujona

Dul Löfevr xanım başına büzməli papaq qoyan, paltarına büzməli lent vuran kəndli qadınlardandı. Belə arvadlar danışanda iki sözü bir-birinə calaya bilmir, el içinə çıxanda isə ədalət aləmi bürüyür. Qırmızı, kobud əllərini cod ipək əlcəyin içində gizlətdikləri kimi, gülünc, zövqsüz paltarları da iddialı, tələbkər ürəklərini örtbasdır edir.

Roza adlı sadələvh bir kəndli arvadı onun xidmətçisi idi.

Onlar Normandiyanın Ko vilayətinin mərkəzində, kiçik bir küçədə, pəncərələri yaşıl çərçivəli balaca bir evdə yaşayırdılar.

Evin qarşısında ensiz, balaca bir bağ vardı, orada xırdaca bir dirrik salmışdılar.

Gecələrin birində onların bir lək soğanını oğurladılar.

Oğurluqdan xəbər tutan Roza, xanımının yanına qaçdı. Xanım ipək gecə paltarında özünü həyəətə saldı. Canına qorxu düşdü. Oğurluq olub, Löfevr xanımın malı oğurlanıb. Deməli, buralarda oğru var, o yenə gələ bilər.

Hər ikisi əlləri əsə-əsə ayaq izlərini ölçür, çənə döyür, nəticə çıxarırdılar: «Bax, buradan keçmişlər, ayaqlarını divarın üstünə qoymuşlar, çiçəkliyə tullanmışlar».

Onlar işin gerisindən qorxurdular. Daha gecələr rahat yatmaq olmazdı!

Oğurluğun sorağı ətrafa yayıldı. Qonşular da gəlib ölçüb-biçdilər, xeyli mübahisə etdilər. Xanımın qulluqçusu hər təzə gələndə bir-bir öz təhqiqatlarını və fikirlərini söyləyirdilər.

Qonşulardan biri məsləhət verdi:

– Gərək it saxlayasınız.

Bax bu doğru idi, onlar it saxlamalı idilər, adamı yuxudan oyada biləcək bir it.

Allah eləməsin ki, böyük bir it olsun! Beləsi nəyə gərəkdir! Evdə yemək qoymaz, sahibini müflis edər. Balaca bir it (Normandiyada belələrinə «gən» deyirlər), hürməyi bacaran, balaca, lap balaca bir «gən» lazımdır.

Hamı çıxıb gedəndən sonra xanım Löfevr it saxlamaq məsələsini çox götür-qoy etdi. Bir dəfə razı olub, min dəfə inkar etdi. İtə verəcəyi qab dolu yeməyi gözünün qabağına gətirəndə lap dəli olurdu. O, tanışlara özünü göstərmək üçün küçə dilənçiləri və bazar günü ianələrinə qəpik-quruş paylayan xəsis kəndli arvadlardan biri idi.

Roza cürbəcür bəhanələr gətirdi və onları hiyləgərliklə müdafiə etdi. Nəhayət, qərara alındı ki, it saxlayacaqlar, özü də lap balacasından.

Axtarmağa başladılar. Amma tapdıqları hamısı qazan-qazan şorba içən, adamı qorxuya salan böyük itlər idi.

Rozagilin xırdavatçısında bapbalaca bir it vardı. Amma o, iti indiyə qədər böyüdüb saxladığı üçün iki frank istəyirdi. Xanım Löfevr dedi ki, iti saxlayıb yedirdə bilər, amma satın almayacaq.

Bir səhər, əhvalatdan xəbərdar olan çörəkçi, arabasında balaca, sapsarı, qəribə bir heyvan gətirdi. Bu, it idi. Onun qıçları görünmürdü, bədəni timsah bədəninə, başı isə tülkü başına oxşayırdı. Şələ quyruğu pırtlaşq kəkilə oxşayırdı – elə bütün bədəni boyda var idi. Sahibi onu başından eləmək istəyirdi. Pulsuz verilən bu murdar heyvan, xanım Löfevrin xoşuna gəldi. Roza onu bağına basdı və adını soruşdu. Çörəkçi cavab verdi:

– Pyero.

İtə köhnə sabun yeşiyində yer elədilər. Əvvəlcə su verdilər. İçdi. Sonra bir parça çörək verdilər. Yedi. İtin iştahası Löfevr xanımı narahat elədi, sonra fikirləşib çarə tapdı: «Evə yaxşı öyrənəndən sonra, açıb buraxmaq lazımdır. Yan-yörədə veyllənib özünə yemək tapar».

Doğrudan da, iti açıb buraxdılar. Amma nə fayda, o yalnız yeməyinin vaxtı çatanda hürürdü, özü də elə qəzəblə mırıldanırdı ki...

Kim istəsəydi, bağa girə bilərdi. Pyero hər kəsin qarşısına çıxıb quyruq bulayır, ayağını yalayır, səs-səmir çıxarmırdı.

Amma xanım Löfevr itə öyrəşmişdi.

Bəzən heyvana mehribanlıq da edirdi, bir loğma çörəyi ət suyuna batırıb ona verirdi.

Xanım vergi barədə fikirləşməmişdi. Bir dəfə də olsun ağzını açıb əsl it kimi hüzməmiş bu yönsüzdən ötrü ondan səkkiz frank istədikdə, – səkkiz frank, xanım, – deyə tələb etdikdə, az qaldı ki, ürəyi getsin.

Fikirləşdilər ki, Pyerodan yaxa qurtarmaq lazımdır. Heç kəs itə yaxın durmadı. On lyö uzaqda yaşayan qonşular da boyun qaçır-dılar. Axırda əlacsız qalıb belə qərara gəldilər ki, heyvanı «əksinlər».

«Əkmək» – azdırmaq demək idi. Başdan edilən itlərin hamısını əkirdilər.

Düzənliyin ortasında daxmaya oxşayan balaca, küləşli bir dam vardı. Bura Mergel mədəninin girəcəyi idi. Dümdüz qazılmış quyu iyirmi metr dərinlikdə idi. Quyunun dibində bir neçə mədən yolu bir-ləşirdi. Bu karxanaya ildə bir dəfə, torpaq gübrələnen vaxt düşürdülər.

Bütün qalan vaxtı quyu ölümə məhkum edilmiş itlərin qəbri olurdu. Onun yanından keçəndə şikayətli hürüslər, qəzəbli, ümidli mırıltılar, ürək ağrından çıxırtılar eşidilirdi.

Ov və çoban itləri bu inilti quyudan yan qaçırdılar. Aşağı əyilib içəri baxanda adamı üfunətli bir iy vururdu.

Quyunun dibində dəhşətli səhnələr baş verirdi. On-on iki gün orada qalmış heyvan, özündən əvvəl atılmış yoldaşının sümüklərini gəmirir. Lakin qəflətən quyuya daha böyük, daha güclü başqa bir it atırlar. İtlər tək qalır, ac və parlayan gözlərini bir-birinə zilləyib durur. Bir-birini gözdən qoymur, fürsət axtarır, tərəddüd edir və həyəcan keçirirlər. Aclıq güc gəlir, bir-birinə hücum edirlər. Uzun müddət didişir, qanlarına qəltan olurlar. Hansı daha güclüdürsə, zəif rəqibinə üstün gəlir, onu diri-diri yeyir.

Pyeronu başdan eləməyi qərara alıb, onu azdırması adam axtar-dılar. Belə işlərin ustası olan yol nəzarətçisi, iti azdırmaq üçün on su pul istədi. Xanım Löfevrə elə gəldi ki, çox bahadır. Qonşudakı bir maymaq beş suya razı idi. Amma bu da çox idi. Roza dedi ki, iti özləri aparsalar, daha yaxşı olar. Onda Pyero yolda bədlük etməz, azdırılmağa aparıldığını başa düşməz. Beləliklə, razılaşıdılar ki, gecə düşəndə Pyeronu ikisi aparacaq.

Həmin axşam itə, üzündə bir barmaq yağ olan dadlı şorba ver-dilər. O, qabın dibini də yaladı. Heyvan razılıqla quyruğunu bula-yanda Roza onu önlüyünə bükdü.

Xanımla qulluqçu oğru kimi iri addımlarla barmaqlarının ucunda gədirdilər. Az sonra quyuya çətdilər. Xanım Löfevr içəridən heyvan

iniltisi gəlib-gəlmədiyinə qulaq asdı. Yox, səs-səmir yox idi. Pyero tək qalacaqdı. Roza ağlaya-ağlaya iti bağına basdı, sonra quyuya atdı. Hər ikisi aşağı əyilib qulaq verdilər.

Əvvəlcə boğuc bir guppultu eşitdilər. Sonra yaralı heyvanın zil, ürəkparçalayan şikayəti ucaldı. Onun ardınca kəsik-kəsik zingiltilər, ümitsiz çığırtılar, başını yuxarı qaldırıb yalvaran Pyeronun səsi eşidildi.

Ah, o indi hürüdü! Hürüdü!

Arvadlar əzab çəkirdilər. Birdən canlarına qorxu düşdü. Nədən qorxduqlarını özləri də bilmədən qaçıb uzaqlaşdılar. Roza bərk qaçırdı. Xanım Löfevr qışqırıb onu səsləyirdi:

– Məni də gözlə, Roza! Dayan!

Onlar gecəni qorxulu, qarmaqarışq yuxular içərisində keçirdilər.

Xanım Löfevr yuxuda şorba yemək üçün stola əyləşdi. Qabın ağzını açanda gördü ki, Pyero oradadır. İt atılıb onun burnunu dişlədi.

Xanım oyandı. Elə bildi ki, hələ də itin hürdüyünü eşidir. Diq-qətlə qulaq asdı, başa düşdü ki, səhv edir.

Xanım yenidən yuxuladı, bu dəfə özünü böyük, sonsuz bir yolda gördü. Yolun ortasında bir səbət vardı, iri, ağır kəndli səbəti. Xanım qorxuya düşdü. Sonra ürəklənib səbətin qapağını qaldırdı. Pyero səbətin içində idi. O, xanımın əlindən yapışdı, heç təhərlə buraxmadı. Özünü itirmiş xanım qaçır, bərk-bərk əlindən yapışmış iti də özü ilə aparırdı.

Səhər açılar-açılmaz, xanım dəli kimi yerindən qalxdı, birbaşa quyunun yanına yüyüdü.

İt hələ də hürüdü; görünür, bütün gecəni hürmüşdü. Arvad hönkürüb ağladı və onu min cür şirin sözlə oxşadı. Pyero isə yazıq-yazıq zingildəyirdi.

Xanım iti quyudan çıxarmaq fikrinə düşdü və özünə söz verdi ki, öləne qədər onu sıgallaya-sıgallaya saxlayacaq.

O, həmişə quyuya düşən adamın yanına qaçdı, əhvalatı ona danışdı. Kişi dinməzəcə axıra kimi qulaq asdı. Xanım danışib qurtardıqda isə dedi:

– Siz öz itinizi istəyirsiniz, eləmi? Dörd frank verəcəksiniz.

Xanım dik atıldı.

– Dörd frank! Gözlə, boğazında qalar sənin o dörd frank!

Kişi dedi:

– Yoxsa elə bilirsiniz sizə xoş getsin deyə, kəndirləri, nərdivanı dalıma şəlləyib oğlumla çölə gedəcəyəm? Hələ üstəlik sizin o murdar «gən» əl-ayağını dişləyəcək. Gərək heç tullamayadınız.

Xanım qəmli-qəmli çıxıb getdi:

– Dörd frank!

Evə qayıdan kimi o, Rozanı çağırırdı və quyuya düşən kişinin cavabını söylədi. Həmişə güzəştə gedən Roza indi:

– Dörd frank! Bu az pul deyil, xanım, – deyə təkrar etdi. Sonra əlavə etdi: – Bəlkə, aparıb zavallı «gən»ə yemək ataq, ölməsin?

Xanım Löfevr sevindi, tez bir parça yağ yaxmacı götürüb yola düzəldilər.

Onlar çərəyi loğma-loğma kəsib bir-birinin ardınca quyuya atır, növbə ilə Pyeroya dil-ağız edirdilər. İt isə hər loğmanı udduqdan sonra hürüb sonrakını tələb edirdi.

Axşam evə gəldilər, ertəsi gün də, o biri günlər də getdilər.

Bir səhər, elə birinci loğmanı tullamaq istəyirdilər ki, quyudan yoğun bir səs gəldi. Pyero tək deyildi. Oraya başqa, yekə bir it də atmışdılar!

Roza qışqırdı:

– Pyero! Pyero!

Pyero bir-iki dəfə zingildədi. Tez yemək atmağa başladılar. Amma hər dəfə quyunun dibinə çaxnaşma düşür, Pyeronun şikayətli zingiltisi eşidilirdi.

Arvadlar pay bölürdülər:

– Pyero, bax, bu, sənin üçündür!

Pyero heç yaxın da düşə bilmirdi.

Ağılları çaşmış arvadlar, bir-birinə baxa-baxa qalmışdılar. Axırda Löfevr xanım dilləndi:

– Bura atılan bütün itləri yedirdəsi deyiləm ki! Bu işi qurtarmaq lazımdır.

O, quyudakı itləri və onlara çəkəcəyi xərcləri xəyalına gətirdi, dəhşətə gəldi. Sonra yola düzəldi. Çərəyin qalanını da yol gedə-gedə yeməyə başladı.

Roza göy önlüyünün ətəyi ilə gözünü silə-silə arxada gəlirdi.

AY İŞIĞI

Abbat Marinyanın¹ soyadı təbiətinə çox yaraşdı. Bu arıq, uca-boy keşiş fanatik adam idi; ehtiraslı, həm də sərt təbiəti vardı. Öz inamında möhkəm idi, qəlbində heç bir tərəddüdə yol verməzdi. Keşiş inanırdı ki, Allahın dərgahına yol tapmış, artıq onun hikmətinə bələddir.

Kənd kilsəsinin həyətinəki kiçik bağçasında iri addımlarla gəzişdiyi vaxt keşiş hərdən öz-özünü sorğu-suala tuturdu: «Filan şeyi ilahi nə üçün yaradıb?» Sonra Allahın yerinə özü fikirləşir, demək olar ki, həmişə cavab tapırdı. O, mütiliklə: «Şükür kəramətinə, ilahi!» – deyər mızıldayanlardan deyildi. Başqa cür düşünürdü: «Mən Allahın xidmətçisiyəm, onun nə etdiyini bilməliyəm, bilmirəmsə, öyrənməyə can atmalıyam».

Ona elə gəlirdi ki, təbiətdə nə varsa, hamısı dəqiq, gözəl bir ardıcılıqla yaradılıb. «Nə üçünlər» və «çünkilər» sarsılmaz tarazlığa tabedir. Səhərin şəfəqləri yuxudan aylanları şənəndirmək üçündür, günün istisi – məhsulu yetişdirmək, yağış isə onu sulamaq üçündür, axşam – yuxu gətirmək, qaranlıq gecə isə yatmaq üçündür.

Fəsillərin dördü də təsərrüfatın ehtiyaclarına uyğun gəlir. Keşişin heç ağılına da gəlməzdi ki, təbiətdə düşünülməmiş, məqsədsiz bir şey ola bilər, bütün canlılar dövrlərin, iqlimlərin və materiyanın ağır şərtlərinə özləri uyğunlaşmışlar.

Onun qadınlardan zəhləsi gedirdi. Heç özü də səbəbini bilmədən onlara nifrət edirdi. O, tez-tez İsa peyğəmbərin sözlərini təkrar edirdi: «Ey qadın, səninlə mənim nə yaxınlığım!» Sonra isə özü əlavə edirdi: «Deyirlər ki, Allahın özü də bu yaratdığından narazı imiş». Qadın onun üçün, şairin dediyi kimi, ən natəmiz məxluqdur.

¹ *Marinyan* – İtaliyanın Melanyano şəhərinin fransızca adıdır. Fransızlar (1815 və 1859-cu illərdə) buradakı döyüşlərdə qələbə qazanmışlar.

O, ilk kişini yoldan çıxarmış və özünün pis hərəkətlərini hələ də tərgitməyib. Bu zəif məxluq qorxuludur və adamı sehləyir, həyəcanlandırır. Keşiş onların başgicəllədən zahiri görkəmlərindən də çox, sevən ürəklərinə nifrət edirdi.

Hərdən qadınların ona meyil etdiyini duyurdu. Özünün iradəsinə inansa da, qadınlarda daim baş qaldıran sevmək ehtiyacı onu da narahat edirdi.

Onun fikrincə tanrı qadını, kişiləri sınaqdan keçirmək və yoxlamaq üçün yaradıb. Ona, tələyə yanaşıldığı kimi yalnız ehtiyatla və qorxa-qorxa yaxınlaşmaq olar. Doğrudan da, qadın kişiyə tərəf açılmış qolları və öpüş gözləyən dodaqları ilə tələyə çox oxşayır.

Keşiş dua oxumaqdan süstləşmiş rahibələrindən ehtiyat etmirdi. Amma rahibələrlə də sərt dolanırdı. Çünki qadın ehtirasının rahibələrin də zəncirlənmiş, müti ürəklərinin dərinliyində kök saldığını və bu hissənin onun özünə qarşı çevrildiyini duyurdu.

Keşiş onların ehtiramı, nəmli baxışlarında, cinsiyyətlərinə uyğun coşqunluqlarında, İsayə qarşı qızgın məhəbbətlərində də nə isə duyur və iyənirdi. Qadın məhəbbəti – ehtiraslı məhəbbətdir. Keşiş bu lənətə gəlmiş hissi onların mütiliyində, onunla danışarkən səslərindəki mülayimlikdə, yerə dikilmiş gözlərində, onlarla sərt danışdıqda isə sakit-sakit axıtdıqları göz yaşlarında da hiss edirdi. Keşiş kilsə qapısından çıxarkən əsasını fırladır, təhlükədən yaxasını qurtarıbmış kimi, iri addımlarla uzaqlaşır.

Onun bir bacısı qızı vardı. O, anası ilə qonşu evdə yaşayırdı. Keşiş istəyirdi ki, qızı kilsəyə gətirib rahibə etsin.

Qız qəşəng, dəcəl və şən idi. Keşiş moizə oxuyanda o gülürdü; qoca acıqlandıqda isə qız onu bərk-bərk qucaqlayıb öpürdü. Qoca özünü qızın qolları arasından xilas etməyə çalışırdı. Amma bu qollar ona şirin bir sevinc gətirir, bütün kişilərə tanış olan atalıq hissi ürəyini döyündürürdü.

Keşiş kənd ətrafında bacısı qızı ilə gəzə-gəzə Allahdan – öz Allahından danışır. Qız isə heç nə eşitmir, gözlərində həyat sevinci göyə, otlara və çiçəklərə tamaşa edirdi. Hərdən kəpənək dalınca qaçır, tutanda isə qışqırırdı:

– Bir bax, dayıcan, gör nə qəşəngdir! Adam onu lap öpmək istəyir.

Qızın cücüləri, yasəmən ləçəklərini öpmək həvəsi keşişi narahat edir, qəzəbləndirirdi. O fikirləşirdi ki, qadınların ürəyində məskən salmış ehtirasın kökü kəsilən deyil.

Bir gün keşişin ov işlərinə baxan kilsə xidmətçisinin arvadı ona ehtiyatla xəbər verdi ki, bacısı qızı eşqə düşüb.

Keşişin boğazı qurudu, yerindəcə donub qaldı. O, üzünü qırxırdı, üzünü sabunlu qaldı.

Nəhayət, özünə gəlib fikirləşməyə, danışmağa imkan tapdıqda qışqırdı:

– Ola bilməz, siz yalan danışırsınız, Melani!

Kəndli qadın əlini ürəyinin üstünə qoyub dedi:

– Keşiş ağa, yalan deyirəmsə, qoy Allah mənim bələmi versin. Sizi əmin edirəm ki, bacınız yatan kimi qız hər axşam sahilə gedir. Onlar çayın qırağında görüşürlər. Saat onla on iki arasında oraya getməyiniz kifayətdir, özünüz görürsünüz.

Keşiş çənəsini qırmaqdan əl götürüb həmişə qanı qaralanda gəzindi ki kimi cəld addımlarla var-gəl etməyə başladı. O, yenidən üzünü qırmaq istəyəndə burnundan qulağının yanınacan üzünü üç yerdən kəsdi.

O, bütün günü dinib-danışmadı. Əzabdan və hirsindən ikiqat oldu. Keşişin, məhəbbətin yenilməz gücünə qarşı çevrilmiş şiddətli qəzəbinə, hiyləgər qız tərəfindən aldadılmış ruhani atanın, qəyyunun təhqir olunmuş hissi də əlavə olundu. Böyüklərə məsləhət etmədən ər seçdiyini bildirən qızların valideynləri kimi, keşiş bərk hirsələnmişdi.

Nahardan sonra o, başını qarışdırmaq üçün bir az kitab oxumaq istədi, amma bacarmadı. Get-gedə daha çox əsəbiləşirdi. Saat onu vuranda, keşiş gecələr xəstəyə baş çəkmək istəyəndə, həmişə özü ilə gəzdirdiyi yoğun dəyənəyini əlində oyan-buyana fırladıb, acı bir təbəssümlə iri düyünləri hamarlanmamış ağaca baxdı. Qəfildən dişlərini qıcayaraq dəyənəyi stula çırpdı. Stulun söykənəcəyi parça-parça olub döşəməyə səpələndi.

O, qapını açıb çölə çıxmaq istədi. Amma ayın parlaq, sehrli ziyasını görəndə astanada quruyub qaldı.

Kilsə ataları xəyalpərvər şair kimi kövrək olurlar. Qəflətən o hər şeyi unutdu, işıqlı aydın gecənin valehedici gözəlliyinə məftun oldu.

İşığa qərq olmuş kiçik bağçada cərgə ilə əkilmiş meyvə ağacları ensiz xiyabana naxış-naxış kölgə salmışdı. Evin divarına dırmanmış iri yarpaqlı sarmaşıqların ətri ətrafa yayılmışdı, ətrafdakı mülayim, şəffaf toranlıq şirin yuxuya bənzəyirdi.

Keşiş acgözlüklə nəfəs almağa başladı. Kişi xumarlanmış, məst olmuşdu, aram-aram yeriyirdi. Bacısı qızını da yaddan çıxarmışdı.

O, bağçadan çıxan kimi, aydın gecənin valehedici gözəlliyinə qərq olmuş, adamı məftun edən işıqlı çölə tamaşa etmək üçün dayandı. Uzaqdan qurbağaların qurultusu, bülbüllərin insanı xəyala daldıran ahəngdar nəğmələri eşidilirdi. Onların ruhu oxşayan həzin musiqisi, elə bil, ay işığında hərərətli öpüşlər üçün bəstələnmişdi.

Keşiş yoluna davam etdi. Nədənsə ürəyi yumşalmışdı. O zəifləmiş, əldən düşmüşdü, bir yerdə oturmaq, uzun müddət tamaşa etmək, Allahın yaratdıqlarına valeh olmaq istəyirdi.

İrəlidə dolana-dolana axan kiçik çayın sahili boyunca qovaq ağacları düzülmüşdü. Ayın şüaları çayın üzərindəki dumanı gümüş kimi pərləndirirdi, zərif duman – yüngül, şəffaf pambıq qalağı kimi çayın üstünü örtürdü.

Bu gözəl təəssüratdan cuşa gəlmiş keşiş yenidən dayandı.

Qəribə bir həyəcan, narahatlıq onu yaxaladı. Hiss etdi ki, tez-tez təkrar olunan daxili sorğu-sual yenidən başlayır.

Axı Allah niyə bunları yaradıb? İndi ki gecə – yuxu üçün xoş rahatlıq, istirahət, hər şeyi unutmaq üçün yaradılıb, onda nə üçün onu gündüzdən də valehedici, səhər çağından da, axşamdan da gözəl edib? Nə üçün gecə gündüzdən də şairanə olub! Elə bil, ən məlahətli, ən sirli aləmi işıqlandırmaq ona tapşırılıb. Nə üçün bu zəif və cəlbədicə işıq qaranlıqları bu qədər gözəlləşdirə bilir? Nə üçün nəğməkar quşların ən məlahətli başqaları kimi gecələr yatmır, sehrli kölgədə cəh-cəh vurur?

Dünyanın üstünə çəkilməmiş bu toran nə üçündür? Bu ürək çırpıntıları, bu həyəcan, bu sərməstlik nə üçündür? Bu təmtəraq nədən ötrü imiş? Axı insanlar yatıblar. Onlar heç nə görmürlər. Bu gözəl tamaşa, göylərdən yerə səpilməmiş bu şairanə gözəllik nə üçün imiş?

Keşiş suallara cavab tapa bilmirdi.

Birdən çəmənliyin qurtaracağında, gümüşü dumana bürünmüş ağacların altında qol-boyun gəzən iki kölgə göründü.

Oğlan ucaboy idi. Qolunu qızın boynuna salmışdı. Hərdən əyilib qızın alnından öpürdü. Onlar bu sakit mənzərəni cana gətirmişdilər. Elə bil, bütün bu gözəllik yalnız onlar üçün yaranmışdı. Gəzənlər ikisi bir varlığa oxşayırdı. Elə bir varlığa ki, bu gözəl və sakit gecə onun xatirinə işıqlanıb. Onlar keşişin sorğu-sualına ilahinin verdiyi canlı bir cavab kimi keşişə tərəf gəlirdilər.

Keşiş ayaq üstəcə donub qalmışdı. Ürəyi həyəcanla döyünürdü. Elə bilirdi ki, qeyri-adi bir həyata qovuşub, Ruf ilə Buzun məhəbbətinə tamaşa edir. Müqəddəs kitablarda deyildiyi kimi, görünməmiş gözəllik aləmində Allahın bir arzusu yerinə yetirilir. Onun başında məşhur bir əsərin misraları – vəhşətli qışqırıqlar, ehtiraslı çağırışlar, alovlu məhəbbət poemasının ehtirasından yanan misraları gurlamağa başladı.

Keşiş öz-özünə dedi:

«Bəlkə də, Allah bu gecələri, insanların məhəbbətini gözəlliyə qərq etmək üçün yaradıb».

O, irəliləyən sevgililərin qarşısında yavaş-yavaş geri çəkilirdi. Qız – onun bacısı qızı idi. Keşiş indi öz-özündən Allaha inamını itirib-itirməyəcəyini soruşurdu. Əgər Allah məhəbbətə yol vermirsə, nə üçün onu belə bir gözəlliklə əhatə edir?

Keşiş qaçıb uzaqlaşdı. O, özünü itirmişdi. Utanırdı. Elə bil, icazəsiz özgə bir məbədə soxulmuşdu.

DAŞ-QAŞ

Cənab Lanten həmin qıza iş yoldaşlarından birinin öz idarə rəisinin müavinigildəki şənləkdə rast gəlmiş və o saat eşqin toruna düşmüşdü.

O, bir neçə il əvvəl ölmüş kənd maliyyə işçisinin qızı idi. Parisə anası ilə gəlmişdi. O, qızını ərə verməkdən ötrü göstərmək məqsədi ilə tez-tez məhəllədəki varlıların evinə qonaq aparardı. Onlar kasıb olsalar da, ləyaqətli, sadə və xoşxasiyyət adam idilər. Qız, ağıllı gənclərin evlənmək istədikləri namuslu qadınlara oxşayırdı. Xoşagəlim gözəlliyi onu utancaq bir mələyə bənzədirdi. Dodağından əskik olmayan incə təbəssümü isə, elə bil, ürəyinin parıltısı idi.

Hamı qıza təriflər oxuyurdu, tanıyanlar deyirdilər ki, onunla evlənən xoşbəxt olacaq. Bundan yaxşısını tapmaq olmaz.

Xarici işlər nazirliyində ildə 3.500 frank maaşla baş məmur işləyən cənab Lanten qıza eşq elan etdi və onlar evləndilər.

Lanten arvadı ilə xoşbəxt ömür sürürdü. Gəlin evi elə bacarıqla, elə qənaətlə idarə edirdi ki, sanki, cah-calal içərisində yaşayırdılar. O, ərinə qarşı olduqca diqqətli, şirindil və mehriban idi. Qadın o qədər məlahətli idi ki, görüşdükləri gündən altı il keçməsinə baxmayaraq, əri onu ilk günlərindəkindən də çox sevirdi.

O, arvadının yalnız teatra və saxta daş-qaşa olan həvəsini xoşlamırdı.

Xanımın rəfiqələri (o, bir neçə sadə məmur arvadları ilə dostluq edirdi) onun üçün tez-tez məşhur tamaşalara, hətta ilk tamaşalara da loja saxlayırdılar. Arvad da zor-xoş ərini özü ilə çəkib aparırdı. Bütün günü işləyəndən sonra zorla tamaşa etdiyi pyeslər Lanteni yorub təngə gətirmişdi. Axırda o, arvadına yalvarıb razı salmağa çalışırdı ki, teatra onu qaytarıb gətirə biləcək dostlarından biri ilə getsin. Xanım əvvəlcə bunun yaxşı düşməyəcəyini zənn edib xeyli

tərəddüd etdi, nəhayət, xeyirxahlıqla razı oldu. Lanten güzəştə görə arvadına çox minnətdar oldu.

Teatr həvəsi tezliklə gənc qadında özünü bəzəmək arzusu doğurdu. Söz yox ki, geyimi həmişəki kimi sadə idi, amma gözəl zövq ilə və səliqəli geyinirdi. Şirin ədası, xoş xasiyyəti, təvazökarlığı və həmişə gülümsəyən dodaqları geyiminin sadəliyi ilə yaxşı uyğunlaşır. Lakin o, qulaqlarına bahalı sırğalara oxşayan bir cüt iri Reyn sırğası və boynuna saxta mirvaridən boyunbağı taxmağa başladı. Qollarına isə bir cüt bilərzik və saçına bahalı daşları əvəz edən xırda şüşələrlə bəzədilmiş daraq taxdı. Arvadının bəzək-düzəyə bu meylini xoşlamayan əri tez-tez deyirdi:

– Əzizim, adamın həqiqi daş-qaşı almağa imkanı olmayanda gərək öz gözəlliyi, xoş xasiyyəti ilə öyünsün. Bu, ən gözəl bəzəkdir.

Arvadı sakitcə gülümsəyib deyirdi:

– Nə edəsən, əzizim, mən belə xoşlayıram, belə adət etmişəm. Bilirəm ki, sən haqlısan, amma xasiyyətimə dəyişə bilmərəm. Mən daş-qaşa vurğunam.

O, boyunbağının dənələrini barmaqlarının arasında təsbəh kimi oynadaraq deyirdi:

– Bircə gör, nə gözəl düzəldiblər. Elə bil, əsl mirvaridir.

Əri isə gülümsəyərək deyirdi:

– Əsl qaraçı zövqün var.

Hərdənbir axşamlar evdə, sobanın yanında ikisi tək qalanda arvad durub mücrüsünü gətirir, əri cənab Lanten demişkən, kör-köhnəsini masanın üstünə tökərdi. Sonra isə sirli, dərin bir ləzzət almış kimi, öz yalançı daş-qaşlarına diqqətlə yenidən baxırdı. Daha sonra boyunbağılardan birini zorla ərinin boynuna taxır, ona baxıb ürəkdən gülərək qışqırırdı:

– Nə səfeh görünürsən.

Birdən özünü ərinin qollarının arasına ataraq bərk-bərk qucaqlayırdı.

Qış gecələrindən birində operadan qayıdarkən xanım titrədirdi. Səhəri gün öskürməyə başladı. Səkkiz gün sonra isə sətəlcəmdən öldü.

Lanten arvadının arxasınca özünü qəbrə atmaq istəyirdi. Bircə ayın içində qəm-qüssədən saçı ağardı. Səhərdən axşama kimi ağlayırdı. Dərddən ürəyi parçalanırdı. Bütün günü arvadını xatırlayı, onun səsini eşidir, gülümsəyən dodağı, gözəl və mehriban sifəti gözlərinin önündən çəkilmirdi.

Günlər ötüb keçsə də, Lantenin qüssəsi azalmadı, hərdən iş vaxtı idarədə yoldaşları oradan-buradan söhbət salanda görürdülər ki, onun sifəti şişir, burun pərləri qalxır, gözləri yaşla dolur və hönkürməyə başlayırdı.

Lanten arvadının otağını olduğu kimi saxlamışdı. Hər gün otağa girib onu yad edirdi. Bütün mebel, hətta onun paltarları da axırıncı gündə olduğu kimi qalmışdı.

Lantenin güzəranı get-gedə ağırlaşdı. Arvadının sağlığında aldığı maaş evin bütün xərcini ödədiyi halda, indi tək özünə belə çatmırdı. O, əvvəllər arvadının ona əla şərəblər içirdiyini, dadlı yeməklər verə bildiyini yadına salanda heyrətlənirdi.

Lanten bir az borc etməli oldu, puldan ötrü səfil kimi ora-bura qaçdı.

Ayın axırına az qalmışdı. Bir həftə idi ki, cibində bir qəpik də olsun pulu yox idi. Fikirləşirdi ki, bəlkə, evdən bəzi şeyləri çıxarıb satsın? Həmin saat arvadının «kör-köhnəsi» yadına düşdü. Onsuz da bu «kör-köhnəyə» kin bəsləyir, bu «göz aldadanları» əvvəldən xoşlamırdı. Onların görünüşü hətta sevimli arvadı haqqındakı gözəl xatirələrini bir az korlayırdı da.

Lanten şeyləri çox eşələdi, bir xeyli vardı; arvadı ömrünün axırına kimi alıb yığmışdı. Demək olar ki, hər axşam təzə bir şey gətirirdi. Nəhayət, arvadının xoşladığı böyük boyunbağını götürdü. O, yaxşı pula gedərdi, bəlkə də altı, yaxud səkkiz frank verərdilər, çünki saxta olsa da, ustalıqla düzəldilmişdi.

O, boyunbağını cibinə qoyub, bulvar boyu bir zərgər dükanı axtara-axtara nazirliyə tərəf yollandı. Nəhayət, bir dükən görüb içəri keçdi. Pis günə düşdüyü və çox ucuz şey satmaq istədiyi üçün bir az utanırdı. O, zərgərdən soruşdu:

– Cənab, mən bilmək istərdim, siz bu boyunbağıya nə verərsiniz?

Kişi boyunbağını aldı, yoxladı, otərəf-butərəfə çevirdi, əlində atıb-tutub çəkisini yoxladı. Zərrəbin götürdü, köməkçisini çağırıb, ona astadan nə isə dedi. Sonra boyunbağını masanın üstünə qoyub, dəqiq qiymətləndirmək üçün kənardan baxdı.

Bütün bu üzücü «süründürmədən» narahat olan Lanten ağzını açıb: «Mən çox yaxşı bilirəm ki, onun bir dəyəri yoxdur» demək istəyirdi ki, zərgər dilləndi:

– Cənab, bunun qiyməti on iki min frankdan on beş min franka qədərdir, lakin onun sizin əlinizə necə düşdüyünü bilməmiş ala bilmərəm.

Lantenin gözləri kəlləsinə çıxdı. Heç nə başa düşmürdü. Axırda kəkələyə-kəkələyə dedi:

– Siz nə deyirsiniz?.. Əminsinizmi?

Onun heyrətinə acığı tutan zərgər quru bir təzadə cavab verdi:

– Başqa dükanlara gedə bilərsiniz, cənab, bəlkə, artıq verdilər. Məncə, bunun qiyməti on beş min frankdan artıq deyil. Əgər artıq verən olmasa, yanıma gələrsiniz.

Tamam aqlını itirmiş Lanten boyunbağını götürüb, təklidə fikirləşmək üçün çölə çıxdı.

Küçəyə çıxan kimi onu gülmək tutdu. Öz-özünə fikirləşirdi ki, gicdir! Lap əsl səfehdir! Bəlkə, onu elə həmin dəqiqə dilindən tutaydım! Adını da zərgər qoyub, saxta ilə həqiqini bir-birindən ayıra bilmir!

O, Sülh küçəsinin girəcəyindəki başqa bir zərgər dükanına girdi. Zərgər boyunbağını görən kimi qışqırdı:

– Lənət şeytana, bu boyunbağını tanıyıram, onu məndən alıblar.

Özünü itirmiş Lanten qiymətini soruşdu:

– Qiyməti neçədir?

– Cənab, mən onu iyirmi beş min franka satmışdım. Əgər əsl sahibi olduğunuz barədə sənəd göstərsəniz, 18 min franka almağa hazırım.

Bu dəfə Lanten təəccübdən qıç oldu. O dedi:

– Lakin... siz onu bir də yoxlasaydınız, pis olmazdı. Mən indiyədək elə bilirdim ki, o... saxtadır.

– Adınızı mənə deyərsinizmi, cənab?

– Əlbəttə. Adım Lantendir. Xarici işlər nazirliyinin məmuruyam, Martir küçəsindəki 16 nömrəli evdə yaşayıram.

Kişi kitabını çıxarıb vərəqlədi və dedi:

– Bu boyunbağı, doğrudan da, xanım Lantənə 1876-cı il iyulun 20-də Martir küçəsi, ev 16-ya göndərilib.

Hər ikisi gözlərini bir-birinə zillədi. Məmur təəccübdən özünü itirmiş, zərgər isə, elə bil, oğru izinə düşmüşdü.

Zərgər dilləndi:

– Siz boyunbağını bir sutkalığa mənim yanımda qoya bilərsinizmi? Sizə qəbz verərəm.

Lanten mızıldandı:

– Bəli, əlbəttə.

O, kağızı qatlayaraq cibinə qoyub çölə çıxdı. Küçəni keçib, yuxarı qalxdı, hiss etdi ki, yolu səhv salıb. Yenidən Tüilriyə sarı döndü. Senanı keçdi, yenə səhv etdiyini anlayıb başında qarmaqarışq fikirlər Yeliseyə qayıtdı. Lanten çalışırdı ki, özünü ələ alsın. Bir az fikirləşsin. Arvadı bu qiymətdə bir şey ala bilməzdi. – Yox, ala bilməzdi. Onda, deməli, bu, hədiyyə imiş! Hədiyyə! Kimdən? Nədən ötrü?

O dayanmışdı, yolun ortasında dayanmışdı. Şübhə onu boğurdu: «Doğrudanmı arvadı?.. Deməli, qalan daş-qaşlar da hədiyyə imiş!» Ona elə gəlirdi ki, ayağının altında yer tərpanir, qarşısındakı ağac yıxılır. O, əllərini qabağa uzadıb huşsuz halda yerə sərildi.

Lanten balaca bir əczaxanada özünə gəldi. Onu buraya yoldan keçənlər gətirmişdilər. Evə aparılmasını xahiş etdi. Otağına girib qapını bağladı. Gecə düşənəcən hönkürüb ağladı. Səsi çıxmasını deyə yaylığını ağızına basırdı. Sonra yorğun, kədərli və taqətsiz halda çarpayısına uzanıb dərin yuxuya getdi.

Onu günəş şüası yuxudan oyatdı. Nazirliyə getmək üçün yavaş-yavaş yerindən qalxdı. Belə ağır zərbədən sonra işləmək ağır olardı. O fikirləşdi ki, müdirdən icazə ala bilər. Ona məktub yazdı, sonra yadına düşdü ki, zərgərin yanına getməlidir, xəcalətindən qızardı. Dayanıb xeyli fikirləşdi. Boyunbağını zərgərdə qoymaq olmazdı. O geyinib evdən çıxdı.

Hava yaxşı idi, şəhər, elə bil, mavi səmanın altından gülüm-səyirdi.

Lanten yol keçənlərə baxıb düşünürdü: «Varlı olmaq xoşbəxtlikdir! Pul ilə dərdi, qəmi qovmaq olar, hara istəsən gedə bilərsən, səyahət edərsən, başın qarışar! Ah! Kaş varlı olaydım!».

Hiss etdi ki, acıb, üçüncü gündür ki, heç nə yeməyib. Cibləri boş idi. Yenə boyunbağı yadına düşdü! On səkkiz min frank! Az pul deyil!

O, Sülh küçəsinə çatıb, zərgər dükanı ilə üzbəüz səkidə var-gəl etməyə başladı. On səkkiz min frank! Neçə dəfə az qaldı içəri girsin, amma həya edib dayanırdı.

Lanten ac idi, bərk acmışdı. Cibində isə bir qəpik də pulu yox idi. Birdən cəsarətini toplayıb, daha fikirləşməyə vaxt qalmasın deyə qaça-qaça küçəni keçdi və zərgərin yanına tələsdi.

Lanteni gören kimi, müştərisi əl-ayağa düşdü, gülümsəyərək nəzakətlə ona yer göstərdi. Köməkçiləri də gəldilər, gözləri gülə-gülə, şən təbəssümlə ona baxmağa başladılar.

Zərgər dilləndi:

– Mən məsləhətləşmişəm, cənab. Əgər fikriniz dəyişməyibsə, təklif etdiyim pulu verməyə hazırım.

– Buyurun! – deyə məmur mızıldadı.

Zərgər siyirməni çəkib, oradan on səkkiz böyük bank bileti çıxartdı, saydı və Lantənə verdi. O da satış kağızına qol çəkib, əli əsə-əsə pulu cibinə qoydu.

Çölə çıxmaq istəyəndə hələ də gülümsəyən müştərisinə tərəf döndü, başını aşağı dikib dedi:

– Məndə... yenə daş-qaş var. Onlar da... onlar da boyunbağının sahibindən qalıb. Bəlkə, alarsınız?

Zərgər təzimplə dedi:

– Əlbəttə, cənab.

Köməkçilərdən biri doyunca gülmək üçün çölə çıxdı. O birisi isə özünü güclə saxlamışdı.

Lantən qızarmış və ciddiləşmiş halda:

– Mən bu saat gətirərəm, – deyib çıxdı.

O, bir faytonçu tutub, daş-qaş gətirmək üçün getdi.

Bir saatdan sonra müştərisinin yanına qayıdanda səhərdən bəri heç nə yeməmişdi. Onlar hər şeyi dönə-dönə yoxlayıb qiymət qoymağa başladılar. Daş-qaşların hamısı, az qala, həmin zərgərdən alınmışdı.

Lantən indi qiymət üstündə mübahisə edir, acıqlanır, satış kitabının göstərilməsini tələb edirdi. Məbləğ artdıqca, o da səsini qaldırırdı.

İri brilyant sırgalar iyirmi min franka, qolbaqlar otuz beş min franka, sancaqlar, üzüklər və medalyonlar on altı min franka danışıldı. Zümrüddən və safirdən düzəldilmiş bir boyunbağını dörd min franka, tək iri brilyantlı, qızıl zəncirli başqa bir boyunbağını isə qırx min franka sövdələşdilər. Hamısı birlikdə yüz doxsan altı min frank elədi.

Zərgər yankınayəli bir xeyirxahlıqla dilləndi:

– Bu, bütün qənaətini daş-qaşa vermiş adamın qazancıdır.

Lantən ciddiyətlə dedi:

– Bunun özü də pul toplamaq üsuludur.

O, müştərisi ilə sabah yenidən yoxlama keçirəcəyini şərtləşib dükanı tərk etdi.

Küçəyə çıxdı. Vandom qülləsinə baxanda bolluğun zirvəsinə çıxacaqmış kimi, xəyalından oraya dırmanmaq keçdi. Özünü quş kimi yüngül hiss edirdi. Ona elə gəlirdi ki, imperatorun buludlara toxunan heykəlinin üstündən də keçə bilər.

Vuazen restoranında səhər yeməyini yedi və şüşəsi iyirmi franklıq şərabdan içdi. Sonra fayton tutub Bulon meşəsində xeyli dolandı.

Məmur başqa faytonlara nifrətlə baxır, «mən də sizin kimi varlıyam, mənim iki yüz min frank pulum var!» deyər qışqırmaq istəyirdi.

Yenə nazirlik yadına düşdü. Faytonu oraya sürdürdü, müdirin kabinetinə saymazyana girib dedi:

– Cənab, gəldim sizə bildirim ki, işdən çıxmaq istəyirəm. Mən üç yüz min franklıq miras almışam.

Lanten köhnə iş yoldaşları ilə görüşdü. Onlara da miras barədə məlumat verdi, sonra gedib ingilis kafesində nahar elədi.

Kafedə gözünə abırlı görünən bir kişinin yanında əyləşdi. Çox çalışsa da, sirrini ona açmaq fikrindən daşına bilmədi. Xeyli əzilib-qısıldıqdan sonra qonşusuna söylədi ki, bu gün dörd yüz min frank miras alıb.

Ömründə birinci dəfə teatrda daıxmadı və gecəni küçədə qadınlarla keçirdi.

Altı ay sonra Lanten yenidən evləndi. İkinci arvadı namuslu olsa da, bədxasiyyətliyi ilə Lanteni əməlli-başlı cana gətirmişdi.

İP

Harri Alisə

Bazar günü idi. Qodervilin ətrafındakı bütün yollar şəhərçiyə axışan kəndlilər və onların arvadları ilə dolu idi. Kişilər sakit addımlarla gedir, uzun, əyri qıçlarını hər atanda ağır işlərin eybəcərləşdirdiyi bədənlərini irəli əyirdilər. Kotana güc gəlməkdən sol çiyinləri dik qalmış, bədənləri, elə bil, sorulmuşdu. Onlar biçində hər dərdən ötrü dizlərini yerə qoyur, kəndin ağır işlərini səbirlə görürdülər. Yaxalıqlarına və qollarına ağ sapla naxışlar salınmış kraxmallı göy köynəkləri təzəcə laklanmış kimi parıldayırdı. Sahibinin əyri sümüklərinin üstünü örtmüş, hava ilə dolmuş bu köynəklər, yanlarından bir baş, iki qol və iki qıç sallanan hava şarına oxşayırdı.

Kəndlilər kimi inəyin, kimi öküzün ipindən çəkib aparırdı. Arvadları isə heyvanın arxasınca gəlir, onu tələsdirmək üçün yarpaqları təmizlənməmiş yaşıl çubuqla döyəcəydilər. Qollarına keçirdikləri böyük səbətlərin bir tərəfindən toyuqlar, başqa tərəfindən ördəklər boğazlarını uzadıb boylanırdı. Arvadlar ərlərinə nisbətən xırda addımlarla və cəld yeriyirdilər. Hamısı quru və şax bədənli idi. Büründükləri balaca şalları bərk çəkib uclarını quru sinələrində sancaqlamışdılar. Başlarına ağ örtük sarımış, üstündən də papaq qoymuşdular.

Yoldan yortma qaçan bir yabının çəkdiyi minik arabası keçdi. Yanaşı oturmuş iki kişi arabanın içində məzəli-məzəli silkələnirdilər. Dibdə oturmuş bir arvad isə çox yırgalanmasın deyərək arabanın çağından yapışmışdı.

Qodervil meydanında böyük bir izdiham vardı. Heyvanlar insanlara qarışmışdı. Bu qarışıqlığın üstündə öküzlərin buynuzları, varlı kəndlilərin uzun tüklü hündür papaqları, kəndli arvadlarının baş örtükləri tərpnəşirdi. Burada bağırtı, cingiltili-ciyiltili səslər bir-birinə qarışmış, sonsuz və vəhşi bir hay-küy əmələ gətirmişdi. Hərdən kefi gəlmiş bir kəndlinin sağlam sinəsindən qopan şən qəhqəhəsi, evin hasarına bağlanmış inəyin uzun böyürtüsü də eşidilirdi.

Elə bil ki, pəyədəsən. Süd, peyin, saman və tər iyi bir-birinə qarışmışdı. Çöl adamlarının adət etdiyi bu insan və heyvan qarışığı ürəkbulandırıcı, acı bir iy verirdi.

Breotedən olan Hoşökorn kirvə Qodervilə yenicə gəlmişdi. O, meydana tərəf təzəcə üz tutmuşdu ki, yerdə gözüne balaca bir ip qırığı sataşdı. Əsl normandiyalı kimi qənaətcil olan Hoşökorn kirvə fikirləşdi ki, gərək ola bilən şeyi yerdə qoymaq olmaz. Yeldən əzab çəksə də, hıqqana-hıqqana aşağı əyilib tapdığı bir parça davamsız ipi götürdü. İpi səliqə ilə dolmaq istəyirdi ki, öz evinin qapısı ağzında dayanıb ona tamaşa edən Malanden kirvəni gördü. Əvvəllər onların arasında bir şallaq əhvalatı olmuşdu. Hər ikisi kinli adam olduğundan, küsülü qalmışdılar. Hoşökorn kirvə, düşmənin onu belə bir vəziyyətdə, pəlçığın içində bir parça ip axtardığı vaxtda gördüyü üçün utanan kimi oldu. O, tapdığını cəld köynəyinin altında, sonra isə şalvarının cibində gizlətdi. Özünü elə göstərdi ki, guya, hələ yenə də nə isə axtarır. Sonra çıxıb bazaraya getdi. O, başını qabağa uzatmışdı, bədəni isə ağrıdan ikiqat olmuşdu.

Kişi, alış-verişdən cuşa gəlmiş, hay-küylü və ləng tərənən camaatın içində gözdən itdi. Kəndlilər əlləri ilə inəkləri yoxlayır, çıxıb gedir, qayıdıb gəlir, vurnuxurdular. Həmişə aldanmaqdan qorxur, satıcını gözdən qoymur, onun kələyinin üstünü açmağa, heyvanın eyibini tapmağa çalışırdılar.

Arvadlar böyük səbətlərini ayaqlarının yanına qoyub, içindəki quşları çıxarıb ayaq-ayağa bağlamışdılar.

Onlar təklifləri dinləyir, laqeydliklə üz-gözlərini turşudub dedikləri qiymətin üstündə dururdular. Bəzisi də təklif olunmuş qiymətlə razılaşmış, uzaqlaşmış gedən müştərini səsləyirdi:

– Raziyam, Antim kirvə, gəl apar.

Sonra meydan yavaş-yavaş boşaldı. Uzaqda yaşayanlar gün-orta ibadətinin zəngi çalınanda meyxanalara dağılışdılar.

Jurden kirvənin böyük yeməxanası müştərilərlə dolu idi. Meyxananın həyəti toz-torpaqdan saralmış, yamaqlı, görkəmsiz araba, fayton, furqon, minik arabaları ilə dolu idi. Bəzilərinin qolları insan əli kimi göyə açılmış, bəzilərinin isə burnu yerdə, arxası havada qalmışdı. Sol tərəfdə əyləşmiş müştərilərlə üzbəüz gur yanan ocaq sağ sırada oturanların kürəklərini qızdırırdı. Toyuq, göyərçin, qoyun

budları keçirilmiş şişlər odun üstündə fırlanırdı. Ocaqdan qızardılmış ətin və quşların dərisindən süzülən yağın ləzzətli iyi qalxır, şənliyi artırır, ağızları sulandırır.

Kənd əhlinin çoxu toqqalarının altını Jurden kirvənin yeməkxanasında bərkidirdi. Jurden pula hər is adamdı. Kələklə bir az qəpik-quruş toplaya bilmişdi.

Boşqablar da sarı sidr dolçaları kimi hey dolub-boşalırdı, hər kəs işindən, öz alıb-satdığından danışdı. Məhsul barədə sorğusual gedirdi. Yaşillıq üçün hava yaxşı idi; amma taxılın vəziyyəti çox da yaxşı deyildi.

Birdən həyətdə, evin qarşısında təbil guruldadı. Hamı cəld ayağa qalxdı. Bəzilərinin heç vecinə də gəlmədi. Ağzı dolu camaat əllərini silə-silə qarıya və pəncərələrə yüyürdü.

Təbil çalınıb qurtarandan sonra carçı aramla, hər cümlədə fasilə verə-verə bağırmağa başladı:

– Qodervil sakinlərinə, xüsusən bazara gəlmiş camaata bildirilir ki, bu səhər saat doqquz ilə on arasında Bezevil yolunda qara meşindən pul kisəsi itirilmişdir. İçində beş yüz frank pul və gərəkli kağızlar var. Xahiş olunur ki, onu tapan kimi bələdiyyə idarəsinə, yaxud Manevildən olan cənab Fortuni Ullbrek verəsiniz. İyirmi frank mükafat təyin olunub.

Carçı çıxıb getdi. Təbilin kar gumbultusu və carçının zəifləmiş səsi bir dəfə də uzaqdan eşidildi.

Təzə əhvalatdan söhbət düşdü. Ullbrek kirvənin öz pul kisəsini tapıb-tapmayacağını müzakirə etdilər.

Hamı yeyib qurtardı.

Qəhvə təzəcə içilib qurtarmışdı ki, polis idarəsinin briqadiri qapının ağzında göründü.

O soruşdu:

– Breoteli cənab Hoşökorn buradadırmı?

Masanın o başında oturmuş Hoşökorn kirvə dilləndi:

– Mən buradayam.

Briqadir dedi:

– Cənab Hoşökorn, zəhmət çəkib mənimlə bələdiyyə idarəsinə gedərsinizmi? Cənab vali sizinlə danışmaq istəyir.

Təəccüblənmiş kəndli, balaca stəkanını başına çəkib narahat-narahat ayağa qalxdı. Beli səhərkindən də əyri idi, çünki hər dəfə

istirahət edəndən sonra ilk addımı atmaq onun üçün bərk əziyyətli olur. O:

– Mən buradayam, mən buradayam, – deyə-deyə yola düzəldi. Kişi briqadirin arxasınca getdi.

Vali kreslodə əyləşib onu gözləyirdi. Ətraf mahalın notariusu kök, ciddi və ağır səslə danışan bir kişi idi.

O dilləndi:

– Cənab Hoşökorn, bu səhər sizi Bezevil yolunda mane villi cənab Ulbrekin itirdiyi pul kisəsini götürəndə görüblər.

Hoşökorn üstünə atılmış şərdən qorxuya düşdü. Özü də nə üçün qorxdığını anlamayaraq, bələdiyyə rəisinə baxdı.

– Mən, mən onun pul kisəsini götürmüşəm?

– Bəli, siz özünüz.

– Vicdanıma and olsun, heç üzünü də görməmişəm.

– Sizi görüblər.

– Kim görüb?

– Cənab Malanden.

Qoca indi başa düşdü, əhvalatı yadına salıb hirsindən qızardı:

– Deməli, mənə o əclaf görüb! O mənə bax, bu ipi götürəndə görüb, buyurun, cənab rəis.

Kişi cibinin küncünü eşələyib, oradan ip parçasını çıxartdı.

Vali inamsızlıqla başını yırgalayır:

– Cənab Hoşökorn, siz mənə inandıra bilməzsiniz ki, cənab Malanden bu ipi pul kisəsi zənn edib. O, ədalətli adamdır.

– Cənab vali, Allah şahiddir ki, mən həqiqəti deyirəm, Allahın həqiqətini. Mən Allahın yanında üzükara deyiləm.

Vali davam etdi:

– Pul kisəsini tapandan sonra siz hələ uzun müddət palçıqın içini axtarmısınız ki, bəlkə, pul tökülmüş ola.

Zavallı qoca xəcalətindən və qorxudan tövsüyürdü.

– Şər atmaqdan ötrü!.. Namuslu bir adama qara yaxmaqdan ötrü belə yalan danışarlarmı? Heç danışarlarmı?

Kişi çox and-aman elədi, amma ona inanmadılar.

Cənab Malandeni çağırıb onunla üzləşdirdilər. Şahid dediyini təkrar edib, sözünün üstündə durdu. Onlar bir saat söyüşdülər. Şahidin xahişilə Hoşökorn kirvənin ciblərini axtardılar. Heç nə tapa bilmədilər.

Nəhayət, qanı qaralmış vali onu buraxdı və xəbərdar etdi ki, indicə prokurorun yanına gedib qərar verməsini xahiş edəcək.

Təzə xəbər tez bir zamanda şəhərə yayılmışdı. Qoca bələdiyyə idarəsindən çıxanda onu araya aldılar. Bəziləri acıqlı-acıqlı, bəziləri isə kinayə ilə kişini sorğu-suala tutdular, lakin heç kəs onu təhqir etmədi. Qoca ip əhvalatını danışmağa başladı. İnanan olmadı. Hamı gülüşdü.

Yol boyu hamı onu sorğu-suala tuturdu. Kişi tanışlarını saxlayır, əhvalatı, öz narazılığını uzun-uzadı danışdı. O, tez-tez ciblərini çevirib göstərir, heç nəyi olmadığını sübut etmək istəyirdi.

Ona deyirdilər:

– Keç get, qoca fırlıdaqçı!

Qoca hirsələnir, özündən çıxır, yanırdı. Nə edəcəyini bilmirdi. Elə hey ip əhvalatını təkrar edirdi.

Axşam düşdü. Çıxıb getmək lazım idi. Hoşökorn üç nəfər qonşusu ilə yola düzəldi. Gedərkən onlara ip parçasını tapdığı yeri göstərdi. Bütün yol uzunluğuna qonşularına öz macərəsindən danışdı.

Axşam o, olub-keçəni hamıya danışmaq üçün kəndi dolaşdı. Bircə nəfər də onun səsinə səs verib inandığını bildirmədi.

Zavallı bütün gecəni xəstə yatdı.

Ertəsi gün gündüz saat birdə İmmovilli Breton kirvənin xidmətçisi Marius Pomel pul kisəsini içindəkilərlə birlikdə mane villi Ülbrek kirvəyə qaytarmışdı.

Bu adam deyirmiş ki, pul kisəsini, doğrudan da, yoldan tapıb-mış, lakin savadı olmadığından oxuya bilməyib, onu evə gətirib aqasına vermişdi.

Təzə xəbər ətrafa yayıldı. Hoşökorn kirvə də məsələdən xəbər tutdu.

O, tez küçəyə çıxıb, əhvalatı əvvəldən axıra kimi danışa-danışa kəndi dolaşmağa başladı. Kişi lap özündən çıxmışdı. O deyirdi:

– Başqa heç nə vecimə deyildi. Başa düşürsünüz mü, mənı yandıran böhtan idi. Heç bir şey adamı böhtan kimi yandıra bilməz.

Sonrakı bazar kişi bütün günü başına gəlmiş macərədən danışdı. O, əhvalatı yoldan keçənlərə, meyhanada içənlərə, kilsədən çıxanlara söyləyirdi. Lap yoldan keçən tanımadığı adamları saxlayıb, onlara da danışdı.

Qoca indi sakit idi. Lakin nə isə onu hələ də narahat edirdi. Heç özü də bilmirdi ki, bu narahatlığı nədəndir. Qulaq asanlar, elə bil, onu ələ salmaq istəyirdilər. Təslim olana oxşamırdılar. Kişiyə elə gəlirdi ki, onun arxasınca nə isə danışırdılar.

Sonrakı həftənin çərşənbə axşamı o, özünü Qodervil bazarına yetirdi. Kişi yalnız başına gələnləri söyləməkdən ötrü bazara gəlmişdi.

Qapısının ağzında dayanmış Malanden onu görəndə gülməyə başladı. Niyə axı?

Qoca, Kriketolu bir fermaçını yanladı, lakin müsahibi ona söhbətini başa vurmağa imkan vermədi. Qarnının çökəyinə bir dürtmə vurub üstünə qışqırdı:

– Çəkil görüm, qoca fırıldaqçı! – Sonra isə arxasını ona çevirdi.

Mat qalmış Hoşökorn kirvənin narahatlığı ikiqat artdı. Axı nə üçün ona «qoca fırıldaqçı» deyirdilər?

Qoca, Jurdenin meyxanasında masa arxasında əyləşən kimi, əhvalatı izah etməyə başladı.

Montevilli bir alverçi onun üstünə qışqırdı:

– Bəsdir, bəsdir, qoca peşəkar, sənin ip məsələndən xəbəri-miz var!

Hoşökorn mızıldandı:

– İndi ki, onun pul kisəsi tapılıb!

Montevilli alverçi dedi:

– Kəs səsini, kişi, kim tapıb, kim qaytarıb. Görməmişəm, bilmirəm. Heç səni tanıyıram da.

Qocanın nəfəsi təngidi. Nəhayət, o başa düşdü ki, camaat elə bilir qoca pul kisəsini bir tanışın, yaxın adamın vasitəsilə qaytarıb.

O, etiraz etmədi. Əyləşənlərin hamısı gülüşməyə başladılar.

Qoca çörəyini yeyə bilmədi. Onu lağa qoyanların arasından keçib çölə çıxdı.

Üz-gözdən salınmış Hoşökorn xəcalətindən evə qayıtdı. Qəzəbdən və həyadan boğazı qurumuşdu. Əgər günahkar olsaydı, heç bu qədər əzab çəkməzdi. Hiyləgər Normand kəndlisidir. Bəlkə, deyilənləri etmiş olsaydı, bir az lovğalanardı da. Bilirdi ki, hiyləgərliyi məlum olduğuna görə günahsızlığını sübut etmək mümkün deyil. Haqsız şübhə onu əldən salmışdı.

Kişi əhvalatı yenidən nağıl etməyə başladı. Söhbətini gündəngünə uzadır, hər dəfə yeni dəlillər əlavə edirdi. O, yeni qüvvə ilə

özünü təmizə çıxarmaq istəyir, daha tənənəli andlar içirdi. Bütün bunları tək olarkən fikirləşib tapır, həmişə ip əhvalatını götür-qoy edirdi.

Qocaya inam yox idi. Onun müdafiəsi ağılaşmaz idi, əleyhinə deyilənlər həqiqətə daha çox uyğun gəlirdi. Kişinin arxasınca deyirdilər:

– Hamısı fırıldaqdır.

O, bunu hiss edir, qanı qaralır, nahaq yerə ora-bura çırpınırdı.

Kişi göz qabağında əriyib gedirdi.

İndi lağlağçıları əylənmək üçün müharibədən gəlmiş əsgərə döyüş xatirələrini danışdıran kimi, ona «ip» əhvalatını danışdırırdılar.

Əldən düşmüş qoca aqlını itirdi. Dekabrın axırlarına yaxın o yorğan-döşəyə düşdü.

Kişi yanvarın ilk günlərindən birində öldü. Can verərkən günahsız olduğunu sübut etmək üçün hey deyirdi:

– Balaca bir ip idi, lap balaca, buyurun, budur, cənab vali!

QƏBİRBAZLAR

Beş dost təzəcə nahar edib qurtarmışdılar. Beşi də yüksək cəmiyyətə mənsub, varlı adamlardı; üçü evlənmişdi, ikisi hələ subaydı. Dostlar hər ay görüşür, gənclik illərini yada salırdılar. Nahardan sonra gecə saat ikiyə qədər söhbət edirdilər. Onlar əvvəlki kimi səmimi idilər, birlikdə vaxtları xoş keçirdi, bir yerə toplaşdıqları axşamları ömürlərinin ən yaxşı çağı hesab edirdilər. Hər şeydən danışirdilər, parisiləri maraqlandıran, əyləndirən hər şeydən.

Bütün başqa salonların əksəriyyətində olduğu kimi, onlar da səhər qəzetlərindəki yazılardan başlayıb, söhbəti uzadırdılar.

Aralarındakı ən məzəli adam Jozef de Bardon idi. O subaydı. Sözüün əsl mənasında parisli idi, macəranı sevirdi. Jozefə əxlaqsız, pozğun demək olmazdı. Qırx yaşı ancaq olardı.

O, əsl cəmiyyət adamı idi, xeyirxahlıqda tayı-bərabəri tapılmazdı, dahi olmasa da, ağıllı idi, çox dərin biliyi olmasa da, hər sahədən məlumatı vardı, arif olmasa da, çox şeyi duyurdu. O gördüyü, eşitdiyi, şahidi olduğu hadisələri, öz macərələrini məzəli, bəzən də fəlsəfi roman dili ilə danışır, bütün şəhərdə ağıllı bir adam kimi şöhrət qazanmışdı. Bütün məclislərdə masabəyi o idi. Hər dəfə yeni bir əhvalat danışmalı idi, buna hamı öyrəşmişdi. Ətrafındakıların xahişini gözləmədən özü danışmağa başlayırdı.

Harada olsa, özünü öz evindəki kimi hiss edirdi. Masaya dirsəklənir, rahat-rahat papiros çəkirdi. Boşqabının yanında yarımçıq şampan qədəhi olurdu, papiros tüstüsü ilə dolu və ətirli qəhvə məclislərində özünü sərbəst aparırdı. Bəzi adamlar öz evlərində, dindar minbərdə, balıq suda özlərini sərbəst aparırlar, o isə hər yerdə sərbəst idi.

Jozef qullablarına ara verib dedi:

– Bir az əvvəl başıma qəribə bir macərə gəlib.

Az qala, hamı bir səslə dedi:

– Danışın!

– Məmnuniyyətlə. Bilirsiniz ki, mən Parisdə çox gəzirəm, bəzək-düzək həvəskarları gezə-gezə vitrinlərə baxan kimi, mən də bütün günü adamlara, yoldan keçənlərə, baş verən hadisələrə baxıram.

Sentyabrın ortalarında hava çox yaxşı idi. Bir gün günortadan sonra evdən çıxdım, heç özüm də bilmirdim ki, hara getməliyəm. Adam həmişə fikrində saxlayır ki, qəşəng qadınlardan birinə baş çəkmək olar. Fikirləşirsən, xəyalən onları müqayisə edirsən, hansının daha cazibədar, daha yaraşlıq olduğunu götür-qoy edirsən, axırda gününün necə keçməindən asılı olaraq bir qərara gəliirsən. Amma günəşli günlərdə, hava isti olanda çox vaxt adam heç kəsə qonaq getmək istəmir.

Gün çıxmışdı, hava çox isti idi. Damağıma bir siqar qoyub veyil-veyil bulvarda gəzinirdim. Sonra ağıma gəldi ki, gezə-gezə gedim Monmartr qəbiristanlığına, bir az da orada gəzinim.

Qəbiristanlıqdan xoşum gəlir, orada istirahət edirəm. Melanxolik bir əhval-ruhiyyədə oluram – buna ehtiyacım var. Həm də qəbiristanlıqda gözəl dostlarımız var, onları daha görə bilmirik, hərdən onlara baş çəkirəm.

Monmartr qəbiristanlığında bir məhəbbətim: məni çox incitmiş, çox narahat etmiş bir məşuqəm var. Xırdaca, gözəl bir qadındı, onun xatirəsi mənə əzab verir, çox təəssüf edirəm... ürəkdən təəssüflənirəm. Gedib qəbrinin önündə xəyala dalıram. Özü daha yoxdur.

Qəbiristanlıqları həm də ona görə sevirəm ki, onlar əcaib bir həyatla yaşayan, tükürpədən şəhərlərdir. Bircə fikir verin, bu balaca yerdə nə qədər ölü var. Parisin hər nəslinin nümayəndələrinə rast gələrsən. Hamısı öz kahalarında həmişəlik gizlənilər. Hərəsinin üstünə daş parçası, yaxud xaç qoyulub, daha heç nə istənilir. Amma sağ qalmış səfehlər görün, nə qədər yer tutublar, yenə gözləri doymur.

Qəbiristanlıqda muzey əşyaları qədər maraqlı abidələr var. Kavenyakin qəbrini görəndə xəyala dalıram, sözün doğrusu, mən hələ onu Jan Qujonun şah əsərindəki Lui de Brezenin Ruan kilsəsinin yeraltı məbədində qoyulmuş «cəsədi» ilə müqayisə etmirəm. İndi modern və realist adlandırdığımız sənət əsərlərinin hamısı onların əsasında yaranır, cənablar, hazırda qəbirlər üzərinə həkk olunan əkslərin ən dəhşətli – can verən, ölən bir insana daha çox oxşayan Lui de Brezenin abidəsidir. Monmartr qəbiristanlığında Bodenin heykəlinə baxanda adam heyran qalır, çox qəşəng və böyük heykəldir. Qotyenin də, Mürjenin

də heykəlləri gözəldir. Keçən dəfə Mürjenin abidəsi önündə ucuz, sarı çiçəklərdən düzəldilmiş bir əklil vardı, görəsən, onu kim gətiribmiş? Bəlkə, buralarda yaşayan, əldən düşmüş xidmətçi qadınlardan biri onu yad edib? Bu gözəl heykəli Mile işləyib. Amma baxımsızlıqdan korlanır, çirk içərisindədir. Gəncliyə mahnılar de, Mürje!

Mən Monmartır qəbiristanlığına girdim. Qüssəyə qərç oldum, bu elə bir qüssə idi ki, əzab vermir, əhvalı yaxşı olanda adamda hətta belə bir fikir də oyadır: «Bura pis yer deyil, amma hələ vaxtım çatmayıb...»

Payızın gəldiyini, yarpaqların xəzan olduğunu, günəşin zəiflədiyini, yorğunluğunu, saraldığını xəbər verən nəm, ilıq hava tənhalıq hissinə, insan ölümünün abidəsi olan bu sükuta şairanə bir boya vurur.

Mən yavaş-yavaş qəbiristanlıq xiyabanlarında gəzinirdim. Bura da qonşular qonşuluq etmirlər, tək yatırlar, qəzet də oxumurlar. Qəbirlərin üzərindəki yazıları oxumağa başladım. Dünyada bundan maraqlı nə var ki?

Heç vaxt Labış, yaxud Meyaq məni qəbir yazılarını oxuyarkən güldüyüm qədər güldürməyiblər. Mərmər lövhəciklərin və xaçların üzərindəki bu yazılar Pol de Kokun əsərlərindən də məzəlidir. Ölənlərin qohumları burada öz qüssələrini, itirdikləri adam üçün xoş niyyətlərini həkk ediblər, hətta ölüb onlara qovuşmağı da arzulayıblar – ay yalançılar!

Bu qəbiristanlığın iri sərv ağaclarından və unudulmuş köhnə hissəsindən daha çox xoşum gəlir. Bura ölümlərin köhnə məhəlləsidir, az sonra təzə məhəlləyə çevriləcək insan cəsədlərindən şirə çəkib böyümüş ağaclar qırılacaq, yerində üstü mərmər lövhəcikli yeni qəbirlər salınacaq.

Fikrimi dağıtmaq üçün gəzindiyim vaxt hiss etdim ki, darıxacağam; gərək balaca rəfiqəmin qəbrinə baş çəkəm, ona öz etibarımı bildirəm. Qəbrin yanına çatanda ürəyim bir az sıxıldı. Mənim zavallı sevgilim, o elə gözəl, elə mehriban, elə ağ, elə tərəvətli idi ki... bəs indi... qəbri açsaq, görəsən ki...

Dəmir çərçivəyə söykənib lap astadan ona öz dərdimi söylədim, şübhə yox ki, heç nə eşitmədi. Aralanıb getmək istəyəndə qonşu qəbirin önündə diz çökmüş qara paltarlı, yasa batmış bir qadın gördüm. Onun zərif şalının arasından, qara örtüyünün altından gözəl, ağ sifəti, günəş şüaları kimi işıq saçan sarışın saçları görünürdü. Mən dayandım.

Yəqin, qadının dərdi dözülməz idi. Üzünü əllərlə örtüb, heykəl kimi donub qalmışdı. Gözlərinə çökmüş qaranlıq onu dərd aləminə, xatirələr dünyasına aparmışdı, elə bil, ölmüş əzizinin dərbindən özü də ölmüşdü. Sonra duydum ki, o ağlamağa başlayır, çünki çiyinləri silkələnirdi.

Əvvəlcə astadan ağlayırdı, sonra boynunu və çiyinlərini əsdirə-əsdirə ucadan ağladı. Birdən gözlərini açdı, göz yaşlarının arasından ürəkə baxışlarla ətrafına nəzər saldı, elə bil, qorxulu bir yuxudan ayılmışdı. Mənim ona baxdığımı görüb azacıq utandı, yenidən üzünü əlləri ilə örtüdü. Hönkürtləri azaldı, başı yavaş-yavaş qəbrə tərəf əyildi. Alnını qəbrə söykədi, şalı qəbrin ağ künclərini örtüdü. O inildəyirdi. Sonra taqətsizləşdi, üzünü qəbrə söykəyib qaldı, huşunu itirdi.

Mən ona tərəf qaçdım, əllərini əlimə alıb ovdum, göz qapaqlarını üfürdüm ki, ayılsın. Eyni zamanda, qəbrin üstündəki yazını oxudum. Yazı çox sadə idi: «Burada dəniz piyada qoşunu kapitanı Lui-Teodor Korrel dəfn edilib. Tonkində düşmən tərəfindən öldürülüb. Ona dua oxuyun».

Mərhum bir neçə il əvvəl ölübmüş. Gözlərim yaşardı, qadını ayılmaq üçün cidd-cəhd göstərdim. Məqsədimə nail oldum, o ayıldı. Mən bərk həyəcanlanmışdım, özünüz bilirsiniz ki, pis adam deyiləm, özüm də cavanam, heç qırx yaşım yoxdur. Onun ilk baxışından anladım ki, nəzakətli qadındır, mənə təşəkkür edəcək. Belə də oldu. Gözləri yenidən yaşla doldu, hıçqıra-hıçqıra mənə öz taleyindən və zabitin Tonkində həlak olmasından danışdı. Evləndikləri gündən bircə il keçibmiş, əri onu sevib evlənibmiş, qadın atadan da, anadan da yetim qalıbmış, cehizi çox deyilmiş.

Mən onu ovundurdu, ürək-dirək verdim, qolundan tutub ayağa qaldırdım. Sonra dedim:

– Burada qalmayın, gedək.

O mızıldandı:

– Getməyə halım qalmayıb.

– Mən sizə kömək edəərəm.

– Sağ olun, cənab, xeyirxah adamsınız. Siz də qəbir üstünə gəlmisiniz?

– Bəli, xanım.

– Qadındır?

– Bəli, xanım.

– Arvadınızdır?

– Rəfiqəmdir.

– Adam rəfiqəsini də arvadı qədər sevə bilər, ehtirasın hüdudu yoxdur.

– Elədir, xanım.

Biz birlikdə yola düzəldik; o, mənə söykənmişdi. Mən də onu elə tutmuşdum ki, az qala, ayaqları yerdən üzülürdü. Qəbiristanlıqdan çıxanda zəif səslə dilləndi:

– Qorxuram əhvalım pisləşə.

– Bəlkə, qəhvəxanalardan birinə girək, bir şey içmək istəyirsinizmi?

– Bəli, cənab.

Yaxınlıqda gözümə bir restoran dəydi, belə restoranlarda mərhumların dostları mərasimlərin sona çatmasını bayram edirdilər. Restorana daxil olduq. Mən ona bir stəkan qaynar çay içirtdim, deyəsən, əhvalı yaxşılaşdı. Dodaqlarında azacıq sezilən bir təbəssüm parladı. Sonra mənə özü barədə danışmağa başladı. Deyirdi ki, həyatda tənha olmaq, gecə də, gündüz də evdə tək qalmaq, daha heç kəsə məhrəm olmamaq, mehribanlıq görməmək adama əzab verir, adam qüssədən boğulur.

Səmimi söhbətə oxşayırdı. O, gözəl danışırdı. Mən heyran olmuşdum. Qadın çox gənc idi, iyirmi yaşı ancaq olardı. Mən onu tərifləyib xoş sözlər dedim, razılıqla təşəkkür elədi. Vaxt keçirdi, təklif elədim ki, onu faytonla evlərinə aparım. Razi oldu. Faytonda elə mehriban oturmuşduq ki, çiyinlərimiz bir-birinə yapışmışdı, bədənlərimizin hərərəti paltarlarımızdan süzülüb qarışırdı. Dünyada bundan təsirli nə var ki?

Fayton evə çatanda o, zəif səslə dedi:

– Pilləkəni tək qalxmağa halım qalmayıb, özü də dördüncü mərtəbədə oluram. Siz mənə çox yaxşılıq eləmişsiniz, bəlkə, mənzilimə qalxınca da kömək edəsiniz?

Mən tələsik razılaşdım. O, yavaş-yavaş qalxırdı, tövsüyürdü. Qapının qabağına çatanda dedi:

– Keçin bir az əyləşin, nəfəsimi dərib sizə təşəkkür eləmək istəyirəm.

Lənət şeytana, keçdim içəri. Onun mənzili yaxşı idi, bir az kasıb görünürdü, amma səliqəsinə söz ola bilməzdi.

Biz balaca bir divanın üstündə yanaşı oturduq, o yenə öz tənhalığından danışmağa başladı.

Zəng çalıb xidmətçisini çağırırdı ki, mənə içmək üçün bir şey gətirsin. Xidmətçi görünmədi. Mən hiss elədim ki, onun xidmətçisi yalnız səhərlər evdə olur, sevindim. Belə xidmətçilər ancaq ev-eşiyi yığışdır, bazarlıq edir, sonra gedirlər.

O, şlyapasını çıxartdı. Mavi gözlərini mənə zilləyəndə gördüm ki, doğrudan da, gözəldir. Baxışı da gözəldi – mənə qəribə bir arzu oyatdı, özümü arzuma təslim etdim. Onu qollarım arasına aldım, qəfildən yumulmuş gözlərindən öpməyə başladım... öpdüm... Çox öpdüm... o qədər öpdüm ki...

O müqavimət göstərir, məni itələmək istəyir və tez-tez deyirdi:

– Qurtarın görək... qurtarın... yaxşı, qurtarın.

Görəsən, o nə demək istəyirdi? Belə hallarda «qurtarmaq» sözünün bir neçə mənası olur.

Onu susdurmaq üçün gözlərindən əl çəkib dodaqlarından öpdüm, beləliklə, «qurtarmaq» sözünə özüm istədiyim mənanı verdim. O çox müqavimət göstərmədi. Tonkində öldürülmüş kaptanın xatirəsini təhqir eləyəndən sonra bir-birimizə nəzər salanda onunun baxışında yorğunluq, eyni zamanda, dözümlü və mehribanlıq duydu, narahatlıq yoxa çıxdı.

Mən də alicənab, iltifatlı və mehriban olmağa çalışdım. Bir saata yaxın söhbət eləyəndən sonra soruşdum:

– Siz harada nahar edirsiniz?

– Yaxınlıqdakı balaca bir restoranda.

– Tək?

– Əlbəttə.

– Bəlkə, mənəmlə nahar edirsiniz?

– Harada?

– Bulvardakı yaxşı restoranların birində.

O bir az tərəddüd elədi. Mən əl çəkmədim.

Axırda:

– Mən yaman darıxıram... çox darıxıram, – deyər özünə haqq qazandıraraq güzəştə getdi. Sonra əlavə elədi. – Görək elə don geyəm ki, tünd-qara olmasın.

O, yataq otağına keçdi.

Otaqdan çıxanda görkəmi dəyişmişdi, zərifliyi gözə çarpırdı, boz rəngdə sadə paltar geymişdi. Bu paltarla həm qəbiristanlıqda, həm də şəhərdə görünmək olardı.

Nahar yaxşı keçdi. O, şampan şərəbı içdi, qızardı, cana gəldi, sonra birlikdə onun evinə qayıtdıq.

Qəbiristanlıqda yaranmış bu əlaqə üç həftəyə qədər davam elədi. Amma hər şey adamı tənqə gətirir, ələxüsus qadınlar.

Mən səfərə çıxmağımı bəhanə gətirib ondan ayrıldım. Alicənablıqla ayrıldım. Əvəzində mənə çoxlu təşəkkür elədi. Məndən vəd aldı, and içdirdi ki, qayıdanda onun yanına gələcəyəm; deyəsən, doğrudan da, mənə bir az mehr salmışdı.

Başqa qadınlarla eşqbazlıq elədim, az qala, bir ay qəbiristanlıqda düçar olduğum məhəbbətin səbəbkarını görmədim, görmək həvəsinə düşmədim də. Amma onu unutmuram da. Onun fikri qəribə bir sirr, psixoloji problem, cavabsız bir tapmaca kimi məni məşğul edirdi.

Günlərin birində, bilmirəm, nədənsə fikirləşdim ki, Monmartır qəbiristanlığına getsəm, onu görərəm. Getdim.

Qəbiristanlıqda çox gəzindim, öz ölümləri ilə əlaqələrini hələ tamam kəsməmiş bir neçə adamdan başqa heç kəsə rast gəlmədim. Tonkində öldürülmüş kapitanın qəbri üstündə nə ağlayan vardı, nə çiçək dəstəsi, nə də əklil görünürdü.

Ölümlərin bu böyük şəhərinin başqa bir məhəlləsinə gəlib çıxdım, qəfildən gördüm ki, irəlindəki səki ilə başdan-ayağa qara geyinmiş bir cüt adam gəlir: bir kişi, bir qadın. Aman Allah! Onlar yaxınlaşanda mən qadını tanıdım. Bu, həmin qadın idi!

O, məni gördü, qızardı, yaxından keçəndə yavaşca ona toxundum, o da mənə gözü ilə öləri bir işarə elədi. Mənası, təxminən, belə idi: «Məni tanımırınsız», eyni zamanda ikinci bir mənə da duyulurdu: «Yenə bizə gəlin, əzizim».

Kişi, görkəmli adama oxşayırdı. Şax qaməti vardı, Fəxri legionun zabiti idi, əlli yaşı olardı.

Qadın ona söykənmişdi, eynilə qəbiristanlıqdan çıxarkən mənə söykəndiyi kimi.

Gedirdim, amma aqlım başımdan çıxmışdı, öz-özümdən nələr gördüyümü, bu qəbiristanlıq ovçusunun hansı nəslə mənsub olduğunu soruşdum. Görəsən, adi bir qızdır mı, yoxsa, arvadının, yaxud məşuqəsinin məhribanlılığından məhrum olmuş qəmgin kişiləri qəbir üstündə ovlamağa adət eləmiş bir fahişədir mi? Görəsən, o təkdir? Yoxsa belələri çoxdur? Bəlkə, bu da bir peşədir? Bəlkə, məşhur şəhərlərdə səkilərdə gəzən qadınların qəbiristanlıqda gəzənləri də var? Qəbirbazlar? Bəlkə, qəbir üstündə yada salınan ehtiras qığılcımlarından istifadə etmək fikri, bu dərin fəlsəfə təkcə onun aqlına gəlib?

Fikirləşirəm ki, görəsən, o həmin gün kimin dul qadını sayılırmış?

BİR YAZ AXŞAMINDA

Janna öz xalası oğlu Jaka ərə gedirdi. Onlar bir-birini uşaq-lıqdan tanıyırdılar, ona görə də onların məhəbbəti kübar mühitin-də qəbul olunmuş qaydalardan, zahiri utancaqlıq əlamətlərindən uzaq idi. Onlar bir yerdə böyümüş və tərbiyə almışdılar və heç ağıllarına gəlmirdi ki, bir-birini sevirlər. Bir az nazlı-qəmzəli olan bu cavan qız öz xalası oğlunu hətta hərdən cinləndirirdi də. Qız onun gözəl-göyçək olduğunu bilir, hər dəfə rastlaşanda ürekdən onu öpürdü, ancaq bu öpüşdən heç vaxt titrəmirdi, onun bədənini təpədən dırnağa qədər gizilti bürümürdü.

Jak isə heç nə ağılına gətirmir: «Mənim xalam qızı çox mehri-ban, qəşəng qızıdır», – deyə düşünür və ona kişilərin gözəl qızlara bəslədiyi adi mehribanlıq hissi ilə yanaşırdı. Bundan o yana onun ağılına heç nə gəlmirdi.

Amma bir dəfə Janna təsadüfən anasının xalasına (qarımış xalası Lizona yox, Albertaya) dediyi bu sözləri eşitdi:

– Səni inandırırım ki, bu uşaqlar bir-birini sevəcəklər. Onların hərəkətləri bunu aşkarca göstərir. Mənə elə gəlir ki, Jak elə əsl mənim axtardığım kürəkəndir.

Bundan sonra Janna öz xalası oğluna pərəstiş eləməyə başladı. Onu görəndə qızardı, Jak əlindən tutanda əlləri əsdi, baxışları çar-pazlaşanda gözlərini yerə dikdi, bəzən nazlanaraq özünü öpdür-məyə çalışdı və nəhayət, qızın bütün bu hərəkətlərini oğlan başa düşdü. O, hər şeyi anladı və özündənrazı halda, hərəratlə qızı qucaqladı və qulağına pıçıldadı: «Sevirəm, səni sevirəm».

Elə o gündən şirin-şirin söhbət etməyə, öz məhəbbətlərini bildirmək üçün lazım olan bütün incəliklərə əl atmağa başladılar. Onlar balacalıqdan bir-birinə isinişdikləri üçün indi heç nədən çəkinmədən, sıxılıb-utanmadan bir-birini oxşayıb nazlandılar. Jak

yemək otağında üç qarının, üç bacının – öz anasının, Jannanın anasının və xalası Lizonun gözü qabağında nişanlısını öpməyə başladı. Onlar bütün günü meşədə, kiçik çayın sahilində, çöl çiçəklərinin səpələndiyi şəhli çəmənlikdə gəzib-dolaşdılar. Onlar pak, təmiz nəvazislərdən, mehriban oxşamalardan, bir-birinin əlini sıxmaqdan, ehtiraslı baxışlarını uzun müddət bir-birinin üzünə zilləyib baxmaqdan zövq ala-ala səbirsizliklə toylarını gözləyirdilər. Elə bil, onların ruhu birləşmişdi, onlar bir-birini hərarətlə qucaqlayanda hələ özlərinə də o qədər aydın olmayan ehtiraslı bir arzudan titrəyirdilər, dodaqları həyəcanlı bir çağırış gözləyirdi, elə bil, pusquda dayanmışdı, səbir edir, vədlər verirdi.

Onlar bəzən bütün günü öz ehtiraslarını cilovlamaqdan yorulmuş halda, ülvə nəvazislərə qərq olaraq gəzib-dolaşırdılar, axşamlar isə anlaşılmaz taqətsizlik onları əldən salırdı, özləri də səbəbini bilmədən dərinə kökslərini ötürürdülər, bilmirdilər ki, bu köks ötürmələrin, ah çəkmələrin səbəbi – gözləməkdən yorulmalarıdır.

Analar və onların bacısı Lizon xala sevişən bu iki gəncin hərəkətlərini böyük bir rıqətlə izləyirdilər. Xüsusən Lizon xala onları görəndə çox mütəəssir olurdu.

Bu balacaboy arvad az danışar, gözə görünməməyə çalışar və səssiz-küysüz dolanardı. O ancaq yemək vaxtı gələr, sonra da həmişə içəridən bağlı olan otağına çəkilərdi. Bu, mehriban baxışlı, mehriban xasiyyətli bir qarı idi və evdə onu heç kəs saya salmazdı.

Yüksək cəmiyyətdə müəyyən mövqə qazanmış olan iki dul bacı isə Lizona əhəmiyyətsiz bir varlıq kimi baxırdılar. Ona etinasız yanaşır, hörmətsizlik edir və özlərini elə aparırdılar ki, guya, bütün bu saymazlıq qarımış bir qıza hörmətdən irəli gəlirdi. Bu qarımış qız Fransada Beranje öz şeirləri ilə hakim olduğu dövrdə anadan olmuş, ona görə də adını Liza qoymuşdular. Elə ki gördülər bu qız ərə getmir və heç vaxt getməyəcək, onda adını dəyişib Lizon qoydular. İndi o, «Lizon xalaya» – üst-başı tərtemiz, təvazökar, hətta öz qohumlarından belə utanan həyalı bir qarıya çevrilmişdi. Bu qarını sevirdilər, ona isinişmişdilər, həm də onu ürəkləri ağrıya-ağrıya xeyirxah bir laqeydliklə sevirdilər.

Cavanlar heç vaxt onunla salamlaşmaq üçün yuxarı, onun yanına çıxmırdılar. Onun yanına ancaq qulluqçu qız çıxırdı. Lizon xala lazım olanda, onu aşağı çağırırdılar. Bu yazıq arvadın yeknə-

səq həyatının keçdiyi otağın harada olmasını heç düz-əməlli bilən yox idi. Qarı heç kimə lazım deyildi. O olmayanda onu heç yada salıb haqqında danışan da olmurdu.

Lizon bütün ömrü boyu hətta ən yaxın adamların diqqətini belə cəlb etməyən, onlara yad olan, hətta öləndən sonra belə yeri görünməyən, hər gün gördüyü adamların qəlbində özünə yer tuta bilməyən, onlara qaynayıb-qarışmağı bacarmayan, onların rəğbətini qazana bilməyən bir varlıq idi.

O, həmişə tələsik, xırdaca addımlarla addımlayar, heç vaxt səs salmaz, heç vaxt heç nəyə toxunmazdı; elə bil, toxunduğu şeylərə öyrətmişdi ki, səs salmasınlar, elə bil, onun əlləri yumşaq pambıqdan idi, nəyə toxunurdusa, səs çıxmırdı. «Lizon xala» sözü «Şəkərqabı», ya da «Qəhvədan» sözü kimi işlədilər və cansız bir şeyi xatırladardı.

Lut adlı it, şübhəsiz, daha çox yada düşür, bir canlı kimi diqqət mərkəzində dayanırdı. Onu həmişə əzizləyir, «əziz Lut, sevimli Lut, balaca Lut» deyə oxşayırdılar. Əgər onun başına bir iş gəlsə, şübhəsiz, daha çox gözyaşı axıdardılar.

Xalauşaqlarının toyu mayın axırında olmalı idi. Cavanlar əl-ələ verərək, gözlərini bir-birindən çəkmədən, fikrən də, ruhən də qaynayıb-qarışaraq yaşayırdılar. Bu il gec gələn, gecələr azacıq saxtalarla keçən, səhərlər isə hər yerə qırov səpən, tez-tez dəyişib soyuyan yaz, birdən-birə özünü bütün gücü ilə göstərirdi.

Dumanlı olsa da, isti keçən bir neçə gündən sonra torpaq dərhəl oyandı, ağacların, möcüzə olmuş kimi, yarpaqları açıldı, hər yeri təzəcə açılan güllərin, qönçələrin adamı məst edən, zərif ətri bürüdü.

Sonra bir dəfə, günortadan sonra göyün üzündəki bütün buludları dağıdaraq, qalib günəş göründü və çölləri nura qərç etdi. Onun şadlıq gətirən işığı hər yerə səpələndi, hər şeyə nüfuz etdi, bitkilərə, heyvanlara can verdi, insanların qəlbini həyat eşqi ilə doldurdu. Quşlar qanadlarını çırpıb, dimdiklərini şaqqıldada-şaqqıldada oxumağa, bir-birini çağırıb sevişməyə başladılar. Xoşbəxtliyin məstedici təsirindən, meşələrin adamı qıçıldandıran ətrinin oyatdığı yeni duyğulardan həyəcanlanaraq Janna ilə Jak utana-utana, bir-birindən ayrılmağa cəsarət etmədən bütün günü qəsrin darvazası yanındaki skamyada oturub, özlərini itirmiş halda qarşısındakı gölə, orada bir-birini qovan iri qu quşlarına baxırdılar.

Axşamlar onlar özlərini daha sərbəst hiss edirdilər. Nahardan sonra onların anaları otaqda oturub, çırağın saldıği dəyirmi işığın altında piket oynayırdılar, Lizon xala isə kasıblar üçün corab toxuyurdu. Cavanlar qonaq otağının açıq pəncərəsi qabağında oturub sakitcə söhbət edirdilər.

Gölün o üzündə böyük bir meşə üfüqə qədər uzanıb gedirdi. Birdən uca ağacların təzə yarpaqları arasından ay boylandı. Ay, çöhrəsini örtən və onun yuvarlaq səthinə yapışmış kimi görünən yarpaqların arasından yavaş-yavaş yuxarı qalxdı, ulduzları solğunlaşdırdı, xəyalpərvərlər, şairlər və sevgililər üçün əziz olan, insanların qəlbini şirin xəyallar, arzularla dolduran solğun ziyasını kainatın üstünə səpələdi.

Cavanlar əvvəlcə aya tamaşa etdilər, sonra gecənin füsunkar gözəlliyi, ayın ziyası altında parıldayan kollar, çiçəkli yaşıllıqlar onları özünə cəlb etdi, onlar sakitcə evdən çıxdılar, gölə qədər uzanan və qaranlıqda parıldayan çəmənliyin yaxası boyu gəzişməyə başladılar.

Bacılar dörd əl piket oynadılar və gördülər ki, yuxuları gəlir, oyunu dayandırıb yatmağa hazırlaşdılar.

– Uşaqları çağırmaq lazımdır, – deyə onlardan biri dilləndi.

O biri isə solğun üfüqə və asta-asta gəzişən iki kölgəyə baxıb etiraz etdi:

– Dəymə, qoy gəzsinlər, hava gözəldir. Lizon onları gözləyər. Elə deyilmi, Lizon?

Qarımış qız gözlərini qaldırıb, ürkək baxışlarla onları süzdü və qorxa-qorxa cavab verdi:

– Əlbəttə, mən onları gözləyəyəm.

Və bacılar öz otaqlarına getdilər.

Onlar gedəndən sonra Lizon xala əlindəki işi yarımçıq qoydu, yumağı, iynələri kreslonun üstünə atdı və pəncərənin öz taxtasına söykənərək, gecənin gözəlliyinə tamaşa etdi.

Sevgililər yorulmadan çəmənlikdən evin pilləkənlərinə və evin yanından çəmənliyə qədər gedib-gəlirdilər. Onlar əl-ələ tutaraq hər şeyi unutmuş və onları əhatə edən bu şəriyyəyə qaynayıb-qarışmışdılar. Birdən Janna dördkünc pəncərənin işığında dayanan qarımış qızı gördü:

– Bir ora bax, – dedi, – görürsənmi, Lizon xala bizə baxır.

Jak başını qaldırdı:

– Elədir, – dedi, – Lizon xala bizə baxır.

Onlar eşqdən məst olmuş halda, asta-asta gəzinmələrində davam etdilər.

Ota şəh düşmüşdü. Cavanlar ayaqlarını vuranda diksindilər.

– Qayıdaq evə, – deyə Janna dilləndi.

Və onlar geri qayıtdılar.

Onlar evə gələndə Lizon xala əvvəlki kimi başını aşağı salıb öz işini görürdü, onun arıq barmaqları, elə bil, yorğunluqdan titrəyirdi. Janna ona yaxınlaşdı.

– Xala, biz getdik yatmağa.

Qarımış qız gözlərini qaldırdı. Onun gözləri qızarmışdı. Elə bil, ağlamışdı. Jak və nişanlısı buna əhəmiyyət vermədilər. Ancaq cavan oğlan gördü ki, nişanlısının çəkmələri şəhə batıb. Həyəcanlandı və qayğıkeşliklə soruşdu:

– Sənin qəşəng, pənbə ayaqcığazların üşümür ki?

Birdən Lizon xalanın barmaqları titrədi, toxuduğu corab əlindən düşdü, yumaq döşəmənin üstü ilə dıgırlandı və o, əlləri ilə üzünü örtüb hıçqırmağa başladı.

Cavanlar onun yanına qaçdılar. Bu haldan özünü itirmiş Janna xalasının qabağında diz çökdü, onun əllərini üzündən götürdü və soruşmağa başladı:

– Lizon xala, sənə nə oldu? Sənə nə oldu, Lizon xala?

Yazıq qarı, dərdindən acı alma kimi büzüşərək, hıçqıra-hıçqıra, gözyaşı içində cavab verdi:

– O... O səndən soruşdu ki «sənin qəşəng, pənbə ayaqcığazların üşümür ki?» Heç kəs, heç vaxt... heç vaxt... mənə bu cür söz deməyib! Heç vaxt! Heç vaxt!

KƏNDƏ SƏFƏR

Beş aydan bəri Dufurlar ailəsi xanım Dufur Petronilin ad günündə Paris ətrafındakı mənzərəli yerlərdən birində nahar etməyi qərara almışdı. Səfəri çoxdan, səbirsizliklə gözləyirdilər, təyin olunmuş günün səhəri hamı erkən qalxmışdı.

Cənab Dufur südsatanın arabasını kirayə götürmüşdü, özü sürürdü. Araba ikitəkərli idi, tərətəmizdi. Üst örtüyü dəmir dayağın üzərinə bərkidilmişdi, yanları pərdəli idi, amma pərdələri yığmışdılar ki, ətraf yaxşı görünsün. Təkcə arxa tərəfin pərdəsi yığılmamışdı. Bayraq kimi yellənirdi.

Arvad ərinin yanında oturmuşdu, qırmızımtıl ipək don geymişdi, gözləri gülürdü. Arxada iki kətilin üstündə qoca nənə və gənc bir qız oturmuşdu. Ortada sarı bir oğlan başı da görünürdü. Kətil olmadığından o, arabanın ortasında qıçlarını qatlayıb oturmuşdu, təkcə başı görünürdü.

Şan-Elize prospekti ilə gedib, Mayyo qapısını keçəndən sonra ətrafa tamaşa eləməyə başladılar.

Nöyi körpüsünə çatanda cənab Dufur dilləndi:

– Axır ki, kənd yerinə çatdıq.

Onun bu xəbərdarlığından sonra arvadı məmnun-məmnun təbiətə tamaşa eləməyə qurşandı.

Kurbövua meydanında getdikcə genişlənən üfüqü görüb sevinilər. Orada, sağda zəng qülləsi göyə ucalan Arjantöy qəsəbəsi, yuxarı tərəfdə Sanua təpələri və Mulən d'Orjemon görünürdü. Solda Marli su kəməri səhər günəşinin işığında bərq vururdu. Uzaqdan Sen Jermen təpəsi gözə çarpırdı. Qarşıdakı şumlanmış torpaqlardan bilinirdi ki, Yeni Korley qalası yaxınlıqdadır. Lap uzaqda, kəndlərin və tarlaların arxasında dumana bürünmüş bir yaşılıq, meşə görünürdü.

Günəş yandırmağa başlayırdı, toz qalxıb arabadakıların gözüne dolurdu. Yol çılpaq, çirkli və üfunətli bir kəndin ortasından keçirdi. Kəndə, elə bil, cüzam düşmüşdü, evləri də çürüdüb dağıtmışdı. Hər tərəfdə tərək edilmiş, dağıdılmış evlərin qəfəsəsi, yaxud pulsuzluq üzündən tikilib başa çatdırılmamış daxmaların çılpaq, damsız divarları görünürdü.

Hərdən uzaqlarda, çöldə uca fabrik bacaları gözə çarpırdı, elə bil, onlar bu çürük torpağın yeganə bitkiləri idi. Burada bahar günləri neftin, müxtəlif süxurların iyini başqa, daha murdar bir iyə qarışdırıb ətrafa yayırdı.

Nəhayət, Sena çayını ikinci dəfə keçdilər; körpünün üstündə hamı çayın gözəlliyinə tamaşa edirdi. Çay günəş şüalarının altında bərq vururdu, sanki, su buxarlanıb çayın üzərində seyrek bir duman əmələ gətirmişdi. Adam ləzzət alırdı, hava təmiz idi. Havaya nə zavodların tüstüsü, nə də zibilliklərdən gələn üfunət qarışmışdı.

Yol keçənlərin birindən bu yerin adını soruşdular, dedi ki, bura Bezondur.

Cənab Düfur arabanı saxladı, yeməxananın üstündəki qarışıq yazını oxudu: «Pulən restoranı. Xörəklər balıqdan və ətdən hazırlanmışdır. İstirahət otaqları, bağça və yelləncəklər».

– Hə, necədir, Düfur xanım, xoşuna gəlirmi? Bir qərara gələcəksən, ya yox?

Yazını arvad da oxudu: «Pulən restoranı. Xörəklər balıqdan və ətdən hazırlanmışdır. İstirahət otaqları, bağça və yelləncəklər». Xanım xeyli dayanıb evə baxdı.

Ev yol kənarında tikilmiş kənd meyhanası idi, yaxşı ağırdılmışdı. Açıq qapıdan bufetin tənəkə haşiyəsi görünürdü, bufetin qarşısında iki fəhlə baş-başa verib vaxtlarını keçirirdilər.

Nəhayət, xanım Düfur qərara gəldi:

– Hə, bura yaxşıdır, – dedi, – tamaşa eləməli mənzərə də var.

Arabanı meyhananın arasındakı geniş bağa sürdülər. Bağ Sena çayına qədər uzanırdı. Hər tərəfi iri ağaclar örtmüşdü.

Arabadan tökülüşdülər. Ər əvvəlcə düşdü, əllərini irəli uzadıb, arvadını qucağına alıb düşürmək istədi. Amma dəmir qoldan asılmış ayaqlıq çox hündürdə idi, xanım Düfur ərinin qolları arasına düşmək üçün bir qıçını sallamalı oldu, qıçının yuxarıları da göründü, incəlikdən nişanə qalmamışdı, budu köklükdən qat-qat idi.

Kənd havasından bir az cuşa gəlmiş cənab Düfur arvadından bir çimdik aldı, sonra onu ağır bir bağlama kimi güc-bəla ilə götürüb yerə qoydu.

Arvad ipək donunun tozunu təmizləmək üçün üst-başını çırpdı, sonra yan-yörəyə tamaşa eləməyə başladı.

Xanımın otuz altı yaşı olardı, kök idi, pis deyildi, üzdən xoşa gəlirdi. Korset belini elə möhkəm sıxırdı ki, təngnəfəs olurdu. Sinəsinin yumşaq əti sıxılıb yuxarıya, lap buxağına qalxmışdı.

Qız əlini atasının çiyinə qoyub heç kəsin köməyini gözləmədən çevikliklə yerə atıldı. Sarısaç oğlan ayaqlarını arabanın təkərinə qoyub yerə düşdü. Sonra o, nənəni düşürməkdə cənab Düfura kömək elədi.

Atı arabadan açıb bir ağaca bağladılar. Arabanın qolları yerə dirəndi, arxası yuxarı qalxdı. Kişilər pəncəklərini çıxarıb əllərini bir vedrə suda yudular, sonra yelləncəklərdə əyləmiş arvadların yanına qayıtdılar.

Xanım qız Düfur yelləncəkdə tək ayaq üstə durub yellənmək istəyirdi, amma təkən vura bilmirdi. O, on səkkiz-iyirmi yaşlarında gözəl bir qızdı. Belə qadınlara yolda rast gələndə adamın ürəyi çırpınır, gecə yarıya qədər qəribə bir hisslə yaşayırsan, unuda bilmirsən. Boyu uca, beli incə, sağrısı enli idi. Dərisi cəhrayı, gözləri iri, saçı qara idi. Bədəninin ətli olmasını donu bürüzə verirdi. Hər dəfə yelləncəyə təkən verəndə budları daha çox nəzərə çarpırdı.

O, yelləncəyin ipindən bərk-bərk yapışmışdı, sinəsini dik tutmuşdu, təkən vuranda da əsmirdi. Şlyapasını külək qaldırıb arxaya atmışdı; yelləncək yavaş-yavaş işə düşmüşdü. Hər dəfə qalxanda yaraşlıq qıçları dizə qədər görünürdü, paltarının ətri gülə-gülə ona baxan kişilərin burnuna vururdu. Bu, onlara şərab iyi kimi ləzzət verirdi.

Xanım Düfur başqa bir yelləncəkdə oturub incik səsle çağıırırdı:
– Sipryən, gəl məni itələ, gəl məni yellə, Sipryən!

Axır ki, kişi arvadına tərəf getdi, ağır bir işə hazırlaşmış kimi, köynəyinin qolunu çirmələdi, sonra güc-bəla ilə arvadını yelləməyə başladı.

Xanım kəndirdən bərk-bərk yapışmışdı, ayaqlarını irəliyə uzatmışdı ki, yerə toxunmasın. Yelləndikcə vəcdə gəlirdi. Hər təkəndə bədəni, donmuş baş-ayaq suyu kimi titrəyirdi. Yelləncək yuxarı qalxdıqca xanım həyəcanlanır və qorxurdu. Hər dəfə enəndə bərkədən

qışqırırdı. Axırda kəndin uşaqları qaçıb tamaşaya gəldilər. Xanım aşağıda üz-gözlərini qırışdırıb hınıldaşan bir dəstə dəcəl uşaq gördü.

Xidmətçi qadın gəldi, onlar nahar sifariş elədilər.

– Çay balığı, dovşan əti, salat, bir dəstə desert, – deyə xanım əda ilə dilləndi.

– İki litr süfrə şərabi və bir şüşə də Bordo şərabi gətirin, – deyə əri içki sifariş elədi.

Qız da əlavə etdi:

– Biz çəmənlikdə nahar edəcəyik.

Qarı isə həyətin pişiyinə vurulmuşdu, onu cürbəcür şirin sözlərlə oxşayıb yanına çağıırırdı. Pişik bu mehribanlıqdan xoşhallansa da, çox yaxına gəlmirdi, qarının yan-yörəsində dolanır, ağacların başına fırlanır, quyruğunu dik qaldırır, ağaca sürtünüb qaşınır, ləz-zət alır, astaca xoruldayırdı.

Yerdə oturmuş sarısaç oğlan qəfildən qışqırdı:

– Bir ora baxın, görün nə gözəl qayıqlardır!

Qayıqlara baxmağa getdilər. Balaca çardağın altında iki qəşəng qayıq asılmışdı. Qayıqlar zövqlə düzəldilmişdi, yanaşı durmuş bir cüt ucaboy qıza oxşayırdı: uzun, ensiz və yaraşlıq idilər. Onlara baxanda gözəl axşamçağında, yaxud yay səhərində suda üzmək, çiçəyə qərq olmuş sahil boyu, suya sallanan budaqların arası ilə, mavi ox kimi uçan su quşlarının arxasınca üzmək istəyirsən.

Bütün ailə həsədlə qayıqlara baxırdı. Cənab Dufur onları təriflədi:

– Hə, bax, bunlara qayıq deyərəm.

O, qayıqları usta gözü ilə yoxlayırdı. Deyirdi ki, cavanlığında o da qayıq sürürmüş. Avarları göstərib lovğalanırdı ki, avarı əlinə aldımı, qurtardı, heç kəs onunla bacarmazmış. Əvvəllər Juanvildə neçə-neçə ingilisi yarıyolda qoyubmuş. Sonra o, avarlar bərkidilən çıxıntılarını göstərib, onların «dama» adlandırıldığını söylədi; dedi ki, qayıqçılar «dama»ları, hər ehtimala qarşı, özləri ilə gəzdiridilər. O danışıqca özündən çıxır, yanındakılarla mərc eləmək istəyirdi ki, belə bir qayıqla tələsmədən saatda altı lyə üzə bilər.

– Yemək hazırdır, – deyə xidmətçi çardağın altındakılara xəbər elədi.

Onlar həyəətə tələsdilər. Xanım Dufurun xəyalən sevdiyi ən gözəl yerdə iki nəfər gənc oturub nahar edirdi. Onlar dənizçi köynəyi geymişdilər; yaqın, qayıqların sahibləri idilər.

Oğlanlar alçaq stulların üstündə yayxanmışdılar. Üzləri gündən qaralmışdı, əyinlərində nazik mayka vardı. Çılpaq qolları dəmirçi qolu kimi əzələli idi. Onlar canlı idilər. Ancaq hər hərəkətlərində incəlik vardı. Hiss olunurdu ki, idmançıdırlar, əzələləri ağır və yek-nəsəq əməkdən yaranmış fəhlə əzələsinə oxşamırdı.

Onlar xanımı görəndə bir-birinə baxıb gülümsədilər, qızı görəndə isə biri dedi:

– Gəl, yerimizi onlara verək, tanışlıq üçün imkan yaranar.

O birisi həmin dəqiqə yarıqırmızı, yarıqara papağını əlinə alıb ayağa qalxdı və bağda gün dəyməyən bu yeganə yeri qadınlara təklif elədi. Qadınlar uzun-uzadı təşəkkürdən sonra təklifi qəbul elədilər, kəndi daha yaxından duymaq üçün çəmənlikdə oturdular, nə masa istədilər, nə də stul.

Oğlanlar qablarını bir kənara aparıb, naharı başa vurdular. Onların tez-tez gözə çarpan çılpaq qolları gənc qızı bir az narahat edirdi. O, üzünü yana çevirir, özünü görməməzliyə vururdu. Xanım Dufur isə gözüaçıqlıq eləyirdi, maraqla, bəlkə də, həsədlə tez-tez çevrilib onlara baxırdı: yəqin, onların qıvrıqlığını ərinin gizli eybəcərlikləri ilə müqayisə edir, təəssüflənirdi. Xanım Dufur qıçlarını qatlayıb, yerdə oturmuşdu, bədəninə qarışqa daraşdığını bəhanə edərək tez-tez ora-burasını qaşıyırdı.

Cənab Dufur bu oğlanların yaxınlıqda olmasına və canfəşanlıq etdiklərinə görə dilxor olmuşdu, hey qurdalanır, yerini rahatlaya bilmirdi. Sarıbaş oğlan isə başını aşağı salıb yeməyə qurşanmışdı.

– Gözəl hava var, cənab, – deyərək kök qadın qayıqçılardan birinə müraciət etdi. Öz yerlərini verdiklərinə görə, xanım onlara dil-ağız eləmək istəyirdi.

– Elədir, xanım, – deyərək oğlan cavab verdi. – Siz kəndə tez-tez gəlirsiniz?

– İldə bir, ya da iki dəfə, hava almağa gəlirik, bəs siz necə, cənab?

– Mən hər gecə burada oluram.

– Ah! Yəqin, ləzzət alırsınız?

– Bəli, xanım.

Sonra o, şairanə sözlərlə gününü necə keçirdiyindən danışdı. Elə danışdı ki, çəmənlik və tarlalardan məhrum olmuş, təbiət həsrəti ilə yaşayan, bütün ili dükanda oturmaqdan bezikmiş bu meşşanların ürəyi sızıldayırdı.

Gənc qız başını qaldırıb maraqla qayıqçı oğlana baxdı. Cənab Düfur axır ki, danışdı:

– Bax, buna həyat deyərəm. – Sonra əlavə elədi: – Bir az da dovşan əti istəyirsənmi, gözəlim?

– Yox, sağ ol, əzizim.

Xanım yenə üzünü oğlanlara çevirdi, onların çılpaq qollarını göstərib dedi:

– Siz belə üşümürsünüz?

Onların ikisi də güldülər. Bütün günü necə çalışdıqlarından, qan-tərə batdıqlarından, gecənin qaranlığında necə üzdüklərindən danışib qonşularını heyrətə gətirdilər. Sonra yumruqlarını sinələrinə döyüb necə möhkəm olduqlarını göstərdilər. Xanımın əri daha ingilisləri necə ötüb keçdiyindən danışdı, oğlanlara dedi:

– Sizin sağlam bədəniniz var.

Gənc qız çevrilib onlara baxırdı. Sarıbaş oğlan şərabi birbaş şüşədən içirdi, qəfildən çeçədi, öskürdü, xanımın qırmızımtıl ipək donunu batırdı. Xanım hirsələndi, ləkələri təmizləmək üçün su istədi.

Hava bərk qızmışdı. Günəşin şüalarında bərq vuran çay, elə bil, istidən qaynayırdı. Şərab Düfurların başını gicəlləndirdi.

Cənab Düfur bərk hıçqırırdı, jiletinin yaxasını açmış və şalvarının belini boşaltmışdı. Xanım tənəgfəf olmuşdu, yavaş-yavaş donunun yaxasını açırdı. Sarıbaş oğlan şən-şən saç pırtlaşmış başını yelləyir, ara vermədən şərab süzüb içirdi. Qarı kefləndiyini duyub özünü şax və təmkinli saxlamağa çalışırdı. Qız isə heç nə büruzə vermirdi, ancaq gözləri azacıq parıldaırdı, həm də qarabuğdayı yanaqları bir az qızarmışdı.

Qəhvə içib naharı başa vurdular. Oxumaq istədilər. Hərə öz bildiyi mahnını oxudu, qalanları hərərlə əl çaldılar. Sonra ağır-ağır ayağa qalxdılar. Arvadlar keyləşmişdilər, tənəgfəf olmuşdular. Kişilərin ikisi də kefli idi, gimnastika ilə məşğul olmağa başladılar. İkisi də kütləmiş, üzləri səfeh bir ifadə almışdı. Asma həlqələrdən sallandılar, amma heç biri özünü qaldıra bilmədi. Köynəkləri, az qala, şalvarlarından çıxıb sallanacaqdı.

Qayıqçılar qayıqları suya salmışdılar, yaxınlaşıb nəzakətlə xanımları çayda gəzməyə dəvət etdilər.

– Cənab Düfur, icazə verirsinizmi? Xahiş edirəm! – deyə Düfurun arvadı həyəcanla soruşdu.

Düfur axan gözlərini arvadına zillədi, heç nə anlamadı. Qayıqçı oğlanlardan biri iki tilov gətirdi. Balıq tutmaq həvəsi kişinin dumanlanmış gözlərinə işıq gətirdi: xırdavatçıların hamısı həvəskar olurlar. O, hər şeylə razılaşdı, gəlib körpünün altında, kölgədə tilov atdı, qıçlarını aşağı sallayıb oturdu.

Sarıbaş oğlan özünü onun yanına verib yuxuya getdi.

Qayıqçılardan biri güzəştə getməli oldu: xanımı öz qayığına götürdü.

– İngilis adasındakı balaca meşəyə gedirik, – deyə dostunu xəbərdar elədi.

O biri qayıq asta-asta üzürdü. Avarçəkən öz sərnəşininə elə aludə olmuşdu ki, başqa heç nə fikirləşə bilmirdi. Qərribə bir həyəcan onu gücdən salmışdı.

Gənc qız avarçının kreslosunda oturmuşdu, qayıqdan, sudan ləzzət alırdı. O heç nə fikirləşmirdi, özünü rahat və sərbəst hiss edirdi, məst olmuşdu. Yanaqları qıpqırmızı idi, tez-tez nəfəs alırdı. Şərabın sərməstliyi ətrafı oda qərq eləmiş, günəşin istisinə qarışmışdı. Qız sahiləki ağacların hər birinə dərin məhəbbətlə baxırdı. Havanın hərarəti onun qanını qaynadır, ürəyində qərribə bir arzu baş qaldırırdı. İstinin qorxusundan heç kəsin görünmədiyi bu kimsəsiz yerdə, suyun üzündə oğlanla tək qalması da qıza qərribə bir həyəcan gətirirdi; özü də oğlan onun gözəlliyinə heyran olduğunu bürüzə verir, baxışları ilə onu öpüşə qərq eləyir, ehtirasdan od tutub yanırdı.

Onlar cəsarət edib danışa bilmədiklərinə görə daha da həyəcanlanır, yan-yörəyə tamaşa edirdilər. Axırda oğlan iradəsini topalayıb onun adını soruşdu.

– Anriyet, – deyə qız cavab verdi.

– Nə yaxşı, mənim adım isə Anridir.

Onlar bir-birinin səsinə eşidib sakitləşdilər. Sahilə tamaşa etməyə başladılar. O biri qayıq dayanmışdı, deyəsən, onları gözləyirdi. Qayıqçı oğlan qışqırdı:

– Meşədə görüşərik, biz Robinzona tərəf getməli olduq, xanım su içmək istəyir.

Sonra o, avarlara güc verdi, elə tez uzaqlaşdı ki, az sonra gözdən itdilər.

Uzaqdan boğuş bir gurultu eşidilirdi, səs yavaş-yavaş yaxınlaşırdı. Elə bil, çayın suyu titrəyir, gurultu suyun dibindən gəlirdi.

– Bu nə səsdir? – deyə qız soruşdu.

Səs adanın başındakı bənddən gəlirdi. Bənd burada çayın suyunu iki yerə bölür. Oğlan uzun-uzadı izah eləməyə başladı. Bəndən şələlənin gurultulu səsinə bir bülbül cəh-cəhi qarışdı. Onların hər ikisi bu zəif səsə heyran-heyran qulaq asdı. Oğlan dilləndi:

– İşə bax, bülbül günün günortaçağı oxumağa başlayıb, deməli, dişi bülbül kürt yadır.

Bülbül! Qız heç vaxt bülbül cəh-cəhi eşitməmişdi, bu səs onun xəyalında şairənə məhəbbət mənzərələri yaratdı. Bülbül! Bu quş Cülyettanın öz eyvanındakı məhəbbət görüşlərinin gözəgörünməz şahididir; bu musiqi göydən enib kişilərin öpüşlərinə qarışır. Bütün həzin romansların ifaçısı olan bu quş, gözəllik vurğunu zavallı qızların xırdaca ürəklərini şirin arzularla doldurur.

Qız bülbülü dinləmək istəyirdi.

– Gəl səsimizi çıxarmayaq, – deyə oğlan qıza işarə elədi. – Meşəyə girib bülbülün lap yaxınlığında oturanq.

Qayıq asta-asta üzürdü. Sahil qayası elə alçaq idi ki, ağaclar və kolların arası görünürdü. Onlar dayandılar, oğlan qayığı sahilə bağladı. Anriyet Anrinin qoluna söykəndi, onlar budaqların arası ilə irəlilədilər.

Oğlan dedi:

– Əyilin aşağıya.

Qız əyildi, onlar sarmaşıq, yarpaq və qamışlarla örtülmüş bir yerə girdilər, bura lap evə oxşayırdı, tanımayan adam bu yeri tapa bilməz. Oğlan zarafatla dedi ki, bura onun «şəxsi kabinetidir».

Bülbül onların başı üstündəki budaqda idi, ara vermədən cəh-cəh vururdu. O gah asta, gah titrək səslə oxuyur, gah da elə zəngülə vururdu ki, elə bil, səsi üfüqə çatır, çay boyu axır, istidən kimsəsiz qalmış tarlalara, bağlara yayılırdı.

Onlar quşu qorxudacaqlarından ehtiyat edib danışmırdılar. Yanaşı oturmuşdular. Anrinin qolu yavaş-yavaş Anriyetin belinə dolandı və onu astaca sıxdı. Qız acıqlanmadı, oğlanın cəsəretli əlini kənar elədi. Sonra bu yüngül mübarizə tez-tez təkrar olundu: çünki əl dinc durmurdu. Qız oğlanın nəvazişindən narahat olmurdu, elə bil, əlin onu sığallaması da, onun əli kənar etməsi də adi bir iş imiş.

Qız bülbülə qulaq asırdı, şirin bir xəyala dalmışdı. O, sonsuz bir xoşbəxtlik, mehriban bir nəvaziş, ən gözəl şeirlər arzulayırdı.

Əsəbləri süstləşmiş, ürəyi elə kövrəlmişdi ki, özündən xəbərsiz ağlayırdı. Oğlan indi onu sinəsinə sıxırdı. Qız onu daha itələmirdi.

Birdən bülbül susdu. Uzaqdan bir səs eşidildi:

– Anriyet!

Oğlan astadan dedi:

– Cavab verməyin, yoxsa quş uçar.

Qızın özünün də cavab vermək fikri yox idi.

Onlar bir anlıq beləcə qaldılar. Xanım Düfur haradasa oturmuşdu. Hərdən qarışıq səs eşidilirdi, xanım astadan ufuldayırdı, deyəsən, o biri qayıqçı dəcəllik edirdi.

Qız şirin xəyala dalıb ağlayırdı, bədənini qəribə bir hərərət bürümüşdü, Anri başını onun çiyinə qoymuşdu, birdən qızın dodaqlarından öpdü. Qız diksindi, ondan yaxa qurtarmaq üçün arxaya dartındı. Oğlan qızın üstünə yıxıldı, bədəni ilə onun bədənini örtüdü. Ağızı ilə qızın dodaqlarını axtardı, qız imkan vermədi, axır ki, Anri dodaqlarını qızın dodaqlarına sıxdı. Qız ehtirasdan titrədi, öpüşə cavab verdi, oğlanı sinəsinə basdı, onun müqaviməti, elə bil, ağır bir yük altında qalıb çilik-çilik oldu.

Ətraf sakit idi. Quş yenidən oxumağa başladı. Əvvəlcə üç dəfə ucadan cəh-cəh vurdu, sanki, dünyanı sevib-sevilməyə çağırırdı. Sonra azacıq ara verib incə səsle nəğməsinə başladı.

Mülayim bir meh əsdi, yarpaqlar pıçıldıaşdı. Budaqların arasına ehtirasdan tənqəfəs olmuş iki nəfərin odlu nəfəsi dolur, orada bülbülün nəğməsinə, yarpaqların xışiltısına qarışırdı.

Bülbül sərməstləşirdi, nəğməsi güclənən yangının alov dilləri kimi ucalır, insan ehtirası kimi güclənir, elə bil, ağacın altından gələn öpüş səslərini müşayiət edirdi. Sonra hey qıy vurur, səsini uzadır, sanki, titrək səsle fit çalırdı.

Hərdən bülbül nəfəsini dəririrdi, iki-üç dəfə astadan oxuyub, sonra cır səsle nəğməyə yekun vururdu. Bəzən də coşur, ara vermədən cəh-cəh vurur, özündən çıxır, elə bil, alovlu bir eşqə nəğmə deyir, nəğməyə qələbə sədaları ilə yekun vururdu.

Birdən bülbül susdu, ağacın altında bir inilti eşidildi, sanki, kim isə can verirdi. Səs xeyli davam elədi, sonra hönkürtüyə çevrildi.

Onlar ayağa qalxanda hər ikisinin rəngi sapsarı idi. Gözlərində günəş sönmüş, mavi səma tutulmuşdu. Özlərini tənha sanır, susurdular.

Onlar yanaşı gedir, tələsirdilər; nə kəlmə kəsir, nə də bir-birinə toxunurdular. Elə bil, düşmən kəsilmişdilər, bir-birindən iyranir, bir-birinə nifrət edirdilər.

Hərdən Anriyet anasını səsləyirdi:

– Ana!

Kolluqların birində çaxnaşma düşdü. Anriyə elə gəldi ki, orada iri, ətli bir qılçanı tələm-tələsik ağ gecə köynəyi ilə örtüdü. Sonra kök qadın göründü, bir az pərt olmuşdu, rəngi daha da qızarmışdı. Xanımın gözləri parıldayırdı, yaxası yaxşı düymələnməmişdi, oğlana çox yaxın oturmuşdu. Deyəsən, oğlan maraqlı şeylər görmüşdü, özü bürüzə vermək istəməsə də, gözləri bic-bic gülürdü.

Xanım Dufur mehribanlıqla qolunu oğlanın qoluna keçirdi, onlar qayıqların yanına qayıtdılar. Anri irəlidə lal-dinməz, qızla yanaşı gedirdi. Ona elə gəldi ki, arxadan nəfəskəsən, uzun bir öpüş səsi eşidildi.

Axır ki, gəlib Bezona çatdılar.

Cənab Dufur ayılmışdı, darıxırdı, sarıbaş oğlan yola düşməzdən əvvəl yeyirdi. Araba qoşulmuşdu. Qarı yerini tutmuşdu, narahat idi, qorxurdu ki, gecəyə düşsünlər, Parisin ətrafı yaramaz adamlarla doludur.

Əl verib ayrıldılar. Dufurlar ailəsi yola düşdü. Qayıqçılar onların arxasından qışqırdılar: – «Görüşənə qədər!»

Arabadakılardan biri köksünü ötürdü, başqa birinin isə gözləri doldu.

İki ay sonra Martir küçəsi ilə gedəndə Anri qapılardan birinin üstündə belə bir yazı gördü: «Dəmir məmulatı mağazası, Dufur».

O, mağazaya girdi. Kök qadın kassanın arxasında oturmuşdu. Həmin saat bir-birini tanıdılar. Xeyli şirin söhbət eləyəndən sonra Anri soruşdu:

– Anriyet necədir?

– Çox yaxşıdır, sağ olun: ərə gedib.

– Hə?

Anri qəribə bir həyəcanla soruşdu:

– Kimə... Kimə gedib?

– Bizimlə gəzintidə olan oğlana, tanıyırsınız, o, bizim varisimiz olacaq.

– Hə, çox gözəl!

Anri qaşqabağını tökmüşdü, heç özü də bilmirdi ki, niyə pərt olub. Çıxıb getmək istəyəndə xanım Düfur arxadan çağırdı:

– Bəs sizin dostunuz necədir? – deyə utancaq-utancaq soruşdu.

– Lap yaxşıdır.

– Bizdən ona salam söyləyin, yaxşımı, tapşırım ki, bu tərəflərə yolu düşəndə bizə baş çəksin...

Xanım qıpqırmızı qızardı, sonra əlavə elədi:

– Ona deyin ki, mən çox məmnun olaram.

– Mütləq deyərəm, xudahafiz!

– Xudahafiz yox... yaxın görüşə qədər!

* * *

Bir il sonra qızmar bazar günlərində meşədəki əhvalat Anrinin yadına düşdü. Əslində, həmin əhvalatı o heç unutmurdu, amma bu dəfə elə aydın, elə ürək yangısı ilə xatırladı ki, dözə bilməyib tək-tənha həmin guşəyə getdi.

Ora çatanda mat qaldı. Qız orada idi. Həmin yerdə, otun üstündə oturmuşdu, qəmgin idi. Əri, sarıbaş oğlan onun yanında yuxuya gedib heyvan kimi xoruldayırdı, keçən il geydiyi uzunqol köynəyi də əynində idi.

Anrini görəndə qızın rəngi elə qaçdı ki, az qala, ürəyi gedəcəkdi. Sonra onlar aralarında heç nə olmaybmış kimi, söhbət etməyə başladılar.

Oğlan deyirdi ki, bu yeri çox sevir, hərdən bazar günləri burada istirahət edir, keçmiş gözəl dəqiqələri xatırlayır. Bu sözləri eşidəndə qız gözlərini oğlanın gözlərinə zilləyib xeyli baxdı, sonra dedi:

– Mən bu yeri hər axşam yadıma salıram.

– Gedək, əzizim, – deyə əri oyanıb əsnəyə-əsnəyə söhbəti kəsdi. – Məncə, qayıtmaq vaxtıdır.

EYBƏCƏRLƏR ANASI

Mən bu yaxınlarda çimərlikdə, bütün varlıların sevimlisi, kübar mühitində yaxşı tanınan, hamını valeh edib hörmət qazanan cavan, zərif, gözəl-göyçək bir parisli xanımı görəndə o iyrenc, murdar hadisə və o mənfur qadın yadıma düşdü.

Söyləmək istədiyim əhvalat çoxdan olmuşdu, amma elə hadisədir ki, onu heç cür unutmaz olmur.

Dostlarımdan biri məni öz kiçik əyalət şəhərlərinə qonaq çağırmışdı. O öz şəhərlərinin bütün görkəmli yerlərini mənə göstərdi. Məni hər yerə apardı; öz gözəlliyi ilə şöhrət qazanmış bütün mənzərəli yerlərə tamaşa etdik, qədim qəsrlərə, emalatxanalara, xarabalıqlara, kilsəyə getdik, qədimdənqalma şəbəkəli, naxışlı qapılara, abidələrə, nəhəng gövdəli qəribə ağaclara, müqəddəs Andrey palıdına, rokbuaz qaraçöhrəsinə – həmişəcavan ağacına baxdıq.

Mən bütün bu tamaşa edilməli yerlərə dostumun xatirinə heyranlıq və valehliklə baxandan sonra o, kədərlə dedi ki, daha sənə göstərməli yer qalmadı. Mən yük altından çıxmış kimi nəfəsimi dərib yüngülləşdim və fikirləşdim ki, şükür, indi ağacların kölgəsində uzanıb dincələ bilərik. Amma dostum gözlənilmədən qışqırdı:

– Az qala yadımdan çıxmışdı, bizdə bir «eybəcər anası» da var, onu mütləq sənə göstərməliyəm.

– «Eybəcər anası» nədir? – deyə soruşdum.

– Çox iyrenc arvadır, əsl iblisdir. Bu murdar arvad, hər il olduqca eybəcər, iyrenc, adamı dəhşətə gətirən əcaib uşaqlar doğur və onları panoptikumlara – qəribə şeylər saxlayan adamlara satır. Bu əclaflar isə həmin arvadın yeni bir eybəcər dünyaya gətirib-gətirmədiyini bilmək üçün vaxtaşırı ona baş çəkir, əgər doğulmuş uşaq xoşlarına gəlsə, götürüb aparır və anasına renta verir, hər ay pul göndəirlər.

İndi həmin arvadın düz on bir eybəcər uşağı var, özü də onların hesabına əməlli-başlı varlanıb.

Görürəm, mənə inanmırsan, elə bilirsən zarafat eləyirəm və dediklərimin hamısını özümdən uydururam. Qətiyyəyən yox. Mən sənə olan şeyi, lap gerçək bir əhvalat danışırım. Gedək o arvadı sənə göstərim, öz gözlərinlə gör, sonra onun nə yolla eybəcər uşaqlar doğduğunu sənə söyləyəm.

Dostum məni şəhərin kənarına apardı.

Bu arvad lap yolun kənarında gözəl bir evdə yaşayırdı. Hər şey göz oxşayırdı, səliqə-sahman vardı, bağça ətirli çiçəklərlə dolu idi. Heç nə demək olmazdı, axı bura mərhum bir notariusun evi idi.

Qulluqçu qız bizi kiçik bir kənd evindəki qonaq otağına apardı və bu yaramaz arvad bizim görüşümüə gəldi.

Onun qırx yaşı olardı. İribədənli, irisümüklü, amma yaraşlıq, möhkəm, güclü, bir sözlə, əsl ətli-canlı, sağlam, inəyəoxşar bir kəndli qadını idi.

O bilirdi ki, hamının ondan zəhləsi gedir, ona görə də yanına gələnlərin hamısını qəzəbli bir həqarətlə qarşılayırdı.

Bizi görən kimi:

– Sizə nə lazımdır? – deyər soruşdu.

Dostum cavab verdi:

– Deyirlər, sizin kiçik uşağınız çox adi uşaqdır və qardaşlarına qətiyyəyən oxşamır. Mən bunu qəti bilmək istəyirəm, öz gözlərimlə görmək istəyirəm ki, görüm deyilənlər düzdürmü?

O, bizi qaşlarının altından süzdü və cavab verdi:

– Yox, yox, cənab, sizə düz deməyiblər, əksinə, bu uşaq lap eybəcərdir, qabaqkılının hamısından lap dəhşətlidir. Allah məni qarğıyıb, bəxtim gətirmir, neyləyim? Hamısı bir-birinə oxşayır, hamısı elədir, elə bil, it nəfəsi deyib. Bilmirəm, mən bədbəxtə, mən yazığa niyə Allahın qəzəbi keçib, axı niyə?

O, tez-tez, hiyləgərliklə gözünü yerə dikərək danışdı və özünü ürkmüş vəhşi heyvan kimi aparırdı.

O, səsinin sərtliyini azaltmağa çalışır və özünü ağılsınmış kimi göstərirdi, amma adama qəribə gələn də bu idi ki, bu cür yeknəsəq, kişi səsinə oxşar zil səslər, elə bil, yalnız canavar kimi ulamaq və azğın hərəkətlər üçün yaranmış bu yekəpər, heyvərə, irisümüklü, nahamvar arvaddan çıxırdı.

Dostum ona dedi:

– Sizin balacaya baxmaq olmazmı?

Mənə elə gəldi ki, arvad qızardı. Ola bilsin, mən səhv edirəm.

Bir az dayandı və çox sərt halda soruşdu:

– Nəyinizə lazımdır?

Başını qaldırıb bizi iti və kəskin baxışlarla süzdü. Dostum sözü-nə davam etdi:

– Siz nə üçün uşağı bizə göstərmək istəmirsiniz? Axı siz uşağı çox adama göstərirsiniz, özünüz bilirsiniz ki, kimi deyirəm.

Arvad diksindi və səsinə, hərəkətlərinə, qəzəbinə sərbəstlik verərək üstümüzə bağırıdı:

– Deyin görüm, buraya nə üçün gəlibsiniz, hə? Məni ələ salmaq istəyirsiniz? Mənim uşaqlarım heyvana oxşadığına görə ona baxmaq istəyirsiniz? Siz onu görməyəcəksiniz, qulağınızın dibini görsəniz, onu da görərsiniz! Rədd olun buradan, cəhənnəm olun! Hamınızın əlindən təngə gəlmişəm! Zəli kimi nə yapışıbsınız məndən?!

Əlini belinə qoyub üstümüzə gəlirdi. Onun bağırırsını eşidən kimi qonşu otaqdan həm naləyə, həm də moyultuyabənzər bir səs eşidildi. Bu səs səfeh bir varlığın şikayət dolu səsinə oxşayırdı. Mən sarsıldım və biz dalı-dalı geri çəkildik.

Dostum onu hədələdi:

– Yaxşı, iblis, (camaat ona iblis deyirdi) özünü gözlə, bir vaxt bunların əvəzini səndən çıxacaqlar.

Arvad qəzəbindən tir-tir əsdi, özündən çıxdı və yumruğunu hər-ləyib bağırıdı:

– Cəhənnəm olun, yırtıcılar, mən nəyin əvəzini verməliyəm, hə? Rədd olun!

O az qaldı ki, bizim boğazımızdan yapışsın. Tələsik ondan aralandıq. Lap pərt olmuşduq.

Dostum qapıdan çıxan kimi soruşdu:

– Gördün? Hə, gördün? Xoşuna gəldi?

Mən:

– İndi danış görüm, bu zibil kimdir? – deyə soruşdum.

Əsən sərin küləyin sakit dəniz kimi dalğalandırığı boy atmış taxıl zəmilərinin arasından keçən geniş, ağımsov yolla gedə-gedə dostum həmin qadın haqqında bu əhvalatı danışdı.

Bu arvad əvvəllər fermada qulluqçu işləyirdi, çox ehtiyatlı, təmkinli və işlək bir qız idi. Onu oğlanlarla bir yerdə görəndə olmamışdı, onun kişiləri görəndə suyulduğu heç kəsin gözüünə dəyməmişdi.

O da, başqa qulluqçu qızlar kimi biçin vaxtı dərzlərin arasında, axşamüstü, göyün üzünü qara buludlar bürüyüb şaqqıldamağa hazırlaşan vaxtı, havadan təndirdən qalxan od kimi isti yağdığı və günün altında yanıb qaralmış oğlanlarla qızların bədənindən tər su kimi axdığı vaxtda günah işləmişdi.

Bir azdan hiss etmişdi ki, uşağa qalib, həya və xəcalətdən az qalmışdı yerə girsin.

Bu biabırçılığın üstünü örtmək, başqalarından gizlətmək lazımdı, ona görə qarnına taxta qoydu, kəndirlə möhkəm sarıyıb sıxdı. Qarnındakı uşaq böyüdükcə kəndiri daha möhkəm çəkir, taxtaları daha möhkəm sıxır, bütün ağrı və əziyyətlərə mərdanəliklə dözüür, həmişə gülümsünür və özünü elə aparırdı ki, guya, heç nə yoxdur, əvvəlki kimi yüngül və cəliddir.

O, qarnını möhkəm sarıya-sarıya öz uşağını hələ ana bətnində şikəst etmişdi, onu əzmış və eybəcərləşdirmişdi. Uşağın başı yastılanmış, gözləri pırtlayıb irəli çıxmışdı. Qolları və qılçaları üzüm tənəyi kimi uzanıb əyrim-üyrüm olmuşdu, barmaqları hörümçək əlləri kimi idi.

Uşağın qarnı bapbalaca, qoz kimi dəyirmi idi.

Arvad payız günü, səhər tezdən, elə taxılların arasında doğdu. Alaq vuran qızlar onun başına yığılıb kömək eləmək istəyəndə, onun bədənindən çıxan eybəcər və əcaib məxluqu görüb, dəhşət içində qışqırıb qaçmışdılar. Dərhal hər yerə xəbər yayılmışdı ki, bu qız şeytan doğmuşdur. Elə o vaxtdan bu arvadın adını iblis qoydular.

Qızı qovdular başqa yerə. O, sədəqə ilə dolanmağa, bəlkə də, kim bilir, gizlicə kişilərlə görüşməkdən əldə etdiyi qazanla dolanmağa başladı. Bir də şeytandan və cəhənnəmdən qorxmayan o qədər kişi var ki! Qız da ətli-canlı və gözəgəlimli idi.

O özünü və əcaib uşağını saxlayıb böyüdüdü. Amma hiss olunurdu ki, uşağa nifrət edir, həm də dəhşətli dərəcədə nifrət edir, əgər baş verə biləcək işi əvvəlcədən duyan keşiş ona hədə-qorxu gəlməsəydi və onu məhkəmə ilə qorxutmasaydı, kim bilir, bəlkə də, uşağı çoxdan boğub öldürmüşdü.

Ancaq bir dəfə buradan ötən oyunbazlar eşitdilər ki, bu yerlərdə çox əcaib bir uşaq böyüyür və qərara aldılar ki, həmin uşağa baxsınlar, əgər onların istəklərinə uyğun gəlsə, alıb özləri ilə apar-sınlar. Uşaq xoşlarına gəldi və arvada beş yüz frank nağd pul verib, eybəcəri aldılar.

Arvad əvvəlcə utandı və öz uşağını göstərmək istəmədi, amma sonra başa düşdü ki, uşağın əvəzinə pul almaq olar və bu adamlar, doğrudan da, müştəridirlər, başladı çənə-boğaz eləməyə, uşağın eybəcərliklərini sadalayıb, bir kəndli inadı ilə hər qəpikdən ötrü höcətləşib malının qiymətini artırmağa.

O qorxurdu ki, onu aldadarlar, ona görə müştəriləri məcbur etdi ki, kağıza qol çəksinlər. Belə şərtləşdilər ki, eybəcər uşağın əvəzinə verilən nağd puldan başqa hər il dörd yüz frank da göndərsinlər. Elə bil, eybəcər uşağı satın almırdılar, onu öz yanlarında qulluğa götürürdülər.

Bu gözlənilməz qazanc arvadın aqlını başından aldı və o, çox gəlir əldə etmək, varlı burjualar kimi rentaya sahib olmaq məqsədi ilə yeni eybəcərlər doğmaq həvəsinə düşdü.

Arvad doğub-törəyən olduğuna görə tez-tez uşaq dünyaya gətirməyə başladı, həm də bu uşaqları istədiyi şəkllə salmağa, onları hələ ana bətnində olarkən taxtalarla gah yandan, gah ortadan sarıyıb eybəcərləşdirməyə; bir-birinə oxşamayan, müxtəlif şəkilli əcaiblər yaratmağa başladı.

Onun uşaqlarının bəzisi upuzun doğulub kərtənkələyə bənzəyirdi, bəzisi isə göpgödək olub xərçəngi xatırladırdı. Uşaqların ölənləri də olurdu, onda arvad yaman kədərlienirdi.

Məhkəmə işçiləri bu dəhşətin qabağını almaq istədilər, amma bir şeyə nail ola bilməyəcəklərini başa düşüb geri çəkildilər, arvad-dan əl çəkдилər və arvad eybəcərlər doğmağında davam etdi.

Hal-hazırda onun bu cür on bir eybəcər uşağı var, onlar ildə analarına nə az, nə çox, düz dörd-beş min frank gəlir gətirirlər. Uşağın birini hələ aparmayıblar. Bu uşaq anasının bizə göstərmək istəmədiyi həmin uşaq idi. Amma bu uşaq onun yanında çox qalmaq yacaq. Oyunbazların hamısı bu arvadı tanıyır, gec-tez gələcəklər, təzə bir eybəcərin olduğunu öyrənib aparacaqlar.

Arvad, uşaq həddindən artıq eybəcər olanda qiymət üstündə çox çənə-boğaz edib, baha qiymətə satmağa çalışır.

Dostum susdu. Bu iyrenclikdən ürəyim bulanırdı, qəzəbimdən titrəyirdim və onu əlimin altında olanda boğub öldürmədiyimin peşmançılığını çəkirdim.

– Bəs uşaqların atası kimdir? – deyə soruşdum.

– Məlum deyil. Deyəsən o, ya da onlar bir balaca həya edirlər. Gizlənirlər. Bəlkə də, arvad öz gəlirini onlarla bölüşdürür.

Bu əhvalat yadımdan çoxdan çıxmışdı. Amma bu yaxınlarda dəbdə olan çimərliklərin birində gözəl-göyçək, zərif, hamının hörmət etdiyi, kişilərin qarşısında baş əydiyi nazlı-qəmzəli bir xanım gördüm.

Mən bu kurortun həkimi olan dostumla qol-qola çimərlikdə gəzirdim. On dəqiqədən sonra qumun üstündə oynayan üç uşaq gördüm. Dayələri də yanlarında idi.

Qumun üstünə balaca qoltuq ağacları atılmışdı. Mən həyəcanlandım. Gördüm ki, uşaqların üçü də şikəstdir, qozbeldirlər, ayaqları əyridir, bir sözlə, eybəcərdirlər.

Doktor uşaqları mənə göstərib:

– Bax, bunlar, indicə gördüyün qəşəng xanımın uşaqlarıdır, – dedi.

Mənim ürəyim ağrıdı, ona və onun uşaqlarına yazığım gəldi.

– Yazıq arvad, – heyifsiləndim, – belə dərdi olanın, görəsən, qaşqabağı açıları mı?

Dostum mənə:

– Əzizim, ona yazığın gəlməsin, – dedi, – yazıq, bu bədbəxt uşaqlardır. Anaları hamilə olanda axıracan belinin incəliyini saxlamaq istəmiş və uşaqlar bu günə düşmüşdür. Arvad hamilə vaxtı həmişə korset bağlamışdır, korset sıxıb bu bədbəxtləri şikəst etmişdir. Bu xanım çox gözəl bilir ki, öz həyatını təhlükəyə atır, ancaq bundan qorxmur. Ona axıracan gözəlliyini itirməmək və kişilərin xoşuna gəlmək lazımdır.

Və mənim yadıma başqa bir qadın, öz eybəcər uşaqlarını satan «İblis» düşdü.

HƏSİRÇİ QADIN

Markiz de Bertran ov mövsümünün açılışı münasibəti ilə evində süfrə açmışdı. Axırayaxın idi. On bir ovçu, səkkiz gənc qadın və bu yerlərin həkimi üstü müxtəlif meyvə və çiçəklərlə dolu böyük masanın arxasında əyləşmişdilər.

Məhəbbətdən söz düşdü. Böyük bir mübahisə başladı. Həqiqətən sevməyin bir, yaxud bir neçə dəfə mümkün olduğunu bilmək üçün həmişə qızışan mübahisə indi də davam edirdi. Ömründə yalnız bircə dəfə ciddi sevmiş adamları misal gətirdilər. Tez-tez və ehtirasla sevmiş adamları da nümunə göstərdilər. Kişilər inad edirdilər ki, xəstəlik kimi eşq də bir şəxsi bir neçə dəfə yaxalaya bilər. Əgər qarşıya hər hansı bir maneə çıxarsa, ehtiras insanı məhv edə bilər. Bu barədə mübahisə uzanası olmadı. Qadınlar sözə başladılar. Onların fikri nəticə çıxarmaqdan çox poeziyaya meyil edirdi. Söyləyirdilər ki, məhəbbət, əsl məhəbbət, ilahi məhəbbət öz qurbanına yalnız bir dəfə qismət olur. O, ildırım kimi bir şeydir, toxunduğu ürək boşalır, qovrulur, xarabazara çevrilir. Orada yenidən heç bir güclü hiss, hətta heç bir arzu baş qaldıra bilməz.

Markiz dəfələrlə sevmiş olduğu üçün bu fikirlə ciddi mübarizə aparırdı.

– Mən sizə deyirəm ki, bir neçə dəfə, həm də ürəkdən sevmək mümkündür. Siz məhəbbət naminə özünü öldürmüş adamları misal gətirirsiniz. Guya ki, ikinci bir məhəbbət mümkün deyilmiş. Mən sizi inandırırım, əgər onlar səfehlik edib özlərini öldürməsəydilər, sağala bilərdilər. Ölüm onların bütün imkanlarını əllərindən alır. Onlar yenidən, həmişəlik, ölənə qədər sevə bilərdilər. Badəpərəstlər kimi sevnələr də var: kim ki içib – içəcək, kim ki sevib – sevcək. Burada məsələ ehtiras məsələsidir.

Kəndə gəlmiş parisli qoca həkimi münsif seçdilər. Xahiş etdilər ki, öz fikrini desin. Onun elə bir sözü yox idi:

– Markizin dediyi kimi, burada əsas məsələ ehtirasdır. Mən elə bir məhəbbət tanıyıram ki, əlli beş il sönməyib. O, bircə gün də olsa, ara verməmiş, yalnız ölümlə sona çatmışdır.

Xanım Markiz əl çaldı:

– Gör nə gözəldir! Belə sevmək ən böyük xoşbəxtlikdir! Əlli beş il belə qızgın və güclü məhəbbətə qovuşaraq yaşamaq səadətdir! Bircə görün qadının belə sevə bildiyi kişi nə qədər xoşbəxt və Allah vermiş adam olub!

Həkim gülümsədi:

– Doğrudan da, xanım, siz səhv etmirsiniz. Sevilən şəxs bir kişi idi. Siz onu tanıyırsınız. Qəsəbənin əczaçısı cənab Şukedir. Qadını da tanıyırsınız. O, hər il qalaya gəlib, kürsülərin həsirini təmir edən həsirçi qarı idi. Mən indi sizə hər şeyi yaxşıca izah edəəm.

Qadınların marağı yoxa çıxdı. Onların bezikmiş sifətindən bu sözlər oxunurdu: «Boş sözdür! Yalnız alicənab və məşhur adamlar eşqə düşə bilərlər, onlardan başqa heç kəs».

– Üç ay olar, məni həmin qarının yanına çağırmışdılar. O, ölüm yatağında idi. Bir az əvvəl arıq yabının çəkdiyi arabasında qayıdılmış. Bu araba həm də onun evi idi. Onun gözətçiləri və dostları – iki böyük qara it həmişə arabanın arxasınca gəzərdi.

Keşiş artıq orada idi. Qarı bizə öz vərəsələri haqda danışmaq və vəsiyyəet etmək istəyirdi. Özünün son arzularının mənasını anlatmaq üçün bütün həyatını bizə danışdı. Mən bundan da qəribə, bundan da təsirli heç nə təsəvvür edə bilmirəm.

Onun atası da, anası da həsirçi imişlər. İndiyə qədər öz evləri olmayıb.

Uşaq vaxtı o, bit-birə ilə dolu cır-cındır içərisində dilənçi kimi veyllənərdi. Onlar kəndlərin girəcəyində bir xəndək kənarında dayanardılar. Arabanı açıb atı otlamağa buraxardılar. İt çənəsini pəncələri üzərinə qoyub yuxuluyardı. Qızıcığaz çəmənlikdə eşələnər, ata-anası isə yol kənarındakı qarağac kollarının kölgəsində tələm-tələsik köhnə kürsüləri təmir edərdilər. Bu ailədə heç kəs bir-birilə danışmazdı. Yalnız qısaca, kəndə girib evlərin arası ilə «kürsülərə həsir arxalıq salırıq» deyərək qışqıra-qışqıra kimin kəndə gedəcəyini məsləhətləşirdilər. Sonra isə üz-üzə, yaxud yan-yana oturub samanı eşməyə başlayırdılar. Uşaq çox uzağa getdikdə, yaxud kəndin dəcəllərindən birinə yaxınlaşmaq istədikdə atasının qəzəbli

səsi onu çağırırdı: «Rədd ol bu yana, həyasız!» Onun eşitdiyi yeganə şirin sözlər bunlar idi.

Qız bir az böyüyəndən sonra onu təmir olunmuş kürsülərin pullarını yığmağa göndəridilər. O, yavaş-yavaş kənd uşaqları ilə tanış olmağa çalışırdı. Lakin bu dəfə yeni dostlarının valideynləri acıqlı-acıqlı öz uşaqlarını çağırırdılar: «Çəkil həyəət! Bu nədir, dilənçilərlə oynayırsan!» Hərdən balaca oğlanlar onu daşa basırdılar. Qadınlar ona qəpik-quruş bağışlayırdılar. Qız isə pulu ehtiyatla gizləyib saxlayırdı.

Bir gün, on bir yaşında ikən qız buradan keçirmiş. O, qəbiristanlığın yanında ağlayan balaca Şukeyə rast gəlir. Yoldaşları oğlanın iki liar pulunu oğurlayıblarmış. Balaca meşşanın göz yaşları qıza bərk təsir edir. Zavallı qız elə bilirdi ki, belə uşaqlar həmişə şən olurlar. Qız yaxınlaşıb oğlanın göz yaşlarının səbəbini öyrənir, sonra topladığı pulun hamısını onun ovcuna tökür. Yeddi su pul toplamışdı. Şuke gözünün yaşını silə-silə pulu qəbul edir. Sevincdən havalanmış qız onu qucaqlayır. Şukenin başı pullara qarışdığından heç nə demir. Özünün itələnmədiyini və döyülmədiyini görən qız onu var gücü ilə bir də qucaqlayıb bərk-bərk öpür. Sonra qaçıb uzaqlaşır.

Zavallı qızcığaz nə düşünürmü? Həmin körpəyə özünün dilənçi varını bağışladığına görəmi bağlanmışdı? Bəlkə, ilk öpüşünü ona verdiyi üçün? Sırr böyüklər üçün də, kiçiklər üçün də eynidir. Qız bir neçə ay qəbiristanlığın yanına getməyi, oğlanı görməyi arzulayır. Onu yenidən görmək arzusu ilə valideynlərindən oğurlamağa başlayır. Bir su oradan, bir su buradan çırpışdırır, gah topladığı həsir pulundan, gah da ərzaq almaq üçün verilən puldan kəsirmiş.

Yenidən həmin kəndə qayıtdıqda onun cibində iki frank pulu vardı. Lakin tərtemiz geyinmiş balaca əcazaçıya yalnız çöldən, atasının dükanında baxa bilir. O, aynaya çəkilməmiş qırmızı bakal və bağırmaq qurdu şəklinin arasından görünürdü.

Qız oğlana daha da bərk vurulur. Pəncərəyə düzülmüş rəngli suların, parıldayan kristalların təsiri onun başını gicəlləndirir, ürəyini döyündürür.

Qız xəyalında Şukenin silinməz xatirəsini saxlayır. Bir il sonra ona məktəbin arxasında, yoldaşları ilə daş-daş oynadığı vaxt rast gəlir. Özünü oğlanın üstünə atır. Onu qolları arasında sıxıb elə öpür ki, uşaq qorxusundan bağırmağa başlayır. Qız Şukeni sakitləşdirmək üçün pulları ona verir. Üç frank iyirmi su əsl xəzinə idi. Oğlan gözələrini

bərəldib pula baxırmış. O, pulu götürür və qızın istədiyi qədər onu öpüb sığallamasına icazə verir.

Dörd il qız topladığı pulları onun ovcuna tökür. Şuke isə öpüşlərin əvəzinə pulu cibinə qoyur. O, bir dəfə otuz su, ikinci dəfə iki frank, başqa bir vaxt cəmisi on iki su gətiribmiş. Qız həmin gün xəcalətindən ağlamışdı, axı nə edə bilərdi, il pis gəlmişdi. Axırncı dəfə qız beş franklıq böyük, dəyirmi bir pul gətiribmiş. Şuke razılıqla gülümsəyir.

Qız onun fikri ilə yaşayırdı. Şuke isə onun qayıtmasını səbirsizliklə gözlər, gəldikdə isə qarşısına qaçardı. Qızcıqazın az qalardı sevincdən ürəyi partlasın.

Sonra oğlan yoxa çıxır. Onu kollecə qoyublarmış. Qız məharətlə soraqlaşib onun yerini öyrənir. O hiylə işlədib ata-anasının həmişə keçdiyi yolu dəyişdirmişdi. Tətil vaxtı həmin yerdən keçmək lazım idi. Qız yalnız bir il kələk işlətdikdən sonra məqsədinə nail olmuşdu. İki il idi ki, oğlanı görmürdü. Görəndə güclə tanıdı. Şuke çox dəyişmişdi. Böyümüşdü. Güzəlləşmişdi. Qızılı düyməli kollec formasında gümrah görünürdü. O, özünü görməməzliyə vurub, lovğa-lovğa qızın yanından keçib gedir.

Qız iki gün ağlayır. Elə həmin gündən də əzab çəkməyə başlayır.

O hər il qayıdıb gələrdi. Şukenin qarşısından oyan-buyana keçər, salam verməyə cürət etməzdi. Şuke isə heç gözlərinin ucu ilə də olsa, ona baxmazdı. Qız onu dəlicəsinə sevirmiş. O, mənə deyirdi: «Cənab həkim, o, mənim gördüyüm yeganə kişidir. Başqalarının varlığı heç ağılıma da gəlməyib».

Ata-anası öldükdən sonra qız onların sənətini işlədirdi. Bir itin əvəzinə iki it saxlayırdı. İtlər elə vahiməli idilər ki, heç kəs cürət edib yaxınlaşa bilməzdi. Bir gün o, həsrətini çəkdiyi kəndə qayıdımış. Şukeni cavan bir qadınla qol-qola dükandan çıxanda görüb. Yəqin, arvadı olub. O evlənibmiş.

Elə həmin axşam qız özünü bələdiyyə idarəsi meydanındakı hovuzatır. Evə gec qayıdan bir kefli onu hovuzdan çıxarıb əczaxanaya gətirir, Şuke ona yardım etmək üçün gecə paltarında aşağı düşür. Özünü tanımamazlığa vuraraq onu soyundurub ovxalayır. Sonra ciddi səsle deyir: «Siz dəli olmusunuz! Belə axmaqlıq nəyə gərəkmiş!»

Onu müalicə etmək üçün bu kifayət edir. Şuke onunla danışmışdı. Qız indi uzun müddət xoşbəxt ola bilərdi. Qız çox çalışıb zəhmət haqqı vermək istəsə də, Şuke öz köməyinin əvəzində heç nə almır.

Onun bütün həyatı beləcə keçib gedir. Şukeni düşünə-düşünə həsirini toxuyarmış. Hər il gəlib ona pəncərədən baxarmış. Sonralar gəlib oradan lazımsız xırda dərmanlar almağa başlayır. Bu yolla o, Şukeni daha yaxından görə bilir, onunla danışır, yenə də pul verə bilirmiş.

Əvvəldən sizə dediyim kimi, həsirçi qadın bu yaz öldü. Bu qəmli əhvalatı söylədikdən sonra məndən xahiş etmişdi ki, bütün ömrü boyu topladığı pulu belə ehtirasla sevdiyi şəxsə yetirim. O yalnız Şuke üçün işləyirmiş. Çox pul toplaya bilmək üçün tez-tez ac da qalırmiş. Şukenin gələcəkdə onu düşünəcəyinə ümid edirmiş. Heç olmasa, öləndə birçə dəfə yadına salacaq.

O, mənə iki min üç yüz iyirmi frank pul verdi. İyirmi yeddi frankı dəfn işləri üçün keşisə verdim. Qalanını isə o, son nəfəsini çəkəndə götürüb qapıdan çıxdım.

Ertəsi gün Şukelərin evinə yollandım. Onlar səhər yeməyini qurtarmaq üzrə idilər. Üz-üzə oturmuşdular. Hər ikisi kök və qırmızı idilər. Dərman iyi verirdilər. Gümrah və şən görünürdülər.

Mənə yer göstərdilər. Bir qab kirş təklif etdilər. İçdim. Həyəcanlı bir səslə sözə başladım. İnanırdım ki, indicə ağlayacaqlar.

Özünün bir dilənçi, həsirçi, veyil tərəfindən sevilmiş olduğunu eşidəndə Şuke özündən çıxdı. Elə bil, həmin qadın onun şöhrətini, hörmətini, qeyrətini, həyatından da əziz bir şeyini oğurlamışdı.

Ondan da çox qəzəblənmiş arvadı: «O həyasız! O həyasız! O həyasız!..» – deyə təkrar edir, başqa bir söz tapa bilmirdi.

Şuke ayağa qalxmışdı. İri addımlarla otaqda gəzinirdi. Başındakı yunan papağı bir qulağının üstündə sallanırdı. O mızıldayırdı:

– Başa düşürsünüzmü, həkim? Kişi üçün bu, ən dəhşətli hallardan biridir! Nə edəsən? Uf! Əgər bunu sağlığında bilsəydim, jandarm idarəsindən tələb edib onu həbsxanaya atdırardım. Özü də sizi inandırırım ki, oradan heç vaxt çıxa bilməzdi!

Mənim Allah xatirinə yerinə yetirdiyim bu vəzifənin belə nəticə verdiyinə mat qalmışdım. Nə deməli olduğumu heç özüm də bilmirdim. Lakin, hər halda, vəzifəmi başa vurmalı idim. Sözümə davam etdim:

– O məndən xahiş edib ki, ömrü boyu topladığı iki min üç yüz frank pulu sizə çatdırım. Görürəm ki, indicə söylədiklərim sizə çox pis təsir göstərdi. Bəlkə, bu pulları kasıblara paylamaq daha yaxşı olardı?

Onların hər ikisi: ər də, arvad da təəccüblə mənə baxdılar. Pulu cibimdən çıxardım. Əsl dilənçi pulu idi. Yaxında-uzaqda toplanmış hər cür pul vardı. Qızıl, xırda qəpik-quruş bir-birinə qarışmışdı.

Mən soruşdum:

– Nə qərara gəlirsiniz?

Cənab Şuke birinci dilləndi:

– İndi ki bu, həmin qadının son arzusudur... Zənnimcə, etiraz etmək çətin olar.

Şuke hələ də təəccüblə mənə baxırdı. O dedi:

– Biz bu pullarla uşaqlarımıza lazım olan şeylər ala bilərik.

Mən quru bir təztlə dedim:

– Kefiniz necə buyurur.

O davam edirdi:

– İndi ki o qadın belə istəyib, pulu verin mənə. Biz onu səmərəli bir işə sərf etməyə imkan tapanıq.

Mən pulu qoyub, xudahafizləşib evdən çıxdım.

Ertəsi gün Şuke yanıma gəldi və məndən soruşdu.

– O... həmin qadın öz arabasını burada qoyub. Siz onunla nə etmək fikrindəsiniz?

– Heç nə, əgər istəyirsinizsə, götürə bilərsiniz.

– Çox gözəl, çox yaxşı oldu. Ondan öz bostançım üçün daxma düzəldəcəyəm.

O, sevincək uzaqlaşdı. Mən onu hayladım:

– Həmin qadın özünün qoca yabısını da, iki itini də burada qoyub. Onları da götürürsünüzmü?

O dayanıb çiyinlərini çəkdi:

– Yox, əlbəttə yox! Axı nəyimə lazımdır? Onlardan özünüz istədiyiniz kimi istifadə edə bilərsiniz.

O güllüdü. Əlini mənə uzatdı. Mən onun əlini sıxdım. Nə edə bilərdim? Bir kəndin həkimi ilə əzcaçısı düşmən ola bilməzlər.

İtləri öz həyətimdə saxladım. Keşis isə yabını öz geniş həyətinə buraxdı. Araba Şukenin daxması oldu. Həmin pullarla beş dəmir yolu istiqraz vərəqəsi aldı.

Mənim həyatımda rast gəldiyim yeganə dərin məhəbbət budur.

Həkim sözünü bitirdi.

Gözləri yaşla dolmuş xanım Markiz köksünü ötürdü:

– Doğrudan da, əsl məhəbbət yalnız qadınlara məxsusdur.

EHTİRAS

Qabarmadan səthi qırçınlanan sakit dəniz parıldayırdı və bütün Qavr əhli bəndin üstündə dayanaraq, körfəzə daxil olan gəmilərə tamaşa edirdi.

Körfəzə yaxınlaşan gəmilərin sayı-hesabı yox idi. Bu gəmilərin bir qismi – iri gəmilər – tüstüyə bürünmüşdü. Yelkənli gəmiləri isə balaca yedəkçilər arxalarınca sürüyürdü. Onların yelkənsiz dorları qabığı soyulmuş düyünsüz ağaca bənzəyirdi.

Üfüqün hər tərəfindən baş alıb gələn gəmilər bəndin dar ağzına yaxınlaşır və bənd bu nəhəngləri bir andaca udurdu. Gəmilər kəsik-kəsik nəfəs almırmış kimi köks ötürür, qışqırır, ah çəkir və tez-tez topa-topa buxar buraxırdı.

İki cavan zabit adamla dolu olan sahilə gəzinir, salam verir, salam alır, bəzən də tanış-bilişləri ilə söhbət eləmək üçün ayaq saxlayıb dayanırdılar.

Birdən onlardan biri, ucaboylu Pol de Anrisel dostu Jan Renoldinin əlini sıxıb pıçıldadı:

– Bax, görürsənmi xanım Puansonu, diqqətlə bax, səni inandırırım ki, gözü səndə qalıb.

Xanım gəmi sahibi olan varlı ərinin qoluna girib gedirdi. Onun yaşı qırxa yaxın olardı, amma çox gözəl idi, bir az kök idi, amma bu köklük ona yaraşdı, ona iyirmidən artıq yaş vermək olmazdı. İri, qara gözləri vardı, görkəmi məğrur idi, yerisindən-duruşundan alicənablıq tökülürdü, elə buna görə də dostları bu xanımı mələikə hesab edir, adını «mələikə» qoymuşdular. O çox təmiz qadındı, indiyə qədər adına söz deyilməmişdi. Onu ən hörmətli və sadə qadın hesab edirdilər, onu nümunə göstərirdilər, onun təmizliyi haqqında o qədər ehtiramla danışirdilər ki, kişilərdən heç biri ona yaxınlaşmağı ağllarına belə gətirə bilmirdi.

Amma düz bir ay idi ki, Pol de Anrisel dostu Renoldini inandırmağa çalışırdı ki, xanım Puanso gözünü ondan çəkmir, onu mehriban baxışlarla süzür.

– İnanı bilərsən, mən səhv eləmirəm, – deyə təkid edirdi. – Mən hər şeyi görürəm: o, səni çılgın ehtirasla sevir, ömründə heç kəsi sevməyən, ilk dəfə aşiq olan namuslu, pak, əxlaqlı bir qadın kimi sevir. Qırx yaş namuslu qadın üçün çox dəhşətli bir yaşdır. Onlar bunu hiss edəndə ağıllarını itirir və çox böyük səfeh işlər görürlər. Mənim əzizim, bu arvadı məhəbbət dəli eləyib, o, yaralı quş kimi göydən yerə düşür, özü də sənin ağışına düşəcəkdir. Bax, odur, bir bax...

Onlara doğru yanında on iki-on beş yaşlarında iki qız olan qamətli bir qadın gəlirdi. Zabiti gören kimi gözlənilmədən rəngi qaçıb ağappaq oldu. O, gözlərini zabitin üzündən çəkmədi və ehtiraslı baxışlarını ona zillədi. O təkcə zabiti görürdü. Elə bil, ətrafında heç kəs yox idi, nə əri vardı, nə qızları, nə də camaat. Xanım cavanların salamına gözünü Renoldinin üzündən çəkmədən cavab verdi, bu baxışlar o qədər odlu, ehtiraslı idi ki, Renoldinin qəlbinə şübhə düşdü.

Dostu isə elə hey deyirdi:

– Mən buna əmin idim. İndi inandın? Bu xanım hələ çox ləzzətli tikədir, vallah, düz sözümdür!

Jan Renoldi qeybətdən, söz-söhbətdən qaçan adamdı. Arvadların dalınca düşüb məhəbbət macəraları axtarmaqdan xoşu gəlmədiyindən, sakitcə dolanmağı və cavan bir adam kimi əlinə keçən qızlarla oturub-durmağı kübar xanımlar ilə yaxınlaşmaqdan üstün tuturdu. Yüksək cəmiyyətdə yaşayıb, yaxşı tərbiyə almış xanımlar həmişə özünə qarşı diqqətli olmağı, onların nazı ilə oynamağı və başqa sentimentallıqları tələb edirdilər ki, Renoldinin bunlardan zəhləsi gedirdi. O bilirdi ki, bu xanımlarla əlaqə nə qədər ötəri də olsa, zəhlətökəndir, bağlandırları, əl çəkmirlər, Renoldi isə heç kəsə bağlanmaq istəmirdi. O, bu xanımlar haqqında belə fikirləşirdi: «Bir aydan sonra ondan doyacağam, bundan sonra altı ay nəzakət xətrinə dözməli olacağam». Bunlardan başqa, beş-altı aydan sonra ayrılında, həmin arvadın açacağı oyunlar, eyhamlar, dava-qalmaqallar onu qorxudurdu.

Ona görə də xanım Puanso ilə görüşməməyə çalışırdı. Amma bir neçə gecə qonaqlıqda onunla yanaşı düşdü, gördü ki, qonşusu

alovlu baxışlarını onun üzündən, gözlərindən çəkmiş, hətta bu baxışların qəlbinə belə nüfuz etdiyini hiss etdi. Onların əlləri təsadüfən bir-birinə toxundu və dərhal ovucular sıxıldı. Bu, artıq hər şeyin başlanğıcı idi.

O özü də istəmədən yenə onunla görüşdü. O başa düşdü ki, sevilir, bu xanımın əzablarından və çılgın məhəbbətindən bir az qürurlandı və yumşaldı. O, xanıma pərəstiş eləməyə başladı və çalışdı ki, onların münasibəti bundan o yana keçməsin, aralarında yalnız mehribanlıq olsun. O inanırdı ki, axıra qədər hisslərini cilovlaya biləcək və onların əlaqəsi bununla da qurtaracaq.

Bir dəfə xanım elə-belə, təkliddə söhbət eləmək üçün zabitlə görüş təyin etdi. Amma gözlənilmədən özünü pis hiss etdi və oğlanın qucağına yıxıldı, beləliklə də, oğlan istər-istəməz onun aşnasına çevrildi.

Bu qayda ilə aradan altı ay keçdi. Xanım oğlanı cilovlanması mümkün olmayan ehtirasla, bütün varlığı ilə sevməyində davam etdi. Bu azğınlaşmış məhəbbətin əlində əsir olan xanım heç nə haqda fikirləşmiş, heç nə düşünmürdü, bütün varlığını, qəlbini, ruhunu, bədənini, hörmətini, təmiz adını, dolanışığını, qədimlərdə ən qiymətli şeyləri oda atıb qurban verdikləri kimi, qəlbinin atəşini də atıb yandırır.

Amma oğlan çoxdan bu qadıncıdan usanmışdı. O, təəssüflə əvvəlki işlərini, gözəl bir zabitin çox asanlıqla qızlara sahib olduğu günləri xatırlayırdı. Lakin indi onun əli-qolu bağlı idi, ondan yapışmışdılar, onu buraxmırdılar və o özünü əsir hesab edirdi. Xanım elə təkrar eləyirdi:

– Mən hər şeyimi sənə qurban verdim, daha nə istəyirsən?

Onun ürəyindən keçirdi ki, desin:

– Axı mən səndən heç nə istəməmişdim, xahiş edirəm, nə veribsənsə, hamısını geri al.

Xanım Puanso heç nədən: onu görə biləcəklərindən, biabır eləcəklərindən, adının ləkələnməyindən, bir sözlə, məhv ola biləcəyindən belə qorxmadan hər gecə onun yanına gəlir, azğınlaşmış ehtirası ilə getdikcə daha da çılgınlaşırdı. O, oğlanın boynuna sarılır, qollarının arasına alıb buraxmır, oğlanın zəhləsi getsə də, dodaqlarını onun dodaqlarına sıxıb atəşin öpüşlərə qarq edir, dəqiqələrlə əl çəkmiş, elə bu vəziyyətdə donub qalırdı.

Oğlan yorğun halda dillənirdi:

– Yaxşı, aqlını başına yığ.

Arvad isə onun ayaqlarına döşənir, uzun müddət qılçalarının dan yapışır, «səni sevirəm», – deyə onun baldırlarını riqəqlə oxşayırdı. Nəhayət, oğlan özündən çıxır və onu ayağa qaldırmaq istəyirdi.

– Yaxşı, qalx otur, söhbət eləyək.

– Mənə dəymə! – deyə qadın pıçıldayır və cəzb olmuş halda onun ayaqlarını qucaqlayıb otururdu.

Zabit dostu de Anriselə deyirdi:

– Bilirsənmi, mən onu döyəcəyəm. İstəmirəm, başa düşürsənmi, istəmirəm, ondan ayrılmaq lazımdır, özü də dərhal, tezliklə.

– Sonra da sakitləşib soruşurdu:

– Məsləhətin nədir?

– Əlaqəni kəs.

Renoldi çiyinini çəkib etiraz edirdi:

– Demək asandır. Sən elə bilirsən ki, öz qayğısı ilə səni təngə gətirən, lütfkarlığı ilə səni bezdirən, səni nəzakəti ilə yorub əldən salan, gecə-gündüz əlləşib yalnız sənin xoşuna gəlməyə çalışan və sənin istəmədiyinə baxmayaraq bütün varlığını sənə təslim edən bir qadının əlindən yaxa qurtarmaq asandır?

Nəhayət, günlərin bir günündə, səhərçağı məlum oldu ki, Renoldinin xidmət etdiyi polk başqa yerə köçür. Renoldi şadlığından oynamağa başladı. Onun canı qurtarırdı. Özü də haysız-küysüz, dava-qalmaqlasız. Canı qurtarırdı. İki ay da dözmək lazım idi. Bundan sonra hər şey qurtarırdı.

Axşam xanım həmişəkindən də həyəcanlı halda onun yanına gəldi. O da bu dəhşətli xəbəri eşitmişdi. Şlyapasını çıxartmadan, əsəbi halda, titrək əlləri ilə onun əlindən yapışdı, gözünü gözünün içinə zillədi və titrək səslə, ancaq qətiyyətlə dedi:

– Bilirsən, sən gedəcəksən. Bu xəbəri eşidəndə özümü itirdim, amma azacıq sonra nə edəcəyimi qərarlaşdırdım və fikrimdən dönən deyiləm. Mən səni nə qədər dərin məhəbbətlə sevdiyimi sübut etmək üçün böyük bir addım atacağam. Bu addımı ancaq sevən qadınlar ata bilərlər. Mən də səninlə gedəcəyəm. Səndən ötrü ərimi, uşaqlarımı, evimi atacağam; özümü məhv edəcəyəm. Amma xoşbəxtəm. Mənə elə gəlir ki, mən özümü yenidən sənə

təslim edirəm. Bax, bu, mənim sonuncu və ən böyük qurbanımdır. Mən əbədi olaraq səninem!

Renoldinin küreyindən soyuq tər axmağa başladı, ürəyini quduz bir qəzəb və nifrət büürdü. Ancaq özünü ələ aldı, sakitcə, şirin sözlərlə onun təklifini rədd etdi və arvadı başa salmağa, inandırmağa çalışdı ki, belə hərəkət etmək ağılsızlıqdır.

Xanım Puanso öz qara gözlərini onun gözlərinə zilləyərək, dodaqlarında istehzalı bir təbəssüm, sakitcə, axıracan ona qulaq asdı. O, susan kimi soruşdu:

– Səndəmi qadını ələ keçirəndən sonra fürsət düşən kimi atan əclaflardan olacaqsan?

Onun rəngi ağardı və arvadı dilə tutub məsələləri şərh etməyə başladı. O, belə hərəkət etsələr, onları nələr gözlədiyini söylədi. Söylədi ki, ölənə qədər onları təqib edəcəklər, həyatları məhv olacaq, yüksək cəmiyyətin qapıları üzlərinə bağlanacaq. Arvad isə inadından əl çəkmirdi:

– Əgər bir-birimizi seviriksə, bunların nə mənası var?

Birdən oğlan əsəbiləşdi:

– Başa düşürsənmi, istəmirəm, eşidirsənmi, istəmirəm, sənə də qadağan edirəm!

Çoxdan bəri yığılıb qalan hirsini, acığını arvadın üstünə töküüb ürəyini boşaltdı:

– Bəsdir! Qır-saqqız olub boynumdan yapışdığın bəs deyil, bir səni özümlə də aparacağam? Qarşında baş əyib təşəkkür edirəm.

Arvad heç nə demədi, rəngi ölü rəngi kimi ağardı, sifətində güclə sezilən əsəbi titrəyiş göründü, elə bil, bütün əsəbləri, əzələləri gərildi və xudahafizləşmədən çıxıb getdi.

Elə həmin gecə özünü zəhərlədi. Düz bir həftə ölü kimi qaldı və ondan əllərini üzdülər. Şəhərdə qeybət, söz-söhbət başladı, onu qınayanlar da oldu, yazığı gələnlər də. Bəziləri onun öz ehtirasının qarşısını ala bilməməsinə görə tərəfini saxladılar, çünki son həddə çatdırılan və buna görə də cəsarətli addımlara səbəb olan duyğular başqa hallarda məzəmmət edilirsə, ölüm ayağında bağışlanır. Özünü öldürən arvadların, necə deyirlər, zinalıq etdiklərinə görə işlədikləri günahlarından keçirlər. Azacıq sonra hamı xanım Puanso ilə görüşməkdən boyun qaçırdığına görə leytenant Renoldini bir ağızdan qınayıb məzəmmət etdi.

Söhbət yaymışdılar ki, leytenant ona xəyanət edirmiş, onu atıb, hətta onu döyürmüş. Polkovnik xanıma yazığı gəldiyinə görə öz zabitinə bu işlər barədə eyham da vurmuşdu. Pol de Anrisel dostunun yanına gəlib:

– Ancaq, əzizim, – dedi, – arvadı özünü öldürməyə qədər gətirib çıxartmaq olmaz, vallah, bu, əclaflıqdır.

Leytenant ona «əclaf» deyən dostunun sözünü kəsdi. Onlar duələ çıxdılar, Renoldi yaralandı və uzun müddət yorğan-döşəyə düşdü. Hamı bundan razı qaldı.

Bu xəbər xanım Puansoya çatdı və elə zənn etdi ki, leytenant ona görə duələ çıxıb. Arvadın qəlbində Renoldiyə qarşı olan məhəbbət daha da şiddətləndi. Ancaq xanım yorğan-döşəkdə olduğuna görə polk yola düşənə qədər leytenantla görüşə bilmədi.

Renoldi artıq üç ay idi ki, Lillidə yaşayırdı və bir gün səhər tezdən keçmiş məşuqəsinin cavan bacısı onun yanına gəldi.

Keçirdiyi iztirablara və əzablara dözə bilməyən xanım Puanso can verirdi. Onun sağalmağına heç bir ümid yox idi. Xanım gözlərini əbədi qapayıb ölməzdən əvvəl tək bircə dəfə onu görmək istəyirdi.

Aradan xeyli vaxt keçmişdi və oğlanın hirsli soyumuş, arvaddan usandığı unudulmuşdu, ona görə kövrəlib yumşaldı və Qavra getdi.

Arvad, deyəsən, can verirdi. Onları tək qoydular və burada, can verənin yatağı qarşısında, xanımın ölümünə günahkar olduğuna görə, oğlanın qəlbini kədər bürüdü, hıçqırıq onu boğdu, ağlaya-ağlaya arvadı ehtiraslı və incə öpüzlərə qərq etdi. O, əvvəllər xanıma heç vaxt bu cür ehtirasla öpməmişdi. O kəkələdi:

– Yox, yox, sən ölməyəcəksən, sağalacaqsan, biz bir-birimizi sevəcəyik, özü də əbədi bir məhəbbətlə...

– Düz mü deyirsən? Sən məni sevir sənmi? – arvad da pıçıldayırdı.

Renoldi arvaddan əlini üzüb ümitsizləşdiyinə görə and içdi, onu sağalana qədər gözləyəcəyinə söz verdi, ürəyi güclə döyünən arvada yazığı gəldiyindən onun arıqlamış əllərindən öpdü. Ertəsi günü öz qarnizonuna qayıtdı.

Altı həftədən sonra xanım Puanso onun yanına gəldi. Arvad o qədər qocalmışdı ki, tanımaq olmurdu, amma oğlanı əvvəlkindən də şiddətli bir ehtirasla sevirdi.

O özünü itirdi və xanımı qəbul etdi. Sonra onlar qanuni ər-arvad kimi bir yerdə yaşamağa başladılar. Vaxtilə xanım Puansonu atdığına görə leytenanta qəzəbi tutan həmin polkovnik onların bir yerdə yaşamasını görəndə özündən çıxdı və belə hərəkətin alaya nümunə göstərməli olan zabitə yaraşmadığı qənaətinə gəldi. Polkovnik öz zabitinə xəbərdarlıq etdi, sonralar ona qarşı sərt münasibət bəslədi, axırda Renoldi istefa verməyə məcbur oldu. Onlar sevgililərin klassik dəniz hesab etdikləri Aralıq dənizinin sahilindəki bir malikanədə yaşamağa başladılar.

Aradan üç il də keçdi. Arvadın başı tamam ağardı. Əsarətə boyun əyən Renoldi sakitləşdi və bu sönməz məhəbbətin quluna çevrildi.

O, artıq hər şeyin qurtardığını və özünün məhv olduğunu yəqinləmişdi. Hər şeydən: gələcəkdə irəliləyəcəyindən, bir vəzifəyə keçəcəyindən, hər cür şadlıq və kədərdən belə əlini üzmüşdü.

Bir gün səhər ona bir kağız verdilər. Kağızda yazılmışdı: «Jozef Puanso. Gəmi sahibi, Qavr». Bu, onun əri idi, bəli, əri! O öz arvadını inadından döndərməyin mümkün olmayacağını başa düşdü-yündən indiyə qədər susmuşdu. Görəsən, indi ona nə lazım idi?

Cənab Puanso evə gəlməkdən imtina edərək, bağda gözləyirdi. O, nəzakətlə baş əydi, hətta xiyabanlardan birində skamyanın üstündə oturmaqdan imtina etdi, tələsmədən ətraflı söhbətə başladı:

– Cənab, mən buraya sizi məzəmmət eləməyə gəlməmişəm, çünki əhvalatın necə baş verdiyini çox yaxşı bilirəm. Mənim başıma... bizim başımıza... bir sözlə... amansız tale oyun açdı. Əgər vəziyyət dəyişməsəydi, mən heç vaxt sizi narahat edib sakitliyinizi pozmadım. Mənim iki qızım var. Qızların böyüyü bir oğlanı sevir, oğlan da onu. Ancaq oğlanın valideynləri qızın anasının vəziyyətinə görə bu məsələyə qəti etiraz edirlər. Cənab, mənim qəlbimdə nə nifrət var, nə də qəzəb, mən öz uşaqlarımı dəlicəsinə sevirəm. Ona görə sizin yanınıza gəlmişəm və xahiş edirəm ki, mənim arvadımı geri qaytarın, qoy o, mənim evimə... daha doğrusu, öz evinə qayıtsın, elə bilirəm, indi özü də bu işə etiraz etməz. Mən də uşaqların, ancaq uşaqların xatirinə özümü elə apararam ki, guya, hər şeyi unutmuşam.

Renoldinin qəlbi şiddətlə döyündü və o, ölüm cəzasına məhkum edilmiş bir adamın gözlənilmədən azad olduğunu eşidəndə sevindi kimi sevindi.

O kəkələdi:

– Bəli... bəli... elədir, cənab, elədir. Mən özüm də... inanın mənə... şübhəsiz – insaf da bunu deyir... tamamilə haqlısınız...

Renoldi istədi kişinin əlini sıxsın, qolları arasına alsın və hər iki üzündən öpsün.

O, sözünə davam etdi:

– Keçin içəri. Qonaq otağında oturun, mən onu çağıraram.

Bu dəfə cənab Puanso skamyaların birində oturdu.

Renoldi pilləkənləri qaça-qaça çıxdı, qapının ağzında ayaq saxlayıb nəfəsini dərdi və arvadın yanına sakitləşmiş halda girdi:

– Səni aşağıda gözləyirlər, – dedi, – qızlarından xəbər gətiriblər, nəse demək istəyirlər.

Arvad ayağa qalxdı:

– Mənim qızlarımdan? Onlara nə olub? De görüm, nə olub? Ölüb-eləməyiblər ki?

Renoldi cavab verdi:

– Yox, heç nə olmayıb, ancaq elə vəziyyət əmələ gəlib ki, onlara ancaq sən kömək edə bilərsən.

Xanım Puanso onun sözünün dalına qulaq asmayaraq, pilləkənləri tələsik aşağı düşdü.

Renoldi həddindən artıq həyəcanlanmış halda səndələ çökdü və işin sonunu gözləməyə başladı.

Gözlədi, lap çox gözlədi. Sonra o, aşağıdan qəzəbli səslər eşitdi və aşağı düşməyi qərara aldı.

Özündən çıxmış xanım Puanso durub getmək istəyirdi, əri isə onun ətəyindən yapışmış buraxmırdı. Tez-tez:

– Başa düş, – deyirdi, – sən bizim qızları məhv edirsən, öz qızlarını, bizim qızları!

Arvad qətiyyətlə deyirdi:

– Yox, mən sənənin yanına qayıdan deyiləm.

Özünü itirmiş Renoldiyə hər şey aydın oldu, irəli keçib kişidən soruşdu:

– Necə? Geri qayıtmaq istəmir?

Xanım Puanso üzünü Renoldiyə çevirdi, qanuni ərinin yanında ona «sən» deməkdən utanaraq, «siz» deyə müraciət etdi:

– Bilirsinizmi, bu, mənə nə təklif eləyir? O təklif eləyir ki, geri qayıdım, onun evinə gedim!

Xanım, az qala, qarşısında diz çöküb ona yalvaran ərinə hədsiz bir həqarətlə baxaraq, gülümsündü.

İşi belə görən Renoldi canı boğazına yığılan və son qəpiyini qumara qoyan bir adam qətiyyəti ilə yazıq qızların, özünün və nəhayət, kişinin xeyrinə danışmağa başladı. O, sözüne ara verdi, yeni dəlil axtarmaq məqsədi ilə susanda, bütün sübut və dəlillərini deyib qurtarmış cənab Puanso keçmiş vərdişi üzrə arvadına «sən» deyə müraciət edib xeyli kəkələdi.

– Deyilənə qulaq as, qızların gələcəyini fikirləş.

Xanım hər iki kişini dərin bir nifrətlə süzüb, pilləkənə doğru qaçdı və yolboyu qışqırdı:

– Sizin ikiniz də əclafsınız!

Onlar ikilikdə qalanda bir-birinin üzünə baxdılar. İkisi də eyni dərəcədə pərt olmuş, dərdə-qəmə batmışdı. Cənab Puanso şlyapasını yerdən götürdü, dizinin tozunu çırpdı, onu qapının ağzına qədər ötürən Renoldi ilə xudahafizləşərək tam məyus halda dedi:

– Biz ikimiz də çox bədbəxt adamıq, cənab!

Və ağır addımlarla uzaqlaşdı.

ATILMIŞ UŞAQ

– Əzizim, belə havada gedib kəndi gəzmək lap ağılsızlıqdır! İki aydır qəribə-qəribə fikirlərə düşürsən. Yerli-yersiz məni dəniz kənarına aparırsan. Evləndiyimiz qırx beş ildən bəri heç belə xəyalpərvər olmamısan. Səyahət üçün Fekan kimi qəmli bir şəhəri seçdin. Özün də ki, adi günlərdə yerindən tərپənməyən adam, indi – ilin ən isti vaxtında çölləri gəzmək istəyirsən. D'Aprövaldan xahiş elə, qoy səninlə getsin, o ki hər şıltaqlığına dözü. Mən istirahət edəcəyəm.

Xanım dö Kadur öz köhnə dostuna tərəf çevrildi:

– Mənimlə gedərsinizmi, D'Apröval?

O gülümsəyərək köhnə adəti ilə baş əydi:

– Siz hara buyursanız, gedəcəyəm, xanım, – dedi.

– Yaxşı, gedin, özünüzü gündə yandırın, – deyər cənab dö Kadur bir-iki saat öz çarپayısında uzanmaq üçün Otel-dö-Bənə qayıtdı.

Köhnə dostlar yola düşdülər. Xanım dö Kadur dostunun əlini sıxaraq astaca dedi:

– Nəhayət!.. Nəhayət!..

D'Apröval pıçıldadı:

– Siz dəlisiniz, vallah, dəli olmusunuz. Bircə fikir verin, nədə risk edirsiniz. Əgər o adam...

Xanım dö Kadur diksindi:

– Ah! Anrı, ondan danışarkən «o adam» demə...

O, ciddi bir səslə davam etdi:

– Yaxşı. Əgər bizim oğlumuz şübhələnsə, hər şeyi duysa, hər ikimizi tutub saxlayar. Qırx ildir onu görməmiş keçinmisiniz. Bu gün sizə nə olub?

Onlar dənizdən şəhərə gedən uzun yolla Etrota təpəsinə qalxmaq üçün sağa döndülər. Ağ, tozlu yol qızmar günəş şüaları altında uzanıb gedirdi.

İstinin təsirindən yavaş-yavaş, xırda addımlarla gedirdilər. Xanım dö Kadur qolunu dostunun qoluna keçirib, fikirli gözlərini irəliyə dikmişdi.

O dedi:

– Deməli, siz də onu heç görməmişiniz?

– Xeyr, görməmişəm.

– Heç belə şey olar?

– Əzizim, gəl bu mübahisəni yenidən başlamayaq. Sizin əriniz olduğu kimi, mənim də arvadım, uşaqlarım var. Hər ikimiz bu fikirdən qorxmaqda haqlıyıq.

Xanım dö Kadur cavab vermədi. Özünün uzaq keçmişindəki gəncliyini, qəmgin əhvalatları xatırlayırdı.

Başqa qızlar kimi onu da ərə vermişdilər. Öz nişanlısını – diplomati tanıyırdısa da, sonralar bütün başqa qadınlar kimi ailə həyatına adət etdi.

Lakin iş belə gətirdi ki, eyni tale ilə evlənmiş bir gənc, cənab D'Apröval, onu dərin ehtirasla sevdi. Əri cənab dö Kadur Hindistanda uzunmüddətli hərbi qulluqda olduğu vaxt qadın təslim oldu. Özü də sevdiyi halda tərəddüd edə bilərdimi? Etiraz edə bilərdimi? Güzəştə getməmək üçün qüvvəsi çatardımı? Yox, doğrudan da, yox! Çox çətin olardı. Gənc qadın əzab çəkərdi. Həyat yaman insafsızdır, yaman hiyləgərdir! Baş vermiş fəlakətdən qurtarmaq olarmı? Həyatın hökmündən qaçmaq olarmı?

O şəxs ki qadındır, təkdir, tərک edilmişdir, mehribanlıq görmür, uşaqsızdır, daxilində baş qaldıran daimi bir ehtirasdan həmişə qaça bilərmə? Bu, ömrün axırına qədər zülmətdə yaşamaq üçün günəş işığından qaçmaq olardı.

Xanım dö Kadur bütün olmuşları, onun öpüşlərini, təbəssümlərini, otağa daxil olarkən qapı ağzında dayanıb ona baxmasını yadına salırdı.

Çox tez qurtaran bu gözəl günlər – xoşbəxt günlər idi!

Nəhayət, o hiss etdi ki, hamilədir! Dəhşətli fikirlər ona rahatlıq vermədi.

Ah! O uzunmüddətli cənub səyahəti, o əzablar, o qorxular! Aralıq dənizi sahilindəki dörd tərəfi hasarlı bağın içərisindəki tənha, kiçik imarət – hamısı gözləri qarşısından keçirdi.

Portağal ağacının altında uzanıb yaşıl yarpaqlar arasından görünən yupyumru, sarı, qırmızı meyvələrə baxdığı uzun günlər yadına

düşürdü. Hərdən o, hasarın üstündən təmiz havasını udduğu, xırda dalğalarının şırıltısını eşitdiyi dənizi görmək istəyirdi. Tez-tez xəyalına daldığı, günəşin altında bərq vuran, sinəsi ağ yelkənli dənizə qədər getmək istəyirdi. Amma evdən çölə çıxıb bilməzdi. Onu bu halda, görkəmini dəyişmiş, hamiləliyi lap uzaqdan nəzərə çarpan bir vəziyyətdə görə bilirdilər.

Xanım çox əziyyət çəkmişdi: gözləmə günləri! Son əzabverici günlər! Qorxular, iztirablar! Sonra isə dəhşətli gecə!

Həmin gecə o inləyir, qışqırırdı. Tez-tez əlini öpən sevgilisinin saralmış sifətini, həkimin tüksüz üzünü, gözətçi qadının ağ papağını hələ də görürdü.

Uşağın səsi, bu inilti, insanın tələffüz etdiyi bu ilk səs ananın qəlbini elə döyündürdü ki!..

Ertəsi gün! Ertəsi gün isə oğlunu gördüyü, onu bağına basa bildiyi yeganə gün oldu! Həmin gündən sonra körpəni bircə dəfə uzaqdan da olsa, görə bilməmişdi!

O vaxtdan bəri həyat onun üçün körpənin xəyalı dolanan bir boşluqdan başqa heç nə deyildi! O vaxtdan bəri körpəsini, öz oğlunu görə bilməmişdi. Uşağı götürüb gizlicə aparmışdılar. Ana, ancaq onu bilirdi ki, oğlunu bir Normandiya kəndlisi böyüdüb. Uşaq özü də böyüyüb bir kəndli olub, evlənib və adını bilmədiyi atası onu var-dövlət sahibi edib.

Qırx ildə o, dəfələrlə oğlunu görmək, onu bağına basmaq üçün çıxıb getmək istəmişdi! Heç təsəvvürünə belə gətirmirdi ki, oğlu böyümüş olar. Həmişə, bircə gün qucağında tutub bağına basdığı xırda insan haqda fikirləşirdi.

Dəfələrlə xanım sevgilisinə demişdi:

– Mən daha dözə bilmirəm, onun yanına getmək istəyirəm.

Hər dəfə D'Apröval onu saxlayırdı. Xanım özünü ələ ala bilməyə, o da başa düşüb dava sala bilirdi. Beləliklə, qadın məhv olardı.

Xanım dö Kadur soruşdu:

– O necədir?

– Bilmirəm. Həmin gündən mən də onu görməmişəm.

– Heç elə iş olar? Oğlun ola, heç tanımayan. Ondan qorxasan, onu bir biabırçılıq kimi özündən kənar edəsən – dəhşətdir!

Onlar istidən yana-yana sonsuz yoxuşu qalxırdılar.

Xanım dö Kadur davam edirdi:

– Elə bunun özü bir cəza deyilmi? Mənim başqa uşağım olmayıb. Onu görmək arzusu qırx ildir məni rahat buraxmır. Daha tərəddüd edə bilməzdim. Siz kişilər bunu başa düşməzsiniz. Təsəvvür edin ki, mən indicə öləcəyəm. Deməli, onu görə bilməyəcəyəm! Heç buna dözmək olar? Bu qədər vaxtı necə gözləmişəm? Bütün həyatım boyu onu düşünmüşəm. Hər səhər yuxudan ayılıanda... inanın ki, hər səhər mənim birinci fikrim o olub, mənim balam olub.

Görəsən o, necədir? Ah, mən onun yanında günahkaram. Heç qorxmağın yeri idimi? Gərək hər şeyi ataydım, onun yanına gedəydim, onu tərbiyə edəydim, onu sevəydim. Əlbəttə, bu cür daha xoşbəxt olardım. Mən bunu bacarmadım. Qorxaq oldum. Nə qədər iztirab çəkdim!.. Ah, bu zavallı, atılmış körpələr öz analarına nifrət etməlidirlər!

O, hönkürtüdən təngnəfəs oldu, dayandı. Hava çox isti olduğundan bütün ətraf sakit və kimsəsiz idi. Yalnız yolun hər iki tərəfindəki sarı və seyrək otların arasından çəyirtkələrin cırx səsləri eşidilirdi.

D'Apröval dedi:

– Bir az əyləşin.

Xanım xəndəyin kənarına qədər gəldi, əlləri ilə üzünü örtüb yerə oturdu. Çal saçları hər iki tərəfdən üzünə tökülmüşdü, ürək yanğısı ilə ağlayırdı.

D'Apröval qadının qarşısında ayaq üstə dayanıb, narahatlıqla ona deməli olduğunu fikirləşirdi. Nəhayət, dilləndi:

– Sakit olun!.. Bir az cəsarətli olun.

Xanım ayağa qalxaraq dedi:

– Yaxşı, mən özümü saxlayaram!

Sonra gözlərini silərək asta addımlarla yola düzəldi. Yol uzanıb gedir, içində bir neçə ev gizlənmiş kiçik bir meşədən keçirdi.

Onlar zindanı cingildədən dəmirçi çəkicinin səsini eşidirdilər. Yolun sağ tərəfində, qarşısında araba saxlanmış balaca bir koma və çardağın altında at nallayan iki adam gördülər.

Cənab D'Apröval onlara yaxınlaşıb ucadan soruşdu:

– Pyer Benediktin ferması hansı tərəfdədir?

Dəmirçilərdən biri dedi:

– Sol tərəfdəki balaca qəhvəxana ilə üzbəüz küçə ilə düz gedəcəksiniz. Poretin fermasından sonra üçüncü həyət. Doqqazın yanında balaca küknar ağacı da var. Düz getsəniz, taparsınız.

Onlar sola döndülər. Xanım dö Kadur indi qıçlarını sürüyə-sürüyə çox ləng gedirdi. Ürəyi elə bərk döyünürdü ki, güclə nəfəs alırdı.

Hər addımda o, Allahı çağırırdı:

– Aman Allah!.. İlahi!

Dözülməz bir həyəcan onun boğazını qovuşdurmuşdu. Ayaq üstə diz aşığı çıxarılmış adam kimi dururdu. Həyəcandan rəngi sapsarı saralmışdı.

D'Apröval da həyəcanlanmış və rəngi saralmışdı, ona baxıb dedi:

– Əgər özünüzü yaxşı apara bilməsəniz, biabır olacağınız. Çalışın, özünüzü ələ alınız.

Xanım mızıldadı:

– Elə bilirsen bacarıram? Mənim körpəm! Onu görəcəyimi təsəvvür edəndə!..

Onlar ferma həyətlərinin arası ilə iki cərgə fıstıq ağacının kölgəsində, kiçik kənd yolu ilə irəliləyirdilər.

Nəhayət, qarşısında küknar ağacı olan doqqaza çatdılar.

D'Apröval dedi:

– Buradır.

Xanım lal-dinməz dayanıb baxmağa başladı.

Həyət böyük idi, ətrafda əkilmiş alma ağacları, damına külək yığılmış kiçik binaya qədər uzanıb gedirdi. Qarşıda tövlə, anbar, pəyə və toyuq damı yerləşirdi. Böyük bir talvarın altında yük arabası, əl arabası, minik arabası düzülmüşdü. Ağacların altında dörd buzov otlayırdı. Həyətin hər tərəfində qara toyuqlar dənələnirdilər.

Səs-səmir eşidilmirdi. Evin qapısı açıq idi, amma heç kəs görünmürdü.

Onlar həyətə girdilər. İri armud ağacının altına diyirlənmiş çələkdən qara bir it çıxıb qəzəblə hürməyə başladı.

Evin divarı boyu taxtadan qayrılmış dayağın üstünə dörd arı pətəyi qoyulmuşdu.

Cənab D'Apröval evin qarşısında dayanıb qışqırdı:

– Ay ev yiyəsi!

Qapıda on yaşlarında, balaca bir qız göründü. Əyninə yun köynək, uzun tuman geymişdi, ayaqları yalın və çirkli idi, utancaq uşağa oxşayırdı.

O, qapının ağzını kəsib dayanmışdı.

– Nə istəyirsiniz? – deyə qız soruşdu.

– Atan evdədirmi?

– Xeyr.

– Hara gedib?

– Bilmirəm.

– Bəs anan?

– Anam inək sağmağa gedib.

– Tez qayıdar?

– Bilmirəm!

Birdən yaşlı xanım, onu buradan zorla aparacaqlarından qorxurmuş kimi, tələsik dedi:

– Mən onu görməmiş buradan gedən deyiləm.

– Biz onu gözləyəcəyik, əzizim.

Onlar geri çevrilərkən əllərində iki tənəkə vedrə evə sarı gələn bir qadın gördülər. Hərdən günəşin şüaları vedrələrin üstündə əks edərək ağ, gözqamaşdırıcı işıq saçırdı.

Qadının sağ qıçı axsayırdı, cılız bədəni yağışların yuyub, günəşin qurutduğu, rəngi qaçmış, toxunma paltarının içində itmişdi. O, çirkli, yazıq bir qulluqçuya oxşayırdı.

– Anam gəlir, – deyə uşaq dilləndi.

Qadın evə çatanda yad adamlara pis və şübhəli bir nəzər salıb, onları görmürmüş kimi içəri keçdi.

O, batmış ovurdları, saralmış və yaraşıqsız sifəti, kəndlilərə xas olan ağac kimi ifadəsiz görkəmi ilə daha yaşlı görünürdü.

D'Apröval onu səsledi:

– Xanım, gəldik xahiş edək ki, içmək üçün bizə bir stəkan süd satasınız.

Qadın vedrələri evə qoyandan sonra qapıda göründü və donquldandı:

– Mən südsatan deyiləm.

– Biz bərk susamışıq. Görürsünüz ki, xanım qocadır, özü də yaman yorulub. İçməyə heç bir şeyiniz yoxdur?

Kəndli qadın narahat və sönük baxışla onları bir də nəzərdən keçirdi.

Nəhayət, ürəklənib dedi:

– İndi ki gəlmisiniz, sizə süd verərəm.

O öz daxmasına girdi.

Uşaq evdən iki stul gətirib alma ağacının dibinə qoydu, anası isə iki qab köpüklü süd gətirib qonaqlara verdi. Sonra nəzarət edirmiş kimi onların qarşısında durub diqqətlə baxmağa başladı.

– Siz Fekandansınızmı? – deyə soruşdu.

– Bəli, biz Fekana istirahət üçün gəlmişik, – deyə D'Apröval cavab verdi. O, bir qədər susduqdan sonra soruşdu:

– Bizə toyuq sata bilərsinizmi?

Qadın bir az fikirləşib cavab verdi:

– Bəli, sata bilərəm; sizə, yəqin ki, çolpa lazımdır?

– Bəli, çolpa istəyirik.

– Bazardan neçəyə alırsınız?

D'Apröval qiyməti bilmirdi, dostuna tərəf çevrildi:

– Əzizim, siz çolpanı neçəyə alırsınız?

Xanım dö Kadur gözləri yaşlı mızıldadı:

– Dörd franka, yaxud dörd frank yarım.

Fermaçı qadın təəccüblə qadına yanakı bir nəzər salıb soruşdu:

– Bu qadın xəstədir? Niyə belə kövrəlib?

D'Apröval nə cavab verəcəyini bilmirdi. Nəhayət, dili dolaşadolaşa dedi:

– Xeyr... xeyr... yolda qol saatını itirib, çox gözəl saat idi, ona görə belə narahatdır. Əgər saati tapan olsa, bizə xəbər verərsiniz.

Benediktin arvadı cavab vermədi.

Birdən o dilləndi:

– Budur, ərim gəlir!

O, darvaza ilə üzbəüz olduğundan ərinin gəldiyini əvvəlcə özü görmüşdü.

D'Apröval diksindi. Xanım dö Kadur isə özünü itirmiş halda çevrilmək istəyəndə az qaldı stuldan yıxılsın.

Onların on addımlığında ikiqat əyilmiş bir kişi tövşüyə-tövşüyə bir inəyi arxasınca çəkirdi.

O, qonaqlara fikir vermədən dedi:

– Ay sənə çər dəysin!

Fermer inəklə birlikdə pəyəyə girdi.

Qarının göz yaşları qəflətən çəkilmişdi. O, təəccübdən keyiyib dinməzcə dayanmışdı: bu, onun oğlu idi, onun oğlu!

Eyni fikirdən boğazı qurumuş cənab D'Apröval titrək səslə soruşdu:

– Bu, yəqin ki, cənab Benediktdir?

Fermer qadın şübhə ilə soruşdu:

– Sizə onun adını kim dedi?

– Orada, böyük yolun kənarında dəmirçidən öyrəndik, – deyə o cavab verdi.

Sonra hamı gözünü pəyənin qapısına zilləyib susdu. Qapı divarda açılmış qara bir bacaya oxşayırdı. İçəridə heç nə görünmürdü, amma yerə tökülmüş samanın xışiltısı eşidilirdi.

Benedikt alınının tərini silə-silə çölə çıxdı və əyilib qalxa-qalxa iri addımlarla evə tərəf qayıtdı.

O, əvvəlkitək yad adamları görmürmüş kimi onların yanından keçərək arvadını səslədi:

– Mən susamışam, gəl bir qab sidr çıxart ver.

Sonra o evə girdi. Arvadı parisiləri tək qoyub zirzəmiyə endi.

Xanım dö Kadur taqətsiz halda:

– Gedək buradan, Anri, – dedi, – gedək buradan.

D'Apröval onun qolundan tutub ayağa qaldırdı, stolun üstünə beş frank pul atdı, qadının səndələdiyini görüb onu bərk-bərk tutub yola düzəldi.

Onlar darvazadan çıxan kimi xanım dö Kadur hönkürməyə başladı, sonra kədərdən qəhərlənmiş səslə inildədi:

– Oh! Oh! Siz ancaq bunumu bacarmışdınız?

Rəngi ağarmış D'Apröval sərt səslə cavab verdi:

– Mən bütün bacardığımı etdim. Onun ferması səksən min frank dəyərinədir. Belə bir vərəsəni hər meşşan uşağı ala bilmir.

Onlar dinib-danışmadan geri döndülər. Xanım dö Kadur hey ağlayırdı, gözünün yaşı sısqa bulaq kimi axır, yanağına süzülürdü.

Nəhayət, göz yaşları qurudu. Onlar Fekana çatdılar.

Cənab dö Kadur nahar üçün onları gözləyirdi. O, gəzintidən qayıdanları görəndə kimi gülməyə başladı və ucadan dedi:

– Çox gözəl, arvadımı gün vurub, mənim lap ürəyimdən olub. Doğrudan, daha inanıram ki, o ağılını itirib!

Onların heç biri cavab vermədi.

Cənab dö Kadur əllərini ovuşdura-ovuşdura soruşdu:

– Heç olmasa, yaxşı gəzə bildinizmi?

D'Apröval cavab verdi:

– Əla, əzizim, lap əla!

QADIN ETİRAFİ

Əziz dost, siz məndən həyatımın ən parlaq xatirələrindən birini söyləməyi xahiş etmişdiniz. İndi mən qocalmışam, heç kimim yoxdur, nə uşağım var, nə də qohum-əqrəbam, ona görə də sizin qarşınızda hər şeyi boynuma ala bilərəm. Ancaq söz verin ki, mənim adımlı heç kəsə deməyəcəksiniz.

Siz özünüz yaxşı bilirsiniz ki, mənə aşiq olanlar çox idi, elə mən özüm də tez-tez aşiq olurdum. Mən indi, əvvəlki gözəlliyimdən heç bir əsər-ələmət qalmadığı vaxtda, deyə bilərəm ki, cavanlığımda çox gözəl idim. Məhəbbət mənim həyatımın canı idi, insan havasız yaşaya bilmədiyi kimi, mən də məhəbbətsiz bircə gün də yaşaya bilməzdim. Mən bircə gün nəvazişsiz yaşamaqdan ölümü üstün tuturdum və mənim haqqımda düşünən adamın olmamasını hiss etsəm, elə o gün ölərdim. Qadınlar deyirlər ki, ömürlərində ancaq bircə dəfə dərin ehtirasla sevə bilirlər, amma mən dəfələrlə dəlicəsinə aşiq olmuşam və təsəvvürümə gətirə bilmirdim ki, mənim ehtirasımın sonu ola bilər, həm də həmişə mənim ehtirasım odunu qurtaran soba kimi, öz-özünə, təbii şəkildə sönmədi.

Bu gün mən sizə günahkar olmadığımı, lakin sonrakı işlərlə bağlı olan, başıma gələn ilk əhvalatlardan birini danışacağam. O, murdar Pekli əzcaçının dəhşətli intiqamı özümün də xəbərim olmadan iştirak etdiyim müdhiş hadisəni yadıma saldı.

Məni qədim Breton nəsindən olan varlı qraf Erve de Kerə ərə verdiklərindən bircə il keçmişdi və mən ərimi, heç şübhəsiz, sevmirdim. Mənim başa düşdüyümə görə əsl məhəbbət həm azad olmalıdır, həm də eyni zamanda, müqavimətlərlə rastlaşmalıdır. Kilsə və qanunların təsdiq etdiyi məhəbbətə məgər məhəbbət demək olarmı? Ər qarşısında arvadlıq borcunu yerinə yetirmək xatirinə göstərilən məhəbbətə heç məhəbbət demək olarmı? Oynaş öpüşü ilə ər öpüşünü dünyada eyniləşdirmək olmaz.

Ərim qəşəng, boy-buxunlu əsl zadəgan idi. Ancaq ağılsızdı. Həddindən artıq açıq danışan, sözü düz üzə deyən, köntöy bir adam idi. Hiss olunurdu ki, onun beynini ata-anası öz ata-analarından hazır şəkildə götürdükləri fikirlər və mühakimələrlə doldurublar. O, başqalarının da müstəqil fikri ola biləcəyini heç ağılına belə gətirmədən özünün həddindən artıq məhdud mühakimələrini heç bir şübhə və tərəddüd etmədən asanlıqla, dərhal söyləyirdi. Hiss olunurdu ki, qraf məhdud adam idi və qapı-pəncərəsi açıq olan evin havasını təmizləyən külək kimi insan zəhnini zənginləşdirən, onu təzələyən ideyalar onun üçün anlaşılmazdı.

Bizim yaşadığımız qəsər sakit bir yerdə yerləşmişdi. Bura ətrafı uca ağaclarla əhatə olunmuş hüznü böyük bir bina idi. Ağacların gövdəsini basan mamırlar qocaların ağarmış saqqalına oxşayırdı. Meşəyə dönmüş parkın ətrafında «canavar dərəsi» adlandırılan dərin xəndəklər qazılmışdı. Parkın lap sonunda isə içini qamış və su otları basmış iki balaca göl vardı. Mənim ərim həmin gölləri birləşdirən çayın sahilində ördək ovlamaq üçün balaca bir pusqu daxması tikməyi əmr etdi.

Evdəki nökrərdən başqa ərimə tamamilə sadıq olan heyvan kimi qanmaz bir gözətçimiz və mənə can-dildən bağlı olan, demək olar ki, mənə sirdaşlıq eləyən bir qulluqçumuz vardı. Beş il əvvəl onu İspaniyadan gətirmişdim. Bu, ata-anasının atıb getdikləri bir uşaq idi. O, qaraqözlü, qarayanız, meşə kimi qalın və həmişə pırpız olan qarasaçlı, bir sözlə, qaraçıya oxşayan bir qızdı. Onun on beş yaşı vardı, amma üzdən lap iyirmi yaş da vermək olardı.

Payız girdi. Biz gah qonşuların parkında, gah da öz parkımızda ova çıxırdıq. Elə bu vaxtlar bizim qəsərə tez-tez gələn cavan baron S. mənim diqqətimi cəlb etdi. Sonra o bizdən ayağını kəsdi və mən onu tamamilə unuttum, ancaq hiss etdim ki, ərimin mənə olan münasibəti tamam dəyişmişdir.

Dinib-danışmır, həmişə fikirli-fikirli gəzir və məni öpmürdü. Mən tək qalmaq və dincəlmək üçün özümə ayrıca yataq otağı düzəlmişdim. Ərim mənim yanıma gəlmirdi. Ancaq gecələr qapımın ağzında ayaq səsləri eşidirdim. Kimsə barmağının ucunda qapıya yaxınlaşır, bir neçə dəqiqə sakitcə dayanır və sonra gəlidiyi kimi də səssizcə uzaqlaşır.

Mənim yataq otağım aşağı mərtəbədə idi və mənə elə gəlirdi ki, gecələr kimsə qəsrin ətrafında dolaşır.

Mən bunu ərimə dedim; o, bir neçə saniyə diqqətlə üzümə baxdı və:

– Bizim keşikçidir! – deyə cavab verdi.

Bir dəfə, nahardan sonra həddindən artıq kəfikök olan – əslində isə o özünü şad göstərməyə çalışırdı – Erve məndən soruşdu:

– Gəlsənə, üç saatlığa daxmaya gedək? Hər axşam mənim toyuqlarımı yeməyə gələn tülkünə də vurarıq.

Mən təəccübləndim və fikrə getdim. Amma onun çox qərribə bir baxışla, həm də inadkarlıqla üzümə baxdığını görüb:

– Əlbəttə, gedərəm, əzizim, – deyə cavab verdim.

Onu da deyim ki, mən canavar və qaban ovlamaqda kişilərdən heç də geri qalmırdım. Ona görə də ərimin daxmaya getmək təklifi çox yerinə düşmüşdü.

Ərim özünü çox qərribə aparırdı: bütün gecəni həyəcanlandı, gah yerindən sıçrayıb dik qalxır, gah sakitcə qayıdıb otururdu. Saat ona yaxın mənə:

– Hazırsanmı? – dedi.

Mən qalxdım. Tüfəngimi özü gətirdiyindən:

– Güllə ilə, yoxsa saçma ilə doldurum? – deyə soruşdum.

O təəccübləndi, sonra cavab verdi:

– Səni inandırırım ki, elə təkəcə saçma da kifayət eləyər. – Bir dəqiqədən sonra isə çox soyuqqanlıqla əlavə etdi: – Siz öz təmkin və soyuqqanlıqla fəxr eləyə bilərsiniz.

Mən güldüm:

– Mən? Nəyə görə? Tülkü vurmağa gedəndə adama soyuqqanlıq lazımdır? Bu, sizin ağılınıza haradan gəldi, mənim əzizim?

Nəhayət, biz səssiz-səmirsiz daxmaya yaxınlaşdıq. Evdə hamı yatırdı. Damına döşənmiş şiferi parıldayan bu hüznü qədim qəsrin üzünə yumurlanmış ay sarımtıl işıq çiləyirdi. Qəsrin hər iki tərəfindəki qoşa qülləsi ay işığını əks etdirirdi, bu hüznü, işıqlı, həzin və ətirli gecənin sakitliyini heç nə pozmurdu, ətrafa ölü sükut çökmüşdü. Hava durğun idi, nə qurbağalar quruldaşır, nə də bayquşlar ulayırdı, elə bil, hər şey vahiməli bir durğunluğa qərç olmuşdu.

Biz parka, ağacların kölgəsinə gəldiyimiz zaman burnuma çürümüş yarpaqların təzə, ətirli qoxusu doldu. Ərim dinmirdi, ancaq bir ovçu ehtirası ilə hər şeyi dinləyir, qoxulayır, hər şeyə qulaq kəsilib göz qoyurdu.

Biz göllərin yanına gəlib çıxdıq.

Suda bitən qamışlar azca da olsa, tərپənmirdi, külək onları sıgallamırdı, amma hərdənbir suda xəfif bir titrəyiş baş verirdi, suyun ortasında balaca bir nöqtə əmələ gəlir, sonra onun ətrafında dairəciklər görünür və bu dairəciklər qırıqlar kimi işıldayıb arasıkəsilmədən genişlənirdi.

Biz pusquda durmaq üçün daxmaya yaxınlaşanda ərim mənə qabağa saldı, sonra tələsmədən tufəngini doldurdu, çaxmağın şaq-qıltısı mənə çox qəribə bir təsir bağışladı. O, mənə titrədiyimi hiss etdi:

– Bəlkə, elə bu sınaq səndən ötrü kifayətdir? Əgər elə isə, gedin! – dedi.

Mən həddindən artıq heyrətləndim və dedim:

– Heç vaxt. Mən buraya əliboş geri qayıtmaq üçün gəlməmişəm. Bu gün sizə nə olub?

O donquldandı:

– Özün bilən yaxşıdır.

Biz sakitcə dayandıq.

Bu işıqlı, cansıxıcı payız axşamının sükutunu heç nə pozmadığına görə, təxminən, yarım saatdan sonra pıçılıtlı ilə soruşdum:

– Heyvanın məhz buradan keçəcəyinə əminsizmi?

Elə bil, mən Erveni dişlədim. Dik atıldı və ağzını qulağıma yapışdırıb cavab verdi:

– Tamamilə əminəm.

Yenidən susduq.

Deyəsən, bir azca mürgülədim. Birdən ərim əlimi sıxdı, səsi dəyişdi və fısıltı ilə dilləndi:

– Görürsənmi onu? Ağacın altındadır.

Nə qədər baxdımsa, heç nə görə bilmədim. Erve gözünü gözü-mün içinə zilləyərək, tufəngi sakitcə çiyinə keçirdi. Mən əlimi tətiyə aparmaq istəyirdim ki, gözlənilmədən, bizdən otuz metr aralı, ay işığında aydın seçilən bir adam görüldü, o, təqibdən qaçmaqla yaxasını qurtarmağa çalışan adam kimi – əyilə-əyilə, tələsik addımlarla uzaqlaşdı.

Mən heyrətimdən qışqırdım və geri dönməyə macal tapmamış gözü-mün qabağından alov qalxdı, güllə səşindən qulağım tutuldu və mən gördüm ki, həmin adam güllə dəymiş canavar kimi yerə səildi.

Dəhşətdən ağılımı itirərək, qışqırıb fəryad qopartdım, quduzlaşmış Ervenin əlləri boğazımdan yapışdı. O, əvvəlcə məni yerə yıxdı, sonra göyə qaldırdı və havada yelləyə-yelləyə otluğa sərilməmiş meytin yanına qaçdı və var gücü ilə məni onun üstünə çırpdı. Elə bil, mənim başımı əzmək istəyirdi.

Mən hiss etdim ki, məhv oluram: o, məni öldürməyə hazırlaşdı. O, ayağını yuxarı qaldırıb çəkməsinin dabanı ilə məni vurmaq istədi və elə bu an, gözlənilmədən, mən özümə gələnə qədər, kimsə ondan yapışıb yerə sərdi.

Mən dərhal sıçrayıb ayağa qalxdım. Mənim qulluqçum Pakita Ervenin sinəsinə çökmüşdü. Quduz pişik kimi özündən çıxmış halda, sir-sifəti əsə-əsə, Ervenin saqqalını yolur, bığını dartışdırır və üzünün dərisini cırıq-cırıq edirdi. Sonra birdən başqa duyğu onun qəlbində baş qaldırdı və sıçrayıb meytin üstünə yıxıldı, onu bağrına basdı, gözlərindən, ağızından öpdü, dodaqları ilə ölünün dodaqlarını araladı, elə bil, onun nəfəsini axtardı, məhəbbətin ən ali nəvazişinə qərq etdi.

Ərim ayağa qalxaraq, ona tamaşa edirdi. O, hər şeyi başa düşdü və mənim ayaqlarıma düşərək dilləndi:

– Bağışla məni, əzizim, mən bu qızın oynasına səni qışqanmışam, gözətçi məni çaşdırıb.

Mən isə canlı bir qadının ölünü qərq etdiyi dəhşətli öpüşlərə baxır, onun hıçqırıqlarını dinləyir, ümitsiz məhəbbətin coşqunluğuna tamaşa edirdim.

Elə bu andan başa düşdüm ki, ərimə mütləq xəyanət edəcəyəm.

BALACA ÇƏLLƏK

Adolf Tavern'yeyə

Eprovil karvansarasının sahibi Şiko balaca faytonunu Maqluar qarının fermasının qarşısında saxladı. Şiko qırx yaşlarında, yekə-qarın, qırmızısifət bir adam idi, bir az da kələkbaz idi.

O, atı hasarın dirəyinə bağlayıb, həyəət girdi. Qarının malikanəsi onun mülkündən o yana başlanırdı. Şiko çoxdandı gözünü qarının torpağına dikmişdi. O, dəfələrlə bu torpağı almaq üçün söz açırdı, lakin hər dəfə də Maqluar qarı qəti etiraz edib deyirdi:

– Mən burada doğulmuşam, burada da öləcəyəm.

Qarı qarının ağzında oturub kartof soyurdu. O, arıq, üz-gözü qırıqmış, beli bükülmüş, yetmiş iki yaşında olsa da, cavan qız kimi qıvrıq idi. Şiko mehribanlıqla əlini qarının kürəyinə vurub, onun yanında, kətilin üstündə əyləşdi.

– Hə, ana, kefin necədir, canınız sazdırmı?

– Pis deyil, Prosper kirvə, sən necəsən?

– Eh, bir az sümüklərim sızıldayır, qalan hər şey yaxşıdır.

– Çox gözəl!

Qarı daha dinmədi. Şiko da dinməzəcə onun necə işləməsinə tamaşa edirdi. Qarı əyri, cadarlanmış, xərçəng qısqacları kimi quru barmaqları ilə kartofu səbətdən çıxarıb, hərləyə-hərləyə o biri əlində tutduğu bıçaqla soyur, qabıq şərid kimi uzanıb axırda qırılırdı. Soyulmuş kartofları su dolu vedrəyə atırdı. Dövrəsində üç sırtıq toyuq fir-fır fırlanırdı. Onlar qarına yaxınlaşıb, kartof qabıqlarını qarının ətəyindən qapıb götürür, qaçırdılar.

Şiko bir az narahat idi; o, nə isə demək istəyirdi, çəkinirdi, tərəddüd edirdi. Nəhayət, ürəklənib dedi:

– Maqluar ana, deyib görək...

– Buyurun, mən sizi eşdirəm.

– Deməli, bu fermanı mənə satmaq istəmirsiniz?

– Yox, satmıram, gözünüzü çəkin. Demişəm satmıram, vəssalam. Daha bu barədə danışmayın.

– Bilirsinizmi, mən bir iş fikirləşmişəm, hər ikimizə sərfəlidir.

– O nə işdir?

– Bax, məsələ belədir, siz fermanı mənə satırsınız, amma ferma yenə sizin olur. Başa düşmədiniz? Yaxşı qulaq asın.

Qarı əlindəki işini yarımçıq qoydu, oynaq gözlərini qıyıb, meyxana sahibinin üzünə zillədi.

Şiko sözünə davam etdi:

– İndicə başa salaram. Deməli, mən sizə hər ay yüz əlli frank verirəm. Eşidirsinizmi: hər ay faytonuma minib bura gəlirəm, sizə yüz suluq otuz ekü verirəm. Vəssalam, başqa heç nə dəyişmir. Siz öz evinizdə qalırsınız, nə mənimlə işiniz olur, nə də mənə borclu olursunuz. Siz pulu məndən alırsınız, vəssalam. Necədir, xoşunuza gəlir?

O gülümsünə-gülümsünə qarıya baxırdı. Qarı burada nə işə bir hiylə olduğundan şübhələnərək onu başdan-ayağa süzdü, sonra soruşdu:

– Yaxşı, bu mənim xeyirim, bəs sizin xeyiriniz nədir, fermadan siz nə götürürsünüz?

Şiko dedi:

– Bu barədə narahat olmayın. Allah sizə nə qədər ömür veribse, o qədər də yaşayacaqsınız. Amma gərək notarius idarəsindən mənə bir kağız verəsiniz ki, sizdən sonra ferma mənə qalacaq. Sizin övladınız yoxdur. Bir-iki qohum-qardaşınız var, onlara da ürək qızdırmırsınız. Hə, necədir, ürəyinizə yatır? Nə qədər ömrünüz var, əmlakınız özünüzdür. Mən də sizə hər ay yüz suluq ekü verirəm. Məncə, sizin üçün sərfəlidir.

Qarı bayaqkı kimi çaşıb qalmışdı, həm də narahat idi, amma tamah ona üstün gəldi. Dedi:

– Mən etiraz eləmirəm. Amma gərək bu barədə yaxşı-yaxşı fikirləşəm. Gələn həftə gəlin, bir də söhbət edərik. Sizə qəti cavab verərəm.

Şiko çıxıb getdi, özündən elə razı idi ki, elə bil, dünyanın yarısını almışdı.

Maqluar qarını fikir götürdü. Gecəni də yata bilmədi. Sonra dörd gün qızdırmalı adam kimi ağılna cürbəcür şübhəli fikirlər gəldi. O hiss edirdi ki, burada nə işə bir kələk var, amma hər ay alacağı

otuz ekünü, havayı yerdən ətəyinə töküləcək sikkələrin cingiltisini eşidir, ağızı sulanırdı.

Axırda qarı notarius idarəsinə gedib əhvalatı danışdı. Ona məsləhət verdilər ki, Şikonun təklifini qəbul etsin. Amma yüz suluq otuz ekünün əvəzinə əlli ekü tələb etmək lazımdır, çünki fermanın dəyəri, ən azı, altmış min frankdır. Notarius deyirdi:

– Əgər siz on beş il yaşasanız, o, sizə cəmisi qırx beş min frank vermiş olacaq.

Hər ay yüz suluq əlli ekü ala biləcəyini eşidəndə qarı sevinirdi, amma ehtiyat da edirdi, qorxurdu ki, kələk işlədilmiş ola, gözlənilməz hadisə baş verə, ona görə də axşama qədər notarius idarəsində qalıb sorğu-sual elədi. Axırda göstəriş verdi ki, müqaviləni hazırlasınlar, evə qayıdanda başı gicəllənirdi, elə bil, dörd dolça təzə sidr içmişdi.

Şiko cavab almaq üçün gələndə qarı bir xeyli məzə verməyə başladı, dedi ki, razı deyil, amma əslində qorxurdu ki, Şiko yüz suluq əlli ekü verməyə razı olmaya. Şiko çox yalvardıqdan sonra qarı öz şərtini dedi:

Şiko bu gözlənilməz şərti eşidəndə hirsindən dik atıldı, sonra qəti etiraz elədi.

Qarı onu yumşaltmaq üçün ömrünün axırına lap az qalmasından danışmağa başladı:

– Mənim çox olsa, beş-altı il ömrüm qalıb. İndi yetmiş iki yaşım var, canım da saz deyil. Keçən həftə elə bildim ki, ölürəm, mədəm doğranırdı. Özümü güc-bəla ilə çarpayıma çatdırdım.

Şiko isə yumşalmırdı:

– Yaxşı, yaxşı, kələkbaz qarı, canınız polad kimi möhkəmdir! Heç olmasa, yüz on il yaşayacaqsınız. Hələ mənim kimilərin çoxunu o dünyaya yola salacaqsınız.

Bütün günü mübahisə etdilər. Qarı güzəştə getmək istəmirdi. Axırda Şiko əlli ekü verməyə razı oldu.

Ertəsi gün müqaviləyə qol çəktilər. Maqluar qarı on ekü çaxır pulu da tələb elədi.

Üç il keçdi. Qarı gündən-günə cavanlaşırdı, sanki, keçən illərin onun ömrünə dəxli yox imiş. Şiko dilxor olmuşdu, elə bilirdi ki, yüz ildir qarına pul verir, onu aldadıblar, soyublar, müflis ediblər. Hərdən

faytonuna minib qarıya baş çəkməyə gəlirdi. Onun bu səfəri, taxılın yetişib biçilən vaxtının çatıb-çatmadığını yoxlamaq üçün iyul ayında tarlaya baş çəkən kəndlinin səfərinə oxşayırdı. Hər dəfə gələndə qarı ona bic-bic baxırdı. Elə bil, gizli bir oyunda udduğu üçün ürəyində sevinirdi. Şiko tez qayıdıb faytonuna minir, dodaqaltı deyirdi:

– Bəs nə vaxt gəbərəcəksən, ay ifritə?!

Şiko başını itirmişdi. Hər dəfə qarını görəndə, istəyirdi onu boğub öldürsün...

Şiko baş sındırır, çıxış yolu axtarırdı. Nəhayət, günlərin birində, ilk dəfə öz təklifini bildirməyə gələndə elədiyi kimi əllərini ovuşdura-ovuşdura qarıya yanaşdı. Bir az oradan-buradan danışandan sonra dedi:

– Bura bax, anacan, Eprevilə yolunuz düşəndə niyə gəlib mey-xanamda nahar eləmirsiniz? Camaat arasında söhbət gəzir, deyirlər, guya, bizim aramız dəyib, mən pərt oluram. Bilirsiniz ki, bizdə nahar eləsəniz, sizdən pul alası deyiləm. Mən belə xırda şeylərə fikir vermərəm. Nə vaxt ürəyiniz istədi gəlin, utanıb-eləməyin, mən çox şad olaram.

Maqluar qarı təklifi unutmadı. İki gündən sonra nökrə Seles-tinin sürdüyü təkətli faytonla bazara gedəndə birbaşa Şiko kirvənin meyxanasına gəldi. Çəkinib-eləmədən atı tövləyə saldı. Sonra vəd edilmiş naharı istədi.

Meyxana sahibi əl-ayağa düşüb, ona əsl xanımlara layiq xidmət göstərdi; toyuq əti, kolbasa, qızardılmış qoyun əti və duza qoyulmuş kələm gətirdi. Amma qarı heç nə yemədi, uşaqlıqdan öz rejimini bilirdi, azacıq şorba və bir tikə yağ-çörəklə dolanırdı.

Qarı qaralan Şiko israr edirdi. Qarı heç bir şey içməmişdi, hətta qəhvəni də rədd eləmişdi.

Şiko soruşdu:

– Bəlkə, bir qədəh şərab içəsiniz?

– Hə! Buna sözüm yoxdur, olar.

Şiko səsi gəldikcə ucadan çıxırdı:

– Rozali, şərab gətir, ən yaxşısından, sürfin filendis şərabından gətir.

Xidmətçi uzun bir şərab şüşəsi gətirdi. Şüşə kağızdan düzəldilmiş «üzüm yarpağına» bükülmüşdü.

Şiko iki balaca qədəh doldurdu:

– Dadına baxın, anacan, əla şərabdır.

Qarı aram-aram içməyə başladı. O, ləzzət almaq üçün xırda qurtumlarla içirdi. Qədəh boşalanda qarı ağzını marçıldadıb dedi:

– Doğrudan da, gözəl şərabdır.

O, sözünü qurtarmamış Şiko qədəhi bir də doldurdu. Qarı istədi etiraz eləsin, amma gec idi. O yenə aramla içməyə başladı.

Şiko istəyirdi üçüncü qədəhi içirtsin, amma qarı etiraz elədi. Şiko israr edirdi:

– Axı bu lap süd kimidir. Gördünüz nə dadlıdır! Mən bundan dalbadal on-on iki qədəh içirəm, heç nə olmur. Şəkər kimidir. Nə mədəyə əziyyət verir, nə də baş ağrıdır: adamın dilinin üstündə yağ kimi əriyib gedir. Bundan faydalı içki tapılmaz!

Qarının yenə də tamahı çəkirdi, ona görə də güzəştə getdi. Üçüncü qədəhin də yarısını içdi.

Şiko əliaçıqlıq edirdi, özündən çıxmışdı:

– Yaxşı, indi ki bu şərab xoşunuza gəlir, ondan sizə bir çəllək verərəm, bilərsiniz ki, biz, doğrudan da, dostuq.

Qarı etiraz eləmədi, azacıq keflənmişdi, çıxıb evlərinə getdi.

Ertəsi gün Şiko Maqluar qarının yanına gəldi. Faytonundan dəmir çənbərli kiçik bir çəllək düşürtdü. Sonra istədi ki, qarı dadına baxıb şərabın dünənki şərabdan olduğunu təsdiq eləsin. Hərəsi üç qədəh içdilər. Şiko getməyə hazırlaşanda dedi:

– Qurtaranda xəbər eləyin, hələ varımdır, utanıb-eləməyin. Mən xəsis deyiləm. Şərabı nə qədər tez içib qurtarsanız, bir o qədər mənim ürəyimə yatar.

Şiko faytonuna minib getdi.

Dörd gündən sonra yenə gəldi. Qarı qarının ağzında oturmuşdu. Şorbaya tökmək üçün çörək doğrayırdı.

Şiko qarıya yanaşib salam verdi. Lap yaxınlıqda durub danışdı ki, qarının ağzından iy gəlib-gəlmədiyini bilsin. Qarıdan şərab iyi gəlirdi. Şikonun kefi kökəldi:

– Bəlkə, məni bir qədəh şərabə qonaq edəsiniz?

Onlar iki, ya üç dəfə qədəh-qədəhə vurdular.

Tezliklə ətrafa səs yayıldı ki, Maqluar qarı evdə tək içib sərxoş olur. Onu gah mətbəxdə, gah da həyətinə kefli tapırdılar, bəzən də yaxın yol-rizdə yıxılıb qalırdı, camaat onu sürüyə-sürüyə evinə gətirməli olurdu.

Şiko daha ona qonaq gəlmirdi. Elə ki qarı barədə söhbət düşürdü, o qəmli-qəmli deyirdi:

– Bu yaşda içkiyə belə qurşanmaq bədbəxtlikdir. Adam qocalandanda canı da zəifləyir. İçki qarının axırına çıxmasa, yaxşıdır.

Doğrudan da, içki qarının axırına çıxdı. Sonrakı qış, milad bayramına az qalmış o, bərk keflənmiş, qarın altında qalıb ölmüşdü.

Onun fermasına yiyələnmiş Şiko kirvə deyirdi:

– Bu səfeh qarı içməşəydi, hələ bir on il də yaşaya bilərdi.

AT BELİNDƏ

Bütün ailə ərin azacıq maaşı ilə dolanır, kasıb güzəran keçirirdi. Evlənəndən bəri iki uşaqları olmuşdu. İlk gündən əsas bəla köhnə, hörmətli ailənin adını qorumaq, təvazökar, ləyaqətli bir ömür sürmək idi.

Ektor dö Kribelən kənddə atasının malikanəsində böyümüş, təhsilini qoca bir keşişdən almışdı. Ailəsi varlı deyildi, abır-həya ilə dolanır, birtəhər günlərini keçirirdilər.

İyirmi yaşında ikən ona iş axtardılar. Ektor min beş yüz frank maaşla dənizçilik nazirliyində məmur işləməyə başladı.

Həyatın kəskin mübarizəsinə hazırlığı olmayan, həyatı dumanlı görən, çıxış yolu tapmaq və müqavimət göstərməyi bacarmayan Ektor, çox əziyyət çəkdi. Əvvəlcədən xüsusi bacarıq, ayrı-ayrı fəndlər öyrədilməmiş, mübarizədə aciz, silahsız, əliboş adamlar kimi çaşıb qalmışdı.

Qulluğunun əvvəlki üç ili çox pis keçdi. O, özü kimi kasıb, köhnə ailə dostları ilə tapışmışdı. Hamısı Sen Jermen məhəlləsinin adlı-sanlı, sonralar kasıblamış küçələrində yaşayır və öz aralarında əlaqə saxlayırdılar.

Müasir həyata nabeləd, təvazökar və məğrur olan bu kasıb aristokratlar, sakit görünən binaların yuxarı mərtəbələrində yaşayırdılar. Bu evlərdə kirayənişinlər yuxarıdan-aşağı təbəqələniir, amma birinci mərtəbədə olduğu kimi altıncı mərtəbədə də puldan korluq çəkirdilər.

Əvvəllər cah-calal içərisində yaşamış, sonradan müflisləşmiş ailələr, indi ancaq öz rütbələri ilə adlarının qeydinə qalırdılar. Ektor dö Kribelən həmin ailələrdən birində gənc, özü kimi alicənab və kasıb bir qıza rast gəldi, evləndilər.

Dörd ildə onların iki uşaqları oldu. Dörd il ərzində həyat sürmüş bu gənc ailə, yalnız bazar günləri Şan-Elizeyə gəzməyə çıxardı.

Hərdən bir qışda, dostlarından birinin verdiyi pulsuz biletlə teatra gedərdilər.

Bir gün yazqabağı, müdiri gənc qulluqçunun vəzifəsini böyütdü və o, gözlənilməz bir mükafat – üç yüz frank pul aldı.

Pulu gətirərkən Ektor arvadına dedi:

– Anriyet, əzizim, gərək özümüzə fikir verək. Məsələn, uşaqları əyləndirmək üçün bir iş görək.

Uzun mübahisədən sonra gəzintiyə çıxıb çəmənləkdə nahar etməyi qərara aldılar.

– Doğrudan da, bir dəfə gəzintiyə çıxsaq, günah olmaz ki, – deyərək Ektor həyəcanla danışdı. – Sənə, uşaqlara və xidmətçi qıza bir fayton tutarıq. Mən isə atla gedərəm, ləzzət verəcək.

Bütün həftəni qarşdakı gəzintidən danışdılar.

Hər axşam işdən qayıdanda Ektor böyük oğlunu dizinin üstündə oturdur, onu dizi ilə atıb tuta-tuta deyirdi:

– Bax, gələn bazar, gəzintidə atan belə çapacaq.

Uşaq da bütün günü stulları minib sürüyə-sürüyə otaqda dolanıb qışqırırdı:

– Atam belə çapacaq.

Qulluqçu qızın özü də ağasının faytonun yanına ilə at üstə gedəcəyini gözünün qabağına gətirib ona heyran-heyran baxırdı. Həmişə yemək vaxtı qız, ağasının necə at oynatması, subay vaxtı göstərən qoçaqlıqlar haqda söhbətlərinə qulaq asırdı.

O, çox gözəl təlim keçmişdi; elə ki atın belinə qalxdı, heç nədən qorxmaz, heç nədən!

O, əllərini ovuşdura-ovuşdura arvadına deyirdi:

– Əgər mənə bir az xəm at versəydilər, ürəyimdən olardı. Görərdin ata necə qalxıram. Əgər istəyirsənsə, meşədən qayıdanda Şan-Elize ilə gedək. Bizə baxanlar heyran qalacaq. Nazirlikdən rast gələn olsa, daha yaxşı, müdirlərin yanında hörmət qazanmaq üçün bundan yaxşı fürsət olmaz.

Təyin olunmuş gün fayton və at eyni vaxtda qapının ağzına gətirildi. Həmin saat Ektor öz miniyini yoxlamaq üçün aşağı endi. O, şalvarına ayaqlıq tikişmiş, əvvəlcədən yüyən almışdı.

Atın ayaqlarını bir-bir qaldırıb yoxladı, boynunu, sağrısını sığaladı, barmağı ilə qayıqları çəkib yoxladı, atın ağzını açıb dişlərinə baxdı və onu bəzi xırda-para sınaqlardan keçirdi.

Hamı faytonda yerini tutdu. O, üzəngiləri və yüyəni yoxladı, üzənginin birinə ayağını qoyub özünü atın üstünə saldı. Heyvan yükün altında oynaqlayıb az qaldı üstündəkini yıxsın.

Ektor onu sakit etməyə çalışdı.

– Dayan, dostum, çox gözəl, bax belə.

At sakitləşdikdə Ektor, öz müvazinətini saxladı və soruşdu:

– Hazırsınızmı?

Hamı cavab verdi:

– Bəli.

O əmr elədi:

– İrəli!

Atlar uzaqlaşdı.

Bütün nəzərlər Ektora dikilmişdi. O, ingilislər kimi at belində özünü dartmışdı, hər addımda qalxıb-enirdi. Hər dəfə yenidən yəhərin üstünə düşdükdə göyə qalxacaqmış kimi yenidən yuxarı atılırdı. Hərdən atın yalmanına yatmaq istəyirdi. Gözlərini qarşıya zilləmişdi, yanaqları saralmış, sir-sifəti keyləşmişdi.

Arvadı uşaqların birini, qulluqçu isə o birisini dizləri üstündə tutub tez-tez Ektoru göstərirdilər:

– Atanıza baxın, bircə atanıza baxın!

Şənlikdən aqlını itirmiş balacalar, tez-tez cır səsle qışqırırdılar. At səsdən ürəküb götürüldü. Atın başını yığmağa çalışanda, Ektorun papağı yerə düşüb diyirləndi. Faytonçu düşüb papağı götürməli oldu və onu yiyəsinə qaytardıqda, atlı uzaqdan arvadını səslədi:

– Uşaqları qışqırmağa qoyma, at məni qaçırdar!

Bağlamalarda gətirdikləri yeməyi Vezinə meşəsində, otun üstündə yedilər.

Faytonçu faytona qoşulmuş üç ata qulluq edirdi. Ektor isə tez-tez qalxıb öz atına baş çəkir, boynunu sığallaya-sığallaya ona çörək, pirojna və qənd yedirirdi.

O lovğalanırdı:

– Belə atı hər adam minə bilməzdi. Əvvəlcə bir az məni silkələdi, amma gördünmü nə tez ələ aldım, indi sahibini tanıyıb, daha şiltaqlıq eləməz.

Qərara aldıkları kimi Şan-Elize ilə qayıtdılar.

Prospektdə faytonlar qaynaşırdı. Gəzməyə çıxanlar səkiləri elə doldurmuşdular ki, elə bil, qara bir lent Qələbə tağından Konkord

meydanına qədər uzanıb gedirdi. Qızmar günəş aləmi qızdırır, faytonların bəzəklərini, qoşqu qayıqlarının polad haşiyələrini, qapıların cəftələrini parıldadırdı.

Bu – insan, at və araba dəstəsini cuşa gətirən gəzmək həvəsi, həyat sərməstliyi idi. Obelisk aşağıda, qızıl duman içərisindən göyə ucalırdı.

Qələbə tağını yenicə keçmişdilər ki, Ektorun atı yenidən coşdu. O, faytonların arası ilə sürətlə qaçırdı. Ektor çox çalışdı, amma atın başını saxlaya bilmədi.

Fayton artıq uzaqda idi, çox geridə qalmışdı. Sənaye sarayının qarşısında at özünü meydanda görüb sağa döndü və dördnala çapmağa başladı.

Əyni döşlülük qoca bir arvad sakit addımlarla küçəni keçirdi. Qarı çapa-çapa gələn atının yolunun tən ortasında idi. Atın başını yığa bilməyən Ektor var gücü ilə qışqırmağa başladı:

– Ey, qaç, ey, yoldan çıx!

Bəlkə də, qarı kar idi, at da sürət qatarı kimi onun üstünü alıb, sinəsi ilə vurana qədər sakit-sakit addımlayırdı. O, üç dəfə başı üstə diyirləndikdən sonra on addım kənarda düşüb qaldı.

Hər tərəfdən qışqırdılar:

– Tutun onu!

Özünü itirmiş Ektor atın yalmanına yatıb bağırırdı:

– Kömək edin!

Güclü bir təkən onu atın üstündən top kimi irəli atdı və o, yolu kəsmiş polisin qolları üstünə düşdü.

Bircə dəqiqədə əl-qol ölçən, hay-küylü bir dəstə adam onu araya aldı. Yaxası girdə medallı, uzunbıçlı qoca bir cənab özündən çıxmışdı. O deyirdi:

– Qəribə işdir, belə fərsizsən, yıxıl qal evdə. At sürə bilmirsən, daha yola çıxıb camaatı niyə qırırsan?!

Dörd kişi qarını gətirdi. O, ölüyə oxşayırdı. Rəngi saralmış, paltarları tozdan bozarmış, papağı aşağıya sürüşmüşdü.

– Qadını həkimin yanına aparın, siz isə mənimlə polis idarəsinə gedək, – deyər qoca cənab əmr verdi.

Ektor iki polisin arasında yola düşdü. Üçüncü bir polis nəfəri onun atını aparırdı.

Camaat da onların arxasınca gedirdi, fayton gəlib çatdı.

Arvadı irəli atıldı, qulluqçu başını itirmişdi, uşaqlar qışqırırdılar.

O, arvadını başa saldı ki, indicə qayıdacaq, bir qarını at vurub yıxıb, elə bir şey deyil. Arvad-uşaq karıxmış halda uzaqlaşdı.

Polis rəisinin yanında izahat az çəkdi. O, özünün Ektor Qribelən olduğunu, dənizçilik nazirliyində işlədiyini dedi, sonra xəstədən xəbər gözlədilər. Xəstənin əhvalını öyrənməyə göndərilmiş polis nəfəri qayıtdı. Qarı huşa gəlmişdi, amma dediyinə görə mədəsi bərk incidirdi. Simon adlı altmış beş yaşlı qoca bir qulluqçuydu.

Qarının ölmədiyini eşitdikdə Ektor sevindi, onu özü müalicə etdirəcəyinə söz verdi və həkimin yanına qaçdı.

Qarının ağzında səslə-küylü bir dəstə dayanmışdı. Qoca qulluqçu bir kresloya sərilib şikayətlənirdi. Qolları taqətsiz idi, sir-sifəti kobudlaşmışdı. İki həkim onu hələ də müayinə edirdi. Sınan yeri yox idi, amma daxili zədədən qorxurdular.

Ektor soruşdu:

– Bərk ağrıyır?

– Ah, əlbəttə.

– Haranız ağrıyır?

– Elə bil, mədəmə od tökülüb.

Həkimlərdən biri Ektora yanaşdı:

– Cənab, hadisənin səbəbkarı sizsiniz?

– Bəli, cənab.

– Bu qadını sağlamlıq evinə göndərmək lazımdır, mən elə bir ev tanıyıram, günü altı franka qəbul edirlər. İstəyirsinizmi düzəldim?

Ektor sevincək təşəkkür etdi və arxayın-arkayın evinə qayıtdı.

Arvadı gözyaşı içində onu gözləyirdi. O, arvadını sakitləşdirdi:

– Heç nə yoxdur, Simon qarı daha yaxşıdır, üç gündən sonra çıxıb gedəcək, mən onu sağlamlıq evinə göndərmişəm, heç nə yoxdur!

Ertəsi gün işdən çıxarkən o, Simon qarının əhvalını soruşmağa getdi. Xəstə şorba içirdi.

– Necəsiniz? – deyə soruşdu.

Qarı cavab verdi:

– Ah, cənab, heç nə dəyişmiş; deyəsən, öləcəyəm. Heç yaxşılaşmıram.

Həkim də dedi ki, gözləmək lazımdır, xəstəlik çevrilə bilər.

O, üç gün gözlədi, sonra gəldi. Rəngi açılmış, gözləri işıqlaşmış qarı onu görəndə kimi inildəməyə başladı.

– Daha tərpnə bilmirəm, zavallı cənab, daha bacarmıram. Ömrümün axırına qədər tərpnə bilməyəcəyəm.

Ektorun sümükləri gizildədi. O, həkimdən soruşdu. Həkim əllərini oynatdı:

– Nə etmək olar, cənab, mən özüm də baş çıxarmıram. Onu qaldırmaq istəyəndə bağıır. Kreslonun yerini dəyişdikdə elə bağıır ki, adamın tükü ürpəşir. Onun dediklərinə inanmalıyam, cənab, mənim ki, daxildən xəbərim yoxdur. Durub gəzdiyini görməyincə, yalan danışdığını söyləməyə haqqım yoxdur.

Qarı gözlərini qıyıb sakitcə qulaq asırdı. Səkkiz gün keçdi, sonra on beş gün, daha sonra bir ay keçdi. Simon qarı kreslosundan tərpnəmirdi. O, səhərdən axşamacan yeyir, kökəlik, başqa xəstələrlə söhbət edib şən-şən gülürdü. Arxayın-arxayın bir yerdə oturmağa adət etmişdi. Elə bil, əlli ildə pilləkənləri qalxıb-enərkən, döşəkləri söküb-çırparkən, mərtəbədən-mərtəbəyə kömür daşıyarkən, ev süpürərkən, paltar təmizlərkən çəkdiyi zəhmətin əvəzində indi istirahət edirdi.

Ektor hər gün gəlir, hər dəfə də onu sakit, eyni açıq, amma şikayətlənən görürdü.

– Daha tərpnə bilmirəm, zavallı cənab, daha bacarmıram.

Hər axşam, xanım dö Kribelən dərdli-dərdli soruşurdu:

– Simon qarı necədir?

O da hər dəfə ümitsiz-ümitsiz cavab verirdi:

– Əvvəlki kimidir, heç nə dəyişməyib!

Xərcə dözə bilmədikləri üçün qulluqçunu qovdular. Daha çox qənaət etdilər, mükafat xəstəyə xərcləndi.

Axırda Ektor dörd məşhur həkim gətirdi və onlar qarının ətrafına toplaşdılar. Həkimlər onu yoxladılar, hərtərəfli müayinə etdilər. Xəstə hiyləgər gözləri ilə onların hərəkətlərini izləyirdi.

– Onu yeritmək lazımdır, – deyə həkimlərdən biri dilləndi.

Qarı qışqırdı:

– Yox, yox, bacarmıram, əziz cənablar, mən bacarmıram.

Onlar qarını tutub ayağa qaldırdılar, onu bir-neçə addım sürüdülər. Lakin xəstə qışqıra-qışqıra onların əlindən çıxıb özünü döşəmənin üstünə sərdi. Elə dəhşətlə bağıırdı ki, həkimlər əlləri əsə-əsə onu yenidən öz yerində əyləşdirməyə məcbur oldular.

Onlar fikirlərini söyləyib, belə qərara gəldilər ki, qarı daha işləyə bilməz.

Ektor bu xəbəri evdə söyləyəndə arvadı taqətsiz halda özünü kürsüyə salıb astadan dedi:

– Onu evə gətirsəydik, daha yaxşı olardı, bizə bir az ucuz düşərdi.

Ektor diksindi:

– Bura, bizəmi, doğrumu deyirsən?

İndi hər şeylə razılaşımağa hazır olan xanım gözləri yaşlı cavab verdi:

– Nə edək, əzizim. Başqa əlacımız yoxdur.

MARTİNA

Əhvalat bir dəfə bazar günü ibadətindən sonra baş vermişdi. Benua kilsədən çıxıb evlərinə gedirdi. Birdən irəlidə madmazel Martinanı gördü. O da evlərinə qayıdırdı.

Atası qızın yanında idi, varlı kəndlilər kimi lovğa-lovğa yeriyirdi. Kişinin əynində boz pencək, başında enliqanad şlyapa vardı. Həftədə bircə gün geydiyi korset qızın belini sıxır, qamətini şuxlandırır. Onun kürəyi enli, əndamı ətli görünürdü. Yeriyəndə bir az dingildəyirdi də.

«İveto» adlanan moda evindən alınmış güllü papağı saçını yuxarı yığmışdı. Ətli, tərəvətli boynunda gündən yanmış qızılı cığalar oynayırdı.

Benua qızı ancaq arxa tərəfdən görürdüsə də, ona elə gəlirdi ki, üzünü həmişəkindən yaxşı görür.

Birdən öz-özünə dedi: «Lənət şeytana, bu Martina əntiqə qız imiş». Heyran-heyran qızın yerişinə tamaşa edir, ehtirasdan qulağı cingildəyirdi. Qızın üzünü görməyə ehtiyac duymurdu. Gözlərini onun bədəninə zilləyib öz-özünə təkrar edirdi: «Lənət şeytana, əntiqə qızdır».

Madmazel Martina sağa buruldu, atası Jan Martinin «Martinyer» adlanan fermasına tərəf dönərkən çevrilib arxaya baxdı. Benuanın çaşqın sifətini görüb salam verdi:

– Salam, Benua.

Benua:

– Salam, madmazel Martina, salam Martin əmi, – deyib keçib getdi.

Evə qayıdanda nahar süfrəsi hazır idi. Anası ilə üzbəüz, xidmətçi və çobanla yanaşı oturdu. Xidmətçi qız isə sidr içkisi çıxarmaq üçün zirzəmiyə düşmüşdü.

Bir-iki qaşığı şorba içib boşqabı kənara itələdi. Anası soruşdu:

– Xəstəsən-nədir?

– Yox, ürəyim bulanır, ona görə iştaham yoxdur, – deyə cavab verdi.

Sonra süfrə başındakılara baxa-baxa fikrə getdi. Hərdən çörək-dən bir loğma qoparıb ağızına atır, uzun-uzadı gövşəyirdi. Martina gözləri önündən çəkilmirdi: «Doğrudan, gözəl qızıdır». İşə bax ki, indiyə qədər fikir verməyib. İndi qəfildən qız onu bir hala salıbdır ki, iştahı da kəsilib.

O, ət xörəyinə əl də vurmadi.

Anası dilləndi:

– Yaxşı, Benua, zorla da olsa, bir az ye. Qoyun ətidir, ye, canına güc gəlsin. İştah olmayanda gərək birtəhər yeyəsən.

O, bir-iki tikə udub, qabını yenə kənara itələdi. Doğrudan da, boğazı tıxanmışdı.

Axşamüstü gəzintiyə çıxdı. Naxırçını evlərinə buraxdı, qayıdanda inəkləri özü gətirəcəyinə söz verdi.

Bazar günü olduğundan çöl-bayır boş idi. Yoncalıqda təkəm-seyrək, yeməkdən qarnı şişmiş inəklər günün altında tənbel-tənbel gəzinirdi. Qoşqudan açılmış kotanlar şumun qırağına səpələnmişdi. Şumlanıb səpinə hazırlanmış tarla ot-ələflə sarı haşiyəyə alınmışdı.

Çöldə quru külək əsib, axşamın sərin keçəcəyini xəbər verirdi. Benua ot dərzinin üstündə oturub başını havaya vermək istəyirmiş kimi papağını çıxarıb dizinin üstünə qoydu. Sonra köksünü ötürüb uca səslə ətrafdakı sükutu pozdu: «Yox, gözəl olmağına gözəl qızıdır».

O, gecə yatanda da, səhər yuxudan oyananda da qız haqda fikirləşirdi. Benuanın əhvalı dəyişmişdi. Heç özü də bilmirdi nə olub. Qəmgin deyildi, bir narazılığı da yox idi. Elə bil, məngənəyə düşmüşdü, ürəyinə nə isə yükləmişdilər. Fikir onu rahat buraxmır, ürəyi həyəcanla döyünürdü. Bağlı otaqda qalmış iri milçək uçur, vızıldayır, qanadlarının səsi ilə adamı bezikdirir, cana gətirir. Bəzən milçək dayanır, vızıltısı yaddan çıxır. Sonra yenə uçur, yenə adamı bezikdirir. Milçəyi nə tuta bilirsən, nə qovur, nə öldürür, nə də bir yerdə saxlaya bilirsən. Qonduğu yerdə bircə an dayanıb yenə uçur, vızıldayır.

Martinanın fikri də bağlı otaqda qalmış milçək kimi Benuaya rahatlıq vermirdi.

Qızı yenə görmək istədi. Martinlərin qapısının ağzında fırlandı. Axır ki, gördü. Qız, alma ağaclarına bağlanmış ipin üstünə paltar səirdi.

Hava isti idi. Qızın əynində gödək çit tuman vardı, köynəyinin altından da heç nə geyməmişdi, qollarını qaldırıb dəsmalları sərəndə köynəyi dartınıb dolğun döşlərini tərpədirdi.

Benua hasarın qırağında keyləşib qalmışdı. Qız gedəndən sonra da bir saat yerindən tərpənmədi. Evə qayıdanda əvvəlkindən də halsız idi.

Bir ay qızı fikrindən çıxara bilmədi. Qızın adı çəkiləndə həyəcədən titrəyirdi. İştahı tamam pozulmuşdu. Gecələr bədənini təbəsir, yuxusu ərşə çəkilirdi.

Bazar günləri ibadət vaxtı gözünü qızdan çəkmirdi. Qız bunu duydu, oğlanın baxışlarından təsirlənib üzünə güldü.

Bir axşam, küçədə qız ilə üz-üzə gəldi. Qız onun gəldiyini görüb dayandı. Benua düz onun üstünə getdi. Qorxudan və həyəcədən nəfəsi tənğimişdi, amma qızla danışmağı qərara almışdı. Dili dolaşadolaşa sözbəşlədi:

– Bilirsinizmi, Martina, bu işi belə qoymaq olmaz.

Qız kinayə edirmiş kimi soruşdu:

– Nəyi belə qoymaq olmaz, Benua?

– Bütün günü sizi fikirləşirəm.

Qız əllərini yanbızları üstünə qoydu:

– Mən ki sizi məcbur etməirəm.

O mızıldadı:

– Yox, siz məcbur edirsiniz; mənim yuxum, iştahım, rahatlığım, hər şeyim əldən gedib.

Qız lap asta səslə soruşdu:

– Sizi bu dərdədən qurtarmaq üçün nə lazımdır?

Benua donub qaldı, qolları yanına düşdü, gözləri halqalandı, ağzını açıb durdu.

Qız onun qarnına bir dürtmə vurub, şən-şən qaçıb uzaqlaşdı.

Həmin gündən onlar çəpər arxasında, xəlvət küçələrdə görüşməyə başladılar. Bəzən axşamlar çöldə görüşür, qayıdanda isə oğlan atları, qız isə inəkləri sürüb həyətlərinə gətirirdi. Benua duyurdu ki, bütün hissləri, bütün varlığı onu qıza tərəf sürükləyir. O istəyirdi qızı bağrına basıb saxlasın, sıxıb əzsın, öz varlığında

gəzdirsin. Hərdən coşur, həyəcanlanır, ikisi bir varlıq olsa da, həmişə bir yerdə olmadıqlarına əsəbiləşirdi.

Kənddə söz-söhbət başlamışdı. Hamı deyirdi ki, elə bir-biri üçün yaranıblar. Oğlan qızdan evlənməyə razılıq almışdı. Qız «hə» vermişdi.

İkisi də valideynlərinə söz açmaq üçün imkan gözləyirdi.

Sonra qəfildən qız yoxa çıxdı, görüşə gəlmədi. Benua evlərinin ətrafında fırlananda da qızı görə bilmirdi. Ancaq bazar günləri ibadət vaxtı gözucu baxa bilirdi. Bir bazar günü ibadətdən sonra keşiş elan elədi ki, Viktuar-Adelayd Martina ilə Jozefin-İzidor Vallip nişanlanıblar.

Benua hiss elədi ki, əlləri keyləşib; elə bil, qanı bədəmindən çəkilibdi. Qulaqları guruldayır, heç nə eşidə bilmirdi. Bir azdan hiss etdi ki, gözünün yaşı ibadət kitabının üstünə süzülür.

Benua bir ay evdən çölə çıxmadı. Sonra yenə işləməyə başladı.

Amma Benuanın yarası sağalmamışdı, qızı yadından çıxara bilmirdi. Onların evinin yanından keçən küçələrlə də getmirdi ki, həyətdəki ağacları görəndə gecə-gündüz çəkdiyi əzab təzələnər. Qız ətraf kəndlərdə ən varlı fermer sayılan Vallinə ərə getmişdi. Benua Vallinlə uşaq vaxtından yoldaş olsa da, indi salamı kəsmişdi.

Bir axşam Benua bələdiyyə idarəsinin qarşısında eşitdi ki, Martina hamilədir. O qəhərlənməkdənsə sevindi. İndi hər şey bitmişdi. Qız ərə getdiyi gündən indi daha yad olmuşdu. Fikirləşirdi ki, elə belə yaxşıdır.

Aylar gəlib keçdi. Benua kənd içində gəzinəndə hərdən Martinanı görürdü. Qız onu görəndə qızarıp, başını aşağı salıb addımlarını yeyinlədirdi. Benua da onunla göz-gözə gəlməmək üçün yolunu dəyişirdi.

Amma hərdən qorxuya düşürdü ki, günlərin birində Martina ilə üz-üzə çıxıb danışmalı olar. Əvvəllər əllərini əlində tutub üz-gözünü öpdüyü vaxt dediyi sözlərdən sonra indi ona nə deməliydi? Hələ də çəpər arxasındakı görüşləri unuda bilmirdi. Hər halda o, əhd-peymanından sonra yaxşı iş görməmişdi.

Benuanın dərdi yavaş-yavaş dağılmış, yüngül bir qüssə qalmışdı. Günlərin bir günündə o, ilk dəfə yolunu qızın yaşadığı evin qarşısından saldı. Uzaqdan evin damına baxırdı. Deməli, yenə oradadır! Orada başqa birisi ilə yaşayır! Alma ağacları çiçək açmışdı.

Xoruzlar pəyənin üstündə banlayırdılar. Ev boş görünürdü, adamlar çölə, yay işinə getmişdilər. O, çəpərin qırağında dayanıb həyəətə baxdı. İt damın qarşısında yatmışdı. Həyətdəki üç buzov bir-birinin arxasında tənbel addımlarla gölməçəyə tərəf gedirdilər. Qapının qabağında bir hind xoruzu özünü şişirdib, səhnəyə çıxmış müğənni kimi toyuqların qarşısında fırlanırdı. Benua hasara söykənib durdu, hiss etdi ki, gözləri yaşla dolur. Elə bu vaxt bir qışqırıq eşitdi. Evdə kimsə ucadan qışqırıb köməyə çağırırdı. O çasıb qalmışdı, söykəndiyi payadan yapışıb qulaq asırdı. Uzun, ürək parçalayan bir qışqırıq onun qulaqlarını, ürəyini, bütün bədənini lərzəyə saldı. Qışqıran Martina idi. O irəli atıldı, otluğu keçib qapını açdı. Martina yerdə uzanmışdı, rəngi qaçmışdı, gözləri halqalanmışdı, doğuş ağrısından qıvrılıb-açılırdı.

Benua donub qalmışdı, rəngi ağarmış, bədəni titrəyirdi. O mızıldandı:

– Mən buradayam, mən buradayam, Martina.

Martina tənəffəs dilləndi:

– Məni tək qoyma, getmə, Benua.

O nə deməli, nə etməli olduğunu bilmədən Martinaya baxırdı. Qadın yenidən qışqırmağa başladı.

– Ah! Uf! Parçalanıram! Ah! Benua?

Martina ağrıdan çapalayırdı. Qəfildən Benua ona kömək etmək, sakitləşdirmək, ağrısını yoxa çıxarmaq fikrinə düşdü. Aşağı əyilib qadını qucağına alıb yerdən qaldırdı, gətirib çarpayının üstünə qoydu. Martina inildəyir, Benua isə onu soyundurur, köynəyini, donunu, alt paltarını çıxarırdı. Qadın qışqırmamaq üçün əlini ağzına tıxayırdı. Benua doğan inəklərə, qoyunlara, madyanlara kömək etdiyi kimi, Martinaya da kömək elədi və uşağı tutdu. Körpə inildəyirdi.

Benua uşağı sildi, ocağın qabağında bir əsgə götürüb bükdü, masanın üstünə yığılmış ütülənəsi paltarın üstünə qoyub, Martinanın yanına qayıtdı.

O, qadını çarpayıdan düşürdü, ağı dəyişib onu yenidən çarpayıya qoydu.

Martina mızıldayırdı: «Sağ ol, Benua. Sən ürəyitəmiz adamsan» Sonra nəyəsə təəssüf edirmiş kimi, bir az ağladı.

İndi Benua onu sevmirdi, daha heç sevmirdi. Hər şey qurtarmışdı. Nə üçün? Nəyə görə? Özü də bilmirdi. İndicə baş vermiş

hadisə onu Martinadan elə soyutmuşdu ki, onillik ayrılıq adamı belə soyuda bilməzdi.

Qadın zəif, üzgün səsle soruşdu:

– Nəyim olub?

O, sakit səsle cavab verdi:

– Qızıdır, sağlam bir qızıdır.

Yenə susdular. Bir az sonra körpənin anası halsız-halsız dilləndi:

– Göstər onu mənə, Benua.

O gedib uşağı götürdü, əlində müqəddəs bir şey tutubmuş kimi, anasına göstərdiyi vaxt qapı açıldı və İzidor Vallin qapıda göründü.

Əvvəl o heç nə anlamadı, sonra qəfildən işin nə yerdə olduğunu başa düşdü.

Özünü itirmiş Benua mızıldayırdı:

– Yoldan keçirdim, elə-belə, yoldan keçirdim, birdən eşitdim ki, qışqırır, mən də gəldim... bu da sənin uşağın, Vallin.

Martinanın əri gözüyaşlı bir addım irəli çıxdı. Benuanın təqdim elədiyi xırdaca varlığı əlinə aldı, öpdü, bir-iki dəfə dərinədən nəfəs alıb körpəni çarpayının üstünə qoydu, hər iki əlini Benuaya uzadıb dedi:

– Vur bura, əl ver, Benua. İndi görürsənmi bizim aramızda hər şey həll olunub. İstəyirsən, gəl dost olaq. Biz mehriban dostlar olarıq!..

Benua cavab verdi:

– Mən razı, doğrudan, gəl dost olaq.

Gi de Mopassan

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

«Əziz dost» romanına qeydlər

«Əziz dost» romanını

*Gi de Mopassan ayrı-ayrı bölümlər şəklində
1885-ci il aprelin 8-i ilə mayın 30-u arasında
çap etdirib. Qəzetdə dərc olunmasına paralel olaraq,
ayrıca kitab halında romanın çapına Viktor Avar
həmin il mayın 15-də nail olub.*

Müzar (1793–1859) – fransız musiqiçisidir. XIX əsrin otuz-qırxıncı illərində Parisdə kütləvi balların və maskaradların təşkilatçısı olub.

Sen-Lazar – Parisdə əxlaqsız qadınlar üçün həbsxananın adıdır.

Lursin – Paris xəstəxanalarından birinin adıdır.

...Onu Mzab maraqlandırır – bu son dərəcə fərqli qayda-qanunlara malik ərəb respublikası barədə Mopassan özünün «Günəş altında» hekayələr toplusunda ətraflı söz açır.

Düvalın yanında qəlyanaltı... – İkinci imperiya elan olunandan sonra Parisdə məşhur aşpaz Düvalın yaratdığı ucuz yeməcxanalar şəbəkəsi nəzərdə tutulur.

Fervak – XIX əsrin 70–80-ci illərində yazıb-yaradan bu fransız jurnalisti «Fiqaro» qəzetinin istedadlı reportyoru olaraq, kübar həyatının müxtəlif tərəflərini işıqlandırmış.

Qutudan qəfil çıxan şeytan... – Fransada o vaxtlar məşhur olan bir uşaq oyunağı.

«qırx ahıl oyunu...» – Fransa Akademiyasının qırx üzvünə işarədir.

Giyöme (1842–1918) – Mopassanla dostluq edən fransız rəssamıdır. «Xaç suyuna salınma» hekayəsini yazar ona həsr eləyib.

Arpinyi (1819–1916) – fransalı mənzərə rəssamıdır. Barbizon məktəbinə meyil göstərmiş.

Giyeme (1840–1887) – Şərq üslubunda tabloların və ədəbi yazıların müəllifi kimi tanınan fransızdır.

Anri Jerveks (1852–1929) – fransız rəssamıdır. Janrlı və tarixi üslubda tablolar yaradıb. Mopassanın rəssam dostlarından olub. 1885-ci ilin aprel-iyun aylarında onunla birlikdə İtaliyaya səfər edib. Mopassanın 1885-ci ilin qışında Antidə ikən başladığı portretini sonrakı il tamamlayıb.

Jül Bastyen-Lepaj (1848–1884) – impressionizmdən qismən təsirlənən fransız rəssamıdır.

Uilyam Buqro (1825–1904) – neoklassik boyakarlığı təmsil edən fransız rəssamıdır.

Jan-Pol Lorans (1838–1921) – tarixi mövzuda saysız-hesabsız tablolar yaradan fransız rəssamıdır.

Göylər – XVIII əsrdə baş vermiş Fransa inqilabı dövründə fransız əsgərləri nəzərdə tutulur: onların mundirləri göy rəngdə imiş.

Jan Bero (1849–1935) – fransalı fırça ustasıdır. Mopassan «Şali» adlı novellasını ona həsr edib.

Ejen Lamber (1825–1900) – heyvan təsvirləri yaradan fransız rəssamıdır. Yaratdığı bir çox komik tablolu pişiklərin təsvirinə həsr eləyib.

Eduard Detay (1848–1912) – döyüş səhnələriylə bağlı realist tablolar müəllifi kimi tanınan fransız rəssamıdır.

Moris Leluar (1853–1940) – fransız rəssamıdır. Dostu olan bu rəssama Mopassan «İdilliya» novellasını ithaf eləyib.

Dürüa məzələnir – fransızca «Duroy s'amuse» kimi səslənən bu söz birləşməsi məşhur yazar Viktor Hüqonun «Kral məzələnir» (fransızca «Le Roi s'amuse») əsərinin adının xəfif dəyişdirilmiş şəkli.

Sezarın xanımı – Qədim Roma imperatoru Yuli Sezar ikinci xanımı Pompeyanın ona xəyanət etdiyindən şübhələnirmiş. Sonralar bu fakt doğru çıxmasa da, Yuli Sezar «Sezarın xanımı hər cür şübhədən uzaq olmalıdır» prinsipini əsas götürərək onu boşayıb.

Qastin-Renet – parisli silah taciri.

Parisli qraf – şahzadə Lui-Filipp-Alber Orleanlının (1838–1894) titulusdur. Kral Lui-Filipp (1773–1850) bu nəvəsinin hakimiyyətə yiyələnməsi naminə taxt-tacdan əl çəkmişdi. Fransa-Prussiya savaşı zamanı parisli qraf taxt-tacın qanuni vəliəhdi kimi mühacirətdən vətənə qayıtmışdı.

Fransua-Aşıl Bazen (1811–1888) – fransız marşalıdır. Dövlətə xəyanətdə ittiham olunaraq həbs olunan Bazenin oradan qaçması barədə Mopassan özünün «Sularda» kitabında ətraflı bəhs edib.

Jan-Batist Kolber (1619–1683) – Fransanın görkəmli dövlət xadimidir. XIV Lüdovikin hakimiyyəti dövründə baş nazir olub. Həyata keçirdiyi köklü islahatlardan ən önəmlisi Fransa donanmasının yenidən təşkili olub.

Pyer-Andre Süffren (1726–1788) – fransız admiralıdır. Hindistanda ingilislərlə döyüşdən qalib çıxıb.

Viktor Gi Düpperre (1775–1846) – fransız admiralıdır. Əlcəzairin işğalında iştirak edib.

Soyadınızı «Dü Rua» şəklində iki yerə ayırın – fransız soyadlarının əvvəlindəki «dü», «de» və «d» şəkilçiləri onları daşıyanların zadəgan təbəqəsinə aid olduqlarına işarə edir.

Xeops piramidası kimi yüksəkdir – Qədim dünyanın yeddi möcüzəsindən biri sayılan, Misirin Giza şəhəri yaxınlığında yerləşən Xeops piramidasının yüksəkliyi 146 metrdir.

Pol və Virciniya – fransız yazarı Bernarden de Sen-Pyerin (1737–1814) eyniadlı sentimental ruhlu romanının qəhrəmanları nəzərdə tutulur.

...ortaq komissiyanın iki sabiq üzvü – 1851-ci ilin dekabrında baş verən dövlət çevrilişindən sonra III Napoleonun öz siyasi düşmənlərinə məhkəmə yoluyla divan tutmaq üçün təsis etdiyi komissiyalar nəzərdə tutulur.

Tunisdəkinə bənzər axmaq bir olay çıxartmaq... – Fransanın 1881-ci ildə Tunisi işğal etməsinə işarədir.

Antuan Vatto – 1684–1721-ci illərdə yaşayan və rokoko üslubunda tablolar yaradan fransız rəssamıdır.

...İspaniya Mərakeşə görə bizə qarşı kin bəsləyir – Mərakeşin işğalına Fransa kimi, İspaniya da can atırmış. Buna görə də

sözügədən ölkənin işğalçı dövlətlər arasında tam bölüşdürülməsi prosesi 1912-ci ilə qədər davam edib və onlar arasında vaxtaşırı qarşıdurmalar yaşanıb.

...Cülyettanın deyil, Didonanın... – antik Roma şairi Publiy Vergili Maronun (e.ə.70–19) «Eneida» adlı poemasının baş qəhrəmanı Eney Karfagen dövlətinin əfsanəvi qurucusu, qadın padşah Didonaya aşiq olur və qarşı tərəf də onun sevgisinə çılgın hisslərlə cavab verir. Eney bir müddət sonra təkrar dünyanı dolaşmağa çıxanda onun ayrılığına dözməyən Didona özünə qəsd edir. Cülyetta isə məşhur ingilis dramaturqu Uilyam Şekspirin «Romeo və Cülyetta» adlı tragediyasının qəhrəmanıdır. Bu məşhur ədəbi qəhrəmanların adlarını hallandıran Mopassan, əslində, yetkin yaşdakı qadının məhəbbətini gənc qızın eşqi ilə müqayisə eləməyə çalışıb.

Oran – Əlcəzairin Mərakeşlə sərhəddə yerləşən qərb vilayətinin adıdır.

Kambronun dili bununla müqayisədə xeyli nəzakətlidir... – Pyer Kambron (1770–1842) – fransız generalıdır. Napoleonun köhnə qvardiyası ilə Vaterloo döyüşünə girən bu sərkərdə düşmənin təslim olma təklifinə son dərəcə ağır söyüşlərlə cavab veribmiş.

...eynilə ingilis əsgərləri kimi... – tarixin həmin dönəmində ingilis hərbiçilərinin geyindiği qırmızı rəngli mundirlərə işarə edilib.

Burbonlar sarayı – Deputatlar palatasının yerləşdiyi tarixi binadır.

Bu kilsə nə zaman tikilib? – sözügədən Trinite kilsəsi 1861–1867-ci illərdə inşa olunub.

İlk siyasi salon – öz ərləri və ya məşuqları vasitəsilə ölkədəki siyasi həyata fəal müdaxilə edən qadınlar Parisdə ilk siyasi salonları 1880-ci illərin əvvəllərində yaradıblar. Bunlardan birinin sahibəsi olan Cülyetta Adamın salonuna Mopassan şəxsən gedib-gəlirmiş və bu xanımın Madlena Forestyenin prototipi olduğuna dair bir çox qənaətlər mövcuddur.

Başıaçıq qızlar – sözügədən dövrdə yalnız aşağı təbəqəni təmsil edən qız-qadın küçəyə şlyapasız, yəni başıaçıq çıxmağı özünə rəva görürmüş.

«Bəyaz kraliça» – vaxtilə Klişi bulvarında yerləşən bu kabaredə qara camaat üçün ballar təşkil olunurdu. Hazırda onun yerində məşhur «Mulen-ruj» kabaresi fəaliyyət göstərir.

Ərəbləri soyub-talamaq – Paris qəzetlərindən birinin müxbiri kimi Afrikaya yollanan Mopassan müstəmləkəçi fransız ordusunun əsgərləri ilə yerli ərəblər arasında qanlı qarşıdurmalara şəxsən şahid olmuşdu.

Amerikan kafesi – vaxtilə bu kafe Kapuçinlər («kapüşon», yəni «başlıq» sözüdü) bulvarında yerləşirmiş və orada hər cür əyləncə həvəskarları bir araya gəlirmişlər.

...bulvar romanlarının qəhrəmanları kimi... – bulvar romanlarının yaradıcıları sırasına yazarlardan Jorj One, Ksavye de Montelen, Pyer Dekursel, D'Enneri daxil idi. Janrın tələbləri gərəyi əsasən qadın tovlamaqla məşğul olan belə ədəbi qəhrəmanlar zabıt kimi qədd-qəmətli, amma mülki geyimli kişilər olurdular.

«Mavi vərəq» – bəhs olunan dönlərdə Fransada teleqram blankları mavi rəngdə olurdu.

Orleançı – mütləqiyyət tərəfdarı olan Orleançı partiya Burbonlardan törəmə sayılan Orlean sülaləsinin iqtidara gəlməsinə çalışmış.

Yapon əşyaları – interyerdə Şərq, xüsusilə də yapon əşyalarına dərin maraq 1870–1880-ci illərdə Fransada geniş yayılmışdı. Parnasçı şair Stefan Mallarmenin (1842–1898) və məşhur romançı Marsel Prustun (1871–1922) əsərlərində bunun nişanələrinə tez-tez rast gəlinir.

İngilis kafesi – 1880-ci illərdə Parisin ən məşhur kafələrindən biri olmaqla, İtalyan bulvarında yerləşirmiş.

Lesbos adasının sakinləri – Ege dənizində yerləşən bu ada Qədim Yunanıstanın bizim eradan əvvəl VII–VI əsrlərdə yaşamış məşhur şairəsi Safonun (və ya Sapfonun) vətənidir. Safə öz lirik şeirlərində sırf qadınlar arasındakı eşqi vəsf etdiyindən bu cür yasaq münasibətlər adanın adına uyğun olaraq «lesbiyanlıq» adlandırılıb. 1880-ci illərdə Fransada xeyli geniş yayılan bu homoseksual əlaqələrə çoxlu sayda bədii əsər və tablo həsr olunub.

Karl Markoviçin tablosu – macar rəssamı Mixail Munkaşi-nin (1844–1900) «İsa Pilatın hüzurunda» tablosu sözügedən rəsm əsərinə prototip seçilib. Bədii Salon dəyər vermədiyini halda, özəl malikanədə sərgilənən bu əsər ictimaiyyət arasında böyük marağa səbəb olmuşdu.

«*Fəxri legion*» ordeni – 1887-ci ildə Mopassan bu ordenlə təltif olunsa da, ondan imtina eləmiş və bununla bağlı bildirmişdi ki: «Həyatda kişiyə böyük əskiklik gətirən üç şey var: biri – «Fəxri legion» ordeninə layiq görülmək, digəri – Fransa Akademiyasına üzv seçilmək, üçüncüsü isə «Revyü de Mond» qəzetində çap olunmaq». Lakin bu üçüncü şərti o özü bir dəfə pozmuşdu.

«*Vodevil*» – 1869-cu ildə təkrar tamaşaçıların ixtiyarına verilən və əsasən yüngül komediyaları səhnələşdirən Vodevil teatrı nəzərdə tutulur. Kapuçinlər bulvarı ilə Şosse-d'Anten küçəsinin kəsişməsində yerləşmiş.

MÜNDƏRİCAT

Mopassan – mahir novella ustası 5

ROMAN

Əziz dost (*tərc. A.Yaşar*) 13

NOVELLALAR VƏ HEKAYƏLƏR

Axsaq xala (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	353
Himayədar (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	359
Olmuş əhvalat (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	365
Dostum pasyans (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	371
Şeytan (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	378
Çala (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	386
Cehiz (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	394
Ölülərdən etiraflar (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	401
Rəssamın xanımı (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	406
Qurtuldum (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	413
Vendetta (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	420
Batmış gəminin qalıqları (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	425
Əlvida! (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	437
Sərgərdan (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	442
Qol (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	450
Rozali prüdan (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	457
Limanda (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	462
Bombər (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	471
Şkaf (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	478
İşarət (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	486
29-cu çarpayı (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	494
Meşədə (<i>tərc. A.Yaşar</i>)	506

Muaron (tərc. A.Yaşar)	512
Orlya (tərc. A.Yaşar)	519
Qisas (tərc. A.Yaşar)	545
Kiçik bir dram (tərc. A.Yaşar)	551
Dəli (tərc. A.Yaşar)	557
Dəhşət (tərc. A.Yaşar)	564
İntizar (tərc. A.Yaşar)	571
Jül əmi (tərc. A.Yaşar)	577
On birinci otaq (tərc. A.Yaşar)	585
Əxlaqsız qadının hekayəti (tərc. A.Yaşar)	593
Tarlada (tərc. A.Yaşar)	600
Madmazel Perl (tərc. A.Yaşar)	607
Ata-ana qatili (tərc. A.Yaşar)	624
Boyunbağı (tərc. A.Yaşar)	631
Gonbul (tərc. İ.Şıxlı)	640
Simonun atası (tərc. H.Qoca)	682
Pyero (tərc. H.Qoca)	690
Ay işığı (tərc. H.Qoca)	695
Daş-qaş (tərc. H.Qoca)	700
İp (tərc. H.Qoca)	707
Qəbirbazlar (tərc. H.Qoca)	714
Bir yaz axşamında (tərc. İ.Şıxlı)	721
Kəndə səfər (tərc. H.Qoca)	726
Eybəcərler anası (tərc. İ.Şıxlı)	737
Həsirçi qadın (tərc. H.Qoca)	743
Ehtiras (tərc. İ.Şıxlı)	749
Atılmış uşaq (tərc. H.Qoca)	758
Qadın etirafı (tərc. İ.Şıxlı)	766
Balaca çəllək (tərc. H.Qoca)	771
At belində (tərc. H.Qoca)	777
Martina (tərc. H.Qoca)	784
«Əziz dost» romanına qeydlər	791

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSIKLƏRI

Gi de MOPASSAN

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

Çapa imzalanmışdır 14.03.2010. Format 60×84 ¹/₁₆. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 50. Sifariş 62. Tiraj 7000.

“Şərq-Qərb” ASC-də çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.
Tel.: (+994 12) 374-75-62.
Faks: (+994 12) 370-18-49.
e-mail: sharq.qarb@gmail.com